BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
8
6M A
15

III. 14

Ex Bibliotheca Co. Octavii de Arrengheria
J U. & Sac. Theol. Doct. Colleg.
Eccl. Metropolitanæ Bononiæ Canonici Theologi.

+

Digitized by Google

ALFONSI A CASTRO, ZAMORENSIS ORDINIS MINORVM REGVLARIS obseruantiæ, prouinciæ sancti Iacobi, aduersus omnes hæreses, libri decimiquarti.

Opus hoc nunc postremò ab autore recognitum est, & tam multis ab eo locis supra omnes priores editiones auctum atque locupletatum, vt merito NOVVM OPVS censeri possit, prout Autor in Epistola nuncupatoria apertè demonstrat, quæ addita sunt, pagina nona per breuem epistolam reperies.

*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOT. COLLEG. SS. BLASII CAROLI DE URBE P A

PARISIIS,

Apud Stephanum Paruum, in clauso Brunello, è regione D. Hylarij, sub signo Pomi Pini.

1565.

Digitized by Google

PARISIIS,

Apud Stephanum Parum, in clauso Brunello,
e regione D. Hilarii, sub signo
Pomi Pini.

1576.

Digitized by Google

SERENISSIMO ET CATHOLICISSIMO PHILIPPO

Hispaniæ, Angliæ, & Hyberniæ Regi Ecclesiæ defensori, Frater Alfonsus à Castro, ordinis Minorum omnem optat fœlicitatem.

TANTA est, Sereniſſime & Catholiciſſime Rex, hæreticorum improba nocendi cupiditas, tantáque rabies ad perdendas animas pro quibus Christus mori dignatus est, vt ipſe idem Christus ſumma Dei ſapiẽtia illos luporum nomine appellare *Matt 7.* voluerit, vt hoc nomine oues ſuas cogeret ab illorum conſortio diligentiſſimè cauere. Attendite, inquit ille, à falſis prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Admonuit quidem his verbis oues ſuas Saluator noſter, vt ſibi ipſis cauerent ab hæreticis, qui ſub nomine Chriſtiano tanquam ſub ouina quadam pelle latitantes, in oues Dominicas furiunt, & illas prorſus perdere tam obſtinato animo nituntur, vt nihil intentatum relinquant, quouſque illas, ſi poſſint, ſuæ doctrinæ veneno interimant. Sacrarum ſcripturarum catalogum detruncant & mancum faciunt, detrahentes ex eo quicquid peſtiferæ illorum doctrinæ contradicit, ne habeant Catholici teſtimonia quibus illos conuincere poſſint. Ipſas ſcripturas, quas negare non audent eſſe ſacras, in alienum ſenſum detorquent. Sanctos ſcripturæ diuinæ interpretes, quos Catholica eccleſia tanquam quoſdã Dei prophetas ſemper venerata eſt, cõtemnunt: & illis non ſolum pares ſe facere, ſed impudentiſſima temeritate præferre audent, vt hac ratione ſimplici & parũm cauto populo perſuadeant, doctrinam ſuam non tãquam humanam ſed tanquam diuinam eſſe ſuſcipiendam. Mille mendacia confingunt, vt populum ſeducant, & ſibi propitium reddant Regum & Principum fauorem an

xia solicitudine quærunt, vt eorum auxilio & potentia populum contradicentem coercere valeant. Vt autem hunc fauorem venari facilius possint, eisdem regibus & principibus blandiuntur & applaudunt, dicentes illis licere quicquid libuerit. Nullum denique non mouent lapidem, vt sua venenosa doctrina omes Dominicas inficere, & sic illas perdere valeant. Tametsi hæretici tam versuti & soliciti sint, & tam feroces ad perdendas animas, vt tanquã lupi ouibus, sic illi animabus semper insidiantur. Deus tamẽ qui illarum est optimus pastor, & illas intimo quodã affectu diligit, noluit prorsus hos lupos delere, vt hac ratione homines Christianos ad maiorem cautelam & vigiliam cogeret, & sic illis maioris meriti occasionem præberet. Nam qui hostes se habere agnoscunt, cautius eos viuere oportet q̃ quibus nemo inuidet. Et ciuitates, quę sunt hostibus finitimæ, magis munitas & maiori diligẽtia custoditas esse conuenit, ne fortè hostium præda fiant. Destructis olim Carthaginensibus, Græcísque subiectis, cum quidam in Senatu dixisset res Romanas iam esse in tuto, Scipio Nasica, Plutarcho authore, respondit: immò verò nunc in magno periculo sumus, quia non habemus quem timeamus. Ne igitur Christiani hostibus fidei carentes, ocio torperent, & in eadem fide tepescerent, pientissimus Deus permisit, vt in Ecclesia sua post prædicatum Euãgelium & fidem susceptam, vix vnquam deesset hæreticus, qui illam vexaret. Nam à Christi Saluatoris nostri in cœlos ascẽsione ad hunc vsque diem, nullum fuit seculum in quo non fuerint nouæ ortæ hæreses aut veteres renouatæ. Hoc enim nostro seculo, vt alia priora nunc omittam, cùm respirationem aliquam ab hæreticorum infestationibus Ecclesiæ datam esse arbitrabantur omnes, ne hæretici qui in aliis multò fœlicioribus seculis fuerant, huic nostro seculo tot vitiis referto deessent, ecce repente Lutherus prodit omnem ferè post se trahens damnatarum hæresum cateruam. Nam cum alij hæretici singula sibi genera quæstionũ intricata & cauillosa proposuerint, de quibus contra Ecclesiæ Catholicæ fidem sentirent atque docerẽt, iste

vniuersa ferè hæreticorum dogmata iam denuo ab Ecclesia reiecta reuocauit, ita vt variis hinc inde ascitis hæresibus, factus sit ipse tanquam alueus quidam latè patens, per quem omnium hæresum colluuies flueret ac laberetur. Vix enim est vna & altera hæreticorum familia, præsertim ex iis quæ circa mores errarũt, cum qua non habeat aliquid commune Lutherus. Solicitat enim ille antiquus humani generis hostis, vt nunquam æui senio hæreses moriantur, nullâq; sit tam noxia doctrina, quæ aut temporibus obruatur, aut obliuione sepeliatur. Nec prodiit Luthetus solus, tanta est huius seculi infœlicitas, sed multorum hæreticorum agmine, ceu quodam satellitio stipatus processit qui illum expectasse videntur, vt sub illius vexillo postea militarent. Illi enim nomina dederunt Philippus Melãthon, Fabritius Capito, Lãbertus, Conradus, Pellicanus, Andreas, Osiander, Martinus Butzerus, multíque alij progressu temporis cateruatim se illius familiæ inseruerunt. Prodierunt etiam alij, qui etsi in multis hęresibus Luthero subscripserunt, sub illius tamen vexillo militare dedignati sunt, & ideo alias finxerunt hæreses, de quibus inter eorum quẽque & Lutherum minimè conueniret, vt vel hoc nomine eorũ quilibet propriam constitueret aciẽ, cuius ipse dux haberetur. Fuit enim semper, atque est omnibus fermè hæreticis insita quædam popularis gloriæ cupiditas, quæ improbè eos solicitat nouam aliquam confingere doctrinam, vt rei nouitate alios in sui admirationem trahant. Oecolampadius à Luthero diuiditur, Zuinglius ab vtroque seiungitur, Ioannes Caluinus his omnibus in multis cõtradicit. Anabaptistæ denique omniũ pestilentissimi omnibus aduersantur. Tot certè ac tãta hoc nostro seculo nata sunt hęreticorum monstra, vt nouo quodam Hercule monstrorum domitore esset nunc opus, qui illa omnia ex orbe Christiano profligaret. Quorum omnium hæreticorũ sibilis serpentinis quàm totius Ecclesiæ diuinis vocibus magna Germaniæ pars obedire mallens, in varias hæreticorum factiones diuisa est. Et vtinam pestis hæc intra solos Germaniæ fines se cõtineret, & non in reli-

quas Christiani orbis partes tam sæuè atque potenter grassaretur, vt iam rara sit Christiani nominis prouincia in qua desint qui publice aut latenter Lutheri aut aliorum eiusdem farinæ errores amplexentur. Vt ergo huic tam latè grassanti morbo vel aliqua ex parte, qua possem, mederer, ante viginti duos iam elapsos annos, anno videlicet tricesimoquarto supra millesimũ quingentesimũ, opus quoddã ędidi quatuordecim partitum libris, in quo omniũ hæresum, quæ post Christi in cœlos ascensionem in Ecclesia fuerunt ortæ, certissimã primò reddere rationem curaui: deinde contra illas omnes sigillatim pugnaui, vt vel hac via apertissimè demõstrarem, omnes istos recentes hæreticos à fecibus iam olim ab Ecclesia reiectis suas hæreses hausisse: & si quisque tanto facilius venenosa illorum dogmata fugeret, quanto apertius cognosceret, illa fuisse velut talia ab Ecclesia damnata. Quod opus, Deo fauẽte, cauſãmque (vt Christianè loquar) suam agente, adeò Catholicorum omnium oculis placuit, vt infrà hos viginti duos annos elapsos fuerit iam plusquã decies in Gallia, Germania, & Italia typis excusum. Quæ res vehementer animum meum stimulauit ad opus hoc iterum diligentissime reuincendum, vt siquid fortè deesse conspicerẽ, addere curarem. Recognouerã quidem opus hoc iam semel & iterum, & quicquid tunc deesse comperi, supplęui: & quæ minus bene disposita esse censui, emendaui. Nũc denique vt postremam huic operi imponerem manum, tertiò illud diligentissimè reuisi, & meo periculo didici posteriores curas semper esse meliores. Nã aliquot hęreses deesse intellexi, quarum aliquas prudẽs omiseram, propterea quòd tunc non plene mihi constabat illas esse hæreses, & nolui in re tam seria temerè quidquã definire. Alias autem hęreses aliud agens inueni, cùm plurimos euoluerem authores, quos intentis semper in hanc rem oculis lego. Aliæ denique hæreses post priores huius operis editiones in publicũ prodierunt. Deinde circa priores illas hæreses quas in aliis huius operis editionibus descripserã, multa quæ ad ipsarũ hęresum plenioręm cognitionem aut faciliorẽ expugna-

tionē mihi visa sunt necessaria, addidi: alia prorsus dele-
ui, vt plura & meliora pro illis ibidē collocarē Tot ita-
que ac tanta post omnes priores huius æditiones nunc
addita atque permutata in illo sunt, vt nouum opus iā
merito censeri debeat, quod nouum etiam pariter desi-
deret patronum Quem etiam si summo studio cogita-
bundus inuestigassem, nullus alius prætet te, Serenissi-
me & Christianissime Rex, mihi occurrere potuisset,
cuius tutelæ ego iustius commendare debuissem. Nam
cùm opus hoc de fide Catholica differat, & contra om-
nes hæreses pugnet, neminem feruentiori affectu ma-
iorique conatu fauorem & auxilium illi daturum cre-
dere oportebat quàm tu, qui hæreditario quodam iure
à parentibus tuis Hispaniæ regibus longa successione
deriuato perpetuum & irreconciliabile cum hostibus
fidei Catholicæ bellum geris. Nullus maiori obliga-
tione deuinctus est ad fidem Catholicam protegendā
quàm tu, qui titulo Regis Angliæ Ecclesiæ defensor di
ceris. Nō posses autem verè dici Ecclesiæ defensor, nisi
fidem Catholicam super quam Deus ipsam Ecclesiam
fundauit, totis defenderes viribus. Quàm integre & ex
animo huius tituli obligationi satisfeceris, præclarissi-
ma illa facinore, quæ in eodem Angliæ Regno per te
pridem gesta sunt, tam apertè testantur, vt nemo, etiā si
Zoilo inuidentior sit, inficiari audeat. Nam postquam
Serenissimam Angliæ Reginam Mariam duxisti vxo-
rem, & ob eam causam Regni illius gubernacula susce
pisti, euestigio, ne inane sine re nomen ampullosa & ia
ctabunda vanitate gestare videreris, anxia solicitudine
curasti, vt Regnum illud quod plusquam viginti annos
à fide Catholica defecerat, ad eādem reduceretur. Deus
autem pientissimus, qui renes & cor tuum scrutatus est
& te virum desideriorum velut alterum Danielem esse
intellexit, non passus est te fraudari à desiderio tuo,
aut longo tempore esse suspensum, sed breuissimo tem
pore elapso, te tui voti compotem fecit. Nam tanta se-
dulitate & prudentia huic negocio incubuisti, vt post
elapsum à nuptiis celebratis solum quadrimestre tem-
poris spacium, Deo Anglorum corda emollīēte, totius

Regni primores in publicis comitiis apud Londinum congregatis, suo & totius Regni nomine obedientiam quam Romano Pontifici detraxerant, illi vltro præstiterint, & fidem Catholicam quam anteà reiecerant, se deinceps recepturos, & in ea constantes futuros promiserint. Cui promissioni tam plenè hactenus fere omnes illi respondent, vt nos omnes qui rem ipsam propriis conspeximus oculis, meritò speremus totum illud Regnum ad illam Christianæ religionis puritatem & syncritatem, quam ante defectionem retinebat, breui fore reducendum. Opus igitur hoc quod contra omnes hæreses ædideram, & nunc in Regno Angliæ tibi in publicis concionibus & fidei negociis seruiens, tuóque amplissimo congiario nutritus, locupletaui, tibi Regi Catholicissimo, fideique Catholicæ vindici atque protectori, cui multis nominibus debebatur, dicare curaui vt quoniam se tueri non valet, tui saltem nominis vmbra protegatur Maiestatem & celsitudinem tuam supplex oro, vt pro tua Regia benignitate illud suscipere, & fouere digneris, tanquam militem quendam sub tuo vexillo pugnare cupientem. Vale Rex Christianissime & Christianę religionis decus & ornamentum. Datis Antuerpiæ, vigesima die Maij, Anno Domini,

M. D. LVI.

*

CHALCOGRAPHVS

Candido Lectori

S.

T BENE intelligas, Candide Lector quantum hæc, quam nunc tibi offerimus, præsentis operis vltima editio reliquas omnes priores antecellat, volo tibi velut indice quodam breuissimo ostendere non quidem omnia sed sola rerum capita quæ in hac nostra additione nũc ab autore addita sunt, & in aliis omnibus additionibus desiderãtur. Additi sunt imprimis quatuor hæresum tituli, videlicet Adulterium, Certitudo, Concilium, Fiducia, qui in nulla alia editione habebantur, neque aliqua erat hæresis in hoc opere recensita, quæ ad aliquem istorum titulorum spectaret. Præterea, in quibusdam ex prioribus titulis additæ sunt aliquot hæreses contra quas autor doctissimè disputat. In titulo de baptismo inuenies additas tres hæreses: In titulo de Euangelio, vnam: In titulo de Fide, vnam: In titulo de Nuptiis, duas: In titulo de Operibus: In titulo de Peccato, tres: In titulo de Præcepto, tres: In titulo de Voto, vnam. Deinde, in illis hæresibus, quæ fuerant in aliis editionibus enarratæ, multa & doctissima addita sunt ad illarum falsitatem apertius conuincendam. Quod cũ ferè in omnibus recentibus hæresibus Autor abundè fecerit, in aliquibus tamen vbi maius conspexit esse periculũ, adeò longam protraxit disputationem, vt earum quælibet satis esse posset ad vnius libri complementum. Si huius rei periculum facere vis, lege in titulo de Gratia, hæresim tertiam, vbi Autor disertissimè & copiosissimè disputat contra certitudinem gratiæ à Lutheranis falsò proclamatam. In titulo de Missa exactissimè pugnat pro excellentissimo Missæ sacrificio. In titul. de Sacerdotio, & in titulo de satisfactione, & in titulo de Virginitate, & in titulo de Voto, multa & varia doctrina referta contra recentes hæreticos addita sunt: & illic Autor subdolis illorum præsertim Ioannis Caluini argumentationibus doctissimè respondet. Denique, vt nihil iam in hac editione desiderare posset, omnia decreta Concilij Tridentini ad fidem spectãtia addita sunt, & suis quæque locis, vt oportebat, sunt ab Autore distributa. De his omnibus, Cand. de Lector, vt tibi consulẽ, admonere te volui: tu igitur vicẽ mihi reddens, meis laboribus & expensis cõsule. Vale.

INDEX TITVLORVM SVB QVIBVS CONTINENTVR omnes materiæ, circa quas versantur omnes hæreses, quæ in hoc opere recensentur, & confutantur.

*

A

Adoratio, lib.2.fo.71.b
Absolutio, lib.2.fo.79.a
Adam & Eua, lib.2.f.85.b
Adulterium, lib.2.f.100.b
Angelus, ibid.
Anima, lib.2.101.b
Annus, lib.2.fo.115.b.
Apostoli, lib.2.116.a
Aqua lib.2.fo.120.b

B

Baptismns, lib3.fo.124 b
Beatitudo, lib.3.fo.163.a
Bellum, lib.3.fo.185.a
Benedictio, lib.3.fo.187.b
Bestia & brutum, lib.3.fo. 188.a

C

Calceamentum, lib.4.fo. 188.b
Cantus, lib.4.189.a
Caput, lib.4.fo.194.a
Character, ibidem
Caro corpushumanum, li. 4.fo.196.b.
Certitudo, lib.4.fo.198.a
Cibus, ibidem
Circuncisio, li.4.fo.204.a
Christus, ibidem
Concilium, li.4.fo.231.a
Coitus, lib.4.fo.235.a
Confessio, lib.4.fo.238.b
Confirmatio, lib.4.folio 246.b
Consilium, lib.4.fo.250.a
Contritio, ibid b
Correctio, lib.4.fo.253.b
Creatura, ibidem
Crux, li.4.f.255.b

D

Decimæ, li.5.fo.256.b
Deus, li.5.fo.257.b
Diabolus, lib.5.fo.279.b

E

Ecclesia, li.6.fo.281.a
Eleemosyna, li.6.fo.291.a
Episcopus, li.6.fo.292.
Euangelium, li.6.f.299.a
Eucharistia, li.6.f.303.a
Eunuchus, li.6.fo.351.b
Excommunicatio, lib.6.f. 353.a
Exorcismus, li.6.fo.358.b.

F

Fatum, li.7.fo.361.b
Fides, li.7.fo.364
Fiducia, li.7.fo.394
Fornicatio, li.7.399.b
Futurum contingens, ibi.

Gratia, li.7.fo.402.b
H
Hæreticus, lib.7.fo.438.b
Horæ canonicæ, lib.7.fo. 440.a
I
Idololatria, li.8 fo.1
Ieiunium, li.8.f.2,a
Imago, li.8.fo.9 a
Indulgentia, li.8.fo.14.b
Infernus, li.8.fo.16.a
Inimicus, li.8.f.18.a
Iniuria, li 8.fo.18.b
Ioan. Baptista, li.8.fo.19.b
Iudas, li.8.fo.20.a
Iudicium li.8.f.21.a
Iudex, li.8.f.22.a
Iuramentum, li.8.fo.22.b
Iustus, li.8.fo.26.b
L
Labor, li.9.fo.27.a
Lex, li.9.fo.33.b
Libertas, li.9.fo.38.b
Lingua, li.9.fo.48.b
M.
Malũ & malitia, l.10 f.50.a
Maria virgo, li.10.f.54.a
Martyrium, li 10 fo 57.b
Matrimoniũ, li.10.f.59.a
Melchisedech, ibidem b
Mendacium, li 10.f.61.b
Mendicitas, li 10 fo 64.a
Meritum, lib 12 fo.66.b
Miraculum li 10 fo.68.a
Missa, li 10 fo.69 a
Monachat⁹, li 10.f.108 b
Mulier, li.10.fo ibi.
Mundus, li 10.fo.110.a
N.
Nuditas, li.11.fo 114.a
Nuptiæ, li.11.fo.ibidem
O.
Obedientia, li.11.f.147.a
Occidere, li.11.fo ibidem
Opera, li.11.fo.148.b
Oratio, li.11.f.170.a
Ordo sacramentum, li.11. fo.174.a
P.
Papa, li.12.fo.177.b
Pascha, li.12 fo 186.b
Paupertas lib 12.fo 187.a
Peccatum, li 12.fo.190.a
Peregrinus, li.12.f 209.b
Pœnitentia, li.12 f 210.b
Potestas, lib 12 fo 224.b
Præceptum, li.12.f.226.a
Prædestinatio, lib 12.fo. 245.a
Prędicatio, li.12.fo 252.b
Præscientia, li 12.f.255.b
Propheta, li.12.fo 256.b
Purgatoriũ, li.12.fo 258.a
R.
Regnũ Dei, li 13.f.264.b
Reliquiæ sanctorum, lib. 13.fo.265.a
Restitutio, li.13.f.269.b
Resurrectio, li.13.f.270.b
S.
Sacerdotium, lib 13 275.a
Sacramenta, li 13 f.300.a
Sancti, lib.13.fo 302.a
Satisfactio, li 13 fo 306.b
Scriptura sacra, li 13.f.ibi.
Scientia, li.13.fo.300,b
Sepultura, li.13 fo.ibi.
Silentium, li.13.f.312.a

Simonia, li.13.fo.312.b
Spes, li.13 fo.313.b
Studia generalia, li.13.fo. 315.b
Subditus, li.13.f.318.a
Suffragia defunctorum, li.13.fo.319.a

T.

Templum, li.14.fo.322.a
Tentatio, li.14.fo.323.b
Terra, li.14.fo.325.a
Timor Dei, lib.14.folio 325.b
Tyrannus, li.14.fo.329.a

V.

Verecundia, li.14.fo.331.a
Vinum, li.14.fo.332.a
Virginitas, li.14.fo.332.b
Vnctionis extremæ sacramentum, li.14.fo.343.b
Votum, li.14.fo.352.b
Vsura, li.14.fo.369.b

FINIS.

INDEX HÆRETICORVM OMNIVM QVORVM HAERESES in hoc opere recẽsentur, per quem indicem quilibet facillimè reperire poterit cuiuslibet hæretici rationem, ita videlicet, vt sciat quisnam fuerit hęreticus ille, & quot, qualésque hæreses docuerit.

A.

ACHatius, in titulo de Deo, hæresi 6.

Acephali, tit. de Christo, hæresi 4.

Adaminani, titulo de nuditate, hære. 1. & tit. de nuptiis, hæresi prima.

Adamitæ, tit. de coitu, hæresi 1.

Adelphius, titulo de baptismo, hære. 4. & titulo de oratione, hæresi 1.

Aerius, titulo de cibo, hæresi prima: & titulo de episcopo, hæ. 1. & tit. de ieiunio, hære. 3. & titu. de nuptiis, hæresi 1. & titulo de sacerdotio, hæresi prima.

Aetius, titulo de Deo, hæresi 6. & titulo de peccato, hęresi 5.

Albanenses, titulo de anima, hæresi octaua, & tit. de baptismo, hæresi 4. & titu. de Deo, hæresi 1. titulo de inferno, hæresi prima, & titulo de iudicio, hæresi secũda: & titulo de iuramento, hæresi prima: & titulo de libertate arbitrij, hæresi prima: & titulo de mundo, hær. 1. & 2. & titulo de peccato, hæresi 1. & tit. de prę scientia hær. 1. & 3. & tit. de resurrectione, hæresi prima: & titulo de scriptura sacra, hæresi prima.

Albigenses, titulo de anima, hæresi septima: & tit. de baptismo, hær. quarta: & titulo de cibo, hær. prima: & tit. de Deo, hæresi prima: & titulo de resurrectione hæresi prima.

Almaricus, titulo de Adam & Eua, hæresi tertia, & titulo de beatitudine, hæresi prima, & titulo de eucharistia, hęresi quarta: & titulo de inferno, hęresi prima: & titulo de resurrectione, hæresi prima.

Alogiani, titulo de Deo, hæresi 7. & titulo de scriptura

sacra,hæresi 8.
Anabaptistæ,titulo de baptismo,hæresi quinta.
Andiani,titulo de anima,hære.quarta.
Andreas Osiander,titulo de Missa,hæresi secunda.
Angelici,titu.de idololatria,hæresi prima.
Antidicomaritæ,titulo de Maria virgine,hęresi prima.
Anthropomorphitæ,tit.de Deo,hæresi 2.& tit.de eccle sia,hæresi 4.& titu.de imagine,hæresi 1.& tit de pas cha,hæresi prima.
Appelles,titu.de Christo,hæresi secunda,& 12.& titulo de Deo,hæresi 1.& titulo de prophetis,hęresi prima, & tit.de resurrectione,hæresi 1.
Apocaritæ,titulo de anima,hæresi 3.
Apollinaris,titulo de Christo hæresi 2.& 3.
Apostolici,titulo de apostolis,hæresi secunda:& titulo de iuramento,hæresi secunda:& titu. de paupertate, hær 1.& titulo de purgatorio,hær.1.
Aquarij,tit.de Eucharistia,hæresi 6.
Armachanus,titulo de sacerdotio,hær.5.
Arabici,titulo de animo,hær.6.
Armeni,titulo de Adam & Eua,hær.tertia:& tit.de ba ptismo,hær.4.& 5.& 6.& 8.& titulo de beatitudine, hær.1.& 6.& tit.de Deo,hær.3.& 12.& titu.de Eu charistia hæ.2.& 4.& 7.& 8.& titulo de Inferno hæ resi 2.& tit.de iudicio hær.4.& titu. de nupt. hęre. 3.& 4.& titulo de papa,hæresi 1.& titulo de peccato, hęr.1.& 2.& 3.& 8.& titulo de purgatorio,hæresi 1. & titulo de resurrectione, hær.4.& 5.titu.de sacramentis,hær.1.
Archontici tit.de mundo,hær.3.& titu.de resurrectione,hær.1.
Arnoldus Brixiensis,titu.de beatitudine,hæresi 1.
Arrius,tit.de Christo,hær.3.& ti.de Deo,hęr.6.& 10.
Artemon.titu.de Christo,hæresi prima.
Ausentius,titulo de virginitate,hæresi 1.

B.

Baiolenses,tit.de iuramento,hæresi 1.
Balthasar,titulo de baptismo,hær.5.& titulo imaginibus,hær.1.

Bardesanes, titulo de fato, hære. 1. & titulo de libertate arbitrij, hæresi prima.

Basilides, titulo de Christo. hęresi 7. & tit. de martyrio, hæresi 1. & titulo de resurrectione, hær. 1. & tit. de virginitate, hæresi prima.

Bassus, titu. de Christo, hære. 8.

Begardi & Beguinæ, titulo de beatitudine, hær. 4. & 5. & titulo de coitu, hære. 3. & titulo de eccle. hæresi 3. & ti. de ieiunio, hæresi 3. & titulo de obediętia, hæresi 1. titulo de operibus, hæresi 3. & titulo de peccato, hæresi nona.

Berengarius, titulo de Eucharistia, hæresi quarta.

Blastus, tit. de malo, hęre. 1. & tit. de pascha, hęr 1.

Bohemi, ti. de Euchari, hær. vl. & ti. de sanctis, hæresi prima.

Berboriani, titulo de iudicio, hær. 1.

Brachitæ, titulo de anima, hæresi 4.

Bugaurius de monte falcone, titulo de ope, hær. 2.

C.

CAiani, tit. de idolola. hæ. 1. & tit. de Iuda, hær. 1 & ti. de lege, hær. 2. & ti. de resurrectio. hære, 1.

Caldæi, titulo de Iuda, hæresi prima.

Carol, titul. de Imag. hæresi 1.

Carpocratitæ siue Carpocratiani, titulo de Christo, hę. 1. & ti. de mundo, hæ. 3. & ti. de resurrectione, hæresi 1. & ti. de scriptura sacra, hæresi prima.

Cathari, qui & Nouatiani, vide in dictione Nouatiani.

Catharialij, siue Catharistæ, titulo de cibo, hæresi prima: & titulo de Eucharistia, hæresi 1. & titu. de iuramento, hæ. 1. & tit. de sacramentis, hær. 1.

Cotaphryges vel Cataphrygi, titulo de baptismo hær. 2. & 3 & titulo de nuptiis, hæresi 2.

Cœlestini 2, titulo de gratia, hæresi prima.

Cerdon, tit. de Christo, hær. 2, & tit. de Deo, hær. 1. & tit. de lege, hęresi 2. titu de malo, hęre. 2. & ti. de scriptura sacra. hær. 1, & 3.

Circuitores, titulo de martyrio, hær. 3.

Circuncelliones, titulo de ecclesia, hæresi 1, & titu. de martyrio, hæresi 3.

Claudius Taurinensis, titu. de Adoratione, hæresi 1. & tit. de baptismo hæresi 6.
Cerinthus, titulo de beatitudine, hæresi 2. & titulo de Christo, hæresi 1. & titulo de lege, hæresi prima, & titulo de mundo, hæresi 3. & titu. de scriptura sacra, hæresi 4. & 5.
Coluthiani, titulo de malo, hær. 3.
Constantinus quintus Imperator Constantinopolitanus. tit. de imaginibus hær 1.
Constantinus sextus imperator, titulo de imaginibus, hæresi 1.
Cozocenses, tit. de iuramento, hær. 1.
Cyprianus, tit. de baptismo, hær. 5.

D.

DAdœs, titu. de baptismo, hæresi 4.
Decartitæ, titu. de anima, hæresi 4.
Desiderius Longobardus, titulo de paupertate, hæresi 3.
Dioscorus, titulo de Christo, hæresi 4.
Diotrephes, titu. de peregrino, hæresi 1.
Discalceati, titulo de calceamento, hæresi 1.
Donatistæ, tit. de baptismo, hære. 5. & titulo de ecclesia, hæresi 1.

E.

EBion, à quo Ebionitæ, titulo de Christo hæresi 1. & titulo de lege, hæresi prima, & titulo de scriptura sacra, hæresi 4. & 6.
Elcesei, siue Elcesaitæ. titulo de lege, hæresi 1. & titulo de martyrio, hæresi 1. titu. de scriptura sacra, hæresi sexta.
Eluidius, tit. de Maria virgine, hæresi prima, & tit. de virginitate, hæresi prima.
Encratitæ, vide in dictione Tatianus. Nam Encratitarum princeps fuit Tatianus.
Ermigildus, titulo de Deo, hæresi 6.
Euchitæ & Enthusiastæ, vide in dictione Messaliani.
Eunomius, titulo de Deo, hæresi 6. & 10. & titulo de fide, hæresi 2.
Eustachius, titulo de sanctis, hæresi 1. & titulo de templo

plo,hæresi prima.
Eutyches,titulo de Christo,hæresi quarta.
Eutyches,titulo de resurrectione hæresi secunda.

F.

Faustus,titulo de anima,hæresi quarta.
Felix,titulo de anima,hæresi quarta,& titulo de imaginibus,hæresi prima.
Felix alius,titulo de virginitate,hæresi prima.
Felix alius,titulo de terra hæresi prima.
Felicianus,titulo de Deo,hæresi sexta.
Flagellantes,titulo de aqua,hæresi secunda, & titulo de baptismo,hæresi nona:& titulo de Euangelio,hęresi prima: & titulo de iuramento,hæresi secunda.
Florinus,à quo Floriani,titulo de coitu,hæresi prima,& titulo de iudicio,hæresi prima,& titulo de malo,hæresi 1.

G.

Geminator,titulo de virginitate,hæresi prima.
Genialis,titulo de virginitate,hæresi prima.
Gnostici,titulo de anima hæresi tertia, & titulo de bestiis,hæresi prima,& titulo de creatura,hæresi prima,& titulo de Deo,hæresi prima,& titulo de iudicio, hæresi prima,& titulo de malo,hæresi secunda.
Gothi,titulo de Deo,hæresi sexta.
Græci,titulo de beatitudine, hæresi sexta:& titulo de cibis, hæresi prima,& titulo de coitu hæresi prima,& titulo de Deo,hæresi duodecima & titulo de Eucharistia,hæresi secunda,& septima & 9.& 11 & 12 & titulo de inimicis,hæresi prima,& titulo de nuptiis, hæresi secunda & quarta, & titulo de papa,hæresi secunda, & titulo de purgatorio, hæresi prima,& titulo de restitutione,hæresi prima, & titulo de suffragiis,hæresi prima, titulo de vnctione extrema,hæresi prima:& titulo de vsura,hæresi prima.
Gulielmus Antuerpiensis,titulo de paupertate,hær. 2.
Gulielmus de sancto amore. Vide infra in dictione Villelmus.

H.

Heraclionitæ,titulo de vnctione extrema,hæresi 1.
Heliognosti,titulo de idololatria,hæresi prima.
Hermanus Rissuich, titulo de angelis hæresi prima, titulo de anima,hæresi sexta,& titulo de inferno,hæresi prima,

& titulo de mundo, hæresi prima.
Henricus, titulo de baptismo, hæresi quinta.
Hermias, titulo de anima, hæresi quarta, & titulo de baptismo hæresi prima & quarta, titulo de malo, hæresi prima, titulo de mundo, hæresi prima.
Hilarius, titulo de cantu, hæresi prima.
Hymenæus, titulo de resurrectione, hæresi prima.
Hierarchiæ, titulo de resurrectione, hæresi prima.

I.

Iacobellus, titulo de Eucharistia, hæresi vltima.
Iacobitæ, titulo de confessione, hæresi prima.
Ianuarius, titulo de virginitate, hæresi prima.
Ignoitæ, titulo de Deo, hæresi octaua.
Ingeniosus, titulo de virginitate, hæresi prima.
Ioachim Abbas, in titulo de Apostolis, hæresi prima, & titulo de Euangelio, hæresi secunda.
Ioannes Brentius, titulo de baptismo, hæresi 11.
Ioannes Caluinus, titulo de missa, hæresi secunda: titulo de operibus, hæresi quarta, titulo de peccato, hæresi 10. & 11. tit. de præcepto, hæresi secũda, titulo de sacerdotio, hæresi quarta, titulo de gratia, hæresi tertia, titulo de virginitate hæresi prima, titulo de voto, hæresi 1. & 2.
Ioannes Oecolampadius, titulo de oratione, hæresi secũda, & titulo de bello, hæresi prima, & titulo de Eucharistia, hæresi quarta, & titulo de libertate arbitrij, hæresi prima & titulo de sanctis, hæresi prima.
Ioannes Huss, titulo de Ecclesia. hær. 1. & tit. de Eucharistia, hær. vltima, & titulo de excommunicatione, hær. prima & titulo de oratione, hæ. 3. & tit. de papa, hæresi prima, & tit. de potestate, hær. 1. & tit. de prædestinatione, hær. 1. & tit. de prædicatione, hær. 1. & tit. de sanctis, hæresi prima.
Ioannes de Rocsesana, titulo de ecclesia, hæresi prima.
Ioannes Spamgebergus, titulo de operibus, hæresi quarta, tit. de præceptis, hæresi tertia, titu. de fide, hæresi prima: titulo de gratia, hæresi tertia.
Ioannes de Vvesalia, titulo de aqua, hæresi secunda, & titulo de ecclesia, hæresi secunda, & tertia.
Ioannes Vvicleph, titulo de adoratione hæresi prima: & titulo de baptismo, hæresi septima, titulo de benedictione, hæresi 1. titulo de cantu, hæresi 1. tit. de confessione, hær. 1.

tit.de confirmatione,hær.1.tit.de decimis,hær.1.& tit.de ecclesia,hær.3.& 4 & titulo de eleemosyna,hære.prima, & titulo de episcopis,hær. 1.& 2. & titulo de eucharistia, hæresi 4.& 5.tit.de excommunicatione,hęresi 1.titulo de exorcismo , hæresi prima, titulo de futuro contingente, hæresi prima,tit.de horis canonicis,hær.1.tit.de ieiunio, hæresi 1.& 2.titulo de imaginibus,hæresi prima,tit.de indulgentiis,hæresi prima,tit.de labore, hæresi 2.tit de libertate arbitr.hæresi prima,titulo de mendicitate,hæresi 1.tit.de missa,hæresi prima, titulo de monachatu, hæresi prima,tit.de oratione hæresi tertia,& quarta, tit. de Papa,hæresi prima, titulo de potestate, hæresi prima: tit.de prædicatione,hær.1.titulo de reliquiis,hær prima, tit.de sacerdotio,hæresi secunda & quinta:titulo de sanctis,hæresi prima,titulo de voto hæresi prima.

Iouinianus,tit.de cibo,hæresi secunda:titu.de beatitudine, hæresi 7. titulo de gratia, hæresi secunda, tit. de ieiunio, hæresi prima & secũda,titulo de libertate arbitrij, hær.3. tit.de Maria virgine,hæresi 1.titu.de peccato,hęresi octaua & nona:titulo de Virginitate,hæresi prima.

Iulianus episcopus,titulo de gratia,hæresi prima.

L.

LAmperiani,titulo de voto,hæresi prima.

Leo tertius Imperator Constantinopolitanus,titulo de imaginibus,hæresi prima.

Leo quartus Imperator,titulo de imaginibus,hæresi 1.

Lollardi,titulo de aqua,hæresi secunda.

Luciferiani,titulo de anima,hæresi quinta.

Lutherus,tit.de absolutione,hęresi prima,& secunda,titulo de bello, hæresi 2.titulo de charactere,hær. prima: tit.de cibo,hæresi 2.titulo de conciliis,hęresi prima,tit.de confessione,hæresi prima,tit de confirmatione, hær.1.titulo de contritione,hæresi prima,titulo de ecclesia,hæresi 1.3. & 4.titulo de Eucharistia, hæresi quinta & decima & vltima,titulo de excommunicatione, hæresi prima , titulo de fide,hæresi secunda,titulo de gratia,hæresi tertia, titulo de ieiunio,hæresi prima,& secũda:titulo de indulgentiis,hæresi prima : titulo de iniuria , hæresi prima, titulo de labore,hæresi secunda,titulo de libertate, hæresi prima & secunda: titulo de mendicitate , hæresi prima: ti-

tulo de merito,hæresi prima,titulo de missa,hæresi secunda & tertia:titulo de monachatu,hæresi prima:titulo de muliere,hæresi prima:titulo de nuptiis,hæresi tertia,titulo de obedientia,hæresi prima,titulo de operibus,hæresi prima & tertia:titulo de oratione,hæresi tertia:titulo de ordinis sacramento, hæresi prima:titulo de papa, hæresi prima,titulo de peccato, hæresi quarta,& quinta: titulo de pœnitentia,hæresi prima & secunda:titulo de præceptis,hæresi prima:titulo de purgatorio, hæresi prima, & secunda,& tertia & quarta,titulo de sacerdotio,hęresi prima & quarta:titulo de sacramẽtis,hæresi prima & secunda:titulo de sanctis,hęresi prima:titulo de satisfactione, hæresi prima:titulo de scriptura sacra,hæresi septima:titulo de scientia,hæresi prima:titulo de spe,hæresi 1.

M.

Macedonius,titulo de Deo,hæresi decima.
Macharius,titulo de Christo,hæresi sexta.
Manichæus,titulo de anima,hæresi tertia,tit.de bello,hæresi 1.titulo de bestiis,hæresi 1.titu.de carne hu.hæresi prima,tit.de cibo,hæresi 1.tit.de Christo,hær.2.tit.de creatura,hær.1.& 2.titulo de Deo, hær.1.tit.de diabolo, hær. 1.tit.de Eucharistia,hær.1.tit.de Ioanne Baptista,hær.1.titulo de iudicio finali, hær.1.titulo de lege,hær.2.titu. de libertate,hæresi 1.titulo de malo,hær.2.titulo de nuptiis, hær.1 tit.de peccato,hæ1.3.tit.de scriptura sacra,hær.1.
Marcus,à quo Marcitæ,titulo de baptismo, hæresi 2. titulo de Christo,hæresi 7.titulo de resurrectione,hæresi 1.
Marcionitæ,tit.de baptismo,hær.3.titulo de Deo, hæresi 1. titu.de lege,hær 2.titu.de nuptiis,hæresi prima,titulo de resurrectione,hær.1.titulo de scriptura sacra,hæresi 3.
Martianus,titulo de virginitate,hæresi prima.
Martinus Butzerus,titulo de baptismo,hær.11.titu. de peccato,hæresi 10.tit.de sacerdotio,hære.4.tit.de gratia,hæresi tertia.
Marsilius Paduanus,tit.de ecclesia,hæresi quarta , titulo de episcopis hæresi prima:titulo de Papa, hæresi prima, tit. de sacerdotio,hær.secunda.
Maximilia,tit.de baptismo,hæresi tertia.
Maximinus titulo de Deo,hæresi sexta.
Melchisedechiani,titulo de Melchisedech,hær.1.

Menander, à quo Menandriani, titulo de creatura, hæresi 1. titulo de mundo hæresi tertia.

Messaliani, tit. de anima, hæresi 4. titulo de baptismo, hęresi quarta, titulo de Eucharistia, hæresi octaua, tit. de labore, hæresi prima: titulo de oratione, hæresi prima & secũda.

Metangismonitæ, titulo de Deo, hæresi sexta.

Monothelitæ, titulo de Christo, hæresi sexta.

Montanus, titu. de baptismo, hæresi 3. titulo de nuptiis, hæresi 2. & 4. tit. de pœnitentia, hæresi 3. titulo de prophetis, hæresi secunda.

Musoritæ, tit de idololatria, hæresi prima.

N.

NAzaræi, tit. de lege, hæresi prima.

Nestorius, tit de Christo, hæresi tertia: titulo de Eucharistia, hæresi 4 & vltima, & titulo de Maria virgine, hæresi secunda.

Nicolaus Gallecus, titulo de occisione, hæresi prima.

Nicolaitæ, tit de coitu, hæresi prima, tit. de mundo, hær 3.

Noetus, à quo Noetiani, tit. de Deo hær. 5.

Nouatiani, tit. de nuptiis, hæ. 2. tit. de pœnitentia, hær. 3.

O.

OPhitæ, tit. de idololatria, hæresi prima, tit. de resurrectione, hæresi prima.

Origenes, titulo de Adam & Eua, hæresi secunda: titulo de anima, hæresi 7. titulo de beatitudine, hæresi 3. ti. de Deo, hæresi 6. & 9 ti. diabolo, hæresi secũda, ti. de inferno, hæresi 2. tit. de resurrectione, hæresi 1. & 3.

P.

PAscentius, tit. de Deo, hæresi 6.

Paterniani, titulo de carne humana, hæresi prima.

Patritiani, ti. de carne humana, hæresi prima.

Pattalorinchitæ, tit. de silentio, hær prima.

Paulus Samosatenus, à quo Paulianistæ. tit. de baptismo, hęresi secunda, & tit. de Christo, hæresi prima.

Pauperes de Lugduno, vide in dictione Valdenses.

Pelagius, titulo de Adam & Eua, hær. 4 tit. de baptismo, hæresi octaua, titulo de gratia, hæresi prima & secunda, tit. de libertate, hæresi tertia, titulo de merito, hær. 2. titulo de oratione, hæresi tertia, titulo de peccato, hæ. 1. & 9.

Pepusiani, tit. de muliere, hæresi prima.

Petilianus,titulo de martirio,hæresi secunda.
Petrus Abailardus,titulo de beatitudine,hæresi prima,titulo de Christo,hæresi octaua & 9.ti.de Deo,hęresi 6.11 & 13 titu.de fide,hæresi 1.tit.de futuro contingenti,hære.1. tit.de libertate arbitrij,hæresi prima, titulo de oratione, hær.3.tit.de tentatione,hæresi 1.tit.de timore Dei,hęr.2.
Petrus de Bruis,titulo de baptismo,hæresi quinta.
Petrus Ioannis,titulo de anima,hæresi prima,titulo de Apostolis,hæresi prima:tit.de baptismo,hæresi quarta:titulo de Christo,hær.10 titulo de Euangelio,hæresi secunda.
Petrus Dresensis,titulo de Eucharistia,hær.vltima.
Petrus Gnaphæus,titulo de Christo,hæresi tertia.
Philippus Melancthon,titulo de baptismo, hæresi vndecima,& in titulo de libertate,hæresi prima,titulo de operibus,hæresi 4.titulo de peccato, hær.10.titu. de præcepto hæresi prima,& secunda titulo de Euangelio,hæresi 3.tit. de fide,hæresi prima,titulo de gratia,hæresi 3.
Photinus,titulo de Christo,hæresi prima.
Picardus,titulo de coitu,hæresi 10.
Plotinus,titulo de virginitate,hæresi prima.
Prædestinati,tit.de prædestinatione,hæresi prima.
Priscillianus,tit.de anima,hær 7.titu.de cibo,hæresi 1.titulo de creatura,hær.2.titulo de Deo,hæresi 5.tit. de diabolo,hær.1.titulo de fato,hær.1.tit.de iuramento, hær.2. titu.de nuptiis,hæresi 1.& 4.tit.de prophetis,hær.2.
Prisca,titulo de baptismo,hæresi tertia.
Proclianitæ,tit.de Christo,,hær.secunda.tit.de iudicio finali,hær.1.tit.de resurrectione,hæresi prima.
Psalliani, vide in dictione Messaliani.
Pseudoapostoli,titu.de Apostolis,hær.2.titulo de decimis, hære.1 tit.de ecclesia, hæresi tertia, titulo de iuramento, hær.1.titulo de obedientia,hæresi prima:titulo de papa, hæresi 2.titulo de templo,hær.1.titulo de voto,hær.1.

R.

Rhetorij,titulo de hæreticis,hæresi prima.
Rogatiani,titulo de ecclesia,hær.1.
Ruteni,titulo de eucharistia,hær.2.

S.

Sabas,titulo de baptismo,hæresi quarta.
Sabellius,titulo de Deo,hæresi quinta.

Samsei,ti.de lege,hæ.1.
Saturninus,ti.de coitu,hæ.1.ti.de creatura, hæ.1.ti.de mundo,hæ.3
Seleucus,à quo Seleuciani,ti de anima, hæ.4.ti.de baptismo,hæ.1.ti.de malo,hç.1.ti.de mundo,hæ.1.ti.de resurrectione,hæ.1.
Sethiani vel Sethoitæ,titulo de idololatria,hæ.1.
Seuerus,à quo Seueriani,titulo de Adam & Eua hæresi prima, titulo de resurrectione, hæresi prima,titulo de scriptura sacra, hæresi prima & quinta & sexta,titulo de vino, hæresi 1.
Simeonnes,ti.de baptismo,hæ.4.
Simon Magus, titulo de coitu, hæ.1 titu.de creatura, hæ.1. ti.de mundo,hæ.3.ti.de resurrectione,hæ.1.ti.de simonia hæ.prima.

T.

TAscodrogitæ,ti.de anima,hæ.4.
Tatianus ti.de Adam & Eua hæ.1.titulo de cibo hæ.1. titulo de nuptiis hæ.1.titulo de scriptura sacra hç.6. ti.de vino hæ.1.
Tesalitæ,ti.de anima hæ.4.
Tessarescæ decatitæ,ti.de Pascha,hæ.1.
Tertullianus,ti.de anima,hæ.5.& 6.ti.de Deo, hæ.2.ti.de nuptiis,hæ.2.
Tetraditæ,ti.de anima,hæ.4.
Thaboritæ,ti.de templo,hæ.1.
Thomas de Vio Caietanus, titulo de Adam & Eua, hæresi 6.
Turrelupini,ti.de verecundia,hæ.1.

V.

VAdiani,vide in dictione Antropophormitæ.
Valentinus,tit de Christo, hæ.secunda,titulo de Deo, hæresi prima titulo de peccato,hæ.3.titu.de resurrectione hæresi 1.
Valesij,ti.de eunu.hç.1.
Vvaldenses,ti.de baptis.hæ.7.titulo de benedictione,hære.1.titulo de cantu,hæ.1.ti.de cibo,hæ.2.ti.de coitu,hæ 1.ti. de confessione,hæ.1.ti.de confirmatione,hæ.1.ti.de ecclesia,hæresi 3.& 4.titu. de episcopis,hæ.1.& 2.ti.de eucha-

ristia,hæresi 3.& 9.ti.de exorcismo,hær.1.tit. de horis canonicis hær.1.ti.de ieiunio, hær.1.& 2.ti.de imaginibus, hær.1.ti.de indulgentiis,hær.1.ti.de iudice, hæ.1.de iuramento,hæ.1.ti.de labore,hæresi 1.ti.de miraculis, hæ.1.ti. de monachatu hæ.1.ti.de obedientia hæ.1.ti.de occisione hæ.1.ti.de peccato,hær.7.tit.de papa,hæ.1.ti.de potestate hær.1.ti.de prædicatione,hær.1.ti.de purgatorio, hæ.1.ti. de sacerdotio,hæ.secunda & tertia,ti.de sanctis,hę.1.ti.de ordinis sacramento,hæ.1.ti.de sepultura,hæ,1.titu.de vnctione extrema,hære 1.

Varimandus titulo de Deo,hæ.sexta.

Venustiani,vide in dictione Pateriani.

Vigilantius,titulo de sanctis,hær.1.

Vvicleph,vide in dictione Ioannes Vvicleph.

Vvillelmus de sancto Amore,ti.de labore,hæresi secunda, tit.de monachatu,hæresi 1.titulo de paupertate, hæresi 3.

Vvirtembergenses,ti.de missa,hæ.secunda

Z.

Zvinglius,tit.de missa,hære.secunda.

INDICIS HAERETICORVM,&c.

FINIS.

INDEX AVTHORITATVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE ab Authore in hoc opere declaratæ sunt,

In quo a. primam paginam, b. secundam signat.

*

Genesis.

1 Benedixit illis, ac dixit: Crescite & multiplicamini. li. 11. fo. 120. b

1 Crescite & multiplicami. li. 14. fo. 338. a

1 Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, li. 2. fo. 34. 103. a fo. 106. a

2 In quacunque die comederis, morte morieris, libro 2. fo. 93. b

2 Adhærebit homo vxori suæ lib. 11. fo. 124. a

3 Aperti sunt oculi eorum, li. 2. fo. 94. b

3 Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius lib. 2. fo. 117. a

4 Sub te erit appetitus tuus, li. 9. fo. 39. b.

16 Manus eius contrà omnes, li. 1. fo. 34. a

19 Pluit dominus super Sodomam & Gomorrã sulphur & ignem à Domino de cœlo, lĩ 5. f. 264.

21 Eiice ancillam & filium eius, li. 1. fo. 12. b

22 Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, lib. 11. fo. 149. a

23 Vidi dominum facie ad faciem, li. 3. fo. 164. b.

Exodus.

4 Ego indurabo cor Pharaonis, li. 10. fo. 51. a

7 Deuorauit virga Aaron virgas eorum, li. 6. fo. 321. a

14 Quid clamas ad me? libro 11. fo. 171. a

20 Non occides, li. 11 fo. 148. a

24 Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum, li. 10. fo. 102. a

28 Legitimum sempiternum erit Aaron & semini eius post eum, li. 9. fo. 35. b

30 Missa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus suas & pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum, li. 6. folio 334. a

33 Non videbit me homo & viuet, li. 3. fo. 164. a

Leuiticus.

28 Sororem vxoris tuæ in pellicatum eius non accipies illa viuente,li.9.fo.35.a
19 Non morabitur apud te opus mercenarij,li 3.f.178.b

Deuteronomium.

15 Omnino egens & mendicus non erit inter vos, libro 10.fo.65.b
17 Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse pesperis,&c.lib.1.fo.28.a.& fo.37.b
21 Si habuerit homo vxores duas,vnam dilectam, & alteram odiosam,&c.li.11.fo.127.b
25 Non alligabis os boui trituranti,li.1.fo.13.a
32 Interroga patrem tuū, & annunciabit tibi,li.1.f.34.a

1. Regum.

17 Dauid lapides ex torrente sumpsit,quibus superbum Goliath prostrauit,li.1.fo.4.b
17 Dauid interfecit Goliath suo ipsius gladio,li.1 f.58.b

3. Regum.

8 Conuirtit rex Salomon faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel,li 1.fo.25.b
8 Non est homo qui non peccet,li.12.fo.190.
18 Clamate uoce maiori,&c.li.4.fo.193.b
19 Helias operuit vultum suum pallio,li.5.fo.257.b

1. Paralipomenon.

29 Tua sunt Domine omnia, & quæ de manu tua accepimus,dedimus tibi,li..10 fo.104.a

Tobias.

12 Ego cibo inuisibili,qui ab hominibus videri non potest,vtor,li.3.fo.168.b

Iob.

3 Qui rodebant in solitudine,li.1 fo.53.a
7 Militia est vita hominis super terram, & sicut mercenarij dies eius,li.13.fo.248.b
8 Interroga generationem pristinam,li.1.fo.34.a
14 Regnare facit hypocritam propter peccata populi, lib.12.fo.225.a
27 Nec lingua mea meditabitur mendaciū.li.10.fo.62.a
28 Abscondita est ab oculis omniū viuentiū,li.3.fo.164.a
30 In desertis habitabant torrentium,li.1.fo.67.a
30 Derident me iuniores tempore,li.1.fo.19.a

30 Radix iuniperorum erat cibus eorum, li.1.fo.54.a

Psalterium.

2 Filius meus es tu: ego hodie genui te, li.5.fo.284.b.& rursum, Ex vtero ante Luciferum genui te, ibidem

5 Introibo in domum tuam, & adorabo ad templũ sanctum tuum, li.2.fo.77.b

5 Perdes omnes qui loquuntur mendacium, li.10.f.62.b

17 Cum sancto sanctus eris, li.1.fo.56.b

17 Saluum me fecit, quoniam voluit me, libro 11.folio 163.b

18 In custodiendis illis retributio multa, libro. 11. folio 163.a

18 Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi, libro 14.folio 328.a

21 Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, libro 2.fo.77.b

26 Adiutor meus esto, ne derelinquas me, li.9.fo.40.a

31 Pro hac orabit ad te omnis sanctus, li.12 fo.201.a

32 Qui finxit sigillatim corda eorum, li.2.fo 107.b

32 Quia rectũ est verbum Domini, & omnia opera eius in fide, li.7.fo.367.a

32 Cantate ei canticum nouum, li.4.fo.191.b

33 Benedicam Dominum in omni tempore, libro 11.folio 171.b

35 Homines & iumenta saluabis Domine, li.12.fo.251.b

36 Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem, li.10.fo.66.a

43 Nec enim in arcu meo sperabo, li.11.fo 169.b

50 Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sũ, li.12 f.190.b

54 Qui simul mecum dulces capiebas cibos in domo Dei ambulauimus cum consensu, li.6.fo.282.a

66 Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terræ, li.5 fo.265.b

68 Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, li.3.f.176.b

68 Deleantur de libro viuentium, & cum impiis non scribantur, li.3.fo.137.b

73 Gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ, li.10 fo.73.b

74 Nolite extollere in altum cornu vestrum, li.11.f.132.b

84 Iustitia & pax osculatæ sunt, li.3.fo.186.b

86 Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob, li.3.fo.137 b
96 Adorate eum omnes angeli eius, li.2.fo.76.a & f.79. a & lib.5.fo.270.a
98 Adorate scabellum pedum eius, li.2.fo.72.b
101 Velut amictum mutabis eos, li.10.fo.112.b
102 Qui replet in bonis desiderium tuum, li.3.fo.173.b
103 Qui facit angelos suos spiritus, li.2.fo.101.a
104 Verbi q̃ mandauit in mille generationes, li.3 f.169.b
109 Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, li.10.fo.76.
115 Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi, li.10.fo.104.b
118 Anima mea in manibus meis semper, li.9 fo.40.a
131 Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius, li.2.fo.72.b
132 Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbã, barbam Aaron, li.1.fo.23.a
138 Mirabilis facta est scientia tua ex me, li.2.fo.101.b
140 Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum, li 10.fo.83.a
142 Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quia nõ iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuẽs, li.11.f.151.b
144 Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, li.13. fo.291.a & li.14.fo.340.b
149 Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, li.13.fo.316.a

Prouerbia.

1 Vocaui & renuistis, li.9.fo.46.b
3 Ne innitaris prudentiæ tuæ, li.1.fo 34.a
6 Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, li.6.fo.285.b
9 Aquæ furtiuæ dulciores sunt, li.1.fo.46.a & fo.67.a
22 Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui, lib.6.fol.286.a
23 Ne iuxueris vinum quando flaueſcit, li.1.fo.57.b
27 Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura dies pariat, li.12.fo. 250.b
28 Qui sperat in Domino saluabitur, & qui confidit in corde suo stultus est, li.11.fo.169.b

31 Confidit in ea cor viri sui,libro 1.fol.16.a

Ecclesiastes.

6 Quodcunque potest manus tua,statim operare, &c.libro 12.fol.261.b

7 Non est homo iustus in terra,qui faciat bonum & nõ peccet,libr.11.folio 151.a

11 Ad quãcunque partem lignum ceciderit,siue ad austrũ, siue ad aquilonẽ,ibi manebit,l.3.& l.12.f 249.a & f.261.b

Cantica canticorum.

4 Turis Dauid cun propugnaculis munita,lib.1 fo.4.b

4 Dentes tui sicut greges tonsarum,lib 1.fol.14 a

5 Ego dormio,& cor meum vigilat,lib.11 fol.170 b

6 Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora.li.2,fo.5 b

6 Vna est columba mea,libr.1.fol.21.a

8 Vinea mea coram me est,lib.4 fol.233.a

3 Iustorum animæ in manu Dei sunt,libro.3 fol.171.a

3 Tentauit eos Deus,& inuenit eos dignos se,lib.11.fofol.164.a

4 Cani fant sensus hominis,libro 6.fol.297.a

5 Iusti in perpetuum viuent,& apud Dominum est merces eorum,libro 3.fol 171.a

11 Qui amas animas conseruans libr.2.fol 110 b.

11 Deus creauit hominem inexterminabilem,ibidem.

16 Homo per malitiam occidit animã suã, l.12.fo.200.a

Ecclesiasticus.

12 Spiritus reuertetur ad Dominum suum,qui dedit illũ, lib.2.fol.107.b

36 Da mercedem sustinentibus te,vt prophetæ tui fideles inueniantur,lib.12,fol.264.a

40 Graue iugum super filios Adam , à die exitus de ventre matris eorum,lib.12.fol.191.a

Esaias.

4 Abluit Dominus sordes filiarum Syon in spiritu iudicij,lib.3.fol 147.

6 Excæcauit oculos eorum,lib.1.fol.5.a

6 Expectaui vt faceret vuas,& fecit labruscas, lib.9. folio 40.b

7 Quasi pannus menstruatæ, vniuersæ iustitiæ nostræ, lib 11.fo 1,152.a

11 Egredietur virga de radice Iesse,lib,4.fol.228.b

14 Quomodo cecidisti Lucifer, lib.5.fol.279.b
28 Conquirens quære, & apud me habita, lib.1.fol.48.a
28 Quem intelligere faciet auditum, lib.1.fol.54.b
29 Cor eorum longè est à me lib.3.fol.133.b
30 Luna fulgebit vt Sol, lib.10.fol.112.b
34 Dies vltionis in corde meo lib.5.fol.272.a
42 Legem eius insulæ expectabunt, lib.6.fol.31.a
45 Ego dominus & non est alter, formans lucem, & creãs tenebras, faciens pacem, & creans malum, libr.12. folio ibidem 255.b in fi.
56 Dabo eis in domo mea, & in muris meis locũ & nomen melius à filiis & filiabus, lib.3 fo.183 b
56 Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, lib.10. fol.113 b
58 Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt quasi gens quæ iustitiam fecerit libro primo folio 53.a
63 Torcubar calcaui solus, & de gentibus est vir mecũ. 272.a & statim post. Dies vltionis in corde meo. ibid.
56 Antequam clament, ego exaudiam, lib.10.fol.56.a

Hieremias.

11 Pastores multi demoliti sunt viam meã, lib.1.fo.61.b
31 Dabo legem meam in visceribus eorum, li.6.fol.31.a
51 Calix aureus Babylon lib.1.fol57.a

Threni.

4 Paruuli petierunt panem, lib.1.fol.62.b

Ezechiel.

2 Patres eorũ præuaricati sunt pactũ meũ, & filij dura ceruice & indomabili corde sunt, l.1 fol.44.a
14 Ego Dominus respondebo ei in multitudine immundiciarum suarum, lib.1.fol.72 b
14 Ego decipiam propheram illum, lib.10.fol.53.b.
28 Tu signaculum similitudinis Dei, lib.5.fol.279.b
33 Inter sanctum, & prophanum, non habuerunt distantiam, libro 1.fol.31.
36 Effundam super vos aquam munda m, & mandabimini ab omnibus inquinamentis vestris, lib.3.fol.158.a

Daniel.

4 Peccata tua eleemosynis redime, lib 12.fol.211.b
12 A tempore quum ablatum fuerit iuge sacrificiũ, dies

mille ducenti,li.10.fol.84. & dein.& ibidem declaratur totum caput.12.Danielis.

Amos.

4 Venite ad Bethel,& impiè agite,& sacrificate de fermento laudem,libro 10.fol 82.a

Ionas.

3 Vidit Dominus opera eorum,quoniam conuersi sunt de via sua mala, & miseratus est Deus super malitiam, quã locutus fuerat,vt faceret eis,& nõ fecit,l.12.f.256. a

Micheas.

7 Deponet iniquitates vestras,& proiiciet in profundũ maris omnia peccata,lib.3 fo.157 b

Aggæus

2 Magna erit gloria domus istius nouissimæ,plusquam primæ,libro primo fol.28 b

Zacharias.

4 Exæquabit gratiam gratiæ,lib 11.fo.168.a

Malachias.

1 Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus, libro 10.folio 86.b

1.*Machabeorum.*

2 Phinees pater noster zelando zelum Dei accepit testamentum sacerdotij æterni,li 10. fol.103.a

Matthæus.

1 Non cognouit eam Ioseph,donec peperit filium suũ primogenitũ,lib.10.fo.55.b & fo.56.a

3 Progenies viperarum quis mõstrauit vos fugere à vẽtura ira lib.2.fo.110 a

3 Ipse vos baptizabit in Spiritu sãcto& igne,l.3.f.124.b

5 Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo,lib.3.fol.154.b

5 Non occides,lib.11 fol.148.a

5 Qui soluerit vnum de mandatis istis minis,& docuerit sic homines,minimus vocabitur in regno cœlorum, lib.12 fol.206.b

5 Omnis qui irascitur fratri suo,reus erit iudicio,li.12. fo 197 b & fo 201.b

5 Non veni soluere legem,sed adimplere.l.12.fo.226.b

6 Nolite soliciti esse in crastinum,lib.9. folio. 29.a. & lib12 fo.250.b

6 Clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, libro 4. fol. 193.a
6 Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, lib. 11. fol. 171. b
7 A fructibus eorum cognoscetis, eos lib. 1. fol. 2. b
7 Nolite sanctum dare canibus, lib. 1 fol. 63 b
7 Non potest arbor bona fructus malos facere, libro 7. fol. 410. a
9 Non est opus bene valentibus medico, li. 12. fol. 223. a
10 Nolite portare aurum neque argẽtum, lib. 2. fol. 119. b & l. 12. fo. 188. a
10 Non portabitis pẽrã in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, libro 4. fol. 189. a
10 Dignus est enim mercenarius cibo suo, li. 9. fol. 31. b
11 Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, libro 3. fol. 134. a & lib. 13. fo. 291. a
11 Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo, li. 3. fol 183. a
11 Nemo nouit filiũ nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, lib. 5. fol. 273. a.
12 Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctũ, non remittetur ei in hoc seulo neque in futuro, li. 12. fol. 194. b & fol. 259. b
13 Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, lib. 1. fol. 43. a & lib. 6. fol. 282. b
13 Dum dormirent homines, inimicus homo superseminauit zizania in medio tritici, lib. 1. f. 61. b.
14 Modicæ fidei quare dubitasti, lib. 1. fo. 47. a
15 Cor eorum longè est a me, lib. 3. fol 133. b
15 Quod intrat in os, non coinquinat hominem, libr. 4. fol. 203. a
16 Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, li. 12. fol. 179. a
16 Portæ inferi non prævalebũt aduersus eã, li. 4. f. 233. a
17 Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, lib. 12. fo. 180. b
19 Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos, li. 2. fo. 91. b
19 Sinite paruulos venire ad me, libro 3. fol. 135. a

19 In regeneratione, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ,&c.lib.3.fol.158.b

20 Pares illos nobis fetisti, qui portauimus pondus diei & æstus,lib 3,fol.184.a

20 Voca operarios & redde illis mercedem,li.10.fo.67.a

20 Tolle quod tuum est,& vade,libr.11.fol.161.b. & libr. 13.fol 314.a

22 Reddite quæ sunt Cæsaris,Cæsari,lib.3.fol.185.b

22 In resurrectione neque nubent,neque nubētur,sed erunt sicut angeli Dei,lib.3 fol.168.a

23 Quoties volui cōgregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alis,& noluisti.libr.9. fol.41 b

24 Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo, lib.2. fol 75.a

24 Cùm audieritis abominationem desolationis, lib.10. fol.85.a

24 Cœlum & terra transibunt,lib.10.fol.113.a

24 De die autem illo vel hora nemo scit,lib 5.fol,272.a

25 Simile est regnū cœlorū decē virginibus.li.1.f.143.a

26 Hoc est corpus meum,lib 6.fol.320.b

27 Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi,lib.1.fol.16.a & fol,19.b

Marcus.

13 De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo,neque filius,nisi pater,lib.5.fol.272.b

14 Hoc est corpus meum,lib.6.fol.320.b

16 Qui verò non crediderit,cōdemnabitur, li.3.fo.138.b

16 Ite,dicite discipulis eius & Petro,quia præcedet vos in Galilæam,lib.12.fol.182.b

16 Profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperāte,& sermonē confirmante sequētibus signis,li.1.f.68.b

Lucas.

1 Quomodo fiet istud,qm̄ virū nō cognosco, li 1.f.47.b

1 Spiritus sanctus superueniet in te,&c.lib.4.fol.215.b

1 Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me, lib.4 fol.215.b

2 Pastores erāt in regione eadē vigilantes,lib.1.fo.61.a

9 Sine mortuos sepelire mortuos suos,lib.3.fol.169.a

10 Martha solicita es,& turbaris erga plurima,li.9.f.29.a

10 Videbam Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem, lib.5.fol.279.b
11 Cùm fortis armatu custodit atriũ suum,lib.2.fo.87.a
11 In quacunque ciuitatem intraueritis , & susceperint vos,manducate quæ apponuntur vobis, lib.4.folio 202.b
11 Quod supereſt date eleemosynam,& ecce omnia mũda sunt vobis,lib.12.fol.211.b
13 Nisi pœnitentiam egeritis,omnes simul peribitis,li.3.fol.148.b
16 Omnis qui dimittit vxorem suam , & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur,lib 11.fol.129.b
16 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, libro 11.fol.154.a
17 Cùm feceritis quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus,libr.11.fol.168 b
18 Fides tua te saluum fecit,lib.11.fol.164.b
18 Oportet semper orare,& non deficere,lib.11.fo.171.a
22 Ego disponо vobis sicut disposuit mihi pater,vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, lib.3.fol.168.b
22 Hoc est corpus meum,quod pro vobis datur:Hoc facite in meam commemorationem,li.10.fo.89.b
22 Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua,li, 12.fo.180.b

Ioannes.

1 Hic est qui baptizat in Spiritu sancto, lib.3.fol.140. b.& lib.10.fol.95.b
1 Verbum caro factum est,lib.4.fol.210.b
1 Dedit eis potestatem filios Dei fieri,li.9.f.41.b.& fo. 48.a
1 Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil,lib.5.fol.268.a.& fo.271.a
3 Qui credit in me,habet vitam æternam, li.3.fo.172.b
3 Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto,non potest introire in Regnum Dei, lib.3.fo.133.a.146. b.152.a.158 a.& lib.12.fo.227.b
3 Nemo ascendit in cœlum , nisi qui descendit de cœlo filius hominis qui est in cœlis,li.4.fo.216.a

5	Scrutamini scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me, lib.1.fol.37.b.& fo.232.a
5	Operamini non cibum qui perit, libr.9.folio 28.a.& fo.29.a
6	Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum, libr. 9 folio 46.b
6	Ego sum panis vitæ, fol.321.a
6	Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me & ipse viuet propter me, lib.6.fol.329 b
8	Vos ex patre diabolo estis, lib.2.fo.110.b
8	In veritate non stetit, quia non est veritas in eo, libr. 5.fol.179.b
8	Ille homicida est ab initio, lib.5 fol.280.b
19	Venit nox, quando nemo potest operari, lib.3.fo.129. b.& lib.12.fol.262 a
10	Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, libro 11.fol.155.a
10	Ego & pater vnum sumus, lib.5.fo.265.a.& 268.a
13	Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis, lib.10 fol.93.b
13	Vos mundi estis, sed non omnes, lib.12.fol.249.b
14	Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, li.1.fo.32.a
14	Alium paracletum dabo vobis qui suggeret vobis omnem veritatem, lib.1,fol.16.a
14	In domo patris mei mansiones multæ sunt, lib.3.folio 182 b
14	Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, lib.10.fo.69.a
14	Venit princeps mũdi huius, & in me non habet quic quam, lib.4.fo.227.a
15	Sine me nihil potestis facere, lib.9.fo.45.b.& fo.161. b.& fo.168.b
16	Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, lib.5 fol.276.b
20	Noli esse incredulus, sed fidelis, lib.1.fol.46.b
20	Quorum remiseritis peccata, remissa erũt, li.2.fo.81. b.& li.4.fo.240,a & li 10.fo.110.b.& li.12.f.194.b
21	Pasce agnos, & pasce oues meas, lib.12.fol.180.b

Actus Apostolorum.

2 Pœnitentiam agite,& baptizetur vnusquisque vestrũ in remissionem peccatorum,lib.3.fol.131 b

5 Non es mentitus hominibus,sed Deo lib. 5.fol.275.a

8 Baptizati erant in nomine Iesu,libr.3.fol. 26.b

20 Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam suam,li.1.fo.25.b

Ad Romanos.

1 Qui factus est ei ex semine Dauid, libro 4.fol.211.a. & 216.a

2 Si præputium legis iustitias custodiat,nónne præputium illius in circuncisionẽ reputabitur.li.3.f.154.a

2 Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram,lib.12.fol 195.a

3 Omnes peccauerunt,& egent gloria Dei, li.2.f 191.a

3 Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euocauit? lib.7.fol 267.b

4 In repromissione etiam Dei non hęsitauit diffidentia. lib.1.fol.47.a

5 In quo omnes peccauerunt,lib 12.fo.191.a

5 Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, lib.3.fol.158.b

5 Gloriamur in tribulationibus scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem,probatio verò spem,lib.13.fol.314.b

6 Consepulti sumus cum Christo per baptismũ in mortẽ,li.3.f.131.b.& fo.143.a.& 15[illegible].b.& li.12.fo.221.a

6 Vetus homo noster simul crucifixus est,vt destruatur corpus peccati,lib.3.fol.159 a

6 Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, lib. 6.fol.343.b

7 Lex peccatum est? Absit,lib.9.fol.37.a

7 Non quod volo bonum hoc facio,sed quod nolo malum,lib.3.fol.161.b

7 Video aliam legem in membris meis,&c.ibid.

7 Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi,lib.11.fol.138.a

7 Si autem quod nolo malum, hoc facio, iam non ego operor illud:sed quod habitat in me peccatum,lib. 12.fol.243.b

8 Qui in carne sunt.Deo placere non possunt,lib.3.fol. 117.a

8 Si secundum carnem vixeritis,moriemini,ibid.

8 Nihil damnationis est iis,qui sunt in Christo Iesu, li. 3.fol.160.a

8 Prudentia carnis inimica est Deo,lib.3.fol.162.a

8 Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis,lib.11.fo. 160.a

8 Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis,lib.6.fol.302.a

8 Certus sum quia neque mors, neque vita poterit nos separare à charitate Dei,lib.7.fol.414.b

9 Non est volentis,neque currentis,sed Dei miserentis, lib.9 fol.47.a

9 An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem,aliud verò in contumeliam?lib.10 fol 51.a

10 Æmulationem Dei habent,sed non secundum scientiam,lib.1.fol.59.b

10 Corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem,lib.3.fo.154.a

10 Quomodo prædicabunt,nisi mittãtur?li 12.fo.252.b

12 In vno corpore multa membra habemus,omnia autẽ membra non eundem actum habent,lib.1.fo.24.a

12 Nolite esse prudentes apud vosmetipsos,lib.1.fo.34.a

14 Omne quod est non ex fide, peccatum est, lib.7.fol. 368.a

Prima ad Corinthios.

2 Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis,lib.1.fol.2.b.& fol.39.b

3 Neque qui plantat est aliquid,neque qui rigat,sed qui incrementum dat Deus,lib.3.fol.141.a

3 Fundamentum aliud nemo potest ponere , præter id quod positum est Christus Deus noster,lib.12.folio 181.b.& fo.203.a

4 Nihil mihi cõscius sum, sed neque in hoc iustificatus sum,lib 2.fol.82.a

6 Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cũ ea, lib.2.fol.93.a

6 Glorificate & portate Deum in corpore vestro,lib.5. fol.275.a
7 Præterit figura huius mundi,lib.10.fo.113.a
7 Mulier alligata est legi,quãto tempore vir eius viuit, lib.11.fol.116.a.& 140 b
7 Mulier sui corporis potestatẽ non habet,li.11.f.122.b
7 Vnusquisque suam vxorem habeat,lib.11.fo 125.b
7 Præcipio non ego,sed Dominus, vxorem à viro non discedere,lib.11.fol.137.b
7 De virginibus præceptum Domini non habeo,conci lium autem do,lib·12.fol.234.b
7 Si nupserit virgo,non peccat,li.14.f 356.b.& f.362.b
7 Empti estis precio magno nolite fieri serui hominũ, lib.6.fol.286.a
8 Esca non commendat nos Deo,lib,4.fol.200.a
9 Quis pascit gregem,& de lacte gregis non manducat, lib.9.fol 32.a
9 Nónne qui edunt hostias,participes sunt altaris, libr. 10.fol.83.b
10 Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, lib.3.fol·136.b.& 157.b
10 Petra autem erat Christus,lib.6 fol.309.b
11 Oportet hæreses esse,lib.1.fol.15.a
11 Probet seipsum hõ,& sic de pane illo edat,li.6.f.333.a
12 Si totum corpus oculus,vbi auditus?lib 1.fo.27.a
13 Charitas nunquam excidit,lib.7.fol,410.a.b
15 Stimulus mortis peccatum est,lib.2.fol.87.a
15 Quid facient qui baptizantur pro mortuis,si mortui non resurgunt?lib.3.fol.128.a
15 In Christo omnes viuificabuntur,vnusquisque in suo ordine,lib.3.fo.182.b
15 Primus homo de terra terrenus,secũdus homo de cœ lo cœlestis,lib.4.fol 214.a

Secunda ad Corinthios.

3 Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur,ædificationem ex Deo habemus domum non manu factam,sed æternam in cælis,lib.3 fol.177 a
3 Epistola nostra vos estis,lib.4.fol.206.b
3 Vbi spiritus Domini,ibi libertas,lib.9,fol,139.a,&c.

3 Idoneos nos fecit ministros noui testamenti, lib.13. fol.283.b.

4 Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum æternum pondus gloriæ operatur in nobis, li.11.fo.165.a

5 Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, lib.12.fo.243.a

8 Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet, lib.3.fo.154 a

9 Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate, li.9.fo.42.b

11 Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, lib.1.fo.21.a

Ad Galatas.

2 Si quæ destruxi, iterum hæc ædifico, præuaricatorem meipsum constituo, lib.1.fo.49.b

2 Per legem enim legi mortuus sum, li.6.fo.302.a

3 Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis, li.3.fo.132.a & 160.a

3 Lex pædagogus noster fuit, li.9.f.34.b.& li.7.f.368.a

3 Christus nos redemit de maledicto legis, l.12.f.229.b

4 Misit Deus filium suum factũ ex muliere, li.4.f.211.b

4 Estote sicut ego: quia ego sum sicut vos, li 11.fo.132.b

4 Dies obseruatis, & menses, & tempora, li.12.f.187.a

4 In similitudinem hominum factus, li.4.f.214.b

5 In libertatem vocati estis fratres, li.12.fo.230.c

5 Si spiritu ducimini, non estis sub lege, li.6.fo.286.a

Ad Ephesios.

2 Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, li.1.f.24.a

4 Vna fides, vnum baptisma li.1.f.35.b.& li.3.f.143.a

4 Ascendisti in altum cepisti captiuitatem, li.3.f 176.b

4 Nolite contristare spiritum Dei, in quo signati estis, li.4.f.194.b

4 Donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei in virũ perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi, li.13.f.274.a

4 Nolite locum dare diabolo, li.14.fo.366.a

5 Tradidit semetipsum, vt exhiberet se gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam, li.6.fo.284.a & lib.12.fo.258.b

6 Gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, libro 13.folio 316.a

Philippenſes.

1 Cupio diſſolui,& eſſe cum Chriſto,li.3.fo.177.b

Coloſſenſes.

1 Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam,libro 1. fo.56.a

2 Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonis, libro 1. fo.57.a

2 In quo & circunciſi eſtis circunciſione non manu facta,lib.3.fo.137.a

2 In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ,lib. 5.fo.272.a

3 Induite nouum hominem,qui renouatur in agnitionem,ſecundum imaginem eius qui creauit illum, lib.2.fo.90.b

Prima ad Theſſalonicenſes.

4 Ne quis ſupergrediatur,neque circunueniat in negocio fratrem,li.11.fo.123.a

5 Sine intermiſsione orate,li.11.fo.171.a

Secunda ad Theſſalonicenſes.

3 Si quis non vult operari,nec manducet,li.9.fo.33.b

Prima ad Timotheum.

1 Iuſto non eſt lex poſita,li.12.fo.230.b

1 Fidelis eſt ſermo,& omni acceptione dignus. libro 7. fo.367.a

2 Radix omnium malorum cupiditas,li.1.fo.54.a

2 Mulierem docere non permitto, libro 2. fo 85.a &. libro 13.fo.283.b

2 Adam primus formatus eſt,deinde Eua.li.2.fo.95 b

3 Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum.li.13.fo. 296.b

4 Noli negligere gratiam quæ in te eſt,quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum preſbyteri,li.11.fo.174.b

5 Manus cito nemini impoſueris li.11.fo.175.a

5 Adoleſcentiores viduas deuita, &c. habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt,li.7. fo.367.a.& li.14.fo.356.a

6 O Timothee depoſitum cuſtodi deuitans prophanas

vocum nouitates, li.1.fo.68.a
6 Qui habitat lucem in accessibilem, lib.3.fo.165.a

Secunda ad Timotheum.

1 Admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ in te est per impositionem manuum mearum, li.11.f.174.b
2 Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus accipere, li.9.fo.32.a
2 Labora sicut bonus miles Christi Iesu, li.9.fo.30.a
2 In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, li.6.fo.283.a
3 In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, li.1.fo.48.b
3 Mali homines & seductores proficient in peius, libro 1.fo.70.b
4 Bonum certamen certaui, cursum consummaui, &c. li.13.fo.315.a

Ad Titum.

1 Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros li. 13.fo.277.a

Ad Philemonem.

1 Sine consilio tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium, li.9. fol.42.b

Ad Hebræos.

1 Adorent eum omnes angeli Dei, libro 2.fo.76.a.& 79.a
5 Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, li.10.fo.78.b in fine
6 Rursus sibimetipsis crucifigentes filium Dei, libro 3. fo.143.a
7 Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat li.10.fo.74.b
7 Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodũ sacerdotes prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi, li.10.fo.97.a
9 Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata li.10.ibid.
10 Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, ibidem.b

10 Dabo legem meam in viſceribus eorum, li.6.f.301.b
11 Sine fide impoſſibile eſt placere Deo, li.9.fo.38.a
11 Fides eſt ſperandarum rerum ſubſtantia, li.7.f 364.a
13 Obedite præpoſitis veſtris, li.1.fo.60.a

Iacobi.

1 Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, li.1. fo.46.a
1 Omne datum optimum & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, libro 11.fo.167.a
1 Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus, li.12.f.204.a
2 Fides ſine operibus mortua eſt, lib.7.fo.370.b
3½ Dæmones credunt & contremiſcunt, li.12.f.80.a
3 In multis offendimus omnes, li.12.fo.204 a
5 Infirmatur quis in vobis inducat preſbyteros Eccleſiæ & orent ſuper eum vngentes eum oleo in nomine Domini, li.14.fo.347.a

Primæ Petri.

2 In quem deſiderant angeli proſpicere, li.3.f.165.a
2 Chriſtus pro nobis paſſus eſt, nobis relinquens exemplum, li.12.f.217.a
2 Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, libro 13. fo.281.b
2 Vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vocauit vos in admirabile lumen ſuum li.13.f.282.b
3 In arca Noe octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam &c. li.3.fo.136.a
5 Paſcite qui in vobis eſt gregem, li.1.fo.25.a.& fo.62.b

2. Petri.

1 Satagite vt per bona opera certam vocationem & electionem veſtram faciatis, li.7.f.417.b

Primæ Ioannis.

1 Nunc filij Dei ſumus, ſed nondum apparuit quid erimus, ſcimus autem quoniam quum apparuerit, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt, li.3.fo. 179.b
2 Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, li.11.f.151.b
3 Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinẽ, li.3.f 147.b

3 Tres sunt qui testimonium dant in terra, li.3.f.148.a
3 Omnis qui in Deo manet, non peccat, li.11.f.150.a.b
3 Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, li.7.f.410.a
3 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est, lib.3.fo. 154.b
4 Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, lib. 4.fo. 12.a.
4 Deum nemo vidit vnquam, li 3.fo.164.a
4 Perfecta Charitas foras mittit timorem, li.4.228.b
5 Mandata eius grauia non sunt, li.12.fo.240.b

Apocalypsis.

5 Vicit Leo de tribu Iuda, li.1.fo.13.b
6 Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, li.3.fo.177.b
13 Agnus qui occisus est ab origine mundi, li 6 f.302.b
20 Vixerunt & regnauerunt cum Christo mille anni, li. 3.fo.169.a
21 Vidi cœlum nouum & terram nouam, li.10.fo.113.b
21 Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, li.12. fo.182.a
21 Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cœlo, lib.13.fo.280.b

FINIS.

ACCIPE CANDIDE LECTOR, RERVM AC SENTENTIARVM IN hoc tam insigne & fœlici opere sparsim contentarũ, summa cum diligentia, & nunquam antea sic elaboratum, copiosissimum indicem, Alphabetico ordine digestum: vbi librum, & folium, & eiusdem folij partes, nẽpe priorem paginam a litera notatam reperies, posteriorem autẽ b. litera. Cæterum hoc tibi etiam atque etiam prædicẽdum putauimus, vt siquid in hoc indice sis inuestigaturus, ante omnia diligenter ad libri numerum attendas, & sic paginæ numerum requiras nam volumen hoc chalcographus velut in duos tomos secuit, nempe in septem libros & septem libros, & tam octauum ipsum librum ab vnitate deinceps notauit quàm primum. verbi gratia in hoc exemplo, solicitudo quæ à deo hominem separat, fugienda est, &c. lib. 2. fo. 120. a. b. & lib. 9. fo 29. a. vbi posterioris nempe noni libri, minor est numerus quam secundi libri. Quod te monitum, ne quid hæsites, aut etiam calumnieris, volui.

A

ABraham dicendo vxorem esse sororem suam non est mentitus, sed verum occultauit li. 10. fo. 62. a

Abraham & reliqui patres quare plures habuerunt vxores li. 11. fo. 127. a

Abbatem errasse conuincitur manifeste li. 1. fo. 40. a

Absolutionem non habere efficaciam, nisi quia creditur, hæresis est Lutheri li. 2. fo. 76. a

Absoluendi & remittendi peccata potestas, à Deo collata est Sacerdoti li. 2. fo. 82. b. & 84. b

Absolutum esse quempiam, quid est dictum li. 2. fo. 81 b. & deinde

Absolutio Sacramentalis actus est iudicialis li. 2. fo 83. b & deinde

Absoluere posse puerum ac mulierem, sicut Papa, hæresis est Lutheri, & impugnatur li. 2. ibi. b.

Abstinere à carnibus debet homo propter scaudalum vitandum in proximo li. 4. fo. 199 a

Abstinere à suffocato & sanguine quare ab Apostolis fuit prohibitum li. 4. f 199. b

Abstinentes ab esu carnium in veteri lege meritorie abstinebant lib. 4. f. 66. 201. b

Abstinentia aliquorum ciborum laudatur in veteri testamento,ibidem
Abstinere à pluribus cibis à primordiis nascentis Ecclesiæ consuetudo fuit ibid
Abstracta nec inconcreta nomina diuersarum naturarũ dicuntur de se inuicẽ,nisi illæ duæ naturæ insint eidẽ supposito li.4.fol.217.a
Abdicationem veram Christus monuit verbis illis adolescenti dictis,si vis perfectus esse,&c.libro 12.fol.233.a.& 235 b
Ablutionem pedum propter quid Christus commendauit li.6.fol.346.b & dein.
Ablutione pedum non vtitur Ecclesia sicut olim in vsu habuit,& quare,347.a
Actus baptizandi per verbum indicatiui vel alterius modi insinuandus est lib.3.fo.127.a.b & dein.
Actus baptismi cuiusmodi verbo sit insinuandus nondum Ecclesia definiuit,ibidem a
Acceptiones plures notantur de hoc nomine beatitudo, libro 3.fol.272.a & dein.
Adam & Euam damnatos fuisse propter eorum primum in obedientiæ peccatum hæresis fuit Tatiani lib.2 f 85 b
Adam & Euam non fuisse damnatos ostẽditur li.2 f.86.b & dein.
Adam & Eua,puniuntur à Deo , non tamen maledicuntur vt serpens,& quare l.2 fo.87.a
Adæ & Euæ signa pœnitentiæ notantur,ibidem,b
Adam post peccatum perdidisse imaginem Dei,hæresis est dicere,quæ Origeni tribuitur,88.b
Adã & Eua quomodo vna caro dicuntur li.2.f.92.a & dein.
Adam & Eua si permãsissent in statu innocentiæ,non coitu turos vnquam,hæresis est Armenorum, quæ conuincitur li.2.fol.91.b
Adam moriturum fore etiam si non peccasset,& quod mortuus est non ex culpæ demerito,sed ex conditione naturæ hæresis est Pelagij monachi lib.2 fol.93.a
Adam si non peccasset,minimè moriturus ostenditur. ibidem b.
Adam peccati pœna mortem incurrit corporalem,ibid.
Adami & Euæ oculos post peccatum apertos fuisse quomo

do intelligitur,94.a,b
Adam fuit de limo terræ formatus,& Eua de eius costa libro 2 fol.95.a
Adamus nomen imposuit mulieri lib.2.fo.97.a
Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius, exponitur.li 2.f.99.a
Adam si in iustitia permansisset quomodo immortalis diceretur li.2.fol.111.a
Adulterium committit aduersus Christum virgo quæ post omissum virginitatis votum nubit,lib.14 fo. 356.b
Adulterium lib.2.fol.100 b
Adorationis traditio notatur lib.1.f.22.a
Adoratio lib.2.fol.71.b
Adorandam non esse Dominicam Crucem, hæresis fuit Claudij episcopi Taurinensis,quæ cõuincitur.ib.72.a.b
Adorandum esse crucem Dominicam in qua pepẽdit Christus,probatur manifestè ibidem b.
Adoratio exterior,vt quæque alia exterior b.
Adoratio exterior,vt quæque alia exterior operatio talem sortitur bonitatem vel malicitiam, qualem habet actus interior à quo deriuatur li.2.fo.74.a
Adorandum non esse Euchariſtiam hęresis fuit Ioannis Oecolampadij quæ impugnant & conuincitur apertissimè lib.2 fol.75 b
Adoratio latriæ quæ soli Deo debetur non est exhibenda Christi humanitati absque diuinitate considerata lib. 2. fol.68.a b.
Adoratio latriæ quomodo exhibenda est Christi humanitati ostenditur,ibid.
Adorandi Christum præceptũ notatur lib.2.f.76.b & dein.
Adulti & paruuli differenter ad Christum veniunt libr.3. fol.133.b & dein.134.b
Adulti quia propria fide ad Christum veniunt, maiorem quàm paruuli in baptismo gratiam consequuntur libr. 3. fol.134.b
Adultis prædicandum fore euangelium præcepit Christus lib.3.f 138.b & 139.a
Adultum non posse saluari absque baptismo in actu, quantocunque in voto habeat,hæresis est dicere libro tertio fol.153.a

Adultum saluari posse absque baptismo, cum ipsius integra fide & voto quando facultas non adest baptizãdi sanctorum testimoniis & conciliorum definitionibus ostẽditur,ibid.b

Aer in sacris literis spiritus appellatur lib.2.fol.103.a

Aerius voraginem cupiditatum & ambitionum suarũ non potest adimplere,sacerdotes æquales episcopis dixit li.1. fol.55.b

Aequalitas diuinarum personarum ex literis ostenditur lib.5.fo.268.a.b & dein.

Affectum Deus acceptat,quum operis exequutio haberi nequit lib.3.fo.154.a

Affectus interior voluntatis prohibetur in præcepto. Non concupisces li.12.f.243.a

Afflictiones à Deo inflictæ,in sacris literis mali nomenclaturam sæpè sortiuntur lib.10.fol.52 b

Affinitas etiam oritur ex coitu fornicario lib.2.f.39.a

Agnus paschalis typum gessit sacrificij corporis Christi li. 10.fol 81.b

Agnus occisus ab origine mundi, quare Christus dicitur lib.6.f.302.b

Allegantur Doctores dicentes Euam formatam fuisse de costa Adam li.2.fo 96.a b

Alere tenentur prædicatores ipsi auditores verbi Dei li. 9. fo.27.a b.& 34.a b.

Altare custodienda Eucharistia lib 6.fo.340.a

Amor sui radix prima est hæresum lib.1.fo.49.b

Ambition multarum hæresum parens est ibid.fo.55.a

Ambrosium cautè legendum,circa expositionem,dicti Pauli.1.Corinthiorum 7.in materia diuortij:nam plura sunt ibi abdita indigna quidem vt tanta tribuantur viro li.11 fo 135.a b.& dein.

Ambrosij dictum, nempè Quòd omnia peccata mortalia fiunt venialia per pœnitentiam, quomodo intelligitur lib.12.fo.200.b

Amici Dei qui appellantur lib.13.f.302.b

Animas in purgatorio existentes posse mereri & demereri,hæresis est Lutheri,quæ conuincitur ex literis sacris lib.12.fo.261.b

Animas in purgatorio certas esse de sua salute ostenditur

lib.12.fol.262.a b
Animas purgatorij per hoc quòd exosas habeãt pœnas pec care, hæresis est Lutheri, quæ etiam conuincitur libr. 13. fol.264.a
Anima nostra inter illa quę sub cœlo nobis incognita sunt, primas tenet lib.2.fol.101.b
Animam rationalem, quatenus rationalis est, non esse formam corporis humani, error fuit Petri Ioannis, qui impugnatur & conuincitur lib.2.fo.102.a b
Animam de nihilo creat Deus lib 2.fo.108 a
Anima in sacris literis spiritus appellatur lib.2.fo.103.b
Anima non creatur antequam corpus formetur lib. 2. fol. 104.b contrarium fuit hæresis cuiusdam Ioãnis Episcopi Hierosolymitani, ibid.
Animam esse ex Dei substãtia error fuit Gnosticorum li.2. fo 105.b & conuincitur, ibidem
Animam filij esse ex anima patris, erroit fuit Tertulliani, & impugnatur, fo.107.a
Animas creari à Deo immediatè contra plures hæreticos ostenditur lib.2.ibid.
Anima valde mutabilis ibid.
Animam non esse ex anima ingeniosè probatur lib.2.folio 108.b
Animam esse corpus error Tertulliani qui & impugnatur lib.2.fo.109.a
Animam creatam esse à Deo scripturæ sacræ testimoniis ostenditur ibid b
Animas sceleratum hominum post mortem conuerti in dæmones & in quæcunque animalia bruta suis meritis congrua dicere, hæresis est, quæ & impugnatur libro 2. fol.110.a
Animam corrumpi simul cum corpore in morte hominis, hæresis est in duas partes diuisa. lib.2 fol.111 a
Animam esse immortalem ostenditur li.2 fo.111.a b.
Animas transire de corpore in corpus hæresis est.
Albanensium, post Pythagoricos, & conuincitur etiam philosophicé lib.2.fol.113.b
Animas ante infusionem corporis peccasse, & in pœnam peccati in corpora, tanquam in carcerem fuisse inclusas, error fuit Origenis qui & impugnatur, ibid.fol.114.a

Animam intra mortale corpus existentem, non posse videre Deum ostenditur lib.3.fo.164.a.b
Animæ cibus Deus est.lib.3 fol.168.b
Animam nullam ante diem iudicij fuisse beatam, hæresis est Armenorum quæ conuincitur.lib 3.fo.174 b
Animas purgatas statim beatificari definitionibus concilio rum & testimoniis scripturæ ostenditur. lib.3.fol.178.b. & deinde.
Animæ nomine in literis sacris sæpè totus homo intelligitur. lib.4.f.218.a
Animalia bruta,ita intelligere ac ipse homo,hęresis est quę conuincitur,lib.3.fo.188 a
Animalia quatuor in Ezechiēli quatuor Euangelistarū typum gerunt.lib.6.fol.199.b
Antequam aduerbium,in literis sacris sæpè ponitur vt nullum ad futura respectum dicat.lib.10 fo 56.a
Antiphonæ & Responsoria quæ cantantur in Ecclesia vnde initium sumpsere ostenditur.lib.4 fol.192.b
Angelorum malorum peccatum à nullo alio dæmone processit,sed à suo libero arbitrio.lib.12.fo.193.b
Angelos non fuisse siue bonos siue malos à Deo creatos, hæresis est quæ conuincitur,li 2.f.101.a.b
Angeli desiderant videre faciem Dei non quòd non videant,sed videndo videre desiderant & desiderantes vident. lib.3.fol.165.a
Angelici spiritus non omnes eiusdem sunt conditionis nec meriti,lib.3.fol.184.a
Angelica vita status virginitatis est,li.14.fo.343.a
Analogia pulchra de Ecclesiæ congratulatione,li.1.fo.28.b
Analogia,vnde veritas aliqua habeat quòd sit catholica, li. 1.fol 39
Analogia vel similitudo vnde scriptura sacra postquam nobis esse sacram constiterit credenda sit,ibid.
Analogia pulchra de adoratione humanitatis Christi cum diuinitate,lib.2.fo.76 a.b
Analogia pulchra de hæretico & apostata,li.1.fo.43.a
Annus,lib.2.fo.115.b
Annorum numerus millenarius in sacris literis pro vniuersitate capitur.lib.3.fol.169 b
Annunciare in sacris literis pro laudare aut gratias agere

sæpè sumitur,lib.13.fo.284.a
Apostoli arcana Dei cognouerũt quę populo nunciare non licebat,lib.12.fo.179.b
Apostolos fundamenta fuisse Ecclesiæ,lib.12.fo.181.b
Apostolis ituris ad prædicandum, Christus præcepit nihil in via portare,lib.10.fo.64.b
Apostoli plura de Ecclesiæ regimine dixerũt quæ nõ scripta manserunt,sed ab ore in os ad nos sunt delata,li.1.f.20.b
Apostolos non prædicasse euangelium spiritualiter sed literaliter,error fuit Abbatis Ioachimi,li.2.fo.116.a
Apostolos prædicasse euangelium secũdum spiritualem intelligentiam,ostenditur,lib.2.fo.117.b
Apostolos nõ habuisse nec recepisse pecunias,neque in crastinum aliquid seruasse,neque hoc eis licuisse, error fuit Pseudoapostolorum,lib.2.fo.118.b
Apostolos pecunias habuisse & secum portasse,ex literis sacris ostenditur,ibid. etiã aliquid in crastinũ seruasse.120.b
Apostolis multa prohibita vno tempore fuere, quæ alio licuere,lib.2.fo 119.a.b
Apostolis prohibitum fuit aliquãdo pecunias portare,ibid.
Apostoli quare baptizabant nomine Iesu, & non nomine Trinitatis patris & filij & spiritussancti, quæ est vera baptismi forma,lib.3 fo.126.a
Apostolis plura præcepit Christus,non in perpetuum obseruatura,lib.3 fo.189.a
Apostoli iustè prohibere potuerũt esum suffocati & sanguinis,lib.4.fo.202.a
Apostolis quando fuit interdicta pecunia,li.10.fo.64.b
Apostoli bonam partem ceremoniarum missæ instituerũt, lib 10 fo.70.a
Apostoli plura instituerunt quæ in sacris literis non reperiebantur,lib.6.fo.289.a
Apostolus Iacobus per illa verba,Infirmatur quis in vobis, &c.non instituit sacramentum extremæ Vnctionis cùm proprium fuerit Christi.sed præco illius extitit, libr.14. fo.347.b
Apostolos emisisse votum paupertatis,ostenditur, libr.14. fo 368.b
Apostolos baptizatos fuisse ante Christi mortem, ostenditur,lib 13.fo.249.b

Apostolorum quatuor genera ex beato Hieronymo, li.12. fo.127.a.b
Apostolorum neminem(postquam ad Apostolatus munus assumpti fuerunt) nouam duxisse vxorem, ostenditur, li. 13.fo.299.a
Apostolica sedes, post Generalia Concilia in fidei causa po testatem habet iudicandi, lib.1.fol.36.b,& dein.
Apostolica sedes quæ sit, ibid.37.a
Apostolica sedes errare non potest, ibid.
Apostolicam sedem approbare scripturam alicuius Doctoris quid sit, & ad quid se extēdat huiusmodi approbatio, lib 1.fo.31.a.& 32.b.& dein.
Apostata omnis hæreticus est, non tamen è contra omnis hæreticus est apostata, lib.1.fo.44.a
Apostasia species est infidelitatis sub hæresi, ibid.
Apum more in florum electione libri gentilium legendi sunt, lib.1.fo,59 a
Apocalypsim conscriptam fuisse à beato Ioanne Euangelista, ostenditur, lib.13.fo.308.b
Approbare apostolicam sedem scripturā alicuius doctoris quid sit,& ad quid se extēdat huiusmodi approbatio.31.a
Appropriata quæ sint & quomodo à propriis differant, lib. 6.fo.278.b
Aquam non esse à Deo creatam, sed esse illi coæternam, hæ resis est dicere, & conuincitur ex literis sacris. libr 2 fol. 120.b
Aquam benedictam maiorem habere virtutem, quàm non benedictam, ostenditur contra hæreticos, li.2 fo.121.b
Aqua benedicta non ab ipsa benedictione suam obtinet vir tutem, sed ab ipso Deo assistente & operante verbis su per aquam dictis, lib.2.fo.122.b
Aquæ benedictæ & aquæ baptismatis differentia, ibid.
Aquæ benedictæ mira virtus exemplo monstratur, libr.2. fo.123.a
Aquam esse apponendam in calicis consecratione, ostendi tur, li.6.fo 326.a
Arcæ veteris instrumenti quare tot ei fuere impensi hono res, lib.13.fo.268.a
Arca Noe typum gessit Ecclesiæ, lib.6.fo.283.b
Arca Noe typum Baptismi gessit, lib.3.fo.136.a

Argumentum pulchrum quo ſuademur, ſanctis viris magis credendum quàm aliis etſi multo doctoribus, li. 1. fo. 35. a
Argumenta hæreticorum contra bonorum operum meritum, diluuntur, lib. 11. fo 167. a. b
Argumentum ingenioſum contra Lutherum, notatur, li. 1. fol. 69. b. & dein.
Argumentum contra hæreticos quando ex myſtico ſcripturæ ſacræ ſenſu ſumi poteſt. lib. 10. fo. 75 b
Argumentum efficax eſt ad hæreſim cõuincendam, ſanctorum Doctorum de vna re concors ſententia, li. 1. fol. 32. b
Argumenta hæreticorum facta contra miſſæ ſacrificium, diluuntur, lib. 10. fo. 75. a. b. & 93. a. b. & 96. a. b
Argumenta hæreticorum contra vnitatem vxoris in matrimonio facta, diluuntur lib. 11. fo. 127. a. b
Argumenta facta pro diuortio cauſa fornicationis, ingenioſè diluuntur lib. 11. fol. 144. b
Argumenta hæreticorum ſoluuntur facta contra cœlibatum, lib. 14, fo. 338. a. b. & dein.
Arma, quibus vtendum eſt ad hæreſes expugnandas, libr 1. fo. 3. b. & 5 a. & lib. 13. fo. 316. a
Arrogans cenſendus eſt qui ſacrorum doctorum poſthabita ſententia propriæ adhæret, lib. 1. fo. 34. a
Articulos Pariſienſes non tranſire montes quare dicitur, li. 1 fo. 36. a
Articulum fidei Eccleſiam denuo non poſſe condere, manifeſtè oſtenditur, lib. 1 fol. 39. a
Arriani detrahunt Chriſti laudibus in eccleſia decantatis, lib. 4. fo. 189. a. b
Ara Dei Eccleſia dicitur, lib. 3. fo 177 b
Auguſtinus Eccleſiaſtici librum inter canonicos recenſet, lib. 1. fo. 7. a
Auguſtinus perperam à Gratiano citatur, li. 1. fo. 10. b
Auguſtini ſententia exponitur de autoritate Decretalium & epiſtolarum ſummorum Pontificum, lib. 1. f. 11. a. b
Auguſtinus optat ſuorum operum lectorem non eſſe eius dictis prorſus deditum, lib. 1. fo 30. b
Auguſtinum non fuiſſe autorem libri de Eccleſiaſticis dogmatibus, oſtenditur, lib 3. fol. 156. b
Auguſtinum non fuiſſe autorem libri de quæſtionibus noui & veteris inſtrumenti, licet eius nomine circumfera-

tur,ostenditur,lib.10.f.59.b
Augustini,& Ambrosij dictum,nempe omnia peccata mortalia venialia fieri per pœnitentiam,quomodo debet intelligi,lib.12.fo.200.b
Autoritatem Pontificiam pendere à sanctitate & bonitate Pontificis,hæresis est dicere,lib.12.fo.186.a
Autoritate propria non licet vasallo interficere tyrannum, lib.14 fo.229.a.b. & dein.
Autores Euangeliorum qui fuerint,traditione Ecclesiæ cõstat,lib.1.fo.19.a.b
Autor istius operis adfuisse publicæ concioni cuiusdam prædicatoris (qui suum supra modum cupiens institutum extollere) dixit, quòd quicunque suæ religionis semel induerit habitum,in fide minimè possit errare, fatetur,lib.1.fo.42.a
Autoris modestiam nolentis prodere cuius fuerit instituti ille qui suprà dictam ausus est prædicare blasphemiam, notanda.ibid.
Autor disponit ordinem hoc in opere dicendorum, libro 1. fo.71.a.b
Autoris prudentia nolentis præcipitare sententiam,quid de Origine eiusque doctrina sentiat, sed Ecclesiæ sententiæ se totum committit,notantur.lib.2.fo.88.b
Autoris intentio æqua nemini hęreticorum pareere,etsi sit sui instituti,lib.1.fo 42.a
Aurium officio funguntur subditi,lib.1.fo.27 a
Auxilio Dei,quoniam pacto homo potest omnia, ostenditur,lib.14.fo.340.a

B.

Baptizatos fuisse Apõstolos ante Christi mortem, ostenditur,lib.12.fo.249.b
Baptismus,de quo plura credere oportet,li.3.f 124.b
Baptizare in igne & nõ in aqua,hæresis fuit Galatarũ,ibid.
Baptismum debere in aqua fieri, ex literis sacris conuincitur,lib.3.fo.125.b
Baptismi varias & formas confingunt hæretici,li.3.fo.125. b.& dein.
Baptismi vera forma quæ,lib.3.fo 126.a
Baptismo quare trina fit mersio,ibid.
Baptismus verus est,absque illa trina mersione,ibid.

Baptismus fit in Hispania vnica mersione, & quare, ibid.
Baptismi forma tria requirit. 126. a. b
Baptizabant Apostoli nomine Iesu & non nomine trinitatis, & quare, ibid. b.
Baptizandi actus, per verbum indicatiui vel alterius modi, insinuandus est, lib. 3. fo. 127. a
Baptizant Græci, insinuando actus baptismi per verbū imperatiui, & ab Ecclesia permittuntur sic baptizare, ibid.
Baptismi actus cuiusmodi verbo sit insinuandus nōdum Ecclesia definiuit, ibid.
Baptismi forma ab Alexandro 3. perscripta, declaratur, ibid.
Baptizare mortuos, hæresis est, & conuincitur, li. 3. fo. 128. b
Baptismum in aqua exhibitum, nihil salutis adferre, hæresis est Manichæorum & conuincitur, li. 3. fo. 131. a
Baptismi vis pluribus hæresibus detrahitur, ibid.
Baptismus vim habet saluandi hominem, ibid.
Baptismus confert fidem & gratiam, ibid. b.
Baptisma non prodesse paruulis vsu rationis carentibus hæresis est, quæ conuincitur, lib 3 fol. 132. b
Baptismus figuratus fuit in mari rubro, libr. 3. fol. 136. b. & 158. a
Baptismus in circuncisione figuratur, lib. 3. fo. 117. a
Baptizatus semel, iterum rebaptizandus esse, hæresis est, & conuincitur, lib. 3. fo. 139. b. & dein.
Baptizatus à Iudæo vel Pagano rectè verba proferente & intentione faciendi quod Christi Ecclesia facit, verè baptizatur, lib. 3. fo. 141. b
Baptizari non licet citra necessitatis causam ab hæretico ministro, li. 1. fo. 142. a
Baptismi vnitas ex sacris literis, ostenditur, lib. 3. fo. 143. a
Baptismus quædam figura est mortis Christi, ibid.
Baptismus longè ante sacramentum Eucharistiæ fuit institutus, lib 3. fo. 144. a
Baptismus non exigit chrisma, quamuis in ipso apponatur, ibid.
Baptismo, non egere paruulos, hæresis est Pelagij, & conuincitur, lib. 3. fo. 146. a
Baptismus lauacrum est regenerationis, lib. 3. fo. 147. a
Baptismus martyrium appellatur, lib 3. fo. 152. b
Baptismi tria genera, li. 3. fo. 154. b. & dein.

Baptismum non delere omne peccatum,hæresis est Luthe-
ri,& conuincitur lib.3.f.160.b.& dein.
Baptismum omne peccatum delere,ostenditur ibi.& li.12.
fo.244.a
Baptismo imprimi characterem testimoniis sanctorum &
conciliorum,ostenditur li 4.fo 104.b
Baptismus ianua est sacramentorum,li.11.f.119.b
Baptismi præceptum,notatur li.12.fo.227.b
Babylonia ciuitas quare sic appellata, lib.9.f.49.b.&dein.
Beatos non videre essentiam Dei,sed claritatem quandam
illius essentiæ,hæresis est Armenorum,& conuincitur li.
3.fo.163.a
Beatitudo nihil coinquinatum complectitur,li.12.f.258.b
Beatitudo quæ,li.3.f.163.a.b.172.a
Beatitudinem consistere in carnis deliciis,hæresis fuit Ce-
rinthi,quæ conuincitur li.3.f.165.b
Beatitudinem ac miseriam non esse perpetuam,hęresis fuit
Origenis quæ impugnatur,li.3.fo 170.b
Beatitudinem esse perpetuam sacrarum literarum testimo-
niis,ostenditur li.3.fo 171.a
Beatitudinis nomen plures sortitur significationes in sa-
cris literis,lib.3.f.172.a
Beatitudinis potiorem partem esse Dei visionem quàm e-
iusdem dilectionem asserentes, falso fundamento inni-
tuntur,ibi.b
Beatitudo æterna quid sit,fo.173.a.b
Beatitudinē perfectā,homo in hac vita habere nō potest,ib.
Beatos esse pares in gloria,& damnatos in pœnis, & iustos
hac in vita in meritis,hæresis est Iouiniani quæ impugna
tur li.3.fo.182.a.b
Bernardus,sermo 3 in festiuitate omniū sanctorū, & ser.4.
eiusdem festiuitatis cautè legendus est,li.3 f.175 b.& de.
Bellum,li 3.fo.60.185.a
Bellum gerere Christianis non licere,hæresis est, duæ con-
uincitur testimoniis sacrarum literarum,li.3.f.186.b
Bellum non gerendum aduersus turcas, eò quòd flagellū
Dei sit,hæresis Lutherana est,quæ impugnatur apertissi-
mè li.3.fo.187.b
Bellum vt iustum sit causa exploranda est li.3 fo.186.b
Bellum indicere non ad quemuis spectat,li.3.fo 86.b.

Bellum quare in sacris literis malum appellatur, libro 12. f. 256. a
Benedictio quæ lib. 3 fo. 187 b
Benignitatem, potentiam & sapientiã omnibus tribus personis in diuinis conuenire, ostenditur li. 5. f. 278 b
Bigamus sacerdotio non est dignus, li. 13 f. 295. a b
Boni aut mali fidei possessor quis dicatur lib 7. fo. 368 a
Bonos in Dei Ecclesia minimè communionẽ malorum inquinari, ostenditur contra Donatistas & reliquos hæreticos, li 6. f. 284. a
Bonis operibus ex parte confidẽdum scriptura sacra docet, lib. 13. fo. 315. a. b.
Bonis operibus certa efficitur vocatio nostra, li. 9. f. 47. b
Blasphemiæ notam incurrit illo qui dixit, habitum suæ religionis qui semel induerit, non posse in fide errare, libro 1. fo. 41. b

C

Caietanus vide infra in litera g Caietani error &c.
Calceamenta non portare bonum est, & meritorium, lib. 4. fo. 188. b
Calceamenta portare non licere homini Christiano, hæresis est, & conuincitur ibi.
Calceamenta portare non licet circa necessitatis causam iis qui ad hoc per votum se obligarunt, li. 4. fo. 189. a
Calicem Christi esse nouum testamentum quomodo intelligitur, lib. 10. f. 100. a
Calicis consecratione non esse apponendam aquam, hæresis est, quæ conuincitur lib. 6. f. 326. b & dein.
Calicis consecratione non esse apponendum vinum sed solam aquam, hæresis est, & conuincitur li. 6. f. 326. a
Clamore orans æquè auditur, ac basse orans, & è contra, li. 4. fo. 193. b
Canonici libri recensentur iuxta concilium Laodicenum, li. 1. fo. 5. b
Canonicorum librorum collectio iuxta concilium Carthaginense, ibi. fo. 6. b
Canonicorum librorum collectio iuxta decretum Innocẽtij papæ, ibi.
Canonicorum librorum collectio iuxta Beatum Augustinum, li. 1. fo. 7. b

Canonicorum librorum collectio ex concilio Florentino, ibidem
Canonicorum librorum collectio ex concilio Tridentino li.1.fo.8.a deinde
Canones Apostolorum post sacram scripturam primũ obtinent locum,ibi.b
Canonistarum munus non est de hæresi aut de fide iudicare sed Theologorum,quibus ius diuinum committitur, li.1.fo.40.a
Canonistarum partes quæ sint,ibi.
Cantus Ecclesiæ conformis est literis sacris,li.4.f.184.b
Cantasse Christum hymnum,ostend.li.4.f.192.a
Characterem imprimunt hæc tria sacramenta.Nempe Baptismus,Confirmatio.& Ordo,ideo sunt initerabilia, li. 3.f.143.b.& li.4.194.b.
Character quid sit,li.4.fo.104.a
Charitas perfecta quæ sit,li.f.11.149.b
Cain mors qualiter à Deo prohibita fuit,li.5.f.263.a
Caput Ecclesiæ Christus,li.1.f.24.a
Caput Ecclesiæ visibile est,ibi.b
Caput,lib.4.f.194.a
Caput mulieris virum esse,quomodo intelligitur, lib.11.folio 136.a
Captiuitas quædam,erant iusti in sinu Abrahæ detenti, li. 3.fo.176.b
Carolus quintus Imperator & Hispaniarum Rex bis concilium vniuersale congregare fecit Trideti,li.1.f.45.b
Carnales illecebræ,hæreses pullulant,li.1.fo.54.b
Carnis prudentia quæ sit,lib.3.f.162.a
Carnales delicie non erunt in futuro regno, lib.3.fo.168.b & deinde
Carnem Christus non traxit é cœlo contra plures hæreticos licet sit homo cœlestis,li.4.f.14.a
Carnem veram Christum assumpsisse ex virgine Maria,li. 4.fo.210.a b & fo.214.a
Carnis concupiscentia non est in præcepto,li.12.f.243.a
Carnes manducare non licet quando scandalum imminet proximi,li.4.f.199.a
Carnes manducauit Christus ibi.
Carnem hominis Deus fecit,contra plures hæreticos, qui

à diabolo factam dixerunt,li. 4.fo.197.a
Carnibus vesci licere,ex literis sacris ostenditur contra plures hæreticos,li.4.fo.198.b & dein.
Carnibus vesci diebus prohibitis ab Ecclesia, minimé licet,contra Lutheranos,& Erasmianos,li.4.f.200.a.& b
Carnes non comedentes in veteri testamento,meritoriè faciebant,li.4.f.201.b
Carnibus vesci tempore quadragesimæ concilium Toletanum octauum prohibuit,fo.202.b
Chananeæ fides,propriæ etiam suffecit filiæ,li.3.f.139.a
Castello Emaus Christum suũ corpus sacramentaliter communicasse duobus discipulis,probabile est,li.6 f 349 b
Castitas cum Dei adiutorio bene custoditur,li.13.f.289.& li.14.f.340.a
Castitatem cœlibum meliorem esse quàm castitas nuptiarum,ostenditur,li 14.fo.341.a.b
Castitatem seruare,omnibus petentibus & orantibus auxilium diuinæ gratiæ ad eius obseruarionem datum est,li. 13.f.290.a.b.& dein.
Causæ nomen sæpè in sacris literis effectui tribuitur figura synetdoches, li 3.f.161.b
Causa prõpter quã quis iustè potest bellare est iustitiæ executio,li.3 fo.186.b
Causæ plures,propter quas licitum est aliquando vxorem dimittere quo ad thorum,li.11.fo.140.b
Causæ propter quas decimæ sunt soluendæ,assignantur li. 5.fo.276.a
Causæ quare modo non licet sub vtraque specie communicare,recensentur li.6.f.394.a
Cœli nomine in sacris literis aer etiam intelligitur, lib.10. fo.113.a
Cœlum & terra quo pacto mutabuntur,li.10.f.114.b
Cælibum castitatem meliorem esse quàm nuptiarũ, ostenditur li.14.f.341.b
Cælibatum sacerdotum antiquissima ecclesiæ consuetudine obseruatum fuisse,ostenditur li.13.fo.286.a.b
Censura Ecclesiæ vel concilij vel sedis Apostolicæ, de rebus fidei non facit assertionem aliquam esse hæresim, sed quia fidei catholicæ repugnat,li.1.38.b
Censere de hæresi nón est potestas in aliquo inferiore Epi-

scopo,lib.1.f.35.b
Certitudo,li.4.f.198.a & quid sit, li.7.f.412.b.& deinde.& 414.a & dein.
Certitudo triplex,lib.7.f 415.a
Certum neminem esse posse de sua salute.ostenditur lib.7. fo.413.a.b.& fo.417.b
Certitudo fidei catholicæ, & certitudo scientiæ quomodo differant,li.7.f.416.a
Certus vt quis dicatur de aliqua re, duplicem certitudinem habere debet,ibi.b
Certus nemo dicitur de aliquo futuro contingenti,li.7.fo. 416.b
Certitudo scientiæ & certitudo fidei,quo pacto,altera, altera maior,li.7.ibi.
Certitudo fidei humanæ quæ sit,ibidem
Certam debet homo facere suam vocationem nauando bonis operibus,li.7.f.417.b
Certum aliquid esse reuelatione quid,sit ostenditur lib.12. fo.248.a
Cemiterij nocturnis assistere virgiliis per concilium Elibertinum prohibitum,li.1.fo.66.a
Cæremoniæ missæ minimè contemnēdæ sunt nam bonam illarum partem Apostoli instituerunt li.10.f.70.a
Circuncisio gratiam ex pacto diuino conferebat lib 3.fo. 137.b
Circuncisio figura fuit Baptismi,li.3.fo.137.a
Circuncisio id præstabat quod modò baptismus, aliqua tamen differentia,ibi.b.
Cibus animæ,Deus est,li.3.fo.168.b
Cibus,li.4.f.198.a
Cibus immundus vocatur ab Apostolo commune,ibi.b
Ciborū delectū nullū docuit Christus& quare,li.4.f.203.b
Ciborum delectio per ecclesiasticas censuras sancita est,li. 4.f 200.a & 201.a
Cypriani dictum de virginibus vouentibus virginitatem, & declaratur contra Caluinum hæreticum li.14.f.366 b
Cognitio quæ Deum hac in vita cognoscimus qualis sit, ostenditur li.12.&241.b
Christus caput Ecclesiæ,li.1.f.24.a
Christus mittens apostolos ad prædicandum præcepit eis

nihil in via posſidere,& quare,li.10.fo.64.b & li.12.f.188.a
Chriſtus plura dixit quæ ſacris literis ſcripta non ſunt, li.1. fo.20.a
Chriſtum transfiguratum quomodo diſcipuli viderunt, li. 1.fo.21.a
Chriſtus quare non contraxit originale peccatum li.12.fo. 191.a
Chriſtus qua occaſione prohibuit dæmonia clamantia,li.1. fo.50.b
Chriſti ſcabellum crux eius fuit,li.2.fo.72.b
Chriſti ſcabellum triplex,ibi.
Chriſti humanitas quomodo latriæ adorãda eſt li. 2.f.77.b
Chriſtum & Apoſtolos aliquid in craſtinum ſeruaſſe,oſten ditur ex Euangelio li.2.fo.119.a
Chriſti vaticinium,pſeudoprophetas ſurrecturos fore im- pletum eſt,& in dies impleri vidimus,li.3.f.140.a
Chriſti mortis baptiſmus quædam figuratio eſt,libro.3.fo. 143.a
Chriſtus quomodo venit in aqua & ſanguine,li.3.f.147.b
Chriſti regnum temporaliter in hoc mundo futurum non eſt,li.3.fo.165.b.& dein.
Chriſtus qua ratione prohibuit multi loquium in oratio- ne,li.4.fo.193.b
Chriſtus quare nullum docuit ciborum delectum,lib.4.fo. 203.b
Chriſtum eſſe Deum & hominem oſtenditur contra Ebio- nem hæreticum,li.4.f.204.b
Chriſtum eſſe verum Dei filium ex ſacris literis conſtat, li. 4.fo.204.b.& deinde
Chriſtus prædeſtinatus filius Dei li.4.fo.206.a
Chriſtus ſurrexit virtute propria,ibi.
Chriſtus iudex viuorum & mortuorum,ibi.
Chriſti epiſtolam eſſe ipſos Corinthios ait Apoſtolus,li.4. fo.207.a.
Chriſtum verè eſſe hominem oſtenditur contra Cerdonẽ hæreticum,li.4.fo.211.a.b
Chriſtus rogat patrem vt homo,li.4.f.209.a
Chriſtum habuiſſe eandem nobiſcum naturam oſtenditur contra Valentinum hæreticum,li.4.f.210.a
Chriſtus idem Deus qui & crucifixus,li.4.fo.216.a

Christum carnem veram ex virgine Maria,& non aliunde assumpsisse ex literis sacris ostenditur,li.4.fol.211. b. & dein.
Christus homo cœlestis appellatur secundum naturam diuinam,lib.4.fol.214.a
Christum vnicam tantum habuisse personam diuinam in duabus naturis ostenditur ex literis sacris, contra plures hæreticos geminam ponentes personam in Christo,lib. 4.fol 214.a b & dein.
Christus etsi literis sacris sæpé nomine vnius naturæ appellatur,nō ex hoc excluditur reliqua,li.4.f. 217.b & dein.
Christum duas habere naturas ex literis sacris ostenditur, lib.4.f.220.a & 222.a b
Christum habuisse corpus & animam contra Arrium ostenditur,lib.4.f.223 b
Christi figuram gessit Melchisedech,lib.10.fo.60.a
Christum negare tempore persecutionis,error basilidis. li. 10.f.57.b
Christum minimè negandum tempore persecutionis scriptura docet,ibid.58 a
Christus cur gratias reddebat Deo,lib.10.f.60.b
Christum mendicasse non patet ex literis sacris,lib.10. folio 64.b
Christum missam instituisse,nempè ipsam cōsecrationem Eucharistiæ testimoniis sanctorum probatur,lib.10.folio.69.b & dein.
Christus venit vocare peccatores ad pœnitentiam, libr.12. folio 213.a.b
Christus verus est medicus qui sanat omnes infirmitates,ibid.a
Christus quomodo legem impleuit.li.12.f.226.b
Christus redemptor fuit & legislator,ibid.
Christus pauper fuit quatenus homo.lib.12.f.239.a
Christus filius Dei & filius mulieris,lib.4.f.216.b
Christus passus fuit in humanitate & non in diuinitate, libro 4.fol.222.b
Christus quomodo profecit sapientia & ætate,li.4.f 224.a
Christum duas habere voluntates ostenditur, libro 4 folio.224.b & dein.
Christus secundum humanitatem factus obediens patri v s

que ad necem, lib. 4. f. 225. b
Christum verè fuisse passum ostenditur contra Basilidē hæreticum lib. 4. fo. 226. b
Christum fuisse verum humani generis redemptorem ostēditur, lib. 4. fo. 227. b
Christum habuisse spiritum timoris Dei ostenditur. lib. 4. fo. 229. a
Christi latus post mortem eius lancea perforatur, ibid. b
Christum verè resurrexisse ostenditur contra Corinthum hæreticum, lib. 4. folio. 230. a
Christus quomodo occisus agnus ab origine mundi dicitur, lib. 6. f. 302. b in fi.
Christum confeciſſe Eucharistiam in pane azymo ostenditur ex Euangelio contra Græcos li. 6. f. 304. b
Christus quare panis appellatur in sacris literis, libr. 6. folio. 320. b
Christus quare discipulorum pedes lauit antequā eis tradat suum corpus lib. 6. fol. 333. b
Christus in secundo mensæ accubitu corpus suum discipulis præbuit, lib. 6. f. 338. b
Christum totum integerrimé sub qualibet sacramenti spe cie contineri ostenditur lib. 6. fol 343. b & dein.
Christus non in omnibus peragendis mysteriis Eucharistiæ ab Ecclesia imitatur & quare, lib. 6. fo. 346. b
Christus quare vsque ad triceſimum suæ ætatis annum prędicare venuit, lib. 12. f. 254. b. & dein.
Christus in nouissima cœna Apostolos sacerdotes, ordinauit, nempè dando eis potestatem conficiendi corpus & sanguinem suum, lib. 13. fo. 237. a
Christus carnes comedit lib. 4. 199. b
Christum esse petram, quomodo intelligitur, lib. 6. f. 309. b
Coitus cum iumento, lege naturali & diuina prohibetur li. 4. f. 236. a
Christianus quo pacto relinquere debet patrem & matrem & reliqua temporalia, notatur lib. 11. f. 187. b
Christianismus cuius rei graria in plurimarū hæresum sciſſuras diuisus fuit, lib. 1. f. 28. a
Christiano viro impingere hæreseos notā, turpissima contumelia est, lib. 1. f. 41. a
Christianismus purior qualis est lib. 4. f. 203. b

Christiani quare sic appellantur.lib.6.fo.296.b
Christianus quilibet non potest absoluere contra Lutherum,lib.1.f.84 b
Christiana libertas in quo cōsistat,lib.14.f.365.a
Christianos omnes esse sacerdotes quomodo intelligatur, lib.1.f.282 a b
Chrisma pluries datur,& quid eius vnctio in baptismo significet,cum in ipso misceri debet.li.3 f.145.a
Circunstantiæ quæ necessariò confitendæ lib.4.fo.,49.a
Circunstantiæ scripturæ considerādi , vt restè intelligatur lib.5.f.269.a
Claudij Guillaudij belliocensis lapsus li.7.f.412.b & dein.
Collegium totum Cardinalium in rebus fidei Deus non permittet errare,lib.1.f.37.b
Commune appellat Paulus cibum immundum,l.4.f.198.b
Communicandum esse necessario sub vtraque specie hæresis est,& conuincitur li.6.342 a
Communicandi sub vtraque specie non est datum præceptum aliquod à Christo,lib.6.f. 344.& dein.
Communicandi sub vna specie tantum antiquissimus ecclesiæ mos,lib.6.f.349.b & 351.a
Communio sub vtraque specie quare fuit abolita,lib.6.a fol.349.a
Conciliorum decreta firmissimam habere authoritatem,ostenditur lib.1.f.8.b
Conciliorum decreta,neque apostolorū canones pro scripturis diuinis habendi sunt,lib.1.fo.9.a
Conciliorum generalium ritè congregatorum definitiones maioris sunt autoritatis quàm illæ quæ à solo Pōtifice definitæ sunt,ibid.
Concilium generale maiorem habet authoritatem quàm summus Pontifex,ibid.
Concilium generale ritè congregatum vniuersalem repræsentat Ecclesiam,libro 1.folio.23.b.& libro 4. folio ibid.233.a
Concilio non est vocanda plebs aut promiscua multitudo contra Lutherum,sed maiores Ecclesiæ,libro 1. fol. 27. & f.79.a.27.b & fo.234.a
Concilium celebrandi egregia regula , libro quarto folio 234.a

Concilia à quo tempore cõgregari, cœperunt, l.1.f.28.a
Conciliorum traditiones esse recipiendas vnde colligitur, lib.1.fo.28.a
Concilia prouincialia non habent integram & plenam authoritatẽ definiẽdi in negotio fidei, li.1.f.36.a
Concilia prouincialia, in re fidei errare possunt, ibid. & l.4. fol.231.b
Concilia citra Papæ authoritatem congregata irrita sunt, lib.4.fo.233.b
Conciliorum prouincialium authoritas ad quid se extendat, lib.1.f.36.a
Concilium Lateranense immortalitatem animę definiuit, lib.2.fol.112.b
Concilium generale ritè congregatum non posse in fide errare, ostenditur lib.4.f.231.a b
Concilium generale locum obtinet iudicis, lib.4 232.b
Concilium generale quando ritè congregatum dicetur, libro 4 fo.233.b
Concilium habet plenam potestatem definiendi in causa fidei, lib 1.f.36.b & dein.
Concupiscentiam carnis non esse peccatum contra Luthe rum, ostenditur lib.3 f. & lib.12.fo2 23.157.b. & lib : 12. fol.242.b
Concupiscentia appellatur à beato Paulo peccatum, non quia peccatum sit, sed quia à peccato originatur, libr.3. fol.161.b
Concupiscentia quare appellatur à Paulo lex peccati, lib.3. fo.162.a
Concupiscentia manet post baptismum in homine ad eius exercitium, lib.12.f.220.b & dein.
Concupiscentia carnis in Christo non fuit, & fortè nec in eius sacratissima matre, li.12.f.243.a
Concupiscentia carnis non est in præcepto, li.12.f.243.b
Concupiscentiam carnis esse peccatum quo pacto intelligi debet, ibid.
Concubitus promiscuus lege diuina prohibetur lib.4. folio.237.b
Confidere in bonis operibus qualiter liceat, lib.11.f. 200.b
Confessio duplex, lib.1.fol.50.a
Confessio, lib.4.f.218.a.b

Confessionis plures notantur errores,ibid.
Confessionem esse necessariam & à Christo institutam gratiámque conferre,ostenditur,lib.4.fo.230.b.& dein.
Confessionem esse clancularian non est de necessitate sacramenti pœnitentiæ, quamuis perperam ageret qui publicè confiteretur,lib.4.fo.240.a.b
Confessionem tempore apostolorum fuisse in vsu,ostenditur,lib.4.fo.241.a
Confitenda esse omnia peccata mortalia,ostenditur,lib.4.fo.242.b
Confessionis decretum,à Sixto quarto æditum,ponitur,li.4.fo.244.a
Confessionem esse necessariam etiam si adsit contritio,ostenditur,lib 4.fo.245.b.& dein.
Confitenda sunt peccata venialia,lib.4.fo.246.a.b
Confiteri Christum tenentur Christiani tempore persecutionis,lib.10 fo.58.a
Confirmationem esse sacramentum,gratiamque conferre,ostenditur,lib.4.fo.247.a
Confirmandus chrismate vngendus,ibid.b
Confirmationis sacramentum non potest conferri nisi ab Episcopo,lib.4.fol,195.a.& lib.6.fol.295.a
Confirmationis sacramento character imprimitur, lib.4.fo 194.b
Confirmatio quid sit,lib.4.fo.247.a
Coniectiones, quibus hæreticus deprehenditur, tres,lib.1.fo.67.a.b.& dein.
Post coniugium contractum & ratum duplex mutua inter ipsos coniuges consurgit obligatio,lib.11.fo 144.a
Coniugium ex institutione diuina non obesse sacerdotio, ostenditur,lib.13.fo.299 a
Concilia plura sunt in lege euangelica,nec omne quod nobis commendatur est præceptum contra Lutherum, lib. 12.fo.233.a b
Concilium quid sit,li.12.fo 232.b
Concilia plura data sunt sub verbo imperatiui modi quæ non præcepta sed concilia sunt,lib.12.fo.236.b
Concilia quibus modis à præceptis discernantur,ibid.
Consulendi minimè sunt hæretici,lib.1.fo.53.b
Conciliũ fuit apostolis,de non portãda pecunia,li.2.f.119.a

Consecratione facta Euchariſtiæ nihil panis ibi manere, oſtenditur, li. 6. fo. 319. b
Contritionē exortam propter odium gehennæ (licet meritoria non ſit) non eſſe malā, oſtenditur, li. 4. f. 250. & dein.
Contritio peccatorum quo pacto per diſcuſſionem, collectionem & deteſtationem peccatorum paranda eſt, lib. lib. 4. fo. 253. b
Continētiam ſeruare, eſſe impoſſibile, hæreſis Lutheri, quæ apertiſsimè conuincitur, lib. 14 fo. 339. b. & dein.
Corrigere ſuperiores non eſt datum ſubditis pro ſuorum arbitrio, lib. 4. fo. 253. b
Correctio, ibid.
Cornelius antequam Petrum videret iuſtificatus fuit, lib. 3. fo. 156. b. & dein.
Corpus Heliſei mortuum prophetauit, non tamen illud in animæ corpus dicendum erat propheta, lib. 12. fol 257. b
Corpora ſanctorū veneranda ſunt, lib. 13. fo. 265. a. & dein.
Corpora poſt reſurrectionem eſſe palpabilia & viſibilia ex literis ſacris oſtenditur, lib. 13. fo. 272. a
Corpus Dominicum templum ſanctum eſt, lib. 2. fo. 77. b
Corpus Dominicum ſuprema eſt oblatio, ibid.
Corpus veſtis eſt animæ, lib. 2. fo. 115. a
Corpus, lib. 4. f 196. b
Corpus ſuapte natura malum non eſt cōtra hæreticos, ibid.
Corpus humanum à Deo factum fuiſſe, ſcriptura ſacra teſtatur, ibid
Corpus Chriſti verum à ſacerdote offertur in miſſa Deo patri, lib. 10. fo. 75. b
Corporis vita anima eſt, animæ verò Deus ipſe, lib. 12. fol. 200. a
Corpus Chriſti verum contineri in Euchariſtia ex literis ſacris oſtenditur, li. 6. fo 313. a. b. & dictis etiam ſanctorum comprobatur, ibid.
Corpus Chriſti nō eſſe in Euchariſtia niſi tantū in vſu, hæreſis eſt nefanda Lutheranorū, & cōuincitur, li. 6. fo. 340. a
Corporis Chriſti contactus & fœminis & laicis interdictus eſt per concilium Remenſe, li. 13. fo. 281. b
Coſta de qua Eua formata fuit de eiuſdē Adami perfectione fuit, & non ſuperflua, lib. 2. fo. 98. b
Creare magis eſt quàm fingere, lib. 2. fo 107. b

Cras aduerbium in sacris literis pro toto tempore futuro ponitur, lib. 2. fo. 120. a. & libr. 12. fo. 250. b
Creaturæ per hominum benedictiones meliores reddũtur, quàm à Deo creatæ fuêre per naturam: hoc tamẽ non ab ipsis fit hominibus, sed à Deo propter merita benedictionum & orationum præcedentium, lib. 2. fo 124. a
Creatura nulla ex se mala est, contra plures hæreticos, asserentes aliquas creaturas ex se malas esse, li. 10. fo. 51. b
Creaturæ factæ sunt à Deo optimo maximo, & non à malo Deo, contra plures hæreticos hoc asserentes, li. 4. f. 254. a
Creaturas esse bonas ex se & generatione sua, ostenditur contra Manichæos, lib. 4 fo. 255. a. factas autem fuisse in die qua creauit Deus cœlum & terram, quomodo intelligitur, ibid.
Credens Deo, sanctis etiam credere debet, lib. 2. fo. 98 a
Credere tenemur ex fide verum Petri successorem esse, supremum totius Ecclesiæ pastorem, li. 1. fo. 43. a
Creditum quid verè dicitur, lib. 12. fo. 248, a
Credere non omnes æqua lance tenentur indocti sicut & docti, lib. 1. fo. 44. b
Crucem Dominicam adorandam esse ostenditur contra hæreticos hoc negantes, lib. 2. fo. 71. b. per totum.
Crux Christi qua intentione adoranda est, lib. 2. fo. 74. a. b
Crux Christi, eius nobis passionẽ ad memoriã reuocat. ibi.
Crux Christi quare dicitur signum, li 2. fo. 75. a
Crux Christi quomodo scabellũ ipsius fuit, lib. 2. fo. 72. b
Cruces etiam aliæ à vera, adorandæ sunt. 74. a
Cupiditas gloriæ vanæ radix & fomentum est hæresum, li. 1. fo. 49. a
Cupiditas gloriæ inanis fallaciam iudicij parturit, libro 1. fo. 52. a
Cupiditas radix est malorum omnium, lib. 1. fo. 54. a

D.

Dauid quando fuit filius perditionis, & quãdo ad vitam æternam prædestinatus, ostenditur, li. 12. fo. 245. b
Dauid perfectam habuit Dei dilectionem, li. 12. fo. 242. b
Daniel propheta, etsi paruulus, rectè quæ vaticinatus est intellexit, lib. 12. fo. 258. a
Danielis prophetia de cessatione sacrificiorum quomodo est intelligenda, lib. 10. fo. 84. a. b

Debitorem se Deus suæ gloriæ nobis fecit sua misericordia,lib.10.fo.67.a
Decimæ soluendæ sunt, & quibus rationibus, nec earum quantitas iure diuino taxata est,lib.5.fo.276 a.& dein.
Decretales post conciliorum definitiones primum obtinēt locum,lib.1.fo 9.a
Definiendi in fidei negocio potestas in ecclesia vniuersali est,& per consequēs in conciliis vniuersalibus,li.1.f.36.b
Definiendi in causa fidei sedes Apostolica potestatem habet,ibid.
Definitio Euāgelij ab hæreticis assignata prorsus futilis & inanis est,lib.6.fo.302.a
Definitionem Ecclesiæ audiens,obtemperare ei debet,lib.1.fo.45.a
Defensores hæreticorum si personam tantum defendant & non ipsam hæresim,non sunt censendi hæretici, lib.1.fol.43.a.b
Deleri de populo Dei quid sit,ostenditur,lib.3.fo.137.b
Deliciæ carnales non erunt in futuro regno,li.3.fo.168.a
Dæmonia clamantia quare ne loquerentur Christus prohibuit,lib.1.fo 50.b
Dæmon diuersos hominibus tentationū parat laqueos iuxta eorum qualitates & complexiones,li.14.fo.323.b
Dæmones cum mille habeant nocendi modos etiam per lapidum contactus tentant,ibid.
Dæmonū afflictiones,quibus homines affligunt,per rerum sensibilium applicationē sæpè mitigantur,li.14.fo.324.a
Denarius numerus aliquando in sacris literis pro vniuersitate capitur,lib.3.fo.169.b
Denarius numerus radix est millenarij,ibid.
Denarius diurnus quis sit,& quo pacto omnibus æqualiter impartitur,lib.3.fo.184.a.in fine.
Desiderare angelos faciē Domini videre, cum perpetuo & æternaliter videant,quomodo intelligitur,li.3.fo.165.a
Deus creat malum pœnæ sed non malum culpæ,lib.12.fol.355.b.& lib.10.f.52.b
Deus p̄scius est omnis mali,& culpæ & pœnæ,li.14.f.256.a
Deus quare propter alterius peccatum alterum temporaliter castigat,lib.12.fo.192.b
Deus Ecclesiæ suæ contulit Doctores,lib.1.fo.32.a

Deus quando se fecit debitorem sibi & nobis,li.11.fol.197.a.& lib.10.fo.67.a
Deus sæpè errare permittit hominem non solum propter propriam iniquitatem, sed etiam propter iniquitatem interrogantis aut discentis,lib.1.fo.52.a
Deus quare petitiones nostras donare differt,lib.1 fo.59.b. in fi.& dein.
Dei pedes qui sint.lib.2.fo.77.a
Deo credere quis nō poterit nisi prius crediderit de sanctis eius vera esse quæ scripta sunt,lib.2,fo 98.a
Dei viæ quæ sint,lib.2.fo 101.a
Deus angelos creauit siue bonos siue malos contra hæreticos hoc negantes,ibid.
Deus vtrum sufflando in Adam animam fecit, an quā fecerat animam corpore dando potius insufflauit,vide,lib.2. fo.103.a
Dei proprietates notantur,lib.2.fo.106.b
Deus quomodo immortalis dicitur,li.2.fo.111.a
Deū nō videri ab aliquo quomodo intelligitur,li.3.f.164.a
Deum hac in vita plures vidisse sacra testatur scriptura, & quomodo intelligitur,ibid b.
Deus cibus animæ est,lib.3.fo 168.b
Dei Ara Ecclesia dicitur,lib.3.fo.177.b
Deum & hominem esse Christum,ex literis sacris cōtra hæreticos,ostenditur,lib.4.fol.205.a
Deus cum nouam sponsam sibi desponsaret sanctam Ecclesiam,synagoga sepulta fuit,lib 9.fo.45.a
Deum facere mala,hæresis est,lib.10 fo.50.b
Deum aliquid permittere, idipsum agere sacra scriptura refert,li.10.fo.53.a.& fo.51 a
Deum facere vasa in contumeliam quomodo intelligitur, lib.10.fo.51.a
Deum facere malum, non est aliud quàm permittere illud malum,lib.10 fo.51.a.& dein.
Deus minimè nobis præcepit impossibilia obseruatu contra Lutherum,lib.12.f.240.a
Deū ex toto corde diligere quo pacto intelligēdū venit,ib.
Deum assistere Conciliis generalibus ritè congregatis, ostenditur,lib.4 fo.232.b
Dei vnitas ex literis sacris,ostenditur,li.5.fol.258.b.contra

hæreticos plures Deus constituentes, ibid. fo. 258. a
Deum corporeum non esse ostenditur, lib. 5. fo. 260. b
Deum esse Trinum in personis, ostenditur, lib. 5. fo. 264. a
Deus cum incorporeus sit, quare scriptura sacra corporea membra ei tribuit, lib. 5. fo. 261 & dein.
Deum esse veracem ex literis sacris ostenditur, fo. 262. b
Dei auxilio omnia potest homo, lib. 14. fo. 340. a
Deus verè inuocantibus se semper adest, ibid. b
Deus qualiter inuenitur, lib. 12. fo. 223. b. & dein.
Deus mutare nouit sententiam si peccator suum nosci mutare delictum, lib. 12. fo. 245. b
Deus non quibuslibet vitam æternam promisit, sed bene finaliter perseuerantibus, lib. 12 fo 249. a
Deus omnes ad se vocat, lib 3 fo. 134. a
Dei iudicia nos maximè latent, lib. 12 fo. 240. a
Diaconi ministerium quid significat, lib. 6. fo. 298. a
Diuina lux quomodo inaccessibilis sit, ostēditur, li. 3. f. 165. a
Diuinitas in Christo variis testimoniis scripturæ sacræ ostenditur contra hæreticos illam negantibus, lib. 4. folio 204. b. & dein.
Diuinitas passa in Christi passione non fuit, fide tamen tenendum est Deum fuisse crucifixum, lib. 4. fo. 223. a
Dies in sacris literis præsens notatur vita, lib. 12. fol. 261. b. & dein. & lib. 3. fo. 129. b
Diem vltimum scire Christum, ita sicut pater, ostenditur, lib. 5. fo. 272. a b
Diem Iudicij, filiū Dei nescire quomodo intelligitur, ibid.
Diabolus ante Christi aduentum ius quoddam in homine habebat, lib. 4 fo. 227. b
Diabolum è sua natura non esse malum, sed creatum fuisse in veritate, ostenditur, lib. 5. fo. 279. b
Diabolus in sua creatione innumeris fuit insignitus virtutibus & donis, lib 5. fo. 280. a
Dictorum plurimorum intelligentia vnde sumenda est, li. 1. fo. 13. a. b
Dicta sanctorum non parui pendenda sunt, lib. 1. fo. 31. b
Differentia veniendi ad Christum paruulorum & adultorum, ponitur, lib. 3. fo. 134. a. b. & de differētia legis & scripturæ, li. 6. fo. 301. b
Dilectio inimici in præcepto est, lib. 12. fol. 230. a

Dilectio Dei perfecta hac in vita ex mandatorum Dei plena obseruatione,colligitur li.12.f.241.b
Dilectio proximi qualiter implenda,ibi.
Dilectio Dei, quæ in hac vita implenda nobis præcipitur quæ sit ibi.
Dilectio Dei quæ expectatur in præmium qualis sit, li 12. fo.242.a
Dilectio Dei qua Dauid deum dilexit ostenditur,ibi b
Dimittere vxorem in euangelio , non significat dimissionem quo ad vinculum,sed quo ad thorum li.11.f 145.b
Discipuli tres Christum transfiguratũ viderunt,li.1 f 24.b
Discipulorum pedes quare Christus lauabat,li.6.f.334.a
Discipulis duobus in Emaus Castello Christum saum corpus sacramentaliter in illo pane in cuius fractione ipsum cognouerunt tradidisse ostenditur licet autor nihil definiat,li.6.f.349.b
Discrimen inter sacerdotes veteris ac nouæ legis ponitur, li.2.fo.81.b
Discalciatus incesit seraphicus Franciscus, & sic incedere suis præcepit fratribus citra necessitatis causam, libro 4. fo.182.b
Discalciatos incedere,bonum est & meritorium ibi.
Diuortium nouæ legis in quo differt à repudio veteris legis li.11 fo.145.a.b
Docti & prælati qualiter quæ fidei sunt credere debent, li. 1.fo.44.b
Doctrinam nouam volens inducere, efficacissimis, & euidentissimis argumentis eam probare peropus est,libro 1. fo.68.a
Doctrinam euangelicam volens inducere Christus miraculis eam confirmat,ibi.b
Doctrina Lutheri noua,hæretica & execranda, omnino fugienda li.1.fo.69.b
Doctores dedit Deus ecclesiæ suæ,li.1.f.32.a
Doctorum sanctorum dicta,haud parui facienda sunt, magnam enim habent authoritatem,li.1.fo.32.a.b
Doctorum sanctorum de aliqua re concors omnium sententia,minimè refraganda est ibi.
Doctorum sanctorum parui faciens sententiam Ismaele figuratur,li.3 fo.163 a

Doctores omnes ecclesiæ de eadem re concorditer definiẽtes nunquam erraruntnec Deus errare permittet qualitercunque sint dati à Deo, ex Paulina sententia notatur, lib.2.fo.86.a

Doctorum sanctorum concors adducitur sententia, quod Christus verè & realiter in Eucharistia continetur, li.6.f. 311.b & dein.

Docere omnes in Ecclesia non conuenit, varia enim sunt munera,li.1.fo.27.a.234.a.b

Dogma quodcunque falsum hæresis non est,quamtuncunque falsum existat,li.1.fo.2.a

Dominum vineæ fecisse pares mercenarios in mercedis solutione quomodo intelligitur,li.3.fo.184.a

Dominici diei solemnitas in sacris literis non inuenitur in præcepto,sed præcepto Ecclesiæ obseruatur li.6.f.287.b

Donum & meritum nihil est in causa quod non possint esse idem eadémque res,li.11.f.167.a.b

Donum spiritus sancti per baptismum recipitur,li.3.f.131.b

Donec aduerbium in sacris literis sæpè nullum temporis finem dicit,li.3.f.170.a & li.10.f.56.a

Domus Iacob quæ,li.3.fo.182.b

Domus patris quæ,ibi.

Debitata olim multa fuere quæ modo minime dubitare licet,li.1.fo.6.a

Dubius in fide non credit quæ fidei sunt,& vt hæreticus dicatur quid amplius debet habere,ostenditur,li.1.fo.417.a & li.7.fo.46.b

Dubius fuit beatus Thomas in Christi resurrectione ibi.

Dubitare licitum est de intelligentia alicuius rei spectantis ad fidem ibi.47.a.b

E

Ecclesia pro his,qui in purgotorio agunt, orat li.12.f.261.a

Ecclesia de exterioribus iudicat li.1.f.3.a

Ecclesia semper proficit, nec semper in addiscendo in vno fuit statu li.1.fo.5.b

Ecclesia auroræ assimilatur,& quare,ibidem,

Ecclesia est quæ autoritatem habet sacras interpretandi literas li.1.fo.16.a

Ecclesia falli non potest li.1.f.18.a

Ecclesia vnica tantum est li.1.f.21.a

Ecclesiæ obseruationes plures notantur, ibi. b
Ecclesiæ traditiones tantam habent authoritatem ac scriptura ipsa. li. 1. f. 22. b & dein.
Ecclesia catholica visibilis est, omnium que sensibus obiecta, li. 1. f. 23. b. & dein. & 283. b
Ecclesia militans quæ sit ibi.
Ecclesia aliquando vocatur grex li. 1. fo. 25. a
Ecclesiæ caput visibile est li. 1. fo. ibi. b
Ecclesiæ caput primum li. 1. fo. 39. a
Ecclesiam alicubi iam congregatam & aliquando congregabilem esse, quantumlibet latè pateat, probatur li. 1. fo. 33. a. b
Ecclesia vniuersalis in concilio legitimé congregato repræsentatur ibi. 23. b & dein.
Ecclesiam aliquid definisse, quando dicitur li. 1. fo. 27. a
Ecclesia non potest nouum fidei articulum condere, libro 1. fo. 39. a
Ecclesiam aliquando condere articulum fidei quomodo intelligitur li. 1. fo. 40. b
Ecclesia in definitionibus fidei quid faciat li. 1. f. 38. b
Ecclesiæ vnio duplex li. 1. fo. 42. b in fi.
Ecclesia comparatur sagenæ missæ in mare, & decem virginibus, li. 1. fo. 43. a
Ecclesiæ vel alicuius sanctæ communitatis venustas non minuitur ex hoc quod ex seipsa hæretici & pessimi homines exierunt li. 1. fo. 41. b
Ecclesiæ definitionem audiens ei obtemperare tenetur li. 1. fo. 45. a
Ecclesiæ calamitates viri sancti deplorant, li. 1. f. 60. a
in Ecclesia triumphante non omnes æquales in gloria, lib. 13. fo. 280. b
Ecclesiæ traditio de crucis adoratione in die parasceuæ li. 2. f. 73. a Nec per hoc Ecclesiam idolatrare ostenditur ibi.
Ecclesia quomodo ornata & honorata sicut paradisus lib. 3. fo. 160. b
Ecclesia Dei ara dicitur, li. 1. fo. 177. b
Ecclesiæ cantus sanctus est, & literis sacris conformis, li. 4. fo. 101. a. b. & dein.
Ecclesia gradus intra se habet, nec omnes in ea sunt æquales li. 12. f. 174. a

Ecclesia iustè prohibere potest esum carnium libro 4. folio 202. a
Ecclesiam ad quam primo sacratus est episcopus, non debet dimittere, & aliam accipere absque inevitabili necessitate li. 11. fo. 141. a
Ecclesias ad adorandum & ad sacrificia Deo offerenda deputare & instruere vetustissima fuit consuetudo libro 14 fo. 322. a. b
Ecclesia Dei sine macula & ruga li. 4. f. 233. b. ipsámque esse columnam firmissimam ostenditur, ibi.
Ecclesiæ nominis etymologia notatur li. 6. f. 281. a. b
Ecclesia bonos & malos amplectitur, lib. 6. fo. 92. 282. a. & 283 b. & dein.
Ecclesia corpus quoddam est, cuius caput Christus, fideles membra, li. 1. fo. 24. a
Ecclesia fratrem in nos peccantem corrigit lib. 6. fo. 283. b
Ecclesia errare potest in his quæ nec ad fidem nec ad mores spectant, nempè in his quæ sunt facti li. 6. f. 289. a. & dein. an in aliis verò rebus errare non potest ibi.
Ecclesiam posse condere leges quibus omnes Christi fideles obedire teneantur, ostenditur li. 6. fo. 285. b
Ecclesiæ præceptum est diem dominicam observare lib. 6. fo. 287. b
Ecclesiæ præcepta declaratiua sunt præceptorum Dei li. 6. fo. 288. a. b
Ecclesia tantam modo habet potestatem quantam tempore Apostolorum li. 6. fo. 289. a. b
Ecclesia quare censuit in pane azymo fore consecrandam Eucharistiam li. 6. fo. 306. b
Ecclesiam habere potestatem excommunicandi ex literis sacris ostenditur li. 6. f. 353. a. b. &. dein.
Ecclesiæ Exorcismos bonos esse contra hæreticos ostenditur ex literis sacris li. 6. fo. 358. b. & dein.
Ecclesia non potest instituere sacramentum aliquod li. 14. fo 347. a
Ecclesia errare non potest in susciendis fidei sacramentis li. 13. fo. 301. a
Ecclesiasticos viros pauperes esse debere sola contentos eleemosyna, hæresis est, & impugnatur li. 6. f. 289. b & li. 12. fo. 190. a

Ecclesiastici liber,ex sententia Sixti Papæ Salomoni aſcribitur & quomodo illius decretum intelligatur li.1.f.7.a
Effectus Sacramenti extremæ Vnctionis principalis gratia eſt,non tam ſanitas corporalis, licet ſæpé per receptionẽ illius conferatur li.14.fo.350.b
Ego pronomen,non eſt de neceſsitate baptiſmi formæ li. 3 fo.127 b
Eliſei corpus,vide corpus Eliſei.
Elegantia ſermonis cauenda ne in hæreſim ruere faciat li. 1 f.57,a
Eleemoſyna ſola à ſupplicio æterno non poteſt præſeruare li.7.fo.377.b
Eleemoſynis peccata redimere quid ſit li.12.fo.211.b
Eleemoſyna,vide.li.6.f.291.a.b
Eleemoſynam facere ſolum,vt reſtitutionis obligatio diri matur,error eſt Eraſmi li.13 fo 270.a
Epiſtolam Chriſti, vocat Paulus, ipſos Corinthios libro 4.f.207.a
Epiſcopis æquales poſuit Aerius ſacerdotes, ductus voraci ambitione li.1.f.55 a
Epiſcopi nominis Etymologia,li.1.fo.61.a
Epiſcopus nõ debet primam eccleſiam ad quam primo eſt conſecratus,abſque ineuitabili neceſsitate dimittere:ideo quàm perperam faciunt, qui propter maius lucrum primas dimittunt eccleſias perſpicuum eſt li.11.f.141.a
Epiſcopum eſſe ſuperiorem ſacerdote dignitate,oſtenditur li.6.f.9.&li.13.f.299.b.292.a.b
Epiſcopi locum obtinent Apoſtolorũ,ſacerdotes vero Diſcipulorum,li.6.fo.294.a
Epiſcoporum nomine,in Paulinis epiſtolis, aliquando preſbyteri intelliguntur,licet non idem ſint li.6.f.296.b
Epiſcopi & preſbyteri nomina antiquitus confuſa, ab eccleſia diſtincta & diuiſa ſunt li.6.fo.297.a
Epiſcopi diſpenſatores,non domini rerum Eccleſiaſticarum ſunt li.14.f.364.b
Epiſcopus quare quis non ordinatur ante triceſimum ætatis annum li.12.fo.255.a
Epiſcopum oportere eſſe vnius vxoris virum,quomodo intelligitur li.13.f.294.b

Episcopatus & presbyteratus gradus distincti diuina institutione, & non ecclesiæ ordinatione li.6.f.292.& 293.& totum

Erasmus sentire videtur, non fore necessariam restitutionẽ quo minus vita æterna non sequatur, sed solam Eleemosinam sufficere li.13.f.270 a

Erasmum male sensisse de peccato originali, ostenditur li. 12.fo.190.b

Erasmi error dicentis matrimonium posse solui quo ad vinculum propter adulterium li.11 f.128.a.b

Error quilibet non est hæresis li.1.fo 3.a.& li.2.f.108.b

Error Gratiani notandus li.1.f.11.a

Error Abbatis annotatur li.1.fo.40.a

Error in fide sine pertinacia non est hæresis li.1.f.44.a

Error Ioannis vigesimi secundi li.3.f.174.b

Error Erasmi sentientis licitum fore comedere carnes diebus prohibitis ab Ecclesia, li.4.fo.200.b

Error Pharisæorum li.1.fo.54.a

Error Caietani, & Erasmi dicentium matrimonium posse solui quo ad vinculum, propter adulterium, li.11.f.128.a.b

Errare an possit ecclesia, vide in verbo Ecclesia.

Error Caietani dicentis, neminem quantumuis conscium de lethali crimine teneri confiteri iure diuino ante Eucharistiæ receptionem li.6.fo.332.a

Error quid sit li.13.fo 309.b

Errare permittit deus doctorem non solum propter propriam iniquitatem, sed propter iniquitatem interrogantis aut discentis, li.1.fo.52.a

Essentiam Dei videre beatos testimoniis scripturæ probatur contra Armenos hæreticos. li.3.fo.163.a.b

Essentiam Dei Paulũ vidisse quomodo intelligitur, 164 b

Euidentia quotuplex sit, li.7.fo.415 b

Euidentiæ certitudo, & certitudo fidei catholicæ quomodo differunt, li.7.fo.416.a

Eunuchorum tres species, li.12.f.234 b

Eunuchi, quos Christus in euãgelio cõmẽdat, qui li.6.f.352

Eunuchum necessarium fore ad bene Deo seruiendum hæresis est, & conuincitur, ibi.b

Euam non fuisset formatam de costa Adami error fuit Caietani, li.2.fo.59.a qui & declaratur & impugnatur ibi.

Eucharistia olim sancta laicis dabatur in manus domum asportanda,quod iam minimè licet,lib.1.f.66.
Eucharistia latriæ adoranda, contra Oecolampadium hæreticum lib.2.fol.75.b & fol.78.b
Eucharistiæ figura,ex qua conuincitur in ea corpus Christi verum Deo patri offerri,lib 10.f.76.a
Eucharistiæ Sacramenti typum gessit Paschalis agnus, lib. 10 f.81.b & dein.
Eucharistiam esse verum sacrificium corporis & sanguinis Christi,ostenditur li.10.f 12.a b.& dein.
Eucharistia Dei donum est & oblatio,lib.10.f.103.b
Eucharistiam non esse testamentum quo pacto dicere possumus,lib.10 fol.101.a b & dein
Eucharistia,l.6.fo.303.a & dein.
Eucharistiam conficiendam esse in pane azymo ostenditur ex literis sacris,contra Græcos in pane fermentato conficientes,lib,6.f.304 & dein.
Eucharistiam cõficiens pane fermentato verè conficit, peccat tamen mortaliter, lib.6.f.306.a
Eucharistiæ variæ recẽsentur hæreses,lib.6.f.303.b & dein.
Eucharistiam continere verum Christi corpus, ostenditur leb.6.f 311.a b & dein.& vltra sacræ scripturæ dicta,sanctorum doctorum adducuntur authoritates,libr. 6. folio 3 6.a & dein.
Eucharistiæ sacramentum in memoriam Dominicæ mortis fit,lib.6.f.327.a & dein.
Eucharistiæ sacramentum gratiam conferre innumerásque adferre vtilitates,ostenditur lib,6.f.331 a b.& deind.
Eucharistiæ Sacramentum non maiorem habere virtutem per hoc quod die cœnæ Dominicæ consecretur , quàm alio quocunque die,ostenditur lib.6.f.331.a b
Eucharistiam recipere tam bonos quàm malos in æquali tamen sortè ostenditur contra hæreticos asserentes solos bonos illam recipere,libro 6.fol 337.b
Eucharistiam sumendo sub specie panis tantùm , carnem Christi manducat,& sanguinem bibit,libro 6.f.343.a
Eucharistiam in altari seruandam pro imminentibus necessitatibus,manet enim ibidem Christi corpus,libr. 6. fol.341.a
Euangelica doctrina non ab homine prodita,lib.1. f.1.a

Euangelicam doctrinam certissimis miraculis Christus cõ firmauit,lib.1.fo.68.b
Euangelium prædicatum fuit ab Apostolis secundum spiritalem intelligentiam,lib.2.f.117.b & 300.a
Euangelium perpetuum esse ad finem vsque seculi duraturum,ostenditur ex literis sacris lib.6.f.299.a
Euangelium esse legem ostenditur contra hæreticos,lib.6 fol.300.b
Euangelistæ in illis quatuor animalibus Ezechielis figurãrantur,lib.6.f.299.b.
Euangelij definitio ab hæreticis assignata insufficientissima est,lib.6.f.300.b
Euangelia sacra à pluribus sunt reiecta hæreticis, qui impugnantur lib.13.f.307.b
Euangeliorum autores qui fuerint ex ecclesiæ traditione constat,lib.1.f.19.b
Exponitur illud Lucæ,Quomodo fiet istud,lib.1.fo.47.b
Etymologia Episcopi nominis,ostenditur li.1.f.61.a
Excommunicandi potestatem habere ecclesiam ex literis sacris,ostenditur lib.6.f.353.a b & dein.
Excommunicationis effectus notantur,libr.6.folio 355.a b & deinde.
Exercituum cõgregandi potestas & autoritas non cuilibet data est,lib.3.f.186.b
Exorcismos Ecclesiæ esse bonos,ex literis sacris, contra hæreticos ostenditur li.6.f.358.& dein.
Extrema vnctio esse verum sacramentum & à Christo institutum,ostenditur li.14.f.354.& dein.quibus detur, & quare ita appelletur,lib 1.f.345.b & dein.
Exemplum notandum perperam se excusantium continentiam non posse seruare,lib.13.f.291.b
Elementorum materiam, ex qua mundus factus est, à Deo factam contra hæreticos ostenditur lib.10.f.111.b

F.

Fato non imputandas hominum conuersationes cõtra hæreticos,ostenditur lib.7.f.362.b & dein.
Falsum dicere & verũ occultare,maximè distãt,li 10.f.62.a
Fœminem sexum manere etiam post resurrectionẽ, nec in virilem mutandum,ostenditur contra hæreticos ex sacris literis,lib.13.fo.274 a

Fœminis non tradenda sacra scriptura in lingua vulgari, ostenditur li.1.f.65.b.& dein.
Fœdera cum hostibus facta seruanda esse,ostenditur li.14. fol.330.a
Ferdinandi & Elisabetæ Hispaniarũ Regum zelus vtique laudandus,lib 1.f.64.a
Fides catholica(quam indubiè oportet tenere) quæ sit, libro 1.f.3.b
Fides vt verè sic appelletur,de aliqua re certitudinem & firmitatem exigit,lib 1.f.46.a
Fides & opinio de eadem re minimè possunt esse simul, libro 1.ibidem.
Fides charitate formata est, quæ hominem iustum reddit in formis verò minimè:dæmones enim credunt & contremiscunt,lib.2.f.80.a & li 3.f.154.a
Fides sola non absoluit hominem peccatorem à peccatis, lib.2.f.80 a b & fo.82.a
Fides vita æterna appellatur & quare,lib 3.fo.72.a b
Fidei mẽsura non est vna omniũ credentium lib.3. f.183.a
Fides non intra nostri intellectus angustissimos angelos claudenda est hæreticorum more,qui nihil credunt nisi quod ratione comprobatur,lib.7.f.364.a
Fides habet etiam suum quoddam lumen,lib.6.365.a
Fidem solam iustificare hæresis est à Luthero suscitata, ibid.b
Fides varias habet acceptiones,lib.7.f.366.,& dein.
Fidem solam non semper iustificare peccatorem ex literis sacris ostenditur,lib.7.f.368.a,& dein.
Fides quo pacto aliquam dubitationem admittit,lib 7.folio 417.a
Fides integra cum voto baptismi quando eius non adest facultas supplet vicem illius,lib.5.f.154.a
Fides Cananæ filiæ propriæ sufficiens fuit,lib.3.f.139.a
Fidelium congregatio est Ecclesia,libro primo folio 25.a
Fideles membra sunt corporis ecclesiæ , libro sexto folio 282.b
Fiduciam in Deo habendam esse,ostenditur libro 13 . folio 290.a
Figura hyperbole nuncupata sæpé sacris literis in reperitur,lib.11.f.76.a & dein.

Figuratur perpulchré Euchariſtiæ ſacramentum, libr. 10 fol. 76. a & dein.
Figuratur Baptiſmi ſacramentum, lib. 3. fol. 45. 136. a
Filium Dei eſſe orandum ex literis ſacris conſtat, libro 5. fol. 270. b
Filium Dei eſſe verbum patris ex literis ſacris oſtenditur contra Alogianos hæreticos, lib. 5. fol. 271. a
Filius Dei æqualis eſt patri ſapientia potentia, ibid.
Filium Dei ignorare vltimum diem qualiter intelligitur, lib. 5. fol. 271. b & dein.
Filium Dei cognoſcere patrem ex literis ſacris contra Origenem oſtenditur lib. 5. fol. 273. a
Filius Dei quare panis appellatur in ſacris literis lib. 6. fo lio 321. a
Flatus quem ſpirauit Deus in Adam aflatu quem Chriſtus in Apoſtolos inſufflauit quomodo differt, lib. 2. f. 104. a
Formatur Eua verè de coſta Adæ quæ formatio non parabolicè intelligenda eſt, lib. 2. f. 97. a
Forma corporis humani anima eſt, etiam in quantum rationalis eſt, lib. 2 f. 102. a & dein.
Forma quid ſit, ibid. a
Forma conſecrandi Euchariſtiam ex literis ſacris oſtenditur, li. 6. f. 320. a & 322. b
Forma vera baptiſmi quæ lib. 3. f. 125. b
Formas varias baptiſmi confingunt hæretici, ibid.
Forma baptiſmi tria requirit, lib. 3. fol. 126. a & f. 128. a
Forma baptiſmi ab Alexandro tertio declaratur, lib. 3. folio. 127. a b
Forma baptiſmi qua Romana vtitur eccleſia veriſsima eſt, lib. 3. f. 142. b
Forma baptiſmi qua vtuntur græci, declaratur, li. 3. f. 127. a
Fomes ſeu concupiſcentia carnis quare peccatum appellatum, cum nihil minus ſit, lib. 12. f. 244. a
Fornicationem ſimplicem eſſe lege diuina prohibitam, oſtenditur lib. 4. f. 257. a
Fornicationis nomen non ſemper in literis ſactis pro fornicatione in genere accipitur, ibid.
Futura contingeniia non poſſunt euidenter cognoſci, li. 7. fo. 416. b
Fratrem in nos peccantem Eccleſiæ eſt coraigere l. 6. f. 286. a

Fru-

Fructus pœnitentiæ qui, lib.12.fo.212.a
Fratres nouit scriptura appellare consanguineos, lib.10 fo. 57.a
Fundamenta Ecclesiæ fuisse Apostolos, ostenditur, li.12.fo. 182.a

G.

Gaietani error de formatione Euæ declaratur, & impugnatur, lib.2.fo.98.a b
Gaietani rationes pro suo errore adductæ facilè soluuntur, li.2 fo.98.b.& dein.
Gaietanum erraſſe, conuincitur, lib.3 fo.147.a
Gaietani & Erasmi error dicẽtium matrimonium propter adulterium dissolui posse quo ad vinculũ, quod nihil minus, lib.11.fo.128.a.b
Gaietanus erronè sensit non esse prohibitum lege diuina duas simul habere vxores matrimonio copulatas, lib.11. fo.125.b
Gaietani error dicentis, vt qui lethalis criminis conscius est, non esse iure diuino necessarium, se per cõfessionem præparare ad Eucharistiæ sumptionem, qui conuincitur, lib.6.fo.332.a
Gaietani error dicentis legem de vnitate vxoris non esse in sacris literis scriptam, lib.11.fo.125.a.b
Gelasij Papæ dictum de approbatione scripturarum plurimarum sanctorum, quomodo accipiẽdum sit, & ad quid se extendat, colligitur, li.1.fo.31.a
Gentilium libri quatenus legendi, libro 1. folio 56.a.b. & deinde.
Genera tria baptismi, lib.4.fo.115 b
Genus omne mendacij à Deo prohibetur, li.10.fo.61.a
Glossatoris voluminis Decretorum ineptia, vel eius irridenda notatur audacia, lib.1.fo.30.b
Gloriæ inanis cupiditas, radix est hæresum, li.1.fo.48.b
Gloriæ vanæ cupiditas fallaciam iudicij gignit, li.1.fo.52.a
Gloriam esse debitã homini iusto ex pacto diuino & Christi meritis, ostenditur, lib.13.fo.314.a
Gloriari nemo debet in futurum tempus, li.12.fo.61.b
Gloria merces est nostrorum operum, vt sacræ testantur literæ, lib.11 fo.162.b
Gratianus perperam citauit Augustinum, volens ex illius

ſententia Decretales & epiſtolas Pontificum inter diuinas literas annumerare, li.1.fo.11.a
Gratum nihil eſſe Deo niſi quod ab eo mandatũ atque præceptum, hæreſis eſt Lutheri, li.12.fo.237.b
Gratiam primam vnus non poteſt alteri mereri, li.3.f.148.b
Gratiarum actiones Chriſtus reddebat patri propter populum circunſtantem, lib.10.fo.60.b
Gratiam non conferri per ſacramentum matrimonij, hæreſis eſt Lutheri, lib.11.fo.116.b.& dein.
Gratia diuina ſicut exigitur ad bœni operis inchoationem, ita etiam requiritur ad proſecutionem, lib.11.fo.151.b
Gratia quæ in ſacramento Euchariſtiæ confertur, non tam virtute ſigni, quàm virtute ſignati confertur, li.6.f.344.a
Gratiam in Baptiſmo ſemel receptam amitti non poſſe, hæreſis eſt, lib.7.fo.408.a.b
Gloria in ſacris literis retributionis nomine appellatur, li.11.fo.162.a
Gregorij dictum lib.9. moralium cap 1. de Iob concipiente omne meritum virtutis noſtræ eſſe vitium, exponitur ingenioſè, lib.11.fo.152.b
Græci quo tempore ab eccleſiæ obedientia receſſerunt, lib.12.fo.178.a
Græci licet baptizando non inſinuent actum baptiſmi per verbum indicatiui modi, ab Eccleſia tolerantur, lib.3.fo.127.a
Græci quare iudicantur hæretici, & ſciſmatici, ibid.
Græci verè baptizant vtentes baptiſmi forma, peccant tamẽ quod eccleſiæ Romanæ ſubeſſe contemnunt, ibid.
Græci hęretici dicuntur, non quia in fermentato conſecrãt, ſed quia ſic conficientes putant in azymo non poſſe confici, lib.6.fol.306.a
Giezi lepra percutitur, quia recepit pecuniam pro ſanitatis beneficio collato à Domino ſuo Heliſæo Naamano leproſo, lib.13.fo.247.a
Guillaudi Belliocenſis lapſus, lib.7.fo.412.b.& dein.

H.

Habitum alicuius inſtituti qui ſemel induerit, dicere non poſſe in fide errare, blaſphemia eſt, quemadmodum quidam religioſus extollẽs ſupra modum ſuum inſtitutum, prædicauit, li.1.f.41.b

Herbas aliquas continere virtutem, ostenditur, lib.14.fo. 324.a
Hebraica lingua & sola vsi sunt homines vsque ad ædificationem Babylonicam,lib.9.fo.48.b.& dein.
Hyperbolica locutione scriptura sacra sæpè vtitur, lib.11. fo.171.b
Hispaniarũ aliquibus partibus superstitiones vigent prædicationis defectu,& prælatorum negligentia,li.1 fo.63.a
Hieronymi sententia quòd presbyter est idem quod episcopus,non tenetur, lib.6.fo.295.b. ideo cautè legendus est super ad Titum 1.
Hymnus quid sit,Hymnúmque cantasse Christum, ostenditur,lib.4 fo.192.a
Hæresis etymologia,lib.1.fo.1.a
Hæresis nomen Theologis infame est,ibid.
Hæresis definitio secundum rem,li.1.fo.2 a
Hæresis non est opus absque intellectu,ibid.& sine illius errore non fit hæresis,ibid.
Hæreses iuxta Pauli sententiam oportet esse, & quare, lib. 1.fo.15.a
Hæresis suspicione nõ statim laborat,qui dictis sancti Thomæ non acquiescit,lib.1.fo.30.a
Hæresis ideo hæresis est,quia fidei catholicæ repugnat,non quia Ecclesia definiuit illam esse hæresim,lib.1.fo.39.a
Hæresis & schisma in quo differunt,lib.1.fo.42 b
Hæresim esse nouam quomodo intelligitur,li.1.fo.41.a
Hæresum radix prima amor sui est,lib.1.fo.48.b
Hæresum fomes deliciæ carnis sunt de quo varia ponuntur exempla,lib.1.fo.54.b
Hæresum fomẽtum est assidua lectio prophanorum & gentilium authorum,lib.1.fo.55.b.& dein. & etiam indiscretus zelus,lib.1.fo 59.a
Hæresi vt quis non polluatur, quid faciendum, lib. primo, fo.60.b
Hæresis suspicione non caret qui prædicat seu docet res nouas parum aut nihil conducentes,li.1.fo.67.b.nec ille etiam qui prædicando,magnam præ se fert libertatem, li. 1.fo.70.a. similiter & ille qui sui erroris correctionem impatienter fert,ibid.
Hæresis Manichæorum vnde auspicata fuit,li.2.fo.105.b

Hæresis omnis error est, non tamen econtra, li. 2. fo. 108. b
Hæreses quæ sacramẽtorum vim detrahunt, impugnantur, lib. 3. fo. 131. a
Hæresis Lutherana vnde tantas susceperit vires, lib. 14. folio 333. b
Hæresum causa defectus est etiam prædicationis, lib. 1. fol. 62. b
Hæreticorum analogia pulchra, lib. 1. fol. 50. a
Hæretici ac fideles vario modo diuersaque intentione suas proponunt quæstiones, lib. 1. fol. 48. a
Hæreticari censentur qui cæremonias Iudæorum vel Sarracenorum obseruant, & quare, lib. 1. fo. 2. b
Hæretici suos nouerunt errores cõfirmare ex literis sacris perperam intellectis, lib. 1. fo. 15. a. b
Hæreticorum dogmata, quę testimonio scripturarum refelli non valent, vniuersalis Ecclesiæ traditionibus prosternenda sunt, lib. 1. fo. 15. a
Hæretici plura loca sacræ scripturæ perperam intellecta citant, lib. 1. fo 38. a
Hæreticorum fautores & defensores si personas tantum, & non hæresim defendant, non sunt censendi hæretici, lib. 1. fo. 43. b
Hæreticus non est iudicandus qui monitus & conuictus palimodiam cantare non erubescit, li. 1. fo. 41. b
Hæreticus vt quis censeatur, quæ requiruntur, lib. 1. fol. 43. & dein.
Hæreticus & apostata à fide, idem potest esse, li. 1. fo. 44. a
Hæreticorum pertinacia notatur, ibid.
Hæreticus est qui cum pertinacia in fide dubitat, lib. 1. fol. 46. a
Hæretici non sunt consultandi, & fugienda eorum scripta, nec quidquam expositionis scripturæ ab ipsis petendum, lib. 1 fo. 50. b
Hæreticorum libros Ecclesia comburendos disposuit, lib. 1. fo. 50. b
Hæretici palliantur falso Christianitatis nomine, & quo pacto à cathelicis discernantur, ostenditur, lib. 1. fo. 67. a
Hæreticorum mores annotantur, ibid.
Hæreticus quibus coniecturis deprehenditur, libro 1. folio 50. a

Hæretici varias confingunt formas sacramenti Baptismi, lib.3 fo.125.b.& dein.
Hæreticus non facilè quis iudicandus est,lib.5 fo.260 b
Hæretici falso tribuunt beato Ignatio inter viros coniugatos beatum Paulum annumerasse,lib.14.fo.339.a.b
Hominem non debere extolli in bono quopiam opere, ostenditur,lib.11.fo.169.a.b
Homines quotquot à viuis discesserunt ante Christi passionem, damnatos fuisse Armenorum hæresis, redarguitur, lib.12.fo.192.a
Homo cuius rei gratia imago Dei dicitur,li.2.fo.102.b
Homo non potest alteri mereri primam gratiã,li.3.f.148.b
Homo saluari potest absque baptismo quando eius non adest facultas,si ad Deum se totum conuertat, libro3.folio 153.a.b
Homines vocare solet scriptura sacra omnes qui secundum carnem viuunt,lib.tertio fol.165 a
Homo dum in viuis agit, non potest esse perfectè beatus, lib.1.fo.165.a.& 172.a
Hominem & Deum Christum fuisse ex sacris literis,ostenditur,lib.4.fo.204.b.& dein.& 206.b.& 210.a
Homo cœlestis appellatur Christus secundum naturam diuinam,lib.4.fo.214.a.
Homo nulla alia lege,quantumcunque bene operetur, saluari poterit,nisi in lege euangelica,lib.9.fo.38 a
Hominis liberum arbitrium ex literis sacris ostenditur,lib. 9 fo.43.a.& dein.
Hominem esse prędestinatum signis & cõiecturis scire potest,lib.12.fo.252.a
Homo nescit qualem finalem habebit perseuerantiam,lib. 12.fo.250.a
Homo sine Dei gratia nihil potest facere,quid sit hoc nihil, lib.9.fo.45.b.& dein.
Homo amissa Dei gratia bene potest moraliter agere, contra Lutherum,ibid.
Hominem nullum quantumcunque pernicioſum reipubl. posse iustè occidi,hæresis est,quæ impugnatur,lib.11.fol. 147.a
Hominis opera omnia non esse peccata, contra Lutherũ & illius asseclas,ex literis sacris ostenditur,lib.11.fo 148.b

Homo, vide obligari.
Homo Dei auxilio omnia potest, lib.14.fol.363.b.& li.12. fo.241.a
Hominis imago non semper tribuitur in scriptura sacra nudæ naturæ hominis, lib.2.fo.90.b
Homo primo fuit creatus de limo terræ, post vero spiraculum recepit vitæ, lib.2.fo.105.a
Humanitas Christi seorsum à diuinitate considerata, non adoranda cultu latriæ, lib.2.fo.77.b.& quo pacto adoranda sit, ibid.79.a
Humanitatem Christi adorandi præceptum, libro 2. folio 76.b
Humanæ naturæ veritas in duabus consistit substãtiis, nempe corpore & anima rationali, lib.4.fo.210.b
Hominem iustificari per gratiam & per Christum quomodo intelligitur, lib.7.fo.372.b.& dein.
Hominẽ iustificari per fidem quomodo intelligitur, ibid.
Homo quantumcunque iustus sine Dei reuelatione non potest esse certus quòd sit in gratia, neque de sua salute, lib. 7.fo.410.b
Hominum bona opera vt sint Deo grata, habent ex merito Christi, lib.11.fo.166.a
Humilitas iusti in bonis operibus qualis, li.11.fo.166.a.b
Humilitatis causa minimè mentiendum, li.10.fo.63.b
Hominis quantumlibet docti & sancti testimonium non est efficax ad hæresim conuincendam, nisi ex sacris literis aut Ecclesiæ definitione vel traditione id constiterit, lib 1.fo.29.a

I.

Iacob non est mentitus quando patri suo dixit se esse Esau, lib.10.fo.63.b
Iacobus apostolus per illa verba, Infirmatur quis in vobis, &c. non instituit sacramentum extremæ vnctionis, li 14. fo.346.b
Iacobi apostoli epistolam esse canonicam, ostenditur, lib. 13.fo.308.b
Ieiunus debet esse ordinans & ordinandus in collatione sacrorum ordinum, lib 11.fo.174.b
Idololatræ non sunt censendi sanctorum reliquias venerantes, lib.13 fo.265.a.b.& dein.

Idolis immolata comedere qualiter licebat,li.4.f.200.a
B. Ignatius non annumerauit beatum Paulum inter viros coniugatos cùm virgo perpetuo fuerit lib.14.folio 339.a
Implere potest homo omnia Dei præcepta cum ipsius adiutorio,li.12.f.240.a.b
Imaginem Dei non perdidit Adam post peccatum contra Origenem hoc sentientem,li.fo.88.b
Imago hominis quomodo accipiatur in sacris literis,lib.2. fo.90.a.b
Imago & similitudo differunt li.2.fo 89.a
Imago Christi picta,li.8 fo.11.a.b
Imago Dei quid li.2.fo.89.a.b
Inferni nomine in sacris literis purgatorium & limbus intelligitur,li.12.f.263.b
Infernalem pœnam esse æternam ex literis sacris ostenditur,li 3.fo.171.b
Infidelitatis tres species notantur,li.1.f.44.a & dein.
Infirmus monachus non tenetur ad laborem,li.9.f.30.b
Infidelium matrimonia non æquanda Christianorum matrimoniis,li.11.f.119 a b
Inquisitores hæreticæ prauitatis non facilè de hæresi pronunciare debent,li.1.fo.38.b
Inquisitiorum munus non facilè de hæresi iudicare,ibi.
Inquisitorum munus notatur ibi.
Iniuriæ aut damni reparationem non quærere coram iudice est in consilio,non in præcepto,li.12.f.231.b
Inimici dilectio est in præcepto,ibi.
Intellectus noster inuestigare quæ fidei sunt minimè potest,li.1.fo.4.b
Intelligentia dictorum ex causis dicendi sumenda est,lib.1. fo 11 a
Intellectum verum sacræ scripturæ Ecclesia est quæ docet, li.1 fo.18.a.b
Inuentum in sacris literis id etiam dicitur, quod nunquam fuit quæsitum,li.2.fo.99 b
Inuenitur Deus & qualiter,li.12.f.242 b
Ioannem Baptistam fuisse Heliam quomodo intelligitur, li.6.f.310 a
Ioannis 22.Error notatur,li.3.fo.174.b

Ioannis dictum, Nisi manducaueritis carnem filij hominis &c. quomodo intelligitur, li. 6. f. 344. b & illud ante diem festum Paschæ, li. 6. f. 305. a
Ioannes Baptista, etsi in vtero sanctificatus, non ausus est prædicare quousque à Deo mandatum accepit: tanta dignitas prædicationis verbi Dei, li. 12. f. 353. a
Intentio qualis in oratione habenda li. 4. f. 190. b
Irenæus in calce libri quinti cautè legendus est, li. 3. f. 175. a
Iudam damnatum fuisse sacræ testantur scripturæ, lib. 10. fo. 58. b
Iudam recepisse corpus & sanguinem Domini sicut reliqui apostoli, ex sacris literis ostenditur li. 6. fo. 338. a. b. & deinde
Iugum seruitutis & maledictum quid sit, li. 12. f. 230. a
Iudith mendacium quod Holoferni dixit scriptura sacra nõ laudat, sed eius virilem animum li. 10. f. 63. a
Iudex Christus est viuorum & mortuorum li. 4. f. 206. b
Iustitia bellandi pendet ex eius causa, li. 3. fo. 186. b
Iustitia pacem conseruat, ibi.
à Iustitia semel accepta potest homo excidere, libro 12. folio 249. b
Iustificatus erat Cornelius antequam ad Petrum accessisset li. 3. f. 157. a
Iustificari hominem per gratiam &c. & iustificari per Christum quomodo intelligitur, li. 7. f. 372. b. & dein, & 396. b
Iustificari hominem per fidem quomodo intelligi debet, ibidem
Iustificari nemo potest sine gratia Dei, quantuncunque bene moraliter operetur, li. 7. f. 396. b & ibi, fo. 398. b testimoniis conciliorum probatur.
Iusti quando in sinu Abrahæ detenti erant, quædam eis erat captiuitas, li. 3. f. 176. b
Iustorum merita & præmia varia li. 3. f. 182. a. b
Iustos Paulus vocat stellas, fo. 183. a
Iustus absque adiutorio diuino non potest omne vitare peccatum, li. 11. fo. 151. a. b
Iustus dum in viuis agit, personam mercenarij gerit, lib. 13. fo. 314. a
Iudicia Dei occulta nimis, li. 12. fo. 247. a. b
Iudicium temerarium est iudicare de se vel de aliis quales

futuri sint,li.12.f.250.b.& dein.
Iudæis permissum fuit vsuras petere ab alieno ob ingentem eorum cupiditatum voraginem,li.14.f.369.b

L

Laborare manibus licitum est monachis etiam sustentandæ vitæ causa,cuius oppositum dicere est hæreticum,lib. 9.fo.27.a.b.& dein.
Laborare manualiter quinam monachi tenentur, libro 9. fo.33.b
Laborare manibus prædicatores non debent compelli, lib. 9.fo.32.b
Laborare debent monachi exemplo sanctorum,ostenditur li.9.f.27.b.&dein.
Laicos communicare sub vtraque specie antiqua fuit consuetudo,quæ modô minimé expedit,li.6.f.347.a.& dein.
Lapides aliquos magnam continere virtutem, ostenditur, li.14.f.324.a
Lateranense Concilium notandum circa animæ immortalitatem,li.2.f.112.b
Latus Christi fuit perforatum lancea militis post eius mortem,li.4.f.229.b
Latronem bonum fuisse baptizatum ante mortem eiusdem non constat,constat tamen fuisse saluum, li.3.fo.155.b.& 177.a
Lauacrum regenerationis baptismus est,li 3.f.147.a
Lex peccati ab apostolo ipsa appellatur concupiscentia, & quare,li.3.f.162.a
Lex quid,li.9.f.34.a.b & dein.
Lex vetus non est seruanda iuxta omnia illius præcepta simul cum noua lege,& oppositum est hæresis,ibi.d.& fo. 35.a.& dein.
Legem veterem esse malam hæresis est,& conuincitur li.9. fo.35.b
Lex peccatum non est,sed per legem peccatum dignoscitur li.9.f.36.a
Lege nulla alia,quàm euangelica homo potest saluari, lib. 9.fo.38.a
Lex quodammodo est frenum ad cohibendum homines à peccato,li.9.fo.36.b
Lex euangelica quare appellatur testamẽtum,li.10.f.100.b

Lex aliqua etsi in libris canonicis scripta non sit, non sequ tur inde illam non esse diuinam, li. 11. fo. 121. & dein.
Leges multæ naturalis iuris quæ merito diuinæ censendæ sunt, li. 11. fo. 122. a
Lex diuina de vxoris vnitate est sacris literis cõtenta, ibi. b
Leges posse Ecclesiam condere, quibus omnes Christiani obedire teneantur, ostenditur li. 6. f. 289. b
Legis nomine sacræ literæ appellant quicquid nos ad aliquid agendum compellit, li. 6. fo. 302. b
Legem esse ipsum Christi euangelium ex ipsius legis definitione, conuincitur, ibi.
Lex qua sacerdos ad communicandum sub vtraque specie deuinctus est, assignatur li. 6. fo. 146. a
in Lege veteri viros plures habuisse vxores ex diuina dispensatione, ostenditur li. 11. fo. 127. b
Libros hæreticorum comburendos iusté ecclesia disposuit li. 1. fo. 50. b
Libri poetarum qualiter legendi, li. 1. fo. 57. a
Libri gentilium non omnino spernendi, ibi. b. & 58. a. b
Libri gentilium apum more in florum electione legendi, 58 b
Librum de ecclesiasticis dogmatibus beato Augustino tributum, non esse suum conuincitur, li. 3. f. 156. b
Libros Machabæorum esse canonicos, ostenditur li. 13. fo. 307. b
Libros quos hæretici reiecerunt à canonicis quia eorum dicta non fauebant hæresibus videre liceat, li. 13. f. 307. b. & dein.
Libellus repudij in veteri lege separabat coniuges quo ad vinculum, li. 11. f. 144. a. & dein.
Librum qui intitulatur de quæstionibus noui & veteris testamenti, non esse Augustini, ostenditur li. 10. fo. 59. b
Libellus repudij ob duritiam Iudæorum fuit eis permissus, li. 11. f. 145. a.
Libertas nimia in pronunciando, haud paruam hæresis suspicionem parit, li. 1. f. 69.
Libertas quæ, li. 9. f. 38. b
Libertatis nominis plures acceptiones, lib. 9. fo. 139. a. b. & dein.
Libertas Christiana quæ sit, ostenditur li. 7. fo. 440. a b. per

totum & li.14.f.365.b
Libertas liberi arbitrij ex literis sacris,ostenditur lib.9.fo. 36.a.b & dein.
Literalis sensus scripturæ sacræ,qua regula dignoscitur, li. 1.f.13.b
Liberum arbitrium hominis,etiam testimoniis sanctorum doctorum,ostenditur li.9.f.43.a.b.& dein.
Liberum arbitrium sine gratia Dei quid possit, ostenditur li.9.fo.45 b
Liberum arbitrium semel accepta gratia,non posse peccare amplius,hæresis est Iouiniani,li 9.f 48.b
Lingua siue idioma vnum erat ante Babel ædificationem, ibidem
Lignum vbi siue ad austrum,siue ad aquilonem ceciderit, ibidem manere,exponitur li.12.f.249.a
Literalis sensus sacræ scripturæ solus efficax ad aliquam assertionem confirmandam li.10.f.60 a
Literalis sensus sacræ scripturæ quis,li.1.f.13.b
Literales sensus plures eadem litera capere potest,lib.1.fo. 14.b
Lutherus quare primatum summi Pontificis negat.lib.1. fo.37.a
Lutherus sacram scripturam constituit iudicem pro lite cir ca fidem dirimendam,& nihil minus,vt patet libro.1.fo. 37.b
Lutherani pharisaico more nobiscum agunt fo.38.a
Lutheri satanica astutia,& pertinacia,notatur li.1.f.45.b
Lutherus impatientissimè suorum errorum correctionem recepit,li.1.fo.70.b
Lutherus pharisaicum fermentum habet.li.1.fo.17.b
Lutheri venenata origo narratur.ibi.
Lutherus scholasticos Theologos sophistas vocat,cum ipse ipsum sophistam agat,imò re vera sit.li.9.fo.45.b
Lutheranorum hæresis ne esu carnium diebus ab Ecclesia prohibitis prosternitur,li.4.f.200.a.& dein.
Lutheri inconstantia notanda,li.12.fo.241.a
Lutherum præceptum de dilectione Dei perperam intellexisse,ostenditur ibi.
Lutherus filius abortiuus fuit religionis Eremitarum

sancti Augustini,li.14.fo.333.b,& vnde eius hæreses tantam acceperuat,vim,notatur ibi.
Lutherus quare epistolam Iacobi apostoli reiecit, lib.13.fo. 308.a
Lotio pedum discipulorum Christi vbinam figurata fuerit ostenditur,li.6.f.334.a
Lotione pedum Apostolorum more Ecclesia modo non vti tur & quare li.6.f.346.b
Lux diuina quomodo est inaccessabilis,li.3 f.165.a
Luxuriæ incitamenta vitanda,li.13.f.290.a.b

M

Malum omnæ & culpæ & pœnæ Deus ab æterno præscriuit,li.12.f.256.a
Malum & malitia,li.10.f.52.a.b
Malum seu malitia varia in sacris literis significat,ibi.
Malum duplex,culpæ & pœnæ,li.10.f.50.b.&.dein.& lib, 12.f 228.a.b
Malum pœnæ Deus facit,vt sacræ testantur literæ,li.10.fo. 52.b.& dein.
Mala in sacris literis afflictiones missæ à Deo vocantur,ibi dem
Malum minus sæpè permittitur,vt maius euitetur, li.11.fo. 145.a
Malitia ministri sacramenti baptismi non minuit eius veri tatem,li.3.f.142.b
Manicheorum hæresis vnde orta fuit,li.2.fo.105.b
Manere in Deo quid sit,li.9.f.46.a.b & li.11.f.149.b
Mandata minima quæ sunt,ostenditur li.12.f.207.a
Mandati duplex forma,li.12.f.235.b
Manus nomine in literis sacris potestas designatur libro.5. fo.269.a
Manna in sacris literis quare appellatur panis, li.6.f.320.b
Mariæ perpetua virginitas Eccle.traditione recipitur,lib.1. fo.23.a & li.10.f.57.a
Maria virgo veré fuit mater Dei,li.10.f.57.b & verbo Christus,hæresi 3.li.4.f.215.b
Maria virgo omni caruit peccato,& originali & actuali,li. 12.fo.198 a
Mariam virginem votum emisisse perpetuæ virginitatis, licet scriptura sacra expressè non dicat,ex ipsa tamē colli

gitur,& sanctorum doctorum testimoniis comprobatur lib.14.f.354.b & dein.f.368.a
Mariæ virginis excellentia super omnes alios,sanctos,ostẽditur lib.12.f.243.b
Mariæ virginis dubitatio,Quomodo fiet istud! qualis nam fuerit,ostenditur lib.1.f.47.b
Marci AEmilij ad Quirites interrogatio pulchra,lib.1. folio 35.a
Mare rubrum figura baptismi,lib.3.f.136.b & fo.157.b
Martyrium loco baptismi ad salutem valet,lib.5.f.152.b
Martyrium lib.10.f.57.b.
Martyr Græcè,Latinè testis dicitur,ibi.58.a
Martyres minimè dicẽdi sunt,qui propter peccatum se interimunt,cõtra plures hæreticos,ibi b.
Martyres minimè dicendi,contra plures hæreticos qui vltronei patiuntur mortem siue à se siue ab alio,ibi.
Martyrium appellatur baptismus,li.3.f.152.b
Materia sacramenti baptismi est,aqua vera & naturalis,libro 3.f.125.a b
Materia elementorum ex qua mundus formatus est : non fuit coæterna ipsi Deo,contra plures hæreticos, lib.10. fol.111.b
Materia sacramenti extremæ vnctionis oleũ est oliuæ per Episcopum benedictum,lib.14.fol.384.b
Matris filiorum Zebedæi petitio:Dic vt sedeant,&c.vnde prouenit,lib.3.fol.165.b
Matrimonium,lib.10.f.59.a
Matrimonium esse sacramentum ex literis sacris ostẽditur lib.11.f.116.b & dein.
Matrimonia infidelium non æquãda matrimoniis Christianorum,non enim sunt verum sacramentum lib.vndecimo,fol.118.b
Matrimonium Christianorum non est carnalis pollutio tensendum,lib.11.f.119.b & dein.
Matrimonij sacramentum gratiam conferre,ostenditur,libro.11.fo.120.a b
Matrimonium quando fuit datum in officio,quando verò in remedium,ostenditur lib.11.fol.121.a
Matrimonium dicere posse solui propter adulterium quo ad vinculum,hæresis est & conuincitur lib.11.fol. 128.a

& dein. bene tamen posse dissolui quo ad thorum, ostenditur lib. 11. f. 139. a

Matrimonium Patriarcharum in lege naturæ verum fuit sacramentum, lib. 11. f. 118. b

Matrimonium contrahere iam nullus tenetur, satis supérque enim genus humanum propagatum vidimus, li. 14. fol. 338. a b

Matrimonium non obesse ex diuina institutione sacerdotio, ostenditur lib. 13. fol. 299. a

Maxillam percutienti præbere quo pacto intelligitur, libro. 3. f. 186. a

Melchisedech, lib. 10. f. 59. b qui & purus fuit homo contra hæreticos plures ibid.

Melchisedech figuram Christi gessit & quare dicitur fuisse sine patre & sine matre, lib. 10. fol. 61. a

Melchisedech figuram gessit sacerdotij Euangelicæ legis, lib. 10. f. 76. a

Melchisedech sacerdos fuit sicut sacræ testantur literæ libro 10. fo. 78. b

Melchisedech panem & vinum obtulit Deo iuxta sacerdotij ordinem sui, vt sacra testatur scriptura, lib. 10. ibid. & dein.

Melius, in sacris literis sæpè accipitur pro hoc quod est minus malum, vt illud: Melius erat ei si natus non fuisset homo ille, lib. 14. f. 361. b

Mendacium quod Iudith dixit Holoferno, non laudat scriptura sacra, sed eius virilem animum, libro 10. folio 63. a

Mendacia à patribus dicta si qua fuerunt in literis sacris laudata, vt beatus Augustinus dicit, iuxta mysterium latens æstimanda sunt, non iuxta literæ corticem, ibid.

Mendacium dicere etiam inimico minimè licet, bene tamen licitum est occultare veritatem, libro 14. folio 328. b

Mentiri licere pro saluanda vita hominis, error fuit Cassiani, li. 10. f. b qui quidem ex sacris literis minimè licere, conuincitur ibid.

Mendacium esse malum, testimoniis sanctorum & Ethnicorum, ostenditur libro decimo fol. 61. b & dein.

Mentitus non fuit Iacob dicendo patri suo se esse Esau, li-

bro 10.f.63.b
Mensura fidei non est vna omnium,ideo apostoli orabant: adauge nobis fidem,lib.3.f.182.a
Mendicitas,li.10 fo.64.a & dein.
Mendicitatem non esse licitam,hæresis est Vvicleph & Lutheranorum,ibid.
Mendicasse Christum ex literis sacris non constat, libr.10. fol.64.b
Mendicitatem esse licitam,Euangelium & meritoriam,ex literis sacris ostenditur f.65.a b
Mendicare quid sit,lib.10.f.65.a
Mereri vitam æternam propter bona opera, quomodo intelligitur,li.11.f.166.a
Merito Christi datũ est nobis vt nostris operibus aliquid mereri possimus,li.11.fol.167.a
Meritum omne nostrum,miseratio Christi est,ibid.
Meritum & donum,idem possunt esse, libro 11. fol.167.b
Merita nostra dona Dei sunt,& præmium respondens meritis ex Dei misericordia,ibid.
Meritum bonorum operum duplex, libro vndecimo folio 158.a
Meritum de condigno quid sit,158.a
Merita iustorum non sunt æqualia,lib.3.folio 182.b
Meritum nullum esse in eiborum delectu & abstinentia à carnibus,hæreticè docet Erasmus,li.4.f.200.b
Meritum bonis & malis operibus tribuitur libr.11.fo. 157. & dein.
Meritum nullum esse in homine quo mereatur vitã æternam,hæreticè docet Lutherus,lib.11.f.156.a b
Mereri posse hominem vitam æternam ex sua virtute naturali sine Dei auxilio hæresis abominanda est Pelagij, libro 10.f.67.b
Mereri vel demereri animæ in purgatorio non possunt li. 12.f.261.b & dein.
Mersio in baptismo quare trina,lib.3.f.126.a
Merces bonorum operum gloria est,vt sacræ testantur literæ,li.11.f.62.b
Mercenarij merces non est differenda,libro.3.folio 178.b
Millenarius numerus in sacris literis, pro vniuersitate capitur,li.3.f.169.b

Miniſtri ſacramenti baptiſmi malicia non minuit eius virtutem & veritatem,lib,3.f.142.b
Miniſter ſacramenti extremæ vnctionis ſolus ſacerdos, ex Chriſti inſtitutione,libr.14.f.348.b
Minimus quis æſtimatur in regno cœlorum,li.12.f.206.b
Miraculum quid ſit,li.10.f.68.a
Miracula plura fecit Deus in veteri teſtamento,& in nouo li.10.f.68 a
Miſſæ nomine quid inrelligitur,lib.10 f.69.a
Miſſæ cæremoniarum bona pars ab Apoſtolis inſtituta,libro 10 fo.69 & dein.
Miſſam à Chriſto fuiſſe inſtitutã, prout nomine miſſæ ipſa conſecratio intelligitur,contra hæreticos oſtenditur ibi dem 70.a b & dein.
Miſſam eſſe verum ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti,ex literis ſacris,contra hæreticos hoc negantes,oſtenditur libro decimo fo.83.84.85.& dein.
Miſſa iuxta veram definitionem teſtamenti à Iuris conſultis aſsignatam,non eſt dicenda teſtamentũ,l. 10.f.100.b
Miſſam eſſe teſtamentum,figurata quadam locutione dicere poſſumus,li.10.f.102.b
Miſſa diuerſis reſpectibus dicitur teſtamentum & ſacrificium,lib.10 f 103.a
Miſſam offerri poſſe pro peccatis, pro viuis atque defunctis,ex literis ſacris oſtenditur contra Lutheranos li. 10. fol.105.b & fol.108.a b
Miſeriam infernalem,aut beatitudinem, non eſſe perpetuam,hæreſis Origenis,lib 3 fol.170.b
Miſeriæ præſentis vitæ,li.3.f.174.a
Mitti ad prædicandum quid ſit,li.12.f.253.a
Monachis licitum eſſe laborare manibus etiam cauſa ſuſtẽtandæ vitæ,contra hæreticos oſtenditur li.9.f.27.a b
Monachos plures non teneri ad laborem ex doctrina Chriſti & apoſtolorum,oſtenditur li.9.fol.30.b & dein.
Monachos omnes ſine diſcrimine teneri ad laborem,hæreſis eſt,ibid.li 9.f.29.b & dein.
Monachi qui delicatè in ſeculo nutriti fuerunt ex ſententia beati Auguſtini non ſunt ad laborem compellendi, lib.9.fo.30.b
Monachi qui laborare tenentur,qui ſunt,lib.9.f.32.b & de.

Monachatus institutio non fuit vt quis in ocio viuat,ibid.
Monachatus,lib.10.fo.108.b
Monachatus seu virginitatis status, quo pacto vita angelica appellatur,lib.14.fo.342.b
Monachi tempore beati Hieronymi, voto se astringebant, contra Erasmum,lib.14.fo.359 b
Monasticæ professionis qualis ab Apostolis in Ecclesia seruabatur ritus notatur ex B.Dionysio,li.14.fo.360.a
Monachorum bonorum typus ostenditur,lib.14.fo.eodem & fo.361.a
Monachus ad Episcopatum assumptus nō absoluitur à paupertatis voto,lib.14.fo.364.a.b
Monachus ad Episcopale munus assumptus ab omnibus illis absoluitur votis,quæ cum ipso Episcopali munere pugnant,ibidem.
Monumenta passionis Christi adoranda sunt,li.13.fo.265.a
Mos scripturæ sacræ notandus,lib.1.fo.104.b
Mores hæreticorum assignantur,lib.1.fo.67.a.b
Mors in sacris literis nox appellatur,lib.12 fo.261.b
Mortuos baptizare hæresis est,& conuincitur,li 3.f.128.a.b
Morte acta,non est tempus bene vel male operandi, lib.3. 129.a.b
Mortis Christi baptismus figura est,li.3.fo.143.a
Mors duplex,lib.2.fo.192.a.b.
Mors quam Deus primis parentibus minatus fuit,quę fuit, li.12.fo.200.a
Moses in negocio illo de repudio vxoris,tria fecit,libro 11. fo.145.a
Multiloquium quare Christus in oratione prohibuit,lib.4. fo.193.b
Mulieribus non tradenda scriptura sacra vernacula lingua, li.1.fo.65.b.& dein.
Mulierem docere prohibet beatus Paulus, lib.1.fo.65.b.& li.13.fo.283.b
Mulier prægnans orare debet pro fœtu, & oblationes pro eo offerre, vt Deus incolumem vsque ad baptismum seruet,li.3.fo.153.a
Mulieres subditæ debent esse viris,li.10.fo.111.a
Mulieres vt plurimum imprudentes,ibid.
Mulieres à natura inconstantes & fragiles,ibid.

Mulieres dicere ad sacerdotium iustè posse promoueri, hæresis est li. 10 fo 110 a
Munus inquisitoris quid sit, ostenditur, li. 1. fo. 38. b
Munus prælatorum, li. fo. 61. a
Mundi huius delitiæ & diuitiæ non sunt æstimandæ, lib. 11. fo. 155 a
Mundus quandiu creatus, li. 10 fo 111. b
Mundum non finiendum, hæresis est, lib. 10. fo. 111. b. & deinde ipsumque esse ab angelis & non à Deo creatum, est hæresis, lib. 10 fo 112. a
Mundus post resurrectionem vniuersalem mutandus contra plures hæreticos, hoc negantes, itaque erit cœlum nouum & terra noua, lib. 10. fo. 112. b

N.

Natura intellectualis seipsa non est beata naturaliter, lib. 3. fo. 174. b
Natura ipsa docet nos humanũ arbitrium esse liberum, lib. 9 fo 45. a
Naturas duas esse in Christo, ostenditur, lib. 4. f. 217. a. b
Natura vna nominata in Christo ambæ dantur intelligi, ib.
Naturæ diuinæ proprietas ostenditur, lib 4. f. 215. b
Negligentia prælatorum, exemplo notando ostenditur, li. 1. fo 61. b
Negligentia prælatorum, hæresum causa est, lib. 1. fo. 61. a. in princ.
Necessarium à voluntario distinguit beatus Paulus, lib. 9. fo. 42. a. b.
Nihil in sacris literis appellatur illud, quod vitæ æternæ nõ est meritorium, lib. 9. fo. 45. b
Notitiam proximam intuitiuæ habuerũt prophetæ earum rerum quas prophetarunt, li. 12. fo. 157. b
Nomen nouum nunquam alicui Deus dedit quem non magnis ditasset beneficiis, lib. 12. fo. 178 b
Nomine animæ in sacris literis sæpè totus insinuatur homo, li 4. fo. 218. a
Nomina diuersarum naturarum non dicitur de se inuicem in concreto nec in abstracto, nisi illæ duæ naturæ insint eidem personæ vel supposito, li. 4 fo. 219. b
Nomina hęc, presbyter & episcopus, antiquitus cõfusa erãt, ab Ecclesia verò dispartita & distincta sunt, li. 6. f. 298. a. b

Nouã condere hæresim quomodo intelligitur,li.1.fo.41.a
Nouitates vocum fugiendæ sunt,lib.1 fo.68.a
Noua doctrina displicentiam adfert,ibid.
Nox in sacris literis ipsa est mors,lib.12.fo.261.b
Nox in sacris literis,quid sit,lib.3.fo.129.b
Numerus millenarius in literis sacris pro vniuersitate capitur,lib.3.fo.169.b
Numerus denarius sæpè etiã pro vniuersitate capitur, ibid.
Nuditatẽ omnimodo esse bonam & honestam, hæresis est, li.11.fo.114.a
Nuptias esse illicitas,hæresis est,li.11.ibid.cuius oppositum ex literis sacris ostenditur,ibid.b
Nuptiæ secundæ licitæ sunt,contra plures hæreticos hoc negantes,lib 11.fo.115.b
Nuptias non esse sacramentum,hæresis est,li 11 fo.116.b
Nuptiarum leges variæ apud gentiles,lib.11.fo.118.b
Nuptiarum præceptum nequaquam obligat iam genus humanum satis propagatum,lib 14 fo.338.a.b
Nuptiarum generale præceptum, non fuit datum per illa verba,Crescite & multiplicate,hoc est,non fuit datũ pro omni tempore per illa verba,ibid.

O.

Oblatio dominici corporis,potior & excellentior est omnibus aliis oblationibus,lib 2.fo.77.b
Obligari hominem non posse ad aliquid agendum vltrà id quod Dominus nobis præcepit,hæresis est,etiam post alios,Lutheri,lib.10.f.109.a & dein.
Obligatio mutua & gemina est inter cõiuges,li.11.f.144.a
Obedientia,li.11.fo.147.a
Obediendum non esse prælatis Ecclesiæ,hæresis est,& conuincitur,lib.11.fo.147.a.& lib.6.fo.285.b
Obedientia quid sit,lib.4.fo.225.b
Obedientia quando sub præcepto,& quando sub concilio, lib.14.fo.364.b
Obediendum esse præceptis Ecclesiæ,lib.6.fo.285.b
Oculorum officio funguntur prælati in Ecclesiæ corpore, lib.1.fo.27.a
Oculos primorũm parentũ apertos fuisse post illorum peccatum quomodo intelligitur,li.2.fo.94.b
Occultare veritatem sæpè licitum est, inimico maximè,

minimè tamen ei mendacium dicere, li.10.fo.62.a
Occidere hominem etiam iustè minimè licere, est hæresis, & conuincitur, lib 11.fo.147.a
Occidere tyrannum autoritate propria, non licet vasallo, lib.14.fo.329.b
Occidere te volenti, licitum est obuiare, lib 3 fo.186.b
Offertorium defunctorũ missæ: Domine Iesu Christe, &c. exponitur, lib 12.fo.263.b
Offertur in missa à sacerdote Deo patri verum Christi corpus, li.10 f.75.2.b
Officium sacerdotis, ostenditur, lib.2.fo.84 b.& dein.& officium prælatorum, li.1 fo.61.a
Oleum sactum in baptismo misceri debet contra Valdenses hæreticos: antiquissima enim est consuetudo, lib.3.fo. 147.b.& dein.
Oleo sancti vnctio in baptismo quid significat, li.3 fo.145. a & dein.
Oleum in sacris literis sæpè misericordiam significat, lib.3. fo.145.a
Oleum extremæ vnctionis Pontificali benedictione conse crandum esse, antiquissima Ecclesiæ consuetudine comprobatur, libro 14.fo.346.a
Omnia quæ fiunt, necessitate absoluta fieri, neque posse aliter fieri quàm fiunt, vnde nihil prodesse orationem, hæresis est Lutheri, & conuincitur, lib.11.fo.172.a.& dein.
Opera nostra bona, quòd sint Deo grata, ex merito passionis Christi habent. lib.11.fo.166.a
Opera nostra bona, donum sunt Dei & meritum apud ipsum, lib.11.fo 167.a
Opera nostra non esse condigna ad futuram gloriam, quomodo intelligitur, lib.11.fo.168 b.& dein.
Opus sine intellectu non est hæresis, lib 1.fol.2.a
Opus bonum factum præcisè & nullo alio intuitu, quàm spe vitæ æternæ, licet non sit malum, non tamen est meritorium, lib 11.fo.155.a
Opus factum spe vitæ æternæ non esse malum, ex literis sacris, ostenditur, lib.11.fo.154.a
Opus factum spe vitæ æternæ si elicitum est à charitate, meritorium est, & ea dignum, libro 11. folio eodem & folio 160.b

Opera bona tantùm imperfectis viris & non perfectis esse necessaria,hæresis est,& conuincitur,lib.11.f.155.b
Opus quantumlibet bonum non esse meritorium vitæ æternæ,hæresis est,& conuincitur,lib 11 fo.156 a.b
Operari nemo potest post mortem bene vel malè, libro 3. fo.129.a.b
Operibus bonis vocatio nostra certa fit,li.9.fo.47.b
Opus nullum nostrum quantumcunque bonum & meritorium,ex se tale est,quòd æquari possit præmio gloriæ æternæ,lib.10.fo.66.b
Opus meritoriam geminam habet æqualitatem respectu gloriæ,ibid.
Opera bona nostra licet ex se suaptéque natura non sunt digna gloriæ, ex pacto tamen diuino efficiuntur digna vitæ æternæ,ibidem.
Opera hominis quātumlibet recta esse peccata, hæresis est Lutheri,libro 11.fo.148.b.& conuincitur,folio 149.a.& deinde.
Opera bona hominis lux appellantur in sacris literis,li.10. fo.150 a
Opera bona Deo placent,lib.11.fo.150.b
Operibus bonis ex diuinis permissionibus debetur præmium,& malis pœna,lib.11.fo.151.a
Opus omne nostrum esse vitium & malum,quo pacto intelligitur,ibid.
Opera laboriosa quando valent ad pœnitentiam, libro 12. fo.212.b
Opera multa sunt quæ à Deo non sunt præcepta, quæ quidem gratissima sunt deo,lib.12.fo.238.a
Opera bona esse necessaria ad hominis iustificationem,ostenditur,lib.7.fol.368.b.& dein.
Opera bona etsi à Deo sint, quo pacto etiam nostra dicuntur,li.7.fo.407.a.b
Opera ex voto facta maioris meriti sunt quàm si sine voto fierent,de quibus pulchra figura notatur,li.14 f.359 a
Oratio,lib.11.fo.170.a b
Orationem solam sufficere ad vitam æternam consequendam,hæresis est,ibid.
Orationi semper insistendum hæresis est,li.11.fo.170.b
Orat semper qui in omnibus operibus suis Dei memoriam

habet & ad eius gloriam omnia operatur,li.11.f 171.a.b
Orare semper & sine intermissione quomodo intelligitur, ibid.
Orationem esse inutilem,hæresis est,lib.11.fo.172.a. cuius contrarium ex literis sacris ostenditur,ibid.b
Oratio prodest ad salutem animæ & corporis consequendam,lib.11.fo.173.a
Orandum non esse pro particulari persona,eo quòd oratio pro vna persona sola non plus prodest illi quàm aliis,hæresis est,ibid.
Orationes parentum & oblationes non sufficiunt vt paruuli absque baptismo vel martyrio saluẽtur, quid autem illis prosint,notatur,lib.3 fo.149 a.b
Oratio duplex,publica & priuata,li.4.fo.189.b.& dein.
Oratio vocalis optima,& literis sacris conformis,ibid.
Oratio publica quæ sit,& quod clamosa sit ostenditur,ibid.
Orationis intentio qualis,ibid.
Oratio publica in illis verbis, Intra in cubiculũ tuum, &c. non prohibetur à Christo,sed intentio,li.4 fo 193.a
Orare pro defunctis vetustissima fuit consuetudo, li.13.fol. 320.b & dein.
Orandum esse ad Dei filium ostenditur ex literis sacris,lib. fo.270.a.b
Orare debemus Deum pro virtutibus acquirendis, li.13 fo. 291.a
Orare sanctos meritorium esse ostenditur,li.13.fo.303.a
Ordo sacer, vnum de sacramentis septem Ecclesiæ gratiam conferens est,lib.11.fo.174.a.b
Ordinantem & ordinandum ieiunos debere esse in ordinis sacri collatione ostenditur vetustissima Ecclesiæ consuetudine,ibid.
Ordines omnes non esse inter se pares ostenditur,lib.11.fo. 176.a
Ordines minores,plures Theologos non admittere intra sacramentorum numerum annotatur,ibid.b
Ordinem in hoc fœliciſsimo opere dicendorum disponit autor,lib.1.fo.71 a
Ordinis sacramento character imprimitur,li.4 f.195.b
Ordine sacro suscepto nunquam licuit alicui vxorem sibi matrimonio copulare,lib.13.fol.287.a.b

Origenes damnatus ne saluatus sit, controuersia est apud vitos graues: autor autem nihil definit, lib. 2. f. 88. b
Origenem sensisse hominem per peccatum aliquid de substantia sua perdidisse ostenditur: an hoc fuerint qualitates animæ aliquæ, dubium est authori, ibi.
Origenem sensisse filium in diuinis esse minorem patre Augustinus refert li 5. fo. 167. a
Otium qualiter est peccatum ostenditur li. 4. f. 238. a

P.

Panis cum de sua natura bonus sit, non indiget aliqua purificatione vt ex eo Eucharistia conficiatur, li 6. f 303. a b
Panem manere in Eucharistia post eius consecrationem hæresis est dicere, li. 6. f. 319. a
Panis nomenclatura appellatur in sacris literis omne illud quod comedi quouis modo potest, li. 6 f. 320. b
Panem verti in corpus Christi in consecratione dictis sanctorum & conciliorum definitionibus ostenditur, li. 6. f. 321 b & f. 323. a. b & dein.
Panis species in Eucharistia licet totum Christum contineant, solum corpus tamen significant, sicut species vini solum sanguinem repræsentant li. 6. fo. 346 a
Pactum cum hostibus factum seruandum esse ostenditur, li. 14. f 329. b
Papa li. 12 fo. 177. b
Papæ seu pontificis nomen inane esse & nihil aliud quàm regnum Babylonis, hæresis est post Græcos Lutheri, lib. 12. fo. 178. a
Papæ primatus ex literis sacris ostenditur, ibi b. & dein.
Papam seu Pontificem summum ab omnibus Episcopis tã quam superiorem reuereri debere, testimoniis conciliorum ostenditur li. 12 f. 18 .a & dein.
Papam per peccatum mortalle amittere potestatem pontificiam, hæresis est li. 11. fo. 86. a
Papa solus absque aliquo consilio definiendo quæ fidei sunt, iuxta multorum Theologorum sententiam errare potest, li. 1 fo. 9 a
Papæ solius authoritas minor est, quàm concilij legitimé congregati ibi. & li. 1. f. 37. b
Papas plures in negociis fidei errasse dignoscitur, libro 1. folio 15. b

Papa potestatem habet iudicādi in causa fidei li.1.f.37.a.b
Papa non posset cuilibet Christiano, vt sit minister sacramenti extremæ vnctionis, condere. li.14.fo.348.a
Partes pudendæ quare magis rebelles fiunt homini, quàm reliquiæ ipsius corporis partes li.1.f.331.b
Parentes & reliqua temporalia quo pacto relinquēda sunt quo ad affectum li.12.fo.187.b
Parentes primi etiam peccare potuerunt, nulla prorsus dæmonis persuasione præcedente li.12.f.193.b
Parentes primos, nec propter eorum primum in obedientiæ peccatum, nec propter aliud fuisse damnatos, ostenditur contra Tatianum hæreticum asserentem fuisse eos damnatos li.2.f.87.b.& dein.
Parentes primos cæcos fuisse ante peccatum, ac tunc primò eos videre cœpisse, quum de ligno vetito comederunt, error est qui conuincitur li.2.f.94.a.b
Parentes seu curatores tenentur paruulos portare, vel portari facere ad baptismum, li.3.fo.135.a Et si negligentia illorum sine baptismo discedit paruulus, eis imputabitur non parua culpa ibi.b
Parentum orationes siue oblationes non sufficiunt vt paruulus sine baptismo discedens saluetur: & ad quid prosint, ostenditur li.3.f.148.b
Paruuli qualiter instruendi sunt circa lectionem gentilium poetarum, li.1.f.17.a
Paruuli quibus Deus sua reuelat mysteria qui sunt, libro.1. fo.65.a
Paruuli quantuncunque rationis expertes, capaces sunt vitæ æternæ, contra hæreticos dicentes eis non prodesse baptismum, li.3.fo.135.a
Paruulos non prohiberi ad Deum venire, quid sit ibi.
Paruuli non eodem modo quo adulti ad Deum veniunt, li.3.fo.134.b
Paruulus aliena fide ad Christum venit. fo.139.a
Paruulos esse baptizandos, eiusque ad salutem conferre baptismum, definitionibus Conciliorum probatur lib.3. fo.138.a
Paruuli post baptismum fidem habent, f.139.a
Paruulos non egere baptismo, hæresis fuit Pelagij, lib.3.f. 146.a

Paruulos posse saluari sine baptismo vel martyrio, hæresis fuit Ioannis Vvicleph,ibi.
Paruulos posse saluari per orationes parentum, & baptismum,in voto eorum quando baptizandi non adest facultas,error Ioannis Gerson & Caietani,ibi.
Paruulos non posse saluari sine baptismo vel martyrio, ostenditur ibi.& f.149.b & 152.
Paruulus quando nascitur,fo.152.a
Paruulus in vtero matris periclitans non saluatur, lib.3 fo. 149 b & dein.
Parabola de rege volente rationem ponere cum seruis, lib. 14.fo.326.a
Parabola de seminanti zizania in medio tritici exponitur li.1.f.61.b
Parabolicè minimè est intelligenda Euæ formatio, vt Caietanus arbitratur,li.2.f.97.a,b
Parabolæ in literis sacris,li.1.f.14.a
Pascha die dominico,in memoriam Dominicæ resurrectionis,celebrandum instituit Ecclesia,li.12.f.186.b
Paschæ nomine quid intelligitur apud Ioannem, lib.6.fo. 305.a
Pastoris est pascere oues,sic Prælati docere subditos, lib. 1. fo.27.a
Pascua ouium verbum Dei est,li.1.f.62.b
Passionis & mortis Christi virtus minimè minuitur per hoc quod missam sacrificium appellamus,li.10.f.6.b
Patriarcharum matrimonia veré fuerunt sacramentum,li. 11.fo.118.b
Patres in Ecclesia qui vocentur,li.1.fo.33.a
Paupertate sola omnia peccata consumi,hæresis est, lib.12. fo 188 b
Paupertas spiritus non patitur peccatum mortale secum, eo quod habeat secum tanquam illi annexam charitatem,ibi.
Pauper bene potest esse peccator,ibi.
Paupertatem esse noxiam & malam,hæresis est,l.12.f.159.a
Paupertatis excellentia,ibi.
Paupertatem esse necessariam ad salutem, itaque sine illa neminem saluari posse,hæresis est,quę conuincitur li.12. fo.187.b.& dein.

Pauperes debere esse Ecclesiasticos omnes, hæresis est, & conuincitur li.12.fo.190 a
Paupertatem seruare propria electione, gratissimum est Deo, vt sacræ testantur literæ, li.12.fo.238.b & dein.
Pacem iustitia conseruat li.3.f.186.b
Paulus Apostolus sæpè sensu mystico vsus est ad sua dogmata confirmanda li.1.fo.12.b
Paulus Apostolus quonam pacto vidit Dei essentiam, li.3. fo.12.b. & dein.
Paulus Apostolus propriis laborauit manibus li.9.f.27.a.b
Paulus Apostolus sæpè Euangelium ipsum legem appellat, li.6.fo.302 a
Paulus Apostolus persecutor Ecclesiæ Dei, post vas electionis effectus, li.12.f.246.a
Paulus Apostolus propter bona quæ fecit, beatitudinem sperat li.13.f.315.a
Paulum perpetuam seruasse virginitatem ostenditur li.14. fo.339.a
Peccator manens in voto peccandi quãuis sacerdos verbũ absolutionis proferat non manet absolutus li.2.f.81.b
Peccat quisquis contra necessitatem ab hæretico ministro baptizatur, baptismus vero validus est, li.3.142.a
Peccatum omne deleri in baptismo ex literis sacris ostenditur li.3.fo.157.b
Peccator statim post mortem punitur, li.3 f.178.b
Peccator bene potest moraliter operari, li.9.f.45.b
Peccatores membra sunt Ecclesiæ, putrida tamen & fœtida, li.6.f.282 b
Peccantem in nos fratrem ad Ecclesiam spectat corrigere, li.6.f.286.b
Peccatores accedentes ad tremendum sacramentum altaris, corpus dominicum recipiunt, sed ad suam funditus damnationem, vt sacræ testantur literæ, li.6.f.337.b
Peccator sua voluntate in peccatum præcipitatur, minimè tamen sola voluntate & sine Dei auxilio potest reuocare gradum, li 7.f.407.b
Peccatum minimè tollit liberum arbitrium, bene tamen inhabile ad bonum reddit, ibid.
Peccat grauius ille qui omittit quod ex voto tenebatur, quã qui sine voto, lib.14.f.361.b

Peccatum in literis sacris multipliciter accipitur. lib.12.fo lio 243.a.b
Peccatum non debere regnare in nostro mortali corpore, est quod prohibetur: non autem habitare ibi.
Peccatori quantuncunque magno, si pœnituerit, via salutis patet, li.12 f.245.b
Peccator timore Dei seruili excitatur sæpè ad veram pœnitentiam, li.4.f 251.b
Peccatum originale nullum esse, hæresis est, cuius oppositũ ex literis sacris ostenditur, li.12 f.190.a.& dein.
Peccatum Adami vnum est origine & propagatione, non tamen imitatione transfusum, & omnibus ineſt, vnicuique proprium, li.12.f.190.b & 192.a
Peccatum à libero arbitrio est hominis, & non à dæmone, vt plures hæretici dicunt, vt ex sacris literis ostenditur, li. 12.fo.103 b
Peccatum nihil de natura hominis subtraxit, li.2.f.89.b
Peccata in sacris literis tenebræ appellantur, quæ quidem minimè Deo placent, li.11.f.150.a.b
Peccatum non imputari homini habenti fidem, hæresis est Lutheri, & impugnatur li.12.f.194.a.b
Peccatum finalis impœnitentiæ, non est remissibile. ibi b
Peccatum omne in spiritum sanctum non est irremissibile ibidem
Peccare in patrem, & filium, & in spiritum sanctum, quid differat, li 12.f 195.b
Peccatum vel malũ aliquod permittere gratia vitandi maius, licitum est, contra plures hæreticos hoc negantes, li. 12 fo.196.a & dein.
Peccata esse æqualia, hæresis est & cõuincitur li 12.f.197.a
Peccatum nullum aliud esse præter incredulitatis hæresis est, & conuincitur li.12.f.198.b
Peccatum mortale à veniali non differre, hæresis est, & conuincitur li, 12.f.199.a.b. & dein.
Peccatum mortale quid sit, li.12.fo.200.a
Peccatum veniale multipliciter dicitur veniale, ibi.
Peccatum mortale mors est animæ, 201 b
Peccata mortalia fieri venialia per pœnitentiam iuxta sententiam beati Ambrosij & Augustini quomodo intelligitur, li.12.f.20.b

Peccatum veniale propriè dictum quid sit libro.12.folio 200.a.b
Peccatum veniale esse ex literis sacris ostenditur, li.12.fo. 201.a.b
Peccatum consummatum, & non consummatum quid sint li.12.fo.203.b
Peccata venialia in alio seculo dimittuntur, li.12.fo.202.b, & dein.
Peccatum fugere propter metum gehennæ stat dupliciter, li.4.f.250.b dein.
Peccati pœna Adam mortem incurrit corporalem, lib.2.folio 94.a
Pecuniam habuisse Apostolos & secum portasse ostenditur ex Euangelio, li.2.f.118.a
Pecunia quando fuit Apostolis interdicta, ostenditur li.2. fo.118.a.& dein.& li.10.f.64.b
Pedes Dei qui, & quid significent, li.2.fo.77.a
Pedes discipulorum lauare Christum antequam eis suum in sacramento traderet corpus, quid innuit, li.6.fo.333.b & dein.
Percutienti alteram ei maxillam porrigere: quomodo intelligendum, li.3.f.186.a
Perfectum virum non debere manibus laborare, hæresis est li.9.fo.27.a.& dein.
Peregrinis impendendum esse humanitatis officium ex literis sacris ostenditur, li.12.fo.209.b
Petrus quare sic appellatus à Christo, li.12.f.179.a
Petrum constituit Christus petram & fundamentum super quod suam fundauit Ecclesiam, li.12.f eodem
Petrus prælatus fuit super reliquos Apostolos, lib.12.fo. 180.a.b
Petro commisit Christus curam suarum ouium, ibi.b
Petrus quare pro se & Christo tributum soluit, ibi.
Petrus non est caput æquale Christo, sed est caput Ecclesiæ sub Christo, li.12.fo 181.a
Petrum esse Ecclesiæ fundamentum, quomodo intelligitur, ibi.b
Petri plura notanda opera quibus primarum super reliquos Apostolos habere ostenditur, li.12.f.180.a b & dein.
Petrus negat Christum: post verò Ecclesiæ fundamentum

constituitur,lib.12.f.241.b
Petrus Apostolus quando & quare vocatus fuit Satanas à Christo,lib.12.f.245.b & dein.
Petram esse Christum iuxta dictum Paulinum quo pacto intelligitur,lib.6.f.309 b
Pertinacia errore fidei hæresis est,lib.1.fol.44.a
Pertinacia hæreticorum,quanta est,notatur ibid.
Pertinax quis est censendus,lib.1.f.ibid.
Perseuerãtiam finalem neminem certò scire ostenditur,nisi ex diuina reuelatione lib.12.f.250.b
Permissio Dei in sacris literis actio eiusdem nominatur,libro 10.f.51.a & dein.
Permittitur aliquando minus malum,vt maius euitetur,libro 11.f.145.a & fo.196.a
Persona vnica & diuina tantum fuit in Christo vt sacræ testantur literæ contra hæreticos,plures personas in Christo ponentes,lib.4.f.214 b.& dein.
Personarum diuinarum trinitas & æqualitas ex literis sacris ostenditur lib.5.f.263.b & 268.a
Petitio matris filiorum Zebedæi,à Christo vnde processerit lib.3.fo.165.b
Per præpositio varias habet significationes,li.7.f 373.a
Perseuerare in bono nemo potest sine Dei auxilio, nec vltimam in bono perseuerantiam scire potest sine speciali Dei reuelatione,lib.12.f.251 a
Philosophorum sectæ siue opiniones vnde hæreses appellãtæ sunt,lib.1.f.1.a Vnde verò emanarunt, ostenditur libro 1.f.54.b
Plebs indocta quomodo adorare debet,quæ adorãda sunt, lib.1.f.44.a
Pluralitas vxorum iure diuino prohibita est,lib.2.f.98.a & lib.11.f.184.a & f.185.b
Pœnarum diuersitas iuxta peccatorum diuersitatem infligitur,li.3.f.182.a
Pœnis vitæ præsentis propter Deum toleratis patiẽter, pœnæ alterius vitæ redimuntur,li.12.f.213.a
Pœnam aliquam manere post dimissum per contritionem peccatum iuxta mensuram delicti & temporis à Deo decretam,ostenditur li.12.f.211.a
Pœnitentiæ Sacramenti non esse tres partes, hæresis est

Lutheri & conuincitur li.12.f.210.b & dein.
Pœnitentiam propter metum gehennæ esse malam hæresis Lutheri, quæ impugnatur lib.12.f.221 b
Pœnitentia vera veniam peccatorum promeretur li.12.folio 222.a b
Pœnitentiam esse in præcepto, ostenditur lib.12.f.228a.
Pœnitentiæ fructus, qui li.12.f.212.b
Potestas de hæresi iudicandi nō residet in aliquo Episcopo inferiore, aut in collegio cui præst, li 1 f.35 b
Potestas de hæresi iudicandi est in tota Ecclesia & per consequens in generalibus conciliis, lib.1.f.35.b & dein.
Potestas remittendi peccata solis Sacerdotibus collata est, li.13.f.678.b
Potestatem omnem tam laicam quàm Ecclesiasticam per peccatum ámitti, hæresis est dicere, & conuincitur li. 12. fol.224.b & li.13.f.285.b
Potestas in sacris literis manus nomine designatur li.5.folio.269.a
Potestatem maiorem esse in Episcopis quàm in reliquis Sacerdotibus, vnde colligatur, li.6.f.298.b
Portæ inferi peccata mortalia sunt, li 4.f.233.a
Puritas quæ ante Eucharistiæ sumptionē habenda est, figuratur li.9.f.335.a
Purgatorium esse ostenditur, tum rationibus tum testimoniis sacræ scripturæ, li.12.f.258.& dein. per totum.
Punit Deus filium propter peccatum patris temporaliter, non autem æternaliter, li.12.f.192.b
Prædestinatio, li.12.f.245.a
Prædestinatio & reprobatio ex meta Dei est voluntate, libro 12.f.247.a
Prædestinatio diuina nullam in nostris operibus infert necessitatem, aut in aliquo arbitrij nostri libertatem minuit, ibid.
Prædestinatorum omnia peccata esse venialia & reprobatorum omnia mortalia, hæresis est, & conuincitur li. 12. fol.207.b & dein.
Prædestinatum posse damnari malè operetur, contra hęreticos hoc negantes, li.12.fol.245.a
Prædestinationem non esse alicui hominum notam, ostenditur li.12.f.247.a b

Prædestinatum esse hominem coniicere potes, minimè tamen scire, nisi ex Dei reuelatione, li.12.f.252.a
Prædestinationis signa plura notantur à Doctoribus, ibidem
Præmia iustorum varia, li.3.f.182.a b & dein.
Præscitum quauiscunque bene viuat, non posse esse membrum Dei, hæresis est, & conuincitur li 12.f.245.a
Præscitum seu reprobatum posse saluari, ex literis sacris, ostenditur ibid.
Præscientia diuina nullam prorsus ponit in rebus necessitatem, li.12.f.245.b
Prælati oculorum funguntur officio in corpore Ecclesiæ, li. 1.fol 27.a
Prælatorum negligentia causa est hæresum, li.1.fo.60.a & dein.
Prælatorum negligentia insigni exemplo declaratur lib.1. fol.61.b
Prælatorum munus, ostenditur ibi.
Prælati quomodo, quæ fidei sunt credere tenentur, li.1. folio 44.b
Prælatorum est pascere oues, illuminare populũ, quorum etiam multorum culpa populus prædicatione verbi Dei caret, li.1.f.62.b
Prælatis & superioribus obediendum esse, ostenditur li.6. f. 285.b & dein.
Prædicatio, li.12 f 252.b
Prædicationis defectu hæresum causa li.1.f.b & dein.
Prædicare Euangelium omni creaturæ, quomodo intelligitur, li.3.f.139.a
Prædicatores Euangelij quales esse debeatur ostenditur libro 4.f.102 a b & dein.
Prædicatores alere tenentur illi quibus ipsi prædicant, li.9. fo.27.b & f.31.b & dein.
Prædicatores non sunt compellendi ad manualem laborem, li.9.f.30.b
Prædicationem liberam esse cuique Christiano, quantuncunque à superiore prohibeatur, hæresis est, & conuincitur li 12.f.254.a
Prædicationis officium nemo sibi vendicare debet, exemplo Ioannis Baptistæ, nisi ad ipsum fuerit vocatus,

lib.11.fo.253.a
Prædicatio verbi Dei pluribus è causis prohiberi licitè potest,li.12.f.254.a
Prædicator publicé peccator prohibendus est à superiore ne prædicet,lib.12.f.254.b
Prædicare quare renuit Christus vsque ad tricesimum suæ ætatis annum,ibid.
Prædicare neminem minorum fratrum audere, nisi à suo prælato ministro generali fuerit examinatus & approbatus,& ab eo sibi officium prædicationis cōcessum,instituit seraphicus Pater Franciscus,lib 12.fo.255.b
Prædicare verbum Dei cuius est proprium,li 13.f.282.b
Prædicare non immeritò prohibet mulierem beatus Paulus,& quare,li.13.f.283.b
Præcepta plura data Apostolis non in perpetuū obseruantia data.li.4 f.189.a
Præceptum adorandi Christi humanitatē vbi li.2.f.76.a b
Præceptum nullum esse in Euangelica lege,hæresis Lutheri,& conuincitur lib.12.fol.226.a
Præceptum de fide,ibi.f.217.b
Præceptum de baptismo ibidem & de pœnitentia ibid.
Præcepta decalogi pertinere ad Christianos, sicut ad Iudæos,ostenditur lib.12.f.229 a
Præceptum nihil a consilio differre hæresis Lutheri, & impugnatur lib.12.f.231.a
Præceptum quid sit,lib.12.f.232.b
Præceptum multipliciter sumitur,lib.12.fol.232.b
Præcepta omnia cum Dei adiutorio implere potest homo, lib 12.f.240.a
Præcepta diuina iugū suaue & onus leue,ibid.
Præceptum de Dei dilectione sicut Lutherus Deum non diligebat,sic perperam intellexisse ostenditur ibidem & quomodo illud præceptum sit intelligendum,optimè declaratur ibid.
Præceptum esse diuinum de soluendis decimis, ostenditur lib.5.f.255.b & dein.
Præceptis Ecclesiæ obediendum esse ostenditur, quæ quidem expressiua & declaratiua sunt mandatorum Dei, lib.6.fol.285.b & dein.
Præcepto de nō cōcupiscēdo quid prohibetur,l.12.f.243.a

Præceptum de sumptione Eucharistiæ sub vtraque specie nullum esse datum à Christo, ostenditur contra hæreticos Lutheranos, lib.6.fo.344.b

Præceptum nuptiarum, generaliter & pro omni tempore non fuit datum in illis verbis. Crescite, &c. lib.14 folio 336.a.& fo.338.a.& modò quare non obligat, ostenditur, ibidem.

Præcepta varia sunt variéque obligant, ibid.a.b

Præparatio ad sumptionem Eucharistiæ quænam requiritur, lib.6 fo.332.a & dein.

Presbyteri nomine sæpè in literis sacris Episcopus intelligitur, licet non sint idem iure, libro sexto, folio 293.a.b.& deinde.

Presbyteri quare sic appellati, lib.6.fo.297.b

Primatus summi Pontificis ostenditur ex literis sacris, lib. 12.fo.178.b

Primum aut primogenitum in sacris literis non semper dicitur per comparationem ad secundum, li.10.fo.57.a

Prouincialia concilia non habere integrum ius ea quę sunt fidei iudicãdi, erraréque posse eiúsque autoritas ad quid se extendat, ostenditur, lib.1.fol.36.a.& dein.

Procedere ab alio in diuinis quid sit, lib.5.fo.276.b

Pronomen demonstratiuum, hoc, in consecratione Eucharistiæ corpus Christi verum ostendit, lib.6.folio 320.a.& deinde.

Probare seipsum homo ante Eucharistiæ sumptionẽ quid sit, lib.6.fo 333.a.b

Proximi dilectio qualiter implenda, lib.12.fo.241.b

Promissione diuina, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, nullus potest esse certus de sua prædestinatione, li.12. fo.249.a

Promisit Deus vitam æternam non quacunque mandatorum impletione, sed pro illa qua finaliter perseueraturi, li. 12.fo.249.a

Prudentia carnis quæ sit, lib.3.fo.162.a

Prophetia, lib.12.fo.256.b

Prophetia Danielis de cessatione sacrificiorum explanatur, lib.10.fo.84.a.b

Prophetiæ quæ de Christi passione præcesserunt, de passione in carne loquuntur, li.4.fo.222.b

Prophetas Dei spiritu inspiratos, veráque aflatos fuisse, ex literis sacris, ostenditur contra hæreticos hoc negantes, lib 12.fo.257.a.b
Prophetæ quare appellati sunt videntes, ibid.b
Prophetæ notitiam proximam intuitiuæ earum quæ prædixerunt rerum habuerunt, ibid.b
Prophetarum testimonia vnde habent veritatem, lib.1.fo. 4.a
Prophetas falsos fugiendos præcepit Christus, libr.1. folio 67.a
Pseudoprophetas surrecturos prædixit Christus, quod iam impletum est & in dies impleri videmus, libro tertio, fol. 140.a
Prophetæ non ausi sunt populo prædicare, quousque mandatum de prædicatione à Deo acceperunt, tanta est dignitas prædicationis: vnde qui se prędicationibus ingerunt, falsi merito prophetæ censendi sunt, lib 12.fo.353.a
Prophetare quid sit, ostenditur, lib.13.fo.284.b

Q.

Quæstio anceps fidei non ad plebem aut ad Reges aut Duces est ducenda, sed ad maiores Ecclesiæ, libro primo, fo. 28.a.b
Quæstiones assiduæ scholasticorum theologorum an Deus sit vnus quomodo sunt interpretandæ, libro primo, fo. 48 a

R.

Racha vox in Euangelio quid innuit, lib.12.fo.201.b
Rabbini apud Iudæos qui fuere, ostenditur, libro 13.folio 317.a
Radix hæresum, cupiditas est inanis gloriæ, libro 1. folio 49.a
Radix hæresum est peculiare vitium ad quod in quo à natura quisque procliuis est, lib.1.fo.53.b
Radix omnium malorum cupiditas, ibid.fo.54.a
Redēptio nostra per Christum fuisse ex literis sacris ostenditur, lib.4.fo.228.a
Regnum Dei, lib.13.fo.264.b
Regnum Christi in hoc mundo temporaliter non est futurum, lib.3.fol.166.a.b.& dein.
In Regno Dei futuro nullæ prorsus carnales dominabun-

tur delitiæ,contra plures hæreticos,oſtenditur, lib.3.fol. 167.& dein.

Regni cœlorum nomine Eccleſia deſignatur in ſacris literis,lib.6 fo.281.b.& dein.

Reges malos,aut pſeudoprophetas eſſe à Dei iuſſione, hæreſis eſt,& conuincitur,lib.10.fo.53.a

Reges malos regnare à ſua ipſorum voluntate & ambitione,& non à diuina iuſſione ſacræ teſtantur literæ,ibid.

Reges malos & prælatos malos permittit Deus propter populi peccata,ibid.

Reges ſacrilegos iudicandos, qui bona Eccleſiarum ſibi vſurpare non verentur,lib.6.fo.290.b

Regula inſignis pro literali ſacræ ſcripturæ venando ſenſu, lib.1.fo.16.a

Regula pulcherrima concilium celebrandi,li.1.fo.27.b

Regulis Ariſtotelicis non alliguanda eſt diuina ſcriptura, lib.4.fo.214.b

Reliquias ſanctorum eſſe aliqua veneratione dignas,oſtenditur,lib.13.fo.265.a.b.& dein.

Reliquias ſanctorum venerandas eſſe, exemplis ſcripturæ ſacræ oſtenditur,lib.13.fo.266.b

Religionem aliquam ſeu inſtitutũ volens laudare, quo pacto laudare debet,oſtenditur,lib.1.fo.42.a

Religioſis ac religionibus detrahentes qui ſint, oſtenditur, lib.10.fo.109.a

Relationibus oppoſitis exceptis, in diuinis omnia quæ de vna perſona dicuntur,dicuntur etiam de aliis, libro 5.fo. 278.b

Remedia contra luxuriam recenſentur,lib.14.fo.340.a.& lib.13.290 b.& 291.b

Renum cinctura in veteri lege,quid,lib.13.fo.288.a.& fol. 274.b

Reprobatio & prædeſtinatio ex mera voluntate proficiſcitur diuina,lib.9.fo.47.a

Reprobatio duplex negatiua & poſitiua, quarum illa nullis de meritis noſtris, hæc verò propter demerita noſtra, ibid.

Reproborum omnia peccata eſſe mortalia & electorum venialia,hæreſis eſt dicere,& conuincitur,lib.12.fo.207.b. & dein.

Repromissiones non accepisse sanctos, quomodo intelligitur, cùm quidem sacra scriptura earum plena sit, lib.3.fo. 179.a
Repudium veteris legis in quo differt à diuortio nouæ legis, ostenditur, lib.11.fo.145.a
Respublica typũ humani corporis gerit, cuius caput rector seu dominus est, lib.11 fo.147.b
Responsoria & antiphonæ quæ in Ecclesia cantantur, vnde auspicatæ sunt, ostenditur, lib.4.fo.192.b
Restitutio, lib.13.fo.269.b
Restitutionem non esse necessariam ad consequendam vitam æternam, hæresis est: quæ conuincitur ex literis sacris, contra Erasmum, qui hanc etiam amplexus est sententiam, f.eo.li.1 & dein.
Resurrectio, lib.13 fo.270.b.& dein.
Resurrectionem mortuorum non esse futuram hæresis est, & conuincitur ex scriptura, ibid.
Resurrexisse Christum die sabbati, hæresis est dicere, quæ manifestè conuincitur, lib.13.fol.272.b
Resurrecturos omnes in sexu virili, nullumque sexum fœmineum futurum fore post resurrectionem, hæresis est, & conuincitur, lib.13.fol.274.a
Resurrectio prima quæ, lib 3.fo 169.b
Resurrectio autem secunda, quæ etiam sit, ibid.
Resurrexisse Christum propria virtute, ostenditur contra Cerinthum hæreticum, lib.4.fo.230.a
Res eadem in sacris literis aliquando diuersa, aliquando opposita repræsentat, lib.1.fo.13.b
Res plures in sacris literis eandem sortiuntur nomenclaturam, quam antea aliæ res ex quibus factę sunt habebant, sic coluber ex virga appellatur Exod.7.lib.6.fol.321.a
Reuelatione aliquid esse certum quid dicitur, lib.12.folio 248.a

S.

Sacerdores esse omnes Christianos, hæresis est Lutheri, & impugnatur, lib 13.fo.275.a.b.& dein.
Sacerdotiũ veteris legis non omnibus sine discrimine creditum fuit, ibid 276.a
Sacerdotium magna veneratione habendum esse ostenditur, lib.13.fol 275 b.& dein.

Sacerdotium nouæ legis quando fuit initiatum,ibid.
Sacerdotium gentilium sacrilegum & superstitiosum est, ibid 276.b
Sacerdotis labia scientiam custodire debent, libro primo, fo.27.a
Sacerdotes æquales esse Episcopis flagranti ambitione ductus asseruit Aerius,lib.1.fo.55 a
Sacerdos absoluit & remittit peccata per potestatem sibi à Deo collatam,vt ex scriptura patet,& sanctorum testimoniis comprobatur,lib.2.f.80.a.b.& dein.
Sacerdotis veteris ac nouæ legis assignatur discrimen,ibid. fo.81 b
Sacerdos nouæ legis longè amplius operatur circa pœnitentiam, quàm olim circa leprosum Sacerdos veteris legis operabatur,ibid.b
Sacerdotes omnes quãtum ad culpæ absolutionem, patem habent cum Papa potestatem, non tamen quantum ad pœnæ absolutionem,libr.2.fo.84.a.& lib.13.f.285.a
Sacerdotij Euangelicæ legis typum gessit Melchisedech,& præstantius esse Sacerdotio legis Mosaicæ,ostenditur,li. 10.fol.76.a.b
Sacerdotis partes quæ,lib.10.fo.108.a.b
Sacerdos veteris legis peculiari vestimento vtebatur,quando sacrificare debebat,lib.11.fo.114 a
Sacerdotis officium,lib.2.fo.81 b & lib.13.fo.282.b
Sacerdotes moderatas posse habere diuitias contra hæreticos ostenditur,lib.6.fol.289.b
Sacerdotium & Episcopatus non sunt distincti ordinis, licet in gradibus dignitatis bene distinguantur, lib.6.fol. 295.a.b
Sacerdotes locum discipulorum Christi tenent, lib.6.folio 293 b
Sacerdos Eucharistiam conficiens quare sub diuersis speciebus eam sumere tenetur,lib.6.fo.345.a
Sacerdotes quare presbyteri vocantur,hoc est seniores,lib. 14.fo.352.a.& dein.
Sacerdotium quomodo à domino institutum, libro 13.fol. 276.a
Sacerdos per peccatum mortale non amittit dignitatem sacerdotalem,contra Lutherum,lib.13.fo.285.b

Sacerdotem esse coniugatum duobus modis intelligi potest,ibid.
Sacerdos cœlebs esse debet,vt vetustissima cõsuetudine obseruatum vidimus,ibid.
Sacerdoti ordinato nunquam licitũ fuisse vxorem sibi matrimonio copulare,ostenditur,lib 13.fo.287.a
Sacerdotis continentia qualis esse debet, ostenditur, ibidem.
Sacerdotes quando ad sacerdotium promoti fuerunt,cœlibatum promiserunt: vnde sequitur,non tam ab Ecclesia, sed præcipuè à Deo sibi prohibitum fuisse vxores ducere,lib.13.fol.297.b
Sacramentum Baptismi.vide Baptismus.
Sacramentum pœnitentiæ excellit, libro duodecimo, fol. 222.a.b
In Sacramento ordinis, vnus ordo est dignitate & potestate maior alio,lib.11.fo.176.a
Sacramentalis absolutio actus est iurisdictionis, lib.2.fol. 83 b
Sacramenta nullam conferre gratiam, hæresis Lutheri, & conuincitur,li.3 fo.131.a
Sacramenta nouæ legis,longè maioris virtutis sunt, quàm sacramenta & sacrificia veteris legis,libro vndecimo, fo. 176.b
Sacramenta quæ imprimunt characterem, notantur, lib.3. fo.143.b.& li.4.fo.196.a quæ non iterãtur sicut illa quæ characterem non imprimunt,li.4.fo.195.b.& dein.
Sacramentum confirmationis non nisi ab Episcopo potest conferri,libro 4.fol.195.a.b.gratiamque conferre,lib.4. fo.248.b
Sacramentum verum fuit matrimonium Patriarcharum in lege naturæ,lib.11.fo.118.b
Sacramentum matrimonij gratiam conferre,ostenditur,li. 11.fo.116.b.& dein.
Sacrrmentum pœnitentiæ est in præcepto, libro 12. folio 228 b
Sacramentum Eucharistiæ non maiorem cõferre gratiam virtute Sacramenti sumenti sub vna specie,quàm sumenti sub vtraque,ostenditur,lib.6 fo.344.a
Sacramentum extremæ vnctionis non nisi sacerdos mini-

ſtrare poteſt,li.14.f.348.b & dein.
Sacramentum non poteſt Eccleſia inſtituere,li.14.f.347.a
Sacramenti extremæ vnctionis materia & miniſter,& effectus,& decretum ſuper eum concilij Tridentini notatur li.14.f.348.b
Satisfactionem eſſe vnam de partibus pœnitentiæ, & neceſſariam ex literis ſacris oſtenditur, li.12.f.211.a.b & de.
Satisfactionis vocabulum vbi inuenitur li.12.f.219.a vide & de ſatisfactione,li.13.f.306.b
Sacrificia ſemper fuerunt in omni lege li.10.f.74.a.& dein. & quid ſit ſacrificium ibi.
Sacrificiorum Iudaicorum ceſſationem perpetuam Daniel prophetauit,li.10.f.84.b
Sacrificij natura oſtenditur li.10.f.103.a.b & dein.
Sacrificia veteris legis quæ holocauſta dicebantur, omnia igne comburebantur,li.10.f.105.a
Salus æterna acquiri non poteſt ſine Baptiſmo in actu, vel voto quando eius non adeſt facultas fo. 133. a. 155. a & 156.a
Salus ſpiritualis à Deo nobis collata per lauacrum regenerationis,li.3.f.147 a
Salus corporalis ſæpè confertur per receptionem ſacramenti extremæ vnctionis,li.14.f.351.a
Saluari nullus poteſt niſi in lege Euangelica,li.9.f.38.a
Satanas quare à Chriſto fuit Petrus appellatus li.12.f.245 b.& dein.
Sanctorum reliquias eſſe venerandas,& eorum corpora locis honorabilibus collocanda,oſtenditur li.13.f.265.a. & dein.& ibi.fo.302.a
Sanctorum dicta quali veneratione habenda, li.1.fo.30.& 31 per totum
Sanctorum dicta magnam habent autoritatem li.1.fo.31.b & dein.
Sanctos nondum accepiſſe repromiſſiones,quomodo intelligitur,li.3.f.179.a
Sanctos eſſe dignos vita æterna ſcriptura ſacra teſtatur,li. 11.f.164.a
Sanctorum venerationi aliquos fuiſſe dicatos dies vetuſtiſſima Eccleſiæ eſt conſuetudo, ipſoſque orare meritorium eſt,li.13.fo.302.b

Sancti pro nobis Deum orantes exaudiuntur,& quare lib. 13.fo.303.b & dein.
Sancti in concionibus quomodo sunt extollendi, li. 13.fo. 302. & dein.
Sagena missa in mare typum gerit Ecclesiæ,li.6.fo.282.b
Sapientia quomodo proficiebat Christus,cum esset ipsa sapientia,li.4.fo.224.a
Sapientia potentia,benignitas in diuinis personis,omibus æqualiter conueniunt,li.5.f.279.a
Sapientis auditoris diligentia,ex Cyrillo notatur lib.1.folio 48.a
Sensus quadruplex scripturæ sacræ quorum litera efficax est ad hæreticos conuincendos,li.1.fo.12.a b
Sensus mysticus sacræ scripturæ aliquando admititur ad comprobationem alicuius dogmatis, sic Paulus mystico sensu sæpè vsus est,ibi.& li.10.fo.75.b & dein.
Sensus literalis quis sit,& quomodo cognoscitur,libro.1.folio 13.a
Sensus parabolicus intra literalem includi potest,li primo fo.13.b
Sensus literales plures eidem literæ accommodari possunt, fo.14.a.b
Sensus scripturæ verus à conciliis & doctoribus discitur, quia non ex contextu literæ,neque grammaticali contextura est sumendus,li.1.f.18.b.& dein.& l.4.f.236.b.& de.
Sententia sanctorum Doctorum de vna re concors, efficax argumentum est ad hæresim conuincendã,quæ quidem pro definitione Ecclesiæ tenenda est,li.1.fo.32.b
Sedes Apostolica quid comprehendit, quæ quidem errare non potest,li.1.f.37.a
Sepultura li.13.fo.310.b
Sepulturæ locus etsi non prosit animæ ad gloriam,vel pœnam remittendam, aliam tamen habet neutiquam contemnendam vtilitatem,li.13.f.310.b & dein.
Sepeliendi corpora semper religio fuit,& quo loco spelienda, vetustissima obseruatio,ibi.
Sepelire corpora iuxta sanctorum cadauera, optimum fore antiqui censuerunt patres,li.13.f.311.a.b
Silentium,vide li.13.f.312.a
Simonia,vide ibi.312.b

Simoniacus quare censetur hæreticus,li.1.f.[illegible].a
Simonis nomen quare in Petri nomen à Christo mutatur, li.12.f.178.b
Synagoga sepulta est quando Deus sponsam nouam Ecclesiam sibi desponsauit,li.9.f.35.a
Similitudo & imago differunt,li.2.f.89.a
Similia vocat scriptura sacra illa quæ sunt eiusdem speciei, li.4.f.214.b
Signum aliquod sensibile exterius esse in ordinis sacramento,ostenditur li.11.f.175.a
Signum filij hominis Christi,crux dicitur,li.2.f.75.a
Signo cui non adest diuina promissio de gratiæ collatione sacramentum dici non potest,li.14.f.351.b
Signa prædestinationis assignantur,li.12.f.252.a
Solicitudo quæ à Deo hominem separat,fugienda est,hanc etiam prohibet Christus & non laborem,lib.2.f.120.a.b & li.9.f.29.a
Superbire non debet homo in bonis operibus:fuge itaque illam,nam multarum hæresum etiam parens est,li. 11.fo. 169.a.b & li.1.f.55.a
Subdiaconatum non esse sacramẽtum censet Hugo de sancto victore li.11.f.176.b
Subditi in corpore Ecclesiæ,aurium funguntur officio,li.1. fo.27.a
Subditi non debent iudicare de vita pastoris,libro 13.folio 318.a.b
Summum Pontificem in fidei negotio oportet consulere Cardinales li.1.f.37.b nec nouum articulum posse condere,ostenditur li 1.f.39 a
Substantia & subsistentia quo pacto differunt,libro 5.folio 263 b
Suffragia defunctis in purgatorio existentibus maximè oõ ferre ostenditur contra hæreticos,li.13.f.319.a.b
Scripturæ,& Ecclesiæ definitionibus contradicens,spiritui sancto contradicit,li.1.f.1.b
Scripturæ sacræ in linguam vulgarem translatio, parens hæresum est,li.1.f 63.b & dein.
Scriptura sacra nomen causæ sæpè effectui tribuit, libro 3. fo.161.b
Scriptura sacra diuinam permissionem actionem Dei ap-

pellat,li.10.f.51 a.& dein.
in Scriptura sacra quo pacto significent aduerbia hæc,nempè, donec,vsque,& similia,li.10.fo.56.b
in Scriptura sacra,vna eademque litera multiplicem patitur intelligentiam in literali etiam sensu, hoc est, eadem litera plures habet literales sensus li.1.fo.11.b
Scripturæ sacræ epitheta,li.1.fol. 4. quæ quidem primæ innititur veritati,quapropter falsa esse nequit,ibi.
Scripturam sacram velle conuincere esse veracem rationibus naturalibus,summa dementia,ibi.fo.4.b
Scripturæ sacræ sensus mysticus adnititur sæpè ad confirmationem alicuius dogmatis,sic Paulus facit,li.1.f.12.b
Scripturæ sacræ sensus literalis est efficax ad hæreses conuincendas,f.12.a.b.& dein.
Scripturæ sacræ non pro vnius cuiusque arbitrio interpretandæ,sed ab ipsa Ecclesia,à conciliis, à Doctoribus sanctis sensus petendus est,ll.1.fo.16.2.b.& dein.
Scriptura sacra plura recitat esse inuenta,quæ tamen nunquam fuerunt quæsita. Cuius quidem mos maximè notandus est,li.2.f.99.a.b.& Aduerte etiam plenam esse metaphoris,li.2.f.110.b
Scriptura sacra testatur plures in hac vita Deum vidisse & quomodo intelligitur,li.3.f.164.b
Scriptura sacra quos nouit secundum carnem viuere, homines appellat,li.3.f.165.a
Scriptura sacra sæpè illud appellat nihil,quod non est meritorium vitæ æternæ,li.9.f.46.2
Scriptura fratres appellat,qui sanguine iuncti sunt, lib.10. fo.57.a
Scripturæ sacræ litera qua recitatur,plures viros plures habuisse vxores,quo pacto intelligenda est li. 11.fo.127.b. & dein.
Scriptura nulla cuiuslibet hominis docti & sancti est efficax ad hæresim conuincendam,nisi id constiterit & literis sacris & Ecclesiæ definitionibus,li.1.fo.28.b.& dein.
Scripturæ alicuius sancti viri & docti approbatio per sedē Apostolicam,quæ sit,& ad quid talis approbatio se extendat,notatur li.1.f.31.a
Scriptura sacra quare mittit nos ad alios vt ab eis doceamur li.1.f.37.b

Scriptura sacra in negotio fidei non est iudex, sed testis per sonam agit, li. 4. f. 212. a
Scriptura sacra non vulgari lingua traducenda, & scripturę & sanctorum ostenditur testimoniis lib. 1. folio. 63. b. & deinde
Sensus scripturæ vnde sæpè pendeat, ostenditur libro. 3. folio 127. b
Scriptura sacra non arctanda regulis Aristotelicis, lib. 4. f. 214 b
Scriptura sacra sæpé loquens de redditione gloriæ, nomine retributionis vtitur, li. 11. f. 163. a
Scriptura sacra quare Deo tribuit corporea membra, cum nihil minus, li. 5. f. 262 a
Scripturæ sacræ loca quibus iustificationem soli fidei tribuere videtur, quomodo intelligenda sunt li. 7. fo. 410. a & dein.
Scientiam exquirit Deus à sacerdotibus, li. 1. f. 27. a
Scientia ex modo tendendi in obiectum certior est fide, li. 7. fo. 417. b vide etiam de Scientia, li. 13. f. 309. b
Schisma absque errore intellectus non est hæresis, quare verò Schismaticus appellatur hæreticus, vide libro 1. folio 42 b
Schismaticus ex solo schismate non est censendus hæreticus: in quo vero schisma ab hæresi differat, vide ibidem
Schisma olim per quadraginta annos in Ecclesia Dei. folio 43. a
Scribæ apud Iudæos qui fuere, li. 13. f. 317. a
Spe vitæ æternæ opera facta esse bona ex sacris literis ostenditur, li. 13. f. 314. b & dein.
Spes illorum vana est, qui sine meritis sperant vitam æternam, li. 13. f. 313. b
Spes quid sit ex beato Anselmo, li. 13. f. 315. a
Spes nostra licet ex Christi meritis præcipuè procedat, etiã ex nostris procedere debere ostenditur libro 13. fol. 114. b & deinde
Species per formas substantiales distinguitur li. 2. f. 112. a
Species panis in Eucharistia totum Christum viuum cũm sanguine continent, sicut species vini totum etiam Christum cum corpore viuo continent, li. 6. f 343. b

Species panis in Eucharistia licet totum Christum contineant, solum tamen corpus significant, sicut vini species solum sanguinem repræsentat, li. 6. f. 346. a

Spiraculum spiratum à Deo in Adam an fuit ipsa anima. li. 2. f. 103. a. & dein.

Spiritus nominis multiplex acceptio in sacris literis, li. 2. f. 103. b & dein.

Spiritum sanctum assistere concilio generali ritè congregato, ostenditur li. 4. f. 233. b

Spiritum sanctum habere eandem æqualitatem & eandem substantiam cum patre & filio, ostenditur ex literis sacris li. 5. f. 274. b

Spiritum sanctum procedere à patre & filio ostenditur ex scriptura sacra ibidem b. & non esse animam mundi contra Abailardum hæreticum ex literis sacris ostenditur li. 5. fo. 276. a

Spiritum viuificare, carnem verò nihil prodesse quomodo intelligitur, li. 9. f. 344. a

Spiritus sanctus quare in die resurrectionis datur Apostolis, li. 13. f. 278. b

Spiritualia non sunt precio vendenda vt simoniæ vitium declinetur, & quia gratis recepta sunt, gratis elargienda esse debent, li. 13. f. 312. b. & dein.

Status hominis tres inuenti ab Abbate Ioachimo impugnantur, li. 2. f. 116. b

Stellam ab stella in claritate differre quomodo intelligitur, li. 3. f. 183. a

Studia generalia valde necessaria in Dei Ecclesia, li. 13. fo. 315. b & dein.

Stephanus pro persecutoribus veniam deprecatur, li. 13. fo. 303. b

Status virginitatis siue continentiæ angelica nuncupatur vita, li. 14. f. 343. b

T.

Tributum soluere quare Christus potius præcepit Petro, quàm alicui alij apostolo, li. 12. fo. 180. b. & dein.

Tributa non debere soluere sacerdotes ex facto Pharaonis constat li. 13. fo. 277. b

Tempus à quo Concilia celebrari cœperunt, notatur, lib. 1. fo. 28. b

Testimonium, vt nos cogat ad alicui rei fidem præstandã, quale oporteat esse, libro 1. fo. 29. a
Testes tres sunt qui reddunt testimonium animam à sordibus peccatorum esse absolutam & quomodo, libro 3. folio. 148. a
Testamentum esse sanguinem Christi quomodo intelligẽdum, lib. 10. f. 100. a b & dein.
Testamentum vtrunque ab vno esse Deo ex literis sacris ostenditur contra Manichæum, li. 5. f. 259. a
Testamentum æternum quare appellatur Euangelium, li. 6. fol. 299. a
Testamenti vtriusque narrantur excellentiæ, li. 6. fol. 301. b
Tenebræ appellantur peccata in sacris literis, lux vero, opera bona, lib. 11. fol. 150. a b.
Templum sanctum corpus Domini est, lib. 2. fol. 77. b
Templorum fabricatio maximè placet Deo, libr. 14. folio 322 a b
Templum deputandum ad adorandum & ad sacrificia Deo offerenda vetustissima fuit consuetudo, 324. a
Tentatio quibus modis agitur, li. 14. fol. 324. b
Tentationis qua primi parentes tentati sunt describitur ordo, lib. 14 fol. 224. b
Tententationum varia genera, ibid. 323.
Terram non esse Deo coæternam, contra hæreticos ex literis sacris ostenditur, lib. 14. fol. 325.
Terra & cœlum quo pacto mutabuntur, li. 10. f. 113. a
Theobatus hæreticus lib. 1. f. 155. a
Traditiones Ecclesiæ vniuersalis eiusdem sunt autoritatis cum literis sacris, quamuis in ipsis non contineantur, libro 1. fol. 19. a. b & f. 27. b
Theologitæ sententiarij lib. 4. f. 195. a
Traditio de Adoratione, notatur lib. 1. fo. 42. a
Traditio de perpetua virginitate virginis Mariæ, ibid. libr. 1. f. 23. a
Traditio Ecclesiæ de crucis adoratione, feria 6. parasceue, li. 2. f. 73 a
Translatio sacrarum literarum in linguam vulgarem, hęresum origo est, li. 1. fol. 63. b
Tertullianum beatus Augustinus ab hæreseos macula, conatur liberare in hoc quod dixit Deum habere corpus,

lib.5.fol.260.a
Trinitas in diuinis personis ex literis sacris ostenditur lib.5.fol.264.a & dein.
Timor domini,multiplex est,lib.4.fol.228.b
Timoris Domini spiritus in Christo etiam requieuit, ibidem.
Timor seruilis qualis,li.4.fol.251.a
Timorem Dei seruilem esse inutilem & noxiuum, hæresis est Lutheri,& conuincitur li.14.f.325.b
Timor seruilis vnde oritur & à quibus causis generetur, libro 1.fol eodem
Timori seruili adaptatur parabola de rege volente rationem ponere cum seruis ibid.fo.326.a
Timorem seruilem esse bonum ostenditur ex literis sacris, ibid.a b & eodem lib.7.f.327.b
Timor castus quid sit,lib.14.fo.328.a
Timorem Dei permanere in futuro seculo ostenditur, vbi Angelos Deum timere ostenditur,ibid.
Timoris nomine,ipsa reuerentia appellatur in sacris literis,ibid 328.b
Timor duplex,li.14.fol.328.a
Tyrannus quis sit dicendus,lib.14.fol.329.a
Tyrannum occidere autoritate propria non licet vasallo, vide occidere.
Tribulationibus probatus spem habet vitæ æternæ,li.13.folio.315.a
Tribulationum duplex genus,ibid.
Theophylactus,super illud ad Hebræos 11.Et hi omnes testimonio fidei probati,& c. & super illud Lucæ.23 Hodie mecum eris in paradiso,cautè legendus est & attentè,lib.3.fo.175.b
Thomæ de Aquino sententiæ non aquiescens minimè(vt aliqui dicunt)de hæresi suspectus censendus est,lib.1.folio.30.a
Thomas Apostolus de Christi resurrectione dubius fuit libro 1.f.46.b
Thomas Apostolus licet non erat cum reliquis Apostolis quando venit Iesus,nihilominus potestatem tunc recepit remittendi peccata sicut & cæteri,lib13.fol.279.a b
Thomæ Aquinatis dictum, quo insinuare videtur legem

de vnitate vxoris nõ esse expressam in literis sacris, quo modo intolligi debet,li.11.fol.126.a
Theologorum assiduæ quæstiones an deus sit vnus quomodo intelligendæ,lib.1..fol.48.a
Theologi scholastici perperam allegant locum Ioannis, hæc est vita æterna,& cæt.ad probandum præcipuã beatitudinis partem esse Dei visionem minorem autem dilectionem cum nihil minus,lib.3.fol.172.b
Turcas debellare æquissimum est,lib.3.fol.186.b

V.

Vasa sanctuarij venerãda sunt.li.13.fo.235.a b
Vasa facere Deum in contumeliã,nempè homines damnãdos,quo pacto intelligitur,li.10.f.52.a b
Valentinum cõsequutum fuisse gratiam sine baptismo in actu,beatus fatetur Ambrosius,li.3.f.155.a
Venire ad Deum quid sit,li.3.fol.134.b
Veritas omnis non appellatur fides,lib.1.f.3.b
Veritas aliqua quòd sit catholica,vnde proueniat,lib.1.folio.39.b
Veritas quid sit,lib.10.f.62.b
Verum occultare sæpé licitum est,mendacium verò dicere nunquam,li.10.f.62.a & li.14.f.329.b
Verum occultare,& falsum dicere,maximé differunt.63.a
Verba consecrationis Eucharistiæ perperam exponunt hæretici,lib.6.f.308.a & dein.& 320.a b.
Verba consecrationis Eucharistiæ non figuratiué sunt intelligenda,318.b
Verbum substantiuum,est,non debet in verbis consecrationis exponi per hoc verbum,significat li.6.f.309.a b
Verbum Dei qualiter est cibus animæ,lib.6.f.312.a b
Verba consecrationis Eucharistiæ explanantur catholicè, li.6.fol.311.& dein.
Verbum Dei multis modis contingit contẽni,li.2.f.254.b
Vesci carnibus licere,ex literis sacris cõstat,li.4.f.198.a b
Vestimento peculiari vtebantur sacerdotes veteris legis cum offerre debebant,lib.11.fol.114.a
Veterem legem non esse seruandam inxta omnia illius præcepta simul cum noua,conuincitur ex sacris literis,li. 9. fol.34.a & dein.
Vnum baptisma sicut vna Christi mors debet esse , libro

folio 143.a
Videre Deum neminem posse, quomodo intelligitur, lib.3 fol.164.a
Vidisse Deum plures testatur scriptura, & quomodo, ibidem.
Videre faciem Dei quo pacto angeli desiderant, lib. 3. folio.165.a
Viduam emisso voto contentiæ, si nubat, damnationem habere, vt Paulus ait, quomodo intelligitur, li.14.f.356. a b
Vniuersitas siue Academia non habet potestatem de hæresi iudicandi, ita quòd eius censuræ omnes obtemperare teneantur, lib.1.f.35 b.in fi.
Vineæ laboratores in Euangelio circa solutionem mercedis pares factis quomodo intelligãtur, li.3.f.184.a b
Vinculum matrimonij non soluitur pro coniugum arbitrio etiam si sit in causa adulterium, libro 11.fol.128.a & dein.
Vindictæ appetitus prohibitus est lege diuina, li.12.f.231.b & deinde.
Vinum temperatè bibere non est malum, sed bonum esse ostenditur contra hæreticos hoc negantes, libro 14. folio.332.b
Viæ Dei, quæ sint, ostenditur lib.2.fol.101.a
Violentia res tuas rapere volenti licitum est resistere, lib.3. fol.186.b
Vita præsens in sacris literis dies appellatur, li.12.f.262.a
Vitam æternam mereri per bona opera quomodo, intelligitur, lib.11.fol.165.& dein.
Vita æterna solum finaliter bene perseuerantibus promittitur, lib.12.f.249.a
Viuere legi quid sit, ostenditur lib.6.fol.302.a
Viri nomine sacra scriptura & masculum & fœminam sæpè intelligit, lib.13.f.274.b
Vir simplex & sanctus aliquando nunciat veriora, quàm vir doctus & circunspectus, lib.1.f.53.a
Virum perfectum non debere manibus laborare, hæresis est, & conuincitur lib.9.fol.27.a &dein.
Vir quomodo debet diligere vxorem, lib.11.fo.118.a
Virum & vxorem æqualem & mutuam habere inter se eorum suorum potestatem, ostenditur li.11.f.122.b& de.

Virum esse caput mulieris, quomodo intelligitur, li.11.fo. 136.a
Virgo semel emisso virginatis voto si nubat, damnationē incurrere ait Paulus, li.14.f.355.a & dein.
Virginitatem perpetuam custodisse virginem Mariam: vide Maria.
Virginitas commendatur à Christo: maioris enim meriti existimatur, quàm coniugium, li.14.f.333.a.b. & plura de virginitate vide ib i. & deinceps.
in Virginitatem siue castitatem esse impossibile seruare, hæresis est Lutheranorum, qui nunquam eam nouerunt, li.14.f.339.a b.& dein.
Virginitas vel continentia cum Dei auxilio faciliter obseruatur, ibi.f.340.a.b
Virginitas præstantior est matrimonio, li.13.f.292. a & li. 14.f.335.a.
Vri carnis concupiscentia non dicitur qui à carne tentatur, sed illi qui a carnis concupiscentia superantur & prosternuntur li.13.f.333.a dein.
Virtutes ad virginitatis & continentiæ custodiam plures requiruntur,& quæ, li.14.fo.335.a
Virtutis obiectum est bonum difficile, li.14.f.337.a & acquiritur, li.14.340.b.& dein.
Vim seu virtutem baptismi variis maculare hæresibus moliuntur hæretici, libro 3.f.130.b & dein.
Vsque aduerbium in sacris literis quomodo significet, ostenditur li 10.f.56.b
Vsuras petere ab alieno permissum fuit Iudæis ob suam ipsorum ingentem cupiditatū voraginem, li.14.f.369.b & eas esse peccatum ex literis sacris ostenditur, ibi.
Vocationem nostram certam facere per bona opera satagere debemus, li.7.f.417.b
Votum semel emissum perpetuo seruandum esse, ex literis sacris ostenditur li.14.f.260.d a
Votum testimoniis sanctorum & definitionibus conciliorum comprobatur, li.14.f.353.a.b & dein.
Vota tria, nempe castitatis, paupertatis, & obedientiæ tribus mundi concupiscentiis aduersantur, ibi f.358.a.b
Voti emissi adimpletio ex iure diuino est, li.14.f.365.b
Vouere potest homo quod Deus non præcepit contra Lu-

theranos, dicentes nihil posse voueri nisi quod à Deo præceptum est, li. 14. f. 365 b & f. 367. a. b. & dein.
Voluntas quando pro facto reputari meretur, li. 3. f. 154. b
Voluntarium à necessario distinguit Paulus li. 9. f. 42. a
Voluntates duas habere Christum, ostenditur li. 4. f. 224. b
Vxorum pluralitas iure diuino est prohibita, li. 11 f 128. a. b
Vxor quomodo diligenda est à viro suo, li. 11. f. 118. a
Vxores duas licitum esse matrimonio copulari sibi & copulatas simul habere, hæresis est dicere, li. 11. f. 121. a. b. & conuincitur, ibi.
Vxorem & virũ mutuã & æqualem inter se suorum corporum habere potestatem, ostenditur li. 11. f. 122. a. b
Vxores plures habuerunt patriarchæ Abraham & Iacob, &c. & quare, li. 11. f. 126. b.
Vxores plures habuerunt homines in lege veteri cuius intelligentiam vide li. 11. f. eodem
Vxorem non dimittendam fore etiam propter fornicationis causam, testimoniis scripturæ & sanctorum, ostenditur li. 11. f. 139. a. b. & dein.
Vxor & vir pares sunt in causa diuortij. li. 11. f. 135. a. b & de.
Vxorem dimittenti ob fornicationem, continentiam perpetuo seruare, vel vxori reconciliari non debet esse durum li. 11. f. 143 a.
Vxorẽ repudianti in veteri lege nõ licebat absque peccato aliã ducere. licet permittebatur ob eorũ duritiã, l. 11 f. 144. b
Vxorem dimittendi quo ad thorum plures possunt concurrere causæ. li. 11. f. 143. b
Vulgus parabolas scripturæ sacræ, & metaphoras quibus plena est, intelligere nõ valet, ideo scriptura vulgari idiomate minimè tradenda est, li. 1. f. 63. b. & dein.

Z

Zelus indiscretus parens hæresum est, li. 1. f, 59. a
Zelo indiscreto Lutheri, quo inuehit in clerum, & monachatum, quomodo obuiandus erat li. 1. f. 59. a. b
Zelus virorum bonorum Deo rem perditam curandã committi:, li. 1. f. 59. b
Zizaniæ parabola declaratur, li. 1. f. 61. b

FINIS.

F. ALFONSI DE CASTRO ZAMORENSI, ordinis minorum in quatuordecim libros, quos aduersus omnes hæreses ædidit.

PRAEFATIO.

NTER plurima & varia scelera, quæ humanum genus omne, potissimũ Christianum, inuadunt atque deuastant, hæresis vnũ est, eò cæteris peius, quod cùm sit pestilentissimum, latius se diffundit, acutius penetrat, tenacius adhęret, atque ideo difficilius curatur. Quantum enim noxium sit, inde potest censeri, quòd fundamentum impetit totius pietatis, sine quo nihil sint reliqua omnia profutura. Sine fide nanque (vt ait Paulus) impossibile est placere Deo. Per hanc sancti vicerũt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Hæc est viaticum viæ huius, sicut Prophera inquit: Ex fide iustus viuit. Hæc est denique (sicut dicebam modo) basis & fundamẽtum totius Christianæ structuræ, super quam velut super firmissimam quandam petram Deus fundauit Ecclesiam suam. Super quam & nos omnes fundari præcipit Paulus, vt stabiles & immobiles simus à spe Euangelij quod audiuimus. Quapropter si ex huius bonitate, hæreseos malitiam metiri conuenit, dicemus ex opposito hæresim potissimum esse vitium. Tanto enim (iuxta Augustini sententiam) aliquod malum est peius malum, quanto magis adimit de bono. Hinc patet quàm malè de Republica Christiana mereantur ij qui fidẽ oppugnant, qui hæreses vel inuehunt, vel illatas tuentur: quoniam destructo fundamento, necesse est vt quicquid superædificatũ fuerat, decidat. Hæretici autem fundamentum hoc quod à Christo ipso factum, & ab Apostolis eius mundo ostensum est, eruere conantur: quoniam etsi aliis in rebus sæpenumero inter se dissentiunt, in hoc tamen vnum omnes conuenerunt, vt aduersus Christi & Apostolorum doctrinam cri-

Heb. 11.

Abac. 2.

Heb. 11.

Col. 1.

stas erigant. Nec qui hoc agerent pauci fuêre, quod est imprimis dolendum & graue, siquidem egressi à nobis. Quo nanque barbaræ nationes aduersus filios Israel olim commotæ sunt, tot, imò plures, contra fidem catholicam & doctrinam Euangelicam insurrexerunt. Nec adhuc cessauit hæc oppugnatio. Multa siquidem hostium castra in circuitu eius positæ sunt, vallauerunt eam vndique, vt ad terram prosternerent. Ab Oriente, Simon, Menander, Valentinus, Manes. Ab Occidente, Priscillianus, Vigilantius, Petrus Abailardus. A Meridie, Tertullianus, Nouatus, Donatus. A Septentrione, vnde panditur omne malum, Pelagius, Ioannes Vvicleph, Ioannes Huss, Martinus Lutherus. Concussa est igitur à quatuor angulis, machinę ex omni parte contra eam admotæ sunt. O quot sophisticæ collectiones, quot fallaciæ, quot scripturarum torsiones atque dilanationes appositæ sunt, vt hoc quod Christus iecit fundamentum, videlicet fides, rueret? Verùm post tot bellorum incursiones, post tot iacta aduersus illud tela, fixum & immobile ad finem vsque seculi permanet fundamentũ, quoniam Dominus promisit se rogaturum pro Ecclesia, vt eius fides non deficeret. At qualiter deficere poterit, illo pro ea rogante, qui semper exauditur? Adiuuat ergo eam Deus vultu suo. In medio eius stat, vt non commoueatur. Quò fit, vt nusquam hæreticorum acies aduersus Ecclesiam pręualere possint, aduersus quam (Domino teste) nec inferorum portæ prævalebunt. Nec tamen ab hac infestatione ideo abstinuerunt hæretici, aut in posterum vnquam abstinebunt. Oppugnant etenim semper, quamuis nunquam expugnare valebunt. Sicut nanque Iebusæus olim semper mansit inter filios Israel, in ipsa etiam Hierosolyma, nec vsquam deleri potuit, Deo ita aut permittente aut disponente ad Iudæorum ignauiam repellendam, vt videlicet scirent inter eos habitare, quos timere, & propter quos vigilare eos oporteret: ita etiam nũc, quantumlibet Ecclesiæ ab hæreticis expurgetur, semper ad nostrum exercitamentum Iebusæus erit in medio. Oportet hę reses esse (ait Paulus) vt qui probati sunt, manifesti fiant. Quia ergo semper futuros hæreticos prævidit Apostolus, ideo omni qua potest sedulitate ac solicitudine admonet, vt eos deuitemus, & ab eorum commercio abstineamus:

Luce 22.
Psal. 45.
Matt. 15.
Iosue. 15.
Iudic. 1.
1. Cor. 6.

quoniam sciebat quantum nocumenti habita cum eis cõmunio posset adferre. Sermo enim eorum vt cancer serpit. Hac de causa plures Ecclesiastici scriptores moti, anxiè laborauerunt in inquirendis hæreticis, eorumque erroribus, vt eos nobis describerent: vt inde postmodum forent aliis vel sic noti ij, quos iuxta Pauli præceptum deuitare oportebat. Inter quos primus ex his qui extant, est Irenæus Lugdunensis episcopus, Apostolorum temporibus valde vicinus. Hic elegans opus de hæresibus composuit quinque partitum libris, in quorum primo omnes hæreses & illarũ autores enumerat, quæ ad suum vsque tempus Ecclesiam oppugnauerant. In aliis vero libris aduersus aliquas illarum disputat. Post hunc eodem fermè tempore Tertullianus extitit, qui quamuis ipse, postmodum hæreticus, prius tamen cum Catholicus esset, librum composuit de præscriptionibus hæreticorum, cuius appendix est libellus alter de hæresibus. In quo breui compendio hæreticorum omnium qui ante illum fuerant, nomina & hæreses pandit: quamuis non omnes illorum errores describerit. Philaster Brixiensis Episcopus, quem beatus Augustinus testatur se Mediolani cum beato Ambrosio vidisse, maiusculum opus de hæresibus ædidit, nec illas omittens quæ ante Christi aduentum apud Iudæos olim fuerant. Hoc fermè tempore Epiphanius Cyprius Episcopus volumen de hæresibus Græcè scripsit, sex libris, vt Augustinus testatur, distinctum, opus tamen, eodem Augustino teste, satis paruum. In quo octoginta duntaxat enumerauit hæreses, adiunctis etiam eis quæ olim apud Iudæos fuerant exortæ. Ab istorum duorum episcoporum libris hauriens Augustini precibus, Quod vult dei impulsus, opus de hæresibus ad eundem, Quod vult Deum ædidit In quo eas duntaxat descripsit, quæ post Christi in cœlos ascensionem Ecclesiam inuaserunt Quapropter à Simone illo Mago, de quo in actis Apostolorum fit mentio, suam auspicatur historiam. Post illos omnes egregios viros, Guido de Perpiniano Carmelitani instituti, & postea Elnensis episcopus, librum de hæresibus composuit, in quo illas hæreses addidit, quæ post, Augustinum fuerunt exortæ, nec illas omittens quæ olim apud Iudæos fuerant. Verum hic non contentus est hære- *Act. 8.*

ticorum nudam narrare historiam, prout Augustinus, & Philaster fecere, sed cum singulis hæreticis manus conserere tentauit, & quasi ad singulare prouocat certamen. Quam rem adeo infeliciter agit, vt sæpenumero vetitatem dicas succumbere, si ex illius pugna censura dicenda sit. Omitto quòd in ipsa etiam historiæ narratione deficit. Velut enim parum diligens historiæ inquisitor, multas hæreses omisit, etiam ex his quæ circa tempora sua pullulare cœperunt, cuiusmodi sunt Albigenses, Flagellātes seſe, Petrus Abailardus, Henricus Tolosanus, Almaricus, Durandus de Valdach, aliique multi hæretici, quorum errorum nusquā Guido meminit. Aliquando hæreses commutat, tribuens huic quæ sunt illius. Aliquando etiam errores ex diametro apertissimè pugnantes eidem factioni tribuit, vt facilè est apud eum inuenire, cùm de erroribus Armenorum loquitur. Demum post istos omnes, quidam frater Bernardus de Lutzemburgo, omnium hæreticorum catalogum descripsit opus certè laboriosum, quamuis in illo sæpe hallucinetur, multos ibidem recensens qui meliori lapillo fuissent notandi, vt est Papias, & alij de quibus inferius dicemus. Alios etiam plures ibidem miscet, qui nullo pacto ad hæreticorum familiam spectare videntur, quoniam Christum per baptismum nunquam fuerunt induti, vt est Auicenna, & Auerrois, qui cùm nunquam Christo nomina in baptismo dederint, nullo pacto fieri potest vt hæretici dicantur.

Nam alioqui omnes gentiles Philosophi forent hac ratione sub hæreticorum nomine scribendi. Hi ergo omnes qui hæreticorum historiam texuerunt, in hoc vnum laborauerunt, vt hæreticorum factiones describerent, & sic velut indice aliis ostendisse viderentur hostes fidei, à quorum communione abstinere oportebat. Qui labor non parum Ecclesiæ Catholicæ hucusque profuit, & nunc indies plus prodest: quoniam primus gradus ad omnem virtutem capessendam, vt regius Propheta ait, est declinare à malo: huic autem primus est, facere bonum. Arator etenim prius agrum à spinis aut quibuscunque noxiis herbis expurgat, & sic terra ex acceptis postmodum seminibus segetes producit. Ad hunc modum medicus præscribens leges infirmo

Psal.33.

ALFONSI A CASTRO, ZAMORENSIS ORDINIS MINORVM REGVLARIS obseruantiæ, prouinciæ sancti Iacobi, aduersus omnes hæreses, libri XIIII.

Secundus & Vltimus Tomus.

PARISIIS,

Apud Stephanum Paruum, in clauso Brunello, è regione D. Hylarij, sub signo Pomi Pini.

1565.

PARISIIS,

Apud Sebastianum Parmam, in clauso Brunello,
è regione D. Hylarii, sub signo
Pomi Pini.

M. D. C.

quibus incolumitatem & assequi & tueri possit, prius illum docet cibos à quibus est illi abstinendum. In omni etiam doctrina non minus laborandum est vt errores extirpentur, quàm vt veritas doceatur. Nam extirpatis erroribus, veritas clarius agnoscitur, agnita, ardentius amatur, amata, denique vehementius defenditur, & cautius custoditur. Quòd si hoc in qualibet doctrina obseruatur, multò salubrius id fiet in Theologia, hoc est in doctrina Euãgelica, in qua (vt est apud Augustinum) nullibi periculosius erratur, aut fructuosius aliquid inuenitur. Bene ergo nostris cõmodis prospexerunt, qui hæreticorum historiam texuerunt, vt inde cognosceremus eos à quorum commercio nos abstinere oportebat. Verùm etiam si hic eorum labor vtilis valde fuerit, multò tamen magis, mea sententia, nostræ vtilitati consuluissent, si plus laborassent vt ostenderent hæreses & errores, à quibus erat præcipuè abstinendum, quam hæreticorum nomina, qui illarum hæresum fuerunt autores. Nã ex hæresi cognita facillimè quisque cognoscet pertinacem eius autorem aut fautorem esse aut fuisse hæreticum. At hæretico proscripto, & velut tali diffamato, non sic cognoscitur quid vitandum sit in eo. Plerique etenim norunt Arrium, Sabellium & Nestorium fuisse hæreticos, & velut tales ab Ecclesiæ communione eiectos atque damnatos: non tamen perinde Arrianos, Sabellionos, aut Nestorianos agnoscunt, quia videlicet ignorãt quid fueri in causa, vt Ecclesia Arrium, aut Sabellium, aut Nestorium tali inusserit nota. Omitto quòd in Catalogo plures hæretici nomine describuntur, quorum tamen nulla citatur hæresis propter quam constet eos merito sic fuisse notatos, vt sunt Adelbertus Gallus, Clemens Scotus, Petrus Constantinopolitanus, Petrus Olerij, Valdemarius, Nicostratus, Euagrius Ponticus, aliique multò plures. Quid quæso iuuat scire hos fuisse olim hæreticos, ignorata causa propter quam tam tristis sit in eos dicta censura, præcipuè cùm istorum libri non extent, qui hac occasione forent ab idiotis vitandi? Cùm igitur ob hæresim quam quisque docet aut tuetur, sit hæreticus vitandus, & non vice versa propter hæreticum hæresis ab eo asserta: videntur mihi (quod citra inuidiam & eorum suggillationem dixerim)

consultius illi fuisse facturi, si plus laborassent in hæresibus prodendis, quàm in hæreticorum nominibus recensendis. Quæ in re neminem hucusque, ex his quos legi, video exactè laborasse: quoniam etsi Augustinus, aut Philaster, aut Tertullianus, aut Guido, aut Catalogus, omnium hæreticorum factiones descripsissent, nullus tamen eorum omnes cuiuslibet hæretici errores recensuit, imò eorum quilibet plures omisit. Aliquas siquidem tribuit hæreses Cataphrygibus aut Gnosticis Philaster, quarum nec meminit Augustinus de eisdem hæreticis loquens. Aliquas item Augustinus impingit Manichæis, quas nullo pacto commemorat Philaster. Guido autem cum August. sequi videatur, nec alium præter Augustinum circa veteres hæreticos enarrandos eum vidisse appareat, cùm de qualibet hæreticorum factione differit, non plures illi errores impingit, quàm apud Augustinū legit: quamuis apud alios autores, si eos legisset, potuisset plures reperire. Vnde apertissimè conuincitur eos in hoc tantum laborasse, vt hæreticos nobis velut indice ostenderent. Quæ omnia mihi pressius intuenti, visum est opus aggredi, in quo non tantū studebo vt omnes recensea hæreticos, quantū vt omnes describā hæreses, quæ ad nostrum vsque tempus, scriptorum, quos potui habere, memoria conseruauit, supplens ex vnò, quod alium omisisse, video. Quo facto fiet vnà omnium hæresum congeries, à qua quemlibet catholicum abstinere oportebit. Et sic facilé quisque agnoscet toxicum quod vitandum est, & semitam à qua declinare debet. Vt autem ex hoc nostro labore facilius quilibet proficere valeat, hæreses ipsæ non iuxta tempora in quibus ortæ sunt, disponentur, sed iuxta rerum materias circa quas versantur. Quapropter res ipsæ de quibus tractant, perdictiones iuxta alphabeti ordinem digestas distribuentur. Sub qualibet verò dictione hæreses illæ disponentur, quæ ad rem perdictionem illam significatam spectare vi debuntur. Quo ordine obseruato, facillimum cuique erit, proposita semel quacūque materia, scire hæreses quæ iam circa illam exortæ sunt, & quas vitare oportet. Cùm verò vnamquamque hæresim pertractabo, hunc tenebo ordinē. Primò post enarratam hæresim, hæresiarcham prodam, velut illius factionis ducem: qui postmodum sub eo duce mi-

litauerunt: qui etiam deinde errorem iam emortuum ab inferis reuocarunt. Tum contra ipsum errorē aliquibus argumētis eisque breuissimis, disputabo, quibus hæresis (mea quidē sentētia) reuinci posit. Exequētur hoc alij doctiores fortius & efficacius, ego pro modulo meo præstabo quod potero. Nolui fusius spaciari, quanquā forsan sæpe id agere facillimè potuissem, in cāpo latissimè patēti, sed in arctū omnia congessi, strictius omnia expēdi, cōsultius fore iudicās, pauca idonea adferre, quàm multorum animos loquacitate mea prægrauari. Quòd si de omnibus hæresibus esset latè disputandum, fieret necessariò, vt modum vnius voluminis etiam magni, nostrum excederet opus: quoniam nec in tribus aut quatuor voluminibus, ne dicam in vno, possunt omnes hæreses coaceruari. Idcirco breuitati studere decreui, & in compendij formam omnia redigere. Quæ verò restabunt, ad alios scriptores, si quos scierim, remittam, vnde vberius haurire quisque posit. Postremò si quod celebratum fuerit concilium, quod de illa re quoquo pacto definierit, definitionem & decretum subiungam. Quantus autem hic noster labor fuerit, lector candidus & à liuore alienus facilè iudicabit, cùm ad solas hæreses recensendas oportuerit plurimos autores euoluere, plurima lustrare volumina, præsertim quòd cum inter recentiores sæpenumero non cōueniat, oportuit ab aliis vetustioribus veritatem petere. Quo labore transacto, cū videre nihil restare maiorem, videlicet aduersus tot serpentes pugnare, tot monstra domare, detrectabat ab incœpto, pondere tantarum rerum pressus: quoniam considerabam ne sumpsisse materiā meis viribus minimè (vt iuxta Horatij præceptum decebat) æquam: retraxissemque pedem, nisi Dominum audissem dicentem: Vnus ex vobis fugabit mille. Non est enim nunc manus Domini aut infirmior, aut impotentior ad me roborandum contra hæreticos, quam olim fuit ad præstandū auxilium & robur Sampsoni contra Philistæos, quorū mille vna asini mandibula interemit. Quapropter etsi consistant aduersum me omnium hæreticorum castra, nunquam timebo, quoniam in Domino confido quòd à dextris mihi erit, ne commouear. Hæc ergo fiducia munitus, in campum descendo, cōtra omnes & singulas hæreses pugnaturus. Sed

Deut. 32.

Iudic. 15.

antequam ad pugnam accedamus, prius pro certamine necessaria parare oportet, vtpote ostendere symbolum eorum hostium cum quibus pugnandum est, & arma quibus præliari oportet, iudices sub quibus certaminis periculum est subeundum. Nam si nullus sit iudex, nullus erit certandi finis, præsertim aduersus pertinaces. Verùm nedum falsos aliorum errores exagito, in aliquem ipse, dæmone instigante, & Deo permittente incurram, illud imprimis testor, & testatum esse semper volo, me nolle vnquam ab ea fide, quã catholica tenet Ecclesia, vel latum pilum discedere. Quòd si fortè aliquid simile deprehendatur, non ex industria dictum esse volo, sed per incuriam aut ignorantiam ab homine qui errare potuit, elapsum, & iam nunc pro recantato haberi peto: dicam etenim cum Augustino, quòd errare potero, sed hæreticus nunquàm ero.

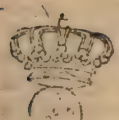

FINIS.

F. ALFONSI DE CASTRO Zamoren. minoritæ aduersus hæreses, liber primus.

Quid sit hæresis. Cap. 1.

DE hæresibus tractaturus, ab hæresis definitione auspicãdum censui. Prius enim oportet, iuxta Aristotelis præceptum, hæresis definitionẽ statuere, ad quam velut ad gnomonem sit quæuis assertio de hæresi examinãda. Hæresis iuxta nominis veram & integram significationem electio dicitur, quòd scilicet eam vnusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem: venitque à verbo Græco αἱρεῖσθαι, quod Latine sonat eligo. Inde philosophorum sectæ aut opiniones, hæreses appellatæ sunt. Ex qua vocis significatione alicui fortasse videretur doctrinam Euãgelicam hæresim fore appellandam, cùm eam plurimi errores alios deserẽtes, sibi eligant, eò quòd existiment esse veriorem. Verùm hoc statim dissoluet quisque, si consideret Euãgelicam doctrinam non ab homine proditam, aũt aliqua humana ratione inuentam, sed solæ Dei inspiratione & reuelatione agnitam, ac ideo non ex nostra electione obuenisse alicui, sed sola Dei voluntate eam manifestãte. Nullus enim suæ tantum innixus prudentiæ, illi assentire posset. Quò fit, vt prius à deo edoctum esse oporteat, quisquis hanc verè & renaciter (vt decet) amplectatur disciplinam. Sic enim dicit ipse veritatis magister: Nullus venit ad me, nisi pater meus traxerit illum: Quapropter iuxta vocis proprietatem quantumlibet extensa dictione, minimè hæresis appellari potest. Cui sententiæ fauet Theophylactus super illud ad Colossenses secundo: Videte ne quis vos seducat per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum. sic enim ait: Vides quemadmodum per varia, humana quædam hominum sensus & cogitatus, captiones eiusmodi emanarint. Eóq; hæreses *Ioan. 6.* *Theophyl.*

dicuntur, quòd hominum sint variæ sententiũ opiniones. Sed Christianorũ hæc fides nequaquam humano aliquo sensu vel iudicio constat, & ideo nec nomen aliquod sortita est istiusmodi, vt hæresis diceretur. Hęc ille. Sententia ergo quam pro suo arbitrio sibi quisque eligit, hæresis appellatur. Hinc (mea sententia) viri catholici nomen hæreseos contrahentes, assertionem à vera fide deuiantem hæresim appellauêre, quasi non à Deo habitam aut reuelatam, sed hominũ electione inuentam, nec sacris literis conformẽ, sed veritati fidei repugnantem. Omnis enim veritas ad fidem spectans, cui credere tenemur lege diuina, à Deo ipso reuelata est, nec ex hominum electione pendet. Alioqui si ex hominis electione penderet, quisque impunè illi dissentire valeret: cui manifestè obuiat Paulus, qui in prima ad Corinthios epistola capite secũdo ficait: Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed virtute dei. Si ergo aliquid humana ratione inuẽtum est, illud minime fides est. Quò fit, vt si res se offerat, ad cuius alterã ex oppositis partem tuendã fides nos cogat, ibi assertionem contrariam, hæresim appellemus. Sic igitur euenit, vt hoc nomen hęresis, quod Ethnicis promiscuũ est omni opinioni, siue verę, siue falsę, theologis, qui eo paulo contractiore significato vtuntur, sit infame, eò quòd in fide, in qua oportet captiuare intellectum in obsequium Christi, proprij iudicij sententia præfertur sacris literis, aut Ecclesiæ definitioni, aut Conciliorum traditionibus. Qui autẽ sacris literis, aut Ecclesiæ definitionibus contradicit, spiritui sancto huius rectori & illarũ autori contradicit: Qui vos, inquit Christus, spernit, me spernit: qui autẽ me spernit spernit eũ qui misit me. Et alibi: Qui spernit me, & nõ accipit verba mea, habet qui iudicet eũ. Qui ergo, ecclesia contempta, aut sacris literis posthabitis, soli suæ prudẽtiæ innititur, ad eò arrogãs est, vt huic verè tribui possit, quod dicit Paulus: Qui extollitur supra omne quod dicitur Deus. Quã superbiã idem gentium doctor alibi clarius exprimit,

1. Cor. 2.

Luc. 10. Ioan. 12.

2. Thess. 2. 1. Tim. 6.

dicens: Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundū pietatē est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languēs circa quæstiones & pugnas verborum. Nolle etiam ac quiescere (vt est in primo Regum) quasi peccatū ariolandi est. Grauissimū ergo peccatum est propriæ sententiæ adeò tenaciter adhærere, vt præ illa quis ecclesiam contēnat, quæ à Deo regitur. Vnde Greg. Cùm nequissimi spiritus vniuscuiusque animā in prauis operibus inuoluūt, sed integritatē fidei vitiare non possunt, quasi adhuc inferiora membra polluūt. Qui autem in fide corrumpuntur, vsque ad verticem constuprantur. Malignus enim spiritus ab infimis mēbris quasi ad summa pertingit, cùm actiuam vitam polluens, castam celsitudinem fidei, diffidētiæ morbo corrumpit. Hæc ille. Vides hic, vt quemadmodum fides est basis totius christianæ virtutis, ita hæresis sit totius nequitiæ complementū. Hac ergo de causa, & non immerito, hæresis nomen Christianis famosum est, quod Ethnicis est promiscuū: quòd apud hos liberū sit cuique pro iudicio sentire: apud illos verò, quātumlibet rationes vrgeant, nūquam licebit aliud quàm ecclesia sentire. Ostensa ergo nominis ratione, superest vt rei definitionem statuamus. Hęresis est dogma falsum fidei orthodoxę repugnās. Dicimus hic, dogma falsum, omnem enūciationem falsam, siue illā quis dogmatizet, siue illā secū tacitus affirmet. Nam vtrunque hæresis esse potest. At prēter enūciationem hæresis esse potest. At præter enunciationé hęresis nequit inueniri. Sola enim res effecta, absque iudicio intellectus definiētis peccatū esse potest, hæresis autem minimè. Qui enim furatur, etsi contra scripturā id fieri vetantem agat, non est hæreticus, nisi credat furtū non esse peccatum. Fornicationē sacra scriptura prohibet, at qui fornicatur, nisi hoc impune fieri credat, non est censendus hæreticus. Opus ergo solum sine intellectus errore, hęresis non est, quantumlibet opus sit ex scriptura prohibitum. Propter quod admonere oportuit, vt cum simoniam aliquando hæresim appellari audieris, intelligas, non opus ipsum quo simonia committitur,

1. Reg. 15.

Definit. hæreseos.

esse hæresim, sed errorem quo credit spiritualia esse venalia. Sic enim vocatur à Gregorio Nazianzeno in fragmento quodam à Gratiano positum prima quæstione primo capite, qui studet. Sed obstabit quispiam, si res acta, intellectu minimè circa eam errante, hæresis non est, quare deprehensus in exercitio Iudaicæ cæremoniæ, aut alicuius ritus Sarracenorũ, vt puta quia sabbatum obseruat, aut agnum Paschalem comedit, velut hæreticus punitur? Quòd si ex facto dicas suspicionem oriri, vt id quod facit, ita esse faciendum credat: cur non eadẽ ratione fur aut forpicator ansam suspicionis præstat, vt suspicemur illum sic facere, quia sibi licere credit? Cui obiectioni respondetur, magnum esse inter hæc & illa discrimen. Sunt enim aliqua peccata ad quæ homines sunt natura procliues, vt sunt carnis illecebræ, auri sacra fames, honoris appetitus. Hæc ergo cum talia sint vt in illa præcipites feramur, etiã repugnante conscientia agimus. Sunt alia peccata, quæ secus se habent, ad quæ voluntas non fertur, eo quòd nihil habent quo possint allicere voluntatem: quapropter cum ad illa voluntas indifferẽs ac dubia sit, intellectum cõsulit, vt sciat quid facto opus sit: neque in his repugnante conscientia aliquid agere tentat. Est enim intellectus voluntati à consiliis. Sæpenumero autem accidit, vt res, incõsultis omnibus, imò omnium consilio posthabito, in id ad quod pronus est, præceps ruat & quod libuerit agat: cũ tamen sæpissimè in reliquis consulentibus cedat, & ex eorũ consilio fieri omnia præcipiat. In his ergo ad quæ voluntas non est prona, nusquã intellectus iudicio spreto aliquid operatur. Ad cæremonias autem has vel illas obseruãdas, nulla est à natura pronitas in volũtate, nisi fortè ex cõsuetudine exequendi eas, quæ altera est natura. Idcirco vehemens est suspicio, vt ibi volũtas regatur ab intellectu, ita vt quod facit, sic credat esse faciẽdum.

Matt 7. Sic enim Saluator ait: A fructibus eorum cognoscetis eos. Nam (vt Aristoteles tertio Ethicorũ ait) qualis est vnusquisque, talia dicit & operatur. Ex hac sola (vt opinor) ratione simoniacus appellatur hæreticus à Gregorio in registro, dicẽte: Quisquis per pecuniã ordinatur,

ad hoc vt hæreticus fiat, ordinatur. Nam ex hoc quod imprecabile licetur, verisimile est eũ male sentire de sanctitate Ecclesiæ, quasi credat eam velle spiritualia liceri, quam tamen Ecclesiã credere tenetur sanctam, immaculatam, sine macula & sine ruga. Ecclesia igitur de his quæ foris patent, iudicat: quæ non est dubium esse mala. An autẽ intellectus sit concors operi necne, Deus nouit qui intuetur cor. Homines autem nesciunt nisi quæ foris patent: quanquã vehemens est suspicio, vt in illis magna sit intellectus ad opus consentio. Et hac de causa punitur ex facto istorũ velut hæreticus, qui propter alia opera, quantũlibet per sacram scripturam prohibita, minime vt talis punietur, eò quod ibi suspicari non liceat, vt quod facit, sic credat esse faciendum. Vt ergo ad propositam hęresis definitionem redeamus: colligamus, nullibi hæresim reperiri posse sine errore intellectus, omnis enim hæresis dogma falsum est: at non omne dogma falsum hæresis est, cũ multi sint errores, in quibus (etsi pertinacia adesset) nullum peccatũ est. Fuisset tamen graue peccatum (vt iam diximus) si hæresis esset. Non est ergo omnis error censendus hęresis: quia nec omnis veritas ad fidem catholicam pertinet. Non enim exigitur à Christiano vt sciat numerum & vim elementorum, motum & ordinem & effectus syderum, naturas animalium, fruticum, fontiũ, lapidum, & alia innumera: quæ etsi Christianus ignoret, aut circa illa erret, falsum pro vero asserendo, nullũ peccatum est. Vnde Augustinus in Enchiridio capite vigesimo primo. In his atque huiusmodi falsitatibus, salua fide quæ in Deo nobis est, fallimur: & via non relicta quæ ad illum nos ducit, erramus. Qui errores etiã si peccata non sunt, tamen in malis huius vitæ deputandi sunt, quę ita subiecta est vanitati, vt approbentur hic falsa pro veris, respuantur vera pro falsis, teneantur incerta pro certis. Quamuis enim hæc ab ea fide absint, per quã ad veram certámque atque æternam beatitudinem tendimus, ab ea tamen miseria non absunt in qua adhuc sumus. Hæc August. Iã vides qualiter non omnis error appellandus est hęresis, sicut nec omnis veritas fides appellat. Error

ergo ille qui fidei catholicę obuiat, hæresis dicitur. Merito ergo hæresim superius definiuimus quod sit dogma falsum, fidei orthodoxæ repugnans. Propter quod meritò quærendum erit, quæ sint illa quibus fidem adhibere tenemur. Opposita enim ex mutua collatione facilius cognoscũtur. Sic enim postquã cognouerimus quæ sint illa quę ad fidem catholicam spectant, manifestè colligitur, vt omne quod illis repugnare certò sciuerimus, hæresim esse decernamus. Inde etiam ostẽdetur, quibus armis vtendum erit ad hæreses expugnãdas. Fides autem catholica, quam indubiè tenere oportet, est ea quam sacræ litteræ produnt. Et non solum hæc, sed quicquid (etiã sine sacris litteris) sancta mater Ecclesia vniuersali traditione nobis credendum proponit. Si ergo quodlibet horũ diuina lege credere tenemur: fit necessariò, vt quicquid alicui horum repugnat hęresis esse credatur. Ideo oportet vt singula hæc, singulis capitulis disseramus. Et primo quę sunt scripturæ, quæ pro canonicis habendæ sunt inquiramus.

De scripturis canonicis quibus hæreses reuincendæ sunt. *Cap.* 2.

QVVM ergo aduersus hæreticos sit nobis pugna designata, expediens mihi videtur vt arma quibus dimicandum erit, prius assignentur. Sic enim in carnali militia videmus, vt prouocanti ad singulare certamen & prouocato simillima sint arma. Non enim fas est cuique pro libito armis vti, sed ea oportet vtrique esse paria simillimáque. Quò fit vt ante congressum prodãtur arma quibus certaminis periculum subeundum est: in qua re sæpenumero euenit, vt non modica sit ante pugnam de telis elegendis dissensio, cùm inter eos de hac re non conuenit. Neque multum ab hoc instituto distat disputandi ratio. Sunt enim in vnaquaque scientia principia, in ea notissima tãquam communia omnibus arma, quibus sublatis (vt Aristoteli placet) nullus disputationi relinquitur locus, nullúmque telũm quo configere possis aduersarium,

Ne ergo in posterum pluries disceptandũ esset de scriptura, oportuit primum statuere quæ canonica sit, cui credere quisque teneatur. Nam sicut in aliis scientiis, prima earũ principia, nullus qui eas profitetur, negat: ita in negocio fidei, pro vnico & indubitato principio, à quolibet qui se pro Christiano gerit, haberi debet, verum esse quicquid in sacris codicibus continetur. Credi enim par est non solũ à Christiano, verũ & ab Ethnico vel mediocriter pio, & de Deo ea solum quæ naturali ratione haberi possunt, sentienti: Deum adeò veracem esse, vt mentiri nequeat. Si ergo Deus mẽtiri non potest, scriptura ab eo cõdita, falsa perinde esse nequit. Et quicquid per aliorum ora Deus nobis insinuare voluit, erit perinde verũ, ac si ab ore ipsius Dei prodiisset. Locutus est nanque dominus Deus Israel (vt ait Zacharias apud Lucam) per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum eius. Et Propheta regius testatur linguã suam calamũ esse scribæ velociter scribentis. Hoc epitheto spiritum sanctũ designans, cuius gratia (ex Ambrosij sententia) tarda molimina nescit. Hoc etiam vel ipsorum prophetarum testimonio euidenter patere potest, cùm solenne sit apud eos hæc addere, Hæc dicit Dominus Deus, Cui sententiæ adstipulatur Paulus: Multifariam, inquit, multisque modis olim loquẽs Deus patribus in prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Ecce qualiter Pauli testimonio Deũ ore prophetarum locutum fuisse constat. Et beatus Petrus eandem sententiã docet, dicens: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirãte locuti sunt sancti Dei homines. Et ipse dominus Deus cuidam prophetæ dicit. Si separaueris speciosum à vili, quasi os meũ eris. Denique Dominus in Euãgelio, cùm discipulos ad prædicandũ mittit, fiduciã eis quasi parũ ad loquẽdũ audacibus præbẽs dicit: Nõ enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex quibus omnibus manifestè colligitur scripturas aliquas diuinas esse, illas scilicet quas homines aliqui Deo inspirãte scripserũt: imò (vt verius dicã) quas Deus ipse manib' hominũ scripsit.

Luc.1. *Psal.44.* *Heb.1.* *2.Pet.1.* *Hier.15.* *Matt.10.*

His omnibus fidem integram præstare debemus, nec eis magis quàm deo illarũ autori refragari licet. Harum ergo scripturarum testimonia, tanquam prima in hac scientia principia, & velut arma omnibus communia suscipienda sunt, quibus & hæreticũ se tueri oportet, & nos aduersus eundẽ pugnare. Est enim sacra scriptura, turris Dauid cum propugnaculis munita, ex qua mille clypei pendent, omnisque armatura fortiũ. Hæc est etiam torrens vnde Dauid lapides sumpsit, quibus superbum Goliath prostrauit. Arma Saulis, quæ magis grauant quàm iuuant, ratiocinationes sunt ex humana prudentia manãtes. Nam (vt dicit Hieronimus in epistola ad Theophilum Alexandrinũ) fides pura & aperta confessio, non quærit strophas & argumẽta verborum. Vnde patet miserè errasse Felicianũ hæreticum Arrianum dicentem, in caussa fidei magis rationibus, quàm scripturarum testimoniis vtendum esse. Illa enim circa quæ nostra fides versatur (vt aliàs longiori tractatu disseremus) supra omnem rationem sunt, nec ad ea inuestiganda nostri intellectus lucernula sufficit, lumen effundere sufficiẽs. Vnde Basilius in expositione Psalm. 115. sic ait: Denique in quolibet studio, quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subiectorum demonstrationes inquirere, sed necesse omnium artium, quæ probatione nituntur, principia sine vestigatione aut ratione posita, reliqua quæ deinceps sequuntur cum ratione ostendere. Sic & theologiæ mysteriũ ex fide minimè rationibus probata ædificium quærit. Hæc Basilius. Velle igitur rationibus conuincere, sacram scripturam esse veracem, ranta mihi videtur dementia, ac si quis vellet rationibus fulcire prima alicuius scientiæ principia. Sacrã scripturam esse veracem axioma est cuilibet se pro Christiano gerenti, contra quem solum arma sumpsimus. Non enim aduersus Ethnicos & Sarracenos est nobis sermo, sed aduersus eos qui se Christianos iactant, cum nihil minus sint. Qui omnes velut primum in hac disciplina principium credere tenentur, sacram scripturam esse veracẽ. An verò talis scriptura diuina sit vel humana,

Cant. 4.
1. Reg. 17.
Basilius.

quispiam fortè vertet in dubium. Idcirco videndū est quinam sunt hi libri qui pro canonicis habendi sunt, quorum dictis velut diuino oraculo refragari non licet, & quorum testimonio reuincendi sunt, hæretici. Vt ergo sciamus libros quos pro canonicis habere oportet, audiamus quid in hac parte concilium Laodicenū in suorum decretorum. cap. 59. definierit. Concilium Laodicenum. Non oportet ab idiotis Psalmos cōpositos & vlgates in Ecclesiis dici: neque libros qui sunt extra canonē legere, nisi solos canonicos noui & veteris testamenti. Quæ autem oporteat legi, & in autoritatem recipi, hæc sunt: Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiū, Iesu Naue, Iudicum, Ruth, Regum libri quatuor, Paralipo. libri duo, Esdræ, liber Psalmorum numero. 150. Prouerbia Salomonis, Ecclesiastes, Cantica canticorū, Iob, Hester, Duodecim prophetarū libri, id est, Oseę, & Amos, Ioel, Abdias, Ionas, Michæas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Noui testamēti, id est, Euangelium secundum Matth. secundum Marcum, secundum Lucam, secundū Ioannem, Actus apostolorū, Canonicæ epist. 7. Iacobi vna: Petri duæ, prima, & secūda: Ioannis tres, prima, secunda, & tertia: Iudæ vna: Epistо. Pauli num 14. ad Rom. ad Cor. prima: & secunda: ad Galat. ad Ephe. ad Philippenses vna, ad Colosſ. vna: ad Thess. duæ, prima, & secunda: ad Tim. duę, prima & secunda, ad Titū, ad Philemonē, ad Hebræ. Hæc consilium Laodicenum. Sed iam video quantum exultet hæreticus ex ratione librorum in hoc catalogo assignata, cum videat plerosque ibi omitti, qui passim pro canonicis habētur. Nam & hoc maximè cupiunt hæretici, vt omnes quot potuerint libri à canone auferantur, neque in catalogo sacrorum voluminum connumerentur. Vident enim non licere autoritati cuiusque scripturæ sacræ repugnare: quapropter summopere nituntur scripturas minuere, ne arma habeamus quibus eos configere possimus. Cuius rei vel hoc testimonium efficacissimum esse potest, quòd si fortè contra suam assertionem adfe-

Concilium Laodicenū.

ratur ex quopiam sacræ scripturæ libro locus aliquis tam apertus, vt non patiatur adulterinam aliquam expositionem, sicque claudat hæreticũ, vt nullã illi rimulam, qua elabi possit, relinquat, statim ad hoc eis commune asylum confugiunt, vt non vereantur inficiari librum illum esse canonicũ, aut vllo modo ad sacram scripturam pertinere. Dicet ergo hæreticus quispiam: Ecce Laodicenum consilium in spiritu sancto congregatum de libris canonicis definit, nec tamen inter eos cõmemorat librum Tobiæ, aut Iudith, aut Sapientiæ, aut Ecclesiasticum, aut Machabæorum libros, aut Apocalypsim, nõ sunt ergo hi pro canonicis habendi. Hæc collectio cuicunque vel parum docto logico est infirma. Nam etsi sufficiens argumentum ad probandum aliquid sit, quia iste aut ille idem dicit, non tamen sufficiens est ad aliquid negandũ, quia ille non dicit. Quò fit vt ex hoc quod libri præfati à concilio Laodiceno prætermissi sunt in ratione sacrorum librorum reddenda, non oporteat libros illos à sacro instrumento esse reiiciendos. Cæterum fieri potuit, vt tunc de libris illis fuerit ab eis dubitatũ, & in re tam seria noluisse temerè quicquã definire, donec plenius fuissent edocti. Sed instat hæreticus. Si dubitatũ est ab illis in spiritu sancto congregatis, qualiter nos audemus velut certi asserere, de quo illi dubij fuerunt? O fortè argumentũ. Quid cogit vt perpetuò dubitetur, quod semel dubitatũ est? Respondeat vel parum eruditus logicus, sint ne sufficientes hæ collectiones? Olim dubitatũ est de hac re, ergo nunc dubitatur, olim licuit vertere in dubium, nunc ergo licebit. Prima collectio clarè ostenditur infirma ex hominis profectu in addiscendo, vt continuò dicendo proficiat, quò fit vt plura nunc certò sciat, quę olim vel sibi erant dubia, vel penitus ignota. Cur non idem dicendum de Ecclesia in membris eius? Erit ne Ecclesia semper in eodem statu, vt nunquam proficiat? Absit. Proficit enim vt in virtutibus & bonitate, ita in scientia & doctrina, Deo eam quotidie plenius illustrante. Propter hoc in Canticis Ecclesia comparatur
Cant. 6. auroræ. Quæ est ista, inquit, quæ progreditur quasi aurora consurgens? Aurora autem temporis successu ma-

gis splendet, vehemẽtius rutilat, Sic etiã si velimus Ecclesiam à calce (vt dicitur) ad carceres reuocare, quam parua lux in principio nascentis Ecclesiæ? siue eam ad Abel vsque iustum referas, siue ad mortem Christi, quã do noua surgit è cœlo: tunc enim pauciſſimis notum mysterium illud absconditum. Illi etiam quibus nosse datũ est (Apostolos excipio) non tam plenè & perfectè sicut posteri. Nimirũ progreditur aurora, cõsurgitque sol, effunditque ob oculos nostros lucis suæ vberiores radios. Quò fit vt multa nunc sciamus, quæ à primis patribus aut dubitata, aut prorsus ignorata fuerũt. Secũda collectio ostẽditur debilis, imò inanis, ex mutatione rerũ, ex qua oriuntur etiã decretorũ variatio & mutatio: vnde euenit vt quod olim licebat, iam non liceat. Cæterũ cũ res quæ ad fidẽ pertinent, nunc stataæ sint & fixæ, neque ex hominũ pendeãt volũtate, in hac re (vt aliás dicemus) decrtorũ innocationes nõ proueniũt ex nouitate rerũ, sed ex noua illarũ rerũ sciẽtia: quibus cõpertis, Ecclesia à spiritu sancto edocta, definit. Qua definitione data, nõ licebit dubitare, de quo antea licebat. Beatus Cyprianꝰ in epistola ad Donatũ inter multa mala quę numerat, hoc vnũ auditu dignũ est, fieri pòsse q̃ factũ est. Alioqui si diceret omnia vertere in dubiũ, quę olim dubitata sunt licebit perinde dubitare an obligemur ad obseruantiã legitimorũ, an baptizati ab hæreticis, rebaptizãdi sint. Nã hæc olim ab illustribus viris Ecclesiæ dubitata sunt. Nec tamen ideo nunc dubitare licet, Ecclesia illud fieri vetante. Ad hunc modum olim ab aliquibus dubitatum est de libro Sapientiæ, an esset Salomonis. Ab aliis de libro Tobiæ, an esset canonicus. Ab aliis de libro Iudith, eadem ratione. Ab aliis de libris Machabæorũ simili de causa. Ab aliis de epistola ad Hebræos an esset Pauli. Ab aliis de epistola quæ sub nomine Iacobi circunfertur, an sit eius. Ab aliis denique de libro Apocalypsis. Nunc verò iam nulli de hac re dubitare licet, quia Ecclesia posmodum diuino spiritu amplius illustrata, censuit libros præfatos meliore quam antea lapillo numerandos, quod patet ex concilio tertio Carthaginensi in suorum decretorum caput 47. sic definiente. Concilium Cartha-

Concilium Carthaginense.

ginense. Item placuit vt præter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem scripturæ canonicæ. Primus Genesis, Secundus Exodus, Tertius Leuiticus, Quartus Numeri, Quintus Deuteronomiũ, Sextus Iesu Naue, Septimus Iudicum, Octauus Ruth, Nonus Regum lib. quatuor, Paralipom. lib 2. Iob vnus, Psalteriũ Dauidicũ, Salomonis li. 5. Libri duodecim prophetarũ, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Tobias, Iudith, Hester, Esdræ libri duo, Machab. lib. 2. Noui autem testamenti. 27. Euangeliorũ lib. 4. Actuũ apostolorũ, lib. 1. Pauli apostoli epist. 14, eiusdem ad Hebræos. 1. Petri apostoli. 2. Ioannis Apostoli tres, Iudæ apostoli vna, & Iacobi vna, Apoc. Ioannis li. 1, qui sunt 27. Hæc cõcilium Carthaginense tertium, cui interfuit beatus pater August. Vides hîc nullum librum prętermissum eorũ qui in sacro volumine passim circũferũtur, præter duos Esdræ: reliquos autem omnes sacris scripturis connumeratos. Hanc eandẽ rationẽ sacrorum librorũ reddit Innocentius Papa huius nominis primus in epist. ad Exuperiũ Tolosanum Episcopũ circa finẽ, quæ epistola habetur in libro conciliorũ, sub hoc titulo, Decreta Innocentij Papæ. Is enim põtifex factus perinde ac doctus. sic ait: Qui verò libri recipiantur in canone sanctarũ scripturarũ, breuis annexus ostẽdit. Hæc sunt ergo quæ de side rata moneri voce voluisti. Mosi li. 5. i. Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronom. necnõ & Iesu Naue, & Iudicũ, & Reg. li. 4. simul & Ruth. Prophet. li. 16. Salom. lib. 5. Psalterium. Item historiarũ Iob. 1. Hester. 1. Iudith. 1. Machab. 1. Esdr. 2. Paral. 2. Itẽ noui testamẽti, Euãgeliorũ lib. 4. Pauli apostoli epist. 14. Epistolæ Ioãnis tres, Epistolę Petri duę, Epistola Iudę, Epistola Iacobi, Actus apostol. Apocal. Ioannis. Hæc Innocent. Ecce eosdẽ libros á pontifice summo, sancto simul & docto, inter canonicos annumeratos, quos cõcilium Carthaginense tertiũ illo fermè tempore sacros & canonicus censuit. Beatus Aug, li. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. eũdẽ etiã librorũ catalogũ recensẽt. Ex quo Augustini loco scrupulus tollitur, qui fortè quẽpiã vrgere poterat

ex catalogo librorum sacrorum superius citato ex cõ cilio Carthaginensi, & innocetio Papa. In vtroque si quidem loco adscribuntur quinque libri . Salomoni quod fieri nequit nisi Ecclesiasticus tribuatur Salomoni, quem constat non esse Salomonis, sed Iesus filij Syrach. Verum hic scrupulus tollitur per ea quæ Augusti nus dicit illo octauo cap . secundi libri de doctrina Christiana. Sic enim sacros libros enumerans ait : Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum ,& Ecclesiastes. Nam illi duo libri, vnus qui Sapientia , & alius qui Ecclesiasticus inscribitur , de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur . Nam Iesus filius Syrach eos scripsisse constantissimè perhibetur . Qui tamen quoniam in autoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Hæc August . Verum de eo quod dixit librum qui dicitur Sapientia , esse Iesus filij Syrach, postea recantat in secundo libro. Retractationum, cap. 4. sic inquiens : In secundo sanè libro de autore libri quem plures vocant Sapientiam Salomonis, quòd etiam ipsum, sicut Ecclesiasticum, Iesus filius Syrach scripserit, non ita constanter sicut à me dictum est, postea dici , & omnino probabilius comperi non esse hunc eius libri autorem. Hæc August . Qui etsi dicat librum Sapientiæ non esse Iesu filij Syrach, nec tamen dicit esse Salomonis, nec etiam retractat id quod alibi dixerat, vtrumque librum , Sapientiam scilicet & Ecclesiasticum, propter quandam similitudinem , cum libris Salomonis , dictos esse illius. Atque ita siue Sapientia sit Salomonis, siue non, intelligimus quo pacto fieri possit vt Salomonis libri sint quinque , quemadmodum Concilium Carthaginense refert: quoniam Ecclesiasticus etsi sit à Iesu filio Syrach editus , tamen propter similitudinem cum aliis Salomonis libris, sæpe dicitur esse Salomonis. Et meritò meo iudicio Salomonis dici potest, cum multa sint in libro illo ex Salomonis libris mutuata. Et iuxta hunc modum benigne interpretari oportet eos omnes doctores qui citantes aliqua ex libro Ecclesiastici testimonia , citant illa sub nomine Salomonis, tanquam ille fuisset illius libri au-

Sixtus. tor. Nam Sixtus Papa huius nominis secũdus in epistola ad Gratum episcopum, citat sub nomine Salomonis illa verba quæ habẽtur in Ecclesiastico: Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. *Ecclc. 24.*

Marcelli. Et Marcellinus Papa, in epistola ad Salomonem episcopum, citat sub nomine Salomonis illa verba: Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis, quæ verba constat esse ex capite. 24. Ecclesiastici. Sed hæc eorum sententia benigne interpretanda est iuxta eum modum, quo Augustinum interpretari dixi mus, ita vt à Salomone dicta esse intelligam⁹, quia maximã habet cum dictis Salomonis similitudinem. Nisi fortè velimus dicere pontifices illos citãdo illa præfata sacræ scripturæ testimonia fuisse lapsos memoria, putãtes ea quæ in Ecclesiastico sunt, cõtineri in prouerbiis Salomonis. Nam in hoc contigisse Ioanni Papæ huius nominis secũdo, apertissimè conuincitur ex epistola illius ad Valerium Episcopum, in qua citat sub nomine Salomonis, hæc verba: Qui genuit me requieuit in tabernaculo meo. Quæ verba cotinentur in illo prę fato capitulo. 24. Ecclesiastici. Quod autem in citatione eorum verborum fuerit lapsus memoria, apertè conuincitur per verba illius quæ statim addidit. Nam post citationem illorum verborum, confestim subdit hæc verba. Et Ecclesiasticus, sicut est ab initio, ita vsque in seculum, nec adiectum est ei, nec minuetur illi. Ex qua citationum varietate constat illum, posuisse discrimen inter Ecclesiasticum & libros Salomonis, & illum putasse primum testimonium ab eo citatum non esse ex Ecclesiastico sed ex libris Salomonis. Deinde post multa tempora celebratum est concilium Florentinum, in quo de libris Canonicis sacræ scripturæ specialis ratio habita est, & de illis speciale datum est Decretum, sequentium verborum tenore. Septimo decernimus vnũ atque eundem deum veteris ac noui testamenti, hoc est legis & prophetarum atque euangelij profitemur authorem. Quoniam eodem spiritu inspirate vtriusque testamenti sancti loquuti sunt, quorũ libros suscipit & veneratur Ecclesia, qui titulis sequẽtibus cõtinen

Concilium Florentinum.

tur. Quinque Moysi, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth: Quatuor Regum, Duo Paralypomenum, Esdras, Nehemias, Thobias, Iudith, Ester, Iob, Psalmi Dauid, Parabolæ, Ecclesiastes, Cantica, Canticorũ, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, ~~Dauid~~, Duo decim prophetæ minores, id est, Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michęas, Naum, Abucuch, Sophonias Aggæus, Zacharias, Malachias, Duo Machabęorum: Quatuor euãgelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioãnis: Quatuordecĩ epistolæ, Pauli, Ad Romanos, Duę ad Corinthios, Ad Galatas, Ad Ephesios, Ad Philipẽses, Duæ ad Thessalonicenses, Ad Colossenses, Duę ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hæbreos, Petri duæ, Ioannis tres, vna Iacobi, vna Iudæ, Acta Apostolorum, & Apocalypsis Ioannis. Hactenus Concilium Florentinum. In quibus verbis id potissimum annotandum est, nullum illorum librorum qui in communibus Bibliis circunferuntur, hic fuisse omissum, imò potius aditum esse librum Baruch, qui in nullo alio Concilio fuerat expresse nominatus. Hunc tamen ideo ab aliis omissum fuisse puto, quòd illum sub nomine Hieremię comprehendi posse censebant, propterea quòd Baruch (vt ipsa sacra scriptura constat) scriba fuit Hieremiæ prophetæ. Denique, vt huic negocio finem imponamus, Concilium Tridentium sub Paulo tertio, & Carolo Cæsare huius nominis Quinto celebratum, me praesente, in quarta sessione eundem sacrorũ librorum ca[illegible]gum amplexatum est, sic inquiens: Sacrorum ver[illegible]orum Indicem huic decreto adscribendum sacro[illegible]ta syno dus censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinã sint, qui ab ipsa synodo suscipiuntur. Sunt verò infra scripti Testamẽti veteris, Quinque Moysis, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Rurth, Quatuor Regum, Duo Paralipomenon, Esdræ primus, & secundus qui dicitur Nehemias, Thobias, Iudith, Ester, Iob, Psalterium Dauidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolę, Ecclesiastes, Cantĩcum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias,

Concilium Tridentinum.

Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, Duodecim prophetæ minores, id est, Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naum Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, Duo Machabæorum, Primus, & secundus. Testamenti noui, Quatuor Euangelia, Secundum Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannen, Actus Apostolorum à Luca euangelista conscripti, Quatuordecim epistolæ Pauli, ad Romanos, duæ, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, Duæ ad Thessalonicēses, Duæ ad Timotheū, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri Apostoli duæ, Ioannis apostoli tres, Iacobi apostoli vna, Iudæ apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis apostoli, si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi cōsueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habētur, pro sacris & canonicis non susceperit, anathema sit. Hucusque Concilium Tridentinū. Quibus verbis nihil potest apertius pro confirmatione catalogi sacrorum librorum dici. Post istas iam enumeratas scripturas, non est alia quæ canonica scriptura aut diuina mereatur appellari. Nam quamuis aliæ multæ sint quæ magnam habeant autoritatem, multo tamen prænumeratis imparem. Canones siquidē apostolorum numero quinquaginta per Beatū Clementem (vt dicitur) aut collecti, aut translati, primum post scripturas sacras tenent locum, Qua propter Beatus Damascenus in quarto libro de fide orthodoxa, recensio canonica librorum catalogo, continuò post subiungit, & canones Apostolorum per Clementem: & Apostolorum per Clementem: & Beatus Isidorus in volumine quo omnium conciliorum decreta congessit, canones Apostolorum ante omnium conciliorum decreta locauit: non quod maior sit illorum autoritas, quam cuiuscunque generalis concilij, vt decet, congregati, sed propter Apostolorum, vt suspicor, maiorem reliquis omnibus & sanctitatem & dignitatem. Conciliorum siquidem omnium probè congregatorum decreta, vt postmodum ostendemus, firmissimam habent autoritatem, quibus nemini

mini licet repugnare. Nec tamen ideo conciliorum de creta, ſicut nec apoſtolorum canones, pro ſcripturis diuinis habenda ſunt, cum diuinas præceptiones nulli liceat euertere aut immutare, apoſtolorum autem canones, & conciliorum decreta, nouis ſuccedentibus cauſis in multis antiquata ſunt. Poſt conciliorum decreta proximum locũ tenent decretales epiſtolæ à ſummis pontificibus emiſſæ: longè tamen in his quæ fidem catholicam ſpectant, à conciliorum definitionibus earum auctoritas abeſt. Sed quia ex hac mea aſſertione quiſpiam fortè anſam ſuſpicionis accipiet, me hoc loco velle docere papam eſſe concilio inferiorẽ, decreui hanc ſuſpicionem tollere: quoniam dum de hac re variẽ ſint theologorum non infimæ ſortis ſententiæ, nolo in præſentiarum aut vni aut alteri ſubſcribere. Non eſt enim intentionis meæ varias hominum opiniones in hoc opere diſcutere, in quo ſolam catholicam & ſyncerã fidem pertractandam ſuſcepi. Siue igitur Papa ſit ſuperior reliquo Chriſtianorum cõcilio, ſiue inferior, aliis & in alium locum diſputandum relinquens, hoc vnum conſtanter aſſeuero, eas fidei definitiones, quæ à pleno & integro concilio, & recte (vt decet) congregato datæ ſunt, hoc eſt, quibus papa & reliqui in concilio congregati ſubſcripſere, maioris eſſe roboris & momenti, quã illas quas ſolus pontifex definiuit. Nam hoc tale concilium quod papæ autoritate & conſenſu rectè congregatum eſt, non poſſe in fide errare, ab omnibus veris Chriſtianis firmiſſimè hucuſque creditum eſt: & nos alibi, Deo duce, apertiſſimè ex ſacris litteris conuincemus. At papam ſolum abſque congregatione concilij poſſe in iis quæ ad fidem ſpectãt errare, multi non contẽnendæ autoritatis theologi aſſeruerunt: imò aliquos põtifices ſummos in fide erraſſe compertum eſt. Deinde ſi tanta eſſet ſolius papæ autoritas, quãta totius concilij plenè & rectè congregati, fruſtra tantus labor pro conciliorum cõgregatione ſumeretur. At cum ſemper iudicatum fuerit conciliorum congregationes maximi eſſe momenti ad litteras, quæ de rebus fidei emergere ſubinde cõtingit, tollendas, cõuincitur inde aliquid

magis esse autoritatis penes totum concilium rectè (vt decet) congregatũ, quàm penes solum pontificem. Vn de manifestè error Gratiani deprehenditur, qui in volumine decretorum in exordio distinctionis vicesimę, ita dicit: Decretales itaque epistolæ canonibus cõcilio rum pari iure exæquantur. Hoc autem vel ex eo cõuincitur esse falsum, quod nulla recta ratio patitur vt regula quæ à rectitude deuiare potest, vllo pacto æquetur rectissimæ atque certissimæ infallibilique regulæ. Quòd si fortè in Gratiani excusationem quis dixerit dictum illius ad solas causarum definitiones esse referendum, in quibus decernẽdis (excepta semper fidei causa) non minor est papæ potestas, quàm totius concilij: hæc interpretatio etsi verum habeat sensum, nescio tamen an verè scriptoris mentem exprimat: quoniam idem autor distinctione decimanona eiusdem libri, capite in canonicis scripturis, dicit decretales epistolas esse scripturis diuinis annumerandas, & in earum ordinem referendas: motus autoritate Augustini malè intellecta, corruptéque citata. Sic enim eam citat Gratianus: In canonicis scripturis ecclesiarum catholicarum quamplurimum diuinarum scripturarum solertissimus indagator autoritatẽ sequatur, inter quas sanè illæ sint quas apostolica sedes, & ab ea alij meruerũt accipere epistolas. Hæc ibi. Quam litteram si Augustinus legeret, valdissimè oppugnaret: tantum abest vt sit Augustini. Ex ea enim plurima Christianæ fidei incommoda obuenirent. Primò vt littera illa habet, oportet diuinis scripturis annumerare non solum epistolas quas pontifices aliis dedêre, sed quas ab aliis recepere. Hæc autem adeò manifesta est ineptia, vt non sit opus eam oppugnare. Quod autem ex ea littera hoc habeatur, quis nõ videt? Sic enim air, Inter quas, scilicet scripturas diuinas, sanæ illæ sint quas apostolica sedes & ab ea alij meruerunt accipere epistolas. Præterea decretales illæ epistolæ per alios posteriores põtifices, aut per eosdem à quibus missæ sunt, reuocari possunt, sicut de multis factũ esse cõstat, pro qua re cõmune est eorum prouerbium: Par in parem non habet imperiũ. Qua sententia signi-

ficare volunt priorum pontificum decretis non teneri pontifices posteriores, quin liberum sit eis, cum viderint, ea reuocare. Quo solo argumento satis edocent eorum decretales epistolas non esse scripturas diuinas, cum has toti Ecclesiæ nedum pontifici non liceat vllo pacto infringere. Rursus plurimæ põtificum epistolæ decretales per contrariam consuetudinem abrogãtur, quod nullo pacto canonicis diuinæ scripturæ libris cõuenire potest, cum illis nulla quantũlibet inueterata consuetudo obesse possit. Accedit huic, quò magna ruditas est, eas epistolas quæ sæpe ob res tẽporales eásque parui momenti æditę sunt, diuinis scripturis vel longinquo cõferre, tantum abest vt in earum ordinem referantur. Quòd si fortè Gratianus decretales illas epistolas cõmendare volebat, per vera testimonia, quæ non desunt, eáque efficacissima, id faciẽdum erat, non per falsa: quoniam falsa & conficta testimonia plus autoritati derogant quàm arrogent. Nam vt cæteras decretalium epistolarum laudes prætereamus, quæ decimanona distinctione legũtur, vel ista sufficit, quòd vniuersalis Ecclesiæ consensu probãtur, quoniam inter cæteros Ioannis Vvicleph errores cõdemnatos in cõcilio Constãtiensi, sessione octaua, is vnus est, quo sic ait: Decretales epistolæ sunt apocryphę, & seducunt à Christi fide, & clerici sunt stulti qui studẽt eis. Verum vt dictis nostris pleniorẽ quisque fidem adhibeat, cognoscátque Augustinum perperam à Gratiano intellectum, corruptéque citatum, operæpreciũ est veram Augustini litteram in medium adferre, eiúsque veram intelligẽtiam edocere. Is enim beatissimus pater in secundo libro de doctrina Christiana capite octauo (nã ex eo libro sumptum est id fragmentum quod Gratianus citat) sic ait: In canonicis autem scripturis, Ecclesiarũ catholicarum quàm plurium autoritatem sequatur, inter quas sanè illæ sunt quę apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerũt. Hæc Augustinus. Quæ longissimè distant ab his quæ Gratianus adducit. Nã eo loco B. pater Augustinus de libris canonicis scripturæ differens, hãc regulã nobis assignat, vt illi libri pro canonicis habeam

tur, qui à pluribus catholicis Ecclesiis recipiuntur, inter quas Ecclesias Augustinus firmiter credit eas esse computandas, quæ apostolicas sedes habuerunt: de eis scilicet Ecclesiis intelligens, quas apostoli velut earum episcopi rexerũt. Illas enim Aug. præcipuas esse catholicas ecclesias credit, quæ epistolas apostolicas accipere meruerunt, id est, quibus apostoli suas dederunt epistolas, vt Romanæ Ecclesiæ, Corinthiorũ, Thessalonicẽsium, Colossensi, Ephesinæ, Hierosolymitanæ, Antiochenæ, aut Alexãdrinæ, quas omnes apostoli aut verbis docuerunt, aut scripto. Quare Augustinus putabat eas copiosius in fide illustratas esse oportere, quòd firmiorem ac pleniorem apostolicum habuissent sermonem. Nec immeritò tunc id credebat beatissimus pater, quoniã non dum ab hostibus Christianæ religionis prouinciæ illæ captæ populatæque fuerant. Putauit autem Gratianus illud pronomen relatiuum, videlicet quas, vbi dicitur, inter quas sanè illæ sunt, quæ, &c. ad scripturas debere referri: quod non ita se habet, sed ad Ecclesias referendum est: quod ex sequentibus maximè patet, quibus illa minimè cohærere possunt: nam scripturæ diuinæ nõ habuerunt sedes apostolicas, nec recipere possunt epistolas apostolicas. Verùm vt littera suo sensui cohærere possit, litterã Gratianus mutare decreuit, & loco alterius relatiui ab Augustino nominatiuo casu positi. s. quæ, ille posuit accusandi casum, & dixit quas, vbi Augustinus dixerat apostolicas sedes in accusatiuo, ille dixit apostolica sedes in nominatiuo. Sed quoniã his permutatis litteræ sensus adhuc minimè cõstabat, aliquid addere, aliquídque minuere ei visum est. Nã ex littera Augustini abstulit hoc verbum habere, addidítque ex suo cerebro hæc tria verba. s. ab ea alij. Atque vt semel dicamus, vbi littera Augustini sic habet: Inter quas sanè illę sunt, quę apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Gratiani littera ad scripturas diuinas relata sic habet: Inter quas sanè illę sint quas apostolica sedes, & ab ea alij accipere meruerunt epistolas. Quarum litterarum differentiã facile quisque agnoscet. Ex quo loco quisque facile colliget quãtum interfit vtrũ ex ipsis

puriſſimis fontibus aquam haurias, an ex turbulẽtis riuis, aut putridis lacubus. Nam ſi Gratianus illũ locum in Auguſtino legiſſet, vir alioqui (vt puto) doctus clarè errorem deprehẽdiſſet, etiam ſi littera vitiata fuiſſet in eo codice quo vtebatur: præcipuè ſi conſideraſſet beatũ Auguſtinum, qui libros de doctrina Chriſtiana ſe componere ob ſacrarum literarum intelligentiam profitetur, nullo pacto de ſummorum põtificum decretalibus epiſtolis fuiſſe locutum, nec vllam ante illa verba aut poſtmodum de illis feciſſe mentionem. Dictorum ſiquidem intelligentia (vt beatus Hylarius. 4. de Trinitate docuit) ex cauſis dicendi ſumẽda eſt. Cùm ergo beatus Auguſtinus in toto illo tractatu de doctrina Chriſtiana ſemper verſetur circa doctrinæ diuinitus reuelatæ intelligentiam, vel inde colligere potuiſſet litteram illã nullo pacto ad decretales epiſtolas eſſe referẽdam. Hoc etiam ex ipſiſmet verbis Auguſtini in eodem capite poſt relata verba ſubiũctis plenè cognoſcere potuiſſet. Nam poſt aſſignatas iã regulas ad ſcripturas canonicas dignoſcẽdas, deinde expreſſis omnes eas nominibus propriis appellans, ait: Totus autẽ canon ſcripturarum in quo iſtam cõſiderationem verſandam dicimus, his libris cõtinetur: quinque Moſeos. i. Geneſi, Exodo, Leuitico, Deuteronomio, & vno libro Ieſu Naue. Atq; ita per omnes libros, qui in communi Biblia deferuntur, diſcurrens, nullas recenſet decretales pontificũ epiſtolas, quum tamen illum dixerat eſſe totum canonem ſcripturarũ, in quo capiẽda erat cauta illa quam prædixerat conſideratio. Nec mirari quiſquã debet quod pro hoc Gratiani errore cõuincendo tantum ſudauerimus, quoniam ſermo erat de capite, & non de vmbra (vt dicitur) aſini. Non eſt quidem res parui momẽti, an talis ſcriptura pro diuina ſit recipienda, an pro humana. Oportebat igitur hunc errorem omnibus palam facere, ne aliis deinceps errandi occaſionem Gratianus præberet, prout hactenus multis magni nominis viris præbuit, qui ſola Gratiani autoritate freti, verba illa Auguſtini in ſuis ſcriptis citarunt corrupta & lacerata, quem admodũ in Gratiani decreto legerãt. Nam Ioannes de

Numidis

Turre Cremata(vt alios multos præteream) hunc Augustini locum, prout Gratianus illum corruperat, citat libro quarto, de Summa Ecclesiæ, parte secunda, capite nono. Thomas de Vio Cardinalis Caietanus in libro de primatu Romanæ Ecclesiæ, capite decimoquarto, hæc Augustini verba prout à Gratiano corruptè citantur, adfert ad probandum Romanæ Ecclesiæ Primatũ. Si autem litteram illam in ipso Augustino Caietanus legisset, vir certè longè doctissimus, & ingenij acumine præditus, facile agnouisset nec verbum vllum illic Augustinum dixisse, quod Primatui Romani pontificis vtcunque fauere posset.

Quòd solus librorum canonicorum sensus literalis efficax est ad hæreticos vincendos, & quis sit dicendus literalis sensus. Cap. 3.

CAEterùm hoc admonere oportet, sacram scripturã sæpenumero multiplicẽ pati intelligentiam in vna eadẽque littera. Est enim ibi historia, quæ res gestas loquitur, quã literalẽ sensum vsitato ac vulgari nomine appellãt. Allegoria, ĩ qua aliud ex alio trahẽtes, quid de diuinitate & humanitate, de Christo & Ecclesia sit credendũ, ostẽditur. Tropologia, in qua figuratiua quadã locutione de moribus ordinandis disseritur. Anagogia, per quam de cœlestibus disserẽtes ad superiora ducimur. gratia exempli: Si de Hierosolyma tractare velimus, dicimus iuxta historiã esse quãdam ciuitatẽ in Iudæa sitã. Iuxta allegoriam ex nominis interpretatione dicimus significari Ecclesiã, propter pacem nimiã in ea existentem, quã Christo nato angeli nunciarunt, quam Christus moriens discipulis obnixè cõmendauit, quam discipuli ipsi fic custodierunt, vt spiritu nondũ recepto, in eius expectatione suspensi habuerint cor vnũ, & animam vnã. Quid putas nunc post receptũ spiritum, nisi id quod Christus eis precatus est, vt vnum videlicet essent, sicut ipse & pater vnum sunt? Secundum tropologiam significat animam cuiuslibet iusti, cui bestiæ vitiorũ pacificæ sunt, vt iam nihil sit in quo eum accuset conscientia, sed in pace sit tabernaculum eius, vt ait Iob. Iob. 5.

Denique iuxta anagogiã designat supernã illã Hierosolymam matrẽ nostrã, quæ (teste Paulo) libera est: cuius pax tãta est, vt exuperet omnẽ sensum: quę vtinã custodiat corda & corpora nostra à conturbatione hominũ. Sunt & alia id genus tã multa in sacris, litetis vt operosum esset recensere, imò verius dixerim, mihi impossibile. Cùm ergo tot possint eidem literæ sensus accõmodari, hoc aduertendum est, nullum eorum sensuum in argumentationem adducendũ, nisi qui verè & germanè literã explicat, quem literalem sensum (vt dixi) nostri Theologi appellitant. Nam quum alii sensus intra literæ corticem magis lateant, oportet vt ratiocinatione & discursu & per quasdam retum similitudines deducãtur. In quibus deducendis facilis est error, cùm per humanam inquisitionem hoc fiat. Sic enim Donatus & ei succedens Rogatus, dicentes intra illos solos & eorum assecias Ecclesiam contineri volentesque errorem suum sacræ scripturæ testimonio fulcire, adducunt illud Canticorum: Indica mihi vbi pascas, vbi cubas in meridie? Per hoc efficere volentes Ecclesiam ad solam Meridionalem plagam, quam ipsi incolebant, redactam esse. Futile satis argumentum, & ex falsa intelligentia, vt patet: nempe ex sensu mystico satis abstruso, & infideli minimè parenti. Sic etiam Lutherus volens ostendere omnem hominem cuiuscunque status aut sexus esse sacerdotem, assumit illud: Vos autem genus electum, regale sacerdotium: &c, At literalis sensus patẽtior est, cũ ex vocum significatione aut ex eius coniunctissimo vicino hauriatur: quò fit vt solus sensus literalis efficax sit ad dogma aliquod destruẽdũ aut fulciendũ. Sic enim ait Augustinus in epistola ad Vincentium Donatistam, quæ est in ordine. 48. Quis autem non impudentissimè nitatur aliquid in allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat & manifestissima testimonia, quorum lumine illustrentur obscura? Hæc ille. B. Hieronimus in. 2. lib. commentariorum super Matt. pertractans de fermento à muliere absconso in farinæ satis tribus, postquam retulit quorundã expositionẽ applicantiũ parabolã illã ad Trinitatẽ: per-

Gal. 4.

Cant. 1.

1. Pet. 2.

August. Hieronymus.

sonarum,& vnitatẽ essentię,hæc verba subiungit:Pius quidem sensus,sed nunquam parabolæ,& dubia ænigmatum intelligentia potest ad autoritatẽ dogmatum proficere.Hæc ille Huic sententiæ fauet B.Diony.qui in quandam epist.ad Policarpum ait, Mystica theologia nõ arguit,hoc est,non præbet sufficiẽs argumentũ ad aliquid probandum.Sed hęc regula non est semper & vbique seruãda,vt nunquam sensus mysticus sacræ scripturæ sit ad comprobationẽ dogmatis alicuius admittendus.Nam si ex aliis scripturæ locis apertè constare poterit illam mysticam scripturæ interpretationem esse iuxta germanum & verũ illius sensum, tunc bene poterit ex illo mystico sensu sumi argumentum ad aliquam doctrinam stabiliendam.Hoc enim apertè indicat Aug.in illis verbis proxime citatis, vbi post quam dixerat impudentiam esse aliquid in allegoria positũ pro se adducere, statim ab hac generali sentẽtia particularem & specialẽ casum excepit,sic dicens:Nisi habeat etiam manifesta testimonia quorum lumine illustrẽtur obscura.In quibus verbis apertissimè docet bene posse sumi argumentum ex sensu mystico,quando aliunde cõstare potest talem sensum mysticum optime conuenire illi literæ, & esse verum illius sensum. Et hæc Augu. sentẽtia apertissimè probatur ex Paulo, qui sæpe ad sua dogmata cõprobanda vsus est testimoniis veteris testamẽti iuxta mistycũ sensum intellectis. Nam volens probare Galatis per aduentũ legis euangelicę esse abrogatam legem Mosaicam,adducit illud quod dixit Deus ad Abrahã: Eiice ancillã & filiũ eius, nõ erit hæres filius ancillæ cũ filio liberæ.Quæ verba ille sic interpretatur,vt per ancillam intelligat legẽ veterem,quæ in multis seruierat cæremoniis,& per filiũ istius ancillę populũ Iudaicũ.Per liberã verò,intelligit legem euangelicã ab omni illa seruitute liberã,& filiũ huius liberæ intelligit populum Christianũ.Quæ verborũ interpretatio (vt satis cõstat) est mystica,& ipse Paulus fatetur,dicens illa esse per allegoriã dicta,Præterea idem Paulus volens probare populũ obligatum esse ex lege diuina ad alendũ eos qui euangeliũ docẽt,

Dionisius.

Augustinus.

Gene.21.

Galat.4.

hæc ait: Nunquid secundū hominē hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nostrique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniā debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiēdi. At per boues interpretari prędicatores verbi Dei, sensus est (vt apertissimè constat) mysticus, & non literalis. Ex quibus omnibus conuincitur aliquādo licere ex sensu mystico sūmere argumentum ad dogma aliquod stabiliendum, si aliunde posit apertè probari, quod talis sensus mysticus optime illi literæ cōueniat. Semper tamen sensus literalis primum locum in disputatione tenebit, & fortior erit ad doctrinæ comprobationem. Cum ergo iste sit potissimum efficax ad hæreses conuincendas, operę precium erit inquirere quis pro literali sensu habēdus sit. Sensus literalis multiplici via habetur. Aliquādo ex ipsarum vocū nuda significatione. Aliquando capitur nō ab ipsis vocibus, sed à re per voces significata. Non enim fieri potest, vt semper iuxta primā vocum significationē sensus literæ capiatur: alioqui multa absurda, & quę piæ aures horrent, reperirentur in sacris codicibus, tam in nouo, quam in veteri instrumento: qualia sunt omnia illa quæ Deo membra corporalia videtur tribuere, aut cùm Deus dicitur agnus, leo, petra, vitis, vermis, & id genus plura, quę omnia dicit Christus per similitudinem, non per proprietatem. Et vt breuissimo cōpendio vtar, vbicūque metaphora aut trāslatio, aut figurata aliqua locutio inuenitur, ibi non est dicendus sensus literæ, is quem voces prima significatione exprimunt, sed is qui deducitur ex similitudine quā res vocibus significata cū alia re habet: qualia sunt multa in nostra cōmuni locutione: vt si voracē aliquē appellare volueris, lupū dixeris: si auarū, talpam: non q̄ hæc fiat verè, sed magis illa quorū dicuntur istæ similitudines. Augu. lib. 3. de doctrina Christiana cap. 5. In principio cauendū est ne figuratam locutionē ad literā accipiamus. Et infra: Qui enim sequitur literam, translata verba sicut propria tenet, nec illud quod proprio verbo

1 Cor. 9. Deut. 25.

August.

significatur, refert ad aliam significationem. Sed si sabbatum audierit verbi gratia: non intelligit nisi vnum diem de septẽ, qui continuo volumine repetũtur. Et cũ audierit sacrificiũ, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorũ terrenisque fructibus solet. Ea demum est miserabilis animę seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturã corporeã oculũ mẽtis ad hauriendũ æternũ lumẽ leuare nõ posse. Et in eodẽ lib. 10. Huic autẽ obseruationi qua cauemus figuratã locutionẽ. i. trãslatam, quasi propriã sequi, adiungẽda etiã illa est, ne propriã quasi figuratã velimus accipere. Demonstrãdus est igitur prius modus inueniendæ locutionis, propria ne an figurata sit. Et iste omnino modus est, vt quicquid in sermone diuino neque ad morũ honestatẽ, neque ad fidei veritatẽ propriè referri potest, figuratũ esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deũ & proximum, fidei veritas ad cognoscendũ Deũ & proximum pertinet, Hæc Aug. Cum ergo iam constiterit de locutione figuratã esse, hoc cauendũ est, ne præscriptum esse putetur, vt quę semel res aliqua per quandã similitudinẽ significauerit, hoc eam semper & in omni loco significare credatur. Vna siquidẽ & eadẽ res multis proprietatibus gaudet, propter quas pluriũ rerum similitudinem, ac ideo significationẽ gerit. Quò fit vt eadem res aliquãdo diuersa, aliquando opposita repræsentet, propter diuersas proprietates in ea repertas, per quas nõ tantũ diuersis rebus, verũ etiã oppositis, similis inuenitur. Leo enim propter constantiã & fortitudinẽ Christũ, repræsentat, vt ibi: Vicit leo de tribu Iuda. Idẽ & propter voracitatẽ dæmonẽ significat, vt apud Petrũ: Aduersatius vester diabolus tanquã leo rugiens circuit quærẽs quẽ deuoret. De figuratis locutionibus satis me dixisse arbitror pro breuitate quã tenere decreui. Sit ergo ex ante dictis hæc regula: Eum esse literalẽ sensum, quẽ voces aut res vocibus expressæ significãt. Nec tamen omnis talis, sed ille solus quem spiritus sanctus intẽdit. Quod vel ex eo manifestè colligitur, si recolamus id quod paulò ante diximus, sacrorũ scilicet librorum autorem esse spiritũ sanctum. Ille enim verò

Apoc. 5.
1. Pet. 5.

germanus literæ sensus est, quem scriptor intendit. Ille verus vocis sensus, quem vocis prolator per eam intelligi voluit. Scripturis enim perinde ac vocibus affectus & cogitatus nostros testamur. Quū ergo spiritus sanctus sacræ scripturæ sit autor, ille pro vero eiusdem scripturæ sensu haberi debet, qui à spiritu sancto intenditur. Omnis autem alius adulterinus est, aut nothus. Vnde Hieronymus super epistolā ad Galathas: Quicunque scripturā aliter interpretatur quàm sensus spiritus sancti afflagitat, licet ab ecclesia non recesserit, hæreticus appellatur. Hæc Hiero. Cæterū de sensu parabolarū, qui eum intra literalē circunspicere voluerit, nō ad rē faciet. Si autē nollet, non obsto. Verum circa parabolas ipsas quarū frequens est vsus in Euangeliis, hoc admonendū censui, quòd (vt Aug. dicit) sic accipiēdæ sunt, nō vt essent, sed vt esse possent: vt cùm (gratia exempli dicitur. Simile est regnū cœlorū homini patrifamiliās, qui exiit primo mane cōducere operarios. Quod si fortè nusquā id cōtigit, vt per illas ealdē temporum vicissitudines iret atque reditet paterfamiliās, ociosiosque quos semper inueniebat, in vineā suā mitteret, id tamē fieri potuisse nihil prohibet: quod satis est parabolæ. Sed quoniā sepænumero cōtingit, vt eidē literę plures accōmodentur sensus literales, seclusis aliis qui de mystica rerū significatione hauriūtur: hoc casū cauendum est, ne vllus eorum reiiciatur, dummodo ex aliis sactæ scripturæ locis testimonium habeat, voces illas alicubi, id quod nunc eis tribuitur, significare: & sensus qui ex tali vocū significatione illi literæ accommodatur, si veritati fidei catholicę minimè obstet, vtque eorū tanquā germanus & verus literæ sensus censebitur. Quid enim obstat scripturam sacrā esse adeò fertilē, vt binos fœtus edat? Sic enim de ecclesiæ doctoribus qui sciunt quantumlibet abstrusos literæ sensus eruere, mystica significatione dicitur: Dentes tui sicut greges tonsarū, quæ ascenderūt de lauacro, omnes gemellis fœtib⁹, & sterilis nō est inter eas. Hoc autē testimonio B. Aug. 3. lib. de doctrina Christiana cap. 27. cō probatur. Sic enī ait: Quādo autē ex eisdē scripturę ver-

Hieronymus.

Cant. 4.

August.

bis nō vnū aliquid, sed duo vel plura sentiuntur, etiā si lateat quid senserit ille qui scripserit, nihil periculi est si quodlibet eorū congruere veritati ex aliis locis sanctarū scripturarū doceri potest: id tamē eo conāte qui diuina scrutatur eloquia, vt ad volūtatem perueniatur autoris per quem scripturā illam, sanctus operatus est spiritus, siue hoc assequatur, siue aliā sententiā de illis verbis, quæ fidei rectæ non refragatur, exculpat, testimonium habēs à quocunque alio loco diuinorū eloquiorum. Ille quippe autor in eisdē verbis quæ intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitā vidit. Et certè dei spiritus qui per eum hæc operatus est, etiā ipsam occursuram lectori vel auditori fine dubitatione præuidit, imò vt occurreret, quia & ipsa est veritati subnixa, prouidit. Nā quid in diuinis eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri, quàm vt eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina contestantia faciant approbari? Hæc Augustinus. Et de hac re hæc dicta sufficiant.

Quòd sacrarum scripturarum interpretatio, quam quisque fidelis amplecti tenetur, ad solam Ecclesiam pertineat. Cap. 4.

QVanquam regulā præscripsimus per quā cognosci valeat, quocūque sensu signato, sit ne verus sacræ scripturæ sensus, an non, multi tamē illa abu-
August. tuntur: liberéque ac pro libito scripturā interpretātur, vt eam in sui erroris testimoniū trahant. Vt enim inquit Aug. in lib. 83. quæstionum. quęstione sexagesima nona: Nō potest error oriri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. Sic enim à principio nascētis ecclesiæ vsque ad seculum nostrū factum
2. Pet. 3. esse reperimus. Nā & beatus Petrus testatur Paulinas epistolas ab aliquibus perperam intellectas, qui eas in suū errorē detorquere conabātur. Sic enim ait: Sicut & charissimus frater noster Paulus secūdū datā sibi sapiētiam scripsit vobis, sicut & in omnibus epistolis, loquēs in eis de his, in quibus sunt quædā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras

scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Arrius plures admodum sacræ scripturæ locos in sui erroris com probationem attulit, omnes tamen male intellectos. Fecerunt & hoc ipsum Nouatiani, Donatistæ, Pelagiani, Nestoriani, & qui non. Omnibus enim hoc commune fuit, vt scripturis perperam intellectis, pestilenterque expositis, suos tutati sint errores. Et hanc proh dolor, hodie incursionem à Lutheranis patimur, quibus adeò frequens est Euangelium, & Paulinæ epistolæ, vt nihil aliud spirare videantur. Verum Deo immensæ agendæ sunt gratiæ, qui omnes has ecclesiæ infestationes, ad suam & ecclesiæ gloriam vertit, quæ ictibus percussa, ad meliora prouehi cogitur. Nam huiusmodi hæreticorum causa factum est, vt relictis quibusdam nugis, quibus à trecentis annis hucusque homines sese dedere, ad meliora studia se transtulerint. Quò fit vt multo plures viros doctos nũc ecclesia possideat, quàm à quadringintis retroactis annis hucusque habuerit. Oportet enim (vt ait Paulus) hæreses esse, vt probati manifesti fiant. Quod exponens Augustinus in libro super Genesim contra Manichæos, ait: Ideo diuina prouidentia multos diuini erroris hæreticos ipse permisit, vt quum insultant nobis, & interrogant nos quæ nescimus, vel sic excutiamus pigritiam, & diuinas scripturas nosse cupiamus. Propterea Apost. ait: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant. Hi enim Deo probati sunt, qui bene docere possunt: sed manifesti esse homi nibus non possunt, nisi quum docent: docere autem no lunt, nisi eos qui quærunt. Multi autem ad quærẽdum pigri sunt, nisi per molestias & insultus hæreticorum quasi de somno excitentur. Qui homines si bonæ sint fidei, non credunt hæreticis, sed quid illis respondeant, diligenter inquirunt. Nec eos deserit Deus, quin petentes accipiant, & quærentes inueniant, & pulsantibus aperiatur. Hæc Augustinus. Si ergo hæreses sunt, & ex peruersa sacræ scripturæ intelligentia (vt infrà longius dicemus) oriuntur, oportet penes aliquem esse potestatem interpretãdi sacram scripturam, cui interpretationi quilibet fidelis assentiri teneatur. Alio-

1. Cor. 11. August.

qui nulla patet via conuincendi hæreticum, si cuique li ceat pro suo arbitratu eam interpretari. Verum quia possibile est vt hoc ab aliquo negetur, sic rationibus il lud fulcire oportet, vt vel impudentissimus sit qui ob stet. Qua de causa vnum quemlibet hæreticum conue nio, & rogo an credat aliquem esse aut vsquam fuisse hæreticum à vera fidei regula deuiantem. Nullus (opi nor) inficiabitur aliquem fuisse vsquam, qui à recta fi dei regula discesserit, nisi fortè ex secta Rethoricorum fuerit: qui (vt Philastro placet) æstimarunt omnes hæ reses veras esse hęreticósq, semper bene sentire. Quod adeò magna est dementia, vt Augustino libro de hæ resibus cap, 72. impossibile videatur hominem vllum adeò stupuisse, vt hoc asseuerarit. Non dubito quin Ar rian⁹ hęreticũ cẽseat Sabelliũ, Sabelli⁹ vice versa Arria nũ. Pelagius si superstes esset, iudicaret Lutherũ à vera fide deuiare, Lutherus hoc idẽ impingit Pelagio. Sunt enim eorũ assertiones adeò pugnantes, vt altera alteri minimè cohærere queat. Si ergo (vt par est) concedat a liquẽ fuisse hæreticũ, percõrabor tũc an pateat via qua homo ille doceri possit, vt nisi malitia obstet, excitari possit ab errore. Quod si abnuit, fateatur necesse est nul lam culpã esse imputãdam hęretico quòd ab errore nõ discedat, vt pote quia immedicabili ignorãtia laborat. Dominus enim (vt ait Augustinus) in quodã sermone seruũ pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo po terant, imperaret. Si vero concedat aliquam viam pa teret, qua homo ab errore auocari possit, docerique per peram sacram scripturam intellexisse, quæro à quo do cendus erit? Non ab alio homine, quia de quolibet ho mine causabitur illum decepi, nolétque ob id interpre tationem eius amplecti. Omnis enim homo errare po test in fide, etiam si Papa sit. Nam de Liberio Papa re fert Platina illum sensisse cum Arrianis, & Anastasium secundum huius nominis pontificem fauisse Nestoria nis, qui historias legerit, non dubitat. Cælestinum Pa pam etiam errasse circa matrimonium fidelium, quo rum alter labitur in hæresim, res est omnibus manife sta. Neque hic Cælestini error talis fuit qui soli negli-

gentiæ imputari debeat, ita vt illum erraſſe dicamus velut priuatam perſonam, & non vt Papam qui in qua libet re ſeria definienda conſulere debet viros doctos: quoniam huiuſmodi Cæleſtini definitio habebatur in antiquis Decretalibus, in ca. Laudabilem, titulo de Cõuerſione infidelium: quam ego ipſe vidi & legi. Si ergo nulli homini iure tenemur in interpretatione ſacrarum literarum credere, propterea quòd quilibet homo ſolus errare poteſt, erit neceſſariò iudicium interpretationis penes totam eccleſiam, penes quam ius fuerat diſcernendi ſacras ſcripturas ab humanis. Nã hæc errare non poteſt, cum à ſpiritu ſancto ſit edocta. Nullus enim verius ſcripturam aliquam interpretari poteſt, quã qui mentem & ſpiritũ ſcriptoris habet. At certum eſt eccleſiam ſpiritum dei habere. Sic enim Chriſtus promiſit: Alium paracletũ dabo vobis, qui ſuggeret vobis omnẽ veritatẽ. Et alibi de ſeipſo dicit: Ego vobiſcũ ſum vſque ad cõſummationem ſeculi. Si ergo Deus eccleſiæ ſemper adſtat, & ſpiritus eius ſuggerit illi omnẽ veritatem, qui fit falli poſsit, aut ſcripturã interpretari neſciat, quę ab autore ſcripturæ quotidie edocetur? Adde quòd eccleſia ſponſa eſt Chriſti, in qua cor viri eius maximè confidit, vt dicitur in lib. Prouer. At non bene in ea cõfidere diceretur, ſi illi ſcripturas offer- *Ioan. 14.*
ret, quarũ claues apud ſe retineret. Hoc autem eueniret *Matt. 27.*
ſi ſcripturis eccleſiæ traditis, earũ intellectũ non traderet, ſed penes ſe retineret Deus. Nunquid cælare potero Abrahã, ait Deus, quæ facturus ſum? Si ergo Ambra- *Prou. 31.*
hã Deus cælare noluit, quæ facturus erat, quanto minus cælabit eccleſiam ſcripturarum intelligentiam? *Gen. 28.*
Præterea eccleſia hoc habet vt verbum Dei poſsit à verbis hominum diſcernere: nam aliàs neſciremus hoc eſſe Euangelium Matthæi, illud verò Marci vel Lucæ, niſi teſtimonio eccleſiæ id aſſerentis didiciſſemus. Certum eſt autem hanc poteſtatem diſcernendi ſcripturas diuinas ab humanis eccleſiam non aliunde habere, quàm à Deo: nec ob aliam cauſam, quàm ne in his erraret eccleſia, in quibus nõ errare maximè oportebat. Vnde manifeſtè conuincitur, vt ſi penes eccleſiam ſit

discretio verborum Dei à verbis hominum, sit etiam penes ipsam ecclesiam potestas discernendi sensum diuinum ab humano. Alioqui enim nihil profuisset si ecclesia Deo docente sacram scripturam veram discernat à falsa, & in scriptura vera nesciat falsum sensum à vero separare. Non enim minor erat iactura si falsum sensum ecclesia pro vero susciperet, quàm si scripturas hominum pro diuinis amplecteretur Hieronymus super epistolam ad Galatas. Non putemus in verbis scripturarum esse Euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Hæc Hieronymus. Quò fit vt qua lege credimus ecclesiæ dicenti hanc esse scripturam diuinam, eadem lege credamus ei dicenti hunc aut illum esse sensum scripturæ diuinæ. Nam parum referebat scripturas tenere, si vera earũ intelligentia ecclesia fraudata esset. Non enim contentio est in verbis, sed in rebus. Constat aliis verbis Græcos vti, aliis Latinos. Aliud est Hispanis idioma, aliud Gallis, aliud Germanis, aliud Britannis. Non est terra iam vnius labii, cum tamen eadem sit res de qua loquuntur. Nihil interest an verba Christi hoc aut illo idiomate proferas, modo eũdem referas sensum quem ille intelligi voluit. Ad eundem modum minimum refert eadem tenere verba, si oppositis secumque pugnantibus sensibus à diuersis exponantur. Nos etenim Christum adorantes, & coram eo procidentes dicimus, Aue. Iudæi eidem illudẽtes dicebant, Aue. Verba sunt eadem: quis tamen nesciat inter nostra & illorũ verba magnum esse discrimen ex vario sensu, variáque intentione? Iudæi enim illusionem, nos autem reuerentiam eisdem verbis significamus. Cum ergo tantum intersit, vt hoc aut illo sensu verba capienda sint, maxime oportuit penes ecclesiam esse ius scripturas interpretandi, non aliter quàm diuinas scripturas ab humanis discernendi. Alioqui nulla patet via qua hæresis reuinci potest. Nam cum omnes hæretici (vt diximus) suos errores scripturis confirment, qui ex scriptura minime oriuntur, sed ex adulterino eius sensu: quo pacto sensus ille reiici poterit, si illum hære-

Hieronymus.

hæreticus velut germanum litteræ sensum recipere velit? Aut à quo reiicietur, si penes nullum sit autoritas sacram scripturam interpretandi? Dices fortè rationibus & argumentis & coniecturis, præcedentiũ & sequentiũ verborum contextu, verum litteræ sensum elici posse. Fateor hæc plurimum iuuare, nec tamen rem omnino absoluent: quoniam nec semper cõiecturæ cogunt, nec argumẽta euidenter colligunt, præcipue in rebus fidei, vbi minima est argumentorum vis. Adde quòd multa sunt quorum verus sensus longissime à littera discedit, tantum abest vt ex ea coniici possit. Sed ecce dum ad bellum accingimur, & arma paramus ad cõgressum, signo adhuc minime ad pugnam dato, inuadit nos vnus ex his quos expugnare decreuimus, nẽpe Luthe. Quisnam is sit, quũ de hæresibus sigillatim agetur, enarrabimus. Is enim in suo libro de captiuitate Babylonica, quũ de sacramẽto eucharistiæ differit, sic ait: Verbis diuinis non est faciẽda vis, neque per hominem, neque per angelum, sed quãtum fieri potest, in simplicissima significatione seruãda sunt: & nisi manifesta circunstãtia cogat, extra grãmaticam & propriã accipienda non sunt, ne detur aduersariis occasio vniuersam scripturã eludẽdi. Hæc Lutherus. O fomentũ plurimarũ hæresum. Iam Lutherũ percontari vellem, an semper iuxta simplicissimam significationẽ, & iuxta solam grãmaticam verba accipiẽda sint, an aliquãdo licebit extra grammaticæ limites diuagari? Quòd si id licere neget, in vanum ergo laborauerũt tot illustres viri in eruendis veris sacræ scripturæ abstrusissimis sensibus: nec tantũ oporteret circa eam laborẽ impendere, si sola grãmatica sufficiat, & verborũ simplicissima significatio. Adde quòd multa tunc in sacris litteris reperiẽtur, quę vel parũ pius homo aut rideret, aut abominaretur: quale est illud, vt vnũ aut alterum ex multis adferã. Ego dispono vobis mẽsam, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Cui alludere videtur illud Esaiæ, quũ de retributione iuxta vniuscuiusque opera singulis donãda disserẽs, ait his qui in luxu & fastu vitam hãc transegerũt: Serui mei comedẽt, vos autẽ esurietis:

Lutherus.

Luc. 22.

serui mei bibent, vos autē sitietis, &c. Quæ si iuxta solā
Esa. 63. verborū simplicissimā significationē (vt Lutherus ait)
accipienda essent, quis non videt ex hoc ansam pręberi
Cherinto fouendi suam impiā hæresim, qua ait in illa
expectata beatitudine futuras esse carnis delicias? Om
nibus etiam vel illud notissimū est quod Christus ait:
Pater maior est mē. Si nulla ibi requiratur interpreta-
tio præter illam quæ ex verborū simplicissima significa
tione hauritur, certū est inde arma gratis donari Arria
Ioan. 14. nis, quibus suā excitent iā diu sepultā hæresim. Si nulla
alia expositio est adhibēda sacris litteris prętер illā quę
ex grāmaticæ regulis hauriri potest: satis exultabunt in
de Marcion hæreticus, & Manichæus eius imitator, di
centes legē veterem fuisse malā: quoniā Paulus ait: Lex
Rom. 5. autē subintrauit, vt abūdaret delictū. Et idē Manichęus
Ioan. 10. se triūphasse de catholicis credet, quū ait Prophetas o-
mnes errasse, quoniā Christus ait: Quotquot ante me
venerūt, fures sunt & latrones. Ex his ergo luce clarius
ostenditur, vt si Lutherus nolit cōsentire Cherinto, aut
fauere Arrio, interpretationē sacrarū literarū extra grā
maticę alueū non solū admittat, verū etiā exigat. Quid
quod Lutherus sępissime sui instituti immemor, sacram
scripturā quæ à catholicis obiicitur, expositione mini-
mè regulis grāmaticæ cōuenienti dētorquet, & in alie-
nū sensum trahit? vt facile est videre quū verba Christi
quibus panem in suū corpus vertit, dilacerat, Sic enim
exponit, hoc. i. hic panis, est corpus meū. Verum vt vbi
que tyrannidē exerceret, noluit legem quā tulerat pati.
Vult enim Lutherus (vt verè se Pharisæorum fermen-
tum habere ostendat) nobis onera importabilia impo
nere, quum tamē ipse nec digito velit ea mouere. Quū
enim prius legem statuisset de inhibenda scripturæ in-
terpretatione, in eam quam vidistis expositionem pro
rupit, de qua infrà in titulo eucharistia disseremus. Si
ergo tibi Luthere tribuis potestatem sacram exponēdi
scripturam quæ tibi obiiciunt, cur non permittes tot
sapientibus facultatem exponendi eas quas nobis ob-
iicis autoritates? Tibi temerè licebit pro tuo arbitratu
deprauare scripturas, & catholicæ Ecclesiæ non licebit

aliquid exponere? Vis enim has quibus inniteris auto ritates non exponi, nec summis digitis tangi, sed iuxta litterã accipi: nefásque esse ais à litteræ cortice vel tantilũ discedere: cum tamen has, quæ nobis & veritati fauent, mira libertate contrectes, detorqueas, alienes. Est ne fortè tibi alia scriptura quàm nobis, ita quod illa exponenda nõ sit, hæc autem etiã à canibus dilaniari permittatur? Aut si fortè tibi eadem est scriptura sacra quę & nobis, vnde hæc tibi & tuis complicibus audacia, vt quam nobis admittis interpretandi potestatem, vobisipsis arrogetis? Est ne fortè à nobis ablatũ regnũ Dei, vt daretur vobis? Si hoc ita esse asseritis, ostẽdite vos esse eam gẽtem facientẽ fructus, cui Christus regnũ hoc se daturũ spopõdit, & credo. Eos tamẽ fructus neque videmus neque spero videbim*, nisi Deus sua benignissima pietate vestros miseratus errores, à tenebris in lucẽ vos aliquando reducat. Quòd si fortè Luthero vexatio iam dederit intellectum, vt nobis perinde ac sibi permittat sacras scripturas interpretari: hinc iam eueniet, vt quũ inter nos & illũ de vera litteræ intelligentia non conueniat, sit penes alium iudicium. qui omni contentione sublata, verum & catholicum sensum ostẽdat. Is autem talis sit oportet, vt falli nequeat. At omnis homo falli potest, vt paulò ante ostendimus. Ecclesia autẽ falli nõ potest, in his maximè in quibus multum interest non falli. Conuincimus ergo penes ecclesiã esse potestatem & discernẽdi scripturas diuinas ab humanis, & in eisdem scripturis diuinis sensum diuinũ ab humanis separandi, cuius discretioni & iudicio quilibet fidelis tenetur obtemperare in vno perinde ac in altero. Fortè aliquis nobis obiiciet, vt nostram hanc sententiã infirmet, & sic dicet: Si ecclesia est quæ sola errare non potest, & à qua verũ & indubitatũ sacræ scripturæ sensum recipere debemus, nunquã aut saltem difficillimè potest aliquis verũ & certum sacræ scripturæ sensum assequi, postquã de illo semel dubitare cœperit. Quoniam ecclesia quæ per totũ orbem diffusa est in nullo aliquo loco congregari potest, vt vnum aut alterũ ignorãtem docere valeat. Si dicas ecclesiam totam repræsentari in

Matth. 21.

generali cõcilio,& ab illo verum ſcripturæ ſenſum eſſe petẽdum, oporteret hac ratione fateri difficillimũ eſſe verum & certũ ſcripturæ ſenſum aſſequi: quia difficilimũ eſſet pro quocunque dubio ſcripturæ ſenſu, generale conciliũ congregare. Fateor quidem rem fuiſſe ſemper difficilem,& nunc, proh dolor, difficilimã generale congregari concilium, atque ideo concedo non eſſe neceſſarium tale concilium cõgregari, vt per illud agnoſcamus quid eccleſia doceat, de vero alicuius ſacræ ſcripturæ ſenſu. Nam ſicut ad cognoſcendum quam ſcripturam eccleſia reputat ſacram, non ſolum attendimus conciliorum generalium definitiones, ſed etiam (vt *Auguſt.* Aug lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 8. docet) ſententiã in plu ribus eccleſiis particularibus continua ſucceſsione ſeruatam: ita etiam ad cognoſcendum quid pro vero ſcripturæ ſenſu eccleſia teneat, recurremus ad ſacros & ſanctos doctores, qui nos præceſſerunt: & qui ab illis continua ſucceſsione & ſine vlla controuerſia habitus eſt ſemper pro vero ſcripturæ ſenſu, illũ ſine dubio credamus eſſe ſenſum quẽ eccleſia catholica docet eſſe tenendum. Hoc enim docet ſanctus Clemens martyr & Petri *Clemens.* diſcipulus li. 10. recognitionum ſic inquiens: Oportet ab eo intelligentiã diſcere ſcripturarũ, qui eam à maioribus ſibi traditã ſeruat. Hæc ille. Non ergo à Luthero, aut Oecolãpadio, aut Meláctone, aut Butzero, aut Zuinglio, aut quouis alio ſimilis farinę homine diſcere oportet ſacræ ſcripturæ intelligentiã, quia nullus eorum tradit illam quæ eſt à maioribus noſtris ſeruata, ſed quam quiſq; illorũ pro ſuo libito confinxit. Clementi conſen *Auguſt.* tit Auguſtinus, qui in quadam epiſtola ad Paulinũ hæc ait: Eligo in his verbis (loquitur de quibuſdã ſacræ ſcripturæ verbis) hoc intelligere quod omnis vel penè omnis frequentat eccleſia. Hæc Aug. Præterea, vſu perpetuo ſeruatum eſt hoc in eccleſia, vt ſi quando fortè inter catholicos & hæreticos fuiſſet orta controuerſia de vero intellectu ſacræ ſcripturæ, ſemper in cõciliis, quæ ob hanc cauſam congregata eſſent, haberetur recurſus ad ſentẽtiam patrum præcedentium vſque ad tempora Apoſtolorum, & quod ab illis cõtinua ſucceſsione tra-

ditum fuisse intellexerunt, illud censuerunt esse ecclesiæ catholicæ doctrinam necessario suscipiendam. Hoc tamen diligẽter est aduertendum, quòd de illorum patrum sententia solummodo fiebat inquisitio, qui ante controuersiã ortam sanctiores & doctiores habiti sunt, & qui de illa re non in alicuius hominis gratiam, sed solum ad Dei honorem scripserant. Sic enim legitur in historia tripartita libr. 9. cap. 9.

Quòd aliqua sunt quibus ex vniuersalis ecclesiæ definitione fides integra adhibenda est, etiam si expressis sacræ scripturæ testimoniis non valeant comprobari.

Cap. 5.

AT multa sunt hæreticorũ dogmata, quæ testimonio scripturarum minime refelli possunt, sed solum vniuersalis Ecclesiæ traditione reiiciuntur. Hanc autem ecclesiæ traditionem plurimi hęreticorum subsannant, deridéntque. Nam & ea se ab eis derideri queritur apud Iob, dicens: Nunc autem rident me iuniores tempore: quod exponẽs beatus Gregorius, ait: Omnes hæretici ætati vniuersalis ecclesiæ comparati, iuniores tempore congruè vocantur, quia ipsi ab ea, non autem ipsa egressa est ab illis. Vnde rectè quoque per Ioãnem dicitur. A nobis exierũt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Iuniores ergo tempore sanctam ecclesiam irridẽt, quum hi qui ab ea egressi sunt, doctrinę eius verba despiciũt. Hæc Gregorius. Ideo hoc iaciendum est solidissimum fundamentum, quo tãquam firmissimo præsidio aduersus hæreticos sæpissime in posterum nos munire oportebit. Vniuersalis ecclesiæ traditiones aut definitiones in his quæ fidem spectant, etiã si aperta scriptura in earum comprobationem desit, non minoris sunt autoritatis q̃ ipsa sacra scriptura. Hãc autem assertionẽ, vt non facile ruat, pluribus oportet rationibus fulcire. Prima quia non minus efficax est ad docendũ fidem & mores vox docẽtis, quam scriptura: imò lõge efficacior: quod vel autore Hieronymo in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris satis constat. Sic enim ait: Habet nescio quid latentis energiæ, viuæ vocis actus,

Iob. 30. *Gregor.*

1. *Ioan.* 2.

Hieron.

& in aures discipuli de autoris ore transfusa, fortius sonat. Dic ergo an præbeas fidem Euangeliis, eo quòd ab hominibus scripta fuere, an quia à Deo ipsis hominibus inspirata, qui & corda & manus eorum ad scribendum mouebat? Non dubito te hac ratione ad eorum fidem adduci, quod credis eos in scribendo diuino afflatos spiritu. Quid ergo prohibet diuinũ spiritum aftare ecclesiæ loquenti, perinde ac Euãgelistæ scribẽti? Cum ipse dicat Apostolis: Non estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Nunquid destituit Deus iam ecclesiam suam spiritu suo, vt per os eius loqui dedignetur vt antea? Absit. Nam ipse dicit: Ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. Si ergo credis scripturæ diuinę per manus Euãgelistarum & Apostolorum scriptæ, cur non credis voci diuinę per eos ecclesiæ prolatæ? At dicis fortè te scire hãc scripturam esse diuinam, ac ideo te illi præbere aurem: nec tamen ita scis vocem illam esse diuinam, ac ideo non credis, crediturus autẽ si tibi aliqua ex parte innotesceret vocem illam ecclesiæ hoc aut illud asserentis esse diuinam. Dic obsecro vnde scis hunc librũ esse Matt. illum Marci, illum verò Lucæ, aut illum Ioãnis? Num adsedisti scribentibus? Quod si dicis te hoc scire ex titulis qui eorum scriptis appositi sunt, erit hac ratione vt non tenacius adhæreas vt credas primum ex. 4. Euangeliis esse Matthæi, quàm vt credas librum de ciuitate Dei aut de trinitate esse August. quod si annuis, certè vacillat fides tua, & baculo tederrimo innititur. Quis enim nescit quàm sæpissime errent titulorum inscriptiones, ad eò vt eundem librum duorum aut trium autorum diuersis titulis inscriptũ reperias? Quò fit vt pro talibus inscriptionibus defendendis rarò velim cõtendere. Ne autem negem primum euangelium esse Matthæi, aut epistolam ad Romanos esse Pauli, ceruicem libentissimè gladio opponam. Verum fortè dices (vt par est) te credere hoc euangelium esse Matthæi, illud verò Lucæ, quia ecclesia ita testatur. Si ergo credis ecclesiæ dicenti hoc euangelium esse Matthæi, illud verò Lucæ, quæ res est tam seria, vt ex ea cætera fermè omnia pen-

Matt. 10.

Matt. 28.

deant: cur non credis eidem ecclesiæ dicēti reliqua, etsi scripturis ea minimè confirmet? Nunquid vt crederes ecclesiæ dicenti hoc euangelium esse Matthæi, exigis ab ea testimoniū ex scriptura diuina, sine qua minime crederes? Nunquid oportuit vt Matthæus testaretur de Luca eū scripsisse euangeliū, aut Lucam hoc idē testari per scriptum de Matthæo? Si hoc ita est, vt semper scri ptura quælibet in sui comprobationē alterius scripturæ testimoniū exigat, quis nō videt hac ratione ab eun dū esse in immensum sine fine? Quo fiet vt nunquā scire quis possit certò de scriptura aliqua, esset ne diuina, an humana. Si verò hoc non exigitur, cur ecclesiæ absque vllo diuinæ scripturæ testimonio dicenti tibi hoc esse euangeliū Matthæi, credis: in aliis autē sine scripturæ diuinæ testimonio non vis credere? Nónne cadē est ecclesia quæ hoc asserit & illud? Nònne scripturarū discretio est res adeò seria, perinde ac quæuis alia? Cæterū vt fortius aganus, & clarius hominē cōuincamus hoc vnū gratis donamus, te absque scripturæ sacræ & ecclesiæ testimonio, sed sola sācti spiritus illustratione edoctū scire Euāgeliū esse hui⁹, vel illius ac ideo dicas credere illi: Dic ergo, cur credis Euāgelistę, & nō Ecclesiæ, cuius ipse Euāgelistæ membrū vnū fuit, cum Ecclesia tanto Euangelistas excellat, quāto integrum corpus singulis præstat membris? Si vni fidis, cur diffidis cunctis? Si membro tribuis tantū, cur toti nihil tribuis corpori? Prætera non legimus Christū aliquid scripsisse, sed solum verbo docuisse, ex cuius verbis multa prætermierunt Euangelistæ, quorum nullam prorsus fecere mentionē. Vnde Ioannes euangelista in vlt. Euang. sui cap. xxi: Sunt & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribe rentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros. Pari ergo ratione credendum est, nec eos omnia quæ Christus dixerit, scripsisse: quale est illud: Beatius est dare quàm accipere: quod Paulus testatur Christum dixisse, cum tamen nullus Euangelistarū illius dicti meminerit. Et Lucas cap. i. Actorum apostolicorum refert de Christo domino nostro, quod post resurrectionem suam præbuit *Act. 20.*

seipsum discipulis suis viuum in multis argumentis, per quadraginta dies apparens eis, & loquēs de regno dei, ex quibus verbis vix vnum & alterum scriptum reperies. Credendum est tamen apostolos aliis verbo narrasse tam facta quàm dicta, atque ita ex ore in os, & ex pectore in pectus trāfusa, ad nos vsque peruenisse sine alio quouis scripturę testimonio. Insuper multa fuerūt Apostolorū dogmata & præcepta de regimine ecclesiæ, quæ scripto minime fuerunt mandata. Nam Actorum apostolicorum cap. 15. dicitur quod Paulus electo Sylla profectus est, traditus gratiæ dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam & Ciliciam confirmans ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum. Et sequenti capitulo dicitur de Paulo & eius discipulo Timotheo in hunc modum: Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata quę erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Hierosolymis. Hæc parū nostro proposito conducunt, quoniam Apostolorū canones reperimus quos ipsi ad regimen tunc nascentis ecclesiæ ædiderunt. Hos per quadraginta & octo capita digestos, Isidorus in principio conciliorum collocauit. Quos à Clemente papa & martyre (vt dicitur) translatos, Zepherinus & Leo sumi pontifices & sexta synodus approbarunt. Damascenus tantū illis tribuit, vt in fine. 18. cap. 4. libri de fide orthodoxa, videatur eos in numerū canonicorū librorū referre. Nā cum de canonicis libris differit, eorū catalogo recensito, nulla prorsus distinctione facta, subiecit canones apostolorum per Clementē. Sed his dimissis, vel illud maximè nostram assertionē cōfirmat, quod Paulus ait in secunda ad Thessalonicenses epistola: Itaque fratres state, & tenere traditiones quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolam nostrā. Et in
2. Tim. 2. secunda ad Timo. epist. Tu ergo fili mi confortare in gratia quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti à me per multos testes, hæc cōmenda fidelibus hominibus qui idonei erunt alios docere. Ex quibus duobus locis satis clarè ostenditur Paulum aliqua verbo solo tradidisse, quæ nusquam scripto mandauerat. Tunc peto an præ-

cepta habeant vim & robur suum à scriptura, an ab animo obligantis? Si ex animo solũ præcipientis pendẽt, quũ voces æquè animũ testentur, ac scripturę, quî fit, vt verbo ab vno ad alterũ trãsmissa, nõ habeãt æquã vim obligandi sicut scripturæ? At dices verbis non esse tantam fidẽ adhibendã, quãta debetur scripturis, eo qp verba cicius faciliusque permutãtur, minuuntur, augẽtur, deprauãturque, quã scripturæ. Esto, sed nunquid adeo semper diffidendũ erit verbis, vt nunquã alicui credatur, nisi scripturis comprobet? Absit. Hoc enim modo omnis cõuictus humanus peribit: nõ crederem me incepisse aliquãdo non credere talẽ esse patrẽ meũ, & talem matrem meam. Nulli credere, ac omnibus, summæ demẽtiæ est. Nónne testes sunt efficacissimi ad rei cõprobationem? In ore duorum vel trium, inquit Christus, stat omne verbum. Quis autẽ efficacior testis esse potest, quàm ecclesia, quę oculatus testis est, spiritu veritas afflata, mendax esse nequit? Ecclesiam verò oculatum esse testem eorum quæ refert, sic conuincimus, quoniam ecclesia ex omnibus fidelibus constat, nõ solum præsentibus, verum etiam præteritis, & in posterum futuris. Aliàs tot oporteret ecclesias fingere, quot secula fluxissent. Cui tamen sententiæ manifeste ipse ecclesiæ sponsus obuiat, dicens: Vna est columba mea, vna est amica mea. Et Apostolus: Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Virginem dixit nõ virgines. Si ergo vna est, fieri oportet vt hęc eadem ecclesia quæ nunc est, audierit Christum prædicãtem, viderit morientem, congratulata fuerint resurgenti, conspexerit in cælos ascendentem, assederit Euangelistis & Apostolis scribentibus, astiterit docentibus. Si ergo horum omniũ ecclesia est testis oculatus, erit per omnia ei credendum, cum certum sit eam neque mentiri velle, neque ignorare quæ asserit. Præterea in primordiis ecclesiæ nascentis, cum primò oriebatur, post receptum spiritum sanctũ aliquod temporis spacium interiectum est vsque ad primam euangelij conscriptionem: quo tempore nulli dubium quin credendum esset ecclesiæ circa credenda & agenda à Christo man-

Ioan. 8.

Cant. 6.

2. Cor. 11.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

bri de fide orthodoxa, docens qualiter Deũ adorare debeamus, ad orientem, dicit: Non scripta est autem hæc Apostolorum traditio: nã multa sine scripto nobis tradita sunt. Idem quoque in. 17. eiusdẽ lib cap. Est autem hæc traditio nõ scripta, perinde ac adorationis ad oriẽtem, adorare scilicet crucẽ, & alia plurima his quæ dicta sunt similia, Hæc Damascenius. Sed Origenes etiã in hanc manibus (vt dicitur) ac pedibus it sententiã. Is enim homilia quinta supra libriũ Numerorũ sic ait: In ecclesiasticis obseruationibus sunt nõnulla quæ omnibus quidẽ facere necesse est, nec tamen ratio eorũ omnibus patet. Nam quod (verbi gratia) genua flectimus orãtes, & quod ex omnibus cæli plagis ad solã orientis partẽ cõuersi orationẽ fundimus, nõ facile cuiquã puto ratione cõpertũ. Sed & eucharistiæ siue percipiẽdæ, siue eo ritu quo geritur explicandæ, vel eorum quæ geruntur in baptismo verborum gestorunque & ordinum, atque interrogationũ ac responsionũ quis facile explicet rationẽ? Et tamẽ omnia hæc operta & velata portamus super humeros nostros, quum ita implemus ea & exequimur, vt à magno pontifice & eius filiis tradita & commendata susceperimus. Hęc Origenes. Vides hic qualiter Origenes testatur aliqua esse quæ nobis facere est necessarium, etsi eorum nulla ex scripturis ratio pateat, sed sola ecclesię obseruatio. Et idem docet in proœmio libri periarchon. Irenæus etiã Lugdunẽsis episcopus & martyr, martirisque discipulus, huic sentẽtiæ subscribit in cap. 4 tertij libri aduersus hæreses, dicẽs: Tantę igitur ostẽsiones quuũ sint hæc non oportet adhuc quærere apud alios veritatẽ, quã facile est ab ecclesia sumere, quum apostoli quasi in depositoriũ diues plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, vt omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autẽ reliqui fures sunt & latrones. Propter quod oportet deuitare quidem illos: qui autem sunt ecclesiæ, cũ magna diligentia diligere, & apprehẽdere veritatis traditionẽ. Quid enim & si quãdo de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oportet in antiquissimas recurrere

Origenes.

Irenæus.

ecclesias, in quibus Apostolo conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum & rei liquidum est? Quid autem si neque Apostoli quidē scripturas requisissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt his quibus committebant ecclesias? Hæc Irenæus. Huius autoritas non parui est momenti, nempe, præter sanctitatem & doctrinā qua polluit discipulus fuit, Policarpi martiris, quem Ioannis enangelistę discipulum fuisse plures testantur historiæ. Abeant ergo Ioannes Viclephus, & Ioannes Hus, & Martinus Luth. eorumque cōplices, & quibus volent suas iactent insanias, derogentque quantum voluerint ecclesiæ autoritati. Nam mihi horum per tot secula probatissimorum virorum suffecisset autoritas, etiam si nulla ratione superius euicissem. Denique, ad completam huius sententiæ confirmationem accessit concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratū, quod sessione quarta capite primo suorum decretorū legitimam me præsente protulit de hac re definitionē, sic inquiens: Sacrosancta œcumenica & generalis Tridētina Synodus in spiritu sancto legitimē cōgregata, præsidētibus in ea tribus Apostolicæ sedis legatis, hoc sibi ante omnia perpetuo proponēs, vt sublatis omnibus erroribus puritas ipsa Euāgelij in Ecclesia conseruetur, quod promissum ante per Prophetas in scripturis sanctis Dominus noster Iesus Christus dei filius proprio ore primū promulgauit, deinde per suos apostolos, tanquam fontē omnis salutaris veritatis & morū disciplinæ, omni creaturę predicari iussit, perspiciēs quòd hanc veritatē & disciplinā contineri in libris scriptis, & sine scriptis traditionib⁹, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ aut ab ipsis Apostolis spiritu sancto dictāte quasi p manus traditę ad nos vsque peruenerunt, orthodoxorū patrum exēpla secuta. Omnes libros tā veteris quàm noui testamēti, cū vtriusque vnus Deus sit author, necnō traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquā vel ore tenus à Christo vel à spiritu sancto dictatas & continua successione in ecclesia catholica cōseruatas pari pietatis affectu

Concilium Tridentinū.

& reuerentia suscipit & veneratur. Et post hæc verba recensetcilium omnes libros totius sacræ scripturę tam veteris quàm noui testamenti, quibus omnibus enumeratis statim hæc quæ sequuntur, subdit: Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata latina æditione habentur pro sacris & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens, & prudens contempserit, anathema sit. Hactenus Concilium Tridentinum. Dicamus ergo in omnibus quę aut credenda aut agenda sunt, Ecclesiæ esse obediendum, etiam si scripturæ autoritas desit, quanuis hæc ei deesse non possit, quum hanc ei autoritatem ipsæmet scripturæ tribuant. Nam alioqui qualiter asseremus Mariæ perpetuam virginitatem, aut filium dicemus patri consubstantialem, quum hæc minime in sacris literis reperiantur? Mariæ siquidem perpetua virginitas in sacris literis nusquam clarè inuenitur, nisi fortè in figuris multis & ænigmatis, quæ (vt tertio cap. diximus) mihi me ad dogma aliquod adstruendum sufficiunt. Filij autem consubstantialitas etsi ex Euangelio conuincatur, nusquam tamen (vt Arrius Athanasio opponebat) expresse in Euangelio reperitur. Vtrunque tamen ecclesiæ vniuersalis traditione tenemus, cuius firmissima est autoritas. Sunt & alia id genus multa quę operosum esset recensere: quæ etsi non sunt scripturis expressa, eorum tamen aliqua ecclesia spiritu sancto afflata ex collatione scripturarũ colligit, alia per sola verba ab vno in alterum per tot secula transfusa retinuit: cui illud regij Prophetæ alludere videtur: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, & in oram vestimenti eius. Ita vt à Christo capite in Apostolos transmissa verba, sint iterum ab ipsis Apostolis in vestimentum effusa, vsque in oram vestimenti id est, in finem vsque ecclesiæ, quæ tunica est inconsutilis, quam hæretici scindere conantur. Præterea si nihil asserendum est nisi ex scripturis expressis probari possit, vt ait Lutherus, qualiter ipse testatur se credere purgatorium esse, quum tamen alibi dicat purgatorium non *Psal.* 132.

posse ex sacris literis probari? Verum nec mirum, quo niam Lutherus sępissime tanquam turdus (quemadmo dum dicitur in prouerbio) sibi malum cacat.

Quòd ecclesiam vniuersalem Concilia generalia rite congregata sufficienter exprimant ac repræsentent: quorum Conciliorũ definitionibus & traditionibus ea erit præstanda fides, quæ vniuersali Ecclesiæ debetur. Cap. 6.

OStẽdimus satis (vt opinor) manifestè, vniuersalis ecclesiæ traditionibus & definitionibus esse sine vlla hæsitatione obtemperãdum. At dubitabit quispiã fortè, vbinam vniuersalis ecclesia vnquam congregata fuerit ad aliquid definiendum, aut quo pacto vnquam congregari possit, quum sit toto terrarum orbe diffusa? Nam hæretici quidam sunt, nempe Viclephitæ, Husitæ, Lutherani (horum historias enarrabimus cum inferius ad singulas eorum hæreses deuentum fuerit) qui ne ecclesiam aperto Marte inuadere videantur, negant quicquam eam vnquam sanxisse, & ideo fingunt nobis quandam ecclesiam inuisibilem, veréque mathematicam, ab omni sensu abstractam. Quæ etsi visibilis esset, nihil vnquam definire posset, quòd quum tam latè pateat, minimè (vt dicunt) ad aliquid definiendum tota vnquam in simul congregari valuit. Et quoniam hoc est validissimum eorum scutum quo muniuntur, quum eis ecclesiæ autoritas obiicitur, ideo ad eius extenuationem, imò verius dixerim destructionem, ante omnia annitendum erit. Nam in posterum quum aduersus singulas hæreses pugnabimus, frequens nobis admodum erit ecclesiæ autoritas, qua tanquam acutissimo telo hæreticos configemus, Qua propter vt nullum eis in hac parte reliquerimus scutum quo se tueri possint, hoc prius ostendendum fuit. Ecclesiam visibilem esse, sensibusque hominum obiectam, alicubi iam sæpe congregatam, sæpéque olim congregabilem. Sed ante omnia prius oportebit iuxta Aristotelis præceptum ostendere, quid sit ecclesia ne ex

re perperam intellecta, vt sæpe contingit, sit disceptatio. Ecclesia de qua nunc agimus, quæ militans dicitur, est fidelium omnium congregatio, quæ corpus vnum est, cuius caput est Christus: nos autem singuli, alter alterius membra. Nam quod omnes nos vnum corpus sumus, cuius corporis caput est Christus, testatur Paulus in epistola ad Roman. Sicut enim, inquit, *Roma. 12.* in vno corpore multa membra habemus, omnia autē membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo. Et iterum in prima ad Co- *1. Cor. 13.* rinthios epistola idem confirmat, dicens: Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudęi, siue Gentiles, siue serui siue liberi. Iam vides quomodo ex Pauli sententia omnes fideles qui semel Christo in baptismo dedicati sunt, vnum corpus efficiant, cuius ipse Christus sit caput. Quòd autem corpus ipsum ex omnibus fidelibus compactum sit eccle sia, testatur idem Paulus in epistola ad Ephesios, vbi loquens de Christo redemptore nostro, ait: Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam quæ est corpus ipsius & plenitudo eius. Et iterum ad Colossenses quasi eandem repetit sententiam: Adimpleo, inquit, ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius quod est ecclesia. Cum ergo singuli fideles, qui sunt velut membra corporis huius quod est Ecclesia, visibiles sint, & oculis hominum obiecti atque patentes, qui fit vt ecclesia quæ totum est corpus, inuisibilis sit? Non est enim verisimile, aut rationi consentaneum, vt id inuisibile sit, cuius omnes partes ex quibus coaluescit, visibiles sunt & conspicuæ. Verum iam video eos aduersus quos agimus id negare quod assumpsimus, omnes scilicet huius corporis partes visibiles esse, quum caput ipsum, quod Christus est, (vti ipsi asserunt) inuisibile sit. Sed hoc cauillum ita re-

iiciemus, vt nullus tergiuersationi pateat locus. Nam siue loquaris de eo ante gloriã resurrectionis, siue post modum, vtrobique eum per carnis assumptæ dispensationem visibilẽ reperies. Nónne Baruch propheta de eo dicit: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus? Si enim de eo cùm doloribus & morti obnoxius erat, loquaris, quid prohibet vt qui esurit, sitit, lassatur, tristatur, crucifigitur nõ etiam videatur? Nónne ad illud tempus refertur quod Esaias de eo ait: Vidimus eum leprosum, & cuius non erat aspectus. Si verò post susceptam immortalitatis stolam id dicas, vel illo solo Actuum Apostolorum testimonio conuinceris: Quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suã in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis. Qualiter autẽ potuit multis argumentis ostẽdere Apostolis se vitam recuperasse, nisi apostoli eam vidissent? Prætereà discipuli in castellum quod dicitur Emaus euntes (etsi oculi eorum tenebãtur ne eum agnoscerent) nónne Christũ viderũt? Insuper Thomæ prius in credulo, postmodum verò fideli, dicit ipsummet caput iam glorificatum: Quia vidisti me Thoma, credidisti. Alij etiam condiscipuli dicunt eidẽ Thomæ. Vidimus dominum. Et Paulus in 1. ad Cor. epist. testatur de pluribus qui Christum post resurrectionem suam viderũt. Sic enim ait: Visus est Cephæ, & post hoc vndecim. De inde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manẽt vsq; adhuc, quidã autẽ dormierũt. Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus. At dices fortè tunc ideo visibilẽ fuisse, eò quòd suæ claritatis radios continuerit, inuisibilis futurus si omnem glorificatæ carnis splendorẽ effudisset. Id esse falsum tribus testibus cõuincitur, Petro. s. Iacobo & Ioãne, vt in ore duorũ vel triũ stet omne verbũ. His enim ab eo montẽ excelsum ductis, trãsfiguratus est ante eos, & resplenduit facies eius sicut sol. Ipsum verò sic transfiguratum discipuli viderunt. Nam si nõ viderunt, quo modo postmodũ testes eius rei esse possunt? Et si Petrus nõ vidit, quò ergo allectus dicit: Bonum est nos hic esse? Si ergo Petrus & alij duo Christum trãsfiguratũ viderũt,

Ioan. 20.

1. Cor. 13.

Mat. 17.

qui

qui fit vt nunc eum ſtola immortalitatis indutum videre non poſſumus, quantalibet claritate fulgeat? Nam transfiguratus ſymbolum quoddam futuræ immortalitatis dedit, & in ea fuit refulgētia, in qua nunc ad dexteram patris reſidet. Sic enim ait Gloſſa cōmunis quæ Ordinaria appellatur, Marci nono: In ea fuit claritate in qua erit peracto iudicio. Et Beda ibidem: Transfiguratur Saluator non ſubſtantiam veræ carnis amiſit, ſed gloriam futuræ vel ſuæ vel noſtræ reſurrectionis oſtendit. Qui qualis tunc apoſtolis apparuit, talis poſt iudicium cunctis apparebit electis. Hæc Beda. Eſt ergo caput Eccleſiæ Chriſtus omni tempore viſibile: & quum de aliis Eccleſiæ membris non ſit qui dubitet ea eſſe viſibilia, colligitur inde totum corpus eſſe viſibile. Adde quòd eadem Eccleſia aliquando vocatur grex, iuxta illud Petri: Paſcite qui in vobis eſt gregē. Huius autem gregis oues ſingulæ ſunt ſinguli fideles, quos eidē Petro vt verbo & doctrina paſceret, commiſit dominus, dicens: Paſce oues meas. At quomodo erit grex inuiſibilis, cuius omnes oues conſpicuæ ſunt? Aut quomodo paſtor paſcet gregē quem non videt, nec eum vllo modo cognoſcere poteſt? Vt enim oportet paſtorem vultum cuiuſque pecoris ſui cognoſcere, ita etiam totum gregem, vt ſciat ſuum gregē ab alieno diſcernere. Oportet ergo vt grex qui à paſtore debet paſci, ſit ei viſibilis: & corpus cuius ſingula membra ſunt viſibilia, ipſum quoque corpus integrum ſit viſibile, Nam quāuis fides qua ipſum corpus ſolidatur, & charitas qua viuificatur, & ſpiritus ſanctus quo regitur, omnes inuiſibiles ſint, nihil tamen obſtat, vt corpus ipſum ſit viſibile: quē admodum nihil prohibet hominē viſibilem eſſe, quauis anima, qua corpus eius vegetatur, inuiſibilis ſit. Verum, quia in cauſſa fidei efficaciora ſunt ſacræ paginæ teſtimonia (vt capite ſecundo diximus, & infrà, in titulo fides, longius diſſeremus) quàm omnes quantumvis vrgentes rationes, ideo ad huius rei confirmationem aliqua adferam tam clara teſtimonia, vt niſi malitia eum iam excæcauerit, apertè videat ea non niſi de viſibili Eccleſia poſſe accipi. Quū ſacra hiſtoria deſcribit

1. Pet. 5.

Ioan. 21.

dedicationem templi à Salomone extructi, inter cætera ait: Conuertit rex Salomon faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat. Sed si Ecclesia esset inuisibilis qualiter ad eam Salomon faciem suam cõuertisset? Præterea Christus docens gradus per quos fraterna correctio debeat incedere, tertio loco iubet dicendũ esse Ecclesiæ. Si autem Ecclesia est inuisibilis, nulla patet via vt quis Ecclesiã cognoscere valeat ad aliquid ei denunciandum. Huic accedit, quòd Paulus maiores natu Ecclesiæ Ephesi, Mileti cõgregatos sic admonuit: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos posuit spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, quã acquisiuit sanguine suo. Qualiter autem homo mortalis poterit regere id quòd minimè videre potest? Rursum idẽ Paulus in prima ad Cor. epist. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniã persequutus sum Ecclesiã Dei. Et iterum ad Galatas: Audistis enim cõuersationem meam aliquando, quoniã suprà modum persequebar Ecclesiam Dei, & expugnabã illam. At minime fieri potest vt corporalis persecutio, qualis illa erat, inferri possit in eũ qui inuisibilis est. Quòd si id fieri cõtendas per id quod Christus eidem Paulo dixit: Ego sum Christus, quẽ tu persequeris: nec tamen Paulus tunc Iesum videbat, vtpote ad dexteram patris residẽtem: quis non videt illud ea ratione ab eo dictũ qua aliàs dixerat? Amẽ dico vobis, quãdiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi, feciſtis? Quam ergo persecutionẽ se Ecclesiæ intulisse postmodũ Paulus fatetur, hanc eandem se passum Christus queritur, eò quòd naturale est capiti, vt reliquis corporis membris cõpatiatur. Satis iam pro hac re vtcunque paucis dixisse arbitramur: si quæ fortè dicenda restabũt, inferius in titulo, Ecclesia, dissererentur. Nunc ad reliquum accingamur, vt Ecclesiam videlicet quam iam visibilem esse ostẽdimus, alicubi iam congregatam, & aliquando congregabilem (quantum libet latè pateat) comprobemus. Hoc autem satis (vt existimo) comprobabitur, si ostenderimus concilium generale ritè congregatum sufficienter Ecclesiam vni-

3. Reg. 8.

Act. 20.

1. Cor. 15.

Galat. 1.

Act. 9.

Matt. 25.

uersalem repræsentare. Nam eo ipso ostensum erit toties vniuersalē Ecclesiam in locum vnum coiisse, quoties generalis synodus Ecclesiæ ritè congregata fuerit. Quòd autem concilium generale repræsentet vniuersalem Ecclesiam, si ipsius concilij in hac parte valet testimonium, citò propositum nostrum efficiemus. Concilium nanque Constantiense, quod non dubito in spiritu sancto fuisse congregatum, vt rei exitus docuit, inter cætera quæ quarta sessione definita sunt, hoc primum decernit: Et primo quòd ipsa synodus in spiritu sancto congregata, legitimè generale concilium faciens, Ecclesiam catholicam militātem repræsentans, potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cuiuscunque status vel dignitatis, etiam si papalis existat, obedire tenetur in his quæ pertinent ad extirpationem dicti schismatis, & reformationem generalē Ecclesiæ Dei in capite & in membris. Hæc cōcilium. Ecce vides qualiter concilium Constantiense testatur se repræsentare Ecclesiam catholicam militantem. Verum scio non defuturos qui huic testimonio obiiciant id quod Pharisæi Christo obiecerunt: Tu de teipso testimoniū perhibes, testimonium tuum non est verum: quibus respondere idem concilium meritò posset id quod Christus eisdem Pharisæis respondit: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meū, quia scio vnde veni, & quò vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam & si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego (Christus dixit) & qui misit me pater. Concilium autem dicere posset: Ego, & qui docet me spiritus sanctus qui suggerit nobis omnem veritatē. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est: Sed hæc licet aduersarium non conuincant, bene tamen affectum docere possunt. Aliter ergo assertionem nostram firmemus. Primò sic, quia vsu communi & vniuersali hominum loquutione reperimus, vt quoties primates omnes alicuius reipublicæ, quibus à populo ius decernendi cōmissum est, in vnum quemlibet con-

Concilium Constantiense.

Ioan. 8.

Ibidem.

uenerint locum, dicamus rēpublicam congregatā esse, eò quod ab his cæteri omnes pendent. Ad hūc modum quum in concilio generali omues Episcopi, quos solos Deus posuit regere Ecclesiam suam, conueniāt, dicitur tūc respublica Christiana, hoc est, catholica Ecclesia cō
3. Reg. 8. gregata. Hoc manifestè ostēditur in eo loco. 3. Regum, quem superius alteri negocio aptauimus. Postquam enim sacra illa historia de scripsit magnificā illam templi constructionem, sic ait: Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuū, & duces familiarū Israel ad regem Salomonē in Hierusalē, vt deferrent arcām fœderis domini de ciuitate Dauid, id est, de Sion. Et postquam dixerat arcam illatam esse in oraculum tēpli, subnectit: Conuertítque rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat. Hæc ibi. Quo ex loco clarè patet cōuentum illum in quo fuerant cōgregati maiores natu Israel, & principes tribuū, & duces familiarū, geminata vice appellari omnem Ecclesiam. Rursus concilio coacto Hierosolymis pro magnifica illa quæstione decidenda, an. s. legitima essent simul cum Euāgelio obseruanda: postquam dixerat cōueniſſe apostolos & seniores videre de verbo hoc, & in ea re definiſſe, dicit: Tunc placuit apostolis & senioribus cū omni Ecclesia
Act. 15. eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam. Vides hic iterū conuentum illum apostolorū & seniorum vocari vniuersam Ecclesiā. Et beatus Gregorius hoc idem asserit, qui loquēs de quatuor illis illustribus, nec vnquā satis laudatis conciliis, videlicet Nicæno primo, Cōstantinopolitano primo, Ephesino & Chalcedonensi etiam primis, sic ait: Cunctas verò quas præfata venerāda cōcilia personas respuunt, respuo; quæ venerantur, amplector: quia dū vniuersali sunt cōstituta cōsensu, se & nō illa destruit, quisquis præsumit absoluere quos ligant, aut ligare quos absoluunt. Hæc ille. Ecce qualiter Gregorius asserit in conciliis decretali, vniuersali cōsensu esse constituta: quod minimè verum esset, nisi censeret idem beatissimus pater generale concilium vniuersam Ecclesiam repræsentare: præcipuè cum proprium epi-

scoporũ ac aliorum prælatorũ munus sit docere, quod ad subditos minimè pertinet. Solis enim prælatis dicitur: Pascite qui in vobis est gregem. Et cum Christus Petrum reliquis omnibus prætulisset, nihil aliud dixit quàm pasce oues meas. Prælatorum ergo est docere & iubere, subditorum est discere & obtemperare. Pasto rem oportet pascere oues, ouium autem solum est pasci. Hoc enim Malachias propheta testatur, qui ait: Labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legem exquirẽt de ore eius, quia angelus domini exercituũ est. Si ergo sacerdotes sunt à quibus sciẽtia exquiritur, non autẽ subditi: non erit necessariũ, vt in conuentum qui sit pro re aliqua deferẽda, subditi cũ prælatis cõuocentur. Quod si dicas subditos omnes esse mẽbra huius corporis, & ideo debere simul cum prælatis conuocari: respondetur per id quod ait Paulus in 1. ad Cor. epist. Et si dixerit auris, quoniã non sum oculus, nõ sum de corpore: nũ ideo non est de corpore? Si totũ corpus oculus, vbi auditus? Prælati siquidẽ, quorũ partes sunt docere & regere, oculorũ funguntur officio, quoniã hi pro reliquis mẽbris vidẽt, ẽaque quò mens voluerit, dirigũt. Subditi verò, quorũ est obedire, aurium exercent officiũ, quoniã hæ sunt per quas doctrina quælibet & fides habetur. Fides nanque est ex auditu: Non ergo subditi excluduntur à corpore, eò quòd ad id officium non admittũtur, quod non est illis in corpore, dispensatum. Nónne dicimus corpus aliquod humanum videre si eius oculi videant, quãuis cætera membra non videant? Nũquid ideo dicemus corpus non audire, quia multa in corpore mẽbra non audiant, quamuis aures opus sibi cõmissum debitè exequãtur? Tunc enim re vera totum corpus ad exequi dicitur, quum mẽbrum id quod sibi ex officio incũbit, operatur. Quo fit vt tũc Ecclesiã quæ vnum corpus est, aliquid definisse interpretemur, quum illud omnes illi ad quos spectat, congregati, atque cõsentientes decreuerint. At quum ij omnes ad concilũ generale conuocentur, cõsequens est, vt in ea re definienda dicamus generale concilium Ecclesiam vniuersalem repræsentare, quum id agant quod ad nullũ alium spectare di-

1. Pet. 5. *Ioan. 21.*

Malac. 2.

1. Cor. 12.

Rom. 10.

gnoscitur. Quod si adhuc fortè contendas, fideles omnes ad eum conuentum esse cõuocandos, in quo est aliquid de fide definiendũ, tam claris id scripturæ testimoniis, reiiciemus, vt nullus amplius scrupulus vrgeat. Primum enim cõcilium ab apostolis congregatũ describitur. Act. 6. In diebus autem illis, inquit, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eò quòd despicerẽtur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Cõuocantes autẽ duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres viros ex vobis, &c. Vides ibi minimè cõuocari plebem, aut promiscuã multitudinem, sed præcise multitudinẽ discipulorum. Multo autem efficacius nostrum propositum confirmat id quod in 15. cap. eiusdem lib. scribitur, in quo nobis cõciliorum effigies ad viuum depingitur. Sic enim ibi dicitur: Et quidã ascendẽtes de Iudæa docebant fratres, quia nisi circũcidamini secũdum legem Mosi, nõ potestis saluari. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerũt vt ascẽderent Paulus & Barnabas, & quidem alij ex aliis ad apostolos & presbyteros in Hierusalem super hac quæstione, Et parũ infrà: Conuenerũt que apostoli, & seniores videre de verbo hoc, &c. Et tandem inquisitione facta inter eos, lata est ab apostolis & senioribus sententia in hunc modum: Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorũ, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis Hæc ibi. Ecce apertam celebrãdi concilij regulam: ex qua temporum successu, quum Ecclesia iam liberata esset à persecutione tyrannorũ, reliqua generalia cõcilia modum & formam suæ celebrationis sumpserunt. Vides tamen ibi minimè conuocari omnem populi Christiani multitudinem, sed solum apostolos & seniores conueniisse, diligentique examinatione ex collatione scripturarũ facta, sententiam tuliisse, quam vsque in hodiernum diem catholica Ecclesia amplexata est. Si ergo non oportet

ad aliquid in fide definiendũ promiscuæ plebis multitudinem cõuocari, sed solũ maiores Ecclesiæ quòd hi sunt quorum interest in ea re definire, & qui ad eã rem agendam vniuersalẽ repræsentant Ecclesiã, consequẽs est vt generale concilium, ad quod primores Ecclesiæ omnes conuocantur, vniuersam etiã repræsentet Ecclesiam. Ex quo etiam colligitur, conciliorũ generaliũ ritè congregatorũ traditiones, tanquã ab vniuersali Ecclesia emanantes, esse ab omnibus recipiendas. Præterea si concilia generalia minimè vniuersam repræsentarent Ecclesiam, ac ideo ab eis sustollatur potestas in causa fidei decernendi omnia prorsus erunt in Ecclesia ambigua, nec via aliqua patebit qua hæreses extirpari possint, imò inexhausta suggeretur fidei oppugnandæ materia, cuicunque libuerit nouas excitare hæreses aut suscitare sepultas. Nisi enim publica astitisset Nicæni concilii definitio aduersus Arrium, & Constãtinopolitani aduersus Eunomium, & Macedonium, & Ephesini aduersus Nestorium, & Chalcedonẽsis aduersus Eutychen, adhuc eorũ hæreses viuerẽt, nec deessent qui sub earum autoribus militarent, quum quicquid eis ex scripturis obiiceretur, praua interpretatione in alienũ sensum detorquerent. Hac enim sola causa factum est, vt tempore illo quo Ecclesia tyrannorũ rabiẽ perpessa est, Christianissimus fuerit in plurimarũ hæresum scissuras diuisus: quia scilicet Episcopi catholici in vnũ conuenire non poterant, vt eis obstarent, vsque ad tẽpus Constantini, à quo cœperunt concilia congregari ex quorum frequentatione plurimis hæresibus itũ est obuiã. Rursus de filiis Israel hoc legimus vt quicquid inter eos dubitationis oriebatur, ad Mosem, vt ab eo decideretur, deuoluebatur. Deinde cũ Moses in montẽ subiit legẽ recepturus, si fortè aliquid interea ortum fuisset, de remedio prouidit. Habetis, inquit, Aarõ & Hur vobiscũ. si quid natũ fuerit quæstionis, referitis ad eos. Insuper ne post eorũ mortẽ Synagoga remedio careret ad quæstiones finiẽdas, vide qualiter dominus prouidit. Sic etenim ait in Deuteronomio: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter san- *Exod. 24.*

guinem & sanguinẽ, inter causſam & causſam, lepram & non lepram, & iudicũ intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locũ quem elegerit dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui iudicabũt tibi iudicij veritatẽ, & facies quod cunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit dominus, & docuerint te iuxta legem eius: sequerisque sententiã eorũ, nec declinabis ad dexteram vel ad siniſtrã. Hæc ibi. Vides igitur quæstionẽ dubiam minimè ad plebẽ esse deducẽdã, aut ad reges aut duces, sed ad sacerdotes Leuitici generis, quorum definitioni obtemperare præcipit. Vides etiam quantũ Deus synagogæ prospexit, qui in omnẽ euentũ de remedio ei prouidit.

Esaiæ.5. Quòd benè per Esaiam prophetã insinuat, dicẽs: Quid potui facere vineæ meę quod non feci? Quid ergo putas eũ fecisse Ecclesię suę? Nõne credẽdũ erit æque prospexisse Ecclesiæ ac synagogæ? Imò multo magis, quũ

Aggæ.8. de ea dicat alius Propheta: Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquã primæ. Erit ergo dicendũ perinde ac de veteribus patribus enarratũ est. Si difficile atque ambiguũ iudiciũ esse perspexerit quispiã, veniat ad primores Ecclesiæ, qui cõcilio coacto, teque (vt decet) maturè discussa, docebunt eũ iuxta legẽ Dei, sequeturque sententiã eorũ, nõ declinãs ad dexterã neque ad siniſtram. Hinc pater quã inani labore fatigatus Guido Carmelita, qui in suo primo lib. de hæresibus cõuertit se ad probandũ ea quæ in quatuor illis primis Cõciliis definita sunt: ad quẽ modũ oportebat eum etiã probare omnia qoæ in reliquis conciliis decreta fuere: quod opus fuisset immensum. Quapropter consultius esset cõciliorum autoritatẽ, eorumque in definiendo certitudinẽ comprobare: quo facto, breui cõpendio omnes conciliorum definitiones roborantur.

Quòd aliorum hominum quantum libet sanctorum scripturæ non sufficiant ad hæresim reuincendum.

Cap. 7.

HActenus disseruimus de hæresi, & de his quibus hæresis reuinci potest: verũ sunt multi qui alios

habent gnomones quanuis fallaces, & ad munus id exe
quendũ minimè certos, ad quos tamẽ volũt omnes af-
fertiones de hæresi examinare, ac ideò facillimè de hæ
resi pronunciãt, nulla prorsus habita ratione qua id e-
uincere possint. Sunt enim plerique qui sic afficiuntur
aliquorũ hominum scriptis, vt si fortè quempiam vide
rint qui vel digito transuerso ab eorum sententia disce
dat (oculatus testis loquor) hæresim statim inclament.
Quapropter hoc oportuit etiam ostendere, nullam vi-
delicet scripturã, cuiuslibet hominis quantumlibet do-
cti, quantumlibet etiam sancti, esse efficacem ad hære-
sim reuincendã, nisi ex sacræ scripturæ testimonio, aut
ex Ecclesiæ definitione id esse constiterit. Hoc autem
facilè quisque perpendet, si prius hoc apud se discutiat,
quale oporteat esse testimonium, vt nos cogat ad fidẽ
alicui rei præstandã. Nam id solum efficax erit ad reii-
ciẽdum quicquid illi rei clarè dignoscatur repugnare.
Huiusmodi verò testimoniũ quod nos alicui credulita-
ti faciat obnoxios, oportet vt à tali persona habeatur
de qua cõstet eã nec posse falli, nec fallere velle. Quòd
si falli potest aut fallere, quocunque eius testimonio
adducto, citra fidei iniuriam aut hæresis laben reiiciet:
causabitur enim statim eum in illa re deceptũ, aut de-
cipere voluisse: quod vtrũque horum euenire poterat.
Nã quid obstat, vt eũ qui falli potest, falsum fuisse dica
mus? At omnis homo ex peccato primorum parentum
adeò obtusum traxit ingeniũ, vt ad verã rerũ notitiam
minimè penetrãre valeat, quò fit vt sæpe in discernen-
do fallatur. Nam inter incommoda quæ in hac vita pa
timur (teste Augustino) est fallax iudicium: Atque ita
propheta dixit, omnis homo mendax: & (vt est in pro-
uerbio) quãdoque bonus dormitat Homerus. Non est
ergo æquũ, aut rationi cõsẽtaneũ, vt ei qui aut falli aut
fallere potest, qualis est quiuis pur⁹ homo, sub intermi
natione gehennæ credere teneamur. Nã inde eueniret
vt sæpissimè falsa pro veris recipere teneremur, & vera
pro falsis: quod nefas est dicere. Præterea quũ sæpe in-
ter doctissimos viros de eadẽ re nõ cõueniat, erit neces
sariũ ab aliquo eorũ discedere, neque tamen cum fidei

Iniuria, aut hæresis nota, cũ id fieri nullo modo possit, vt oppositis secũque pugnãtibus assertionibus quis assentiat. Hieronymus ait Paulũ simulatione tantũ & nõ verè reprehendisse Petrũ, Augustinus autẽ ait Petrũ verè iustèque à Paulo reprehẽsum. Hironimus ait eũ qui ante baptismũ duas hãbuerit vxores, susceptо postmodum baptismo posse ad sacerdotium promoueri: cui assertioni refragantur Ambrosius, Augustinus, cæteríque omnes. Augustinus, vniuersi mundi fabricã ait fuisse à Deo etiã quó ad varietates fomarũ vno eodẽque tẽporis momento extructã, nullãque prorsus admittit in ea re tẽporis successionẽ, sed illa dierũ volumina interpretatur angelicę cognitionis alternationes. Cui interpretationi adeò cõtradicitur, vt nullũ vnquam ex sacris scriptoribus viderim qui illi in hac parte assentiat. Sũt & id genus multa. Quis ergo tam demẽs erit, vt ei qui alterutrã partẽ harũ assertionũ amplecti velit, hæresis notam impingat, quod alicui doctori sacro repugnet? Non erit ergo vnquã citra temeritatẽ aliquid appellandũ hæresis eò quod sanctorũ dictis repugnat, modò nõ obuiet scripturæ sacræ, aut Ecclesiæ definittoni. Vnde Augustinus in Epistola ad Hieronymũ, quæ est in ordine aliarum epistolarũ. 19. sic ait: Ego enim fateor charitati tuæ, Solis ei scripturæ libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum horũ autorem scribendo errasse aliquid firmissimè credam, aut si aliquid in eis offendero literis quod videatur contrariũ veritati, nil aliud quàm mendosum esse codicẽ, vel interpretem nõ assecutum esse, vel me minimè intellexisse non ambigã. Alios autem ita lego, vt quãtalibet sanctitate vel doctrina polleant, nõ ideo verum putem quia ipsi illa senserunt, sed quia mihi per alios autores canonicos, scilicet sacræ scripturæ, aut probabili, id est euidẽti ratione, quod à vero nõ abhorreat, persuadere poterunt. Nec te frater mi arbitror sic libros tuos legi velle, tanquam Prophetarũ & Apostolorũ, dequorũ scriptis, & omni errore careant, dubitare nefarium est. Absit hoc de pia humilitate & veraci de temetipso cogitatione, Hæc Augustinus.

Augus.

Quare fateor me non posse cohibere iracundiam, quoties video aliquos ita addictos hominũ aliquorũ scriptis, vt impiũ autument, si vel in modica re quis ab eorũ sententia discebat. Volunt enim hominũ scripta velut diuorũ oracula recipi, illumque honorem illis exhiberi qui solis sacris literis debetur. Non enim iurauimus in verba hominis, sed in verba Dei. Ego enim miserrimam hanc dicerem seruitutem, sic esse humanæ sentẽtiæ addictum, vt non liceat vllo modo illi repugnare: qualem patiuntur hi qui se tantum beati Thomæ, aut Scoti, aut Ocan dictis lubiiciunt, vt ab eorũ placitis, in quos iurasse videntur, nomina sortiãtur, quidã Thomistæ, alii Scotistę aliis Ocanistæ, appellati. Paulus quidẽ iussit, captiuare intellectũ nostrũ, sed in obsequiũ Christi, non autẽ in obsequium hominis. Quó fit vt hi qui tam leuiter de hæresi pronunciant, non expendentes de qua re loquantur, sæpe sua ipsorum feriãtur sagitta, incidántque in eam foueam quam aliis parabãt. Nam velle humanas scripturas in diuinarum ordinem connumerare, hoc verius ego dixerim hæresim: quod faciunt hi qui humanis scriptis dissentire impium autumant, perinde ac diuinis: quales ego vidi in tantã insaniã deueniisse, vt non sunt veriti ad populũ in publica concione hoc effundere: Quisquis à beati Thomæ sententia discesserit, suspectus de hæresi est censendus. O fortes verbi Dei, imò, verius dixerim, verbi Thomæ prædicatores. Erit ergo beatus Bonauẽtura suspectus de hæresi putandus, quod in multis obuiet beato Thomæ? Erit ergo beatus Anselmus suspectus de hæresi dicẽdus, quod cõtra beati Thomæ sententiã non putat amatorẽ virginis, qui festũ Conceptionis celebrare respuit: Nec tamen ista sic à me dicta velim, vt quispiã putet me his verbis omnes illius instituti aut ordinis homines velle mordere. Noui enim ex eis plures doctos, & cordatos, ac verè pios, quib⁹, cũ ista agũtur, aut ab aliis vt plurimũ indoctis dicũtur, valde displicẽt. Valde enim displicet etiã mihi, quod & nostrũ sodalitiũ in verba Scoti ferè iurasse videatur. Ego quidẽ beati Thomæ sanctitatẽ veneror, eius doctrinæ multum

2. Cor. 10.

tribuo, quod multum Ecclesiã illustrauerit: non tamen puto adeò esse illi fauẽdũ, vt per omnia oporteat cum illo sentire. Neque hoc ego vnquam de beati Thomę humilitate crediderim, vt velit quẽpiam suis dictis sic esse addictũ, cũ nec ipsemet eisdẽ adeò fuerit addictus, vt meliora ostẽdẽti nõ fuerit paratus obtẽperare. Nã sæpe suam ipse reuocauit sententiã. Beatus nanque Augustinus optat suorũ operũ lectorẽ nõ esse dictis eius prorsus deditũ. Sic enim ait tertio de Trinit. cap. 1. Sanè cũ id omnibus literis meis non solũ piũ lectorẽ, sed etiã liberũ correctorẽ desiderẽ multo maximè in his, vbi ipsa magnitudo quæstionis vtinã tam multos iuuẽtores habere possit, quàm multos cõtradictores habet. Veruntamen sicut lectorẽ meũ nolo mihi esse deditũ, ita correctorẽ nolo sibi. Ille me non amet amplius quã catholicã fidẽ, Ille se non amet amplius quàm catholicam veritatẽ. Sicut illi dico: Noli meis literis quasi scripturis canonicis inseruire, sed in illis & quod non credebas, quũ inueneris, iucunctãter crede in istis autẽ q̃ certũ nõ habeas, nisi certũ intellexeris, noli firmè retinere: ita illi dico: Noli meas literas ex tua opinione vel cõtẽtione, sed ex diuina lectione vel incõcussa ratione corrigere. Hæc Augustinus. Verũ nõ est hic prætermittendum quod glossator voluminis decretorũ ait, vt saltem hac ratione vel illius ineptiæ misereamur, vel eius audaciã irrideamus. Is enim exponens hãc proximè citatam Augustini autoritatẽ, quæ ponitur in eo libro distinctione 9. cap. Noli: sic ait, Loquitur hoc secundũ ea tempora quũ adhuc scripta Augustini & aliorũ sanctorum patrũ non erant authentica, sed hodie iubentur teneri vsque ad vltimũ iota, vt infra. 15. distinct. cap. vltimo. Hæc glossator. Quis iam ferat vt hominẽ tã apertè mendacem non insectetur? Vbinã. 15. distinct. cap. vlti, iubetur sanctorum patrum dicta vsque ad vltimum iota teneri? Aut qualiter precipi potest, cum sanctorum patrum sententiæ sæpe (vt superius ostendimus) inuicem repugnent? Non potest certè Deus contradictoria præcipere, tantum abest vt papa præcipiat. Quòd si omnia sanctorum patrum dicta iubentur

Augustinus.

vsque ad vltimum iotà teneri, quis non videt hac ratione contradictoria præcipi, cum illorum sententiæ inuicem contradicant. Ecce quales sunt decretorũ glossatores, quibus tanta fides adhibetur. Nunc etenim vel hoc solo argumẽto apparet esse verũ quod isti glossatori Ioannes Dunus Scotus impingit, dicens. Mittunt & remittunt, & tãdẽ nihil ad propositum. Sed scio vndénam bonus homo ansam erroris acceperit. Nã in vltimo cap. 15. distinct. Gelasius Papa, cuius est decretũ illud, recensens libros catholicorum virorũ qui legi possunt, illis annumerat epistolã Leonis summi pontificis ad Flauianum, in cuius commendationem talia subiungit verba: Cuius textum aut vnum iota si quisquam diſputauerit, & non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit. Hęc ibi. Bonus autẽ glossator quod de sola illa epistola dictum est, parum rem circunspiciens, putauit ad omnes iam enumeratos libros esse referendũ. Quantum autẽ fallatur, vel grammaticã sciẽs probè deprehẽdet. Colligamus quod sanctorum Ecclesiæ doctorum scripta non sunt sic suscipienda, vt nobis liberũ non sit aliter sentire quàm ipsi senserunt, præsertim cũ inter eos de re eadem non conuenit, aut aliunde illorum assertio non comprobatur. Quòd verò in eodem loco Gelasius Papa plurimorum sanctorum virorum scripta approbat, sic accipiendum est, vt intelligamus hac ratione probari, quod catholicæ fidei minimè repugnent, vt nihil scilicet in eorum scriptis reperiatur quod à fide orthodoxa discedat: nõ tamen sic vt omnia illorum dicta pro lege suscipiẽda sint. Sunt enim multa quæ etsi fidei non repugnent, non tamen ad ea credenda catholica fides nos constringit: vt gratia exempli, quod cœlum habeat materiam huic inferiori simillimam, nec repugnat fidei catholicæ, nec etiam est fides catholica, sed liberum est cuique quam voluerit sententiam amplecti. Sic etiam illa sactorum virorum opera quæ à Gelasio Papa probantur, aut quæuis alia à quouis summo pontifice in posterum probata, probantur velut cum fide catholica conuenientia, quòd sciencet ab ea minimè discedant: non tamen pro fide catho

lica nobis tradũtur, aut pro fide à nobis suscipi illo pontificio decreto iubentur. Non est ergo scriptis cuiuscũque hominis, quantalibet sanctitate & doctrina pollentis, adeo tenaciter adhærẽdum, vt & si ratio adsit, nõ liceat discedere. Nec tamen ideo illustrium virorum & per multa secula probatorum dicta sunt reiicienda aut floccipẽdenda. Nam hoc esset maximæ audaciæ atque superbiæ, qualem se habere ostendunt hoc nostro calamitoso tẽpore Lutherani, & olim ostenderunt Vuiclephitæ, ac longè ante Petrus Abailardus, vt beatus Bernardus testatur in epistola 190. Hi enim nõ erubuerũt, nec nunc erubescunt, omnium sanctorũ dictis repugnare. Nã si obiiciatur eis quorũcunque illustrium virorũ, quantumlibet etiam sanctorũ, testimonia, statim proclament: Homines sunt ac nos. Fateor homines sunt, veruntamen homo homini nihil præstat? Nónne stulto intelligẽs aliquid interest? Nunquid nõ inter prophanum & sanctum erit aliquis ordo? Vide quid propheta Ezechiel reprehẽdat: Inter sanctum (inquit) & prophanum non habuerunt distantiam. Habenda est certè ratio vitæ perinde ac doctrinæ, quoniam (vt inquit Ecclesiasticus) anima viri sancti enunciat aliquando vera, magis quàm septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandum. Et beatus Ioannes in epistola: Vnctio eius docet vos de omnibus. Est etiam aliquid deferendum antiquitati, non quod velim rerum æstimationem à solis annis sumi, quoniam hoc stultissimum est, cum hac lege oporteret etiam vitia comprobare, quæ antiquissima reperiuntur: sed quod antiquitas vitæ & doctrinæ accedens, magnum pondus efficiat. Nam qui virum per multa secula laudatum contemnit, eo ipso contemnere visus est eos omnes à quibus ille laudatus fuit, & in pretio habitus. Si ergo vni viro docto simul atque sancto, ac per multa secula probato, tantum tribuendum est, vt citra impudentiam non liceat ab eo, nisi ratione adducta, & hoc cum reuerentia, discedere, quantum erit tribuendum omnibus illis in eadẽ reconsentientibus? Tunc certè temerarium erit aduersus omnes sentire, cum inter omnes de eadem re conuenit

Nam etsi errare & labi in aliquibus potuerunt, vt homines: in rebus tamen arduis ad fidem spectantibus vt concorditer errauerint, nunquam credam: Quoniam hoc Christi policitationi & perpetuæ spiritus præsentiæ maximè repugnat. Ipsius enim Christi verba sunt hæc: Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Et infra: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis: Quòd si hæc ad solos apostolos dicas esse referenda, qualiter verum erit quod dicitur: vt maneat vobiscum in æternum? aut quare apostolis hæc promittuntur? Nunquid propter ipsos solos apostolos? Non certè, sed propter Ecclesiam, quæ tunc apostolorum doctrina illustranda erat. Si ergo propter Ecclesiam dicta illa, & promissiones illæ factæ, cum eadem sit nunc Ecclesia, quæ tunc, nec minus etiam egens spiritu illustratore quàm tũc, fit vt Ecclesiæ omni tempore dati sint à Deo doctores, quos spiritus sanctus edocet omnia ad salutem necessaria, & suggerit illis interpretationem eorum quæ Christus dixit, vt istorum doctorum interpretationibus Ecclesia illustretur: sicque fiet, vt spiritus in ea maneat in æternum: quod etiam apostolus manifestè ostẽdit, dicens: Et ipse quosdam quidem dedit apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores. Ecce qualiter præter apostolos dominum dedisse doctores & prophetas Paulus testatur. Prophetas autem beatus Ambrosius declarat esse sacrarum literarum interpretes. Verum si hoc neget Lutherus, de doctoribus non potest negare quin eos dixerit à Deo datos fuisse Ecclesiæ. Ad quid autem dederit, ipse apostolus declarat, subiugẽs: Vt videlicet iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento in nequitia hominum, in astutia ad circonuentionem erroris veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Hæc Paulus. Si ergo ad hoc dati sunt, non circunferamur omni vento doctrinæ

Ioan. 14.

Ephes. 4.

ad circunuentionem erroris, non est possibile vt omnes simul errauerint, qui vt nos non erraremus, missi sunt. Quapropter etsi vni aut alteri ex doctoribus sacris refragari liceat, omnibus tamen in eadem re concordibus contradicere minimè licebit. Quò fit vt concors omnium sacrorum doctorum tam præsentium quàm præteritorum de aliqua re sententia, æquè efficax sit argumentum ad hæresim reuincendam, sicut Ecclesiæ in concilio congregatæ definitio: quòniam nullo pacto credibile est vt Deus illos omnes errare permitteret: imò non est credibile eos in vnam eandemque venisse sententiam, nisi à spiritu sancto vno eorum omnium magistro fuissent edocti. Hoc enim argumento beatus August. lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 41. probat scripturæ sacræ veritatem aduersus Ethnicos: quoniam in illa numerosa philosophorum multitudine vix reperietur vnum aut alterum dogma (euidentibus exceptis) quod inter omnes conuenerit. Nam posteriores etsi præcessorum scripta perlegerint, illis tamen assentire contempserunt. Quò factum est, vt priorum philosporum discipuli inter se pugnauerint, & suorum magistrorum dogmate posthabito proprias sectas docere curauerint, quò quisque alio & sapientior & acutior videri posset. Aristoteles discedit à Platone, Plato à Socrate, Socrates à Pythagora. Hoc autem nõ alia ex causa veniss putandum est vt magistris discipuli repugnarint, discipuli inuicem contenderint, nisi quia proprio ducebãtur spiritu. Quapropter nisi spiritus ille sacer,
1. *Cor.* 12. qui vnus semper & vbique est, sanctorum virorũ mentem mouisset, docuisseteque, fieri minimè poterat vt cõ corditer quicquam sentirent, præcipuè cum ex his plures cœui, longóque terrarum spatio separati, idiomatéque diuisi fuerint, atque ita aliorum libris minimè lectis, sed diuino spiritu suggerente, eidem subscripserint sententiæ. Omnium ergo sacrorum doctorum de aliqua re ardua concors sententia, cui nunquam ab Ecclesia, aut ab aliis viris catholicis impune contradictum est, pro vera Ecclesiæ definitione tenenda erit, atque illi tanquam Ecclesiæ definitione firmissimè credendi

dendum: quoniam Ecclesia corpus vnum est, ex populo patribusque collectum. Patres voco episcopos, pontifices, ac alios quoscunque præsules, & magistros aut doctores, qui nos fidem edocentes spiritualiter generant. Ad istos patres spectat docere plebem, è quibus aliqui nempe præsules, ex officio id facere tenentur, alij à charitate vt id faciant impelluntur, velut reliqui doctores ac magistri. Ad plebem autem reliquã non spectat docere. Nam (vt dicit Apostolus) diuisiones gratiarũ sunt: nunquid omnes prophetæ? nũquid omnes doctores? Si ergo homines quorum interest in Ecclesia docere, aliquam certam assertionẽ sine repugnantia docuisse constiterit, erit proculdubio talis assertio velut catholica etiam si scripturæ locus ad eius comprobationem deesset. Nam id quod inter omnes conuenit, etiam si locorum aut tẽporum spatiis distent, censendum est totius Ecclesiæ esse fidem. Non enim à plebe fides discẽda est, sed à patribus. Ea ergo quam omnes patres tradũt, fides catholica est iudicãda, quoniam id sonat catholica græcè, quod vniuersalis latinè. Hoc autem expresiè colligitur ex tertia synodo, quæ vna est ex his quatuor quas beatus Papa Gregorius fatetur se velut sancta quatuor Euangelia recipere. Illa nanque synodus quæ Ephesina prima est, in epistola à toto cõcilio ad Nestorium hæreticum destinata, quæ ante eiusdẽ concilij decreta locata est, sic eidem Nestorio loquens, ait: Non autẽ sufficit vel tuæ religioni tantũmodo fidei symbolum confiteri, quod expositum est per idem tempus spiritu sancto largiente, & venerando & magno cõcilio apus Nicæam cõgregato. Hoc enim non intellexisti, nec rectè interpretatus es, quinimo peruersè, licet sono vocis eadem verba protuleris. Sed consequens est etiam iureiurãdo fateri te quod anathematizes quidem tua prophana & polluta dogmata, sentias autẽ & doceas quæ nos vniuersi per orientem seu occidentem episcopi & magistri præsulésque populorum credimus & docemus. Hæc concilium. Quibus verbis nullam aliorum fecit mentionem quàm episcoporum, magistrorum, & præsulum, quorum fidem censet concilium esse necessariò

recipiendam. Quòd si dicas illa verba esse referenda ad eos qui concilio cõgregato interfunt: hæc adeò futilis est respõsio, vt non esset opus aduersus eã pugnare, nisi aduersus homines ageremus quibus manifestissima etiam probãda sunt. Congregatio siquidem in vnum locum non exigitur vt vera dicatur Ecclesia, sed animorum adunatio per iuncturas charitatis, qualem habuerunt illi de quibus dicitur: Erat eorum cor vnum, & anima vna. Non enim Ecclesia ex loci vnitate pendet, vt vna esse dicatur, sed ex animorum in Christo cõcordia. Hanc autem concordiã satis conuincitur esse inter eos, qui etsi locorum spatijs & tẽporum interuallis separati fuerint, eidem tamen vnanimes subscripsere sententię. Quòd si Vvicleph aut Lutherus, aut quiuis alius eorum in hac parte imitator, his rationibus non mouetur, vt credat se teneri ad sacrorum omnium doctorum concordem de fide sententiam amplectẽdam, etiam si expressus sacræ scripturæ locus illis minimè suffragetur, haud saltem haud negare poterunt, illorum, dicta pro hac re esse valida, vt ex illis constet illã esse Ecclesiæ sententiam, quę per tot tempora penes illos sacros autores seruata reperitur. Nã si in re ardua Cyprianus errauit, correctus postmodum fuit ab Hieronymo, Augustino, cæterisque sequacibus. Hieronymus etiã in quibus hallucinatus est, à posterioribus notatur. Idem etiam cõtigit Augustino, sicubi lapsus est. At cũ Cypriani sententiam cõfirmat Hieronymus, multo eo posterior eidem subscribit Ambrosius, eãdem amplectitur Augustinus, eidẽ adhæret beatus Gregorius, Cassiodorus, Beda, Bernardus: satis arguitur hinc, hanc fuisse Ecclesiæ vniuersalis sentẽtiam, cum horũ assertioni per tot secula protractæ nunquam Ecclesia cõtradixerit. Satis enim rem probat (de arduis loquor, in quibus nihil per indulgentiam præterire licet) qui non contradicit quum potest. Nunquã siquidem verius dici potest, vt qui tacet, cõsentire videatur, quã cum res est adeò seria, vt tacere pernicioſum sit: loqui vero, & vtile & necessariũ. Si ergo Ecclesia ad illorũ virorũ communẽ sententiã per tot secula tacuit, certè vel hoc argumẽto visa est illorũ omniũ

Act. 1.

sententiam probasse, idemq; cum illis sensisse. Eadem ergo ferè lege coercendus est, qui sacris doctoribus de re ardua sine vlla vnquã repugnantia cõcordibus contradicit, ac si vniuersalis Ecclesiæ traditioni cõtradiceret. Arrogantissimus ergo iure cẽsebitur, qui sibi tantũ tribuit, vt tot sacris doctoribꝰ posthabitis, tot sapiẽtibus, quorũ doctrina fulget Ecclesia vt sol & luna, contẽptis, propriæ hæreat sententiæ. Hũc enim talẽ in figura repræsentauit Ismael ille hæreticorum typus, de quo dicitur: Manus eius cõtra omnes, manus omniũ contra ipsum. Meritò enim omniũ manus contra eum leuantur, cuius manus aduersus omnes insurrexerũt. Ideo dicitur à Salomone: Ne innitaris prudentiæ tuæ. & iterũm: Ne sis sapiens apud temetipsum. Et beatus Paulus ait: Nolite esse prudẽtes apud vosmetipsos. Quod exponens Theophylactus ait, Hoc est, nolite vestræ prudentiæ vel viribus ita cõfidere, vt existimetis nemine vos indigere cõsultore, & quæ recta sunt suggerente. Moses enim etsi Dei colloquio iuuaretur, opus tamẽ habuit quem cõsuleret socero. Hæc Theophylactus. Huic accedit, quòd semper sacræ litterę ad alios nos mittũt, vt ab eis doceamur. In Deuter. nanque dicitur: Interroga patrẽ tuum, & annũciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Et apud Iob: Interroga generationẽ priſtinam, & diligenter inuestiga patrum memoriã. Et in Actibus Apostolorum Paulo iam parato ad legem Dei suscipiẽdam, percõtantique Dominum de sua voluntate, ac dicenti: Domine, quid me vis facere? respõsum est ei à domino: Surge, & ingredere ciuitatẽ, & dicetur tibi quid te oporteat facere. Et tandẽ mittitur ad eũ Ananias, qui eum baptizet & doceat. Poterat quidẽ dominus suã per seipsum Paulo insinuare volũtatem, & de lege sua docere eũ: noluit tamen, ne ex hoc ansa præberetur alicui sic superbiẽdi, vt ab alio doceri nollet asserẽs se iam à domino edoctum. Hac igitur ratione & Paulum mittit ad Ananiam, & Cornelium ad Petrum. Non erubescit Paulus, vir alioqui doctus & cui dominus apparere dignatus est, ire ad Ananiam vt ab eo doceatur, & erubescet Lutherus ire ad Hieronymum, aut Ambrosium, aut Augustinum, vt

Gene. 16. *Prou. 3.* *Rom. 12.* *Deut. 32.* *Iob. 8.* *Act. 10.*

ab eis aliquid discat? Libentissimè suscipit Paulus quæ per Ananiam dicũtur, quanuis nihil ei de Anania dictũ fuerit à domino: & Lutherus durissimũ reputabit, Cypriani, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, Ambrosij, cæterorumque illustrium virorum suscipere doctri-
Galat. 2. nã? Paulus post. 14. annos à reuelatione susceptã ascendit Hierosolymam, vt conferret Euãgelium quod prædicabat in gentibus cum his signanter, qui videbantur aliquid esse: & hoc quidem, ne forte in vanum curreret, aut cucurrisset: & dedignatur Lutherus aut Viclephus conferre Euangelium suum cum Hieronymo, Ambrosio, Augustino, Cypriano, Hylario? Nisi fortè Lutherus causetur certiorem se esse de suo quod prædicat Euangelio, quàm Paulum de suo, ac ideo Paulo opus esse vt quærat cum quo Euangelium suum conferat Luthero autem id facere non esse opus? Adde quod sacra concilia (quorum suprema est in Ecclesia post sacram scripturam circa fidem autoritas) non dedignantur in suarum definitionum robur, sanctorũ patrum testimonio vti: & dedignabitur Viclephus aut Lutherus omnibus viris clarissimis simul etiam in vnum cõsentientibus cedere? Cõcilium siquidem Toletanum quartum, in capite nono suorum canonũ citat Cyprianum & Hilariũ in suæ sententiæ comprobationem: & concilium Constãtinopolitanũ, quod sexta synodus appellatur, in quo condemnatur Macharius episcopus Antiochenus, asserens in Christo esse tantum vnam voluntatem, vnicãm que operationem, plurimum vtitur testimoniis sanctorum virorũ. S. Athanasij, Ambrosij, Cyrilli, Augustini, quibus plena est adhibita fides. Et cum expressa scripturæ sacræ testimonia pro illa re deessent, visum est toti cõcilio sufficiẽs testimoniũ esse ad illam hæresim reuincendam concors illorum sanctorum virorum testimonium. Quid ergo dicã, nescio, nisi quod Lutherus plus sibi tribuit quàm omnibus cõciliis, quum nolit his credere, quibus suprema concilia propter vitæ sanctitatẽ, & doctrinæ eminentiam, integerrimam præstitêre fi-
Li. 3 de fiducia sui. dem. Quòd si fortè Luthero aut Vuiclepho non persuasero hũc honorẽ deberi sacris autoribus, & per mul

ta secula laudatis, vt nō facilè & pro libito liceat ab eorum sententia discedere, saltem his coram quibus causa agitur, satis esse persuasum arbitror. Neque his vltrà aliquid dicam præter id quod M. Æmilium Scaurum dixisse narrat Valerius Maximus, quod huic proposito mihi maximè conducere videtur. Is enim vitæ clarissimæ & exploratæ probitatis vir, quum à Vario Sucronensi homine parum syncero accusaretur apud populum, & accusator oratione longa peroraſſet: ille maximo compendio vsus, eò quòd sua & populi erat fretus conscientia, dedignatúsque oratione contendere, Quirites (inquit Varius Sucronēsis ait,) Æmilius Scaurus negat: vtri potius credendum censetis? Quibus verbis applaudēte populo, vir illustris futilem hominis accusationem euasit. Quæ percōtatio nulli propositō mihi magis congruere visa est, quàm huic. Nam si Lutherus ait, Cyprianus negat: Lutherus ait. Hieronymus abnuit: Lutherus ait, Augustinus contradicit: Lutherus ait, Ambrosius obstat: Lutherus ait, Gregorius repugnat: vtri parti potius credendum censetis? Non dubito vos tacitam pro his viris clarissimis laturos sententiam, sicut & tunc pro Marco Æmilio lata est. Satis tamen hinc honoris habebit Lutherus. Nam etsi victus tandem, cum tot illustribus viris certasse dicetur.

Quòd ad solam sedem apostolicam aut generale concilium spectat de hæresi censere. Cap. 8.

QVanuis regulæ præscriptæ sint, sacra scilicet scriptura, & Ecclesiæ definitones, ad quas quæuis assertio de hæresi examināda est, multi tamen in pluribus assertionibus cōuinent, nec sciūt discernere an sint hæreses, an non, quod sacram scripturā aut Ecclesiæ definitiones non integrè retinent: aut si recordantur, non penetrāt scripturæ sensum, ac ideo minimè aliquid colligere possunt, vt ex ea hæresim conuincant. Nam cum varij sint hominum sensus, variè etiam iuxta ingenij sui qualitatem scripturā interpretantur. Quò fit, vt sæpe inter doctos ac pios viros non cōueniat in re etiam valde seria: conueniret tamen si possent facilè regulis vti, eásq; cuilibet propositioni applicare. Cum ergo sæ-

pe tales cõtentiones eueniãt, oportet vt penes aliquem sit iudicium qui in ea definiat, & lites tollat. Alioqui dabitur ansa nouas pro libito excitandi hæreses, cum non deficiant scripturę, etsi malè intellectæ, quibus innitantur, sicut nunquam defuere hæreticis. Pelagius enim dicit hominẽ sola liberi arbitrij potestate posse & vitare peccata, & gloriã mereri. Nam si non potest, inquit, vitare peccata, iam nõ sunt ei peccata, quia nullus peccat in eo quod vitare non potest. Et iterũ: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credũt in nomine eius. Si ergo in nostra est potestate filios dei fieri, filius autẽ non dicitur nisi ad hęreditatem spectet: in nostra ergo dicit esse potestate assequi illam æternã glorię hęreditatem. At Hieronymus, & Augustinus, cæteríque catholici obiiciũt Pelagio ex innumeris sacræ scripturæ locis illud Pauli: Gratia enim saluati estis per fidem, & hoc nõ ex vobis, dei enim donũ est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ecce ergo causa agitur, & non de vmbra (vt dicitur) asini, sed de capite. Iudex ergo requiritur, qui sentẽtiam dicat, cui obtemperare oporteat. Talis autem iudicandi potestas non est aliquo inferiori episcopo, aut in collegio cui præest. Quod vel inde manifestũ euadet, si prius fidei, quã amplecti tenemur, qualitatẽ & modum ostenderimus. Hoc autem est fidei peculiare, vt vna sit omnium vbique terrarum existentium. Non enim alia est fides ecclesiæ Salmanticensis, nec alia permittitur ecclesiæ Zamorẽsi, aut alia ecclesiæ Barchinonẽsi. Sicut enim vna est vniuersalis ecclesia, ita vna omnium fides, Paulo teste, qui ait: Vna fides, vnũ baptisma. Hinc fides catholica dicitur, quod latinè sonat vniuersalis, quia vna est totius vniuersalis ecclesiæ. Quò fit, vt causa quæ de fide vẽtilatur, res sit talis, quæ vniuersam tãgat ecclesiã. Quod ergo omniũ interest, ab omnibus approbari debet, vel ab eo qui omniũ loco præest. Qualiter ergo inferior aliquis episcopus, aut totũ collegiũ cui præest, poterit sentẽtiã ferre in causa fidei, quę cit res talis, vt ei vniuersa ecclesia sit obnoxia? Hac eadẽ ratione nec vniuersitas alicui⁹ academiæ, quãtalibet literarũ eminẽtia polleat, põt sic de hęresi cẽsere, vt eius cẽsuræ teneantur

Ioan. 1.

Ephes. 2.

Ephes. 4.

omnes obtẽperare. Quãobrẽ rectè dici solet, articulos Parisiẽses non trãsire mõtes. Non ideo assertio aliqua pro hęresi ab omnibus habẽda est, quia hęc aut illa academia cẽsuit esse hæresim. Nil enim obstat quin tot⁹ il le cõuentus cõniuere possit, cũ ille nõ sit pro quo Deus rogauit vt fides eius non deficeret. Hac etiã lege cõuincimus prouincialia cõcilia nõ habere plenũ & integrũ ius definiẽdi in causa fidei, cum eorum sentẽtiæ cæteri prouinciales non astringantur: præcipuè cum talia cõcilia possint etiam in fide errare sicut de multis talibus conciliis errasse cõpertũ est. Conciliũ nanque Carthaginẽse, in quo cũ sancto martyre Cypriano. 80. episcopi conueniẽtes concordi animo definierũt, hæreticos, & ab hæreticis baptizatos, fore, cum resipiscerẽt rebaptizãdos: nullus est qui dubitet errasse. Hæc tamen prouincialia concilia si quando contingat errare, per generalia concilia corriguntur. Vnde Aug. li. 2 cõtra Donatistas ait: Et ipsa cõcilia quę per singulas regiones vel prouincias fiunt, plenariorũ cõciliorum autoritati quę fiunt ex vniuerso orbe christiano, sine vllis ambagibus cedere cum experimẽto eorũ aperitur. Hæc ille. Cum ergo errare possint prouincialia concilia, quoniã ecclesiã vniuersalẽ non repræsentant, iustũ est, & rationi consentaneum, vt penes ea non sit potestas integra, & fixa autoritas in re tam seria, qualis est fides, definiẽdi. Hoc ipsum plurima pontificũ decreta confirmãt. Symmachus papa ait: Concilia sacerdotũ ecclesiasticis legibus quotãnis decreta per prouincias, quoniã præsentiã papę non habẽt, valetudinẽ perdiderũt. Et plurima alia decreta testãtur cõcilia sine papę autoritate cõgregata esse irrita, & nullius roboris, quę ponũtur in volumine decretorum dist. 17. Adde quod omnia iura tam pontificum quàm generalium cõciliorum, quę prouincialibus aut permittunt aut indicunt conciliorum celebrationem, ad hos tantum limites eam autoritatem extendunt, vt scilicet ibidẽ simultates amputentur, querimoniæ audiantur, mores corrigãtur, non tamen vt de fide ibidem aliquid decernatur. Conciliũ siquidem Nicænum sic ait de prouincialibus conciliis: Habeatur se- *Dist. 17. ea Concilia.*

mel concilium ante dies quadrageſimæ, vt omnibus (ſi quæ ſunt) ſimulationibus amputatis, mundũ ieiunium & ſolenne Deo poſſit offerri. Hæc ibi. Cæterum etſi epiſcopus aut collegiũ, aut prouinciale cõciliũ de rebus fidei non poſſit definire in his quę meritò dubitari poſſent: poteſt tamen in his, quæ iam definita ſunt, aut eui dentiſſimis ſcripturæ ſacræ teſtimoniis abſque vlla tergiuerſatione deprehendi poſſunt, ius dicere, & aduerſus eiuſdem aſſertionis pertinaces defenſores animaduertere. Illud nanque non eſt ſententiam ferre ſed ſententiam iam pridem latam exequi. Huc enim tendit id quod in ca. ad abolendam, dicitur, extra de hæreticis, excommunicatos eſſe omnes hæreticos, quos Romana eccleſia, aut epiſcopi in ſuis eccleſiis declarauerint hæreticos. Nam id de deprehenſis in manifeſta hæreſi intelligendum eſt. Cum autem res fuerit dubia, ad ſedem apoſtolicam eſt cauſa deuoluenda. Poteſt etiam epiſcopus aut prouinciale conſiliũ inhibere prædicationẽ, aut qualẽcunque publicã aſſertionẽ alicuius certæ propoſitionis propter ſuſpicionem hæreſis de tali propoſitione cõceptã, aut propter ſcãdalũ q̃ ex tali prędicatione poſſit oriri. Quòd ſi q̃ fortè huiuſmodi prohibitioni rebelles fuerint, poterit eos (vt decet) pro criminis qualitate punire, non quidẽ quantũ hæreſis meretur, ſed quantũ inobediẽtia. Si ergo penes aliquẽ eſt iudiciũ in cauſa fidei, & non penes ſingulos epiſcopos, nec penes prouincialia cõcilia, eo quòd fides res ſit omnibus cõmunis, quibus nec ſinguli epiſcopi nec prouincialia cõcilia præſunt, conſequẽs eſt vt talis poteſtas cõcilii ſit penes totã eccleſiã. At cũ generalia cõcilia (vt ſuperius diſſeruimus) vniuerſam eccleſiã repræſentẽt, colligitur illa habere poteſtatẽ definiẽdi in his rebus quæ ad fidem attinent. Sedes autẽ apoſtolica quoniã eccleſiam tanquã caput repræſentat, primũ poſt generalia concilia in definiẽdo tenet locum. His ergo exceptis, nulli permittitur ius definiendi de his rebus quę ad catholicam fidem ſpectant. De concliis generalibus neminem arbitror, cui præterita capita fuerint explorata, dubitaturum. Supereſt ergo vt deſede

apostolica dissereamus. Hanc qui concesserit totius ec
cleſiæ esse caput, facile erit ei persuasum. Nã quæ om- *Extra. de*
nibus præest, omnes poterit iudicare, & de rebus quæ *bap. & eius*
omnes tangunt, definire. Huius rei plurima sunt san- *effectu. ca.*
ctorũ patrũ testimonia. Innocentius 3. sic ait: Maiores *Maiores.*
ecclesiæ causas, præsertim articulos fidei contingẽtes, *Di. 17. ca.*
ad Petri sedem referendas intelligit, qui eum quærenti *Multis 24.*
Domino quem discipuli dicerẽt ipsum esse, respõdisse *q. 1. ca. Quo*
notabat: Tu es Christus filius Dei viui, & pro eo Domi *ties. Cypria.*
nũ exorasse ne deficiat fides eius. Hæc ille. Et Pelagius
papa scribens episcopis qui conuenerant ad vocationẽ
Ioãnis Constãtinopolitani, ferè eadem verba ait: Ma-
iores verò, inquit, & difficiliores quæstiones (vt sancta
synodus statuit, & beata consuetudo exigit) ad sedem
semper referantur apostolicam. Innocentius primus:
Quoties ratio fidei vẽtilatur, arbitor omnes fratres &
cœpiscopos nostros non nisi ad Petrũ, id est, sui nomi-
nis & honoris autoritatem referre debere, velut nunc
retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit
ecclesiis omnibus prodesse. Hæc ille Beatus Cyprianus
in epistola ad Corneliũ papam ait: Neque enim aliun
de hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm
inde, quod sacerdoti dei non obtẽperatur: nec vnus in
ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice
Christi cogitatur: cui si secundũ magisteria diuina ob-
temperaret fraternitas vniuersa: nemo aduersum sacer
dotum collegiũ quicquam moueret: nemo post diuinũ
iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum
consensum, iudicem se non iam episcopi, sed dei face-
ret nemo dissidio vnitatis Christi ecclesiam scinderet:
nemo sibi placens ac tumens seorsum foris nouam hæ-
resim conderet. Hæc Cyprianus. Vnde patere clare po- *Hieron.*
test Lutherum hac sola ratione primatũ Romani epi-
scopi negare, vt facilior ei pateret via ad hæreses intro
ducẽdas. Et beatus Hieronymus ad Damasum papam:
Hæc est, inquit, fides papa beatissime quam in catholi-
ca didicimus ecclesia, quãque semper tenemus: in qua
si minus peritè aut parum cautè fortè aliquid positum
est, emendari cupimus à te, qui Petri sedem & fidem

tenes. Si autem hæc nostra cõfessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicunque me inculpare voluerit se imperitũ, vel maleuolum, vel etiam nõ catholicum, sed hæretieũ cõprobabit. Hæc ille. Huic accedit quod plurima sunt etiã sanctorũ patrum testimonia asserentia sedẽ opostolicã nunquã à recta fidei regula deuiasse, quæ ponũtur in volumine decretorũ. 24. q 1. videat qui volet. Verum hic animaduertẽdum est nomen sedis apostolicæ non pro solo summo pontifice accipi, quum hic in fide errare possit, vt superius de Liberio & Anastasio & Cælestino ostendimus: sed sedes apostolica quæ nunquam errauit, comprehendit tam collegiũ cuius concilio iuuatur pontifex, quàm ipsum pontificẽ. De hac autẽ sede non cõstat eam aliquãdo errasse. An autẽ totũ collegiũ cardinaliũ errare possit, non differo tamen credo quòd Dominus nunquam permittet totũ collegium hæresi maculari. Quapropter iustũ est, vt in re tanti momẽti, qualis est fides catholica, consulat fratrũ suorũ collegiũ, antequã quicquã definiat: adiunctis etiam, si id possibile foret, viris aliis sanctitate perinde ac doctrina eminentibus. Lutherus tamen hic cum videat necessarium esse iudicem pro lite circa fidem orta dirimenda, dicit verũ iudicem esse sacrã scri-
Deuter. 17. pturam, ad quam omnis prouocatio facienda est. At in veteri lege lex ipsa non erat iudex, sed solum sacerdotes Leuitici generis, quorum iudicio standũ erat. Præterea si de ipsa scriptura est contentio, qualiter ipsa scriptura erit iudex? Vt gratia exẽpli, peto an Pauli epist. recipias? Si eas negas esse Pauli nõ est aliquod scripturæ sacræ testimoniũ per q̃ reuinci possis. Rursũ, Saluator noster ad scripturas sacras nos misit, vt ab illis peterem testimonium, nõ autẽ iudiciũ. Scrutamini (inquit ille) scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me. In quibus verbis apertissime docuit scripturam sacrã officiũ testis apud nos agere. Ex quo aperte conuincitur
Ioan. 5. illam in eadem causa non posse esse iudicem: quia contra ordinem iustitiæ & contra æquitatem naturalem est, vt in eadem causa in foro exteriori tractata idẽ sit testis & iudex. Deinde ipsi Lutherani omnes, quũ con-

tra alios huius temporis hæreticos, cũ quibus velut ex diametro pugnant, de scripturæ intelligentia contendunt: Ecclesiæ iudicio sæpissimè vtuntur, vt illo hostes suos de errore cõuincant. Nam quum illi contra Anabaptistas pugnant, & de intelligentia sacræ scripturæ contẽdunt, ad communẽ ecclesiæ sensum, & ad doctrinam antiquorũ doctorũ cõfugiunt. De qua re testimoniũ sufficiens præbet nobis Ioannes Gastius, & ipse Lutheranus in libro de erroribus Anabaptistarũ, vbi recensens disputationẽ cũ Anabaptistis Basileæ habitam & respõdẽs testimoniis scripturæ ab Anabaptistis pro confirmatione suorũ errorũ citatis, ad cõmunem ecclesię sensum cõfugit, vt per illum ostendat illorũ scripturæ testimoniorum verum sensum non esse illũ quẽ Anabaptistæ prætẽdunt. Nam illi pro suis pessimis erroribus plurima sacrę scripturæ loca perperam ab illis intellecta, citant. Contra baptismũ paruulorũ proferũt illud Saluatoris apud Marcum: Euntes in mundũ vniuersum prædicate euangeliũ omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ex quibus verbis colligunt paruulis nihil prodesse baptismũ, propterea, quia actu non credunt. Vt probent non licere ex quauis causa occidere hominẽ, offerunt illud legis præceptũ, Non occides. Vt autem probent propter nullam causam licitũ esse iurare, proferunt illud Saluatoris: Ego autem dico vobis non iurare omnino nequa per cœlum neque per terram. His autem omnibus testimoniis sacræ scripturæ Lutherani respondentes: dixerunt, & bene, testimonia illa scripturæ non esse ita intelligenda vt Anabaptistæ putant. Sed quia illi verũ illorum testimoniorum sensum reiiciunt: Lutherani vt persuaderẽt illis verum scripturæ sensum, nullam aliam viam inuenerunt nisi communem totius ecclesiæ consensum, qui solus satis supérque illis fuit visus ad conuincendos de suis erroribus illos Anabaptistas, quia cum ecclesia sit spiritu diuino afflata, certũ est, illã errare non posse. Et hinc apertè conuincitur Lutheranos iniquissime & Pharisaico modo nobiscum agere, duras & in-

Ioannes Gastius.

Mar. 16.

Deut 5.

Mat. 5.

tolerabiles leges nobis præscribentes, quas illi prorsus obseruare recusant. Nam quũ nos aduersus illos cõtendentes ecclesiæ iudicium imploramus, statim appellãt ad scripturam, illi totam iudicii potestatem deferẽtes: quũ verò illi contra Anabaptistas aut alios similes pugnant, quibus scripturæ testimonia iuxta literæ faciẽ fauere videntur, confestim ad iudicium ecclesiæ appellant, vt ab illa verum scripturæ sensum postulent. Si semel illam in hac causa iudicem esse fatẽtur, oportet vt nunquam illam recusent: quia cum sit columna (vt ait
1. Tim. 3. Paulus) firmamentum veritatis, & spiritu sancto afflata, certum est illam errare non posse. Hoc autem priuilegium certitudinis cum nulla particularis & priuata persona habeat, consequens est vt nulla talis sit in causa fidei iudex, cuius iudicio & sententiæ omnes fideles catholici obedire teneantur. Caueant ergo hæreticæ prauitatis inquisitores, ne facile de hæresi pronunciẽt. Si hæresis est iam olim dãnata, aut euidentissimis scripturæ testimoniis deprehenditur, & non humano ratiocinio cui possit obuiari, tunc executores sunt vt exequuntur id quod citra hæreticos decreta pontificum fieri iubent. Si autẽ res est dubia an sit hæresis, an non, non est eorum munus sententiã ferre, nec possunt cen sere de hæresi, cum hoc sit solius summi pontificis. Hoc etenim casu illud eis incumbit ex officio, quod nomen eorum prætendit: inquirere scilicet de assertione prædicata, aut quomodolibet publicata, qualiter ab asserẽte fuerit dicta, quibus verbis, qualiter ab eo intellectis, qua ratione fuerit motus ad id asserendũ, aut quibus scripturæ testimoniis innitatur. Qui actis, si euidentissimis testimoniis minimè conuinci potest, sed res manet dubia, & suspicionis labe maculata, consulenda est sedes apostolica, nec ea inconsulta (quantũlibet docti cõsulãtur) licebit quicquã definire. Cũ autẽ sedis apostolicæ definitionẽ receperint, eis incũbet exequi id quod à pontifice summo decretum fuerit. Amonere tamen hic oportet, quod quanuis apostolica sedes aut generale concilium de hæresi censere possit, non tamen ideo assertio aliqua erit hæresis quia ecclesia defini-

niuit, sed quia fidei catholicæ repugnat. Ecclesia si quidem sua definitione non facit talem assertionem esse hæresim, cum etiam si ipsa non definiuisset, esset hæresis: sed id efficit ecclesia, vt nobis per suam censuram pateat illud esse hæresim, quod antea nos latebat an meritò hæresis dici posset. Ecclesia enim tota (secludo primum eius caput) nedum solus summus pontifex nō potest nouum articulum fidei condere, posset tamen si aliquam assertionem valeret hæreticam efficere Ecclesiam autem non posse nouum articulum fidei effice re, manifesta ratione conuincitur. Omnis nanque assertio ideo catholica dicenda est, quia à Deo reuelata, vel quia in instrumento scripturę diuinæ cōtinetur, aut eo quod vniuersalis ecclesia eam recipit. Quòd si nullum horum est, saltem euidenti deductione colligitur ex eorum altero, vel ex vtroque, vel denique (vt nihil desit) qui eam summus pontifex approbat. Nec alia certè patet via qua aliquid possit dici catholicū. Si ideo dicatur veritas aliqua catholica, quia à Deo reuelata, cum reuelatio diuina non pendeat ex pontificis arbitrio, aut ex ecclesiæ approbatione, qui fit vt pontificis approbatio faciat catholicum quod à Deo reuelatum est? Faciet quidem vt credamus illud esse reuelatum à Deo, quia cùm angelus Satanæ transfiguraretur sępe in angelum lucis, & immissiones fiant per angelos malos, dubitari posset fortè an Deus reuelet, an dæmon illudat. Decernit ergo ecclesia illam esse dei reuelationem, non tamen facit reuelatum esse verum. Si autem talis veritas catholica dicatur eo quòd in sacris literis continetur, cùm talem veritatem contineri in sacris literis, nō pendeat ex humana aliqua voluntate, sed ex solo deo illarum scripturarum autore, constat etiam hac ratione, Ecclesiam nihil prorsus efficere posse vt veritas illa ad fidem pertineat. Hoc enim ex ecclesia habemus, vt sciamus quæ sit scriptura diuina, iuxta ea quæ cap. 4. superius disseruimus. At cum scripturam esse diuinam nobis constiterit, iam ex seipsa habet vt ei per omnia credere teneamur: perinde ac si adducerētur testes ad cōprobationem alicuius instrumenti quo

1. Cor. 11.
Psal. 113.

Petrus tenetur reddere Ioanni centum aureos, hi testes non efficiunt Petrum teneri Ioanni nam etsi Petrus negaret, & testes defuissent, re vera Petrus erat debitor, sed id efficiunt, vt per scripturam conuinci possit tanquam debito obnoxius. Quod si dicatur veritatem illam esse catholicam, quia iam vniuersalis ecclesia recepit: tunc percõtabor quo pacto ecclesia eam receperit, an quia illi à Deo fuerat reuelata, an quia in sacra scriptura reperta? neutrum autem horum pendere ex ecclesiæ arbitrio ostẽdimus: aut ecclesia recepit, quia per
1. Cor. 2. experiẽtiam: aut per rationem naturalẽ eam cognoscit quõ est aliquo modo tribuendũ ecclesiæ, eo q̃ tũc fides nostra soli experientiæ & rationi naturali inniteretur: cui manifestè repugnat Paulus, dicens: Sermo meus & des prædicatio mea nõ in psuasibilibus humanæ sapiẽtiæ verbis, sed in ostẽsione spiritus & virtutis, vt fides vestra nõ sit in sapientia hominũ, sed in virtute. dei. Quòd si alia ratione dicatur veritatem esse catholicã, quia ex reuelatis aut in scriptura contentis manifesta collectione deducitur cũ ecclesię definitio non efficiat collectionẽ esse firmã, vt notũ est vel parũ docto logico, consequens est vt neque in hoc casu ecclesia efficiat veritatem aliquam esse catholicam. Vltimum ergo superest inuestigandum, si assertio dicatur catholica quia à pontifice determinata, tunc petam an pontifex sic definiẽs, alicui scripturæ diuinæ innititur, aut reuelationi diuinæ: & tunc cõstat iam esse catholicam ex scriptura diuina, aut reuelatione: aut innititur propriæ prudentiæ & voluntati, quo euentu constat non esse hac ratione tanquam catholicam recipiendam, cùm fides nostra neque ex voluntate, nec ex sapientia hominum dependeat, Non est ergo veritas aliqua catholica censenda à sola pontificis aut ecclesiæ definitione: sed id quod erat catholicum, nos tamen latebat: fit deinceps per ecclesiæ definitionem notum, esse catholicum: quemadmodum in lite super debitum, iudex ferens iustam sententiam, non facit eum debitorem, cum etiam ante iudicis sententiam verè ille fuisset debitor ex re precaria quam denegat: sed iudex facit vt pateat esse debi-

tum, quod prius fortè latebat, idque iudicis sententia efficit, vt per eam pertinax reuincatur. Ideo enim iudex iustè dixit talem esse debitorem, quia verè erat debitor: & non ideo talis esse debitor quia iudex iustam sententiam protulit. Nam si ille non erat debitor, iniustam sententiam tulisset. Sic etiam ecclesia definiens aliquid esse fide tenendum, quanuis certò definiat, nec falli possit, non tamen sua definitione efficit veritatem illam esse catholicam. Non ideo certò definiuit, veritatem illam esse catholicam, quia veritas illa catholica erat: quod si catholica non fuisset, ecclesia definiens eam esse catholicam erraret, antè ergo erat catholica, quàm ecclesia censuisset. Nullo ergo modo id fieri potest, vt ecclesia nouum articulum fidei condat: sed id quod antea erat vera fides, nos tamen latebat, ecclesia efficit vt per suam censurã nobis innotescat. Vnde patet miserè errasse dominum Abbatem, qui exponens cap. quod incipit, Cùm Christus, quod in volumine decretalium epistolarum habetur in titulo de hæreticis, dicit papam posse condere nouum articulum fidei. Verum parcendum est ei ignoranti, nec bene expẽdenti de qua re loqueretur: hoc solum video esse illi impingendum, quod vltra crepidã iudicauerit. Nõ enim est canonistarum munus de hæresi aut de fide iudicare, sed theologorum, quibus diuinum ius cõmittitur. Canonistarum partes sunt de iure põtificio disserere. Videant ergo ne dum vtraque sella sedere cupiunt (vt est in prouerbio) vtraque excludãtur. Quòd suam sententiam colligunt ex illo capitulo: Cum Christus, non rectè faciunt: Nam Alexander tertius, cuius est illa sententia, non cõdidit articulũ fidei, quia nec fecit talẽ propositionẽ, videlicet, Christus secũdum quod homo est aliquid, esse verã, nec per consequẽs catholicã, cùm veritas à re ipsa pẽdeat, & nõ ex affirmatione pontificis. Propter nostrũ enim affirmare vel negare nihil mutatur in re. Sed Papa definiens fecit vt nõ liceat asserere aut oppinari cõtrariũ illius, cũ tamen ante põtificis determinationẽ fortè liberè quis asserere potuisset citra hæresis notã, eo quòd veritas illa nõ innotuisset (q̃quã

non video qualiter potuisset aliquem nisi prorsus indoctum aut malè affectum latere) & ideo olim citra pertinaciam asserens oppositum non cēseretur hæreticus, ac ideo nec excommunicationis reus. Sæpenumero enim contingit, vt inter viros pios atque doctos non cōueniat de eadem re, in qua alterum eorum errare ne cestarium est, nec ideo tamen error ille statim hæresis censetur. Vt gratia exēpli: Quidam dicūt personas diuinas cōstitui in esse (vt ipsi loquuntur) personali per respectiua, alis affirmantibus constitui per absoluta. Alij rursum dicunt non constitui per aliqua, sed sibi ipsis esse personas. Quis non videt aliquem horū errare, cum tamen quilibet eorum suæ adhæreat opinioni impune, & sine hæresis nota? Nec tamen ideo talis error non est hæresis, quia ei non impingitur. Nam si omnis error catholicæ fidei obuians, hæresis dicendus est, iuxta id quod superius diximus, certū est talem errorem esse hæresim, quia oppositus veritati fidei catholicæ quamuis nobis ignotæ. Veritas enim, cui error ille repugnat, necessaria est, nos tamē latet an veritas sit, atque ideo minimè obligamur ad assentiendum ei, nec ad dissentiendum errori repugnanti. Quò fit, vt liberum sit cuique suam tueri sententiam. Si tamē ecclesia à spiritu sancto edocta de illa re definiret, absque vlla dubitatione ecclesia non efficeret sua definitione vt persona sic aut sic cōstituatur: sed doceret nos id quod etsi ab æterno verum fuerat, nos tamen latebat. Post quam ecclesiæ definitionem iam non licebit asserere quod ante licuisset. Erit ergo necessariò vt sicut ecclesia sua definitione nō efficit nouam fidei veritatē, ita nec oppositā esse nouam hæresim. Verū quoniā aliquā do ecclesia verbis claris & manifestis exprimit aliquā assertionē, quam ex aliis abstrusis recōditisque scripturæ sacræ locis elicit, etsi nullibi ita manifestè reperiatur, hac ratione eueniet aliquando vt ecclesia dicatur cōdere articulū fidei, non quod efficiat esse fidē quod nō erat fides, sed quia id expresit aliquibus certis verbis, quibus antea nusquam fuerat expressum: sicut dicimus Nicænum cōsilium condidisse symbolum fidei,

quia

quia filij consubstãtialitatem expressit, quam nusquam sacræ litteræ hoc nomine expresserat. Ad hunc modum etiam dicitur hæresis aliqua esse noua, non quod antea non fuisset hæresis, sed quod nullus eam antea asseruerit. Hoc enim modo ait Gelasius papa: Achatius nõ fuit factus inuentor noui erroris, sed veteris imitator. Multi quidem sunt errores qui antequã habeant protectores, à doctoribus sacris reprobantur, vt præcaueãt alij: quod si quis iã eos defendere incepisset, dicerentur hac ratione noui errores. Sic enim in actis Apostolicis refertur de quibusdam dicentibus de Paulo, quòd nouorum dæmoniorum annunciator esset. Noua quippe appellabant dæmonia, eo quòd à Paulo essent nouiter prædicata. Fusius in hoc capite egimus, quod videbamus rem esse necessariam lõga admonitione, ne quisque credat sibi esse commissum de hæresi pronunciare.

24.q.1.c. *Achatius.*

Act.17.

Quid sit dicendus hæreticus. Cap. 9.

QVI huius capitis solã superscriptionem inspexerit, superfluum fortè ei videbitur quod hoc capite pertractandum est. Dicet enim apud se: Cùm hæreticus is sit dicẽdus qui hæresi adhæret, quid autem sit hæresis, superius ostẽsum est, quid igitur de hæretico oportebat repetere sermonẽ? Quod nõ ita est vt primò obiicitur. Nã subinde euenit vt hæresim asserat, qui tamen verè catholicus dicẽdus est, vt de Cypriano & aliis dicemus. Quapropter vlteriorem oportebit facere inquisitionem, vt cõperiamus quis meritò hæreticus censendus sit. Quæ res cum non sit leuis, ne leuis etiã, imò matura exigitur examinatio antequã aliquid definiatur. Nã quũ nomen hæreseos graue sit & inuisum Christianis auribus, turpe est id temerè cuiquã impingere. Non enim est alia durior aut acerbior, quã Christiano viro possis inferre, cõtumelia, quam si eum hæreticũ appelles. Sunt tamen multi nil magis habentes in promptu, quàm hæresis notã, quam pro libito obiiciunt, non expendentes de qua re, aut de quo loquantur. E quibus multis non potui calamũ temperare quin vnũ fratrem Bernardũ de Luxemburgo notarem, qui in suo hæreticorum catalogo plures in hæreticorũ numerũ retulit,

dignos qui meliore calculo numerarentur: quales sunt Papias Hieropolitanus episcopus, Prępositiuus, Gilbertus cognomẽto Porretanus. Hũc autem cùm ipse fatea tur errori suo renũciasse, miror quid hominem impulerit vt illum hæreticorũ catalogo inseruerit. Quis enim vnquã docuit eum esse dicẽdum hæreticũ, qui errorem sic tenuit, vt monitus & cõuictus non erubuerit palinodiam cãtare? Taceo de Berengario, quẽ postquam hæreticorũ ordini intexuit, fatetur eũ ab errore sic discessisse, vt nunquã ad eum redierit (quod quantũ veritatis habeat, aliàs disseremus) ideóque dicit ibidem annumeratũ, non quòd hæreticus fuerit, sed quòd sententiã tenuerit aliquando hæreticam. At cum librũ appellauerit nomine catalagi hæreticorũ, quid cogit, vt qui semel alicui hæresi adhæserũt, hac nominis ratione in eũdem alueũ corriuentur cum cæteris qui pertinacissime suos tutati sunt errores? Quòd si hoc nomine illi proscribendi erant, cur alios tam multos prætermisit? Nónne frater Matthæus Grabon hæresim sectatus est, cui in Cõstantiensi cõcilio, Ioanne Gersone teste, renũciauit? Verum hic Dominicanus erat, quẽ fortè (vt alios eiusdẽ instituti qui pertinaciter hæresi adhæserũt) sciens pręteriit, ne Dominicano instituto, quod profitetur, cõtumeliam fecisse videretur: tanquam si aliquid deperisset de gloria ordinis prędicatorum, quòd ex eo sodalitio vnus aut alter hæreticus prodierit. Non certe magis quàm de illa societate deperiit, de qua dicitur: Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erãt. Nusquam enim ecclesię venustas diminuta est, aut color obfuscatus, eo quòd tot ex ipsa hæretici exierint. Propter quod nõ possum non stomachari in eos qui vt suum institutũ laudent, non verẽtur coram populo iactare & dicere, eum qui semel habitũ illius ordinis susceperit, non posse in fide errare aut deficere. Nónne hoc aperta est blasphemia, cum per hoc magis tribuere videatur habitui quo induitur, quàm fidei aut gratiæ Dei? Est ne fortè potentior pannus ille, quã dei gratia aut fides? Absit tãta demẽtia. At nec fides nec gratia in baptismo susceptra sic hominẽ seruat quin in hæresim labi possit. Quî fit ergo vt habitus seruet?

1. Ioan. 2.

Quòd si hoc ad professionem quis referre velit, & non ad habitū, vt professio quā de illo instituto emisit, hanc vim habere dicatur: quis non videt in baptismo omnes profiteri Christianismum: nec tamen illa quam tunc emissimus professionem, immunes nos ab hæresi reddit. Nec tamen vllus erit adeò impudēs, vt neget illustriorem multo esse atq; efficaciorem professionē illā, quàm quæuis alia postmodū facta. Abeāt ergo, & illas nænias poetis cantandas relinquant, & populo meliora prædicent. Testor Deū, non mētior: nam me præsente quidā in cōcione publica ad populū prædicans in die quo agitur solennitas sancti qui ordinē instituerat, dixit, fraternitatem suā ac societatem laudibus extollere volēs, eum qui habitū illius ordinis semel induerit, non posse esse hæreticū. Et ab aliis pluribus accepi, se eadem verba audiuisse ab hominibus eiusdem ordinis quum de eadē re sermo populo fieret. Ego quidem quū audirem abominatus sum hominis audaciā atque impudentiā, execratus autem prælati patientiā, qui illa audiens toleraſſet, miniméque puniisset. Ob quā causam suspicio mihi nō parua orta est, vt crederem ex eius mēte verba prolata. Ne hoc toti ordini aut societati impegisse videar, nomen ordinis ex industria subticui, vt magis admonere viderer prout christiana charitas postulat, quā traducere prout inuidia suggerit. Libēter quidē audio sanctorum laudes, modo eos deo non æquent. Gaudeo quū quis institutū quod professus est, laudat. Nam hoc symbolo demōstrat se à prima intētione minime defeciſſe. Modus tamē est laudibus apponēdus, ne quis conuentū aliquem particularē illustriorem aut speciosiorē putet, quàm cōuentus ille, qui ecclesia vniuersalis dicitur, quæ sine macula est: ex ea tamen quum multi hæretici exierint, nihil vnquā de eius pulchritudine periit. Atque ideo Deum testor quòd nemini in hoc libro parcam cuius hæresim alicubi reperero, etiam si Franciſcani instituti fuerit, cui me à duobus & viginti retroactis annis astrinxi. Nam etsi beato Franciſco tāquam patri tenear, & eius fraternitati velut matri quæ me aluit atque educauit, plus tamen me debere fateor Christo, qui

pro me mortuus est, & verè omnium matri ecclesiæ catholicæ, in qua per baptismũ renati sumus. Sed iã opus est vt ad nostrũ scopum reuertatur oratio. Quum ergo res sit tam acerba quempiã hęretici nota inurere, anxiè examinanda est, oportétque lapidẽ (vt dicitur) ad filum referre, antequã censeamus & non leuiter quicquã pronunciare. Plurima ergo exiguntur vt meritò aliquis dici possit hæreticus. Primo, vt fidem catholicam semel in baptismo susceperit. Nam qui nũquam fuit Christo dedicatus, is infidelis, aut paganus, aut Iudæus, aut Saracenus, aut alio quouis nomine censebitur, nõ tamen dicetur hæreticus. Vnde patet miserè errasse Bernardũ de Luxemburgo, qui hæreticorum catalogum describens, aliquos ibidẽ recenset qui nũquam in fide catholica fuerũt initiati, atque ideo nec hæretici nominandi erant, quales sunt Auicenna & Auerrois, quos hæretico rum catalogo inseruit, cũ tamen nihil minus quàm hæretici dici possint. Cõstat siquidem eos sectã Mahumeticam fuisse amplexos, Quod si ideo inter hęreticos numerãdi erant, quia fidei Christi aduersi fuerũt, cur non etiã apposuit Plotinũ, Lucianum, Libaniũ, Plutarchũ, Apuleium, aliósque philosophos, qui fidei Christianæ maximè repugnãt? Deinde post fidem susceptã requiritur error in fide, quòd aliquam. s. hæresim amplectatur. Propter quod schismaticus ex solo schismate non proprie hæreticus censendus est, nisi hæresim cõfingat, propter quam ab ecclesiæ vnitate diuidatur. Verum quia (Aug. teste) nullum schisma est nisi aliquã hæresim confingat, vt rectè videatur ab ecclesia discessisse, híc est quod schismaticus appellari solet hæreticus: non quod schisma ipsum hæresis sit, sed quia disponit ad hæresim. Vt enim primo cap. diſſeruimus, nunquam opus exterius dicendũ est hæresis, nisi ei adiungatur credulitas intellectus. Ideo schisma hæresis dici nõ potest, nisi ei addatur error intellectus. Vnde Hieron. super epist. ad Gal. Inter hæresim & schisma hoc esse arbitror, quòd hæresis peruersum dogma habet, schisma verò ab ecclesia pariter separat. hæc ille. Verum hic admonere oportet duplicẽ esse vnionem, Vna quę sit per charitatem per quã tanquam

per iuncturas membra iunguntur, vt capiti suo. s. Christo cohæreãt, & per hanc cõstituitur corpus illud quod dicitur esse sine macula. Et hoc modo vnitas ecclesiæ consistit in vnitate charitatis, qua membra inuicem se diligunt, & Deum. Alia est ecclesiæ vnio per fidem, per quã omnes fideles sunt grex sub vno pastore. Sic enim Hugo de sancto Victore, per fidem accipi vnionem, per charitatem viuificationem. Hæc ille. Et hæc est illa ecclesia, quæ in euangelio aliquando comparatur sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Aliquando decem virginibus, è quibus quinque erant fatuæ, quinque prudentes. Scisma (quod latinè sonat scissura aut diuisio) opponitur primæ vnioni quę fit per charitatem. Nam sæpenumero euenit vt aliquis schismaticus dicatur, qui tamen ecclesiam credit esse omnium matrem, & fidem tenet, quam catholica tenet ecclesia: sed sola hac ratione separatur, quòd negat pontificem rectè, & (vt decebat) electum, atque ideo non vult ei subesse tanquam ei quem non credit verum esse pontificem: quale schisma historiæ recentes memorant per quadraginta fermè annos permansisse in ecclesia, quę tres se pro põtificibus gerentes tunc passa est, quod in concilio Constantiensi sub Sigismundo Romanorum rege finitũ est. Quis tamen hic audeat alicui eorũ qui se pontifices dicebãt, aut eis qui illis parebant, hæretici nomen impingere, quum ipsum concilium nunquam alicui eorũ hoc obiecit, nisi fortè Benedicto, qui reclamãte concilio in schismate permansit? Quanuis enim credere teneamur ex fide, verũ Petri successorem esse supremũ totius ecclesiæ pastorem, non tamen tenemur eadem fide credere Leonem aut Clemẽtem esse verum Petri successorem: quoniã non tenemur ex fide catholica credere eorũ quẽlibet rectè & canonicè fuisse electũ. Quò fit, vt qui obedientiã denegaret Clementi aut Leoni hac ratione. s. quòd dicet eum non fuisse rectè electũ, etsi schismaticus dicendus sit, non tamen hæreticus censendus, cũ per hoc nulli veritati catholicæ obuiet. Non enim ad fidem catholicã spectant ea quæ ex facto nunc pendent, sed ea quæ ex iure. Alioqui si ea ad

Matt. 13.

Matt. 25.

fidem catholicam pertinerent fieri oporteret necessario, vt ecclesia aliquando in fide deciperetur, quod nullus sanæ mentis vnquam admitteret. Non est ergo aliquis hæreticus censendus, nisi errorem in fide suscipiat. Quapropter hæreticorum fautores & defensores, etsi aliquando hæretici nominentur, si tamen solas personas defendunt, & non errores, non sunt hæretici censendi, pœnis tamen canonicis subiacebunt.

Tertiò, vt quis vere dici possit hæreticus (iuxta quorundam opinionem) requiritur, vt non prorsus totam deserat fidē catholicā, sed aliquem dūtaxat, aut aliquos illius articulos. Nam si vniuersam fidem desereret, dicunt illi non hæreticum sed apostatā esse appellandum. Hanc sentētiam docet Guido Carmelita in sua summa de hæresibus, qui hæreticū ab apostata hac ratione discernit, quòd hæreticus aliquem particularem fidei articulum deserit, apostata verò toti fidei catholicæ cōtradicit. Eandem tuetur opinionem Ioānes de Turre Cremata, in summa ecclesiæ, lib. 4. parte. 2. cap. 13. Idem docet Syluester de Prierio in sua summa, in dictione, hæreticus. Et ego aliquando ita sensi, atque ita in prima huius operis æditione docueram. Nam istorum doctorum vestigia secutus in eandem in quam illi cecidi foueam. Nunc igitur profondius (vt opus erat) rem contemplatus, deprehendi clarissime illos & me errasse. Non est enim rationi consentaneum, vt hæreticus hæreses augendo, desinat esse hæreticus. Quis sanæ mentis dicet hominem album, per albedinis additionem desinere esse album: Si albedo reddit hominem album, necessarium est vt quo plus habuerit albedinis, eo albior fiat: tantum abest vt albus tunc desinere esse possit. Si ob vnam tantum rem furto sublatam, aliquis dicitur fur & latro, qui omnes aliorum possessiones furto surripuerit, multò iustius censebitur latro. Ad eūdem modum de hæretico mihi necessariò dicendum videtur, vt si articulus vnus fidei desertus sufficit illius desertorem reddere hæreticum, articuli omnes fidei deserti efficiant illorum desertorem, non solum hæreticum sed hæreticissimum. Apostata igitur nō est

aliquid ab hæretico sic separatum, vt idē nō possit esse apostata & hæreticus, prout prefati doctores sentire videntur: sed apostatæ nomen est velut species quædam infidelitatis sub hæretici nomine contenta: Omnis itaque apostata est hæreticus, non tamen econtrario omnis hæreticus est apostata. Et hanc sententiam docet Beatus Thomas, qui in secunda secundæ, q. 10. art. 5. solas tres dicit esse infidelitatis species, videlicet, Paganos, Iudæos, & hæreticos, & sub hæreticorum nomine contineri dicit, quotquot á fide catholica quam semel susceperunt, quomodolibet recedunt. Et expressius id docet eodem lib. q. 12. art. 1. in responsione ad Tertiū, vbi dicit quod apostasia non improbat aliquam speciem infidelitatis, sed quandam circunstantiam aggrauantem. Eidem sententiæ subscribit Guillermus Ochā prima parte suorum dialogorum lib. 4. ca. 12. Quod consummatum facit hæreticum, est, si errori adiungas pertinaciam. Augu. contra Manichæos. Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumque quid sapiunt, si corrècti vt sanū rectūque sapiant, resistūt cōtumaciter, suáque pestifera & mortifera dogmata emēdare nolūt, sed defensare persiltunt, hæretici sunt. hęc Aug. Sæpenumero enim fit, vt quod semel vtcunque prodiderit definiendi temeritas, confirmet, imò augeat tuēdi pertinacia. Quapropter optimè hæreticis dici potest id quod Dominus per Ezechiel. prophetam dicit: Patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque in diem hanc, & filii dura ceruice & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Tanta est enim hæreticorum pertinacia, vt sæpe non dubitent caput opponere gladio, ne à suo errore discedant: quibus bene illud Pauli conuenit: Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Pertinacia sublata quantumlibet quis erret, non est dicendus hæreticus. Vnde Augustinus in epi. ad Glorium & Eleusium, quæ est in volumine eius epistolarum, 162. Qui sententiā suam quanuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quā non audacia suæ præsumptionis pepererint, sed à se-

Augus.

Ezec. 21.

1. Cor. 13.

24. q. 3. dist. Aponstolus.

ductis atque in errorem lapsis parentibus acceperint, quærũt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquã sunt inter hæreticos de putãdi. hæc ille. Si enim aliquis idiota qui apud se firma voluntate decerneret eam fidem amplecti semper quàm ei sancta mater ecclesia insinuabit, audiret prædicatorẽ cui simplici animo afficitur, dicentẽ spiritum sanctũ procedere à patre, non tamen à filio, & ei assentiret, non ideo hæreticus censendus est, quia etsi erret, non tamen ex malitia, cum paratus sit ecclesiæ monẽti obedire. Ideo enim prædicatori credit, quia arbitratur prædicatorẽ ea dicere quæ à catholica ecclesia approbantur, non crediturus si aliqua ex parte illi innotesceret prędicatorem à vera fide deuiasse. Vnde Aug. in lib. de Bap. contra Donatum: Si aliquis hoc idem sentiat de Christo quod Fotinus opinatus est, & in ecclesia catholica baptizatur, & hoc credit esse fidem catholicã, nondum dico esse hæreticum, nisi manifesta doctrina catholicæ fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit. hęc ille. Imò non solum hæreticus nõ est, sed nec in hoc peccat, ignorantia eũ excusante, quoniã sicut nesciebat, ita nec scire tenebatur. Non enim omnes æqua lege tenentur ad credendum. Plebi indoctæ satis est eos fidei articulos tenere, qui in Apostolorum symbolo explicantur, paratæ susçipere reliqua quæ ei ecclesia credẽda obtulerit. At nõ idem est in prælatis & prædicatoribus, quos ignorantia non excusat, eo quòd tenentur scire ea quæ ad officiũ suum pertinent, vt nihil prędicent quod non sit eis perfectè exploratũ, ideòque peccant si ignorant. Si tamen parati sunt corrigi cum ecclesia aliud docuerit, quanuis peccant ignorantes quæ deberent scire, non tamen hæritici sunt censendi magis, quàm indoctum vulgus, eo quod pertinaces non sunt. Pertinacem dicimus eum qui adeò tenaciter propriæ adhæret sentẽtiæ, vt ecclesiæ quantũlibet monenti paratus sit resistere. Quæ pertinacia etiam in his quę ambigua sunt, & vbi adhuc ecclesia nihil definiuit tam peruersa est, vt ea sola sufficiat hominem hęreticũ reddere. Si quis enim credat ignem inferni esse similẽ

Augus.

aut dissimilem, huic quem apud nos hic cernimus, nō censebitur hæreticus, eo quod lis est adhuc sub iudice. Quod si alterā partē tali animo amplectatur, vt quauis ecclesia oppositā definiret, sit paratus aduersus ecclesiæ censuram partem suam tueri, hæreticus censendus est: non quia hanc aut illam sententiam tuetur, quæ fortè vera est, sed propter pertinaciam adiunctam, quę hoc efficit, vt quoniam paratus est ecclesiæ aliud docēti resistere, eo ipso credit ecclesiam errare posse: quod hæreticum est. Cæterum circa ea quæ expressa sunt, & extra omnem controuersiam deducta, quæ scilicet per ecclesiam semel definita sunt, hæc erit regula tenenda. Qui in his expressis & semel definitis repugnat & contradicit, etiam si dicat se paratum corrigi per ecclesiam aut per cōcilium, hæreticus censendus est: quoniam eo ipso quòd ecclesiæ definitioni cognitæ contradicit, pertinax est. Nam etsi dicat se paratum corrigi, non tamē est ita. Quî enim fit, vt quis sit paratus corrigi ab eo quem tūc manifestè oppugnat? Atque ideo ecclesia nō consueuit, quæ semel definita sunt, iterum in quæstionem vertere. Quapropter qui ecclesiā definisse audit, obtēperare debet. Quòd si repugnat, pertinax meritò censetur, atque ideo hæreticus. Vnde Gelasius papa: Maiores nostri diuina inspiratione cerdentes, necessariò præcauerunt, vt quod contra vnāquanque hæresim coacta semel synodus pro fidei communione & veritate catholica & apostolica promulgasset, non sineret nouis post hæc retractationibus mutari, ne prauis occasio præberetur, quæ medicinaliter fuerunt statuta, pulsandi: sed autore cuiuslibet insaniæ ac pariter errore damnato, sufficere iudicauerūt, vt quisquis aliquando huius erroris cōmunicator existeret, principali sententia damnationis eius esset obstrictus. Sic Sabelliū damnauit synodus, nec fuit necesse vt eius sectatores postea damnarentur, sed pro tenore constitutionis antiquæ, qui vel prauitatis illius vel communionis extiterant participes, vniuersalis ecclesia duxit esse refutandos, Sic Arrium: sic Eunomium, Macedonium, Nestorium, synodus semel gesta cōdemnans, vlterius ad no- 24. q. 1.

Felix papa. ua cõcilia venire nõ finit. hæc ille. Et Felix papa Achatius nõ fuit noui vel proprii inuentor erroris, vt in eũ noua scita prodirẽt, sed alieno facinori suam cõmunionem miscuit. Itaque necesse est vt in illam recideret iusta lance sententiam, quam cum suis successoribus per cõniuentiam synodalem susceperat autor erroris. hæc

Leo papa. ille. Et Leo papa epi. 12. scribens Martiano Augusto de his quæ in concilio Chalcedonensi tractãda erant, sic ait: Per dominum nostrum Iesum Christum qui regni vestri est autor & rector, obtestor & obsecro clementiam vestrã, vt in præsenti synodo fidẽ quam beati patres nostri ab apostolis sibi traditã prædicauerũt, nõ patiamini quasi dubiam retractari & quæ olim maiorum sunt autoritate damnata, rediuiuis non permittatis conatibus excitari. hæc Leo papa: Et epist. 52. eadẽ scribit Leoni Augusto. Taceat ergo Lutherus, & erubescat cõcili definitionem petere in rebus quæ per multa concilia definitæ sunt. Nam cum constet eius errores ex officinis prodiisse Ærriorũ, Lampetiariorum, Valdensium, Viclephistarum, Hussitarum, quos plura cõcilia damnauerunt, quid nouas definitiones petit, vbi tot habentur antiquæ? Scit tamẽ callidus serpens quid agat. Nam quia difficile sperabat his temporibus propter simultates ingruẽtes concilium congregari posse, ad concilium appellat. cui, si congregaretur, minimè obtemperaturus esset Ex hoc fuisse vafrum illius consilium, ipse rei exitus postea apertissime declarauit. Nam Carolus Cæsar huius nominis quintus, videns Lutherum ad concilũ appellasse, & inde sperans congregato generali concilio Lutherum statim cessurum, anxia solicitudine egit apud summũ pontificẽ, vt generale celebraret concilũ ad sedandos hæreticorũ tumultus, & pacem ecclesiæ reddendam. At Lutherus hoc perspiciens, & timens se à generali concilio fore damnandum, continuo pòst cœpit libellis editis concilio generali detrahere, dicens illud posse errare, ac proinde protestari se nunquam concilii definitioni obtemperaturum. Quibus verbis palã ostendit hac sola ratione ad concilium appellasse, quia credidit illud minimè con-

gregari posse. Ecce quanta fuit Lutheri in sua sententia pertinacia, vt totius generalis concilii definitioni nunquam obedire decreuerit. Nec mirũ quòd sic tenaciter suo errori adhæreat, quoniã, vt ait Sapiens: Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Nónne aquæ furtiuæ sunt hæreticorum placita atque errores? Sic enim alibi dicitur: Aqua profunda sapientia in corde viri. Sed hæc furtiua est, cùm sacræ scripturæ autoritate vtitur contra intentionem & voluntatem sancti spiritus, eiusdem scripturæ autoris. Sed hæ, quoniam furtiuæ, dulcius eis sapiũt quàm si ab aliis mendicassent, atque ideo tenacius eis adhærent. Quilibet enim propriis magis delectatur inuentis quàm alienis. Hac ergo de causa monebat Iacobus apostolus, dicẽs: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, q.d. Si ab alio quàm à Deo cupit, furtiuè habebit, quoniam omnis sapientia à domino Deo est, & cum ipso fuit ante æuum. *Prouer. 9.* *Prou. 18.* *Iac. 1.* *Eccle. 1.*

Quòd dubius in fide, dicendus sit hæreticus. Cap. 10.

DE eo qui pertinaci animo suum errorem tuetur, proximo capite diximus. Superest vt de eo disseramus qui nulli errori adhæret, sed tantum in fide hæsitat, ita quòd anceps est & dubius ad quam partem se vertat, an talis meritò dici debeat hæreticus. Cui quæstioni facile respondetur, si prius attẽdatur qualẽ oporteat esse fidem, vt fides meritò dici possit. Vt enim aliquid fides verè appelletur, certitudinem exigit & firmitatem in eo qui eam tenet: Alioqui si certitudo aut infirmitas absit, & scrupulus aliquis vrget, ea non fides sed opinio aut dubitatio censebitur. Hac enim sola ratione fides separatur ab opinione, quod qui credit, tenaciter adhæret: à nullo impellitur vt eum in oppositã partẽ deflectere valeat. Qui autem opinatur, sic accedit suæ sententiæ, vt aliquatulũ hæsiter, & mobili intellectu assentiat. Quò fit, vt fides & opinio minimè in vnũ coire possint: multo ergo difficilius coibũt fides & dubitatio, quũ hæc magis pugnẽt inter se. Ideo apostolus Iacobus ait: Postulet autẽ in fide nihil hæsitãs. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui à vento mouetur, & circũfertur. Non ergo existimet homo ille, q

aliquid accipiat à domino. Colligitur ergo manifestè, eũ qui dubitat, minimè credere. At in his quibus oportet captiuare intellectum in obsequium Christi, nolle captiuari vt credat, est apertè pugnare aduersus fidem. Eum autem qui aperto Marte fidei repugnat proximo capite ostendimus esse hęreticum. Hæreticus ergo dicendus est, quisquis dubitat ea quæ ad fidem spectant. Vnde Steph. papa ait. Dubius in fide, infidelis est. Huic accedit, quod omnis in fide dubitans errat. At cum proximo capite ostẽderimus omnem qui pertinaciter errat in fide, hereticum esse dicendum: conuincitur ergo manifestè vt omnis qui in fide dubitat, hæreticus etiã dicatur. Quòd in fide dubitans erret, testimonio Augustini probatur, qui in Enchiridii cap. 17. sic ait: Errare est approbare falsa pro veris, aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis. hæc ille. Eadem fermè verba repetit cap. 19. Ea quę ad fidem pertinent, certissima sunt. Quum autem illa quæ dubitantur, pro incertis reneantur, colligitur inde, eum qui in rebus fidei dubitat, errare: omnis autem pertinaciter in fide errans, hæreticus est: omnis ergo in fide dubitans, pari modo hæreticus censendus erit. Hoc etiam pluribus scripturæ testimoniis comprobatur. Nam post resurrectionem cum dominus apparuisset discipulis, tempore quo Thomas ibidem non erat, quam ob causam cùm credere idem Thomas noluisset, nisi prius missis manibus in fixuras clauorum, post dies octo dominus omnibus vndecim apparens, dixit Thomæ Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & adfer manum tuam, & mitte in latus meũ, & noli esse incredulus, sed fidelis. Ecce hic dominus impingit Thomæ incredulitatẽ & infidelitatem ob dubitationem quam de resurrectione eius habuit. Quod autem Thomas dubitauerit, testatur Gregorius in Homilia huius lectionis, dicens: Nunquid casu gestũ creditis, vt electus ille discipulus tũc deesset, post aũt veniẽs audiret, audiẽs dubitaret, dubitãs palparet, palpãs crederet? Nõ hoc casu, sed diuina dispensatione gestum est. Egit namque miro ordine superna clementia, vt discipulus dubitãs dum in magi-

August.

Ioan. 20.

Greg.

ſtro ſuo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera ſana ret infidelitatis. hæc Gregorius. Et Cyrillus exponens eundem locum, libro ſcilicet 12. Capite verò Commentariorum ſuorum. 59. ſic ait: Præ gaudio autem magis quàm infirmitate mentis dubitaſſe Thomam diximus, quoniam & de aliis dixiſſe Lucam nō ignoramus. Adhuc autem illis non credētibus, & mirantibus præ gaudio. Verum cum viſus omnē dubitationis cauſam tollat, rectè Thomas ſtatim clamauit: Dominus meus & Deus meus hæc Cyril. Vides iam Thomam dubitantem, quem ob eam ſolam cauſſam dominus incredulū appelat. Præterea cū Petrus ex præcepto Chriſti ſuper aquas ad eum iret, cœpiſſétque mergi, auxiliumque imploraret diuinum dictum eſt ei à domino: Modicæ fidei quare dubitaſti? Quòd exponens Theophylactus ait: Non omnino autem dubitabat Petrus, ſed ſecundum quid, hoc eſt, ex parte: nā iuxta id quod dubitauit incredulus fuit, iuxta id autem quod clamauit: Domine ſerua me, curauit incredulitatem: ideo paruæ fidei dicitur, non incredulus hæc ille. Et Paulus in epiſtola ad Romanos commendans eis fidem Abrahæ, ait: In repromiſsione etiam Dei nō hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide. Ex quibus verbis manifeſtiſsimè oſtendit Paulus eum qui hæſitat, minimè fidem habere. Rurſum Theophylactus exponens illud ad Roma. 1. Iuſtitia Dei in eo reuelatur ex fide, ſic ait: Cùm enim ea quibus à Deo donati ſumus, mortales nequeant cogitatione complecti, meritò nobis eſt fides hæc neceſſaria: quam ſi ſcrutari hæſitando cœperimus, omnium proculdubio patiemur iacturam. hæc ille. Pro re ergo tam clara hæc ſufficiat adduxiſſe teſtimonia. Sunt tamen hæc quæ diximus, ad eum ſolum referenda, qui pertinaci animo dubitat. quomodo ſuperius diximus de eo qui pertinaciter diſſentit. Nā ſi quis dubitat aut ex infirmitate quadam, velut contingit in primis motibus, & in his qui à natura non habent vi ſint in qualibet re ancipites, & aſsiduis vrgeātur ſcrupulis: aut ſi dubitat ex ignorātia, quia ſcilicet neſcit tale aliquid pertinere ad fidē catholicam: paratus tamē vtroque euētu

Cyril. *Luc* 14. *Mat.* 14. *Rom.* 4. *Theophyl.*

absque vlla hęsitatione assentire, cùm fuerit ab Ecclesia monitus aut edoctus, non erit talis dicendus hęreticus ac ideo nec excõmunicationi, nec cæteris pœnis canonicis erit subiectus. Quòd si adeò pertinaciter dubitat, vt Ecclesiæ docẽti nollet assentire, iam hęreticus est duplici ratione: & quia dubitat de his quibus integram fidem & firmam præstare tenebatur, & quia Ecclesiæ monenti non credit: nam ex hoc suspicio oritur eum opinari de Ecclesia quòd possit errare in fide: quod impium est. Verùm hic admonendum censui, quòd quanuis non liceat alicui de rebus quæ ad fidem spectant, dubitare, licebit tamen de earum intelligentia dubitare. Sæpissimè enim contingit, vt viri, quantumlibet docti & pij, circa plures sacræ scripturę locos hęreant, dubitantes scilicet quidnam sub illo verbo rum in uolucro lateat, quum tamen firmissimè credãt verum esse quicquid verbis illis Deus nobis insinuare voluit. Certissimè enim & absque vlla hæsitatione credũt sensum illius literæ verum esse: quis autem sit verus illius literæ sensus, meritò dubitant Ad hunc modum virgo dei para etsi annuncianti angelo futurum conceptum credidit modum tamen quo id fieri possit, petit, & de eo dubitans, interrogat: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Illa siquidem virginis aut quæstio, aut dubitatio nihil de eius integerrima fide minuit. Vnde beatus Ambro. exponens illud, ait: Quo ergo modo fieri possit vt Zacharias qui nõ crediderat, si lentio cõdemnaretur: Maria autem si nón credidisset, spiritus sancti infusione exaltaretur? Sed neque nõ credere Maria, neque tã temerè debuit vsurpare, nõ credere angelo, vsurpare diuina: Neque enī facile erat scire mysterium absconditũ à seculis in domino, quod nec superiores potestates scire potuerunt: & tamẽ non fidem renuit, non officium refutauit, sed accommodauit affectum, spopondit obsequium. Et enim quum dicit, quomodo fiet istud, non de effectu dubitauit, sed qualitatẽ ipsius quæsiuit effectus. Quanto tẽperatior ista responsio, quàm verba sunt sacerdotis? Hęc ait: Quomodo fiet istud? ille respõdit: Vnde hoc sciã? Hęc iam de negotio

Luce 1.

Ambro.

tractat: ille adhuc de iudicio dubitat. Negat ille se credere qui negat scire, & quasi fidei adhuc aliũ quærit autorem. Ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit inquirit. hęc Ambro. Ad hunc etiam modum interpretãdæ sunt illę scholasti corũ Theologorum assiduæ quæstiones, quibus quærunt, an Deus sit vnus: num pluralitas illa personarum possit cõstare vnitati essentiæ: vtrum spiritus sanctus procedat à patre & filio. Non quòd ita esse dubitẽt, sed vt modum, quod id esse possit, ostendant: de quo modo non video quin aliquis citra hæresis notam possit dubitare, modo id esse credat, sicut virgo deipara de modo quo Deum conceptura erat, dubitauit. Quærunt etiam illa, & quæstiones excitãt, vt exerceantur velut in palæstra, vt promptiores postea inueniantur ad hæreticos debellandos, vt parati scilicet sint reddere rationem de ea quæ in illis est fide. Aliter enim quærit Arius, an filius sit patri per omnia æqualis, aliter quærit Thomas vel Scotus, aut alij Catholici. Ille nanque quærit, quia non credit filium æqualem patri, quærit vt peruertat. Hi verò quærunt vt conuertant, quærunt vt viam inueniant qua Arianorum technas euadere possint: quærunt vt ad vnam fidei cognitionem perueniãt. Hoc autem, ita fieri admonet beatus Cyrillus, tantum abest vt prohibeat. Is enim lib. 4. super Ioannem cap. 13 sic ait: Probus auditor ac sapiens, quæ intellexit, nulla intelligẽtia remoratus mẽtis ea thesauro statim cõmendabit. Si qua verò ardua videtur, sæpe ac multũ inuestigans atq; interrogãs tandẽ assequitur, venatrices apprimè canes imitatus, quę huc atque illuc percurrũt feras quęrẽtes. Sic affectum esse sapientẽ propheticus quoque sermo denotat, dicẽs: Conquirẽs quære, & apud me habita. Quærendũ enim ita semper est, vt apud eum habite mus, & ad alienas sententias non deferamur; hæc Cyrillus. Vides hic qualiter quęrere admonet, verũ hoc fine, vt discãt, vt veram fidem habeant, vt nõ seducãtur, & ad alienas à Deo sententias deferantur. Hæretici quærentes sunt velut Nicodemus dicẽs, Ioãnis tertio: Quomodo hæc fieri possunt? & Iudæi Capernaite discipu-

Cyrillus.

Esa. 28.

Ioan.6. li domini dicētes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Hi quærūt quia non credunt: quod patet, quia abierūt retrorsum. Catholiciquę rētes quærunt velut virgo gloriosa, quæ credens quærit vt doceatur. Hæc ideo in mediū ducere decreui, quòd video quosdam sine caussa hoc scholasticis doctoribus impingere, quod talia quærunt, in quibus hæsitare impium sit, ac si quotiescunque proponant aliquid pertrum, credendum sit eos in ea re dubitare, nutanténque fidem habere. Absit. Non attendūt quòd licet effectum credāt, de qualitate effectus, & de modo quo id fiat, merito dubitare possunt. Dubius ergo in his quæ ad catholicam fidem spectant, hæreticus censendus est, modò pertinaci animo dubitet, vt Ecclesia etiam monente & docente dubitare non desinat. Alioqui si citra pertinaciam id faciat, hæreticus minimè dicetur: quum etiam si illo modo dissentiret, nequaquam verè hæreticus appellari posset.

De quibusdam caussis ex quibus hæreses oriuntur. Cap. 11.

VT facilius hæresibus obuiari possit, ne (sicut dicit Apostolus) vt cancer serpant, caussas & radices à quibus oriuntur, ostendere decreui, vt illis sublatis cito hæreses submoueantur. Ad incolumitatem siquidē recuperandam is primus est gradus, cognoscere scilicet caussam à qua orta est mala valetudo, quoniam vt medici dicunt, difficilius illis morbis mederi possumus, quorum caussæ latentes sunt: his autem quorum caussę patēt, etsi graues admodum morbi sint, facilius potest occurri. Prima omnium hæresum radix est illa quam Augustinus dicit esse omnium malorum vnicam radicem: immodicus scilicet amor sui. Nam hic Augstino teste, ædificauit ciuitatem diaboli. Et Apostolus id clarissimè

2.Timot.3. in 2. ad Timoth. epistola exprimit dicens: Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protерui, tumidi, & voluptatū amatores magis quàm Dei, haben-

habẽtes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegãtes, &c. Cùm enim ibi Apoſtolus malorum chiliadem enumerare vellet, amorem ſui ante omnia præmiſit, vel hoc argumento oſtenſurus cæterorũ eſſe cauſam. Sic enim Theophylactus locum illum, ſcilicet ſe- *Theoph.*
ipſos amãtes, exponens ait: Statim malorum omnium cauſam produxit in medium, quod ſuis quiſque magis proſpiciat quàm proximi cõmodis. Ei nãque qui ſui ipſius dũtaxat trahitur charitate, accidit ſæpe vt nec ipſe ſe amet. Et exponens illud verbum, cupidi, ait: Quum malorum explicaſſet rationẽ, & ramos ſigillatim enumerat. hæc ille. Ex hoc immodico ſui affectu oritur, vt ſua ſemper ſibi placeant, propriis inuentis delectentur, inde naſcitur obſtinatio & pertinacia, quæ portæ ſunt latiſſimæ ad hæreſim inducendam. Præter hanc principem omniũ malorum radicem eſt alia peculiaris, omnibus tamen hæreſibus communis, gloriæ ſcilicet cupiditas. Hoc enim eſt hæreticis omnibus genuinum, vt gloriam populare captent, cupiántque ab omnibus probo & iſſimis haberi. At quum via regia gradientes hoc aſſequi nequeant, deuia quæque requirunt vt ad ſcopũ perueniant. Hoc ait Gregorius exponens illud Iob. 4. Reſ- *Gregor.*
pondere quęſo abſque contẽtione. Neque enim, inquit ille, hæretici inquiſitionibus ſuis veritatem conantur aſſequi, ſed victores videri. Cúmque ſe foris oſtendi ſapientes appetunt, intus per ſtultitiam elationis ſuæ vinculis ligantur. Vnde fit vt contentionum certamina exquirant, & de Deo (qui pax noſtra eſt) loqui pacificè neſciant, atque ex pacis negocio rixæ inuentores fiant, quibus bene per Paulum dicitur: Si quis autem videtur *1. Cor. 11.*
eſſe contentioſus, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. hæc Gregor. Ex hac gloriæ cupiditate proximè oritur pertinacia nuſquam flexibilis, adeò etiam, vt quum in certamine ſuccubuerit, cedere tamen nolit. Malunt enim cuiuſcunque doctrinæ euerſionem, quàm fateri ſe victos, ne hac videlicet occaſione vel minima pars gloriæ quam captant, depereat. Vt autem non videãtur populo in certamine ſuccubuiſſe, apud quem & non apud Deum gloriam habere volũt,

nihil intentatum relinquũt, adeò vt etiam ipsas sacras scripturas, quas suis assertionibus apertè repugnare cognoscunt, peruertãt, deturpent, & mancas faciant: non tantùm in alienum sensum detorquentes, sed radentes ex eis id quod propter clarissimũ testimonium nullam patiatur adulterinam expositionem. Hoc expressè asserit Eusebius Cæsariensis fecisse quondam Asclepiodorum, Theodorum, Apollonidem, Hermophylum, Artemonistas. sic enim ait: Sed hæc faciunt, quia nec vicini facti sunt fidei. Proptrerea & diuinas scripturas absque vllo timore contemerant, & corrumpentes eas emendare se dicunt, &c. Et idem de Nestorianis dicit Theophylactus, exponens illud ad Hebræos secundo: Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. sic enim ait: Nestoriani verò scripturam hanc Pauli deprauantes, non gratia Dei dicunt, sed sine Deo. i. sine diuinitate pro omnibus mortẽ gustaret: vt quod ipsi pessimè sentiunt, Christo scilicet cruci affixo diuinitatem astruant non adfuisse, vtpotè quæ non substantialiter illi ineesset, sed affectione quadam vnita, hæc Theophylactus. Cùm ergo ad hoc deuentum sit, vt illud solum habeant asylum, scripturas radere quibus conuincendi erant, vel hoc argumento conuincitur, propriam eorum cõscientiam aduersus eos pugnare, apertéque cognoscere sacram scripturam illis esse contrariam. Nam si non deprehenderent repugnantiã scripturarum manifestam, nunquã scripturas raderent, quas aliquo pacto in suum sensum trahere possent. Quare ergo non fatentur veritatem? Quare non cantãt palinodiam cùm scripturam deprehenderint quæ ad hoc faciendum eos cogat? Nil certè obstat nisi illa quam diximus gloriæ cupiditas: Dicunt enim apud semetipsos illud Pauli: Si enim quę destruxi, iterum hæc ædifico, pręuaricatorem meipsum constituo. Quæ si dici possent in eos qui resipiscẽtes veritatem, quàm prius oppugnabant, prædicant, in ipsum Paulum primitus dicerentur, in quo Ecclesiæ Christi magnificabant Deum, audientes quòd euãgelizaret fidem quam aliquãdo vastabat. Nõ enim possibile est vt ab errore ad veritatẽ, aut à graui peccato ad gratiã sine

Eusеb.

Theophyl.

Galat. 2.

pœnitentia transeatur, quam qui facere erubescit, hoc agit, vt dum erubescit corrigere errorem, nō erubescat permanere in errore: quod magis erubescendum erat. De quo optimè dicitur per Ecclesiasticum: Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam. Confusio adducit peccatum, cum erubescit quisq; prauam mutare sententiā, ne aut inconstās putetur, aut diu errasse se iudice teneatur. Cōfusio autem adducit gratiā, cum erubescēs de proprio errore, pœnitendo ad lumen veritatis se trāsfert. Ideo Apostolus volens Philippensibus persuadere veram fidei vnitatem, primū quod eis suggerit, est vt ab omni inani gloria fugiant, quòd hæc plurimū veræ fidei possit obesse. sic enim ait: Vnanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. Vnde Aug. in libro de vtilitate credendi: Hæreticus est qui pro alicuius temporalis commodi & maximè glorię principatúsque sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit vel sequitur. hæc ille. Quibus verbis Aug. magis hæresis causam quàm definitionem explicat. Nam qui cupidus est gloriæ, quid pro hac assequenda facere non audebit? Ad illā metam omnes gressus dirigit, ad hoc loquitur, p hac re scribit, hac de causa cōtentionem excitat. Quòd si iam alia nō patet via vt videatur, vt digito mōstretur, vt vocetur ab hominibus rabbi, nouā oportet confingat doctrinam, vt rei nouitate alios in admirationem trahat. Qua de causa videntur mihi hæretici similes illi, qui eò quòd obscurus esset, nec potens vt rebus magnificè gestis memoriam suis posteris relinqueret, pessimo facinore clarum se futurū sperauit atq; ideo templū Dianæ Ephesinæ, mirabili opificio extructū igni succendere tētauit, quod & fecit. Sunt enim sępissime maiores hominibus vires ad vitium, quàm ad virtutem. Sic enim hæreticis contingit, qui cum in vera fidei regula manētes obscuri fuissent omnino, Ecclesiam Dei inuadere, & igni succēdere non erubescunt, vt inde clarissimi euadāt. Qua de causa iustū est vt eadem pœnas luant quas aduersus illum clarissimū facinorosum fuisse decretas historiæ produnt: ne. s. scriptor qui illud facinus memorię com-

Ecclc. 4.

Philip. 2.

Augu.

mendaret, vllā de homine illo faceret mentionem, no menq; illius nulli memorię mandaretur. Sícque euenit vt in eo puniretur, quod ei peccati materiam suggesserat. Hoc etiā modo Ecclesia spiritu Dei afflata disponit vt hęreticorū libri igni comburēdi tradātur. Iustum est enim vt eam gloriā inanem quę tāti facinoris genitrix & parens esse dignoscitur, libris cōbustis deperdat: nec sit vnquam qui eorum libros legat, vt eis neglectis, nō sit à quo gloriā captare possint, quam vnicè cupiebant. Ideo de eis dici potest illud Pauli ad Rom. Euanuerūt in cogitationibus suis. Verum obstabit aliquis hāc pœnam minimè esse infligēdam, hac ratione, quòd illa punitio magis obest fidelibus qui libris hæreticorum carent, in quibus etsi sint aliqua errata, sunt tamē alia multa egregiè dicta, quæ vix apud alios fideles reperiātur, quibus iniustum esset carere. Cui respondemus, quòd timendum est ne amore eorum, quæ hæretici bene dicunt, allecti lectores, in subscriptionem trahantur cæterorum peruersè dictorum. Quapropter Ecclesia à spiritu sancto edocta satius existimat vtroque carere, quàm vtrūque glutire. Sic etiam legimus apud Lucam, quòd cum dæmonia à corporibus hominum Christi virtute ejecta clamarēt & dicerent: Quia tu es filius Dei, Christus increpans non sinebat ea loqui. Nónne vera dicebant? Vt quid ergo prohibet? Certè ne hac occasione iterum eis falsa dicentibus crederetur. Sic enim ait Beda: Quare autem dæmonia dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait: Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas per eos tuum? ne quis dum prædicantem audit, sequatur errorem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, vt specie veritatis testimonium fraudis obtexat. hæc Beda. Si ergo dominus illa occasione prohibet dæmonia clamantia, quid obstat vt Ecclesia dæmoniorum progeniem prohibeat scribentem? Nónne æquè scripturæ possunt obesse vt voces? imò multo magis. Nam etsi verbum efficacius sit, tamen quum euolauerit, reuocare nequis: scriptura verò per multa secula durat, atq; ideo pluribus aut obesse aut prodesse potest.

Luc. 4.

Beda.

Psal. 49.

Iustè ergo Ecclesia istorum scripturas vetat, & discerpit si haberi possint, sicut Christus illorũ verba prohibuit, etsi vera erant quæ ab illis dicebantur. Ita etiam hæretici etsi multa vera & subtilia different, tamen falsa ad mixta aliis veris fidem derogant. Vnde Greg. lib. 5. moralium exponens illud Iob: Et venit super me indignatio, sic ait: Habent quippe hoc hæretici propriũ, vt malis bona permisceant, quatenus facile sensui audiẽtis illudant. Si enim semper praua dicerent, citius in sua pravitate cogniti, quod vellent minimè persuaderent. Rursum si semper recta sentirẽt, profectò hæretici non fuissent. Sed dum fallendi arte ad vtraque deseruiunt, & ex malis bona inficiunt, & ex bonis mala vt recipiantur, abscondunt: sicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tingit, dúmque hoc quod dulce est, primo attactu delibatur, etiam illud quod est mortiferum, indubitanter absorbetur. Itaque hæretici permiscent recta peruersis, vt ostendendo bona, auditores ad se trahant, & exhibendo mala latenti eos peste corrumpant. hactenus Greg. Prudenter ergo Ecclesia timens hęreticorum libros prohibet, ne id eueniat quod Sapiens ait: Qui tetigerit picem iniquinabitur ab ea. Quòd si aliqua fortè sunt quæ subtili indagatione apud eos digesta reperiãtur, ea satius erit ab aliis orthodoxis requirere, quàm ab hæreticis. Quòd si adhuc talia sunt, vt apud neminem orthodoxum inueniantur (quod vix credam) ea tamen semper mihi erunt suspecta, quòd à tali homine. s. hæretico dicta. Sic enim refert Diogenes Laertius in lib. de vitis philosophorum, quòd cum ab Aristo. percõtaretur quispiam quam merce dem haberet mendax, respondisse eundem ait: Vt cùm vera, inquit, dicat, nulla ei præstetur fides. Cùm ergo hæreticus semel aut iterum in hæresi deprehẽdatur, quî fit vt postmodum fidatur ei? Non est ergo æquum vt sacræ scripturæ expositionem ab hæreticis recipiamus, cùm eam aliàs contemeraſſe comperimus. Non auderes cibum corporeum sumere ex illius manu qui semel aut iterum venenum propinauerit, & vis doctrinam fidei ab hæreticis sumere, qui toties dogmata ve-

Iob. 3. *Gregor.* *Eccles. 13.*

nenosa miscuerũt? Nullus vnquam ab inimico suo aut domini sui cibum recipit, nullus miles ab hostibus regis stipendium captat, nisi planè desertor & transfuga.

Luc.15. Mulier illa apud Lucam dragman quærens, intra domum quærit, non extra. Sic etiam intra Ecclesiam quærẽdum est si quid inuenire cupis quod ad veram fidem

Luc.11. pertineat. Qui panes petit apud Lucam, vicini ianuam pulsat, nõ alicuius extranei. A vero Christiano quærenda est vera doctrina. Vicini siquidem omnes Christiani sunt, intra vnam eãdemque ciuitatem cõmorantes. Ab hæreticis autem, quòd extranei sunt, nihil petendũ.

2.Cor.5. Si cum his (vt dicit Paulus) non licet nec cibum sumere, multo minus licebit ab eis cibum petere. Adde quòd hæretici non habent ius sacras literas interpretãdi, nec ad eos quouis pacto spectat de eis differere. Nam cum filij non sint quibus hæreditas in testamento legata sit, nullum prorsus habent ius inspiciendi testamẽti paterni, quod sacra est scriptura. Si non erit hæres filius ancil

Galat.4. læ cum filio liberæ (vt ait Apostolus) multo minus erit hæres alienigena cum filio liberæ. Si ancilla cum filio suo eiicienda est. s. synagoga, multo fortius eiicienda erit Ecclesia malignantium cum filiis suis. s. hæreticis. Exclusis ergo hæreticis à testamento paterno, neque etiam illi ius habebunt inspiciendi testamenti quod est sacra scriptura. Si ergo non habent ius inspiciendi, quî fit vt habeant ius interpretãdi? Nullo ergo modo ab eis licebit sacræ scripturæ interpretationem recipere, nisi

Tertul. aliũde haberi possit. Vnde Tertullianus in libro de præscriptionibus hæreticorum, ait: Nõ Christiani nullum ius capiunt Christianarũ literarum, ad quos meritò dicendum est: Qui estis, quãdo & vnde venistis? Quid in

Versus Homeri. meo agitis, non mei? Quo denique Marcion iure syluam meam cædis? Qua licentia Valẽtine fontes meos transuertis? Qua potestate Apelles limites meos commoues? Quid hic cæteri ad voluntatẽ vestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo, habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres apostolorum: sicut cauerunt testamento suo, sicut fidei commiserũt, sicut adiuraverũt, ita teneo.

Vos certè exhæredauerunt semper & abdicauerunt, vt extraneos & inimicos. Vnde autem extranei & inimici apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ, quam vnusquisq; de suo arbitrio aduersus apostolos aut protulit, aut recipit? Illic igitur & scripturarum & expositionum adulteratio deputanda est, vbi diuersitas inuenitur doctrinæ. hæc Tertullianus. Verùm quia ex occasione nobis oblata paululum digressi sumus, opus est ad primũ intentũ nostra reuocetur oratio. Ex illa ergo pessima radice, gloriæ scilicet cupiditate, sicut oritur pertinacia, ita & iudicii fallacia, vt propter peccatũ Deus permittat eos in errorẽ duci. Sic enim dicit Esaias: *Esa. 6.* Excæcauit oculos eorũ, & indurauit cor eorũ, vt nõ videãt oculis & intelligant corde. Lumen veritatis, teste Gregorio, elatis mẽtibus abscõditur, & omne peccatũ cæcitas quædam est mentis, iuxta illud: Malitia eorum *Sapien. 5.* excęcauit eos. Et alibi dicitur: Ambulabũt vt cæci, quia *Sopho. 1.* domino peccauerũt. Et de superbis dicitur per Apostolum ad Rom. Obscurat̃ũ est insipiẽs cor eorum, dicentes enim se sapientes, stulti facti sunt. *Rom. 3.*

Beatus Anselmus exponens illud Pauli ex epistola ad Ephe. Vt non circunferamur omni vento doctrinæ *Ephe. 4.* in nequitia hominum, sic ait: In nequitia hominum, dixit: quia hæresis non est nisi in anima subdita peccatis: quia peccata commissa sunt causssæ, vt Deus permittat eos errare in barathrum hæresis. hæc ille.

Adde quòd non propter solã iniquitatem propriam permittit Deus hominem decipi, sed etiã propter peccatum interrogantis aut discentis, doctorẽ alioqui bonum Deus permittit falli, vt inquirẽtem iniquum decipiat. Sic enim legimus apud Echechielẽ prophetam: Et *Ezech. 24* factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis, viri isti posuerũt immũditias suas in cordibus suis, & scãdalũ iniquitatis suæ statuerũt cõtra faciẽ suã. Nũquid interrogatus respõdebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum inquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogans

per eũ me: ego dominus respondebo ei in multitudine immunditiarũ suarum, vt capiatur domus Israel in corde suo, quo recesserunt à me in cunctis idolis suis. Propterea dic ad domum Israel, hæc dicit dominus Deus: Conuertimini, & recedite ab idolis vestris, & ab vniuersis cõtaminationibus vestris auertite facies vestras: quia homo homo de domo Israel, & de proselytis qui cũq; aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & posuerit idola sua in corde suo, & scãdalũ iniqtatis suę statuerit contra faciẽ suã, & venerit ad Prophetã, vt interroget per eum me: ego Dominus respondebo ei per me, & ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbium, & disperdam eum de medio populi mei, & scietis quia ego dominus. Et Propheta quum errauerit, & loquutus fuerit verbũ, ego dominus decepi Prophetam illum: & extẽdam manum meã super eum, & delebo eum de medio populi mei Israel: & portabunt iniquitatem suam. iuxta iniquitatẽ interrogãtis, sic iniquitas Prophetæ erit. hæc ibi. Ex quo scripturę loco apertè colligitur populo iniquo propter sua demerita hæreticos doctores à Deo dari, vel, vt verius dixerim, permitti. Quòd fortè hoc nostro tẽpore euenit in partibus Germanę, quibus factus est Lutherus Propheta falsus & pseud' apostolus. Nam illorum manifesta sunt opera carnis, quorũ Deus venter est, atque ita gloria eorum qui terrena sapiebant, versa est in confusionem. Quapropter euenisse oportebat quod dominus per Prophetam minatus est, vt videlicet iuxta iniquitatem interrogantis, iniquitas prophetę fuisset. Quòd si ab errore auocandi sunt, non patet via, nisi quam Dominus ostendit, scilicet cõuertantur à via sua mala, & male actorum eos pœniteat, vi tamq; commutent in melius: tandem si dominum orauerint vt eis veritatẽ ostẽdat, promissionẽ suã implebit, qui dixit: Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Quòd si tantũ obest prophetæ, peccatum interrogantis, vt caussa sit deceptionis illius, quãtum putas oberit peccatum ipsiusmet doctoris? Erit ergo sine vlla dubitatione caussa efficaciſſima, vt sępe in sacris literis

cõiuȝat, erretque. Si ergo hæretico literas sciẽti sacra scriptura offerretur, dicere deberet, nescio literas. Verùm cũ gloriæ cupiditate ducatur, nunqua ignorãtiam fatebitur, imò potius dicens se esse sapientẽ, in infipientia sua deprehendetur. Hos tales per Esaiã prophetam dominus irridet, dicẽs: Me etenim de die in diem quę runt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & quæ iudicium Dei sui non dereliquerit. Quibus verbis apertè dominus insinuat nec illum inuenire, nec vias eius scire posse, qui iustitiam non fecerit, aut iudicium Dei sui dereliquerit. Hoc idem apud Matthæum expressius Christus dicit: Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quò fit, vt vel hoc argumento persuadeamus, sanctis viris, qui per fidẽ vicerũt regna, operati sunt iustitiã, adeptique sunt iam repromissiones, esse magis credendũ, quã aliis etsi multo doctioribus, quorũ vita non est tot argumentis probata: quoniã, vt dicit Ecclesiasticus: Anima vnius sancti viri enunciat aliquando vera magis quam septem circunspectores qui sedent in excelso ad speculandum. Hoc etiam argumento probatur sacræ scripturæ expositionem non esse ab hęreticis recipiendam, nisi alia via eius interpretationem veram esse cõstiterit. Quid enim scimus an demeritis hæretici exigentibus Deus illum ibidem, vt in cæteris errare permiserit? Vt ergo non fallamur, oportet vt iuxta Iacobi consilium sapientiam à domino postulemus, nihil hæsitantes in fide: deinde eos consulamus viros qui ab Ecclesia tam vita quã scientia probati sunt. Hæretici autem minimè cõsulendi sunt, quoniã suspecti multis nominibus haberi debent, primum quia semel in mendacio deprehensi fuerunt, deinde quia peccatis sunt obuoluti, propter quæ Deus illos in scripturis errare permittit, alitérque quã oportet illas interpretari. Vnde Gregorius lib. 20. moralium exponens illud Iob: Qui rodebant in solitudine, &c. sic ait: Rodi solet quod comedi non potest, hæretici autem quia scripturã sacrã intelligere sua virtute moliuntur, eam proculdubio ap-

Esa.58.

Matth.12.

Eccle.37.

Iacob.1.

Iob.3. Greg.

prehendere nequaquam possunt, quam dum non intel ligunt, quasi non edunt. Et quia per supernam gratiam non adiuti, hanc comedere nequeũt, quasi quibusdã illam nisibus rodunt. Exterius quippe illam contrectãt, cum quidẽ conantur, sed non ad eius interiora perueniunt. Qui quia ab vniuersalis Ecclesiæ societate diiuncti sunt, non quolibet loco rodere, sed in solitudine memorantur. hactenus Gregorius. post hãc gloriæ cupiditatem omnibus hæreticis communẽ, peculiaris deinde cuiuslibet hæresis causa succedit. Hoc autẽ erit vitium cuilibet hæretico peculiare: illud nempe in q à natura quisque procliuis est. Inest nanque singulis homnibus à natura pronitas quædã ad aliquod vitiũ, etsi non omnibus ad idem. Quidam genuinã habẽt cupiditatẽ, alii ad carnis illecebras sunt proni, alij rursum honores appetunt, primos accubitus desiderãt. Quum autẽ affectio (vt Aristoteli placet) ad se trahat iudiciũ rationis, fit vt in eandem sententiam manibus (vt dicitur) ac pedibus sæpe eat intellectus, in quam eum direxerit voluntas, vel in quam partẽ senserit voluntatem flecti. Hinc illæ philosophorũ sectæ emanarunt in diuersis valde inanibus atque fallacibus rebus felicitatẽ humanam constituentes. Illud quisque optimum existimabat, quod magis appetebat iudicio cedẽte voluntati. Quòd si fortè intellectus nõ approbet id quod voluntatẽ appetere cognoscit, tamẽ id approbare se simulat, quò facilius occultetur, vel saltem adumbretur vitium quo laborat: vt si fortè in hoc vel in illo vitio deprehensus fuerit, hoc pallio cõtegatur, quod ignorans fecit. Cuius ignorantiæ vel hoc esse poterit argumentum, quod sæpe testatus sit illi rei nullũ inesse crimen: mallet nãq; ignorãtiæ nota inuri, quã re illa carere cui iam se vendicauit. Hoc enim experiẽtia cognoscimus, & fama quã ex historiis habemus, neminem videlicet vnquã vitium illud probãsse cui hominis cõplexio repugnaret: aut virtutẽ illam insectatum fuisse, ad quam à natura pronus fuisset. Est quidam fortè graue admodum reputans alterius voluntati subesse, & durum existimat ex alterius pẽdere arbitrio: hinc euenit vt obe-

dientiæ iugum, quod semel susceperat excutiat, & inde ad vlteriora progrediatur, vt obedientiam ipsam insectetur, monachatum conuitiis afficiat & scommatis: vt errorem suũ hoc pallio tegat, quod scilicet ab aliquo quem putabat ignominiosum & irreligiosum locũ, se exisse aliis ostẽdat. Huius rei tot sunt apertissima exẽpla, vt enarrare pigeat. Quòd si aliquis pecuniã immocè cupiat, ex impotenti & effrenata huius rei adhæsione fit vt pro illa acquirenda omnes conatus adhibeat, omnémque (vt dicitur) moueat lapidem, nihil intentatum relinquat quod huiusmodi rei possit vel in modico suffragari: adeó vt illuc etiam, si opus fuerit, sacras trahat literas. Diogenes Laertius refert Menippum quendam philosophum laqueo se suspendisse propter pecuniam insidiis ereptam. Vide quantus rei præcesserat amor, cui tantus post deperditam successerit dolor. Quid non tentasset, qui seipsum interimere non dubitauit? Quid etiã non effecisset, qui Deum vendere non abhorruit? Nónne ex hoc fonte ille etiam error à Christo reiectus, quò Pharisæi docebãt Iudæos, melius esse aliquid in templo offerre, quàm parentibus egentibus distribuere? Nec in his diutius immorari oportet, quũ id apertissimè explicet Paulus in prima ad Timotheũ epistola, dicẽs: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueũ diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum cupiditas, quam quidam apperentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Hæc ibi. *Matt. 25.* *1. Tim. 6.*

Et beatus Gregorius exponens illud Iob. Radix iniperorum erat cibus eorum, sic ait: Quid per radicem iuoiperi nisi auaritia designatur, ex qua peccatorum omnium spinæ producuntur? De qua per Paulum dicitur: Radix omnium malorũ est cupiditas. Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctiones peccatorum omniũ patenter producit in opere. Quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes statim prædicator egregius insinuat: cum subdit: Quam quidam appetentes errauerunt à fide & inseruerunt se doloribus *Iob. 30.* *Grego.*

multis. Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes innotuit ex hac radice punctiones. In iuniperis ergo peccata, in radice verò iuniperorum quid aliud quam auaritiã, id est materiam intelligimus peccatorũ? Quia igitur plerunq; hæretici sola in verbis suis exteriora iu cra sectãtur, nec ignorãt quia peruersa astruũt, sed erro ris prædicamẽta nõ deserũt, dũ sumptus percipere quasi doctorũ volũt, bene de eis sancti viri nũc voce dicitur: Et radix iuniperorũ erat cibus eorũ: Quia dũ totis mẽ tis suæ sensibus auaritiã cogitãt, quasi eo alimento ve scuntur, de quo nasci proculdubio peccatorum sequen tium punctiones solent hactenus Gregorus.

Rom.16. De illecebris verò carnis quod illæ sint hæresum ra dices, testatur Paulus in epistola ad Roma. Rogo autẽ vos fratres vt obseruetis eos quã dissensiones & offendi cula, præter doctrinam quã vos didicistis, faciunt, & de clinate ab illis, huiusmodi enim Christo domino non seruiũt, sed suo vẽtri. Et Theophylactus ibi: Ex hac igi tur ventris ingluuie & vitiorũ seruitute omnes eruperunt hæreses. Et iterum ad Philip. scribens, eandem sen tentiam refert: Imitatores mei estote fratres: & obser uate eos qui ita ambulant sicut habetis formã nostram multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flẽs dico, inimicos crucis Christi, quorũ finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confu sionem ipsorum, qui terrena sapiunt.

Theophy.

Phil.3.

Quod carnis illecebræ obtundant intellectũ ne se creta fidei mysteria, carnalis homo intelligere possit, apertè docet Esa. sic inquiens: Quem intelligere faciet auditũ? Cui quęstioni ipse Propheta respõdẽs, ait: Abla ctatos à lacte, auulsos ab vberibus, hoc est, à carnis deli ciis separatos. Si hos solos Deus intelligere facit myste ria fidei quæ illis dicuntur, ergo qui non sunt ablactati à carnis illecebris non intelligent quæ audierint.

Esa.28.

Huius rei plurima sunt exẽpla. Ex hoc fonte prodiit Cheritus carnis delicias sperans in illa promissa bea titudine. Ex hac radice Adamitarum & fratricellorum conuenticula. Ex eadem radice hæresis illa promis cuum vagumque concubitum hominibus indulgens.

Hinc illa AErianorũ hęresis, ieiunia prorsus reiiciens, nulliúsque esse valoris asserens. Inde alia hæresis Iouiniani matrimonium æquans virginitati, aliéque id genus plures quæ suis locis narrabuntur. Cæterũ de ambitione quis nescit eam multarũ hęresum parentẽ? Nam sicut nascente mũdo initiũ omnis peccati fuit superbia, ita renascente eodem per Christum, innitium omnis hæresis fuit etiam superbia. Quid enim aliud Simonem Magum impulit (nam hũc primum fuisse hæreticum tradit Euseb. Cæsariensis) vt pecuniã offerret pro qua donum Dei posideret, nisi superbia? Quum vidisset autem Simon (inquit Lucas in actibus Apostolorũ) quia per impositionem manus Apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. Nisi enim gloriæ & honoris appetitu duceretur. Simõ, suffecisset illi pro se petere spiritum Dei Sed quia parum æstimabat posidere, nisi & hoc aliis esset notum, ideo potestatem communicandi petiit, vt vel hac occasione plures ad illum pro impetrando Dei dono cõfluerent, pluréque illum venerarentur tanquam Deum, quo maximè optabat, vt rei euentus ostendit. Nam & se populo pro Deo mẽtitus est, & à populo decepto honores diuinos accepit, vt beatus Iustinus martyr refert in Apologetico, queni pro fide nostra ad Imperatorem Antoninũ scribit. Hoc fermè tempore fuit Theobutes quidam de quo Euseb. in Ecclesiastica histo. refert, quod quia repulsam meruit episcopatus, ipse cœpit initio perturbare omnia & corrũpere, erátque ex septem hæretibus in populo Dei constitutis. Et de AErio quodam narrat Augustinus in in li. de hæresi, quod ambiens episcopatum quem obtinere non potuit, vt par nihilominus episcopis videretur, asseruit sacerdotes pares esse episcopis. Ex hac radice prodierunt postmodum Viclephitæ, Hussitę, & fortè nostro tempore Lutherani, qui eò quòd ad episcopatus dignitatem peruenire non poterant, ne in aliquo episcopis minores esse viderentur, episcopos curarunt reliquis omnibus sacerdotibus pares, efficere. Sufficiẽt

Euſ. lib. 2. hiſt. eccleſiaſt. ca. 13.

Act. 8.

Lib. 4. cap. 22.

arbitror pro huius rei comprobatione hæc manifestissima exempla, ex quibus apertè ostenditur hæreses quę circa mores versantur, eos habere inuentores, qui in vitia illa à natura sunt procliues: quæ quoniam sæpe in illis labuntur, fit vt intellectus cedat volũtati, & id iudicet esse bonum, cui voluntas effrenatè adhæret: id etiã malum, à quo voluntas discedit. Cum enim eadem virtus duo habeat oppositota vitia, si in alterum eorum quispiam à natura sit pronus, nusquam id fiet vt alterũ illi oppositum probasse reperiatur. Fuére inquam qui omnem coitum damnarent, nec tamen defuére qui omnem coitum admitterent atque probarent. Si tamen historias requiras, nunquam reperies eum qui expers fuerit muliebris consortij, aliis omnem coitum indulsisse: aut qui carnis illecebris deditus fuerit, omnem coitum damnasse. Vnde Augustinus 3. lib. de doctrina Christiana cap. 10. Quando procliue est humanum genus non ex momentis ipsius libidinis, sed potius suæ consuetudinis æstimare peccata, fit plerunque vt quisque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis & temporis homines vituperare atque damnare consueuerunt, & ea tantum probanda atque laudanda, quę consuetudo eorum, cum quibus viuit, admittit: eóque contingit, vt si quid scriptura vel præceperit quod abhorret à consuetudine audiẽtium, vel quod non abhorret, culpauerit, si animum eorum iam verbi vinxit autoritas, figuratam locutionem putent. hęc Augustinus. In quibus verbis sanctissimus & doctissimus pater aptissimè, & ad viuũ (vt dicitur) depinxit huius temporis hæreticos: quibus si aliquid obiiciatur ex sacra scriptura quod eorum sectæ apertè repugnet, statim dicũt figuratam esse locutionem.

August.

De quibusdam aliis duabus causis à quibus etiam hæreses oriuntur. Cap. 12.

PRæter has quas diximus hæresum radices, est alia multarum hæresum radix, quæ à se nullam prorsus habet malitiam, si modus adest, sed tantum ex malè vtẽtium vitio. Hæc est assidua in libris prophanorũ, hominum, nempe gẽtilium, lectio. Et hoc maximè si il-

lis ab infantia fine vlla rerum discretione imbutus est. Horatius nãque ait: Quo semel est imbuta recẽs servabit odorem Testa diu. Et per quendam prophetam dominus dicit: Si mutare potest æthiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum. Tam efficax est enim consuetudo, vt ferè transeat in naturam, præcipuè ætate tenera, qua facilius res quælibet imprimitur, & impressa tenacius adhæret. In libris gentilium multa reperies quæ cum fide catholica velut ex diametro pugnant, multa quæ ad vitia alliciunt, à virtute reuocant, apud poetas maximè, apud quos vitia sunt in pretio & maxima laude, quum illa non dedignentur suis diis ascribere. Ibi fratrum discordias irreconciliabiles reperies, ibi parentum in filios acerbissimas animaduersiones, ibi filiorum pertinacissimas inobedientias, ibi deorum obscœnissimas amores, adulteria, stupra, & rapti Ganymedis honores. Propter quod non immeritò Plato huiusmodi poetas à sua Republica abigit, genus hominum ad nocendum paratissimum & efficacissimum. Quòd si ad philosophos atque eorum sapientes te vertas, inuenies apud illos etiã multa quæ pietati, & veræ religioni obstent. Quid enim magis veræ fidei repugnare potest quàm deorum multitudo, quam eorum plurimi posuerunt? Quid magis iniuriũ est Deo, quàm ei coactionem impingere, omnémque prorsus libertatem in rerum productione ab eo separare? Hoc tamen ei Aristoteles totáque Peripatetic. schola tribuit. Apud eos mundum æternum reperies, omni principio omníque fine carentem. Illorum est ista sententia: Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Sunt & alia id genus multa, ad quæ recensenda oporteret catalogum texere. Quapropter Apostolus præmonuit nos vt à philosophia caueremus, quam ipse pulchrè nouerat, quòd Athenis fuisset inter philosophos aliquando versatus. Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiã, & inanem fallaciam. Vnde Tertul. in libr. de præscript. hæreticorũ ita sentit, dicens: ipse denique hæreses à philosophiã subornãtur. Inde æones & formę nescio quæ, & trinitas

Horat.

Colo. 2.

Tertul.

hominis apud Valentinũ, Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis venerat. Et vti anima interite dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negaretur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cum Deo æquatur. Zenonis disciplina est. Et vbi aliquid de igneo Deo alligatur, Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & philosophos volutantur, iidem retractatus, implicantur, hęc Tertullianus. Adde quod ex eis qui posteriores Christo eiúsqne apostolis fuere, non solum cum Christiana religione pugnãt, sed quòd est omnium pestilentissimum, eam deridẽt, subsannãt, insectantur quoque. Vnde sæpe euenit vt infirmi & debiles scrupulos & suspiciones inde capiant de Christiana religione: qui quum semel vehemẽter pongere animum cœperint, difficiles discedunt ac tardi. A philosophis enim nascitur mira dicẽdi libertas, adeò vt nunquam cedant alicui nisi manifestis argumentis & euidentibus id comprobetur: vnde euenit vt quæ eorum iudicio non conueniunt, statim reiiciant. At fides talem argumentorum euidentiam non patitur, sed exigit captiuitatem intellectus in obsequiũ Christi, ideò
1.Cor.1. meritò ait Paulus: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiã quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem & sapientiam: quia quod stultũ est Dei, sapientius est hominibus. Cùm ergo talia apud Ethnicos sint, non est iam cur dubitet aliquis assiduam illorum lectionem valde nocere Christianis, maximè incautis & infirmis. Si libri pietate pleni prosunt legẽtibus, cur non & impij libri obesse poterunt eisdem?
Psal.17. Sic enim ait Propheta regius: Cum sancto sanctus eris & cum peruerso peruerteris. Si consuetudo & conuictus vertit hominum mores, trahitque ad se, id confessò est illud idem efficere posse librorũ lectionem, imò sæpe multo efficacius: quia licet verbum fortius moueat, vehementius trahat, celerius rapiat quàm scriptura, eò quòd viua vox acutius penetret, tamen ea quæ

scri-

scribuntur, quum ex lõga meditatione veniant, melius digesta esse oportet, accuratiusq; ordinata, quàm in cõ muni colloquio: eoque euenit vt sæpe efficacior sit scri ptura, quã vox: quod plures habeat neruos oratio præ- meditata, quàm ex tempore dicta. Vnde Basilius nepo tes suos edocens qualiter gentiliũ libri, maximè poeta rum, legendi sint, ait: Quando vero ad infames & nefa rios homines veniũt, hæc omnino vitare, his aures ob- struere, nõ minus quàm Vlyssem ad cantus Syrenarum dicũt, oportebit. Nã prauis assuescere sermonibus, via quædã est ad rẽ ipsam. hæc Basilius. Accedit huic quod in re qualibet differẽda magnum habent ornatum, ele gantiam, splendorẽque sermonis: quę omnia vires sunt efficaciſſimæ ad animos hominũ alliciendos. Ideo Pau lus in epist. ad Colosſ. ait: Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Quod exponẽs Theo phylactus, ait: Idcirco enim id dixerim, quia vniuersa soli Christo & notiora sunt & aperta, vt nemo vos deci piat verborum lenocinio & sublimitate, ornatu. s. & co mitate, & elegantia quadam dicendi. Quid enim si ad- ferat quispiam quę ad persuadendũ plurimum valeant, ipse vero sit omnium prorsus, id est veritatis, ignarus? Id sanè nihil est aliud nisi captiũculis quibusdam & so- phismatibus niti. hæc Theophylactus. Hoc etiam hæ- reticos feciſſe, vt scilicet sermonis elegantia homines incautos deciperent, testatur Paulus in epist. ad Roma. vbi postquam eos ab hæreticis cauere præcepit, adiun- git: Per dulces sermones & benedictiones seducũt cor- da innocentum. Vnde Origenes homil. 2. super Hier. exponens illud Hiere. Calix aureus Babylon in manu Dei inebriãs omnem terram, sic ait: Nabuchodonosor volens decipere homines per calicem Babylonis dolo- sum, nõ miscuit in vase fictili quod parabat potari, sed neque in paũlò meliore & ęreo vase vel stãneo, & quod ista præcellit, argenteo: verum eligens vas aureum, in eo poculum temperauit, vt quis videns decorem auri, dum radiantis metalli pulchritudine delectatur, & to- tus oculis hæret in specie, non cõsideret quid intrinse- cus latitet, & accipiens calicem bibat, nesciens calicem

Basil.

Col. 2.

Theophyl.

Rom. 16.

Hier. 51.

Nabuchodonosor. Intelliges autem calicem aureum in præsenti nominatū, si animaduertas pessimorum dogmatum verba mortifera qualem habent cōpositionem, qualem decorem eloquentiæ, qualem rerum diuisionē: cognosces quomodo vnusquisque poetarum qui putantur apud nos disertissimi, calicem aureum tēperauit, & in calicem aureum venenū iniecerit idololatriæ, & venenum turpiloquij, venenum eorum quæ animam hominis interimunt dogmatum, venenum falsi nominis scientiæ. Sed meus Iesus contrà fecit, sciens aureum calicem Zabuli, & præcauens ne aliquis ad fidē suam veniēs suspicaretur etiam Christi talem esse calicem qualem esse requirat, & per similitudinem materiæ formidaret errorem, ideo curauit vt haberemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sæpe vidi aureum calicē in pulchro sermonis ornatu, & dogmatū venena considerans deprehendi calicem Babylonis. hactenus Origen. Nec tamen velim vt quispiā arbitretur me ista dixisse quod putem elegantiam sermonis pugnare cum Christiana religione, aut aliquo pacto obesse fidei catholicæ. Fateor quidē illa simul coire in vnum posse, vt verè Christianus sit & eloquēs, quales fuere ex Græcis Basilius, Gregor. Nazianzenus, Chrysostomus: ex nostris Hieronymus, Cyprianus, Ambrosius, Hylarius. Atque vtinam ego talis essem, vt propter sanctitatem primum, deinde propter eloquētiam in eorum ordinem merito annumerari possim. Est enim elegantia sermonis, orationisque cultus res talis, vt bonis & malis, hæreticis catholicisq; communis sit, qua & bene & male vti quisq; potest, bonis enim catholicisque viris maximum est ornamentum ad virtutum persuasionem insectationemque vitiorū vltilissima. Quod si hęc alicui hæretico contigerit, eum ad fallendum potentiorē reddet. Nam venustate sermonis quasi quibusdam blāditiis lectoris animum in suam sententiam trahit. Atque ideo hæc dixi, ne. s. solo sermonis splendore tāquam aureo poculo allectus dogma venenosum ebibat. Ideo Sapiens ait: *Prou. 23.* Ne intuearis vinum quando flauescit, quum splēduerit in vitro color eius. Ingreditur blādè, in nouissimo mor

debit, & tãquam coluber & regulus venena diffundet, Sed quũ legerit id, attẽdant potius quid scriptura referat, nõ qualiter referat. Nullus enim (vt credo) est adeò demens, vt malit in aureo vase venenum, quàm in vase fictili optimum vinum. Parum quidem refert ad corporis incolumitatẽ, hoc an illo vase bibas, modo id commoditatem aliquam adferat quum in stomachum traiecteris: iuuat tamen ad oculorum oblectamẽtum mũdis vasis, ornatis, iisdémque preciosis vti. Sic etiam mirum in modum delectant sermonis splendor, orationisque cultus: verum minime reficiunt nisi sub illo verborum fuco aliquis solidus veræ doctrinæ cibus lateat. Nãsermonis elegantia videtur mihi velut condimentum, vt cibus auidius sumatur. At solum condimentũ in conuiuio apponere, est irritare famem, non prãdium parare. Quòd si oratio fuerit rebus & verbis copiosa & ornata, opiparum certè erit cõuiuium, cui adstare nullus meritò dedignari poterit. Ex his ergo omnibus satis iam (vt opinor) manifestum relinquitur, quãtum veræ pietati & catholicæ fidei obesse poterit librorum gentiliũ lectio, in quibus multũ est veneni ad interimẽdum, plurimumque mellis ad alliciendũ. Verum hic admonere oportet ne hac occasione omnino gentilium libri deserantur, quoniã in multis nos docere possunt, quorũ cognitio est admodũ necessaria ad sacrorum librorum intelligentiam. Diffinitiones & diuisiones habemus à logica & metaphysica. Rerũ causas, origines, & proprietates ostẽdit physicus, ex quarum cognitione multa in scripturis abscondita nobis reuelantur. De Moyse dicitur quod doctus fuerit in omni sapiẽtia Ægyptiorum. *Act. 7.* Augustquidem asserit in lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 28. gentiles historias plurimum conferre ad intellectum scripturæ sacræ, ostenditque ex earũ ignorantia aliquos citra scripturas errasse. Et lib. 2. eiusdem tractatus cap. 29. ostendit troporum & figurarum cognitionem esse omnino ad scripturarum intellectum necessariam, quæ à grammaticis & oratoribus petenda est. Demum li. 2. cap. 40. de omnium philosophorũ doctrina sic ait: Sicut enim Ægyptij non solum idola habebant, *Augustin.*

& onera grauia quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa & ornamento de auro & argẽto, & vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potius tanquã ad vsum meliorem clanculò vẽdicauit, non autoritate propria sed præcepto Dei, ipsis Ægyptis nescienter cõmodantibus ea quibus non bene vtebãtur: sic doctrinæ omnes gentiliũ non solum simulata & superstitiosa figmenta, grauesque sarcinas superuacanei laboris habẽt, quæ vnusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens debet abominari atque deuitare, sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores & quædam morum præcepta vtilissima continent, deque ipso vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum & argentũ, quod non ipsi instituerũt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infusa est, eruerũt, & quo peruerse atque iniurioſe ad obsequia dæmonum abutuntur, cum ab eorum misera societate se animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum prædicãdi Euangelij. Vestem quoque illorum. i. hominum quidem institutа, sed tamen accõmodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licebit in vsum conuertenda Christianum. hucusque Augustinus. Possunt etiam prodesse illorum doctrinæ ad ipsos gentiles expugnandos: vt quum aduersus eos pugnamus, suo ipsorum gladio eos iugulemus, vt Dauid occidisse Goliath sacra testatur historia. His nãque armis Iustinus martyr aduersus gentes pugnat in Apologetico quem de eadẽ re fecit. Ideo Damascenus lib. 4. de fide orthodoxa. cap. 18. ait: Si autẽ ab his qui foris sunt, decerpere quippiam vtile valuerimus, non aspernabile est. Efficiamur probati trapezitæ, legitimum & purum aurum aceruantes, adulteratum autem refutãtes. Sumamus sermones optimos, deos autẽ ridiculos & fabulas alienas canibus proiiciamus. Nam plurimum ex ipsis contra seipsos fortitudinem habere valebimus. hæc Damascenus. Sed hic consideratione tanta opus est, vt quum per gentilium libros spatiamur, caueamus ne dũ flores in eorum cãpo

1. Reg. 17.

Damasc.

legere volumus, à spinis pungemur. Quapropter oportebit nos more apum facere quæ vt sua mella concinnent, alueoria exeunt, per campos volitãt, hac illac discurrunt, floribus insidunt, neque tamen omnibus, sed quos cognoscunt cõmodiores: neque ex eis quibus hærent, omnia auferre conãtur, sed quãtum eis ad opus necessarium fuerit capiẽtes, reliquum dimittũt. Sic etiam nec omnes gentilium libri legendi sunt, sed hi tantum à quibus aliquid vtilitatis decerpi potest: nec ex his omnia sumenda, sed id tantum quod pietatem iuuare potest, & catholicæ fidei deseruire. Alia est demum hæresum parens & origo, zelus scilicet, sed non secũdum iustitiam & discretionem. Verum hæc ad alias relata sterilis quodammodo videri potest. Nam quum aliæ de quibus iam diximus, tam multã habeant hæresum progeniem, hæc autem pauciſſimas hucusque quod sciam procreauit: sunt tamen aliquæ, vt olim Nouatiani, de quibus refert historia tripartita lib. 8. cap. 9. quod Nouatus illorum dux se ab Ecclesiæ Romanæ communione subtraxit, quia Cornelius papa fideles qui sacrificauerãt tempore persecutionis factæ à Decio, in communionem recepisset, optabat quidẽ omnes fortes & constantes fore in confessione, quapropter visum est ei, his qui in tormentis defecissent, etiam si pœniterent, non esse dandam remissionem. Quòd optaret eos non deficere, zelus erat laudãdus: quod indulgentiam pœnitentibus negaret, dura nimis atque amara sententia, & à benignitate diuina nimis aliena. Ex eadẽ occasione (vt testatur Æneas Syluius in li. de origine Bohemorum) lapsus est Ioannes Huss, & fortè hoc nostro seculo Martinus Lutherus. Hi enim zelo & odio malæ vitæ clericorum & quorundam monachorum cœperunt debachari in clerum, in põtificem Romanum, in ecclesiasticos ordines, in monachos omnes. Et cũ aliquibus ignaris fortasse ac vitiosis maledicere possent, in omnes sacerdotes absque vllo discrimine latrare cœperunt, omnem monachatum euertere, omnes cæremonias ab Ecclesia procul abigere, omnem ecclesiasticum ordinem confundere tentarunt. Materiã quidem reprehensionis

habuerũt. Nam malitia abũdabat, & nunc proh dolor in tantum abũdat, vt eueniſſe experiamur quod Pro-
Oſee. 4. pheta Oſeas dicit: Maledictũ, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinẽ tetigit. Huic tamẽ morbo aliter obuiandum erat. Admonẽdus erat clerus atque corripiendus, non tamen tollẽdus: laborandum erat pro monachorũ reformatione, non tamen monachorum ordines tollendi. Edocẽdus erat populus, vt non poneret ſpem in cæremoniis, non tamen à cæremoniarũ cultu omnino ſeparãdus. Male quidẽ medetur, qui infirmũ iugulat, etiam
Rom. 10. ſi de ſalute deſperet. Ideo de talibus dicit Paulus: Teſtimoniũ enim perhibeo illis quod æmulationẽ quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Ignorãtes enim iuſtitiã Dei, & ſuam volẽtes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Veri catholici & zelũ habent multo certè ardentiorẽ, quàm Lutherus: tamen ſecundũ ſcientiam: quia cognoſcentes iuſtitiam Dei, & ſuam nequaquam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei ſubiiciũtur, quæ non permittit minus malũ per quoddã aliud maius tolli. Quapropter etſi feruẽtius & ſyncerius Eccleſiæ reformationẽ optauerint, & nunc optent, patiẽter tamen tolerant, diſſimulántque, tanquã periti & experti medici: qui quum vidẽt morbum inualuiſſe, totáſque occupaſſe medullas, nihil tentare audent, ſed naturæ curãdum relinquunt, timentes ne medela vires præbeat morbo, qui parum auctus infirmum interimat. Sic etiam viri & boni & docti zelãtes pro domino exercituum, videntes eccleſiam in pluribus eius mẽbris grauiſſimis laborare morbis, Deo, qui verus eſt medicus, curandã committunt, atq; ideo orãt ſine intermiſſione, ingemiſcũt, deprecãtur cum improbitate, fiduciã in eius verbo habentes, qui dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quid autẽ verius in Chriſti nomine poteſt peti, quàm quum pro Eccleſiæ reformatione petimus, quam ipſe acquiſiuit ſanguine ſuo? Quod ſi non tam citò impetrãt, nec ipſi deſperant, nec alij diffidere
Matt. 15. debent quoniam ſæpe Deus donare differt, vt feruẽtio
Ioan. 20. res in petitione faciat. Sic feciſſe legimus Chananææ,

cui bis petenti negare visus est, tamen tertio petenti, & se canem fatenti, seipsum minimè denegauit. Máriam etiam Magdalenā etsi diu prope monumentū plorantem tulit, tandem seipsum illi manifestās eam consolatus est. Quid ergo prohibet vt nō idē Ecclesiæ suæ nūc factūrū speremus? Nónne olim æquè deiecta fuit synagoga? Nónne tunc æquè præuaricatores diuinarum legum fuerūt pontifices, vt nūc papæ? sacerdotes illi, vt nūc isti? Pharisæi tūc vt nūc monachi? imò multo magis, vt sacra testatur historia, præcipue libri Regum & Machabæorū. Sæpe tamen desperatis iam rebus, Deus synagogæ suæ magnificè prouidit, in meliorē statū reuocās. Nā semel ex captiuitate Babylonica asserit, iterum per Mathatiæ manus Antiochū eiicit, ciuitatē recuperat, templū purificat. Quid ergo putamus eū nunc facturū? Desit fortè nūc Hieremias qui Ecclesiā squalidā & penè solā deploret? aut deerit Ecclesiæ suæ alter Mathatias vel Helias zelotes qui pro Domino zeletur? Audi quid Dominus dicat Heliæ credenti se solū māsisse in Israel: Reliqui mihi septē millia virorū qui nō curuauerūt genua sua ante Baal. Quid ergo dicemus? Nunquid abbreuiata est manus Domini, vt non possit eadē nunc præstare Ecclesiæ quæ olim synagogæ? Aut fortè benignitatis eius diminuta est, vt quæ pro synagoga egit, nunc pro Ecclesia quam acquisiuit sanguine suo, facere dedignetur? Absit, cum ipse per quendam Prophetam promiserit maiorem futurā gloriā domus istius nouissimæ, plusquā primæ. Hæc igitur omnia cū viri sancti, quibus Ecclesia minimè caret, hodie cognoscant, gemūt. Deūque orant vt præsentibus malis medeatur, quibus impares se esse cognoscunt, atque ideo medelam apponere negligunt timentes ne id eueniat quod olim Romæ ex noua lege Agraria per Gracchos promulgata contigisse referunt historię. Hi enim legē dicere ausi sunt de agris diuiduntis quos perperā occupauerat nobilitas. Sed (vt dicit beatus Augustinus) tā vetustam iniquitatem audere conuellere, periculosissimum, imò verò, vt ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Nam re infecta, magna vtriusque ordinis populi Ro-

3. Reg. 19.

Aggæ. 2.

Lib. 3. de ciuitate dei ca. 14.

mani multitudo pro hac re interfecta est,& ipsi etiam Gracchi qui seditionis causa fuerant, in ipsa seditione sunt occisi. Satius ergo esset mala, quæ nunc Ecclesia patitur,tolerare,quam pro his tollendis seditionem in Ecclesia excitare,quæ maius sit malũ,cum ex ipsa multo peiora nascantur, vt nunc proh dolor iam experimur.Ecce ergo ostendimus omnes (vt arbitror) hæresum intrinsecas causas,è quibus aliquæ omnino vitiosæ sunt,imò vitia ipsa,videlicet immodicus amor sui, gloriæ cupiditas, carnis illecebra, auaritia, ambitio. Aliæ indifferentes sunt,quoniam nunquam malæ sunt nisi ex malè vtentium vitio, vt est librorum gentilum lectio,zelus.Nam hic si discretione regatur, maximè in Dei honorem credit:illa verò, si cauta adsit eorum quæ leguntur examinatio, valde adiuuare potest. Qui ergo ab hæresibus discedere vult, primum omnium Deum oret vt suum intellectum illuminet:deinde vitia illa extirpare nitatur. Quòd si casu in aliquod vitiũ ex infirmitate lapsus fuerit,non ita illi adhæreat volũtas,vt ad se trahat intellectũ.Si per campos librorum Ethnicorum spatiari contingat, caueat ne dum solamen quærit, à colubro incautus mordeatur: aut dum flores tolligit,spinis pungatur.Demum si Dei aut religionis in se senserit zelum,frenum imponat,ne dum effrenatus currit,se & alios obruat.

De aliis tribus causis,iisque externis,vnde hæreses oriuntur. Cap. 13.

PRæter has omnes quas iã enumerauimus hęresum causas atq; origines,alię adhuc tres supersunt,aliis tamen præfatis aliquantum dissimiles: quoniam illæ de quibus hucusque locuti sumus, eidem hæretico adsunt: quapropter causæ intrinsecæ meritò appellari possunt,quoniam sunt causæ vt illa eadem persona cui insunt,aut hæreses excitet,aut iam exortas tueatur. At istæ de quibus nunc loqui paramus,non eisdem personis quibus adiacent,sed aliis præbent causam & occasionem hæreses suscitandi: atque ideo extrinsecarum causarum nomen illis tribuimus,quoniam extra illam personam,quæ hæreses tuetur,sunt.Prima igitur harũ

est prælatorum negligentia, qui adeò sunt socordes & ignaui, vt gregi sibi commisso nequaquam intendant, sed aliis rebus quę ab eorum officio longissimè absunt. Prælatorum siquidem munus est vigilare super gregẽ sibi commissum, ne scilicet aliquid superueniat quod gregi possit nocere. Vnde quum Christus verus & bonus omnium pastor nascitur, dicit Lucas quod pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregẽ suum. Quod exponens Ambrosius, ait: Videte ecclesiæ surgentis exordium. Christus nascitur, & pastores vigilare cœperunt, qui gentiũ greges pecudum modo ante viuentes, in caulam domini congregarẽt, ne quos spiritualium bestiarũ per effusas noctium tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox seculum, pastores sunt sacerdotes, hęc ille. Et Paulus sacerdotes & episcopos alloquens, ait: Attendite vobis & gregi vestro in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei quàm acquisiuit sanguine suo. Hoc enim est pastoris munus, videlicet gregi sibi commisso prospicere, eius curã solicitam gerere quod ex eius nomine facile est colligere. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latinè: ab epi præpositione Græca, quæ Latinè reddita valet tantum ac super: & scopos Græcè valet tantũ vt Latinè custos aut speculator. Hinc episcopus dicitur qui super aliorum custodiã vigilat. Hac ratione iuxta Paulum tenemur obedire prælatis, quia videlicet illi tenẽtur vigilare pro nobis. Obedite, inquit, præpositis vestris, ipsi enim vigilant pro vobis reddituri rationem. Qualiter ergo pastor aut episcop⁹ dici potest, cui nulla est cura de ouibus? qui nec vidit vnquã gregem sibi cõmissum, sed per curias principũ diuagatur? Ego inquit Christus, sum pastor bonus. Sed quare bonus pastor? Quia ego, inquit, cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Quibus verbis apertissimè conuincitur pessimum eum esse pastorem, qui nec oues cognoscit, nec à suis cognoscitur ouibus. Istorũ autẽ adeò multus est numerus, vt boni pastores ad eos relati sint tanquam

Luc. 2. *Ambro.* *Act. 20.* *Heb. 13.* *Ioan. 10.*

gemmæ ad aliorum viliũ lapidũ numerũ comparatæ. Vnde euenit vt si fortè hæreticus aliquis suum venenum spargere populo cæperit, tanto audacius & liberius vltra grassetur, quanto longius videt pastorẽ deesse, qui ouibus prospiciens, illi obstare conetur, & antidotum contra sua venena præbeat. Scit enim non esse pastorem, sed mercenarium: quapropter etiam si videat lupum venientẽ, fugit, quia non est illi cura de ouibus: quapropter lupus rapit & dispergit oues. Qui autẽ verius dispergit, quam hæreticus? qui eos quos decipit, ab illo vnico Ecclesiæ ouili separat: quare meritò lupi nomine hæreticũ intelligere possumus. Si ergo videns lupum venientem fugit, quid putas eum facturũ qui nusquam oues vidit, nec scit an lupus eas vnquam inuaserit, aut morbidũ quid susceperint? De hoc ego non dubitarim eum potius lupum quam mercenariũ appellare: quoniam hæc est illi vnica cura & solicitudo, vt decimet & tondeat, vt sanguinẽ eius sugat, non autẽ vt pascat. Isti sunt illi multi pastores qui deserti sunt vineam domini, id est, Ecclesiã. Nimia siquidẽ pastorũ negligentia est in causa vt non solum liberum sit cuique pro libito sentire, sed etiã ea quæ senserit, impune docere. Nam vt est in parabola seminantis apud Matthæũ, dum dormirent homines, inimicus homo superseminauit zizania in medio tritici. Semen bonum quid sit, ipsamet veritas exponit, dicens esse verbũ Dei, quod seminatũ est primò ab ipso Christo, qui nobis veram & sanam doctrinã dedit. Ad huius autẽ seminis custodiã deputati sunt episcopi & sacerdotes, quibus est creditũ verbũ Dei, quorũ interest docere. Sed isti homines, episcopi scilicet, & sacerdotes, dormiunt, voluptati inseruiũt, nullámq; prorsus suarũ ouiũ curã gerũt. Quapropter inimicus homo occasione inde sumpta superseminat zizania falsæ doctrinæ: superseminat quidẽ, sed in medio tritici, quia hoc est solẽne hæreticis, quo facilius atq; securius noceãt, vt semper suã hæresim & erroneã doctrinã quibusdã aliis veris & catholicis permisceãt. Huius autẽ superiacti peruersi seminis causa est prælatorũ somnus tã altus, vt ftertere videãtur. De hac re cũ

Ioan. 10.

Hiere. 11.

Matt. 13.

tot possint narrari exẽpla, vnicum tamen referã dumtaxat, quod nunc quasi oculis nostris aspicimus, quanuis eius origo sit aliquanto vetustior. Narrat enim Æneas Syl. in lib. de origi. Bohemorũ cap. 3°. quod Hussitarũ hæresis (cuius autor extitit quidã Ioannes Huss Bohemus (cœpit sub Venceslao Bohemorũ rege, circa annũ domini. 1400. Huic autẽ calamitati episcopus Pragensis obuiam ire studuit priusquam præfatus Ioãnes Huss amplius debaccharetur. Qui quum esset consilio & animo illustris, libros Ioannis Viclephi, à quibus Ioannes Huss suum venenũ hauriebat, ad se ferri, omnésque doctorũ virorũ adhibito consilio publice concremari iussit, supra ducenta volumina fuisse traditur pulcherrime cõscripta, tegumẽtis pretiosis ornata. Ioãni Huss prædicatio est interdicta, adiectæq; insuper minæ si quando priores in populũ errores vulgare auderet. Qua de causa Ioannes Huss ex Praga, vbi publicum est Bohemorum gymnasium, recessit, & in villam Huss, vbi illi origo fuit, & à qua cognomen sumpserat, se recepit. Nec tamen ibi insaniam deposuit: quia quãtum antea diligentia, Pragensis episcopi Ioanni obstitit tantũ postea aliorum episcoporum & secularium dominorum negligentia, ad quorũ dominia confugit, illius dementiæ vires auxit. Permittente enim domino illius oppidi Huss, ad quod tanquã ad refugium venerat Ioannes, vocare plebes, ac docere non destitit, multa in Romanũ pontificẽ, multa in reliquos ecclesiæ põtifices maledicta congerens. Vt autẽ populi animo sibi magis ac magis cõciliaret, decimas nõ aliter quàm eleemosynas sacerdotibus debitas adstruebat. Quum autẽ hoc malũ indies grassaretur, & totã penè vastaret Bohemiam, nunciatum est Venceslao regi vt huic calamitati mederetur: quã quũ facillime tollere posset, per socordiã & ignauiam neglexit: quò factum est, vt postea etiã quum voluit, nõ potuerit: quoniam iam totũ fermè regnũ hac peste laborabat, & nũc proh dolor laborat. Pro cuius hæresis defensione totũ regnum ad hunc vsque diem obedientiam ecclesiæ Romæ subtraxit. Quot autem bella pro huiusmodi hæresi extir-

panda fuerint commissa, non est odus nunc enarrare: ea tamē satis longè persequitur Æneas Syluius. Quòd si aliorum episcoporū & regis Vvenceslai tanta fuisset diligentia in opprimenda hæresi quū oriebatur, vt fuerat episcopi Pragensis, nec ad tot bella & tam cruenta vnquā fuisset deuentū, nec regnum totū fuisset tam diu illo veneno infectum. Secunda hæresum causa est defectus predicationis verbi Dei, quanquam hæc etiam ad superiorē referri posset. Nā quod populus careat prædicatione verbi Dei, culpa est prælatorum, ad quod ex officio spectat docere populum. His enim dicitur: Prædicate Euāgeliū omni creaturæ, his præcipitur vt oues verbo doctrinæ paschant. Petro siquidem dictum est Pasce oues meas. Et idem Petrus omnibus prelatis ait: Pascite qui in vobis est gregē. Quis autem verior animæ pastus quàm verbum Dei quod animā non solum nutrit, verumetam impinguat? Et ideo non sine causa Hieremias plorat, dicens: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Ad prælatos etiā spectat illuminare populum, qui in tenebris ignorantiæ iacet. Quod autē aliud lumē ab eis adhiberi potest, nisi prædicatio verbi Dei? Lucerna, inquit Psaltes, pedib⁹ meis verbum tuū, & lumen semitis meis. Et iterū: Declaratio sermonū tuorū illuminat, & intellectum dat paruulis. Si ergo ab aliquo lumen quo dirigitur, subtrahas: nónne in tenebris ambulans offendet sæpissimè? Non ergo mirū si subtracta verbi Dei prædicatione à populo, populus erret: imò potius mirandū esset si non audito vnquam verbo Dei populus rectè semper sentiret in fide: quoniam cum ea quæ credimus humani intellectus fragilitatem excedāt, ad ea percipienda assurgere ex seipso nemo potest. Oportet enim prius crēdere, vt postea intelligatur. Nisi enim crediderit is, inquit Esaias, non intelligetis. Credere autē sine prædicāte nō esse possibile testatur Paulus: Quomodo, inquit, credēt ei quem non audierunt? Quomodo autē audient sine prædicāte? Et paucis interiectis colligit: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Huius rei non est opus multa exempla proponere, cum vbique ter-

Mat. vlt.
Ioan. 21.
1. Pet. 5.
Thre. 4.
Psal. 118.
Ibidem.
Esa. 6.
Rom. 10.

ratum,& vbique gentium sit expertum plurimos versa ri errores apud rusticos & agricolas homines,maximè apud eos qui deserta incolunt,qui à communione hominum longissime absunt. Quod non ob aliam causam euenire constat, quàm quòd verbum Dei non audiunt,vnde doceri possent:quo deficiente adstat illico malignus ille hostis,semper ad nocendum paratus,eorúmque affectus primò,postea verò intellectus peruertit,& in plures detrudit errores. De hac re testimonia locupletissima potest nobis nostra ministrare Hispania,in qua citra decem annos in ea parte Cătabriæ quæ nunc Nauarra dicitur,& Biscaia,apud eos homines qui montana incolunt,varij inuenti sunt errores,multæ superstitiones,variæ idololatriæ: adeò vt dæmonem ipsum in figura capri se illis ostendentem venerarentur. Quod per multos ante annos inter eos secretò factum esse compertum est. Quia in re plures sunt inuentæ fœminæ, quàm viri. Nouit enim ille malignus hostis ab homine condito facilius fœminam seduci posse, quàm virum:tenaciúsque amplecti malum cui semel inhæserit. Hoc idem,etsi nõ æquale malum, apud alia Hispaniæ montana euenisse comperimus,vt apud Astures & Gallecos,aliósque similes,quibus rarissime verbũ Dei prædicari contingit. Sunt enim apud illos superstitiones multæ,ritus gentilitij,non aliam certè ob causam, nisi propter defectum prædicantium. Qui defectus in eorum prælatos, & pastores erit partim reiiciendus. Nam illi etsi peccent sic errantes,eorum tamen peccatum aliquam admittit excusationem, eò quòd nemo illos conduxit,nemo eos vnquam docuit. Verum quantumlibet prædicator desit,si ipsi Deum (vt decet) colerent,eúmque orarent,nunquam eos Deus falli permitteret:quoniam aut ipse interius doceret, aut illis aliquem mitteret qui doceret eos exterius,sicut misit Petrum ad Cornelium. Quia tamen aliis magnis criminibus sunt immersi,eorum peccatis exigẽtibus Deus permittet vt nullus ad eos docendos prædicator accedat. Tertia demum hæresum parens & origo est factarum literarum in linguam vulgarem translatio: vnde eue- Act.10.

nit vt ab hominibus sine vllo personarum discrimine legantur. Vt autem conuincamus hanc esse & sępe fuisse hæresum causam, illud in primis statuere oportet, hæresim nunquam ex sacris literis, sed ex illarum perHylarius. uersa intelligẽtia oriri. Vnde Hylarius in lib. de Trinitate: Extiterunt plures qui cœlestium verborum simplicitatem, non veritatis ipsius absolutionem susceperũt, aliter interpretãtes quam dictorum virtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est, & sensus non sermo fit crimen. hæc ille. Si ergo ex peruersa scripturæ intelligentia hæresis oritur, quis facilius in hæresim incidet quàm vulgus legens id quod minime intelligere potest? Difficile certè est creditu, vt indoctum vulgus id intelligat, quod doctissimi viri lõgo studio, diuturna eximinatione vix capere possunt. Quapropter Iudæis (teste Hieronymo) non licebat citra trigesimum annum librum Geneseos & Cantica canticorum legere, quia multa in eis intellectu difficilia continebantur: ad quæ legenda periculum esset nisi doctos discretósque viros accedere, ne ex praua intelligentia distortum quid saperent. Libri Sibyllini in tanta apud Romanos habiti sunt reuerentia, vt (quemadmodum testatur Feneſtella de magist. loquens lib. 1. cap. 13.) solis Duumuiris eos libros inspicere liceret. Verum in posterum cum id Duumuirorum sacerdotium ad decem vsque protractum fuisset, qui Decemuiri appellati sunt, ab eis demum solis Decemuiris Sibyllini libri legi permittebantur. Multo ergo magis Christianos decebat sacris literis illam exhibere reuerentiam, vt non passim omnibus legendæ traderẽtur, sed eis dũ
Esa. 6. taxat qui fide & aliquãta cęterarũ rerũ scięcia probati sunt. Nã de fide dicitur apud Esaiam: Nisi credideritis, nõ intelligetis. Et desciẽtia rerũ humanarum quod hęc sæpe sit necessaria ad sacræ scripturæ intelligentiam, iam aliás docuimus. Vtrunque dominus vno orationis
Matth. 7. contextu insinuauit, dicens: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi disrumTheophyl. pant vos. Quod exponens Theophylactus ait: Canes

sunt infideles, porci autem vitam porcinam agentes. Mysteria igitur incredulis non sunt prodenda. Porci enim conculcant quæ dicūtur, canes autem conuersi lacerant eos: quod fecerunt philosophi quum audirent crucifixum Christum. Dilacerant autem vos ratiocinando impossibile esse cauillantes. hæc Theophylactus. Quapropter laudandum meritò venit edictum illustrissimorum catholicorúmque Hispaniæ regum, Ferdinandi videlicet, eiúsque coniugis Helisabethæ, quo sub grauissimis pœnis prohibuerunt nequis sacras literas in linguam vulgarem transferret, aut ab alio translatas quoquo pacto retineret. Timuerunt nanque prudenter plebi suæ quam regendam susceperant, ne vlla occasio illi daretur errandi: nec tamen gratis, & sine causa timuerunt: quoniam longa experientia compertum fuerat plures hac occasione hæreses fuisse olim suscitatas. Ex hac si quidem radice prodierūt Valdenses qui alio nomine pauperes de Lugduno appellātur. Valdo etenim eorum princeps à quo Valdenses dicti sunt, cum homo idiota esset, aliquos sibi transferri procurauit libros, quos legens, & non intelligens, in plurimos lapsus est errores: Ex fonte eodē exierunt Begardi Turelupini, omnes homines indocti, & prorsus literarū ignari. Hic tamen obstat Lutherus dicēs scripturam sacram esse apertissimam, maximè nouum testamentum, cámque esse facillimam intellectu: quapropter dicit tali lingua habēdam esse scripturam sacram, vt ab omnibus legi & intelligi possit. Verū in hac re deliuare Lutherū, & reliquos omnes qui illi in hac parte fauēt, expressis scripturæ testimoniis, argumentisque efficacissimis conuincemus. Primò igitur beatus Petrus de Paulinis epistolis loquens, ait: In quibus sunt quædam intellectu difficilia, quę indocti & instabiles deprauāt, sicut & cęteras scripturas, ad suam ipsorū perditionem. Et Paulus de huiusmodi hominibus loquens, in prima ad Timotheum epistola, dicit eos nō intelligere, neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant. Et in secunda ad Corinthios epistola dicit suum Euangelium fuisse operum in his qui pereunt. Quòd si Petrus dicit in

2. *Pet.* 3.

1. *Timo.* 1.

2. *Cor.* 4.

epistolis Paulinis esse multa intellectu dificilia, & Paulus ait suum euangelium esse opertum his qui pereũt, qualiter Lutherus persuadebit scripturam sacram esse facillimã intellectu eamque apertissimam, adeò vt ab omnibus intelligi possit? Præterea si scripturæ tã apertæ sunt, qualiter errauit Arius? Macedonius Nestorius (præcipué cũ hi omnes ex scriptura perperã intellecta sui erroris occasionẽ sumpserũt? Quòd si in scripturarũ intelligentia isti errauerũt, indéque hæreses suscitarunt qui fit vt vulgus indoctum non etiam erret? Qualiter vulgus sciet cognoscere parabolas, quarum frequens est vsus in vtroque testamento? Qualiter aptabit similitudines? Qualiter distinguet figuratas locutiones à non figuratis? Qualiter rerum proprietates considerabit, ex quarum cognitione sæpissimè literæ sensus pendet? Quo pacto sciet conferre præcedentia sequentibus, & media vtrisque, vt inde coniiciat veram literæ intelligentiam populus, qui nihil conferre nouit, sed nulla prorsus rerum collatione facta censere solet? At singula hæc maximè sunt necessaria ad cuiuslibet, ne dicam diuinæ, scripturæ intelligentiam. Sunt multa præterea in sacris literis quæ in speciem velut ex diametro pugnare videntur: in quibus diligente interprete, eóque docto est opus, vt ea conciliet, & concordia esse ostendat: vt gratia exempli, Christus apud Ioannem ait: Pater maior me est. Et idem apud eundem dicit: Ego & pater vnum sumus. At vbi vnitas est, ibi neque maius neque minus quicquam esse potest. Item illi dicto Pauli, Regnum Dei non esca & potus, repugnare videtur Christus, dicens: Ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Propheta etiam regius ait: Irascimini & nolite peccare, quibus verbis aliquam præcipit iram, quam dicit esse sine peccato. Huic autem contradicere videtur Paulus, dicens? Omnis indignatio & ira tollatur à vobis. Hæc autem quum vulgus indoctum legit, putabit esse cõtraria: quo eueniet vt aut dubitet aut vacillet in fide, aut temerè censeat, alteram scripturæ partem reiiciens, sicut communæ est, hære-

Ioan.14. *Ioan.10.* *Roma.14.* *Luc.22.* *Psal.4.* *Ephes.4.*

hæreticis: aut si quam fortè scripturam deprehenderint suo errori cõtrariam, eam statim velut non canonicam reiiciant. Rursum Lutherus dicit Hieronymum hallucinatum fuisse in sacræ scripturæ intelligẽtia, Augustinum erraſſe in eadem, Ambrosium, Cyprianum, Hylariũ, Basilium, Chrysostomum, sæpe deceptos fuisse de quibus tamen idem Lutherus in præfatione libri sui de captiuitate Babylonica fatetur eos in vinea domini egregiè laborasse, diligẽtiam in scripturis illustrãdis ad hibuisse. Si ergo isti doctissimi viri post diuturnam in sacris literis exercitationẽ, post lõgam meditationem, post orationem feruẽtem atq. prolixã decepti sunt illo teste, qualiter eas scripturas dicet esse clarissimas, ĩ quibus tot talesque viri post lõgam attentamq; earum inspectionem decepti sunt? Quòd si illi errauerunt in vno aut altero, verisimile est vt vulgus indoctũ erret in mille, præcipue cum non tantam adhibeat diligentiam vt illi nec tantum in ea meditentur, nec talis sit illius vita, vt affectus illuminet intellectum, aut vnctio Dei doceat. Possibile certè est vt vnus homo quantumlibet idiota longa oratione exercitatus, feruenti contẽplatioi assuetus, quem Deus in cellaria sua introduxit, interpretationem sermonũ. veramque sacrarum scripturarum intelligentiam inde hauserit, quàm alius quãtum vis doctrinis hominum assuetus cõsequi non valet. At quòd nebulones, ebrij, voratores canium, potatores vini, quorum deus venter est, sine vlla meditatione, sine vllo orationis exercitio penetrẽt scripturas, quas Deus tot sapientibus & sanctis viris absconderit, non est cui quam credibile. Confiteor, inquit Christus, tibi pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Paruulis inquam, non superbis, non sibiipsis fidentibus. Paruulis inquam, id est, humilibus, qui humi repunt sua æstimatione, qui non ambulãt in magnis & in mirabilibus super se, qui terrena omnia velut stercora arbitrantur, ideóque ea contẽnentes pro cœlestibus suspirant. His certè paruulis reuelat Deus sua mysteria, non voratoribus, non compotatoribus. Vinum nánque & panis corpus impinguant, car-

Matt.11.

Matt.16.

nem & sanguinem nutriunt, non autem animam. At ca ro & sanguis non reuelat Petro Christum esse filium Dei, sed spiritus Dei qui est in cœlo. Demum vt hominem vndique vallemus, ne vllus illi pateat exitus, nón ne ipsi Lutherani à se inuicem diuisi sunt? Carlostadius à Luthero, Oecolampadius ab vtroque iam est separatus. Verum qua ratione diuisi? non alia certè, nisi quòd quilibet alteri impingit eum cõniuere ad scripturæ intellectum. Si ergo inter eos qui populi duces videri volunt, dissidia sunt, & quilibet ait alterum minimè intelexisse scripturam: qui fit vt populus non erret in pluribus, quàm eorũ quilibet? præcipue cùm vulgus non sola lectione sit contentum sed de earum intelligentia etiam disputet, adeò vt de earũ intelligentia non verean tur nebulones doctissimos quosque viros ad certamen prouocare, cum illisque contendere. Et quod omnibus peius est, non solũ hæc à viris fiunt, verum etiam à fœminis. Paulus certè non permittit mulierem docere, & tamen his temporibus Luthero illis maximè fauente, mulieres docere & disputare de fide non verentur: atque adeò proteruè, vt facilius centum viros ab errore reuoces, quàm mulierem vnam. Ex quibus clarissimè quisque colliget Lutherum hac sola occasione scripturas sacras in vulgarem linguam vertisse, quòd facilem perspiciebat esse hanc viam ad populi lapsum, quem error deceptum ex litera perperam intellecta, facilius posset in suas tenebras detrudere. Non possum meipsum continere, quin hic etiam inseram quæ in eius rei fauorẽ adducit Erasmus Roterodamus. Is enim quum in pluribus ab eo æditis libris dixisset se cupere sacras literas in omnes verti linguas, vt possint legi ab agricola, à fabro, à latomo, à muliere, fuit de hac re aliàs à facultate theologiæ Parisiis notatus atque reprehensus, quorum censurę Erasmus respondens, nec tamen suam sententiam recantans, in suæ sententiæ cõfirmarionem adducit aliquá quæ parum suum propositũ stabiliunt. Primò dicit olim sacras literas in linguã vulgarem fuisse versas, & Chrysostomum cõmendare laicis studium diuinorum voluminum, & Hieronymũ laudare idem

in fœminis: de quo etiã refert quòd Dalmatica lingua sacros verterit libros. Quod si tunc factum est cum tanta laude, videtur Erasmo idem etiam nunc fieri debere. Hæc autem collectio satis apertè cõuincitur esse mala, eo quòd sæpenumero contingere videmus, vt de aliqua re aliquid statuatur ad mores hominum corrigendos, quod cũ postea experientia docente cognoscatur illud alia ex parte posse multo magis nocere, & iam sæpe nocuisse, abrogatur lex in totum. Olim in nocturnis vigiliis currebãt ad sepulchra martyrum viri, vxores, puellæ, pueri, monachi, virgines sacræ, nullúmque hominum genus non veniebat. Cui rei cum olim detraheret Vigilantius, scripsit aduersus eum beatus Hieron. tam acerbè, vt ipse Erasmus in argumento illius libelli per eum ædito, cogatur desiderare modestiam in beato Hieron. Id autem quod tunc beatus Hieron. tam vehemẽter laudabat, flagitia quæ sub vmbra pietatis admittebantur, persuaserũt vt prorsus tolleretur. Neque hoc per solam desuetudinem abrogatum est, sed per concilij definitionem. Concilium siquidem Elibertinũ, cap. 35. suorum decretorum sic ait: Placuit prohiberi ne fœminæ in cœmiterio peruigilent, eo quòd sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committãt. hæc Concilium. Cur non etiam Erasmus innouare vult illas nocturnas vigilias, cum videat eas olim fuisse tã celebres, támque ex animo à Hieronymo laudatas? Hoc autem non facit, imò potiusce̅set meritò fuisse sublatas. Olim etiam corpus domini dabatur in manus, quod secũ quisque domum portabat: vt quum vellet, domi acciperet. Hoc ex lib. 6. cap. 33. historiæ ecclesiasticæ Eusebij facillime colligitur. At quum deprehensi fuerint multi qui tractarent indigne, & ad artes magicas abuterentur, abrogata est cõsuetudo. Nullus, vt opinor, est nunc homo verè catholicus prudénsque, qui consulere velit vt eucharistia iterũ laicis detur in manus domũ suam deportanda, quanuis olim vsque ad tempora Cornelij papæ sic factum esse constet. Fatemur ergo olim sacros libros in linguam vulgarem fuisse translatos nec tamen ideo simile fieri expedit, quoniam experientia docente

Concilium Elibertinum.

didicimus, hac de causa plures idiotas fuisse lapsos in multos execrandos errores. Nam etsi pauci fuerũt idiotæ hæresum autores, multi tamen fuerũt & nunc hodie sunt hæresum fautores. Lutherus certè etsi hęresis autor & princeps existat, vnus tamen homo erat qui facile à potestate seculari compesci poterat: ideo curauit enixè populi animos sibi conciliare, quò securius rem agere posset. Vt autem hoc assequeretur, nulla fuit ei visa facilior via, quàm si libros sacros & sua dogmata in linguam vulgarem vertisset: & ita vt credidit, euenit. nam hæc occasio inter alias non parua fuit, vt totus penè populus illi adhæreret. Secũdo in sui propositi cõfirmationem addit Erasmus dicens, quòd quicquid est hæreseon in orbe, totum ferè natum est vel ex philosophia, vel ex ipsis sacris literis perperam intellectis. Et à philosophorum libris nullus arcetur, nullus ergo à sacris literis debet submoueri. Quis nõ videt latissimum esse discrimẽ etiam in re de qua loquimur, inter gentilium libros, & sacras literas? Sacras enim literas omnis fidelis sic legit, vt diuina oracula: quapropter nec illis cõtradicere, nec de illis dubitare audet, sed constanti animo tenet quicquid ibi legerit. quapropter si aliquid perperam intellexerit, non minus constanti animo credit quàm reliqua, quoniã iuxta sensum quẽ ille accepit, putat illa verba esse accipienda: & ita errorem suum ita tenaciter defendit, velut id quod credit esse diuinum oraculum. At philosophorum libros nullus Christo initiatus ita legit vt diuina oracula, nisi fortè quis demens sit: sed legit vt libros hominum, qui quantũlibet fuerint docti, potuerunt tamen errare, & ita nõ timet ab illis dissentire, aut de eorum sententia dubitare. Verum quoniã contingit sæpissimè, vt propter argumenta bellè disposita, quæ apud eos leguntur, aut propter eorum elegãtem dicendi stylum, in illorum philosophorum trahantur errores, ideo nõ sine causa iam superius monuimus libros Gentiliũ cum magna cautela esse legendos. Cum ergo plus nocumenti inferatur ex libris sactis in linguam vulgarem versis, quàm ex lectione Gentilium philosophorũ, meritò illud inhibetur, etiam si de alio nulla fiat prohi

bitio. Puto Erasmum boni consulturum, quòd ab illo in hac parte discessimus. Nam & ipse non semel docet liberum esse cuique ab hominis cuiúsque sententia discedere, etiam si sanctus ille fuerit, modò cum reuerẽtia & aliqua ratione adductus id faciat. Siue autem bene siue male accipiat, ego ab instituto meo quo pro catholica fide pugnare decreui, nunquam discedam.

De hæreticis agnoscendis. Cap. 14.

NON parua res est, hæreticos à veris catholicis discernere, cum propter rei vtilitatem, tum etiã propter eiusdem difficultatem. Vtilitas certè est maxima, propterea quòd multi pallio nominis christiani operti, suas hæreses spargunt, suáque venenosa dogmata populo venditant: quẽ tanto facilius decipiunt, & in suos trahunt errores, quanto ipsi magis à populo reputãtur fideles, & verè catholici. Ideo Christus solicitam nostri curam gerens ac præuidens plures hæreticos sub nomine Christiano venturos, admonet dicens: attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouiũ, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et Ioan. in sua prima catholica epistola ait: Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint, quoniã multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. Difficultas autem inde cognoscitur, quòd hæretici non eũdem modum obseruãt, sed suus cuique mos, & mille eorum species, & rerum discolor vsus. Quidam enim eorum occultãtur vt sanctiores appareant, vt facilius mentes ignorãtium decipere possint: vnde de illis Iob dicit: In desertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ. In cauernis hæretici habitant, quia plerunque errorem suum non audentes publicè prædicare, ne à sapientioribus illis resistatur, procurant latenter & clanculò se imperitis ingerere, vt illos securius in suum errorem trahant. Hinc est quod apud Salomonem mulier quæ typum hæreseos tenet, dicit: Aquę furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Quod tanto periculosius quanto occultius fit, quia difficilius illi veneno potest mederi. Quidam hoc publicè, & adeò licẽtius faciunt, quanto magis sibi persuadẽt suum posse errorẽ melius

Matt. 7.

1. Ioan. 4.

Iob. 30.

Prou. 9.

tueri. Quidam vt facilius suum aliis persuadeant errorem, curãt sanctiores apparere, & multa mirabilia operari, vt quanto meliores existimãtur, tanto facilius illis credatur. Quidam vice versa, aliorum existimationem contemnẽtes, nec de ea vllo pacto curantes, hominibus pessimæ vitæ iunguntur, vt ad optata vitia perueniãt, & suorum errorum faciles & libentes habeant ministros. Nam qui vitia pro virtutibus commendat, aut qui virtutes velut vitia reiicit, nullos inueniet in eum propensiores, quàm eos qui sunt ad illa vitia, quæ ille laudat, procliues. Quum tot sint ergo hæreticorũ mores varij, ingeniáque diuersa, difficile esset certam præscribere regulã qua cognosci valeant, nisi Saluator nobis eam reliquisset. Is enim summus & optimus pastor atque magister, cùm præmonuisset nos vt à falsis prophetis cauere mus: modũ quo eos cognosceremus adiunxit, dicens: A fructibus eorũ cognoscetis eos. Nunquid colligunt de

Matt. 7. spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autẽ arbor malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Cũ tamen hæreticorũ fructus, vt iam diximus, sint varij, nec omnibus iidẽ, restat vt eadẽ semper maneant difficultas. Verum quanuis tot sint hæreticorũ mores varij, si tamen est aliquis forte modus illis omnibus cõmunis, velut eorũ omnium genus, ab eo facile cognosci poterunt. Ego autem re (vt decebat) attentius considerata, tres aut quatuor hæreticorum mores inuenio, illis omnibus cõmunes, ex quibus facile quisque cõiiciet an quiuis doctor in suspicionẽ hæretici incidere meritò debeat, an non. Prima ergo, & nescio an omniũ maxima cõiectura est, velle res nouas, & quæ parũ conducũt, prædicare aut docere. Qui enim rerum nouarum est amicus, & eas semper quærit vt prædicet aut doceat, signum est quòd placere vult, quòd existimationem sui in populo quærit, quòd seipsum vult prædicare, non Iesum Christum: ex quo conuincitur eum à semetipso loqui, & nõ à Deo: quoniam

Prima haretici coniectura.

Ioan. 7. vt est apud Ioann. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem propriam gloriã quærit,

eámque per nouæ doctrinæ prædicationẽ captandam sperat, etiam si quid erroneum inuenerit, ipsa nouitate delectatus probabit, & sperans se inde gloriam habiturum, non solum prædicare nõ metuet imò tanquam pretiosam gemmam populo venditabit. Præterea ipsa doctrinæ nouitas est de se suspecta, quoniam Christus & apostoli eius sufficientem doctrinam ad vitam æternam consequendam dederunt. Nec post legem à Christo datam est alia lex iterum à Deo danda, quoniam testamentum hoc est æternum. Si ergo aliquid noui tũc prædicatur, cuius nec vestigium habetur in Ecclesia recitum ab apostolis vsque ad hunc diem, ipsa rei nouitate est suspectũ, quoniã tunc oporteret fateri apostolos non perfectè aut sufficienter prædicasse Euangeliũ, Ecclesiãque quã docendã spiritus sanctus suscepit, tam longo tẽpore fuisse in tenebris ignorantiæ. Beatus Augustinus in libro de ratione animæ ad Optatum, multas de anima opiniones enarrans, de quadã earũ, quam credit esse erroneam, nec tamẽ illam se posse expugnare concedens, ait: Ipsa tamen sola nouitate displicet. Et Æneas Syluius loquens de Ioanne Huss. Bohemorum hæresiarcha, libro de origine Bohemorũ, ca. 35. dicit ꝙ peregrinas semper & nouas opiniones amabat. Rursus beatus Paulus sæpe hanc doctrinarũ nouitatẽ condemnat, & velut damnatam fugiendam esse præcipit. vnde in prima ad Timoth. epistola dicit: O Timothee depositũ custodi, deuitans prophanas vocũ nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quã quidã promittentes circa fidẽ exciderunt. Deinde qui nouã conatur inducere doctrinã, eã debet efficacissimis eisq; euidẽtissimis argumẽtis probare, & quod maius est, si doctrina talis est vt ad vitam æternam consequendam necessaria esse prædicetur, debet eam euidentissima miraculorum operatione confirmare. Sic enim factum esse reperimus quoties à Deo noua doctrina populo est mandata. Primò enim cùm Moses mittitur ad Pharaonem, non audet ire, eò quòd timebat ne illi propter rei nouitatem quam erat Pharaoni dicturus, non crederet Pharao, aut reliqui Ægyptij. Quapropter illi Deus

1. Tim. 6.

Exod. 3.

concesſit poteſtatem miracula faciendi coram Pharaone & Ægyptiis, vt viſa miraculorũ euidentiſsima operatione, perſuaderẽtur ad credẽdũ his, quæ Moſes illis dicturus erat. Deinde dominus & nouam mundo prædicans legem, ac veteris legis nouam & veram intelligentiam pandens, miraculis certiſsimis ſuam doctrinam confirmat. Poſtquam enim ſermonẽ prolixũ corã diſcipulis ſuis aliiſque hominibus fecit dominus in monte, in quo ſermone docuit eos præcepta decalogi iuxta verum eorum ſenſum, cõtinuò poſt ſermone finito miraculum operatus eſt: eùm videlicet leproſo pe
Matt.8. tenti atque dicenti: Domine, ſi vis, potes me mundare, reſpondit: Volo mundare. Et confeſtim mundatus eſt à lepra. Neque hoc caſu factum eſſe putes, vt finito ſermone illico dominus corã populo qui eum audierat,
Hieron. ſanet leproſum. Cauſſam enim huius facti Hieron. ſuper. 8. cap. Mat. aſsignat, dicens: Rectè poſt prædicationem atque doctrinam, ſigni offertur occaſio, vt per vir tutum miracula, præteritus apud audientes ſermo firmetur, hæc Hieronimus. Quòd ſi talia miracula Chriſtus non fuiſſet operatus, per quę homines allicerẽtur in eius doctrinam, ipſis Iudæis tunc non credentibus nulla fuiſſet propter hoc culpa imputata. Ipſe enim
Ioan.15. Chriſtus ait: Si opera non feciſſem in quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Vnde clariſsimè conuincitur eſſe neceſſariam miraculorum operationem ad tam excellentis doctrinæ, vt eſt Euangelica, confirmationem. Prędicato inſuper per Chriſtum Euangelio, & plurimis ab eo miraculis cõfirmato, cùm apoſtoli poſt Chriſti in cælos aſcenſionem per diuerſas nationes Euangeliũ prædicant, diuerſorũ miraculorũ operatione
Mar.vlt. confirmãt. De illis enim ait Marcus: Illi autẽ profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Beatus Ambro-
Ambro. ſius exponẽs illud ad Romanos primo: Per quem accepimus gratiã, &c. ſic ait: Teſtis enim doctrinæ virtus
Beda. eſt, vt quia quod prædicatur incredibile mundo eſt, geſtis fieret credibile. hæc ille. Et Beda libro tertio ſuper Lucam, cap. ſeptimo: Conceſſa, inquit, primò poteſtate

signorum misit prædicare regnũ Dei, vt promissorum magnitudini attestatur etiã magnitudo factorũ, fidém que verbis daret virtus ostensa, & noua facerent qui noua prædicarent. hæc Beda. Ex his ergo omnibus colligimus, nouam de fide doctrinam debere certissimis euidentissimisque miraculis confirmari. Quòd si quid nouũ sine taliũ miraculorũ cõfirmatione prædicatur, ipsa nouitate est suspectũ. Et qui talib⁹ nouitatibus delectatur, eásque inquirit anxius, vt inde inanem captet gloriam, hac sola ratione cõiicio eum esse hæreticum, aut in hæresim pronũ, & qui facilè in eã laberur. In hac parte adeó nobis fauet Lutherus, vt in seipsum verterit manus, nõ cõsiderãs fortè quo loquebatur. Is enim volẽs astruere nulli homini quãtumlibet docto quãtumlibet etiam sancto debere fidem adhiberi, nisi suam doctrinam apertissimis sacræ scripturæ testimoniis comprobauerit, in proœmio sui libri de captiuitate Babylonica, sic ait: Legimus in actis apostolorum, quòd ij qui cum omni auiditate verbum Pauli audierant, quotidie scrutabantur scripturas si hæc ita haberent. Si ergo Pauli Euangelium ceu nouum testamentum oportuit probari per veterem scripturam an ita haberet, qui tamen habuit autoritatem à Deo sibi datam sicut Apostolus, vt eius verbo crederetur, quid nos facimus, qui patrum dicta, quorum nulli fuit autoritas noua docendi, sed tantum accepta per Apostolos conseruandi, nolimus ad scripturæ iudicium vocari? hæc Lutherus. Nullus est (vt opinior) adeò demens, qui renuat cuiusuis hominis dicta vocari ad iudicium scripturæ, quoniam non iurauimus in verba hominis, sed in verba Dei: neque captiuare oportet intellectum nostrum in obsequium hominum, sed in obsequium Christi. Permittimus ergo sanctorum dicta vocari ad iudicium scripturæ, non autẽ ad iudiciũ Lutheri: ad iudiciũ quidem scripturæ, sed non vt à Luthero intelligitur. Iudiciũ enim scripturę, hoc est, interpretatio sacræ scripturæ, vt aliàs iam docuimus, non manet penes Lutherũ, sed penes totam ecclesiã. Quòd autẽ ait non licere alicui noua docere, consentimus ei. Verùm si nulli san- *Luther.*

ctorum licuit noua docere, sed tantum accepta per apostolos conseruare, quare tibi Luthere licebit tot nouitates excitare? Nunquid non est nouum dogma omnes Christianos esse sacerdotes? Nunquid est noua doctrina qua asseris, ad Eucharistiæ sumptionem nō esse necessarium, prius animum per contritionē & peccatorū confessionem expurgari? Nónne nouum est dogma seruum esse & non liberum hominis arbitrium? Nónne noua est hæc sententia, nulla bona opera esse necessaria, sed solam fidem sufficere ad vitam æternā consequendam? Nunquid non est etiam nouū dogma, concilia generalia probè (vt decet) congregata posse in fide errare, atque ideo eorū decretis nos minimè obligari? Noua certè sunt hæc omnia, nisi fortè dicas ideo non esse noua, quia alij ante te hæritici illa confinxerunt. Hoc enim est tibi peculiare, vt ratò ex vino defecato, sed ex fecibus ab Ecclesia reiectis sæpissimè haurias. Verū etsi hoc ita se habeat, ea tamen quæ semel antiquata sunt, incipiunt aliquando esse noua, quia tūc renouātur. Sic quanuis errores tuos plures ex Valdensibus, Viclephitis, aliisque huiusmodi farinæ hominibus hauseris, quia tamen eos iam diu ab Ecclesia reiectos atque explosos resumpsisti, & velut iam diu sepultos ab inferis suscitasti, ideo errores tui noui nūc sunt ac dicuntur. Si ergo hæc noua, & tamen asseris, pertinacitérque tueris, quę nunquam per apostolos tradita, neque ab eorum successoribus conseruata sunt, nūquid non incidisti in foueā quā fecisti, & in laqueum quem parasti aliorum pedibus, quū dixisti nemini licere noua dogmata prædicare, sed tantū ab apostolis accepta conseruare? Tibi ergo qui nouas inducis doctrinas, incumbebat probare quæ asseris, eáque miraculis apertissimis cōfirmare, prout fecit Christus, & eius apostoli fecerunt. Nobis autē qui tam vetustā totius catholicæ Ecclesiæ fidē tenemus, non incumbit probare, cùm iam non sit noua dicenda doctrina, quæ per tot secula est ad hunc vsque diem conseruata, & tot miraculis cōfirmata: quapropter nō est opus vt nūc probemus quæ iam olim probata atque confirmata sunt, Secunda cō-

iectura ex qua subodorari possimus hæreticum, est nimia libertas in pronunciando, ad quã sunt aliqui adeò procliues, vt non dubitẽt quicquid in buccã venerit asserere. Quod autem semel prodidit definiendi temeritas, superbia postmodũ tuetur, & sæpissime auget pertinacia: quoniã superbia suadente fit, vt quod semel temerè dictum est, recantare nolit: quapropter errori ad iuncta pertinacia, consummatũ facit hæreticum. Qui ergo ita liberrimè de rebus seriis & ad fidem spectantibus pronunciat, & quacunque facillima ratione persuasus, sine vlteriore inuestigatione, aut doctorũ aliorum virorum consilio, statim decernit sibiipsi fidens, hic certè meritò suspicionem hæretici incurrit, vt hæreticus esse putetur vel in hæresim eum citissimè lapsurum credatur. Vnde beatus Iacobus ait: Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. *Iacob. 1.* Et iterum: *Iac. 3.* Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero. Quapropter Beatus Gregorius exponẽs illud Iob: Respondete quæso absque contentione, & loquentes, id quod iustum est iudicate, sic ait: *Greg.* Qui in dictis suis reprobationẽ metuit, ipse prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor, & linguam, æquus quidã discretusque arbiter sedeat, subtiliter pẽsans, si recta verba cor offerat, quæ vtiliter suscipiẽs ad auditorũ iudiciũ lingua perducat. Beatus igitur Iob, sua cõtra amicos agẽs, sed cõtra hæreticos nostra denũcians, præcipitationẽ loquẽtiũ reprehẽdit, atq; ad eorũ mentẽ verba recolligit, dicẽs: Loquẽtes, id q; iustũ est iudicate: ac si apertè diceret: Si in eo quo ad nos per egressũ loquutionis exitis, reprehẽdi nõ vultis, intus iustitiæ librã tenete, vt tantũ foris quod dicitur, ex veritatis põdere placeat, quãtum hoc interius trutina discretionis pensat. hucusque Grægorius. Tertiũ vnde coniicere licet aliquem esse hæreticũ, est id quod fermè omnibus hæreticis est proprium vt videlicet si quis eum correxerit vt ab errore suo reuocet, ostẽdat illico impatientiã. Qua in re, quantũcumque hypocrita sit, & sanctus videri curet, eorum hypocrisis inde detegitur, quòd simul at-

que à quopiam fuerit admonitus, statim pro beneficto regerit maledictum, conuitiis & contumeliis insaniens, impatiens ab alio doceri. Si enim commonefacis vt ab errore resipiscat, non emendatior, verùm de-
1. *Tim.* 4. terior & pestilētior euadit. De his ait Paulus: Mali homines & seductores proficiēt in peius, in errorem mittentes, & ipsi errantes. Huius rei apertissimum se nobis præbuit exemplū Lutherus qui cùm pauculos quosdam à principio effutiisset errores, de eis admonitus à pluribus doctis viris, tantum abfuit vt recantare vellet, vt peiores multò plures addiderit errores. Deinde verò quū à serenissimo Anglorum rege per scripturā fuisset correctus, cúmque regratiari illi debuisset, aut saltem modestè respondere, conuitiis & iniuriis eum affecit. Demum cùm à summo pontifice Leone decimo admonitus obedire nollet, bonus pastor, ne ouis putrida reliquas attactu inficeret oues, ab ouili Ecclesiæ procul abegit. Huius autem censuræ Lutherus impatiens, cœpit debacchari in pontificem Romanum & reliquos omnes Ecclesiæ ordines. Hoc igitur manifestum est hæretici signum, medicinam nullam ferre, nullam manum mendicantis admittere: vnde euenit, vt insanabilis permaneat. Quomodo enim curari potest, qui se tractari non patitur? Aut quomodo tractari potest, quem si quid doces, nugatur? si quid mones, irascitur? si quid hortaris, obmittitur? si quid placas, incenditur? Efficacissima igitur est coniectura ex correctionis impatientia coniicere aliquem esse hæreticum, quia ostendit pertinaciam quæ consummatum efficit hæreticum.

FINIS LIBRI PRIMI.

F. ALFONSI DE CASTRO, ZAmoren. minoritæ aduersus hæreses, in librum secundum.

PRAEFATIO.

HActenus de his, quæ ad reuincendas hæreses necessaria erant, disseruimus. Arma vnque ostendimus vtriusque communia, quibus & nos aduersus hæreticos pugnare debemus, & hæretici aduersus nos. Iudices signauimus, sub quibus certaminis periculi subeundum erit, penes quos potestas sita est de victoria censendi: quod maxime etiam necessarium fuerat, quoniã his sublatis nullus vsquam foret belli finis. Nam cum gloriæ cupiditate omnes tangamur, nullus erit qui hastam in certamine abiicere velit, aut herbam porrigere hostiz atque ideo hac ratione esset sine fine bellandum, Nisi Ecclesia iudice alter cedere cogatur arene, præcipuè quum ij contra quos acturi sumus, filij dura cernice, & indomabili corde sint. Omnibus ergo (vt decebat) ad bellũ paratis, opus est iam vt in cãpũ descẽdamus, manusque inter nos conserere incipiamus. Non tamen aduersus omnes hæreses simul, nec ad uersus omnium hæreticorum aciem pugnare decreui, sed ad singulare certamen quamlibet seorsum hæresim prouocare. Hæreses autem ipsæ non iuxta tempora in quibus ortæ sunt (vt in præfatione totius operis statuimus) sed iuxta rerum materias, circa quas versantur, distribuentur. Vt autem ex hoc nostro labore facilius lector proficere possit, talis seruabitur ordo, vt rebus circa quas ortæ sunt hæreses, iuxta alphabeti ordinem dispositis sub vnaquaque dictione illæ constituantur hæreses, quæ ad rem per vocem illam significatam pertinere videbuntur. Cum ergo prima Alphabeti litera sit A, eas primum oportebit pertractare res, quarum nomina ab ea litera initium capiunt. Ab adoratione igitur auspicandum censui, vt primum omnium, tanquam de primo Dei præcepto, quid nos reuereri aut adorare oporteat, sciamus.

ADORATIO.

NTer omnes quę hucúsque ortę sunt hęreses, duas tantũ apud omnes quos euolui autores (qui Deo teste satis magno sunt numero) reperio, quæ sub hac inscriptione meritò colloca ri debeant. Prima hæresis est, quæ ad

Claudius.

structuit crucem dominicam nullo pacto esse adorandam. Huius erroris dux atque magister fuit Claudius quidam Taurinensis episcopus, vt testatur Thomas Vvalden. in lib. de sacramentalibus, titulo secundo, cap. 16. adducto pro hac re testimonio ex Chronicis Iuonis Carnotensis, quæ fateor me non vidisse. Quo autem tempore hæc pestis viguerit quum

Ioan. Vvicleph.

ille subticuerit, apud alium inuenire non potui. Hanc eandem hæresim iam sepultã, ab inferis suscitauit post aliquot annos quidam Ioannes Vvicleph, vt testatur idem Thomas Vvalden. loco proximè citato. Hic Ioannes Vvicleph Anglicus fuit, sacerdos, magistérque in artibus, vir ingenio acer, & eloquens, quantum temporis illius pœnuria valebat, (floruit nanque circa annum domini. 1380.) multa volumina scripsit, quibus ecclesiam Catholicam persecutus est. Nam in illis multa & impia dogmata sparsit, de iure diuino, de humano, de Ecclesia, de monachis, de cæremoniis, de decimis, de obedientia, & de aliis multis, quæ suis locis dicentur. Tempus autem illud cuicunque crimini committendo opportunum fuit, quum ecclesia tunc in tres partes fuerit scissa, à tribus se pro summis pontificibus gerentibus. Nunquam verò facilius quodcunque crimen proficit, quàm bellorum tempore, quo omnia licent, omniáque impunè fiunt. Tandem Deo miserante coactum est generale concilium apud Constantiam pro totius Ecclesiæ vnione atque reformatione: in quo inter cætera ibidem acta. 45. articuli ex eius libris excerpti, condemnati sunt. Et quoniam tunc Ioannes Vvicleph iam defunctus erat, facta prius diligenti examinatione de eius finali impœnitentia ac pertinacia

concilium censuit præfatum Ioannem fuisse hæreticum, corpúsque illius & ossa (si possent ab aliis fidelium corporibus discerni) iussit exhumari, & extra Ecclesiam iactari. Hæc omnia acta sunt in octaua eiusdem concilij sessione. Verum etsi inter articulos in eo concilio damnatos, iste de adoratione crucis minimè reperiatur, non ideo mirum videri debet alicui, aut ideo credere debet non esse hæreticum, quia à concilio inter illos minimè connumeratus est. Nam postquam concilium illos quadragesima quinta articulos recensuit, hæc verba subnectit: Compertum est etiam libros eius plures alios articulos continere similium qualitatum, doctrinámque in Dei Ecclesia insanam & fidei ac moribus inimicam inducere. hæc concilium. Post ista autem verba immediate sequitur condemnatio tam præfatorum 45. articulorum ibidem ex pressorum, quàm aliorum eiusdem qualitatis quæ in libris reperiri dicuntur. Ducenta nanque librorum volumina eum scripsisse refert. AEneas Syluius in lib. de origine Bohemorum, cap. 35. Credimus autem Thomam Valden virum doctum, perinde ac religiosum, libros eius ad vltimum inspexisse, quòd Anglicus esset ipse vt alter, idcóque eos legisse, vt patriam quàm ab Viclephitarum errore infestatam videbat (nam ferè coæuus Ioanni Viclepho fuit) expurgare posset. Sit ergo huius Ioannis Vicleph hic semel enarrata historia, quoniam sæpissimè deinceps in iudicium vocandus erit. Ostensis ergo istius hæresis patronis, superest vt de ipso errore discutiamus. Dubium est mihi in primis an inter hosce hæreticos de hac re omni ex parte conueniat. Nam etsi de Viclephitis constet eos asserere crucem ipsam in qua verè Christus pependit, minimè adorandam esse, multósque minus alias ad illius imaginem factas esse adorandas: de Claudio tamen Taurinensi non constat, an prohibuerit has solũ imagines crucis Christi adorari, an ipsam etiam crucẽ in qua Christus nostram aperatus est salutem: quoniam ex illo nihil aliud reperire potui, præter fragmẽtum quod ex Iuone Carnotensi à Thoma Valdẽ. cita-

tur, Quicquid tamen asserat, certum est illud eodem gladio feriendum, quo Ioannem Vvicleph, quum hic vtrunque prohibuerit. Nunc ergo solum præsenti proposito cõuenit probare crucem illam in qua Dominus pependit, meritò adorãdam esse. Nam quòd imagines illius adorari debeant, ad aliud spectat negotium, quando inferius in titulo, imago, de omnibus simul imaginibus differemus, qualiter tolerentur, & ad quid earum vsus in Ecclesia prosit. Adorationem hanc crucis, quàm
Psal. 98. nunc inquirimus, Propheta explicat, dicens: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Quod autem verius scabellum Christi, quàm crux, cui pedes illius affixi sunt? Nã etsi alia sint quæ meritò scabellum Christi dici possint, vt humanitas eius, nil tamen obstat quin crux etiam scabellum eius dicatur, quod ado
Hieron. rare Propheta præcipit. Vnde Hieronymus exponens locum illum Psalmi, sic ait: Multæ opiniones de scabello sunt, sed hoc propriè corpus dixit dominicũ, in quo maiestas diuinitatis tanquam super scabellum stetit. Quòd autem adorari debeat, eo ascendente docuerũt apostoli, quum adorantes regressi sunt in Hierusalem. Ad crucem dominicam, & ad animam sanctam hæc referenda sunt. hæc ille. Vides hic, qualiter ex Hieronymi sententia scabellum sit corpus dominicum, scabellum sit anima, scabellum etiam sit crux dominica. Hęc
Psal. 131. autem adorari vna voce præcepit Psalmista, dicens Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Idem etiam Propheta alibi eandem sententiam replicat, dicens: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterũt pedes eius. Quem locum pertractans Cassiodorus, postquam eum iuxta allegoriam exposuit, ait:
Cassiodo. Quòd si hoc ad historiam piè velis referre, significat fortè sanctam crucem, vbi corporaliter stetit, quando in ea confixus apparuit. In qua stetisse rectè dicitur, vbi corpus eius infixum fuisse monstratur. Meritò ergo hunc Propheta locum dicit adorãdum, qui nobis & fidei signum præstitit, & salutem. hæc Cassiodorus. Hinc patet Cassiodorum asserere crucem dominicam adorandam, nec tamen ex suo tan

tum

tum sensu, sed prophetico innixum testimonio. Ne au tē causeris ex sensu mystico non esse sumendum argumentū, vide quid dixerit, eam. s. expositionē esse iuxta historiam. Verùm ne Cassiodoro in hac parte velut vni co testi diffidas, producā eiusdē rei alium, vt in ore duo rum stet omne verbū. Damascenus nanque in lib. 4. de fide orthod. ca. 12. de crucis dominicæ ligno differēs, sic ait: Ipsum nimirū preciosum, & perquam verè veneran dū, in quo semetipsum in hostiā pro nobis Christus ob tulit, vt sanctificatū tactu sancti corporis & sanguinis, decenter adorā dum, clauiq; & lancea, & indumēta, & sa cra ipsius rabernacula, quæ sunt præsepe, spelūca, Golga tha salutaris, viuificū sepulchrum, Sion Ecclesiarū pro pugnaculū, & similia, vt Dei parēs ait Dauid: Introibi mus in tabernaculū eius, adorabimus in loco vbi stete runt pedes eius. Quòd autem crucē dicat, ostendit quod sequitur: Resurge domine in requiem tuam. Sequitur enim crucem resurrectio. Si enim amatorū desiderabi lis domus, & amictus, & lectus, multo magis Domini & saluatoris nostri, per quæ & saluati sumus. hucusque Damascenus. Ex quo inter multa hoc vnum habes, cru cem, s. adorandam, & hoc eodem Prophetæ testimonio adiutus, quo Cassiodorus. Ne verò Ioannes Vvicleph subterfugiat ad quandā crucem spiritualem quàm fin git, ad quàm autoritates detorquet, vide quid Damasce nus dixerit: In quo ligno semetipsum in hostiam pro nobis Christus obtulit. At non obtulit se nisi in mate riali ligno eóque ad portandum grauissimo. Præterea hanc ipsam adorationem confirmat totius vniuersalis Ecclesiæ ritus, & consuetudo, quæ statuit vt in feria sex ta Parasceuæ post decantatū ex Ioanne Euangelista no bilem illum triumphum, quem per crucis mortē Chri stus illa die acquisiuit, eleuetur crux à sacerdote, vt à po pulo adoretur: deinde cruce ipsa in loco honesto collo cata, sacerdos eam genibus flexis adoret, post quem mi nistri alij altari deseruientes, post quos cæteri quoque officio adstantes similiter adorent. Ecclesiæ autem vni uersalis traditio (vt suprà lōgius disseruimus) tanti est ponderis, vt qui illi obstet, non minus censeatur hære-

ticus, quàm si expressè scripturæ cõtradiceret, præcipuè in rebus grauibus, & in quibus errare magnũ esset periculum. At vbi magis interest non errare, quàm circa cultũ exibẽdum? Nihil enim Deus magis abominatur, quàm idololatriam, adeò vt nomine abominationis sæpe in sacris literis idolum designetur. Non est ergo verisimile vt per tot secula Ecclesia vniuersalis, pro qua dominus rogauit vt fides eius non deficeret, idololatriæ labe macularetur, quemadmodũ illi impingit impius & blasphemus Vicleph. Accedit huic omnium sanctorum de hac re sententia. Nam præter Hieronymũ, Damascenum & Cassiodorum quos iam citauimus, sunt alij multi qui de hac re testimonium præbent. Auguſt. super Ioannem tract. 36. sic ait: Quid seruat fideli suo, qui talem honorem dedit supplicio suo? Denique modo in pœnis reorum non est apud Romanos, Vbi enim crux domini honorata est, putatum est quod reus honoretur. hæc Augustinus. Non est iã cur nos irrideat Vicleph propter honorem quem cruci exhibemus, cum illum Deus illi dederit, dicente Augustino. Quid seruat fideli suo, qui talem honorẽ dedit supplicio suo? Chrysostomus super Matthæũ homilia. 54. sic ait: Hæc enim crux orbem terræ saluauit, errorem abegit, veritatẽ reduxit, terram cœlum fecit, hæc homines angelos fecit, propter hanc dæmones non adhuc terribiles, sed cõtemptibiles, neque mors sed somnus profert. Propter hanc omnia in terram proiecta sunt, & conculcata quæ impugnabant nos. Si ergo tibi dixerit quis, Crucifixum adoras? & si deriserit, lachrymare, quoniam insanit. hęc Chrysostomus. Lachrymemur ergo pro Viclephitis, compatiamúrque illis, quoniam ex dicto Chrysostomi insaniunt, si insaniunt, iustius esset eos catenis vincere, quàm argumẽtis. Quem teipsum ergo Vicleph facis, vt contemptis Hieronymo, Augustino, Chrysostomo, Damasceno, Cassiodoro, tuæ tantum prudentiæ innitaris? Cùm enim tam graue crimen, quale est idololatria, toti Ecclesiæ impingere non erubescis, quare vel vnicũ testem in robur tuæ criminationis non adducis? Vis vt credatur tibi sine vllo scripturæ testimonio magis quã

Auguſt.

Chryſoſt.

tot illustribus viris? quàm etiam totius vniuersalis Ecclesiæ traditioni & consuetudini? Cæterum quod Ecclesiam de idolatria notas, hoc discutiamus, & videamus quàm ob causam id dicas. An fortè quia Christi fideles coram dominica cruce genua flectũt, nudatúmque inclinant verticem? Leuis certè caussa pro qua tãtum crimen obiiciatur Ecclesiæ. Nam cùm exterior adoratio, vt quæcunque exterior operatio, non sit bona aut mala censenda, nisi quatenus ab interiori procedit, talem oportet bonitatis & malitię denominationem suscipiat, qualem retinet operatio interior à qua deriuatur. Hac enim sola ratione Iudæorum illudentium genuflexiones, adorationésque culpantur, quòd ex mala radice, nẽ pe irrisione procedebant. Propter quod id inquirẽdum est, à qua scilicet radice talis exterior cultus oriatur. Si ideo quispiam coram cruce flectit genua, aut inclinat caput, quòd eam credat esse aliquod numẽ, aut aliquod supremum bonum, meritò talem criminaberis, neque ob istam causam à te discedemus. Sim verò ideo genua flectit, quia visa cruce recordatur in illa aut alia simili Christum pro nobis pependisse, gratiásque illi pro tam immenso beneficio nobis exhibito genua flectẽdo reddit, quid hic criminaris vbi nulla est criminandi causa? Nónne tu credis Christum cruci fuisse pro nobis affixum? Aut si credis, quum id in memoriam reducis, nón ne amãtem redamas? Quòd si istorum alterum negas, vel hoc solo argumento conuinceris. Sin autem vtrumque istorum præstas, cur nos accusas quòd illa præstamus? Nam illę prostrationes, capitum nudationes, manuum elenationes coram cruce factæ, nihil aliud significãt, quàm quòd per illa testamur nos credere Christũ in alia simili pro nobis pependisse: atque ob tantum beneficium, cuius memoria per crucis aspectum innouatur, seruitutem & obsequium genu flectendo profitemur. Quæ omnia cùm fiat ab omnibus, & ab ipso etiã Vviclepho comprobata, hoc argumento conuincitur, non solum eam crucem meritò adorandam, in qua dominus pepẽdit, sed reliquas omnes quæ illius veræ sunt imagines. Nam ad aspectũ earum ęquè intellectus no-

ſter in memeriam reducitur crucifixi, quem per talem genuflexionē verè adoramus. In hoc tamen omnes reliquæ ab illa in qua Chriſtus pependit, ſudit, ſuperātur, quòd illa contactu carnis & ſanguinis Chriſti quodam modo ſanctificata fuit. Nec tamen ideo aliæ adorandæ
Damaſc. non ſunt. Vnde Damaſcenus loco ſuperius allegato: Adoramus etiā figurā precioſæ & viuificæ crucis, tametſi ex alia materia facta eſt: non materiā venerantes (abſit enim) ſed figuram tāquam Chriſti ſignum. Dixit enim
Matt 24. diſcipulis ſuis conteſtans: Tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, crucem dicens. Et Paucis interpoſitis ſubiungit, dicens: Adorandū eſt igitur ſignum Chriſti. vbi enim fuerit ſignū eius, illic & ipſe erit. Materia autem ex qua figura crucis exprimitur, ſiue ſit aurum, ſiue lapides precioſi, aut alia quæuis materia, poſt figuratio nem ſi contingat diſſolui, non eſt adorāda. Omnia igitur quæ Deo adiacuerunt, adoramus, ipſi reuerentiā pie tatiſque cultū exhibentes. hactenus Dameſcenus. Hinc iam manifeſtè patet qualiter ex ea adoratione quā cru ci exhibemus, nulla idololatrię ſuſpicio manare poteſt. Nam cū omnia quæ Deo adiacuerunt, adoramus, Deo ſoli in hoc reuerentiam ac pietatis cultum exhibemus.
Lib. 1. c. 3. Hoc etiam confirmat Auguſt. in lib. de Viſitat. infirmo rum inquiens. Habēt ſiquidem Chriſtianorum arcana, illius dominicæ crucis quoddā venerabile monumentū, quod de crucis ipſius imaginatione crucē cognomi nant, quod nos etiam omni veneratione digniſſimū fa temur, & ad recordationē Crucifixi noſtri veneramur. Habetur enim in cruce quædā hominis verbera patien tis imago, per quam ſalutifera nobis Ieſu Chriſti reno uatur paſſio. Hanc cōplectere humiliter, venerare ſim pliciter, tamen hæc ad memoriam tibi reduces.

Nec Deus eſt, nec homo, preſens quam cerno figura:
Sed Deus eſt & homo, quem ſignat ſacra figura:
Verus homo, verusque Deus, tamen vnus vterque.
Probra crucis patitur, mortem ſubit & ſepelitur.
Viuit & in, crucis hæc per ſigna triumphat ab hoſte.
Id nouum vobis crucis huius litera reddit.
Scilicet ipſius noua ſunt crux & Crucifixus.

Hactenus Augustſ.Ex his dictis, qui minimè cæcus eſt,iam perſpicere valebit qualis ſit iſta genuflexio, & alia quæuis adoratio corã cruce facta,& cui exhibetur, nam ipſi Deo, in cuius memoriam venimus per crucis aſpectum atq; ideo gratos nos quodãmodo cruci oſten dimus, quòd tãti beneficij nobis exhibiti memores nõ efficit. Nec mirum quòd ipſius Chriſti cognitionẽ cru- *Matt.24.*
cis aſpectus innouet,quum illã Chriſtus voce propria appellauerit ſignum filij hominis.Nam loquens de ad uentu ſuo in iudicium, ait: Tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo.Quod exponens Theophylactus ait: *Theophy.*
Crux tunc apparebit in cœlo ſupra ſolem fulgens ad ar guendos Iudæos.Veniet enim Chriſtus contra Iudæos habens crucem vt magnam iuſtificandi materiam & te ſtimonium,veluti ſi quis lapide percuſſus oſtẽdat lapidem.Signum autem dicit crucem tanquam trophæum & inſigne regium.hæc Theophylactus.Vides his crucem ſignum dictam:quod etſi eo modo dicat Theophy lactus ſignum,quo trophæum,aut vexillũ,aut inſigne, nihil obſtat: nam hæc etiam quodãmodo dicunt in no titiam eorum ad quos attinent.Verum hoc clarius bea tus Cyrillus explicat.Is enim libro ſexto contra Iulianum reſpondens illi irridenti Chriſtianos quod crucis lignum adorant,poſtquã enumerauit beneficia à Chriſto nobis in cruce exhibita, ait: Hæc omnia recordari nos facit ſalutare lignũ,& ſuadet vt cogitemus quòd ſicut dicit diuus Paulus,vnus pro omnibus mortuus eſt, *Cyrillus.*
& reſurrexit.hæc Cyrillus. Hæc iam de hac re dicta ſuf ficiant:quum ex eis conſtet crucem dominicã,reliquaſ que ad eius imaginem factas, meritò adorandas eſſe. Nec tamen ex hoc idololatriæ ſcrupulus vrgere debet, quũ in ea adoratione nihil aliud cruci tribuamus, quã quòd credimus Chriſtum dominum in ea aut alia ſimi li pro nobis omnibus mortẽ ſubiiſſe,tantumq; beneficium cognoſcẽtes,quod ex crucis aſpectu recordamur, genibus flexis,nudatóque vertice, ſeruitutem profitemur.Denique adoratio ipſa etſi coram cruce fit,mẽs ta men noſtra ad id ſolum fertur,quod crux ipſa repræſentat,Dei.ſ.filium olim in cruce pendẽtem. Contra hanc

hæresim scripsit vir diligentissimus Thomas Vvalden sis, libro de Sacramentalibus, titulo vigesimo. Ab ipso certè fateor me aliqua accepisse, plurima etiam contuli. Scripserat etiam olim Ionas quidam Aurelianensis episcopus de hac re contra Claudium Taurinensem episcopum, primum huius hæresis parētem. Hoc tamen opus non vidi, sed sola historię relatione habeo ex fragmento Chronicorum Iuonis Carnotēsis per Thomam Vvalden. citato.

Ioannes Oecolampadius.

Secunda de hac re orta est hæresis asserens sacratissimam Eucharistiā, non esse vllo pacto adorandā etiamen idololatriæ impingens cuicunque eam adoranti. Huius hæresis autor est Ioannes Oecolāpadius, natione Germanus, vir trium linguarum, & omni genere bonarum literarum apprime doctus, sed tandem spiritu elationis ductus sapere voluit plus quàm oportebat, atque ideo factum est, vt Deo permittente in insipientia sua deprehenderetur. Hic primum Lutheranæ factioni adhæsit, exemplóque Lutheri quum monachus ordinis sanctæ Brigidæ fuisset, monachatu reiecto, cōtinentia, quam in religione vouerat, posthabita, velut canis ad vomitum reuersus, vxorē duxit, vt vel eo argumento nobis suos errores persuaderet. Demū impatiens (vt arbitror) sub Lutheri vexillis militare, aliquid ipsa Lutherana factione magis impium atque blasphemū excogitauit, quo clarior appareret, & propriū leuare posset vexillum. Dicit nanque Christum in Eucharistia minimè cōtineri, atque ob id idololatras nominat eos qui sacratissimam Eucharistiam venerantur adorántque. Quum autē Lutherus, in hanc non posset trahi blasphemiam, diuisus est hac ratione Oecolampadius à Luthero. Factumq; est vt qui nomina Oecolāpadio dederint, ab eodem nomen receperint, nempe Oecolampadiani dicti. Vt autem hunc errorem reuincamus, prius oportet ostendere, verum Christi corpus sub prēteriti panis accidentibus verè & realiter contineri. Nam hac sola ratione (quod sciam) prohibent adorationem Eucharistiæ, non prohibituri si veram Christi carnem sub illorum accidētium inuolucro latere crederēt. Hoc autem

(Deo adiutore) inferius in titulo Eucharistia ostendemus: quapropter vsque ad locũ illum erroris huius impugnatio differatur. Ostenso enim ibidem verũ Christi corpus sub panis accidentibus contineri: inde manifestum euadet Eucharistiam meritò adorari. Quòd si fortè aliquis tam ingratus est humanitati Christi, quã Deus dispensatiuè assumpsit tanquam instrumentum pro nostra redẽptione facienda, vt eam etiam adorare dedignetur, hoc erit nunc solũ cõprobandũ, & id breuibus, quoniã vix credere possum de homine qui se per Christi humanitatẽ redẽptum agnoscit, vt illam adorare refugiat. Nam licet illa suapte natura indigna sit vt tamen coniuncta est diuinitati coniunctione tali qua omnem excedit humanum angelicumque intellectum omnem certe venerationem meretur. Propter quod non possum nõ mirari quin video Lutherũ (quis autem is sit postea declarabimus) fatentem verũ Christi corpus & verum illius sanguinem esse in Eucharistia, & insuper negantem Eucharistiam esse adorandã. Et certè ratio quæ illum ad id dicendum mouet, est ni mium ridicula. Quia (inquit) dominus non præcipit. O insanum argumentũ pessime ergo fecerunt tres illi sanctissimi Magi qui ab oriente venerũt, & intrantes domũ flexis genibus adorauerũt eũ in cunabulis vagientẽ male etiã. Magdalenã & Cananæam, & cæcũ natum, & reliquos omnes qui Christo diuinos honores exibuerunt, fecisse dicet Lutherus propterea quod nullus illorum ex præcepto Dei illud fecit. Deinde fal sum est quod Lutherus, ait, non esse de hac adoratione illud præceptum. Nam præceptum diuinũ est hoc: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Si autem Lutherus dicat hoc præceptum de sola diuinitate esse intelligendum, obiicio illi apertissimum, ex Propheta regio, præceptum quo Deus iubet Christum in duabus naturis existentem adorari. Adorate eum omnes angeli eius, Quæ verba Paulus in ea quæ ad Hebræos epistola, de Christi persona intelligenda esse docet, non quidem de sola eius diuinitate, sed de tota persona in duabus naturis existente. Alioqui ma-

Matt. 2.

Deut. 6.

Psalm. 96.

Heb. 1.

le ex illo loco argumẽtaretur Paulus, volens, inde probare, Christum esse superiorem angelis, quibus Deus pater præcepit Christum filiũ suum adorare. Nam si ad solam diuinitatem adoratio referẽda esset, non liceret inde colligere nisi quod sola Christi diuinitas esset angelis superior, non autem quod persona Christi duas simul naturas cõtineret. Nihil hic video quod possit respondere Lutherus, nisi fortè dicat angelis datum, esse de adoratione Christi præceptum, nõ autẽ hominibus. Sed hæc responsio tam ridicula est, vt omnem prudentem atque cordatum virum facile ad cachinũ moueat. Nam hac ratione homines essent angelis digniores atque præstantiores, cum angeli sint ex præcepto obligati ad Christi adorationem, homines autem sint ab huiusmodi obligatione exempti. Sed his omissis alia proferam apertissima testimonia, quibus non solum Christi deitas, sed etiam illius caro præcipitur adorari. Primum illud Psalmi, quod tũpra diximus de Cruce: Adorate scabellũ pedũ eius, quoniã sanctũ est. Vt enim ibi patuit ex Hieronymi autoritate, inter multa quæ scabelli nomine intelligi possunt corpus dominicũ præ cæteris omnibus meritò scabellum dici potest, quoniã in eo maiestas diuinitatis tanquã super scabellũ steterit. Hieronymi expositioni cõsentit Augustinus, exponẽs eundem locũ Psalmi. Sic enim ait: Exponens mihi scriptura quid sit scabellum pedum eius, dicit: Terra autẽ scabellum pedũ meorum, Anceps factus sum. Timeo adorare terrã, ne damnet me qui fœcit cœlum & terram. Rursum timeo non adorare scabellum pedũ domini mei, quia Psalmista mihi dicet: Adorate scabellũ pedum eius. Quæro quid sit scabellum pedum eius, & dicit mihi scriptura: Terra scabellum pedum meorum Fluctuans cõuerto me ad Christum quia ipsum quæro hic, & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellũ pedum eius. Suscepit enim de terra terrã, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem ad manducãdum ad salutem dedit, nemo autẽ illam carnẽ manducat nisi prius ado-

Psal. 98.

August.

Esa. 66.

rauerit, inuētum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum domini, & non solum non peccemus adorādo, sed peccemus nō adorādo. Hæc Augustinus. Plurima hic præter intentionē ex Augustino habemus. Primò, quòd carnem suam ad manducandū dedit nusquā alibi dicit quā in Eucharistia. Est ergo mens Augustini, Christi carnē in Eucharistia contineri. Verùm de hoc aliàs longius. Deinde ipsam carnem adorandam ostendit, dicens: Nemo illam carnem manducat nisi prius adorauerit. Nemo Augustine? Quid dices de Oecolampadio, qui manducans dedignatur adorare, timens in ido lolatriā incidere? Verba mea (inquit Augustinus) ad solos Christianos referenda sunt: è quibus nullus est qui māducet, quin adoret. Nam si adorare recusat, vel hac ratione minimè Christianus dicetur sed hæreticus. Ideo enim dixi quòd peccamus non adorando. Hieronymo & Augustino consentit etiam Cassiodorus in expositione eiusdem Psalmi, inquiens: Nunc dicēdum nobis est quid in isto versu pedes eius significare videātur, scilicet stabilitatem diuinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotenti gloria tanquam pedum indefecta stabilitas perseuerat. Huius ergo verbi assumptum corpus, quanuis glorioſum, quanuis magnum, quanuis admirabile, tamen propter humilitatem humanitatis scabellum pedum competēter accipimus. Nam quum ipse dicat apud Esaiam: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: corpus terrenum quod de Maria virgine sumpsit, bene (vt opinor) eadē similitudine scabellū pedum eius probatur intelligi. Hæc Cassiodorus. Quod autē dixit (vt opinor) nō hoc dixit quasi expositioni diffidentes, sed tanquam homo fragilitatē humani intellectus agnoscēs, qui facile decipi potest. Quapropter in his quæ non sunt expressa, viri sancti verentur iudicium suum ac reformidant, ne fortè errent, qui longissimè ab errore esse volunt. Non sic hæretici, non sic, quoniam hi sententias suas adeò mordicus tenent, vt anelli nequaquā possint. Rursum, idem Propheta regius nomine cuiuslibet veri Christiani loquens dicit se postquam domum Dei, quæ est Ec-

Cassiodorus.

Esa. 60.

cleſia, per fidē intrauerit, adoraturū ipſam Chriſti carnem: Introibo, inquit ille, in domum tuā & adorabo ad templum ſanctū tuum. Quę verba interpretans Caſſiodorus ait: Conſiderandū eſt, quod non dixit in templo, ſed ad templum: quia nec ſyllabas ipſas à ſacramētis vacare prædictum eſt Templum ſanctū, corpus eſt Domini ſaluatoris, quod iure adorat Eccleſia, per quod meruit eſſe reuerenda. Sic enim ipſe de ſuo corpore dixit. Deſtruite templū hoc, & in triduo reædificabo illud. hactenus Caſſiodorus. Deinde idem Propheta regius, quod nomine populi Chriſtiani dixerat ſe facturum, poſtea in alio Pſalmo ita factum eſſe declarat ſic inquiens: Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ. Quæ verba exponēs Beatus Auguſtinus in Cōmentariis ſuper Pſalmos ait: Manducauerūt corpus humilitatis domini ſui etiā diuites terræ, nec ſicut pauperes ſaturati ſunt ad imitationē, ſed adorauerūt. hæc Auguſtinus in prima illius Pſalmi expoſitione, duas ſiquidem ſuper illum Pſalmū fecit. Accedit ad hęc omnia teſtimonium Alexandri primi huius nominis papæ, qui ſextus à beato Petro ſummū pontificem egit, & tandē martyrio coronatus eſt, Is enim in prima epiſtola ſua quā ad omnes fideles ſcripſit, de ſacrificio miſſæ diſſerens, hæc ait: Idcirco & paſsio eius in his cōmemoranda eſt, qua redempti ſumus, & ſæpiur recitanda, atque hæc domino offerenda: talibus enim hoſtiis delectabitur & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingētia. Nihil enim in ſacrificiis maius eſſe poteſt quā corpus & ſanguis Chriſti, nec vlla oblatio hac potior eſt, & pura mente ſumenda, atq; ab omnibus venerāda: & ſicut potior eſt cæteris, ita potius excolli & venerari debet. hæc Alexander primus. Ex quibus verbis apertiſſime conſtat ſacratiſsimā Euchariſtiā eſſe magna cū reuerētia adorandā. Verùm de hac re admonere oportet, vt licet humanitatē Chriſti propter coniunctionē adorandam dicamus cum diuinitate, longè tamen minus ſi ſeorſum cōcipiatur. Non enim humanitati cultus latriæ tribuitur, quoniā is ſoli Deo debetur. Denique adoramus aut veneramur humanitatem, non propter ſe

Pſal. 5.
Caſſiodorus
Ioan. 3.
Pſal. 21.
Auguſt.
Alexander papa.

tantum, sed causa diuinitatis cui coniuncta est, ad quã diuinitatẽ adoratio ipsa referenda est tanquam ad vltimam illius causam. Quòd si fortè cultu latrię adoretur humanitas, hoc erit ea ipsa adoratione vnica qua adoratur Christi persona in qua humanitas subsistit, qua vna adoratione omnia in ipso subsistentia adorantur. Vnde Damascenus libro quarto de fide orthodoxa, capite tertio: Caro igitur Christi secundũ ipsius naturã (si subtilibus cogitationibus, quod videtur, ab eo quod intelligitur, cogitationéque humanitatẽ à diuinitate prę scindas) inadorabilis est, vt creatura. Vnitas autẽ Deo verbo, propter ipsum, & in ipso adoratur, Eo nãque modo quo rex & nudus adoratur & indutus purpura & nuda purpura & cõculquatur & proiicitur, facta autẽ regis amictus honoratur & glorificatur, & si quis illam proterere præsumpserit, persæpe morte mulctatur: & quemadmodum lignũ nudũ non est tactu inaccessibile atque igni coniunctũ, & carbo factũ, non propter seipsum, sed propter coniunctũ ignem inaccessibile fit, & non vt ligni natura tactu inaccessibile est, sed vt carbo, id est, quãdo ignitũ est lignũ: sic & caro secundum sui naturam non est adorabilis, adoratur autem in incarnato Deo verbo, non propter seipsam, sed propter coniunctum ipsi secundã hypostasim Deum verbum. Et non dicimus quod carnem adoramus nudã, sed carnem Dei, id est incarnatum Deum. hucusque Damascenus. Quapropter Cassiodorus postquã exposuit scabelli tropum, subiungit. Et nota quia non dixit quoniã sanctus est, sed quoniam sanctum est, scilicet vt corpus à deitate, mentis contẽplatione nõ discerneres, sed ad vnam personã referres, id est ad verbũ quod caro factũ est, & habitauit in nobis. hæc Cassiodorus. Sicut ergo caro Christi nod per se subsistit, sed in verbo, eandémque cum illo habet hypostasim: sic etiam nec per se adoratur, sed in verbo: atque eadem vnica adoratione qua Christum colimus, veneramur humanitatẽ quæ in illius est hypostasi. Neque hoc mirum videri debet alicui, quoniam sunt multa quæ propter coniunctionem qnam ad alia multo illis nobiliora habẽt, aliqua

Damascenus.

Cassiodorus.

ab illis mutuantur, quæ per se consequi non possent, nec tamen eis aliquid de sua nobilitate vice versa mutuant: vt (grátia exempli) corpus si ab anima separes, non mouetur, non audit, non videt, non gustat, non nutritur, non augetur, non denique viuit, ex animæ tamẽ coniunctione hæc omnia habet, viuens enim corpus dicitur anima illi vitã præstante, nec tamẽ eadẽ ratione anima aliquid de corporis corruptione recipit: sic etiã fieri potuit, vt caro humana propter verbi vnionẽ hoc ab illo recipiat, vt vnà cũ illo adoretur. Verũ de his satis. Adeò nanque ista sufficiũt, vt superflua fortasse alicui videantur: quoniã si Christi caro sub illis præteriti panis accidẽtibus latet, vt infra Deo adiutore me ostẽsurum promisi, erit etiã eadẽ ratione quadã peculiari existentia ibidẽ filij dei persona, cũ hic carnẽ humanã quam semel assumpsit, nusquã à se postmodũ separauerit. Quòd si totus est ibi Christus in duabus naturis subsistens, erit proculdubio sacratissima eucharistia meritò adorãda, siue humanitas eius adorabilis sit, siue nõ. Non enim colimus illa panis accidẽtia quæ videmus, sed illud quod sub illis latet, nempe Christum Dei filiũ & per illa qnæ foris videmus, consurgit animus ad cultum eorum quæ non videt. Vnde Augustinus libro tertio de doctrina Christiana sic dicit: Qui verò aut operatur aut veneratur vtile signũ diuinitus institutũ, cuius viui significationem intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potius qnó talia referenda sunt. *August.* Hæc dicit Augustinus. Postremo contra hanc hæresim est aperta catholicæ ecclesiæ difinitio. *Consilium Tridentinũ.* Nam conciliũ Tridentinũ sub Iulio tertio celebratum sessione tertia. cap. 5. suorum decretorum hæc ait: Nullus itaque dubitãdi locus relinquitur quin omnes Christi fideles pro more in catholica ecclesia semper recepto, latriæ cultũ, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione adhibeant. Nec enim ideo minus est adorandum, quod fuerit à Christo Domino vt sumatur institutum. Nam illum eundem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem pater æternus introducens in orbem terrarum dicit? Et ado- *Psal. 96.*

rent cum omnes angeli Dei, quem Magi procidentes adorauerunt, quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse scriptura testatur. Declarat præterea sancta Synodus piè & religiosè admodum in die eccle siam inductam fuisse hanc rem, vt singulis annis peculiari quodam & festo die præcelsum hoc & venerabile sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, vtque in processionibus reuerenter & honorifice illud per vias & loca publica circunferretur. AEquissimũ est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam signi ficatione gratos & memorates testantur animos erga communem Dominum & redemptorem pro tam ineffabili & planè diuino beneficio, quo mortis eius victoria & triũphus repræsentatur, ac si quidem oportuit victricem veritatem de mendacio, & hæresi triumphum agere, vt eius aduersarij in cõspectu tanti splendoris, & in tanta vniuersæ ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati & fracti contabescant, vel pudore affecti & confusi aliquando resipiscant. Hactenus concilium Tridentinum. Alia est hæresis, quæ aliquo modo ad hanc materiam pertinet, de imaginibus scilicet omnino tollendis, sed de hac re inferius proprius erit tractatus in titulo Imago. Aliæ insuper plures sunt hæreses quæ meritò hic locari possent, omnes scilicet quæ idola colunt, verum his commodiorem præstabimus locum, quum infra de idololatria vitanda agemus ideo video eas in titulo, Idololatria.

ABSOLVTIO.

CIrca absolutionem quæ in sacramento pœnitentiæ peccatoribus confessis impenditur, pauciss imæ exortæ sunt hæreses, eæque recentes. Prima igitur hæresis est, quæ asserit quòd credens se absolutum, absolutus est quantumlibet cõtritio desit, & quòd absolutio censenda est efficax non quia fit, à quodcunque tandem fiat, erret vel non erret, sed quia creditur. Huius erroris dux atque magister factus est hoc nostro tempore quidam Martinus Lutherus. Quisnam *Lutherus.*
is sit, operæprecium erit semel enarrare, cum sæpe de

eo in posterum facienda sit mentio. Lutherus hic natione germanus, patria (vt opinor) Saxo, sub instituto fratrum eremitarũ beati Augustini aliquandiu vixit, tandem à patre, scilicet August. degenerans, qui hæreticorum acerrimus hostis fuit, hic filius degener hæreticus factus est, ab indulgentiis suorum errorum auspicium sumens. Nam cum rabulas quosdam indulgentiarum prædicatores audisset, qui tot ac tanta (vt huius farinæ hõmines solent causa maioris quæstus effutire) de indulgentiis dixerunt, vt illis obuiandum fore decerneret: zelo & non secundum discretionem motus, in publicum prodiit, non veram indulgentiarum intelligentiam edocẽs, sed eas omnino euertens, dixit eas nullius esse momenti. Cui cum à quibusdam doctis viris contradiceretur, suaderetúrque ei, vt palinodiam cantaret, tantum abfuit vt id faceret, vt insaniam auxerit, multo peiora quàm prius effundens. Sæpe quidem fit, vt ex modica ad paruum lapidem offensione, in alium maiorem caput impingat, ac pereat. Hic post modum ducis Saxoniæ præsidio munitus, tantum inualuit, vt totam fermè Germaniam infecerit. Perspiciens igitur summus pontifex Leo decimus, qui tunc vniuersæ ecclesiæ præerat hominem obstinatum in malo, nec vllis aut rationibus aut monitionibus posse mederi, vidénsque malum in dies augeri, ouem putridam, ne reliquas attactu inficeret oues, ex ecclesiæ ouili procul abegit. Lutherus autem sentiens se à communione fidelium eiectum, non solum non ingemuit, aut planxit casum suum, sed vt impius in profundum peccatorum demersus, contempsit: & diaboli membrum effectus, vt caput suum imitaretur, qui diabolus, hoc est, calumniator dicitur, calumniari, etiam ipse cœpit pontificem summum, totámque ecclesiam. Omnem Ecclesiasticum ordinem euertit, monachatum omnem ab ecclesia procul esse iubet, liberam monachis viuendi facultatem tribuens. Cui pesti nisi Deus sua benignitate cito succurrat, timẽdum est ne vlterius grassetur, & reliquum id modicum, quod è Germania supereſt inficiat. Hanc Lutheri præscripsimus rationem, quæ etsi to

Lutherus.

ti huic seculo notissima sit fabula, non tamen prætereunda erat, quoniam non solum præsentibus, sed etiam in posterum futuris scribimus. Is ergo inter alios plures errores hunc quem de absolutione narrauimus, edocet. Vt autem clarius eius in sana mens agnoscatur verba eius referam: Si per impossibile (inquit) confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio sed ioco absolueret, si tamen credat sese absolutum, verissime est absolutus. Et paucis interiectis seipsum declarans, subiungit: Dixi autem per impossibile, quia satis supra dictum est, fidem sine contritione esse non posse, quum gratia non infundatur nisi cum magna concussione animæ. Volui enim fidei virtutem declarare, & commendare, quæ sola faciat ad remissionem peccatorum, & iustificationem pacis. hæc Lutherus. Ex quibus verbis duo Lutheri dicta colligimus, quorum vnum fluit ex alio, tāquam fluuius corruptus ex fonte vitiato. Primo quidem asserit solam fidem iustificare, motus quibusdam autoritatibus quæ nullo pacto suam assertionem vel tantillum confirmāt: quoniam etsi aliquæ sint autoritates scripturæ sacræ dicentes fidem iustificare aut purificare hominem: imò ex eis oppositum conuincitur, cum omnes tales autoritates intelligendæ sint de fide formata per charitatem, quæ forma est omnium virtutum. Nam fides informis non iustificationibus, beatus enim Iacobus ait: Dæmones credunt *Iac 3.* & contremiscunt. Hi autem cum non sint iusti, planum est fidem informem non iustificare, sed formatam. At fides formata nunquam est sola, sed simul cum ea est charitas: nunquam ergo fides sola iustificat. Præterea sacerdos absoluit & remittit peccata per potestatem sibi à Deo collatam: non est ergo verum quòd per solam fidem sit pœnitens absolutus. Sacerdotem autem remittere & absoluere, patet per id quod Christus apostolis dixit: Quo- *Ioan 20.* rum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta sunt. Ecce plantissimis verbis Christus dicit Apostolos remittere. Tunc quæro à Luthero, aut Christus illis verbis aliquam pote-

ſtatem contulit apoſtolis, aut nullam? Si dicat Chriſtum nullam poteſtatem contuliſſe, apertè Chriſtum facit hypocritã & fallacem, quum aliud fecerit quàm verbis demonſtrauit Si aliquam dedit, cum nõ ſit alia quàm poteſtas remittendi, prout verba ſonant, oportebit tunc fateri pœnitentem non per ſolam fidem eſſe abſolutum, cum ſacerdos etiam abſoluat. Rurſus, ſacerdos verba abſolutionis in propria perſona & ſuo nomine dicit: Ego te abſoluo: aut ergo ſic proferens verum dicit, aut mentitur. Nullus erit tam impius vt dicat per verba fallacia miniſtrari ſacramentum. Quòd ſi vera loquitur, & ita res ſe habet vt ſacerdos profert, neceſſarium erit concedere ſacerdotem per illorum verborum ſignificationem aliquid operari. Vnde manifeſte patet Lutherum miſerè errare, cum dicit ſolam fidem iuſtificare & abſoluere pœnitentem: cum ex prædictis pateat ſacerdotem verè abſoluere. Vt autem Lutherus non poſsit citra magnam impudentiã huic catholicæ ſententiæ aduerſari, operę pretium erit oſtendere hanc fuiſſe ſacrorum virorum ſententiam, vt omnes cõcorditer ſenſerint, ſacerdotes poteſtatem à Deo recepiſſe pœnitentes abſoluendi, & peccata remittendi. Vnde beatus Ambroſius libro primo de pœnitentia capite ſeptimo, aduerſus Nouatianos negantes vllo modo fieri poſſe vt ſacerdos peccata dimittat, ſic loquitur: Cur baptizatis ſi per hominem peccata dimitti non licet? In baptiſmo vtrique remiſsio peccatorum omnium eſt. Quid intereſt vtrum per pœnitentiam an per lauacrum hoc ius ſibi datum ſacerdotes vendicent? vnum in vtroque miniſterium eſt. Sed dices, quia in lauacro operatur myſteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nónne die nomen operatur? Quid ergo? vbi vultis vendicatis vobis dei gratiam, vbi vultis repudiatis? hęc Ambroſius. In quibus verbis apertè ſatis docet, talem habere poteſtatem ſacerdotes in adminiſtratione ſacramenti pœnitentiæ, qualem habent in adminiſtratione ſacramenti baptiſmi. Cum ergo conſtet ſacerdotem verè baptizare, nulla manet cauſa cur Lutherus iam neget ſacerdotes etiam verè abſoluere. Chryſoſt.

Ambro.

Chryſoſt.

soſtomus in homi. octogesima quinta super Ioannem, eandem sentẽtiam confirmat, dicens: Non erraret quispiam si tũc eos potestatem quãdam & gratiam spiritualẽ accepisse diceret, non tamen vt mortuos suscitarent, & virtutem ostenderent, sed vt peccata dimitterẽt. Differentes enim sunt gratiæ spiritus, quare addidit: Quorum remiseritis, &c. ostendens quod genus virtutis largiatur. hæc Chrysost. Quibus verbis clarissime expressit sacerdotem peccata dimittere. Cyprianus vir & martyrio & doctrina clarissimus, in libro de lapsis sic ait: Confiteantur singuli, quæso vos fratres, delictũ suum, dum adhuc qui deliquit, in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes, apud Dominũ grata est. hæc Cyprianus. Vides iam Luthere Cyprianum dicentem remissionẽ peccatorũ fieri per sacerdotes. Quòd verò Hieronymũ pro sua sententia adducit, ex praua intelligẽtia procedit. Vt autem clarius id pateat, operępreciũ est vt verba Hieronymi recitemus. Is enim exponẽs illud Matthæi: Tibi dabo claues regni cœlorũ, sic ait: Istum locum episcopi & presbyteri non intelligẽtes, aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio, vt vel dãnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotũ, sed reorum vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis vbi iubentur vt ostẽdant se sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc à sacerdote immundi fiant: non quòd sacerdotes leprosos faciãt, & immũdos, sed quòd habeant notitiam leprosi & non leprosi, & possint discernere qui mũdus, quiue immũdus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic & hic alligat vel soluit episcopus vel presbyter, nõ eos qui insontes sunt vel noxij, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit quis ligandus sit, quisve soluendus. hucúsque Hieronymus. Quæ verba bene discutere oportebit, vt eorum clarior sensus appareat. Primum ergo admonere oportet, quod Hieronymus dixit, videlicet quòd sacerdos pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quiue soluẽdus: non autem dixit, Scit qui ligatus sit,

Chrysost.

Cyprian.

Hierony.

Matt. 16.

Leuit. 14.

quiue solutus: sicut prius de sacerdote veteris legis dixerat eum discernere qui mundus quiue immũdus sit. Ex quibus verbis apertissime cõuincitur beatum Hieronymum aliquod discrimen posuisse inter sacerdotẽ discernentem de lepra, & sacerdotem euãgelicum absoluentem à peccato, quoniã sacerdos veteris legis non mundabat leprosum, sed solum iudicabat eum fuisse mundatum: sacerdos autem euangelicus pœnitentem qui sua peccata coram eo confitetur, per clauem scientiæ & discretionis iudicat an talis sit dignus absolutione, vel nõ: non tamen adhuc est absolutus antequam sacerdos verba absolutionis proferat: sicut leprosus post mũditiam assecutam verè erat mundus antequam sacerdos iudicaret eum mundum. Quapropter beatus Hieronymus de sacerdote nouæ legis loquens, non dixit, scit quis ligatus sit, quisue solutus: sed dixit, scit quis ligandus sit, quisue soluendus: quoniam ex cognitione peccatorum & dispositione ipsius pœnitentis agnoscit vtrum absoluere, aut ligare debeat. Nam si cognouerit peccatorem obstinatum in malo, taliter vt suspicetur illum esse in proposito redeundi ad vomitum iudicat illum indignũ qui absolutionem recipiat. Cum ergo Hieronymus dixit de sacerdote quòd scit quis ligandus sit, quisue soluendus, satis apertè innuit, post inspectionem sacerdotis, id est, post audientiam peccatorum, aliquid adhuc restare quod operandum sit à sacerdote circa ipsum pœnitentẽ, nempe ligare vel soluere. Quòd autem Hieronymus dixit, quòd apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæritur, intelligendum est, non quod sola quæratur reorum vita, sed quòd principalius quæratur tanquam fundamentum totius structuræ, cui quodãmodo innitatur quicquid à sacerdote postea operatum fuerit. Nam si peccator fuerit in voto peccandi, quãtumlibet sacerdos verba absolutionis proferat, nunquam peccator erit absolutus. Aliquid ergo magis operatur sacerdos euangelicus circa pœnitẽtem, quam olim sacerdos veteris legis circa leprosum operabatur. Deinde ipsa verba Saluatoris clarissime illud exprimũt, sic enim ait: Quorum remiseritis peccata, remissa

Ioan. 20.

erunt. Non dixit, quorum declaraueritis peccata fuisse remissa, remissa erunt: sed dixit, Quorũ remiseritis peccata remissa erunt. Quibus verbis apertissime ostenditur, illum cõtulisse sacerdotibus non tãtum potestatem declarãdi peccata fuisse remissa, sed potestatem verè remittendi peccata. Cum ergo ex supradictis cõstet sacerdotẽ verè absoluere, & peccata remittere, conuincitur manifestè falsum esse id quod Lutherus dixit, solã fidẽ iustificare. Secũdum quod Lutherus ait, ex illo corrupto fonte deductũ est, illum videlicet esse verè absolutum, qui credit se esse absolutum, etiam si illi desit contritio: etiã si sacerdos non seriò sed ioco absoluerit: quoniam fide illa qua credit se esse absolutum (vt ille ait) iustificatur. Vt autem clarius pateat quibus tenebris sit inuolutus Lutherus, percontari oportet ab eo, quid per absolutũ intelligat. Aut enim intelligit eum super quẽ sacerdos dixerit verba absolutionis, aut eum qui iam liber est à reatu gehennæ, & solutus est à nexibus peccatorũ. Si eum dicat absolutum super quem sacerdos dixerit verba absolutionis, falsum est quod ait illum esse absolutũ. Nam possibile est vt aliquis in proposito peccandi existẽs, super quem sacerdos verba absolutionis dixerit, credat se absolutum, quoniam credit verba absolutionis dicta super illũ, quis tamen diceret hunc esse iustificatum? Similiter possibile est vt sacerdos aliquis erraret in forma absolutionis, vt videlicet non tenuerit formã vllam, sed solum diceret aliquid aliud huic negocio impertinẽs, & tamen pœnitens confessus credat sacerdotẽ vera absolutionis verba dixisse, eo quòd non intellexerit quid sacerdos dixerit, tunc ille pœnitẽs credit se absolutum, quia credit verba absolutionis super eum fuisse dicta, nec tamen est verè (iuxta dictam interpretationem) absolutus, quoniam talia absolutionis verba non fuerunt super eum dicta. Si autem eum dicat Lutherus absolutum, qui vltra absolutionis verba quæ super se dicta recepit, liber est à nexibus peccatorũ: tunc assertionis eius talis erit sensus, vt videlicet ille sit absolutus. i. à peccato liber, qui credit se esse à peccato liberatum. Qui etiam sensus conuincitur esse falsus,

1. Cor. 4. per id quod Paulus ait: Nihil mihi cōscius sum, sed neq; in hoc iustificatus sum. Nō enim ex eo quòd aliquis crē dit se esse sine peccato, ideo oportet vt sit sine peccato.

Fortè Lutherus dicet talē esse suę assertionis sensum, vt videlicet dicat quòd ille sit absolutus, id est à peccato liber, qui credit se esse absolutum. i. qui credit vera absolutionis verba super eum dicta fuisse. Hæc autem assertio sit intellecta quàm sit falsa, apertè ostēdemus: quoniā etsi demus Luthero solam fidem iustificare, de ea erat capiendum, quæ à quolibet fideli exigitur, sine qua impossibile est placere Deo, vt est de his quæ Christus docuit. At circa absolutionem nō exigitur à pœnitente vt credat sacerdotem dixisse verba absolutionis, quoniam ea res in solo facto sacerdotis cōsistit, qui errare potuit: sed id exigitur à pœnitente, vt credat verbā absolutionis à sacerdote prolata vim habere à Christo talē, vt peccatorē à peccato soluant. Quapropter etiam si daremus Luthero primum quod proponit, videlicet solam fidem iustificare: solū inde colligere licet, pœnitētem esse absolutum cum crederet sacerdotem talem habere potestatem, vt verbis absolutionis ab eo prolatis, pœnitentem absoluat. Quòd si aliquis ideo dicēdus esset absolutus. i. à peccato liber, quia credit se esse absolutum. i. verba absolutionis super eum dicta, sequeretur inde eum qui haberet in voto peccatū, esse liberum à peccato, si verba absolutionis super eū dicat sacerdos. Nam talis quāuis proponat se in posturū peccaturum, bene tamen credit se esse absolutū (iuxta præfatam interpretationem) quia credit sacerdotē super eū dixisse verba absolutionis. Verba ergo Lutheri vt aliquem hā beant apparentiā, sic accipienda sunt. Is verè est absolutus. i. à peccato liber, qui credit se esse absolutum. i. qui credit talem potestatē in sacerdote, vt verbis absolutionis ab eo super pœnitētem prolatis pœnitens ipse mā neat absolutus, ita. s. vt pœnitens vtrunque credat, videlicet sacerdotē dixisse absolutionis verba super eum, & credat vt illis dictis à sacerdote supra pœnitentem, pœnitens sit absolutus. Et de hac fide dicit quòd ea sola iustificat. Vt autem hoc manifeste falsum esse appareat,

cõsiderare oportet, quòd prius sacerdos verba absolutionis profert, quàm pœnitens credat se esse absolutũ. Nam si verbis nõdum finitis crederet se esse absolutũ, falso crederer, quoniam nõdum absolutus est. Nisi fortè Lutherus tantum credulitati pœnitentis arroget, vt in vniuersum verbis absolutionis à sacerdote prolatis deroget. Quòd si Lutherus dixerit totam absolutionis vim ex sola pœnitẽtis credulitate pendere, fateatur necesse est, vt is apud eum absolutus dicatur, qui credit se absolutũ etiam si nulla verba super eum dicta sint, atq; ita verba illa omnino superfluerẽt, & frustrà dicerẽtur. Quòd si non frustrà dicuntur, & aliquid in pœnitente operantur, tunc quæram quid operãtur. Si iustificationem, aut absolutionem, falsum est ergo quòd sola fides iustificat, vt Lutherus dixit, imò nunquam esse possibile fidem iustificare: quoniam is qui credit se esse absolutũ, aut verè credit, aut falso. Si falso credit, ergo non est absolutus, quia non ita est vt credebat: credebat autem se esse absolutum, nõ est ergo absolutus. Si autem verè credit se esse absolutum, quum prius verba absolutionis dicantur: & postea pœnitentis credulitas succedat, petam ab eo quãdo hic pœnitens fuit absolutus, vtrum finitis verbis absolutionis antequã credulitas accedat, an post adhibitã pœnitentis fidem. Si tunc est absolutus quando verba finiuntur antequã fides accedat, clarum est pœnitẽtem tũc non iustificari per fidem, sed per sola verba absolutionis. Si verò tunc est absolutus quãdo verbis absolutionis iam prolatis fides pœnitẽtis accedit, qua credit se esse absolutũ: tunc peto à Luthero quid talis pœnitẽs credit, quãdo dicit illum ex sua credulitate fuisse absolutũ. Aut enim solum credit ipsum fuisse absolutum. i. verba absolutionis super ipsum fuisse dicta, & hoc nihil est, neque hanc credulitatẽ sufficere vt quis iustificetur, iam clarè ostendimus. Aut credit quòd finitis absolutionis verbis fuerit absolutus à peccato, & tunc falso credit, quoniam (vt dicit) nõdum est absolutus etiam finitis absolutionis verbis, quoúsque fides accedat, ergo cum credit se iam fuisse absolutum, falso credit. At per falsam fidem nemo iustificatur. Si

autem credit se absolui per suam fidem, oportebit dicere quòd tunc sit absolutus quando credit se fuisse absolutum per suam fidem, ergo vt quis dicatur quòd credit se esse absolutum, opus est fide quadã reflexa, vt videlicet credat sacerdotem dixisse verba, eúmque habere potestatem à Deo sibi collatã: & deinde iterum credat per priorem fidem quam habuit, se fuisse absolutum. Nec antea vnquam poterit dici quòd credit se absolutum. Non est enim possibile, imò nec intelligibile, vt per eãdem fidem per quam aliquis absoluitur & iustificatur, per eandem credat se iam fuisse absolutum. Quòd si est alia fides per quam absoluitur, & alia per quam credit se esse absolutũ, falsum esse etiam oportet quod dicit, vt videlicet is solũ sit absolutus, qui credit se esse absolutum: quia si per priorem fidem absoluitur, etiã si secunda fides non accedat, nihilominus erit absolutus. Attende bene obsecro, lector, & diligenter circumspice hæc omnia, & clare videbis quãtis se tenebris Lutherus inuoluat, & quibus sit laqueis implicitus, ita vt explicari eum sit impossibile. Demum vt huic negocio finem imponamus, inter assertiones Lutheri condẽnatas à Leone decimo, hæc de qua hucusque disputauimus, vna est.

Concilium Tridentinum.

Deinde concilium Tridentinum sessione quarta celebrata sub Iulio tertio, canone nouo hanc sententiã Lutheri dãnauit, sic dicens: Si quis dixerit absolutionẽ sacramẽtalem sacerdotis nõ esse actum iudicialẽ, sed tantum ministeriũ pronunciandi & declarãdi remissã esse peccata cõfitenti, modo tantũ credat se esse absolutum, etiam si sacerdos nõ seriò sed ioco absoluat, aut dixerit non requiri cõfessionem pœnitentis, vt sacerdos ipsum absoluere possit, anathema sit. hactenus concilium Tridentinũ. Contra hunc Lutheri errorem scripsit Ioãnes Roffensis episcopus, vir doctus simul atque religiosus, in eo libro quem contra omnes articulos Lutheri com-

Iacob.

posuit. Scripsit etiam lõgius Iacobus Latomus in ea assertione quam cõposuit damnationis factæ ab vniuersitate Louanensi super articulis Lutheri. Alium autem vidi neminem qui de hac re tractauerit, quãuis plures legerim qui contra Martinum Lutherum scripserunt.

SEcũda de hac re hæresis est quę dicit puerũ ac mulierẽ æquè absoluere vt papã Huius hæresis autor est Martinus Lutherus, is de quo nunc proximè rationem dedimus. Vt autẽ clarius eius insana mens pateat, verba eius referam: & sunt quæ sequuntur: In sacramẽto pœnitentiæ, ac remissione culpæ, non plus facit papa, episcopus, quã infimus sacerdos, imò vbi nõ est sacerdos, æquè tantũ quilibet Christianus, etiã si mulier aut puer esset. hæc Lutherus. His verbis duo miscet Lutherus. *Lutherus.* Primo quidem dicit in pœnitentis absolutione omnes sacerdotes esse pares, ita scilicet vt omnes sacerdotes parem absoluendi potestatẽ habeãt. Secundo dicit omnes Christianos posse absoluere, etiam si fœmina sit. Primum istorum si rectè intelligatur, illi concedimus, videlicet omnes sacerdotes quantũ ad absolutionem culpæ parem habere potestatẽ. Cum enim iuxta Augustinum impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nunquã est dicendum quòd aliquis sit absolutus ab vno peccato, & non ab alio. Quapropter oportet fateri sacerdotẽ qui pœnitẽtẽ absoluit, absoluere ab omnibus, aut à nullo. Et ita quãdo absoluit simplex sacerdos, tãtũ absoluit de culpa sicut papa. Nõ est enim imaginandũ quòd maiorẽ partẽ culpæ deleat papa per suã absolutionẽ, & minorẽ partẽ deleat infimus sacerdos, sed vterque eorũ à tota culpa absoluit, aut penitus non absoluit. Quod autem adducitur de casibus reseruatis, à quibus infimus sacerdos absoluere non potest, nullo modo tollit nostrum propositum, quia quòd non absoluat, non est defectu potestatis, sed ex defectu iurisdictionis, quia videlicet pœnitẽs non est illi subiectus, quòd maxime requiritur ad hoc vt sacerdotis sententia super eum lata sit valida. Sententia siquidem à non suo iudice lata, nulla est Papa ergo latiorem habet potestatem quàm infimus sacerdos, quia plures habet subditos quàm infimus sacerdos. Infimus autem sacerdos circa suum subditum, si plenè illi subditur, parem habet absoluendi potestatẽ cum papa, quia æquè à tota absoluit culpa, sicut papa. At non sic est de pœna, quia vltra absolutionem, de pœna, quæ restabat

persoluenda, potest papa vel partem, vel totam relaxare, sicut circunstantia se offert. Infimus autem sacerdos vltra absolutionē à culpa nunquam propria autoritate potest in vniuersum à pœna absoluere. De paritate sacerdotum quantum ad absolutionē culpæ, hæc dixisse sufficiat. Iā opus est vt de reliquo disputemus quod Lutherus ait, quemlibet Christianum etiam si mulier aut puer esset in absentia sacerdotis eque bene absolure sicut quilibet sacerdos. Hæc autem eius assertio ex prima hæresi quā de hac materia narrauimus, atque oppugnauimus, fluit. Superius nanque diximus Luthe rū sentire totā vim ad culpā delendā, ascribendā esse fidei credētis, & nullo pacto ministro. quapropter ex isto fonte colligit quētiā si mulier aut puer hæc verba proferat, peccator hæc audiēs & credēs statim absolutus est. Vt aūt clarissime cōuincamus hoc esse falsum atq; hæreticū, percōtari oportet à Luthero, an si pœnitēs audiret à Pittaco illa verba absolutionis, vtrū Pittacus absolueret, & pœniteus esset absolutus. Si dicat Pittacū absoluere, quid absurdius dici potest, & magis impiū? Si verò neget Pittacum absoluere quāuis dicat verba absolutionis, oportet eum fateri aliquam esse potestatem in ministro proferente verba, qua deficiente in prolatore verborum, nihil fit. Nam si nulla esset in ministro virtus aut potestas, nihil prorsus referret quis esset prolator verborum, modò verba integrè proferret. Hæc autem quàm sunt absurda, nullus est qui non videat. Quòd si potestas necessariò exigitur in ministro prolationis, & hanc constat non fuisse à Christo collatā mulieri, cōuincitur inde mulierē non posse absolue re. Verū hic scio Lutherū negare talē potestatē minimè collatā fuisse mulieri, imò cōstantissime affirmat
Ioan.20. Christū illā potestatē dedisse omnib⁹ Christianis. Hoc autem cōstat esse falsum, quoniam talis potestas fuit à Christo collata per illa verba quæ Christus post resur-
Matth.18. rectionē dixit discipulis suis: Quorū remiseritis peccata, remissa erunt: & quorū retinueritis, retēta sunt. Cū autē Christus illa dixit, ibi non erat aliqua mulier ad quam possent illa verba spectare, sed solū erant Apo-

stoli ad quos solũ illa verba dirigebantur. Quòd si Lutherus dicat potestatẽ illã fuisse á Deo collatã per illud qꝑ habetur apud Matt. Quæcunq; ligaueris super terrã erũt ligata & in cælo: etiã si hoc darem⁹ Luthero eadẽ pro nobis militat ratio, quoniã tunc cũ illa dicebãtur, nulla etiã erat mulier (vt ex historia euangelii patet) sed soli erant apostoli atq; alij discipuli quibus illa verba dicebantur. Vnde colligere oportet, solos Christi discipulos, eorumque successores, videlicet sacerdotes, illã potestatẽ á Christo accepisse. Quòd si Luther⁹ adhuc contendat verba illa quæ solis discipulis suis Christus dixit, ad omnes Christianos esse referenda, oportet tũc eum fateri, mulierẽ etiã posse consecrare corpus Christi: quia cũ Christus dixit discipulis suis: Hoc facite in meam commemorationem; oporteret etiam illa verba ad omnes Christianos referre. Similiter oporteret concedere posse prædicare, quia Apostolis dicitur: Ite prædicate Euangelium omni creaturæ. Et tamen Paulus dicit se non permittere mulierem prædicare. Rursum vt hominẽ vndique vallemus, hoc oportuit discutere, quod Lutherus dixit mulierẽ posse absoluere vbi sacerdos non est. Hæc autem dicta alteri eiusdem Lutheri assertioni maxime repugnant. Lutherus nanque ait (vt infra lõgius disseremus) omnes Christianos esse sacerdotes. Si ergo iuxta Luterum omnes Christiani sunt sacerdotes, non est certè possibile vt mulier sit vbi sacerdos non est. Vides iam lector quot laqueis seipsum Lutherus inuoluit. Demũ inter plures Lutheri assertiones, à Leone decimo damnatas, hæc vna est, aduersus quam huçusque disputamus. Deinde concilium Tridentinum in sessione quarta sub Iulio tertio celebrata hanc sententiam Lutheri publico decreto damnauit. Nam inter multos quos in illa sessione protulit canones, decimus illorũ hæc continet verba: Si quis dixerit sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatẽ ligãdi & soluendi non habere: aut non solũ sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus & singulis Christi fidelibus esse dictũ, Quæcunque ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solue-

1. Tim. 2.

Concilium Tridentinũ.

Ioan. 20.

ritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Et quorũ remiseritis peccata remittuntur eis: & quorum retinueritis retenta sunt. Quorum verborum virtute quilibet absoluere possunt peccata, publica quidẽ per correptionem dũtaxat, si correctus acquieuerit: secreta verò per spontaneã confessionẽ, anathema sit. Hactenus concilium Tridentinum. De hac re amplius disputare nolo, quoniam infra in titulo de Sacerdotio hæresi prima, longius de illa agetur.

ADAM ET EVA.

DE primis humani generis parẽtibus, Adã scilicet & Eua, variæ olim tractatæ sunt hæreses. Prima hæresis est asserẽs primos parẽtes esse dãnatione perpetua in infernũ detrusos propter eorũ primũ inobedientiæ peccatũ. Huius erroris autor fuit Tatianus quidam discipulus Iustini martyris, qui fuit tẽporibus Antonini imperatoris, & papæ Iulij huius nominis primi. Is Tatianus donec Iustinus eius magister vixit, nihil malè sentire vnquã ostẽdit (vt testatur Eusebius Cæsariensis in Ecclesiastica historia) postea verò quã ille martyrio vitã finiuit, à veritatis tramite deuiauit, & doctoris nomen ambiẽs, maluit magister fieri erroris, quã discipulus veritatis. Secutus est autẽ in multis ptædecessorũ hæreticorũ errores, videlicet Valẽtini, Marcionis, Saturnini, alios etiã plures errores ex proprio cerebro eduxit. Nam & hęresis Encratitarum autorẽ ac principẽ eum fuisse testantur beatus Irẽneus libro primo aduersus hęreses, capite trigesimo, & beatus Hieronymus in commentariis super prophetã Amos, & beatus Epiphanius libro primo contra octoginta hæreses, in fine tertij Tomi. Inter cæteros igitur huius Tatiani & Encratitarũ errores vnus hic est, quo asserunt Adã scilicet & Euam damnatione perpetua esse propter peccatũ punitos. Cæterũ vt hanc sententiã hæreticã esse conuincamus, quanuis ego eam talẽ esse credã, tamen (vt ingenuè fatear) mihi nullus sacræ scripturę locus succurrit apertus, quo id efficere valeamus: neque aliquis eorum apud quos hęc assertio tanquam hæretica recitatur, & velut talis ab eis exploditur, adfert aliquem scripturæ

Tatianus

Encratitæ

locum apertũ quo id refellat. Irenæus siquidẽ lib. 1. aduersus hæreses cap. 31. cum propter hanc assertionem Tationum nota hæretici inurat, nullum tamen adducit locum scripturæ quo id euincat. Eusebius Cæsariẽsis lib. 4. Ecclesiasticę historiæ hunc errorem impingẽs Tatiano, nullum pro hac re adducit scripturæ sacræ testimonium. Philaster Brixiensis in eo libello quem de hæresibus edidit, Tatiani hæreses enumerãs, hanc etiã illi tribuit, nec vllum pro hac re adfert scripturæ sacræ testimoniũ. Ad eundem modũ se habet Epiphanius, qui contra Tatianum disputans, nullo illos sacræ scripturæ testimonio redarguit. Beatus etiam Augustinus in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum, cap. 25. de Tatiano loquens dicit illum saluti primi hominis cõtradicere, nullum tamen proponit scripturæ testimonium, quo illam sententiam probet esse hæreticam. Omitto Guidonem Carmelitam, quoniam is, etsi aduersus omnes hæreses se scribere instituat, multas tamẽ recẽset quas nullo testimonio scripturæ reiicit, sed suo tantum iudicio, ad quem modum etiã hic lusit fabulam. Nam Tatianorum & Encratitarum errores differens, hunc eorum esse errorem asserit, nullo ad hoc citatio scripturę sacræ loco quo id euincat, sed mittit nos ad Anselmũ in lib. Cur Deus homo, & ad beatum Hieronymum in epistola ad Euagriũ, in quibus nil tale reperi vt ille testatur. Propter quod credo ipsum nec legisse loca illa ad quæ nos mittit. Nã si legisset inuenisseteque aliquid huic proposito conducens, libentissime (vt assolet) ab illis fuisset mutuatus. Nam in refellendis aliis hæresibus vbi apertissima sunt contra illas testimonia, mirũ quã molestus citator est, omnia quæ potest testimonia vndelibet adducẽs. Hic tamẽ vbi maxime op⁹ esset aliquo scripturę testimonio, ne illi videretur deesse, mittit nos ad alios. Verũ etsi nulla sit pro hoc errore refellẽdo aperta scriptura, nõ ideo nõ est censenda talis assertio hæretica quoniã efficacissimum est testimoniũ (vt longius supra differuimus) omnium sacrorum doctorum concors de aliqua re sententia. Nom enim est possibile vt omnes concorditer errent, qui vt nos non er-

Ephes. 4. raremus, à Deo missi sunt. Sic enim ait Paulus in ea quę est ad Ephesios epistola: Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdā autē prophetas, alios verò euāgelistas, alios autē pastores & doctores ad consummationem sanctorū in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatē fidei. Ad quid autē eos dederit, subiungit dicēs: Vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominū, in astutia ad circunuentionem erroris. Vides qualiter ex Pauli sententia dati sunt à Deo doctores, vt nō circunferamur omni vento doctrinæ ad circunuentionem erroris. Quapropter fieri nequit vt omnes concorditer errent, qui ne alij errarent, missi sunt. Omnium autē sacrorū doctorum concors est sententia Adam fuisse saluum fuisseque ex eorum numero quos Christus ad infernum

Zacha. descendens (iuxta Zachariæ vaticiniū) eduxit vinctos qui erant in lacu. Sed ne hoc gratis & sine vlla coniectura dixisse videamur, beatus Irenæus lib. 3. aduersus hæreses repetens iterum hunc Tatiani errorē, aliquas eásque elegantes adducit contra eū persuasiones, quas etsi ex aperta scriptura non colligat, optimè tamen ex ea coniicit. Has ergo non dedignabor huic operi inserere breuissimē tamen quum ille vberiorem dicendi stylum nactus longius spatietur. Aliquas etiā ex meipso addā, quò res ipsa magis firmetur. Primo ergo omnium id statuere oportet, genus humanū per Christū

1. Cor. 15. redemptum saluatūmque esse, dicente Paulo: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Si ergo homo saluatur, oportet is qui primò plasmatus est homo. Non enim æquū vt qui primò ab inimico captus est, captiuus adhuc maneat liberatis filiis quos in captiuitate genuerat. Si enim quispiā ab hoste captus, in captiuitate generet filios, quē alius miseratus, hostem qui illum cepit, captiuúmque tenet, inuadat, expugnétque is qui hostē inuasit, iniustè faceret si filios à captiuitate liberaret parētibus in captiuitate manētibus, propter quos hostē inuaserat. Cum ergo Adam captus teneretur à dæmone, propter quem

Deus carne indutus dæmonem expugnarit, non est ve ro simile vt filij Adam liberentur ipso parente manente captiuo, propter quem dæmonem inuasit, vt pro illo vindictam sumeret. Rursus: Si is qui prior factus est à Deo homo vt vineret, implerétque ex eis (iuxta Prophetam) angelicas ruinas, in ipsa perpetua mansisset morte propter serpentis læsionem, nullóque pacto reuerteretur ad vitã ad quã & propter quam creauit eũ, iã oportere dicere Deum quodammodo victum à serpente, cum res successerit iuxta serpentis nequitiam, & non iuxta voluntatem Dei. Deinde si Adam morte perpetua propter peccatum punitur, qualiter Paulus mor ti insultat, dicens: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Quòd si peccatum Adæ adhuc manet, nec expiatum est vlquam, necesse est etiam vt maneat stimulus mortis: quoniam (iuxta eundem Paulum) stimulus mortis peccatum est. At nullũ aliud peccatum fuit mortis stimulus, quàm peccatum Adæ: quoniam per illud mors intrauit in orbem terrarum. Per vnum hominem, inquit Paulus, mors intrauit in orbẽ terrarum, eáque non ob aliam causam, quàm propter primum eius peccatum. Peccatum ergo Adæ stimulus fuit mortis. Si ergo Tatianus dicit peccatum Adæ manere, fateatur necesse est stimulum mortis alicubi esse. Male ergo Paulus morti insultat eam victam esse denuncians. Verum hæc Tatianum nihil mouebunt, quoniã inter alias eius insanias vna est qua Paulo Apostolo detrahit, eum etiam damnatum asserens, quò fit vt nullam eius epistolam admittat. Sed de his infrà longius disseremus lib. 13. in titulo de scriptura sacra. Præterea non est dubitandum Deum carne indutum pro homine congressum fuisse cum dæmone, eúmque vicisse: quod præter alia scripturæ testimonia illud ostendit; vbi Dominus parabolicè (vt assolet loquens) ait: Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo superueniẽs vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus cõfidebat, & spolia eius distribuet. Qua parabola manifẽste suum de dæmone triumphum ostendit, quod ex

Psal. 109.

1. Cor. 15.

Roman. 5.

Luc. 11.

præcedentibus manifestè conuincitur. Nam quum à Iudæis obiiceretur illi quòd in Beelzebub principe dæmoniorum eiecisset dæmonium illud quod erat mutum respondit se in digito dei, cui cuncta subsunt, eiecisse dæmonium: pro cuius confirmatione hanc assum psit parabolam. Christus ergo dæmonem vicit, armáque illius atque spolia abstulit Primum autem diaboli spolium primáque eius possessio fuit Adam quem tenebat captiuum sub sua potestate. Vt ergo victus clarè agnoscatur diabolus, hæc præcipua sunt spolia quæ ab eo capienda sunt, propter quæ bellum tam durum cõmissum est. Semper enim insultaret inimicus si vetera illa spolia mansissent apud eum. Præter hæc omnia val de nostrum propositum roborat illa peccati Adæ puni tio, ex qua colligi aperte potest quid illi in posterũ De us decernat: quoniam puniens Deus Adam non ita eũ maledixit, vt vocaretur maledictus, quemadmodum hi qui æterno igni destinati sunt, sed terram maledixit in operibus eius, in punitionem illi infligens tędia, & terrenum laborem, & comedere panem in sudore vultus sui, & conuerti in terram ex qua assumptus est. Similiter etiam mulier punita est per tædia, labores, gemitus, tristitias, dolores partus: hoc autem dispensatiuè à Deo factum est, vt neque maledicti à Deo in totum perirent, neque sine punitione viuentes Deum contemnerent. Omnis autem maledictio in serpen-
Genes.3. tem peruenit, qui eos seduxerat: vnde dixit Deus serpenti: Quoniam feci hoc, maledictus tu ab omnibus animantibus, & ab omnibus bestiis terræ. Similiter quum postea Cain peccaret fratrem suum occidendo maledictionem accepit à Deo, quoniam ad se peccatum attulit, neque Deum reueritus est. Nam interrogatus à Deo vbi esset Abel frater eius, respondit se nescire, quasi posset frustrari Deum. Et vt ipsam irreuerentiam augeret, quasi cum quadam animi indignatione ait: Nunquid custos fratris mei sum ego? In Adam nihil tale euenit. Ab altero seductus est, nempe à muliere: mulier autem à serpente. Postquam peccauit

statim timore ac tremore concutitur, absconditúrque, non vt credat se posse frustrari Deum, sed mente confusus, præ rubore & verecundia mali commissi, non audet venire in conspectum & in colloquium eius. Initium autem sapientiæ timor Domini. Cognitio verò peccati maximè ad pœnitentiam stimulat, pœnitenti autem Deus peccata dimittit. Adæ ergo peccatum dimissum est, quoniam ex facto pœnituisse cum coniicitur Foliis siquidem siculneis, quæ delectationem nullam præstant, sed quodammodo mordent ac pungunt, corpus contexit cum tamen alia plurima essent folia blandiora, quæ minus corpus eius affligere potuissent. Atque ideo nullam in se portat maledictionem, quoniam Deus præuidit eam quam acturus erat pœnitentiam. Quòd autem illa sint pœnitentiæ signa, inde conuincitur, quòd statim Dominus per illud flectitur ad misericordiam, tunicas pelliceas pro foliis siculneis eos induens. Atque (vt solenne est Deo peccatorem ad pœnitentiam stimulare, stimulatúmque in melius prouehere) Adam quem mente compunctum vidit, postquam eum eiecit de paradiso, noluit eum longe à paradiso habitare, sed è regione paradisi (vt ait scriptura) eum posuit, vt per aspectum, & continuam loci memoriam, vnde propter peccatum eiectus fuerat, maior illi continui doloris suggereretur occasio. De hac re nullam ecclesiæ in concilio factam definitionem inuenio, quod tali (vt opinor) euenit causa, quoniam tunc eo tempore quo pestis illa orta est, sæuiente persecutione imperatorum, concila non potuere congregari vsque ad tempus Constantini maioris, sub quo pax data est Ecclesiæ Dei. Cum autem post Tatianum à nullo reperiatur errorem hunc fuisse suscitatum, præterquam à Seuero eius discipulo, à quo Seueriani dicti sunt, hæc, vt arbitror, fuit causa, vt in conciliis quæ longo pòst tempore celebrata sunt, nihil de hoc errore definitum sit. Post primã huius operis æditionem, reperi apertum scripturæ sacræ testimoniũ ad hanc hęresim conuincẽdam, & nunc

Psal. 110.

Gene. 3.

Seuer.

Sap. 10. addere oportuit. Nam Sapiens de diuina sapientia loquens, ita ait: Hæc illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum quum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. Quæ verba satis apertè docent Adam fuisse saluum.

SEcundus de hac re ortus est error, asserẽs Adam post peccatum perdidisse imaginem dei. Hunc errorem tribuit. Origen. Epiphanius episcopus Salaminæ in quadam epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, quam beatus Hieronymus è græca in Latinam linguam vertit, quæ & ideo inter epistolas beati Hieronymi continentur, tomo earum secundo. Quis autem hic fuerit Origenes, non opottet longam enarrare historiam, cum nomen illius adeò celebre sit, vt toti penè orbi innotescat, quapropter de eo tacendum censui. Qui autem eius gesta ad plenum nosse cupit, legat Eusebium Cæsarienſem in Ecclesiastica historia lib. 6. quem ferè integrum in hac consumit narratione. An autem propter hunc & alios errores, de quibus suis locis dicetur, censendus sit hæreticus, an non, lõga ab aliquibus texitur quæstio. Ruffinus siquidem aduersus Hieronymum pro Origene olim egit causam, Ioannes Hierosolymitanus episcopus contra Epiphanium Salaminæ vrbis in Cypro episcopum Origenem tuebatur. Extat etiã Pamphili martyris (modò titulus verus sit) pro Origene apologia, quàm Ruffinus presbyter latinam fecit. Denique Ioannes Picus Mirandulanus, vir non minus pius quàm doctus & eloquens, inter multas conclusiones quas disputandas ac defendendas Romæ suscepit tempore Innocentii papæ huius nominis octaui, hanc vnam miscuit: Magis pium est credere Origenem fuisse saluum, quàm damnatum. Quã conclusionem cum aliqui velut hæreticam cum alii duodecim explodere vellent: pro huius & aliarum duodecim defensione luculentam composuit apologiam. Post tot illustres viros ego nihil definire audebo, quoniam id temerarium esset, maximè cum res sit valde dubia. Illud tamen dicam me scilicet de Origene & de cæteris quibuscunque id sentire, quod sciuero catholicam

cam ecclesiam sentire. Cum ergo iam de persona dictū sit, superest vt de errore discutiamus. In primis illud mihi dubium est, an Origenes senserit hominem per peccatum aliquid de sua substantia perdidisse, an solum qualitates animę aliquas, vel, vt sub aliis verbis dicam, an imaginem perdiderit, an solam similitudinē. Nam Victorinus Afer, à quo Hieronymus Rhetoricam didicisse fertur, in ea disputatione quā aduersus Arrium scripsit lib. 1. differens illud Genes. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, sic ait: Aliud igitur est iuxta imaginem esse, quod quidem substantia est: aliud autem iuxta similitudinem esse quod non est substantia, sed in substantia nomen qualitatis declaratiuum. Sed sicuti Deum, sic & imaginē, hoc est Christum substantiam accepimus, perfectionem autem iuxta quale significatiuum intelligimus: & si simile quale significat necessario, quomodo dicimus animam rationalem esse, & perfectè rationalem iuxta similitudinem perfectionis in Deo? Perfectam ergo esse animam iuxta imaginem, nunc, & in mundo: iuxta similitudinem autem, postea fide in Deum & in Iesum Christum, qualis esset futura si Adam non peccasset. In quo igitur rationalis est, ad rationem iuxta imaginem est, in quo futura perfecta est secūdum similitudinem. hactenus Victorinus. Ex quibus verbis patet secundum eum imaginem maxime distare à similitudine, Adámque similitudinem perdidisse, non autem imaginem. Hanc eādem imaginis & similitudinis differentiam assignat Eucherius Lugdunensis episcopus, vir certè non minus doctrina quàm sanctitate clarus, qui lib. 1. super Genesim exponens eundem scripturæ locum, sic ait: Inter similitudinem & imaginem hoc interest: Imago dei, omnium: similitudo, paucorum. Hæc nanque imago Dei ab excellentia diuinæ similitudinis distat, quod imago Dei anima peccatrix esse non desinit: ad Dei autem similitudinem, nisi anima sancta fuerit, non perueniet: quia illa anima creata est per naturā, hæc dabitur consummari per gratiam: quoniam si nihil aliud est imago Dei, quàm mens naturaliter animæ humanæ colla-

Victo.

Euche.

ta, quid aliud erit similitudo, nisi feliciter beatitudo cõferenda? Et ideo quidem est magnum quòd hominis mens facta ad imaginẽ data sit in natura, cuius priuilegio carent animalia cætera: sed illud est multo præstantius, quòd ei similitudo dãda sit sui creatoris in gloria, vt ibi sit suo creatori similis, vbi erit sanctis angelis æqualis. hæc Eucherius. Si ergo Origenes dicat Adã post peccatũ perdidisse Dei imaginẽ, accepto imaginis nomine iuxta eam quàm prædiximus significationem, vt imago in natura cõsistat manifestus est error, iustéque eum ob hanc causam accusat Epiphanius: quoniam de dæmonibus, quorũ peccatum multo fuit grauius, dicit beatus Dionysius Areopagita, naturalia in eis mansisse integra: quãto magis id factũ esse in homine putãdum est? Rursus si peccatũ aliquid subtraheret de natura, crebrescẽtibus peccatis tandem aliquãdo ipsa peccata totã animæ cõsumerent naturam, quod nefas est dicere. Testimonia scripturæ quæ pro hac re Epiphanius adducit, mihi parum videtur ipsius propositũ roborare, quanuis ille iactet se pro tribus testimoniis, quæ Ioãnes Hierosolymitanus petebat, septẽ testimonia protulisse: quoniam omnia testimonia quæ ex scriptura ille citat, præter vnum & alterũ, solum probant hominem primo ad imaginem Dei factum aut cõditum: quòd autem post peccatum in ipsa permãserit imagine, hoc nũquam exprimũt, præter vnũ ex Apostolo Paulo, & aliud ex Psalmis, quæ etiam fortè non cõuincunt, quanuis vehementer persuadeant. Testimonia autẽ eius hæc sunt. In Genesi legitur: Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginẽ & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Hoc testimoniũ nihil conferre proposito, est adeò apertum, vt non sit opus refellere: quoniam ibi dicitur Seth fuisse genitũ ad imaginem & similitudinẽ Adæ, non autem ad imaginem & similitudinẽ Dei. Neque etiam Adam iuxta similitudinem Dei filium gignere poterat, retẽta illa quàm supra posuimus similitudinis significatione. Secundum testimonium est ex libro eodem, sic dicens: Ne comederitis carnem. ego enim vlciscar sanguinẽ vestrum de manu

Genes. 5.

Gene. 9.

omnis hominis effundentis illum, quia ad imaginem Dei feci hominẽ. Ex hac autoritate nihil apertè conuincitur, nisi hominẽ ad imaginem Dei factum, nõ autem in ea perseueraſſe. Idem etiã penitus ſonat teſtimoniũ ex ſapientia Salomonis? Creauit Deus hominem inexterminabilẽ, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ creauit eum. Neque aliud etiam probat teſtimoniũ ex epiſtola beati Iacobi dicẽtis: Lingua inquietum malum, plena veneno mortifero: in ipſa benedicimus Deum & patrẽ, & in ipſa maledicimus homines qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt. Quòd autem hæc autoritas homines dixit, non hominẽ, videtur ex illa colligi, non ſolum Adam, ſed cæteros homines poſt peccatum genitos, factos ad ſimilitudinem Dei. Cui reſponderi poſſet, alios homines tunc dici eſſe factos, quia tũc ille plaſmatus eſt, à quo omnes erant deducẽdi. Neque hũc modum loquẽdi horrent ſacræ literæ. Nam in Geneſi legimus poſt perfectã mundi fabricam ſecundum ſpecierum & formarum diuerſitatem: Hæ ſunt generationes quas fecit dominus in die quo creauit Deus cœlum & terram. Tunc enim omnes generationes factas eſſe aſſerit ſcriptura, cùm tamen poſtea per dierum volumina & ſucceſſus factas eſſe referat, quaſdam primo die, aliquas ſecundo, & ſic vſque ad ſeptimum diem. Dicuntur tamen omnes creaturæ factæ in die quo creauit Deus cœlum & terrã, quia illo die facta eſt vniuerſalis maſſa ex qua omnes corporeæ ſubſtãtiæ deriuatæ ſunt. Ad quem modum poſſet etiam dici, quanuis aliquantulo coactius, omnes homines tunc dici eſſe factos, quando Adam factus eſt: nam tũc ſicut ipſum Adã, ſic etiam cæteros omnes ad imaginem Dei factos eſſe. Illud autem Pſal. In imagine pertrãſit homo, ſed & fruſtra conturbatur, atque illud Pauli in prima ad Corint. epiſtol. Vir non debet velare caput, quia imago & gloria Dei eſt: hæc duo magis vrgent, quoniam non ſolum ad primum hominem referri quouis modo poſſunt, ſed de quocunque homine dicta eſſe conſtat. Verùm imaginis nomen non ſemper ſcriptura capit iuxta eam differẽtiam quàm ſupra poſuimus, ita vt imago ſemper tri-

Sapien. 2.

Iacob. 3.

Geneſ. 2.

Pſal. 38.

1. Cor. 9.

buatur nudæ naturæ: sed aliquando iuxta animæ quali
Col.3. tates: vt patet in epist. ad Coloss. Expoliãtes vos, inquit Paulus, veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui creauit illum. Ex quo loco manifestè patet hanc esse datam à Paulo differentiam inter veterem & nouum hominem, vt vetus homo qui ad peccatum pertinet, non habeat imaginem Dei, quia scilicet bonitate caret, nouus autem homo, qui ad gratiam per Christũ recuperatam pertinet, gerat Dei imaginẽ. Iuxta quod oportet vt ibi imago non solum cõsistat in nuda animæ substantia, sed in gratia etiam, per quam
Ambr. homo deiformis fiat. Et B. Ambro. super epist. Pauli, exponens hunc locum ex epist. ad Coloss. proximè citatũ, sic ait: Imago hæc in conuersatione bonæ vitæ intelli-
1.Cor.15. genda est, sicut dicit ad Corint. in epist. 1. Quemadmodum portauimus imaginem eius qui de terra est, ita & portemus imaginem illius qui de cœlo est. Ipse est ergo creator hominis, cuius imaginẽ portare nos iubet in sanctitate & bonis operibus, quę de filij Dei agnitione descendit. hæc Ambrosius. Ex quibus manifestè colligitur, imaginis nomẽ non solum capi in literis sacris iuxta id quod in natura situm est, quod etiam nũquam perditur, sed aliquãdo etiam capi iuxta quasdã animæ qualitates. Quòd si fortè ita Origenes cœpit imaginis nomẽ, vt imaginẽ pro similitudine vsurpauerit: quis nõ videt ibi nullã esse hæresis suspicionem? Hæc tamen dixi, nõ vt quisquã putet me partes Origenis sumere velle. Nam fateor me de Origene eiúsq; doctrina sentire id quod sancta mater Ecclesia sentit. Propter quod firmissimè hoc assero, si Ecclesia alicubi de hac re censuit, id esse tenendum. Verum non reperio aliquem qui hoc impingat Origeni præter vnũ Epiphaniũ. Nam Theophilus Alexãdrinus episcopus, qui in libro suo cui Paschalis nomen indidit, Origenis errores recensет, nullã de hoc facit mẽtionem. Beatus etiã Hieron. cum in pluribus locis de erroribus Origenis mentionẽ faciat, nusquam huius meminit. Quod fortè ideo factum puto, quòd verba illa quæ Epiphanius Origeni tribuit, etiã si

in libris Origenis reperirẽtur, aliquem pium & catholicum patiebantur sensum, quem videlicet proximè retulimus. Sunt tamen aliqui zelo, & non secundũ discretionem impulsi, qui omne illud quod à sensu suo abest, statim hæresim esse clamant, qualis fortè fuit Epiphanius, vt ex illa eiusdẽ epistola superius citata facile est cognoscere, quoniam ibi testatur se rupisse velũ quoddam quod in templo reperit, hac sola occasione, quòd imaginẽ Christi, aut alicuius sancti gerebat in se. Nam testatur se non meminisse cuius fuerit imago, asseritq; esse contra scripturam sacram, imaginem cuiuscunque hominis in Ecclesia pendere. Hoc tamen an ita se habeat, vel parum doctus potest intelligere, & inferius in titulo imago, nos amplius disseremus. Sunt tamẽ multi, qui multa ab aliis exigunt, quæ tamen ipsi non præstant: & qui multa per indulgentiam condonant amicis, & sibi condonari volunt, qui tamen in alios duram faciũt cẽsuram. Cùm ergo Epiphanius aliqua habeat in quibus indulgẽtia sit opus, iustum erat vt ipse etiam per indulgentiam aliqua condonaret Origeni, & non semper se illi exhiberet Catonem.

TErtius error in hac materia exortus est, quo docetur Adam & Euam si permãsissent in iustitia, non coituros vnquam: nec humanã speciem per commixtionem propagandam. Hic error ab Armenis inuenitur, vt testatur Guido Carmelita in sua summa de hęresibus. Nam hic est apud eum vndecimus error Armenorum. Hi Armeni Asiam incolunt, in ea parte quæ est inter Taurum & Caucasum montes sita. Horũ patria Armenia dicta à Cappadocia vsque ad Caspium mare protenditur. Hi Armeni cùm primùm catholicã fidem fuissent edocti: tandem veram fidei regulam dimittentes in multos errores prolapsi sunt. Proprium habent primatem, quem catholicum appellant: huic velut summo pontifici obediũt. Romanum siquidem antistitem contemnunt dicúntque eum non esse cæteris superiorem. Quo autem tempore, aut quàm ob causam ab Ecclesia defecerint, mihi hucúsque non est notum. Hoc certum est, tempore Philastri Brixiẽsis episcopi, atque *Armeni.*

tempore beati Augustini, eos ab Ecclesia nondum fuisse separatos, quoniam vtérque istorum, hæresum autores recensens, nullam de Armenis fecere mentionem. Quòd autem ego ex pluribus coniicere possum, verisimile est Armenos fuisse ab Ecclesia separatos propter decreta concilij Chalcedonensis sub Leone primo & Martiano imperatore celebrati: quoniam in eo concilio damnati sunt Eutyches abbas Constantinopolitanus, & Dioscorus Alexandrinus episcopus illius imitator. Armeni autem his hæreticis fauentes, decreta concilij Chalcedonensis recipere contempserunt. Inter alios ergo Armenorum errores is vnus est, quo asserunt Adam & Euam nunquam carnali copula iungendos, si in statu illo in quo illos Deus condidit, permansissent: humanam speciem aliter propagandā asserentes. Hunc errorem suscitauit postmodum impius Almaricus, vt testatur Bernardus de Luxēburgo in suo catalogo hæreticorum. Nam apud alium neminem errores istius inuenio. Quanuis enim in lib. Epistolarum decretaliū, titulo de summa Trinitate & fide catholica, condemnetur præfatus Almaricus cum suis erroribus, nullus tamen ibidem illius error recitatur, nec glossa ibidem aliquid addit. Is itaque Almaricus Parisiēsis doctor, qui tempore Innocentij tertij fuit, ab eodem in cōcilio Lateranensi damnatus, Armenis in hac parte cōsentit, eorúmque auget insaniam: quoniā non solum in illo statu negat copulam carnalem, verum etiam sexuum differentiam nullam fuisse futuram asserit. Hoc autem vltimum adeò manifesta est insania, vt non sit opus eam oppugnare. Nam Genesis primo legitur: Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinē suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculū & fœminam creauit eos. Nec potest dicere illam sexus differētiam esse post peccatum, quum dicat, masculum & fœminam creauit eos. Hoc etiam clarius exprimitur à Christo redemptore nostro qui apud Matthæum ait: Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & fœminam fecit eos? sed quoniam non dicit eos fecisse masculum & fœminam ab initio, necessariū est Marcum etiam citare, qui

Almari.

Matt. 10.

næc clarius expressit dicens, ab initio autem creaturæ
masculũ & fœminã fecit eos Deus: Iam de altero com
muni istorũ errore discutiamus. Primo quidẽ eorũ fun
damentũ inualidũ est. Nam ideo Armeni in statu illo
negant copulam futuram, quia nuptias illicitas esse pu
ant, earũmque vsum dicunt esse peccatum. Hoc quàm
falsum sit, inferius Deo duce ostendemus. Quod ergo
sserunt de copula carnis minimè futura in illo statu,
onuincitur esse falsum, ex eo quod dicitur in Genesi.
Postquam enim Deus creauit Adam & Euam ad ima-
ginem suam, atque masculum & fœminam eos fecit:
tatim benedixit illis, & ait: Crescite & multiplicami-
ni, & replete terram. Verùm quia dicunt genus huma-
um aliter quã per coitũ multiplicandũ: fortè alicui vi
ebitur hũc locum nõ multũ eos vrgere: ideo aliundè
etamus arma. In eodẽ libro immediate pòst quã Eua
leſcribitur ex latere Adam formata, verba ipsius Adæ *Genes. 2.*
ubiunguntur, dicẽtis: Hoc nunc os ex ossibus meis, &
aro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de
iro sumpta est. Quemobrẽ relinquet homo patrẽ suũ
matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne
na. Hæc autẽ verba dicta sunt ab Adã antequam pec-
aret, vt patet ex historię decursu. At nusquã vir & vxor
unt vna caro nisi per coitũ, per quem fit seminũ mix-
io ad vnũ hominis corpus generandũ. Si verò dicant
deo Adam & Euam dici vnam carnem, quia caro Euæ
umpta est ex carne Adæ: qua ergo ratione vir qui nũc
st cum vxore sua, dicitur vna caro, cũ caro vxoris non
t repetita ab illo? An fortè verba illa Adæ tanquã ad *Matt. 19.*
olam Euam dicta, sic erunt accipienda, vt ad posteros
oniuges nullo modo referantur? Absit: quoniã per illa
erba Deus pharisæos conuincit, ostendens non licere
imittere vxorẽ nisi caussa fornicationis: quod non fa
eret si verba illa Adæ non essent ad omnes coniuges
eferenda. Præterea Adam nec patrẽ neque matrẽ ha-
uit, sed ex terra formatus est à Deo. Ergo illa verba
dæ non ad ipsum Adam, sed ad alios referri debent,
ùm ait: Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem,
c cætera. Quòd si, vt necessariũ est, fatentur illa verba

Adæ ad omnes posteros applicanda, dicuntque ideo vi rum quemlibet esse vnam carnem cum vxore sua, quia licet caro vxoris non semper sumatur ex carne sui viri, sufficit tamen vt olim in primis parentibus sic factum fuerit, quoniã ab eorũ imagines reliqui facti sunt: hac ergo ratione erit etiam quilibet vir cũ qualibet fœmina vna caro, cũ quelibet fœmina ad imaginẽ primæ sit facta, quæ ex latere viri sumpta fuit, quod absurdũ est fateri. Eadẽ etiam lege erit fatẽdũ Adam & Euam ante copulã fuisse vnam carnem, quod tamen ex eiusdẽ verbis patet non ita esse. Nam formata ex eius latere Eua, statim in hęc verba prorupit. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Nõ enim dixit, sunt duo in carne vna, sed erũt, inquit, duo in carne vna. Quòd si nulla alia re esset opus, vt vna caro efficeretur, dicturus erat: Et sunt duo in carne vna. Cũ ergo dixit, erũt duo in carne vna, significauit aliquã aliã rem esse necessariã, nempe coitum, vt caro vna dicantur vir & vxor, etiam post primã coniunctionem animorũ verbis expressam, per quam solam coniuges fiunt. Nã de cõiugibus iam animo cõiunctis loquitur Adã quãdo ait: Et erunt duo in carne vna: quod patet ex eo quod prius dixerat: Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhęrebit vxori suę. Et postquã iam expresserat nomen vxoris, subiunxit: Et erunt duo in carne vna, Quòd si quis adeò insaniat, vt pro hac defensione dicat Adam inconsideratè fuisse locutum: attendat illa non tantum esse verba Adæ, sed verba Dei per os Adæ loquentis: Hoc autem manifestum euadit ex his qnæ apud Matthæum Christus retulit. Nam pharisæis quærentibus an liceret homini dimittere vxorẽ suam quacunq; ex causa, respondit: Non legistis quia qui fecit ab initio, masculũ & fœminã fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Vides ex verbis Saluatoris, qualiter is qui masculũ & fœminam fecit eos ab initio, hoc est, Deus, dixit: Propter hoc, &c. Vnde Theophylactus super Matth. ait: Quomodo autem in Gen.

Ibidem.

scriptum est, Adã dixit: Propterea deseret homo patrẽ suum. Hoc autẽ dicit Christus, Deus dixit: Propterea deseret homo, ac cætera. Dicimus igitur quòd & id q̃ Adam dixit, ex Deo dixit: atque ita sermo Adę, Dei est. Igitur quia vna caro facti sunt, & propter coitum & naturalẽ amorẽ cohærẽtes, sicut impiũ est suã carnẽ diuidere, ita & coniuges diuellere. hæc Theophylactus. Ex quibus patet verborum consonantia: quoniam sermo ille tribuitur Adæ, tanquã instrumento: Deo autẽ tanquam artifici, aut linguæ illius motori. Patet etiam ex verbis Theophylacti, tunc virũ & vxorem dici vnam carnem, quando scilicet per amorẽ & per coitũ carnalem copulantur: quod ex ipsis etiam scripturæ verbis apertè conuincimus. Nam in priore epistola ad Corin. Paulus ait: An nescitis quoniã qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur? Erunt, inquit, duo in carne vna. Ex quibus Pauli verbis apertè conuincitur, per coitum solum virũ & fœminã fieri vnam carnẽ, non tantũ in coitu cõiugum, verum etiam in fornicario. Propter quòd meritò doctores definiunt ex fornicario etiã coitu oriri affinitatem verã, adeò vt illa etiam efficax sit censenda ad impediendum contractum matrimonij iuxta ec clesiasticas sanctiones. Taceant ergo Armeni insanientes, & Ecclesiæ catholicæ obediant. *1. Cor. 9.*

QVartus qui in hac materia repertus est error, à Pelagio monacho suscitatus est. Hic enim dixit (vt ait beatus Augustinus in libro de Hęresibus ad Quod vult Deum) quod Adam foret mortuus etiã si non peccasset, & quod mortuus est non ex culpæ demerito, sed ex conditione naturæ. Hic Pelagius ex magna Britannia oriundus, monachusque existens in partibus Orientis, tandẽ in patriam reuersus, postquam errores suos alibi etiam sparserat, totam penè patriam suo infecit errore. Quum autem Angli pro hac re fauorem & auxilium peterent à Gallicanis Episcopis, eò q̃ clarior apud eos esset doctrina, Germanũ & Lupũ episcopos & fratres (vt ait Beda in libro de ratione tẽporum) catholicæ fidei defensores accipiunt, qui antistites insulam ab hæresi Pelagiana expurgarunt, eam cõ- *Pelagius.*

firmãtes in fide & verbo veritatis, & miraculorũ signis. Vixit sub Honorio & Theodosio iuniore. Contra hũc Pelagiũ fuerunt duo cõcilia celebrata, vnũ Carthaginense, & aliud Mileuitanũ. Inter alios ergo huius Pelagii errores is vnus numeratur, quo asserit Adã mortuum non propter culpam, sed ex naturali conditione qua conditus est, in qua etsi mansisset, nec à Dei mandato recessisset, nihilominus (vt ille ait) moreretur. Hic autem error ex eo fortè videbitur alicui conuinci posse, quod dicitur in Genesi: In quacunque die comederis, morte morieris. Signum est ergo quòd si non comedisset ex ligno vetito, nõ moreretur. Cui argumentationi respondebitur, quòd etsi collectio illa efficax esset & valida, nihil propositũ firmat, quoniã ille scripturæ locus de morte spirituali, quæ est peccatũ, intelligendus est, vt optimè conuincit Eucherius Lugdunẽsis episcopus in lib. suo. 1. super Genesim. sic enim ait: Mortẽ dicit animæ, non corporis: quia non eo tempore mortui sunt quando comederunt. Ergo hanc quam Deus homini minatus est mortẽ, non eam tantũ debemus accipere, qua caro separatur ab anima, sed hanc qua hæc alienatur à Deo qui est vita sua. Sicut enim corp⁹ viuit ex anima, ita anima vt beatè viuat, viuit ex Deo. Ergo deserta à Deo anima, iure dicitur mortua, Ex qua tres postea sequutæ sunt mortes, prima in anima, secunda in carne, tertia in damnatione. Sed vt istæ sequerẽtur, prima præcessit de sertio Dei. hæc Eucheri⁹. Et eodẽ modo hunc locũ interpretatur beatus Gregorius in quadam epist. ad Narsi comitẽ, quæ est 10. lib. 5. epist. illius. Hoc ergo scripturæ loco prætérito, aliunde sunt nobis arma sumenda. Primò ergo hic error clarissimè conuincitur per id quod ait Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola: Sicut per vnum hominẽ peccatũ intrauit in hunc mundũ, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Et in eadem epistola iterũ ait: Corpus mortuum est propter peccatum. Hic scripturæ locus adeò apertè Pelagium oppugnat, vt nulla possit ratione ab eo defendi, quoniam in eo clarissimè loqui-

Gen. 2.

Eucherius.

Rom. 5.

Rom. 8.

tur de morte quæ distinguitur à peccato, & hanc dicit fuisse propter peccatum introductã. Rursus Deus qui mortem nõ fecit, nec lætatur in perditione viuorũ(vt dicitur in libro Sapientiæ)creauit hominẽ inextermi nabilem,& ad imaginem similitudinis suę fecit illum. Si ergo inexterminabilem fecit,ergo in tali naturæ cõ ditione fecit, in qua si perseuerasset, non moreretur. Demùm ipse ordo rei gestæ circa Adam, ostendit eum in pœnã peccati incurrisse mortẽ. Primò quia tunicas pelliceas illi fecit,quę fieri non possunt nisi ex animali mortuo.Hæc ergo tunica illi tanquam iam mortuo da tur ex pelle animalis mortui. Deinde cum ei maledi ctio terræ pro pœna infligitur, dicente domino:In su dore vultus tui vescèris pane tuo, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es,quia puluis es, & in puluerem reuertèris.Hoc aũt cõstat illi iniunctũ esse propter pec catũ. At nunquã homo reuertitur in terrã de qua sum ptus est,nisi mediante morte:signum est ergo mortem pœnam fuisse peccati. Postremò cũ Adam eiicitur de paradiso,dicit Deus : Ne fortè comedat de lignò vitæ, & viuat in æternũ.Ex quo videtur per ligni vitæ eum à morte præseruandũ.Contra hunc errorẽ est conciliũ Mileuitanũ sub Innocentio primo,& tẽporibus Arca dij & Honorij imperatorũ celebratũ. In huius siquidẽ cõcilij gestis cap.1.sic dicitur. Placuit ergo omnib⁹ epi scopis qui fuerũt in hac sancta synodo,cõstituere hæc, quæ in presenti concilio definita sunt, vt quicunque di cit Adam primum hominem mortalem factum ita, vt siue peccaret,siue non peccaret, moreretur in corpore, hoc est,de corpore exiret,nõ peccati merito,sed neces sitate naturæ:Anathema sit. Quum ergo Ecclesia finẽ huic liti iam imposuerit, non est quod amplius de hac re disputemus.

Sapien.1.
Sap.2.
Gen.3.
Concilium Mileuitanũ

QVinta hæresis de hac re orta est, quæ asserit primos parentes Adam & Euam fuisse cæcos ante peccatũ,actũc primũ eos videre cœpisse, quum de cibo ligni vetiti comederunt. Ad quod asserendum ex eo mouetur, quod post illorum peccatum sacra scriptura refert oculos eorum fuisse apertos, & sic

Gen.3.

suam considerasse nuditatem. Quis autē huius hæresis fuerit autor, & quo tempore fuerit orta, mihi non constat quoniam solum Philastrum huius hæresis meminisse video, qui quum dicat talem fuisse aliquando ortam hęresim, non tam expressit, quo tempore aut loco, aut quo autore fuerit orta. Hæc hæresis facillimè conuincitur. Nam antequam illi peccassent, de muliere lo-

Ibidem. quens sacra scriptura, dicit: Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius & comedit. Si cæca illa fuisset, lignum videre nō potuisset: Vidit, vt sacra retulit scriptura, nō igitur fuit cæca. Neque opus est vt in re tam aperta amplius contēdamus. Quod autem pro se adferunt, ex ignorantia procedit: quoniam si rectè (vt decet) literam illam intelligerēt, nullo modo sibi fauere planè agnoscerent. Audiant igi-

August. tur beatum Augustinum qui in libro 14. de Ciuitate Dei, cap. 16. interpretatur quomodo illud sit intelligēdum, sic inquiens: Patebant oculi eorum, sed adhuc nō erant aperti, hoc est, non attenti, vt cognoscerent quid eis indumento gratiæ præstaretur, quando mēbra eorum voluntati repugnare nesciebant. Qua gratia remota, vt pœna reciproca inobedientia plecteretur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, vnde esset indecens nuditas, & fecit attentos reddítque confusos. Hinc est quòd postea quam mandatum Dei aperta transgressione violarunt, scriptum est de illis: Et aperti sunt oculi amborum, & cognouerunt quia nudi erant, & consuerunt folia fici & fecerunt sibi campestria. Aperti sunt, inquit, oculi amborum, non ad videndum: nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonum qnod amiserant, & malum in quod ceciderant. hactenus Augustinus. Ad eundem modum interpretatur B. Ioannes Chrysostomus & Eucherius in Commentariis super Genesim, quorum verba in præsentiarum citare nolui, ne in re tam manifesta testimoniorum multitudinem velut parum necessariam, lector fastidiret.

Sexta hæresis est quæ docet Euam cunctarum gentium matrem non esse ex costa Adæ formatam prout historia libri Geneſis iuxta faciem literæ refert, sed tunc simul Euam à Deo de limo terræ, & non de costa Adæ formatam esse asserit, eodem puncto quo Adam de limo terræ formauit. Huius hæresis autor & primus inuentor fuit Thomas de Vio Caietanus. Quis autem is fuerit quamuis sit nunc toti orbi notum, quia tamen non solis præsentibus, sed etiam futuris scribimus, operæ precium fore existimaui, planè declarare. Fuit hic Thomas de vio religiosus ex ordine fratrum Prædicatorum, ex Caieta oriundus, quam ob causam vulgo Caietanus nũcupatur. Fuit in Theologia scholastica tam insigniter doctus, vt nulli ex his qui suo tẽpore floruerunt, secundus fuerit. Ob literarum eminentiam & morum probitatem, communi fratrum sui ordinis consensu, fuit in generalem eiusdem ordinis magistrum electus, & inde à Leone. 10 fuit ad presbyteri Cardinalis dignitatem exaltatus. Quo loco cùm per 20. annos vixerit, nullam tamẽ (vt cęteris mos est) humanorum vitiorum sinistram de se opinionem dedit. Multa & varia opera ædidit: sed multa scribenti contigit quod Salomon ait: In multiloquio non deerit peccatum. Nam quamuis multa vtilia scripsit, quia tamen suo ingenio multum fidebat, in aliquos lapsus est errores, è quibus vnus est iste de quo nunc inquirimus, quo asserit, Euam non esse formatam ex costa Adæ. Quæ autem sacra scriptura in libro Geneſis de forma one Euæ narrat, dicit ille non esse iuxta literam intelligenda, sed iuxta mysterium: non quidem per allegoriam, sed per parabolam. Somnus enim ille quem ominus misit in Adam, vt inquit, similitudinem gerat defectus virtutis virilis, vnde naturaliter producitur homo: quia homo dormiens semihomo est, & similiter principium generans mulierem semiuirile est, ablatio costæ ex viro ad formandam mulierem quanus costa est os (ve ait) similitudo est diminutionis oboris ex animo viri ob vxorem: quatenus verò est osta, similitudo est socialis vitæ inter virum & vxorẽ,

Thomas de Vio.

Prou. 10.

ita quod nec superior viro, nec serua viri sed collateralis esset viri. Quatenus autem costa est vna, dicit esse similitudinem minimi roboris tum corporis tum animi mulieris, & perinde vt proportio virium muliebriū ad vires viriles, sit quemadmodum proportio vnius costæ ad reliquas costas omnes. Restitutionem verò carnis pro costa, dicit esse similitudinem repræsentationis quæ fit vito, dando illi carnalem generationem ac propagationē filiorū, loco deminuti roboris animi ex coniugio. Hæc sunt quæ ille de hac re docet in Cōmentariis super Genesim. An autem propter hunc & alios eius errores ille sit hæreticus cēsendus an non, aliorum esto iudicium. Ego si quidem de doctrina in præsentiarum differo, nō de persona. Potuit quidem errare (vt in primo huius operis libro diximus) & hæreticus non est: præsertim si non pertinaci animo suæ sententiæ adhæsit. Hæc etiam enarrata assertio conuincitur esse hæretica, quia apertè opugnat scripturam sacrā, & totius ecclesiæ consensum, & in illa non solum vnius continetur error, sed plures. Nā (vt Aristoteles ait) vno falso admisso, multa deinceps falsa sequūtur. Primò quidē (prout ego ex illius dictis coniicio) ille sentit Euā simul cū Adam à Deo formatam esse. Ad quod dicendum mouetur per id quod ibidem scriptura ait: Masculum & fœminam creauit eos. Ex quibus verbis ille colligit simul à Deo illos fuisse formatos. Sed hanc sententiam apper

Sapien. 1. tè oppugnat Sapiens, qui de diuina sapientia loquens, sic ait: Hæc illum qui primus formatus est à deo pater orbis terrarum, cùm solus esset creatus custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. In quibus verbis, id maximè aduertere oportet, quod ait: cū solus esset creatus. Aliquod ergo tempus, iuxta sapientem, fuit in quo solus erat Adam creatus: quò sit vt non ambo simul. Præterea,

1. Tim. 2. Paulus in priore ad Timotheū epistola ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: Et certè de hoc errore nō est quod amplius contēdamus, quum tam apertè illi sacra cōtradicat scriptura. Ad secundū igitur ertorem accedamus, quo asserit Euā non esse de costa Adæ formatā vt litera sacræ scripturæ in facie sonat. Cōtrarium hu

s erroris docet Paulus, qui Athenienſibus in medio
eopagi loquens, hæc ait: Deus qui fecit mundum &
nnia quæ in eo ſunt, hic cœli & terræ quũ ſit domi-
s, non in manu factis templis habitat, nec manibus *Act. 7.*
umanis colitur, indigens aliquo, quum ipſe det omni
s vitam & inſpirationem & omnia: fecitque ex vno
mne genus hominum inhabitare ſuper vniuerſam fa
em terræ. In quibus verbis id annotandum eſt quod
imo dixit: Fecit que ex vno omne genus hominum.
Eua (vt iſte aſſerit) non eſt educta de coſta Adæ, con
quens eſt, vt non omne genus hominum Deus ex v-
fecerit: Et iterũ in priore ad Corinth. epiſtola ean- *1. Cor. 11.*
m ſententiam docet, ſic inquiens: Mulier gloria viri
. Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. Ec
audis mulierem eſſe factam ex viro: nunquam au-
n alibi legitur ex viro facta, niſi cùm Eua fuit ex eo
Adæ formata, ſentit ergo Paulus, iuxta id quod hi-
ria libri Geneſeos refert, Euam de coſta Adæ fuiſſe
matam. Et Eccleſiaſticus hoc ipſum apertius oſten- *Eccle. 17.*
, qui poſtquã dixerat hominem à Deo de terra fuiſſe
atũ, poſt ea de muliere loquens, dicit: Creauit ex ipſo
utorium ſimile ſibi. Præterea iuxta illam paraboli-
n literæ interpretationem quam hæc hæreſis docet,
il prorſus de formatione Euæ habetur: ſed ſolũ mo-
declaratur quo deiceps alię mulieres eſſent generã
& cauſa exprimitur, cur potius fœmina quàm maſ-
us generetur. Si illo loco, videlicet ſecundo cap. lib.
neſeos, ſcriptura facta nihil de formatione Euę diſſe
quãdo igitur & vbi Euę formationẽ expreſsit, vt nos
nè & clarè diſcere poſsimus materiã ex qua illa for-
ta ſit? Mirũ certè eſt quod Adę formationẽ tã apertè
larauerit, dicẽs illũ eſſe à Deo de limo terræ forma-
& de Euæ formatione nihil prorſus dixerit. Nunquã
idẽ ſcriptura quidquã de formatione Euæ dixit prę
d quod habetur in illo ſecundo Geneſ. cap. Si dicas,
llius formatione tũc differuiſſe, cùm primo capite
t: maſculũ & fœminam creauit eos. Fateor quidem
e de creatione fœminæ & maris dixiſſe. Sed per il-
erba conſtare nõ poteſt, ex qua materia alter illorũ

fuerit effectus, quia solum dicit illos esse à Deo creatos, non tamen vnde fuerint ab illo producti. Nam ob hanc causam Moses cap. 2. hominis formationem clarius & apertius docere decreuit: quippe qui bene intellexerat non posse illam cognosci per ea quæ primo cap. differuerat. Si dicas tunc de Euæ formatione Mosen tractasse, quum secundo Geneseos cap. dixit: Formauit dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Quia enim hæc vox, homo, communis est generis, quæ tam fœminam quàm marē significat, fortè inde suspicari posse illo loco de formatione fœminæ agi perinde ac maris. At, non ita esse vt dicitur, vel ex eo conuinci potest, quod pro hac voce, homo, Hæbraica litera hoc loco habet Adam: Vnde colligitur de sola viri formatione Mosen tunc fuisse loquutum. Vbi ergo Euę formantionem docuit. Moses, si tunc non docuit quando illam de costa Adæ formatam esse dixit? Vel quomodo Thomas de Vio scire potuit Euam perinde ac Adam de limo terrę fuisse formatam, si nunquam hoc sacra expresit scriptura? Nam & si pluries dicat Adam de limo terræ formatum, nunquam tamen hoc dixit de Eua. Nam in libro Geneseos (vt modò diximus) de Adam loquitur & non de Eua. Et Tobias Iunior Deum orans, ait: Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adiutorium Euam. Ecce audis Adam de limo terrę factum, sed non Euam. Et Salomon de primo homine patre orbis terrarum in lib. Sapientiæ loquens, sic ait: Eduxit illum de limo terræ, & dedit illi virtutem continendi omnia. Ecce dicit Adam de limo terræ formatum, de Eua autem nihil tale dixit. Iste ergo qui negat Euam fuisse de costa Adæ formatam, ostendat nobis scripturam sacram quæ apertè nos doceat, illam aliunde fuisse factam, & cedimus illi. Quod cùm ille facere non possit, oportet vt ille Ecclesiæ aliud docenti cedat. Rursum, si illo secundo Geneseos cap. vbi dicitur Euā fuisse eductā de costa Adę, scriptura sacra (vt iste dicit) non tractat de productione Euæ vnde Salomō scire potuit, Adam aliquādo fuisse

Tobiæ 8.

Sapien 10.

se solum? Et Paulus vnde didicit Adam primum fuisse formatum & postea Euam? Nullus est enim alius sacræ scripturæ locus vnde hoc Paulus discere potuisset, nisi iste. Deinde, ipsa Adæ verba, quæ, cùm formatā vidisset mulierem, dixit: hoc apertissimè ostendūt. Hæc, inquit ille, vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Ex quibus verbis constat Adam iuxta rei euētum mulieri nomen imponere voluisse, vt quēadmodum à viro mulier educta fuerat, ita à viri nomine nomē mulieris duceretur. Nam vir hebraicè dicitur Isc, mulier verò dicitur Isca: quàm analogiam si nos sequi vellemus, à viro, vira diceremus. Quod, quia latinus sermo hāc vocem, vira, non admittit, beatus Hieronymus quantum latini sermonis lex patiebatur, expressit, dicēs, virago. His ergo sic prænotatis opus est diligenter aduertere quid dixerit Adam. Hæc vocabitur virago (inquit ille) quoniā de viro sumpta est. In quibus verbis nomen mulieri imponens, illius etymologiam, & deriuationis ratiōnem expressit. Nam Isca ab Isc deducitur: causam verò quare tale nomen mulieri tribuerit, statim reddidit, dicens: Quoniā de viro sumpta est. Præterea, liber Geneseos historicus est, & ideo quæ ibi dicuntur iuxta historiam in faciem literæ sunt intelligenda. Nam etsi in sacris historiis ea quæ gesta narrantur, mysteria alia sub literæ cortice sæpe contineant, semper tamen illis veritas historię prius iuxta grammaticam significationem accipienda est, deinde quærendus est mysticus sensus. Nisi fortè in ipsomet historiæ contextu scriptor expressè moneat parabolicum esse quod refert, tunc enim ipsemet autor cogit nos dicta sua parabolicè intelligere. Tale est illud quod in libro Iudicum dicitur de lignis quærētibus sibi regem, quod postquā Ioatham dixerat, statim ostēdit fuisse ab eo parabolicè dictum, cùm parabolā ipsam declarauit. At cum liber Geneseos historicus sit, & nullam in hoc loco de parabola admonitionē faciat, conuincitur hæc omnia de Euę formatione non esse parabolicè accipienda. Accedit ad hæc, concors omnium sacrorum doctorum sententia, quæ (vt in primo huius operis lib. cap. 7. docuimus) tanti est momenti, vt *Gene. 8.*

pro Ecclesiæ definitione sit tenenda. A Christo autē nato vsque in hodiernum diem omnes fideles concorditer senserunt Euam cunctarum gentium matrem fuisse de costa Adæ formatā. Et quia sic omnes sensisse res est manifestissima, decreui illorum pro hac re testimonia non adferre, ne in re minimè necessaria cartas implerem, & nimia prolixitate lectorem onerarē. Si quis autem aliquorū pro hac re testimonia desiderat, ostendam illi loca vnde capere possit. August. libro 9. super Genesim ad literam cap. 19. & lib. 12. de ciuit. Dei. cap. 21. Chrysosto. homilia. 15. super Gene. Gregor. libr. 30. moralium cap. 24 Theophylactus super Paulum ad Ephe. 5. & prima ad Corinth. 11. Anselmus super eadem Pauli loca. Eucherius super Gene. cap. 20. & 21. Petrus Lombardus. 2. sententiarum dist. 18. Et omnes scholastici Theologi qui post Petrum Lōbardum scripserunt. Neq; apud solos fideles Christianos hæc semper est recepta doctrina, sed etiam apud doctos Iudæos. Nā Iosephus Iudæus vir quidem hebraicè & græcè doctissimus lib. 1. de antiquitatibus, cap. 2. de hominis productione differēs, sic ait: Videns autem Deus Adam non habētem societatem ad fœminā neque cohabitationē, cum vtriq; nō esset delectatus vt in aliis animalibus quæ copulata videbātur, vna die eo dormiente, auferens costam eius, finxit ei mulierē: & Adam sibi coniūctam cognouit de se fuisse plasmatā. Isca verò Hebraica lingua mulier appellatur. hæc Iosephus. Miror ergo tātā esse huius Thomæ Caietani audaciā, vt contra omniū Christianorum & Iudæorū concordem sententiā docere non vereatur, quasi ille solus, reliquis omnibus cæcutientibus, veritatem ipsam intelligere potuerit. Miseria igitur Ecclesia quæ per tot secula in tanto errore permānerit, vt non intelligeret quo pacto fuerit Eua formata. Scilicet expectādus erat Thomas de Vio, cui soli huius rei intelligētia fuerat à Deo seruata, vt per illam Ecclesia ab errore quo hactenus fuerat infecta, reuocaretur. Si hoc ita esse credidit, oportebat vt aperta miraculorū operatione tā nouam doctrinam cōfirmaret, quatenus nos illi obnoxios faceret. Et crederemus hoc esse illi à Deo reuelatū.

At cum nullum tale miraculum in huius nouæ doctrinæ testimoniũ fecerit, etiam si nihil aliud esset quo tale dogma reuinci possit, sola nouitate viris doctis displicere debuisset. Adde, quod hæc assertio à viris sanctis ante multos annos fuit hæreseos nota signata, & hæretici ab illis censentur qui tali adhæserint sententiæ. Beatus Hieronymus super epistolam ad Philemo. interpretans locũ illum ex libro Exodi: Credidit populus Deo & Moysi seruo eius, sic ait: Vna atque eadem credulitas in Moysen refertur & in Deũ: vt populus qui credebat in Dominũ, æquè credidisse dicatur in seruum. Hoc autem non solũ in Moyse, sed in omnibus sanctis eius est: vt quicunque credidit Deo, aliter eius fidem recipere non queat, nisi credat & in sanctos eius. Nõ est enim in Deũ perfecta dilectio & fides, quæ in ministros eius odio & infidelitate tenuatur. Quòd autem dico, tale est: Credit quispiã in conditorem Deũ, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius, vera esse quę scripta sunt: Adam à Deo plasmatum, Euam ex costa illius & latere fabricatã, Enoch translatũ, Noe naufrago solum orbe seruatũ. Et postquã multa alia similia opera retulit, tandem subiũgit. Hæc & cætera quæ de sanctis scripta sunt, nisi quis vniuersa crediderit in Deum sanctorum credere nõ valebit. hęc Hieron. In quibus verbis hic annotandũ est, quod inter illa quæ dicit necessariò credenda esse, miscuit formationẽ Euæ ex costa Adæ, & si quis hoc non crediderit, illũ non posse in Deum credere, dixit. Demùm Innocentius tertius huius nominis pontifex, decernẽs diuino iure prohibitum esse, plures simul habere vxores, huic sentẽtiæ tanquã firmissimo fundamẽto innitur, quod ab initio vna costa in vnã fœminã sit cõuersa. Habetur autem hoc Innocẽtij decretum in cap. gaudemus, extra de diuortiis. Sed opus est vt discutiamus rationes quibus ad hãc hæresim asserendã Thomas de vio Caietanus fuit motus, & illas nullius esse roboris ostẽdamus. Primò quidẽ obiicit, quod ineuitabile absurdũ incurritur (verba sunt illius) vel quod Adã fuerit monstrũ ante sublatã ex eo costam, vel quod fuerit mancus post sublatã ex eo costam: quorũ vtrunq; *Exod. 19.*

manifestè est absurdum: nihil autem absurdi in prima rerum productione assetendū esse, confessum est ab omnibus. Et patet sequela (inquit ille) quia si costa illa erat superflua homini, ergo monstruosus homo: Si verò costa illa necessaria erat homini, constat quod illa sublata redditus est homo mancus. hæc ille. Discutiamus ergo quantum momenti hæc ratio habeat. Si nos concederemus Adam ante ablatam ab eo costam esse monstruosum hominem, ille hanc sententiam refellit per hoc quod communis omnium consensus cōtrarium docet. sic enim ait: Nihil autem absurdi in prima rerū productione asserendum esse, confessum ab omnibus. Si hæc argumentatio ex cōmuni omnium consensu, tam valida est, vt sola illa ad euincendum sibi fuerit vsa sufficiens, suo ipsius gladio illum facile cōfodimus. Nam concors omnium sententia est (vt iam ostendimus) Euam de costa Adæ fuisse formatā. Fateatur igitur oportet se erasse, cùm contra omnium sententiam dixit, Euam non fuisse de costa Adę formatā. Nam ob eandem causam nos fateri renuimus Adam fuisse mōstruosum hominem ante ablatam ab eo costam, quia cōtra communem omnium doctrinam sentire nō audemus. Sed tunc ille nos inuadit, vt cogat nos fateri fuisse mōstruosum hominē, quia costa illa erat homini superflua, cùm non esset necessaria ad humanæ conditionis subsistentiam, aut si necessaria erat, oportebit concedere ipsum Adam post ablatā ab eo costam fuisse mancū. Hunc nodum dissoluit beatus Thomas in prima parte, quæstione. 92. artic. 3. dicens costam illam fuisse de perfectione Adæ, non prout erat indiuiduum quoddam, sed prout principium speciei: sicut semen est de perfectione generātis, non quidem vt homo, quia aliâs homo postquam semen fudit & semine exhausto non esset homo: sed est de perfectione generantis in quātum generans est. Ita etiam costa illa fuit in Adam ad modum seminis, quia fuit materia vnde formanda erat mulier, & sic illa fuit de perfectione Adæ, quatenus ille erat principiū totius humanæ naturæ. Sed ille adhuc vrget, dicēs: Si nō fuit Adam ante costā ab eo ablatā monstruosum principiū,

quia costa illa in ratione principij erat illi necessaria, saltem oportebit concedere illum fuisse monstruosum hominem, quia in ratione hominis nō erat illi necessaria. Neq; hoc oportet concedere, sicut nec homo semen habens dicitur monstruosus, quamuis semen illud non sit de perfectione hominis. Nam etsi ad consistentiā in diuidui non sit necessarium, est tamen necessarium ad conseruationem speciei: & hoc satis est ne mōstruosus homo dicatur. Quoniam indiuidua non solum id retinent quod ad suam cōsistentiam est necessarium, sed etiam illud quod est necessarium ad conseruationē speciei. Secundo sic arguit: postquam scriptura dixerat Adam appellasse cuncta animātia nominibus suis, & vniuersa volatilia cœli, & omnes bestias terræ, statim subdit: Adæ verò nō inueniebatur adiutor similis eius. Ex hac litera ille sic arguit: Si secundum literam hic locus intelligatur, ridiculam inquisitionem significat. In cuius enim mēte (inquit ille) verti poterat in dubium, an inter aues inueniretur adiutor correspondens Adę? Vn de huiusmodi diuina inquisitio introducta à Mose, dicendo: & non inueniebatur, ad hoc introducta est, vt intelligeremus formationē subsequutam mulieris ex costa viri, non esse iuxta sonum literæ intelligendam. hactenus ille. O ridiculum argumentum, & ex mero somnio & litera conficta deductū. Sacra siquidem scriptura non dicit Deum quæsiisse inter aues aut bestias adiutorem Adæ, sed solum ait, Adæ non inueniri adiutorem similem eius. Fortè dicet per verba illa scripturam innuere, Deum quæsiuisse adiutorem similē Adæ, quia nihil inuenitur nisi quod prius quæsitū est. Esto, vt iuxta veram & legitimam vocis significationem, quic quid inuentum fuerit, prius sit quæsitum, non tamen in de cōsequens est, vt quod dicitur non fuisse inuentum, sit etiam ante quæsitum. Nam sicut ea quæ non fuerunt quæsita, falso dicuntur iuxta grammaticorum regulas inueniri, ita verè dicūtur non inueniri: quia duo contradictoria de eodem negari non possunt. Si scriptura dixisset Deum inuenisse adiutorium simile Adæ, fortè inde colligi posset, Deum quæsiuisse prius tale ad

iutorium. At, cum dixerit, Adæ nō inueniri adiutorium simile eius, nescio qua frōte inde colligere nititur, Deū quæsiuisse adiutorem Adæ. Quod ergo scriptura post nominatas bestias & aues, ait: Adę verò non inueniebatur adiutor similis eius, idem est ac si dixisset, Adā non habebat adiutorem similem eius, quamuis aues omnes & bestiæ fœminas ex sua specie haberēt quibus possent ad aliorum generationē adiuuari. Et, vt illius argumentatio magis eneruetur, ostendam sacram scripturā non semper vti illa tam exacta vocis significatione: quoniā apud illam multa dicuntur inueniri ab his, qui nullo modo ea quæsierunt. Et, vt ex multis vnum & alterum scripturæ locum proferam, Dauid in Psalmo. 118. ait: Tribulatio & angustia inuenerunt me. Certū enim est, tribulationem & angustiam & reliqua homini incommoda, quæ minimè sentiunt, aliquem quærere non posse. Nullus siquidem quærit, nisi id quod sentire potest, aut ad quod naturalē habet inclinationem. Sed illud est
Esa. 65. multo manifestius, quod Dominus per Esaiam prophetam de gentibus loquens, ait: Quæsierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierūt me. Tertiò iterum vt suum errorē nobis persuadeat Caietanus, arguit sic inquiens: Accedit ad idem textus Mosi de sexto die, in quo manifestè scriptum est, Masculum & fœminam creauit eos. Ex hoc enim quod Moses scripserat mulierē creatam esse sexto die, & postea translato homine in paradisum, describit eam ex costa viri formatam, aditum intelligendi huiusmodi formationē ex costa, non propriè, sed secūdum similitudinē, dedit. Producta siquidem sexto die mulier, non esse intelligendū putauit quod iterum produceretur. Hactenus nec vno mutato verbo Caietanus. Nō possum certè non mirari hominem alioqui doctum tātum desipuisse, vt nodum hunc dissoluere nesciuerit. Nam ex ignorantia consuetudinis scripturarū hic error illi obrepsit. Mos siquidē scripturæ sacrę est, sæpe aliqua breui cōpendio narrare, & postea ad eadem latius differenda, redire. Nisi enim hunc esse sacræ scripturæ morem fateamur, multa incommoda & fidei catholicæ repugnātia cogemur asse-

rere. Oportebit quidem asserere, vt Philaster Brixiēsis propter huius obseruationis ignorantiā asseruit, spiraculum illud vitæ, quod Deus in faciem Adę inspirauit, non esse animam Adæ: quoniā. 1. Gene. cap. dictū erat Adā creatum esse à Deo ad illius imaginem & similitudinem, vnde sequitur illū iam habere animam, quia iuxta illā, & non iuxta corpus, erat Dei imago. Cùm ergo iam tunc Adā animā habuisset, fieri non posse videbitur spiraculum illud, quod postea dicitur Deū illi inspirasse, esse animā. Oporteret igitur iuxta hanc Caietani argumentationē, spiraculū illud non iuxta literam, sed parabolicè intelligere, ne anima bis producta esse dicatur. Verum hoc non ita esse, nos Deo duce infrà ostendemus in titulo de anima, hæresi. 2. Oportebit etiā concedere, si illa Caietani argumentatio valeret, hominis formationē de limo terræ, nō esse vt litera sonat intelligendam, ne Adam bis creatus esse dicatur. Nam sicut cap. 1. libri Geneseos Moses dixerat fœminā esse creatā, ita etiam dixerat virum esse à Deo creatū. Masculum (inquit ille) & fœminā creauit eos. Et cap. 2. sicut de Euæ formatione differit, dicēs illā esse eductā de costa Adæ, sic etiam de Adæ productione tractat, docens illum de limo terræ fuisse formatum. Ne igitur Adam bis productus esse dicatur, oportebit, iuxta Caietani argumentationem, dicere illā Adæ productionē esse parabolicè intelligendam. Nos tamen hos & plures alios similes nōdos facile dissoluimus, attendentes ad sacræ scripturæ morem, quæ sæpe ad ea, quæ iam semel sub cōpendio dixerat, redit vt apertius & fusius illa narret. Fatemur quidē Euam sexto die à Deo fuisse creatā sicut Adam. Sed vtriusque formationem, hoc est, viri & mulieris, cum varia fuisset, Moses illo primo capite non expressérat, ideo iterum, 2. cap. figillatim vtriusque sexus productionem dicere decreuit. Non igitur bis productam mulierem dicit Moses, quāuis verba illius iuxta literæ sonū accipiātur: sed quæ semel obscurius ab illo dicta fuerant, iterū eadem repetit, vt apertius & plenius illa referantur. Hæc autē esse verā, & germanā illius literæ expositionem confirmo testi-

monio beati Augustini, qui lib. 6. super Genes. ad literã cap. 1. ita inquit: Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam soporato mulier ex latere iã facta erat, sed hoc tunc commemoratũ non erat, quod nunc recapitulando commemoratũ est. Neque enim sexto die factus est masculus, & accessu temporis postea facta fœmina: sed fecit eum, inquit, masculum & fœminã fecit eos, & benedixit eos. Quomodo ergo iam homine in paradiso constituto, mulier ei facta est? An & hoc prętermissum scriptura recoluit? Nam sexto illo die etiam paradisus plãtatus est, & ibi homo collocatus est, & soporatus est vt Eua formaretur, & ea formata euigilauit, eíque nomen imposuit. Sed hæc nisi per temporales moras fieri non possent. Nõ itaque ita facta sunt, sicut creata sunt omnia simul. hactenus Augustinus. Ex his igitur omnibus clarissimè patet, quàm vana & futilia sint argumenta, quæ Caietanum mouerunt, vt cõtra omnes catholicos doctores sentiẽs in hunc pestiferum incideret errorem. Et certè prudẽtius ille egisset, si suam fateretur ignorantiã, dicens se nescire talibus argumentationibus respondere, quàm propter illa contra omnium concordem sententiam præsumere.

ADVLTERIVM.

DE hac re vnam tantummodo inueni hæresim quæ docet matrimonium legitimè contractum, & perfectè cõsummatũ posse dissolui propter coniugis adulterium non solum quantũ ad thori separationem. Ita vt is qui in matrimonio fuit liber à culpa consummati & perpetrati adulterij, possit alterum coniugem adulterum prorsus dimittere, & cum alio verum & ligimũ matrimonium contrahere, & illi absque peccato copulari. Sed de hac hæresi nihil hoc loco dicere statui, propterea quòd inferius in titulo de nuptiis commodior & aptior erit locus, in quo omnes hæreses quæ huic sacramento aduersantur, oppugnare decreui. Ad illum ergo locum mitto lectorem.

ANGELVS.

CIrca angelorum materiam vnum præcisæ errorẽ apud eos, quos euolui autores, inuenio, qui asse-

rit angelos non esse creatos à Deo, siue bonos, siue malos. Huius erroris primus autor ex eis qui Christum se mel professi sunt in baptismo (nam aduersus hos solos arma sumpsimus) fuit Hermannus Rissuic. Hic (vt refert Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hereticorum) homo Batuus, siue (vt vulgari vocabulo vtar) Hollandinus fuit, qui in multos errores lapsus est: tandem cum pœnitentia duceretur, & palinodiam cantaret, misericordiam cum aliqua iustitia consecutus est, perpetuo carceri damnatus, anno domini. 1502. Verũ cum postmodũ carceres euacisset, in priorem dementiam relapsus est, & multa etiã peiora quàm prius effutiuit. Propter q̃ iterum captus anno Domini. 1512. per inquisitores prauitatis hæreticæ damnatus est, & curiç seculari traditus, & ex eius mandato combustus est. Ex his ergo erroribus in quos Hermannus iste prolapsus est, hic est vnus quo asserit angelos siue bonos siue malos à Deo non esse creatos, quia (vt inquit) nusquã hoc scriptura asserit. Hic manifestus est error: quoniam de angelo malo clarè dicitur in lib. Iob: Ecce Behemoth, quem feci tecum. At nomine Behemoth (vt Hieronymo & Gregorio placet) nullus alius intelligitur quàm dæmon. Et in eodem libro de eodem dicitur: Ipse est principium viarum Dei. Quod exponens beatus Gregorius ait: Quid enim vias dei nisi eius actiones accipimus, de quibus per Prophetã dicit: Non enim sunt viæ meæ sicut viæ vestræ. Et principium viarum Dei Behemoth dicitur, quia nimirũ cùm cuncta creans ageret, hunc primum condidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit. hæc ille. Et apud Ezechielem prophetam sub nomine Assur regis de eodẽ dæmone dicitur. Omne lignum paradisi non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, quoniã speciosum fecit eũ in multis eõdensisque frondibus. Qui in multis cõdensisque frondibus speciosus esse factus describitur, quia multis supernorũ spirituũ legionibus superior creatus est. Præterea de omnibus angelis dicitur: Qui facit angelos suos spiritus. Per hæc enim Prophetæ verba B. Paulus in ea quę est ad Heb. epist. ostendit Christũ dei filiũ esse angelis

Hermannus Rissuich.

Iob. 4.

Ibidem. 3.

Esaiæ. 55.

Ezech. 31.

Psal. 103.

ſuperiorem, quod .ſ. Deus angelos fecerit, Chriſtus autem factus non ſit. Sic enim ait: Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flãmam ignis. Ad filium autẽ: Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi. Quæ verba exponens Theophyl. Angeli (inquit) creati ſunt, & ad eos illud refertur, qui facit. Filius verò nequaquam creatus eſt, nec de eo illud, qui facit, eſt dictum: quia potius rex ille & dominus & Deus eſt, quod planè thronus ille teſtificatur, qui principatus eſt & imperij argumentum. hæc Theophylactus. Accedit ad hęc quod dicitur apud Ioannem: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſinè ipſo factum eſt nihil. Aut ergo angelos eſſe factos à Deo concedat, aut ipſos eſſe nihil fateatur, oportet. Ex manifeſta igitur ſcripturæ ignorantia prouenit dicere non poſſe colligi ex ſcriptura, angelos eſſe factos à Deo. Denique contra hanc hæreſim eſt expreſſa eccleſiæ definitio. Nam concilium Lateranenſe ſub Innocentio tertio celebratum talem protulit definitionem. Vnum vniuerſorum principium, creator omnium viſibilium & inuiſibiliũ, ſpiritualium & corporalium, qui in ſua omnipotenti virtute ſimul ab initio temporis vtranque de nihilo condidit creaturam ſpiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanã. Hæc concilium Lateranẽſe, quæ verba habentur in volumine Decretalium titulo de ſumma trinitate & fide catholica, capite Firmetur.

Heb. 1.

Ioan. 1.

ANIMA.

INter illa quæ in hac luce ſub cœlo nobis incognita ſunt & magis abſtruſa, anima noſtra eſt, adeò vt verè propter illã dicebat beatus Bernardus: Ex me ipſo cognoſco & Deus incõprehẽſibilis eſt, quia meipſum nõ cõprehendo. Cui dicto Bernardi quodãmodo aſſentire videtur illud regij Prophetæ: Mirabilis facta eſt ſciẽtia tua ex me. Miratur quidẽ Propheta Dei ſapientiã quàm magna ſit, ex ſeipſo. Ex hoc enim & ſeipſum homo nõ cognoſcit, qui tamẽ ſe credit aliquid ſcire, iuſtum eſt vt miretur ſcientiã illius qui omnia nouit, & nihil abſcõditũ eſt ab oculis eius. Ex hoc ergo tam obtuſo intelle-

Bernar.

Pſal. 131.

ctu animę circa ſeipſam cognoſcendā, euenit vt plures de eius ſubſtātia eiúſque qualitatibus orti ſint errores. Omitto eos quos philoſophi gentiles amplexati ſunt: non enim cōtra eos nunc agimus, ſed contra eos qui Chriſtianā philoſophiā dactrinámque euangelicā ſectari ſe iactāt. Qui errores non iuxta ordinē tēporum quibus orti ſunt, ſed prout materia ipſa iuxta ordinem doctrinæ exigit, deſcribentur. Primus ergo error eſt, qui negat animā rationalē eſſe formā corporis humani, non abſolutè ſed inquantū rationalis eſt. Concedit quidē animā rationalem eſſe formā corporis, nō tamē ſub hac ratione qua rationalis eſt, quia per hanc rationem non poteſt informare corpus. Huius erroris patronus eſſe dicitur quidā Petrus Ioānis, qui multos errores abbatis Ioachim (de quo poſtea dicemus) ſuſcitauit, tēpore Clemētis papæ huius nominis quinti. Ad iſtum erroré oppugnandū, quoniā de re non in vniuerſum theologica eſt ſermo, ne in ambiguo laboremus, id primū ſcire oportet quid ſit forma. Forma eſt quæ dat eſſe rei, quæ ſcilicet aduenięs materiæ, dat eſſe ipſi ſubſtantiæ, & iuxta quā fit ſpecierū differentia, quoniā materia vna eſt eadémque ſpecie in omnibus ſubſtantiis corporeis. Quòd ergo vna res ab alia differat ſpecie, varietas formæ eſt in cauſa, quoniā ab illa præcipue res capit eſſe, perfectióque ipſius iuxta illā pēſatur. Secundū hanc ergo formæ aſſignatā rationē manifeſtus eſt error, negare animā rationalē eſſe formā corporis humani etiā in quantū rationalis eſt. Ex eo nanque ſequitur hominē ipſum minimè rationalem eſſe, quod eſt hæreticū. Nam quod homo rationalis ſit, aut habet à forma, aut à materia: nō enim aliunde illi aduenire poteſt, cum eſſe rationalē non accidentialiter illi adſit, ſed eſſentialiter. Partes autē eſſentiales nullas alias habēt præter materiā & formā. A materia certum eſt nō oriri quod homo rationalis ſit, cum hac ratione omnes ſubſtantias quæ ſimilē habent cū homine materiam, oporteret eſſe rationales. Prouenit ergo à forma ſua quod homo rationalis ſit. Nam illa eſt (iuxta definitionem datam) à qua res ſuā habet perfectionē.

Petrus Ioannis.

Forma.

At iuxta Petri Ioannis dictũ anima rationalis in quantum rationalis est, non est forma corporis, ergo ab illa homo non habet quod si rationalis, quia sub illa ratione (vt inquit) non est forma. A nulla ergo sua parte essentiali habet quod sit rationalis, postquã nec à materia, nec à forma, non esset ergo simpliciter, iuxta dictũ illius, homo cẽsendus rationalis. Rursus: Si anima inquantũ rationalis est, nõ est forma corporis humani, ergo nec pars aliqua essentialis hominis: quoniam cum non sit materia, nõ est aliqua quæ esse possit. Quòd si sub hac ratione pars hominis non est, erit ergo ab homine necessario separandũ quicquid perfectionis sub hac occasione illi tribui solet, quoniam ab exteris non capit perfectionẽ suã. Propter hãc enim causam homo imago Dei dicitur, quia imaginẽ in anima impressam esse ab hominibus conceditur hac sola ratione, qua rationalis est. Non esset ergo homo imago Dei dicẽdus. Non esset etiam dicendus liber, quoniã sublato ab homine eo ꝙ rationale dicitur, etiam oportet separare ab eo id quod est liberũ, quoniã libertas sine ratione esse nequit. Quòd si libertatem ab homine tollas, nulla est via per quã mereri aut demereri possit: quoniã id quod liberũ non est, nunquã à Deo imputatur siue ad pœnã, siue ad gloriam. Erit ergo necessario cõcedendũ animam rationalem etiam inquantum rationalis est, esse formam corporis humani. Hic error damnatus est in concilio Viennensi sub Clemẽte. 5. Cuius concilij definito ponitur in lib. epist. Clementinarum tit. de sum. tri. & fide catho. cap. vnico, sub his verbis: Porrò doctrinam omnẽ seu positionem temerè asserentem aut vertentem in dubium quod substantia animæ rationalis seu intellectiuæ, verè ac per se humani corporis nõ sit forma, velut erroneam ac veritati catholicæ fidei inimicã prædicto sacro approbante cõcilio reprobamus, definientes, vt cunctis nota sit fidei synceræ veritas, ac præcludatur vniuersis erroribus aditus, ne subintrent, quòd quisquis deinceps asserere, defendere seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiua nõ sit forma corporis humani per se essen

Concilium Viennense.

tialiter, tanquam hæreticus sit censendus hucusque cõcilium Viennense.

SEcundus error (si modo error dici meretur) est, docens spiraculũ quod Deus sprauit in Adam, esse ipsam animam. Hæc assertio recitatur à Philastro inter hæreses, nullo tamen nominato illius assertionis autore. Tamen salua eius reuerentia, non video cur hanc assertionem hæresis nota signauerit. Primo quidem reperio hanc esse doctrinam plurium verè catholicorũ doctorum asserentium spiraculum illud quod spirauit in faciem hominis, esse animam hominis, quam tũc aut insufflando creauit, aut creando corpori infudit, Vnde Chrysostomus homil. 11. super Genesim ait: Et vt doceat nos quòd formatum illum de terra misericordia domini, & rationalem animæ essentiam habere voluerit, per quam animal hoc absolutum & perfectum fieret: Inspirauit, inquit, in faciem eius spiraculum vitæ. Vitalẽ dicere vult operandi efficaciã, ei qui de terra formatus est, spiraculũ datũ esse, & hoc substãtiã animę cõstituram. vnde subdit: Et factus est homo in animã viuentem. hæc Chrysostomus. Hoc etiam expresius dicit Eucherius, qui libro. 1. super Genesim sic ait: Ideo dicta est spiraculum vitæ, quia & iste aer pleruñque dicitur spiritus: sed tamen spiritus vitæ non dicitur, quia caret vita. Quæritur autem vtrum Deus animam insufflãdo fecit: an eam quam fecerat, corpori dando potius insufflauit? Vtrunque enim puto esse, nec habere aliquid quæstionis, quomodo siue insufflando fecerit animam, siue creãdo donauerit, nec de aliquo flatu suo, nec de seipso, sed ex nihilo aut sufflãdo creauit, aut creãdo corpori insufflauit, nõ quia illud spiraculum cõuersum est in animam viuentem, sed operatum est animã viuentem. hucusque Eucherius. Hoc idem dicunt Hugo cardinalis, & Nicolaus Lyranus in suis expositionibus super Genesim: quorum dicta nolui hic inserere, quia eorum libri passim habentur. hi tamen omnes viri catholici sunt. Iam opus est vt respõdeamus his quæ pro se Philaster adducit. Primo enim ait inspirationem esse diuini spiritus quandam gratiam, ac propterea di-

Chrysost. Gene. 1.

Eucherius.

cit spiraculum illud esse gratiam datam animæ Adæ post eius creationem, quemadmodum (vt ait) apostolis post resurrectionē insufflās, dixit: Accipite non animam, sed spiritum sanctum. Deinde adducit ex scriptura, nomine spiritus gratiam Dei designari, vt in primo Regum legitur de Saul quòd recessit ab eo spiritus domini, & immundus spiritus fatigabat eum. Et quod alibi legitur, in malignam animam non intrare spiritum sapientiæ. Certè hæc omnia parum vrgent, & in æquiuoco laborat. Ex ignorantia siquidem multiplicis significationis huius nominis spiritus procedit. Aliquā do enim aer in scriptura vocatur spiritus, vt ibi: Spiritus procellarum pars calicis eorum. Et alibi: Dixit & stetit spiritus procellarum. Et iterum in tertio Regū: Ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertēs montes, & conterens petras ante Dominum, nō in spiritu Dominus. Aliquando etiam omnis anima, siue ea rationalis sit, siue irrationalis, vocatur spiritus, vt in Genesi legitur: Mortua est omnis caro quæ habebat in se spiritum vitæ. Aliquando sola anima rationalis vocatur spiritus. Sic enim de Christo legimus: Inclinato capite emisit spiritum, id est, animam quam ip se propria potestate emisit, sicut prius dixerat. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Aliquando etiam sumitur spiritus pro tertia persona diuina Hoc autem rarissime inuenitur, vt absolutè nomen spiritus pro Deo sumatur, nisi cum quadam contractione, vt puta dicendo, spiritus domini, aut spiritus sanctus. Adæ ergo datum est spiraculum vitæ, id est, anima, quod manifestè conuincitur per id quod subiungitur, & factus est homo in animam viuentem. Per hoc enim homo factus est animal viuens, quod Deus spirauit in faciem eius spiraculum vitæ. In Apostolis autem, cum insufflat & dicit: Accipite spiritum sanctum: non addit scriptura, & facti sunt in animas viuētes, sicut de Adam dixerat. ideo flatus ille nō ad vitæ naturalis donationem referendus est, quemadmodum cum spirat in faciem Adæ, sed ad vitæ spiritualis, hoc est gratiæ cuiusdam largitionem. Magnum

Ioan 20.
1. *Reg.* 16.
Sap. 1.
Psal. 10.
Psal. 106.
1. *Reg.* 19.
Ioan. 19.
Ioan. 10.
Ioan. 2.

est ergo discrimen inter eum flatum quo spirat Deus in faciem Adæ, & eum quo in Apostolos spirauit: quoniam hic ad spiritualem quandam vitam, ille verò ad vitam, naturalem, quæ per animam sit referendus est, quod ex beati Pauli verbis aperte coniicere licet, qui ait: Factus est primus homo in animam viuentem, nouissimus autem Adam in spiritum viuificantem. Ibi enim Paulus discrimen ponit inter primum & secundum Adam, scilicet Christum, Quòd si spiraculum illud quo primus homo factus est in animam viuentem esset quædam spiritualis gratia, esset etiam primus homo factus in spiritum viuificantem: atque ita non esset tale inter eos quale Paulus assignat discrimen. Si autem adhuc contendat per hoc quod scriptura asserere videtur hominem integre formatum antequã inspirasset in faciem eius Deus, ergo ante spiraculum illud oportet quod homo habeat animam, eo quòd homo sine anima esse nequit Sic enim scriptura ait: Formauit Deus hominem de limo terræ. ecce hominem iã formatum: & continuò subditur, & inspirauit in faciẽ eius spiraculum vitæ. Ex quo videtur aliud esse spiraculum, aliud autẽ anima. Quibus respondemus conceden tes hominẽ sine anima esse non posse: his tamen nõ obstantibus, quotidiani quadã lege sermonis dici solet, talis homo est in gloria, cum tamen sola anima ibi nunc quiescat. hoc aut illo loco homo ille sepultus est, cũ tamen hoc ad solũ corpus referri possit. Nec istũ modũ loquendi abhorrẽt sacræ literæ. Nam animam sæpe interiorem hominẽ vocant, corpus verò exteriorem, tanquam duo sint homines, cum simul vtrunque vnus sit homo. Ex hoc igitur negocio argumentũ sumere licet, non esse facile de hæresi pronũciandum, etiam si testimonium adsit alicuius viri quãtumlibet docti. Nã beatus Augustinus in prologo sui lib. de hæresi, ad Quod vult Deum, testatur hunc Philastrum multas assertiones inter hæreses annumerasse, quæ minimè hæreses cẽsendæ sunt. Et quantum ad hanc assertionem spectat, in lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 24, irridet eo qui credunt spiraculum quod spirauit Deus in faciẽ Adæ, *Genes. 1.*

esse quandam gratiam animæ Adæ collatam, & nõ po tius ipsam animam.

TErtia de hac re hæresis est quæ docet hominis animam esse prius formatam quàm corpus. Hunc errorem beatus Hieronymus tribuit Ioanni episcopo Hierosolymitano in quadam epistola quã scripsit ad Pámachium aduersus errores præfati Ioãnis. In eundẽ errorẽ lapsus est Philaster Brixiensis, qui tã firmiter illi adhæsit, vt in suo libello de hęresi dicat esse hæresim, asserre prius esse corpus Adæ formatũ, deinde animã creatam & illi infertam. Et hanc suam sententiam Philaster persuadere conatur per id quod in lib. Geneseos cap. 1. dicitur: Et creauit Deus hominem ad imaginem suam. Quia enim iuxta animam homo est imago Dei, & nõ iuxta corpus, putauit Philaster tunc de animæ creatione solum agi. Cum autem in 2. cap. eiusdem lib. dicitur: Formauit igitur dominus Deus hominem de limo terræ, tunc credit de sola corporis formatione Mosen loqui. Et hac ratione motus censet fide tenendum esse, prius animam creatam esse, & corpus deinde plasmatum. Ex praua ergo scripturæ intelligentia hæc hæresis, sicut aliæ, oritur. Non enim intellexit bonus ille homo, quòd vtróque illo loco scriptura loquitur de totius hominis formatione: & scripturæ sacræ morem esse, aliqua per anticipationem semel sub compendio dicere, & postea ad illa longius differenda redire. Dixerat enim prius hominem esse à Deo ad sui imaginẽ creatum: sed vnde factus fuerat, an ex nihilo, non dixerat. Ideo 2. cap. iterũ hominis formationem repetit, vt largius & expressius de ea loquatur Nam quòd 1. cap. nõ de solius corporis, sed de totius hominis formatione fiat sermo, ipse verborum ordo satis apertè indicat. Sic enim ait: Et creauit Deus hominem ad imaginem suã ad imaginem Dei creauit illum: masculum & fœminã creauit eos. Ecce vides sexus distinctionem, masculum videlicet & fœminam. At hæc sexus diuersitas in corpore sita est, non in anima: quò fit, vt tunc sit corpus formatum, cum sexus distinctio exprimitur. Quòd autem prius sit corpus formatum deinde anima creata, verba

quæ

quæ in secundo cap. narrantur, satis apertè ostendunt. hæc enim referunt: Formauit igitur dominus Deus hominem de limo terræ: & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ & factus est homo in animam viuentem. Cum dixit hominem formatũ de limo terrę, corpus hominis expressit quoniam anima non est facta de limo terræ, sed corpus. Dicens, inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ, animã declarauit: quoniã hæc (vt in præfata hæresi docuimus) est spiraculũ vitæ, quod Deus inspirauit in faciẽ Adę. Cum ergo cõstet ex ipsius literæ decursu, prius fuisse hominem formatũ de limo terrę, & post ea in faciem illius Deũ inspirasse spiraculũ vitæ, cõuincitur inde, corpus fuisse prius plasmatũ, & deinde animam fuisse à Deo creatã. Hanc eandẽ sententiã confirmat beatus Hieronymus in præfata epistola ad Pãmachiũ, sic inquiens: Si fuit anima antequã Adam in Paradiso formaretur, in quolibet statu & ordine & vixit & egit aliquid (neq; enim possumus incorporalem & ęternã in modum gliriũ immobilem torbentémq; sentire) necesse est vt aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit, postea circundata sit corpore. Et si animæ est naturale, esse sine corpore, ergo contra naturam est esse in corpore. Si cõtra naturam est esse in corpore, ergo resurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet resurrectio contra naturam, ergo iuxta sententiam vestram, corpus quod cõtra naturam est resurgens, animam non habebit. Hæc Hieronymus, qui non solũm quę diximus asserit, sed argumẽtis pluribus nostrã, hoc est catholicam sentẽtiam confirmat. Deniq; Leo papa huius nominis primus de hac re sentẽtiam protulit. Nã in quadam epistola ad Astorigensem episcopum, quæ est in ordine. 71. in qua errores Priscillianistarum damnat, postquam decimo loco recẽsuit quendam illorum errorem quo dicunt animas hominũ prius in cœlo fuisse, & inde propter sua peccata fuisse delapsas, & humanis corporibus insertas, hęc verba subnectit: Quam impietatis fabulam, ex multorũ sibi erroribus texuerunt: sed omnes eos catholica fides à corpore suæ vnitatis abscidit, cõstanter prędicans atque veraciter, quod animæ

Hieron.

Leo papa 4.

hominũ priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere: nec ab vllo incorporantur, nisi ab opifice Deo, qui & ipsarum est creator, & corporum. Hæc Leo papa, vir quidem sanctus iuxta ac doctus. Et de hac re pro illius qualitate satis me dixisse arbitror. Aduersus hanc hæresim nullum alium scriptorum reperi præter B. Hieronymum in ea epistola quam supra citauimus: quo loco non plura aduersus illam dicit, quàm paucula, quæ illa proximè præfati sumus.

QVartus error astruit animam esse aut Dei substantiam, aut ex Dei substantia. Hoc monstrum inuẽtum est quorundam hæreticorum qui Gnostici sunt appellati, vocabulo à scientia, quam iactabãt, confícto. Horum principem alij alium tradunt. Philaster siquidem asserit eos à Nicolao diacono, de quo in Actis apostolicis fit mentio, duxisse originem. Irenæus autem in lib. 1. aduersus hæreses cap. 24. eorum autorem fuisse Carpocratẽ asserit: de quo postea dicemus. Irenæo magis crediderim, eo quòd doctior, diligẽtior, atque vicinior illis temporibus fuerit. Hunc cũdem errorem postea suscitarunt Manichæi, quorum dux fuit Manes quidã, iuxta nomẽ suũ insaniens, nam μαίνεσθαι Græcis insanire significat. Quare discipuli eius in Græcia (vt ait Augu.) nomen insaniæ, quasi doctiores & eo ipso mendaciores, vitantes, geminatam, Mannichęum, quasi manna fundentem, pro Manichæo, id est insano appellauerunt. Hic igitur Manes natione Persa, vita & moribus barbarus fuit, tam acer ingenio, vt insanire, vel dæmone adimpleri videretur: atque instinctu dæmonis agitatus inuisam & execrabilem omnibus hæresim docuit. Christum se esse mẽtitus est, ipsum etiam paracletum se esse aliquando dicebat. Elatus itaque hac insania, ad similitudinem Christi 12. discip. eligens ad prædicandum mittebat, dogmata stulta & impia, à diuersis hæreticis, qui iam prius extincti fuerant, mutuata, seminauit, & nostro orbi Persica venena propinauit. Ex hoc ergo Manete, Manichæorum hæresis orta est, tempore Probi Imperatoris, & Felicis papæ: quæ hæresis valde ecclesiam infestauit, & longo tempore durans

Gnostici.

Manichæi.

plures prouincias infecit. Ab his enim numerosa hæreticorum colluuies progreditur. Multi nanque hæretici sub hac hæresi militarunt, quanuis aliis nominibus appellati sunt. Ad Manichæos siquidē pertinent Audiani, ab Audeo Syro sic dicti, de quo agitur memoria lib. 7. hist. tripartitæ, cap. 11. Apocaritæ, Brachitæ, Dicartitæ, Tascodrogitæ, Teselitę, Tetraditę, de quibus omnibus fit mentio. C. de hæreticis & Manichæis, alij etiam plures viri alioqui docti, vt Faustus, Felix, contra quos diuersas habuit beatus Augu. disputationes, diuersosque scripsit tractatus. Hi ergo Manichæi cōuenerunt in vnum cum Gnosticis aduersus dominum, & aduersus idem, quam ille per Apostolos & Prophetas nos docuit: dicentes animam hominis esse Dei substātiam. Contra hunc errorem est primo illud, quod paulò ante pertractauimus ex li. Geneseos: Formauit Deus hominem de limo terræ, & spirauit in eo spiraculum vitæ, quod spiraculum superius ostendimus esse animam ipsam, per id quod subditur: Et factus est homo in animam viuentem. Si anima ergo est illud spiraculum quod spirauit Deus in faciem Adæ, sequitur eam non esse de Dei substātia, quemadmodum flatus ex ore hominis prodiens non est de substantia hominis, sed ex aere circumfuso. Sicut ergo nos possumus non de nostra natura qua homines sumus, sed de isto aere circūfuso, quem inspirando & respirando trahimus & expellimus, flatum facere cum sufflamus: ita omnipotens Deus, non de sua natura, neque de subiacenti materia, sed etiam de nihilo potuit facere flatum, quem corpori hominis inserēdo, inspirasse vel insufflasse cōueniētissime dictus est. Quod si fortè ex hoc contendant animam esse æqualem cum Dei sapientia, de qua dicitur: Ego ex ore altissimi prodij, huic obiectioni respondemus quod non dicitur sapientiam ore Dei efflatam fuisse: sed ex ore eius prodiisse. Deinde non omnia quæ ex Dei ore prodeunt, oportet ea æqualia esse. Nam in Apocalypsi legimus dominum dicētem cuidam: Vtinam frigidus aut calidus esses: sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. Præterea si animā Deus

Audiani. *Apocaritæ.* *Bracch.* *Dicarcitæ.* *Tascodrogitæ.* *Teselitæ.* *Tetraditæ.* *Eccl. 24.* *Apoc. 3.*

ex sua substantia fecisset, sitque anima eiusdem substantiæ cuius est Deus, necessariũ est vt easdem habeat proprietates quas Deus: quemadmodũ pater & filius, videlicet Ioannes & Petrus, quoniã eiusdem sunt substãtiæ, in eademq; sunt specie, easdem etiam habẽt proprietates, præcipuè eas quæ naturaliter adsunt, & minimè separari possunt: vt gratia exẽpli, si vnus rationalis, & alter: si vnus risibilis, & alter: si vnus mortalis, & alter. At multæ sunt proprietates quas Deo necessariò tribuimus, quæ animę nullo pacto cõuenire possunt. Deus enim est omnipotẽs, anima autẽ nostra non solũ non potestomnia, verũ pauciſſima sunt quę potest. Deus est immutabilis, iuxta illud: Ego Deus, & nõ mutor, & alibi: *Mala.3.* Apud quẽ nõ est trãsmutatio, nec vicissitudinis obũbratio. In anima autem nostra quot sunt bone Deus mutationes? *Iac.1.* Modo hilaris, modo tristis, modo iracunda, modo mãsueto: aliquãdo vult, aliquando idẽ non vult: modo aliquid amat, postmodũ illud idẽ odio prosequitur: nunc vitiis dedita, nũc virtutibus studẽs. Non enim im- *Iob.13.* merito dixit Iob, nunquã in eodem statu hominem permanere: quod nõ minus verũ est de anima, quàm de corpore. Si ergo hæc animæ cõueniũt, quę necessario Deo repugnãt, cõsequens est animã nõ esse eiusdẽ substãtiæ cũ Deo, nec aliquo modo ex substantia diuina procedere. Verũ post hæc omnia audiamus quid ecclesia in hac re definierit, quoniã iuxta superius dicta, ecclesiæ definitioni velut diuino oraculo obediẽdum est. Cõcilium siquidẽ Braccaren. primum ca. 5. suorũ Decretorũ sic definit: Si quis animas humanas vel ãgelos ex Dei credit substãtia extitisse, sicut Manichæus & Priscillianus dixerũt, anathema sit. Ne ergo cum Manichæis & Priscillianistis anathemati aliquis subiaceat, ecclesię obediat oporter, dicẽti animas à Deo creatas esse nõ ex Dei sub- *Leo papa.* stãtia, aut ex subiacẽti materia, sed ex nihilo. Et Leo primus huius nominis põtifex epistola septuagesima prima cap. 5. sic ait: Quinto autem capitulo refertur, quod animam hominis diuinæ asserant esse substantiæ, nec à natura conditoris sui cõditionis nostræ distare naturã. Quam impietatem ex philosophorum quorundam &

Manichæorum opinione manantem, catholica fides damnat, sciēs nullam tam sublimem támq; præcipuam esse facturam, cui Deus ipse natura sit. hæc Leo papa. Et multa alia ad hanc rem pertinētia eo loco dicit, quo de Priscillianistarum erroribus tractat.

QVintus error est qui docet animas non creari à Deo. Hic autem error adhuc diuisus est, sicut solenne est hæreticis nusquam tenere vnitatē. Quidam enim dicūt animas factas esse ab angelis, factásq; ex igne & spiritu. Huius erroris autores fuerūt Seleucus & Hermias Galatæ, vt ait Philaster, à quibus Mesalianorū hæresis ortà est, vt dicitur in 7. li. hist. tripartitæ, ca. 11. Alij autem dicūt animam filij fieri ab anima patris, quemadmodū corpus ex corpore. Huius erroris autor extitit Tertullianus, vt ait beatus August. in lib. de hæresibus ad quod vult Deū ca. 89. Quis autem is fuerit, qualisque eius doctrina, cū ex aliis, tum etiam in lib. il lustrium virorum beati Hieronymi plenius discere potes. Huius sententia est, animam hominis esse corpoream, quanuis immortalē & ex anima patris velut corpus ex corpore generari. Hunc errorem docuit Apollinaris quidam Alexandrinus, de quo fit mentio in 5. li. hist. tripartitæ ca. 44. Hunc eūdem errorem tenent Luciferiani, à Lucifero quodam Caralitano episcopo eorū principe sic nominati, de quo in 10. li. historiæ Ecclesiasticæ per Ruffinū addito fit mentio, nec tamen iste error illic ei tribuitur. Verū Guido carmelita dici hūc errorem esse Luciferianorū: nescio tamen quos autores in hac parte secutus sit. Quoniam beatus Aug. in lib. de hæresi ad Quod vult Deū ca. 81. de eis diserens, dubius est in primis an sit hæc eorum assertio. Deinde etiā dubitat an dato quod eam tenuerint, propter illam censendi essent hæretici. Et de Tertuliano loquens loco proximè citato, cumq; errorem hunc illi tribuat, dicit tamen non propter assertionem hanc esse clamatū hæreticum, sed quia ad Cataphrygarū sectam accedēs, secūdas nuptias velut adulteria dānauerit. Nam idem beatus pater Augustinus sępissimè anceps est & dubius quid de animæ origine sentiendum sit. Credit enim (vt

Seleucus.
Hermias.
Messalia-ni.
Tertulia-nus.
Apollina-ris.
Luciferia-ni.

ipsemet fatetur in epist. de hac re ad Hieronymum per Orosium presbyterũ missa, & in epist. ad Optatũ) animas à Deo creari, & non ex traduce velut corpus generari: an autem ad hoc credẽdum fides catholica nos cogat, ipse dubitat: quoniã (vt ait) nullus est sacræ scripturæ apertus locus qui hoc cõiuncat. Si enim quis adferat illud Psal. Qui fingit spiritum hominis in ipso, & illud: Qui finxit sigillatim corda eorũ: his duob⁹ testimoniis respõderi potest, quod fingere dicimus eũ qui ex præexistẽti materia aliquid facit: sicut solemus appellare figulos eos artifices qui ex massa terrea vasa conficiunt, ac proinde quãuis ex illis autoritatibus optimè cõuincatur hæresis, dicẽs, animas non creari à Deo, sed ab angelis, vt dixerũt Seleucus & Hermias: non tamen cõuincitur eas à Deo produci ex nihilo, quoniã fingere id nõ signat. Magis siquidẽ est creare quàm fingere, & tamẽ non semper creare in sacris literis sumitur pro eo q̃ est producere ex nihilo: quod vel ex eo loco psalmi patere potest, vbi dicitur: Cor mundũ crea in me Deus. Nã ibidẽ creari petit anima, quę iam exist it. Et in alio loco dicit: Emitte spiritũ tuum, & creabũtur. Si ergo iam existens creatur, per nouæ iustitiæ receptionẽ: quid prohibet vt iam existens fingi dicatur, eo quòd aliquid nouũ acquisierit? Quòd autẽ i Ecclesiastæ legitur: Et reuertetur pulvis in terrã suã sicut erat, & spiritus reuertetur ad domiñ suum qui dedit illũ, hic locus etiam manifestissime cõuincit animam produci à Deo, sed quod anima ab eodem ex nihilo producatur, non ostẽdit, imò (vt August. ait) facilẽ huic obiectioni respondetur, corpus in terrã de qua factum est primum hominis corpus, reuerti, sed spiritũ ad Deum à quo facta est prima hominis anima. Dicent enim si qui hunc tutantur errorẽ, quod sicut nostrũ corpus quãuis ex illo primo corpore propagatum sit, eò tamẽ redit vnde ipsum primum corpus effectum est: sic anima nostra quãuis ex primo anima propagata, non ad nihilũ quia immortalis est, sed ad Deum redit, à quo prima anima facta fuerat. Vnde Aug. in epist. ad Hieronymũ superius memorata de hac sententia loquens, sic ait: Nolo mihi dicatur pro hac sententia de-

Psal. 32.

Psal. 32.

Psal. 30.

Eccl. 12.

August.

bere accipi quod scriptum est: Qui finxit spiritū homi nis in ipso &, qui finxit sigillatim corda eorū. Aliquid fortissimū atque inuictissimū requirēdū est, & nos non cogat Deū credere vllarū animarū sine culpa aliqua dā natorē. Et parū infra. Nec illud quod in Ecclesiastę scri ptū est: Tunc cōuertetur in terrā puluis sicut fuit, & spi ritus reuertetur ad dominū qui dedit illum: istā confirmat sententiā quā volumus esse nostram. hęc Augusti. Et in epistola ad Optatum de origine animarū sic ait Sed vbi res naturaliter obscura nostrū modulū vincit, & apertè diuina scriptura nō subuenit temerè hinc ali quid definire humana coniectura præsumit. Secundū vitas autem quas proprias habere incipiūt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At verò secundū originale peccatū veteres nascuntur, ideo bap tismate renouantur. Aliquid ergo certū de animæ origine nōdum in scripturis sanctis reperi. Nā hi qui nouas sine vlla propagine asserūt animas fieri, inter testimonia quibus id nituntur ostendere, ponunt etiā illa duo quæ paulò ante cōmemoraui: Qui fingit spiritum hominis in ipso. &, Qui finxit sigillatim corda eorū, de quibus vides quemadmodum possit à resistentibus re-sponderi. hucúsq; August. Quamuis ergo Augustinus credat animas non fieri ex traduce, sedex nihilo à Deo produci, ad hoc tamen credendū dicit nullā esse sacræ scripturæ cogentem autoritatē. Et B. Eucherius Lugdu nēsis episcopus, qui Augustino centū annis & aliquando amplius posterior fuit, lib. 1. super Gene. exponēs illud: Et ædificauit dominus Deus costam quā tulerat de Adā in mulierē, sic ait: Quęritur vtrū fœmina de latere viri formata, ex eius anima acceperit animā? Et vtrū sicut caro nascētiū ex carne, sic animę ex animabus procreē tur? An nouæ sęper creārur à Deo ex nihilo? Quæ quæ stio in definiēdo difficilis est, quia nihil est à sanctis vi ris, vel scripturarū autoritate manifestius pronūciatū. hæc Eucherius. Cæterū, beatus Thomas in suā summa cōtra Gētils li. 2. ca. 86. hāc materiā ptractās, dicit esse errorem animas ex propagine velut corpora deriuari: post cuius erroris oppugnationem subnectit hunc fus-

Eucherius.

Gen. 2.

se Apollinaris errorē. Nec tamen á præcedentibus sanctis viris aliqua ex parte recedit, nec aliquid certius de anima adfert. Nam quamuis beatus Thomas dicat esse errorē, non tamen dicit esse hæresim. Lata est differentia inter hæresim & errorē: quoniā etsi omnis hęresis sit error, non tamen vice versa oportet vt omnis error sit hęresis censendus, vt in principio huius operis docuimus. Atque hoc ipsum sensisse visus est sanctus doctor cum appellauit errorem, quia aduersus illū disputans, solū argumentationibus merè philosophicis agit, nullas scripturæ autoritates adferens, quoniā contra Gētiles in illo operis libro agebat, non contra hæreticos. Hinc ergo colligere hoc vnum valebimus, hāc assertionem Tertulliani & Apollinaris, si aliquis sit sacræ scripturæ locus apertus, aut ecclesiæ definitio cui repugnare ostendatur, esse hæresim censendā, si autem nullus scripturæ locus, aut ecclesiæ definitio in hac parte reperiatur cui repugnet etsi nō sit hæresis appellanda, dicetur tamen error: cū constet ex physica ratiocinatione eā lōgissime à veritate distare. Ad quod persuadendū, post eas quas beatus Thomas adfert argumentationes loco proximè citato vnā ex meo capite in mediū producam, quæ maximè ad rem confirmandam facit. Si anima ex anima propagatur, vt corpus ex corpore, aliquod semen oportet à parentibus decidere in coitu vnde auima formetur, sicut semen decidit ad corporis formationem: alioqui dicetur anima ex nihilo produci, & non ex propagine, si nihil à parentibus decisum est vnde ipsa formetur. At cum sæpe eueniat, vt semina sine vllis conceptibus irrita permaneant, & coitus sine vllā prolis generatione fruſtrati succedant: quærendum tunc est quid de animæ semine factū sit, an pereat an maneat? Si illud perire asseris, animā oportebit etiam te dicere esse mortalem: quia impossibile est vt cuius causa & semen mortale est, ipsum immortale sit. Quòd si illud perire negas, quin potius manere contendis: quare anima non generatur, cum semen illius decisum sit vnde propagāda erat? Nunquid dicēdū erit sicut de corpore, ideo animā nō generari, quia qua

litates disponẽtes ad eius generationẽ requisitæ defuerint: ita vt sicut ex nimia frigiditate mulier quãuis semine viri recepto non concipit, ita etiã anima quantũuis eius semine in ventre matris recepto, ob defectum alicuius similis qualitatis requisitæ nõ producatur? Quo cõcesso erit necessario dicendũ animę substantiã ex aliquibus qualitatibus pendere, tã in generatione, quã in eius cõseruatione, ita vt illis semini eius adhibitis sub sequatur animę generatio: illis semotis anima nec generari nec subsistere queat. At cũ qualitatibus illis aliquæ reperirẽtur cõtrariæ (quoniã alioqui nihil obstaret quò minus semine deciso, ex semine ipso cui maximè animæ cõueniunt, orirẽtur, si nihil aliud esset illarũ ortui repugnãs) oporteret qualitates illas corruptioni esse subiectas, quibus corruptis necessario tũ anima corrũperetur. Atq; ita oporteret animã fateri esse mortalẽ. Verũ etsi hæc collectio maxime persuadeat, vehementérqu; vrgeat, non tamen cogit vt ex ea oporteat dicere istorũ assertionẽ esse hæreticã: quoniã in causa fidei efficaciores sunt autoritates, quã quæcũq; physicę argumẽtationes, dicẽte Hieronymo in epist. ad Theophylũ Alexandrinũ: Fides pura & aperta cõfessio non quęrit strophas & argumẽta verborum. Quòd verò ait Tertullianus animã esse corp⁹, si ita intelligat, esse corpus, vt partes habeat, inpartésq; scindi possit, quarũvna in vno sit loco, altera in altero: hoc manifestè cõuincitur esse hæreticũ, per hoc ꝙ sacrę literę docẽt animã esse spiritũ. At ꝙ spiritus est, corp⁹ nõ est, nec esse potest. Dominus siquidẽ post resurrectionẽ suã discipulis apparẽs, illisq; existimãtibus cũ spiritũ esse, dixit: Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sũ. Palpate & videte, quia spiritus carnẽ & ossa non habet, sicut me videtis habere. Animã autem esse spiritũ, pluribus scripturæ testimoniis comprobatur. Salomon enim in Ecclesiaste ait: Quis nouit si spiritus filiorũ Adam ascendat sursum? Et Dominus animã suã in morte cõmendãs patri ait in manus tuas Domine cõmendo spiritũ meum. Et liberam promptanque voluntatem se habere ad passionem subeundam ostendens, ait: Spiritus promptus

Luc. 24.

Eccle. 3.

est, caro autē infirma, vbi nomine spiritus signauit animam. Et Paulus carnis & animæ pugnā describens, ait:
Luc.23. Caro concupiscit aduersus spiritū. Anima ergo nō po-
Matt.26. test esse corpus, cum sit spiritus. Sed opus est iam vt cō
Gal.5. tra Messalianos aperta sacræ scripturę testimonia proferamus, quibus conuincamus animam hominis nō ab angelis (vt illi dicunt) sed à Deo creatam fuisse. Primo illud est manifestū quod de creatione hominis, Moses
Gen.1. refert Dominū dixisse: Deus enim dixit: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā. Et post pauca dicit Moyses: Creauit itaque Deus hominē ad imaginē suā. Fortè dicēt Messaliani quod per illud verbū, faciamus, Deus loquitur ad angelos quos voluit esse partici pes creationis animarū. Sed hoc facile cōuincitur esse falsū: quia ad quorū imaginē factus est, illis dicit faciamus. Non est autē factus homo ad imaginē angelorū, sed ad imaginē Dei, ergo non angelis sed aliis personis diuinis dicit Deꝰ pater: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā. Prętera, illud est manifestius ꝙ postea in eodem libro de creatione hominis differens Moyses ait: Inspirauit (inquit ille) in faciē eiꝰ spiraculū vitæ. At spiraculū illud fuisse animā quàm Deus corpo ri Adæ infuderat, iam suprà hæresi secunda ex sacris doctoribus ostendimus. Deinde plurima sunt sacræ scripturæ testimonia quæ docent Deum esse omnium
Sapien.1. creatorem: ergo etiam animarum. Salomon ait: Creа-
Heb.13. uit Deus vt essent omnia. Et Paulus ad Heb. ait: Qui omnia creauit Deus est. Et vingintiquatuor seniores
Apoc.4. in Apocalypsi Ioannis adorantes Deū, dicunt: Dignus es domine Deus noster accipere gloriam & honorē & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatē tuam sunt & creata sunt. Demum cōtra hanc hæresim
Leo papa sunt plures ecclesiæ definitiones. Leo papa in epistola ad Toribium Astoricensem episcopum ait: Animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere: nec ab vllo incorporantur nisi ab opifice Deo, qui & ipsarum est creator & corporum. hæc ille, Symbolum Nicæni concilij ait: Credimus in vnum Deum patrē omnipotentē, omnium visibiliū inuisibi-

liúmq; factorẽ. Eidem sententiæ subscribit Constantinopolitanum concilium. Eadẽ sententia apertius declaratur in concilio Lateranensi sub Innocentio.3. celebratũ, cuius decretũ quia iam supra in titulo de Angelo citauimus, ideo non est opus vt hic iterum repetatur.

SExta hæresis est quæ asserit animas sceleratorũ hominum post mortem conuerti in dæmones, & in quæcunq; animália bruta suis meritis cõgrua. Hãc hæresim recitat Philaster, nullo tamẽ illius nominato autore. Et Guido carmelita longo satis tempore posterior in suo lib. de hæresibus, cap. 76. inter hæreses innominatas, quarum nõ est certus autor, eam recenset. Verũ de hoc Guidone valde miror, quod eam sine nomine posuerit præcipue cũ legerit (vt credi par est) Aug. in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum. Hic enim etsi cap. 78. istũ errorẽ sine nomine autoris scribat, sequẽs Philastrũ in illa parte: postea tamen eas recensens hæreses quæ nec à Philastro nec ab Epiphanio cõmemorantur, ca. 86. de Tertulliano differens, ait Tertullianũ sensisse animas hominũ pessimas, post mortem in dæmones verti. Et idem Guido cap. 63. de erroribus Tertulliani scribens, hunc errorem illi tribuit: quapropter miror qualiter postmodum inter innominatas hæreses eam locauerit. Tertullianus ergo sensit animas hominũ, non omnes, vt Guido indifferẽter illi tribuit, sed animas hominũ pessimas post mortẽ cõuerti in dæmones. An autem ipse dicat eas cõuerti etiam in pecudes, Augustinus tacet, & mihi non est certũ. Quòd si neget, erit in hac sola pte hęc hęresis sine nominato patrono. Quid autẽ Tertullianũ mouere possit vt in hunc errorem laberetur, certè nõ video: nisi fortè illud quod Dominus apud Ioannẽ Iudæis pessimis loquens, ait: Vos ex patre diabolo estis. Et de trãsmutatione in pecudes, qui eã tutantur, fortè mouẽtur ex illo quod Ioãnes Baptista ait: Progenies viperarũ, quis demõstrauit vobis fugere à ventura ira? Verum hæc parũ mouere deberẽt virum vel mediocriter doctum: præcipuè si consideraret nõ omnia sacræ scripturæ verba sumẽda esse iuxta solã grãmaticæ nudã significationẽ. Sacra etenim scri-

Ioan. 8.

Matth 3.

SEptima hæresis est, quæ dicit animam hominis simul cum corpore in morte hominis corrumpi. Et hæc in duas adhuc sectas partita est, quibusdam dicentibus eas cum corporibus simul interire, sed postmodum in resurrectione iterum cũ corporibus suscitari. Hic error (vt ait Eusebius lib. 6. historiæ Ecclesiasticæ ca. 26.) exortus est in partibus Arabiæ. Sed hos hæreticos, quoniam nullum eorum Eusebius nominat autorem, beatus Augustinus lib. de hæresibus. cap. 83. dicit quod possimus Arabicos nominare, quo nomine à posteris, qui de hæresibus scripserunt, nominantur. Hi disputatione Origenis præsentis, & eos alloquentis, teste Eusebio, citò resipuerunt. Alij autem dicunt animam sic in morte hominis cum corpore perire, vt nusquam postea redeat, quo facto videntur etiam hi negare resurrectionem. Verùm de hoc aliàs inferius longius pertractabimus, cùm de resurrectione agemus. Hic fuit error Saducæorum: quem errorem omisissem, nisi alius illum postmodum suscitasset: quoniam solas illas hæreses pertractare decreui, quæ post Christi aduentum ex ortæ sunt non illas quæ ante Christi aduentum extiterunt, prout beatus pater Augustinus in suo libro de hæresibus etiam fecit. Hermannus igitur Rissuich Holandinus, de quo iã supra fecimus mentionem, post Saducæos hunc suscitauit errorem. Hi ergo etsi inter se diuisi, in hoc tamen conueniunt, vt dicãt animam per hominis mortem simul cum corpore perire. Quapropter vno eodémque gladio feriendi sunt. Primò ergo ante omnia annotandum decreui, immortale aliquid bifariam dici: vno modo vt solum neget actum moriendi, ita vt illud dicatur immortale, quod nunquam morietur, quãuis mori posset: quomodo aliqui dicũt, Adam si in iustitia perseuerasset, immortalem futurũ, sic quòd nunquam moreretur, quanuis potentiam (vt dicunt) haberet ad mortem. Alio modo aliquid dicitur immortale, vt non solum neget actum, sed potentiam mortis, ita vt sicut nũquam morietur, ita nec mori possit, quomodo dicimus Deum immortalem. Hoc vltimo modo conuincere animam esse immortalem, maiùs requirit.

Arabici.

Hermannus.

Rissuich.

opus, quàm Enchiridion nostrum patitur: qua propter non omittere decreui, præcipuè cum ad istos hæreticos reuincendos satis est probare animam hominis quantumlibet corpore pereunte nunquam perituram. Hoc autem euidentissimè conuincitur ex præmio bonorũ & malorũ, vbi dicitur de vtrisque: Ibunt hi, scilicet iusti, in vitam ęternã: illi autem, id est, peccatores, in ignẽ æternum. Æternum autem esse non potest, quod aliquando finietur. Et de iustis in particulari dicitur. Spes
Sap. 5. illorum immortalitate plena est. Præterea, diuersa hominum in hoc seculo vita, cui indignum sæpe pro nũc contigit primum, adeò efficax mihi videtur argumentũ, vt etiã si scripturæ testimonium deesset, sufficeret ad conuincendum, animã post mortem hominis manere: quoniam videmus in hac vita præsenti peccatores sceleratissimósque homines sæpissimè prosperari, nullásque suis meritis dignas hic luere pœnas: econtrario iustos aduersis vexari, morbis cruciari, plurimáque pati incommoda. Quòd si animæ nunquã post hominis mortẽ manerẽt, posset mundi gubernator, cui hæc omnia subsunt, velut iniustus, accusari, & iniustitiæ reprehendi, quòd iustos puniret, sceleratósque homines præmio afficeret. At cũ nullo pacto Deus tãquam iniustus sit accusandus, quoniã iustus dominus, & iustitias dilexit, hinc conuincitur animam post mortem hominis aliquã habere vitã in qua vnusquisque recipiet congrua suis meritis præmia. Præter hæc tamen, scripturæ sacrę est apertissimum testimonium. In libro siquidem Sa-
Sap. 11. pient. legitur: Excæcauit illos malitia sua, & nescierunt sacramẽta Dei, neque mercedẽ sperauerũt iustitię, nec iudicauerũt honorẽ animarũ suarũ, quoniã Deus creauit hominẽ inexterminabilem: ad imaginẽ similitudinis suæ fecit illum. Ex quo loco apertè conuincitur animã esse inexterminabilem. i. incorruptibilẽ & immortalem, quoniã vt ex litera patet, de homine disserit iuxta animã, & nõ iuxta corpus, iuxta quã in homine imago Dei sita est. Sic enim ait: nec iudicauerũt honorem animarũ suarum. Et causam subdẽs ait: quoniã creauit Deus hominẽ inexterminabilem. Et in eodẽ lib. de ani-

mabus iustorũ Salomõ loquens, ait: Iustorũ animæ in manu Dei sunt & non tanget illos tormentum, malitiæ. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. De eisdẽ etiã animabus iustis dicitur in Apocalypsi: Vidi sub altare Dei animas interfectorũ propter verbum Dei, & propter testimoniũ quod habebant, & clamabant voce magna, dicẽtes: Vsquequo domine verus & sanctus non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant terrã? Et datæ sunt illis singulæ stolę albę, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt sicut illi. Et in eodẽ lib. alibi dicitur: Vidi turbã magnam, quã dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum: & clamabãt voce magna dicẽtes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Qui autem sint isti de quibus loquitur vnus ex senioribus explicuit, dicens: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, &c. Rursus, apud Lucã anima iusti Lazari deportatur ab angelis, & collocatur in sinu Abrahæ: & anima diuitis epulones post eius mortẽ sepelitur in inferno, vbi cruciatur, atque inde loquitur, cũ Abraham. Anima ergo posthominis mortem manet. Deinde dominus apud Matthæum ait: Nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ non possunt occidere. Si autem anima mortalis esset, & simul cum corpore periret, occidens corpus simul etiam occideret, & animam, sicut fit in bruto, cuius anima ab interficiente corpus occiditur. Accedit ad hæc quod dominus apud eundẽ Matth. ait Sadducæis resurrectionẽ negãtibus: De resurrectione autẽ mortuorũ nõ legistis quod dictũ est à Deo dicẽte vobis: Ego sum Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Nõ est Deus mortuorũ, sed viuentiũ. Anima ergo mortuo quãtũlibet corpore viuit, nec simul cũ corpore petit. Contra hãc hæresim extat expressa ecclesiæ

Sap.3.

Apoc.6.

Apoc.7.

Luc.16.

Matt.10.

Matth.22.

Exod 3.

definitio data in concilio Lateranensi sub Leone decimo celebrato, quæ talis est: Leo episcopus seruus seruorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbãte cõcilio, Apostolici regiminis solicitudo nos assidue pulsat, vt medendis animarum languoribus, quarum nos ex alto omni potens autor curam habere voluit, his potissimum qui instantius fideles nunc vrgere cernuntur salutifero olei & vini medicamine ad instar Samaritani in euangelio, solicitam operam impendamus. Ne nobis illud Hieremiæ obiiciatur: Nũquid res nostra nõ est in Galaad aut medicus non est ibi? Cum itaque diebus nostris (quod dolenter ferimus) zizaniæ seminator antiquus, humani generis hostis nonnullos perniciosissimos errores à fidelibus semper explosos in agro domini super seminare & augere sit ausus, de natura præsertim animę rationalis, quòd videlicet mortalis sit aut vnica in cũctis hominibus: & nonnulli temerè philosophãtes secundũ saltẽ philosophiã verũ esse assẽrãt, cõtra huiusmodi pestẽ oportuna remedia adhibere cupiẽtes. Hoc sacro approbante cõcilio dãnamus, & reprobamus omnes asserentes animã intellectiuam mortalẽ esse aut vnicã in cunctis hominibus, & hęc in dubium vertentes, cum illa nõ solum veré per se & essentialiter humani corporis forma existat, sicut in canone felicis recordationis Clementis papæ quinti prædecessoris nostri in generali Viennensi concilio ædito continetur, verùm & immortalis pro corporum quibus infunditur multitudine singulariter multiplicabilis & multiplicata & multiplicãda sit, quod manifestè constat ex euangelio, cum dominus ait: Animam autem occidere non possunt, & alibi: Qui odit animam suam in hoc mundo in vitam æternam custodit eam. Et cum æterna præmia & æterna supplicia pro merito vitæ iudicãdis repromittit: aliàs incarnatio & alia Christi mysteria nobis minimè profuissent, nec resurrectio expectanda foret ac sancti & iusti miserabiliores essẽt (iuxta Apostolum) cunctis hominibus. Cúmque verum verò minimè contradicat, omnem assertionẽ veritati illuminatę fidei contrariã omnino falsum esse diffi-

Hieremy.

ni-

nimus: & vt aliter dogmatizare nō liceat districtius in hibemus. Omnésq; huiusmodi errores assertionibus in hærentes veluti dānatissimas hæreses seminātes per omnia vt detestabiles & abominabiles hæreticos & infideles, catholicam fidem labefactātes vitandos & punidos fore decernimus. Insuper omnibus & singulis philosophis in vniuersitatibus studiorū generalium, & alibi publicè legentibus districtè præcipiendo mādamus, vt cum philosophorū principia aut cōclusiones in quibus à recta fide deuiare noscūtur auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc de animæ mortalitate & mundi æternitate ac alia huiusmodi, fieri caueātur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo pro posse docere, ac omni studio huiusmodi philosophorum argumēta, cum omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resoluere. Et cum non sufficiat aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & ne iterum pullulēt funditus euellere, ac eorum semina originaliśq; causas, vnde facile oriuntur, remouere. Cum præcipuè humanæ philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundum verbum Apostoli euacuauit, & stultam fecit, absque diuinæ sapientiæ condimento, & quem sine reuelatæ veritatis lumine in errorem quandoque magis inducunt, quàm in veritatis elucidationē. Ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari constitutione ordinamus & statuimus, ne quisquam de cætero in sacris ordinibus constitutus, secularis vel regularis aut aliàs ad illos à iure arctatus in studiis generalibus, vel alibi publicè audiendo, philosophiæ aut poesis studiis vltra quinquennium post grammaticam & dialecticam sine aliquo studio theologię, aut iuris pontificij incumbat. Verum dicto exacto quinquennio, si & illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul, aut seorsum, aut theologiæ, aut sacris canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis & vtilibus professionibus sacerdotes domini inueniant, vnde infectas philosophiæ & poesis radices purgare, & sanare valeant. Et hos canones per ordinarios locorum vbi generalia

ſtudia vigent,& rectores vniuerſitatis eorũdem ſtudiorum ſingulis annis in principio ſtudij in virtute ſanctę obedientiæ publicari mandamus. Nulli ergo,&c.

OCtaua hæreſis eſt, quæ aſſerit animas tranſire de corpore in corpus: ita vt poſt vnius hominis mortem anima illius ad aliud corpus vegetãdum atque fouendum tranſeat. Hæc Pythagorę philoſophi fuit olim ſententia, cui impij Albanẽſes poſtmodum adhæſerũt. Eandem hæreſim amplexati ſunt Albigenſes hæretici, ſic dicti quoniam ex comitatu Albigenſi prope Tholoſam orti ſunt anno domini. 1200. tempore Innocentij papæ huius nominis tertij. Quam ſententiã ſecluſa ad huc fide, ſed ſola ratione naturali ductus facilę quiſque deſeret, ſi conſideret quod nihil omnino eorum quę ante fuerũt, meminerint animę. Oportebat ſiquidem eas meminiſſe eorum quæ ante facta ſunt. Neq; veriſimile eſt vt hoc imputetur corpori, ita vt corporis admixtio vniuerſam ipſorũ, quæ ante habita erant, in totũ extingat memoriã. Sicut enim non ſoporato & quieſcente corpore, quæcunque anima apud ſe ſola videt, horũ plura reminiſcitur, atq; ſæpe poſt multum tẽporis, ea quæ per ſomnium viderat, vigilans annũciat: ſic etiam reminiſceretur illorum quæ antequã in hoc corpus veniret, in alio corpore egerat. Quòd ſi quis fortè neget vllam eſſe ſoporis ſimilitudinem, pro eo. ſ. quòd corpore ſoporato anima adhuc ſuam operationem corpori communicat: ita quod nõ eſt illa ſola quæ operatur, ſed ipſa inſtrumento corporis vtens: ideo aliam congruentiorem adferam ſimilitudinem. Paulus ſiquidem in tertiũ cœlum raptus vidit arcana Dei quæ non licet homini loqui: in quo raptu, quãuis ipſe dubius ſit an eius anima in corpore fuerit, an extra corpus: hoc tamẽ eſt certum, animam tunc minimè corporeis ſenſibus vſam, ſed ipſam ſolã ſine vllo corporis adminiculo in illa fuiſſe arcanoram cõtemplatione: quoniam corporei ſenſus ad illa contẽplanda minimè valerẽt, & tamen poſtea illorum quæ vidit, reminiſcebatur. Si ergo huius quod in breuiſſimo tẽpore extra viſum eſt, cũ ad corpus rediit, reminiſcitur: multo magis anima illorũ reminiſcere-

2. Cor. 11.

tur, in quibus per tot tẽpora in alio corpore viuens re morata est. Quòd si quis fortè Platonẽ imitatus dicat, cum in aliud corpus animæ transfundũtur, eas obliuionis quoddam poculũ à nescio quo dæmone oblatum bibere, quo euenit (vt ait Plato) vt præteritorum non recordentur: hoc certè magis videtur poetarum figmentum, quàm philosophorum, & multo minus theologorum doctrina. Si enim obliuionis poculũ anima bibit, quòd in ea omniũ rerum deleat memoriam, percontabor tunc Platonẽ aut eum qui illum in hac parte sectatur, vnde ille scit animam suam à dæmone potatã fuisse, cùm sit nunc in corpore anima eius, & per hoc ex illo obliuionis poculo potasse oporteat, vt etiam illius poculi perdiderit memoriam, & per consequens se potatam fuisse non recordetur. Quòd si poculi illius obliuiscitur, vnde ergo nunc scit se olim fuisse potatam? Si enim dæmonem & poculum & introitum in corpus reminiscitur, cur non etiam reliquorũ cõmemoratur? Ex quo apertè conuincitur hanc doctrinam non solum à fide catholica, sed etiam à vera philosophia esse alienam. Et beatus Athanasius in libro qui dicitur de beatitudine filij Dei, libro sexto, regulas fidei ostendens, ait: Si quis confitetur animas hominum in reuolutionem rursus in mundo, aut in hominibus, aut in pecudibus, aut in serpentibus verti, anathema illi. hæc Athanasius. *Athana.*

Verùm ne quis me incusẽt quod propositi mei immemor contra Ethnicos philosophos disputem: attendat me non pugnare aduersus hanc sententiam eò quòd Pythagoræ aut Platonis fuerit, sed quia Albanenses & Albigenses qui Christo nomina in baptismo dederũt, eandem postmodum amplexati sunt.

NOna & vltima, quàm in hac materia inuenio, hæresis est, quæ asserit animas ante infusionem corporis peccasse, & in pœnã peccati in corpora tanquam in carcerem fuisse inclusas. Huius erroris autor est Origenes, vt illi impingit Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolymitanũ episcopũ, quæ inter opera Hieronymi reperitur tomo quarto, eò quòd in latinam linguã ille eam verterit. Hoc idẽ illi tribuit Theophilus *Origen.*

Alexandrinus in suo Paschali, libro primo, quod opus etiam Hieronymus in latinum vertit, & habetur in eo volumine quod dicitur Antidotum hæresum. Eandem hæresim postea tutatus est Priscillianus Hispanus Abilæ episcopus, qui ex omnium hæreticorum sentina hæreses hausit, vt dicit Leo papa in epistola ad Astorigensem episcopum, & beatus Augustinus in libro de hæresibus ad Quod vult Deum, ca. 70. Sed circa nomen ciuitatis cui hic Priscillianus præfuit, Eramus Roterodamus vir alioqui longè doctissimus deceptus fuit. Nam in scholiis suis quibus librum beati Hieronymi de viris illustribus ornauit, cum de illo beatus Hieronymus dixisset fuisse Abilæ episcopum, ille interpretans hæc Hieronymi verba, dicit Abilam esse ciuitatem phœnices in Syria. Qua in re valde hallucinatus est: quoniam licet sit ciuitas in Phœnicia hoc nomine dicta, tamen Abila cui Priscillianus præfuit notissima ciuitas est in vlteriore Hispania, & non ex minimis illius. Priscillianum autem fuisse Hispanum constat ex Augustino in libro de hæresibus, & Leone papa in epistola ad Toribium Astoricensem episcopum. Et inde euenit vt concilium Braccarense contra illum Hispania celebrauerit. Cõtra hanc hæresim illa eadem argumenta militant, quæ aduersus proximè recitatam hæresim adduximus. Primò ergo de anima Christi patet quòd nunquã peccauit, nec per cõsequens dicendum est eam propter peccatum in corpus velut in carcerem fuisse detrusam. Nam vt est in prima Petri epistola, Peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qualiter enim ipse liberare omnes poterat à peccato, si anima eius peccato obnoxia, in pœnam peccati carceri fuisset mancipata? Præterea cùm iuxta Apostolũ, in resurrectione mortale hoc corpus induat immortalitatẽ, vt corpus sicut & anima congruum suis meritis præmium accipiat: quæ est hæc demẽtia dicere corpus esse animæ carcerem, datum illi in pœnã? tunc enim resurrectio nõ esset animæ beatæ in requiẽm, sed in pœnam, cùm per illam cogeretur iterũ redire ad carcerem, vnde semel liberata fuerat. Et ita frustra esset corporum resurrectio, si expedi-

Prisc.

1. Pet. 2.
1. Cor. 15.

ret animabus absque grauitate corporum ad cœlum le uius subuolare. Rursus, si corpus esset animę in carcerẽ & in pœnam, nullo pacto illud anima diligeret, nec ab eo separari doleret, nec vllo modo ad illud redire vellet: quæ omnia experimento comprobãtur esse falsa: & horum vltimũ improbat Paulus, dicens: Nolumus expoliari, sed superuestiri: vbi corpus magis Paulus appellat vestem, quàm carcerẽ, & naturalem animæ ad illud inclinationem docet, cum ait: Nolumus expoliari, sed superuestiri. Hoc est, refugimus & horremus corporis miserã conditionem, non autem ipsum corpus, quapropter nolumus simpliciter corpore carere, sed corporis miseriis & calamitatibus. vellemus autem corpore nouato vestiri, quale erit in resurrectione. Deinde si animæ antequam corpus intrarent peccauerunt, & non in corpore, sed in pœnam peccati quod extra corpus fecerunt, in corpus velut in carcerem fuerunt inclusæ: oportebat vt Saluator ipse qui pro hominibus liberãdis venerat, corpus non assumpsisset, cum animę sine corpore peccauerint. Oporteret etiam vt animas de corporibus liberaret eo tempore quando in baptismate peccata dimittit, statimq; baptizatum de carcere corporis liberaret, cum dicat corpus solũ in peccati pœnam fuisse productum, animęque datum. Iniustum est enim vt anima à peccato liberata, nihilominus adhuc carceri mancipetur. Adde quod beatus Paulus de germanis in vtero Rebeccæ existentibus, ait: Cum enim nondũ nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia maior seruiet minori: sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Ex qua Apostoli sententia patet illos fratres nihil boni aut mali egisse antequã nascerentur. Verùm in his non est amplius immorandum, cùm de hac re Ecclesia olim suam adhibuerit definitionem. Concilium siquidem Braccarẽse primum, capite suorum Decretorum sexto sic ait: Si quis animas humanas dicit prius in cœlesti habitatione peccasse, & pro hoc in corpora humana interram deiectas, sicut Priscillianus dixit, anathema sit.

ANNVS.

DE hac re solum reperi quandam sententiam quæ à Philastro inter hæreses annumeratur, quæ meo quidem iudicio hæresis nomenclaturam nequaquã meretur. Is enim in suo libro de hæresibus dicit esse hæresim, asserere incertum esse numerum annorũ ab origine mũdi. Miror quidem virum doctum qui tam leuiter de hæresi pronunciauerit, cum sit res tam seria de hæresi censere, vt lõgo subtiliq; examine sit opus antequam aliquid definiatur. Certũ est enim varias esse de hac re supputationes: quapropter certum est nullam earum esse certam, præcipuè cum nullam earum Ecclesia hucusque reiecerit. Eusebius quidem, quem in tẽporum computatione Augustinus imitatur, libro duodecimo de ciuitate Dei, capite decimo, numerat quinquies mille sex centos vndecim annos à condito mundo vsque ad tempus quo Roma capta est à Gothis. Beda in libro de ratione temporum vsque ad principatum Theodosij iunioris, quo tempore ait Vrbem à Gothis fuisse captam, quater mille quadringentos & duos annos numerat. Quæ diuersitas prouenit ex diuersa instrumenti veteris translatione: quoniã septuaginta interpretes in computatione annorum qui per diuersas generationes in libro Geneseos distribuuntur, valde discrepant ab Hebraica veritate, quàm nobis tradidit beatus Hieronymus. De qua dissonãtia beatus Augustinus lib. decimo quinto de ciuitate Dei per multa capitula disputat. Eusebius & Augustinus sequuntur in sua computatione septuaginta interpretes. Beda Hebraicam veritatem sequitur. Philaster verò nescio quàm trãslationem sequitur, cum nullam istarum sequatur. Nam in annorum computatione ab vtráque istarum recedit. Ponit siquidem ab origine mundi vsque ad tempus quo illud opus factum fuit, quinquies mille trecẽtos septuaginta annos. Philaster autem paulò prior fuit Augustino, quoniam beatus Augustinus in prologo libri de hæresibus ad Quodvult Deum, testatur se illum Mediolani cum beato Ambrosio vidisse. Quapropter nescio quo pacto nos suæ efficiet obnoxios supputationi, cum aliæ extent quæ ab

illa maximè distant, eæque virorũ non contemnendæ autoritatis. Accedit ad hæc, quod ipsemet Philaster nõ constat sibi, diuersis supputationibus vtẽs. Nam in eo capite vbi de hac re disserit, ab Adam vsque ad Heber sanctum, sub quo confusum est labiũ vniuersæ terræ, supputat octingentos quadragintaduos supra duo millia annorum, & tamen parũ antea de varietate linguarum disputans, & capite sequenti volens conuincere Iudæorum linguam non fuisse primam, tunc numerat ab Adam vsque ad Heber bis mille septingẽtos annos duntaxat. Nulla est ergo hæresis, asserere (vt Philaster ait) numerum annorũ ab origine mũdi esse incertum, cum nunquam de hac re Ecclesiã definierit, nec præcedentium aliquam opinionem vsquam respuerit.

APOSTOLI.

DE Apostolis, eorumque vita, statu, & conditione, aliquæ sunt exortæ hæreses, quarũ vna est quæ asserit Apostolos non prædicasse Euangeliũ Christi iuxta spiritualem intelligentiam, sed tantum secundũ literam. Hic est error abbatis Ioachim, & Petri Ioannis, vt illis impingit Guido carmelita. Hic Ioachim ex Calabria oriundus fuit, monachusque ordinis sancti Benedicti, atque in Florẽsi cœnobio eiusdem ordinis abbas. Hic multa scripsit in quibus meo iudicio suum leue ingenium ostendit, quoniam in omnibus fermè libris suis, vt se futurorum præscium ostenderet, consueuit miscere prognostica, quod maximę leuitatis & gloriæ cupiditatis indicium est: maximè cum aliter se in posterũ res habuit quàm ipse prædixit. Nam vt de cæteris taceam, Fredericum imperatorem, hostem Ecclesię futurum, sicut fortè somniauerat, prædixit, quẽ omnes historiæ tradũt vsque ad mortẽ in pace & trãquilite Ecclesiæ permãsisse. Claruit sub Alexãdro tertio huius nominis põtifice & Hẽrico sexto Imperatore quòd autem ad præsens dogma spectat, de quo nunc fit mentio, in eius scriptis quæ legi, nõ reperi, sed tantũ à Guidone carmelita inuenio eum de hac re notatum. De qua re valde miror, quoniam quum in concilio Lateranensi sub Innocentio tertio celebrato, condẽnatus sit

Ioachim abbas.

Pet. Ioan.

quidam alius error huius abbatis Ioachim, de quo postea dicemus, mirandū est q̄ nullius alterius erroris cōciliū illud fecerit mentionē: quū tame plures alios errores habuerit, quemadmodū illi impingit Guido. Verum possibile fuit errores illos tūc sic latuisse, vt in aures cōcilij non deuenerint. Quapropter fidamus in hac parte Guidoni. Hic ergo Ioachim inter cæteras fabulas quas populo Christiano ingerere voluit, hęc est vna qua dicit tres hominis status. Primus status est, in quo homines secundum statum carnis vixerunt, quem statum ab Adam perducit vsque ad Christum. Secundus status est, in quo mediā inter carnē & spiritū vitā homines duxerunt: & hunc statū à Christo vsque ad beatum Benedictū protendit. Tertius status est, in quo viuitur (vt dicit) & viuetur secundū spiritū: & hic status protenditur à beato Benedicto vsq; ad finē mūdi. His autē tribus statibus adaptat tres ordines, videlicet, coniugatorum, clericorū, & monachorū. Ordo coniugatorū incepit ab Adā, & (vt ipse ait) fructificare cœpit ab Abrahā. Ordo sacerdotalis incepit ab Ozia, qui de tribu Iuda incēsum obtulit, sed fructificauit à Christo qui est rex & sacerdos. Ordo monachorū incepit à Benedicto, qui fuit vir sanctus, sed hic ordo cœpit fructificare tēporibus abbatis Ioachim, vt ipsemet ait. Primo ergo statu data est lex carnalis. Secundo statu etsi data sit lex spiritualis, puta Euāgeliū, nō tamē fuit prædicata per Apostolos nisi tantū secundū literā. Sed in tertio statu quē ponit, dicit fore prædicādū iuxta spiritualē eius intelligētiā, & hoc per monachos illos sancti Benedicti. Omnibus his etiā assentit Petrus Ioānis, præterquā in tertio statu, quē iste, eò quòd ordinis esset minorū, dicit, capere suū initiū à beato Frāsciſco, & quod per fratres sui ordinis sit spiritualis vita reformanda, & Euangelium spiritualiter prædicendū. Atque ita factū est vt suo quisque instituto sub quo militabat, fauere conaretur. Vt ergo omnia ordinate subuertamus, primò ostēdamus statum quem dicunt primū ab Adam, scilicet vsque ad Christū, nō fuisse vitam secundū carnem. Paulus namque in ea quæ est ad Rom. epist. ait: Qui in carne sunt,

Rom. 8.

Deo placere non possunt. Illos autē Apostolus dicit in carne esse, qui secundum carnem viuunt. Alioqui qualiter verū esset, & subditur: Vos autē non estis in carne, sed in spiritu: Vnde beatus Ambrosius exponens hæc verba ait: In carne positi, dicuntur non esse in carne, si assentientes Ioāni apostolo mundana nō diligāt. Sentētia enim homini sua, fingit naturā, vt hoc appelletur quod sentit. hęc Ambro. Ex quibus colligitur homines primi status in carne omnes fuisse cum iuxta istos omnes secundū carnem vixerūt. Qui aūt in carne sunt iuxta Paulū, Deo placere non possunt. Colligitur hinc nullum hominem primi status Deo placuisse. Præterea in eodem loco Paulus iterū expressius ait. Si secundū carnem vixeritis, morlemini: Hoc autem de morte secūda, scilicet gehēna, intelligeadū est, vt Theophylactus ait. Nam aliter quæ sequūtur cohærere nō possent. Sic enim subditur: Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Omnes autem spiritu viuentes, corpore mortui erunt, sed viuēt in æternū. Si ergo qui secundū carnem viuūt, iuxta Paulū oportet eos mori in gehenna oportet fateri omnes homines primi status sic mortuos esse, vt nulla illos spes vitæ æternæ maneat. Dicere aūt nullū hominē ab Adā vsque ad Christū placuisse Deo, omnesq; fuisse dānatos, manifesta est hærēsis, quæ pluribus eisque apertissimis sacrę scripturæ locis repugnet. De Abel siquidem legitur quod respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Nec aliter respexit quā acceptādo, quoniā non respexit ad Cain: quia iste nō placuit Deo, ille autē placuit. Hoc enim modo exponit Paulus in epist. ad Hebrę. dicens: Fide plurimā hostiā Abel quam Cain obtulit Deo: per quā testimoniū cōsecutus est esse iustus testimoniū perhibēte muneribus eius Deo, & per illā defunctus adhuc loquitur. Abel ergo iust⁹ inuētus est apud Deū. Sic enim voce diuina proclamatus est. Vt veniat (inquit Christus) super vos omnis sanguis qui effusus est à sāguine Abel iusti, vsque ad sanguinē Zachariæ prophetæ. Præterea de Enoch eodē loco ait Paulus: Fide Enoch translatus est ne videret mortē, & nō inueniebatur, quia trāstulit

Ambro. *Rom. 8.* *Gen. 3.* *Heb. 11.* *Luc. 11.* *Heb. 11.*

illũ dominus. Ante mortẽ enim testimoniũ habuit pla
cuisse Deo, Rursum satis conuincitur Dauid placuisse
Deo, per id quod Deus de eodem Dauid dixit: Inueni
hominem secundum cor meũ. Quod autem efficacius
testimoniũ adduci potest quàm de Ioanne Baptista, qui
diuino prœconio sic exaltari meruit, vt nullus eo maior
inter natos mulierũ surrexisse dicatur? huic certè ego
non auderẽ post virginem Dei matrem aliquẽ sanctorum præferre. Qualiter, inquã, dicemus Ioannẽ Baptistã secundũ carnẽ vixisse, qui vinũ & sicerã non bibit?
qui locustis vescebatur? qui mollibus non induebatur,
sed veste ex pilis camelorum texta: hæc enim inimica
Matt.3. sunt carni. Apertissimum ergo est mendacium, dicere
omnes homines ab Adam vsque ad Christũ secundum
carnem vixisse. Ad secũdum ergo statum deueniamus,
in quo dicunt datam fuisse legem spiritualẽ, puta Euangeliũ, sed hoc aiunt nõ fuisse spiritualiter & secundum
veram intelligentiam prędicatum, sed tantũ iuxta literam, & in superficie. Hic ergo (vt istorũ temeritas clarius pateat) per contari illos oportet, vtrum ideo Apostoli non prędicauerunt secundũ spiritualẽ intelligentiam Euangelium, quia illud sic non intellexerunt? an
quia quum intellexerint, prędicare noluerunt, sibiipsis
veram intelligentiam seruantes, aliis autem solum de
Ioan.15. nunciantes literam? Nullus diceret apostolos ignorasse Euangelium iuxta spiritualẽ illius intelligentiã, cũ
dominus dicat: Omnia quæ habui à patre meo, nota fe
Luc.8. ci vobis. Et alibi: Vobis datũ est nosse misterium regni
Dei. Quòd si mysterium, non ergo solã literam. Deinde quis audeat dicere beatũ Ioannẽ Euangelistã ignorasse intelligentiã spiritualem Euangelij, cui supra pectus domini in cœna recumbenti reuelata sunt secreta
1.Cor.12. cœlestia? Et de Paulo etiã quis audebit hoc dicere, qui
in tertium vsque cœlum raptus vidit arcana Dei, quæ
Gal.1. non licet homini loqui? qui etiam Euangelium nõ ab
hominibus, sed ab ipso Deo (vt ille ait) accepit? Præterea si apostoli ignorauerunt spiritualem Euangelii intellectum, male Paulus improperaret Iudæis quòd solum literę cortici adhærentes, literæ spiritum nõ tene-

rent. Posset quidem illi obiici illud poetæ: Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus. De Iudæis autē Apo stolus loquens, ait: Vsque in hodiernū diē velāmen positū est super cor eorū. Cùm autem conuersus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Dominus autē spiritus est. Vbi autē spiritus domini, ibi libertas. Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem trāsformamur tanquā à domini spiritu. Accedit ad hæc quòd Christus propè mortē ab apostolis discessurus, eis dixit: Paracletus autē, inquit, ille quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Quid autem est suggeret illis, nisi declarabit, exprimet, quæ fortè obscurius à Christo dicta non intellexerant propter eorum tunc obtusum ingeniū, sed adueniente spiritu sancto omnia fuerunt illis aperta? Si autem apostoli verum & spiritualem Euangelii intellectū habuerunt: oportet fateri eos ita prædicasse prout intellexerunt. Alioqui peiores fuissent quàm si ignorassent, quoniam scientes, & iuxta scientiam docere nolentes, aut inuidię, aut alterius similis criminis meritò accusarentur, nulla eos excusante ignorantia. Nec in hac re meo iudicio est amplius morandū, cùm de illa iam Apostolus Paulus sententiam apertam dixerit. Sic enim ait: Idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera sed spiritu, Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Nihil quidem contra istos expressius dici potuit. Abeāt ergo & suas fabulas vetulis prope ignē narrēt, & non viris doctis qui sciunt triticum discernere à lolio.

2. Cor. 3.

2. Cor. 3.

SEcunda hæresis est quæ asserit apostolos nec habuisse nec recepisse pecuniam, neque aliquid in crastinum seruasse: & (quod peius est) docet etiā hæc hæresis nihil horum Apostolis licuisse. Quapropter spem salutis tollit omnibus pecuniam recipientibus, aut aliquid in crastinum seruantibus. Huius hæresis autores fuerunt quidam dicti spcudapostoli, qui fuerunt circa tempus Bonifacij papæ huius nominis. 8. Istorum dux fuit quidam Gerardus Sagarellus de Parma, qui captus in errore, damnatus & combustus fuit. Hunc

Ioan. 14.

Pseu. apostoli: Gerar. Sagarellus.

Dulcinus. velut discipulus magistrum sequutus est quidam Dulcinus Nouariensis, qui cum vxore sua margareta eiusdem criminis conscia similem suo magistro passus est
Apoc. 2. mortē. De his dici potest illud Apocalyp. Tentasti eos qui se dicunt apostolos & non sunt, & inueneristi eos mē daces. Nam isti iactabant se vitam apostolicā habere, eò quòd sicut apostoli (vt dicebant) sic & ipsi pecuniā non recipiebant, neque aliquid in crastinū seruabāt. Ad quod asserendū mouebantur ex eo quod Christus redemptor & magister omnium apostolis dixit: Nolite possidere aurū neque argentū, neque pecuniā in zonis
Matt. 10. vestris. Et iterum: Nolite soliciti esse in crastinū. Etalia huiusmodi quæ dominū dixisse apostolis suis Euāgelī stæ referunt. Verū hæc hæresis ex prauo literæ intellectu (vt sæpe euenire solet) oritur. Quapropter contra hanc hæresim hoc ordine procedemus, vt primò illam de hæresi conuincamus, deinde verū illius Euangelicæ scripturæ sensum doceamus. Primò ergo, apostolos pecuniā habuisse, eámque secū portasse satis conuincitur
Ioan. 4. per id quod dicitur apud Ioannem: Cum venisset Iesus in ciuitatem Samariæ que dicitur Sichem, ipso manente, prope fontem extra ciuitatem, discipuli eius abierūt in ciuitatē vt cibos emerent. Rursus apud eundē Ioan-
Ioan. 13. nem Euangelistam dicitur, cū dominus Iudæ traditori dixisset: Quod facis, fac citius, hoc neminē apostolorū intellexisse, eò quòd putabāt (quia loculos habebat Iudas) quòd dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festū, aut egenis vt aliquid daret. Quæ verba pertractās Theophylactus super Ioannem ait: Et quomodo qui alios admonet ne portent peram nec æs, ipse autē marsupium ferebat? Ostendit quòd & possessione carentem, & crucifixum mundo, magnā oportet eius partis, videlicet pauperum, curam habere. hæc Theophylactus. In quibus verbis illud aduertere oportet,
Theophy. quòd Theophylactus sentit verbū Christi de non portanda pecunia esse inter admonitiones & consilia computandum, & non inter præcepta. Qualitercunque tamē hoc se habeat, illud semper est certū, Christū & eius Apostolos pecuniam secū portasse, sicut duo quæ pro-

ximè citauimus testimonia apertissimè ostēdunt. Quapropter non est de hac re amplius contendendum, cum hæc sententia de nō portanda pecunia, his testimoniis efficacissimè conuincatur. Ad aliam ergo huius hæresis particulam procedamus. Nam quod isti pseudapostoli aiunt de reseruatione in crastinum, eam non esse licitam, quoniam (vt dicunt) ita apostolis prohibitū est aliquid in crastinum seruare: hoc est falsum perinde ac reliquum. Christum si quidem & apostolos aliquid seruasse in crastinum bene cōuincitur per id quod habetur apud Ioannem. Cum enim dominus ex quinque panibus & duobus piscibus satiasset quinque millia hominum, dixit postea apostolis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt autem duodecim cophinos fragmentorum. Vides hic aliquid reseruatum. Apostolus etiam collectas fieri ordinauit per vnam sabbati, vt inde egentibus, distribuerent: nec tamen omnia quę vno die colligebant, tunc diuidebāt, sed prout necessitas & egestas pauperum exigebat. Oportebat ergo inde aliquid seruare pro tempore. Similiter (vt in lib. Actuum Apostolorum patet) multa pro curata sunt necessaria indigentiæ fratrum propter famen instantem, quæ per Agabum prædicta fuerat, & sub Claudio postea euenit. Deīde Paulus nauigās, cùm ad Cæsarem appellasset, ad quem missus est, nonne aliquid alimenti pro via recepit? nec tamen pro vno tantum die prouidit, quia non vna die solet nauis ex Asia Romam peruenire: quinimo multis diebus in via moram fecit. Verùm licet hæc clarissima sint, oportet tamen vt eorum obiectionibus respondeamus. Primò ergo adducunt illud Matthæi: Nolite portare aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Huic dupliciter respondemus. Primò quòd aliqua fuerunt Apostolis prohibita vno tempore, quæ postea eis licuerunt: vnde liquet prohibitionem talem non fuisse absolutam & sempiternam, sed temporariam ad aliquod certum tempus restrictā, quales sunt multæ ex his quę habentur Matthæi decimo capite, cùm à domino ad prædicandum mittuntur: vt gratia exempli, ibidē dici-

Ioan. 6.

Act. 11.

Act. 25.

Mat. 10.

tur: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: quod certum est referendū esse ad illud tempus quo ad prædicandum mittebātur, vt tunc non accederent ad loca gentilium: non autem absolutè, vt scilicet nūquam accederent ad ea loca quæ gentes inhabitant. Nam in eodem Matthæo post modum dicitur quod secessit Iesus in partes Tyri & Sydonis, quæ oppida ad gentes pertinebant. & apud Ioannem habetur quod accessit ad Samariam. Apostoli etiā post ascensionem Christi relicta Iudæa conuerterunt se ad gentes. Petrus si quidem fuit Antiochæ, & Romæ, vbi & mortuus & sepultus est. Ad hunc etiam modum de non portanda pecunia in zonis, fuit fortè præceptū apostolis pro illo solo tempore quo mittebantur. Volebat enim Christus docere apostolos qualiter iactare deberent cogitatum suum in domino, & in nullo collocā dam esse spem: quo facto ipse illos enutriret. Vt autem hoc experientia cognoscerent, misit illos iubens eis vt non portent pecuniam, qua reiecta experiri tunc possent quomodo nihil illis deesset, quoniam ij quibus prædicabant, eos alere tenebātur. Dignus est (inquit) mercenarius cibo suo. Quapropter cum aliàs docens eosdem de hac re etiam deseruisse, ait: Quādo misi vos sine sacculo & sine pera, nunquid defuit vobis aliquid in via? Vnde videtur hac ratione tunc illis fuisse prohibitum portare pecuniam, vt tunc experiri possent dominū habere curam illorum, nihilque illis deesse, etiā si pecuniā reiicerent, qua ratione conuinceret eos non debere spē suam figere in pecunia aut auro vel argento, sed in Deo. Aliter etiam dici potest iuxta beatum Augustinum, qui in pluribus locis ait illud non fuisse præceptum, sed consilium. In secundo etenim libro de consensu Euāgelistarū capite trigesimo dicit: Cum dominus diceret apostolis, nolite possidere aurum, neque argentū, neque pecuniā in zonis vestris, &c. continuo subiecit, dignus est operarius mercede sua. Vnde satis ostendit cur eos hæc possidere aut ferre noluerit, non quia necessaria nō sunt sustētationi huius vitę, sed quia sic eos mittebat, vt eis deberi mōstraret ab eis quibus

Matt. 10. *Ioan.*

Mat. 10. *Luc.* 22.

credentibus Euangeliū nūciarēt tanquam stipēdia militantibus. Vnde apparet hoc nō ita præcepisse dominū tanquā Euāgelistæ aliūde viuere non debeāt, quam ab eis credētibus quibus Euangelium annunciant : alioquin cōtra hoc præceptum fecisset Paulus, qui victum de manuum suarum laboribus trāsigebat, ne cuiquam grauis esset: sed apparet dominum potestatem dedisse apostolis in qua scirent ista sibi deberi. Cum autem à domino aliquid imperatur, nisi fiat, culpa inobedientię est. Cum verò potestas datur, licet cuique non uti, & suo iure cedere. Hoc ergo ordinans dominus, quòd qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant: illa apostolis loquebatur, vt securi non possiderent nec portarent huic vitæ necessaria. hucusque Augustinus. Et eādem sententiam repetit in libro contra Adimantum hęreticum capite vicesimo. Idem prorsus dicit in libro de mendacio vicesimo secundo. Quod autem adferūt ex Euangelio Matthæi, videlicet : Nolite soliciti esse in crastinum, ex hoc conuincere volentes non licere aliquid in crastinum seruare: nullo pacto suam sententiā confirmat. Primò quidem (vt ait beatus Hieronymus super Matthæum) cras in sacris literis non solum denotat diem proximè futurum post præsentem, sed omne tempus futurum, & incertum, vt illud dicatur cras futurum, quod aliquando eueniet, vt in Genesi dicit Iacob: Respondebitque mihi cras iustitia mea, quando placiti tempus aduenerit coram te. Vbi clarè patet hoc aduerbium cras poni pro tempore futuro. Et in Samuelis phantasmate Pythonissa loquitur ad Saulem : Cras tu & filij tui mecum eritis. Nec tamen die proximo Saul & filij eius sunt defuncti, sed aliquot transactis diebus moritur Saul cum tribus filiis. Et ita iuxta hāc interpretationem posset dici, per illam literam non prohiberi reseruationem pro crastina die, hoc est proximè sequenti, sed prouisionem pro toto tempore futuro. Secundò & melius clarius respondemus, non prohiberi reseruationem pro crastino, sed solicitudinem: ne scilicet adeò soliciti sint, vt solicitudo ipsa separet nos à Deo cui seruire debemus. Hoc au-

Matt. 6.

Gene. 30.

tem & verba ipsa sonant, & ex præcedentibus facile colligitur. Non enim dixit, nihil seruabitis in crastinum: sed dixit, Nolite soliciti esse in crastinum. At sine solicitudine quis potest in crastinum seruare, imò cũ iam seruarit pro crastino, solicitudo ipsa tollitur, vt non sit ei iam cura de crastino, sed cogitet de deo Apostolus nã
1. Tim. 6. que ait: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Vnde Theophylactus exponens illa verba apud Matthæum, ait: Sufficit enim tibi quod hodierna afflictione obrueris, quòd si & pro crastino solicitus fueris, quando vacabis Deo, semper temetipsum crucians pro corporalibus? hęc Theophylactus. Vides ibi solicitudinem nimiam prohiberi, & non solam reseruationem, aut rerum pro crastino detentionem. Errant ergo pseudapostoli dicentes nihil in crastinum licere seruare.

AQVA.

DE hac re duas solum reperio hæreses. Prima est quæ dicit aquam non esse creatam à Deo: sed esse illi coæternam. Hanc hæresim recitat Philaster, nullo illius nominato autore: vt beatus August. in lib. de hæresibus septuagesimo sexto loco inter hæreses eam recenset, nec etiam autoris meminit. Quicunque illius fuit inuentor, nescio vnde sui erroris occasionem sumpserit, nisi fortè quod in libro Geneseos in quo de creatione rerum agit Moyses, cùm de creatione cœli & terræ mentionem fecerit, nusquam tamen de creatione aquæ meminit, sed solum dixit quod spiritus domini ferebatur super aquas. Hæc autem hęresis facile conuincitur per id quod dicitur in Psalmo octogesimo octauo: Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem & mare tu creasti. Et Psal. 134. Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.
Genes. 1. Si ergo Deus creauit mare, & aquas creasse etiã oportet, quoniam congregationes aquarum appellauit maria. Et (vt ait Ecclesiastes) omnia flumina intrant in mare. Quod autem eorum nomine obiicitur, de creatione aquæ nullam factam esse à Mose mentionem in lib.
Eccle. 1.

Genes-

Geneſeos: hoc falſum eſt, & ex falſa ſacrę ſcripturæ inelligẽtia procedens. Nam cùm dixit: In principio creait Deus cœlũ & terrã, ibi nomine terræ omnia corpoea quæ ſub cœlo ſunt ſignificãtur. Hoc etenim nomen erra dupliciter accipitur in ſacris literis, præcipuè in il o primo capite libri Geneſeos. Aliquando nanque ter a ſumitur pro maſſa illa ex qua omnes creaturæ corpo reæ deriuatæ ſunt: de qua dicitur quod erat inanis & va cua, i. informis, tanquã rudis quædam & indigeſta moes, ex qua partes diuerſæ ſumptæ ſunt ad diuerſarũ formarum ſuſceptionem. Et hæc eſt de qua dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram; hoc eſt, maſſam il lam, ex qua omnes res corporeæ deriuatæ ſunt, & per cõſequens aqua. Et hanc terram philoſophi vocant materiam primam, eo quòd prima ſit materies, ex qua per ſuſceptionem diuerſarum formarum cæteræ corporeæ ſubſtantiæ, digeſtæ ſunt. Aliquãdo capitur terra, ídque vſitatius, pro vno ex quatuor elementis, & ſic càpitur in eodem loco, cùm dicitur: Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum vnum, & appareat arida. Et factum eſt ita. Et vocauit Deus aridam terram, cõgregationéſque aquarum appellauit maria. Cùm ergo arida vocatur terra, contractius eſt nomen terræ quàm cùm dicitur: In principio creauit Deus cœlum & terram: quoniam hic terra ad materiã omnium ſubſtantiarum corporearum ſe extendit, & ita ad materiam aquæ. Quapropter de aqua ibidem nomine terræ fit mẽtio. Quòd ſi nulla ibidem fieret de aqua memoria, nuſquam inde colligere liceret aquam non eſſe creatam: cùm hoc ex aliis ſcripturæ locis non minus canonicis quàm eſt liber Geneſeos, apertè conuincatur. Contra hanc hæreſim eſt ſymbolum concilij Nicæni, & ſymbolum concilij Conſtantinopolitani, quorum vtrunque fatetur Deum eſſe omnium creatorem viſibilium & inuiſibilium. Et idem docet concilium Lateranenſe ſub Innocentio tertio celebratum, cuius decretum habetur in cap. Firmiter. De ſumma trinitate & fide catholica. *Gene. 1.*

SEcunda hæreſis eſt quæ dicit aquam benedictam nihil plus habere virtutis aut efficaciæ quàm non be-

nedictam. Huius erroris primi (quod sciã) autores fuêre quidam qui flagellantes sunt appellati. Hi circa tempus Gregorij papæ huius nominis decimi surrexerunt in Italia: atque inde in Germaniam & Galliam processerunt, qui ad 40. annos vel circa semetipsos flagellando per mundum transierunt: & ita ab eorum opere nomen sortiti, vt flagellantes sese appellarentur: quoniam nodosis flagellis in quibus aculei inserti erant, seipsos flagellabant, dicentes quod hęc flagellatio potior sit ad delenda quæcũque peccata, quàm quæcunq. confessio: imò comparabant ipsam martyrio, vel præferebant: quoniã vltro ipsi (vt dicebant) sanguinẽ proprium fundebant, martyres verò ab aliis hoc pati cogebantur. Ex ista secta pessimi errores deriuati sunt: inter quos hic vnus est quem diximus. Post istos in eodem errore successerunt quidam hæretici in Anglia dicti Lollardi, ex secta Viclephistarũ originem trahẽtes sed in hoc suo magistro Viclepho non adhærentes: nec mirum, quoniam hoc est hæreticis peculiare, vt nesciant tenere vnitatem. His Lollardis in eodem errore successit quidam germanus dictus Ioãnes de Vvestphalia superiore, tempore Frederici imperatoris huius nominis tertij: cuius libri eodem tempore ob multas alias hæreses ibidem repertas Maguntię ex sententia inquisitorum hæreticę prauitatis combusti sunt. Hi ergo omnes concordi animo asserunt aquam benedictam nullius esse virtutis maioris quàm sit non benedicta: quia non possumus (vt dicũt) benedictionibus nostris res facere meliores quàm Deus eas per naturam condidit. Quapropter impij Lollardi dicunt omnes benedictiones factas super vinum, panem, aquam, oleum, & sal, & ceram, ecclesiæ muros aut pauimenta, vestes, mitram, calices, & alia similia, esse merè opus necromantiæ potius quàm veræ & Christianæ pietatis: quoniam (vt aiunt) per tales exorcismos & benedictiones creaturæ honorãtur, credendo de ipsis quod sint maioris virtutis quàm sint in natura propria, cùm tamen in creatura sic benedicta nulla videatur mutatio facta, sed sola falsa fides, quod est prĩcipale in arte diabolica. Verum quãtum spectat ad ex-

Flagellantes se.

Lollardi.

Io. de Vuestphalia.

orcismos & benedictiones, alibi ostendemus ea omnia non esse futilia & inania, nec à Christiana pietate sepa rata. Nunc ergo de aqua solũ & specialiter disseramus. Primò quidem patet eius benedictionem non esse dæmonum inuocationem, vt Lollardi mentiuntur, per id quod in libro Numerorum scribitur de Zelotypia ma riti aduersus vxorem. Sic enim dicitur. Si spiritus Zelotypiæ concitauerit virum contra vxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur, adducet eã ad sacerdotem, & offeret oblationẽ pro illa decimam partem sati farinæ hordeaceæ. Nõ fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificiũ Zelotypiæ est, & oblatio inuestigans adulterium. Offeret igitur eam sacerdos, & statuet eam coram domino, assumétque aquam sanctam in vase fictili, & pauxillum terræ de pauimento tabernaculi mittet in eam. Cúmq; steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus illius sacrificium recordationis, & oblationem Zelotypiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congessit, adiurabítque eam, & dicet: Si non dormiuit vir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebũt aquæ istæ amarissimæ in quas maledicta congessi. Si autem declinasti à viro tuo, atque polluta es, & concubuisti cum alieno viro, his maledictionibus subiacebis. Det te dominus in maledictiones, exemplúmque cunctorum in populo suo: putrescere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus dirumpatur. Ingrediãtur quæ maledictæ in vẽtrem tuum, & vtero tumescente putrescat femur tuum. Et respondebit mulier, amen, amen. Scribétq; sacerdos in libello ista maledicta, & delebit eaaquis amarissimis in quas maledicta cõgessit, & dabit ei bibere. hæc ibi. Quid ad hæc respõdebũt Lollardi? éstne ille exorcismus maledictionis & diabolicus, an potius diuina pietate plenus vocéq; diuina protectus? Quomodo ergo illa aqua habet virtutẽ & efficaciam? nũquid per artem diabolicã? Absit, sed per virtutem diuinam: & tamẽ ibi nulla videtur post exorcismũ facta in aqua mutatio, vt ipsi petunt. Quid ergo latrãt?

Titulo Exorcismus.

Num. 5.

Si hoc fecit Deus tempore illo, cur non etiam erit paratus & alia similia nunc operari per creaturas ad sui nominis inuocationem? Quapropter vetustissima ecclesiæ cõsuetudo fuit, ab ipsis etiam Apostolorum temporibus ad nos vsque deriuata, vt aqua benediceretur, sale exorcizaretur: vt per orationes quæ in eius benedictione ad Deum funduntur, dignetur Deus similia operari per eius aspersionem in nobis, qualia orãdo aut benedicendo prius petita sunt. Non quod ex ipsa benedictione aqua ipsa habeat necessario illam virtutẽ, quia nec aqua baptismatis (iuxta veriorem opinionem) habet hanc virtutem: sed quod Deus assistit & operatur verbis super aquam dictis: differẽter tamen, quia in baptismate Deus ex promisso assistit, atque ideo nũquam non operatur: quia cœlum & terra transibunt priusquã verbum vnum eius transeat. Quapropter nisi ipse baptismate ablutus obstaculum peccati opponat, semper Deus in baptizatum gratiam infundit. At non sic est de aqua benedicta, nec sit (vt ita dixerim) obligatus est, quia nec ipse promisit, nec ipse hoc signũ instituit, sed confidẽdum est de eo quod dabit & efficiet id in nobis, quod in aqua postulatum est cùm benediceretur, vtputa dicendo: Virtutẽ tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fideliũ vel locis hæc vnda resperserit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpẽs: discedant omnes insidiæ latentis inimici, &c. Quòd si hæc omnia non semper aqua aspersa operatur, inde conuincitur eã non esse sacramentum, quia scilicet non est efficax signum, Quia tamen per eius aspersionem multa mirabilia Deus operatus est, conuincimus quod etsi non sit sacramentum, hoc tamen habet, quod maioris sit multo virtutis, quàm non benedicta: quoniam ad eius aspersionem multa Deus operatur, quæ per aspersionem alterius aquæ non benedictæ nullo modo operaretur. Nam vt de cæteris taceã, illud est manifestum quod in 9. li. hist. ttipartitæ cap. 33. Theodoretus vnus ex tribus autoribus à quibus tripartitæ nomen accepit, ait. Refert enim quod cũ Theodosius Imperator piissimus in-

Matt. 24.

Theodoretus.

ıberet templa idolorũ destrui, quidam præfectus Apa
iæ ciuitatis accedẽs vt tẽplum Iouis destrueret, quod
posse facere diffidit, propterea quod ædificium esset
deo robustum, lapides in eo locati adeò magni, ita te-
aciter sibi inuicem adhærentes, vt impossibile iudica-
et lapidum iuncturas posse dissoluere. Cúmque super
enisset quidam qui se hoc facturum promisit, puta suf
odiens tres per circuitum colũnas quibus præcipuè to
um ædificium innitebatur, & sub earum basibus ligna
ortissima supponens immisit ignem, nec tamen ignis
ccendebatur: quoniam dæmon quidam teterrimus ap
aruit qui flammam secundum vires suas prohibebat
perari, Cúmque frequenter hoc facerent, & molitio-
em suam explere non possent, nunciauerunt Marcel-
o illius ciuitatis episcopo: qui ecclesiam accedẽs vascu
um aquæ sub altari poni præcepit: ipse verò in terram
rostratus dominum orabat vt dæmonis tyrannidẽ pel
eret: ne ex hoc infidelibus maior exultationis occasio
nasceretur. Hæc cùm dixisset, facto signaculo crucis in
aqua, quendam diaconum suum Equitium, fide & zelo
munitum, sumere iussit aquam, & velociter currere, &
cum fide aspergere, ignémque supponere. Quod cùm
fuisset factum, dæmon aufugit, non ferens aquæ virtu-
tem. Aliud exemplum simile huic narrat Epiphanius li
bro 1. tomo. 2. contra hæreses, de quodã Iudæo ad Chri
stianismum conuerso, cui nomen erat Ioseph, vbi hæc
ait: Iosephus acceptis à Constantino literis & potesta-
te, in Tyberiadem venit, habens etiam epistolas, vt de
regiis expensis sumptum faceret, incipit itaque in Ty-
beriade ædificare. Erat autem opus calce & alia mate-
ria. Caminos itaque extra vrbem multos facere iussit.
At verò callidi Iudei incantationibus quibusdã ignem
ligare, ac dispergere aggressi sunt. Quapropter commo
tus Iosephus, & zelo erga dominum correptus extra ci
uitatem currit, & vbi aquam in vase afferri iussisset, ac-
cepto vase aquæ coram omnibus (multitudo enim in-
gens Iudæorum confluxerat ad spectaculum) magna
voce crucis signaculum digito suo vasi imposuit, & in-
uocato nomine Iesu, sic dixit: In nomine Iesu Nazareni

fiat virtus in hac aqua ad reprobationē omnis incantationis ac magiæ, quàm hi fecerunt, & ad efficaciā potentiæ ignis, ad perficiendam domum domini, & sic ac cepit aquam in manum, & de aqua singulos fornaces respersit, & dissoluta sunt incātamenta, & ignis coram omnibus emersit. hæc Epiphanius. Quid adhæc impij Lollardi dicent? Nónne aqua illa per episcopi sancti orationem mutauit naturam, vt ignem non solum non extingueret, sed potius accenderet? Propter hæc & alia similia quę experta sunt à fidelibus, ecclesia illam aquę benedictionem approbat, eámque fieri præcipit, nec tamen ab heri & nudiustertius, sed ab ipsis Apostolorum temporibus procedens, ad nostra vsque tempora deriuata est. Alexander siquidem papa huius nominis primus, qui quartus à B. Petro pontifex Romanus extitit, in suis decretis quæ in libro cōciliorum passim circunferuntur, sic ait: Aquam sale consperſam populis benedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificentur ac purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciēdum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus sanguine populū sanctificabat atque mundabat, multò magis aqua sale aspersa diuinisque precibus sacrata populum sanctificabat atque mundat. Et si sale aspersio per Helisæum ptophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sterilitatem aufert rerum humanarum, & coinquinatos sanctificat atque mundat, & expurgat, & cætera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit, & à phantasmatis versutiis hominem defendit? Nam si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris saluatos infirmos esse non dubitamus, quanto magis virtute sacrorum eius verborū diuinitus sacrātur elementa, quibus sanitatem corporis & animæ humana percipit fragillitas? hæc Alexāder papa. Ex cuius dictis patet non esse nouum huius aquæ benedictę vsum, quē nunc Ecclesia tenet: magnam illius esse virtutem non ex natura aquæ, sed virtute benedictionis aut orationis super eam factæ. Nō est ergo claua infernalis, aspersoriū aquæ benedictæ, vt pessimi Flagellātes mentiūtur: nec benedictiones aut orationes super eam dictæ sunt dæ-

Alexāder papa de conse. dist. 3. cap. Aquam.

Leui. 4.

4. Reg. 2.

Matt. 9.

monum maledictiones, aut necromantiæ incantationes, vt impij Lollardi murmurant. Quod autem Lollardi obiiciunt, quod nos volumus per nostras benedictiones res efficere meliores, quàm Deus eas per naturam condiderit: hoc adeò est manifestè verũ, vt etiã ipsi quantũlibet renitantur, concedere teneantur. Deus iquidem quotidie nouas creat animas, quæ etsi bonæ int per naturam, non tamen eas bonas creat in gratia: lioqui nullum esset in aliqua earum peccatum originale cùm primo creata còrpori adhæret: tamen postmodũ per bonorũ operũ exercitiũ proficiũt in moribꝰ, n quibus creatæ à Deo nõ fuerãt. Quòd si nullo pacto meliores effici possunt quã Deus eas per naturã cõderit ruſtra docẽtur, fruſtra illis bonitas persuadetur, fruſtra prædicatur. Accedit ad hæc, quod culpãdæ non essent si meliores nõ fiunt: quia hoc eis impossibile esset, & ita otus illarum defectus in Deum reiiciendus erit, qui llas meliores non creauerit. Quæ omnia absurdissima sunt, & impietate plena: Non ergo debent mirari mpij Lollardi quod dicamus creaturas per hominum benedictiones meliores reddi quàm à Deo creatæ fuerint per naturã: hoc tamen non ab ipsis hominibus fit, ed à Deo propter merita benedictionum & orationũ præcedentium. Huius autem benedictionis traditio pecialis (vt ait Augustꝰ.) in synagoga permansit, & in ecclesia celebratur in nuptiis: vbi Dei creaturę sub Dei benedictione iungũtur, & ibidem meliores fiunt, non tamen à benedicente aut orante, sed à Deo, vt multiplicentur super terrã. De hac re, scilicet de aqua benedicta, eiúsque virtute & efficacia, scripsit librum Ioannes de turre cremata Cardinalis sancti Sixti, ordinisq; fratrum prædicatorũ, quem fateor me non vidisse, nec inuenire potuisse: quod doleo: quoniam cùm virũ doctum eum existimẽ, magnas mihi suppetias (vt credo) tribuisset. Verùm Ioannes Trithemius in libro de Ecclesiasticis scriptoribus refert hunc Cardinalem scripsisse librum de hac re.

FINIS LIBRI SECVNDI.

BAPTISMVS.

PLVRA sunt, quæ in baptismo tenere & firmiter credere oportet, scilicet baptismum esse sacramentũ, materiam baptismi esse aquam, verba quibus baptizãdus est quisque esse, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, &c. ipsius baptismi virtutẽ & efficaciam, vt per illum deleatur peccatum originale, & gratia à Deo infundatur. His autẽ omnibus contrariæ hæreses ortæ sunt, quas tali ordine disponemus, vt prius de his dicamus, quæ substantiæ baptismi aduersantur: deinde eas pertractabimus, quæ efficaciam virtutémque illius oppugnant.

Prima hæresis. Seleucus. Hermias. Matt. 3.

PRima ergo hæresis est, quæ errat in materia (prout recentiores theologi loquuntur) non enim baptizant in aqua, sed in igne. Hic est error Seleuci & Hermiæ Galatarum, de quibus iam suprà diximus. Augustinus in libro de hæresibus, capite quinquagesimo nono, de Seleucis & Hermianis loquens, dicit illos nõ baptizasse in aqua, non tamen expressit in qua re baptizabant. Verum Philaster de illis differens, expressit eos baptizasse in igne: occasionem inde sumentes, quod ait Ioannes Baptista apud Matthæum, de Christo loquens: Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Quanquã & illa vox, igne (vt doctissimus vir Erasmus admonet) in exemplaribus Græcorum non habetur: tamen Hieronymus & Hylarius ita legunt, & Chrysostomus, qui Græcus fuit, ita legit, & Cyrillus etiam Græcus in libro de recta fide ad reginas, ita hunc locũ citat. Quapropter locũ illũ admittentes, prout citatur, dicimus Christũ baptizaturũ in spiritu sancto & igne, quia spiritus sactus est ignis: vel quia hic baptizamur in spiritu & aqua, in futuro autẽ baptizabimur igne, iuxta illud Apostoli: Vniusciusque opus quale sit, ignis pro

2. Cor. 3.

babit. Et hac duplici interpretatione exponit illum locum Hieronymus, similiter Hylarius: & hoc sequitur Christianus Druthmarus. Et hæc expositio de baptismo ignis pro tempore futuro, satis apparet esse literæ germana, per id quod immediatè subiungit: Cuius ventilábrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Ex quibus verbis patet, illum fuisse locutum de igne futuri iudicij. Verum Nicolaus Lyranus ideo putat dictum, in spiritu sancto & igne, quia in primitiua ecclesia spiritus sanctus descendebat in figura ignis. Mihi (vt ingenuè loquar) magis arridet prior expositio. Supereſt vt hæresim ipsam expugnemus, in quo negocio parum demorari conuenit, cùm res sit apertissimè sacris literis contraria: Euntes (inquit Dominus) in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, &c. Baptizare autem græcè, idē est quod immergere latinè, & baptisma idē quod immersio aut lotio. Nullus autem lauat igne, sed adurit: a qua autem lauamur. Præterea Apostolus Paulus de baptismo mentionē faciens, lauacro aquę Christum nos mundasse ait, non autem aduſtione ignis. Sic enim ait: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ & exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiā, non habentem maculam neque rugam. Ecce. Apostolus dicit ecclesiam mundatam lauacro aquæ, non autem aduſtam igne. Rursus ipsimet apostoli baptizantes (vt ex pluribus locis Actorum apost. patet) in aqua baptizabant, non tamen igne. Accedit ad hæc, quòd ipsemet Dominus noster Iesus Christus in Iordane baptizatus est à Ioāne, vt contractu suæ mundissimæ carnis aquas sanctificaret, vt instrumentū esse possent diuinæ bonitatis ad expianda peccata, & vt nobis exemplum præberet, quòd in aqua essemus baptizādi. Demū quoties vetus testamentum de hoc sacramento figuratiuè (vt solet) loquitur, nomine aquæ illud designat: vt apud Zacha-

Matt. 28.

Ephes. 5.

Matt. 3.

Zacha. 13.

riam prophetam dicitur: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionē peccatoris & menstruatę. Et apud Ezech. dicitur Effundam super vos aquam mundā, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Apertissimum est ergo ex sacris literis baptismum in aqua fieri, & non in igne. Denique contra hanc hæresim est definitio concilij Florentini sub Eugenio, 4. celebrati, quod de sacramēto baptismi loquens, hæc ait: Materia huius sacramenti est aqua vera & naturalis, nec refert, frigida sit an calida. hæc concilium.

Ezech.30.

SEcunda hæresis est circa formam huius sacramenti, hoc est, circa verba, quibus baptismus conficitur: quoniā non illis vtitur, quibus catholica vtitur ecclesia, & quæ Christus apostolos suos docuit. Verū hæc hæresis partita est in plures, iuxta varias formas, quibus diuersi hæretici vsi sunt. Quidā enim sic baptizant In nomine ignoti patris omnium, & veritate omnium matte, & in eo qui descendit in Iesu Hi sunt Marcitæ, discipuli Marci cuiusdam magicæ artis periti, qui circa tempora Apostolorū fuit, de quo mentionem facit Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 8. & Eusebius li. 4. hist. Ecclesia cap. 11. Hic enim Marcus inter alios quos docuit errores dixit, quòd is qui in lege & prophetis prædicatus est Deus, non esset pater domini nostri Iesu Christi, Cerdonē & Marcionem in hac parte secutus quia ille quidē, vt dicebat, ignotus esset. hic autē notus de quo errore alibi differemus. Quapropter ab hoc errore discipuli huius Marci procedētes, sic baptisma cōficiebāt: In nomine ignoti patris omnium, &c. Alij verò ex eiusdē sectatoribus Hebraica nomina ad pauorē audientiū super eos quos initiant, terribiliter loquuntur. De Paulianistis & cataphrygibus dicitur, quod in nomine trinitatis minimè baptizant, vt habetur. 1. q. 1. ca. Paulianistæ. Quapropter in Nicæno cōcilio præceptū est, vt cum ad ecclesiam catholicā aliqui ex illis redierint, rebaptizentur, quoniam veram baptismi formam non tenuerunt, atque ideo nec verum baptisma.

Marcitæ.

Paulianistæ.

Cataphrygæs.

Quali autem forma vtebantur nunquam legi, neque apud Philastrum, neque apud Augustinum aut Guidonem, qui omnes de hac re loquuntur. Qui autē sint Cataphryges, & quo tempore cœperint, in sequenti hæresi declarabitur. De Pauliniastis verò, infrà in titulo de Christo, hæresi prima dicetur. Aduersus istos omnes eisdem armis pugnabimus. Ostensa siquidem vera baptismi forma, manifestum euadet reliquas omnes inanes esse. Vera baptismi forma quam Christus docuit, ponitur in Matthæo: Euntes, inquit Christus, in vniuersum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ex quibus verbis tria colligūtur esse necessaria ad formā baptismi, videlicet expressa trinitatis pronūciatio, & verbum exprimens actum ipsum baptismi: & vox exprimens personā baptizatā: Baptizantes, inquit, eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. De primo dicitur in canonibus Apostolorum, canone. 49. Si quis episcopus aut presbyter iuxta præceptum Domini non baptizauerit in nomine patris & filij & spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abiiciatur. hæc ibi. Vt autem actus ipse baptizandi conformis sit verbis, præcipitur etiam, vt in ipso baptismo trina sit mersio, quod ab ipsis etiam Apostolis statutum fuisse reperimus. Nam canon Apostolorum quinquagesimus sic ait: Si quis episcopus aut presbyter non in trina mensione vnius mysterij baptisma celebret, sed semel immergat in baptismate, quod dari videtur in domini morte, deponatur. Non enim dixit nobis dominus, in morte mea baptizate, sed euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. hæc ibi. Ecce quanta fuit Apostolis cura de expressione trinitatis in baptismate, vt non essent contenti verborū explicatione, nisi trinæ mersionis ostensione cōfirmaretur. Verùm quod ibi dicetur de trina mersione, non est sic accipiēdū, vt sine ea verus baptismus esse nō possit, quoniam siue semel, siue bis, siue ter mergat verus erit baptismus, si reliqua ad baptismum necessa- *Matt. vlt.*

ria adsint. Minister autem tenetur baptismum exequi in vna aut tribus mersionibus, iuxta consuetudinē loci in quo habitat. Nam de hac re iam definitum fuit in concilio Toletano quarto cap. 5. quòd quælibet ecclesia suam teneat consuetudinem. Hispania autem ad tollēdas occasiones hæresum, quæ ex trina mersione oriebantur, elegit in illo concilio vnicam mersionem, ne videlicet quispiam putaret triplicem esse personarum diuinarum substantiam, sicut trina erat mersio. Siue tamen vnica siue multiplici mersione baptizet, verba tamen semper debent esse eadem, vt videlicet tres personæ propriis earum nominibus exprimantur. Quòd si quis obiiciat Apostolorū factum, qui in Christi nomine solū baptizarunt, non expressis aliarum personarum nominibus, vt Apostolica historia narrat, quòd ad prædicationem Philippi Samaritani conuersi sunt, & baptizati erant in nomine Iesu: huic obiectioni primò respondetur id quod beatus Ambrosius ait in nomine Iesu Christi totam designari trinitatē. Nam cùm Christus idem sonet latinè quod vnctus, hoc ipso nomine quadam rerum connexione denotatur & ipse qui vnctus est, scilicet filius, & à quo vnctus est, videlicet pater, & vnctio ipsa qua vnctus est, videlicet spiritus sanctus. Quapropter cùm in nomine Iesu Christi tota trinitas designetur, potuerunt (vt ait) Apostoli in nomine Iesu baptizare. Aliter respōdetur, & fortè exactius iuxta recentiorū theologorū cōmunē sententiā, Apostolos tūcid egisse ex diuina quadā dispensatione illis insinuata, propter exaltationē nominis Iesu Christi, quod Iudæis erat scādalū, Gētibus aūt stultitia. Qua occasione sublata, cum videlicet iam nomē domini Iesu esset exaltatū, nulli licet hoc solo nomine inuocato baptizare, Quòd si secus aliquid attentatū sit, vt videlicet quis in solo Christi nomine baptizaret tētaret, varia est inter doctores sententia, an baptismus esset inanis & infrugifer. De qua re nihil nūc definire volo, quia in hoc opere, non hominum opiniones, sed solam fidem catholicam pertractare decreui. De secundo autem videlicet quòd requiratur verbum exprimens actum bapti-

Act. 8.

zationis,& tertio similiter,si persona baptizata , patet ex ipsis Christi verbis:Baptisantes,inquit, eos in nomine patris,&c. Vbi ponitur participium baptizantes, exprimens actum ipsum,& pronomen eos, exprimēs personas baptizatas. Quòd autem actus baptizandi exprimatur per verbum indicatiui aut alterius modi , puta imperatiui,non est definitum quid necessarium sit,quoniam nec bene definiri posset cum Christus in suis verbis actum baptismi participio expressit,& non verbo: baptizantes,inquit,eos,&c. Qua propter Ecclesia Romana,quantum ad hoc permittit ac tolerat Græcos,qui in alia forma baptizant quàm Latini. Sic etiam dicūt: Baptizetur seruus Christi in nomine patris & filii & spiritus sancti. Quia enim in principio nascentis ecclesię tale scisma ortum est,vt quilibet æstimaret illum ad se pertinere,qui ab illo baptizatus esset,ita vt vnus diceret,Ego sum Cephæ:alius,ego sum Pauli,quos Apostolus reprehendens, ait : Nunquid Cephas pro vobis mortuus est,aut Paulus : Ad tollendum hoc scisma ordinatum est inter Græcos,vt nullus baptizaret,dicens: Ego te baptizo in nomine patris,&c.sed diceret: Baptizetur seruus Christi in nomine patris,&c. ne vllo modo verbis aliquibus ostenderet se baptismi autorem, sed solum ministrum Quòd autem ibi sit integra baptismi forma,patet,quia ibi est manifesta trinitatis expressio,ibi exprimitur actus baptizandi,quanuis in imperatiuo modo,quod non refert,& persona: baptizata, quāuis in tertia persona: nihil ergo deficit. Non ergo propter hoc Græci iudicantur hæretici quia sic baptizāt, sed quia sic baptizātes: credūt Latinos alia forma vtētes,non conficere baptisma, & propter hoc hæretici iudicantur,cum dicendo:Ego te baptizo in nomine patris,&c.omnia etiam ponantur ad debitam formam & Christi verbis conformem necessaria. Et quia Græci hac occasione sicut & aliis ab Ecclesiæ Romanæ obedientia separati sunt,ideo schismatici appellantur. Cæterum quod Alexander tertius huius nominis pōtifex ait in cap.1.titulo de baptismo,& eius effectu in libro epistolarum decretalium : Si quis puerum ter in aqua

immerserit in nomine patris & filij & spiritus sancti, amen, & nō dixerit: Ego baptizo te in nomine patris &c. non est puer baptizatus. Hoc, mea sententia (saluo meliori iudicio, & ecclesię definitione secluſa, cui me sem per submitto) ita intelligendum est, vt quantumlibet quis ter mergatur in aqua, non credatur baptizatus etiamsi talis immersio sit facta in nomine patris & filij & spiritus sancti nisi cum hoc etiam exprimatur actus ipse baptizationis. Siue autem exprimatur actus ipsius baptismi in indicatiuo modo, siue in imperatiuo: de hoc non definit ibi Pontifex, quia nec de illa re quę stio ibi agebatur: ad quod maxime aspiciendum est: quoniam beatus Hylarius dicit ex circūstantia scriptu rarū pēdere sæpenumero verum illarum sensum. Quod si illa essent omnino exacta & necessaria, vt à Pontifice ibidem describūtur, esset etiam necessariò illud pro nomen Ego, semper exprimendum, vt dicatur semper: ego te baptizo in nomine patris, &c. & tamen Glossa ibidem dixit, omissionem illius pronominis ego, nullo pacto obesse baptismo, quin verū baptisma conficiatur. Hoc idem colligitur ex quadam responsione Zachariæ papę, quę ponitur in volumine Decretorum de consec. dist. cap. 4. Retulerūt. Nam cuidāquęrenti, an re baptizandus esset, qui his verbis fuerat baptizatus, videlicet. Baptizo te in nomine patrias, & filias, & spiritus sanctias: Papa respōdet, ꝙ si sic baptizans, huiusmodi verba protulit ex ignorātia linguæ latinæ, & non vt errorem aliquem per illa verba induceret verè baptizauit: nec est iteratò baptizādus ille sic ab eo baptizatus. Et tamen in illis verbis (vt cōstat) nō ponitur illud pro nomen ego: vnde patet pronomen non esse necessariū, & hoc ipsum fatētur theologi omnes. Dicimus ergo Græcos in sua forma conficere, quanuis sic conficiētes peccent, ꝙ ecclesiæ Romanæ subesse contēnunt. Nam hoc apertissimè definiuit cōciliū Florentinū sub Eugenio. 4. celebratū, sic inquiēs: Non negamus quin & per illa verba: Baptizetur tali seruus Christi in nomine patris & filij & spiritus sancti: vel, Baptizetur manibus meis talis in nomine patris & filij & spiritus sancti, ve

rum perficiatur baptisma: quoniã cùm principalis causa, ex qua baptisma virtutem habet, sit sancta trinitas, instrumentalis autem sit minister qui tradit exterius sacramentum: si exprimitur actus qui per ipsum exercetur ministrum cum sanctæ trinitatis inuocatione, perficitur sacramentũ. hæc conciliũ Florentinũ. Ostendimus ergo veram baptismi formam & exactã, quam Christus docuit, quæ tã ex Euangelio, quàm ex canonibus Apostol. patuit: in qua tria sunt necessaria, videlicet verbũ explicans actũ baptizandi, & nomen exprimens personam baptizatam, & totius trinitatis per propria personarum nomina expressio. Quòd si vel minimum horum desit, sicut nec est vera forma, ita nec verus baptismus. Ex quibus conuincimus Marcitas, Pauliani stas, Cataphryges in baptismo conficiendo errare. Qua propter meritò cõcilium Nicænum statuis eos cum ad ecclesiæ fidem redirent, fore iterum baptizandos.

TErtia hæresis est, quæ respicit personam baptizatam. Sũt enim qui mortuos baptizant, & isti sunt Cataphryges, vt Philaster ait. Beatus tamen Augustinus in lib. de hære. nihil tale illis impingit. Hi Cataphryges aut Cataphrygij sic dicti sunt, quia ex Phrygia prouincia originem traxerunt. Horum autores fuerunt Montanus, qui dixit se fuisse paracletum, & duæ eius prophetissæ, videlicet Prisca & Maximilla, quas ipse Montanus tanquam ex ipsius inspiratione factas iactabat. De quo qui plura noscere cupit, legat Eusebiũ in 5. lib. Eccle. historiæ, à cap. 15. vsque ad 19. nec tamen toto illo sui operis decursu vsquã hunc errorẽ illis impingit: quũ tamen plures alios eorundẽ errores recenseat. Aduersus hos Cataphrygas (vt ibidẽ Eusebius refert) scripserunt Apollinaris Hierapolites, Meltiades, Apollonius. Alia est hæresis huic similis, aut fortè est eadem, quoniam de Cataphrygiis Philaster, dicẽs eos baptizare mortuos, non differit qualiter id faciebant. De Marcionistis autẽ, Theophylactus exponẽs illud. 1. ad Cor. 15. Alioqui quid faciẽt qui baptizãtur pro mortuis si mortui nõ surgunt? sic ait: Mos est Marcionistis hæreticis, cùm aliquis apud eos sine baptismo discesserit, ei'

Cataphryges.

Mõtanus Prisca. Maximilla.

1. Cor. 15.

qui vita functus esset, feretro viuũ aliquem submittere hominem. Proinde feretrum ipsi adeũtes, à mortuo sci tantùr. vtrum ei libeat baptizari: moxque qui latitat vi nus, de loco inferiori respondens, se velle, inquit, asserẽ témque demortui loco baptizabant Hi itaque praua huius cõsuetudinis insimulati, Apostolũ dictant eam rem iniunxisse, producúntque dementes illi & vesani id dictum, videlicet: Alioqui quid facient qui baptizãtur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? hęc Theophy. Quem ideo citaui, quód neminem ex his qui de hæresibus scripserunt, de hac re feciſſe mentionem reperio. Philaster siquidem & Augustinus & Guido, quamuis de Marcione eiúsque erroribus dixerunt, nihil tamen huiusmodi illum sensisse referunt. Sed neque Eusebius, qui in 4. libro historiæ Ecclesiasticæ de illo scribit, vnquam de hoc errore eum acusat. Neque etiam Tertullianus in libro de hæresibus, Marcionis errores recensens, vnquam huius mentionem fecit. Denique Irenæus in lib. primo aduersus hæreses, ca. 29. & lib. 4. cap. 57. de erroribus Marcionis disputans, nihil tale illi impingit Quapropter mirari non desino vnde nã Theophylactus, qui his post multa secula successit, acceperit hunc Marcionis fuisse errorẽ, Verùm si rẽ plenius circunspiciamus, Theophylactus non ait hunc fuisse Marcionis errorem, sed Marcionistarum. At solenne est hæreticis, qui aliorum hæreticorum vestigiis adhærent, vt nunquam suorum magistrorum erroribus sint contenti, sed semper illorum insaniam, aliquid impietatis addentes, augere nitantur. Quapropter possibile fuit, vt Marcionis sectatores, erroribus illius hanc hæresim coniungerent, atque ita primi illi scriptores de ea non fecerint mentionem. Theophylactus autem, qui posterior fuit, de Marcionistis hæc dixisse potuit, non tamen de Marcione fecerimus mentionem, nunc operæ precium erit differere quis hic fuerit. Marciõ (vt Irenæus & Tertullianus scribunt) Ponticus natione, temporibus Antonini Pii, prius in doctrina philosophprum maximè Stoicorum imbutus, deinde ad fidem Christi cõuersus, Cerdonis dogma secutus

Marcion.

cutus, multa ex philosophica doctrina catholicæ religioni inserere conabatur: Romámq; veniẽs plures ibi seduxit. Hic cùm ibidem Polycarpũ postea martyrem inuenisset, salutans eum, dixit: Agnoscis me? Cui Polycarpus: Agnosco primogenitum Satanæ. Hic præter euangelium Lucæ, idq; ab eo circuncisum, nullum euangelium recepit. Similiter & epistolas Pauli apostoli abscidit, auferens ab eis quicquid suæ impietati repugnare videbatur. Cõtra hunc plures grauissimi autores scripserunt, Dionysius Corinthiorũ episcopus, Philippus Creten. Hippolytus episcopus Africanus, Rhodõ Asianus, Irenæus Lugdunen. episcopus, Tertullianus. E quibus hi duo vltimi (quod sciam) solum extant. Hęc ergo semel dicta in posterum sint. Iam ad errorem tam Marcionistarũ, quàm Cataphrygum deueniamus, quoniam inter vtrosq; de hac re cõuenit, vt mortuis prodesse baptisma existiment. Quod ex eo cõuincitur esse falsum, quòd post mortem non est tempus nec bene nec male operandi. Vita hæc nobis à Deo cõceditur, in qua laboremus: qua finita iuxta id quod quisque in vita gesserit præmiabitur. sic enim Sapiens ait: Ad quancunq; partẽ lignũ ceciderit, siue ad Austrũ, siue ad aquilonẽ, ibi manebit. Ligni nomine hominẽ designauit, qui tunc cadit cùm moritur. Cadit autẽ ad Austrũ, qui ventus est calidus & humidus, cùm homo in gratia decedit. Illo enim vento flãte, aqua per quam gratia designatur, descẽdit; Rursum, ille ad aquilonẽ cadere dicitur, qui in peccato moritur, quod per aquilonẽ meritò figuratur quoniam ventus ille frigidus est, & pluuias disipat. Et idem expressius iterum ait: Viuentes enim sciũt se esse moritu ros: mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem, quia obliuioni tradita est memoria eorum: amor quoque & odiũ & inuidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc sęculo, & in opere quod sub sole geritur. Si ergo non habẽt vltra mercedẽ, nec partẽ in opere quod sub sole geritur, qualiter mortuo poterit prodesse baptismus, qui confertur viuo in demortui locũ submisso? Præterea si à mortuo velut qui non est, perit confessio (vt ait alius Sapiens) quare etiã non

Eccl.11.

Eccl.9.

Eccl.17.

peribit baptismus, qui cæterorum sacramentorũ est ianua? Rursus, cum Dominus baptismi necessitatem ma-
Mat. vlt. nifestauit, & Apostolis commendauit prædicandũ, ait: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Vbi non dixit quod baptizaretur vnus pro alio, sed quisq; pro se. Baptizan-
Mar. vlt. tes (inquit) eos. Et expressius apud Marcũ dicitur: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, cõdemnabitur. Qui ergo sine baptismo discedit, quantumlibet in eius locum submissus eius nomine baptizetur, ille tamẽ mortuus nunquam dicetur baptizatus: quò fit, vt eum perire sit necesse, quia baptizatus non fuit. Deinde percontabor ab istis, quò peruenisse credunt eum, qui sine baptismo discessit? Necessarium est, vt ad infernũ vadat, aut ad gloriam, vel sit in via ad gloriam, puta in purgatorio. Non est dicẽdum eum peruenisse ad gloriam, nec esse in via ad gloriã: alioqui baptismus non esset necessarius, cùm sine illo posset saluus haberi. Erit ergo in inferno, quia iuxta euangelium, qui baptizatus non est condemnabitur, ac si iam non crediderit. Si ergo est in inferno, vt quid alius pro eo baptizatur, cùm hoc nihil illi prodesse poterit? In inferno siquidem (vt canit ecclesia) nulla
Eccl. 19. est redẽptio. Et Sapiens ait: Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio,
Ioan. 9. nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quò tu properas. Et Dominus apud Ioannem ait: Venit nox, quando nemo potest operari: noctem vocans tempus post mortem (vt beatus Augustin. ait) in quo nemini operari licet. Ideo dixit: Operamini ergo donec dies est. i. dum estis in hac vita, quia post mortem nihil poteritis agere. Impiè ergo vesani Marcionistę & Cataphryges mortuos baptizare tentarũt. Quòd autem pro se adducunt illud Pauli: Alioqui quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si mortui omnino non resurgunt? suo proposito minimè conducit: ex falsa siquidẽ intelligentia pro-
Theophyl. uenit. Vnde Theophylactus locum illum exponẽs, ait: Porrò qui erant baptismum accepturi, integra pronun

ciabant fide ſimbolum, móxq; & illud: Credo mortuos reſurrecturos. Inquit itaque Paulus, qui futurâm credunt mortuorum corporũ reſurrectionem, ſub ſpéque huiuſmodi ſunt baptizati, quidnam ſint, cùm eis Chriſtus ſit occurſurus, acturi? Quid præterea reſurrectionis gratia prorſus homines baptizantur, hoc eſt, pro reſurrectionis expectatione, ſi mortui non reſurgunt? hæc Theoph. Iuxta quem tantum valet, pro mortuis baptizãtur, ac ſic diceres pro reſurrectionis expectatione baptizantur. Verum quoniã hæc expoſitio nimis coacta, eſt, multumq; á litera recedens: ideo aliter iuxta ſententiam beati Ambroſij reſpõdetur, qui meo iudicio multo melius & literæ proximus exponit. Sic enim exponit: Alioqui quid facient qui pro mortuis baptizãtur, ſi omnino mortui non reſurgũt? Quid & baptizãtur pro illis? Ambroſius: In tantum ratam & ſtabilẽ vult oſtendere reſurrectionẽ mortuorum, vt exemplũ det eorum, qui tam ſecuri erãt de futura reſurrectione, vt etiã pro mortuis baptizarẽtur. Siquidẽ fortè mors præueniſſet, timẽtes ne aut malè aut nõ reſurgeret, aut qui baptizatus non fuerat, viuus nomine mortui tingebatur: vnde ſubiecit: Quid & baptizantur pro illis? exẽplo hoc non factum illorum probat, ſed fixam fidem in reſurrectione oſtendit. Quid & nos periclitamur omni hora? quotidie morior pro gloria veſtra, quã habeo in domino. Dicendo, quid & nos periclitamur? diſcreuit perſonas, oſtendens non catholicos eſſe qui pro mortuis baptizabãtur. Denique ſupra dixit, vt quid baptizantur pro illis? nunquid dixit, & baptizamur pro illis? hucuſque Ambroſius. Ex huius itaque præclara expoſitione patet conſuetudinẽ illam, quã Theophylactus aſcribit Marcionitis, vt viuus pro mortuo baptizaretur, tẽpore Pauli eſſe iam ab aliquibus introductam, quanuis non approbatam. Vnde iterum magis miror, quòd eam Theophylactus Marcioniſtis tribuat, quoniam Marcion, qui illorum fuit, dux, centum fermè annis fuit beato Paulo apoſtolo poſterior: quoniam hic tempore Antonini Pij floruit, Paulus autem ſub Nerone moritur. Occaſione vitandæ huiuſmodi hæreſeos, concilium Carthaginenſe

Ambr.

ginense tertium cap. 6. tale statuit decretum. Item placuit vt corporibus defunctorum eucharistia nō detur. Dictum est enim à Domino: Accipite & edite: Cadauera autem nec accipere possunt, nec edere. Cauēdum est etiam, ne mortuos baptizari posse fratrum infirmitas credat, quibus nec eucharistiam dari licitum est: hæc concilium Carthaginense.

Concilium Carthag.

QVarta hæresis est circa baptismi vim & potestatem, quam quidam sic minuere conantur, vt nullam baptismo virtutē tribuant. Diuersis tamen viis ad hunc finem diuersi hæretici tēdunt. Psalliani enim, qui & Euchitæ, id est, orantes appellātur, non autem Eucidiæ (vt corruptè catalogus hæreticorū eos nominat) tātam vim orationi tribuunt, vt illam sufficere dicāt ad omnia peccata delenda, quapropter Euchitæ. i. orantes appellātur. Hac de causa baptismo derogant, dicentes nullam vtilitatē ex sacro baptismate baptizatis accedere, sed solam studiosam orationem dæmonē inhabitantem effugare. Hi etiam vocantur Messaliani & Enthusiastæ. i. afflati, & diuini, aut sacrificatores vt vertit interpres Theodoreti in historia tripartita. Catalogus autem hæreticorū titulo Messaliani, vocat eos Anthyatistas, corruptè tamen, nesciens quid diceret, quoniam sic fortè scriptum apud aliquem reperit: quapropter ex putrido lacu putridā hausit aquam. Errat etiam in titulo Elpulius, vbi loquitur de quodam sene huius pestiferæ factionis, à quo Flauius quidam præsul Anthiochenus miro artificio & per blanditias extorsit, vt illorum sectam illi reuelaret. Hunc senē catalogus vocat Elpulium, cum tamen in 7. lib. historiæ tripartitæ cap. 11. vbi hæc omnia narrantur, Adelphius vocetur, non Elpulius. Neque hoc vicium ascribere potui impressori, quoniam ille hęreticorū nomina digerit iuxta ordinem alphabeti: positū est autem inter nomina quæ à litera E incipiunt. Huius factionis principes fuerunt (vt refert historia tripartita loco proximè citato) Dadœs & Sabas & Adelphius, Hermias & Symeones. Cæterum quantum ad præsentem errorem spectat, beatus Aug. in li. de hæresibus, cap. 57. de Psallianis differens,

Psalliani Euchitæ.

Messaliani. Enthusiastæ.

Dadœs. Sabas. Adelph. Symeones.

huius erroris non meminit: Guido autem eo multo posterior, nullam prorsus de Psallianis aut Messalianis, aut sub alio quouis nomine facit mentionem. Nos autem ex historia tripartita hæc desumpsimus. Manichæi autem non propterea quòd multum orationi tribuant, sed quia baptismo detrahere volunt, dicunt illum in aqua exhibitū nihil cuiquam salutis afferre. Hoc enim de illis refert Aug. in lib. de hæresibus, ca. 46. Post illos alij in eorum locum subrogati sunt, videlicet Albanenses, qui etiam dicunt baptismum nullius esse efficaciæ. *Albanenses.* Albigenses autem omnino baptismum respuunt, quos meritò hic inseruimus: quoniā probata aduersus alios eius virtute & necessitate, cogentur Albigenses baptismi sacramētum recipere. De his autē qui sint, iam superius diximus. Demū Petrus Ioānis, de quo iam alias locuti sumus (vt Guido Carmelita illa impingit) ait in baptismo gratiam & virtutes, quas vulgò theologicas vocant, minimè infundi. Armeni autē ab omnibus sacramentis virtutem cōferendi gratiam remouent. *Armeni.* His in hac parte consentit Martinus Luther, qui cùm pauciſsima admittat sacramēta, in vniuersum tamē de eis dicit nullā gratiam cōferre In libro etenim suo de captiuitate Babylonica, sic ait: Hæretica est, sed vsitata sentētia, sacramenta nouæ legis cōferre gratiam iis qui non ponunt obicem. Cum ergo de omnibus sacramētis dicat, etiam ad baptismū referri debet. Quapropter hæc eius assertio his adiungenda fuit. Contra hos omnes hæreticos simul agendum est, cum inter eos hac de re conueniat. Primum ergo hæc hæresis cōuincitur per id quod dicitur Mar. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. At cum sine gratia iustificante nemo saluetur, fieri oportet vt baptismus ipse cōferat gratiā, per quam baptizatus iustificetur, iustificatúsque saluetur. Nam si iustus vix saluatur, iniustus vbi apparebit? Huic alludere quodammodo videtur beatus Petrus in sua prima canonica, dicens: Expectabant dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam: quod & vos nunc similis formæ saluos facit baptisma. Vbi beatus *Luther.* *1. Pet. 3.*

Petrus similitudinem inter figuram & figuratum explicans, dicit quemadmodum hi qui erant tempore Noe, salui facti sunt quãtum ad corporalem vitã per aquam: sic nũc saluamur quãtum ad spiritualem animæ vitam, per aquam baptismi peccatorum mundatricem. Habet ergo baptismus hãc vim & potestatem vt homines saluet. Salus autem ista sine gratia dei esse nequit, dicente Apostolo? Gratia enim dei saluati estis per fidẽ, & hoc non ex vobis, quia dei donum est. Præterea apud Ioan. Dominus ait. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum dei. Talis autem renascentia ex aqua & spiritu sancto, nõ fit nisi per aquam baptismi, in quo gratia spiritus sancti confertur. Nunquam siquidem spiritus sanctus spiritualem renascentiã donat sine gratiæ suæ infusione quoniam charitas dei toties in cordibus hominum diffunditur, quoties spiritus sanctus datur eis. Rursus beatus Petrus in die Pentecostes loquens ad Iudæos eius prædicatione cõpunctos, ait: Pœnitentiam agite & baptizetur vnusquisque vestrũ in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorũ, & accipietis donũ spiritus sancti. Ex quibus verbis duo patent. Primum, quòd baptisma prodest ad remissionem peccatorũ, quod etiam ex symbolo concilij Nicæni patet, vbi dicitur: Credo vnum baptisma in remissionem peccatorũ. At sine gratiæ collatione remissio peccatorum non fit. Secundũ est, quod per baptisma recipitur donum spiritus sancti: Accipietis donum spiritus sancti. Donum autem spiritus sancti, est gratia & fides, quæ in baptismo infunditur, sicut & gratia: quoniam sine fide impossibile est placere Deo, ait Paulus. Baptizatus autem si non placeret Deo, non saluaretur. Confert autem baptismus fidem, sicut & gratiam: vtroque enim dei donum est. Deinde ex dictis Pauli hæc etiam sententia comprobatur, qui in epist. ad Roman sic ait: An ignoratis fratres, quod quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriã patris, ita & nos in noui-

Ephes. 2. *Ioan. 3.* *Act. 2.* *Heb. 11.* *Rom. 6.*

tate vitæ ambulemus. Si enim cõplantati facti sumus similitudini mortis ei⁹, simul & resurrectionis erimus: hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato, Hæc ibi Paulus. Ex quibus verbis constat illũ tribuere renouationẽ vitæ baptismo. Talis autem nouitas pertinet ad gratiã: quoniã sicut vetustas refertur ad peccatũ, ita nouitas ad gratiã. Et in epist. ad Gal. ait: *Gal. 3.* Quicũque in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Quid autem est Christũ induere, nisi gratiam eius habere, qua velut vestimento tegimur? Sic enim Hiero- *Hieron.* nymus exponens illa verba, ait: Si quis hoc corporeũ, & quod oculis carnis aspicitur, aquæ tantũ accipit lauacrũ, non est indutus dominum Iesum Christum. Nam & Simõ ille, de quo in Actibus apost. acceperat lauacrum aquę, *Act. 8.* verũ quia sanctũ spiritũ non habebat, indutus non erat Christũ. hæc Hiero. Et Theophyl. eadem verba exponens, dicit: Confirmat quemadmodũ dei filij simus & baptismi ob gratiã. Neque enim dixit: quotquot estis baptismo ablati, filij estis dei effecti, sicuti subsequens ordo poscebat: sed quod magis tremendum, Christum indui⁹tis. Nam si Christum induimus dei filium, ei que sumus assimiles redditi, in vnum haud dubie sumus & consanguinitatem deuecti & speciem: gratia id assecuti, quod illum constat esse natura. hæc Theophyl. Et in *Tit. 3.* epist. ad Titum iterum Paulus eandem confirmat sententiam, dicens: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, nõ ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quẽ effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. hæc ibi Paulus. Nihil autẽ his verbis expressius quicquam dici potuit quoniam dicit nos saluos fecisse per lauacrum regenariotionis: lauisse autem, vt iustificati gratia ipsius, hæredes efficeremur vitæ æternæ. His ergo tam claris scripturæ testimoniis manifestum est baptismum habere vim & potestatem peccata delendi, &

gratiam conferēdi. Contra hanc hæresim est decretum concilij Florentini sub Eugenio. 4. celebrati quod de sacramento baptismi loquens, sic ait: Huius sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis & actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipsa culpa debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis iniungenda est satisfactio: sed morientes antequā culpā aliquam committant, statim ad dei visionem & regnū cœlorum perueniunt. Hæc concilium Florentinū. Per quæ verba non solum Messalianorum sed etiam Petri Ioannis error conuincitur, quia dicit per baptismū deleri peccatum, & regnum cœlorum donari, quorū neutrum sine gratia fieri potest.

QVinta hæresis asserit paruulis vsu rationis carentibus nihil prodesse baptisma: quia paruuli rationis expertes nō possunt habere fidē, nec possunt credere verbo Dei quod illis fuerit prædicatū. Hoc autem dicunt summè necessarium cuicunque suscipiēti baptismā: siquis autē sine prœuia fide baptisma susceperit, nihil illi proficere baptisma dicunt. Huius pestiferæ hæreseos dux & primus inuētor fuit quidam Petrus de Bruis gallus ex prouincia Narbonensi: in qua pluri mos hac hęresi & aliis multis infecit, sed tandem apud oppidū sancti Ægidii propter sua crimina cōbustus est prout de illo refert venerabilis Petrus abbas Cluniacēsis in libro paruo quem cōtra illius errores scripsit, Ab hoc Petro de Bruis dicti sunt Petro Brusiani hæretici. Post mortem huius Petri de Bruis, susceperit illius vexilla quidam Henricus, à quo etiam dicti sunt Henriciani, qui non eas solas quas Petrus de Bruis docuerat hæreses susceperit, sed multas insuper addidit. Quo autē tempore vixerit hic Henricus, & qualis fuerit, constat ex quadam epistola sancti Bernardi quam ad Ildefonsum comitem sancti Ægidij scripsit quæ est in ordine suarum epistolarum. 148. vbi de hoc Henrico tunc viuente hæc dicit. Sed nunc audi quis ille sit, Homo apostata est, qui relicto religionis habitu (nam monachus extitit) ad spurcicias carnis & seculi, tanquam canis ad suum vomitum est reuersus. Prę confusione autem ha-

Petrus de Bruis.

Bernard.

bitare inter cognatos & notos non sustinēs, vel potius nō permissus, ob magnitudinē criminis, succinxit lumbos suos, & iter quà nesciebat arripuit, factus gyrouagus & profugus super terrā. Cumque mendicare cœpisset, posuit in sumptu Euangeliū, nam literatus erat. Et venale distrahens verbū Dei, euangelizabat, vt manducaret. Si quid supra victum elicere poterat à simplicioribus populi, vel ab aliqua matronarum, id ludendo aleis, aut certe invsus turpiter effundebat. Frequenter siquidē post diurnū populi plausum, nocte insecuta cū meretricibus inuentus est prædicator insignis, & interdū etiā cū cōiugatis. hactenus Bernardus. Hanc hæresim per quadringētos & his amplius annos sepultam, ab inferis reuocarunt hoc nostro tēpore quidam hæretici vulgo dicti anabaptistæ, qui omnes istorum Petro Brusianorum & Henricianorum hæreses ad vnam vsque amplexati sunt, & alias insuper addiderūt. Contra hanc hæresim illud est apertissimū & fortissimum argumentū quod paruuli rationis expertes sunt capaces salutis æternæ, & regni cœlorū: & inde apertissime colligitur, illos esse capaces baptismi. Quoniā sine baptismo actu susceptо, aut saltē voluntate quando re ipsa non potest susciPi, non valet aliquis salutem assequi sempiternam, aut regnum cœlorū intrare. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, inquit Saluator noster, non potest intrare in regnū cœlorū. Fateri igitur oportet infantes esse capaces baptismi: aut si hoc negare contendunt, cogūtur inde etiā negare pueros non esse capaces regni cœlorū, quia hoc sine baptismo assequi nō possunt. Si autē isti hæretici tam crudeles infantibus esse voluerint, vt illos à regno cœlorum propellere non vereantur, dicentes illos pro illo statu non posse ad regnū cœlorū venire, statim eos ipsos hæreticos redarguit Christus saluator noster, dicens: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibere, talium est enim regnū cœlorū. Quibus verbis Saluator hos anabaptistas dupliciter redarguit, & quidem apertissime. Primo quidem cum ait: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibere. Sed videamus prius, qui

Ioan. 3.

Matt. 19.

sunt qui veniunt ad Christum, & quomodo veniunt, & tunc apertius cognoscemus, qui sunt qui prohibent venire ad Christum, qui à Christo hic reprehenduntur. Qui ad Christum veniunt, non omnes ab eodem, neque ab æquè distante loco discedunt, & ideo non eadē via veniunt. Multi enim sunt qui in fide catholica permanentes in varia peccata mortalia labuntur, & sic à deo recedūt. De his omnibus dixit Esaias propheta, & postea Saluator cōfirmauit: Pōpulus hic labiis me honorat, cor autē eorū longe est à me. Et inter istos tanto quisque longius à deo elongatur, quāto plura, aut grauiora committit. Ita enim docet beatus Grogorius lib. 25. Moraliū sic inquiens: Tot gressibus anima ad Deū accedit, quot bonis moribus mentis proficit, tot gressibus fit longe, quot malis moribus decrescit. hęc ille. Hi omnes si ad Deū venire volunt, vnicā solā habēt viam videlicet pœnitentiā, per quā ad Deum venire possint. Sunt rursus alii, qui prorsus fide catholica carēt, & istis necessaria est fides catholica, vt possint ad Deum peruenire. Credere oportet, inquit Paulus accedentē ad Deū, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit. Si is qui fide caret, aliquo est insuper mortali peccato irretitus, huic duplex via est necessaria, vt ad Deum peruenire possit: quoniā non satis est illi fides nisi insuper addat peccatorū pœnitentiam. Si verò nullo est infectus peccato mortali, sed solum caret fide, huic sola fides cū baptismo est illi necessaria & sufficiēs, vt ad Deum accedere valeat. Qui crediderit, inquit Saluator, & baptizatus fuerit, saluus erit. Tales sunt paruuli ante baptismū, quoniā hi etsi nulli sint peccato mortali obnoxij, quia illud sine vsu rationis nequaquam cōmittere possunt, fide tamē catholica carent, propter cuius defectū & propter peccatū originale, in quo nati sunt, tam longe à Deo distant, vt filij iræ dicātur & sint. Vt igitur ad Deū isti peruenire possint, & filij Dei esse: & per consequens vitæ æternæ hæredes, necesse est illos baptismā suscipere, per quod filij Dei fiant. Nam sine illo renasci non possunt, nec filij Dei esse. Ex his omnibus conuincitur Anabaptistas qui paruulos à baptismate eiiciunt

Esa. 29. *Mat. 15.* *Grego.* *Heb. 11.* *Marci vlt.*

ipſos eſſe qui eoſdē paruulos prohibent, ne ad Deum perueniant, quos & Chriſtus reprehendit dicens: Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere, taliū eſt enim regnum cœlorū. Et hoc vltimū eſt ſecundū per quod Anabaptiſtæ in verbis Chriſti reprehenduntur. Chriſtus enim dicit regnum cœlorum ad pueros pertinere Anabaptiſtæ verò illos à regno cœlorum, quod ſine baptiſmo aſſequi nō poſſunt, relegare contēdunt. *Matt.19.*

Præterea idem Saluator ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Quæ verba eandē prorſus habent promiſsionem, quanquā verbis differentem. Nam re ipſa idem prorſus eſt dicere, Ego reficiam vos & dicere, Talium eſt regnum cœlorum. Quia omnes qui reficiuntur ſpiritualiter à Chriſto, quandiu in illo refectionis ſtatu permanent, ius habent ad regnum cœlorum. Et vice verſa, omnes qui ius habent ad regnum cœlorū, etiam ſpiritualiter reficiūtur nunc a Chriſto per ſpiritus ſanctī gratiam habitantem in eis & poſtmodum per gloriam æternā. Cū igitur eadem ſit hæc & illa promiſsio, opus eſt vt bene aduertamus, qui ſunt illi quibus hanc dat promiſsionem, & quid ab illis exigit vt promiſsione fruantur. Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Laborantes & oneratos vocat, ſed qui ſint iſti, Theophylactus optime nos docet, ſic inquens: Omnes vocat non ſolū Iudæos, ſed Gentiles. Per laborantes intelligo Iudæos, vt facientes traditiones legis, & in operatione mandatorū legis fatigatos. Per oneratos autem, gentiles onere peccatorum oppreſſos. hæc Theophylactus. *Matt.11.* *Theophyl.*

Iſtis omnibus promittit refectionem, & illis omnibus præcipit ad ſe venire. Dicens autē: Venite ad me omnes, nullum excipit, nullū excludit, ſed omnes ad ſe vocat paruulos perinde adultos. Nā paruuli grauati ſunt & onerati, quanuis nō tanto onere quāto adulti, quoniam adulti grauati ſunt onere peccati mortalis, paruuli autē ſolo peccato originali (quod multo minus eſt quā mortale) onerati ſunt. Fortè hoc loco anabaptiſtæ reſpondebūt præcepta illa, quæ nūc proxime cōmemorauimus, non ad paruulos ſed ad ſolos adultos data

esse: quoniã paruuli nõ possunt ad Deum venire: quoniam nec Christũ cognoscere possunt, & per consequẽs nec eam fidem possunt habere, quæ ad perueniendũ vsque ad Christũ, est necessaria. Hæc responsio ex nimiũ crassa ignorantia procedit. Quoniam ignorare se ostẽdunt quãtum sit discriminis inter paruulos & adultos, in modo veniendi ad Christum. Nam eadem est differentia in modo veniẽdi spiritualiter, quæ fuit olim in modo accidendi corporaliter ad ipsam Christi personam. Adulti siquidem præsertim sani corpore valebãt, cum ad Christum corporaliter accedere volebant, propriis pedibus accedebãt, & ad illum ibant, paruuli verò non propriis sed alienis pedibus (eo quòd se mouere non poterant) ad Christũ perueniebãt. Ad hunc prorsus modum: discriminantur inter se, in modo veniendi spiritualiter ad Christum. Nam adulti (eo quòd vsum rationis habent, & libero vtũtur arbitrio) propria fide venire debent, si ad Christũ spiritualiter venire volunt. Paruuli verò qui vsum rationis non habent, nec libero vtuntur arbitrio, aliena fide (hoc est) fide parentum, aut saltem fide matris Ecclesiæ catholicæ ad Christum veniunt, quando à parentibus suis vel ab aliis portantur, vt baptismũ recipiant. Itaque paruulis aliena fides hoc efficit ad baptismi fructũ suscipiendũ, quod adultis facit fides propria. Hoc tamen est inter hos & illos discrimen, quod adulti propter fidem propriam maiorem gratiam recipiunt in baptismo, quàm paruuli, qui solum baptizantur ex fide aliena. De hac re testimoniũ reddit apertum beatus Bernardus in quadam epistola ad magistrum Hugonem de sancto Victore, quæ in ordine suarum epistolarum septuagesima septima, sic dicens: Sanè infantes qui hanc (prohibẽte ætate) non possunt habere fidem, hoc est cordis ad Deum conuersionem, consequenter nec salutem, si absque baptismi perceptione moriuntur, non quod vel ipsi quando baptizantur, fide omnio careant, sine qua impossibile est, vel ipsos placere Deo: sed saluantur & ipsi per fidem, non tamen suam, sed alienam. Dignũ nempe est: & ad Dei spectat benignitatem, vt quibus fidem ætas denegauit

Bernar.

tas denegauit propriam, gratia proddesse concedat alienam hactenus Bernardus. Fidem sentẽtiæ facit Augustinus libro tertio de libero arbitrio, sic inquiens: Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid prosit paruulis cum eo accepto plerũque moriũtur, priusquam ex se quidquam potuerint cognoscere. Qua in re satis pié rectéque creditur prodesse paruulis fides eorum à quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesiæ cõmendat authoritas, vt ex eo quis quisquam sentiat quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem commoda sit. Hæc Augustinus, & citantur à Gratiano in cap. illud, de consecra. dist. 4. idem dicit epistola. 3 in fine. Si autem Anabaptistæ contendant illa Christi verba. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ad solos adultos spectare, de hac nũquam cum illis contendam, imò potius illorum sententia vtar ad meæ confirmationem. Nam si hoc illi dixerint, tunc hoc discrimen quod inter paruulos & adultos ostendemus esse circa modum veniendi ad Christum, multo melius poterit colligi ex variatate illorum duorum Christi verborum, quæ supra proxime citauimus. Ideo enim Christus, vel ipsis Anabaptistis fatentibus, dixit adultis simpliciter. Venite ad me omnes, quia adulti audire & intelligere poterãt præceptum, & illud per seipsos implere, vt pote qui suis pedibus & proprio motu ad Christum venire, & vsu propriæ rationis & proprii arbitrii in Christũ credere illùmque diligere poterãt. Paruulis autem nõ dixit, venite, quia id propria voluntate, & suis pedibus facere non poterant, sed paruulorum parẽtibus, aut illorum curatoribus adminiculo paruuli indigẽt, præcipit Christus, Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos prohibire. Acsi apertius diceret. Volo paruulos venire ad me, sed quia id sua spõte & propris pedibus facere nequeũt, præcipio vobis paruulorum custodibus, vt illos venire sinatis, & nullo modo prohibeatis imò potius adiuuetis. Et vt hoc quod dico apertius fiat, alio simillimo exemplo id ostendere volo. Per præceptum hoc: Non occides, non solum prohi-

Augusti.

Matt. 11.

Matt. 19.

bitum est cuilibet homini ne se gladio, aut laqueo aut inedia, aut quouis alio modo se interimat, sed præceptū est etiam illi vt omne, præsertim magnum periculum mortis euitet, Verum quia paruuli infantes id propria sponte vitare non valent, absque vlla dubitatione intelligimus ipsorum parentibus aut curatoribus præceptum esse, vt illos tueantur, & non permittant illos ire præcipites in mortis discrimen Si autem ob nimiā parentum negligentiam, in ignem, vel aquam, aut gladium paruulo incidere contingat, & ita mori paruuli ipsi absque vlla culpa sua morientur. Ipsi tamen parentes aut illorum curatores rei mortis apud Deum æstimabuntur, propterea quòd non vitarunt mortis periculum, quum id facere potuerunt Idem prorsus in præsenti negocio de baptismo, paruulis contingit: quoniam cum illos pro suarum animarum salute adquirenda, ad baptismum venire oporteat, non tamen illis expresse dictum est vt veniant, sed nobis omnibus præceptum est, vt eos venire sinamus, vt nullo modo illos prohibeamus. Illorum verò parentibus aut curatoribus præceptum est, non solum vt non prohibeāt, sed etiam vt illos portent. aut portare faciant ad baptismum.

Et si fortè propter magnā parentum aut curatorum negligentiā paruulum sine baptismo mori contingat, nulla propter baptismum omissum paruulo, sed sōlis illius parentibus aut curatoribus imputabitur culpa. Ex his omnibus aperte conuincitur, paruulis, quia propriā fidem habere non possunt, alienā fidem ad baptismi susceptionem sufficere, & per illam ad Christū illos optime peruenire. Nā paruuli illis de quibus Christus dixit discipulis suis, Sinite paruulos venire ad me, non spōte sua & propriis pedibus veniebāt ad Christū, sed ab aliis portabātur. Afferebāt, inquit Lucas, ad illū infā-
Luc. 18. tes vt eos tāgeret. Quod cū viderēt discipuli increpabāt illos Iesus autē conuocans illos, dixit, Sinite paruulos venire ad me & nolite vetare eos, taliū est enim regnū dei. In quibus verbis id potissimū aduertendum est, q paruulos dixit venire ad se, q tamē ab aliis afferebātur.

Rursum, ex variis baptismi figuris, quæ olim in ve-

teri testamẽto præcesserunt, apertè potest cõuinci paruulis posse prodesse baptismũ perinde ac adultis. Neque hoc paruum est argumentum, cum iuxta Pauli sententiam omnia patribus in figura contigerint, & Paulus ipse ex huiusmodi figuris sæpe sumpserit argumentum ad probandum ea dogmata, quæ nunc pro tempore noui testamenti sunt ab omnibus necessario suscipienda. De qua re aliquantulum differui superius lib. 1. capite 3. Primo ergo offero arcam Noe, de qua nemo iuste poterit negare figuram fuisse baptismi, cũ id apertissimè doceat beatus Petrus apostolus, sic dicens: In arca Noe pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formæ facit baptisma. In quibus verbis apertè ostendit in illa arca typum fuisse baptismi nostri. Arca illa ex variis lignis cõstructa, significat Ecclesiam ex variis populis, Iudæis videlicet & Gentibus congregatam & variæ illius arcæ mansiones, significant varios Ecclesiæ status. Arca ferebatur aquis ad portum, & fideles omnes baptismo ferũtur ad portum salutis, hoc est, ad gloriam æternam. Salus corporis fuit per arcam, & salus animæ fit per baptismum. Pauci, id est, octo tantum per arcam saluati sunt, videlicet Noe, & tres filij eius, & vxor Noe, & vxores trium filiorum eius: ita licet multi ad baptismum vocati sunt, pauci tamen sunt electi. In diluuio absorpti sunt & perierunt, non tantum qui propria voluntate peccauerant, & iram Dei contra se prouocauerunt, sed etiam innumeri paruuli, qui nunquam suo libero arbitrio peccauerant, nisi quod nati erant filij iræ. Ad hunc modũ sine baptismo pereũt nunc non solũ adulti qui sua ipsi peccãt, sed etiam paruuli qui nondũ sua sponte peccauerunt, sed solo peccato Adæ sunt maculati, & in ira Dei nati, Item in arca illa non solum salui facti sunt à morte corporis homines qui Deum suum agnoscebant, sed etiam iumẽta multa quæ Deus ad illam salutem propter hominis seruitium elegerat, quæ tamen Deum ipsum minime cognoscebant. Eodem modo per baptismũ accipunt salutem spiritualem quotquot illius capaces sunt, siue suum redẽptorem agnoscãt, siue

1. Cor. 10.
Galat. 4.
1. Cor. 9.
1. Pet. 3.

tanquam iumenta illum prorsus ignorēt,& nihil de salutæ animæ sibi per Christi merita cōcessa intelligant, prout sunt paruuli, qui quamuis sint spiritualis salutis capaces,perinde ac adulti,ad instar tamen iumētorum, nec suarū animarum salutē, nec Deum ipsum eiusdem salutis authorem cognoscere possunt.

Nam infantes quamuis speciem humanam foris habeant,& animam immortalem ita perfectè intra se cō tineant vt adulti , quia tamen vtu rationis eo tempore carent,sunt vere iumentis simillimi,iuxta id quod Pro
Psal.48. pheta ait : Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus , & similis factus est illis . Alteram figuram baptismi habuit mare rubrum,per quod Israelitæ fugientes ab AEgypto,trā sierunt & salui facti sunt,& erepti à Pharaonis persecutione.Neque mare illud quis citra pudorem poterit negare fuisse baptismi figuram , quia hoc apertissimè
1.Cor.10. docet Paulus in priore ad Corinthos epistola , sic inquiens:Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt,& omnes mare transie runt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube&in mari.Scrute mur bene hanc baptismi figuram , & postea aperte cognoscemus illam nostræ& catholicæ sententiæ maximè fauere . Nubes & mare simul iuncta verā & integram efficiunt baptismi figuram: quoniam baptismus duabus rebus consummatur,aqua videlicet &
Ioan.3. spiritu,prout Saluator dixit,regenerationem ad regnū Dei acquirendum necessariam perfici aqua & spiritu sancto.Mare rubrū significat ipsam baptismi aquā quę & ipsa rubra est,non quidē naturali colore suo, sed virtute & operatione quàm ex merito rubei & purpurei sanguinis Christi habet in virtute spiritus sancti intus operātis.Et propter hāc causam dicit illos esse baptizatos in Mosequoniā sicut Mose ductore populus ille saluatus est,sic nūc Christo ductore & nos ad passionē prę cedēte,meritis illius saluamur per baptismū.Nubes significat spiritum sanctum:quia quod nubes protegēs, conducens ac refrigerans illis contulit,id totum abundantius spiritus sanctus baptizatis confert , quum nostra.

strarum operationum dux & protector, concupiscentiarúmque nostrarum temperator & extinctor existit. Israelitæ semel tantum mare rubrum transeũtes, à Pharaonis tyrannide liberati sunt, sic baptismus semel tantum suscipiendus nos à dæmonis tyrannide liberat. Quemadmodũ Israelitæ omnes tam paruuli quàm adulti mare transierunt, & omnes illi salui facti sunt, ita etiam quotquot baptizati fuerint siue paruuli siue magni, omnes à dæmonis potestate liberati sunt. Et hoc apertè docuit Paulus quum dixit omnes in nube baptizatos fuisse, in nube & in mari. Nam dicens, omnes, neminem excepit, sed omnes concluſit paruulos perinde ac adultos. Tertia demum baptismi figura & omnium potissima est circuncisio: quàm etiam Paulus docet fuisse figuram baptismi, sic inquiens: In quo & circuncisi estis circuncisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Christi consepulti, & in baptismo. Quæ verba interpretans Theophylactus in Commentariis super Paulum ait: Admirandum beneficium attulit, quod Christo circuncisi estis. Non enim manus hominis adduxit circuncisionẽ carnis hãc, sed spiritus: & non partem, sed totum hominẽ circuncidit. Illic quidem exuebatur membrum per circuncisionem, carneo tegumento ablato. hîc verò exuit corpus nostrum peccata, quæ per carnem perficimus. Tali autem circuncisione non lex, sed Christus circuncidit in baptismate, exuens nos à vetere vita peccatis obnoxia, adeóque à carne prorsus, hæc Theophylactus: Ex quibus verbis apertissime constat circuncisionem iuxta Pauli sententiam, figuram fuisse baptismi. At circuncisio non solum proderat adultis ad salutem animæ, sed etiam paruulis erat præcepta, vt constat ex libro Geneseos, in quo hæc dicit Deus: Hoc est pactum meum quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circũcidetur ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis. Et infra: Masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pa-

Col. 2. *Theoph.*

Gene. 17.

ctum meum irritum fecit. Ecce vides præceptum de cir cũcisione paruulorum à Deo datum. Puer qui ante circuncisionem decedebat ab hoc seculo, sine spe gloriæ æternæ peribat, vt constat ex eo quod dicit, Delebitur anima illa de populo suo. Hoc autẽ idem est, ac si diceret, Non scribetur. Scriptura sacra sæpe illos dicit deleri, qui nũquam fuerant scripti. Nam in Psalmo nono di citur: Increpasti gentes & periit impius, nomen eorum delesti in ęternũ. Certe nomen gentiũ non fuerat prius scriptum in libro viuentium, de quo ibi erat sermo, nisi fortè secundum naturam in Adam, de quo per præua ricationem fuit deletũ. Et iterum in alio Psalmo idem Propheta ait: Quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuẽtium, & cum iustis non scribantur. hæc dicit Propheta de illis qui Christũ crucifixerunt, & postea pœnitentiam non egerunt, vt Petrus interpretatus est in illa oratione quàm ad condiscipulos suos habuit post Christi ad cœlos ascensionẽ pro substitutione alterius apostoli in locum Iudæ. Ex illis prophetæ dictis constat pro eodem hæc tria ab illo vsurpari, deleri, & non scribi, & non intrare in iustitiam Dei. Ex quibus tribus duo postrema declarãt primum. Itaque masculũ cuius præputij caro non fuerit circuncisa, deleri de populo, idem est, ac non scribi, & non intrare in iustitiam Dei. Et hoc idem paruulo contingit, qui nunc moritur sine baptismo. Circuncisio paruulo exhibita, conferebat illi ex pacto diuino gratiam, & animæ salutẽ, quia dicit esse signũ fœderis inter Deum & illos, non solum adultos sed etiam paruulos. Et inde sequitur vt baptismus nunc paruulo exhibitus etiã conferat illi gratiam ad animæ salutem: nisi fortè aliquis adeò desipere velit, vt non vereatur dicere, maioris esse virtutis nunc baptismum quàm olim circuncisionem. Contrarium tamen docet Propheta, dicens. Diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Per quæ verba docet sacramẽta nouæ legis, quæ portæ sunt Ecclesiæ catholicæ per Siõ designatæ, pluris esse à Deo

Psal. 9.

Psal. 68.

Act. 1.

Psal. 86.

æstimata quàm omnia sacramenta & sacrificia Iudaicæ legis. Credere igitur necessario oportet circunciſionem omnibus masculis, siue paruulis, siue magnis idē præstitisse quod nunc præstat baptismus. Hoc tamen interest quod circunciſio, eo quod redemptionis precium non erat tūc solutum; regnum cœlorum morientibus aperire non potuit quod nūc facit baptismus, propterea quod sanguis Christi iam in precium redēptionis nostræ pro nobis effusus est.

Accedit ad hæc omnia pro baptismo paruulorum, antiquissimus vsus perpetuo in Ecclesia catholica seruatus. Nam (vt constat ex variis sanctorum patrum scripturis) ab ipso apostolorum tempore ad hunc vsque diem hoc perpetuo obseruatum est, vt, saltem necessitate cogente, paruuli etsi rationis expertes, baptizentur. Nam quòd tempore Apostolorū ita fuerit factum, constat ex Dionysio Areopagita capite vltimo Ecclesiasticæ Hierarchię. Et illud post ducentos annos fuisse post ea seruatum, constat ex Cypriano in epistola octaua libri tertij. Idem seruatum fuisse tempore Augustini constat ex epistola illius. 23. quæ est de baptismo paruulorum. Et idem semper inuenies apud alios Augustino posteriores.

Denique pro hac re sunt multa generalium conciliorum decreta, quæ omnia concorditer docent baptismum omnibus paruulis perinde ac adultis ad salutem animæ prodesse. Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratū capite primo suorum decretorum hæc ait: Sacramētum baptismi, quod ad inuocationem *Concilium Lateranen.* indiuiduæ trinitatis videlicet patris & filij & spiritus sancti, consecratur in aqua, tam paruulis quàm adultis in forma Ecclesiæ à quocūque rite collatum proficit ad salutem. Hæc concilium Lateranense, & habentur hæc verba in capite Firmiter, de summa trinitate, & fide catholica. Cōcilium Viennense sub Clemente quinto celebratū inter alia fidei decreta hoc vnum de baptismo dedit. Baptisma vnicum baptizatos omnes in Christo regenerans est: sicut vnus Deus, ac fides vnica ab omnibus fideliter confitendum. quod celebratum in aqua in *Concilium Viennense.*

nomine patris & filij & spiritus sancti, credimus esse tam adultis quàm paruulis communiter perfectum remedium ad salutem. Hæc concilium Viennense, & habentur hæc verba in Clementina de summa trinitate & fide catholica. Denique Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, in sessione quinta, capite quarto, in hunc modum decernit. Si quis paruulos recentes ab vteris matrum, baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti anathema sit. Et sessione septima canone. 13. hæc ait: Si quis dixerit, paruulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto baptismo inter fideles computãdos non esse, ac propterea quum ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare, comitti eorum baptisma, quàm eos non actu proprio credentes, baptizari in sola fide Ecclesiæ, anathema sit. Hoc solum iam mihi superesse video vt videlicet respõdeam argumento quod nobis obiiciunt Anabaptistæ & quo illi suam pessimam hæresim firmiter tueri conantur. Christus (inquiunt illi) apostolos suos docens, de his quæ post suam in cœlos ascẽsionem illi acturi erant, dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, qui verò non crediderit condemnabitur. At paruuli infantes non credunt quia non habẽt vsum rationis, consequens igitur est, vt si tunc moriãtur condemnentur, etiam si baptismum suscipiant, & inde vltra deducunt, baptismum nihil illis ad salutem animæ prodesse. Et hoc argumentum iterum confirmant testimonio Pauli apostoli dicentis: Sine fide impossibile est placere Deo.

Concilium Tridentinum.

Marci. 16.

Hebr. 11.

Paruuli autem quandiu sunt rationis expertes, non habent, imò neq; ex se habere possunt fidẽ, ergo eo tempore (iuxta Pauli sentẽtiam) Deo placere non possunt, & per consequens baptismus non potest illis eo tẽpore ad salutẽ animę prodesse. Hęc sunt potissima argumenta, quibus nos oppugnãt, & vincere credũt Anabaptistę, sed re vera nihil minus faciũt & crassissima ignorãtia sunt decepti. Illa enim verba quę nobis obiiciũt à Christo apud Marcũ dicta, nihil ad paruulos spectãt, sed ad solos adultos, prout ex præcedẽtibus facillime conuin-

citur. Nã ante illa verba Christus dixit: Eũtes in mũdũ vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ, & his dictis statim hæc verba quæ nobis obiiciunt, dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Ex quo verborum contextu apertissime conuincitur, hæc vltima vẽ ba de illis solis esse intelligenda, quibus præcipiebant prædicare euãgelium. Ai paruulis infantibus non erat prædicandum euangelium, sed adultis: quia paruuli, & si illis prædicaretur euangelium intelligere non poterant, ergo solis adultis, qui soli intelligere poterãt quæ illis dicerentur, prædicandum erat euangelium, & inde apertissime conuincitur, vt de solis adultis sequentia verba intelligantur, cum Christus dicit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit, qui verò non credide rit condemnabitur. Adulti siquidem, quando ad baptis mum suscipiendum perueniunt, antequam illud percipiant, debent fidem catholicam ore confiteri & de illa vtcunque doceri. Et ideo Ecclesia catholica ab ipsis apostolorum temporibus ad hunc vsque diem talem per petuo tenore seruauit cõsuetudinem, vt adulti prius essent catechumeni quàm baptizati. Nam ante baptismum cathecizabant (hoc est) in fide catholica instruebant adultos. De qua re extat libellus beati Augustini qui inscribitur de cathecizandis rudibus: Quod autem nobis obiiciunt de Pauli testimonio ex crassa ignorantia procedit: quoniam paruuli etsi ante baptismum susceptum non habeant fidem, habent tamen illam postquam baptizati sunt, quãuis per illam operari non possunt. De qua re, testimonium profert nobis beatus Bernardus sermone sexagesimo sexto super Cantica, sic in quiens: Nemo mihi dicat quia paruulus non habet fidem, cui mater impertit suam, inuoluens illi in sacramento quousque idoneus fiat, proprio non tantum sensu sed assensu euolutam purámque percipere. Nũquid breue pallium vt non possit ambos cooperire? Magna est Ecclesiæ fides. Nunquid minor fide Chananææ mulieris, quam constat & filiç sufficere potuisse, & sibi? Ideo audiuit, O mulier magna est fides tua: fiat tibi sicut petiisti. Et paucis interpositis subdit. Quæcum ita sint *Bernard.* *Matt. 15.*

nullum præiudicium sustinebunt regenerati de hoc, quod dictum est. Sine fide impossibile est placere Deo, cum sine fide non sint, qui in testimonium fidei baptismi gratiam perceperunt, sed neque de eo quod item dictum est. Qui verò non crediderit condẽnabitur. Quid enim credere est, nisi fidem habere? hactenus Bernardus. Eidem sententiæ fauet beatus Augustinus in libro de baptismo paruulorum, sic inquiens: Paruuli baptizati inter credentes reputantur per sacramenti virtutem,
August. & offerentium responsionem. hæc Augustinus, & citantur à Gratiano in capitulo, Filius Dei, de consecratione distinctione quarta. Habẽt itaque fidem, sed non possunt per eam exire in operationem quousque ad vsum rationis peruenientes per auditum verbi Dei credentes, illam suscipiant. Nam sicut paruulus, etsi omnia membra corporis integra habeat & in omnibus illis habeat vitam & animam viuificantem, vix tamen vllum est membrum in illis, quod suo rectè fungatur officio: quoniam neque pedibus ambulat, neque lingua loquitur, neque manibus operatur, ita etiam quauis in illis sit vera fides, placens Deo, & charitas viuificans, non tamen per aliquam earum potest in operationem exire nisi prius erudiantur, & humano aliquo exteriore iuuentur præceptore. Contra hanc hæresim scripsit beatus Bernardus: paucula quædam, in illo sexagesimo sexto sermone super Cantica, & in epistola septuagesima septima. Eodem tempore scripsit aliquantulo longius, Petrus quidam Abbas Cluniacensis. Denique hoc nostro seculo multi scripserunt, Ioannes Faber, Eckius, Leopoldus, sed omnium longissime & doctissime Martinus Duncanus: qui volumen integrum duobus libris partitum ædidit contra Anabaptistas.

Cap. 69. SExta hæresis est circa ipsius baptismi vnitatẽ. Sunt enim aliqui, qui rebaptizant eos, qui iam semel baptismum susceperunt. Horum autem variæ adhuc sunt sectæ. Donatistæ siquidem (prout Augustinus in libro de hæresibus refert) rebaptizant eos, qui ab Ecclesia catholica ad eos veniunt: quoniam (vt aiunt) extra Ecclesiam baptismus conferri non potest: ipsi autem as-

asserebāt Ecclesiam penes solos ipsos esse. Quapropter ad illos ab Ecclesia deficientes rebaptizabant, dicentes prius nō suscepisse verum baptisma. Hi Donatiani vel Donatistæ primum propter Cecillianū contra sua voluntatē ordinatū Ecclesiæ Carthaginen. episcopū, schisma fecerunt, obijcientes ei crimina, quæ probare nō potuerūt. Sed postmodū falsitatis rei deprehensi, schisma in hæresim pertinaci defēsione verterūt, tanquā Ecclesia Christi propter crimina Cæciliani, siue vera, siue falsa, toto terrarū orbe perierit vbi futura promissa est, atque in Aphrica Donati parte remanserit, in aliis autem terrarum partibus quasi contagione cōmunionis extincta fuerit. Donatistæ autē à Donato quodā dicti sunt, qui tēpore Constantij Imperatoris & Liberij Papæ floruit: de quo plura dicemus infrà in titulo de Ecclesia, hæresi prima. Hunc eundem errorem tenent Armeni (vt ait Guido Carmelita) qui venientes ad ipsos ex Ecclesia Romana rebaptizant dicentes, in Ecclesia Rom. non esse verū baptisma, eò quòd (vt ipsi aiunt) apud Latinos non est vera & catholica Ecclesia, sed solum apud ipsos Armenos. Vides hic apertissimè impletum quod prædixit Christus apud Matth. Si quis vobis dixerit, ecce hîc est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis: ecce in deserto nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere. Ista certè iam videmus impleta, multos pseudochristos & pseudoprophetas audiuimus. Donatistæ dicūt, ecce apud nos est Christus: & non alibi: Armeni dicūt, ecce apud nos est Christus. Sed iuxta monitionē Christi oportet vt non credamus illis, sed maneamus in catholica Ecclesia, quæ vna est omnium mater: Ad hunc locum etiam pertinet error Cypriani, & aliorū Aphricæ episcoporū, qui concilio apud eos de hac re celebrato definierunt, hæreticos, cum ad Ecclesiæ communionem rediissent, forte rebaptizandos, quia (vt asserebant) inhæreticos non potest conferri baptisma. In hac autem parte zelo,

Donatistæ.

Armeni.

Matt. 24.

vt suspicor, & non secundum discretionē moti, & odio quod aduersus hæreticos conceperant, ducti errauerūt. Nec tamen propter hunc errorem Cyprianus aut alij ei consentientes iudicandi sunt hæretici, quia illū pertinaci animositate minimè defenderunt, quinimò parati ab aliis meliora docētibus corrigi, sententiā suam dixerunt. Quod ex ipso facto patuit, quoniam a summis Ecclesiæ pontificibus, videlicet Cornelio, Lucio, Stephano edocti, contraria prioribus ipsi Aphri definierunt. Qui error non primū in Aphrica, sed in pluribus antea locis, velut in Iconio (vt Euseb. in. 7. lib. historiæ Ecclesia. cap. 6. refert) fuit tractatus. Nouissimè autē diebus istis in partibus Germaniæ superioris surrexit quidam Baltasar, qui homines docet rebaptizare, dicens paruulis non prodesse baptismā: quapropter cū ad annos discretionis peruenerint. debere iterū baptizari: quod in multis fecisse perhibetur, multosque in suum impiū errorem seduxisse, adeò vt huius factionis homines Anabaptistæ, hoc est, rebaptizatores vocētur. Contra hunc Baltazarē & eius sequaces non est quod amplius agamus, quoniam cùm iam ostēderimus paruulis sicut adultis prodesse baptismā, fundamento eorum subuerso, totius erroris structura corruet. Contra alios autem omnes hoc ordine procedemus, vt primò ostendamus ministri malitiam nullo modo minuere baptismi veritatem, quin à quocunque ministro conferatur, dummodo cætera quæ sunt necessaria teneat, verus sit baptismus. Primò probatur per illud quod habetur apud Ioan. videlicet quòd discipuli Christi baptizabant, inter quos erat Iudas, qui quanuis non proditor, tamen fur erat & latro: nec tamen baptizatis ab ipso legitur quòd rebaptizari vnquam fuissent. Præterea hoc ipsum expressius confirmat dictum Ioannis Bap. Vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Superquem videris spiritū descendentē, & manentem super eū, hic est qui baptizat in spiritu sancto. hæc ille in Euangelio Ioannis. Ex quibus verbis patet eum qui baptizat

Baltazar.

Anabaptistæ.

Ioan. 4.

Ioan. 1.

esse Christum filium Dei. Nam quanuis minister exterius corpus abluat, Christus tamē est qui interius mūdat animam. Hic ergo est solus qui baptizat in spiritu sancto, reliqui autē vt ministri. Hic est (inquit) qui baptizat in spiritu sancto, cū tamē ipse tūc nō baptizaret sed potius à Ioāne baptizabatur: per q̄ innuere voluit ip sum Christū esse qui semper baptizat, quantumlibet varietur minister. Si ergo ille est q̄ baptizat quid malº minister poterit obesse? Nā & Paulus ait: Neq; qui plā- 1. Cor. 3.
tat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementū dat Deus. Vnde conuincitur, quòd nihil potest obesse minister malus, cū dominus qui baptizat sit bonus. Hoc etiam B. August. elegantissimè comprobat, dicens: Si superbus fuerit minister, cum diabolo computatur: sed non contaminatur donum Christi. Quod per illum fluit, purum est. Per lapideum canalem transit aqua ad areolas. In canali lapideo nil generatur, sed hortus fructus plurimos adfert Et lib. 10. dę vnico baptismo sic ait, Cùm tantum valeat baptismus per hominem contemptibilem, quantum per apostolum datus: ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Item inuenimus dictum ab apostolis, & gloriam meam, quanuis vtique à domino: & ministerium meum, & prudētiam meam, & Euangelium meum, quanuis vtique à domino impartitum sit atque donatum: baptismum autem meum nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium æqualis est gratia, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia vel scientia sunt omnes prædi ti, & in euangelizando alius alio melius operatur: & ideo dici potest alius alio doctior in ipsa salutari doctrina. Alius autem alio magis minusve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue à maiore baptizetur. Et Zacharias Papa Bonifacio Episcopo scribens, ait: Enimuero quosdam baptizatos absque interrogatione symboli ab adulteris presbyteris indignis fassus est. In his tua dilectio teneat antiquum morem Ecclesiæ: quia quisquis in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizatus est, rebaptizari minime liceat. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine trinitatis

hùius gratiæ domum percepit. Et teneatur quod Apostolus ait: Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma, Hæc ille. Ex his ergo tam apertis scripturæ & sacrorum doctorum testimoniis apertè conuincitur, ministri mali tiã nequaquam obesse baptismo, quin per illũ baptisma verum conferri queat. Verum dicet aliquis, has autoritates bene sufficere ad probandum de quocunque alio crimine, vt puta adulterio, homicidio, &c, quòd illud in ministro nõ obsit, quin verũ conficiat baptisma de hæretico tamen hoc non probant. Sed si bene inspiciantur, æquè probant de hæretico, sicut de cuiusque alterius criminis reo: quoniam siue minister sit adulter, siue homicida, siue hæreticus, qui baptizat in spiritu sancto Christus est. Vnde Augustinus in libro de baptismo: Cur hæretici foris baptizare non possunt? An quia peiores sunt eo ipso quòd foris sunt? Sed nihil interest ad integritatem baptismi quanto peior id tradat Neque enim tantum interest inter malum & peiorem, quantum inter malum & bonũ: & tamen cum baptizat malus, non aliud dat quàm ille qui bonus est ergo cum baptizat peior, non aliud dat quàm ille qui minus malus est. hæc Aug. Et idem contra Cresconiũ grãmaticum ait: Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorẽ datur: nullo modo malus est qui etiam per malum datur, quando idem baptismus datur. Et ideo per ministros dispares Dei munus æquale est, quia non illorum, sed eius est. hæc ille. Præterea baptizatus à Iudæo aut Pagano rectè verba proferente, & intentionem habente faciendi quod Christiani faciunt, verè baptizatus est, nec iterum debet baptizari: ergo baptizatus ab hæretico verè etiam erit baptizatus. Assumptum probatur per illud quod Nicolaus Papa respondet ad consulta Bulgatorum, & ponitur in volumine Decretorum de consecratione distinctione 4. A quodam Iudæo, nescitis an Christiano, an Pagono, multos in patria vestra baptizatos esse asseritis: & quid inde sit agendum, consulitis. Hi profectò si in nomine sanctæ trinitatis, vel tantũ in nomine Christi, sicut in Act. Apostolorũ legi-

tur baptizati sunt, vnum quippe idemque est (vt Sanctus Ambro. exponit) quia non illorum, sed eius est rebaptizari nō debēt. hęc ibi Nicolaus Papa. Ex his ergo testimoniis cōuincimus, ministri militiā etiā si hæresis sit, nullo pacto obesse baptismo, quin hæretic⁹ verū baptismacōferat, si ea faciat quę ad baptismū sunt necessaria. Verū hic admonere oportet, ministri malitiā, etsi baptismo nō obsit quin verus sit baptismus, obesse tamē baptizato, vt scilicet gratiam per talem baptismum non recipiat, quia posuit obstaculum culpæ, quàm sic à tali malo ministro baptismum recipiendo cōmisit. Qui enimà malo ministro præcipuè hæretico, ex certa scientia baptismum recipit, peccat: tum quia cōmunionem cum hæretico habet in his, in quibus maximè cōueniebat nullā cōmunionem habere: tum etiā quia circa hoc expressa facta est per Ecclesiam prohibitio. Vnde inter Canones apostolorum, canone 46. dicitur, Episcopum aut presbyterum hæreticorum suscipientē baptisma, damnari, præcipimus. Quæ enim conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? hæc ibi. Peccat ergo ab hæretico scienter & industria baptismum recipiens: quapropter licet verū baptisma recipiat, non tamen affectum baptismi. Si tamen necessitate cogēte id faceret, vt pote quia mors instat, nec alius adest à quo baptismum recipere possit, præter hæreticum hominem, potest ab eo baptismum recipere: modo id non faciat hac intentione, vt illius hæresi assentiat, sed tanquam veram fidem catholicā suscipere volens. Vnde beatus Augustinus, & ponitur in volumine Decretorum de consecratione, distinct. 4. cap. Quomodo, sic ait: Potest peiori tradere separatus, sicut potest habere separatus: sed quā pernicioſum est habere, pernicioſum est tradere. Ille autem cui tradidit, potest salubriter, accipere, si ipse non separatus acceperit vrgente mortis necessitate. hęc August. Excepta ergo necessitate vrgēte, quisquis à malo, præcipuè hæretico ministro baptizatur, peccat. Verum ergo baptismū recipit, effectū baptismi nō recipit, quia culpa eius impeditus est baptismus, ne suū circa illum haberet effectum. Et

Nicolaus papa.

hinc ait Aug. loco proximè citato, sui erroris originẽ sumpsisse Cyprianum, & cæteros apud Aphricam episcopos: Non ob aliud (inquit) visum est à quibusdam etiam egregiis viris antistitibus, inter quos præcipuè beatus Cyprianus eminebat, non esse posse apud hæreticos, vel scismaticos baptismum Christi nisi quia non distinguebant sacramentum ab effectu, vel vsu sacramenti. Et quia eius sacramenti vsum atque effectũ, in liberatione á peccatis, & rectitudine cordis apud hæreticos non inueniebant, ipsum sacramentum quoque illic non esse putabant. hæc Aug. Si ergo, vt iam plenè ostẽdimus, ministri qualiscũque malitia non obest quin ab eo baptizatus verũ suscipiat baptismũ: consequens est vt ab eo baptizatus rebaptizari minimẽ debeat. Et hoc est secundum quod discutere promisimus. Verum quoniã Armeni (vt diximus) Latinos rebaptizant, alia tamẽ ratione ducti quã Aphri illi episcopi & Donatistæ, contra quos modo egimus: quia videlicet dicũt Romanã Ecclesiã non habere iustã baptismi formã: ideo contra istos aliter agendũ est, ostendere videlicet Ecclesiã Romanã verã baptismi tenere formam, quo facto verus erit etiam baptismus: & ita non erit cur ab eis Latini rebaptizentur. Quòd autem vera sit apud Latinos baptismi forma, ex secundo errore de baptismo superius improbato patuit. Nã forma quã Christus docuit, apud Matthæũ descripta, tria exprimit necessaria, quæ sunt verbũ exprimens actum baptizandi, nomen designans personã baptizatã, inuocatio trinitatis expressæ. Baptizantes (inquit) eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Baptizãtes, ecce primũ: eos ecce secundũ, scilicet persona baptizata: In nomine patris. &c. ibi ostenditur tertiũ. Forma autẽ quàm Ecclesia Romana tenet, hæc omnia complectitur. Ea enim sic habet Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti. In qua cùm omnia sint necessariò requisita, non est cur impij Armeni negent apud nos esse verũ baptismũ. Contra impios autem Anabaptistas, qui pro libito rebaptizant non solum semel & iterum, sed tertio, quarto, & quinto: quoniam baptismum, velut

pœnitentiam, quoties placet iterant: contra istos inquã aliter agendum est. Primò eorum hæresim expugnat id quod ait Paulus: Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Si ergo Paulo teste, vnum est baptisma: quomodo impij Anabaptistæ tria & quatuor baptismata vni & eidem conferre præsumunt? Præterea hoc ipsum plenius & expressius confirmat Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola: An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris: ita nos in nouitate vitæ ambulemus. hæc Paulus ibi. Ex quibus & aliis eiusdem loci verbis patet baptismũ esse velut quandam mortis Christi figuram. Sicut enim in morte Christi, peccatum mortuum est: ita & in baptismo etiam peccatum nostrum perit, per meritum tamẽ passionis eius. Cum autem ex aqua emergimus, resurrectionem Christi figuramus. At Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, non autẽ bis aut ter: ergo etiam nos pro peccatis nostris semel tantum baptizari oportet. Christus etiam resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: ergo & nos ex aqua semel emersi, nõ oportet ad aquæ lauacrum iterum redire. Impij ergo Anabaptistæ, qui rebaptizare præsumunt, rursus sibimetipsis (vt ait Paulus) crucifigunt filium Dei. Nam de illis expressè loquebatur Paulus, & non de aliis. Qui enim secundo baptizat, quantum in ipso est, secundò etiam Christum cruci affigit: quoniam cum baptismus figura sit quędam mortis Christi, qui secundo baptizat hoc ipso ostendit Christum secundo mortuum fuisse. Rursus hoc ipsum sacrorum conciliorum definitiones confirmant. Nam in symbolo ædito à concilio Nicæno dicitur: Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Concilium Cartaginense primum, capite suorum decretorum primo sic ait: Gratus episcopus concilio præsidens dixit, Ergo si vobis placet, consideremus primum titulum rebaptizationis, vnde sanctitatem vestram postulo, vt mentis vestræ placita produca

Ephes. 4.

Rom. 6.

Heb. 6.

catis ad descendẽtem in aquam & interrogatum in trinitate secundum euangelij fidem, & Apostolorum doctrinam, & confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Iesu Christi, si liceat iterum interrogari in eadem fide, & in aqua iterum tingi. Vniuersi episcopi dixerunt. Absit, absit. Illicitas esse sanximus rebaptizationes, & satis esse alienum à syncera fide, & catholica disciplina. hæc concilium Carthaginense. Et cõlium Viennense, sub Clemente quinto celebratum, ait Baptisma vnicum baptizatos omnes in Christo regenerans, est sicut vnus Deus, ac fides vnica, ab omnibus fideliter confitendum. Hęc concilium Viennense & habentur in Clementina, cap. Fidei catholicę de summa trinitate, & fide catholica, Concilium etiam Florentinum, sub Eugenio quarto celebratum eandem sententiam docet, sic inquiens: Inter hæc sacramẽta tria sunt, baptismus, confirmatio, & ordo: quæ characterem, id est, spirituale quoddam signum à cæteris distinctiuum imprimunt in anima indelebile. Vnde in eadem persona non reiterantur. Reliqua verò quatuor characterem non imprimunt, & reiterationem admittunt. hæc concilium Florẽtinum. Quòd si quis his conciliorum definitionibus obiicere vellet alterius Carthaginensis concilij decretum Cypriano præsente celebratũ, quod ait ab hæreticis non conferri verum baptismum, atque ideo ab eis baptizatos debere iterum baptizari, huic respõderi potest, non esse pares omnium conciliorum definitiones. Conciliorum nanque prouincialium autoritas non est tanta, vt eius definitioni omnes obtemperare cogantur: quoniam prouincialia concilia (vt in principio huius libri docuimus) errare possunt. Non enim pro illo conuentu Deus rogauit, vt eius fides non deficeret: neque illi Deus se adfuturum semper promisit. Concilia autem generalia legitimè congregata minime errare possunt. Quapropter si quid in prouinciali cõcilio decretũ est quod à vera fide deuiare videatur, per generale concilium (vt beatus Augustinus lib. 6. contra Donatistas cap. 1. docet) corrigi debet. Quod in casu factum esse comperimus. Concilium siqui-

Concilium Carthaginense.

dem Aphricanum, septuaginta & vnius episcoporum, in quo decretum est hæreticos non posse verum baptismum conficere, prouinciale fuit, & non generale: qua propter errare potuit, & corrigitur à Cornelio tunc Romano pontifice, aliisque Italiæ episcopis, vt refert Eusebius 7. libro historiæ Ecclesiasticæ, & postmodum corrigitur per concilium Carthaginense primum in decreto quod proximè citatum est. Hoc autem concilium vniuersalis accepit Ecclesia, & ita eius definitionem omnes amplecti tenentur. Contra hunc errorem scripsit beatus Augustinus librum de vnico baptismo, atque iterum tractatum de baptismo contra Donatistas septem partitum libris. Hoc nostro tempore scripsit Ioannes Faber volumen grande contra Anabaptistas. Contra eosdem Leopoldus quidam germanus.

SEptima hæresis est circa ipsius baptismi sacramentalia, hoc est circa illa quæ baptismum in eius collatione circunstant ex quodam ritu matris ecclesiæ. Armeni enim (vt ait Guido, quem in historia Armenorum sequimur, quia nullum alium reperire potuimus) dicunt non posse conferri baptismum alicui nisi eidem conferatur. Eucharistiæ sacramentum. Secundo dicunt chrisma adeò esse exactum ad verum baptismum perficiendum, vt nisi baptizatus chrismate vngatur, non sit baptizatus. Harum autem duarum assertionum vtraque est erronea & hæretica. Nam quod primo dicunt de eucharistia, conuincitur manifeste ex eo quod Dominus discipulis suis præcipiens vt docerent omnes gentes, & baptizarēt eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, nullam de eucharistiæ sumptione fecit memoriā, fecisset tamen si ea ad baptismi collationē exigeretur. Deinde eucharistiæ sacramentum multo post baptismum est institutū: quoniam in die cœnæ dominicæ, feria scilicet quinta pridie quàm pateretur, instituit eucharistiæ sacramentum. Baptismus autem longè ante fuerat institutus. Nam Ioannis quarto dicitur quòd discipuli Christi baptizabant: ergo tunc baptismus iā fuerat institutus, quāuis non sub interminatione gehennæ præceptus, sicut post Christi

Armeni.

resurrectionem. Alioqui baptizati ab Apostolis, iterū postea fuissent baptizandi: quod nunquam factum fuisse legimus. Quare ex hoc melius colligi posset, eucharistiam non posse dari nisi præeunte baptismate, vt pote prius instituto. Quod autem baptismus non possit dari sine eucharistię sacramento, nulla prorsus ratione fulcitur: sed merè voluntariè dicitur. Quapropter eadem facilitate qua dicitur, meretur vt condemnetur: quanuis nos id facere iam non valemus: nam si condemnemus, valida ratione ducti id facimus. Secunda etiam assertio non minus est erronea: quoniam etsi chrisma exigatur in baptismo, non tamen illud exigit baptismus: sed ecclesia illud exigit à ministro conficiente baptismum: ita vt si chrisma non adhiberetur, extrema necessitate secluſa, minister peccaret, quoniam ecclesiæ præceptū prætermisit. baptismus tamen nihilominus esset adeò perfectus (si cætera adsunt) vt non sit opus illum sic ablutum iterato baptizare. Christus nāque baptismum instituēs, nullum de chrismate adhibendo dedit præceptum. Per hanc eandem rationem reiicitur alius error huic similis, cuiusdam Claudii Taurinēsis episcopi, de quo iam supra diximus. Is enim dixit baptismum esse nullum, si fronti ipsius baptizati signum crucis nō insigeretur. Hic autem manifestus est error: quoniam si ea peraguntur quæ Christus præcepit, cōstat baptismum esse perfectum. Cōstat autem, Christum cum instituere baptismum, nunquam de signo crucis mèminisse.

Valden. OCtaua hæresis est huic penitus opposita. Valdenses enim dicunt (vt AEneas Syluius libro de origine Bohemorum cap. 35 testatur) baptismum aquæ, nulla interiecta sacri olei mixtura fore recipiendum. Valdēses autem isti sic appellati sunt, quoniam Valdo quidam ciuis Lugdunensis fuit autor eorum, Vocā tur etiam paupares de Lugduno, quoniam Valdo ille Lugdunensis, à quo originem traxerunt, cum diues admodum esset, opidus relictis, pauperibúsque erogatis, euangelicam paupertatem se seruaturū prætendit: sub cuius velamine multos impios errores se tegere credidit. Nam cum idiota esset, quosdam libros vulgari ac

mater-

materna lingua sibi conscribi fecit, cum aliquibus sanctorum testimoniis. Quos libros cum non sanè, vt decebat, intelligeret, suo tamen inflatus spiritu, Apostolorum officium prædicando vsurpauit. Cœpit hæc secta Vvaldensium (vt ait Guido) circa annum Domini M. CLXX. quæ (vt idem ait) fuit Romæ in generali Concilio damnata. Inter alios ergo istorum Vvaldensium errores, is vnus est, quo asserunt nullo pacto oleum sacrum in baptismo debere misceri. Quem errorem post ea secutus est Ioannes Vuicleph, de quo iam diximus. *Vvicleph.* Pro huius ergo erroris clariori discussione, annotare prius oportet pluries sacrum oleum aut chrisma dari. Aliquando enim datur post ipsum baptismum iam susceptum, aliquot etiam dierum aut annorum spatio interiecto: & hoc est sacramentum à baptismate distinctum, uel (vt verius dicam) est ipsius sacramenti materia, quod confirmatio appellatur. Et de hoc non est præsens sermo. Aliquãdo etiam datur oleum in ipsamet baptismi collatione. Ibi enim vnguntur chrismate in pectore & scapulis, & in fronte. Hoc autẽ fit ad designandam misericordiam quàm nobis Deus exhibet condonando peccata per baptismi susceptionem. Oleum nanque in sacris literis sæpissime misericordiam significat. Vnde beatus Damascenus lib. 4. de fide orthodoxa ca. 10. ait: Oleum in baptismate assumitur, vnctionem significans, & christos, id est vnctos nos efficiens, & misericordiam dei nobis annũcians per spiritũ sanctum, quia & ramum oliuæ iis qui ex diluuio saluati sunt, columba tũc attulit. hæc Damascenus. Est etiam alia non minor causa: quia videlicet per baptismũ in certamen quoddam spirituale descẽdimus, & in luctam quãdam. Sicut enim in agone positus, luctámque aggrediẽs, vngebatur, quò minus ab hoste posset capi, sed potius facile ex eius manibus elabi posset: sic etiam spirituale hãc luctam aggressurus, sacro prius oleo vngitur: per quod baptizandus ad luctã præparetur, ne dæmon eum comprehendat, sed ex eius potestate elabatur. Vnde B. Ambrosius lib. 1. de sacramentis ait: Quemadmodum dicit Apostolus sanctus: Sit in te fidei deuotionisque plena *Damasce.* *Ambr.*

fragãtia. Venimus ad fontẽ, ingressus es, cõsidera quos videris, quid loquutus sis. Cõsidera, repete diligẽter: occurrit tibi Leuita, occurrit tibi presbyter. Vnct⁹ es qua si athleta Christi, quasi luctamen huius seculi luctaturus: ꝓfessus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret: vbi certamẽ, ibi corona. Luctaris in seculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus seculi coronaris. Nam etsi in cœlo præmium, hic tamen meritũ præmij collocatur. hæc ibi Ambrosius. Ex quo patet non esse recentẽ ecclesiæ adinuentionẽ, vt oleum sacrum baptismo misceatur. Verũ vt rem adhuc multo vetustiorem esse ostẽdamus, citare oportet Dionysium Areopagitam Pauli Apostoli discipulum. is enim in secundo capite Ecclesiasticæ hierarchiæ, de ritu huius sacramenti differens, ait: Deiformis quidã hierarchia incipit sacram vnctionẽ, sacerdotes autẽ in ipso perficiũt vnctionis ministrationẽ, ad sacros in typo eum qui perficitur agones euocãtes, secũdum quos athleta Christo effectus est, quia vt Deus athletię conditor est, vt sapiẽs autem leges ipsius posuit. hæc Dionysius. Quæ verba commentator aut illius expositor enarrans, ita ait: Solebant athletæ agonizaturi vnguento odorifero & cõfortatiuo vngi, vt vnguenti lubricitas efficeret eos irretra hibiles, & non impedibiles ab aduersariis: & odor cerebrum, & per consequẽs sensus cõfortaret, & ipsius penetratio neruos & ossa irrigaret, & spiritus mortuos multiplicaret, & sic athletam roboraret. hęc ibi. Hunc ergo ritũ Romana tenet Ecclesia, nõ nouum, sed antiquum, & ab ipsis Apostolis ad nos vsque (vt ostendimus) deriuatum. Quod oleum si omitteretur, nihilominus, si cætera adessent, verus esset baptismus: quamuis sic illud præter vrgentem necessitatem omittens, peccaret. Apostoli enim sola aqua absq; oleo baptizabant, vt patet ex Actibus Apostolorum. Nũc autem id fieri non liceret, ecclesia vetante. Quid ergo impij Valdenses murmurant, cùm oleum appositũ nihil baptismo nocere ostendatur? Quapropter obediendum erit consuetudini catholicæ ecclesiæ, quæ à spiritu sancto regitur, maximè in sacramentis decernendis, administrandisque.

Dionysius Areopagita.

NOna hæresis est asserens pueros non egere baptismo ad deletionem peccati originalis, quia videlicet negat pueros ante baptismū vllum peccatum originale habere. Hic est error Pelagij, vt ait B. Augustinus libro de hæresibus, cap. 88. Est etiam Armenorum, vt ilIis impigit Guido Carmelita. Verū pro hoc errore expugnando infra commodior erit locus, cum videlicet de peccato agemus. Ostēdemus enim tunc paruulos ante baptismum peccati originalis esse reos, & ob id gehennæ obnoxios. Quo facto manifestum euadet eos egere baptismo ad eiusdem peccati originalis deletionem. Sūt adhuc alij præter Pelagianos qui hunc eūdem errorem, quāuis non eadem via, tutantur. Dicunt enim paruulos posse sine baptismo & sine martyrio saluari, non quidem propterea quod peccato originali carent, vt Pelagiani dixerunt: sed quia credunt fidem parentū, & eorum orationes, cum proposito baptizandi illos, quum possibilitas adsit, esse satis ad salutem illorū spiritualem. Hūc errorem primus omniū quos noui, docuit Ioannes Vvicleph, prout de illo narrat Thomas Vvaldenſ. in libro de sacramētis ca. 96. In illo siquidem loco dicit Vviclephum asseruisse paruulos posse saluari sine baptismo aquæ, non tamen refert modū quo, iuxta Vviclephi sentētiam, paruuli possint sine baptismo saluari. Ioānes Gerson nimia (vt suspicor) misericordia erga infantes affectus, dixit paruulos posse sine baptismo aquę saluari per fidem & orationes parētum suorum, quādo baptismus non est omissus, propterea quod illū parentes contempserunt, sed quia illud filiis præstare non potuerunt. Hanc Gersonis sentētiam postea suscepit Thomas de Vio Cardinalis vulgò Caietanus dictus. Quis autem is sit superius cum de formatione Euæ ex costa Adæ disputarem, satis apertè declaraui. Sed ne fortè aliquis huic Caietano nimium deditus, existimet me hoc illi falso tribuere, ipsamet illius verba referam, quæ ille in commentario super tertiam partem sancti Thomæ, quæst. 68. articulo secundo scripsit: In casu necessitatis, inquit ille, ad salutem puerorum sufficere videtur baptismus in voto parentum, præcipue cum aliquo ex-

Pelagius Armeni.

Ioan. Vvicleph.

Ioannes Gerson.

Thomas de Vio.

teriori signo. Et post aliqua verba iterum subdit: Paruulus ex baptismo fluminis, voto parentis suscepto saluaretur, si impossibile esset ipsum baptizari aqua. Debet autem in tali casu parens signo crucis infantem cum inuocatione trinitatis munire, sicq; Deo offerre morientē, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et postea in cōmentario super articulū vndecimū hęc ait. In articulo vndecimo occurrit scribendum, & consequēter dicendum, sub correctione tamen, paruulos in maternis uteris periclitantes posse saluari, sicut superius diximus de infantibus qui non possunt baptizari. Posse autem saluari dico per sacramentum baptismi non in re, sed in voto parentum susceptum, cum aliqua benedictione prolis, seu oblatione ipsius ad Deum cum inuocatione trinitatis. hactenus Caietanus. Neque propter hanc assertionē, quamuis sit hæretica, illum censeo fuisse hæreticum, quia non obstinato & pertinaci animo illam asseruit, sed illam dicens submisit se correctioni, prout constat ex verbis illius quæ proximè citauimus.

Ioan 3. Hanc sententiā esse falsam & erroneam, apertè conuincunt verba illa Saluatoris: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest intrare in regnū dei. In quibus verbis multa sunt annotāda. Primū est quod dicit esse necessarium renasci illum qui debet intrare in regnum dei. At, qui nondum est natus, non potest esse renatus. Paruuli igitur qui in vētribus matrum existentes nondum sunt nati non possunt ex cōmuni lege, ante talem natiuitatē esse renati, & per consequens nec in regnum dei introire. Et hoc ipsum in illis verbis annotauit Augustinus in libro de baptismo paruulorū, cap. 13. sic dicens Oportet ergo nasci priusquam quis renascatur. Sed ne lector hic erret, admonere illum decreui vt intelligat illum in hāc parte dici natum, qui quouis modo prodiit in lucem, aut totus integer, aut mēbrum aliquod illius viuū. Nam si mortua matre secaretur venter illius, & infans intus videretur viuus, posset baptizari, quamuis non esset plenè natus. Alterum in illis Christi verbis annotatione dignum est, talem regenerationem necessariam ad introitum regni dei, debere esse ex

August.

aqua & spiritu sancto. Et inde consequens est quod vbi aqua deest, non sit perfecta regeneratio & sufficiens ad introitum regni dei. Tertium denique in illis Christi verbis annotandum est, verba illa esse generaliter & sine vlla exceptione dicta. Non enim de solis adultis loquutus est Christus, sed generaliter sine paruulorū aut alicuius alterius exceptione dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest intrare in regnū dei. Vbi ergo lex nō excipit, nec nos excipere debemus. *August.* Et quod illa Christi verba sint etiam de paruulis peria de ac de adultis intelligenda, docet Augustinus sæpe, præsertim in libro de baptismo paruulorum, sic dicens: Paruuli etiam baptizati inter credētes reputantur per sacramenti virtutē, & offerentium responsionem. Qui verò non sunt baptizati, inter non credentes iudicātur, ex euangelio Ioannis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. Hęc Augustinus & citantur à Gratiano, in ca. Filius dei, de consec. dist. 4. Ecce qualiter Augustinus ex illis Christi verbis colligit paruulos nō baptizatos non dici credentes, per hoc ostendere volens illos fore dānandos, iuxta alia verba Saluatoris nostri dicentis. Qui verò non credi- *Mar. 16.* derit, condemnabitur. Præterea, ex verbis Pauli quæ *Tit. 3.* ad Titum scribit, Caietani & aliorum sententia apertè conuincitur. Cum autem (inquit Paulus) benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum saluatorem nostrū. Quibus verbis aperte docet Paulus salutem spiritualem nobis datā esse à Deo, non ex nostris meritis, sed ex meritis Christi. Et hanc nō dicit esse datam solo verbo aut solo illius mandato sine aliquo medio, sed per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, hoc est, per baptismum in quo regenerati & renouati sumus adueniente in nos spiritu sancto. Nam ipsum baptismi sacramentū appellat Paulus lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti: quia per illud sumus à peccatorum

maculis loti, & iterum post carnalem generationē spiritualiter generati, ac vetere homine depositō renouati per spiritum sanctum, vt nūc iterum reciperemus in baptismo nouitatem innocētiæ, quàm acceperamus in primo parēte priusquam peccasset. Et in epistola ad Ephesios eandem sententiam iterum docet Paulus, dicens, Christum dilexisse ecclesiam & seipsum tradidisse pro ea, vt illam sanctificaret, mundando eam lauacro aquæ in verbo vitæ. In quibus verbis sacramentum baptismum appellauit lauacrum aquæ in verbo vitæ, duas exprimens res ex quibus baptismus cōficitur videlicet aquam & verbum vitæ, sine quibus baptismus minime confici potest, Verbum vitæ hoc loco vocat Paulus inuocationem trinitatis, quàm baptizans facit, quum dicit: Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hoc itaque lauacro aquæ in verbo vitæ Christus mundauit ecclesiā. Et inde sequitur, vt paruuli non baptizati, quia non sunt hoc lauacro loti, non sint mundi, neque regenerati, neq; renouati, & per consequens, si absque baptismo moriātur, nunquam perueniant ad illam ecclesiam, quæ est speciosa sine macula & ruga, hoc est ad gloriam cœlestem.

Ephes. 5.

Rursum, hæc sententia conuincitur esse erronea testimonio Ioannis apostoli, qui in sua prima catholica epistola declarans modum quo Christus ad nostrarū animarum salutem veniat, dicit: Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus: nō in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Ecce audis Christum venisse in aqua & sanguine. Sed oportet inquirere quò venit. Nū quid de cœlo in vterum virginis ad nostram carnē sumendam? aut inde ad euangelij prædicationem? Minime: quoniā nihil illorum fecit per aquā & sanguinem simul. Venit igitur sic ad abluendas sordes filiarū Sion in spiritu iudicij & ardoris, vt prædixerat Esaias propheta. Talis autem sordium ablutio erat peccatorū remissio nobis omnibus donanda per meritū Christi, qui pro nobis mortuus ex latere suo effudit aquā & sanguinem. Et hanc ablutionem nunc etiam quotidie facit in his qui quotidie baptizātur. Nam de Christo saluatore

1. Ioan. 5.

Esa. 4.

nostro dicitur quod ille sit qui baptizat in spiritu sancto & igne, quod non aliud est quàm quod ab Esaia prædictũ esse, nunc proxime diximus, quod ille abluit sordes filiarum sion in spiritu iudicij & ardoris. Sed pergamus & videamus huius ablutionis testimonia, quæ illo loco beatus Ioannes profert: Tres sunt, inquit Ioannes, qui testimoniũ dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnũ sunt. Quæ verba interpretãs Beda in commẽtariis super epist. canonicas ait: In nobis hæc vnũ sũt, nõ natura eiusdẽ subsẽtiæ sed eiusdẽ operatione mysterij. Nam sicut beatus Ambr. ait: Spiritus mẽtẽ renouat, aqua proficit ad lauacrũ, sanguis spectat ad precium. Spiritus enim nos per adoptionẽ dei filios fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis domini nos redemit. Alterũ ergo inuisibile alterũ visibile testimonium sacramento consequitur spirituali. hactenus Beda. Ex cuius verbis constat Ioannem redarguere illos omnes qui dicunt paruulos posse sine baptismo saluari, quia Ioannes dicit tres esse testes qui debent perfectum reddere testimoniũ animæ à sordibus peccatorũ ablutæ. At paruulis sine baptismo mortuis deest vnus testis, videlicet aqua baptismi, ergo illi non sunt censendi mundati. Vnde, Ioannes dicit Christum venire ad nostram omnium salutẽ per aquam & sanguinem simul, & non per alterum illorum tãtum: & inde sequitur, vt ad paruulos, quibus aqua baptismi deficit, nunquam Christus spiritualiter veniat. *Matt. 3.* *Beda.*

Præter hæc scripturæ sacræ testimonia, sunt aliæ rationes fortissimè quę apertissimè cõuincũt hãc Caietæ sentẽtiã esse erroneã. Primò ergo hinc exordior, q̃ nullus potest, neque vnquã potuit assequi gratiã, nisi pręueniente aliquo bono animę affectu proprio, aut alieno, aut per viã sacramenti, nisi cui fortè ex priuilegio aliquo particulari, Deus absque his tribus misericorditer concedere voluit, prout fuit Ioannes baptista, & Hieremias, & alij similes in ventre matris sanctificati. Paruuli in vteris matrum, aut post natiuitatem ante baptismum mortui, nullo istorum modorum iuxta legẽ cõmunem à Deo datam, potuerunt habere gratiam: ergo

sine illa saluari non potuerunt: quoniã sine illa saluus
Rom. 6. esse non potest, propter id quod Paulus ait: Gratia Dei vita æterna. Per sacramentum aliquod non potuerunt habere gratiam, quia cùm baptismus sit ianua omniũ sacramentorũ, absente baptismo nullũ aliud sacramẽtum potuit paruulis conferri. Neque per proprium bonum suæ voluntatis motum potuerunt se disponere & præparare ad gratiã suscipiendã: quia cùm fuerint vsus rationis prorsus expertes, non potuerunt bonũ aut malum suæ volũtatis habere motũ. Solũ iam restat inquirere an per merita aliorũ, puta parentũ vel aliorũ, potuerint assequi gratiã. Sed hoc fieri non posse, inde conuincitur, quòd omniũ theologorum concors sententia docet, nullũ purum hominẽ posse alteri mereri primã gratiam, aut primã iustificationẽ, sine proprio aliquo voluntatis motu aut affectu ipsius iustificandi. Nàm aliàs, amẽs in peccato mortali existens posset sine vlla sua pœnitentia iustificari, cuius contrariũ docet Chri-
Luc. 13. stus, dicens: Nisi pœnitentiam egeritis omnes simul peribitis. Et idem definit Innocentius tertius in cap. Maiores, §. Verum, de baptismo & eius effectu. Et certe si quis posset paruulo mereri primã gratiã, eadẽ ratione posset mereri augmentum illius, imò multò facilius id facere posset, quum nulla tunc esset in eodem paruulo contraria dispositio ad gratiæ susceptionem. Et si quis fortè hoc concedere non veretur inde cogetur concedere, vt paruulus non baptisatus possit stante lege maiorem gratiam habere quàm baptizatus, vt puta si pro illo multi feruenter orent, & pro isto nullus. Nullũ igitur est medium, per quod paruuli sine baptismo moriẽtes possent assequi gratiam, & per consequens vitam æternam: quia neque per sacramentum, neque per meritum suum vel alienum.

Præterea, si per orationes & oblationes, & alia id genus sacrificia posset paruulis periclitãtibus subueniri, eadem ratione posset per eadẽ media subueniri extra periculum existentibus: quia periculum mortis non facit, vt orationes & alia suffragia sint sacramentũ, quod aliàs non fuisset sacramentum, nec potest maiorẽ vim

ad impetrandum illis orationibus trihuere quàm antè habuissent. Et certè sacrilegij crimen videtur esse si cõtendere aliquis vellet, haberi certitudinem salutis paruulorum, ex orationibus aut oblationibus parentum pro paruulis suis. Quia inde facile conuincet quisque tales orationes esse verum sacramentum, iuxta cõmunem & verã sacramenti definitionem. At, audere aliud vocare verum sacramentũ, præter illa septem quæ catholica agnoscit ecclesia, apertum est sacrilegium, & si quis illud pertinaciter defenderet, ob hoc solum diceretur hæreticus, iuxta cap. Ad abolendam, de hæreticis. Et hinc apertè etiã sequitur, vt nec Caietanus ipse, nec parentes paruulorum qui pro illis orant possint per illas orationes esse certi de salute ipsorum paruulorum, quia cùm orationes illæ siue oblationes non sint sacramentum nihil certum poteſt haberi de illarum efficaci operatione ad salutem paruulorum. Rursum, si paruuli possent absque baptismo saluari, omnibus paruulis esset hæc gratia communis, tam filiis infideliũ quã fidelium: quia nulla ratio est quę magis pro istis quàm pro illis vrgeat. Nam eiusdem cõditionis & æquale est vtrorũque peccatum, neque magis de Deo sunt meriti: neque minus habent gratiæ impedimentũ isti quam illi: & ita æquè illis & istis possent adhiberi sacramenta, & pro vtrisque possent ex æquo esse efficaces orationes iustorũ. Et re vera si paruuli in vteris matrum possent per orationes aliorũ iustificari iuxta communem legem, iam nullum prorsus esset priuilegium Ioannis baptistæ & aliorũ sanctorum qui in vtero matris fuerunt sanctificati, quia aliis omnibus id potuisset iuxta legem accidere, si alij pro illis prout oportebat, orauissent. Deinde, si paruuli sine baptismo saluarentur, tunc extra ecclesiam esset salus, quod si quis fortè concedere non formidauerit, conuincetur statim authoritate concilij Lateranensis sub Innocẽtio tertio celebrati, quod capite primo suorum decretorum definiuit extra ecclesiã nõ esse salutẽ. Quæ definitio habetur in cap. Firmiter, de summa trinitate & fide catholica. Quæ autẽ ex illa Caietani sententia sequatur, esse salutem extra ec-

cleſiam, inde facile quiſque intelliget, ſi cõſideret quòd paruuli quos dicit ſine baptiſmo eſſe ſaluos, ſunt extra eccleſiam: quia non pertinẽt ad gregem Domini, cum non ſint charactere illius ſignati. Et cum baptiſmus ſit ianua per quam intratur in eccleſiam: qui ad baptiſmũ nondũ peruenerunt, non habent portã per quã poſſint ad illam intrare. Eccleſia etiã eſt congregatio omnium in Chriſto credentium, qui per vnam fidẽ Chriſti coniunguntur, iuxta id quod dicit Hugo de ſancto Victore, Per fidem accipimus vnionem, per charitatẽ autem viuificationem. At paruuli non baptizati, ſunt nõ credentes, quia nec credunt actu, vt adulti: neque habitu vt paruuli baptizati. Nã Auguſtinus in libro de baptiſmo paruulorum oſtendens diſcrimen inter paruulos non baptizatos, & eos qui baptiſmo Chriſti ſunt loti, dicit hos eſſe credentes, illos verò non. Et citatur hęc Auguſtini ſententia in cap. Filius dei, de conſecratione, diſtinctione quarta.

Accedit ad hæc omnia, contra Caietani ſententiã totius eccleſiæ conſenſus operibus & verbis appertiſſimis declaratus. Nunquã enim hactenus eccleſia pro paruulis ſine baptiſmo decedentibus orauit, neque pro illis vllas vnquam fecit oblationes, neque illos ad eccleſiaſticam admiſit ſepulturam, quod abſque dubio illa feciſſet, ſi illos ad ſe pertinere credidiſſet. Conſtat etiam hic perpetuus eccleſiæ conſenſus ex teſtimoniis ſanctorum doctorum, qui etſi tempore diſiuncti, concordes tamen ſemper in hac fuere ſententia quòd paruulis ſit exhibendus baptiſmus. Dionyſius Areopagita capite vltimo Eccleſiaſticæ Hierarchiæ refert eccleſiã tempore Apoſtolorũ recepiſſe infantes ad baptiſmum. Et idem poſtea fuiſſe factum ab eccleſia conſtat ex Cypriano in epiſtola octaua tertij libri, & ex Auguſtino in epiſtola vigeſima tertia. Conſtat hoc ibidem ex Bernardo ſermone ſexageſimo ſexto ſuper Cantica. Et idẽ ad hunc vſque diem ſeruatam eſſe in eccleſia, cõſtat ex ſcriptis illorum, qui fuerunt poſteriores, quos prudens nunc omitto cauſa vitandi faſtidij. At eccleſia nunquã infantibus ſanctum baptiſmum dediſſet, ſi putaſſet eos

Dionyſius.

sine baptismo saluari posse. Quoniam melius tunc fuisset differre illis baptismum vsque ad adolescentiam, in qua vsum rationis habentes suo arbitrio facerẽt, quod nunc faciunt ex alieno, & suo ore confiterentur fidem, quàm nunc aliena lingua fatentur. Nam (vt Augustinus docet in libro tertio de libero arbitrio, & ex re ipsa satis constat) maiorem gratiam assequitur in baptismo adultus qui rectè se parat ad illius susceptionem, quàm paruulus qui sine vlla animi sui præparatione illud recipit. Et certè si hoc esset verum & efficax remedium, quod Caietanus ad salutem spiritualem paruulorum excogitauit, meritò argui posset ecclesia de ignorantia, quoniam per tot secula rem tantam & tam necessariam ignorauit. Quod si illam non latuit, multò rectius poterit accusari de negligentia, propterea quod tale remedium nunquam paruulis adhibere curauit. Ego tamen corde ad iustitiam, & ore confiteor ad salutem, quod Ecclesia antequam Caietanus oriretur, non ignorauit aliquid quod ad salutem animarũ sit vallidum & necessarium. Quoniam spiritus sanctus descendens super Apostolos, docuit illos omnem veritatem necessariam. Et inde conuinco talem Caietani sententtam de salute paruulorum sine baptismo decedentium, quàm hactenus Ecclesia ignorauit, non esse veram.

Constat etiã apertius Ecclesiæ per petuus consensus ex testimoniis sacrorum doctorum, qui omnes concordi sententia docent, non solum dandum esse paruulis baptismum, sed dicunt insuper illos sine baptismo saluari non posse: E quibus aliquot in medium proferam. Augustinus in libro sexto Hypognosticôn contra Pelagianos, hæc ait: Nouimus etiã paruulos, quibus vsus liberi arbitrij non est, vt de bonis aut malis eorum meritis iudicemus, parentũ manibus ad gratiã sacri baptismatis deportatos, & cũ in vno eorũ per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parẽtum manibus factũ exanimen, fraudatũ gratia Saluatoris. Quis sapiens & intelligens hæc? Aut quis idoneus erit horũ reddere rationẽ? Dicamus cũ Dauid, *Auguſt.*

Psal. 144. *Psal.* 90. Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et quàm magnificata sunt opera tua Domine., nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Dicamus etiam cum Apostolo Paulo, O altitudo

Roma. 11. diuitiarũ sapientiæ, & scientiæ dei, quàm incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. hæc Augustinus. In quibus verbis præter id quod ait, paruulum non baptizatum, quamuis à parentibus deportatum ad baptismum, fraudatum fuisse gratia dei respondet argumento quod faciunt huius sententiæ autores, qui paruulis non baptizatis salutem dari posse conantur. Dicunt enim hoc spectare ad misericordiam Dei, & congruã esse illi, vt paruulis non baptizatis aliquod remedium daret, quasi Deus crudelis esset dicendus, si nullum illis ad salutem remediũ relinquisset. Sed istis respondet humiliter Augustinus, suam fatendo ignorantiam, & istarum rerum occultarum sententiam iudicio dei relinquendo, credens semper quicquid Deus fecerit, iuste factũ fuisse, neque propter hoc aut quod-

Greg. uis aliud Deum esse dicendum crudelem. Gregorius libro septimo registri, epistola quinquagesima tertia hæc ait. Illud incertum non est, quia nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima origi-

Isidorus. nalis peccati vinculis est obstricta. Isidorus libro secundo de Ecclesiasticis officiis cap. 24. ita ait: Profectis autem ætate baptismum vel purgationem originalis noxæ vel ad ablutionem actualis peccati proficere credimus: paruulis autem, vt ab originali peccato abluantur, quod ab Adam prima natiuitate contraxerũt. Qui si priusquam ex aqua & spiritu sancto regenerentur,

Ioan. 3. transierint, proculdubio à saluatore nostro Christo alienati sunt, testante Domino, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnũ Dei. hæc Isidorus, quæ verba Saluatoris ita de paruu-

Beda. lis sicut de adultis dicta esse censet. Idem facit Beda qui in libro primo super cantica Salomonis tractans de erroribus Pelagij, hæc ait: Quod dicit, eum qui pius est non damnaturum esse hominem, pro eo quod vitare non potuit, contradicit eiusdem pij redemptoris

& iusti iudicis sentētię, qua etiam de paruulis ait? Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest videre regnum Dei. hæc Beda. Potuissem pro hac re plura sanctorum virorum proferre testimonia, sed nolui id facere, ne fastidientem lectorem ad nauseam prouocarem. Nam ista quæ iam protulimus satis sunt ad conuincendum Gersonis & Caietani sententiam, præsertim cum illi omnes sacri doctores non ex suo cerebro locuti sint, sed ex sententia Saluatoris, quàm de omnibus hominibus tam paruulis quam adultis intelligendam esse asserunt Sed, vt nihil desit quod hanc sententiam plenè confirmet, apertam de hac re ecclesiæ definitionem proferre decreui, per aliquod probata concilia declaratam. Concilium Mileuitanum (vt ferè omnibus constat) definiuit necessarium esse baptismum ad peccati originalis remissionem obtinendam. Et ne quis huic definitioni contradicere audeat, propterea quòd concilium illud fuerit prouinciale, profero sententiam quam ad eiusdem concilij confirmationem Zozimus papa eo tēpore dedit, quę etsi volumine cōciliorum non habeatur, Augustinus tamen in epist. 157. quæ est ad Optatum, partem illius citat, hæc dicētem: Per filium Dei renascimur spiritualiter, per ipsum crucifigimur mundo: ipsius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ, vniuersæ animæ illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam per baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. Hæc Zozimus papa apud Augustinum, qui vt ostenderet, quanti hanc pontificis Romani definitionem ęstimauerit, statim post illa Zozimi verba, hæc quæ sequuntur, addidit: in his verbis a postolicæ sedis, tam antiqua atque fundata certa & clara est catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano. hæc Augustinus: Desinant ergo asserere paruulos sine baptismo posse saluari, aut certè intelligant se minimè ab Augustino pro Christianis habendos. Cōcilium Florentinum sub Eugenio 4. celebratum bis de hac re sententiam dedit. Nam in instructione illa de sacramentis data Armenis, per hæc verba definit: Cum

Augustin. *Zozimus Papa.* *Concilium Florentinum.*

propter hominem mors introierit in vniuersos, nisi ex aqua & spiritu sancto renatcamur, non possumus, vt in quit veritas, in regnum cælorum introire. Et in definitione de libris Canonicis, apertius hanc definiuit doctrinam, sic dicens, Circa pueros verò propter periculũ mortis, quod potest sæpe contingere, cum ipsis non possit alio remedio subueniri, nisi per sacramentum baptismi, per quod eripiuntur à diaboli dominatu, & in dei filios adoptantur, admonet non esse per quadraginta aut octoginta dies seu aliud tempus iuxta quorundam obseruantiam sacrum baptisma differẽdum, sed quam primum fieri potest, debet conferri, ita tamen quòd mortis imminente periculo mox sine vlla dilatione baptizentur etiam per laicos. hactenus Cõcilium Florentinum. Denique Concilium Tridentinum sexta sessione capite quarto, hæc ait: Quibus verbis iustificationis impij describtio insinuatur, vt sit trãslatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum dei, per secundum Adam Iesum Christum saluatorem nostrũm Quæ quidem translatio, per euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri, non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto nõ potest introire in regnum dei. hæc Concilium Tridentinum. Supereſt iam vt respondeam his quę nobis obiicit Caietanus ad suæ sententiæ confirmationem: Primò itaque arguit Caietanus ex hoc quod baptismus successit circuncisioni, & per illam fuit figuratus, At circuncisio non fuit in lege Mosaica tam necessaria paruulo, vt si ille ante octauum diem moreretur, non posset sine illa saluari: ergo nũc si paruulis sine baptismo moriatur, quia nec potuit illi dari, poterit etiã sine illo saluari.

Ioan. 3.

Fatemur quidẽ baptismũ successisse circuncisioni: quia id Paulus docere videtur ad Coloss. 2. & multorũ patrum confirmatur testimoniis, & tandem pro certo definitum est in cap. Maiores, de baptismo & eius effectu. Sed firmiter negamus paruulum, Iudæum ante octauum diem mortuum, sine circuncisione posse salua-

ri, quia est contra sacram scripturam dicentem: Masculus cuius caro præputii circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, hoc est, in libro viuētium non scribetur, nec cōnumerabitur in populo dei. Nam ob hāc solam causam (vt sacri doctores interpretātur) Salomon dicit se fuisse filium vnigenitum matris suę, quamuis (vt Regum narrat historia) alium illo maiorem peperit Berſabe mater sua, quem ex adulterio conceperat. Sed quia ante circuncisionem mortuus fuit, nō habet magis nomen apud Deū quàm si non fuisset genitus, neque connumeratur in populo dei. Quæ cū ita se habeant, argumentum Caietani facillimè potest in illum retorqueri, multò fortius quàm ille contra nos illud torserat. Si olim iuxta legem Mosaicam non poterat paruulus incircuncisus saluari, ergo neque nūc iuxta legem euangelicam poterit saluari paruulus sine baptismo decedens, quia eodem modo sonant vtriusque legis verba, & eandem prorsus vim habent. De qua re extat expressa & aperta ecclesiæ definitio in capite, Maiores, de baptismo, & eius effectu, vbi hęc verba habentur: Sicut enim sine distinctione qualibet Mosaica lex clamabat, Anima cuius præputij caro circuncisa non fuerit, peribit de populo suo: Ita nunc indistinctè vox intonat euangelica: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō intrabit in regnū Dei, ab hac generalitate nec sexū, nec ætatē excludens. hæc in illo capite Maiores. In quibus verbis multa cōtra Caietanū annotare oportet. Primū est quod dicit in illis Christi verbis nullū sexū esse, exceptū, nullā ætatē esse exclusam, ergo nec paruuli excipiūtur ab illa Christi sentētia. Nisi quis renatus fuerit, &c. Alterū annotatione dignū est, quod ad eundē modum dicit olim contigisse in lege Mosaica circa circuncisionē: quia de illa dicit, sine vlla distinctione dānatum esse, Anima cuius caro præputij circuncisa nō fuerit, peribit de populo suo. Cùm ego hæc diligenter inspicio, mirari nō desino qua temeritate Caietanus fuerit ausus dicere probabiliorē esse opinionē quę ait, paruulū Iudæū ante octanū diē sine circūcisione mortuū, saluū fuisse p benedictionē oblationē aliquā. Certè

Gene. 17.

Prouer. 4.

2. Reg. 22.

Ioan. 3.

Gene. 17.

ego non possum intelligere quomodo aliquis possit absque temeritate aut aliqua alia peiori nota dicere aliquam opinionem esse probabiliorem quàm illa contraria quæ est per ecclesiam definita. Secundò obiicit nobis Caietanus martyrium paruulorum, quod sine alio baptismo potest paruulis prodesse ad salutem. Fateor quidem martyrium probaptismo valere ad salutem, & vicem illius tenere vt Augustinus in libro de fide ad Petrum ait, cui consentit Isidorus libro. 2. de Ecclesiasticis officiis, cap. 24 & Bernardus epistola. 77. & tota hoc docet catholica Ecclesia. Nam Christus ipsum martyrium appellauit baptismum quando duobus fra
Matt. 20. tribus, Zebedęi filiis dixit: Potestis bibere calicem quẽ ego bibiturus sum, & baptismo quo ego baptizor, baptizari? Baptismum hic dixit sanguinis effusionem vsque ad mortem. Fateor etiam paruulos posse assequi martyrij palmam & meritum, vt rectè Beatus Thomas
22. q. 124. asserit, & tota consentit ecclesia. Nam illorum infan-
artic. 1. tum pro Christo occisorum solennia festa celebrat ecclesia, & illorum mortem martyrium vocat Hylarius super Matthæum, & August. in quodã sermone de Epiphania. Et hoc non paruũ est paruulorũ priuilegium, vt effusio sanguinis propter Christum, quamuis non sit per voluntatem suam accepta, vicem gerat baptismatis & idem prorsus operetur in illis, quod operatur aquæ baptismus si illis fuisset exhibitus. Quam ergo martyrij palmam adulti per suam voluntatem assequuntur, eam paruuli ex Dei gratia & priuilegio sunt adepti. Sed non inde colligere licet, vt sicut martyrium vicem baptismatis gerit, ita etiam orationes parentum aut oblationes virtutem baptismatis teneant, & illius vices supplere possint. Nam tam longè vnum ab alio distat, vt nulla sit inter illa duo comparatio. Tertio obiicit Caietanus, quod paruuli essent omni prosus remedio destituti, si non possent morientes sine baptismate saluari, quod esset nimis crudele, & diuinæ misericordiæ minimè conueniens. Huic obiectioni ego respondere potero id quod Augustinus libro sexto Hypognosticõ respondit huiusmodi querelis, sic dicens: Sed si adhuc

hac

hac reddita ratione vultis esse contentiosi, nec acquiescere veritati, nobis tamen eo quòd male de Deo iusto ac misericordissimo sentiamus, calúniari desinite: sed ipsum potius dominum Iesum Christum, cuius euãgelium sequimur, si audetis arguite, cum illo iurgium sumite litigandi: illi quod absit, male sensisse de Deo patre suo, calumniamini, qui ait: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Et, Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Et, Nemo potest venire ad me, nisi datum ei fuerit à patre meo. hæc Aug. Potest etiam aliter responderi negando paruulos esse relictos sine remedio, quando non possunt pertingere ad baptismum: quia martyriũ potest (vt dixi) supplere vicem baptismi. Deinde, orationes parentum, & si non sufficiant ad iustificationem paruulorũ, poterunt tamen prodesse vt merito illarũ Deus paruulos incolumes seruet, quousque baptismũ percipere possint, quos aliàs Deus non esset seruaturus. Et ob hanc causam prudenter agerent parentes, si postquam mulier certo se prægnantẽ agno scit, orẽt pro fœtu, & pro illo oblationes faciãt, vt Deus illum incolumem vsque ad baptismum seruet. Contra hanc hæresim scripsit olim paucula quædam Thomas Valden. in libro de sacramentis cap. 96. A quo nihil in hac mea disputatione assumpsi, propterea quod aliqua testimonia quæ ille ex Augustino solo citat, parum proposito seruiunt, aliqua verò sunt mendosissimè citata non ex culpa autoris quem scio fuisse virum doctissimum, sed ex vitio scriptorũ & impressorum qui sæpe ea quæ verissimè scripta sunt, mẽdosissime transferunt. *Matt. 22.* *Ioan. 6.*

DEcima de hac re hæresis est quæ cum præcedenti quasi ex diametro pugnat, quia baptismi necessitatem tantam esse asserit, vt adultum hominẽ, qui non propter cõtemptum, sed propter impossibilitatem sine baptismo ab hac vita migrauit, saluari non posse contendat, quamuis tunc optauerit baptizari, & toto fuerit corde tunc ad Deum cõuersus. Quisnã fuerit huius hæresis doctor aut prædicator, ego hactenus scire non potui: scio tamen ex Bernardo, epist. 77. & ex Hugone lib. secundo de sacramentis, parte. 6. cap. 7. hanc hæresim

tempore suo aliquem habuisse patronũ, cuius nomen illi subticuerunt. Sit licet quiuis huius assertionis patronus, eam tamen esse hæreticam multis apertissimísque argumentis conuincemus. Illud certè imprimis est manifestum quod dominus per Ezechielẽ prophetam ait: Impietas impij non nocebit ei in quacũque die conuersus fuerit ab impietate sua. At si præter illam cõuersionem ad Deum esset adhuc necessaria ad iustificationem corporalis susceptio baptismi, falsum esset quòd impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Et per Zachariã prophetam iterum ait Deus: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Si conuersio ad Deũ non esset satis, iam Deus non staret promissioni suæ, qua promisit cõuerti ad nos, si conuerteremur ad ipsum. Fortè hic respondebit huius hæresis patronus dicens, eo tempore non esse datum præceptum de baptismo, & propterea modo non sufficere ad iustificationem, solam conuersionem sine baptismo, quæ tunc fuisset satis. Sed nunquid tunc non erat ita necessaria circuncisio, sicut nunc baptismus? Sicut enim nunc dicitur, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum: ita tunc dicebatur, Anima cuius caro præputij circuncisa non fuerit, peribit de populo suo.

Ezech 33.

*Zach.*1.

*Ioan.*3.

*Gene.*17.

Statuamus ergo fuisse aliquem Iudæum adolescentem incircuncisum mortuum, quem omnium suorum peccatorum perfectè pœnituit, qui non propter contemptum, sed propter solam necessitatem omisit circuncisionem, & de hoc interrogo an fuerit iustificatus & saluus, an non? Si dicas illum non fuisse saluum, ergo Deus non fecit iuxta prædictas promissiones suas quas dedit per ora Ezechielis & Zachariæ prophetarum suorum: Hoc autem si quis diceret, esset apertè blasphemus. Si verò quis dicat (prout dicere oportet) illum Iudæum tunc fuisse saluum, consequenter cogetur etiam fateri illum qui nunc plenè ad Deum conuersus, & baptismum affectans sine baptismo moritur, esse saluum: quia Deus dixit, impietatem impij non nocituram ei, in quacunque die ille fuisset conuersus ad eum. Non di

xit, in hac aut illa die, sed in quacunque. Et confirmatur hoc argumẽtum testimonio Pauli in ea quæ est ad Romanos epistola, sic dicentis: Si igitur præputium legis iustitias custodiat, nónne præputium illius in circuncisionem reputabitur? Et paucis interpositis subdit: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque circuncisio quæ est in manifesto & in carne est, sed qui in abscondito Iudæus est: & circuncisio cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quæ verba interpretans Haymo in Commentariis super epistolas Pauli ait: Qui tãtummodo genere & nomine est Iudęus, & circuncisionẽ carnaliter obseruat, non placet Deo, neque meretur laudari ab illo, quanquam ab hominibus laudetur. Qui verò in occulto, in corde est Iudæus, id est cõfitens Christum, & in corde est circuncisus ab omni infidelitate, & ab omni mala voluntate & cogitatione, placet deo, & meretur laudari à Deo, au diẽs ab illo: Euge serue bone & fidelis intra in gaudiũ domini tui. hæc Haymo. Quæ autem dicit Paulus de circuncisione occulta quæ est in corde, eadem prorsus dicere oportet de baptismo occulto in solo corde suscepto: quoniam baptismus succesit circuncisioni. Rursum in eadem epist. Paulus ait: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutẽ. Ecce audis Paulum docentem fidem dare iustitiam, quod non de omni fide intelligendum est, sed de illa sola quæ (vt idem Paulus ait) per dilectionẽ operatur. Si quis igitur hoc modo perfectè crediderit, iustus dicetur, quamuis actu baptismum non suscipiat: quia sic credens affectum baptismi habet talem, quod si posibilitas adesset: statim susciperet. Hic autem affectus quando non potest habere operis executionem, ita bene acceptatur à Deo, & æstimatur ab illo, ac si opus ipsum fuisset exhibitũ. In cuius rei testimonium est quod Paulus Corinthiis scribens, adhortatur eos ne plurà quàm possent, in pauperũ subuentionem conferrent, sed satis est si donent quod possunt: quia Deus non amplius ab illis exigit sic enim ait: Si enim voluntas prõpta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. Ac si

Rom. 2.

Haymo.

Rom. 10.

2. Cor. 8.

apertius dixisset: illa voluntas grata est Deo, quæ iuxta id quod potest, est facere parata: neque Deus exigit ab aliquo vt faciat quod non potest. Ex quibus Pauli verbis videtur mihi traxisse originem ea sententia, quæ iam in prouerbium transiit: voluntas pro facto reputatur. Quæ sententia tunc solũ est vera, quando quis non potest opere perficere id quod volũtas appetit. Nam aliâs quando facere potest quod optat, & non facit, tunc voluntas illa apud Deum non reputatur tantum, quantum si opus perfecisset. Deus enim qui est scrutator cordium, & ponderator spirituum, optimè nouit voluntatem illam quæ non exequitur, quum potest, id quod optat, esse nimium tepidam & remissam, & ideo illam minus æstimat. Volũtatem autem illam, quæ ob id solum non procedet ad opus, quia non potest, acceptat, & habet in precio quo haberet, si opus ipsum perfecisset. Et inde apertè sequitur vt voluntatem baptismi Deus pro baptismo acceptet, in eo qui baptizari non potuit, si tamen plenè credidit, & fuit ad Deum conuersus. Ideo Bernardus in epist. 77. de hac re loquens eleganter dicit: Legimus, omnis qui odit fratrẽ suum homicida est. Et item, Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est in corde suo. Quid planius quod voluntas pro facto reputatur, vbi factum excidit necessitas? Nisi fortè putetur in malo, quàm in bono efficacior inueniri volũtas apud Deum, qui charitas est, & promptior esse ad vlciscendum quàm ad remunerandum misericors & miserator Dominus. hæc Bernardus. Deinde, martyriũ pro Christo susceptum supplet vicem baptismi, ergo fides integra cum voto suscipiendi baptismum, supplebit etiam vicem baptismi. Assumptum huius collectionis tota Ecclesia catholica fatetur, & docet, quia licet martyres Christi nõ sint propter martyrium expresse excepti ab illa generali locutione: Nisi quis renatus fuerit, &c. alibi tamen est hoc illis à Deo speciali ter concessum, quum Christus dixit: qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Martyrem ergo, quia Christum cõfessus est coram hominibus, idem Christus promittit se confes-

Bernar. *1. Ioan. 3.* *Matt. 5.*

surum coram patre suo. Hoc autem priuilegium nō habet martyrium aliunde nisi ex sola fide: quia fide seclusa martyrium non est nisi sola pœna, quæ ex se non est tāti apud Deum valoris. Si fides est sola vnde habet priuilegium martyriū, vt vicem baptismi supplere possit: ergo fides illa completa quæ per dilectionem operatur, supplebit etiam vicem baptismi ad salutem animæ acquirendam, quia etiam de illa specialiter dictum est à Christo saluatore nostro: Qui credit in me, habet vitam æternā. Et fortè ob hanc causam (vt Bernardus ait) Saluator noster postquā dixerat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: postea non repetiuit. Qui verò baptizatus non fuerit, sed tantū dixit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Per quod innuere voluit aliquando solam fidem sufficere ad salutē, & sine illa sufficere nihil. Accedit ad hæc omnia quod Ecclesia à spiritu sancto semper edocta, Cathecumenis postulantibus baptismum, & ad illum suscipiendū perfectè dispositis, continuo illum præstaret, & nunquā differret vsque ad statuta tēpora, nisi certissime crederet illam baptismi suscipiendi voluntatem satis esse illis ad iustificationē, & per cōsequens ad introitum regni Dei, si necessitate cogente fuissent morte præuenti, & sine baptismo mortui. Nam alias iniuriam magnam feciſſet illis Cathecumenis Ecclesia differendo illis baptismum: quia sic faciens obiiciebat illos maximo periculo, si fortè occurrisset casus, quo morte præoccupati, sine baptismo decederent. Quot enim possunt casus occurrere ad mortem subitaneam, tot imò plures possunt illos à baptismi susceptione diu desiderata impedire. *Mar. 16.*

Præter has omnes rationes, sunt etiam multorum sacrorum virorum testimonia in hanc sententiam conuenientia, quibus nullus hactenus ex sacris viris contradixit. Ambrosius in libro de morte Valentiniani de illo loquens, hæc ait: Quem regeneraturus eram, amisi. Veruntamen ipse gratiam quàm popposcit, non amisit. hæc Ambrosius de Valentiniano, qui sine baptismo, quem petierat, mortuus est. Augustinus eidem sententiæ fauet ex animo in pluribus locis, præsertim libr. 4. *Ambro.* *Augustin.*

de baptismo contra Donatistas cap. 22. vbi hæc ait: Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo cui nō baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: non leue documētum beatus Cyprianus assumit. Quod etiam atque etiam cōsiderans, inuenio non tātum passionē pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conuersionémq; cordis, si fortè ad celebrādum mysterium baptismi in angustiis tēporum succurri non potest. hęc Aug. In quibus verbis admoneo lectorem circa exemplum illud de latrone quem modo dixit non fuisse baptizatum, nec ex hoc loco persuadeatur latronē sine baptismo decessisse: Nam idem Augustinus postea li. 2. retractationum, ca 18. retractauit hoc exemplum quod pro posuerat de latrone tanquam minus idoneum ad prædictam sententiam comprobandam, propterea quòd incertum est an latro ille fuerit baptizatus, an non. Sententiam tamen illā de baptismo inuisibili quod sit sufficiens ad salutem, quando visibilis baptismus suscipi non potest, non solum non recantat, sed illam confirmat. Et in quæstionibus super Leuiticū, quæst. 84. postquam præmisit aliquos quos scriptura cōmemorat inuisibiliter tātum modo sine aliquo exteriori signo sanctificatos, tādem hæc verba subnectit. Ex his colligitur aut inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse & profuisse sine inuisibilibus sacramētis, quæ pro temporum diuersitate mutata sunt, vt alia tūc fuerint, & alio modo sint. Et paucis interpositis subdit: Nec tamen visibile sacramentum omnino contemnendum, nam contemptor eius inuisibiliter sanctificari non potest. hæc Augustin. In quibus verbis id annotare oportet quod dicit illum priuari fructu baptismi, qui contemnit, non autem qui nequit suscipere sacramentum. Isidorus lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, ca. 24. huic sententiæ subscribit, sic dicens: Tria sunt autem genera baptismi, quorum primum est quo sordes peccatorum per regenerationis lauacrum abluuntur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur. Est autem tertiū baptisma lachrymarum, quo laboriosius transfigitur,

Augustin.

Isidorus.

ficut ille qui per singulas noctes stratum suum rigauit, qui imitabatur conuersionem Manasse, & humilitatē Niniuitarum, per quam misericordiam cōsecuti sunt. Qui imitabatur publicani illius orationis in templo, stantis à longe, & percutientis pectus suum, quíque nec ausus fuit oculos ad cœlum eleuare. Hæc Isidorus, qui satis apertè asserit veram pœnitentiam pro baptismo reputari ad spiritualem pœnitentis salutem. *Psal. 6. Ioue. 2. Luc. 18.*

Bernardus eandem docet sententiam in epistola. 77. quæ est ad Hugonem de sancto Victore, sic dicens: Quemadmodum is qui alieno debito se teneri fortè in extremis positus recolit si desit vnde persoluat, sola nihilominus pœnitentia & cordis contritione obtinere veniam creditur, ne iam pro eo damnetur: sic sola fides & mentis ad Deum conuersio sine effusione sanguinis & sine perfusione aquæ, saluté sine dubio operatur volenti, sed non valenti, prohibente articulo mortis, baptizari. Et sicut nulla illi pœnitentia remittitur peccatum, si cùm possit, non restituit ablatum: sic & huic nulla proderi fides, si cum possit non percipit sacramentū, hæc Bernardus. Hanc eandē sententiā docent Hugo lo co superius citato, & Petrus Lōbardus lib. 4. sententiarū, dist 4. Præter hæc omnia sanctorum virorū tam clara testimonia, extat etiam aperta de hac re Ecclesię definitio. Nam Innocentius papa huius nominis tertius de hac re interrogatus ab episcopo Cremonensi, per hæc verba respondet: Inquisitioni tuæ taliter respondemus presbyterū quem sine vnda baptismatis extremū diē clausisse significasti, quia in sanctæ matris Ecclesiæ fide, & Christi nominis confessione perseuerauit, ab originali peccato absolutū & cœlestis patriæ gaudium esse adeptū asserimus incunctanter. hæc Innocentius: & habētur in ca. Apostolicā, de presbytero nō baptizato. Deniq; Cōciliū Tridētinū sub Paulo tertio celebratū, sessione 6. ca. 4. definitionē iustificationis assignās, hæc ait: Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuatur, vt sit trāslatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statū gratiæ & adoptionis filiorū Dei, per secūdū Adā Iesū Christū saluatorē nostrū *Bernard. Innocentius tertius. Concilium Tridentinū*

Quæ quidem translatio, post euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri
Ioan.3. non potest, sicut scriptū est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnū Dei. hæc concilium Tridentinum. In quibus verbis id potissimum annotare oportet, vbi ait, iustificationem nō posse fieri sine lauacro, aut eius voto. Nam addens, aut eius voto, satis apertè, declarauit non esse necessariū re ipsa suscipere baptismum, sed satis esse ad iustificationem votum baptismi, quando non ex contemptu, sed ex sola necessitate baptismum omittit. Sed quia quum hæc sententia in concilio illo decerneretur, aliqui erāt, quāuis pauci & minus docti, quibus hæc definitio non placebat, oportet illorum obiectionibus respondere.
August. Primò nobis obiiciunt Augustinū, libro de Ecclesiasticis, dogmatibus cap. 74. dicentē: Nullū cathecumenū quamuis in bonis operibus defunctū vitā æternā habere, excepto martyrio vbi tota baptismi sacramēta cōplentur. Sed huic obiectioni nos facile respōdemus negando illud opus esse Augustini, prout multi alij ante me hoc negauerūt dicētes illud esse Gennadij. Et certè cum ex aliis multis, tū etiā ex hoc loco persuadetur librum illū non esse Augustini, quia non est credendum Augustinum fuisse adeò sui oblitū, vt in isto libro, & in aliis suprà citatis sententias tā apertè contrarias scripserit præsertim cū non recantauerit in posteriori libro, nec mentionē vllā fecerit eorū, quæ dixerat in priori. Si liber ille (vt multi putant) habet Gennadiū authorē, parum vrgebit illius testimoniū, quia ille non est tantæ estimationis, vt suæ authoritatis pondere nos permere valeat. Secundò obiiciebant in Concilio Tridētino illi quos dixi, de Cēturione illo Cornelio, cui an-
Act.10. tequam de fide Christi fuisset edoctus, angelum dixisse asserebant: Mitte in Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba in quibus saluus eris tu, & vniuersa domus tua. Si in his quæ Petrus erat illi dicturus, saluādus erat Cornelius & tota domus eius, ergo ille nōdum erat iustus antequam fuit à Petro in fide instructus, & baptizatus. Hæc obie-

ctio est inanis & omni robore carens. Nam Cornelius antequam Petrũ videret vere iustus erat, prout beatus Augustinus docet lib. 4. de baptismo contra Donatistas, cap. 21 sic inquiens: Melior enim Centurio Cornelius nondũ baptizatus, Simone baptizato. Ille enim & ante baptismũ spiritu sancto repletus est, iste & post baptismum immundo spiritu afflatus est. Veruntamẽ Cornelius si etiam spiritu sanctò iam accepto baptizari noluisset, contempti tanti sacramenti reus fieret. hæc Augustinus. Sed non est opus Augustini testimonium, vbi tot & tam aperta sunt scripturæ sacræ testimonia. Nam scriptura de illo refert, quod erat vir religiosus & timens Deum, & quod eleemosinæ illius tales erant, vt ascenderint in memoriam in conspectu Dei. Quæ omnia non nisi de homine iustificato, verè dici poterant. Sed illud est apertius, quod loquente Petro adhuc tur bam, quæ conuenerat in domo Cornelij, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & locuti sunt variis linguis, & postea dixit Petrus: Nũquid aquam quis prohibere potest vt non baptizentur hi qui spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et iussit eos baptizari in nomine domini nostri Iesu Christi. Ecce vides non solum Cornelium, sed multos alios spiritu sancto repletos, antequam sacramentũ baptismi recepissent. Verba autem quæ afferunt ad probandũ Cornelium non fuisse iustum ante baptismi susceptionẽ, non sunt de scriptura sacra neque habẽtur in Bibliis sacris quæ passim circunferuntur. Nam in communibus Bibliis, quæ hactenus videre licuit, nõ sunt hæc verba, Qui loquetur tibi verba, in quibus saluus eris tu, & vniuersa domus tua. Verba autem quæ scriptura refert dixisse angelum ad Cornelĩũ, quũ de Petro illi loquebatur, sunt ista: Hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Ex istis autẽ verbis nullo modo potest colligi, Cornelium tunc ante baptismum susceptum non fuisse iustificatum: sed solum hoc potest ex illis verbis colligi, quod licet tunc esset iam iustificatus adhuc tenebatur suscipere baptismum: quia hoc Petrus facere iussit, postquã illum & alios omnes qui ad domũ eius conuenerant in

Augusti.

Act. 10.

fide instruxerat. Baptismũ autẽ esse necessariũ ad salutẽ omni homini quantum libet aliàs iustificato, nos etiã confitemur, & illud aperte confirmatũ est testimoniis Augustini & Bernardi, quæ suprà per me citata sunt.

VNdecima circa baptismum hæresis orta est, quæ, licet concedit, per baptismum peccatũ originale dimitti, negat tamen per illum omne peccatum deleri. Quia baptismo susceptо manet adhuc carnis cõ cupiscẽtia, vel carnis rebellio, quæ (vt huius hæresis authores docent) vere peccatũ est, quanquã non imputatur à Deo. Quod autẽ ipsa concupiscentia sit vere peccatũ, inde probare cõtendunt, quia (vt illi aiunt) est cõtra illud Dei præceptũ, Non cõcupisces. Huius hæresis parens & primus author fuit Lutherus, quẽ postea secuti sunt Philippus Melãcthõ, & Martinus Butzerus monachus, apostata ex ordine sancti Dominici, Brentius, & multi alij germani eiusdem factionis Lutheranæ. In hac hæresi, prout nunc enarrata est, duo miscentur errores, quorũ vnus oritur ab altero. Primus est qui asserit baptismum non delere omne peccatũ. Secundus docet concupiscentiã carnis esse peccatũ contra illud præceptum, Non cõcupisces. De hoc secũdo errore nihil hoc loco dicemus: quia in titulo, Præceptum, infrà Deo duce contra illũ disputabimus, & cõmodior illic erit huic disputationi locus, & ideo ad illum locũ, pro hac re mitto lectorẽ. Contra primũ ergo errorem nunc pugnare aggrediens primum obiicio id quod Michæas prophe ta ait: Deponet iniquitates vestras, & proiiciet, in profundũ maris omnia peccata. In quibus verbis Propheta baptismi virtutẽ & efficaciã apertissimè declarauit esse tantã, vt omnia peccata absorbeat, & nullũ viuere sinat. Nã quod de baptismo ibidẽ loquatur Propheta, cõuincitur per id quod ait Paulus, Patres nostri omnes mare trãsierunt, & omnes in mari baptizati sunt, & in nube. Ex quibus verbis satis apertè constat baptismum fuisse per mare figuratum, & illi comparatum. De hoc igitur mari propheta Michæas loquitur, quum dicit: Proiiciet in profundum maris omnia peccata. Non dixit, aliqua sed omnia. Fortè Lutherus & sui consortes

Lutherus
Philippus Melãcthon
Butzerus
Brentius.

Mich. 7.

1. Cor. 10.

dicent, Baptismum, iuxta Pauli sententiã, non esse figuratũ in quolibet mari, sed in solo illo mari rubro per quod patres nostri transierunt. Michæã autẽ non de illo speciali mari fuisse locutum, ac proinde contendẽt verba Prophetę in sensum à litera (vt solẽt) valde alienum detorquere. Sed nec sic euadere poterũt, quin eos conuincamus, quoniã ex sua responsione efficacissimũ contra illos sumã argumentum. Si mare illud rubrum per quod patres nostri transierunt, fuit figura baptismi consequens est vt Ægyptij, qui patres insequebãtur, figurauerint peccata quæ nos persequuntur, & Pharao Ægyptiorũ rex figuratiue gesserit dæmonis, qui (vt est apud Iob) est rex super filios superbiæ. At in mari illo in quo salui facti sunt filij Israel, omnes Ægyptij qui illos persequebãtur simul cũ Pharaone eorũ rege perierunt. Reuersæ sunt aquæ, inquit sacra scriptura, & operuerunt currus & æquites cuncti exercitus Pharaonis qui persequentes ingressi fuerant mare, nec vnus quidẽ superfuit ex eis. Vt igitur figura vere respondeat figurato, oportet vt in aqua baptismi omnia peccata pareant, nec vnũ supersit ex illis. Præterea, hæc sententia apertius confirmatur per id quod Deus per Ezechielẽ prophetam ait: Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Nõ dixit, ab aliquibus inquinamentis, sed ab omnibus, vt intelligamus nullum esse exceptum, quod non sit per aquã diluendum. hæc autẽ Ezechielis verba esse de sacramẽto baptismi intelligenda, omnes sacri doctores cõcorditer docent, quoniã nulla est aqua quæ possit ab omnibus inquinamentis mundare, nisi sola aqua baptismi. Rursum, Saluator noster baptismi necessitatem proferens, baptismum ipsum appellauit regenerationem, sic inquiens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Et Paulus, vt Christi verba apertiora faceret, postquam baptismum appellauit lauacrũ regenerationis, statim addidit & renouationis. Per quæ verba declarauit, qualis esset ea regeneratio quæ per baptismum habetur, talis videlicet quæ animæ vetustatẽ deponat,

Exod. 14.

Ezech. 36.

Ioan. 3.

Tit. 3.

& nouitatẽ inducat. Nã propter hanc causam, resurrectionem corporis Christus saluator noster apud Mat-
Matt.19. thæũ vocat regenerationẽ, quia per illã resurrectionẽ corpus sic prorsus renouatur, omnia antiqua exuens, vt iam noua generatione genitus esse videatur. Iam abiit fames, recessit sitis, fugerunt morbi, cruciatus, dolores, lassitudines, corruptiones, denique vetera omnia transierũt, & noua facta sunt omnia. Sola corporis substãtia manente eadem, ferè omnia corporis accidẽtia mutata sunt. Idem prorsus contingit in anima per baptismum, quoniam per illum homo qui antea erat filius diaboli per peccatum, postea per baptismũ efficitur filius Dei. Est ergo per baptismum renouatio in anima, quemadmodũ per resurrectionẽ fit renouatio in corpore. Non fuisset autẽ integra & perfecta renouatio, si aliquid de vetustate peccati remaneret. Ad hãc etiã sen-
Rom.5. tentiã tendunt multa quę ad Romanos Paulus scribẽs, & de peccato originali, ac de illius remedio, & est baptismus, differẽs ait: Vbi abundauit delictũ, superabundauit & gratia: vt sicut regnauit peccatũ in mortẽ, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternã per Iesum Christum dominũ nostrum. Si peccatum manet post collatum baptismi gratiam, iam non gratia, vt Paulus docet, sed peccatũ superabundaret. Sed vt apertius Lutherum conuincamus, operæpræcium erit attendere modũ superabundantiæ quẽ Paulus declarat: Vt sicut (inquit ille) regnauit peccatũ in mortẽ, ita gratia regnet per iustitiã. At quũ peccatũ regnabat in homine, nulla erat in illo Dei gratia: ergo econtrario regnante Dei gratia in baptizato, nullũ erit in illo peccatũ, alioqui non vere dicetur regnare in illo, & inde vlterius sequetur gratiam non superabundare, vbi abũ dauerat delictũ, cuius cõtrarium docet Paulus. Et licet aperte hoc loco Paulus damnet Lurhærum, multo tamen apertius & fortius id agit postea in eadẽ epistola, sic inquiens: An ignoratis fratres, inquit ille, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Cõsepulti enim sumus cũ illo per
Rom.6. baptismũ in mortẽ. In quibus verbis Paulus apertissimè

docet nos per baptismum fieri membra corporis mysticy cuius caput est Christus: & tunc mortem Christi in nobis ipsis sentire: Quoniam mortuo Christo in cruce pro peccatis nostris, qui est caput nostrum, tunc nos qui sumus membra eius morimur peccato cum ipso. Nam si caput alicuius hominis abscindas & interficias, necessario omnia illius membra commoriuntur. Ad eundem modum mortuo Christo, commoriuntur illi baptizati, qui tunc susceptio baptismo facti sunt membra eius. Aliter tamen ille, & aliter nos per baptismum morimur, quia ille mortuus est corpore, nos autem morimur peccato. Caro illius mortua est in cruce, & peccatum nostrum moritur in baptismate. Vn *Chrysost.* de beatus Chrysostomus sermone decimo super epistolam ad Romanos, prædicta Pauli verba declarans, ait: Quid est quod dicit, in mortē ipsius baptizati sumus? Hoc scilicet, baptisma crux est, vt & nos quēadmodum ipse mortuus est, moriamur? Quod igitur crux & sepulchrū Christo fuit, id nobis baptismus factus est, licet nō omnino in rebus eisdem. Ipse quidem carne & mortuus est, & sepultus, nos verò peccato vtrūq; sumus. Propterea nō dicit, Complātati mortis illius, sed similitudini mortis illius. Mors quidē vtrinque est, & illa, & ista, verū nō eodē subiecto. Illa siquidem quę Christi est, carnis: quæ verò nostra, peccati est. Quēadmodum autē verax illa, ita verax & ista. hæc Chrysostо. Ex quibus verbis constat Pauli doctrinam esse, quod in baptismo peccatum est plenè mortuum, sicut in cruce Christus fuit adeò plenè mortuus, vt nihil in eo humanæ vitæ remā serit. At si post baptismum maneret aliquid in baptizato, quod verè sit peccatum, in baptismo non ita plenè moreretur peccatum, sicut Christus in cruce fuit mortuus. Sed adhuc pergit Paulus eandem sententiam docere, per ea quæ post priora verba in eodem loco subnectit, sic inquiens: Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Non dixit, vt destruatur peccatum, ne putaretur vnum aut alterum peccatum esse destructum: sed dixit, vt destruatur corpus peccati: vt doceret nihil ex peccato remane. *Rom. 6.*

re. Et si fortè aliter Lutherus hæc verba Pauli aliter es-
Chrysost. se intelligenda contendat, audiat obsecro beatũ Chry-
sostomum illa verba interpretantem, qui sermone vn-
decimo super epistolam ad Romanos, hęc ait: Non hoc
corpus ita vocans, sed vniuersam illam malitiam no-
stram, quẽadmodum & omnem malitiam veterem ho
minem vocat. Quod verò non sit incerta quædam con
iectura: quod hic dicitur, ex iis quę sequuntur, ipso Pau
lo id ipsum interpretante, audire poteris. Cum enim di
xisset, vt aboleretur corpus peccati, subiunxit. Vt post
hac iam non seruiamus peccato. Volo siquidem vt cor
pus hoc nostrum peccato sit mortuũ, non vt perdatur
& interimatur, sed vt non peccet. Progrediendo verò
clarius adhuc facit quod dictũ est. Qui enim mortuus
est, iustificatus est à peccato. De quouis istud homine
dicit, nimirũ quod quẽadmodum qui moritur, liber iã
est à peccatis, quãprimũ mortuus deponitur: ita & qui
à baptismate ascẽdit. Quãdoquidem enim qui baptiza
tus est, in baptismate peccato mortuus est semel, opor-
tet vt & in morte peccati perduret. hactenus Chrysost.
Ad eundẽ modũ interpretatur Theop. sic inquiens: Et
Theophyl. enim vetus noster homo, id est, malitia, simul crucifi-
xus est: hoc est, per inde vt corpus Christi, in baptismate
sepultum est, vt aboleatur corpus peccati, id est, ex va-
riis partibus compositum vitium. Ac tanquam vnum
corpus sit peccatum, vel corpus nostrum peccabile, in-
fert propterea, vt ne porrò seruiamus peccato. hæc
Theophylactus. In eadem sententia est Anselmus, qui
prædicta Pauli verba multo apertius declarãs, hæc ait:
Anselmus Corpus peccati, id est peccatum secũdum omnia mem
bra sua destruatur. Vnum enim vitium membrum est
peccati: corpus verò vniuersitas delictorum, quorum
principium est originale peccatum. Christus autem
non ex parte, sed integer est crucifixus, vt nos ex toto
moriamur peccato, & viuamus Deo. Gratia enim Dei
per baptismum Christi, qui venit in similitudine car-
nis peccati, id agit, vt destruatur corpus peccati. hæc
Anselmus. In eadem epistola iterum Paulus ean-
dem sententiam docet, sic inquiens: Nihil nunc dam-

nationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Quę verba dupliciter Lutheri sententiam deiiciunt. Si concupiscentia carnis esset peccatum, vt Lutherus ait: Iã aliquid damnationis esset his qui sunt in Christo Iesu quoniam peccatum omne est ex se damnabile. At, cum Paulus dicat nihil damnationis esse in baptizatis, consequens est, vt nullum sit in eis peccatum. Iusuper, Si concupiscentia post baptismum susceptum est semper peccatum, ergo lex spiritus vitæ in Christo Iesu, non plene liberauit nos à lege peccati, cuius contrarium docet Paulus. Deinde in alia epistola Paulus ait: Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis. At qui Christum induit, peccatum præsertim damnabile, non habet: quia in maleuolam animam non intrat sapientia, néque habitat in corpore subdito peccatis. Quæ enim societas (vt Paulus ait) lucis ad tenebras, aut quæ conuentio Christi ad Belial? Néque satis est ad euasionem horum omnium argumentorum, dicere, prout Philippus Melancton dicit, concupiscentiam illã quæ est in baptizatis, non imputari ad pœnam quanuis sit vere peccatum, & hoc agere baptismum. vt concupiscẽtia nõ imputetur, non autẽ vt nõ sit peccatũ. Quoniã licet illa nõ imputetur, si tamẽ vere peccatũ est, maculã in anima ponet, quę esse nõ potest in eo qui est plenè mũdatus per baptismũ. Nã de his qui baptizati sunt, ait Paulus: Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quæ omnia cõuenire non possunt habenti peccatũ damnabile, quod verè & propriè sit peccatũ, quale iuxta Lutheri doctrinam, est carnis concupiscentia. Præter hæc omnia sacræ scripturæ apertissima testimonia, est etiam pro nostra & catholica sententia, omnium sacrorum doctorũ consensus, qui solus, etiã si expressa scripturæ sacræ testimonia deessent, satis esset ad Lutheri sententiam condemnandam. Nam præter Chrysostomum, & Theophylactum, & Anselmum, quos iam supra citaui, est etiam in eadem sententia Cyprianus, qui in sermone de ablutione pedum ait:

Gal. 3.
Sap. 1.
2. Cor. 6.
1. Cor. 6.
Cyprian.

Ornata & honorata erat ecclesia sicut paradisus, in amplitudinis suæ vmbilico fontem continens gratiæ singularis, flumina creãs in vitam æternã salientia, viuam habens originem & decursum perennẽ. Hic egredientia quatuor euangelij flumina, per vniuersum mũdum secum regenerationis euehunt lauacrum, & de abdito & secretissimo spiritus sancti munere huius gratiæ liquor emanat, sic lauans quos parẽtalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illam vestigia derelinquat. hęc Cyprianus. Quibus verbis apertè satis Lutheri sententiam dãnat, quum dicit, baptismum nullum peccati vestigium derelinquere. Eidem sententiæ subscribit beatus Augustinus in multis locis, præsertim libro sexto contra Iulianum Pelagianum capite quinto, sic inquiens: Gratia perfecte hominem nouum facit quandoquidem & ad corporis immortalitatem plenámque fœlicitatem ipsa perducit. Nũc etiam perfecte innouat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis, & ab omni corruptione mortalitatis, quam nunc corpus aggrauat animam. Et post multa iterum ait: Quanuis itaque sacro baptismate sanctificetur & corpus, ad hoc tamen sanctificatur, vt per remissionem peccatorum non solum præteritis peccatis omnibus, verum etiam ipsi, quæ inest carnis concupiscentia, non sit obnoxium, cui necesse est obnoxius omnis homo nascatur, etiam moriturus obnoxius, si non renascatur. hæc Augustinus. In quibus verbis apertissimè docet, per baptismum deleri omne peccatum, & ipsam concupiscentiam quæ ante baptismum erat peccatum, postea suscepto baptismo, & si adhuc remaneat, non tamen esse peccatum. Et multis interpositis iterum apertius eandem sententiam docens, sic ait: Tu autem qui putas quod si malum esset concupiscentia, careret ea qui baptizatur, multum erras. Omni enim peccato caret, nõ omni malo. Quod planius ita dicitur, Omni reatu omnium malorum caret, nõ omnibus malis. Nunquid enim caret corruptione corporis? an non

Augustinus.

est

est malum quod aggrauat animã, & errauit qui dixit, corpus enim corruptibile aggrauat animam? hactenus Augustinus. Quibus verbis nihil potest apertius dici contra totam Lutheri sententiam. Nam dicit, concupiscentiam non esse peccatum sed esse malum hoc est esse pœnam quę malum appellatur ab ipso Deo, per Hieremiam prophetam dicentem: Inducam super eos mala. Deinde dicit in baptismo, Deleri omne peccatũ, sed non omne malum. Quibus bene circunspectis non possum non mirari quomodo Philippus Melãcthon in colloquio publicæ disputationis, quam cum Echio habuit Vormatiæ anno domini. 1540. aulus fuit, dicere Augustinum semper in hac fuisse sententia, & nunquam illam mutasse vt dixerit, concupiscẽtiam quæ est in baptizatis esse vere & propriè peccatũ. Miror certè & maxima cum causa tam effrontem huius hominis audaciam, vt in colloquio illo corã tam illustri senatu, non fuerit veritus dicere tam apertum mẽdacium, & imponere Augustino tam falsum crimen vt Augustinus ipse, si superstes esset, ferre non posset: imò nec vellet. Bene quidem dixit Philippus Melancthon Augustinum semper in eadem fuisse sentẽtia, non tamen in illa quã Philippus Luthero consentiens docet, sed in illa quam nos tuemur, & tota catholica Ecclesia tenet. Nam hanc eandem sententiam docet in Enchiridio ad Laurentiũ, & in libro contra duas epistolas Pelagianorum, & in libro de nuptiis ad Valerium: & hoc vltimum testimonium inueniet lector in hoc opere, infrà in titulo, Præceptum, hæresi prima vbi probatur concupiscentiam quæ manet in baptizatis non esse peccatum. Ad illum ergo locum mitto lectorem, quoniam quæ in illo loco dicemus multum iuuant ad præsentiæ hæresis expugnationem. Nam cum probatum fuerit, concupiscentiam quæ manet in baptizatis, non esse vere peccatum, inde statim erit probatum cõtra Lutheranos nullum peccatum in baptizato manere, quoniã de hac sola concupiscentia cõtendimus cum Lutheranis. Cassiodorus eandẽ cum Augustino docet sententiam, super illud Psalm. 50. Amplius laua me domine, &c. sic inquiẽs: Istud lauacrũ

Sap. 9.

Hier. 11.

Cassiodorus.

quod sic abluit maculas peccatorũ, vt supra niuem possit dealbare quod sordidũ est, salutiferi baptismatis cognoscitur indicare puritatẽ, vbi sic omnia & originalia delicta, & propria admissa mundantur, vt illi nos restituat puritati, in qua primus Adã noscitur esse procreatus. hæc Cassiodorus. Deniq; Cõcilium Tridentinũ sub Paulo tertio celebratũ sessione quinta mẽ ibidem præsente, hanc protulit de hac re fidei definitionẽ. Si quis per Iesu Christi domini nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatũ originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam rationem peccati habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari. Anathema sit.

Concilium Tridẽtinũ.

Sed iam opus est vt respõdeamus his, quæ nobis obiicit Lutherus, & post eum Philippus Melanchthon, quæ omnia parum roboris habent. Obiicit nobis illud Pauli, Non enim quod volo bonũ, hoc facio, sed quod nolo malũ, hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. In quibus verbis Paulus ipsam carnis concupiscentiam aperte appellat peccatũ, quæ cum in baptizatis maneat, euidẽter (vt Lutherus ait) demonstrat post baptismum susceptum, semper manere peccatum. Sed hæc argumẽtatio nihil prorsus mouet, nisi fortè hominem idiotam & prorsus ignorantẽ: quoniam procedit ex ignorantia figuræ synecdoches, iuxta cuius vsum, sæpe nomen causæ tribuimus effectui. Nam verbũ ipsum propterea quod lingua profertur, appellamus liguã, prout de apostolis dicitur quod post aduentum spiritus sancti cœperunt loqui variis linguis, cum tamen eorum quilibet vnam tantum linguam qua verba proferebat, haberet. Eodem modo scripturam, aut picturam, appellamus manum, propterea quod fuit manu scripta, aut depicta. Iuxta eandem figuram dicit Paulus concupiscẽtiam esse peccatum, quia est à peccato causata. Nam propter hanc causam Propheta dixit se fuisse in peccatis conceptum, quãuis vnicum duntaxat sit in vnoquoque homine peccatum originale, & nõ plura. Sed quia multæ sunt pœnę propter peccatum originale inflictæ,

Rom. 7.

Act. 2.

Psal. 50.

eas omnes appellans peccata dixit, se fuisse in peccatis conceptum. Potest etiam cõcupiscentia dici peccatum, quia semper solicitat ad peccatum, & sæpe est cauta illius. Obiicit deinde nobis Philippus Paulum iterum dicentem, Video aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. In quibus verbis (vt ait Melanchthon) Paulus ipsam concupiscentiam appellat legem membrorum, & illam dicit esse peccatum, & inde putat, Melanchthon, manifeste colligi peccatum manere in baptizatis. Sed toto errat cœlo, quoniam Paulus, & si concupiscentiã appellet legem peccati, non tamen dicit illam esse vere & proprie peccatũ. Vocat autem illã concupiscentiã legem, quia carnales homines & cõcupiscentiis dediti, obediũt carnis concupiscẽtiæ, tanquã præcepto alicuius regis potentissimi. Nã edicta & mandata tyranni, quantũlibet mala, appellare etiam solemus leges, perinde ac boni principis decreta. Et quia illa cõcupiscentia semper solicitat ad peccatũ, ideo vocauit illã legem peccati. Aliter hunc locum interpretatur Haymo, non quidem de concupiscentia carnis, quę bellum irrecõsiliabile & perpetuum gerit cum spiritu, sed illud declarat de consuetudine peccati, quæ nos ducit captiuos ad peccatum. Sed magis mihi arridet prior interpretatio, quæ est iuxta Chrysostomi & Theophylacti sententiam. Eam tamen in hunc locum proferre volui, vt intelligat Philippus Melanchthon quantum ipse à vero Pauli sensu aberrauerit, cum omnes sacri doctores aliter illa Pauli verba interpretentur. Simile etiã est illud, quod Philippus ex Paulo citat, Prudẽtia carnis inimica est Deo. Nam prudentiam carnis appellat Paulus illam, quæ & si sit in mente, est tamen secũdum carnis inclinationem & appetitum: Sed istam prudentiã non dicit Paulus esse in omnibus renatis: & ideo inane est argumentũ, quod ex illo loco sumit Philippus ad probãdum in baptizatis semper manere peccatum. Alia citat testimonia, quæ quia nihil prorsus nec saltẽ iuxta faciem illi fauere videntur, ideo indigna mihi esse videntur, vt in illorum responsione tempus tererem.

Rom. 7.

Rom. 8.

Contra hãc hæresim scripsit Ioannes Roffensis episcopus in opere illo quod contra Lutheri errores ædidit.

Flagellantes se.

DVodecima & vltima (quod sciam) de hac re, hæresis est quorundam qui dicti sunt flagellantes se, de quibus iam suprà diximus. Hi dixerunt baptismum aquæ iam cessasse, mutatúmq; esse in baptismum sanguinis. Quod ex quadam ineptâ allegoria scripturæ comprobant. Dicunt enim quod quando Christus in Cana Galilææ circa finẽ nuptialis cõuiuij aquam mutauit in vinum, designauit quod circa finẽ mundi baptismus aquæ in baptismũ sanguinis mutari deberet. Et sicut vinũ rubeũ omni vino prius posito cõuiuantibus magis placuit & cõmendabatur: ita noua lex baptismi sanguinis præcũctis antę datis legibus à Deo gratissima acceptabitur. Quapropter dixerũt quod post ipsorũ in mundum aduentum, nemo potuit saluari & verus existere Christianus, nisi in proprio sanguine cũ flagello de corpore suo excusso baptizetur. Quod non solum hæresis, sed potius ineptia aut dementia dici deberet. Nã quod primò dicunt baptismum cessasse, ostendemus esse falsum, cum aduersus eos infrà sub titulo Euangeliũ, conuincemus euangelicã legem fore ęternam, postquã nulla alia sit futura. Quod autem aiunt baptismum aquæ esse mutatũ in baptismũ sanguinis, sine quo nemo saluari possit, si id ostenderent ad literã ex Euangelio, crederẽ: sed allegoricus scripturæ sensus (vt suprà in principio huius libri docuimus) nullo modo est efficax ad aliquod dogma stabiliendum. Præterea qui dixit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: nõ dixit, Qui se flagellauerit, saluus erit: qui verò nõ se flagellauerit, cõdemnabitur. Si ergo dominus hoc non dixit, qui occidit & viuificat, & qui potest corpus & animam mittere in gehennã: qua autoritate eos qui non se flagellant, audent condemnare? Rursus, etsi baptismi vicẽ (vt ait beatus Augustinus) suppleat sanguinis pro Christo effusio: non tamen eius vim & potestatem omnino eneruat. Satis est enim vt eius vicem tenere possit. Deinde sanguinis effusio quæ baptismi locum tenere meretur, talis esse oportet, vt ab alio sit illata, quam ipse patiẽter

tolerans efficit vt baptismi vicem tenere possit. Verùm cum quis sibi ipsi infert mortem aut lęsionem corporis talem, ex qua corpus circa vitam periclitetur, vt impij flagellantes feciſſe dicuntur, non solum non tenet baptismi vicem, sed valet ad gehennam.

BEATITVDO.

Armeni.

Petrus Abailardus.

DE hac re est vna hæresis Armenorum asserentium beatos non videre essentiam Dei, sed claritatem quandā illius essentiæ, in qua visione dicunt beatitudinem cōsistere. Hunc eūdem errorem postea susci tauit quidem Petrus Abailardus, dicens, Deum non videri per essentiam à beatis. Hic Petrus natione Gallus fuit, tēpore Innocentij papæ, huius nominis secūdi, quo suo confisus ingenio, omniū sanctorum doctorum sententias contemnere cœpit, & velut alter Ismael manus suas cōtra omnes leuauit. Quapropter iustū fuit, vt manus omnium cōtra ipsum leuarentur. Ex hac igitur nimia sui cōfidentia euenit, vt in multos laberetur errores, quos alij eum secuti defendere conabantur, præcipuè quidā Italus dictus Arnaldus Brixiēsis, à quo (vt opinor) dicti sunt Arnaldistę hæretici, qui singulis annis Romæ in cœna domini excōmunicantur: & in cap. excommunicamus, extra de hæretic. Cōtra hunc Petrum Abailardū surrexit sanctus Bernardus, qui vt cum disputaret, & ad verā fidē reuocaret, è suo monasterio in Burgundia sito ad ciuitatem Remēsem venit: Petrus tamē veritus ne à beato Bernardo vinceretur, noluit cum eo congredi. Sic enim ipsemet B. Bernardus refert in quadam epistola quæ est in ordine aliarū. 190. Inter alios ergo errores quos docuit, is vnus fuit, quo ait Deum non videri à beatis per essentiam suam. Post hunc Petrum surrexit quidam Almaricus, de quo iam superius diximus qui hunc tutatus est errorem, dicens Deū non videri vllo pacto in se, sed in suis creaturis. Inter hos ergo omnes de hoc cōuenit, quia omnes asserunt Deum nec etiam à beatis vllo pacto videri. Hanc autem assertionem esse hæreticam, expressis scripturæ testimoniis apertissimè conuincemus. Paulus siquidem in 1. ad Corinth. epist. discrimen assignās inter eam cognitionem

Arnaldus Brixiensis.

Almaricus.

quam in hac vita de Deo habemus, & eam quam post-
2. Cor. 13. modum in gloria habituri sumus, ait: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem. Ecce apertè Paulus promittit pro alio seculo facialem Dei visionẽ. Quòd si Deus per creaturas tantum videretur, & non amplius, quis nõ videt illam esse visionem per speculum? Nam in creaturis quædã Dei imago apparet: quapropter creatura ipsa speculum quoddam est per quòd Deum videmus. Quò fiet vt beati solum in creaturis Deum videntes (prout isti hæretici asserunt) adhuc videant per speculum, & ita non clariorem ha-
Apoc. 22. beant notitiam, quàm hi qui in hoc seculo degunt. Præterea beatus Ioannes in Apoc. loquẽs de statu cœlestis patriæ sub nomine & figura nouæ Hierusalẽ, ita dicit: Et omne maledictum non erit amplius: sed sedes Dei & agni in illa erunt: & serui eius seruient illi, & videbunt faciem eius. Rursus dominus Iesus Christus paruulos qui in illum credunt, commendans, ita apud Mat-
Matt. 18. th. loquitur. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: Dico enim vobis quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Ecce ex Saluatoris nostri sententia, angeli semper vidẽt faciem Dei. Qualiter ergo hi hæretici nõ verentur dicere Deum nunquam videri in se? Apparet certe eos conuenisse in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Quòd si fortè dicant se de hominibus solum dixisse, & non de angelis, ita vt angelis permittant Dei visionem, hominibus autem negent: attendant quod per eũdem Saluatorem dicitur: In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut Angeli
Matt. 22. Dei in cœlo. Ex quibus verbis apparet Christũ æquasse homines angelis pro alia vita. Verùm hæc autoritas (vt ingenue fatear) solũ æquat homines angelis in hoc quod nullum matrimonij vsum habebunt, sicut nec angeli: non tamen ibidem facit nos pares quantum ad facialem Dei visionem. Tamen esto ibidem non dicat, negare non possunt Paulum & Ioannem in locis proximè citatis de hominibus expresse loqui. quapropter si ad solos homines suam assertionem restringunt,

illa duo scripturæ loca illis obiicimus. His etiã accedit quod regius Propheta petit, dicens: Ostende faciẽ tuã, & salui erimus. Non autem petit id quod donari erat impossibile: alioqui audire mereretur id quod dominus duobus fratribus per matrẽ petentibus dixit. Nescitis quid petatis. Hoc etiam petit Moses, dicens: Si inueni gratiam in cõspectu tuo, ostende mihi faciẽ tuã, vt videam te. Ecce appertissima sunt testimonia quibus ostẽdimus Deum à beatis videri per essentiã suã. Quid autem hos hæreticos monerit vt sic errarent, à nemine citatum reperi. Nam & Guido qui hunc Armenorũ errorum discutit, nihil adducit vnde ansam sui erroris acceperint, sicut nec in vniuersum in vllo vnquam errore facit. Sic enim aliorum errores reiicit, vt nunquã illorũ argumentis respondeat: quod tamen necessarium erat perinde ac alterũ. Nam vt ait Augustinus in lib. de doctrina Christiana, valde bonum est, vt quicquid contradici potest, si occurrerit refutetur: ne ibi occurrat vbi nõ erit qui respõdeat: aut præsenti quidẽ & tacenti occurrat, & minus sanatus abscedat. De hac ergo re (vt opinor) ansam erroris ceperunt, quia in plerisque locis scripturæ dicitur, Deum non videri ab aliquo. In Exodo nanque dicitur, Non videbit me homo & viuet: Et Iob de sapientia diuina loquens, ait. Abscondita est ab oculis omnium viuentiũ, volucres quoque cœli latet. Et Paulus in prima ad Timo. epistola ait: Qui lucẽ habitat inaccessibilem, quẽ nullus hominũ vidit, nec videre potest. Et beatus Ioan. in 1. sua catho. epist. dicit, Deum nemo vidit vnquã. His ergo scripturæ locis male intellectis mihi visum est hos hæreticos posse adduci in præfatũ errorẽ, quæ in mediũ proponere oportuit eisq; respõdere, ne alij fortè legẽtes & nõ intelligẽtes in eundẽ labantur errorẽ. Fatemur quidẽ Deũ in hac vita mortali à nemine videri, imò nec videri posse iuxta legẽ datã ab homine viuente vita hac corruptibili: quoniam aut videret visu corporeo, aut per intellectum. Corporeus sensus (vt manifestum est) non est capax visionis diuinæ. Anima verò cum intra corpus mortale est, ministerio sensuum vtitur: quapropter ne-

Psal. 79. *Mat. 20.* *Exod. 34.* *Exod. 34.* *Iob. 28.* *1. Tim. 6.* *1. Ioan. 4.*

cessarium est vt non excedat operationem illorum: quoniam artifex non potest subtilius opus operari quã patitur natura instrumenti quo mediante operatur. Cum ergo anima vtatur sensibus tanquã instrumento ad suas operationes, nõ poterit vltrà euagari, quàm circa illa quæ vis sensitiua pertingit. Sensus autẽ non potest Deũ videre. Nec ergo anima cũ intra corpus mortale existit, vtens ministerio sensuũ, poterit deũ videre.

Exod.33. Et ad hũc sensũ spectãt quę Deus loquitur in Exo. dicẽs:
1.Ioan.4. Nõ videbit me homo & viuet Et quod Ioã. ait, Deũ nemo vidit vnquã, vt videlicet Deũ nemo videat dum viuit hac vita mortali. Quod autem dicitur Paulũ cũ raptus fuit ad tertiũ cœlum, Deum vidisse, huic sentẽtiæ non repugnat. Nam quãuis Paulus viderit hoc factum est educta prius anima extra vsum & ministeriũ sensuum. Etsi enim anima intra corpus fuerit (quod dubiũ est ipsi Paulo) tamen à ministerio sensuum fuerat separata. Hoc autẽ inde colligitur, quòd Paulus ait,
2.Cor.12. Siue in corpore, siue extra corpus fuerim, nescio. Quòd si ministerio sensuũ tunc via fuisset eius anima, sciuisset certò Paulus se in corpore tunc fuisse. De aliis autẽ quos scriptura refert vidisse Deum, sic accipiendũ est, vt intelligamus eos vidisse quoddam angelos claritate magna fulgentes, qui cũ à Deo missi fuerant, diuinitatem ipsam quodãmodo repræsentabãt: quapropter qui eos videbant, dicebant se Deum vidisse. Sic enim dixit Iacob, Vidi dominũ facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea. Hoc etiam dicitur de Mose. Loquebatur dominus ad Mosen facie ad faciẽ, sicut loqui solet homo
Gene.. 23 *Exo.38.* *Exod 33.* ad amicum suũ. Quòd si Moses clarè Deũ vidisset, frustra Deum orasset, dicens: Si inueni gratiam in cõspectu, tuo, ostende mihi faciem tuã, vt videam te. Hi ergo omnes & alij quotquot vidisse Deum in scruptura sacra reperiuntur, in imagine Deum viderunt: quanquã de Mose aliqui sentiant Deum clarè vidisse, anima tamen eius à ministerio sensuũ tunc abstracta. Sic enim
Exod.33. *Iob 38.* *1.Tim.6.* intelligitur quod eidẽ Mosi à domino dicitur: Non videbit me homo, & viuet, Et quod Iob ait, sapientiã esse absconditã ab oculis omniũ viuentiũ, eorũ scilicet qui

viuunt, hac mortali vita. Verũ tunc iam vrget id quod Paulus dixit: Qui habitat lucem inacceſsibilẽ: quẽ nullus hominũ vidit, ſed neque videre poteſt. Cui reſpondemus Paulum dixiſſe lucẽ diuinã eſſe inacceſsibilem, non tamen ſimpliciter, & omnibus inacceſsibilem, ſed homini. Nam ad huius confirmationem ſtatim ſubiunxit, quẽ nullus hominũ vidit. Inacceſsibilis eſt ergo, ſed homini. Inuiſibilis eſt, ſed ab homine, ſed ab humana ſapiente. Sacra ſiquidẽ ſcriptura omnes qui ſecũdũ carnem viuunt, homines vocare ſolet, & humanitatis nota inurere. Vnde in 1. ad Corinth. epiſt. Paulus ait: Cum ſit inter vos zelus & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecundũ hominem ambulatis? Et infrà: Nónne homines eſtis? Hinc eſt quod cum in eadẽ epiſtola teſtimonium Eſaiæ protulerit dicentis, quòd oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt quæ præparauit Deus iis qui diligũt illũ, poſtea Paulus ſubiecit, Nobis autẽ reuelauit Deus per ſpiritũ ſuum. Quibus verbis manifeſtè ſe ab hominis nomine ſeparauit, eo quòd non ſecundũ carnem viuebat. Nullus ergo eorum qui propter vitam ſecundũ carnẽ, homines appellantur, Deum vidit, ſed neque videre poteſt. De aliis autem quod Deũ in poſterum clare videbunt, non potuit Paulus apertius teſtari, quàm dicens: Videmus nunc per ſpeculũ in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ. Vnde patet homines aliquando habituros facialẽ Dei viſionem. De angelis autem apertiſsime veritas dixit. Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt. Neque huic Saluatoris dicto obuiat quod beatus Petrus dicit: In quem deſiderant angeli proſpicere. Nam angeli & vident, & videre deſiderant, ſicut & alij etiã homines beati, videntes deſiderant, & deſiderantes vident. Beati ſiquidẽ videntes Deũ, ſatiantur, iuxta illud pſalmi: Satiabor cũ apparuerit gloria eius. Satietatem autẽ ſolet ſequi faſtidium. Deſideriũ etiã ſine conſecutione eius quod deſideratur, anxietatẽ habet, & anxietas pœnam. Beati verò omni anxietatis pœna carẽt: quia pœna & beatitudo nunquam cohærere poſſunt. Quapropter ab vtroque, videlicet à ſatietate & deſide-

1. Cor. 3.

Eſa. 64.

1. Cor. 13.

Matt. 18.

1. Pet. 2.

Pſal. 16.

rio, si remoueamus omne illud quod pœnam inferre videtur, scilicet fastidium & anxietatem, dabimus beatis satietatem & desiderii, ita vt remouendo à desiderio anxietatem, dicamus eos desiderantes satiari, & separando à satietate fastidium, dicamus eos satiatos desiderare. Bene ergo dicit Petrus, in quem desiderant angeli prospicere: quia etsi videre tamen desiderant: hoc est, sic Dei visione fruuntur, vt quamuis satiati nullum tamen inde fastidium habeant Pro huius ergo hæresis confutatione satis me dixisse arbitror, iuxta eam quam promisi tenere breuitatem.

SEcunda hæresis est, quæ asserit beatitudinẽ consistere in carnis deliciis. Hic error fuit olim apud quosdam Iudæos repertus, qui omnia quæ a Prophetis de Christi regno dicuntur, carnaliter intelligebant. Ex quo errore videtur processisse illa petitio matris filiorum Zebedæi petentis à Christo: Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuã, & alius ad sinistrã in regno tuo Nec tamẽ propter illos sic errantes, hanc hæresim hic collocassem, cũ à principio operis statuerim eas solũ recensere hæreses, quæ post Christi in cœlos ascensionẽ exortæ sunt, nisi quòd plures inuenio ex eis qui Christo nomina in baptismo dederũt, in hunc errorem fuisse lapsos. Primus ergo qui hunc errorẽ suscitauit, fuit Cerinthus quidam, pessimis moribus assuetus. Cuius nationis aut gentis fuerit, mihi non constat: hoc solum scio illũ fuisse coæuum beato Ioanni Euangelistæ. Nam B. Irenæus in lib. 3. Aduersus hæreses, cap. 3. de beato Polycarpo loquẽs, sic ait: Et sunt qui audierũt eum dicentem, quoniã Ioannes Domini discipulus in Epheso iens lauari, cum vidisset intus Cerinthũ, exiliret de balneo non lotus, dicens quod timeat ne balneũ concidat, cum intus esset Cerithus inimicus veritatis. hæc Irenæus. Inter alios ergo Cerinthi errores, is vnus est quo asserit post resurrectionem terrenũ futurũ esse regnũ Christi, & homines in carne concupiscentiis & libidinibus subiectã vitã acturos. Hunc eundem errorem aliqui impingunt Papiæ Hieropolitano episcopo, qui fuit discipulus beati Ioãnis Euangelistæ. Qui autẽ

Matt. 15.

Cerinthus.

Irenæus.

illi impingunt, mouentur ex quodã dicto beati Hiero. qui in suo libro de Ecclesiasticis scriptoribus, de hoc Papia loquẽs, sic ait Hic dicitur mille annorum Iudaicam ædidisse ὑπόνοιαν quem sequuti sunt Irenæus & Apollinaris, & cæteri qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominũ regnaturũ. Hęc Hiero. Verum ex verbis Hieron. nihil tale habetur Papiam sensisse, quale est id quod nunc de Cerintho retulimus. Solum enim ex Hieronymi verbis habetur Papiæ sententiam fuisse Christum iterũ in terris secundũ carnẽ regnaturum: & hoc quidẽ verũ est illũ sensisse, vt ex aliis plurimis autoribus constat. Sed non asseruit illum sensisse tale regnum Christi futurũ in carnis delitiis, prout Cherintus dixit. Nec docuit etiã Papias, regnum Dei, quod alio nomine beatitudinẽ aut gloriã dicimus perpetuas habiturũ carnis voluptates. Nihil enim tale sentit: Cerinthus autẽ omnia hæc docuit. Quapropter videtur mihi inter Cerinthum & Papiam latum esse discrimen, quamuis in aliqua erroris parte conueniant. Vterque enim istorũ sensit post resurrectionẽ Dominũ cum sanctis mille annis regnaturũ in terra. In hunc autem errorem lapsus est Papias motus ex illo ℣ B Ioannes dicit in Apocalypsi, vbi de iustis loquens, ait: Et vidi animas decollatorũ propter testimoniũ Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, nec imaginẽ eius, nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua, & regnauerunt cum Iesu mille annis: reliqui eorum non vixerunt donec finiãtur mille anni. Propter hæc verba Apocalypsis malè intellecta, credidit Christum in terra cum sanctis secundũ carnẽ mille annis regnaturũ: quia illa verba Apocalypsis credidit iuxta literæ corticẽ, & nõ iuxta mystieũ sensum esse intelligẽda. Vnde Euseb. lib. 3. historiæ Ecclesiasticæ cap. 39. de hoc Papia loquens sic ait: Dicit autẽ & alia plurima à maioribꝰ sibi tradita miracula, & nouas quasdã parabolas Saluatoris, & doctrinam incognitã, magisq; fabulosam, mille annos futuros post resurrectionẽ, quibus corporaliter regnum Christi in hac terra futurum sit. Sed ego puto eum spirituales & mysticas Aposto-

Apoc. 20.

Eusebius.

lorum traditiones corporaliter & secundũ literam suscepisse, nec potuisse discernere ea quæ illi in figuris ve lut lactentibus & paruulis loquebantur, qui & re vera etiam ex ipsis quæ conscripsit opusculis, exigui sensus vir & minus capacis ostenditur. Multis tamen post se ecclesiasticis viris erroris huius præbuit causas, autoritatem dogmatis tantum ex uetustate tribuens, nõ etiã ex ratione dictorũ, sicut Irenæo, & si quis alius eum in hac parte visus est sequi. hæc Eusebius. Quãuis ergo in hac parte Papias errauerit, non tamen propter hoc aliquis antiquorũ illũ nota hæretici inusit: quia nec pertinax fortè fuit, vt meliora docenti obtemperare noluerit. Pertinacia verò est præcipua pars quæ hæreticũ effieit, vt iam supra docuimus. Propter quod nõ possum cohibere memetipsum quin succenseã fratri Bernardo de Lutzemburgo, qui in suo catalogo hæreticorũ non veritus est hunc Papiã aliis hæreticis annumerare, præcipuè cùm hoc apud nullũ antiquorũ fuisse factum repererit. Beatus enim Augustinus in suo libro de hæresi ad Quod vult Deum, cùm omnes hæreticos recenseat, nunquã huius Papiæ meminit. Philaster Brixiensis episcopus nullam in suo libro de hæresibus de hoc papia fecit mentionẽ. Isidorus etiam in 8. lib. Etimologiarũ, cùm omnes quos potuit scire hęreticos enumerauerit, nec de Papia vllam fecit memoriam. Omitto Guidonem, quoniam is recentior est quàm vt in vetustis hæreticis enumerandis fides ei adhibeatur. Quòd si aliqua illi fides debetur, nunquam etiam ille huius Papiæ meminit. Si ergo nullus istorum illustrium virorum Papiam inter hæreticos recensuit, vnde habuit frater Bernardus de Luxemburgo vt eum hæreticum censuerit? Si enim propterea quòd Hieronymus dixit Papiam mille annorum Iudaicã ædidisse δευτέρωσιν statim erat inter hæreticos collocandus, quare etiam eadem ratione non annumerauit inter eosdẽ Irenęum, Apollinarẽ: Lactantiũ, Victoriũ Pictauiẽsem, cum de his omnibus referat Hieronymus eodem loco quo secuti sunt Papiã in hac parte? Aut ergo Papias nõ est hæreticus censendus, aut alij qui eũ in hac parte sunt secuti, eadẽ ratione

dicentur hæretici. hæc omnia in medium placuit adferre, vt videant hi qui facile de hæresi pronunciant, quàm facile etiam ipsi errent, & intelligant non esse tam leuiter de hæresi censendum, præcipuè cum non sit peius crimen quod viro Christiano possit impingi, quàm si hæreticus appelletur. Papias ergo, & qui eum secuti sunt, hoc senserunt. Christum videlicet post resurrectionem regnaturum cum iustis mille annis in terra. Et sic sententies, græco vocabulo χιλιάσας appellati sunt. Quod verbum è verbo exprimentes latinè dicere possumus milenarij. Cerinthus autē de regno Christi per mille annos in terra lentiēs carnales quasdam voluptates in illo regno futuras ponit, & vitia quædam portentosa cuiuslibet libidinis. Præter hoc sensit etiam regnū Dei post istos mille annos in terra, futurum in cœlis, in voluptatibus carnis, in gula & luxuria. Qua in re latissime abest à sensu Papiæ, & aliorū qui Papiam sunt secuti. Quòd autem Cerinthus hæc duo asseruerit, apertissimè ostendit Eusebius in libro tertio Ecclesiasticæ historiæ, capite vigesimo octauo. Sic enim de Cerintho loquens, ait: Post resurrectionem terrenum dicit futurum esse regnum Christi in Hierusalem, & homines in carne iterum cōcupiscentiis & vitiis subiectam conuersationem habituros. Contra fidem quoque scripturarum, quosdam mille annos designat in quibus multa quidem & alia corruptionis opera, & nuptiarum festiuitates dicit futuras, ad eos qui libidini sunt dediti, decipiendos. Sed & Dionysius cum de Ioannis reuelatione dissereret, & quædam secundum ea quæ antiquitus ecclesiæ tradita fuerant, disputaret, mentionem facit huius ipsius viri in his verbis: Cerinthus, inquit, à quo Cerinthiana hæresis oborta est, figmentis suis autoritatem magni nominis acquirere secundum scripturę huius prauam intelligentiam gestiebat: quippe cuius hæc erat hæresis, vt affirmaret terrenum futurum esse Christi regnum. Et quia erat ventri & gulæ ac libidini deditus, ea futura decernebat, quæ sibi propria libido dictabat. Vētris, & eorum quę sub ventre sunt, incitamenta, cibis, potibus, nuptiis prædicabat explenda. Et vt ali- *Eusebius.*

quid sacratius dicere videretur, legales aiebat festiuitates rursus celebrandas, & hostias carnales iterum iugulandas hæc Eusebius. Ex cuius verbis, & aliis quę supra de Papia ex eodem Eusebio attulimus, constat latum esse discrimen inter Papiæ & Cerinthi errorem: quoniam de Papia nihil aliud habemus præterquam quod ait Christum mille annis regnaturum in terra cum sanctis post resurrectionem. An autem Papias senserit in illo mille annorum regno futuras esse delitias carnales, an spirituales, mihi non constat. Quòd si eas futuras, non dixit spirituales, erat grauis error. Nã beatus Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei, capite 7. de hac sententia disputans, non audet appellare errorem, sed opinionem. Sic enim loco prælegato ait: Quæ opinio esset vtcunque tolerabilis, si aliquæ delitiæ spirituales in illo sabbatho affuturæ sanctis per Domini præsentiam crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando, hæc Augustinus. Ex quo iterum patet male sensisse fratrem Bernardum de Luzẽburgo, cum recensuit Papiam inter hæreticos: quoniam beatus Augustinus ait tolerabilẽ esse opinionẽ illam mille annorũ, si in illis annis spirituales & nõ carnales ponãtur delitiæ. At Cerinthus (vt modo enarrauimus) carnales dicit futuras delitias non solum in illo mille annorum regno, sed etiam in posterum, quoniam ea in illo Dei regno futura dicebat, quæ propria libido dictabat: & in illis felicitatem summam figebat: & propter hanc causam, hunc ipsius Cerinthi errorem sub titulo Beatitudinis locauimus. Nec miretur lector quod tam longam in enarranda huius hæresis historia fecimus disputationẽ: quoniã video plures in hoc erasse, vt errorẽ Cerinthi cũ errore Papiæ confundãt, credẽtes vnũ esse vtriusque errorẽ: qua propter oportuit eorũ discrimen ostẽdere. Supereſt iãvt ostẽdamus in illo regno beatitudinis nullas esse futuras carnis delitias, quemadmodũ Cerinthus fabulatur. Primò omnium Paulus huic sententiæ apertissimè obuiat, dicens: Regnum Dei non est esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Rom. 4. Præterea si regnum Dei, hoc est beatitudo in carnis de

litiis consisteret, nulla esset rectior via ad illud regnũ, & beatitudinem assequendam, quàm vita in carnis voluptatibus expleta: quoniam nulla est rectior via ad beatitudinem, quàm illa quę simillima est termino vię ipsi videlicet beatitudini. Hinc veri catholici & fideles qui suam beatitudinem figunt in Dei cognitione & amore, nullam etiam aliam breuiorem & certiorem viam ad beatitudinem assequendam docent, quàm ve- 1. Cor. 6.
ram Dei cognitionem, & perfectam illius dilectionẽ. Si ergo beatitudo in carnis voluptatibus sita est: carnis voluptas certissima erit via ad beatitudinem adipiscendam. At nihil magis impedit beatitudinis consecutionem, quàm carnales delitiæ. Paulus enim apostolus recensens eos quibus regnum Dei est interdictum, inter eos enumerat carnis voluptatibus deditos. Sic enim ait Neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neq; masculorũ cõcubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledicti, neq; rapaces regnũ Dei possidebũt. Et iterũ: Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus imaginẽ cœlestis. Hoc autẽ dico fratres, quia caro & sanguis regnũ Dei possidere nõ possunt, Nomine autem carnis & sanguinis designauit vitam secundũ carnis & sanguinis instinctum: quod patet ex eo, quia per illa declarauit imaginem terreni hominis Et alibi, 1. Cor. 15.
in ea videlicet quæ est ad Galatas epistola, postquam Gal. 5.
enumerauit opera carnis, subiungit: Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Si ergo opera carnis aduersantur consecutioni ipsius regni Dei: qui fit vt ipsum regnũ Dei in eisdem operibus carnis consistat? Rursum ipse veritatis magister hunc errorẽ propria voce damnat: quoniam Saducæis de resurrectione disputantibus respondens, ait: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Si in resurrectione non sunt nuptiæ (iuxta dictum Saluatoris) oportet necessario fateri, vt non sit ibi fornicatio, aut alius quicũque cõcubitus. Et quoniã dicit homines futuros sicut sunt angeli Dei, oportet etiã cõcedere nullũ illis futurũ cibi corporalis gustum. Vnus enim ex his qui astant coram Domino, videlicet Raphael,

Tob.12. Tobiæ loquens, ait: Cum essem vobiscum per voluntatem Dei, videbar quidem vobiscum manducare & bibere, sed ego cibo inuisibili, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Hic autem cibus qui ab hominibus videri non potest, Deus ipse est: quem videntes & amantes gustant. Vnde regius Propheta ait: Gustate & videte quàm suauis est Dominus. Si enim ipse Deus non esset cibus animæ nostræ, nunquam Propheta præciperet vt gustaremus eius suauitatem. Non enim gustatur nisi quod comedi aut bibi potest, Et de hoc spirituali cibo & potu intelligendæ sunt authoritates illæ quæ in vtroque scripturæ sacræ instrumento promittunt in illa futura beatitudine cibũ & potum: vt apud Esaiam dicitur: Serui mei comedent, vos autem esurietis: serui mei bibent, vos autem sitietis. Tũc enim satiabũtur (vt ait regius Propheta) cum apparuerit gloria domini. Sic etiam accipiendum est quod ait Saluator: Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater vt edatis & bibatis super mensam meã in regno meo. Quemadmodum enim Christus filius Dei satiatur per visionem essentiæ suæ, quàm accepit à patre suo per generationem: sic etiam nos satiari oportet per visionem essentiæ diuinæ: quàm visionem vt nos assequeremur, Christus obtinuit per meritã suæ passionis: & tunc disposuit nobis mẽsam, cum meruit vt nobis daretur gloria, in qua videntes Deum, satiamur eius visione. Cerinthus cum esset carnis voluptatibus deditus, non credidit alium esse cibum spiritualem animæ, & alium corporis: quapropter omnes authoritates quæ de cibo & potu, de conuiuio, de cœna, pro illa futura beatitudine loquuntur, putauit iuxta literam carnaliter intelligendas. Non attendit enim alium esse cibum præter eum qui oculis carnis videtur, & dentibus atteritur. Si enim verbum Dei (iuxta dictum Saluatoris) est cibus animam nutriens, quanto magis nutriet & reficiet ipsemet Deus? Moyses namque solo Dei colloquio quadraginta diebus absque alio corporali cibo nutritur. Hos duos cibos, videlicet corporalem & spiritualem, & eorum discrimen, Saluator describit, dicẽs:

Psal.32.

Esa.45.

Psal.16.

Luc.17.

Matth.6.

Ope-

Operamini non cibum qui perit: sed qui permanet in vitam æternam. Hæc aduersus Cerinthi errorem dicta sufficiant: omissis aliis argumentis, quæ in scholis pertractari solent ad probãdam beatitudinem in sola Dei visione & illius dilectione consistere. Vbi nanque apertissima sunt scripturæ sacræ testimonia, superfluum est argumenta plura superaddere, velut si quis velit lumen addere fulgentissimis solis radiis. Alter etiam Papiæ error, de mille annorum regno, quibus ait Christum post resurrectionẽ regnaturum secundum carnem, ex supra dictis cõuictus est. Nam Saluator dixit: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Ex quibus apertè conuincitur, post resurrectionem nõ esse futurum vllum maris & fœminæ coitum, nullum etiam cibi & potus vsum: & per consequẽs, nullam secundum carnem vitam. Illud autem quod in suæ sententiæ confirmationem ex Apocalypsi producunt, minimè intellexerunt, & propterea in errorẽ lapsi sunt. Sic enim dicitur in Apocalypsi: Et vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei: & qui non adorauerũt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus suis, vixerunt & regnauerũt cum Christo mille annis. Cæteri verò mortuorum non vixerunt donec consummentur mille anni. hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his verbis Apostolus ostendit discrimen inter bonos & malos. Boni etenim qui non adorauerunt bestiam, id est dæmonem, vixerunt, quia etsi corpora eorum nunc mortua sint, animæ tamen eorum viuunt per gratiam & gloriam quàm nunc possident. Et hæc vocatur resurrectio prima, quæ ad gratiam & gloriam animarum pertinet. Quapropter B. Ioannes dixit: Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Alia est resurrectio secunda, quæ erit cùm corpora resurgentia ad vitam accipient stolam immortalitatis. Et per oppositum, mors etiam est duplex. Quædam dicitur prima, & est peccatum, quod est mors animæ: de qua morte Saluator ait: Sine mortuos sepelire

Ioan. 6.

Matt. 22.

Apo. 20.

Luc. 9.

mortuos suos: vt videlicet in anima mortui sepelirent mortuos in corpore. Secūda mors, est damnatio perpetua. In quam mortem præcipitabūtur, qui à prima quæ est mors peccati, non resurgunt. Et ideo meritò beatus qui habet partem in resurrectione prima. Sancti ergo viri qui propter testimonium Iesu & propter verbum Dei decollati sunt, & qui non adorauerunt bestiam. i. dæmonē, vixerunt: quia etsi eorum corpora nunc mortua in sepulchris iaceant, tamen eorū animæ habent vitā gratiæ & glorię, & nunc regnant cum Christo mille annis. i. omnibus annis qui sunt futuri vsq; ad iudiciū. Nam vsque ad illud tēpus sancti habebunt præcisæ vitam animæ, & resurrectionem primam: post illud verò tempus habebūt resurrectionem secūdam. i. vitam corporum simul & animarū. Quod autem millenarius numerus capiatur pro vniuersitate, manifestè cōuincitur per id quod dicitur in psalmo: Memor fuit in seculum testamēti sui, verbi quod mandauit in mille generationes. i. in omnes. Et in Ecclesiastico: Melior est vnus timēs Deū, quàm mille filij impij. i. quā omnes filij impij. Prçterea denarius numerus aliquando etiā ponitur pro vniuersitate, vt apud Matthæū dicitur regnū cœlorum, quod militans est ecclesia, assimilari decem virginibus, quo numero omnes homines tā boni quàm mali designati sunt. At denarius numerus, radix est millenarij numeri, qui quadratū solidum est. Nam denarius numerus si per seipsum ducatur, efficit centum. Quòd si rursus decem ducas per cētum, efficient mille. Si ergo denarius numer⁹ pro vniuersitate ponitur, millenarius qui ex denario bis ducto consurgit multo rectius pro vniuersitate ponetur. Cum ergo beatus Ioannes de sanctis iam defunctis loquēs dixit quod vixerunt & regnauerūt cum Christo mille annis, sic accipiendū est, vt intelligatur eos vixisse & regnare cum Christo omnibus annis futuris vsq; ad diē iudicij. Quibus annis etsi mortui sint corpore, viuunt tamen anima, & regnant cum Christo. De peccatoribus defunctis loquens Apostolus Ioannes, dicit: Cæteri verò mortuorū non vixerunt donec cōsummentur mille anni. Quia peccatores defun-

Psal. 104.

Eccles. 16.

Matt. 25.

cti, toto hoc tempore vsque ad diem iudicij nullam habent vitam: quoniam eorum corpora mortua iacent, & animæ eorum mortuæ etiam sunt per peccatū. Transactis autem his mille annis. i. toto illo tempore vsque ad diem iudicij, aliquam vitam habebunt, quia etsi animæ eorum per peccatum mortuæ sint, eorum tamen corpora per resurrectionem vitam quamuis miseram recuperabunt. Vel fortè ibi ponitur millenarius numerus pro vniuersitate temporis futuri etiam post diem iudicij, ita vt sit sensus, sancti vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis, id est semper, quia etsi non semper vixerint corpore, post mortem tamen corporis semper vixerunt, & semper viuent in anima. Cæteri verò mortuorum, id est peccatores, non vixerunt donec consummentur mille anni, id est, nunquam vixerunt: quia veram vitam animæ & corporis amiserunt. Nec ibi illa dictio donec, dicit alicuius temporis finem. Sic enim sæpe ponitur in sacris literis, vt nullum dicat finem temporis: vt patet in Psal. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Nunquam enim erit tempus, quo filius Dei non sedeat ad dexteram patris: & tamen dixit eum sedere donec ponat inimicos illius scabellum pedum suorum. Vnde conuincitur illud aduerbium donec, positum esse sine aliqua temporis limitatione. Ad hunc etiam modum capitur quod dixit Ioannes Euangelista: Cæteri verò mortuorum non vixerunt donec finiantur mille anni, id est, donec finiatur temporis vniuersitas: hoc est, nunquam vixerunt. Aliam expositionē horum mille annorum assignat beatus August. lib. 20. de ciuitat. Dei, cap. 7. legat qui voluerit. ego nolui in medium adferre, quoniam mihi illa non placuit. Hæc autem quam modo retulimus, ab eo etiam assignatur: & mihi verior videtur. Aduersus hos χιλιάσας, id est, millenarios, scripsit olim Gennadius presbyter Massilienſis: vt testatur Ioannes Trithemius in suo libro de Ecclesiasticis scriptoribus, quo vtinam frui liceret: magnum quidem (vt opinor) nobis adiutorium præbuisset. *Psal. 109.*

TErtia hæresis est quę asserit nec beatitudinem nec miseriam esse perpetuam. Huius hæresis autor est Origenes. Hic enim (si Augustino & Theophilo Alexandrino credimus) quasdam alternationes beatitudinis & miserię ponit: ita vt transactis aliquot annorum curriculis, animas beatas dicat iterum in corpora mortalia reuerti, & in eis corporis molestias pati, & in de iterum ad beatitudinē euocari, & à beatitudine rursum ad miseriā deflecti quo pacto fiet perpetuus quidā beatitudinis & miseriæ circulus. Et eodē modo sentit etiam de miseris, vt illos dicat aliquādo ad hoc secūlū redituros: & inde iterum ad beatitudinem euocari. Vnde euenit vt dicat dæmonés aliquando fore saluandos. Hæc sentētia apertissime cōuincitur esse hæretica, & ratione, & scripturę sacrę testimoniis. Ratione prius aggrediamur, & percōtemur Origenē, vtrū anima, quę iam beatitudinē adepta est, sciat suam beatitudinē aliquando finiēdam: an prorsus ignoret? Si penitus nescit suam beatitudinem aliquādo finiendam, oportebit tūc Origenem fateri, nos in huius seculi miseria existētes peritiores esse, quàm beati sint in illa futura beatitudine: quoniam in hoc seculo existentes, noscimus finiendam esse aliquādo beatitudinem: beati autem ignorāt futuram miseriam. Nos etiam in hoc seculo vitā agentes, scimus (iuxta Origenis sentētiam) beatorum felicitatem aliquando desituram quod cùm ipsi ignorēt, consequens est, vt peritiores simus illis. Si autem finē suæ felicitatis scit anima beata, hac sola ratione misera esse conuincitur, quoniam semper erit cum metu amittēdi quod amat. At metus passio quædam est animæ: & qui timet, quodāmodo patitur, & quādam miseriā sustinet. Præterea metus ille vim amoris quodāmodo remittit. Tepidius enim quisque amat id, quod scit se aliquando desiturū. Quapropter fiet, vt beatus, sciens suam beatitudinem aliquando finituram, remisse ac tepidè amet eandem. Hoc enim vnico & fortissimo argumēto Christus ab amore diuitiarum separare nos voluit, quòd aliquando perituræ essent. Nolite, inquit, thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demoli-

Origenes.

Matt. 6.

tur,& vbi fures effodiunt atque furantur. Rursum, Si beatus scit suam felicitatẽ desituram,multo beatius & quietius viuet hic anima in hoc seculo,quàm illic in illa beatitudine:& tanto beatius,quanto melior est spes certa boni acquirendi quàm metus mali imminentis. Miser siquidẽ in hoc seculo viuens,spem habet futuræ beatitudinis:beatus autẽ metũ patitur futuræ miseriæ,ad quam(iuxta Origenẽ)post aliquot annorum curricula est reuocandus. Omissis autẽ argumẽtationibus scripturarum sacrarũ testimoniis agamus, quoniam hæc vehementius vrgent. Scriptura siquidẽ sacra non tantũ semel aut iterũ dicit beatitudinẽ & miseriã damnatorũ esse perpetuas. Vnde Salomon in libro Sapientiæ ait: Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentũ mortis. Quòd si à beatitudine ad miseriã,& à miseria ad beatitudinẽ per continuas alternationes sine cessatione circumeunt,necesse est vt illos tangat tormentũ mortis. Et iterũ assignans diuersum beatorũ & damnatorum statum,postquã de damnatis differuerat,de beatis dicit: Iusti autẽ in perpetuum viuent,& apud dominũ est merces eorũ Præterea apud Danielẽ dicitur: Et in tempore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro,& multis de his, qui dormiunt in terræ puluere,euigilabunt: alij in vitam æternam, alij in opprobriũ,vt videant semper. Qui autẽ docti fuerint,fulgebunt quasi splẽdor firmamẽti:& qui ad iustitiã erudiũt multos,quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ecce hic bis vno contextu beatorũ statũ Propheta declarauit esse perpetuum. Rursum,Gabriel angelus de filio Dei incarnando Mariã virginem alloquens,ait: Regnabit in domo Iacob in æternũ,& regni eius non erit finis. Domus autẽ Iacob illa est,quę alibi appellatur domus Israel,scilicet gloria cœlestis,cuius magnitudinẽ Propheta vnus admiratur,dicens: O Israel quàm magna est domus tua Iacob siquidẽ ille est idem qui & Israel, eadẽ ergo domus Iacob,& domus Israel. In hac domo dicit angelus Christum regnaturũ in æternũ. At qualiter poterit in illa domo regnare in æternum, si do-

Sap.3. *Sup.5.* *Dan.12.* *Luc.1.* *Ber.*

mus non est æterna? Oportet ergo vt domus illa beatitudinis sit æterna, vt in illa possit Christus regnare in æternum. Regnum etiam Christi beati sunt, qui in Apocalypsi clamāt: Fecisti nos Deo nostro regnum. Hoc est enim illud regnū, quod coram Pilato Christus confessus est non esse de hoc mundo. Et meritò, quoniam alibi de iustis loquens, dixerat: Si de mūdo essetis, mundus quod suum erat diligeret: propterea mundus vos odit, quia non estis de mundo. Si ergo beati regnū Dei dicuntur, quomodo regni Christi non erit finis, si à beatitudine ad miseriam beati aliquando reuocantur? Oportet ergo beatitudinem fateri æternam, vt regnum Christi verè dicatur esse sine fine. Cæterū quod de damnatis dicitur, apertissimè cōuincitur per id, quod apud Matthæum dominus minatur se dicturum peccatoribus in die iudicij: Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Et apud Lucam, pater Abraham diuiti epuloni in inferno sepulto, ait: Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt hinc trāsire ad vos, non possint: nec inde huc transmeare. Quibus verbis nihil apertius dici potuit ad Origenis insaniam reuincēdam. Cōtra hunc errorem scribit beatus Aug. in lib. 12 de ciuitate Dei, cap. 20. quo in loco solum agit argumētis, nullum scripturæ sacræ adferens testimonium. Quod inde venisse cōstat, quia tunc contra Ethnicos philosophos agebat, quos sacræ scripturæ testimonium parum mouere poterat. Contra eundem errorem etiam disputat beatus Gregorius in Moralib. super illud Iob. 40. Æstimabit abyssum quasi senescentem.

Apoc. *Ioan.* 15. *Matt.* 25. *Luc.* 16.

QVarta de hac re hæresis est, quæ asserit hominem in hac præsenti vita posse cōsequi finalem beatitudinem secūdum omnem gradū perfectionis, quem habebit in patria. Hanc hæresim suscitarunt quidā homines in Alemania, dicti Begardi, & quædā mulieres dictæ Beguinæ, qui omnes modo quodā honesto & religioso incedūt. Nam hodie in Germania inferiori vidi ipsemet mulieres sic nominatas Beguinas, quæ in societate quadā honestè viuunt, sine tamen alicuius

Begardi. *Beguinæ.*

voti expressi emissione,& cũ proprie supellectilis retentione:quæ cum volunt,& modus viuendi eis displiceat, liberam recedendi habent facultatem, & in toto possunt societatẽ relinquere. Secus autẽ se habent Begardi,quoniam hi cœnobia habent,& tria vota,vt alij monachi,domino reddũt. Hanc rationẽ Begardorũ & Beguinarũ hîc reddere placuit:quoniam hæc nomina aliis nationibus sunt prorsus ignota,vt pote Hispanis, & Italis,& magna ex parte Gallis. Hi ergo Begardi & Beguinæ,inter alios quos tenuerunt errores,hunc docere tentarunt: Hominẽ videlicet in hac vita posse consequi finalẽ beatitudinem,quam habebit in patria. Vt autẽ hunc errorẽ conuincamus,prius oportet beatitudinem definire,ne forte de voce contendamus, & non de re. Sed quoniã iuxta Aristotelis præceptũ:æquiuocum prius est in sua distincta significata partiendũ,quã definiatur:ideo multiplicẽ beatitudinis significationẽ prius ostendere oportet. Beatitudo siquidẽ in sacris literis aliquando & sæpe capitur pro via ad beatitudinem cõsequẽdã. Beatus vir(inquit Propheta regius) qui nõ abiit in concilio impiorũ,& in via peccatorũ nõ stetit, & in cathedra pestilẽtiæ non sedit:sed in lege domini volũtas eius. Et alibi: Beatus vir qui timet Dominũ,in mãdatis eius cupit nimis. Et ipse Dominus apud Matthæũ assignat octo beatitudines,id est octo viãs, quibus peruenitur ad beatitudinẽ. Beati,inquit,qui lugẽt, quoniã ipsi cõsolabũtur. In illa autẽ vita beata, in qua perfecta est fœlicitas,nullus erit luctus. Ibi enim absterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis sanctorũ. Vocatur autẽ luctus beatitudo:quoniã certa via ad beatitudinẽ futurã,est in hac vita lugere,& nolle hic prosperari. Vocatur etiã fides vita æterna,eo q̃ via quẽdã est ad vitã æternã. Sic enim dicit Christus, patrẽ pro nobis rogãs:hęc autẽ est vita æterna,vt cognoscant te solũ verũ Deũ,& quẽ misisti Iesũ Christũ. Quẽ locũ beatus Cyrillus pertractans,ait: Radicẽ atque originẽ æternę vitę, fidem, & veræ pietatis virtutem esse affirmat. Veram autem pietatem illam asserimus, cui alieni falsíque cultus crimen inuri non potest. hæc Cyrillus. Quay iiij

propter maxime miror, quod quidam theologi scholastici illum locum Ioannis adferunt, ad probandū beatitudinis præcipuam partem esse Dei visionē, minorē autem esse dilectionē: pro qua re nullum aliud adferūt scripturæ testimoniū, quàm illud Ioānis, quo Christus ait: hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Omitto qualiter hunc locū interpretētur alij, qui partem tutantur aduersam. Nam eorum interpretatio merè voluntaria est, & ex eorum cerebro prodiens, nō autē ex literæ ordine. Quòd si à sacris doctoribus illius loci intelligentiam peterēt, non tantū operis in ea re consumpsissent. Nec tamen hæc ideo dicta esse volo, vt quis existimet me velle contendere potissimā partem beatitudinis nō esse visionem: quoniā neque pro hac parte neq; pro aduersa certare volo: cum hic non pertractē hominū variè sentientiū opiniones, sed solam catholicā fidē. hæc tamen ideo dixi, vt ij qui docent beatitudinis præcipuā partem esse visionē, agnoscāt quàm debili fundamento innitantur, cū constet illū locū Ioannis, de fidei cognitione, quę via est ad beatitudinem, esse intelligendū. Et hoc ex ipsius literæ decursu facillimè colligi potest. Nam Christus illo loco non orat patrem, vt illum per claram suæ essentiæ visionē clarificet, sed per fidei cognitionē. Tunc enim Christus clarificatus est, cum clarè cognitus est per fidem, quòd sit filius dei. Tunc clarificatus est, cùm homines crediderunt illum esse filium Dei. Cum ergo Christus orat patrem, vt clarificet filiū suum, hoc petit, vt fidem suæ diuinitatis hominibus donet, per quā credāt illum esse Dei filium. Et propterea vt ostenderet, quod non sibi soli consulens, sed homini bus prospiciēs petit, subdidit: hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solū Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: Hoc est, vitam æternam habebūt, si in te & in me crediderint. Nec mirari debent, quod dicamus fidem vocari vitam æternam, cum apud Ioannem etiam Dominus dicat: Qui credit in me habet vitam æternam. Nō dixit habebit, sed habet: vt clare ostēderet fidem dici vitam ęternam: eo quòd via quædā est

Ioan 3.

rectissima ad vitam æternam consequendam. Hãc autem expositionẽ docet beatus Cyrillus (vt ostendimus) super Ioannem. Et in libro de fide ad reginas, hunc locum idem Cyrillus citans, vt inde conuincat Christum esse Deum, sic ait: Si cum agnitione solius & veri Dei iunctam esse necesse est & adesse agnitionẽ Iesu Christi, & vitam hoc æternã parit, quomodo non omnibus manifestum est, quòd Deus verus est Christus? hæc ibi Cyrillus. In quibus verbis id aduertẽdũ est, quod dixit: vitam æternam parit. Vnde clarè patet, quod Cyrillus sentit illum locũ esse intelligendũ de cognitione fidei: quã ideo dicit vocari vitã æternã quia parit vitã eternã Beatus Augu. etiã hãc interpretationẽ innuit, nõ tamẽ ita expresse vt Cyrillus, sed per quasdã verborũ ambages: ideo eius verba omitto, cõtentus indicasse lectori. Beatus Hylarius in libro de patris & filij vnitate, cũ illa eadem Christi verba citasset ad probandam Christi diuinitatẽ, statim hæc verba subiungit: Vitæ æternæ fidẽ vel loqui hæretice discere credere, & separa à Deo Christum, si potes à patre filium, à Deo vero super omnia Deũ à solo vnũ. Vnus enim dominus est Iesus Christus. Si vita æterna est, in Deum solũ verum credidisse, sine Christo confitendum est solum verum Deum salutem non dedisse. hæc Hylarius. Quum ergo tot clarissimi viri doceant, illum locũ Ioannis esse intelligendum de cognitione fidei, quæ est via ad æternã vitam conuincitur eos falso fundamento inniti, qui illud citant ad probandum præcipuã beatitudinis partem esse visionem. Hæc per occasionem diximus. Nunc autem ad primum huius causæ caput reuertamus, dicentes, viam ad beatitudinem aliquando appellari in sacris literis beatitudinẽ. De ista beatitudine sic dicta, non est intẽtio nostra nunc loqui, quoniam de hac nulli dubiũ est, & in hac vita habeatur. Aliquando capitur beatitudinis nomẽ pro felicitate summa, quã in alia vita speramus. Et de hac igitur in Psalmo: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorũ laudabũt te. Et de hac beatitudine præsentẽ facimus sermonẽ: ideo definitionẽ eius prius statuamus. Diuus Seuer. Boetius sic eã

Cyrillus.

Hilarius.

Psal. 83.

definit: Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Et conuenit cum eo quod dicit Augustinus. Beatus est qui habet quicquid vult, & nihil mali vult: hoc est, beatus est ille qui habet omne bonum quod potest rectè velle. Ex quo sequitur illum esse beatum, qui Deum perfectè possidet: tunc enim nostra voluntas satiata est: quoniam Deo habito habetur omne bonum. *Psal. 102.* De illo nãque dicitur: Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Tunc siquidem replebitur in bonis desiderium nostrum, quando per resurrectionem renouabitur iuuentus nostra. Tunc erit satiata nostra voluntas, iuxta id quod Prophera ait: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Beatitudo ergo nõ habetur, nisi satiata volũtate, & repleto desiderio. At desiderium nostrum in bonis, nullus potest replere nisi solus Deus. *1. Ioan. 4.* Deum autẽ nemo habet, nisi qui eum perfectè amat. Qui manet in charitate (inquit Ioãnes) in Deo manet, & Deus in eo. Deus autem non potest perfectè amari in hac vita, quia nõ potest in eadem perfectè cognosci. Quæ enim minus cognoscimus, minus etiam amari necesse est: quoniam ea quæ nõ cognoscuntur, amari nõ possunt. At Deus non potest de communi lege in hac vita, clara & faciali notitia cognosci, iuxta id quod dicitur in Exodo: *Exod. 33.* Non videbit me homo & viuet. Et Paulus ait: *1. Cor. 13.* Videmus nunc per speculũ in ęnigmate, tũc autẽ facie ad faciẽ. Si ergo in hac vita nõ potest Deus perfectè & clarè videri, ergo neq; amari perfectè: & per cõsequẽs, neq; possideri: ex quo sequitur, volũtatem nostrã non posse hic satiari, neque desideriũ repleri, Ex quibus colligitur, non posse fieri, vt homo hic sit beatus ea beatitudine, de qua loquimur. Præterea militia quædam est (vt ait Iob) vita hominis super terrã. *Iob. 7.* Si ergo vita cuiusque hominis super terram quædam militia est: necessariò sequitur, vbi beatitudo esse nõ possit: quoniam beatitudo & quietem & trãquillitatẽ & securitatẽ habet annexã, quæ omnia lõgissime absunt à militia. Ibi siquidẽ labor, ibimetus Quapropter nullus militãs se fœlicẽ clamat, nisi postquã victoriã fuerit adept⁹. Neq; in ipsam & militiã quis coro

natur, sed post transactum certamen. Cum ergo beatitudo quasi quædam sit beatorum corona, cõuincitur, vt beatitudo nõ possit haberi in hac vita, quæ est militia quædam. Rursum, idem Iob describens vitam hominis quã agit in hoc seculo, ait: Homo natus de muliere, brevi viuens tempore, repletur multis miseriis. Si miseriis repletur, qui fit vt beatus esse possit? Miseriis inquam, repletur hæc vita, laboribus plena, cibi & potus indiga, cibo & potu defatigata. Hãc humores tumidant, dolores exterminant, ardores excitant, aer morbidat, cibi inflant, ieiunium macerat, ioci soluunt; tristitiæ consumunt, solicitudo coarctat, secutitas hebetat, senectus incuruat, infirmitas frãgit, mors omnino tollit. Quæ omnia velut ex diametro cũ beatitudine pugnãt: quo fit, vt in hac vita beatus homo esse nõ possit. Demum præter hæc omnia tã aperta testimonia, extat ecclesiæ de hac re definitio. Cõciliũ nãque Viẽnense sub Clemẽte quinto celebratum, inter octo errores Beguinarum & Begardorum, quos damnauit, hunc quarto loco statuit: cuius Decretũ ponitur in libro Clemẽtinarũ titulo de hæreticis, cap. Ad nostrum. Cõtra hunc Beguinarum errorem nullum scio autorẽ scripsisse ex professo: propter quod valde miror Guidonis Carmelitæ oscitantiã, qui cùm summã de hæresibus scripserit, nũquam harum Beguinarũ néq; errorum illarũ meminit, cũ tamẽ parumante ipsum fuerint. Et in cõcilio Viẽnensi (vt diximus) dãnatæ. Propter quod oportuit vt ipsum nõ lateret, præcipue cùm Viẽnense cõciliũ quadraginta aut fortè paucioribus annis Guidonẽ præcesserit. Alios tamẽ Beguinos & Beguinas recenset Guido in fine sui operis: qui (vt ex dictis Guidonis constat) longissimè absunt ab istis, de quibus nos modo locuti sumus. Nam errores istorum Beguinorum, de quibus loquitur Guido, nullo pacto cõueniunt qui in concilio Viennensi damnati sunt. *Iob. 13.*

Begardi. Beguini.

QVinta hæresis est, quæ docet omnem intellectualem naturam seipsa naturaliter esse beatam: & hæc etiam à Begardis & Beguinis inuenitur, & quinto loco collocatur inter eas octo, quas proximè

narrauimus esse damnatas in concilio Viennensi. Nec immeritò à concilio damnatur, cum expressa sint scripturæ testimonia. Paulus nāque ait: Grātia Dei vita æterna. Et iterū: Iustificati gratis per gratiam Dei. Si ergo gratis iustificamur, multo magis & gratis beatificamur. Et iterū: Nō est volentis, neque currentis, sed Dei miserētis. Non ergo in seipsa naturaliter est beata quælibet intellectualis creatura. Præterea, si (vt Christus ait) nemo bonus nisi solus Deus, quia ipse natura bonus, nos autem non sumus boni natura, sed sua tantum voluntate: multo magis oportebit dicere, vt nemo beatus ex sua natura, nisi solus Deus. Rursum, si quælibet intellectualis natura seipsa est beata, nulla ergo intellectualis natura potest esse misera: quoniam ea quæ á natura iusunt, nullo modo deseri possunt. Hanc etiā hæresim oppugnāt ea, quæ aduersus proximè narratam hæresim diximus, quoniam si in hac vita nullus potest beatitudiné assequi, consequens est vt homo nō sit naturaliter beatus. Valeāt ergo Beguinæ, & colū & fusum exerceant, & nullo modo scripturas diuinas pertractēt.

Rom.6. *Rom.3.* *Rom.9.* *Mar.19.* *Mar.10.*

Armeni.

SExta hæresis docet, nullam animā ante diem iudicij esse beatam: quoniam (vt ait) nulla anima ante illum diem videt Deū. Huius hæresis autores sunt Armeni. Eandem etiam tuētur Græci. Verum hi (teste Guidone) multo magis delirant, quoniam sicut negant beatitudinem dari iustis ante diem iudicij, ita etiam negant pœnam dari peccatoribus ante illum diē. Post istos surrexit Ioannes vigesimus secundus huius nominis Pontifex. Sed ne verbis meis aliquis in hac parte fidem deroget, verba Adriani papæ referam, qui in suo quarto Sententiarum in calce cuiusdam quæstionis de sacramento confirmationis ita ait: Nouissimè fertur de Ioanne vigesimo secundo, quod publicè docuit, declarauit, & ab omnibus teneri mandauit, quòd animæ purgatæ ante finale iudicium non habent stolam, quę est clara & facialis visio Dei: & vniuersitatē Parisiēsem ad hoc induxisse dicitur, quòd nemo in ea poterat gradum in theologia adipisci, nisi primitus hunc errorem iurasset se defensurum, & perpetuo ei adhæsurum. hæc

Græci.

Adrianus. Præter hos sunt adhuc alij huius erroris patroni, viri quidem illustres, sanctitate perinde ac scientia clari; Irenæus videlicet beatissimus pro Christo martyr, Theophylactus Bulgariæ episcopus, beatus Bernardus. Nec mirari quisquam debet, si tanti viri in tam pestiferum errorem sunt lapsi: quoniam (vt beatus Iacobus Apostolus ait) qui nō offendit in verbo, hic perfectus est vir. Admonere tamen hic oportet lectorem, ne putet hunc errorem aliquid tātorum virorum sanctitati aut doctrinæ detraherē: nam cùm illo tempore nunquam ecclesia de hac re quidquam diffinisset, nec res illa fuisset vnquam in quæstionem vocata, nec tam expressa fuissent sacræ scripturæ pro illius definitione testimonia, vt non possent in alium sensum vtcunque detorqueri: potuerunt eo tempore alterutram partem citra hæresis notam docere: præsertim cum non deessent aliqua scripturæ testimonia, quę illis quodam modo fauere viderentur. Vt autem fidem meam nulli suspectam in hac parte relinquam: volo illorum verba impræsentiarum adferre, vt candidus lector agnoscat ita illos docuisse, quemadmodum nos de illis testati sumus. Irenæus in calce libri quinti aduersus hæreses hęc scribit verba: Cum enim dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est, manifestum est, quia & discipulorum eius (propter quos & hæc operatus est Dominus) animæ abibunt in inuisibilem locum destinatum eis à Deo, & ibi vsque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem: post recipientes corpora, & perfecte resurgentes: hoc est, corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient ad conspectum Dei. hæc Irenæus. In quibus verbis quum dixit: Sic venient ante conspectum Dei, indicauit apertè, animas ante corporum resurrectionem non recipi in gloriam cœlestem. Theophylactus autem, exponens illud Apostoli ex vndecimo capite epistolæ ad Hebræos: Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, sic ait: Cur, inquit, pusillo animo estis, si certando

Iac. 3.

Irenæus.

exagitati nondum sitis pro susceptis laboribus merce dem adepti? quandoquidem quos diximus sancti, etsi testimonium per fidem sunt nacti Deo per placuisse, nil tamen adhuc cœlestium promissorum sint consecuti: tametsi fuisse constat nõnullos, vt Dauidem regem, his terræ bonis affectos: haud tamen presentia hæc ipsi in quirimus, sed quæ in cœlo sunt, certiores & veras pro
Theophyl. missiones. hæc Theo. Et post hæc paucis interiectis sub dit: Nónne erga hos nil æquum Deus exhiberet, & his ipsis videretur inferre iniuriam: siquidem qui in tolerandis laboribus fuissent priores, in coronis tamen & præmiis capiendis nos operiãtur necesse sit? Atqui per grata est illis huiusmodi expectatio, vt cum fratribus perfectionem & gloriam adipiscantur. Et quibusdam interpositis iterum ait: Obtulit pater his qui prius operi in susdassent aliquid degustãdum, operiri hos interea iubens & fratres alios, vt vnà cum his opiparè & vbertim vescantur. At hi, ut fraterna charitate tenentur, læti expectant, vt inter epulas illas instructiores, gaudio inter se ineffabili expleãtur. hactenus Theophylactus. Et idem dicit super. 23. caput Lucæ, pertractans illud quod Saluator noster dixit latroni: Hodie mecum eris in paradiso. Et miror, quòd cùm de quibusdam aliis illius sententiis chalcographus in calce expositionis Euangeliorum lectorem admonuerit, istam tamen intactam reliquerit: fortè non aduertit. Beatus Bernardus sermone tertio in festo omnium Sanctorum, hæc verba scribit: In illam enim beatissimam domum nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis: id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne, hæc ibi. Et sermone proximè sequenti, qui quartus est de eadem festiuitate, de sinu Abrahę loquens, sic ait: In hũc ergo locum Saluator descendens contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit, eductósque vinctos de domo carceris, sedentes quidem, hoc est, quiescentes, sed in tenebris & vmbra mortis. iam tunc quidem sub altari Dei collocauit, abscondens eos in tabernaculo suo in die malorum, & protegens eos in absconditotabernaculi sui, donec veniat tempus

in quo procedant, completo iam numero fratrum, & percipiant regnum quod eis paratum est ab origine mundi. hæc Bernardus. In quibus verbis id aduertendum est, quòd ait sanctos non percipere regnum quod eis paratum est, donec compleatur numerus fratrum. Sed manifestiora multò sunt quæ subiungit, nam paucis interiectis, exponēs illud Apocaly. Vidi sub altare Dei, &c. sic ait: Porrò altare ipsum de quo nobis habendus est sermo, ego pro meo sapere nil aliud arbitror esse, quàm corpus ipsum domini Saluatoris. Credò autem quòd & ego super hoc sensum eius habeam, præsertim cum audiam eum in Euāgelio promittentem: Vbi cunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ, Interim ergo sub Christi humanitate fœliciter sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam angeli ipsi prospicere, donec veniat tempus quando iam non sub altari collocentur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? Nunquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominū, sed vel angelorum assequi poterit quis, nedum superare? Quoniam igitur modo super altare dixerim eos exaltandos, qui nunc sub altari quiescūt? visione vtique & cōtemplatione, non prælatione Ostē det enim nobis filius (vt pollicitus est) semetipsum nō in forma serui, sed in forma Dei: ostendet etiam nobis patrem & spiritum sanctū, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis: quoniam hæc est vita æterna, vt cognoscamus patrem verum Deum, & quem misit Iesum Christum: & in eis (quod non est dubium) etiam spiritum in vtriusque. hucúsque Bernardus. Ex cuius verbis luce clarius constat, illum sensisse sanctorum animas ante diem iudicii in sola visione humanitatis Christi quiescere, & post illum diem fore exaltandas vsque ad visionem diuinitatis, Precor hic lectorē, ne existimet horum sanctorum dicta me ideo hoc loco citasse, vt illorum gloriam & honorem de hac occasione vel tantillū minuerem: absit enim à me tam maleuolus animus: nam etiam si id optassem, tantus ego nū sum, vt id assequi potuissem, præsertim quòd (vt proximè supra admonui) ecclesia illo tēpore nil vnquā diffinierat,

Apoc. 6.

Matt. 24.

Ioan 17.

quapropter liberum tunc illis fuit sic citra hæresis labem sentire. Sed ideo istorum sanctorum dicta hoc loco apposui, vt lector admoneretur, ne si illa in illorum opertibus legeret, illorum sententiam incautus sequeretur. Si autem aliter illos quàm ego existimo sensisse aliunde constiterit, precor lectorem, vt me magis iuscium & ignorantem, qui illorum dicta non intellexerim, quàm maleuolum censeat. Sed iam opus est vt ostendamus animas sanctorum, quæ ex corporibus purgatæ discedunt, aut post corporis dissolutionem alibi purgatæ sunt, esse iam beatas, & clarè Deum videntes.

Esaiæ. 68. Primum omnium illud profero ex psalmis testimonium, vbi Propheta ad Christum loquens, ait: Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Quę verba beatus Paulus in epistola ad Ephe

Ephe. 4. sios repetens, ait: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Quid aliud erant iusti in sinu Abrahæ detenti, quàm captiuitas quædam? Hos enim hic Paulus Prophetam imitatus, captiuitatē dixit, eo locutionis modo, quo militiam dicere solemus eos qui militant. Hos itaque iustos, qui à dæmone propter primi parentis peccatum capti tenebantur, Deus sua morte liberauit, & in aliam dulcem & optabilem captiuitatem trāstulit, vt sicut ante à diabolo captiui tenebātur, cui aliquando serui erant, sic postea à Deo capti sint, vt illius seruiant iustitiæ. Nam propter hoc ipsum (vt arbitror) captiuitatem ipsam dixit captiuam, quia felici & desiderabili captiuitate sic detinentur in gloria, vt sicut antea non licebat illis ab inferis repedare: sic etiam modò non sit illis liberum ab illa beata vita vel ad modicū diuertere. De hac igitur captiua captiuitate Propheta loquens, ait: Captiuā duxit captiuitatē. Sed quò duxit? Profectò in nullū aliū locū duxit, quàm in illū, inquē ipse ascēdit: quoniā ipso ascendente secū duxit. Ascēdit autē in cœlū: ergo in cœlū duxit captiuā illam captiuitatem. Ascēdens (inquit) in cœlū, captiuā duxit captiuitatem. Nec in cœlum ducuntur, vt ibi sine Dei visione maneant, pro qua tot secula ingemuerant. Nā alioquin quod esset illis solatium, aut quam meliorem

haberem

haberent cõditionem per Christi mortem iam redempti, si solam locorum transmutationem haberẽt? Cùm ergo in cœlum, quò ipse ascendit, illos duxerit, in beatam vtique vitam, quandiu desiderauerant, transtulit. Sic enim beatus Hieronymus in Commentariis super Psalmos exponens illum versum, ait: Cœlorum excelsa conscendens, eos qui in captiuitate diaboli tenebantur, absoluit: ac post se tanquam captiuos deductos æternæ vitæ restituit, hæc Hieronym. *Hieron.* Præterea illud est manifestissimum, quod Saluator noster in cruce pendens, latroni se illi commendanti dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Si animæ purgatæ non vident Deum ante diem iudicij, quis est ille paradisus, in quo simul cum Christo illo die latro futurus esse promittebatur? An fortè in campis Elysiis, aut in insulis fortunatis illum detineri dicemus? Absit hoc à fidelium cordibus, Nõ est enim verosimile, vt Saluator noster, qui legem spiritualem iam dederat, & suo ore prædicauerat, & illam tunc sua morte confirmabat, ad terrenas veteris legis promissiones non reuocaret. Spiritualia nobis promisit: regnum quippe cœlorum: & hoc ipsum est quod nunc appellat paradisum cùm latroni ait: Hodie mecum eris in paradiso. Deinde in posteriori epistola ad Corinth. Paulus adhortans illos ad labores omnes pro Christo tolerandos etiam vsque ad mortem, sic ait: Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Quæ verba interpretans Anselmus in Commentariis super epistolas Pauli, sic ait: Prædicatores Ecclesiæ post quam de corporibus transeunt, nequaquam per morarum spatia (sicut antiqui patres) cœlestis patriæ perceptione differuntur: sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt, sicut in hac sententia demonstratur. Non enim dicitur: habebimus domum æternã in cœlis, sed habemus: quia videlicet protinus habetur illa domus, ex quo ista dissoluitur. Prius autẽ quam redemptor noster morte sua humani generis pœnam solueret, eos etiam, qui cœlestis patriæ vias sectati *Luc. 23.* *2. Co. 5.* *Anselm.*

sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerũt: nõ vt pœna quasi peccatores plecteret, sed vt eos in locis remotioribus quiescẽtes, quia necdum interceſſio mediatoris aduenerat, ab ingressu regni beatus primæ culpæ prohiberet. Nunc autem perfecti quique mox in regnum suscipiuntur. hactenus Anselmus. Rursum beatus Paulus Philippensibus scribens, air: Cupio dissolui, & esse cum Christo. At inaneesset & inutile hoc desiderium, si ipso mortuo anima nondum posset ad cœlum peruenire, in quo constat Christum esse. Cupit ergo dissolui, quia sine vlla hæsitatione credit statim post suam dissolutionem ad Dei visionẽ peruenire. Vnde beatus Ambrosius in Commentariis hæc Pauli verba pertractans, ait: Habet enim desiderium excedere, & cum Christo esse, multò melius æstimans, vt iam præsens sit apud Deum, vt exoptatis & promissis fruatur. hæc Ambrosius. Ex cuius verbis constat sanctos, statim post mortem frui optatis & promissis. At visio Dei, & optata & promissa est, imò maxima omniũ quæ nobis promissa sunt. Et illud est expressius quod in Apocalypsi dicitur (si tamen iuxta veram sanctorũ intelligentiam sumatur) vbi de animabus eorum, qui propter verbum Dei interfecti sunt, & sub altari Dei clamant, beatus Ioannes loquens, ait: Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tẽpus modicum, donec complerentur conserui eorum & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi. Quæ verba pertractans beatus Augustinus homilia sexta super Apocalypsim, ait: Aram Dei Ecclesiam dicit, sub cuius oculis martyres effecti sunt: & licet animæ sanctorũ in paradiso sint, tamen quia sanguis sanctorum super terram funditur, sub Ara clamare dicuntur. hæc Augustinus. Et Ambrosius Ansbertus libro quarto super Apocalypsim hæc eadem verba pertractãs, ait: Quid itaque hoc loco per albas stolas, nisi merces baptismi, nisi præmium martyrij, nisi retributio malorũ, nisi gaudia cœlestis patriæ designantur? Vbi etiam intelligimus, quia sanctorum animæ, quæ nunc singulas stolas acceperũt, binas quandoque accipient. i. dupla gaudia. Ante re-

Philipp. 1.

Ambr.

Apoc. 6.

August.

Anebert.

surrectionē quippe stolas singulas accepisse perhibentur electi: quia in sola adhuc anima æternis beatitudinibus perfruuntur. Binas autem in resurrectione accepturi sunt, quando cum animarum perfecto gaudio etiam corporis incorruptione vestiētur. hæc Ambrosius Ansbertus. Eodem modo hunc Apocalypseos locum interpretatur beatus Gregorius, qui in expositione septē Psalmorum pœnitentialium exponens illud ex quarto Psalmo pœnitentiali: Auditui meo dabis gaudiū & lætitiā, hæc quæ sequuntur scribit: Sancti enim viri mundi gloriam mentis despectu calcātes, omnes in se mortales voluptates mortificant, vt in Deo postmodū perenniter viuant: qui quoniam mundi miserias pro Deo pati minimè refugiūt, beatitudinis æternæ retributionem acquirunt: quæ nimirum beatitudo & animabus eorum ante resurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominus post iudicium conferetur: sicut in Apocaly. Ioannes apost scribit, dicens: Vidi sub altari Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & testimoniū quod habebant, & clamabāt voce magna, dicentes: Vsquequo domine sanctus & verax non vindicas sanguinem nostrum de his qui sunt in terra? Et datæ sunt eis singulæ stolæ albæ, & dictū est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec cōpleatur numerus conseruorum & fratrū i, sorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi. Quid nanque est, singulas illis stolas albas tribuere, nisi animabus eorū beatitudinis æternæ immortalitatem conferre? Quid verò est, donec electorum numerus impleatur requiescere, nisi futuræ resurrectionis gloriā expectare? In qua nimirum iterum singulas stolas albas accipient, quia immortalia & incorruptibilia corporum suorum vestimēta resument. hactenus Gregorius. Cuius verba tam apertè catholicā fidem exprimunt, vt nihil amplius possit desiderari. Eādem sententiam refert Beda, qui in Commentariis super Apocalypsim præfata verba interpretans, sic ait: Singulas modò stolas habent animæ sanctorum, de sua beata immortalitate gaudentes: resurgentibus autem cōporibus (iuxta Esaiam) in terra sua duplicia possidebunt. hæc Beda.

Gregor.

Apoc. 6.

Beda.

Esa. 6.

Ad eundem modum interpretantur Haymo & Richardus de sancto Victore in Cõmentariis, quæ ædiderunt super Apocalypsim. Horum verba prudens omisi, ne prolixitate nimia grauarem lectorem. Præter hæc tam clara testimonia, hanc nostram & totius ecclesiæ sententiam confirmat, quòd contra iustitiam videtur esse
Leui.19. differre per tot secula mercedem mercenerio: propter quod in lege olim præceptum erat: non morabitur apud te opus mercenarij. Omnes autẽ iusti quasi mercenarij sunt, in vinea domini laborantes. Mercenarij, inquam, qui cum domino vineæ, hoc est, cum Deo patre, ex denario diurno, clara. s. Dei visione, conuenerunt: & ex huius mercedis expectatione omnes suos labores, quãlibet duros, libenter tolerant. Cum ergo in morte omnes labores sic finiantur, vt iam non sit amplius ad meritorum cumulũ laborandum: oportet vt illis animabus quæ iam purgatæ sunt, statim merces suorũ laborum, æterna. s. beatitudo, tribuatur: alioqui iniustitia illis fieret, si illis fideliter laborantibus merces non statim daretur, nulla in illis existente causa, quæ obstet quò minus statim reddatur. Deinde peccatori agenti quod potest, Deus statim dat gratiam: ergo iusto vsque ad mortẽ agenti quod potuit, Deus statim donabit glo
Prouer.3. riam. Accedit ad hæc, quod (iuxta Sapientis dictũ) spes quæ differtur, affligit animum: quo fiet, vt animæ quantumlibet sanctæ in expectatione futuræ beatitudinis suspẽsæ, sint in continua afflictione. At non est æquum, vt pœnam toleret, qui peccatum si quod commisit, iam dignè purgauit. Præterea peccatoris anima statim post mortem tolerat supplicium: ergo anima iusti statim etiam post mortem habebit præmium: præsertim cum Deus citius ad misericordiam flectatur, quàm ad vindictam, & propensius & libẽtius iustos afficiat præmio, quàm peccatores pœna. De pœna peccatorum statim post illorũ mortem semper inflicta, testatur Iob, sic inquiens: Ducunt in bonis dies suos, & in pũcto ad infer-
Iob.21. na descendunt. In puncto dixit, quia cõtinuò post mortem sine vlla quiete descendũt ad inferos, vt ibi dignas pro peccatis suis luant pœnas. Et illud est apertissimum

quod de diuite illo epulone apud Lucam dicitur: Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Si peccatoribus dignam statim infligit Deus pœnam, nõ est vero simile vt iustis non statim debitum reddat præmium. Demum inter Ecclesiastica dogmata, quę in libro de Ecclesiasticis dogmatibus numerãtur, septuagesimum octauum ad hanc rem pertinẽs, sic ait: Post ascensionem domini ad cœlos, omnium Sanctorum animæ cum Christo sunt, & exeuntes de corpore ad Christum vadũt, expectantes resurrectionem corporis sui, vt ad integram & perpetuam beatitudinẽ cum ipso pariter imnutentur: sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionẽ sui corporis, vt cum ipso ad pœnam detrudantur æternam. hæc ibi. Superest autem, vt aduersariorum obiectionibus respõdeamus. Primò enim nobis obiiciũt Paulum, qui in epistola ad Hebræos, enumeratis pluribus sanctis, qui per fidem vicerunt regna, postea subdit: Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidẽte, vt non sine nobis consummarentur. Ex quibus verbis colligitur, nullam animam ante diem iudicij esse beatam, quousque omnes iusti simul beatificentur: quia dixit, quòd non acceperunt repromisionem. Fatemur enim illos non accipisse repromisionem: quoniam resurrectio corporum, quam deus sanctis suis repromisit, adhuc differtur, vt simul omnes resurgamus, quatenus in cõmuni gaudio omnium, maius fiat singulare. Et ita expectent donec omnes resurgamus, Deo ita sapienter ordinãte, vt non sine nobis consummarentur, hoc est, vt non sine nobis perciperent cõsummatam beatitudinem animæ & corporis. Et propter hoc non dixit, vt non sine nobis beatitudinem animę sint cõsecuti, tamen perfectam & consummatam animæ & corporis beatitudinẽ non sine nobis assequẽtur. Cum ergo sancti iam in anima beati, nos ad suam consummationem expectent ardẽtius nostram cupiunt liberationẽ, & propter se, & propter nos, atque pro nobis interpellant, vt

Luc. 19.

Ecclesiastico dogma.

Heb. 11.

citius omnes à præsentis seculi miseria liberemur. Ipsi enim planè norunt se non sine nobis consummandos: quoniã cùm ipsi pro suorum corporum resurrectione, quàm summè optant, preces supplicationésque ad Deum funderent, acceperunt diuinum responsum, vt requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleatur numerus conseruorum & fratrum eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi. Hanc igitur repromissionem, quæ de corporis immortalitate data est, sancti nõdum acceperunt, vt integram & perfectam beatitudinem sine nobis non haberent: aliàs tamen promissiones, quæ videlicet de animarum gloria datæ erant, iam acceperunt, quoniam iam Deum vident, iam adimpletæ sunt lætitia cum vultu Dei: in illo exultant, illo fruuntur. Alioqui sibi non constaret Paulus, quoniam paulò superius de eisdem sanctis loquens, dixerat: Per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Plures & variæ sunt dignitates, quas animæ iuxta suorum meritorum varietatem iam receperunt: sed præter has omnes promissiones supereſt adhuc vna de suorum corporum incorruptione: & de hac dicit, quòd non acceperunt repromissionem: & ob hanc causam donec hanc etiam repromissionem accipiant, perfectam & consummatam non habent lætitiam. Sanctis ergo suorum corporum resurrectionem desideran tibus, & à Deo petentibus tali modo respondet Deus, quo aliquis paterfamilias habens plures filios, singulisque de agro reuertentibus, & rogãtibus vt cibum sibi tribuat, respondet: Cibus vobis omnibus iam paratus est, sed præstolamini fratres vestros, vt cùm in vnũ positi fueritis, omnes in commune comedatis, & epulemini gaudentes. Secundò nobis obiiciunt illud ex prima Ioannis epistola: Nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus: scimus autem quoniã cùm apparuerit, similes ei erimus: quia videbimus eum sicuti est. At ante iudicij diem non apparebit quid erimus: ergo ante illum diem non videbimus Deum sicuti est. Huic autem obiectioni nos respondemus, quòd licet Ioannes dicat nos futuros esse similes Deo, & vi-

Apoc. 6.

Hebr. 11.

1. Ioan. 1.

suros illum cùm apparuerit quid erimus, non tamẽ dicit nos non visuros illum antea quã appareat quid erimus: hoc tamen oportebat esse dictum, vt collectio argumenti esset bona: quod cum dictum non sit, dicimus malam esse illius syllogismi collectionem Potest etiã aliter responderi, vt dicamus iam in animabus sanctorum apparuisse quid in illis futurum erat: quoniã iam habent hæreditatem, ad quàm adoptatæ erant: iam vident Deũ, iam fruuntur illo. Nunc, inquit Ioannes, filij Dei sumus. Filij inquam adoptiui, ad cœlestem gloriã adoptati: sed nondum apparuit quid erimus, quia nondum manifestũ est nobis id, ad quod adoptati sumus: nescimus quãta sit hæreditas nobis seruata: scimus autam quoniam cùm apparuerit hæc adoptio, cùm reuelata nobis fuerit hæreditas, ad quàm fueramus destinati, tunc videbimus Deũ sicuti est. Nam ipsamet visio hæreditas est, ad quã adoptati sumus Quapropter fieri nequit, vt appareat id, quod nobis destinatum erat, quin Deum videamus. Sicut ergo dicimus, sanctorum animas ante diem iudicij Deum videre: ita dicimus iam in illis apparuisse quid futuræ erant. Hæc sunt testimonia scripturæ, quæ aduersariis in faciem fauere videntur. Quum ergo tam parum moueat hæc scripturæ testimonia, & tã aperta sint quæ nos suprà citauimus, & tantorum patrum autoritate cõfirmata: oportet vt firmissimè credamus, & nullatenùs dubitemus, sanctorũ animas quæ ex hoc mundo purgatæ discedũt, aut post earum à suis corporibus separationem alibi purgatæ sunt, iam vsque ad facialem Dei visione peruenisse & æternam beatitudinem iam assecutas. Sed vt huic negocio finem imponamus, opus est vt Ecclesiæ definitionem proferamus. Innocẽtius Papa huius nominis tertius, vir præter pontificialem dignitatem omni veneratione dignus, respondens episcopo Cremonensi, quærenti de quodam presbytero non baptizato & iam defuncto, an potuit sine baptismo saluari, ita ait: Inquisitioni tuæ respõdemus, presbyterũ quẽ sine vnda baptismatis existimũ diẽ clausisse significasti, quia in sanctæ matris Ecclesiæ fide, & Christi nominis confessione *Innocẽtius.*

perseuerauit, ab originali peccato solutum, & cœlestis patriæ gaudium esse adeptum asserimus incunctanter. hæc Innocentius papa: & ponuntur hæc verba in volumine epistolarum Decretalium, titulo de presbytero non baptizato, in capitulo, quod incipit Apostolicam.

Extrauagantes Benedicti.

Post hanc Innocentij definitionem, Benedictus vndecimus huius nominis Pontifex, aliam multò vberiorem & expressiorem de hac re dedit definitionem: cuius verba, quia rarò illa Decretalis inuenitur, ad vltimum vsque verbũ hic inseram, & sunt quæ sequuntur: Benedictus seruus seruorũ dei, ad perpetuam rei memoriam: Benedictus Deus in donis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui sacrosanctam Romanã catholicam & apostolicam Ecclesiam quã vt vineam plantauit dextra sua, quãque vt præcipuã in Ecclesiarũ omniũ caput erexit vt victricẽ, dicẽte domino ad Petrum: Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: sua miseratione non deserit, sed per beatos apostolos suos, precipuè Petrum & Paulum singulares eiusdem Ecclesiæ defensores, pia benignitate & continua pietate custodit, quatenus eiusdem rectoribus gubernata, in se stabilis maneat fũdata supra firmã petrã, omnésque Christianę fidei cultores illi obediãt, illi pareãt illi intẽdant, sub illius magisterio illi incãtũ degãt, sub eius disciplina & correctione cõsistant: nõ illis dogmatizetur improuidum, inferatur incautũ, in fide temerariũ ingeratur: sicque declinent homines à malo & faciãt bonum, ambulent per vias rectas, & ad meliora per sancta desideria proficiscantur, sperent iustorum propinquas æternæ vitæ retributiones, timeant malorum inferni calamitates nõ remotas: nam scriptum est: Ecce venio citò, & merces mea mecum est reddere vnicuique iuxta opera sua. Quòd si secus à quoquam fuerit attentatum id, protinus sua autoritate, pœnis etiam adiectis prout expedire viderit, prorsus euellat. Pro qua vt in seipsa subsistens, alios informaret, passionis suæ tempore saluator noster Iesus Christus Patrem exorasse perhibetur, dicens: Simon, ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum: ego autem pro te rogaui, vt nõ

deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Sanè dudū tempore felicis recordationis Ioannis vigesimi secundi prædecessoris nostri, inter nonnullos etiam theologicæ facultatis magistros, super visione animarum iustorum hominum post mortem suam, in quibus nihil erat purgabile cū de hoc seculo decesserunt, vel si fuerat, iam purgatum fuerat ex toto, an diuinam essentiā videant ante corporum suorum resumptionem & iudiciū generale, & super nonnullis aliis orta materia quæstionis, ipsorū aliqui negatiuā aliqui affirmatiuā, alij verò secūdū suas imaginationes, de visione diuinæ essentiæ ab animabus huiusmodi, diuersa & diuersimode ostēdere nitebātur: put ex dictis & scriptis ipsorū nosci tur aparere: sup reiectis suis verò concertationibus, quas hic causa breuitatis omittimus, quia ita ex nostris determinationibus inter se etiam decidebant. Cunque idem prædecessor noster, ad quem prædictorum determinatio pertinebat, ad decisionem concertationum huiusmodi se pararet, in suo consistorio publico tam fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, de quorū numero tunc eramus, quàm prælatis & magistris in theologia, qui multi aderant pręsentes iniungēdo districtius, & mandando, vt super materia de visione prædicta, quando requireretur abeo, deliberatè vnusquisque diceret quod sentiret. Tamen morte præuentus, sicut domino placuit, perficere illud nequiuit. Defuncto itaque prædecessore præfato, nos diuina dignatione ad apicem summi Apostolatus assumpti, diligentius attendentes quanta ex premissis eorum concertationibus non solutis, animarū imminent pericula quanta exinde possunt scandala suboriri: vt ipsorum varietas pereat, & veritatis soliditas innotescat, habita prius super prædictis solicita examinatione, & diligenti deliberatione cum fratribus nostris dictæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, de ipsorum fratrum consilio, hac in perpetuum valitura cōstitutione, autoritate apostolica diffinimus, quòd secundū communē Dei ordinationem, animæ sanctorum omniū, qui de hoc mūdo ante domini nostri Iesu

Christi passionem decesserunt, necnon sanctorũ apostolorum, martyrum, confessorum, virginum, & aliorũ fidelium defunctorũ, post sacramẽtum baptismi ab eis susceptum, in quibus nihil purgabile fuit quãdo decesserunt, nec erit quando decedent etiam in futurũ, vel si tunc erit aliquid purgabile in eisdẽ, tamen post mortẽ suam purgabunt, atque animæ puerorum eodem Christi baptismate renatorum & baptizandorum, cùm fuerint baptizati, ante vsum liberi arbitrij decedentium, mox post mortem suam, & purgationem præfatam in illis, qui purgatione huiusmodi indigebãt, etiã ante resumptionẽ suorum corporũ, & iudicium generale, post ascẽsionem domini nostri Iesu Christi in cœlũ, fuerũt, sunt, & erunt in cœlo, cœlorum regno, & paradiso cœlesti, cum Christo sanctorum angelorũ consortio aggregatæ, ac post Christi Iesu passionem & mortẽ viderunt, & vident, & videbunt diuinam essentiam immediatè se benè, & clarè, & apertè illis ostẽdentem: quòd que sic videntes eadẽ diuina essentia perfruuntur: necnon quòd tali visione & fruitione eorum animæ, qui iam decesserunt, sunt verè beatæ, & habent vitam æternam & requiem, & omnium illorum, qui postea decedent, cùm eandẽ diuinam videbunt essentiam, ipsaque perfruentur ante iudiciũ generale, ac quòd visio huiusmodi eiusque fructus actũ fidei & spei in eis euacuãt, prout fides & spes propriè thologicæ sunt virtutes: quòdque postquam incohata fuerit vel erit talis intuitiua & facilitas visio, & fruitio in eisdem, eiusdem visio & fruitio sine aliqua intermissione seu euacuatione prædictæ visionis & fruitionis cõtinuata existet, & cõtinuabitur vsque ad finale iudicium, extunc vsque in sempiternum. Diffinimus insuper, quòd secundum Dei ordinationem communẽ animæ decedentiũ in actuali peccato mortali, mox post mortẽ suam ad inferna descendunt, vbi pœnis infernalibus cruciantur: & quòd nihilominus in die iudicij omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus comparebunt, reddituri de factis propriis rationem, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.

Decernentes prædictas nostras diffinitiones seu determinationes, & ipsarum singulas ab omnibus fidelibus esse tenendas. Quicunque autē deinceps prædictarum nostrarum diffinitionum seu determinationum, ac singularum ipsarum contrarium scienter & pertinaciter tenere, conferre, prædicare, docere, aut defendere verbo vel scripto præsumpserit, contra eū sicut contra hæreticum modo debito procedatur. Nulli ergo hominū liceat hanc paginā nostræ constitutionis, &c. Datum Auinione quarto Calend. Februarij, Pontificatus nostri anno secundo. hactenus Benedictus Papa. Sed ad maiorē eiusdem rei confirmationem, proferā de eadē re vniuersalis Ecclesiæ diffinitionem. Nam Concilium Florentinū sub Eugenio quarto celebratū, per hæc verba diffinit. Concilium Florentinū: Diffinimus illorum animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quæ post cōtractam peccati maculā, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & intueri clarè ipsum dominum trinum & vnum, sicuti est, pro meritorū tamen diuersitate alium alio perfectius: illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedūt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. hæc Concilium Florentinum. Et quidē pro hac re satis me dixisse arbitror. Aduersus hanc hæresim scripsit satis diffuse Guilielmus Ocham parte secunda Dialogorum, tractatu primo: & beatus Thomas in quodam opusculo quod inscribitur. Cōtra Græcos & Armenos, Capite nono, aduersus hanc hæresim paucula quædam adfert. *Concilium Florētinum*

SEptima hæresis asserit omnes beatos esse pares in gloria, neque vllam esse in cœlis præmiorū differentiam: quoniam nullam esse ait meritorum in hac vita disparitatem: sed omnes iustos pares esse asserit in meritis & in præmiis: & omnes peccatores pares etiā esse dicit in peccatis, & in pœnis. Huius erroris dux & magister fuit Iouinianus quidā Romanus, prius monachus, postea monachatu reiecto ad mundum, quē olim *Iouiniamus*

deſeruerat, reuerſus. Fuit temporibus Damaſi, & Siricij papæ ſub Damaſo monachus, ſub Siricio monachatum riiciens, hanc inter alias hæreſes docuit. Nunc de diuerſitate meritorum & varia illorũ retributione dicemus: quoniam de peccatorum differentia, infrà in titulo de
Ioan.14. peccato, habendus eſt ſermo. Meritorum & præmiorũ varietatem apertiſſimè conuincit id quod dominus apud Ioannem ait: In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Domum patris dixit regnum cœleſte, cuius domus magnitudinem Propheta quidam admiratus, di-
Baruc.3. xit: O Iſrael quàm magna eſt domus tua, & ingẽs locus poſſeſſionis tuæ. Hęc eſt illa domus Iacob de qua angelus ad virginẽ loquens, ait: Et regnabit in domo Iacob
Luc.1. in æternum. Niſi enim de domo illa cœleſti in æternum duratura loqueretur, verum eſſe non poſſet quod ait: & regnabit in domo Iacob in æternum. Nam in eo quod æternum non eſt, ille in æternum regnare non poſſet. Hanc ergo domum Iacob, in qua ipſe in æternũ regnabit, nunc domum patris ſui appellat. Quod autem de hac domo in qua iam regnat, loquatur: & non de illa in qua per membra ſua nunc militat, hoc eſt, Eccleſia iſta inferiore, verba quæ ſequuntur apertè de-
Ioan.14. clarant. Si quo minus, inquit, dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum: & ſi abiero & parauero vobis locum, iterum venio & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ſum ego, & vos ſitis. Nullus dubitat locum quam præparare ſe dicit Chriſtus apoſtolis, in cœlo eſſe in regno cœlorum: non in terra in qua præſens apoſtolos relinquebat. Locus ergo ille quem ſe apoſtolis paraturum dicit: ille idem domus eſt patris, de quo ait: In domo patris mei manſiones multę ſunt. Si ergo domus eſt regnum cœlorum, quid erit varietas manſionum, niſi varietas præmiorum quæ in illo regno habetur iuxta varietatem meritorum? Præterea in priore epi-
1.Cor.15. ſtola ad Corinthios Paulus ait: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificantur: vnuſquiſque autem in ſuo ordine. Si vnuſquiſque in ſuo ordine reſurget, diuerſa ergo erunt merita reſurgentium alioqui ſi vnum eſt omnium reſurgentium meritum,

omnes in eodem ordine resurgent, & non vnusquisque in suo. Et in eodem loco iterũ Paulus ait: Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Sed hunc locum Iouinianus, teste Hieronymo, ita interpretatus est, vt diceret stellã differre à stella, quia spirituales differũt à carnalibus. Carnales ergo iuxta Iouiniani interpretationẽ stellæ erunt, & in cœlestibus simul cum spiritualibus erunt. Absit tamen à fidelium cordibus hæc sententia. Non enim stellarum nomine Paulus totum genus humanum comprehendit, sed solos iustos: quoniam peccatores ipsi tenebræ sunt: tantum abest vt aliis lucere possint. De solis ergo iustis cum locutum fuisse constat, cùm dixit: Alia claritas solis alia claritas lunæ: vt maiores in claritate solis sint, & qui insequẽti gradu sunt, lunę splendore rutilẽt. Ac rursum in lio loco: Qui parce semina, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vides hic varietatem metentium iuxta varietatẽ seminantium. Seminãtes autẽ hic dicũtur omnes bene operantes, iuxta illud Prophetæ: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Et illud est manifestum quod apostoli orantes, dicunt: Domine adauge nobis fidem. Si vna est omnium fidei mensura, quomodo orant apostoli augeri suam fidem? Et Christus saluator noster de Ioanne Baptista testimonium ferens, ait: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne baptista, sed qui minor est in cœlo, maior est illo. Audis in cœlo minorem, sed vbi minor est, necesse est esse maiorem. Similiter de præceptorum suorum adimpletione & transgressione Christus loquens, ait: Qui ergo soluerit vnum de mãdatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vbi autem magnus & minimus, oportet vt non omnes eadem mensura metiantur. Eandem etiam differentiam maximi & mini-

2. Cor. 9.

Psal. 4.

Luc. 17.

Matt. 11.

Matt. 5.

mi per Hieremiam prophetã explicat, dicens: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iacob fœdus nouum, non secũdum pactum quod pepigi cum patribus vestris, Et paucis interiectis subdit Dabo legem meam in visceribus eorũ, & in corde scribam illam: & ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit vir vltra proximum suum & vir fratrem suum, dicens: cognosce dominũ. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quorum verborum cõtextu apertissimè cognoscitur, Prophetam de futuro Christi in cœlis regno fuisse locutum cùm tamen de illo loquatur, ait: Omnes cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Si omnes sunt futuri æquales, quomodo ibi erunt maximus & minimus? Rursus, in posteriore ad Corinthios epistola Paulus ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Deinde per Esaiam prophetam de enuchis dominus loquens, ait: Dabo eis in domo mea & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod nõ peribit. In quibus verbis apertissimè virginem præposuit coniugatis. Nam de illis solis enuchis loquitur qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: quos illis qui in filiis generandis coniugalis vitæ meritum seruant, hic prætulit, dicens: Dabo eis nomen melius à filiis & filiabus. Cum ergo ait, dabo eis nomen melius, ostendit & coniugatis dari in domo sua locum bonum, sed multò inferiorem: & nomen bonum, sed minus quàm virginibus. Sed nequis fortè carnalis existimaret ex hac promissione aliquid temporale sperandum, continuò subiicit, nomen sempiternum dabo eis. Verum quia hæreticus adhuc elabi poterat, dicens sempiternum hoc loco pro diuturno accipi, sicut ea quæ largissimæ sunt durationis, sempiterna aut æterna dicere solemus: ideo vt omnem rimulam hæretico obstrueret, addidit quod non peribit. Quid ergo amplius Iouinianus quærit? Quid serenit ati veritatis nebulas suæ peruersitatis offundit? Quid in tanta scriptũrarum

2. Cor. 5.

Esa. 56.

luce nebulas vnde infidietur inquirit? Sempiternū hoc nomen quod non peribit, quicquid illud est, gloriam certè quandam excellentem significat, quæ propria spa donibus Dei fore promittitur, nec cū aliis qui filios procreauerunt, erit communis. Non ergo omnes in illo regno paris sunt meriti. Accedit adhæc quod spiri tus illi angelici non omnes eiusdem sunt conditionis, neque omnes eiusdem sunt meriti. Nam ex his quidam dicuntur angeli, alij archangeli, alij throni, dominatio nes, potestates, cherubin, & seraphin. At frustra esset tā ta diuersitas nominum, si nulla esset diuersitas meritorum. Si hæc meritorum diuersitas est in angelis, cur nō eadem reperietur in hominibus: præsertim cùm iustis hominibus Saluator promittat quòd erunt sicut angeli Dei? Præterea diuersitatem pœnarum iuxta peccato rum diuersitatem apertissimè ostendit Saluator, dicens: Filius qui nouit voluntatem patris, & non fecit secundum illius voluntatem, vapulabit multis. Filius autem qui non nouit voluntatem patris nec fecit secundum eius voluntatem, vapulabit paucis. Vides hic apertum discrimē non quidem iusti & peccatoris, sed peccatoris & peccatoris. Vterque enim peccator: quapropter vterque vapulat, alter tamen altero durius: nam vnus vapulat paucis, quia leuius peccauit: alter autem multis, eò quòd grauius deliquit Cùm ergo alius alio grauius puniatur iuxta peccatorum suorum varietatem: oportet vt alius etiam alio iuxta meritorum suorum diuersitatem maiori prēmio donetur. Sed iam supereſt vt videamus quid sit illud quo Iouinianus suam tuetur hæresim. Omnibus, inquit, in vinea domini laborantibus æqua merces fuit data à iusto patrefamilias: vnus quippe denarius. Quidam enim ex illis ab hora diei prima vsque ad vltimam laborarunt, alij autem sola vna hora fecerunt: in mercedis autem receptione omnes pares sunt facti: quoniam omnes vnum duntaxat denarium receperunt. Huic obiectioni respondet beatus Augustinus in libro de sancta virginitate, capite vicesimo sexto per hęc verba: Quid vtiq; denari' ille aliud significat, nisi ꝙ omnes

communiter habebunt? ſicuti eſt ipſa vita æterna, ipſum regnum cælorum, vbi erũt omnes quos Deus prę deſtinauit, vocauit, iuſtificauit, glorificauit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hic eſt ille denarius merces omnium Stella tamen à ſtella differt in gloria. Sic & reſurrectio mortuorum hæc ſunt merita diuerſa ſanctorum. Si enim cœlum ſignificaretur illo denario, nónne in cœlo eſſe, omnibus eſt commune ſyderibus? & tamen alia eſt gloria ſolis, alia lunæ alia ſtellarum Si denarius ille pro ſanitate corporum ponerẽtur, nónne cum rectè valemus, omnibus membris communis eſt ſanitas: & ipſa ſi vſque in mortem permaneat, pariter & æqualiter omnibus ſanctis ineſt? Et tamen potuit Deus membra, ſingulum quodque eorum in corpore prout voluit, vt nec totum ſit oculus, nec totum auditus, nec totum odoratus: & quicquid eſt aliud, habet ſuam proprietatem, quamuis æqualiter habeat cum omnibus ſanitatem. Ita quia ipſa vita æterna pariter erit omnibus ſanctis aqualis, denarius omnibus attributus eſt: quia verò in ipſa vita æterna diſtinctè fulgebunt lumina meritorum, multæ ſunt manſiones apud patrem: ac per hoc in denario quidem non impari, non viuet alius prolixius: in multis autem manſionibus honoratur alius alio clarius. hactenus Auguſtinus. Alia adhuc multa nobis obiicit Iouinianus. Verum hæc tam friuola ſunt, & tam parui momenti, vt illa recenſere pigeat, & illis reſpondere dedignemur. Si quis tamen ea ſcire deſiderat, legat beati Hieronymi librum ſecundum aduerſus Iouinianum, quoniam eo loco ille omnes Iouiniani nænias irridet, & illis reſpondet. Sed iam opus eſt vt eccleſiæ de hac re diffinitionem audiamus. Concilium Thelenſe autoritate Syricii papæ in Africa celebratum, ſic ait: Agreſtis enim vlulatus eſt, nullam virginitatis gratiam nullum caſtitatis ordinem reſeruare, promiſcuè omnia velle confundere, diuerſorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœleſtium remunerationum inducere: quaſi Chriſto vna ſit palma quam tribuit, ac

non

non plurimi abundent tituli præmiorum. hæc concilium Thelense. Eandem sententiam docet concilium Florentinum sub Eugenio. 4. celebratum. Nam in illis verbis quæ ex concilio Florentino ad confutationem proximè præcedētis, hoc est, sextæ hæreseos suprà citauimus, postquā dixit sanctorū animas iam ante diē iudicij clarè Deum videre sicuti est, statim subiūgit, pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius. Et illos qui ad infernum descendunt, dicit pœnis disparibus puniri. Aduersus Iouinianum scripsit beatus Hieronymus duos libros: & in. 2. aduersus hāc hæresim disputat. Beatus Augustinus in libro de sancta virginitate aduersus eundē errorem disputat. Alios non vidi.

Concilium Florentinum.

BELLVM.

DE hac re fuit vnus error Manichæorum dicētium nullo pacto licere gerere bellum: atque ob hanc causam (vt testatur Aug. li. 22. contra Faustum, ca. 74.) reprehendit Moysem, quòd bella gesserit. Hunc errorē velut iam sepultū, ab inferis suscitauit hoc nostro æuo Ioannes Oecolampadius qui in hoc à Manichæis differt, quòd Moysen belligerantem non reprehendunt: quoniam eo tempore Dei aut iussu aut permissione licebat bellare. Nunc autem Christo (vt ait) bellum prohibente, iam non licet Christianis vllo pacto bellare. Eandē sententiam docet Cornelius Agrippa in li. de vanitate sciētiarum. Nam de scientia artis militaris differens, posteaquā illam multis iniuriis lacessiuit, & scommatis affecit, hæc ait: Atque nihilominus laudauit eam diuinus ille Plato; ipséque Aug. & Bernardus catholici in Ecclesia doctores, hanc alicubi probauerunt, & pontificia decreta illam non improbāt, licet Christus & apostoli longè aliter sentiant. Tandem vel repugnare Christo non infimū in Ecclesia gradum obtinuit, hæc Agrippa. In quibus verbis aperte docet Christū prohibuisse bellum. Cōtra Manichæorum sentētiam qua reprehēdunt Moysen bellantem, piget disputare: cùm ex scripturę testimonio pateat Moysen ex præcepto domini bellasse cōtra nationes barbaras & infideles. Aut ergo Deum etiam reprehēdant, aut Moysi bellāti calum

Manichæi.

Ioannes Oecolampadius.

Cornelius Agrippa.

niari desinant. Si lõgiorem de hac re disputationem optas, lege B. Aug. cõtra Faustum li. 22. ca. 74. & per alia quatuor sequẽtia capita. De reliquo autem in quo Oecolampadius & Agrippa assentiunt Manichæis arcentibus homines ab omni bellorũ genere, opus est vt diligenter inquiramus Lucas enarrans Ioannem in defer
Luc. 3. to prædicantem & baptizãtem, ait: Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calũniam faciatis. & contenti estote stipendiis vestris. Si autẽ bellum esset prorsus illicitum, respondere debuisset beatus Ioannes: Arma abiicite, maliriam istam deserite, neminem percutite, neminem vulnerate. Cum autem nihil eorum dixerit, sed calumniam prohibuerit, & vt suis stipendiis cõtenti forent, præceperit: eo ipso visus est bel-
Mat. 8. lum approbare. Præterea cùm Centurio Christo diceret: Et ego homo sum sub potestate cõstitutus, habens sub me milites: & dico huic vade, & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit. Christus hæc audiens, fidem Centurionis laudauit: militiæ verò desertionem non imperauit: imperatutus autem si bellum nullo pacto liceret. Rursum, Herodianis quærentibus vtrum li
Matt. 22. ceret censum dari Cæsari, respondit Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo. Hac autem de causa tributa redduntur, vt inde militi ad pacis conseruationem necessario, stipendium soluatur sic e-
Rom. 13. nim ait Paulus: cum de obedientia principi præstanda disserit: Ideóque necessitate subditi estote non solũ propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Deinde si nullo pacto bellare licet, sequeretur inde quod peccatorem sceleratum se à iudice defendentem, vt ab eo non capiatur ad punitionẽ, si iudex inuadat vt capiat & puniat, male aget. Hoc autem fateri, esset nimis absurdum, & totius humani conui-
Ibidem. ctus destructiuum, & sacris literis apertissimè contrarium. Beatus enim Paulus in ea quæ ad Rom. est epist. ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo, & parum infra: Si

autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Quæ autem pro se adferunt, parũ pro posito suum confirmant. Primò quidem obiiciunt id quod dominus apud Matth. ait: Ego autem dico vobis nõ resistere malo, sed si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Huic enim obiectioni Aug. respõdet illud non esse operis præceptum, sed affectus: vt videlicet animus noster ita patienter toleret vnius maxillæ percussionem, vt paratus sit, si in alia iterum percuteretur, patienter etiam ferre. Potest etiam aliter responderi. Quid enim obstat eandem obiectionem duplici modo reiicere? Potest enim & non immerito dici, illam Saluatoris sententiam non pertinere ad præceptorum numerum, sed esse inter consilia connumerandam. Quod autem ita sit, ex immediatè sequentibus facile censeri potest, quoniam quæ immediatè sequuntur, nullo modo ad præceptorum numerum spectare videntur, sed ad consilia: vt sunt illa: Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palium. Et quicunque angariauerit te mille passus, vade cum illo & alia duo. Quæ duo, nullus nisi mentis inops contendet esse præcepta, sed solum consilia viris perfectis data. Si ergo consilium est illud, inde conuincitur dictum illud nullo modo Manichæorum sententiæ fauere, Secundo obiiciunt, virum Christianũ debere præliari orationibus & precibus ad Deum fusis, vt Deus illorũ misereatur, & iniuriam illis illatã ab eis repellat, & offendentes à sua mala intentione reuocet. Cui obiectioni respõdemus concedentes iustum bellatorem debere orationibus ad Deum emissis præliari: quoniam (vt dicitur in 1. Mach. lib.) non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Nec tamen ideò abstinendum est à bello, & in vniuersum reiicienda sunt arma, quoniam Moyse orãte in mõte, Amalech vincitur gladio Iosue.

Matt. 5.

1. Mac. 4.

Exod. 17.

SEcunda hæresis est Martini Lutheri: & nescio an paulò mitior, vel potius durior aut atrocior quàm præcedẽs, dicenda sit. Is nanq; ait, nõ licere Christianis

bellare in turcas, quoniam (vt dicit) est repugnare voluntati Dei visitanti & corrigenti iniquitates nostras per illos. Itaq; Lutherus non ab omni bello arcet Christianos, sed à bello in Turcas gerendo, qua in re videtur mihi durior hæc quàm Manichæorum sententia. Si enim Christiano licet aduersus Christianum pugnare, qui fit vt aduersus Turcam non liceat? In bello nanque vt iustum sit, causa potissimum exploranda est, à qua belli iustitia pendet: quòd si eadem causa & multo vrgentior est in bello aduersus Turcam, quàm in bello aduersus Christianũ, sequitur inde vt iustius sit bellum quod in Turcam mouetur, quàm id quod aduersus quemlibet Christianum geritur. Causa autem propter quam princeps mouere potest bellum, est vt inde pax perfecta habeatur. vnde Augustinus in epist. ad Bonifacium comitem, ait: Non quæritur pax vt bellum exerceatur, sed bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. hæc Aug. At pacem nihil magis conseruat & fouet quàm iustitia, & nihil magis perturbat, quã iniustitia. Iustitia (inquit Propheta) & pax osculatæ sunt. Causa ergo propter quam quis potest iuste bellare, est iustitiæ exequutio, & illius conseruatio. Quò fit, vt si quis te occidere aut percutere iniuste velit, tu iuste possis ei obuiare: & si quis per vim, & violentiam res tuas vellet à te rapere, tu iuste possis illi resistere. Et si fortè iam surripuit aut clanculo, aut alio quouis modo, & non patet alia via recuperandi nisi bello, tu iuste potes mouere bellũ vt recuperes: modò in te sit autoritas & potestas bellum congregandi. Non enim ad quẽuis spectat exercitum cogere, & bellum inire: sed, vt ait Augustinus contra Faustum, hoc est solius principis munus. Cum ergo eadem sit causa aduersus Turcam iniendi bellum, & autoritas & potestas in imperatore & aliis regibus Christianis non desit, sequitur vt æquè iustum, imò & multo iustius possit aduersus eos bellum moueri quàm aduersus Christianos, cum multo iustior illic sit causa quàm hic. Si enim Christianus Christianum inuadit vt cædat & spo

Augustin.

Psal. 84.

liet, & ob hoc alter iuste resistit, nónne Turca Christianos inuadit vt occidat & spoliet ? imò certè vt multo peiora agat, vt videlicet eos fidem negare cogat, & Christo & eius Euangelio renunciare, vt nomen Christianum, si posset, ex orbe deleat. Nónne hæc peiora sunt? Si ob recuperandũ patrimonium ab alio Christiano raptũ, licet eum aggredi bello: cur nõ licebit etiam aduersus Turcã pugnare, qui tot ciuitates & oppida, ne dicam regna & imperiũ à Christianis rapuit cum magno eorum dedecore, & maxima illata iniuria? Si ergo aduersus aliquẽ præliari licet, licere autẽ iã supra osten dimus, aduersus nullũ æquè licebit, vt aduersum Turcã. Machabęus pugnat aduersus Antiochum, & alios reges infideles pro religione & fide & cæremoniis, & in hoc facto laudatur. Cur nõ etiã laudabitur Christianus pugnãs aduersus Turcam pro fide & religione? De hac rẽ plurimæ extant ecclesiæ definitiones, non per verba quæ docuit sed per opera quæ exercuit, quibus nos verius exẽplo quam verbo instruxit. In cõcilio siquidem apud Clarum montẽ sub Vrbano secũdo celebrato decretum est vt bellum aduersus Turcas fieret, in quo mirifice Vrbanus profecit. Post cuius mortem Paschalis secundus succedẽs (vt testatur Platina) bello cœpto fauit. Calixtus quoq; secundus habito Laterani nongentorũ patrum cõcilio, ex eorum assensu decreuit vt primo quoq; tempore supplemẽta militiæ iam deficiẽtis, Christianis in Asia bellũ gerentibus subministrarẽtur. Qua spe (vt idẽ Platina scribit) erectus Balduinus Hierosolymorum rex, Gazin regẽ Turcarum minorem Asiam incolẽtium bello superauit, & in vincula cõiecit. Lucius etiã tertius (eodẽ Platina teste) habito Veronæ concilio principes Christianos adhortatus est vt Christianis pro fide in Asia laborãtibus subueniretur. Quid ergo Lutherus cõtra tot testimonia verborum & exemplorum præsumit docere, nõ licere Christianis bellum inferre Turcis? Certè, vt coniicere valeo ex eius vita & operibus mundo notis, hac sententia se inimicum esse Christi, & diaboli ministrum declaruit: quoniam hęc docẽs, visus est velle nomen Christianũ funditus dele-

re: quoniã nisi Christiani Turcis hucúsque restitissent, iam actum esset de re christiana. Sed gratias Deo, qui melius suo populo cõsuluit, quàm Lutherus optasse videtur. Iam videamus quo argumento suam sententiam confirmet, quia videlicet (inquit) sic aduersus Turcas bellare, est resistere Deo, visitanti iniquitates nostras per illos. O fortem argumentatorem. Tu ne es ille Luthere, qui scholasticos theologos irrides, eos sophistas appellans? Nónne tu hic sophistam merum agis? Quænam obsecro est ista collectio: Deus visitat iniquitates nostras per bellum quod à Turcis cõtra nos geritur, ergo non licet Turcis resistere? Ad hunc modum non licet nobis vllam prouisionem facere contra famem, vllam medicinam sumere contra morbos, vllam antidotum percipere contra pestẽ. Per hæc enim omnia Deus etiam visitat iniquitates nostras. Tamẽ etsi visitet, non inhibet vt remedio aliquo adhibito illis obutemus. Ita etiam etsi Deus visitet iniquitates nostras per Turcas, non tamen inhibet defensionem. Ita enim Deus visitat suos, vt non derelinquat. Misericordia namque quã erga nos semper exercet, exaltat iudicium illius. Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiã autem meam non dispergam ab eo. Contra hunc errorem scripsit Ioannes Rofensis episcopus in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri ædidit, toto vno integro articulo, videlicet trigesimoquarto. Scripsit etiã ante septuaginta annos Dionysius Riskel Carthusianus libellum quendam de bello Turcis inferendo, in quo suadet bellum Turcis debere fieri.

Psal. 88.

BENEDICTIO.

OMnes benedictiones quas Ecclesia facit aut dicit super vinum, panem, aquam, oleum, sal, ceram, incensum, arbores oliuarum & palmarum, vestimẽta, calices, aut alias quascũque res ad vsum Ecclesiasticarum rerum necessarias, impij Valdenses pro sua solita temeritate & impietate irridẽt & subsannant, dicentes illas omnes nullius esse momenti. Hos Valdẽses hic (vt alibi semper) imitantur Viclephistę: qui (vt parentum

Valdẽses.

suorum insaniam augerent) dicunt tales benedictiones esse veram practicam necromantiæ potius quàm sacræ theologiæ: tantum abest vt illas alicuius virtutis esse credãt. De hoc errore iam supra nonnihil diximus cum de virtute aquæ benedictæ disputauimus, in titulo de aqua, hæresi secunda: & infra in titulo Exorcismus multa amplius dicemus: quapropter vsque ad illum locum disputationem differimus.

BESTIÆ ET BRVTVM.

DE hac re vnam dũtaxat reperio hæresim, eámque a solo Philastro citatam, quæ asserit bestias omnes rationis esse capaces, omniáque bruta animalia, æquè vt hominem, non solum sentire, verum etiam intelligere. Hanc hæresim Philaster tribuit Gnosticis & Manichæis. Augustꝰ autẽ in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum, de Gnosticis & de Manichæis cum disserit, nunquam hunc errorẽ illis impingit, nec Irenæus multo vetustior Augustꝰ & Philastro, libro primo de hæresibus cap. trigesimo quarto recensens Gnosticorum errores, vnquam huius erroris meminit. Sit autem hæc Gnosticorum sentẽtia aut Manichęorum, aut secus res se habeat, non multum curo, cum certum sit talem assertionem esse erroneam, & sacris literis apertissimè contrariam Nolite, inquit Propheta, fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Falsum est ergo omnia bruta esse rationis capaci. Et idem Propheta iterum ait: Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. In quo autem similis factus sit, declarauit cum dixit eum non intellexisse: Per hoc enim quòd non intellexit, asimilatus est iumentis, quoniam illa non intelligunt, sibruta intelligunt in quo quæso assimilatus est iumentis, cùm honorem in quo eum Deus constituit, non agnouit? Ex his ergo duobus scripturæ sacræ testimoniis apertissime conuincimus bestias non esse rationis capaces.

Gnostici. Manichæi.

Psal. 31.

Psal. 43.

FINIS TERTII LIBRI.

CALCEAMENTVM.

DE hac re vnam hæresim citant Philaster & Augustinus, quæ docet non licere homini calceamenta portare. Huius autem erroris nullū assignāt patronū: eā tamen tenentes ab opere ipso Discalceati sunt nominati. Verū hic admonere oportet, hos nō damari velut hęreticos quia calceamentis non vtuntur, sed ideo damnantur, quia credunt non licere illis vti Calceamentis nanque carere, & discalceatos incedere, bonum est & meritorium, tantū abest vt sit hęreticum. Nudis siquidem pedibus ambulās affligit carnē suā, & corpus castigat, ne animę resistat, sed obsequatur, vtdecet. At carnis macerationē quis dubitat esse bonā? Bonum est ergo & vtile nudis pedibus incedere. Quapropter beatus Franciscus Minorum pater, monachis sub suo instituto degentibus, è quorū numero ego sum, & vtinam bonus, præcepit vt nisi necessitate cogente, calceamenta non potarent. Credere tamē nullo pacto licere portare calceamenta, hoc est hæreticū. Dominus enim assignans Iudæis modū iuxta quem debeāt agnū paschalem comedere, dicit: Calceamenta habebitis in pedibus vestris. Propter quod, vt veritas figuræ & corpus vmbræ assimilaretur, sacerdotes solenne sacrū celebrantes, in quo verus ille agnus, videlicet Christus benedictus, comeditur, calceamenta in pedibus tenēt, etiam qui aliās non essent portaturi, vt fratres minores, qui etsi aliās nudis pedibus incedant, cū tamen missam celebrant, calceamenta in pedibus tenēt. Et Dominus ad Ezechielem ait: Calceamenta tua erunt in pedibus tuis. Et Christus redemptor noster cùm Apostolos suos misit binos ante faciē suam, misit illos (vt Marcus ait) calceatos sandaliis. Præterea, quod nunquam repe-

Discalceati.

Exod. 12.

Ezech. 24.

ritur denegatũ intelligitur esse concessum. Si ergo portare calceaméta nunquam fuit omnibus prohibitum, inde conuincitur esse nobis cõcessum. Verum hic fortè aliquis obiiciet, quod portare calceamenta Dominus prohibuit. Nam (vt Matthæus testatur) cum misit duodecim Apostolos ad prædicandum, inter alia quæ illis præcepit, hoc quoque dixit: Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Ecce calceaméta ibi prohibita. Fatemur ibi calceamenta fuisse prohibita, sed non omnibus. Solis enim Apostolis tunc loquebatur, ad quos solos illa præcepta spectasse dignoscitur, vt aliâs docuimus. Nec etiã Apostolis in perpetuũ & semper fuerunt data illa præcepta, sed solum pro illo tempore quo mittebantur. Ibi siquidem dicitur: In viam Gentiũ ne abieritis. Et tamen in posterũ illis mandatur: Euntes in mundũ vniuersum, prædicate euangeliũ omni creaturæ. Illic etiam prohibuit portare peram: tamen postea dicit. Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamẽtis, nũquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vẽdat tunicam suam, & emat gladium. Ex quibus constat, illa quæ apud Matthæum referuntur solum pro illo itinere peragendo esse data Apostolis præcepta, non autem pro tempore sequenti. Multo ergo minus ab nos iam pertinere possunt. Cum ergo nulla sit facta deportandis calceamentis prohibitio, apertissime conuincitur, licitum esse omnibus calceamenta portare, nisi illis fortè qui se ad hoc per votum obligauerunt.

Mar. 6.

Matt. 10.

Luc.

CANTVS

VNam duntaxat de hac re inueni hæresim, quæ irridet cantus qui dicuntur in ecclesia. Huius erroris primus autor (vt opinor) fuit quidam Hylarius, de quo beatus Augustinus lib. 11. Retractationum cap. 11. mentionẽ facit, illiúsq; errorẽ prodit. Et nescio an Hylarius iste ex Arrianis fuerit, qui cantibus sacris etiam detraxerunt, quia in illis audiebant Christi laudes, quẽ pſi vehementer cupiebant deprimere. Vnde Ambro-

Hylarius.

sius in quadam oratione contra Auxentium de basilicis tradendis inuehens, quæ ponitur in quinto libro suarum epistolarum, sic ait: Itaque & hodie cum laudatur Christus, Arrianorum amentia verberatur. Gerasseni præsentiam Christi ferre non poterant: isti peiores Gerasenis, nec laudationem Christi sustinere possunt. Vident pueros Christi gloriam concinentes, quia scriptū est: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem: irrident istam ætatulam fidei plenam, cum dicunt, ecce quid clamant? Sed respondet iis Christus: Si hi tacuerint, lapides clamabunt, hoc est, fortiores clamabunt, clamabunt & iuuenes, clamabunt & maturiores, clamabunt & senes. hæc Ambr. Ex cuius verbis patet Arrianos detrahere laudibus Christi in ecclesia decantaris. Tamen (vt existimo) non ideo detrahebant, quia cantabantur laudes, sed quia laudabatur Christus, vltra eorum opinionem, quoniã credebant Christum esse puram creaturã, quapropter inuidebant laudibus quibus Christus extollebatur vt verus Deus. Quas laudes molestè tulissent etiam si submissa voce & non cum cantu dicerentur. Hæc dixi propter Thomã Vvalden. qui Arrianis videtur hunc errorem tribuere, motus Ambrosij hac autoritate, malè (vt opinor) perspecta. Hylarius tamen (vt ex Augustini verbis patet) simpliciter cantibus detrahebat. Hunc errorem suscitarũt Vvaldenses, qui dixerunt frustra tempus teri in cantibus Ecclesiasticis. Hoc postmodum secutus est Ioannes Vvicleph Anglicus, qui adeò cantibus Ecclesiasticis detraxit, vt cantantes in ecclesia vocauerit sacerdotes Baal, quibus cum clamore orantibus Helias propheta dixit: Clamare voce maiore: Deus enim vester forsitam cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Quapropter dicit Ioannes Vvicleph, eos qui in ecclesia canunt, esse sacerdotes Baal, quoniam sic clamant ac si Deus dormiens eos non audiret, & eorum vocibus esset excitandus. Vt autem hunc errorem clarius conuincamus, admonere prius oportet, duplicem esse orationem quæ coram Deo fit. Vnam priuatam, quæ à singulari persona fit. Aliam

Psal. 8.

Luc. 19.

Vvalleſes. Ioannes. Vvicleſ. 3. Reg. 8.

publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregato fit. Primam orationem expedit magis esse cũ silentio quàm cum clamore: quia sic cum clamore orans impedit alium ne ita quiete apud eum orare possit, quia suis vocibus, alterius sensum ad suos sermones rapit. Deinde sic publice cum clamore orans, suas secretas petitiones, quas fortè non expediebat alium scire, in auribus bonorum & malorum audiendas committit, & ita contingit, vt ab hominibus, quibus sua secreta reuelauit, derideatur. Et propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua orante Dominum pro impetrando filio, dicitur in primo lib. Reg. Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantúmque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Et de hac oratione intelligendum est id quod Paulus: Si autem non fuerit interpres: taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & Deo. Si tamen quis ex impatienti quodam ac feruenti desiderio clamauerit orans etiam priuatè, loco tamẽ vbi alios non perturbet, & sui cordis secreta non prodiderit sic orans, nec crediderit Deum magis audire cùm fortius clamatur, quàm cùm bassè, iste sic orans cum clamore non malè agit, imò bene, si fortè ad id intendit, vt alius oratione audita excitetur ad Deum laudandum. Vnde Propheta ait: Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Ne autem subterfugiant hæretici dicentes illud debere intelligi de clamore cordis, & non de clamore oris, adferamus in medium Christũ saluatorem nostrum, cuius operibus nullus nisi impiè detrahere potest. Is enim (vt ait Ioãnes) Lazarum suscitaturus, eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autẽ sciebam quia semper me audis, sed propter pópulũ qui circunstat, dixi, vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare, veni foras. Ecce hic vides Iesum voce magna clamantẽ, qui tamen voce submissa poterat audiri, imò qui sine vlla voce poterat suscitare. Et vt fortius nostra sententia cõfirmetur, vide quid Matthæus dicat. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicẽs: Heli, heli lamazabathani, hoc

1. *Reg.* 1.
1. *Cor.* 14.
Psal. 19.
Ioan. 11.
Matt. 27.

est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Demũ vt hominẽ tribus testibus conuincamus, adfera mus Paulũ, qui de Christo loquens, sic ait: Qui in die- *Heb.5.* bus carnis suæ preces, supplicationésque ad illũ qui pos set eum saluũ facere à morte, cũ clamore valido & lachrymis offerens, & exauditus est pro sua reuerentia. Quid ergo dices impie Vvicleph ad ista tã clara testimonia quæ tibi obiiciũtur? Sed certè vereor ne etiam audeas Christũ criminari, qui non dubitasti sponsam eius ecclesiam & contemnere & accusare. Alia est oratio publica in qua non tantũ cõsulitur propriæ cuiuslibet orantis vtilitati, sed cõmunibus cõmodis prospicitu. Et in hac oratione expedit orare altè, vt orãtes inui *Esa.6.* cẽ audiãtur, & se inuicẽ audientes, de dei laude sancta quadã æmulatione contendãt. Duo nanque Seraphin clamabãt alter ad alterũ Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus sabbaoth. Plena est omnis terra gloria eius. Ad quorũ similitudinẽ duo chori in ecclesia fiũt, qui per vices alternas cantant, & tanquã duo Seraphin *Matt.5.* alter ad alterũ clamant. Expedit etiã orationem clamo rosam in communi fieri, vt alij hoc audientes excitentur ad dei laudẽ. Vnde dominus apud Matthæũ ait: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrẽ vestrum qui in cœlis est. *Psal.33.* Et de oratione ipsa & laude ait Propheta: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. In Domino laudabitur anima mea, audiãt mansueti & lætentur. Magnificate Dominũ mecũ, & exaltemus nomen eius in idipsum. Ecce ergo cui rei deser- *Rabanus.* uit illa publica & alta laudum decantatio. Vnde Raba nus in lib. de Institutis clericorũ ca. 17. ait: Psalteriũ id circo cum melodia cantilenarũ suauiũ ab ecclesia frequẽtatur, quò facilius animi ad cõpunctionẽ flectãtur. Perfecta autẽ vox est alta, clara, suauis. Alta vt sufficiat, clara vt aures adimpleat, suauis vt animos audiẽtiũ sua uiter demulceat. Si autẽ aliquid ex his defuerit, perfecta vox non erit. hæc Rabanus. Eandem sententiam confirmat beatus Isidorus. lib. 1. de Officiis, cap. 6. di- *Isidorus.* cens: Itaque & in hymnis & psalmis canẽdis, nõ solum

Prophetarum, sed etiam ipsius Domini & Apostolorũ habemus exemplum, & præcepta de hac re vtilia ad mouendum piè animum, & inflammandum diuinæ dilectionis affectum: hæc Isidorus. Si quis verò adeo pertinax & male induratus est, vt non erubescat negare, cantus ipsos si rectè, vt decet, formentur, mentes audientium posse mouere ad deuotionem spiritus, hunc talem conuincit Augustini testimonium, qui libro 9. suarum confessionum cap. 6. & 7 hæc ait: Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis: & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum eis. Non longe cæperat Mediolanensis ecclesiæ genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut nõ multo amplius, cum Iustina Valentiniani regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarium primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tunc hymni & psalmi vt canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis, & per cętera orbis imitantibus. Et libro decimo cap. 33. iterum ait: Nunc in sonis quos animant eloquia tua, quum suaui & arcificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, non quidem vt hæream, sed vt surgam cum volo. At tamen cum ipsis sententiis quibus viuunt, vt admittantur ad me, quærunt in corde meo non nullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim amplius mihi videor honoris eis tribuere quã decet, dum ipsis sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moueri animos nostros in flammam pietatis.

titudo militiæ cœlestis laudantium Deum,& dicentiũ: *Ibid.19.*
Gloria in excelsis Deo,& in terra pax hominibus bonę
voluntatis.Rursum, cum Christus intrabat ciuitatem
Hierosolymam,cœperunt(vt Lucas ait)omnes turbæ *Matt.26.*
discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna *Mar.14.*
super omnibus quas viderant virtutibus,dicentes: Be-
nedictus qui venit rex in nomine Domini, pax in cœ-
lo,& gloria in excelsis.Et quidam Pharisæorum de tur
ba dixerũt ad illum: Magister increpa discipulos tuos.
Quibus ipse ait:Dico vobis quia si hi tacuerint,lapides
clamabunt.hęc Lucas.Ex quibus verbis constat Vicle
phitas similes esse Pharisæis reprehendentibus discipu
los cum clamore laudantes Deum . Deinde vt cantus
magis comprobaretur,ipse dominus cũ discipulis suis,
cantare dignatus est.Nam instante morte sua, post cœ
nam vltimam hymno dicto cum discipulis suis,exiit in
montem Oliueti. Vt autẽ hoc factum nobis maximè
fauere clarius dignoscatur, oportet declarare quid sit
hymnus.Hymnus græca vox est,græcè hymnos,latinè
autem valet tantum ac canticum siue laus quæ Deo tri
buitur.Vnde Augustinus super Psal.72.in expositione *August.*
tituli sic ait:Hymni laudes sunt dei cum cantico.Hym
ni cantus concinentes laudem dei.Si sit laus & non est
dei,non est hymnus . Oportet ergo vt sit hymnus , vt
habeat hæc tria,& laudem,& dei, & canticum.hæc Au
gustinus.Eidem sententiæ subscribit Isidorus,qui lib.6 *Isidorus.*
Etymologiarum cap.34 sic ait:Hymnus est canticum
laudantium Deum propriè,aut hymni sunt concinen
tes laudẽ dei.Quòd si sit laus,& nõ est dei, non est hy-
mnus.Si sit & dei,& laus,& nõ cãtetur, nõ est hymnus.
hæc Isidorus.Si ergo iuxta Matthæum,& Marcũ Chri
stus dixit hymnum cum discipulis suis, ergo cantauit.
Et confirmat hoc propositum,factum Pauli & Silę,qui *Act.16.*
in carcere positi,clamantes Deum laudabant.Sic enim
dicitur:Media nocte Paulus,& Silas adorantes lauda-
bant dominum : & audiebant eos qui in custodia
erant.Subito verò terræ motus factus est magnus, ita
vt mouerentur fundamenta carceris . Et statim aper-
ta sunt omnia ostia, & vniuersorũ vincula soluta sunt.

Si ergo non licet altè & cũ clamore & cum cantu orare quomodo ad orationem clamorosam Pauli,& Silæ tot miracula facta sunt? Postremo hanc catholicam sententiam confirmat totius ecclesiæ vsus,non nouus, sed ab ipso ecclesiæ nascentis exordio vsque ad nostra tempora conseruatus. Et vt cætera de hac re testimonia omittam,vnum citabo,eo cæteris efficatius,quòd ab homine extraneo & nostræ religionis inimico prolatum est. Plinius nanque secundus in quadam epistola ad Traianum de Christianis tunc(vt sic dicam)nascentibus loquens,ait: Ad firmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ,vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carménque Christo quasi Deo dicere secum inuicem.hæc ille.Et vt rem magis confirmemus, aliud producemus testimonium hominis etiam exteri,sed multum laudati. Philo enim Iudæus,qui tempore Apostolorum fuit & Christi tempora attigit de Christianorum cantibus apertissimum perhibet testimonium.Nam Eusebius Cæsarien. lib. 2 Ecclesiasticæ historiæ cap. 17. enarrans qualiter Philo Idæus omnia Eccle. institutionis initia,& originẽ apostolicæ traditionis descripserit : dicit illum hoc etiam de Christianis narrasse, quod vnus ex omnibus consurgens in medio,psalmum honestis modulis concinebat & præcinenti ei vnum versiculum omnis multitudo respondebat. Deinde Socrates Constantinopolitanus libro sexto historiæ Ecclesiasticæ cap. 9. refert vnde sumpserit initium vt antiphonæ & responsoria in ecclesia cantentur,sic dicens: Ignatius Antiochæ Syriæ tertius ab Apostolo Petro episcopus vnà cum apostoli aliquã do conuersatus, visionem angelorũ responsorios hymnos sanctam triadem laudantium vidit, & modum visionis Antiochenæ ecclesiæ tradidit,vnde & ad omnes ecclesias ista traditio promanauit. Et hæc est ratio responsoriorum hymnorũ hæc Socrates. Post ista tam manifesta testimonia quibus impium Vvicleph errasse conuincimus, extat ecclesiæ de hac re definitio. Concilium nanque Agathense cap. 30. suorum Decretorum sic definit: Et quia conuenit ordinem ecclesiæ ab omni-

Phile.

Concilium Agathẽse

nibus æqualiter custodiri, studendum est vt vbique (sic ut fit) & post antiphonas, collectiones per ordinem ab episcopis, vel presbyteris dici, & hymnos matutinos vel vespertinos decantari diebus omnibus, & in cõclusione matutinarum vel vespertinarum missarum post hymnos capitella de psalmis dici, & plebem collecta oratione ad vesperam ab episcopo cum benedictione dimitti. hæc concilium. In quibus verbis præcipitur apertè, vt hymni omnibus diebus decantentur. Sed iam videamus quo argumento suum propositum confirmare nitantur, vt illi respõdeamus. Sic enim aiunt: Christus prohibuit orare cum clamore & cantu, & cum prohibuit publicam orationem, præcipiens vt secretò oraretur ab omnibus. Apud Matthæum nanque sic ait: Tu tamen cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio tuo, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Cui obiectioni respondemus, Christum per illa verba non prohibere opus, sed intentionem. Non enim prohibuit publicè orare, sed prohibuit ne hac intẽtione & hoc animo aliquis oraret in publico, vt ab aliis videretur. Hoc autẽ ita esse colligitur ex præcedẽtibus eiusdem Christi verbis. Præcedẽtia siquidem & sequẽtia verum sensum literæ manifestant. Præcedẽtia autem Christi verba sunt hæc: Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ qui amant in synagogis & in angulis platearũ stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercẽ suam. Et statim subiũgit: Tu autẽ cum oraueris, &c. Præcedentibus autem verbis prohibuit intẽtionem malam, quæ est cum quis orat vt videatur ab hominibus. Sequentibus autẽ præcipit bonam intẽtionem, vt videlicet oret hac sola intentione, vt videatur à Deo. Quòd si quis hac intentione etiam publicam orationẽ faciat, intentio sua est secreta, i. vt secretè fiat, quia ad solum Deum iam dirigit, quamuis opus fuerit publicam. Et in hoc bene agit, imò sæpe necesse est vt sic fiat, quoniã (vt ait beatus Augustinus) si non habuerimus inspectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orãs optat ab aliquo videri, quãtumlibet claudat ostium *Matth. 6.*

cubiculi in quo orat, iuxta tamen Christi intentionem in publico orat: quoniam Christus magis animũ attendit quàm opus. Et opus ipsum nũquam bonum aut malum censetur, nisi quia à bono aut à malo animo procedit. Secundo obiiciunt per id quod propheta Helias ad
3. Reg 18. Prophetas Baal ait: Clamate voce maiore: Deus enim vester forsitã cũ alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur. Propter quod arguit Ioannes Vvicleph, non licere orare cũ clamore, quia (vt dicit) sic orantes sunt sicut Prophetæ Baal qui reprehẽduntur ab Helia. Fatemur Prophetas Baal fuisse reprehẽsos, aut potius derisos ab Helia, nec tamẽ hac sola ratione quòd clamabant, sed quia clamantes credebant Deũ altiores voces magis audire quàm bassas. Ideo sic credentes clamabant orantes, vt facilius eorũ voces Deus audiret. Helias ergo eorum errorẽ deridens, ait: Clamate voce maiore, &c. Non quòd reprehendat clamorem, sed reprehẽdit errorem quo credunt Deum egere altioribus vocibus vt audire possit. Qui autem orat cum clamore & cantu, credens Deum ęquè audire voces bassas vt altas, imò, quod maius est, audire clamores cordis, iste sic credẽs etsi orans clamet ex quodã feruenti & impatiente desiderio, non errat. Superius nanque ostendimus Christum cum clamore orasse, & pueros clamantes approbasse. Ad hunc modũ Christus reprehendit prolixitatem verborum in oratione, nõ simpliciter & absolutè, sed sicut Ethnici faciunt. Sic enim ait: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici
Matt. 6. faciunt: Putãt enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Quæ verba exponens Rabanus, ait: Re vera omne multiloquium à Gentibus venit, qui exercendę linguæ potius quàm mundando animo dant operã, & hoc nugatorij studij, vel rogatorij genus, etiam ad precẽ Deũ flectendum trãsferre conantur, arbitrantes sicut hominem iudicem, ita verbis Deum abduci in sententiã. Nolite itaq; similes esse illis, dicit vnus & verus magister.
Rabanus. hæc Rabanus. Itaque illis verbis non absolutè prohibuit Christus multiloquium & prolixam verborum orationem: quoniam ipse prolixè & prolixius orauit.
Luc. 22.

Sed prohibuit multiloquium in oratione quemadmodum Ethnici faciunt, qui putant qnòd in multiloquio suo exaudiantur, hoc est, prohibuit ne crederemus Deum per multiloquium nostrum magis flectendum, sed per maiorem animi feruorem. Contra hunc errorem scripsit satis diffusè & copiosè frater Thomas Vvalden sis in libro suo de Sacramẽtalibus, titulo secundo, à quo fateor me aliqua decerpsisse, plura etiam contuli.

CAPVT.

VNus est error dicens non esse vnum caput ecclesiæ in terris, videlicet Papã. Sed de hoc infra longius dicemus in titulo Papa.

CHARACTER.

INter plures lutheri errores, is vnus numeratur, quo dicit, in nullo sacramento imprimi characterem: sed hoc asserere, ait esse meram nouorum theologistarũ fictionem. Hoc autem quàm sit falsum, plurium sacrorum doctorum testimoniis conuincemus, quos Lutherus nec nouos theologistas vocare poterit, nec sentẽtiarios. His enim nominibus sæpissimè alios notat, quorũ non est dignus corrigias calceamentorum soluere. Sed ne fortè de nomine contendamus, prius oportet ostendere quid sit character de quo nostra est hæc præsens disputatio. Character vox græca est, & latinè sonat tantũ ac signum vel figura. Character ergo, de quo nũc loqui paramus, figura quędam est (siue autem illa sit qualitas siue relatio parũ interest) quàm Deus animæ imprimit in signaculum quo suum gregem discernit ab aliis. Oues enim vt ab ouibus distinguantur, signo quodam illis impresso notantur. Milites etiam à militibus in bello signo quodam distinguntur. Portari etiam aliquando solet signum quoddam tanquã symbolum nobilitatis cuiusdã, per quod à plebe aut ab aliis mediocris status hominibus distingui quis valeat, vt in Hispania quidam portãt in pectore spatham ex serico aut panno rubeo factam. Alibi aliqui portant vellus aureũ pendens ex catenulla collo circũfusa: Iuxta hunc modum in tribus sacramentis imprimitur character. i. quædam figura in anima, qua ab aliis non sic signatis distinguatur.

Lutherus.

Per baptismum siquidem gratiam recipimus, & inter oues dominicas cõnumeramur, & ouile eius intramus. Vt ergo ab aliis non baptizatis, qui tanquã oues diabo li sunt, distinguamur, charactere quodã signamur à Deo in anima. Et quoniã militia est vita hominis super terram (vt ait Iob) & ecclesia ista quæ nũc in terris est, militans appellatur, quia in ea militamus aduersus dæmonem, carnẽ, & mundum: ideo grandiores effecti sacramentum cõfirmationis accipimus, in quo gratia nobis præstatur, qua roboremur in militia, & fortiores simus in prælio contra hostes nostros. Et ideo tunc Christus dux noster nos charactere suæ militiæ notat, vt ab hostibus distinguamur, & ab aliis etiam nostrarũ partiũ qui ad hanc militiam nũquam peruenerunt, vt saltem hoc signaculo separemur. In ordinis verò sacramento, qui cum recipit, ad altiorem quendã statum extollitur, & velut ex plebeio ad nobilium statum euehitur: quapropter quasi quoddã sui status signum tunc à Deo illi imprimitur. Sed ne Lutherus dicat nos in allegoriis tẽpus terere, oportet vt singula percurramus, & testimoniis cõprobemus. Et primo de baptismo dicamus. Beatus Hieronymus exponẽs illud Pauli ad Ephesios: Nolite contristare spiritũ sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis, sic ait: Signati autem sumus spiritu dei sancto, vt spiritus noster & anima imprimantur signaculo dei, & illam recipiamus imaginẽ & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus (iuxta eloquium Saluatoris) Deo imprimente signatur. hæc Hieronymus. Ex quibus verbis patet, nostram animã signari signaculo dei, quod signaculum nos characterẽ appellamus. De nomine nanque non cõtendimus, sed de re. Verum si de nomine adhuc cõtendit, audiat Augustinum, qui nõ semel aut iterum characteris nomen exprimit. Is enim contra Cresconium grammaticum, dicentem rebaptizãdum esse eum, qui ab hæreticis baptizatus fuerat, lib. 1. cap. 30. sic ait: Neque enim propterea immutãdus vel improbandus est regius character in homine, si erroris sui veniã, & militãdi ordinem à rege impetrauerit, quia eundem

Iob. 7.

Ephes 4.

Hierony.

August.

characterē,quo sibi satellites congregaret,desertor infixit:aut propterea signa mutanda sunt ouibus,cùm dominico gregi sociantur, quia eius dominicum signum fugitiuus seruus impressit.hæc Augustin. Quibus verbis bis characterē bis signum nominauit. Et de baptismo contra Donatistas eandem causam agens libro sexto,capite primo sic ait:Habere,& dare, & accipere sacramentum baptismi, satis eluxit pastoribus ecclesiæ catholicæ toto orbe diffusæ, per quos postea plenarij concilij autoritate originalis consuetudo firmata est, & ouem,quæ foris errabat, & dominicū characterem à fallacibus deprædatoribus suis foris acceperat, venientem ad Christianæ vnitatis salutem ab errore corrigi,à captiuitate liberari,à vulnere sanari, characterē tamen dominicū in ea agnosci potius,quàm improbari:quandoquidē ipsum characterem multi & lupi & lupisinfigunt:qui videntur quidē intus esse,veruntamen ad illā ouem,quæ etiā ex multis vna est,non pertinere, morum suorū fructibus cōuincuntur, quibus in finem vsque perdurant.hæc ibi Augustinus.Et in quodam sermone de gestis cum Emerito Donatistarum episcopo, sępenumero characterem baptismi nominat.Brevitati studens,nolui in mediū adferre,qui voluerit legat ibi, & inueniet eum in septimo tomo operum Augustini. Iam vides Luthere,qualiter testimoniis Hieronymi & Augustini probauimus, characterē imprimi in baptismo, & istos non poteris dicere nouos theologistas (vt assoles) nec sententiarios, quum eorum quilibet plus quàm sexcentis annis magistrum Sententiarū Petrum Lombardum præcesserit.Sed iam ad cōfirmationis sacramentum pergamus.Innocentius papa,huius nomi nis primus,vir doctrina & sanctitate clarus, Decentio Eugubino episcopo scribens,capite tertio sic ait:De cō signandis verò infantibus, manifestū est ab alio fieri, quàm ab episcopo, non licere. Nam presbyteri, licet sint sacerdotes, pōtificatus tamen apicem non habent. Hæc autem pontificibus solis deberi, vt vel cōsignent, vel paracletum spiritum tradant,non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum illa lectio Actor.

Innocētius primus.

Apostolorum, quæ asserit Petrum & Ioānem esse directos, qui iam baptizatis traderent spiritū sanctum. hæc Innocentius. Ex quibus verbis duo colligimus. Vnum est, cōfirmationem non posse nisi ab episcopo conferri. Alterum est, quòd in tali consignātur eam recipientes. Sic enim appellauit eam, videlicet consignationē. Sed quia fortè hoc testimonium aliò detorquebit quàm oportet, vno iam argumēto de omnibus his tribus sacramentis, videlicet baptismo, confirmatione, & ordine concludamus. In his enim sacramentis, sancto docente spiritu, didicit ecclesia non patiēdam iterationem, non ob aliam causam, quàm quod in eis characteris confertur signaculum, quod deleri nullo modo potest. Quanuis enim peccatores sæpenumero illud maculent, & è candido reddāt atrum, è purissimo reddāt, impurū, nunquam tamen ita poterunt eradere, quin illo charactere cōsignati, orbi toto maneant in die iudicij noti ad gregē dominicū pertinere, cuius signaculo impressi sunt. Quū ergo ille character, qui per talia sacramēta imprimitur, sit indelebilis, ideo non iterātur sacramēta, quæ illum imprimunt. Quòd autem sacramenta illa iterari non possint, testatur Augustinus de baptismo & ordine, ad hunc modum loquens: Vtrunque enim sacramentum est, & quadam consecratione vtrunque homini datur, illud cum baptizatur, illud cum ordinatur. Ideo non licet in ecclesia catholica vtrunque iterari. hæc Augustinus. Eidem sententię subscribit Gregorius qui libro secundo sui registri epistola. 32. sic ait: Illud autem quod dicitis, vt is qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculū est, & ab ingenij vestri consideratione extraneum, nisi fortè quod exēplum ad medium deducitur, de quo & ille iudicandus est, quid tale aliquid fecisse perhibetur. Absit autem à fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet: ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine consecrari non debet. Sed siquis forsitam cum leui culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, & tamen ordo seruari. hæc Gregorius. Et vt iam concludamus, Conciliorum de-

August.

Gregorius.

fi-

nitiones expedit adducere. Concilium Carthaginense quartum sic definit: Non licet fieri rebaptizationes, neque reordinationes, vel retranslationes episcoporū. Et ponuntur hæc verba in volumine Decretorum de consec. dist. 4. cap. Non licet. De confirmatione autē Concilium Tarraconense sic ait: Dictū est nobis, quòd quidam de plebe bis vel ter vel eo amplius, episcopis ignorantibus tamen, ab eisdem episcopis confirmentur. Vnde nobis visum est, eandem confirmationem, sicut nec baptismum, iterari minimè deberi. hæc ibi. Quæ verba adducit Gratianus in volumine Decreto. de consec. distin. 5. cap. Dictū est. Tamen vt ingenuè fatear, cum recurrissem ad volumen conciliorum, vt ibi ex fonte hauirem, nihil tale ibidē reperi, quale Gratianus citat sub illis titulis. Quò fit, vt mea sententia dicere oporteat, vel titulum illum, qui est in Gratiano, incuria scriptorum fuisse corruptum: aut illorum conciliorū decreta, quæ nunc apud nos sunt, esse mutila & manca, nec adeò integra vt Gratiani tempore existebant. Sed iam ad rem. Ex supradictis testimonis constat, illa tria sacramenta esse iterabilia. Hoc autem nō ob aliud euenit nisi quia in illis imprimitur character, qui est indelebilis: qui character cum in aliis sacramentis non imprimatur, talia sacramēta iteratò recipi possunt. Denique, vt sententiam nostram plenè confirmemus, operæ pretium erit concilij Florentini de hac re definitionē proponere, quoniam apertissimè insanam Lutheri sententiam damnat. Sic enim ait: Inter hæc sacramenta, tria sunt baptismus, confirmatio, & ordo, quæ characterē, id est, spirituale quoddā signum, â cęteris distinctiūum, imprimunt in anima, indelebile, Vnde in eadem persona non iterātur. Reliqua verò quatuor characterem non imprimuntur, & reiterationē admittunt. hæc Concilium Florentinum. Denique Concilium. Tridentinū sub Paulo tertio celebratum sessione. 7. can. nono per hæc verba deffinit: Si quis dixerit, in tribus sacramētis, baptismo scilicet, cōfirmatione & ordine, nō imprimi characterē in anima, hoc est, signū quoddam spirituale, & indelebile vnde ea iterari non possint, anathema

Concilium Carthaginense.

Concilium Tarracon.

In Concilio Calchedon. cap. 17

Concilium Florent.

sit hæc Concilium Tridentinum. Et de hac re hæc dicta sufficiant. Contra hunc errorem nemo ex iis, qui aduersus Lutherum disputarunt (quod sciam) aliquid scripsit, præter vnum Angliæ regem, qui in eo opere, quod pro defensione sacramentorum ecclesiæ scripsit, succinctè satis & perfunctoriè hunc errorem tangit.

CARO ET CORPVS.

HVMANVM.

Manichæi

HIc est vnus error Manichæorum, dicentiũ corpus suapte natura malum, & ideo à malo principio factum Hunc errorẽ tuentur Priscillianistæ, sicut multos aliorum Manichæorũ errores. Hic est etiam error Patricianorum, à Patricio quodã Romano (vt ait Philaster) sic appellatorum. Hi dicunt carnem à diabolo factam & ideo insequendam & morte plectendam. Qui adeò carnem suã odiebant (sicut idẽ Philaster & Aug. testantur) vt vltro sibi mortẽ inferre non dubitauerint, vt vel sic carne carere possent. Hunc eundem errorem ex parte tenent alij dicti Paterniani, qui alio nomine vocantur (vt Augustinus ait) Venustiani. Hi dicunt inferiores partes corporis humani, non à Deo, sed à diabolo esse factas: quapropter licentiã tribuentes omnium flagiciorum ex illis partibus, impurissimè viuunt. De reliquis autẽ superioribus corporis partibus nihil tale asserunt sicut Patriciani dixerunt. Ideo tamẽ in vnum eos coniungere placuit, quia vno eodemque gladio feriẽdi sunt. Nam ostenso, quòd totũ hominis corpus à Deo factum sit, inde etiam manebit probatum, inferiores corporis partes esse à Deo factas, cùm illę etiam sint de substantia corporis humani.

Patricianæ.

Partinia.

Venustia.

Quo autem tempore aut Patriciani, aut Paterniani cœperint, neq; ex Augustino, neq; ex Philastro cõstat.

Primo ergo obiicimus id, quod in Genesi dicitur: Et creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suam. Ad imaginem dei creauit illum, masculum & fœminã fecit eos. Ad hæc, sexus, distinctio non est in anima sita, sed in corpore, nec alibi quàm in inferioribus corporis partibus. Si ergo Deus masculum & fœminã fecit eos, sequitur quòd non tantum creauit animam,

cum iuxta illam nulla sit sexus distinctio, sed etiam fecit corpus: quod est contra Patricianos. Et non solum fecit superiores partes corporis, sed etiam inferiores, in quibus est potissima sexus diuersitas, & per hoc conuincuntur Paterniani. Præterea in eodem lib. postea dicitur immisit ergo dominus Deus soporē in Adam: cumquæ obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Ecce hic vides dominum pro costa fecisse carnem, & ex costa iterum fecisse mulierem. Non autem eam fecit ex costa quantum ad animam, quoniam illa creatur, & cum sit spiritualis, ex nihilo fit, nec ex costa fieri poterat. Reliquum est ergo, vt secundum corpus à Deo factam esse ex costa fateantur. Rursum, Propheta regius ait: Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me. Corpus autem æqnè est de substantia hominis vt anima, dicente Athanasio: Anima rationalis & caro vnus est homo. Cum ergo scriptura sæpe testetur Deum fecisse hominem, nulla corporis & animæ in hac re facta distinctione: conuincitur vt etiam fecerit corpus sicut animam. Et vt nulla possit tergiuersatione hic error cælari, Iob expresse de corpore loquitur, dicens: Sicut lac me coagulasti. Non autem coagulatur iuxta animam, vt liquet, sed iuxta corpus. Et Ecclesiasticis ait: Deus de terra creauit hominem: quod etiam ad corpus referri oportet, cū anima ex nihilo sit creata. Deinde cum Deus creauit hominem, & masculū & fœminā fecisset, benedixit eis, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Quibus verbis (vt aliâs docuimus) generationem præcepit, quæ per corporum coniunctionem fit, non per quascúnq; corporis partes (vt omnibus notum est) sed per inferiores, in quibus potissima sexus distinctio consistit. Ergo partes illas, quibus generatio facienda est, à Deo factas esse oportet, à quo generatio præcipitur. Et hoc contra Paternianos. Confirmat nostram sententiam manifestius Paulus, dicēs: Neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos ipsos Deo, tanquam ex mortuis

Gen.2.

Psal.118.

Iob.10.

Eccle.18.

Gen.2.

Rom.6.

viuẽtes,& membra veſtra,arma iuſtitiæ Deo. Cum ergo arma iuſtitiæ corpus & eius membra Paulus appellet,cõuincitur inde vt ſuapte natura nõ ſit malũ,cũ poſſit illud ad arma iuſtitiæ conuerti. Poſtremò Chriſtus noſtrã aſſumẽs naturã,factus eſt verus homo,ſicut vnus ex nobis. Voluit enim(vt ait Paulus)per omnia fratribus aſſimilari. Et Ioãnes eius incarnationẽ deſcribens,

Ioan.1. vno verbo dixit: Et verbum caro factum eſt. Et Paulus

Roman.1. iterũ ait: Qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecũdũ carnẽ. Si ergo caro hominis aut corpus humanum à diabolo ſit factũ,vt Patriciani fabulantur,aut inferiore tantum corporis humani partes,vt Paterniani mentiũtur,diabolus fecerit:oportebit tũc dicere, Chriſtũ Dei filium aliquid diabolicum retinere. Abſit autẽ,vt in tantã blaſ

2.Cor.6. phemiam incidamus. Quæ enim ſocietas lucis ad tenebras? aut quę cõuẽtio Chriſti ad Belial? Et ipſemet Chri

Ioan.13. ſtus Dei filius de dæmone ait: Venit enim princeps huius mũdi,& in me nõ habet quicquã. Sed iã audiamus

Leo papa. Eccleſiæ de hæc re definitionẽ. Leo papa huius nominis primus,in epiſt. 71. in qua errores Priſcillianiſtarũ dãnat,cap. 8.hæc ait: Octauũ eorũ eſt,plaſmationẽ humanorũ corporũ diaboli dicere eſſe figmentũ,& ſemina conceptionũ opere dæmonũ in mulieris vteris figurari: propterea reſurrectionẽ carnis non eſſe credendã: quia cõcreatio corporis nõ ſit congruẽs animæ dignitati. Quæ falſitas ſine dubio opus diaboli eſt, & talia prodigia opinionũ figmenta ſunt dæmonũ,qui non in fœminarũ ventribus formant homines, ſed in hæreticorum cordibus tales fabricãt errores. Quod immundiſſimũ virus de Manichææ impietatis ſpecialiter fonte procedens,olim fides catholica deprehendit atq; dã-

Concilium Braccar. nauit. hæc Leo papa. Conciliũ Braccarenſe primũ cap. tertio ſuorum Decretorũ ſic definit: Si quis dicit creationẽ vniuerſæ carnis non opificiũ eſſe Dei, ſed malorũ angelorũ, ſicut Manichæus & Priſcillianus dixerũt, anathema ſit. Reliquũ aũt Patricianorũ errorẽ,quo credunt ſeipſos debere occidere, vt vel hoc medio carne priuẽtur,inferius in titu. de occiſione, expugnabimus. De alio etiã Paternianorum errore,quo putabant om-

nia flagitia, quæ per partes corporis inferiores cõmiti possũt, esse licita, inferius, in tit. de coitu disputabimus.

SEcunda hæresis docet, imaginem Dei, ad quam homo à Deo conditus esse dicitur, esse in carne hominis sitã, & non in anima. Verum de hoc errore infrà, Deo duce, in tit. de Imagine disputauimus.

CERTITVDO.

DE hac re vnam solum inueni hæresim, quæ docet omnem hominem iustum certitudine fidei scire se esse in gratia, & vere iustificatũ. Et insuper addit, omnem hominem iustum esse obligatũ ex regulis fidei ad certo credendum, se esse in gratia. Quod si non certo crediderit, ob hãc solam causam dicit illum non esse iustum. Huius hæresis primus autor & inuentor fuit Martinus Lutherus, & illum in hac parte secuti sunt Philippus Melancthon, Martinus Butzerus, Ioannes Caluinus, & relinqui omnes qui Lutherano nomine censentur. Contra hæresim istam nolo impræsentiarũ disputare, quoniã inferius in titulo de gratia, illam tertio loco collocare statui, & ibidem contra illam disputare.

CIBVS.

DE hac re est vnus error, dicens non licere vesci carnibus. Hic error Tatiani & Encratitarum, quos suprà diximus à Tatiano fuisse exortos. De quibus Ireæus lib. 1. contra hæreses cap. 30. mentionẽ facit. Hũc errorem postea susciterunt Manichæi. Eidem adhæsit Aerius, vt Philaster ait. Augustus tamen dicit Epiphaniũ hoc illi non impingere. Cathari autem insaniam hanc auxerunt, dicentes non licere comedere oua, caseũ, lac, etiam si necessitas adsit. Hunc errorẽ Catharis impingit Guido Carmelita, Hi autẽ Cathari, qui ista docent, non sunt illi qui aliàs dicuntur Nouitiani, sed alij Nouationis posteriores, qui ad Manichæorum familiam pertinent, quos Augustus non Catharos, sed Catharistas appellat. Nam Augustus in lib. de hæresi cap. 46. de manichæis differens, dicit illos in tres partes esse diuisos: Quidam dicti sunt Machæi, nomen autoris seruantes: Alij Macarij: Alij Catharistæ, hoc est, mundatores, siue purificatores, propter quasdam horrendas &

Tatianus Encratita Manich. Aerius. Cathari.

execrandas purificationes quas faciebant. Isti aliquandiu extincti, tandem post aliquot secula surrexerunt in Alemania, sub imperatore Frederico. 1. & vocati sunt Cathari, & melius vocarentur Carthariſtæ, vt Aug. eos appellat: quia illi nō mundati, sed mundatores erāt. Priscillianus etiā carnes tanquā immūdas escas deuitauit. Græci etiā (vt Guido illis impingit) dānant eos qui comedunt de suffocatis, aut alias carnes in lege veteri prohibitas. Contra hos omnes clamat scriptura sæpissimè. Primò dominus ad Mosen loquitur, quæ suo nomine filiis Israel dicturus sit, in hūc modum: Decima die mensis huius tallat vnusquisq; agnū per familias & domos suas. Sin autē minor est numerus vt sufficere possit ad vescendū agnū: assumet vicinū suum qui coniunctus est domui eius, iuxta numerū animarū quæ sufficere possunt ad esum agni. Ecce vides qualiter dominus præcipit comedere agnū. Quòd si carnes malæ essent & immundæ, Deus nullo pacto præcepisset. Præterea Deus perscribens leges eorū, quæ comedere poterant filij Israel, per Mosen loquitur dicens: Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ: Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus comedetis. Eande sententiā in reiteratiore legis, hoc est, in Deutero. replicat, dicēs Hoc est animal quod comedere debetis Bouē, & ouē, & capram, ceruum, & capreā, bubalum, tragelaphū, pygargum, origē camelopardanū. Omne animal q̄ in duas partes findit vngulam & ruminat, comedetis. Sed quoniam impij Manichæi vetus testamentū reiiciunt, dicentes illud à quodā malo Deo esse factū, de quo errore aliàs disputauimus, ideo testimoniis noui testamēti opus est vt nostram rem firmemus. Et primò omnium turba apostolica, videlicet Paulus, pro nobis clamat in ea quę est ad Roma. epistola, dicens: Scio, & confido in domino Iesu. quia nihil cōmune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Commune hic vocat Apostolus cibū immundū, & lege diuina prohibitum: sicut alibi dixit Petrus apostolus. Commune & immundum nunquā manducaui. Et post præ-

Priscil. Græci.

Exod. 12.

Leui. 11.

Deut. 14.

Rom. 14.

Act. 10.

dicta Paulus eodem loco subiungit: Omnia quidem munda sunt: sed malum est homini, qui per offendiculum mãducat. Hoc autem dicit Paulus, quia propter vitandum scandalum in proximo, debet homo à carnibus abstinere, si videt alium scandalizari ex esu carnium, sicut alibi ait: Si fratrem meum scandalizo, carnes non comedam in æternum, Et in eodem priori loco eandem persequens sententiam Paulus, subiungit: Qui autem discernit si manducauerit, dãnatus est: quia non ex fide. Tatianus ergo & Manichæus & Priscillianistæ & Cathari damnati sunt iuxta Paulum, quia mãducantes discernunt cibos, putantes aliquibus non esse vescendum. Præterea in epist. 1. ad Timoth. hoc clarius exponit, dicens: Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibẽtium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiẽdum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerũt veritatẽ: quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciẽdũ, quod cũ gratiarũ actione percipitur. Sãctificatur enim per verbũ Dei, & oratione m. Iã quæso, quid his verbis apertius dici poterat? Rursum, confirmat hanc sententiam visio Petri, de qua sic dicitur in Actibus, apost. Et cùm esuriret Petrus, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus: Et vidit cœlum apertum, & descendens vas quoddã velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cœli. Et facta est vox ad eũ, Surge Petre: occide, & manduca. Ait autem Petrus. Absit domine, quia nunquam manducaui omne commune aut immundum. Et vox iterum secundò ad eũ, Quæ Deus purificauit, tũ commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter. Et statim receptum est vas in cœlũ. hæc ibi. Deinde ipse Christus (vt omnes Euangelistæ testantur) comedit agnum paschalem. Si autem carnes ex se essent immundæ & illicitæ, Christus totius perfe

1. Cor. 8.

Rom. 14.

1. Tim. 4.

ctionis & virtutis exemplum, nunquam comedisset. Accedit ad hæc omnia Ecclesiæ in hac parte definitio. Cõcilium nanque Braccarense primum, capite quarto decimo suorum Decretorum sic definitio. Si quis immũdos putat cibos carneum, quas Deus in vsu hominum dedit, & non propter afflictionem sui corporis, sed quia immunditiam putauerit, ita abstineat ab eis, vt nec olera cocta cum carnibus perguster, sicut Manichæus & Priscillianus docuerunt, anathema sit. hęc Concilium. Post tam expressa scripturæ sacræ & Ecclesiæ testimonia non est quod iam amplius de hac re disputemus. Verùm supereſt, vt respondeamus cuidam obiectioni quæ pro errore Græcorum fulciendo adduci posset. In concilio siquidem ab apostolis Hierosolymæ celebrato, de quo in quintodecimo cap. Act. Apostolorum fit mentio, cum de hac re fieret disputatio, sic lata est sententia: Visum est enim spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos, bene agetis. hæc ibi. Quæ verba nullo modo nostrę sententiæ repugnant, quoniam illa ab apostolis pro tunc prohibita sunt, & non quia ex se mala, aut quia lege diuina interdicta: sed prohibita sunt propter Ethnicos, qui nouiter conuertebantur ad fidem. Iudæi enim maximè horrebant comedere immolata simulacrorum, siue idolothyta, & suffocatum. Apostoli autem timentes ne Iudei conuersi, occasione cibi quem horrebant, separarẽtur à cõmunione fidelium, præceperunt fidelibus vt ab illis cibis abstinerent, ne occasione cibi perderent fratres, quos fortè ad dominum possent conuertere, à talibus cibis abstinendo. Hoc autem ita esse facile conuincimus. Nam vt de cæteris taceam, inter cibos illic annumeratos sunt immolata simulacrorum, de quibus Apostolus dicit esse licitum comedere, modò non sit conscientia idoli: id est, dummodo hoc propter idoli reuerentiam non faciat, credens fortè aliquid numinis esse in idolo. Sic enim ait in prima ad Corint. epistola:
1. Cor. 8. De esciis autem quæ idolis immolantur, scimus quia

vihil est idolum in mundo,& quòd nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dij dicãtur,siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dij multi,& domini multi) nobis tamen vnus Deus,pater,ex quò omnia , & nos in illo: & vnus dominus Iesus Christus,per quẽ omnia , & nos per ipsum. Sed non in omnibus scientia. Quidam autẽ cum conscientia vsque nunc idoli , quasi idolothytum manducant: & conscientia ipsorum cum sit infirma,polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducauerimus, abundabimus : neque si non manducauerimus,deficiemus . Videte autem ne fortè hæc licẽtia vestra,offendiculum fiat infirmis.hæc Paulus. Ex quibus verbis clarè patet,licitum esse comedere, ea,quæ immolata fuissent idolis, modo conscientia idoli non adesset. Verùm etsi hoc ei esset licitum , si videret alium ex hoc scandalizari , à cibo aliàs licito deberet abstinere, ne fratrem suum occasione cibi perderet. Nullus est ergo cibus nobis diuina lege prohibitus:sed iuxta licentiã nobis à Saluatore datam,de omnibus cibis qui apponuntur nobis , licebit manducare.

SEcunda est hæresis huic proximæ opposita, quæ asserit , quoslibet cibos quolibet etiam die omnibus sine omni discrimine esse licitos,quamtumlibet per Ecclesiasticas sanctiones fuerint prohibiti.hæc est hæresis Iouiniani, vt patet ex Aug. libro de hæresi. ad Quod vult Deu,ca. 82. Hic Iouinianus monachus fuit Romæ tempore beati Hier.contra quem idem Hier.scripsit. *Iouinianus.*

Est etiam error Valdẽsium,qui tempore quadragesimæ carnem & oua, & reliqua prohibita comedebant, dicentes nullum esse peccatum hoc facere , imò dicebant Ecclesiam non posse talem ciborum abstinentiam præcipere,& in tali abstinentia à canibus dicebãt nullum inesse meritum.Hunc eundem errorem hoc nostro tempore amplexati sunt Lutherani, qui omnia feria sexta & sabbatho , & in omnibus diebus quadragesimæ carnes effrænatè comedunt . Audiui ipsemet hoc mense, quo hæc scribo , videlicet in mense Maio, anno domini M. D. XXXIII. à quodam viro probo Colonienſi, quòd ipso eunte ad nundinas, quæ *Luther.*

habentur Francfordiæ, quæ ciuitas est superioris Germaniæ, tempore quadragesimæ in quolibet fermè oppido ante Francfordiam nullũ cibus illi aut socius eius, aut quibuslibet aliis aduenientibus dabatur ab hospitibus, præter carnes: quas si aliquis reſpuebat ob temporis reuerentiam, & Ecclesiæ statutum, nullo modo illi volebant aut panem aut vinum venale tribuere. Francfordiæ autem dicebat mihi rem mitius agi propter nũdinas, quæ tunc tempore quadragesimæ ibi habebantur, vt libẽtius ad illas quisque veniret. Dicebat enim toto tẽpore quadragesimæ carnem simul & pisces omnibus propinari: neminem tamen ad aliquem cibum cogi, sed liberam cuique manere facultatem edendi quod libuisset. De eadem autem hæresi suspicionẽ non modicam præbuit multis Erasmus Roteroda. vir vtinam tã pius quàm doctus: nescio an plenè & rectè ab hac se purgauerit suspicione: nã in multis suis scriptis apertissimè hanc videtur docere sententiam: è quibus vnum & alterum indicabo lectori, vt ex illis coniiciat quid ille velit. In epistola præposita paraphrasi primæ ad Corin sic ait: Mihi purioris Christianismi videtur, magisque consentaneum euangelicæ & apostolicę doctrinę, si nullum certum cibi genus præscribatur: sed admoneantur omnes, vt quisque pro corporis habitu vescatur, quæ maximè conducunt bonæ valetudini: non ad luxum, sed ad sobrietatem, cum gratiarũm actione ac studio bonæ mentis hæc Erasmus. Et in paraphrasi octaui capitis primæ ad Corin: sic ait: Approbo quod dicis: Esca non commendat nos Deo. Cum enim Deus vniuersa creauerit ad vsus humanos, neque quicquam à nobis exigat præter vitæ pietatem, quid illius refert, piscium an quadrupedum an volatilium carnibus vescamur? Nihil enim pietati quicquam vel addit vel adimit horum delectus. superstitiosum facere potest, pium nequaquam. Christus nullum horum discrimẽ docuit. Proinde temeritas sit, si quis homunculus conetur quẽquam huiusmodi cõstitutionibus onerare. Pro suo quisque corporis affectu vescatur quibus velit, modò sobriè parcé que, super omnibus gratias agens Deo. Hucusque

Erasmus. Roteroda.

que Erasmus. Candidum lectorem obtestor per Christi passionem, & illius supremum iudicium, vt omni affectu procul semoto, cõsideret quid ex his Erasmi verbis colligi possit. Nónne hic apertissimè & luce clarius docet, nullum esse meritum in ciborum delectu? in abstinentia à carnibus & lacticiniis? imò dicit esse puriorem Christianismum, & magis euangelicæ & apostolicæ doctrinæ consentaneum, à nullo cibi genere abstinere. De hac re fuit à Parisiensibus theologis communi illorum censura notatus. Sed illorum censuræ sic ille respondit, vt non videatur de huius hæresis suspicione se malè purgasse. Nam etsi fatetur se nolle præpositorum Ecclesiæ obedientiam lædere, neque velle, vt quisque pro libito cõtra Ecclesiæ statuta vescatur carnibus aut aliis cibis tempore quo ab Ecclesia sunt interdicti: tamen in ea sententia persistit, vt dicat nihil proficere ad pietatem ciborum discrimen: & esse magis Christianæ doctrinæ conforme, si talis ciborum delectus statuto Ecclesiæ tolleretur: quoniam (vt ait) Christus nullum ciborum delectum docuit. Admittit etiã carnium abstinentiam, sed hanc liberam esse optat: vt quisque suo arbitrio, & non lege cogente à carnibus abstineat. Nam in responsione ad primam de hac re Parisiensium censuram, sic ait: Arbitror autem puriorem fuisse Christianismum temporibus apostolorum ac martyrum, quam nunc, quando sic refrixit hominum charitas. At illis temporibus, cùm nullum esset præscriptum de ciborum discrimine, plures vltro abstinebãt à carnibus, quàm nunc faciunt coacti lege. hæc Erasmus. In quibus verbis satis apertè indicat, bonum esse abstinere à carnibus: sed malum esse alios ad hoc faciendum lege cogere. Et si ita sentit, in alium errorẽ labitur similem errori Ærij, qui dixit non esse bonum hominem ad ieiunium cogere: sed liberum fore cuique cum voluerit ieiunare. Sed de hoc Ærij errore infrà in titulo de ieiunio hæresi secunda disputabimus. Hoc ergo errore dimisso, ad priorem hæresim de ciborum delectu reuertamur. Huius hæresis expugnatio, ex alio quod infrà discutiemus pendet, videlicet an Ecclesia possit aliquam

legem de nouo ſtatuere: de qua re dicemus infrà in titulo de Eccleſia. Verum quantum pro nunc poſſumus diſſeremus. In veteri Inſtrumẽto reperimus laudatam abſtinẽtiam aliquorum ciborum & potuum, qui etiam lege diuina non erant prohibiti. In lib. nanque Numerorum talis deſcribitur lex Nazaræorum Vir ſiue mulier cum fecerit votum vt ſanctificẽtur, & ſe voluerint domino conſecrare, à vino, & omne quod inebriare poteſt, abſtinebunt. Acetum ex vino & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent: vuas recentes ſiccáſque non comedent cunctis diebus, quibus ex voto domino conſecrantur: quicquid ex vinea eſſe poteſt ab vua paſſa vſq; ad acinum non comedent. Sed ad hoc & ad alia, quæ de veteri teſtamento afferri poſſunt, reſpondebunt fortè, in veteri lege fuiſſe licitam, imò meritoriam talium ciborum abſtinentiam, quia per illã obedientia præſtabatur domino illam præcipienti: in lege autem euãgelica non licere iam talem ciborũ eſum conceſſerit. Sed hoc facillime reiicimus. ſi conſideret quiſque non minus eſſe licitũ in veteri lege bouis & ouis eſum, quàm nunc in lege euangelica. Sicut enim nũc omnes cibi ſunt à Deo permiſſi, ita & tũc bos & ouis & capra, & alia animalia, quę ruminant & vngulam habent diuiſam, erant cõceſſa, vt patet ex Leuitico & Deut. Sed non obſtante tali indulgentia & conceſſione illorũ ciborum tunc in veteri lege ante promulgationem euãgelij, licitè quis imò meritoriè ab illis cibis abſtinebat, ergo & nũc ab eiſdem licitè & meritoriè abſtinebit: cũ par ſit vtrobiq; ratio, & æqua pro vtroque tẽpore illorum ciborum cõceſſio. Quod autẽ diximus pro tẽpore veteris legis meritoriè aliquem à carnibus abſtinuiſſe, ſatis conuincitur per id quod Matthæus de Ioanne Baptiſta ait: Ipſe autem Ioannes habebat veſtimẽtum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius erat locuſtæ & mel ſylueſtre. Ecce iam vides Ioannem Bapt. à carnibus abſtinuiſſe: nec in hoc erraſſe dicere poterunt, quem conſtat ex vtero matris ſanctificatum fuiſſe. Quòd ſi per hoc non

Num. 6.

Leuit. 11.
Deut. 13.

Matt. 3.

meritorie egit, cur de hac re tantopere eum Euangelista laudauit? Præterea post & prædicatum à Christo Euangelium, in quo omnium ciborum esum Christus concessit, apostoli in vnum congregati Hierosolymis, pro spicientes tranquillæ cõuersationi eorum qui ex Iudæis & Gentibus conuertebantur, decretum quoddam ædiderunt in hunc modũ: Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis. Tunc iam percontabor Valdenses & Lutherum, an apostoli sic decernentes erraue rint, an iustè diffinierint? Absit vt dicant apostolos post receptum iam spiritum sanctum in re tam seria omnes concorditer errasse, maximè spiritu sancto illis tũc assistente: sic enim dicunt: Visum est spiritui sancto & nobis. Si ergo apostoli tunc in vnum cõgregati, iusta quada m de causa moti, prohibere potuerũt esum suffocati & sanguinis, cur etiam modò Ecclesia, aut cõcilium generale illam repræsentãs, illos eosdem, aut alios similes cibos ob aliquas causas iustas prohibere non poterit? Nunquid detrudemus nunc Ecclesiã ad angustiores limites, quàm ante, vt ea nunc non possit, quæ ante iustè poterat? Quòd si hoc dicunt, ostẽdant literas à Deo de cœlo missas, per quas reuocauit autoritatẽ & potestatem, quam olim Ecclesiæ suæ cõcesserat. Rursum, inter Ecclesiastica dogmata per beatum Aug. collecta, vnum habetur in hũc modum: Sacratæ virginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigãdi corporis abstinẽtibus à vino vel carnibus, nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est. hæc ibi. Adde, quòd ab ipsis Ecclesiæ nascentibus primordiis talis fuit apostolicorum virorum cõsuetudo, vt à pluribus cibis abstinerent. Philo siquidem sapientissimus vir, apostolis coæ-uus, de Christianorum vita loquens, hæc dicit, vt eum citat Euseb. 2. lib. historiæ Ecclesiasticæ, ca. 17. Atque in ipsis diebus in terra recumbentes (sicut antiqui moris fuisse dicitur) vinum quidem nemo omnino ne gustu quidem contingat, sed nec quamlibet carnem: tantum

Act. 15.

Philo.

autem áqua sit eis poculum, & panis cum sale vel hysopo cibus. hæc ibi Eusebius. Postremò iam audiamus Ecclesiæ definitionẽ. Concilium siquidem Toletanum octauum ca. 9. sic definit: Et etiam quicunque quadragesimæ dies, quæ anni totius decimæ putantur, quæ & in oblatione ieiunij domino consecrantur, quibus etiã saluberrimè cõditio humani generis expiatur, dum à quatuor mũdi partibus ad hanc homo religionem creditur adducitur, & quatuor elemẽtis formatur, & propter transgressionẽ decalogi, quatuordecies conuenienter affligitur, illi qui temerariè hæc omnia contẽnunt, nec voracitatis ingluuiem frænant, & quod peius est, paschalia festa illicitorum esuum perceptione prophanant: quibus ex hoc adeò acerrimè interdicitur, vt quis quis sine ineuitabili necessitate, atque fragilitate, & euidente langore, seu etiam impossibilitate ætatis, diebus quadragesimæ esum carnium præsumpserit attentare, non solum reus erit resurrectionis dominicæ, verumetiam alienus ab eiusdem diei sancta cõmunione: & hoc illi cumuletur ad pœnam, vt ipsius anni tempore ab omni esu carniũ abstineat gulam, quia sacris diebus abstinentię oblitus est disciplinam. hæc Cõcilium. Cuius definitioni quẽlibet Christianum magis oportet obedire, quàm cuiusuis cõcilio malignãtium Vandensium aut Lutheranorũ. Sed iam videamus quæ nobis obiectant. Primo enim obiiciũt id, quod Dominus dixit discipulis suis, cùm eos ad prædicandum misit: In eadem (inquit) domo manere, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Et rursum: In quamcũque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis. Cui obiectioni respõdemus, illa verba Christi non ad omnes Christianos pertinere, sed ad Apostolos solum: nec illis pro toto tempore futuro sunt dicta, sed pro illo duntaxat tẽpore, quo ad illud iter mittebantur. Quibus enim tunc dicitur: In viam Gẽtium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: postea dicitur: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Deinde illis verbis (vt Theophyl. admonet) solum docet apostolos & aposto-

Luc. 11.

lorum nomine reliquos prædicatores Euãgelij, vt contenti sint cibo & potu qui offertur ab ijs, apud quos diuersantur, neque eos debere quærere delicatiores cibos quàm sint ij, qui offeruntur ab iis, quibus prædicãt. Adde quòd etsi ad omnes illa verba pertinerent, nihil ex eis colligitur, nisi quòd nobis iã permittebatur aut indulgebatur quilibet cibus, etiam qui ante in lege erat prohibitus: non autem est præceptum ibi, sed libera quædam facultas concessa. Quòd si per hoc, quòd sub imperatiuo modo posita sunt, contendis esse præceptum, & non indulgentiam, ad hunc modum oportebit te etiam fateri præceptum esse quod dominus in Leuit. dixit: Omne animal quod habet vngulã diuisam, & ruminat, comedetis. Quòd si concedis, concedas etiã oportet Ioannem Bapt. peccasse, quia iuxta præceptum non fecit, cum nullum tale animal comedit. Certum est ergo, illud esse intelligendum iuxta indulgentiam: vt sit sensus: Omne animal quod habet vngulam diuisam & ruminat, comedetis, id est, poteritis comedere. Et hoc modo exponit beatus Augustinus illum locum in libro de opere monachorum, cap. 6. Ad hunc etiam modum capienda sunt illa Euangelij verba: In quancunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis: id est, licitum erit vobis manducare de omnibus quæ apponuntur vobis: vt videlicet intelligatis nullum iam per me esse vobis prohibitum cibum, nisi vos ipsi pro libito ab eis abstinere volueritis, aut in posterum à meis successoribus vobis interdictum fuerit. Secundo obiiciunt id quod dominus apud Matthæum ait: Quod intrat in os, non coinquinat hominem: sed quod exit de ore, id coinquinat hominem. Ergo comedens carnes in quadragesima non peccat. Respondemus, fatentes cibum nullum ex sua natura posse maculare animæ substantiam: sed voluntas deprauata, qua contra præceptum ecclesiasticum carnes comedit, illa est quæ coinquinat hominẽ. Illa autem praua voluntas solicitans ad inobediẽtiam, est intima homini, & exit de corde, & inde peruenit ad os per praui operis executionem. At hunc modum

Leuit. 11.

Matt. 15.

dicimus etiam(vt Paulus ait) quòd esca nos non commendat Deo. Esca enim ipsa nec meliores, nec peiores facit, sed obedientia, qua obedientes præcepto Ecclesiæ abstinemus ab aliquibus cibis, commendat nos Deo, & meliores facit: inobedientia autem peiores. Sed iam discutere etiã oportet id, quod pro se adducit Erasmus: Christus (inquit ille) nullum docuit ciborum discrimen, ergo purioris Christianismi erit, si nullus habeatur ciborum delectus. Quantum hæc collectio valeat, vel mediocriter doctus si bene consideret, intelliget. Nam ad hunc modum oportet etiam colligere, quòd purior esset Christianismus, si omnes procul ab Ecclesia abigerẽtur cæremoniæ, quoniam Christus aut nullas, aut paucissimas docuit cęremonias. Eadem ratione fatendum etiam erit, quòd purioris Christianismi esset, si corpus dominicum daretur cœnatis, quàm si daretur ieiunis: quoniã Christus saluator noster nec verbo, nec exẽplo docuit dare ieiunis, cum ipsemet corpus suum apostolis cœnatis dederit. Non enim consequens est, vt quia Christus redemptor noster hoc aut illud non docuit, ideo longè sit à puro & vero Christianismo. Ille purior est Christianismus, qui propius accedit ad vitam & imitationẽ Christi, & apostolorũ eius. At Erasmus ipse in responsione ad Parisienses fatetur, tẽpore apostolorum, quum nullus erat præscriptum de ciborum delectu, plures abstinuisse à carnibus, quàm nunc Purioris. Ergo Christianismi erit, abstinere à carnibus ad domãdam carnis rebellionem, quàm vesci carnibus, quæ corpori vires nimias ministrãt, vt suam possit exercere tyrannidem. Cæterum quod Christus nullum docuerit ciborum delectum, forte Iudæorũ imbecillitas fuit causa. Iudæi siquidem putabãt cibos, quos lex Mosaica interdixerat, esse natura malos & immundos, ac perinde vetitos: & si Christus saluator noster adhuc pgeret carnes & alios cibos prohibere, in suo fortè confirmati fuissent errore, & in alium ducerentur, vt crederent etiã carnes esse natura malas, quẽadmodum Manichæi impiè sentientes opinati sunt. Vt igitur ab hoc errore Christus saluator noster Iudęos auocaret, noluit vllum

ciborum discrimen docere. Postea verò quam Ecclesia ex Gentibus collecta, spiritu sancto suggerente, fuit satis edocta, nullum cibum esse natura malum, sed omnem creaturam bonam esse, nihilque esse reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, Christus qui nobiscū est vsque ad cōsummationē seculi, Ecclesiam suā docuit leges statuere, quibus aliqua ciborū genera certis aliquibus temporibus interciderent: vt pabulo nimis nutrientē, corporis sublato cogatur animæ nutui deseruire. Nā domitores equorū nō verbera solū adhibent ad domandum, sed cibum etiam aut cibi fortioris genus subtrahunt fœnum pro hordeo tribuētes, vt fame debilitetur equulorum nimis effrænata vis. Sunt enim escæ quælam, quæ non solum nutriunt corpus ad vitam, sed inflammant ad libidinem. Ab his abstinere non parum conducit ad veram pietatem augendam. Qui plura de hac re videre optat, legat Iodochum Cuchthoueum in propugnaculo Ecclesiæ, quod contra Lutheranos ædidit, in quo satis diffuse hanc rem pertractat,

CIRCVNCISIO.

VNus error, asserens adhuc in noua lege debere paruulos circūcidi. Verum de hoc errore inferius dicemus in titulo Lex, vbi probabimus omnia legalia iam cessasse: quo facto, actum etiam erit de circuncisione.

CHRISTVS.

CHristus, nomen est vnius personæ duas naturas habentis, diuinam videlicet, & humanam. Hanc enim esse fidem rectam Athanasius ait, & catholica prædicat Ecclesia, vt credamus & confiteamur quia dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est. Deus est ex substātia patris ante secula genitus, & homo est ex substantia matris in seculo natus. Cum ergo plures exortæ sint circa personā Christi hæreses, hoc ordine eas pertractabimus: & primò de illis dicemus, quę circa naturā eius diuinā versantur, deinde illas pertractabimus, quæ solum naturā humanā tangere videtur.

Postremò de illis disseremus, quæ totam respiciunt personam in duabus naturis existentem.

Prima ergo de hac re hæresis est quę negat Christũ fuisse deũ, sed solã naturã habuisse humanam. Huius hæ-
Ebion. resis primus autor (quod sciam) fuit Ebion quidã, apostolis coæuus, quoniam anno domini octogesimo sub Domitiano Cæsare & Cleto Papa floruit. Contra hunc Ebionem (vt dicit beatus Hyeronimus lib. de Ecclesiasticis scriptoribus) Ioannes omnium nouissimus scripsit Euangeliũ, rogatus ab Asiæ episcopis. Ideo compulsus est diuinam edicere nariuitatem. Post hunc Ebio-
Cerinthus. nem, vel vt verius dicã, eodẽ tẽpore quo Ebion, Cerinthus eundem tenuit errorem. Philaster tamen hunc er-
Carpocrates rorem Carpocrati cuidam tribuit, tanquã primo illius patrono, & post illum Cerintho, & deinde Ebioni, qui dicit fuisse Cerinthi discipulũ. Post istos (vt idem Phi-
Theodotus. laster ait) hũc errorem tutatus est Theodotus quidam Bizantinus, qui in persecutione positus, Christũ saluatorem negauit. A quo tempore cœpit docere Christũ esse purum hominem, & non deum. Hoc autem fecit, credens hoc medio negationis opprobrium à se reiicere. Cogitauit enim apud se, quòd si quis illi negationis crimen impingeret, responderet, quòd hominem negauerat, non Deum. Beatus tamen Augustinus hæc omnia tribuit cuidam Theodotioni. Nescio tamen vbi litera sit corrupta, an apud Philastrum, in cuius libro hic hæreticus vocatur Theodotus, an apud Augustinũ, vbi vocatur Theodotion. Certũ est enim ex Eusebij historia ecclesiast. fuisse quendam hæreticum Theodotũ nomine qui docuit Christũ fuisse purũ hominem, & ob id à Victore papa fuisse ab Ecclesia ejectũ. An autem Theodotiõ alius hoc etiã senserit, me latet. Fuit etiam
Artemon. error iste cuiusdam Artemonis, de quo Eusebius libro quinto, capite 28. historiæ eccle. Post istos eudem erro
Paulus Samosa. rem amplexatus est Paulus Samosatenus in Syria, qui dixit Christum fuisse quidem hominem iustum, non autem Deum. Hic sub Seuero imperatore vixit, & Vi-
Photinus. ctore papa huius nominis primo. Cui successit in eodẽ errore, velut discipulus magistro, Photinus quidã, qui

errorem iam deficientem sic instaurare & confirmare nitebatur, vt illum erroremdefendentes, Photiniani, & non Pauliani dicerẽtur. Istorũ ergo omnium cõmunis fuit error, Christũ purũ hominẽ fuisse ex vtroque sexu natũ, nec ante Mariã eius matrẽ extitisse. Arriani autẽ etsi credãt Christũ non ex vtroque sexu natũ, eũ tamẽ puram esse creaturã arbitrantur, dicuntque illũ non natura, sed adoptione filiũ Dei. Verũ cum istis obiicitur, ex sacris literis conuinci Christũ esse filiũ Dei, fatẽtur, cũ hoc tamẽ dicunt illũ esse creaturã, quia filiũ Dei ipsi dicunt esse quandã Dei creaturã, & spiritũ sanctũ aliã creaturã productã à filio. Ideo contra istos Arrianos nihil nunc agemus, sed ad alium locũ differemus, quando de Deo, & vnitate illius essentiæ, & trinitate personarũ disseremus. Cùm ergo hoc sit vnũ ex præcipuis nostræ fidei fundamentis. Christũ videlicet esse verũ Deũ dei filium, illud oportet ostendere esse firmissimum, & pluribus sacræ scripturę testimoniis roboratũ. A primo ergo Euangelio, videlicet Matthęi, incipientes, per reliquos noui instrumẽti libros discurramus. Baptizatus autẽ Iesus (ait Matthæus) confestim ascendit de aqua: & ecce apertisunt ei cœli, & vidit spiritum dei descendentem sicut columbam, & venientem super se: & ecce vox de cœlo, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Vides hic non solum de terra, sed de cœlo testimoniũ, qualiter Christus est filius dei. Et iterum apud eundem: Venit autẽ Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerũt: Alij Ioannem Baptistam, alij autem Heliam, alij verò Hieremiam, aut vnum ex prophetis. Dicit illis Iesus. Vos autem quem me esse dicitis? Respõdens autem Simon Petrus, dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Et hic vocatur à Petro filius Dei viui, nec tamen pro hoc dicto reprehensus est, imò potius laudatus. Postquã etenim Petrus sua verba finiuit, statim Christus subiũgit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Rursum idem Matthæus enarrans Christũ in monte transfiguratũ, & Pe-

Matt. 3.

Ibidem.

Mar.17. trum petērem ibidem manere, ait: Adhuc eo (videlicet Petro) loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Hoc etiam Mar.9. narratur à Marco & Luca. Præter hoc tamen Marcus Luc.9. aliud expressius habet testimonium. Describens siquidem examinationem, quàm summus sacerdos de Christo faciebat, ait: Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi: Ego sum. Nullum certè expressius testimonium poterit adferri pro hac fide confirmanda. Lucas verò enarrans Gabrielem angelum de cœlo ad virginem missum, verbáque eiusdē angeli ad Luc.1. virginem referens, sic ait: Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi dominus Deus sedē Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Iam vides eū vocatū ab angelo filiū altissimi. Sequitur: Dixit autē Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniā virū nō cognosco? Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: ideòque & quod nascetur ex te sanctū, vocabitur filius Dei. Et Elizabet cum visitatur a virgine Maria, habēte iam in vtero Iesum, exclamat voce magna, & dicit: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde mihi hoc, vt veniat mater domini mei ad me? Adhuc Iesus est in vtero paruulus corpore, & vocat eū Elizabet dominū suū. Qualiter quæso dominus illius esse potest, si præter humanā naturā non haberet diuinam secundū quā & dominus est Elizabet, imò omniū creaturarū? Iam opus est, vt audiamus aquilā illā sublimem, Ioannē euangelistā, qui supra pectus domini in cœna recubuit, cui & reuelata sunt secreta cœlestia: in Ioan.1. principio (inquit) erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sequitur: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbū vocat filiū Dei, quem & vocauit Deum, dicens: Et Deus erat verbum. Hunc filiū Dei factum esse hominem declarauit, dicēs:

Verbum caro factum est. Rursum, cum dixisset Iesus Iudeis: Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eũ: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequã Abraham fieret, ego sum. Si Christus ante carnis nati- *Matt.1.*
uitatem non extitit, quomodo verum est quod ait: Antequam Abraham fieret ego sum, cum Abraham præcesserit Christum iuxta carnis natiuitatem plusquam mille annis? Et alibi vocatur filius Abraham. Non est ergo possibile, vt filius sit ante patrem, nisi aliam habeat naturam nempe diuinam, secundum quàm filius Abrahæ non sit, & prior illo sit. Præterea idem Iesus *Ioan.11.*
Christus Lazarum mortuum suscitaturus, Martham sororẽ Lazari alloquens, ait: Ego sum resurrectio & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternũ. Credis hoc? Ait illi: Vtique domine, ego credidi quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti. Paulus etiam vas electionis, qui vidit arcana Dei, non semel tantum aut iterum de hac re præbet testimoniũ, sed frequentissimè. In epistola, siquidem ad Romanos sic eos alloqui incipit: Paulus seruus Iesu Christi, vo- *Rom.11.*
catus apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui Prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum, &c. Obserua hic, quòd primò dixit, prædicationem Christi esse Euangelium Dei: ex quo satis apertè conuincitur Christũ esse Deũ. Deinde subiungit Christum esse prædestinatum siue declaratum aut manifestatum filium Dei ex resurrectione mortuorũ. Per hoc enim q̃ seipsum suscitauit declaratus est Deus. Nam etsi multi ex mortuis suscitati sint, nullus tamẽ propria virtute surrexit, sed ab alio suscitatus est, nempe ab ipso Deo, & ab aliis sanctis ministerio quodam, hoc est precibus ad Deum fusis, *Ibidem.8.*

qua Deus exaudiens, mortuum pro quo sanctus orat, suscitat. Christus autem cùm seipsum suscitauit, á mortuis propria virtute, per hoc declarans est filius Dei. Et
Roma.2. iterum idem Paulus ait: Secũdum duritiem tuã, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. qui reddet vnicuique secundũ opera eius. Ecce vides hic iudicium Christi vocatum iu-
Roma.14. dicium Dei. Beatus enim Paulus Apostolus dicit opor-
Ioan.5. tere nos omnes manifestari ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque prout gesit in corpore suo, siue, bonum, siue malum. Et cum pater omne iudicium de-
Iacob.4. derit filio, & cùm iuxta beatũ Iacobũ vnus sit legislator & iudex, cõuincitur inde vt Christus sit Deus, cum non sit aliud futurum iudicium, quàm illud quod Christus in fine facturus est: hoc autem Paulus vocat iudi-
Rom.9. ciũ Dei, Christus ergo Deus. Et in eadẽ epist. iterũ ait: Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secũdum carnem, qui sunt Israelitę, quorũ adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa quorũ partes ex quibus est Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen. Nihil poterat ad ostendendam Christi diuinitatem ex-
1.Cor.8. pressius dici. Rursum in epistola. 1. Corint. sic ait De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolũ in mundo, & quòd nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen vnus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, & nos per ipsum. Hæc ibi Paulus. Si ergo vnus solus est Deus, & nullus alius præter illum, coassumitur in vnam deitatis naturam dominus Iesus Christus, per quem Paulus ait facta esse omnia: ergo Christus est Deus. Et in 2.
2.Cor.3. epist. ad Corin, ait: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus, manifestati quoniam epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta non atramẽto, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cor-

dis carnalibus. Epistolam Christi vocat Apostolus Corinthios, quia illi Christi mandata & leges apud ipsos tanquam apud aliqua literarum monumenta conserua bant. Hanc autem epistolam dicit Paulus à se ministra tam: vt sicut legis veteris Moses olim fuerat minister, sic etiam ad legem euangelicam vulgandam & prædicandam minister fuit. Et hanc scriptam non atramento, sed spiritu Dei viui. Scripta est ergo à Deo in cordibus nostris, quemadmodum per Hiere prophetam dixerat: Post dies illos, dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. *Hiere.31.*
Si ergo Corinthij sunt epistola Christi, & hæc est scripta à Deo, Christus igitur Deus. Illius siquidem est epistola à quo scribitur, nisi cum fortè quis minister est alterius, vt alio dictante quis scribat: tunc enim epistolam dicemus esse ius qui dictauerat, etsi ipse non scribat. Hic autem idem est dictare & scribere, idem dictãs & scribens. Cum enim scripta sit epistola à deo, non autem scribit Deus alio quopiam dictante, epistola verò dicitur esse Christi manifestè conuincitur Christum esse deum. Et in epist. ad Philip. sic ait: Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo. Quid clarius expectari potest, quàm quod Paulus hic dicit ad confirmandam Christi diuinitatem? Et in epistola ad Titum sic admonet, dicens: Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, nõ fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, vt doctrinam Saluatoris nostri dei honorent in omnibus. hæc Paulus ibi, vbi apertissimè vocat Saluatorem deum. Ex omnibus reliquis epistolis Pauli poteram similia adferre testimonia: verùm ne tædio afficiam lectorem, & vt breuitatem, quam à principio operis tenere statui, non excedam, omnibus illis prætermissis, ad epistolam quam ad Hebræos misit accedamus, quoniam in illa videtur Paulus velut ex professo & instituto hanc rem disserere. Sic enim ait: Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi *Philip.2.* *Heb.1.*

in filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos tuos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: Thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Hæc & alia multa ibi Paulus de Christo loquitur, quibus & diuina & humana eius demonstratur natura. Verum prædicta plenius discutiamus. Si ergo Christus adoratur ab angelis, oportet vt sit Deus, cum solus ille sit adorandus. Deinde si factor est angelorum, & sedem habet in seculum seculi, oportet vt Deus sit, quoniam nullus alius angelos fecit, nisi solus Deus. Rursus, qui iuxta humanam naturam paulò minor angelis est factus, quomodo poterat esse angelorum conditor, si aliam non haberet naturam præter humanam? Christus igitur Deus. Quod autem unctus dicitur præ participibus suis, hoc iuxta humanam naturam accipiendum est vt videlicet unctio non referatur ad diuinam naturam, sed ad humanam. Deus igitur & homo Christus: Deus natura, homo verò dispensatione quadã, similis nobis per omnia factus quãdo factus est ex muliere secudũ carnẽ. Vt Deus angelos cõdit, vt homo ungitur oleo excultationis præ participibus suis. Et ista quidẽ adeò aperta sunt, vt nullo modo possint subterfugere, dicentes Christum esse filium dei adoptione: sed oportet eos dicere eum esse filium dei natura. Nam filius adoptione est omnis iustus, qui prædestinatus est à Deo in adoptionẽ filiorum in hæreditatem gloriæ. At nullus purus homo quantumlibet iustus, quantumlibet adoptatus, condit angelos, nec adoratur ab angelis, nec sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Quæomnia cum soli illi qui natura Deus est, conueniant, conuincitur Christum esse verè filium dei, & verum deum. Beatus etiam Petrus huius rei testimonium sæpe repetit. In priore siquidem epistola dicit Christum sedere in dextera dei, pro

1. Pet. 3.

fectum in cœlum subiectis sibi angelis,& potestatibus & virtutibus. Et in 2. epist. sic ait: Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus vobis domini nostri Iesu Christi virtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum huiusce modi à magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. hæc ibi Petrus. Beatus Ioannes Apostolus & Euangelista in sua prima canon. epistola de hac re apertissimum profert testimonium, dicens: Et scimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus deum verum, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna. Quid hic garrire possunt hæretici, dicentes Christum esse filium Dei non natura, sed adoptione? Vide quoties vno contextu eos reiiciat Apostolus. Vocat enim Iesum Christum verum filium Dei. At qui sola adoptione est filius, non est verè filius, sed filius cum additamento, videlicet adoptione filius. Et ne vllus tergiuersationi pateret locus, addidit: Hic est verus Deus, & vita æterna. Quibus verbis nihil obici potest. Præterea ipsemet Christus ait: Opera quæ ego facio in nomine patris mei, ipsa testimonium perhibent de me. Videamus ergo opera eius, & discutiamus num ex eis poterimus conuincere Christum esse deum. Primò quidem peccata dimittit. Cùm enim paralyticum quendam Christo offerrent aliqui, vt ab illo sanitate donaretur, eorum fidem vt vidit Iesus, dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua. Remittere autem peccata soli Deo conuenit. Nam etsi sacerdotes peccata dimittant, hoc faciunt ministerio quodam, non autoritate vt Saluator fecit. Præterea cogitationes hominum cognoscit. Hoc autem duplici testimonio comprobamus. Cum enim Pharisæi & Scribę audissent Christum paralytico dicentē: Remittuntur tibi peccata tua: cœperunt cogitare, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias: Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum

respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris, &c. Et iterum, cum eiecisset ab homine quodã dæmonium mutum, quo eiecto cum loqueretur mutus, & admirarentur turbæ, quidam ex eis dixerunt. In Beelzebub principe dæmoniorum eicit dæmonia. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebãt ab eo. Ipse autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, &c. Iam vides Christum inspicientem cogitationes hominum. At solus Deus est qui illas inspicere valeat. Homo enim (vt est in 1. Regum) videt ea quæ foris patent. Dominus autem intuetur cor Et Propheta regius ait: Scrutans corda & renes Deus. Rursus, miraculorum claritas quæ Christus operatus est, eandem astruit naturæ diuinæ in Christo fidem. A seculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati: qualiter Christus aperuit imponens lutum super oculos eius. Qui postmodum in vtroque homine iam sanus, dicebat: Nisi esset hic à Deo, nõ poterat facere quicquam. Veriorem habet fidem de Christo hic cęcus, quàm Cerinthus, aut Ebion, aut Paulus Samosatenus, aut Photinus, & reliqui eiusdem farinæ. Et vt alia miracula omittamus, de mortuis ab eodem suscitatis dicamus. Suscitauit Lazarum verbo solo, dicens: Lazare veni foras. Suscitauit filium viduę etiam solo verbo, dicens: Adolescens tibi dico surge. Et filiam archisynagogi non solum verbo, sed tactu manus. Sic enim ait Matthæus: Et cum eiecta esset turba intrauit, & tenuit manũ eius, & dixit: Puella surge. Et surrexit puella. Iam quo pacto non est vita secundum naturam cui mortui obediunt? qui nõ solum sermone mortem potuit repellere, sed tactu manus? ostendens per hoc viuificum esse suum corpus: quod esse non poterat, nisi quia coniunctum erat vitę, scilicet diuinitati, in qua omnes viuimus, mouemur, & sumus.

Psal 7.

Ioan. 9.

Ioan. 6.

Luc. 7.

Matt. 9.

Iam videamus, quis est qui potest solo imperio & sermone à morte reuocare ad vitam, nisi solus Deus? quoniam etsi homines quoque suscitauerint mortuos, non in sua tamen virtute hoc fecerunt, sed in Christi nomine. Aliud si quidem est rogare, aliud imperare, aliud est mere-

mereri, aliud donare. Helias quidē ſuſcitat, ſed orans, non imperās. Heliſæus etiam cum filium Sunamitis ſuſcitat, prius clauſo oſtio orat. Quod autē mortuo configuratur, & tactu corporis ſuſcitat, factum eſt typus eſſet & figura vēturi, qui in carne humana exiſtēs etiam mortuus ipſe & ſepultus, mortuos ſuſcitare poſſet. Petrus etiam cum Tabitā ſuſcitauit, prius poſitis genibus orauit, & poſtea conuerſus ad corpus, dixit: Tabita ſurge. Et cum Æneam paralyticum ab annis octo iacētem in lecto, ſanauit, ſic illi loquitur: Ænea, ſanet te dominus noſter Ieſus Chriſtus. Surge, ſterne tibi. Et cōtinuē ſurrexit. Vides ibi expreſſam deprecantis vocem, non imperantis: ſed de ſua virtute & poteſtate diffidentis, & in poteſtate Domini Ieſu Chriſti cōfidentis. Et cùm claudi pedes in ingreſſu templi eleemoſynam petentis conſolidaſſet, ait: Argentum & aurum non eſt mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Vides qualiter non in ſuo nomine facit, ſed in Chriſti nomine. Quapropter etſi verbo imperatiuo vſus eſt, non vt præſumens de ſua poteſtate hoc facit, aut de autoritate ſuæ præceptionis, ſed confidēs de merito, & Chriſti promiſſionibus, qui illis dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quid ergo hic hęretici reſpondere poſſunt? Si in nomine Chriſti Petrus imperat, nónne multo melius idē Chriſtus ſuo nomine imperare poterit? Sed obſtat, quia Chriſtus etiam rogat, patrem, & hoc non tantum ſemel aut iterum, verum ſæpiſſime facit. Fatemur quidem quod obiiciūt. Rogat quidem Chriſtus vt homo: imperat vt Dei filius. Rogat etiam propter circunſtantes, cum videlicet aliquid corā eis acturus erat, ne ſiniſtrum quid ſuſpicarentur de eo, ſicut aliàs Phariſæos de eo dixiſſe cōſtat, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Ne quid ergo tale de eo ſuſpicarentur cum aliquid coram eis magnificū & illuſtre operatus erat, rogat patrem: vt crederēt illa, dei virtute operari. Rogat ergo patrem vt homo, qui poterat imperare vt filius Dei. Demum vt iam concludamus, ipſe Chriſtus ſpiritum ſanctum ſe daturum apoſtolis promittit. Qui

4. Reg 4.

Act 9.

Ibidem.

Act. 3.

Ioan. 13.

ergo spiritum sanctum, qui etiam Deus est (vt infrà Deo duce conuincemus) mittit, & apostolis donat, nónne oportet vt ipse etiam sit Deus? Alioqui Deus à pura creatura & mitteretur & daretur: quod impiũ esset asserere. Christus ergo verus filius Dei, non adoptione, sed
Ioan.15. natura, veram habet diuinitatis substãtiam. Opera nanque eius testimonium perhibent de ipso. Vnde ipsemet Iudæos redarguens, ait: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Præter hæc omnia tã aperta scripturæ sacræ testimonia, extant etiam plurium conciliorum de hac re definitiones, per quas catholica ecclesia quid nos secundum verã fidem de Christo sentire oporteat, manifestauit. Verum has conciliorum definitiones vsq; ad sequentis hæresis expugnationem differimus. Ibi enim ostendemus contra alios hæreticos veritatẽ naturæ humanæ in Christo, & tunc adiiciemus cõciliorum definitiones, cõfitentium duas naturas in Christo, videlicet diuinã & humanam in vnitate personæ. Cõtra hanc hæresim plurimi ex antiquis scripsere. Ambrosius fecit volumẽ de fide ad Gratianum, quinque libris partitum, in quo ostendit Christum verum Deum patri æqualẽ. Beatus cyrillus fecit librum de recta fide ad reginas, in quo idem probat.

SEcũda hæresis est, quæ negat christum habuisse naturam humanam, sed vnam tantum in eo ponunt, naturam videlicet diuinam, sicut & vnam personam. Hæc autem hæresis in multas adhuc factiones scinditur. Solenne est enim hæreticis, vt nũquam sciãt tenere vnitatem. Quidam enim ex eis simpliciter & absolutè negauerũt christum humanam habuisse naturam. Hu
Cerdon. ius erroris autor fuit cerdon, vt Augustinus ait in libro de hæresibus, cap. vigesimo primo. Irenæus tamẽ libro primo aduersus hæreses, ca. 28. de hoc cerdone loquẽs, quem dicit fuisse tẽpore Higinij papæ, qui fuit nonus à beato Petro, & eiusdem cerdonis errores ibidem recensens, nunquam hunc errorem illi impingit. Augustinus verò refert cerdonẽ ita docuisse, vt dixerit christum neque natum ex fœmina, neq; habuisse carnem, neque verè mortuum, neque quicquam passum, sed si-

mulasse passionem. Hunc errorem longo post tempore secuti sunt Proclianitæ, quos Philaster dicit fuisse Galatas. Hi, vt Philaster & Augustinus testantur, dixerunt christum non venisse in carne. Apelles autem, de quo Eusebius lib. 5. ca. 13. mentionem facit, docuit, sicut Augustinus & Philaster testantur, christum carnem suam non de matre sumpsisse, sed eam ex elementis accepisse, quàm resurgens ex mortuis, mundo reddidit, & ita sine carne (vt ait) in cœlum ascendit. Manichæi huic simillimum errorem tutantur, dicentes christū non fuisse verum hominem, sed phantasticum, & phantasma quoddam, nec ex vtero virginis prodiisse. Hunc Manichæorum errorem amplexatus est Priscillianus, qui (vt constat ex quadam epistola Leonis papæ huius nominis primi) nec natalem domini secundum carnem, nec diem resurrectionis illius piè venerabatur: propterea quòd christum verum fuisse hominem non credebat. Alij autem dixerunt christum verum fuisse hominem, non tamen eiusdem naturæ nobiscum, quia (vt dicunt) christus à patre missus, corpus cœleste secum traxit, nihilque de virgine accepit, sed per illam tanquam per rimam quandam aut per fistulam sine vlla carne de ea assumpta transiit. Huius erroris dux & magister fuit Valentinus, qui floruit tempore eodem quo cerdō, vt ait Irenæus li. 3. aduersus hæreses ca. 4. Apollinaris (vt Augustinus ait) etiam dixit christum non assumpsisse carnem ex virgine: neque tamen ideo negabat christum carnem habuisse: quoniam dicebat in ipso incarnationis opere aliquid verbi in carnem esse conuersum.

Proclianitæ.

Apelles.

Manichæi.

Priscillianus.

Valentinus Apollinarius.

Hic ex Laodicea Syriæ fuit ortus, floruítque sub constantino filio constantini maioris. Qui de illo plura nosse cupit, legat historiam tripartitam. lib. 5. cap. 41.

Hi ergo omnes quos enumerauimus hæretici conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus christum eius: quoniam illi omnes, etsi diuersis semitis incedant, ad hunc tamen scopum omnes tendūt: vt christum verum & perfectum hominem, cuiusmodi nos sumus, negent: quapropter humanam naturam quæ sit eiusdē speciei cum nostra, ab illo separare contendunt.

Cõtra hos ergo omnes simul pugnare oportebit. Cum enim ostenderimus ex sacris literis Christum veram carnem ex virgine matre & non aliundè assumpsisse, quàm carnem in suâ propria substantia manẽtem, suæ deitati vniuit, saluat vtriusque naturæ proprietate: omnes tunc hærerici prædicti victi remanebunt. Sed antè omnia opus est ne fortè in vanum laborauerimus, vt vnum hoc iaciamus fundamẽtum, veritatem humanæ naturæ in duabus substantiis consistere, corpore videlicet & anima rationali, nec aliud esse hominem quàm corpus & animam. Hoc ergo iacto fundamento, sic hostes nostros aggredimur. Christus ex semine Abrahæ. Non est autem semen Abrahæ secundum diuinitatem, vt clarissimè patet, erit ergo secundum humanitatem. At in humánitate nihil est aliud quàm corpus & anima. Cum ergo anima non fiat ex propagine, vt suprà contra Apollinarem euicimus, restat vt iuxta carnem sit semen Abrahæ. Si ergo caro eius est semẽ Abrahæ, conuincimus vt caro eius non sit de cœlo, quemadmodum Valentinus fabulatur. Si enim de cœlo secum corpus traxisset, fieri nequiret vt esset semẽ Abrahę. Quod autem Christus sit semen Abrahæ, & ex semine Abrahæ secundum carnem natus, ostendit id quod in Genesi legimus dictum esse Abrahæ à Deo per angelũ: Per memetipsum iuraui, dicit dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum: & benedicentur in semine tuo omnes gẽtes terrę, quia obedisti voci meæ. Vt autem de intellectu horum verborum non contendamus, audiamus Apostolum Paulum, qui in epist. ad Gal. illa verba in hunc modum declarat: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus eius, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Præterea in epist. ad Rom. Paulus vocat Christum semẽ Dauid. Sic enim ait: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in

Gen. 22.

Galat. 3.
Rom. 1.

scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Vides hic expresse Christum iuxta Apostoli sententiam factum esse ex semine Dauid. In eo autem quod addidit secundum carnem, innuere voluit aliam esse Christi naturam, nempe diuinam, secũdum quam non sit factus ex semine Dauid. Nam si sola fuisset in Christo humana natura, sufficiebat dicere, qui factus est ei ex semine Dauid. Verum ne quid simile opinandi præbuisset occasionem, dixit: qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, vt per hoc daret intelligere aliam esse in Christo naturam, secundum quàm non est factus ex semine Dauid. Si ergo Christus est semen Abrahæ, & factus est ex semine Dauid secũdum carnem, ergo Christus veram carnem habuit cõtra Cerdonem & Manichæum: & non de cœlo, vt Valentinus dixit: aut ex elementis, vt Apelles: quoniam si de cœlo traxit, aut ex solis elementis conflauit, non ergo de semine Abrahæ, aut Dauid. Eodem argumento cõuincitur Apollinaris, dicens aliquid diuinitatis cõuersum fuisse in carnem. Omitto pro nunc quòd illud fieri nullo pacto poterat: vt ostendemus. Sed si fieri posset, factúmque fuisset, tunc Christus secũdum carnem nõ esset factus ex semine Dauid, sed ex aliquo deitatis quod in carnem fuisset conuersum. Quando enim aliquid conuertitur in aliud, illud aliud in quod cõuertitur, dicitur fieri ex illo quod in aliud conuersum est: vt gratia exempli, cùm vinum vertitur in acetum, dicimus acetum factum ex vino præexistente. Si ergo aliquid diuinitatis conuersum fuit in Christi carnem, necessarium erit vt dicatur carnem Christi factam esse ex diuinitate: non ergo ex semine Dauid. Rursus, beatus Matthæus euangelista humanam Christi generationẽ ediſſerens, sic ait: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, Abrahã genuit Isaac, &c. Sequitur infrà: Iacob autẽ genuit Ioseph virũ Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Si Christus carnẽ veram non habuit, vt dixit Cerdon: aut carnẽ phantasticã habuit, vt mẽtitus est Manichæus: aut de cœlo traxit, vt sumniauit Valentinus: aut de solis elemẽtis con- *Matt. 1.*

flauit, vt fabulatus est Apelles: quomodo Christus erit filius Dauid, & filius Abrahæ, si carnem non habuit deriuatam ab illis? Præterea si Christus nihil accepit ex virgine Maria, sed per eam (vt ait Valētinus) quasi per fistulam transiit, quomodo verum erit quod ait Matthæus, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus? & quod ait angelus Mariæ virgini iuxta Lucā: Ecce concipies & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum? Filius siquidem substantiā carnis accepit à matre alioqui nec de ea nasci diceretur, nec filius eius iure vocabitur. Quòd si solus per illā transitus sufficeret vt filius illius dicatur, vocabimus eadem lege & menstruū mulieris filium eius, & vrinam, aliāq; superflua quę mulier ex se emittit. Hoc autē fateri, apertissima esset ineptia. Christus ergo qui & natus est de virgine gloriosa, & filius eius vocatur, substātiam carnis habuit ex ea. Sed clarius Apostolus Paulus in ea quæ est ad Galat. epist. hos hæreticos reiicit, dicēs: Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere. Si factus est ex muliere, ergo non ex cœlesti materia, aut ex elementorū adunatione corpus accepit, sed ex ipsa muliere ex qua factus est. Nā si ex ea nihil accepit, qualiter ex ea fieri potuit? Accepit ergo corpus ex muliere ex qua factus est. Accedit ad hoc, quòd sæpissimè sanguinē Christi audimus nominatū in nouo instrumēto: quod verè dici nō posset, nisi Christus verā carnis substātiam habuisset. Paulus enim in ea quę est ad Ephesios epistola: vos qui eratis lōge, facti estis prope ī sanguine Christi. Et in epistola ad Hebræos ait: Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emūdationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctū semetipsum obtulit immaculatum deo, emūdauit conscientiam nostrā ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuēti? Beatus etiam Petrus ait: Non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana vestra cōuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Et beatus Ioannes dicit: Sanguis Iesu Christi filij Dei emūdat nos ab omni

Luc. 1.

Galat. 4.

Ephe. 1.

Heb. 6.

1. Pet. 1.

1. Ioan. 1.

peccato. Necesse est ergo, vt verā carnis substtiam habeāt, qui verū dicatur sanguinē habere. Deinde ipsius Christi opera apertissimè veram carnis substantiam testantur. Esurire, sitire, lassari, dormire, tristari, dolere, pati, crucifigi, mori, resurgere, euidenter humanū est. His autē omnibus Christū fuisse obnoxiū, clarius est quam vt testimonio aliquo egeat. quod nunc in mediū adferri oporteat. Præterea cùm passio sua instaret, ex tædio & horrore illius dixit: Spiritus promptus est, caro autem infirma. Quibus verbis apertissimè testatus est se carnem habere, cuius infirmitas in passionis tolerantia declarata est. Post resurrectionem etiā ob nullā aliam causam quadraginta dierū spatio in terris demoratus est, & cum discipulis conuersatus est, colloquens, coamulans, conuescens, quàm vt ostenderet veram carnis substantiam, & eundem quem crucifixum & mortuū viderant, resurrexisse cognoscerent. Vnde Lucas ait: Quibus & præbuit seipsum viuum post passionem suā in multis argumentis, per dies. 40. apparens eis, & loquens de regno dei. Hæc de causa dicit Thomę de resurrectione incredulo: Infer digitū tuum huc, & vide manus meas: & adfer manum tuam, & mitte in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis. Vulnus lateris, fixuras clauorum, & omnia recentissimè passionis signa monstrabat, & palpanda præbebat, vt per hoc veritatē carnis post resurrectionē agnoscerent, quàm moriendo cognouerant. Manifestissimis ergo scripturæ sacrę testimoniis ostenditur Christū veram carnē habuisse. Eos autem qui illam in Christo negant, beatus Ioan. Euangelista vocat Antichristos: Omnis spiritus (inquit) qui nō confitetur Iesum Christū in carne venisse, ex deo non est, & hic est Antichristus. Cæterum quoniā Apollinaris dixit aliquid diuinitatis conuersum fuisse in carne, hoc esse impossibile fieri opus est vt ostendamus, quāuis per superiora argumēta sufficiēter hæc hæresis reuincatur. Deus enī immutabilis est, semperque in vno eodemq; statu permanēs, ipso attestāte, qui per quendā Prophetā ait: Ego Deus, & non mutor. Et Paulus de Christo loquens, ait: Et tu in principio domine

Mat. 16.

Act. 1.

Ioan. 10.

1. Ioan. 4.

Malac. 3.

Heb.1. terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt vestimẽtum veterascent: & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiẽt. Est ergo simplex & incommutabilis natura deitatis tota semper in sua essentia, nec damnum sui recipiens, nec agmentũ: ita vt nulla additione possit fateri maior, aut alicuius partis detractatione minor. Si ergo (vt Apollinaris somniauit) aliquid deitatis conuersum fuisset in carnẽ, iam per illam cõuersionem deitas esset minor, quoniam illa cõuersione facta, aliquid deitatis deperderetur, illud videlicet quod in carnẽ fuisset conuersum. Nam id quod in aliud vertitur, non manet in sua natura post talem versionẽ factam: vt cùm vinum vertitur in acetum, post talem conuersionẽ non manet vinum in sua substantia. Quapropter esset necessario iuxta Apollinarem dicendũ, in incarnatione verbi diuinitatẽ fuisse diminutã. Quòd autẽ Apollinaris pro sui erroris confirmatione adfert illud Ioannis: Verbũ caro factũ est, volens per hoc probare verbi substantiam

Ioan.1. conuersam fuisse in carnem, ex mera ignorantia procedit. Non enim opus est, vt quoties aliquid fit qualicunque (vt ita dicam) factionis aut facturæ modo, vnũ conuertatur in aliud: potissimũ quando illud quod fit, non simpliciter & absolutè fit sed aliquale tunc fit, qua le prius non erat: vt gratia exẽpli si signũ aliquod nũc albere incipit, decimus tunc lignũ fieri albũ non quòd lignũ vertatur in albedinẽ, sed quod ligno manẽte eodem in sua substantia, recipiat in se albedinẽ, per cuius accessionem lignũ est album. Similiter si corpus humanum aliàs frigidum accedat ad igẽm, & calefiat, dicimus illud corpus fieri calidũ, nec tamen ideo dicimus corporis humani substantiam verti in calorẽ, sed quòd ipsa corporis humani substãtia manente corpus ipsum recipiat in se calorẽ, per cuius inhæsionem corpus ipsum dicatur calidũ. Ad hũc modum (si aliqua tam ineffabilis mysterij potest adaptari similitudo) cum dicimus: Verbum caro factũ est, sic accipiendũ est qualiter dicimus, corpus fit calidũ, ita vt non intelligamus ver-

bum aliquo pacto conuerti in carnem, sed quòd verbi substantia sine vlla sui mutatione manente, susceperit in se nostræ carnis substantiã, per cuius accessionem verbum factum est caro, id est carneũ, vt ita loquar. Nam alias si per hoc quod dicitur verbũ caro factum est, esset intelligendũ quòd verbi substantia sit conuersa in carnẽ, oportebit eadẽ lege dicere Dei substantiã cõuersam fuisse in maledictionẽ: quia Paulus dicit: Christus nos redemit de maledictio legis, factus pro nobis maledictũ. Hoc autẽ nefas est, & horrendũ fateri. Dictus est autẽ Christus factus maledictũ, non per talem conuersionẽ, sed quia in cruce pependit, in qua omnis qui pendebat, maledictus vocabatur. Sed iam opus est vt de hac re Ecclesiæ definitiones adferamus. Conciliũ Nicęnũ trecentorũ & decem & octo patrũ sub Constãtino celebratũ, sic ait: Credimus in vnũ Deũ patrẽ omnipotentem, omniũ visibiliũ & inuisibiliũ conditorẽ. Et in vnũ dominũ Iesum Christũ filiũ Dei, de patre natũ vnigenitũ, hoc est de substãtia patris. Deũ verũ de Deo vero, natum nõ factũ, homousion patris, hoc est eiusdem cum patre substantiæ: per quẽ omnia facta sunt quæ in cœlo, & quæ in terra: qui propter nos & propter nostram salutem descẽdit, & incarnatus est. Homo factus passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Eos qui dicunt, erat quando non erat, & antequã nasceretur non erat, & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia subsistentia vel substantia dicunt esse, aut conuertibilem filiũ Dei, anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. Hæc consilium Nicænum, Ex cuius decreto omnes hæretici in presenti errore & in prędẽdi nominati, colliduntur & corruunt. Conciliũ Ephesinum primum ducentorum episcoporũ sub Theodosio iuniore & Valentiniano principibus celebratũ, in principio, hoc est in epistola quã Nestorio misit, sic ait: Sequẽtes itaque omniũ sanctorũ patrũ confessiones, quas loquẽte in eis sancto spiritu protulerunt, & intẽtioni quæ est in eorum intellectibus, æquis vestigiis inhærentes, itaque iter ambulãtes regiũ, profitemur quòd ipsum vni-

Galat. 3.

Deut. 21.

Concilium Nicænum

Concilium Ephesinum

genitum Dei verbum natum ex ipsa patris essentia, de Deo vero Deus verus, lumen de lumine, per quem omnia facta sunt siue in cœlis siue in terra, salutis nostræ causa descendens, ad exinationẽ sese dignatus est inclinare: natus autem & homo factus, id est, carnem de virgine sancta suscipiens, eamque propriã faciens, natiuitatẽ nostrã ex vulua sustinuit, homo de muliere procedens, nec quod erat abiiciẽs. Nam licet factus est in assumptione carnis & sanguinis, tamen etiam q̃ erat Deus natura, scilicet & veritate persistens, nec carnem itaque dicimus in naturã deitatis esse conuersam, nec in substantiam carnis inseparabilẽ Dei essentiã cõmutatam. hæc Concilium Ephesinum. Et eandem sententiam profert Concilium Calcedonense sub Martiano imperatore, Leone papa huius nominis primo: qui quidem Leo in Epistola quadam ad Astorigensem episcopum, quæ est septuagesimaprima, in qua Priscilliani-starũ errores dãnat, sic inquit: Quarto autem cap. continetur, quòd natalem Christi, quem secundũ susceptionem veri hominis catholica ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, non verè isti honorẽt, sed honorare se simulent, ieiunãtes eodẽ die, sicut & die dominico, qui est resurrectionis dies: quod vtique ideo faciunt, quia Christũ dominũ in vera hominis natura natũ esse non credunt, sed per quandã illusionẽ ostentata videri volunt quæ vera non fuerint, sequentes dogma Cerdonis atque Marcionis, & cognatis suis Manichæis per omnia concordantes: qui, sicut in nostro examine detecti atque conuicti sunt, domini cum die, quem nobis Saluatoris nostri resurrectio consecrauit, exigũt in mœrore ieiunij: soli (vt proditũ est) reuerentiæ hanc continentiam deuouentes, vt per omnia sint à nostræ fidei vnitate discordes: : & dies qui à nobis cum lætitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignũ est, vt inimici crucis Christi & resurrectionis, talem accipiant sententiã, qualẽ elegẽre doctrinam. hactenus Leo papa, vir quidẽ sanctus iuxta ac doctus. Conciliũ Ispalense secundũ, cap. 13. decretorũ suorũ ac gestorũ eandẽ definitionẽ de hac re profert. Quo

rum duorũ conciliorũ verba nunc prætereo: quoniã pro expugnatione quartæ hæresis, quam de hac materia prodemus, iterũ à nobis erunt repetenda. Quapropter qui huic negocio voluerit adaptare, legat quartũ huius tituli errorẽ, & eius expugnationẽ, quoniã, valde vicinus est huic. Sed opus est vt aduersariorũ obiectionibus respondeamus, Valentinus nãque ideo ait: Christum de cœlo carnẽ traxisse, quia Paulus ait: Primus homo de terra terrenus, secũdus homo de cœlo cœlestis. Cui obiectioni respõdem⁹, fatẽtes id ꝙ Paulus ait. Christum videlicet hominẽ cœlestẽ esse & fuisse, nec tamẽ ideo dicendũ est carnẽ eius esse cœlestem. Ad hoc enim vt verè homo cœlestis dicatur, sufficit vt natura diuina, in qua subsistit, cœlestis sit, sicut ex oppositio ad hoc filius Dei passus & mortuus dicatur, sufficit vt natura humana, in qua etiam cum natura diuina subsistit, passa fuerit & mortua propter vnionem siquidem illarum duarum naturarum in vno supposito, quicquid de qualibet illarum seorsum prædicatur, illud idem dicitur de supposito, in quo ambæ subsistũt, quanuis non eodem prædicationis modo: quia si aliquid de natura dicitur in abstracto, nõ oportet sic dici de supposito, sed in concreto: vt gratia exempli, Christus nõ verè dicitur humanitas, sed verè dicitur homo. Quapropter Christus dicitur omnipotens, quia illud naturæ diuinæ cõpetit: dicitur infinitus, eadẽ ratione: dicitur etiã infirmus dicitur finitus, quia hæc naturæ humanæ sunt propria. Hac ergo de causa Christus dicitur homo cœlestis quia secundũ naturã diuinã est cœlestis: quomodo Adã dictus est terrenus, quãuis anima eius ex qua etiã sicut ex corpore cõponitur, sit cœlestis. Itaque Paulus Christo dedit nomen à principaliori natura, cũ vocauit eũ cœlestẽ: Adæ verò dedit nomen à minus principali, vocãs eum terrenũ. Manichęus autẽ sic obiicit: Paulus de Christo loquens, ait: In similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. Si Christus in similitudinẽ hominũ factus est: ergo nõ est verus homo. Quæ argumẽtatio omnino est inanis, & ex falsa imaginatione procedens, ex hoc videlicet ꝙ credit vnũ hominẽ non esse *Galat. 4.*

alteri similem etiam secundū substantiam: quòd maximè falsum est, & à modo loquendi sacræ scripturæ valde alienum: quoniam etsi Aristoteles dicat similitudinem fundari in qualitate, & non in substantia, tamen sacra scriptura nō est alligata regulis Aristotelicis, quæ sæpenumero vocat similia illa quæ sunt eiusdē speciei.

Eccle. 12. Sapiens namque ait: Omne animal diligit sibi simile.
Gen. 2. Et iterum: Omnis caro ad simile sibi coniungitur. Et
Ibidem. 5. expressius de homine dicit Deus: Faciamus adiutoriū simile sibi: de Eua loquens, quæ similis est Adæ, eo q̄ eiusdem speciei est cū illo. Vterque enim homo. Et in eodem libro parū infra: Vixit autem Adam. 130. annis, & genuit filiū ad imaginē similitudinē suā, vocauitque nomen eius Seth. Cum ergo Seth factus sit ad similitudinē Adæ, oporteret iuxta argumentationem in Manichæorum, vt Seth homo non esset, quia similis est homini. Illa ergo quæ eiusdem speciei sunt, similia esse dicuntur: qui modus loquendi etiam ab ipsa philosopho rum doctrina nō est omnino alienus. Iuxta hunc ergo modum Christus cum sit verus homo, dicitur in similitudinē hominū factus, quia humanā susceptt naturā, quæ eiusdem est speciei cum nostra. Contra hunc errorem scripsit beatus Athanasius vnū librum de incarnatione verbi, in quo duas Christi naturas ostendit. Beatus Ambrosius scripsit alium librum de incarnationis dominicæ sacramento, in quo fermè omnes quos hic enumerauimus errores cōmemorat, & expugnat. Beatus etiam Cyrillus Alexandrinus episcopus librum elegantem fecit, quem prætitulauit de recta fide ad Theodosium principem, in quo varios hæreticorū errores de incarnatione Domini recensēt & conuincit,

TErtia hæresis de incarnationis dominicę mysterio est, quæ duas ponēs in Christo naturas, duas etiā dicit esse personas, vnam diuinitatis, aliam humanitatis: nec vnum Christum in deitate & humanitate sentit, sed separatim atque seiunctim alterū docet esse filium Dei, alterum filium hominis quem dicit etiām appellari Christum: quapropter virginem Mariam nō Dei, sed hominis tantū matrē appellat. Denique Chri-

stum esse tantum hominem dicit, non autē Deum, sed in quo Deus speciali quadam prærogatiua habitaret: atque ideo Christum dicit vocari Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus: non quia simul sit Deus & homo, sed quia in humanitate diuinitas habitaret: quapropter Christum non Deum, sed deiferum appellat. *Nestorius.*

Huius hæresis autorem omnes produnt fuisse Nestorium Constantinopolitanum episcopum, qui (vt Gennadius ait, & ex lib. 12. historiæ tripartitæ cap. 4. constat) fuit tempore Theodosij iunioris. Verum B. Amb. in lib. de incarnationis dominicæ sacramento cap. 6. huius erroris mentionem facit tacito illius erroris autore. Atqui beatus Ambrosius non parùo tempore Nestorium præcesserit, quoniam beatus Ambrosius tempore Theodosij maioris archiepiscopus fuit Mediolanensis: nam Theodosium propter crudelitatem Thessaloni cæ ab eo factam excommunicauit, & illi ingressum Ecclesiæ prohibuit. Hic autem Theodosius, pater fuit Arcadii imperatoris. Arcadius verò patet Theodosii iunioris fuit sub quo fuit Nestorius: quapropter miror quòd omnes hunc errorem tribuant Nestorio tāquam primo illius autori. Fieri tamen potuit, vt quamuis alius ante eum hoc asseuerauerit, non tamen ita publice vt Nestorius, quapropter latius sub Nestorio hæresis fuerit diffusa, & ab illo nomen hac ratione suscipiens. Nestoriana hæresis fuerit appellata. Post Nestorium iā defunctum, atque in concilio Ephesino condemnatum suscitauit eundem errorem Petrus Gnaphæus Antiochenus episcopus, qui duras personas in Christo ponens, ausus est in angelico hymno, qui trisagion à Græcis vocatus, quartā superaddere vocē dicens, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus & immortalis, sanctus qui crucifixus est. Vt sanctū fortè, quo nomine filius Dei designatur, aliū faceret ab eo qui crucifixus est. Hic autē Petrus Gnaphæus cōdēnatus est in quīta Synodo Cōstātinopolitana. Hæc hæresis satis iā cōfutata relinquitur ex confutatione primæ hæresis quam de hac re narrauimus & reiecimus: quoniam vt satis patet, Nestori hæresis coincidit cum errore Pauli Samosateni & Photini *Petrus Gnaphæus.*

& aliorum impiè sententium Christum fuisse purum hominem, & virginem eius matrē fuisse matrem puri hominis. Quapropter cum illic ex apertis scripturæ testimoniis ostenderimus Christum verum fuisse Deum & in secunda hæresis expugnatione docuerimus Christum esse verum hominem: satis inde (vt existimo) reiicitur Nestorius. Verùm quoniam duas nobis contendit facere personas, vnam quæ sit Deus, aliam quæ sit homo: & quæ propria sunt Deo, vni personæ attribuit in sola natura diuina existenti: & quæ propria sunt hominis, personæ in sola humana natura existenti accōmodat: ideo hoc nobis probandum restat, eundē esse Christum qui sit Deus, & qui sit homo: ita vt vnus & idem sit Deus & homo. Primò ergo, virgini Mariæ potenti ab angelo modum iuxta quem conceptura esset filium angelus respōdit Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Quibus verbis apertissimè eiusdem Christi humanam diuinámque naturam expressit. Cum enim dixit, ex te nascetur, proprietatem humanæ naturæ de matre sumendam declarauit. Cum autem dixit sanctum, ostendit quòd sine contagione carnalis concupiscentiæ gigneretur. Dicēs verò, vocabitur filius Dei, clarissimè ostendit naturę diuinæ proprietatem. Quæ omnia cum angelus dixerit virgini gloriosæ de filio quem ipsa conceptura & paritura erat, constat filium virginis eundem esse qui & filius Dei: constat etiam illam matrem Dei meritò dici debere. Nam filius virginis Mariæ, filius Dei est, Deus, fieri vllo pacto nequit vt virgo mater Dei non sit. Præterea cùm virgo gloriosa iam prægnans Elizabeth cognotam suam visitaret, eadem Elizabeth spiritu sancto repleta exclamat, dicens: Vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Vides hic qualiter Elizabeth vocat virginem gloriosam matrem Dei? Nam quis alius dominus prēter Deum? Ille enim solus dominus, ille solus altissimus. Magis ergo oportet credere Elizabeth spiritu sancto repletæ, quę virginem matrem Dei nominat,

Ibidem.

quàm Nestorio, qui spiritu diabolico agitatus negat eam matrem Dei. Rursum, ipsemet Christus ait: Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlis. Quibus verbis vtranque naturam in vna persona expressit, quoniam cum se filiũ hominis dicat, de cœlo tamen se descendisse asserit: quia iuxta naturam diuinam à patre qui est in cœlis originem trahens, ad nostræ humanitatis susceptionẽ se inclinauit. Deinde Paulus pluribus in locis hoc clarissimè docet. In epistola siquidem ad Romanos ait: Paulus seruus Iesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Euangelium Dei quod antè promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Ex quibus verbis duo colliguntur notatu digna, nostro proposito deseruientia. Primò, Paulus dixit Euangelium Dei. Et cum alibi dicat: Non enim nosipsos prædicamus, sed Christum Iesum. Et alibi: Non enim me iudicaui aliquid scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, conuincitur inde, Christum esse Deũ Paulus prædicat euangelium Dei, & non prædicat nisi Iesum Christum crucifixum, Iesus Christus ergo Deus. Quòd si adhuc contentiosè veritati resistẽs, dicat alium esse qui sit Deus, & alium qui sit crucifixus: videat secũdum quod Paulus dicit de filio Dei: Qui factus est (inquit) ei ex semine Dauid secundum carnem. Nam illud pronomen relatiuum qui, facit vt quæ sequuntur, eidem accommodẽtur personæ quàm significat nomen illud cuius fecit relationem. Si enim diceres: Aristoteles docuit mundum caruisse initio, qui dixit etiam eũ caritorum fine: quis adeò demens est, vt per hæc verba duos Aristoteles intelligat, vnum qui docuerit mundum sine initio, alium qui dixerit mundum sine fine? Eundem enim Aristotelem fuisse qui illa docuerit illis verbis designantur. Relatiunm namque est quasi quædam eiusdem nominis repetitio. Cum ergo Paulus dixit de filio Dei: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, non potest alicui alteri adaptari, quàm eidem filio Dei. Est enim ac si dixisset: Et

illeq; idem filius dei factus est ex semine Dauid secundum carnem. Vna est ergo eadem persõna quæ filius dei est iuxta naturam diuinam, & facta est ex semine Dauid secundum carnem. Eadem cõsequentia conuincit id quod in epistola ad Philip. ait: Hoc sentite in vobis quod in Christo Iesu: qui cũ in forma dei esset, non rapinã arbitratus est esse æqualẽ deo. Certum est illud pronomen qui, vnã Christi persõnã referre, non duas. Nam si duas referret, numeri esset pluralis, & verbum illi responderet pluralis numeri: cum autem verbo singularis numeri iungatur, constat vnam illud tantum persõnam referre, non duas. Si vnam refert: quæro vtrũ diuinam, aut humanam? Si humanam, tunc sequitur vt humanitas Christi æqualis sit diuinitati: quia Paulus ait: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Quòd si persõnam illam quę in sola natura diuina existit, dicas pronomen referre, tunc qualiter conueniunt quę Paulus vno orationis cõtextu subiungit, dicens: Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis? Tunc enim oporteret vt natura diuina crucis mortem sustinuerit, quod aperta est blasphemia. Vt autem hæc omnia incommoda euitemus, necessarium est iuxta naturam diuinam æqualis est patri, secundũ quã ait: Ego & pater vnum sumus, Secundum humanam naturam minor est patre, secundum quam ait: Pater maior me est. Secundum diuinam est immortalis, secundum quàm ait: Ego sum resurrectio & vita. Secundũ humanam fit obediẽs vsque ad mortem, mortem autem crucis: secundum quàm ait: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et in epistola ad Galatas ait: At cum venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suum factum ex muliere. Ecce hic apertissime Paulus dicit filium dei factum ex muliere. Idem ergo filius dei est, & filius mulieris, quoniam ex ea factus esse dicitur, Et in priore epistola ad Corinth. hoc expressius docet, dicens: Si enim cognouissent, nunquam dominum glo-

Philip. 2.

riæ

rię crucifixiſſent. Nihil apertius contra Neſtorium dici potuit: cum dicat dominum gloriæ, hoc eſt Deum fuiſſe crucifixum. Vnus ergo idem eſt qui crucifixus eſt, & mortuus eſt, & qui Deus & dominus gloriæ eſt. Multa alia ſcripturæ teſtimonia poſſem adferre, quæ breuitati ſtudens omitto. Sed vno tantum argumento iam aduersus Neſtorium agam. Et percontor ab eo, an credat filium dei incarnatum fuiſſe, an prorſus neget? Si neget filium dei incarnatum, contradicit Ioanni dicenti: *Ioan. 1.* Verbum caro factum eſt. & contradicit fidei Nicæni concilij dicentis de filio dei. Qui propter nos & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, & homo factus, paſſus eſt. Si verò (vt decet) concedit filium dei incarnatũ, ipſo incarnationis nomine duas innuit apertè naturas, vnam quæ incarnata eſt, & aliam qua incarnatus eſt. Non enim ſeipſa natura deitatis incarnata eſt, ſed natura carnis incarnatam eſſe oportet. Vt ergo filius dei incarnatus dicatur, oportet vt filius dei carnem in ſe habeat. Quòd ſi alia eſſet perſona carnis, alia deitatis, nullo pacto poſſet dici incarnatus. Nunquam enim aliquid dicitur tale per qualitatem exiſtentem in alia perſona. Quis adeò eſſet demens, vt diceret Petrum eſſe album propter albedinem inhærentem Ioanni? Sic etiam fieri non poteſt, vt filius dei dicatur incarnatus propter carnem exiſtentem in alia perſona, ſed propter carnem quàm habet in vnitate ſui ſuppoſiti ſibi vnitam. Nũquam etiam diuerſarum naturarum nomina dicuntur de ſe inuicem nec in concreto, nec in abſtracto, niſi illæ duæ naturæ inſint eidem perſonæ: vt gratia exempli, niſi albedo & frigiditas inſint eidem ſuppoſito, nunquam album dicetur frigidum. Quãuis enim albedo inhæreat lacti, & frigiditas ferro, nunquã album dicetur frigidum. Si tamen albedo & frigiditas reperiãtur in niue, tunc meritò dicimus album eſſe frigidum. Sed homo dicitur Deus, & ea quæ ſunt propria hominis, dicuntur de filio Dei: & ea quæ ſunt propria dei, dicuntur de filio hominis. Ergo filius hominis, & filius Dei, vna eſt perſona. De illo enim dicitur: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus *Ioan. 1.*

erat verbum: per quod natura ostēditur diuina. De eodem etiam dicitur: Et verbū caro factum est: vt per hoc natura demōstraretur humana. De illo dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: quod proprium est Dei. De eodem dicitur quòd factus sit ex muliere, quod propriū est hominis. Magi eum adorāt, quod soli Deo debetur: sed in præsepio reclinatū inueniūt, & matris vbera sugentem, quod ad hominem pertinet. Infantia paruuli ostēditur humilitate cunarū, maiestas diuinitatis declaratur vocibus angelorū. Quem sicut hominem diabolica tentat astutia, eidē tanquam Deo angeli ministrāt. Qui lassatus ex itinere velut homo sedit supra puteum, idem clamat & dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Qui sitiēs velut homo, petit à Samaritana potum, idē velut Deus dicit: Si scires donū Dei, & quis est qui petit à te bibere, tu forsitan petisses ab eo, & daret tibi aquam viuam, de qua qui biberit, non sitiet iterū. Qui esurit velut homo, idē velut Deus de quinq; panibus & duobus piscibus satiauit quinq; millia hominum: Qui miserationis affectu velut homo deflet amicum mortuū, idem sublato lapide quatriduanæ sepulturæ velut Deus excitat rediuiuū. Is qui velut homo cruci affixus erat, idē velut Deus latroni paradisum promittit, lucē in tenebras cōuertit, & omnia elementa tremere facit. Licet tamē vnus & idem sit in duabus naturis, aliud est quod illi debetur iuxta maiestatem diuinitatis, aliud quod dispensatiuè habuit iuxta humilitatē humanitatis. In vno coruscat miraculis, iuxta aliud succūbit iniuriis. Et sicut secūdum diuinitatem ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit, ita iuxta humanitatē naturam nostri plasmatis nō reliquit. Et licet aliquando nomine tur vnius tantum naturæ nomine, nō propterea intelligēdum est alteram ab illo excludi: vt gratia exempli, si dicatur, filius hominis tradetur gentibus ad illudendū, flagellandum, & cōspuendum: quia ibi solum nomina tur filius hominis, non propterea credēdum est filium Dei non fuisse traditum, sed personam in sola humana natura existentem. Hoc enim esset absurdum. Nam &

Ioan. 4.
Ioan. 6.
Ioan. 13.
Luc. 13.

filius Dei patitur,& filius hominis patitur: quia idem est filius Dei,& homiois. Cum autē dicitur filius Dei, aut filius hominis, etsi ibi in qualibet voce vna tantum exprimatur natura,duæ tamen dantur intelligi duplici ratione. Vna,quia vox illa,filius hominis,aut illa,filius Dei,nō est nomen naturæ,sed nomen suppositi: in quo quum sint duæ naturæ,ambæ dantur intelligi,quia per nomen suppositi datur intelligi totū suppositum prout est. At cū sit in duabus,etsi non explicetur nisi vna, non tamen per hoc separatur ab altera. Altera ratio est,quia sæpe nomine partis datur intelligi totū, & nomine vnius naturæ datur intelligi totum suppositū in duabus naturis subsistēs: vt gratia exempli,homo res quædam est,ex duabus naturis admodum diuersis cōposita, corpore videlicet & anima,& tamē nomine vnius illarum sæpe totus homo denotatur: quem modum loquendi non abhorrēt sacræ literæ. In Genesi etenim quum nu merātur omnes, qui cum Iacob ingressi sunt Ægyptū, sic legimus: Cunctæ animæ,quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum,& egressæ sunt de femore eius, absq; vxoribus filiorū eius,sexaginta & sex. Et post pauca iterum: Omnes animę domus Iacob,quę ingressæ sunt in Ægyptū,fuere septuaginta. Ecce hîc vides nomine animę totum hominem designari. Vide etiam eū nomine carnis significatum. Non permanebit,inquit Deus,spiritus meus in homine in æternum,quia caro est. At caro nomen est proprium alterius tantum naturæ duarū, ex quibus homo cōponitur. Quòd si hoc bene considerasset Nestorius, nunquā in tam impiam lapsus fuisset hæresim,duas personas distinguens propter duas quas cognoscebat naturas: nam ex rebus creatis posset quodammodo in tam admirabilis sacramēti cognitionem peruenire. Nam homo etsi duas naturas habeat valde diuersas,vna tamen est persona, diuersas denominationes suscipiens propter diuersitatē naturarum,quoniam mortalis dicitur,& hoc propter solum corpus quod moritur,quamuis anima immortalis sit. Dicitur etiam intelligēs ratione animæ, quæ sola in homine intelligit. Dicamus cum catholica Ecclesia sentiētes,Christū dei

Gene.26.

Genes.6.

filium duas habere naturas, diuinam videlicet humanam, inconfusas in vnitate suppositi, sine vlla earū mixtione vnitas, ita vt vnus & idem sit Dei filius, & hominis filius. Qui verò aliter sentit, vt duos faciat filios, vnum hominis, alterum Dei, est Antichristus, vt Ioānes
Ioan. 4. Euangelista ait: Omnis (inquit) spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus: quanquā in codicibus Græcis non sic habeatur, sed sic: Omnis spiritus, qui non cōfitetur Iesum in carne venisse, ex Deo nō est. Verum hæc lectionis varietas vt alia sit apud Latinos quàm apud codices Græcos nunc reperiatur, inde euenit, quòd (vt ait hist. tripartita li. 12. ca 4.) hæretici hunc sensum ex veteribus exēplaribus abstulerunt, qui volebāt separare ab hominis dispensatione diuinitatē, itaque raserūt id quod illis apertissimè obuiabat, sicut
Erasmus. aliās sæpissimè eos fecisse cōstat. Sed Erasmus Roterodamus in suis Annotationibus super nouum testamentum æditis, suspicatur hanc particulam, quæ nūc in Latinis codicibus habetur, aduersus hæreticos esse additā, quorum alij Christo sic tribuebāt humanā naturam, vt adimerent diuinā: alij sic tribuebant diuinā, vt adimerēt humanam. Hāc autē suam suspicionem cùm aliquo modo cōfirmauerit Erasmus, non tamen sic eam mordicus tenet, quin liberū dimittat cuilibet suū iudicium, vt sentiat prout velit. Quapropter iuxta libertatē ab eo donatam loquēs, dico magis cōsonum esse, particulam illam non esse additam. Primò, quia etsi ecclesia hanc habeat cōsuetudinem, vt propter nouas hæreses insurgentes, nouas effingat voces, nūquam tamē reperietur, vt in sacris literis aliquid addederit minuerítve. Sed fortè dicet, hoc nō ab ecclesia additū, sed ab aliquibus doctis viris, quòd postea successu tēporum sic ab omnibus susceptum est. Esto. Verum hoc negari nō potest, autores illos, à quorum fragmentis in vnum consarcinatis, Historia illa tripartita nomen accepit, Græcos fuisse, & Græcè scripsisse, qui è Græco in Latinum per Epiphanium Scholasticum, hortatu Cassiodori, versi sunt. At autor ille, vnde hoc sumptum est, dicit in antiquis exemplaribus sic haberi: Omnis spiritus qui soluit Iesum,

ex Deo non est. Non ergo apud solos Latinos sic habetur, sed apud Græcos sic tunc habebatur. Fieri ergo potuit, vt antiqua exemplaria perderentur, & supersint illa sola quæ ab hæreticis deprauata sunt, & quæ ab illis exemplaribus fuere transcripta. Præterea idem autor historię dicit, veteres interpretes hoc ipsum designasse, quòd aliqui adulterarint hanc epistolam, soluere homi nem à deo volẽtes. Autorem verò illum, vnde hoc sumptum est, constat esse Socratem: quoniam à principio vndecimi libri vsque ad finem duodecimi, in quo ista narrantur, nullus alius intitulatur quàm Socrates, qui, vt constat ex vltimis verbis historiæ, tempore Theodosij iunioris fuit, quo tẽpore etiam fuit Nestorius. Rursus, beatus Leo papa huius nominis primus, in epistola ad Flauianum Constantinopolitanum episcopum, contra Eutychetem hæreticum agens, verba illa adducit: Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est. Leo autem hic valde vicinus fuit Nestorio, imò (vt coniicere possum) coæuus, quannis fortè non fuerit Papa tempore Nestorij: quoniam Nestorius tempore papæ Cælestini fuit, sub quo celebratum est concilium Ephesinum, in quo damnatus est Nestorius. Cęlestinus autem (vt Platina testatur) præfuit Ecclesiæ annis octo, mensibus decem. Post Cælestinum præfuit eidem vniuersali Ecclesiæ Sixtus tertius, annis octo. Post istum successit Leo, de quo nunc agimus, qui particulam illã, prout nos nunc habemus, citat. Quòd si illa fuisset tunc addita, non fuisset adeò demens, vt contra hæreticũ agens, testimonio supposititio, aut addito vteretur. Quapropter mihi magis placet, vt dicamus illam esse veram literam, quam nunc codices Latini retinẽt, & Græcos codices fuisse (prout historia tripartita refert) ab hęreticis deprauatos. Et ita hoc testimonio Ioãnis adiuti, dicim' Nestoriũ de spiritu Antichristus fuisse, quoniã spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus. Quis autẽ est, qui verius soluit Iesum, quàm Nestorius, qui diuinam à Christo separat naturam, duas ponens personas, vnã deitatis, aliam carnis? dissoluens illũ admirrabilẽ nexum vtriusq; naturæ in vnitate suppositi.

Concilium Ephesinũ.

Contra hanc hæresim est concilij Ephesini definitio, in quo post multa quæ illic cõtra Nestorium ex sacræ scripturę testimoniis definiũtur, sic decernitur: Igitur quia Deum carne vnitum iuxta subsistentiam, sancta virgo corporaliter peperit, idcirco eam Dei genitricẽ esse profitemur, non quòd verbi natura existẽdi principium de carne sortita sit, (erat enim in principio verbũ, & Deus erat verbum, & verbum erat apud Deum, & ipse conditori seculorum patri coæternus, & vniuersitatis conditor) sed quòd, vt superius diximus, iuxta subsistentiam sibimet vniens humanam naturã, natiuitatem sustineret ex ipsa vulua corporea. hæc concilium Ephesinum. Contra hanc hæresim scripsit B. Cyrillus in libro de recta fide ad Theodosium: in quo libro contra plures hæreticos disputat, præcipuè tamen contra hanc Nestorij hæresim. Gelasius papa etiam aduersus Nestorium & Eutychetem librum de duabus naturis in vna persona. Ioannes papa alium paruum libellum de eadem re ædidit. Gennadius etiam scripsit aduersus Nestorium, sed huius opus non vidi. Ioannes Cassianus etiam scripsit opusculum de incarnatione verbi contra Nestorium, quod nupc recens est in Germania excussum.

QVarta hæresis est huic præcedẽti omnino opposita, & quodãmodo declinat ad secundã hæresim. Hæc autem quarta hæresis dicit vnam esse personam Christi, & in hoc bene cõtra Nestorium: sed sicut Nestorius propter duas quas videbat in Christo naturas, duas etiam dixit personas, ita etiã hæc hæresis propter vnam quam fide tenebat esse Christi personam, cogitur ex ignorãtia vnam tantum in Christo ponere naturã, videlicet diuinam. Quia tamen videbat aperta sacræ scripturæ testimonia probantia Christũ veram carnẽ habere, secundũ quam natus sit de virgine, & pro nobis passus & mortuus, dicit & fatetur filiũ Dei esse incarnatum, sed in ipso incarnationis momento carnem fuisse conuersam in diuinitatem. Huius erroris autor *Eutych.* extitit quidam Eutyches, abbas cuiusdam monasterij in Constantinopoli tempore Leonis papæ, huius nominis primi, & Martiani Imperatoris. Hic Eutyches dixit

Christum vnam tantum habuisse naturam, videlicet diuinam, sicut vna erat persona: quia etsi fateretur verbi incarnationem, post illam tamen vnionem dicebat carnem fuisse cõuersam in deitatẽ, & ita secundũ eũ facta est vna carnis deitatisq; substantia: quapropter coactus fuit concedere Christũ fuisse passum secundũ naturã diuinã: quia per incarnationem carnis substantia, vt videbat, fuerat in substantiã diuinitatis conuersa. Hanc hæresim quũ Flauianus Constantinopolitanus episcopus damnasset, cum Eutychete illius autore, ortum est hac de causa aliquod dissidium inter Christianos orientales, quibusdam defendentibus Eutychetẽ, aliis eũ damnantibus. Quapropter annuente Imperatore Theodosio iuniore, synodus Ephesina indicitur, in qua præsidẽte Dioscoro Alexandrinæ vrbis episcopo, eodem Euty *Dioscorus.*
chetis errore (vt postea patuit) infecto, Eutyches restituitur, & Flauianus damnatur. Et hæc vocatur secũda Ephesina synodus, quæ à catholicis omnibus velut execranda & maledicta reiicitur: quoniã nec summi Pontificis autoritate celebrata, nec ad eam ex ecclesia catholica factus est generalis cõuentus: sed solis hæreticis conuenientibus definitum est tale venenosum dogma. Post hunc Eutychetẽ, & Dioscorũ illius fautorẽ, paruo tempore elapso, surrexerunt alij hæretici, dicti Acepha- *Aceph.*
li, sic nominati, quoniam simul insurgentes, nullus repertus est, qui illorũ esset princeps atque magister: Hi duas in Christo negabant naturas, sed vnam tantũ affirmantes, videlicet diuinam, eandẽ dicebãt fuisse crucifixam. Et quoniam in Chalcedonensi concilio huius oppositum fuerat definitum contra Eutychetẽ & Dioscorum, hi nolunt acquiescere definitionibus eiusdem Calcedonensis concilij. Hæc hæresis, si bene quisque cõsiderauerit, ab expugnatione trium præcedentiũ hæresum manet expugnata. Probato siquidẽ, vt iã probauimus, in Christo duas esse naturas, diuinã videlicet & humanẽ in vnitate personæ: conclusum tunc est contra istos, qui vnã tantũ naturam astruunt. Sed quoniã modum & rationem vnius tantum naturæ asserunt, dencẽtes substãtiã carnis fuisse cõuersam in diuinitatẽ, & di-

uinitatem dicunt passim in cruce esse: hæc duo sunt à nobis pro viribus Deo duce explodenda, vt tam nefanda blasphemia non audiatur. Si Christus vnam tantum habet naturam, aut illa natura est omnino simplex sine vlla compositione, aut est natura composita. Si natura illa vnica, quam dicunt esse in Christo, est simplex sine vlla compositione, & illa natura est diuina, erit ergo Christus tantum Deus, & nō homo. Non enim fieri potest vt homo dicatur qui naturā non habet humanā: sicut album non potest dici, quod non habet albedinē. Hoc autem in expugnatione secundæ hæresis reiecimus, vbi probauimus Christū verū fuisse hominē. Et reuera hæc Eutichetis hæresis valde conformis est hæresi Valētini, aut Apellis, aut Manichæi, quoniā is Eutyches (vt Flauianus Constantinopolitanus episcopus ait in epistola, quā Leoni papæ huius nominis primo misit, prodens Eutychetis errores) dixit carnē domini nō esse nobis cōsubstantialē tāquā ex nobis susceptā, & coadunatā dei verbo, sed dicebat virginē quę eum genuit, secundum carnē consubstantialē nobis esse, ipsum autē dominū non suscepisse carnē ex ea consubstantialē nobis. Quæ omnia iam impia & absurda esse superius cōuicimus. Si autem illa natura, quam in Christo ponūt, non sit simplex, sed composita, v. puta tertia quædā ex duabus coalita, tunc sequeretur patrē & spiritū sanctū esse incarnatos, & virginem Christi matrem esse Deū & hominem simul: quæ omnia sunt hęretica. Quòd tamen opotteat eos ista concedere, sic conuincimus, quoniā Christus Dei filius (vt catholica comfitetur Ecclesia iuxta definitionem Nicæni concilij consubstantialis est patri, id est, eiusdem cum illo substantiæ & naturæ. Si ergo filius Dei (vt isti hæretici dicunt) per vnicā, quā solū habet naturā, incarnatus dicitur, & homo appellatur: ergo pater, qui eandē habet naturā quā filius, incarnatus etiā dicetur, & homo vocabitur. Et eodem modo potest argui de spiritu sancto, quia spiritus sanctus (vt in concilio Constantinopolitano primo. Ecclesia definiuit) eiusdem est cum patre & filio substantiæ: quapropter eadem ratione dicetur spiritum sanctum

fuisse incarnatum, & esse hominem. Quæ omnia esse erronea, nullus est fidelis qui non videat. Et quoniã (vt suspicari possum ex dictis Gelasij papæ contra Eutyche tem scribentis) hoc modo posuit Eutiches vnã in Christo naturã quasi compositã, & velut tertiam ex duabus resultantẽ, quoniã Eutyches dicebat ante incarnationẽ duas fuisse naturas, sed post incarnationem vnam tantum mansisse naturam, quia tunc quædã veluti confusio aut compositio facta est naturarum: & adfert Gelasius papa exemplum eorũ, quo suum errorẽ confirmare nituntur. Quemadmodum (inquiunt) homo vna est natura ex duabus aliis composita, qua compositione & vnione facta, tertia resultat, quæ nulla illarum est: sic dicunt esse in incarnatione verbi, vt ante incarnationẽ duæ fuerint naturę, post incarnationem vna tantũ mãserit, duabus illis in vnam (vt aiunt) coeuntibus. Ideo aduersus hanc compositionẽ secundò arguamus. Sic exponentes, nunquã Christũ faciunt duas naturas habentem. Non enim eas habuit ante vnionem, quia tũc secundum omnes vnius tantum erat naturæ, puta diuinæ. Neque post incarnationem, quia tunc secundũ ipsos vnius est tantũ naturæ cõpositæ. Præterea, quid est quod ait ante incarnationem fuisse duas, post incarnationem verò vnam? Quomodo enim ante incarnationem poterant esse duæ naturæ, cum tunc verbum non esset incarnatum? Aut enim dicis humanam naturam quam Deus sibi vniuit, ante vnionẽ per se subsistitisse, & tunc dices filiũ dei sibi vniuisse personã humanã & non naturã: & tunc duas facies cũ Nestorio personas: & sic à Nestorio fugiens, ad eundẽ cõfugies. Aut fortè dicis, quòd etsi non tota humana natura præcesserit ante incarnationem, tamen anima eius antea in cœlo fuerat, aut in terris conuersata, & tunc in incarnatione fuerit carni à deo assumptæ infusa. Quòd si hoc fateris, incidis in Origenis errorem de animabus primò creatis in cœlo, & postea corpori infusis. Quem errorẽ iam suprà, deo duce euicimus. Alio autẽ modo nõ possum suspicari, quo pacto dicas ante incarnationẽ fuisse duas. Rursum, si ante incarnationẽ erant duæ, & post nõ ma-

net nisi vna, ergo per incarnationē aut fit alterius illarū de perditio, aut fit vtriusque mixtio & cōfusio: sicut cū vino miscetur aqua, ante mixtionē erāt duę naturæ, post mixtionē est vna tātū natura. Si per incarnationē fit carnis de perditio, iam nō incarnatio, sed potius (vt ita dicā) decarnatio dicenda esset. Si est vtriusq; naturæ mixtio aut compositio, ita vt tertia resultet ex illa cōpositione natura, tūc oportet vt neutrius naturæ illarū ex quibus cōponitur, denominationē suscipiat. Homo enim (vt illorū exēplo vtar) qui tertia quędā est natura, ex duabus valde differentibus naturis constās, corpore videlicet & anima, neq; animæ, neq; corporis denominationē susscepit, quoniā nec anima nec corpus dicitur, sed solum dicitur homo. Ita ergo oporteret & Christus nec Deus diceretur, neq; homo, postquā naturā quandā habet ex illis duabus cōpositā. Quòd si fortè exemplū per me adductū magis placet de vino mixto atquæ, & post mixtionē retinet nomen vini, aqua conuersa in vinum: & ita fortè dicas, carne conuersa in deitatem per incarnationem mansisse in Christo nomen dei: tūc cōsidera ibi etiam non manere nomē aquæ sed solū vini, eò quòd per mixtionē aqua fuit versa in vinum: & ita post incarnationē oporteret te concedere, Christū non esse hominē, eò quòd humanitas fuerit in diuinitatem conuersa, Deinde si vna tantum est in Christo natura, quomodo secundum illam poterit tam oppositas susscipere denominationes? Impossibile enim est, vt vna eademque natura substantiales susscipiat differentias cōtrarias quia opposita non possunt dici de eodē secundū idem. Quòd si opposita de eodē dicantur, oportet vt diuersa in se cōtineat, secundū quæ diuersas susscipit dictiones: vt homo quia corpus habet & animā, potest dici corporeus secundū corpus, incorporeus secundū animā: mortalis secundū corpus, immortalis secundū animam. At quum Christus dicatur mortalis & immortalis, passibilis & impassibilis, finitus & infinitus oportet vt diuersas habeat naturas, iuxta quarum diuersitatē diuersas istas susscipiat denominationes. Non est ergo in Christo vna natura cōposita, sed duæ simplices, quarū

quælibet suis est determinata proprietatibus. Error autem iste Eutychianorum (vt Damascenus tertio libro de fide orthodoxa ait) & similiter Nestorianorũ, vt mihi videtur, inde ortus est, quòd nescierunt distinguere inter naturã & personã. Et ideo Nestorius duas cognoscens naturas, duas credebat esse personas. Eutiches autem ex oppositio, quoniã vnã fatebatur & fide credebat esse Christi personã, inde credebat oportere vnam etiã tantum esse naturã. Verque tamen eorum facile, si malitia eos nõ excæcasset, potuisset cognoscere & videre in hominis suppositio duas esse naturas, in quo nec pluralitas naturarum cõcludit pluralitatem personarum: nec vnitas personæ arguit vnitatem naturæ. Hoc ergo hominis exemplum, quantum ad hoc solum spectat, commodissimum est, quamuis in aliis maxima sit dissimilitudo: quoniã in homine est naturarũ pluralitas, in vnitate personæ per naturalem compositionem vnius ex pluribus: in Christo autem est pluralitas naturarum simplicium sine vlla ealũ compositione aut mixtione. Et ita in homine tres sunt naturæ, duæ duarum partiũ, videlicet corporis & animæ, & tertia ex illis resultans, scilicet ipse homo, qui nulla illarum est. In Christo verò duæ sunt tantũ naturæ, diuina & humana, ex quibus nulla alia tertia constituitur. Sed iam opus est, vt aliũ Eutychetis & Acephalorum communem errorem & impiam blasphemiam reiiciamus, qua dicunt diuinitatem in cruce passam fuisse. Quis hoc feret? Cuius *Mala. 3.* aures non horrent audire, diuinitatem aut dolere, aut pati potuisse? Deus siquidẽ cum summè perfectus sit, & quoddam infinitæ perfectionis pelagus, talibus miseriis subiici nequit. Ego Deus (dicit ipsemet) & non *1. Pet. 4.* mutor. Si non mutatur, fieri necesse est, vt aut semper doleat & semper patiatur, quod summa esset miseria: aut nunquam doleat, imò nec dolere possit, nec pati. Nã si semel gaudẽs, & carẽs omni passione, postea dolet & patitur: necessariũ est, vt tũc mutetur. Præterea Petrus *2. Cor. 14.* apostolus ait: Christo igitur passo p nobis in carne, & vos eadẽ cogitatione armamini. Carne passũ dixit, nõ deitate. Et Paulus apostolus ait: An experimentũ quæ-

ritis eius, qui in me loquitur Christus? Qui nō infirmatur, sed potens est in nobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Passus est ergo Christus, & mortuus, sed ex nostræ humanitatis infirmitate. Viuit autem impassibilis & immortalis, sed ex suæ diuinitatis virtute, quæ tanta est, vt in se nec mortem subire, nec passionem aliquam sustinere possit. Ipse etiam Christus Iesus se in carne fuisse passum testatur. Nam Iudæis dicentibus & petentibus ab eo: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respōdit Iesus, & dixit eis: Soluite templū hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ille autē dicebat de tēplo corporis sui & solutum fuit in morte, excitatū in resurrectione. Propter quod Euangelista quasi hoc declarans, subiunxit Quū ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat: & crediderunt scripturæ & sermoni quē dixit Iesus. Vides hic passionē, d corpus relatā, non autē ad deitatē, quoniā illa pati nō poterat. Prophetiæ etiā quæ de Christi passione præcesserāt de passione in carne loquūtur. Vnde in Psa. sub persona Christi dicitur: Fodērūt manus meas & pedes meos, & numerauerūt omnia ossa mea. Et Esaias ostēdens voluntariā fuisse Christi passionē, sub persona eiusdē Christi ait: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Et vt alia multa præteream, quid aliud significant illæ angelorum voces ad Christum, quibus eum interrogabant, dicentes: Quare rubrum est vestimentum tuum? Nomine vestimenti carnem designantes, qua vestita fuit diuinitas in incarnatione. Hæc autem caro cùm fuisset suo sanguine intincta, quærebant: Quare rubrum est vestimentum tuum? Et iterum: Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Aduersus tam apertam blasphemiā piget plura adferre testimonia. Eius certè narratio pro expugnatione sufficisset, nisi aduersus homines durę ceruicis & indomabilis cordis ageremus, cuiusmodi sunt omnes hæretici. Contra hanc hæresim sunt plurimorū conciliorum definitiones. Concilium nanque Chalcedonense, sic ait: Consentientes sanctis patribus, vnum eun-

Ioan. 3.

Psal. 21.

Esa. 50.

Esa. 64.

Ibidem.

Concilium Chalce.

démque filium confiteri dominũ nostrum Iesum Christum cõsona voce docemus, pariter perfectum eundem in deitate Deum, & hominem eundem ex anima rationali & corpore, secundum diuinitatem vnius eum patre naturæ, secundum humanitatem eidem vnius naturæ nobiscum, per omnia similem nobis absque peccato, ante secula quidẽ ex patre natũ secundũ diuinitatẽ in nouissimis verò diebus eundem propter nos, & propter nostram salutem hominem factum: hunc vnum eundemque Christum filium Dei vnigenitum in duas naturas inconfuse, immutabiliter, indiuise, inseparabiliter cognoscendum: in nullo naturarum differentias propter vnitatem perimẽdas, magis autem salua vtriusque naturæ proprietate, & in vna coeunte persona, vnoque statu concurrente, non in duabus personis partiendum vel diuidendum, sed vnum eũdémque filium vnigenitum deum verum dominum Iesum Christum. Hæc Concilium Calcedonense: cuius decreto non minus Nestorii quam Eutychetis & achephalorũ hæresis corruit. Sed quia impii Achephali & maledicti non recipiunt Calcedonense concilium ideo ad priora & posteriora concilia confugiamus. Hæc namque hæresis ante Eutychetem & Achephalos fuit. Nam Philaster qui longo tempore ante eos fuit, refert quandã hæresim, quæ dixit diuinitatem in cruce doluisse, & passam fuisse. Eandem etiam recitat Augustinus etiam Acephalis vetustior, quamuis nullus eorum autorem hęresis prodat. Concilium Ephesinum, quod tertia Sinodus dicitur, circa finem suorum Decretorum sic ait: Sic illum diximus passum esse, & resurrexisse, non quia Deus verbum in sua natura passus sit, aut plagas, aut clauos & tãfixiones, aut alia vulnera susceperit (Deus namque incorporalis & extra passionem est) sed qui corpus illud, quod ipsi proprium factum est, hoc sustinuit: ideo hæc omnia pro nobis dicitur passus. Ineat enim in eo corpore, quod patiebatur, Deus qui pati non poterat. hæc concilium Ephesinum. Et cõcilium Ispalense secundum decimotertio suorũ Decretorum capitulo sit ait. Ergo sicut immaculata fides, & sancta

Concilium Ephesin.

Concilium Ispalense.

Dei Ecclesia docet, cõfitemur dominũ nostrum Iesum Christum in tẽporaliter ex patre Deum natum, tẽporaliter ex vtero glorioſę virginis Mariæ hominem editũ & ob hoc in vna exiſtente perſona duas naturas habentem: deitatis, qua ante ſecula genitus: & humanitatis, in qua diebus vltimis æditus eſt: in illa ſecundum formam Dei, in iſta ſecundum formam ſerui cõſiſtens: in illa patri manens æqualis, in iſta ſine peccato ſimilis noſtræ conditioni, in illa inuiolabilis, in iſta paſsibilis in illa ex qua mori, non potuit, in iſta in qua mortẽ ſuſcepit. hæc concilium Iſpalenſe expreſſe contra Accephalos. Quibus verbis omnes hæreſes præfatæ circa Chriſti perſonam exortę colliduntur. Cõtra hanc hæreſim ſcripſit Gelaſius papa eodem libello, quo ſcripſit cõtra Neſtorium. Scripſit etiam Boetius aduerſus eandẽ hæreſim vnum librum de duabus naturis. Et beatus Damaſcenus libro tertio de fide orthodoxa per ſingula capitula contra ſingulas præfatas hæreſes diſputat.

Arrius.

QVinta hęreſis eſt, quæ aſſerit Chriſtum ſolũm corpus habuiſſe, non autẽ animã. Huius autor fuit Arrius, vt teſtatur Auguſtinus in lib. de hæreſibus ad Quod vult Deum, cap. 49. ſic de Arrianis loquens: In eo autem, quòd Chriſtum ſine anima ſolã carnem ſuſcepiſſe arbitrantur, minus noti ſunt, nec aduerſus eos ab aliquo igneni de hac re fuiſſe certtatum. Sed hoc verum eſſe & Epiphanius non tacuit, & ego ex eorum qui buſdam ſcriptis & collocutionibus certiſsimè comperi hæc Auguſtinus Verùm quia ex his verbis non cõſtat an Arrius hoc venenum reperit, an ſequaces illius de ſuo cerebro poſtea addiderint: ideo pro nunc de Arrio

Apollinarius.

tacemus. Apollinaris, de quo iam aliàs diximus, hunc errorem poſtea ſuſcitauit, qui communiter dicitur illius erroris autor. Philaſter hanc hæreſim recitat, nullo nominato illius autore. Hæc hæreſis ſatis conuincitur per ea, quæ in expugnatione ſecũdæ hęreſis dicta ſunt: Sic enim Chriſtus veram habuit naturæ humanæ ſubſtantiam, ergo & habuit animam, quoniam ſine ea perfectus homo eſſe non poteſt. Verum etſi hoc apertiſsimè eũ cõuincat, particularibus argumẽtis non pigebit

contra eũ agere. Christus, passionis suæ tẽpore iam appropinquante, ait: Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Et ãte dixerat: Ego sum pastor bonus, & animã meã pono pro ouibus meis. Et iterũ: Potestatẽ habeo ponendi animã meam, & itetum sumẽdi eam. Aperta satis sũt hæc, neque vllam parabolam redolẽtia. Verum his autoritatibus (vt Aug. ait) Apollinaris respõdebat, dicẽs Christum animã habuisse nõ rationalem, sed solũ eam, quæ corpus viuificaret, & verbũ ipsum loco rationalis animæ extitisse. Sed per hoc non effugit, quin dicat Christum non fuisse integrum & perfectum hominem, eiusdem substantiæ nobiscum. Sed vt nullum illi pateat effugium, consideremus quid Lucas de eo dicat: Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Quomodo autem profecerit sapientia, sequentia verba declarant, quoniam addit: & ætate. Iuxta id ergo profecit sapientia, secundũ quod profecit ætate. At cum secundum solam naturã humanã profecerit ætate, consequens est vt iuxta eandẽ profecerit sapientia, quoniã secundum naturam diuinam, quæ immutabilis & infinitè sapiẽs est, nullo modo proficere poterat. Profecit ergo sapientia secundum humanitatẽ. Sed si humanitas, quã suscepit, animã rationalem nõ habuit, ergo secundũ humanitatẽ nihil sapuit, quoniã secũdũ animã rationalẽ sapere debuisset, non secũdũ corpus, aut secũdum animã præcise vegetãtem corpus. Rursum, propter hoc filius Dei nostrã suscepit, naturã, vt per naturã ab eo susceptã nostris succurreret defectibus, & is qui sine peccato erat nostra peccata dissolueret. Nihil ergo profuisset nobis, solũ carnẽ sine anima susc ipere, quia peccata nostra in anima erant, & nõ in carne, quæ peccare nõ potest. Sed Christus totũ hominẽ redemit, qui ait: Totũ hominẽ sanũ feci in sabbato. Totũ ergo hominẽ Christus assumpsit, qui totũ hominẽ redemit. Demũ, iste error plurimorũ concilio rũ definitionibus dãnatur. Cõcilium Romę habitũ sub Damaso papa, sic ait: Anathematizamus eos, qui pro homi nis anima rationali & intelligibili, dicũt Dei verbũ in humana carne versatum, cum ipse filius sit verbum

Matt. 26. Ioan. 10. Luc. 2. Ioan. 7.

Dei,& pro anima rationali & intelligibili in suo corpore fuerit,sed nostram,id est,rationalem & intelligibilemsine peccato animam susceperit atque saluauerit. hæc concilium Romanum.Cuius concilij decreta ponuntur in libro Conciliorum generalium,non inter ip

Concilium. Ephe. sa concilia,sed pòst inter decreta Damasi papæ. Concilium Ephesinum cap.decimotertio suorum decretorũ sic ait:Non enim dicimus, quòd Dei natura conuersa vel immutata sit,sed magis,quòd carnem animatam anima rationali sibi copulauerit, verbúmque substantialiter & ineffabiliter factus sit homo.hæc concilium Ephesinum.Concilium Chalcedonense sic ait: Consentientes sanctis patribus,vnum eundémque filium cõfiteri dominum nostrum Iesum Christum, consona voce edocemus pariter perfectum eundem in deitate Deum,& hominem verum eundem ex anima rationali & corpore,&c. hæc concilium Chalcedonense. Contra hanc hæresim non vidi,nec hucúsque sciui aliquem qui scripserit,præter beatum Ambrosium, qui in libro dei incarationis dominicæ sacramentum,per totum septimum capitulum contra eam agit.

Macha. SExta est hæresis,quæ asserit in Christo tantum vnã fuisse voluntatem,videlicet diuinam,Huius hæresis autor fuit Macharius Antiochenus episcopus, qui condemnatus est in sexta synodo Constantinopolitana,sub Agathone papa celebrata.Huius hæresis fautores dicti sunt Monothelitæ,non(vt quidam corruptè dicũt) Monosolitæ:& quidam,cuius nomen sciens prætereo, deriuationem nominis assignare volens, non minus impudenter,quàm imprudenter,dixit:Monosolitæ dicun

Monothelite. tur à Monoso illius hæresis autore. Monothelitæ dicti sunt ab vna tantum voluntate,quam Christo tribuebãt quoniã μόνος Græcè,valet Latinè tantũ ac vnus, θέλησις idem est quod voluntas.Hinc ab illis duabus dictio est composita μονοθέλητα, quasi vnam asserentes voluntatem.Contra hanc hæresim sic agimus, & primò ab illius patrono quærendum est, an duas in Christo fateatur naturas.,Si vnam tantum dicit in Christo naturam sicut vnam voluntatem,tunc ad aliquam prædictarum

hære-

hæresum reducendus est, quæ in Christo duas negauerunt naturas. Si verò duas in Christo fatetur naturas, ergo & duas oportet eum fateri voluntates: quoniam sicut vnius naturæ vna est voluntas, ita plurium naturarum plures sunt voluntates. Ideo enim dicimus, patris & filij & spiritus sancti vnam esse voluntatē, quia vna in illis tribus personis est deitatis substantia. Ita ergo in Christo, in quo sunt duæ naturæ diuersæ, diuinitatis videlicet & humanitatis, oportet vt duæ sint etiā voluntates: vna, quæ pertinet ad diuinitatem: altera, quæ spectat ad humanitatem. Præterea, si vna tantum est in Christo voluntas, ergo vna tantum in Christo erit natura: quoniam sicut vna natura vnam infert voluntatem, ita e diuerso vna voluntas vnam arguit naturam. Vna siquidem volūtas non potest esse duarum naturarum. Rursum, si vna tantum est voluntas, aut illa erit diuina, aut humana, aut tertia ex illis composita sicut suprà Eutyches dixerat. Si diuina tantum est voluntas, ergo Christus non habuit integram & perfectam humanitatē eiusdem speciei cum nostra: quoniam perfecta humanitas sine voluntate esse non potest. Si autem illa vna voluntas est tantum humana, ergo Christus non erit Deus, quoniam non potest esse Deus sine voluntate diuina. Vtrunque autē horum duorum probauimus esse hæreticum. Si verò dicat illam vnā Christi voluntatem esse tertiam ex illis duabus cōpositam, tunc sequitur, quòd illa voluntas nec diuina sit, nec humana: quoniam compositum non suscipit denominationem alicuius suarum partium, ex quibus componitur: & ita secūdum ista oporteret dicere, Christum non esse verum Deum, nec verum hominem, quia nec voluntatem habet diuinam (secundum istos) nec humanam. Sed omissis his argumentis, scrutemur scripturas sacras, quoniam (vt Christus ait) illæ testimonium perhibent de illo. Marcus euangelista ait: Venit Iesus in partes Tyri & Sidonis, & ingressus domum, neminem voluit scire, & non potuit latere. Quomodo non potuit latere cum voluit? Nónne voluntas diuina omnipotēs est? Nónne omnia quæ voluit dominus fecit in cœlo

Ioan. 5.

Mar. 7.

& in terra? Ergo ſecundum id quod non potuit latere, ſecundum id voluit neminem ſcire. At conſtat eum ſecundum humanitatem non potuiſſe latere, quia ſecundum illam non erat omnipotens, ergo ſecundum eandem voluit neminem ſcire: & ſecundum diuinã voluntatem non ita voluit: ergo alia eſt voluntas diuinitatis, & alia humanitatis. Præterea cum Chriſtus eſſet proximus paſſioni, dixit: Pater, ſi vis transfer calicem iſtum à me. Verũtamen non mea volũtas, ſed tua fiat. Vides hic expreſſe duas Chriſti voluntates nominatas, vnam diuinitatis, aliam humanitatis? Nam ſi vna tantum eſſet Chriſti volũtas, videlicet diuina, quomodo fieri poſſet, quòd Chriſtus patrem oraret, dicens: Non mea, ſed tua voluntas fiat? Non enim eſt poſſibile, vt volũtas patris impleatur, volũtas autem filij non, quum vna ſit patris & filij voluntas. Sed quia duæ ſunt in Chriſto voluntates, vna diuinitatis, quæ eadem eſt cum volũtate patris, ſecundũ quàm nihil à patre petit: alia humanitatis, ſecundum quàm quodammodo paſſionem nolebat: ideo ſuam voluntatem. i. humanam, poſtponens diuinæ, dicit: Non mea voluntas, ſed tua fiat. Rurſum, beatus apoſtolus Paulus de Chriſto loquẽs, ait: Factus eſt obediẽs vſque ad mortẽ, mortem autem crucis. Non fuit autem obediens ſecundum naturam diuinam, quia obedientia ſubiectionem quandam denotat. Secundum autem naturam diuinam non erat ſubiectus patri, quia ſecundum illam non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Secundum humanam ergo naturam factus eſt obediens. Obedientia autem voluntaria quædam eſt ſubiectio, & ſine voluntate obediẽtia eſſe nequit. Illud enim quod per vim & coactionem fit, non fit per obedientiã. Cùm ergo Chriſtus ſecundum humanitatẽ factus fuerit obediẽs patri vſq; ad mortem, oportet neceſſariò vt ſecundum eandem humanitatem volũtatem habuerit, ſecundum quàm pati voluit. Contra hanc hæreſim celebratum eſt concilium Cõſtantinopolitanum, quod ſexta ſynodus appellatur, ſub Agathone papa. Poſt lõgas ergo de hac re collationes, & diſputationes in hoc concilio habitas, tãdem actione decimaſeptima ſic defini-

Luc. 22.

Philip. 2.

Concilium Conſtantinopol.

tur: Iuxta quod olim prophetæ de eo,& ipse nos dominus Iesus Christus erudiuit, & sanctorũ patrum nobis tradidit symbolum,duas naturales voluntates in eo, & duas naturales operationes, indiuise, incõuertibiliter, inseparabiliter,incõfuse,secundum sanctorum patrum doctrinã ad æque prædicamus,& duas naturales voluntates,non cõtrarias(absit)iuxta quod impij asseruerunt hæretici,sed sequentem humanã eius voluntatem,& nõ resistentem vel reluctãtem, sed potius subiectã diuinæ eius atque omnipotẽti voluntati.Oportebat enim carnis voluntatem moueri,subiici verò voluntati diuinæ, iuxta sapientissimum Athanasium.Sicut enim eius caro Dei verbi dicitur & est: ita & naturalis carnis eius volũtas,propria verbi dicitur & est:sicut ipse ait: Quia descẽdi de cœlo,non vt faciam voluntatẽ meam, sed eius qui misit me patris. Suam propriã dicens voluntatem, quæ erat carnis eius. hæc concilium Cõstantinopolitanum. Contra hanc hæresim nullum reperi scriptorem, præter Damascenum,qui tertio libro de fide orthodoxa,cap.14.de hac re disputat,non nominato,vt solet,eroris autore. Vnde suspicio mihi oritur, Macharium illum Antiochenũ episcopum,non fuisse primum huius hæresis inuentorem,sed alium quempiã multò illo vetustiorem,fuisséque statim sepultam,ac postea per Macharium suscitatam. Nam Ioannes Damascenus, qui contra hanc hæresim disputat, per aliquot secula præfatum Macharium præcesit.Vixit enim Ioannes Damascenus(si Ioanni Trithemio credimus)sub Theodosio iuniore,circa annum domini.450. Macharius autem hic floruit sub Agathone papa, huius nominis primo,&,vt diximus,damnatus est in sexta synodo, quæ, iuxta cõputationem Mariani Scoti,celebrata est anno domini sexcẽtesimo nonagesimo octauo. Et Petrus Lõbard.tertio libro Sententiarum, distinctione decimaseptima de hac re agit,quamuis breuiter & perfunctoriè. Qui autẽ plenius de hac re edoceri cupit,legat acta sextæ synodi,in qua satis diffusè hoc negocium inquiritur.Huius hæresis nunquam meminit Guido Carmelita in sua summa de hæresibus,quod valde miror, cũ sit *Ioan.3.*

viris doctis notissima. Vnde conuincitur, eum non legisse acta sextæ synodi. Apparet etiam quod aliàs diximus, eum in veteribus hæresibus recensendis, nullum alium legisse præter opusculum Augustini de hæresibus, aut capitulum quoddam Isidori in suis Etymologiis, in quo enumerat hæreses, quæ ad suum vsq; tempus præcesserunt. Cum enim neque Augustinus, neque Isidorus hanc hæresim numeret, vtpote vtroque posteriorem, ideo Guido illius non meminit.

SEptima hæresis nimis ingrata est Christo redẽptori nostro, quoniam non agnoscit beneficium ab eo nobis collatum. Negat enim Christum crucifixum fuisse, sed Simonem Cyrenæum, qui angariatus sustulit crucem. Huius erroris autor fuit impius Basilides apostolorum tempore, de quo Eusebius libro quarto Historiæ ecclesiasticæ, capite octauo loquitur. Post hunc pauco tempore elapso Marcus, à quo Marcitæ hæretici dicti sunt, eidẽ adhæsit errori, dicens Christum non verè, sed putatiuè passum fuisse. Contra hunc errorem piget testimonia scripturæ adferre, cum vtrũq; testamentum plenum sit testimoniis passionis Christi. Et dimisso veteri, in quo ferè omnia per figuras & ænigmata dicta sunt, quatuor Euangeliorum apertissima est historia enarrans Christi passionem. Nullus autem eorũ ait Cyrenæum fuisse passum, sed solum portasse crucẽ, cui postea fuit Christus affixus. Et Paulus hoc sæpissimè in suis epistolis docet. In priore enim epist. ad Corinthios ait: Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Et iterũ: Nihil me scire iudicaui inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et vt omnia alia omittam, Petrus apostolus eo die, quo spiritum sanctum recepit cum aliis, prædicans populo, ait: Viri Israelite, audite verba hæc, Iesum Nazarenũ, virum approbatum à deo in verbis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut scitis: hunc definito concilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligẽtes interemistis. Et infr. Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, qui & dominũ eum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quẽ vos crucifixistis. Qui

Basilid. Marc.

1. Cor. 1. Ibidem 2. Act. 2.

ergo per passionem suam mortuus est, quomodo non verè, sed putatiuè passus est? Quòd si nō verè passus est, falsa est prædicatio Pauli. Contra talem insaniam non est opus plura adferre: quia, vt à principio statuimus, contra eos solos nūc agimus, qui Christo nomina per baptismum dederunt. Qui verò hæc asserunt, aut Ethnicos, aut Iudæos se esse ostēdunt, quoniam (vt ait Paulus) prædicate Iesum Christum crucifixum, Iudæis est scandalum, Gentibus autem stultitia. *1. Cor. 1.*

OCtaua hæresis est nō minus ingrata ipsi Christo, non agnoscens etiam beneficiū tam immensum, quale nobis cōtulit, videlicet redemptionem nostram. Huius hæresis autor est quidam Bassus nomine, sub apostolorum tēporibus, de quo apud solum Philastrum reperio mentionem factam fuisse. Hic Bassus dixit, nō sperari salutem neque in Christi maiestate, neque in eius præsentia corporali. Hunc errorem longo postea tempore suscitauit Petrus Abailardus, qui dixit non ideo filium Dei fuisse incarnatum, vt hominem liberaret. Et vt clarius eius stulta mens appareat, verba illius hic inseram, quæ beatus Bernardus ponit epist. 190. Ideo, inquit, sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est filius Dei, vt homo, qui aliter liberari non poterat, per mortē innocentis iure liberaretur à iugo diaboli. Sed vt nobis videtur, nec diabolus vnquam ius aliquod in homine habuit, nisi fortè deo permittente, vt carcerarius: nec filius Dei vt hominē liberaret carnem assumpsit. hęc Petrus Abailardus. Ecce nouum alterum Goliath, q omnibus catholicis doctoribus exprobrat, omnes eos erasse, dicens. Verū hic deo duce petra catholicæ fidei percussus, corruet. Primum ergo, quod dicit diabolū nullum ius aut potestatem habere in homine, manifestè conuincitur per id, quod Dominus apud Ioānem ait: Venit enim princeps mūdi huius & in me non habet quicquā. Si nullam potestatem habebat in homine, quomodo princeps mūdi vocatur? Et apertius ostendit id quod sequitur, videlicet: & in me non habet quicquam. Quòd si in aliis hominibus nullum etiam ius aut potestatem habebat, quid opus erat addere: & *Bassus.* *Petrus Abailar.* *Ioan. 14.*

in me non habet quicquã? Quia tamen per verba præcedentia dixerat diabolũ habere potestatem super homines, ne quid simile de eo putari posset, addidit: & in me non habet quicquã. Vt autem nulla nostra exposi-
2. Tim. 2. tione aut argumentatione sit opus, audi beatũ Paulum expresse hoc dicentem: Nequãdo, inquit, det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendã veritatem, vt resipiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenẽtur ad ipsius voluntatem. Vides hic laqueos diaboli nominari à Paulo: & captiuos homines à diabolo teneri ad eius volũtatem. Præterea, si homines capti non erãt à dæmone per peccatum, nihil ergo Christus sua morte operatus est: quoniam si nos captiui non eramus, certè oportet vt nec redempti etiam simus. Non enim redimitur, nisi qui captus est. Verùm hoc ingratus & blasphemus Petrus Abailardus cõcesit, dicens filium Dei non ideo carnem assumpsisse, vt hominem liberaret. Sed error iste plurimis sacræ scripturæ testimoniis dãnatur. Et, vt vetus te-
Matt. 1. stamentũ omittam, ad nouum accedo. Apud Matthæũ legimus angelũ dixisse Ioseph de virgine Maria spõsa eius: Pariet autem filiũ, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eo-
Ioan. 3. rũ. Et apud Ioannem idem Christus ait: Non enim misit Deus filium suum in mũdum vt iudicet mundũ, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et in cœna vltima carnẽ suam dans in cibum discipulis suis, ait: Hoc est corpus
Luc. 20. meum, quod pro vobis tradetur. Et calicem porrigens,
Gal. 4. ait: Hic est calix nouum testamentũ in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Et beatus Paulus ait: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suum factum ex
Ephes. 2. muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et alibi: Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & quum essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo, cuius
Col. 2. gratia estis saluati. Et in alio loco: Et vos quum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cũ illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat

contrariũ nobis: & ipsum tulit de medio, adfingens illud cruci: & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triũphans illos in seipso. Et beatus Petrus apostolus ait: Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redẽpti estis de vana vestra cõuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incõtaminati & immaculati Christi. Postre mò illa quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, quos Ioannes vidit cecidisse coram agno, cantabant dicentes: Dignus es accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, Ecce isti, qui redẽptione per Christũ facta iam fruebãtur agnoscũt redemptionẽ. Petrus autẽ Abailardus, quoniam per peccatũ in capiuitate diabolica detinebatur, nõ agnoscebat redemptionẽ. Contra hoc, sunt plurium cõciliorũ definitiones. In symbolo fidei ædito in concilio Nicæno sic de Christo filio Dei dicitur: Qui propter nos homines & propter nostrã salutẽ descẽdit de cœlis, & incarnatus est, atque homo factus, passus mortuus est, & resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, vẽturus iudicare viuos & mortuos. hęc conciliũ Nicænum. Et eadẽ ferè verba ponũtur in symbolo facto in cõcilio Cõstantinopolitano, quod secũda synodus dicitur. Concilium Ephesinũ, quod tertia synodus dicitur, in vltimo capitulo suorum Decretorũ sic ait: Est enim ineptũ & stultũ hoc dicere, quòd is qui ante omnia secula est consempiternus patri, secundę generationis egerit vt esse inciperet: sed quia propter nostrã salutẽ, naturã sibi copulauit humanã, & processit ex muliere: idcirco dicitur esse natus carnaliter. hæc cõciliũ Ephesinum. Et idem dicit concilium Chalcedonense, quod quarta synodus dicitur. Ecce contra Petrum Abailardum omnia quatuor cõcilia, quæ beatus Gregorius dicit se venerari tãquam quatuor Euãgelia. Obmutescat ergo Petrus Abailardus, & suam compescat superbam arrogantiam, qua non est veritus contra omnium sacrorum doctorum cõcordem doctrinam sentire. Contra hunc errorem nullum reperi scriptorem, præter

1. Pet. 1.

Apoc. 5.

beatum Bernardū, qui in quadam epistola ad Innocentium papam, quæ est in ordine. 190. de hac re disputat, à quo aliquid hausimus. Huius hæresis etiam nō memi nit Guido, imò nec ipsius Petri Abailardi vllam vnquā facit mentionem.

Petrus Abailar.

NOna hæresis negat in Christo fuisse spiritum timori s domini. Et hoc venenum etiam est à Petro Abailardo inuentum, quemadmodū illi impingit beatus Bernardus illa eadem epistola, videlicet. 190. quam uis contra illum non disputat. Sed eam redarguit & cō

Esaias. 11.

uincit Esaias propheta, qui de Christo loquens, ita ait: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice ei⁹ a scēdet, & requiescet sup eū spirit⁹ dñi spirit⁹ sapiētiæ & intellectus, spiritus cōsilij & fortitudinis, spiritus scien tiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini.

Cant. 2.

Hæc virga, quæ de radice Iesse orta est, virgo est Maria de genere Dauid, qui filius fuit Iesse, vt Matthæus narrat. Flos autē est Christus, qui ait: Ego flos campi, & lilium conuallium. Super hunc florem requieuit ille septenarius spiritus, quem Esaias expressit, id est, septē eiusdē spiritus sancti dona, inter quæ spiritus timoris domini numeratur. Præterea, quid trepidat ponere in

1. Ioan. 4.

Christo spiritum timoris domini? An fortè quia timor est imperfectorum, secundum quod Ioan. ait: Perfecta charitas foras mittit timorem? Et ideo fortè Petrus Abailardus timens negare in Christo fuisse perfectam charitatem, negauit in eo fuisse spiritū timoris. Quòd si ita est, trepidauit certè timore, vbi non erat timor. Nesciuit enim multiplicem esse timorem domini. Quidam namque est timor domini seruilis, cum videlicet quis propter odium pœnæ, quā timet, fugit peccatum: qui timor seruilis dicitur, quia serui talem timorem consueuerunt habere. Dicitur etiam initialis, quia via quædam est & initium ad bonum. Vna enim pars iusti tiæ est, declinare à malo, ad quā introducit hic seruilis timor, & ideo initialis vocatur, de quo dicitur: Initium

Psal. 110.

sapientiæ est timor domini. Hic timor est imperfectorum quia perfecta cuiuscunque operis executio, à charitate ortum habere debet. Hic autem timor non ori-

tur à charitate, sed ab odio pœnæ. Hunc timorem perfecta charitas foras mittit: quoniam qui fic iam Deum diligit, vt ex amore eius cuncta operetur, tunc iam desinit agere propter odiũ pœnæ. Qui enim ex odio pœnæ agit, quasi coactus à pœna quam timet, agit: quam si sciret nunquam fore infligendam, desisteret ab actione. Qui verò ex amore agit, mere liberè agit. Hunc timorem Christus non habuit, quia perfectissimam habuit charitatem, quæ illum non permittebat. Alius est timor domini filialis, cum quis scilicet fugit malum ex solo amore patris, ne videlicet offendat patrẽ qui ideò dicitur filialis, quia tali timore bonus filius timete debet patrem. Et hunc non solum non expellit charitas, imò eum producit charitas, & ab ea ortũ habet. Et hũc timorem habuit Christus, quia à multis, imò ab omnibus malis declinauit, & nõ timore alicuius pœnæ, sed ex solo Dei amore. Ergo fuit in eo timor filialis. Quòd si adhuc cõtendas, dicens hunc timorem filialem habere immixtam quandam pœnam, & ob hoc illum dicas non fuisse in Christo, cuius anima fuit beata ab origine suæ conceptionis: hoc nihil obstat: quia etsi eius anima fuit beata, nihilominus tristabatur in passione, quæ tristitia multo grauior fuit pœna, quã illa, quæ est immixta timore filiali. Ergo qui potuit tristari quũ esset beatus, timere etiã potuit præcipuè timore filiali, cuius si aliqua est pœna, mittissima certè est. Rursum, beati qui iam extra omnem pœnam sunt, timent dominũ, vt Propheta ait: Timor domini sanctus permanet in seculũ seculi. Christo ergo nihil sua beatitudine obstare potuit, quin Deum timuerit. Verum hoc Prophetæ dictum, de quodam alio timore interpretantur, quem vocant reuerentialẽ, qui non est aliud, quã quædam ipsius Dei reuerentia: & hunc dicunt habere beatos. Quòd si hic sit à timore filiali distinctus, & timorem filialem negent inesse beatis, sed solum quem appellant reuelẽtialẽ, non tamẽ per hoc euadet Petrus Abailardus, quin aliquis spiritus timoris domini (vt Esaias dixit) fuerit in Christo: quoniam cum Christus præ omnibus reuerentius sit Deum, adeò vt propter illam reuerentiam Pau *Heb. 5.*

sus dicat eum à Deo fuisse exauditum: consequens est, vt etiam supra omnes Deum timuerit hoc timore quē vocant reuerētialē. Nō est ergo cur Petrus Abailardus trepidet Christo ttibuere timorem: quoniam etsi non habuit timorem seruilem, quem perfecta charitas foras mittit, habuit tamen timorem filialem aut reuerentialem, quem perfecta charitas producit.

Petrus Ioannis.

DEcima hæresis asserit Christū sustinuisse vulnus lanceæ cū adhuc viuus esset. Huius erroris autor fuit quidam Petrus Ioānis, vt Guido carmelita illi impingit. Et certè miror quod homo quivel parum latine sciat, & legat Euāgelium Ioannis, in hunc incidat tam apertum errorem: nisi fortè superba eius malitia illū excæcante: quoniam beatus Ioannes enarrans passionem Christi, post multa torméta quę Christo illata esse dicit, de morte eius sic ait: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorū crura, & tollerentur. Venerunt etgo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerūt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verū est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis. Hucusque beatus Ioannes in euangelio. Ex istorum autem verborum ordine clarissime patet Christum fuisse iam mortuum cum latus enim fuit lancea percussum. Etsi ergo angelus de cœlo aliud annūciaret nobis, non esset credēdus. Neque causa deuotionis aut contemplationis licet mendaciū fingere. Iste autē vt augeret dolores passionis Christi, dicebat licitè posse dici & contemplari Christum fuisse percussum lancea, cum adhuc viuus esset. At Deus nō indiget mendacio nostro. Ideo meritò error iste damnatus est in concilio Viennensi sub Clemēte papa. 5. Huius autem concilij definitio habetur in volumine

Ioan. 19.

Concilium Viennense.

Clementinarum Decretalium titulo de summa trin. & fide catho. Vbi postquam citauit illum locum Ioannis quem nos proximè narrauimus, sic definitur: Nos igitur ad tam præclarum testimonium, ac sanctorum patrum & doctorum communem sententiam, apostolice considerationis, ad quã duntaxat hæc declarare pertinet, aciẽ conuertentes, sacro approbante concilio declaramus prædictum apostolum & euangelistam Ioãnem rectum in præmissis factæ rei ordinem tenuisse, narrando quod Christo iam mortuo vnus militũ lancea latus eius aperuit. Hæc concilij Viennensis definitio, cui magis quamlibet credere oportet, quàm phantaticis hæreticorum imaginationibus.

VNdecima hęresis est quę negat Christũ surrexisse. Huius hæresis magister est Cerinthus, de quo iã aliàs diximus. Hic (vt Augustinus testatur) dixit Christũ nõ surrexisse, sed aliquãdo surrecturũ. Hæc hæresis adeò faciliter reuincitur, vt qui eã tutari velit, cogatur negare omnia quatuor Euãgelia, quæ cõsona voce affirmãt Christũ surrexisse. Nã Matthęus vltimo sui Euãgelij capite, & Marc⁹ etiã vltimo, & Lucas vltimo, & Ioãnes penultimo sui Euãgelij capite, omnes hi vnanimes testãtur Christũ surrexisse. Præterea, si Christus nõ surrexit, ergo ipse mẽdax est inuẽtus, qui apostolis suis prædixerat se post passionẽ suã & mortẽ resurrecturũ. Falsa etiã oportuit esse argumenta & sophistica, quibus (vt Lucas ait) suam resurrectionem probare voluit. Sic enim ait: Quibus & præbuit seipsum viuũ post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. Rursum, Si Christus non resurrexit (ait Paulus) inanis est prædicatio nostra, inanis & fides vestra. Inuenimur & falsi testes dei, quoniam testimonium diximus aduersus Deum, quòd suscitauerit Christum, quem non suscitauit. In re igitur tam aperta superfluum esset longam texere disputationem. *Cerinthus.* *Act. 1.* *1. Cor. 1.*

DVodecima & vltima, quã de hac re reperio hæresim, est quę asserit Christũ in cœlos sine carnę ascẽdisse. Hãc hęresim docuit Apelles, & cum ipso Apelle *Apelles.*

quod sciam, sepulta fuit. Hic (vt Augustinus ait) dixit Christum sine carne resurrexisse, & sine eadem in cœlum ascendisse. Quid hac sententia fabulosius dici potest? Nulla siquidem ratione mouetur, nullo argumẽto fulcitur, nulli fundamento innititur sed merum somnium aut pura fabula apparet. Si Christus sine carne
Ioan. 20. resurrexit: quis fuit ille quem in medio discipulorũ cõstitutum octaua resurrectionis die Thomas tetigit? Cuius erant illæ manum cicatrices, & lateris vulnus, quæ Thomæ ostendit, & palpanda præbuit? Diuinitas siquidem nec oculis corporeis videri poterat, nec manibus tangi, nec cicatrices sustinere. Præterea, discipulis apparens Christus post resurrectionem, illísque conturbatis & conterritis, eò quòd existimarent se spiritum videre dixit: Quid turbati estis, & cogitationes ascendũt
Luc vlt. in corda vestra? Videte manus meas, & pedes meos, quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnẽ & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cũ hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus prægaudio dixit: Habetis aliquid quod manducetur? At illi obtulerũt ei partẽ piscis, assi, & fauum mellis. Et cũ manducasset corã eis, sumens reliquias dedit eis. Quo modo ergo sine carne resurrexit, qui resurgens, manus & pedes habet, fauum
Act. 7. mellis comedit? Rursum, si Christus sine carne ascẽdit in cœlum, quis est ille quem Stephanus in persecutione positus vidit, dicens: Ecce video cœlos apertos, &
Act. 1. filium hominis stantem a dextris virtutis Dei? Ad filius Dei, si carnem secludas, non amplius dicetur filius hominis. Accedit ad hæc, quòd Christo ascendente in cœlum, angeli dixerunt Apostolis: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. At cum Iesus in formas humana sit iudicaturus, conuincitur vt in forma etiam humana ascenderit. Aduersus tam apertum mendacium, & tam claram dementiam, non est opus plura adferre. Et certè puderet me ista narrare, si illos hæreticos fuisset puditum illa asserere. Sed

cum eorum insaniæ iam vulgatæ sint,& per multos scriptores qui de illis mentionem fecerunt,narratæ:necesse fuit eas,hic inserere,vt cum aliis hæresibus damnarentur.

CONCILIVM.

DE hac re vnum solum reperio errorem omnibus fermè hæreticis cõmunẽ. Omnibus námq; hæreticis semper fuit,& hucusque est propriũ conciliorũ auctoritati detrahere,eãque pro viribus imminuere : quoniam vident nihil esse adeò efficax ad eorum effrænatam audaciam reprimendam,sicut est concilij generalis autoritas. Quapropter cum hęretici omnes obstinatè suos tueãtur errores,euenit vt si fortè eorum aliquis error per cõcilium fuerit damnatus,ad hoc eis commune asylum confugiant,dicentes concilium in tali definitione errasse. Hoc egit Arrius. Cum enim damnatus fuisset in concilio Nicæno ille &eius sequaces acquiescere nolentes definitioni concilij, dixerunt concilium errasse. *Arrius.* Ad eundem modum se habuit Nestorius in cõcilio Ephesino damnatus,vt ille & eius fautores suam sententiam concilij Ephesini decreto præponerẽt. *Nestorius.* Nec aliud fecere Eutyches & Dioscorus in concilio Chalcedonensi damnati. *Eutyches. Dioscorus.* Notissima est etiam historia de Ioan. Huss. Bohemo , qui cum amplexus fuisset doctrinam Ioan. Vuicleph,& eam vidisset in concilio Constantiẽsi damnari,nec tamen propter hoc destitit suum mordicus tenere errorem , dicens Concilium Constantiense errasse in condemnatione Ioannis Vicleph. *Ioannes Huss.* Postremò omnium Lutherus cum à principio prædicationis suorum errorum,concilium appellasset, timens postea ne fortè concilio congregato sua venenosa dogmata dãnarentur,addidit hoc aliud venenum,dicens cõcilium generale quantumlibet probè(vt decet)congregatum posse in fide & moribus errare,& concilium Constantiense errasse in condemnatione Ioannis Huss. *Lutherus.* Aduersus ergo horum omnium hæreticorum demẽtiam hoc probandum est,concilium generale rectè congregatũ non posse errare in fide. De conciliis autem particularibus quæ in singulis prouinciis fiunt,non est mens no-

ſtra diſputare, quoniam illa talia errare poſſunt, & aliqua eorum erraſſe compertum eſt. Cōcilium certè Carthaginenſe octoginta epiſcoporum, cui interfuit beatus Cyprianus martyr, errauit, definiens hæreticos & ab hæreticis baptizatos fore rebaptizādos. Et alia multa celebrauerunt Donatiſtæ concilia, in quibus ipſi iactabant ſe habere multas epiſcoporum centurias. Et de his quòd errauerint non dubitamus. Verum etſi hæc aut alia ſimilia prouincialia concilia errauerint eorum error non obeſt toti eccleſiæ, cùm huiuſmodi error per definitionem generalis concilij corrigatur, quemadmodum docet beatus Auguſtinus libro ſecundo contra Donatiſtas, ſic dicens: Et ipſa concilia quæ per ſingulas regiones vel prouincias fiunt, plenariorum conciliorum autoritati, quæ fiunt ex vniuerſo orbe Chriſtiano, ſine vllis ambagibus cedere, cum experimento rerum aperitur. hæc Auguſtinus. De ſolis ergo conciliis generalibus rectè cōgregatis dicimus ea errare non poſſe. Vt autem hoc clarè comprobemus, oportet eos percontari, vtrum ſit aliquis certus modus quo errans in fide doceri poſsit, vt reuocatus ab errore, certam teneat fidei regulam. Si dicant nullum talem modum eſſe certum, duo ſequuntur inconuenientia. Primū, quòd non rectè & ſufficienter Deus eccleſiæ ſuæ prouiderit. Secundum, quòd nullus quātumlibet in fide errauerit, per hoc peccabit: quia videlicet immedicabili ignorantia laborat. Impium enim eſt dicere vt Deus obligauerit aliquem ad id quod ſibi impoſsibile eſt. Si nulla patet via certa qua ab errore reuocari poſsit, erit ergo illi impoſsibile certam tenere fidei regulam: quapropter cum ea caruerit, non peccabit. Si autem dicāt aliquam eſſe viam certam qua doceri poſsit vt relicto errore ad rectam fidem redeat, hæc non erit hominis cuiuſlibet particularis doctrina quoniam quiſlibet particularis homo errare poteſt in fide, etiam ſi papali dignitati fulgeat. Erit ergo via certa concilij generalis rectè congregati definitio. Quòd ſi ipſum concilium etiā errare poſſet, nec iſta eſſet certa via: adhuc eſſemus dubij an concilium ipſum rectè ſenſerit, an malè. Quo

Auguſt.

Iacob 1.

facto, semper essemus hæsitantes, & similes (vt ait beatus Iacobus) fluctui maris qui à vento mouetur & circunfertur. Verum hic Lutherus & sui complices viam certissimam esse aiunt scrutinium scripturarum, penes quas dicunt esse iudicium omne ad contentiones de fide submouendas: quoniam Christus dixit: Scrutamini Ioan 5.
scripturas, quoniam illę testimonium perhibent de me. Quibus obiicimus, quòd ex illa autoritate solum habetur scripturas locum tenere testium, & non locum iudicis. Non enim dixit: Scrutamini scripturas, quoniam illæ iudicium ferunt de me, sed dixit: Scrutamini scripturas, quoniam illæ testimonium perhibent de me. At testium officium non est ferre sententiam, sed solum testimonium dicere. Ad iudicem verò spectat testium dicta audire & scrutari: quibus auditis, iuxta eorum testimonium sententiam dicit. Quapropter fatemur, iuxta scripturæ sacrę testimonium sententiam esse dicendam: verùm opus est iudice qui testium dicta inquirat, audiat, scrutetur: quo sublato, etiam ex scripturæ sacræ testimonio nō potest certitudo fidei haberi, quoniā ipsam eandem scripturam quisque pro suo arbitratu interpretabitur. Arrius certè plures scripturæ locos pro sui erroris confirmatione adferebat. Nestorius (vt Gennadius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum ait) sexaginta scripturæ testimoniis suam hæresim confirmare nitebatur. Et quis hæreticus suam hæresim non conatus est scripturæ autoritatibus probare? Si enim quēpiam hæreticum noua docentem interroges, vnde hoc probas, quòd catholicæ ecclesiæ antiquam fidem dimittere debeam: statim ille mille testimonia, mille exempla, mille adfert autoritates, de lege, de psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus perperam interpretatis, suū venenosum dogma cōfirmet. Quo pacto ergo tūc scriptura erit iudex, cùm ea pro libito hæreticus iuxta ac catholicus vtatur? Arruis & Athanasius contendunt de cōsubstātialitate filij. Arrius pro se adfert illud Christi dictum: Pater maior me est. Athanasius suā & catholicam fidem confirmat per illud quod Christus dixit: Ego & pater vnū sumus. Vterque eorūdicit se scrutatū

fuisse scripturas, & quòd illæ testimonium perhibẽt de sua doctrina. Non est ergo sufficiens & certa via scrutinium scripturarum, quoniam eas quisque pro libito interpretatur. Opus est ergo iudice, qui sententiã dicat de interpretatione illarum scripturarum, quis sit verus earum sensus. Is autem iudex, vt nos certos sua sententia reddat, oportet vt talis sit qui falli non possit. Particularis autem homo, quicunque is sit, falli potest, Erit ergo necessario generale cõcilium talis iudex qui falli non potest, & nos certos de vera fide per suam sententiam faciat. Aut ergo nullus est iudex infallibilis cui certò credere teneamur, aut concilium generale erit talis iudex qui falli non possit. Quòd si nullum esse talem iudicem dicas cui certò credere teneamur, qualem, bone Deus, tunc haberemus ecclesiam? quàm constantem, quàm dubiam, quàm hæsitantem? ipso certè Proteo mutabiliorem. Quomodo non vacillabit omnis Christianorum fides, si non est certum cui credere teneamur? Et certè si quisque bene consideret, formentum omnium hæresum validissimum est, dicere quòd concilium generale rectè congregatum errare possit: quoniam illo admisso, omnes hæreses per conciliorum autoritatem damnatæ resurgẽt, & nulla inuenietur via qua illas ab ecclesia reiicere valeamus. Nam si scripturis sacris contra eos agatur, statim eas aut omnino reiicent, eas esse canonicas negantes, aut perperam interpretabuntur, & ad suum sensum detorquebũt, sicut eos feciisse, & nunc facere experientia docet. Et ita ecclesiæ facies esset omnino confusa, & turpis, & misera. Præterea, in conciliis generalibus rectè (vt decet) congregatis, adest spiritus sanctus eorum moderator & rector, qui eos in fide instruat. Quapropter sicut nec spiritus illis assistens errare potest, ita nec ipsa concilia quæ ab eo dirigũtur At Deũ assistere ipsis generalibus cõsiliis rectè cõgregatis, conuincitur per id q̃ Dominus ait: Si duo ex vobis cõsenserint super terrã de omni re quãcũque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo: ibi sum in medio eorum. Quòd si hoc promissum vides

duo-

duobus aut tribus in nomine Christi cõgregatis, quid futurum putas cum totum generale concilium fuerit congregatum? Hoc etiam ex concilio Hierosolymæ ab Apostolis celebrato clarius patet, vbi Apostoli in vnum congregati vt de cessatione legalium definirent, sic sententiam proferunt: Visum est spiritui sancto & nobis, &c. Rursum, Ecclesia habet spiritum sanctum illi assistentem, & eam gubernantem. Sic enim Christus promisit: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcũque dixero vobis. Nec enim hæc verba ad solos apostolos referenda sunt: nec illa spiritus sancti missio (vt ait Bernardus) propter solos apostolos facta est. Ad quid enim necessariæ erant Apostolis omnium gentium linguæ, nisi quia omnes gentes docendæ erant? Et ipsamet veritas ait: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quod verbum nequaquam ad solos Apostolos referendum est, cum illi non essent permansuri in hac misera vita ad finem vsque mundi. Sed toti ecclesiæ dictum est illud, cui Deus promittit se ad finem vsque adfuturum. Hoc autẽ antea sub nomine Christi Salomon loquẽs, prædixerat: Vinea (inquit) mea coram me est. Christus ergo semper ecclesiæ astat tanquam spõsus sponsæ suæ cohabitans, tanquam caput membris suis hærens, vt ea vegetet atque regat. At concilium generale (vt in principio huius operis docuimus) ecclesiam vniuersalem repræsentat. Concilio ergo generali in quo vniuersa ecclesia repræsentatur, Deus ipse assistit, illud docens omnia ad salutem necessaria. Deinde si concilium generale (vt diximus) vniuersalem ecclesiam repræsentat, sequitur concilium errare non posse in fide & moribus, quia ecclesia quæ per concilium generale repræsentatur, non potest errare in fide aut moribus. De ecclesia nanque ipsamet veritas ait: Portæ inferi non prævalebunt aduersus eam. Portæ inferi sunt singula mortalia peccata, per quæ fit introitus ad infernum. Quòd si vniuersalis ecclesia in fide aut moribus errare posset, portæ inferi prævalerent aduersus eam. Et apud Ioan-

Act 15. *Ioan.14.* *Matt 18.* *Cant.8.* *Matt.16.*

Ioan.14. nem eadem veritas iterum ait: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Quæ verba non ad solos Apostolos referenda sunt, sed ad vniuersalem ecclesiam, cui promittit spiritus sancti præsentiam ad finem vsque seculi. Et beatus apostolus Paulus dicit: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentē maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Si ergo Christus exhibuit ecclesiam sine macula & sine ruga, qualiter eam inficere poterit hæresis labes, aut peccati macula? Rursum, idem Paulus in alia epistola vocat ecclesiam columnam & firmamentum veritatis: ex quibus verbis cōuincitur, vt ipsa errore aliquo inuolui nō possit. Non enim est possibile, vt ea quæ columna & firmamētum est veritatis, erret. Ex his ergo & aliis plurimis quæ possunt adferri, conuincimus generale concilium rectè (vt decet) cōgregatum, non posse in fide aut moribus errare. Dicimus autem concilium tunc esse generale, & rectè congregatum, quando pontificis summi autoritate conuocantur omnes, quorum interest de re illa definire. Sine summi pontificis autoritate cōcilium generale celebrari non potest. Hinc non est mirum si Ariminense concilium errauerit: quia ab hæreticis Arrianis, fauente Constantino imperatore, & ipso Arriana hæresi infecto, congregatum est, contradicente tamen Liberio papa. Quapropter omnia in hoc concilio gesta, Damasus papa, conuocato postmodum Romam concilio, rescidit prorsus. Eadem ratione conciliū Constantinopolitanum sub Constantino & Gregorio tertio celebratum, inane est & pestiferum, quia renitente Gregorio tertio cōgregatum fuit, & contra illius mentem & aliorum catholicorum lata est ibi sententia de imaginibus omnino ab ecclesia tollendis: & ideo hoc fuit postea in septima synodo quæ Nicæna fuit, sub Hirene imperatrice damnatum. Nec oportet ad hoc vt concilium dicatur generale, quòd omnes Christiani

Ephe.5.

1.Tim.3.

conuocẽtur,sed solum illi ad quos spectat docere & regere,quales sunt maiores ecclesiæ, vt episcopi & similes. Ad hos enim spectat docere & ad alios non. Et hoc valde consonum est rationi. Si enim omnes possent docere,omnes definire,ad omnes spectaret de fide sententiam dicere, tunc totum corpus vnum membrũ esset: Paulus tamen ait: Nam & corpus non est vnum membrum,sed multa. Si dixerit pes:quoniam non sum manus,non sum de corpore,non ideo non est de corpore: & si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore:non ideo non est de corpore. Si totum corpus oculus,vbi auditus? Si totũ auditus, vbi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra,vnumquodque eorum in corpore sicut voluit: Quòd si essent omnia vnũ membrum,vbi corpus? Nũc autem multa quidẽ membra,vnum autem corpus. Et aliquibus interiectis subiungit:nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? Ex quibus pauli verbis cõuincimus quosdam esse in ecclesia ad hoc à Deo destinatos,vt doceant & definiant:aliorum autem munus esse,doceri,& aliorum documenta suscipere. Hi ergo omnes quorum interest docere, regere,definire, ij soli conuocandi sunt,non autem promiscuum vulgus. Cum enim dissentio esset in ipso ecclesiæ nascentis exordio de cæremoniis veteris legis,quibusdam dicentibus eas simul cum lege euangelica debere seruari,aliis autem contrariũ affirmantibus,congregatum est Hierosolymæ hac de causa concilium:ad quod solum conuenerunt apostoli & seniores videre de verbo hoc: & tamen quæ ibi determinanda erant,omnes concernebant. Cui rei simillimum est id quod in veteri lege Dominus præcepit:Si difficile (inquit) & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem,causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari:surge & ascende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniésque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore,quærésque ab eis,qui indicabunt tibi iudicij veritatem,& facies quodcunque

1.Cor.12.

Act.15.

Deut.17.

dixerint qui præsunt loco quẽ elegerit dominus, & docuerint te iuxta legem eius: sequeríque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Vides hic qualiter ad omne dubitationis vulnus amputandũ mittit nos dominus, non ad reges, non ad duces, non ad promiscuam plebem, sed ad sacerdotes Leuitici generis, & præcipuè ad summum tunc tẽporis sacerdotem, ad quem magis quàm ad quemlibet alium spectat (vt aliàs in principio huius operis diximus) de fide definire. Maiores ergo ecclesiæ ad cõcilium vocãdi sunt, & non promiscuum vulgus. Quòd si aliquis quantumlibet deiectus ex plebe, etiam non vocatus ad conciliũ accesserit, & velit toti concilio aliquid proferre, dicens se habere aliqua quæ ad communem omnium vtilitatem spectant, is proculdubio non est contemnẽdus, sed audiendus, & postea ad maiores spectabit definire. Vn
1. Cor. 14. de Paulus in 1. ad Corinthios epistola ait: Si non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autẽ loquatur, & Deo: Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quòd si alij reuelatum fuerit sedẽti, prior taceat. Ex quibus Pauli verbis constat eos esse audiendos, & non contemnendos, qui id quod sibi reuelatum fuerit, docere voluerint. Cum ergo omnes quorum interest, conuocati sunt, & summi pontificis autoritate congregati: tunc cõcilium generale recte congregatum dicetur. Quòd si omnes sic congregati, vnanimes & concordes, aut eorum maior pars cum summo pontifice consentiat: ille erit certa sententia, & pro infallibili cõcilij generalis definitione tenenda. Pro hac re potuissem sanctorum doctorum testimonia, & conciliorum decreta adferre, sed omisi, quoniam contra damnantes cõcilia agimus, qui eidem concilio de se definienti dicent: Tu
Ioan. 8. de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. De hac re scripsit satis tamen breuiter Ioannes episcopus Roffensis in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri fecit, duobus articulis, scilicet vigesimooctauo & vigesimonono. Scripsit etiam vir doctissimus Iodocus Clichthoueus in eo opere quod composuit pro assertione veritatũ in con-

cilio Senonensi contra Lutherum definitarum cap. 3. Dionysius Riskel Carthusiensis ante istos per annos 16 xaginta, scripsit de autoritate Concilij libros tres. Huius autem opus non vidi, sed testimonio Ioannis Trithemij in suo libro de ecclesiasticis scriptoribus hoc habui. Gulielmus Occam in libris dialogorum de hac re pertractat fusius quàm oportebat, & nescio an ita sanè vt veritas postulat: quoniam omnia quæ ibidem pertractat, adeò indecisa reliquit, vt nescias quas partes tenere velit. Ioannes Gerson etiam plures ædidit tractatus, in quibus de potestate Ecclesiæ & de Conciliorum autoritate disserit. Ioannes de turre Cremata in libro de summa Ecclesiæ: Ioannes Eckius & alij complures de hac re locupletissimè tractant.

COITVS.

DE hac re fuit quidã bestialis & turpis error. Nam Simon ille Magus, de quo in actibus Apostolorũ fit mentio, docuit promiscuũ fœminarum vsum esse licitum, ita vt quisque qua vellet vti sine peccato posset. Eandem turpitudinem eodem ferè tempore docuit Saturninus quidam in Syria. In eodem errore fuerunt Nicolaitæ: quapropter de illis dicitur in Apocalypsi: Hoc habes bonum, quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Hi Nicolaitæ à Nicolao qui vnus fuit ex septẽ diaconis qui cum Stephano in ministerium viduarum deputati fuerant, occasionem sui erroris sumpserunt. Ille nanque cùm ab Apostolis increparetur de zelotypia vxoris, quam valde pulchram habebat, vt se de zelotypia coram Apostolis purgaret, vxorem in publicũ produxit, dicens, vt qui vellet, ea vteretur: ostendere volẽs hoc facto se non esse adeò zelotypum, vt ipsi impingebatur. Ex quo facto alij occasionem sumentes crediderunt hoc licitum esse, vt quisque qua vellet fœmina vteretur: qui ab isto Nicolao originem se habere iactãtes, Nicolaitę sunt appellati. Si quis tamen de hoc amplius nosse cupit, lægat Eusebium libro tertio Ecclesiasticæ historiæ, cap. 29. Philaster etiam narrat talẽ fuisse Florianis consuetudinem, vt in ecclesiã post occasum solis, extinctis lucernis, promiscuè quas vellent mulieres

Simon Magus.

Saturnini.

Nicolaitæ. Apoc. 2.

Floriani.

mulieres accipientes cum eisdē miscerentur. Sed hunc errorem Augustinus his Florianis non tribuit, quamuis de illis loquitur in libro de hæresibus cap. 66. nisi fortè alij sint de quibus Philaster loquitur, quoniam illi vocantur à Philastro Floriani: at ij quorum Augustinus meminit, vocātur ab eo Floriniani, à Florino quodam illorum magistro sic dicti. Quis autem fuerit isto rum Florianorum dux, & quo tempore vixerit, Philaster non expressit, neque ergo apud alium inuenire pō tui. Hunc eundem errorem promiscui concubitus fu-

Adamita. scitarunt in Bohemia quidam dicti Adamitæ, quorum princeps & dux fuit quidam Picardus ex Gallia Belgica. Hic enim (vt Æneas Syl. in lib. de orig. Bohemorum refert) in Bohemiam sub Sigismundo Romanorum rege penetrauit, qui pręstigiis quibusdam numerosam vi rorum ac mulierum plebem ad se traxit, quos nudos incedere iubens, Adamitas vocauit, se autem filium dei dixit, & Adam vocari præcepit. Suis Adamitis connubia promiscua permisit: quamuis sine illius assensu nefas esset mulierem cognoscere, sed vt quisque libidine vrente in aliquam exarsit, eam manu apprehendit, & adiens principem, dicebat se illam appetere. Quo audito, ille Picardus eorum princeps respondebat: Ite, crescite & multiplicamini. Hanc eādem hæresim, sed cum magis obscœna & nefanda turpitudine docuerūt Vval

Valdenses. denses. Illi enim (vt Guido Carmelita de illis narrat) dixerunt quòd vrente carnis libidine, omnis carnalis commixtio tam inter viros quàm inter fœminas est licita. Et certè miror quòd in cogitationem hominum venire possit, non dico vt tale quid faciant, sed vt licitè illud fieri posse credant. Certus enim sum aliquos fuisse masculorum concubitores, quoniam scripturæ sacræ testantur: sed vix credere possum, vt sic facientes, se male facere non credant, aut saltem non timeant, conscientia sua illos accusante. Lex enim naturalis, quæ omnium cordibus est insita, & nemine docente scitur, docet hoc nefandum & pessimum scelus esse fugiendum. Anabaptistæ omnium hæreticorum obscœnissimi & impudentissimi, hoc tempore nostro do-

docent hanc Adamitarũ hæresim, addẽtes insuper quãlibet mulierẽ obligatã esse ad coeundũ cum quocũque viro illã petente, & vice versa eodẽ vinculo ligant omnem virũ ad tantũdem reddendum cuicunque mulieri hoc ab illo petẽti. Hi omnes hæretici de mendacio cõuincuntur, si ex sacris literis ostenderimus nullũ coitũ esse licitũ præter eum qui coniugio mediãte inter virum & propriã vxorem habetur. Vt autem hoc clarius appareat, hoc prius supponendũ est, omnem coitũ possibilẽ haberi, esse triplicem tantum, videlicet aut cum iumento, aut cum homine masculo, aut cum fœmina. Coitus cum iumento, lege naturali damnatus est, & eũ Deus lege scripta damnauit, dicens: Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Et in eodem libro iterum ait: Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite Mulier quæ succubuerit cuilibet iumẽto, simul interficietur cum eo. Sanguis eorum sit super eos. Coitum cum homine masculo, eadem lex damnat. Nam & Sodomã & Gomorrham ciuitates incendio destruxit, ita vt egresso Loth, à maximo vsque ad minimũ omnes comburerentur propter peccatum hoc. Et in Leuitico dominus ait: Cum masculo non commiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est. Et iterum: Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nefas, morte moriatur. Sit sanguis eorum super eos. Et apostolus Paulus de Gentibus loquẽs, ait: Propter hoc tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes: Et voco hic coitum cum masculo, etiam si cum fœmina coeat tanquam cum masculo. Nam coitus ille cõtra naturam etiam est, & ideo damnatus. Omnis enim coitus, secundũ cuius speciem, aut modũ generatio non potest haberi, iure naturæ reprehẽditur. Finis nãque ad quẽ natura coitũ ordinauit, est

Leui.18. *Leui.20.* *Gene.19.* *Leui.18.* *ibid.20.* *Rom.1.*

generatio,& multiplicatio speciei: ꝓpter quod omnis coitus qui tali modo fit quali impossibile esset generationem ad fœtum ex illo habere,naturali lege damnatur. Hoc ergo contra obscœnissimos Valdenses sufficiat. Restat ergo solus coitus qui est viri cum fœmina. Hic autē coitus tripliciter fieri contingit. Aut enim aliquis coit cū illa quæ sibi cōiugio copulata est,aut cum illa quæ etiā coniugio copulata est alteri,aut coit cum soluta, quæ videlicet non est alicui nupta. Si coit cum vxore alterius,talis coitus vocatur adulteriū,& ex lege

Leui.20. diuina damnatus. Sic etenim lex diuina ait: Si mœchatus quis fuerit cū vxore alterius, & adulteriū perpetrauerit cū coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera. Et ipsa veritas in Euangelio inter opera mala quæ coinquināt hominē, enumerat adulteria.

Matt.15. De corde enim exeunt(inquit)cogitationes malæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta &c. Coitus verò cū soluta,quæ nulli lege matrimonij est alligata, vocatur fornicatio: & hic coitus etiā diuina lege dānatur,vt patet ex dicto Saluatoris proximè citato,vbi inter ea quæ coinquinant hominē, post adulteria enumerauit etiā fornicationes. Græci tamen(vt Guido illis impingit)dicūt simplicē fornicationē non esse peccatū. Martinus de magistris in suo libro de tēperantia quæstione secunda de luxuria,dicit se fateri fornicationē simplicē essē peccatū mortale: tamen dicit insuper ꝙ oppositū credere non sit hæreticū, quia(vt dicit)testimonia scripturæ sacræ non sunt expressa,quoniā etsi in pluribus locis prohibeatur fornicatio,tamen possunt dicta illa interpretari ꝙ nomē fornicationis sumitur generaliter pro luxuria cōmuni: & quia illius multæ sunt species malę,ideo dicit fornicationē hoc nomine sumptam esse dānatam,quia luxuria ex genere suo est mala. Sed cū pace illius dixerim,ego credo Martinū alioqui virū doctū,in hac parte errasse, quoniā vt aliàs diximus,beato Hieronymo nobis suffragāte,in sensu literæ consistit Euangeliū,& nō in nuda littera. Quapropter diximus non ad quēlibet spectare interpretationē scripturæ,sed ad solā ecclesiā: aut si in aliqua partieu

Græci.

lari persona talis potestas residet, ea est in solo summo pontifice, Ecclesia ergo quæ habuit ius & potestatem discernendi scripturas sacras à prophanis, illa habet potestatē discernendi verū & legitimū sensum à non vero. Nihil certè profuisset scire quænā sit scriptura diuina, si postea in eadē scriptura reciperemus sensum falsum pro vero. Sicut ergo credimus Ecclesiæ dicēti hāc aut illam esse scripturā diuinā: ita etiā oportet credere eidē docenti hunc aut illū esse eiusdem scripturæ sensum. At ecclesia catholica docet simplicem fornicationem esse peccatum, & contra legem diuinam, ergo tenendum est fornicationem esse lege diuina prohibitā: & ita necessarium est vt hæreticus sit qui pertinaciter dixerit simplicem fornicationem nō esse peccatū. Præterea concors omnium sacrorum doctorum de eadem re sententia fidem facit quoniam etsi in aliquibus plures eorū errauerint, fieri tamen nequit vt omnes concorditer errent. Quomodo etiam possibile est vt omnes errent, qui (vt Paulus ait) ne nos erraremus, à Deo dati nobis sunt? At concors est omninm sanctorū doctorum sententia, simplicem fornicationem esse peccatum mortale, nec vllus vnquam ex his qui ab Ecclesia probati sunt, oppositū asseruit. Sed iam videamus vtrū fornicationis nomen possit semper in sacris literis pro luxuria in genere accipi. Primò certè cōstat in illo Saluatoris dicto, quod paulò ante citauimus, nullo modo sic accipi posse, nisi ineptam Christo tribuerimus locutionem. Sic enim ait: De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes. Ecce post adulteria subiunxit fornicationes. Quis autem nisi inepte loquens, post enumeratam speciem addidit postea genus illius speciei? Species autem cōgruè post genus additur. Nullus enim aptè loquēs, sic diceret: De domo ista multa sublata sunt, videlicet vestes, vasa, arietes, pecora. Nā eo ipso quòd arietes nominati erant, pecora intelligebantur, quia arietes pecora sunt. Cum ergo Christus post adulteria subiūxerit fornicationes: signum est fornicationem ibi non posse capi loco generis, vt omnem carnis libidinem significet: nec pro

Ephe. 4.

Mat. 15.

adulterio, quoniam esset inanis eiusdem rei repetitio.
Præterea hoc eodem ordine vitia illa carnis enume-
Galat. 5. rat Paulus. Sic enim in epistola ad Galatas iuxta Am-
brosij lectionem dicitur. Manifesta sunt opera carnis,
quæ sunt adulterium, fornicatio, &c. Vbi iterum post
adulteriũ reperitur fornicatio, & ideo oportet vt nec
pro adulterio ponatur, nec pro genere carnalis libidi-
nis, sed pro specie distincta ab adulterio. Rursus, in e-
2. Cor. 6. pistola priore ad Corinthios, sic ait: Nolite errare: ne-
que fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulte-
ri, neque molles, neque masculorum cõcubitores, ne-
que fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici,
neque rapaces regnum Dei possidebunt. Vides hic for
nicariis expresse denegatum esse regnum Dei. At nul
lus rationis capax à regno Dei excluditur nisi propter
peccatum mortale. Neque hic etiam potest dici quòd
fornicatio ponatur pro genere cuiuslibet libidinis car
nalis: quoniam tunc superfluè adduntur reliquæ libi-
dinis species, videlicet adulteri, molles, masculorum
concubitores: quoniã negato genere, negantur om-
nes generis species: velut si dixeris nullum animal es-
se in illa domo, eo ipso negasti ibi esse hominem, aut
equum, aut aliud quoduis brutũ. Præterea si ibi nomẽ
fornicarij pro genere ponitur, & nõ pro specie, & cuis-
libet fornicario regnum Dei interdicitur: sequitur, vt
qui fornicationẽ (quemadmodũ illi loquũtur) simpli-
cem cõmisit, sit prohibitus à regno Dei, quoniã forni-
catio simplex, species quædã est luxuriæ. Negato ergo
genere, negatur etiam species. Ex his ergo satis patet
coitum soluti cum soluta, qui fornicatio dicitur, esse le
ge diuina prohibitũ. Solus ergo coitus qui est viri cũ
propria vxore licitus est. Deinde promiscuus cõcubi-
tus expresse lege diuina prohibetur. Nã quis verius po
test dici promiscuus concubitus, quàm quem mere-
trices sustinent? quoniam paratæ sunt cum quocunque
volente coire. Et ille meretricius coitus proprie fo
nicatio dicitur, à fornicibus in quibus meretrices de-
gere salebant. Talis autem coitus lege diuina prohi-
Deut. 23. betur: Non erit (inquit) meretrix de filiabus Israel, nec

scortator de filiis Israel. Sequitur infrà, quia abominatio est vtrunque ad dominũ Deũ tuum. Accedit adhæc, quòd si promiscuus concubitus esset licitus, &(vt turpes & obscœni Floriani faciebant) in ecclesia extinctis lucernis, mulieribus promiscue miserentur viri, contingeret sæpe vt filius coiret cum matre, & pater cum filia, quod natura horret, & lex diuina damnat. Aduersus ergo omnes præfatos hæreticos hæc dicta sufficiãt.

SEcunda hæresis est omnino præcedenti opposita, quoniam omnem coitum damnat, dicens omnem coitum esse illicitum. Et de hac sententia inter plures hæreticos conuenit. Verum de hac re inferius agemus in titulo de Nuptiis, vbi probabimus, Deo duce, nuptias esse licitas, & à Deo probatas.

TErtia hæresis docet carnalem coitum vrẽte carnis libidine non esse peccatũ, sed bene osculum: quia (vt dicunt) ad hoc non inclinat natura, ad illum autem est naturalis, quædam instigatio. Et hæc est vna ex hæresibus quas Beguinæ & Begardi asseruerũt. Hic autem error duos in se cõplectitur. Vnus est quòd instigante carne carnalis coitus non est peccatum, & de hoc conuenit inter hos & Valdenses, quos iam in prima hæresi euicimus. Alius est quòd osculum sit peccatum, etsi de aliquo osculo loquantur, verum dicunt, quoniam osculum per quod fit solicitatio ad coitum, peccatum est, sicut & ipse coitus. Omnis enim operatio, à fine ad quem dirigitur, sumit denominationem, ita vt si finis sit bonus, & reliqua adsint, operatio erit bona. Si finis est malus, operatio erit mala. Omne ergo osculum quod ad solicitandam carnem dirigitur, peccatum est. Si verò de quolibet osculo loquantur, quòd omne tale sit peccatum, manifestus est error, quoniam osculum quod in signum pacis & veri amoris præstatur, tale non solum non est peccatũ, sed potius est actus virtutis, sicut & ipsa pax cuius est signũ. Christi enim discipuli se inuicem osculantes, signum pacis & veri amoris osculo præbebant. Quapropter Iudas hoc signum Iudæis dederat, dicens: Quemcũque osculatus fuero, ipse est, tenete. Nam cùm discipuli Christi alicunde remeabãt ad Christum, osculũ ori illius in Mat. 27.

signũ pacis infigebant. Hoc fecit & Iudas, vt tali signo proderet Christũ. Ideo Christus dixit illi: Osculo filiũ hominis tradis? Præterea, nec omne osculũ quod causa solicitandæ carnis præstatur, peccatũm est, præcipue si coitus ille ad quem dirigitur, licitus est, vt in coniugibus contingit. Si enim vxor exigat à viro vt coeat cum ea, & vt hoc debitum vxori præstet, vir osculatur vxorem, vt videlicet per hoc excitetur caro ad reddendum debitum quod aliàs reddere non posset, non solum nõ est peccatum tale osculum, sed virtutis actus, sicut & ipse coitus est actus iustitiæ, cùm per illum vir reddat vxori, quod illius est. Postremò hæc sententia Beguinarum damnata est in concilio Viennensi sub Clemente quinto celebrato: cuius concilij definitio habetur in libro Clementinarum, titulo de hæreticis cap. ad nostrũ, vbi condemnantur octo Beguinarum errores, & is de quo agimus, septimo loco annumeratur per hęc verba: Septimò quòd mulierem osculũ, cũ ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum: actus autem carnalis, cùm ad hunc natura inclinet, peccatum non est, maximè cum tentatur exercens. hæc ibi. Qui error cum aliis septem ibidem numeratis simul damnatus est.

Ibidem.

CONFESSIO.

REs quædã valdè difficilis est confessio peccatorũ, per quã peccator sacerdoti omnia peccata sua in aurẽ dicit, qua re nihil durius aut grauius in tota lege euangelica reperitur: ideo propter operis difficultatem, multi hæretici nec saluti suæ nec saluti aliorum consulentes, conati sunt eã funditus tollere, diuersis tamen viis id aggredi tentarũt. Primus ergo de hac re error est, qui negat eam esse à Deo institutã, sed dicit sola humana constitutione stabilitã. Hunc errorẽ docuit in Hispania quidã Petrus Osmensis doctor theologiæ Salmantinus. Et hunc errorem dominus Alfonsus Carillo archiepiscopus Toletanus & Hispaniarũ primas, habito prius cum plurimis doctis viris consilio dãnauit, & hæreticum declarauit autoritate Sixti quarti tunc pontificis maxim. ad hanc causam illi specialiter delegata. Quam definitionem idem Sixtus postea

confirmauit: cuius confirmationem in fine huius hæresis, nec vno verbo mutato, referemus. Hic est etiam error Lutheri: imò ante Lutherum huic errori ansam præbuerunt aliqui iuris canonici periti. Nam glossator de creti in principio distinctionis quintæ, de pœnitentia dicit quod melius est credere illam confessionem peccatorum auricularem esse institutam ex quadam vniuersalis ecclesiæ traditione, quàm ex noui aut veteris testamenti autoritate. Secundus error est qui dicit nō esse necessarium cōfiteri sacerdoti, sed sufficit soli Deo peccata confiteri. Hic est error quorundam orientaliū hæreticorum qui dicuntur Iacobitæ, & hos sequitur Lutherus, dicens non esse necessariam hanc clanculariam confessionem quę in aurem sacerdotis fit, sed sufficit si soli Deo confiteatur. Hunc enim errorem ex primo deducit, velut putrem aquam ex fonte corrupto. Nam cum adferrentur testimonia scripturæ confessionem peccatorum præcipientis, interpretatus est ea de confessione quæ Deo fit, quàm dicit esse diuino iure præceptam, eámque sufficientem. Tertius error dicit confessionem esse superfluam & inutilem si contritio adsit: & huius hæresis autor est Ioannes Vvicleph. Quartus error dicit non esse necessariam omnium peccatorum examinationem, necesse omnia peccata mortalia confitenda, quoniam (vt Lutherus ait) dum volumus omnia purè confiteri, nihil aliud facimus, quàm quod miseri cordiæ Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. Quintus error omnino tollit confessionem, & iste error Vvaldensinum, qui coincidit cum errore qui est Iacobitarum & Lutheri. Sextus error est, dicens in confessione non conferri gratiam qua homo iustificetur: & ita negat confessionem posse dici sacramentum. Et hunc errorem etiam docet Lutherus. Hos omnes errores sic ex industria coniunxi, causa prolixitatis vitādæ, quoniam testimonia quæ contra illos citaturi sumus, aliquando duos errores, aliquando tres eorum simul, cō uincunt ideo ne eandem autoritatem bis aut ter repeteremus, hos errores simul conuinximus, vt citato alicuius testimonio, in eo tunc omnia quæ contra erro-

Lutherus.

Iacobitæ.

Lutherus.

Ioannes.

Vvicleph.

rores pugnant, annotemus. Omitto pro hac re testimonia quæ ex veteri testamento adferri possunt, quoniam omnia quæ inde adferri possunt pro hac re, adeò obscura sunt, vt quamuis nostro proposito faueant, illud tamen apertè ostendere nequeùt. Omitto etiam illa quæ in nouo testamento sub quadam figura & sub quodam velamine dicta sunt. Verbi gratia: Christus dixit decem leprosis salutem ab eo petentibus: ite, ostendite vos sacerdotibus. Et leproso quem descendens de monte tactu suæ manus purificauit, dixit: Vide, nemini dixeris, sed vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum. Ex quibus verbis etsi satis congruè dici possit confessionem designari, quoniam per lepram peccatum figuratur, quapropter per ostensionem lepræ sacerdoti faciendam, ostenditur peccatorum confessio sacerdoti facienda: & quòd mundatus à lepra adhuc debeat ostendi sacerdoti, significat, quòd mundatus à peccato per contritionem, adhuc debet ostendere, peccatorum suorum maculas remanentes per confessionem sacerdoti faciendam: hæc inquam etsi satis piè dicta sint, non tamen sunt efficacia ad hæreticum reuincendum: quoniam nullus sensus sacræ scripturæ (vt in principio huius operis docuimus) efficax est ad fidem roborandam, & hæreticos reuincendos, nisi ille literalis sit. Ex sensu enim mystico nunquam potest sumi argumentum efficax contra hæreticos. At quòd ille sensus datus sit mysticus in illa litera, apertissimum est. Simile etiam est illud quod Lazaro suscitato Christus dixit Apostolis: Soluite eum, & sinite abire. Ex quo etiam colligi posset, quòd peccator quamuis per gratiam à Deo in contritione collatam sit à morte peccati suscitatus, nihilominus ligatus sacerdoti traditur, vt absoluatur à vinculo quo tenetur ad certam pœnam pro peccati satisfactione, soluēdam hæc certè pia sunt, & multum ecclesiæ catholicæ fidem iuuant: sed quia non tam aperta sunt, ideo non sunt adeò efficacia vt oporteret. Quòd ex toto sacro instrumento (mea quidem sententia) efficacius & fortius potest adferri, est illud verbum quod Christus post resur-

Luc. 17.

Mat. 18.

Ioan. 2.

rectionem suam discipulis dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Quæ verba subtili sunt examinæ discutienda, quoniam multa ex illis verbis nobis suffragantia colligere possumus. Primò ergo dicitur, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quibus verbis iuxta sententiam omnium sacrorum doctorum potestatem dedit sacerdotibus absoluēdi homines à peccatis. At sacerdotes non possunt peccata remittere, nisi prius ea cognouerint: quoniam qui sententiam de re aliqua laturus est, oportet vt plenè rē eandem prius agnoscat, sicut Sapiens ait: Qui iudicat quæ nouit, iudex iustitiæ est. Peccata autem aliorum, maximè quæ secreto, & intra cordis latebras commissa sunt, sacerdotes non possunt agnoscere, nisi ipsimet peccatores sacerdotibus peccata sua reuelent. Qui ergo sacerdotibus potestatem remittendi peccata dedit, illis eisdem verbis peccatoribus obligationem confitendi sua peccata iniunxit. Verum huic argumentationi fortasse respōdebit quispiam, quòd ex verbis peccatoris solum haberi potest confessionem esse sub suo concilio tanquam bonum quoddam opus, & ad salutē conducens: qua confessione facta sacerdotes habent potestatem absoluendi, sibi per illa verba à Christo collatam. Sed hæc responsio facile reiicitur per id quod post illa verba immediatè subiungitur: Quorum retinueritis, retenta sunt. Nihil certè aliud est sacerdotes retinere peccata, nisi non remittere. Sensus ergo literæ est: Quorum non remiseritis peccata, illa non sunt remissa. Si ergo ad hoc vt peccata sint remissa, oportet vt ea sacerdos remittat: ergo ad hoc vt peccata sint remissa, oportet etiam vt peccator illa sacerdoti manifestet. Quid si iterum fortè quis dicat ex illis verbis non haberi necessitatem confessionis clancularię, quæ nunc in aurem sacerdoti fit: de hac re non contendo, modo concedant ex illis verbis haberi necessitatem confessionis, siue illa clancularia sit, siue publica: quoniam (vt latè aduersus Lutherum disputat Iacobus Latomus) in vtraque earum potest

consistere sacramentum pœnitentiæ. Non est enim sic de necessitate sacramenti pœnitentiæ, quòd confessio fiat secretè, vt si publicè fieret, non esset sacramentum: quamuis malè ageret qui publicè confiteretur, nisi aliqua particulari iusta causa vrgēte. Præterea ex illis verbis: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, cōincitur gratiam per absolutionem sacerdotis infundi à Deo. Sacerdòte enim remittente ministerialiter, Deus vere peccata tunc remittit. At cum peccatorum remissio nunquam sine gratia gratum faciente habeatur: sequitur vt quoties sacerdos pœnitentem à peccatis absoluit, toties Deus gratiam infundat. Quòd si per illam gratia infunditur à Deo, sequitur eam rectè dici posse sacramentum, quia post verba sensibilia significantia absolutionem peccatorum, si peccator obicem non ponat, efficaciter sequitur gratiæ infusio. Ex his ergo verbis multa colligimus, videlicet confessionem esse necessariam, contra Valdenses: eámque non debere fieri soli deo, sed etiam sacerdoti qui absoluturus est pœnitentem à peccatis, & hoc contra Iacobitas. Habemus etiam per confessionem infundi gratiam, & ita esse sacramentum, & hoc contra Lutherum. Rursum, si confessio sola humana inuentione est introducta, & non præcepto diuino, ostendant qui hoc dicunt, illam primæuam Ecclesiæ institutionem: quam cum non sciant nec possint ostendere, oportet vt fateantur illam esse à deo. Sicut enim isti exigunt à nobis apertum scripturæ testimonium, quo probemus confessionem fuisse à deo institutam: sic nos exigimus ab eis apertam & veracem historiam, qua doceant primam Ecclesię institutionem de confessione facienda. Nos pro nostra fide protulimus testimonium ex Euangelio Ioannis. Ipsi autem vt doceant fuisse ab Ecclesia institutam, nunquam ostendent primam Ecclesiæ institutionem. Quòd si quis dicat eam fuisse institutam in concilio Lateranensi, in quo facta est Decretalis illa nimis vulgata quæ incipit: Omnis vtriusque sexus. Hoc si ad confessionem annua tim faciendam referatur, facile crediderim, quoniam ante illā Decretalem nescio an fuissent homines obligati

gati ad confessionem quolibet anno faciendam. Sed si de confessione simpliciter dicatur eam cœpisse in Ecclesia à tempore illius concilij: cõstat illud esse falsum, quoniam Innocentius papa huius nominis tertius, sub quo illud concilium Lateranense celebratum est, & de cretalis illa ædita (vt Platina ait) adeptus est summum pontificatum circa annum domini. M.CC. ante quem per multas annorum centurias fuere Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, & alij plures, qui dicunt confessionem esse necessariam: & constat eam tempore apostolorum fuisse exercitam. In actis siquidem Apostolorum dicitur: Multi credentium veniebant confitentes & annunciantes actus suos. Deinde Ecclesia catholica errare non potest in his quæ ad fidem & bonos mores spectant. At concors omnium sacrorum doctorum de aliqua re sententia (vt in principio huius operis docuimus) manifestè ostendit eam esse mentem & definitionem Ecclesiæ: quoniam cum plures fuerint doctores sanctitate perinde ac scientia præcellētes diuersis temporibus diuersisque locis existentes, qui eidem sententiæ subscripsere, quorum sententiam nunquam Ecclesia dãnauit, sed ad eorum assertionem tacuit, quæ nunquam ad hæreses damnandas tacere solet, conuincitur inde illam sentētiam cui omnes doctores subscribunt, esse veram Ecclesiæ catholicæ mētem, & veram fidem. Cum ergo omnium sacrorum doctorum sit concors sententia, confessionem omnium peccatorum mortalium de quibus peccator recordatur, esse necessariò sacerdoti faciendam, & sine ea saluari non posse, eámque à Christo esse institutam: constat inde hanc esse catholicæ Ecclesiæ fidem, confessionem videlicet peccatorum esse diuino præcepto & non humano introductam. Horum autem sacrorum doctorum aliqua pauca testimonia adferam, ex quibus hoc perspicuum euadet. Omitto in hac re Bernardum, Hugonem de sancto Victore, & Richardum, Bedam, Rabanum, Isidorum atque etiam Gregoriũ, quoniam horum notissima sunt testimonia. Ad vetustiores accedo. Leo papa huius nominis primus, in epistola ad Theodorum episcopum *Act. 19.*

Leo papa.

Foroluiensem, quæ est in ordine. 69. sic ait: Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, vt non solum per baptismi gratiam, sed etiam per pœnitentię medicinam spes vitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis dona violassent proprio se iudicio cõdemnantes, ad remissionem criminum peruenirent. Sic diuinæ bonitatis præsidiis ordinatis, vt indulgẽtia Dei nisi supplicatione sacerdotũ nequeat obtineri. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad cõmunionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent: cui vtique operi ipse Saluator interuenit, nec vnquam ab his abest quæ ministris exequenda cõmisit, dicens: Ego vobiscũ sum vsque ad consummationem seculi: vt si quid per seruitutem nostram bono ordine & gratulãdo impletur affectu, non ambigamus per spiritũ sanctum fuisse donatum. hæc

Matt.28. Leo Papa. In quibus verbis multa sunt notatu digna quæ nostro proposito deseruiunt. Cùm enim dixit diuinæ bonitatis præsidiis ordinatis, innuit non esse humana constitutione introductam, sed diuino iure ordinatam. Cùm verò ait veniam non posse aliter haberi nisi supplicatione sacerdotum, ostendit cõfessionis necessitatem. Dicens autem Deum semper assistere absolutioni & ministerio sacerdotum, satis apertè declarauit hu-

August. ius sacramenti efficaciam. Aug. in lib. 50. homiliarum, homilia. 49. sic ait: Qui post vxores vestras vos illicito cõcubitu maculastis, si præter vxores vestras cũ aliquæ cõcubuistis, agite pœnitentiam, qualis agitur in Ecclesia, vt oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat, occultè

Matt.18. ago, apud Deũ ago: nouit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictũ est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cœlo? Ergo sine causa sunt datę claues Ecclesiæ Dei? frustramus euangeliũ Dei? frustramus verba Christi? promittimus nobis quod ille negat? nónne nos decipimus? hæc Aug. Quibus verbis apertè dicit esse necessariam sacerdotis absolutionem, & non sufficere vt secretò deo confiteatur pœnitens. Quòd si

necessaria est sacerdotis absolutio, ergo necessaria est peccatoris confessio, quia sacerdos absoluere nō potest peccata quæ non nouit. Et cum in pluribus alijs locis hoc idem dicat, expressius tamen super Ioannem tract. 49. eādem sententiā explicat. Videat qui volet. Satis et enim mihi est, qui breuitatem tenere promisi, vt lectorem admonuerim. Hieron. exponens illud Ecclesiastici 10. Si mordeat serpens in silētio, &c. ait: Si quē serpens diabolus occultè momorderit, & nullo conscio eū peccati veneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, & nō egerit pœnitētiam, nec vulnus suum fratri & magistro vouerit cōfiteri, magister qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat. hæc ibi Hieron. Quibus verbis apertissimè ostendit cōfessionis necessitatem, vt sine ea vulnus peccati curari nō possit. Ambrosius libro primo de pœnitentia cap. 7. disputans aduersus Nouatianos negantes pœnitētiam posse peccantibus proficere, sic ait: Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtique remissio omnium peccatorum est. Quid interest vtrum per pœnitentiam, an per lauacrū, hoc ius sibi datum sacerdotes vēdicent? Vnum in vtroque ministerium est. Sed dices quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? nónne dei nomen operatur? Quid ergo? Vbi vultis vendicatis nobis dei gratiā, vbi vultis repudiatis? hæc Ambrosius. In quibus verbis B. Ambrosius clarissimè docet, in pœnitentia perinde ac in baptismo gratiam per sacerdotum ministerium conferri. Nunquam autem per ministerium sacerdotum pœnitētia completur, nisi cùm peccatorem sua peccata confitentē sacerdos absoluit. Ergo per pœnitentiæ sacramentū, hoc est per confessionem, homo recipit gratiam: cuius oppositum dicit Lutherus in sexto errore suprà nominato. Huius autem sacramenti necessitatem docet idem Ambrosius libr. 11. de pœnitentia capite 7. cuius verba causa prolixitatis vitandæ relinquo, satis putans lectorem dirigere. B. Cyprianus sermone 5. de lapsis, loquens de illis qui cor-

Hieron.

Ambr.

Cyprian.

de solum peccauerunt, sic ait: Hi quãuis nullo sacrificij aut libelle facinore cõstricti sunt, quoniam tamen de hoc vel cogitauerũt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei do lenter & simpliciter confiteantur, exomologesim conscientiæ suæ faciant, animi sui põdus exponant, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirant. Et parum infrà: Cõfiteantur singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in seculo est, dum admitti eius cõfessio potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes, apud dominum grata est. hæc Cyprian. Ex his Cypriani verbis duo colligimus. Vnum quòd videlicet cõfessio faciẽda est apud sacerdotes Dei, & non solũ coram Deo. Alterum, quòd illa nõ sit faciẽda solùm de publicis, sed etiam de occultis quæ intra cordis latebras commissa sunt. Cuius oppositũ docet Lutherus. De aliis autẽ occultis peccatis, quæ sic occulta sunt, vt ipsum peccatorem lateãt, vel quia eorum nõ recordatur, vel quia firmiter credit, excusabili ignorantia, non esse peccata, de his, inquam, nõ disputamus quòd ea confitenda sint. Nullus enim fuit vnquam tam demens, vt putaret illa etiam sacerdoti in aurẽ fore narrãda, quorum pœnitẽs non recordatur. Quod verò Lutherus pro se adducit, dicens non oportere omnia confiteri, quia (vt dicit) sic faciẽtes nihil relinquunt miseri cordiæ Dei ignoscẽdum: tale est ac si diceret non oportere etiam laborare vt omnia opera nostra bona & bene facta sint quum sic facientes multo minus velint aliquid relinquere misericordiæ Dei ignoscendum: quapropter illo argumẽto Lutherus etiam persuaderet hominibus vt nolint omnia bene operari. Idem argumentum, quo nunc Lutherus probare nititur suam impiam assertionem, Paulus obiicit sibi ipsi, & illud velut inane ac nullius prorsus roboris contẽnit, ac reiicit. Nam postquam dixerat Paulus multo maiorẽ esse diuinam Dei gratiam, quàm nostra peccata: Ita vt vbi abundauerat delictum, dicat, superabundasse gratiam, obiicit sibi sic inquiẽs: Quid ergo dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet? absit. Poterat fortassis alicui ignoranti in mentem venire, licere homini peccare, vt

Deus postea abundantiorem impartiretur gratiã Paulus tamen hanc sententiam non admittit, sed absurdissimam illam putat, dicens: Absit, Nunquam enim (vt ipse inferius ait) licet facere malum vt inde eueniat bonum. Vt autem Lutherus intelligat, hanc esse Pauli sententiam, audiat Chrysostomum, Homilia decima super epistolam ad Romanos, hæc Pauli verba interpretantem, qui hæc ait: Postquam igitur ostẽderet, magnam esse gratiã ex eo quod magna curata sint, peccata, videbatur ex eo imprudentibus peccandi datum hortamen tum. Si enim propterea (dicet quispiam) gratia Dei maior apparet quod multa & magna peccata cõmisimus, à peccatis non abstineamus, vt magis appareat gratia: Ne igitur ista vel dicãt, vel suspicentur, vide quomodo subuertat obiectionẽ. Primum quidem forti negatione cũ dicit: Absit, id quod solet facere in illis, quæ ex cõfesso vehementer sunt absurda. hæc Chrysost. Eodem modo Luthero, cũ dicit, non esse confitenda omnia peccata, vt aliquid relinquamus diuinæ misericordiç ignoscendũ, ego respondebo. Absit: Quia non sunt facienda mala, vt postea nobis illa Deus remittendo misericordiam suam ostẽdat. Adde quòd etiã si omnia confitean tur peccatores, adhuc omnia relinquunt misericordiæ Dei ignoscenda: quoniam etsi peccatores omnia confi teantur peccata, immensam tamen exercet misericordiam Deus, omnia remittens, cùm etiam si omnia opera quantũlibet exactè fecerimus, magnam nobis exhibet misericordiam, cum ea ad vitam acceptat ęternam: quoniam non sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Sed ne ex solis doctorib' latiuis testimonia sumpsisse videamur, operæprecium erit aliquorum Græcorum testimonia proferre. Cyrillus lib 3. super Leuiticum, ex ponens illud: Si peccauerit vnum aliquid de istis, pronũciet peccatum quod peccauit, sic ait: Est aliquod in hoc mirabile secretum, quòd iubet pronũciare peccatum. Etenim cuiusuis generis pronuncianda sunt, & in publicũ proferenda cuncta quæ gerimus: si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel etiam intra cogitatio-

Chrysost.

Rom. 7.

Cyrillus.

num secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri. Proferri autem à nobis, aut ab illo, qui accusator peccati est & incentor. hæc Cyrillus. Vides hic, qualiter omnia proferri iubet, & nullum cælari permittit, si volumus diaboli accusationem euadere. Chry-
Chrysost. sostomus homilia. 3. super Matthæum, loquens de illis, qui baptizabantur à Ioanne, confitentes peccata sua, sic ait: Confessio peccatorum est testimoniũ conscientiæ timentis Deum. Qui enim timet iudiciũ Dei, peccata suã non erubescit confiteri. Qui autem erubescit non timet. Perfectus enim timor soluit omnem pudorem. Illic enim tui pitudo confessionis aspicitur, vbi futuri iudicij pœna non creditur. Nũquid nescimus quia confessio peccatorum habet pudorem, & quia hoc ipsum erubescere pœna est grauis? Sed ideo magis iubet Deus confiteri peccata nostra, vt verecũdiam patiamur pro pœna: nam & hoc ipsum pars est iudicij. hæc Chrysostom. In quibus verbis hoc aduertere oportet, quòd dicit iussisse Deum vt confiteamur peccata nostra, vt vel sic verecũdiam patiamur, tanquam pœnam pro peccatis nostris susceptam. Quæ verba nullatenus ad confessionem quæ soli Deo fit, referri possunt. Plura certè de hac re adferre possem sacrorum doctorum testimonia, verũ ne nimia prolixitate grauarẽ lectorem, omitto. Sed inter tam multa testimonia vel vnum esse debet (mea quidem sententia) efficacissimum, quod nulla humana autoritate populus vnquam potuisset adduci, vt occultissima scelera, quorum tacitam cõscientiam horrebant. in alienas aures, tanto cum pudore, tanto cum periculo, sine vlla cũctatione effunderet. Nec simile est verò, fieri potuisse, vt tot presbyteri promiscuæ multitudinis cõfessiones audientes, secretũ seruarent, etiam hi, qui aliàs nihil continere possunt, nisi Deus ipse, qui sacramentum instituit, rem tam salubrẽ speciali gratia defenderet. Confessio peccatorum, quę sacerdoti fit, est à Deo instituta: in qua omnia sunt peccata reuelanda, quorũ pœnitens recordatur: quibus reuelatis in confessione, & data à sacerdote absolutione, pœnitenti Deus peccata dimittit, & gratiã infundit: quę omnia diuersis

testimoniis probata iam sunt. Sed de institutione confessionis, quòd illa sit à Deo, testatur Sixtus quartus pontifex maximus, qui de hac re definiuit per hæc verba, quæ nunc subiiciuntur.

SIxtus episcopus seruus seruorũ dei, Ad perpetuã rei memoriã. Licet ea, quæ de nostro mãdato ritè fiãt, plenã obtineãt roboris firmitatẽ: tamẽ illis interdũ nostri munimnis robur adiicimus: vt eo firmius illibata persistant, quo magis nostro fuerint præsidio cõmunita. Dudum siquidem ad audientiam nostrã deducto, quòd à modico tunc decurso tẽpore citra in Hispaniarum regnis, & præsertim in vniuersitate studij Salmaticensis, fuerant & adhuc erãt nõnulli iniquitatis filij, qui quosdã falsas, sanctæ catholicæ fidei cõtrarias, erroneas, scãdalosas, & malè sonantes propositiones, præsertim circa peccatorũ confessionẽ, & ecclesiastica sacramenta in studio huiusmodi, & in frequentissimo hominũ cœtu veras esse publicè affirmare, & pertinacissimè sustẽtare ac defendere: apertissimas sacræ scripturæ auctoritates eorũ erroribus repugnantes, earũ rectũ, clarũ & apertũ sensum, fallis eorũ interpretationibus impudenter violãdo refellere: huiusmodi quoque eorũ falsa dogma manifestè hæreticæ prauitatis labẽ cõtinentia in aliorũ mentes inserere, & simplicium animas illaquearẽ: & vt illa in plurium notitiã peruenirẽt, & in perpetuũ de illis memoria haberetur, libros cõponere, & in publicũ, vt illos legendi omnibus esset facultas, tradere præsumpserant eatenus, & præsumebant: Nos tunc venerabili fratri nostro Alphonso Archiepiscopo Toletano, per alias nostras literas cõmisimus, vt assumptis secũ aliquibus in Theologia magistris, & aliis viris literatis (vocatis his, qui propositiones ipsas veras esse affirmare nisi erant, & nitebãtur in dies: & auditis quæ ipsi pro illarũ veritate, & alij Christi fideles ad dilucidãdã earũ falsitatẽ deducere vellẽt) an quę in propositionib⁹ huiusmodi cõtinebãtur, falsa, & fidei præfatę cõtraria, erronea & malè sonãtia existerẽt, autoritate nostra declararet & decideret: & declaratione huiusmodi facta, illos quos in præmissis culpabiles esse reperiret, si iuxta

ſanctorum patrum inſtituta & canonicas ſanctiones ſe emẽdare, & depoſitis de cordibus eorũ totaliter erroribus prædictis, ad Eccleſiæ vnitatem, hæretica labe huiuſmodi abiurata, redire, & iuxta declarationem ſuam, tales propoſitiones eſſe ſcandaloſas, falſas, & hęreticas, ac malè ſonantes fateri, & deſuper confectum librum huiuſmodi retractare, & cum effectu refutare recuſarent, & in illis, eorúmque erroribus pertinaciter inſiſtere vellent, hæreticos, ac cenſuris & pœnis in tales à iure promulgatis irretitos eſſe decerneret: plena ſibi deſuper autoritate conceſſa, prout in noſtris inde cõfectis literis plenius continetur. Poſtmodum verò ſicut accepimus, præfatus Archiepiſcopus ad executionem dictarum literarum, earum forma ſeruata ritè procedens, dilectos filios Petrum de Prexamo, & Petrum de Ocanna, ac Petrum de Caloca, necnon Didacũ de Betonno, Martinũ quoque Alfonſum Delatorre, magiſtros, & Petrum Didaci de Conſtana, ac Ioannẽ de Quintanapalla, licentiatos in Theologia: necnon Tellium Buendia Toletanum, & Vaſcũ de Ribera, de Talauera, in eadẽ Eccleſia Archidiaconos, Thomam de Guenca, & Ioãnem de Medina Decretorũ Doctores: ac Gatſiam Fernandi de Alcala in eiſdẽ Decretis Licentiarũ, & alios quamplures magiſtros in Theologia, ac doctores & Licentiatos in eiſdem Decretis: alios quoque quampluri mos doctos & literatos viros ex diuerſis regnorũ prædictorũ locis: pariter & dilectũ filium Petrũ de Oſma, propoſitionum prædictarum autorem, eiúſque ſequaces, corã ſe ad ſuum oppidũ de Alcala Toletanæ diœceſis euocari fecit: ac dicto Petro de Oſma & ſequacibus minimè comparentibus, debito tẽpore expectatis, matura ſuper omnibus propoſitionibus prædictis deliberatione præhabita, de vnanimi concilio & aſſenſu magiſtrorũ & prædictorũ doctorum declarauit illas propoſitiones, per quas Petrus de Oſma, & eius ſequaces prædicti pertinaciter affirmare non verebantur, confeſſionem peccatorũ in ſpecie, ex vniuerſalis Eccleſiæ ſtatuto, non diuino iure compertam fore: & peccata mortalia, quo ad culpam, & pœnam alterius ſeculi, abſque

confessione, sola cordis contritione: prauas verò cogitationes sola displicētia deleri: & quòd confessio secreta sit, necessariò non exigi: & non peracta pœnitentia confitentes absolui non debere: & Romanum pontificem purgatorij pœnam remittere, & super his quæ vniuersalis Ecclesia statuit, dispensare non posse: sacramentum quoque pœnitentiæ, quantum ad collationem gratiæ, naturæ, non autem institutionis noui aut veteris testamenti existere: & alias quas propter earum enormitatem, vt illi qui de eis notitiam habent, obliuiscantur earum, & qui de eis notitiā non habent, ex præsentibus non instruantur in eis, silentio prætermittendas ducimus, falsas, sanctæ fidei catholicæ contrarias, erroneas, & scandalosas, ac à fidei veritate alienas, & sanctorum patrum decretis, & apostolicis constitutionibus cōtrarias fore, manifestā hæresim continere, dictarum literarum & per illas sibi concessę facultatis vigore declarauit: & pro talibus haberi & reputari debere decreuit: prout in quibusdam authenticis scripturis de super confectis plenius cōtinetur. Et demum, (præmissis sic vt præfertur gestis, & propositis in consistorio coram nobis) nos dilectis filiis nostris, Stephano tituli sanctæ Mariæ in Transtyberim, & Ioanni tituli sanctæ Praxedis, Presbyteris, Cardinalibus, vt de premissis gestis per ipsum Archiepiscopum diligenter se informarent: & quæ inuenirent, nobis & aliis fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus referrent: qui tam zelo fidei, quā vt nostris parerent mandatis, onus huiusmodi prompta voluntate suscipientes, cuncta diligenter rimarunt: & quæ inuenerūt, nobis & aliis fratribus nostris memoratis fideliter retulerunt: propositiones prefatas erroneas fore pluribus autoritatibus & rationibus, præter illas, quas in Archiepiscopi processibus inuenerunt, etiā demonstrantes zelo fidei memoratę. Nos igitur, adquē spectat errores huiusmodi extirpare (habita eorūdem sanctæ Mariæ in Transtyberim & sanctæ Praxedis Cardinaliū relatione prædicta) ipsius Archiepiscopi solertiam & diligentiā in præmissis plurimū in domino cōmendantes, & certa nostra scientia

Archiepiscopi declarationē,& decretum huiusmodi,& prout illa cōcernerūt,omnia & singula in scripturis prędictis Archiepiscopi super præmissis cōfectis cōtenta, autoritate apostolica, tenore præsentiū,de eorundē referentiū & aliorū fratrū nostrorū, vnà cū cōcilio & assessu,laudamus,cōfirmamus & approbamus,ac præsentis scripti patrocinio cōmunimus,supplētes omnes & singulos defectus,si qui forsan interuenerūt in eisdē. Et nihilomin⁹ pro potioris cautelæ suffragio omnes & singulas ꝓpositiones prędictas,falsas,sanctæ catholicæ fidei cōtrarias,erroneas,& scādalosas,& ab euāgelica veritate penit⁹ alienas,sanctorū quoq; patrū decretis,& aliis apostolicis cōstitutionibus cōtrarias fore,ac manifestā hæresim cōtinere,dicta autoritate declaramus. Prędicto quoq; Archiepiscopo scientia & autoritate prędictis cōmittimus & mādamus,vt cōtra dicti Petri de Osma sequaces prædictos,si huiusmodi hęresim,in quā prolapsi sunt,abiurare,& eundē Petrū prout errantē secuti sunt, errores suos abiurantē,& se emendantē,sequi recusauerint, aut malitiosè distulerint, iuxta prædictarū aliarū nostrarū literarū cōtinētia,tanquā hęreticos procedere nō omittat. Et vt gesta p eū probè & laudabiliter zelo fidei de mādato nostro,& per nos meritò approbata,ad omniū incolarū illarū partiū notitiā facilius perueniāt: qua habita,possint seipsos, ne in prædictos prolabātur errores,liberius custodire, præsentes nostras literas cū processu p eū habito,ac dicti Petri abiurationē,singulis illarū partiū episcopis significare nō omittat: q post significationē eandē, clero & populo suarū ciuitatū & dioœcesium ea publicari procurent:& generaliter omnia faciat, quæ pro huiusmodi hęresis extirpatione necessaria fuerint,seu ei quomodolibet opportuna videbuntur,nō obstātibus cōstitutionibus &ordinationib⁹ apostolicis,ac omnibus illis,quę in dictis literis voluimus nō obstare,cæterisq; cōtrariis quibuscunq;. Nulli ergo omnino hominū liceat, &c. Quòdverò cōfessio sit necessaria,etiā si cōtritio adsit,pręter testimonia adducta testatur cōcilij Cōstantiē. definitio. In quo cōcilio, sessione octaua dānati sunt quadraginta quinq; articuli Ioānes Vvicleph: & inter cæteros is vnus septimo loco

Concilium Constātien.

assignatur, sub his verbis: Si homo debitè fuerit contritus, omnis cõfessio exterior est sibi superflua & inanis. Quę sententia simul cũ aliis ibidẽ cõdẽnata est. Deinde, Cõciliũ Florẽtinũ sub Eugenio quarto celebratũ in definitione fidei, quã dedit Armenis de sacramẽto pœnitẽtiæ disserẽs hæc ait: Quartũ sacramẽtũ est pœnitẽtia, cuius, quasi materia, sunt actus pœnitẽtis, qui in tres distinguũtur partes. Quarũ prima est cordis contritio, ad quã pertinet, vt doleat de peccato cõmisso cũ proposito nõ peccãdi de cętero. Secũda est oris cõfessio, ad quã pertinet vt peccator omnia peccata, quorũ memoriã habet suo sacerdoti cõfiteatur integraliter. hęc Cõciliũ Florẽtinũ. Ex quib⁹ verbis, apertissimè cõuincitur Lutherus, negãs omnia peccata esse necessario cõfitẽda: Denique cõciliũ Tridẽtinũ sub Iulio tertio celebratũ multo aperti⁹ & copiosius ea, quę ad cõfessionẽ sacramẽtalẽ pertinent, definit. Nã sessione quarta, can. tertio hæc ait: Si quis dixerit verba illa Domini Saluatoris, accipite spiritũ sanctũ, quorũ remiseritis peccata remittuntur eis, & quorũ retinueritis, retẽta sunt, nõ esse intelligẽda de potestate remittẽdi, & retinẽdi peccata in sacramẽto pœnitẽtię. Sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexit, & doctorserit autẽ cõtra institutionẽ istius sacramẽti ad auctoritatẽ prædicãdi Euãgeliũ, anathema sit. Et can. 6. iterũ ait: Si quis negauerit cõfessionẽ sacramẽtalã, vel institutã vel ad salutẽ necessariã esse iure diuino, aut dixerit, modũ secretè cõfitẽdi soli sacerdoti, quẽ Ecclesia catholica, ab initio semper obseruauit, & obseruat, alienũ esse ab institutione, & mãdato Christi & inuẽtũ esse hũmanũ, Anathema sit. Et rursum can. 7. inquit: Si quis dixerit in sacramẽto pœnitẽtiæ, ad remissionẽ peccatorũ necessariũ nõ esse iure diuino cõfiteri omnia, & singula peccata, mortalia, quorũ memoria cũ debita & diligẽti præmeditatione habeatur, etiã occulta, & quę sunt cõtra duo vltima Decalogi præcepta, & circũstãtias, quæ peccati speciẽ mutãt: sed eã cõfessionẽ rãtũ esse vtilẽ, ad erudiẽdũ, & cõsolandũ pœnitẽtẽ, & olim obseruatã fuisse, tantũ ad satisfactionẽ canonicã imponẽdã, aut dixerit eos, qui omnia peccata cõfiteri studẽt, nihil relinquere velle diuinæ misericordiæ ignoscendũ, aut demũ nõ

Concilium Florẽtinum

Concilium Tridentinũ

Ioan. 20.

licere conficteri peccata venialia, Anathema sit. hactenus Cõcilũ Tridentinũ. In quibus verbis omnes errores, quos supra enumerauimus, de cõfessione sacramentali, apertissimè dãnantur. De hac materia cõfessionis cõtra Lutherũ scripsit Ioãnes Roffensis episcopus, in eo opere, & cõtra Lutheri Captiuitatẽ Babylonicã ædidit. Scripsit etiã satis diffusè Iacobus Latomus in eo opere, & pro assertione determinationis facultatis Louanien sis contra Lutherũ cõposuit. Scripsit etiã frater Gaspar Sagerus ordinis minorũ. Alios autẽ, qui multi referuntur, non vidi. Alius est error ad hanc rem quodãmodo spectans, qui dicit omnes homines cuiuscunque cõditionis fuerint, posse audire confessiones, & pœnitentes absoluere Hic error est Martini Luteri dicentis, omnes Christianos esse sacerdotes. Verũ de hoc errore inferi[o] disputabimus, in titulo de sacerdotibus, vbi (Deoduce) probabimus, non omnes Christianos esse sacerdotes.

Lutherus

CONFIRMATIO.

Græci.

HÆresis Græcorũ est (vt ait Guido) cõfirmationẽ non esse sacramentũ. Frater Bernardus de Lutzẽburgo in suo cathalogo hęreticorũ de Gręcis loquẽs, dicit eos sacramentũ confirmationis paruulis statim post baptismũ cõferre, & hoc per simplices sacerdores Itaq; hi duo cõtraria vidẽtur Græcis tribuere, & nescio vtri eorũ credã. Vt autẽ ingenuè verũ dicã, nulli istorũ in hac re fido, quoniã neutrũ video exactè rem inuestigasse, sicut ex aliis pluribus conijcere licet. Siue ergo hoc Græci teneãt, siue illud, hoc certũ est, Valdẽses hũc errorẽ docuisse: quãuis Guido de eorũ erroribus differẽs, nunquã hoc illis tribuat. Tamẽ Æneas Syluius, qui postea summus Põtifex affectus, & Pius secũd[o] dictus est in libro de origine Bohemorũ, cap. 35. errores Valdensiũ recensens, hunc inter alios illis impingit. Post istos Ioannes Vvicleph Valdensiũ instaurans sectã, dixit cõfirmationem posse à quolibet presbytero dari: non tamen (quod sciam) negauit confirmationis sacramentum, quoniam Thomas Valden, qui diligẽtissimè huius errores persecutus est, in suo primo tomo doctrinalis fidei, libro secundo, capite quinquagesimo septimo,

Valdenses

solum hoc impingit Vviclepho, quòd videlicet dixerit confirmationem conferri posse à quocunque sacerdote, & quòd sola lucri temporalis cupiditate est reseruatum episcopis. Martinus Lutherus dogmata sua à lacubus putridis & infectis (vt solet, hauriens, Vvaldensibus consentit, dicens confirmationem neque esse sacramentum, neque gratiam conferre, sed esse meram cæremoniam, & ritum quendam. Vt autem hoc esse falsum cõuincamus, memores esse oportet illius, quod in principio huius operis suprà docuimus: multa videlicet esse fide tenenda, etiam si per scripturas sacras expresse probari non possint. Deinde, ne in posterum de nomine solùm contendamus, hoc prius admonere oportet, vt quæ à recentionibus scriptoribus confirmatio vocatur illá eadem sit, quæ ab antiquis & vetustioribus vocatur consignatio. Veteres siquidem ex ritu & cæremonia, quæ in illius sacramenti collatione obseruatur, cõsignationem appellauere, eò quòd chrismate, hoc est, oleo consecrato, episcopus hoc sacramentum conferẽs, frontem pueri iam baptizati vnxit, facto super frontẽ ex eodem chrismate signo crucis, quo tanquam validissimo & impenetrabili scuto muniatur aduersus dæmonis iacula. At recentiores ad effectum ipsius sacramẽti aspicientes, confirmationẽ appellauere: quoniã in hoc sacramẽto donatur gratia per quàm fortior quilibet & firmior esse valeat ad pugnã cum dæmone sustinendã: & ideo merito cõfirmatio dicitur, quia per illam firmior efficitur. His ergo suppositis, facilè probabimus confirmationem esse sacramentum conferens gratiam, quòd à solis episcopis ministrari potest. In Actis apostolorum legimus, quòd cum apostoli qui erant Hierosolymis, audissent quia Samaria recepit verbum Dei per prædicationem Philippi diaconi, miserunt ad eos Petrum & Ioannem. Qui cum venissent orauerunt pro ipsis vt acciperent spiritum sanctum: nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum, erãt in nomine domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebãt spiritum sanctum. Ecce hic vides ad impositionem manuum apostolicarum spiritum

Ioannes Vviclef.

Lutherus.

Act. 8.

sanctum super iam baptizatos descendisse. Vnde conuincitur, confirmationis sacramentum gratiam suscipientibus conferre, quoniam hoc modo per impositionem manuum orationi coniunctam apostoli tunc conferebant confirmationem, sicut illum locum plures sacri doctores & vetustissimi interpretantur: & summi Pontifices sancti simul & docti, & antiquitate reuerendi, sic illum locum declarant: & concilij generalis definitio de confirmatione locũ illum esse intelligendum decernit. Quæ omnia mox subiiciemus. At (sicut in principio huius operis docuimus) ille pro vero & indubitato sacræ scripturæ sensu recipiendus est, quem Ecclesia nobis pro vero sensu scripturæ dederit. Nam sicut ad eam spectat scripturas sacras à prophanis distinguere, ita ad eam spectat verum scripturę sensum à falso separare. Cum ergo Ecclesia nos doceat illum scripturæ locum de confirmatione aut frontis consignatione esse intelligendum, non est quòd amplius de illo dubitemus. In illo autem loco apertissimè dicitur, per manuum impositionem spiritum sanctum conferri: ergo per confirmationem præstatur gratia nouiter confirmato. Quòd autẽ in illo loco Actorum apostolicorum nulla fit mentio de vnctione chrismatis, sed de sola manum impositione, nihil mouere debet: quoniã & si hoc ibi subticeatur, nihilominus tamen certum est Christũ ita iussisse, vt confirmandus chrismate vngeretur, & apostolos ita fecisse, vt Christus illis præceperat. Nam Fabianus papa & martyr in epistola ad Orientales epiſcopos, reprehendens eos episcopos, qui non quolibet anno in feria quinta, quæ dicitur esse in cœna domini, conficiebant chrisma, sed chrismate duorum aut trium annorum sæpenumero vtebantur. sic ait: Errant enim qui talia excogitant, & mẽte vesana potius quàm recta sentiunt. In illa enim die Dominus Iesus postquã cœnauit cum discipulis suis, & lauit eorum pedes, sicut à sanctis apostolis prædecessores nostri acceperunt, nobisque reliquerunt, chrisma cõficere docuit. Ipsa enim lauatio pedum nostrorum significat baptismum, quando sancti chrismatis vnctione perficitur atque confir-

Fabianus papa.

matur. hæc Fabianus papa. Quem Lutherus nec velut recentem aut trecentenarium (vt solet) reiicere potest, quoniam ante mille & fermè trecentos annos sub Decio Imperatore martyrio coronatus est. Præterea in eodem lib. Actorum apostolicorum reperimus iterum à beato Paulo simile quid fuisse factum. Hic enim cum discipulos quosdam solo Ioannis baptismate baptizatos reperisset, illos vero baptismo in nomine Iesu baptizauit, quo facto imposuit illis manus, & venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabāt. Ecce, iterum vides gratiam per manuum impositionem dari. Quòd si gratia infallibiliter ibidē confertur sub aliquo signo sensibili exterius apparente, nil obstat quin sacramentū dicatur. Sed hic vnum aduerte, & nunquā illa manuū impositio facta est nisi per solos apostolos & nunquam reperietur ab aliis discipulis facta: vnde sacri & vetusti doctores colligunt hoc sacramentū non posse ab aliis, quàm ab episcopis conferri, quoniam episcopi succedunt apost. reliqui verò presbyteri repræsentant discipulos, & illis succedunt. Hoc autem testimoniis sacrorum doctorum & vetustorum cō probare oportet. Damasus papa in epistola de episcopis sic ait: Quòd autē solis apostolis eorúmque successoribus proprij sit officij tradere spiritum sanctū, liber Actorū apostolorum docet, præsertim cum nullus ex septuaginta discipulis, quorū isti (de presbyteris loquitur) in Ecclesia speciem gerūt, legatur donū sancti spiritus per manus impositionem (vt prædictū est) tradidisse. hęc Damasus papa. doctus simul & sanctus, qui ante mille & plusquam centū annos obiit. Innocentius papa, homo eiusdē farinæ cū Damaso, quoniā sanctus & doctus fuit, in epist. ad Decentinum Eugubinum episcopum, cap. 4. sic ait: De cōsignādis verò infantibus, manifestū est ab alio fieri quàm ab episcopo, nō licere. Nā presbyteri licet sint sacerdotes. Pōtificatus tamē apicē non habēt. hæc autem Pontificibus solis deberi, vt vel consignent, vel spiritū paracletū tradāt, non solùm consuetudo ecclesiastica demōstrat verùm illa lectio Acto. apostolorum, quæ asserit Petrum & Ioannem esse directos, qui iam baptizatis traderēt spiritū. Nā presbyteris

Act. 19.

Damasus papa.

seu extra episcopum, seu præsente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum : non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt spiritum paracletum. hęc Innocentius. Ex istis verbis patet, confirmationem siue consignationem conferre gratiam suscipienti: & talem confirmationem nõ posse ab alio, quàm ab episcopo conferri. Et dicit id esse non solum ex consuetudine ecclesiastica, sed ex lege diuina quæ in Actis apostolorum fundatur. Idem sub eisdem fermè verbis, quibus Damasus, dicit Leo papa, huius nominis primus, in epistola ad vniuersos Germaniæ & Galliæ episcopos, quæ est in ordine sexagesima sexta. Videat qui volet, quoniam in volumine Conciliorum generalium insertæ sunt hæ Leonis epistolæ. Melchiades papa & martyr in epistola quadam ad Hispaniæ episcopos, expressius huius sacramẽti virtutem explicat, sic inquiens: Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam. Et quia in hoc mundo tota ętate victuris, inter inuisibiles hostes & pericula grediendum est, in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnã. In baptismo ablui mur, post baptismum roboramur. At si continuò transi turis sufficiant regenerationis beneficia, victuris tamẽ necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat mox in pace beati seculi recipiendos: confirmatio autem armat & instruit ad agones mundi huius, & prælia reseruandos Qui autem post baptismum cum acquisita innocẽtia immaculatus peruenit ad mortem, confirmatur morte : quia non potest peccare post mortem: hæc Melchiades papa. Deinde Eusebius papa, qui hunc Melchiadem in Pontificatu præcelsit, quique sub Diocletiano pro Christi nomine gloriosum sustinuit martyrium, in epistola tertia, quę est ad episcopos Tusciæ & Campaniæ, de hac re apertius reddit testimonium, sic inquiens : Hæreticos omnes quicunque Dei gratia conuertuntur, & in sanctæ trinitatis nomine ere

den-

dentes baptizati sunt, Romanæ Ecclesiæ regulã tenentes, per manus impositionem recõciliari præcipimus. Manus impositionis sacramẽtum magna veneratione tenendũ est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus. Nec tẽpore apostolorum ab aliis, q̃ ab ipsis apostolis, legitur aut scitur peractum esse: neq; ab aliis (sicut iam dictum est) quàm ab illis, qui eorum locum tenent, vnquã perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptũ fuerit, irritum habeatur & vacuũ, nec inter ecclesiastica vnquam reputabitur sacramenta. hæc Eusebius papa & martyr. In quibus duo sunt annotanda, quæ nostro proposito deseruiũt. Primùm quidem ait, cõfirmationem esse sacramentũ, quod Lutherani negãt. Deinde dicit, illud non nisi ab episcopis posse cõferri, quod negauit Ioãnes Vvicleph. Vrbanus papa & martyr apostolorũ temporibus vicinus, in epistola de cõmuni vita, & oblatione fidelium, ad omnes episcopos scripta, sic ait: Omnes fideles per manus impositionem episcoporũ, spiritum sanctum post baptismum accipere debent, vt plenè Christiani inueniantur: quia quum spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiã & cõstantiam dilatatur. Hæc Vrbanus papa, & martyr, qui apertè asserit per confirmationem aut manus impositionẽ spiritum sanctum infundi. Clemẽs etiam papa & martyr, qui quartus à beato Petro fuit, in 4. epistola sua hoc dicit idẽ circa finem epistolæ. Epistolæ autem istius habentur in illo volumine, in quo omnium cõciliorum decreta coaceruata sunt, in principio illius voluminis. Quòd autem Hieronymus in lib. aduersus Luciferianos ait, esse magis propter honorem sacerdotij, quàm ex legis necessitate decretũ, vt solus episcopus per impositionem manus spiritum sanctum conferat, hoc me non mouet, nec quenquã mouere debet: quoniam præstat credere magis Damaso & Innocentio, & aliis sanctis perinde ac doctis, quos citauimus, quàm soli Hieronymo, qui alias etiã opinatus est, inter presbyterum & episcopum nullum esse ex lege diuina discrimẽ. Nec in hoc aliquid detrahimus Hieronymo (absit) nec propter hoc aliquid gloriæ illius deperit: quoniam

ipsemet B. Hieronymus catholicè (vt decet) sentiēs, ad eundem Damasum papam scribit, dicēs se illam solam velle tenere fidem, quam illum Romanus Pontifex & verus Petri successor docuerit. Nec etiam mouere debet factū beati Gregorij, qui scribens Ianuario episcopo, permittit vt presbyteri sacramentū confirmationis baptizatis conferāt: quoniam, vt ex illa eadem epistola patet, ipse prius hoc illis presbyteris ne id facerent prohibuerat: quia tamen inde scandalū nasci cognouit, permisit vt presbyteri illud conferrent ad scandalū & maius aliud malum euitandū. Sic enim ex eadem epistola patet esse permissionem, non cōcessionem. An autē male fecerit sic permittēdo vel non, ergo non disputo, nec ad me spectat, qui nūc de casibus particularibus non ago. Si tamen cogor sentētiam meam prodere, credo virum sanctū simul & doctorum neq; errare voluisse, neque id quod faciebat, ignorasse. Sed iam opus est, vt de hoc cōcilij definitionem audiamus. Cōcilium Ispalense secundum, cui interfuit B. Isidorus, recensens ea, quæ presbyteris sunt interdicta, & solis episcopis reseruata, cap. 7. suorum Decretorum inter alia etiam annumerat confirmationem, dicens: Siquidem nec benedicere eis Ecclesiam, vel altaria consecrare, neque per impositiones manuum fidelibus baptizandis vel conuersis ex hæresi spiritum tradere, nec chrisma cōficere, nec chrisma te baptizatorum frontem signare. hæc Cōcilium Ispalense. Præterea inter quadragintaquinq; articulos Ioannis Vvicleph in concilio Constantiensi damnatos, in vnus vigesimooctauo loco constituitur, sub his verbis: Confirmatio iuuenum, & clericorum ordinatio, locorum consecratio, reseruātur Papæ & episcopis propter cupiditatem lucri temporalis & honoris. Qui articulus cum aliis eiusdem Ioannis Vvicleph ibidem vna super omnes lata sententia damnatus est. Postremo hanc hæreticam assertionem damnat concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione septima, canone primo, de confirmatione, sic inquiens: Si quis dixerit confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, & non potius verum & proprium sacramentū, aut

Concilium Ispalen.

Concilium Constant.

Concilium Tridentinum.

olim nihil aliud fuisse quàm cathe cesim quandam qua adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram eccle sia exponebant, Anathema sit. Et rursum canone secun do ait: Si quis dixerit iniurios esse spiritui sancto, eos qui sacro confirmationis chismati virtutē aliquam tribuunt, Anathema sit. Et iterum can one tertio inquit: Si quis dixerit sanctæ cōfirmationis ordinarium ministerium nō esse solum episcopum, sed quem uis simplicem sacerdotem, Anathema sit. hactenus concilium Tridentinum. Sed quia in illius decretis nihil de effectu huius Baptismi dicitur, oportet addere concilium Florentinū sub Eugenio quarto celebratum quod in definitione fidei data Armenis de confirmationis sacramento differens, hæc ait: Effectus huius sacramenti est, quia in eo datur spiritus sanctus & robur, sicut datus est apostolis in die Pentecostes. Vt videlicet Christianus audacter Christi cōfiteatur nomen. Ideóque in fronte, vbi verecundiæ sedes est, cōfirmandus inungitur, ne Christi nomen cōfiteri erubescat, & præcipue crucem eius, qui Iudæis est scandalum, gentibus autem stultitia secundum Apostolū, propter quod signo crucis signatur. hæc Concilium Florētinum. Extant & alia concilia, quæ nostro proposito maxime fauent, videlicet, Carthaginense tertium, & quartum, & Toletanum. 1. ca. 20. & Braccarense primum, cap. 37. & hæc concilia, quia prouincialia sunt nō fuit opus ea integre referre, postquam iam generalia concilia protulimus. Vnum solum referre volo dignum quidem annotatione, quod refert Eusebius Cæsarienſis libro Ecclesiasticæ historiæ cap 33. de Nouato hæretico dicens ea, quæ baptismū subsequi solent non fuisse in eo solenniter adimpleta, nec signaculo chrismatis illum fuisse cōsignatum, & ob eam causam nunquam potuisse spiritum sanctum promereri.

Concilium Florentinum.

1. Cor. 1.

CONCILIVM.

DE hac re vnam solum inuenio hæresim, quę nunc recens orta est, & à Luthero primo illius parente inuenta, quæ asserit, nullum esse discrimen inter consilium, & præceptum: dicit enim Lutherus, omnia, quæ catholici Doctores vocant Euangelica concilia, esse

diuina præcepta, non minorem vim ad obligãdum habentia, quàm reliqua omnia diuina præcepta. Sed de hac hæresi nihil in præsentiarum disputare volo, quoniam inferius in titulo de præcepto de hac re agere decreui. Ad illum ergo locum mito lectorem.

CONTRITIO.

Lutherus. ECce iterum nobis occurrit Lutherus, qui prẽsto est, vt omnes bene agere volentes impediat, & à bono opere deterreat. Is enim ait, cõtritionem, & peccati detestationẽ, quæ ab horrore gehennæ incipit, esse peccatum: tãtum abest vt illam probare velit. Vt autem eius insana mens omnibus pateat, verba eius referam Contritio (inquit) quę paratur per discussionẽ, collectionẽ, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum grauitatem, multitudinem, fœditatem amissionem æternæ beatitudinis, & acquisitionem æternæ damnationis: hæc contritio facit hypocritam, imò magis peccatorum. hæc Lutherus. Ex quibus duo colligũtur Lutheri errores. Vnus, quo damnat contritionem, quæ oritur ex consideratione & odio gehennæ, & dicit talem cõtritionem esse peccatum. Alter, quo dicit, non oportere ad parandam veram contritionem, discutere & colligere omnia peccata, recogitando grauitatem, multitudinem & fœditatem eorum. Primò ergo manifestè errat damnans contritionem, quæ oritur ex consideratione & odio gehennæ: quoniam etsi talis peccati detestatio, quæ ex solo gehennæ odio oritur, perfecta & meritoria non sit, non tamen ideo est mala. Nam si talis peccati detestatio mala est, aut talem malitiã habet ex seipsa, aut eam contrahit ex causa vnde oritur, videlicet odio gehennæ. Nullus est tam demens, qui dicat talem detestationem peccati esse malam ex se, quoniam tunc quocunque fine præfixo esset mala: ita vt etiam si talis detestatio fiat propter Deum, sit futura mala. Illa enim operatio, quæ ex natura sua mala est, qualemcunque finem respiciat, mala erit. Quia enim velle furari malum est, propter quemcunque finem illud fiat, semper malè fiet. Cum ergo talis detestatio peccati

non sit mala ex se, oportet vt sit mala propter causam vnde oritur, videlicet propter odium gehennæ. At odium gehennæ non est malum. Potest enim quis licitè odisse gehennam, quoniam ad hoc ipsum inclinat natura etiam non vitiata. Adeò enim tenaciter inhæret naturæ illud gehennæ odium, vt prorsus gehennam diligere nequeat. Quòd si detestatio peccati ex se non est mala, nec odium gehennæ ex se est malum, quî fit, vt detestatio peccati, quæ ex odio gehennæ oritur, fit mala? Præterea, si talis detestatio peccati sit mala, sequitur inde timorem Dei seruilem esse malum: quoniam constat talem peccati detestationem procedere ex timore seruili. Verum hoc Lutherus concedit, ideo hoc expugnare oportet: quo facto, de Luthero vtrobique triumphabimus. Antequam tamen eum aggrediamur, oportet bene scire de qua re contra eum pugnare velimus. Pro quo admonere expedit dupliciter contingere posse, vt aliquis timore pœnę fugiat peccatum. Fieri enim potest, vt quis sic peccatum timore pœnæ fugiat, vt si pœnam minimè imminere conspiceret, peccatum nunquam relinqueret. Et iste quamuis peccati opus effugiat, peccandi tamen voluntatem retinet. Quapropter eum, qui sic timore pœnæ peccatum detestatur, malè agere dicimus, & in hoc non est verus dei timor etiam seruilis: quoniam qui verè Deum timet etiam timore seruili, ab omni peccato declinat. Vnde B. Ambros. sermone 15. super Psal. 118. sic ait: Carnes animæ sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor domini, & iudiciorum eius, & seruituti redigat. Quòd si carnes istæ reiiciũt clauos diuini timoris, haud dubie dicitur: Nõ permanebit spiritus meus in hominibus, quoniam carnes sunt. Nisi igitur affigantur cruci hæ carnes, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in his spiritus dei. hæc Ambrosius. De hoc ergo timore, & de huiusmodi peccati detestatione, non disputamus aduersus Lutherum: quinimò conuenit inter nos de hac re. Aliter cõtingit detestari peccatũ timore pœnæ: sic videlicet, quòd timore pœnæ, & peccati opus, & peccandi voluntas prorsus abiiciatur. Contingit enim

Ambr.

Gen. 6.

vt quis consideret gehennam, & grauissimam eius pœnam, quam maximè odit, & inde ascendat ad considerationem dei, qui potest talem pœnã infligere, & sic considerans timet Deum velut potentem talem pœnam infligere. Et hic timor dei dicitur seruilis, quãdo timetur Deus propter solam eius potentiam. Et hunc vt nos habeamus, & persuadet & incitat Dominus ipse, qui dicit: Eum timete, qui potest corpus & animã mittere in gehẽnam. Deinde peccator hoc timore percussus progreditur ad considerationem peccati sui, quod causa est vt talis pœna irrogetur peccatori: quapropter considerat quãta sit peccati grauitas, quanta eiusdẽ fœditas, quanta etiam enormitas, quæ talem exigit pœnam. Ex consideratione tandem huius grauitatis & fœditatis peruenit, vt absolutè & simpliciter sic fugiat peccatum, quòd nulla in eo peccandi maneat volũtas: sic videlicet, quòd etsi iam pœnam nunquam fore infligendam certò sciret, nũquam peccare vellet: quoniam iam peccati enormitatem plenè agnouit, ad quam tamen cognoscẽdam ex consideratione & odio pœnæ surrexit. Talis ergo detestatio peccati, quæ (vt patuit) ex timore dei seruili oritur, & ex consideratione & odio gehennæ procedit, bona est. Talis etiam timor dei seruilis bonus est, imò donum est spiritus sancti: quod patet ex eo, quod proximè citauimus Ambrosij testimonio: Nisi (inquit) affigantur cruci hæ carnes, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in his spiritus dei. Vides hic timorem domini pertinere ad spiritum dei. Sed quòd de timore seruili loquatur, cõuincitur ex eo, quòd parũ infra in fine eiusdem sermonis ait: Ille enim, inquit, dignus est qui habet Christi timorẽ, vt crucifigat carnale peccatum. Hũc timorem sequitur charitas. hæc ille. Ex cuius verbis patet, aliquem esse timorẽ domini bonum ante charitatem, quod tamẽ negat Lutherus: per quem timorem expellitur peccatum. Nec illum qui sic peccatum ex illo timore deserit Ambrosius reprehẽdit: quin imò laudat. Præterea, si ille timor dei seruilis malus est, quis est ille timor qui est initium sapientiæ? Non certè timor filialis, quoniam iste posterior est ipsa vera sa-

Matt.10.

Psal.110.

pientia, cum ex charitate oriatur, non autem charitas ab illo. Quî fit ergo vt malus sit, qui totius boni initiũ, est & primus gradus ad virtutẽ capessendã? Rursum, Dauid hoc timore fuit à summo peccato excitatus, nèque in hoc reprehenditur, quinimò laudatur. Nam & peccatũ illi dimissum est per hãc detestationẽ: tantum abest vt faceret magis peccatorem, prout Lutherus ait: Cum enim Nathan propheta comminatus esset Dauid ex parte dei afflictiones & angustias pro peccato commisso, Dauid peccatum agnoscens ait: Peccaui. Et Nathan propheta statim subiunxit: Dominus quoque trã stulit peccatum tuũ à te. Quòd etiam timore illo fuerit excitatus, ipsemet Dauid testatur, dicens: Circũdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Deinde Esaias propheta ait: Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quæ cõcepit, cum appropinquauerit ad partum dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus. A facie tua domine cõcepimus, & quasi parturiuimus spiritum. Et vbi nos habemus, à facie tua domine, translatio. 70. dicit à timore tuo: & Hieronymus ait esse idem à facie tua, & à timore tuo. Propheta etiam regius peccatores ad pœnitentiã excitat, hoc timore eos cõpungens: Nisi cõuersi fueritis (inquit) gladiũ suũ vibrauit, arcum suũ retendit, & parauit illũ. Hunc etiã timorem incutiebat peccatoribus Ioannes Baptista, dicens: Generatio viperarũ, quis ostẽdit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitẽtia. Et paulò post: Iã enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor nõ faciẽs fructũ bonũ excidetur, & in ignẽ mittetur. Et vt finẽ imponamus, quoties Christus redempor noster hunc timorem peccatoribus in cussit: Quoties eos per hunc timorem ad pœnitentiam inducere voluit? Nisi pœnitentiã (inquit) egeritis, omnes simul peribitis. Per timorem etiã illius vltimi atque terribilis iudicij excitat ad bonum. Nam cum de iudicio disseruisset, dixisseque illũ diem esse incertum, subiunxit: Vigilate ergo, quia

2. Reg. 12.

Psal. 17.

Esa. 26.

Psal. 7.

Luc. 3.

Luc. 13.

nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Vides hic apertè qualiter timore iudicij compungit, vt ad bene agendum perducat. Quòd si hoc malũ esset (vt Lutherus ait) Saluator ipse non tam ex animo hoc persuaderet. Parabola etiam publicani nihil aliud prætendit quàm contritionem quæ per considerationem peccatorum, & considerationem enormitatis eorum paratur, bonam esse.

Nam de publicano illo dicit veritas quòd descendit iustificatus. Verum quare iustificatus? Quia videlicet in templo orans, à longe stabat, neque audebat oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Quare non audebat oculos ad cœlũ leuare? Cognoscebat certè grauitatem & multitudinẽ peccatorũ suorũ, & ideo indignũ se iudicabat qui proprius accedere posset, aut oculos in cœlũ leuare ideo percutiebat pectus suũ, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Ecce vides contritionẽ huius publicani quã parauit per discussionẽ, collectionẽ, & detestationẽ suorũ peccatorũ. Et per illã cõtritionem iustificatus est, qui ante non fuerat iustus: quoniã ipsamet veritas ait: Amen dico vobis, descendit hic iustificatus. Verũ cum ascendisset in templũ oraturus, nõ
Luc. 15. erat iustus, sed descẽdit iustus. Postremo illa filij prodigi parabola ad quid aliud spectat, quã vt doceat nos ex odio pœnæ ad Deũ conuerti, talemque conuersionem esse Deò gratiam? Filius siquidem ille cum omnẽ substantiam quam à patre acceperat, malè consumpsisset, in tantam redactus est inopiam, vt porcos pasceret: & tanta fame premeretur, vt cuperet saturari de siliquis quas porci manducabãt: & nemo illi dabat. Ecce vides stimulum pœnæ grauis excitantẽ à sumno peccati. Vide qualiter excitatur, quia cùm fame periret, in se reuersus, dixit: Quid autem fecit eum ad se reuerti? certè fames maxima quam patiebatur, fecit eum, qui extra se & patrem suum abierat in regionem longinquã vitiorum vt rediret ad se & ad patrem suũ, id est, ad considerationem suæ fœditatis, & bonitatis paternæ. Felix necessitas, quæ illum ad bene agẽdum cõpulit. Ad se ergo

reuersus dixit: Quanti mercenarij patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam & ibo ad patrem meum, & dicā ei: Pater peccaui in cœlum & coram te, iam non sum dignus vocari filius, &c. Quòd autem contritio huius bona fuerit, patet, quoniam receptus est à patre, & datur illi stola prima, videlicet prima gratia qua per peccatum exutus fuerat, & gaudium fit cum eo & meritò, quoniā magnum gaudium fit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente. Hic ergo filius etsi postmodum patrē diligebat tamen initiū totius suæ conuersionis, & primus gradus ad illam dilectionē fuit cognoscere suam miseram conditionem, & statum in quo erat. Ad hanc autem cognitionem incitauit & impulit fames quā patiebatur. Quid ergo obgannit Lutherus, & nouum vult nobis condere Euangelium? Hæc enim tam aperta sunt testimonia, vt eum vndique transfigant. Sed iam operæpretium erit ecclesiæ de hac re definitionem proferre, vt hostem vndique concludamus. Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum sessione sexta, canone octauo, hæc ait: *Concilium Tridentinū.* Si quis dixerit gehennæ metum per quem ad dei misericordiam de peccatis dolendo confugimus, vel à peccando abstinemus, peccatum esse aut peccatores peiores facere, Anathema sit. Et idem concilium sub Iulio tertio progrediens sessione tertia, cap 4. hæc ait: Illam verò contritionē imperfectā, quæ attritio dicitur, quoniā vel ex turpitudinis peccati cōsideratione vel ex gehennæ, & pœnarū metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat sancta synodus non solum non facere hominem hypocritam verumetiam donum dei esse, & spiritus sancti impultum, non adhuc quidē inhabitantis, sed tantū mouētis, quo pœnitens adiutus viā sibi ad iustitiam parat, & quamuis sine sacramento pœnitentiæ per se ad iustificationē, perducere peccatorē nequeat, tamē eum ad dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit: hoc enim vtiliter cōcusi Niniuitæ ad Ionæ prædicationē plenam terroribus pœnitentiam egerunt, & misericordiam à Domino impetrarunt. Quamob- *Ionæ. 2.*

rem falso quidam calumniantur, catholicos scriptores, quasi tradiderint sacramentum pœnitentiæ absque bono motu suscipientũ, gratiam cõferre: quod nunquam ecclesia docuit nec sensit. Sed & falso docent contritionem illam esse extortam & coactam non liberã, & voluntariam. Postquam concilium præfatam doctrinã de contritione dederat, ne quis contrariã impune audeat dicere sententiam, placuit illi contra similes audaces canonem latæ sententiæ statuere, qui quintus in ordine est, hæc verba habẽs: Si quis dixerit, eam contritionem, quæ paratur per discussionẽ, collectionem, & detestationem peccatorũ, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorũ suorum grauitatem, multitudinem, fœditatẽ, amissionem æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis incursum cum proposito melioris vitæ, non esse verũ & vtilẽ dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam & magis peccatorem: demum illa esse dolorem coactum, & nõ liberum ac voluntariũ, Anathema sit. hactenus Conciliũ Tridentinũ. In cuius verbis ambo Lutheri errores de quibus in hoc capite differui mus apertissimè dãnantur. De hac re scripsit ante quadraginta annos frater Stephanus Brulifer tractatum insignem de timore domini seruili, aduersus quendam innominatum prædicatorem, qui tunc temporis populo prædicans, eandẽ docere tentauit de timore seruili, quæ nunc Lutherus docet. Scripsit etiã nunc Ioannes episcopus Roffensis in eo opere quod contra Lutheri captiuitatem Babylonicã ædidit: cui rei totum vnum articulum videlicet sextum tribuit. Iacobus Latomus in opere quod pro assertione facultatis Louanienſis contra Lutherum scripsit multo fusius quàm Roffensis de hac re tractat, Alium autem non vidi.

CORRECTIO.

DE hac re est vnus error dicẽs quòd populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere, sed de hoc infra disputabimus in titulo de subditis.

CREATVRA.

PRima de hac re hæresis est dicens creaturas ab alio quàm à Deo esse factas. Verum hæc in plures adhuc sectas diuiditur. Quidam enim dixerunt totum hunc mundum fuisse ab angelis factum.

Et huius erroris princeps fuit Simō ille Magus, de quo in Actis Apostolorum fit mentio, quem secutus est Menander illius discipulus, & Saturninus, à quo Saturniani dicti sunt. Qui ait solos septem angelos fecisse mundum præter conscientiam dei patris. Et Cerinthus. Alij dixerunt creaturas factas esse à malo deo. Hi enim (vt infra dicemus) duos posuerunt deos, Vnum bonum, qui nihil rerum harum creauerit: alium malum, à quo omnes creaturas processisse dicunt. Huius hæresis autores fuerunt hi qui appellati sunt Gnostici. Hos secutus est impius Manichæus. Augustinus tamen in libro de hæresibus capite quadragesimo sexto de Manichæis loquens dicit illos asserere mundum fuisse factum à bono Deo, sed habere in se commixtionem mali. Sed Theophylactus Manichæus dicit asserere creaturam esse à malo deo sanctam. Exponens enim miraculum illud quod est apud Ioannem quando de quinque panibus satiauit dominus quinque millia hominum, sic ait: Confundantur Manichæi dicentes quòd panis & omnes creaturæ factæ sint à malo deo: propterea si quis dederit eis panem, non accipiunt illum de manibus illius, sed procul quidem illum abiici iubent: stantes autem & maledicentes ei qui dedit, dicunt: Qui seminauit te, dispergatur: & qui pinsuit te, pinsatur carne, & similia. Confundantur itaque, dicentes quòd boni dei filius Christus panes multiplicarit. Nam si mala fuisset creatura, beatus Deus illam vtique non multiplicasset, vt taceam interim quòd ipse panes comedit. hæc Theophylactus. Et concilium Braccarense primum capite decimo tertio hoc idem tribuere videtur Manichæo, quod illi tribuit Theophylactus, sicut infra patebit. Eundem etiam er-

Simon Magus. *Menander* *Saturninus.* *Cerinthus.* *Gnostici.* *Manicheus* *Theophy.* *Ioan. 3.*

Priscillianus. rorem cum Manichęo docuit postea Priscillianus. Hęc ergo istorum omnium hæreticorum communis hæresis conuincitur per id quod dicitur Geneseos primo: In
Gen.1. principio creauit Deus cœlũ & terram. Non ergo an-
Eccle.18. geli, aut aliæ virtutes Et Salomon ait: Creauit Deus vt essent omnia. Et Ecclesiasticus idem expresse asserit, dicens: Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Verũ hoc testimonio non conuincitur Manichæus, quoniã dicit malum deum esse æquè æternũ sicut bonũ: quapropter illum Ecclesiastici locum de suo malo deo interpretabitur. Sed audiat Malachiã dicentẽ: Nunquid
Malac.2. non Deus vnus creauit nos? Ecce Manichæe dei vnitatẽ, & illũ vnũ Deũ creatorẽ omniũ nostrum. Non ergo creaturæ sunt ab angelis, vt Simon aut Menãder Valentinus dixerunt. Nõ etiam à malo deo, vt impius Manichæus dixit, & illius sectator Priscillianus. Sed quoniam Manichæus (vt aliàs dicemus) vetus testamẽtum reiicit, ad nouum confugiamus instrumentum. Ioannes de filio dei loquens, ait: Verbum erat apud Deum,
Ioan.1. & Deus erat verbum, Omnia per ipsum facta sunt, &
Heb.3. sine ipso factum est nihil. Et paulò post: In mũdo erat,
1.Tim.4. & mundus per ipsum factus est. Et Paulus Apostolus ait: Qui autem omnia creauit, Deus est. Et particularẽ sermonem de cibis alibi faciens, reprehendẽsque eos qui ab illis abstinere docent, ait illos habere cauteritatam conscientiam, qui prohibent nubere, & prohibent abstinere à cibis quos creauit Deus ad percipiendum cum gratiarũ actione. Et. 24 seniores procidentes ante thronum in Apocalypsi dicebant: Dignus es domi-
Apo.4. ne Deus noster accipere gloriam & honorẽ & virtutẽ, quia tu creasti omnia, & propter voluntatẽ tuã sunt & creata sunt. Et Conciliũ Nicænũ ad reprimendã hanc Manichæorum insaniam adiecit in suo symbolo credendũ esse in vnum Deũ factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Denique, concilium Lateranense sub Innocentio papa huius nominis tertio postquã tres omnes summæ trinitatis personas vnicam esse substantiam dixerat, hæc verba subdit: Vnum vniuersorum principium, creator omniũ visi-

bilium & inuisibilium, spiritualiũ & corporalium, quĩ sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis vtrã que de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam: ac deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam. hæc concilium. Quæ verba habentur in volumine decretalium primo de sum. trin. & fide catho. Deinde concilium Braccarense primum cap. 3. sic definit: Si quis dicit creationem vniuersæ carnis non opificium esse dei, sed malorum angelorum, sicut Manichæus & Priscillianus dixerint, anathema sit. hæc conciliũ Braccarense. Contra Manichæos cùm aliàs pluries scripserit Augustinus, tamen de hac re signãter scripsit super Genesim contra Manichæos.

Manich.

SEcunda hæresis quam ex priore Manichæus deducit, est quód creaturæ sunt malæ ex se & generatione sua, quia (inquit) à malo deo creatę sunt. Cui sententiæ postea subscripsit Priscillianus. hæc autẽ hæresis adeò est aperta, vt non esset opus aduersus eã pugnare, nisi contra homines effrontes & durę ceruicis ageremus. Sed suo eos telo cõfigamus. Omnis creatura ex se bona est, quia (vt iam proximè conuincimus) omnis creatura ab vno Deo, qui summè bonus est, facta reperitur. Præterea, descripta per Mosen omnium rerum creatione, statim addidit: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Quid ergo insanit Manichæus dicens ea omnia esse mala? Rursum. Sapiens ait: Diligis domine omnia, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed si creaturæ ex se malæ essent, Deus id quod malum est, diligeret. Sed iam ad testamentum nouum recurramus oportet, quia contra Manichæos agimus. Paulus ait in priore ad Timotheum epistola: Omnis creatura dei bona est. Postremò, concilium Braccaren se primum cap. 7 suorũ decretorum sic definit: Si quis dicit diabolum non fuisse prius angelum bonũ à Deo factum, nec dei opificium fuisse naturam eius, sed dicit eum ex tenebris emersisse, non aliquem sui habere autorem, sed ipsum, esse principium absque substantia mala, sicut Manichæus & Priscilianus dixerunt, anathe

Gen. 1.

Sap. 2.

1. Tim. 4.

Concilium Braccar.

ma sit. Et cap. 8. iterum: Si quis credit quòd aliquas immundas creaturas diabolus fecerit, & tonitrua, & fulgura, & tempestates, & siccitates ipse diabolus autoritate sua facit, sicut Priscillianus dixit, anathema sit. hæc concilium Braccarēse. Nec opus est plura adferre in re tam aperta. Contrà hanc hæresim scripsit Beatus Augustinus in pluribus locis, præsertim in libro primo de libero arbitrio, quo loco ostendit nihil esse malum nisi à nostro libero arbitrio, & in libro secundo de moribus Ecclesiæ.

CRVX.

DE hac re est vnus error qui nullo pacto permittit crucem adorari, sed dicit esse idololatram eū qui crucem aut adorat, aut quomodolibet reueretur. Sed de hoc errore iā supra disputauimus in titulo de adoratione, errore primo.

FINIS LIBRI QVARTI.

F. ALFONSI DE CASTRO Zamoren. minoritæ aduersus hæreses, liber quintus.

DECIMÆ.

Pseudoapostoli.

DEcimas non esse sacerdotibus soluendas quidam hæretici docuerunt: quā quā ad hoc docēdū non eadē ratione omnes persuadebātur. Fuerūt enim quidā dicti Pseudoapostoli, quorum dux & magister fuit quidā Gerardus Sagarellus de Parma circa annū domini. 1260. qui captus, & iudicio ecclesiæ dānatus, igni traditus est. Hi ergo Pseudoapostoli (vt Guido ait) dixerunt decimas nō debere dari sacerdotibus Romanæ ecclesiæ, quia non sunt pauperes sicut Apostoli. Post istos

Ioannes Vvicleff. Lewi. 7.

successit in eodem errore Ioannes Vvicleph, alia ratione motus, Dicebat enim quód decimæ sunt puræ elee-

mosynę,& parochiani possunt propter peccata suorum prælatorũ ad libitũ suum eas auferre. Sed hæc sententia conuincitur esse hæretica per hoc quòd nulli licitũ est trãsgredi præceptũ diuinum. Præceptũ autem diuinũ est de decimis soluendis. Omnes (inquit Deus) decimę terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborum, domini sunt,& illi sanctificantur. Hæ autem decimæ multiplici ratione præcipiuntur à Deo. Prima vt sit cibus in domo domini. Sic enim per Malachiam prophetã dominus ait: Inferte omnem decimam in horreum meũ vt sit cibus in domo mea, hoc est ad sustẽtationẽ eorũ qui in domo mea sunt. Iuxta quod dictũ fuerat in lege: Nihil aliud possidebũt, decimarũ oblatione contẽti, quas in vsus & eorum necessaria seposui. Secunda causa est vt seruiant in tẽplo,& orent Deum pro populo. Et hæc causa assignatur in libro Numerorũ: Filiis (inquit) Leui dedi omnes decimas pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis, vt non accedant vltra filij Israel ad tabernaculum: solis filiis Leui in tabernaculo seruientibus,& portantibus peccata populi. Cui cõsonant id quod Apostolus ait: Qui altario deseruiũt, cum altario participant. Tertia causa est, vt vacẽt legi dei,& populum doceant. Quæ causa describitur in secũdo libro Paralipomenon, vbi dicitur: Præcepit etiam habitantibus in Hierusalem, vt darent partem sacerdotibus & Leuitis, vt possent vacare legi domini. Cui cõsonat Paulus dicens: Si seminamus vobis spiritualia, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Quarta causa est pauperum egestas. Non enim propter solos ipsos sacerdotes decimæ illis redduntur, sed etiam propter pauperum necessitatem. Vnde Augustinus ait: Decimæ ex debito requiruntur. Qui eas dare noluerit, res alienas inuadit: & quanti pauperes in locis suis vbi ipse habitat, illo decimas non dante, mortui fuerint tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, quia rem á Deo pauperibus delegatam, suis vsibus reseruauit. hæc Augustinus. Ecce vides deum sæpissimè præceptum de decimis soluendis repetere. Non sunt ergo puræ eleemosynæ, *Malac.3.* *Num.18.* *Ibidem.* *1.Cor.6.*

cum illo iure debeantur, Quid ergo Pseudoapostoli: & Vvicleph aduersus dei præceptū docere tentāt. Sed dicunt Pseudoapostoli: Pauperes non sunt sacerdotes: habent vnde alias viuāt: non ergo eis debentur, quia iā panis sufficiens est in domo domini Esto Sed nunquid hæc sola fuit causa vt decimæ illis darentur? Sed istis patrocinatur Vvicleph dicens, multi ex eis nec seruiūt in templo, nec Deum pro peccatis populi orant, sed ipsi peiores populo sunt, nec plebem sibi commissam docent: non est ergo cur illis decimę persoluantur Concedimus plures è sacerdotibus tales esse, vt prosus indigni sint sacerdotis nomine. Sed nunquid propter solos sacerdotes decimæ persoluuntur eis? Paupertum enim egestatem ostendimus esse causam propter quàm decimæ debeant persolui. Et propter hanc causam docent peritissimi theologorum, sacerdotes etiam aliàs abundantes in diuitiis posse decimas recipere tanquam earum dispensatores, vt eas videlicet pauperibus distribuant. Et qui hoc non faciunt, iniustè eas retinent. Sed esto, nec sacerdos qualis oportebat sit, nec decimas pauperibus diuidat, nunquid ideo quid illi iure debetur, est illi denegandum? Hac enim lege fieret, vt cum quilibet etiam laicus necessaria victui & vestitui haberet si vltra hoc aliquis alius pecuniā quā mutui lege aut alicuius rei vēditione illi debebat illi deneget nolēs debitū soluere, iuste hoc faciat, quoniā cōmunis omniū sanctorum sententia est, vt qui vltra necessitatem sibi aliquid reseruat, rapere dicatur. Ambrosius inquit, plus quàm sumptui sufficit, violenter detentum est. Et Hieronymus ait: Aliena rapere conuincitur qui vltra necessitatem sibi reseruare probatur. Augustinus idem sæpissimè repetit. Iuste ergo, iuxta Vviclephi & pseudo apostolorum sententiam iste debitor posset negare debitum creditori superflua habenti, quia illa superflua iniustè habet. Verum absit vt hoc concedamus, quia etsi malè agit retinendo, iste non ideo bene agit debitum negando, quoniam non ad quemlibet spectat vt malè agentem puniat. Ita etiam quamuis sacerdotes non rectè officium sibi commissum exequantur,

non

non tamen ideo plebs bene agit decimas illis denegando, quia non ad plebem spectat sacerdotũ peccata punire, sed ad superiores, puta ad episcopos, aut archiepiscopos, aut summum pontificem, qui deberent sacerdotes malè viuẽtes officio & beneficio priuare, & in eorũ locum alios bonos subrogare. Quòd si non fecerint, relinquendi sunt iudicio diuino puniendi. Nec opus est in hac re amplius morari, cum sit de hac re expressa definitio. Nam inter 45. articulos Ioannis Vvicleph in concilio Constantiensi condemnatos, is vnus 18. loco constituitur, sub his verbis: Decimæ sunt puræ eleemosynæ, & parochiani possunt propter peccata suorum prælatorum ad libitum suum auferre eas. Qui articulus simul cum aliis vnà super omnes lata sentẽtia per concilium Constãtiense damnatur. Verum hic admonere volo lectorẽ, vt non existimet me sentire, vt ex præcepto diuino sit nunc omnibus iniũctum decimas sacerdotibus tribuere iuxta verã & præcisam decimæ partis assignationẽ. Quod ideo dico, quia etsi ab omnibus receptum sit aliquid deberi sacerdotibus offerri, & hoc non solum iure diuino, verum etiam lege naturæ, tamen vtrum id quod debetur, sit iuxta verã decimæ taxationẽ computandum, de hoc est controuersia inter doctores: Canonistis dicẽtibus etiam illam decimæ taxationem esse iure diuino adhuc sacerdotibus debitã: Theologis verò dicentibus talem decimæ taxationem fuisse veteris legis cæremoniam, atq; ideo fuisse per mortẽ Christi abrogatam, sicut & cęteræ veteris legis cæremoniæ. Quapropter dicunt aliquid deberi sacerdotibus de iure diuino & naturali: quod autẽ tale quid sit sumẽdum iuxta veræ decimæ taxationẽ, illud dicunt esse nunc in lege Euãgelica ex solo iure humano. De qua re impræsentiarũ non est mentis meę aliquid definire, quoniam non suscepi onus tractãdi opiniones, sed veram fidem contra hæreticos, contra quos satis esse arbitror ostendisse sacerdotibus decimas deberi ex præcepto diuino, quod nemini transgredi licet. An autẽ talis decima sit verè decima totius pars, an non, parum refert: quia etsi præcepto diuino non esset indicta, iure tamen põtificio

Concilium Constans.

præcipitur, cui omnes Christiani subesse tenentur.

DEVS.

SEcretissima res est Deus, & quæ omniũ intellectus maximè fugiat: adeò vt Propheta quidã fuerit coactus dicere: Verè tu es Deus absconditus. Nec mirum, quoniam (vt ait Paulus) habitat lucem inaccessibilem, quàm nullus oculus ferre potest. Hinc cum Dominus pertransiret coram Propheta Helia, & ante dominum spiritus grandis & fortis, subuertens montes, & conterens petras, Helias operuit vultum suum pallio, quia videlicet sciebat tantum diuinæ maiestatis splẽdorem humanos oculos ferre non posse. Nam si filij Israel non poterant intendere in faciem Moysi, eo quòd cum domino in mõte habuisset colloquium, quid putas faciet intellectus humanus, si intendere velit in faciem dei, vt illum proprij ingenij acumine penetret? Certè necessarium est vt fiat quod Sapiens ait: Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Quopropter nulla est res, in cuius cognitione perfecta magis oporteat captiuare intellectum nostrum in obsequiũ dei, quàm ipsemet Deus, quoniam ad inuestigandum supremum illud vnitatis & trinitatis mysterium nullus intellectus fide destitutus sufficit. Hinc tot de hac re ortæ sunt hæreses (omitto Gẽtilium & Paganorum errores) quoniam suis viribus innitentes, de suo ingenio confisi, magis humanis argumentationibus quàm fidei tribuerunt. Et ita factum est vt maiestatem diuinam perscrutari volentes, oppressi sint à gloria, & in multas hæreses lapsi sint. Quia ergo posuerunt in cœlum os suum, & montem illum qui super omnes montes est tetigerunt: oportet vt lapidibus ora eorum obstruamus, iuxta præceptum domini dicentis: Omnis qui tetigerit montem, lapidabitur. Ad has ergo hæreses refellendas hoc ordine aggrediemur, vt primo illæ pertractentur, quæ ipsam diuinitatem absolutè sumptam respiciunt. Deinde illas discutiemus, quæ ad singulas diuinas personas spectant.

Esa. 45. *1. Tim.* 6. *3. Reg.* 19. *Exod.* 34. *Prouer.* 25. *Exod.* 19.

PRima ergo hæresis est quæ asserit plures deos. Et hæc in plures factiones diuisa est. Hoc enim hæreticis est commune, vt nunquam sibi constent. Quidam

enim dixerunt duos esse deos, vnum bonum, à quo omnia bona: alterum malũ, à quo omnia mala procedere dicebãt. Huius hæresis primi autores fuêre ij qui Gnostici appellati sunt: de quibus iam aliàs diximus. Post istos Apelles quidã (de quo Eusebius li. 5. hist. ecclesiasticæ, cap. 13.) eundẽ tutatus est errorẽ de duobus diis, vno bono, altero malo, quanquã aliquantum in hoc à Gnosticis differt, qui (vt Aug. de hæresibus ca. 23. refert) non dixit illos duos deos esse duo rerum principia, sed vnũ tãtum dicit esse principium, deum. s. bonum, & ab illo factum alterũ deum, qui cum malignus esset, mundum in sua malignitate fecit. Hos Gnosticos post aliquot annos imitatus Manichæus, eũdem docuit errorem, & sub hoc magis præualuit quàm sub Gnosticis: adeò vt ab illo nomen acceperit, & Manichæorum iam appelletur. Verum hic Manichæus (vt cõmune est hæreticis qui sepultas iam hæreses susciitãt, & quo clariores appareant, insaniam augere procurant, ex suo cerebro nonnihil addentes) vltra Gnosticos hoc dixit, duo videlicet scripturæ instrumẽta à duobus illis diis processisse. Testamentũ vetus dicit esse factum à malo deo, testamentum autem nouum à bono, & hunc conditorem noui testamẽti dicit esse patrem domini nostri Iesu Christi, non autem illum qui fecit vetus testamentũ. Hunc errorẽ post multa secula ab inferis reuocarunt Albanenses. Hoc enim illis impingit Guido: Et catalogus hæreticorũ idem tribuit Albigensibus. Alij autem hæretici dixerunt duos esse deos, sed non dixerũt vnum bonum esse, alterum verò malum. Huius erroris autor fuit quidam nomine Cerdon, quamuis Philaster dicat Cerdonem sensisse duos deos, vnum bonum, & alterum malum. Beatus tamen Aug. lib. de hæresibus, cap. 21. dicit Cerdonem potuisse duo principia sibi aduersantia, & Deum legis ac prophetarum non esse patrem Christi, nec esse bonum, sed iustum: alium verò Deum esse patrem Christi, & hunc esse bonũ. Ecce ex Augustini sententia Cerdon non posuit aliquem deum esse malum, quoniam dicit illũ esse iustum, quamuis nón sit bonus. Vtautẽ beati Augustini sententia confirmetur, in me-

Gnostici. *Apelles.* *Manich.* *Albanenses.* *Albig.* *Cerdon.*

dium producã Irenæum, multò vetustiorẽ Augustino & Philastro. Is enim Irenæus li.1.aduersus hæreses ca. 28.de hoc Cerdone loquens,ita ait: Et Cerdon autem quidã ab his qui sunt erga Simonem occasionem accipiẽs,cùm-venisset Romã sub hoc Hygino, qui nouum locum episcopatus per successionẽ ab Apostolis habuit, docuit eũ qui à lege & prophetis annunciatus sit Deus, non esse patrẽ domini nostri Iesu Christi. Hunc enim cognoscI,illum autem ignorari:& alterum quidem iustum,alterũ autem bonum esse.hæc Irenæus. Ex cuius verbis nil tale habetur, vt Cerdõ senserit duos esse deos,quorum vnus sit bonus,alter malus.Hunc Cerdonẽ secutus est Marcion Ponticus Cerdonis discipulus. Eo dem tempore quo fuit præfatus Cerdon(vt Irenæus li. 3.aduersus hæreses ca.4.ait:) extitit quidam hæreticus Valentinus nomine,qui cum Platonicus esset (vt Tertullianus in lib.de hæretibus ait) Platonis sectã religioni Christianæ miscens,multa figmẽta fabulosa docuit. Is enim duo omniũ rerum principia esse dixit,quæ appellauit profundum & silentium : & profundum dixit esse patrem,& ex cõiugio profundi & silẽtij processisse intellectum & veritatem,& protulisse in honorẽ patris æonas octo.i.octo secula. De intellectu autem & veritate processisse verbum & vitam, & protulisse æonas decem. De verbo & vita processisse hominem & ecclesiam,& protulisse æonas duodecim, quæ omnes simul sunt triginta.i.triginta secula. De trigesimo seculo dicit diabolum genitum, & à diabolo alios natos qui fecerunt hunc mundum. Itaque omnia ait processisse ex illis duobus principiis, profundo videlicet & silentio. Quæ omnia sunt mera figmenta & meræ fabulæ,quæ nulla prorsus ratione fulciri possunt,sed ex cerebro delirantis aut somniantis hominis deriuata. Has fabulas indoctas secuti sunt Secundus,ã quo Secũdiani:& Ptolomæus quidam,& Marcus,huius Valẽtini sectatores. Contra omnes hos hæreticos non est operosum disputare : cum apertissima sint scripturæ sacræ testimonia, quæ docent vnum tantum esse deum: eúmque esse summè bonum,à quo cuncta procedũt. In Deuteronomio

Marcion.
Valentin.
Secundus.
Ptolomæus.
Marcus.
Deut.6.

dicitur: Audi Israel, dominus Deus tuus vnus est. Et in eodem libro iterū: Videte quòd ego sim solus, & non sit alius præter me. Naáman ille à lepra animæ pariter & corporis sanatus, ait: Vere scio quòd non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tātum in Israel. Propheta regius, qui & ipse Israelita erat, dicit: Quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deū? Et iterum. Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus. Sapiens Salomon eandem etiam fidem docet: Nec enim (inquit) est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus. Esaias etiam eandem fidem cōmendat, qui deū describit ita loquētem: Ego dominus, & non est alius: extra me non est Deus. Et in eodem loco: Ego dominus, & non est alter. Et iterum ibidem: ego dominus, & nō est alius. Et in eodem loco: Nūquid non ego dominus, & non est vltra Deus absque me? Eandem sententiā iterum ibidē repetit, dicens: Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & nō est alius. Sed quoniam & Cerdon & Manichęus vetus testamentum non recipiunt: vt nulla illis ad fugam patet via, testimoniis noui instrumenti illos cōfigere oportet. Paulus in priore ad Corinthios epistola sic ait: Scimus ꝙ nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi: nobis tamen vnus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo. Et in epist. ad Galatas ait: Mediator vnius nō est, Deus autem vnus est. Et alibi: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Omitto hic rationes philosophicas adducere, quoniam non disputamus aduersus gentiles, sed aduersus eos qui Christo nomina in baptismo dederunt, & qui se Christianos iactant, cum nihil minus sint. Aristoteles sæpissime demonstrare contendit vnum tantum esse omnium rerum principium. Verum cùm scripturæ sint adeò apertæ, non est opus nostris argumentationibus. Quod ait Cerdon, Deum videlicet legis & Prophetarum nō esse patrem domini nostri Iesu Christi, cui subscribit Manichæus, addēs Deum noui testa-

Ibid. 27. 4. *Reg.* 4. *Psal.* 17. *Psal.* 85. *Sapien.* 12. *Esa.* 45. 2. *Cor.* 8. *Gala.* 3. *Ephe.* 4.

menti non esse eũ qui dedit & vetus. Hæc impietas vni
Heb.1. co Pauli verbo cõincitur: Multifariam (inquit) multísque modis olim Deus loquẽs patribus in prophetis: nouissime autem diebus istis locutus est nobis in filio,
Luc.1. quem cõstituit hæredem vniuersorũ, per quem fecit & secula. Quòd si aliud adhuc testimoniũ requiris, aperiat os suũ ille mutus Zacharias, & dicat: Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redẽptionem plebis suæ. Patet quòd loquitur domini nostri Iesu Christi, quia non aliter visitauit & fecit redemptionem plebis suæ, nisi mittendo filium suum, vt saluaretur mundus per ipsum. De hoc ergo patre cum loquatur, addidit: Sicut locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt Prophetarum eius. Ecce manifeste pater, Deum qui locutus est per Prophetas, esse etiam locutum in nouo testamento in Euangelistis, & fecisse redemptionem nostram per filium suum. Quòd si tertium adhuc petunt testem, petamus & nos auxiliũ à beata virgine Maria, vt pro nobis de hac re testimoniũ dicat: nec deerit petitioni nostræ. Illa siquidẽ magnificans Deum eo quòd respexerit humilitatem ancillæ suæ, & fecerit illi magna qui potens est, & alia multa quæ ad patrem domini nostri Iesu Christi necessariò referẽda sunt: tandem
Ibidem. ait: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suę: Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula. Ille ergo Deus qui fecit nobiscum misericordiam: ille inquam locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius. Non est ergo alius veteris, alius noui testamenti Deus: nec alius qui locutus est per prophetas, & alius qui est pater domini nostri Iesu Christi. Verũ hoc Paulus expressius docet, qui in epi
Roma.3. stola ad Rom. ait: Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat circũcisionem ex fide, & præputium per fidẽ. Quid ergo insanit Manichæus? Nónne in circũcisione vetus, & in præputio nouum testamentum designatur? Sed iam videamus reliquum quod aiunt: vnum videlcet ex duobus diis quos ponunt, malum esse. Quæ vlla vnquam maior potuit esse blasphemia? Quæ aures hoc ferre possunt, aut quis intellectus hoc cogitare po-

test, vt Deo malitiam impingat? Non possunt hæc vllo pacto cohærere, vt Deus sit, & malus: quoniam si Deus, necessariò bonus est: & si bonus nõ est, Deus certè non est. His certè hæreticis apertissimè conuenit id quod Paulus de Gentibus loquens, ait: Cũ cognouissent Deũ nõ sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerũt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorũ. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Ecce qualiter isti impij & blasphemi hæretici Deum glorificant, qui eum malum dicunt. Vide quales illi gratias reddunt, qui supremam illi malitiã impingunt. Cum ergo omnium cordibus à natura insitum sit, vt Deum esse bonum agnoscamus, pro re tam aperta piget testimonia scripturæ adferre: quoniã & si quis ea desideret, apertissima sunt: adeò vt ipsum euangelium cui soli isti hæretici credũt, dicat: Nemo bonus nisi solus Deus. Contra hos hæreticos non esset agendum argumentis, sed lapidibus, iuxta præceptũ domini dicentis: Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi, siue ille ciuis, siue peregrinus fuerit. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Quis autem verius Deo maledicit, quàm qui dicit Deum esse malum? Hic ergo lapidibus opprimendus venit à tota multitudine.

Rom. 1.

Luc. 8.

Leui. 24.

SEcunda hæresis est quæ docet Deum esse corporeũ. Huius hæresis primus (vt existimo) autor extitit Tertullianus. Quanquam hunc Tertullianum de hac re quodammodo excusat beatus Augustinus in libro de hæresibus capite octogesimo sexto, dicens non propter hoc dicendum esse hæreticum Tertullianum, quia potuit ita de Deo sentire, vt diceret eũ esse corpus quoddam, non quidã tale q̃ partes habeat, quarum aliæ maiores, aliæ minores existãt, quod etiam loco sit circunscriptum, & certis limitibus conclusum: sed ideo potuit nominare corpus, quia videlicet non est inane, sed est aliquid qui vbiq; totus est. Sed re vera nescio an talis res quæ partes nõ habet, congruè & aptè posset vocari cor

pus. Verum beatus Augustinus mitissima vsus censura excusauit quod potuit. Considerauit nāque nullum esse acerbius & grauius crimen quod Christiano possit obiici, quàm crimen hęreseos: ideo antequàm illud alicui impingamus, oportet prius rem anxiè examinare, & lapidem ad filum reducere. Discant ergo ab Augustino eximio fidei zelatore hi qui tam leuiter de hæresi pronunciant, ne si fortè quispiam docuerit aliquid, quod ab eorū placitis vel digito transuerso discedat, statim hęresim inclamēt, nullam prorsus hominis excusationē admittentes etiam cum facile excusari potest. Cum ergo beatus Augustinus Tertullianū de hac re excuset, nolo ego aduersus eundem seuerior esse iudex. Malo enim (iuxta beati Chrysostomi sententiā) de misericordia deo rationem reddere, quām de crudelitate. Sed quāuis Tertullianus fuerit excusatus non tamen ideo pugnare desinam aduersus iam narratum hæresim, quoniam non aduersus homines est nobis colluctatio, sed aduersus hæreses, præcipuè quòd huic hæresi non desunt fautores, qui illam tutati sunt etiam absque Tertulliano.

Vadiani. Fuerunt enim quidam hæretici appellati Vadiani, qui dixerunt Deum esse corporeum, & habere membra vt homines habēt: moti ex eo quod sæpenumero in sacris literis, potissimum in veteri instrumēto, Deo membra tribuuntur, & Adā factus esse dicitur ad imaginem & similitudinē Dei, vnde colligunt deum habere mēbra quemadmodū Adam. Hi hæretici à suo errore nomen

Anthropomorphitæ. sortiti, vocati sunt Anthropomorphitę, quia anthropos græcè, idem est quod homo latinè. Hæc autem hæresis orta est in partibus Ægypti tempore Damasi papæ, & Theodosij senioris: contra quam scripsit & eam confutauit (vt dicitur in historia Tripartita libro decimo, capite. 7.) Theophylus Alexādrinus episcopus. Frater Bernardus de Lutzemburgo in suo cathalogo hæreticorū dicit hanc hæresim cœpisse sub Agapeto papa, & Berengario imperatore. Et cōstat eum loqui de Agapeto huius nominis secundo, quoniā Agapetus huius nominis primus (vt Platina refert) fuit sub Iustiniano imperatore, ad quem videndum è Roma vsque ad Constan-

tinopolim accessit, vbi & mortuus est. Oportet ergo vt is Agapetus de quo catalogus loquitur, sit secundus. A Damaso autē, sub quo pestis hæc orta est, vsque ad Agapetum ferè sexcenti anni intercessere: quapropter nescio apud quē legerit eam cœpisse sub Agapeto & Berēgario. Et quod magis miror, in eodē loco de eisdē Anthropomorphitis loquens, postque dixerat eā cœpisse sub Agapeto & Berēgario, subiūxit & Theophilus Alexandrinus condēnauit hæresim Antropomorphitarū: pro cuius rei confirmatione adfert testimonium ex collationibus Cassiani. Et certè hæc duo minimè cohærere possunt, vt hæresis cœperit sub Agapeto, & eā Theophilus Alexandrinus condemnauerit, & sic sentientes disputatione cōfuderit: quoniam à Theophilo Alexandrino, de quo Cassianus mentionē facit, vsque ad Agapetum papam secūdum ferè sexcenti elapsi sunt anni, & vsque ad Agapetum primum ferè trecenti anni, quoniam Theophilus iste (vt patet ex historia Tripartita libro decimo, cap. decimo) tempore Damasi papæ fuit. Nam ad eum misit Isidorum quendam episcopum legatum. Vnde coniicere licet fratrem Bernardū de Lutzemburgo ex centonibus pluribus malè consutis illud opus conflasse, nulla rerum cōiectura facta. Apud vnū autorem fortè legerat hanc hæresim sub Agapeto incepisse, & nihil amplius ibi legit. Apud Cassianum legit aliud, videlicet quòd Theophilus eam disputatione conuicerit. Et iste illa duo non considerans an simul cohærere possent, in vnum coniunxit. Quid quod rerum consonantia omissa, facillimum erat deprehendi ad homine versato inter eruditos autores, falsum esse quòd sub Agapeto inceperit? quoniam præter id quod historia Tripartita refert, Augustinus qui vtrunq; Agapetum per aliquot secula præcessit, in libro de hæresibus, capite 50. huius hæresis meminit sub nomine etiā Antropomorphitarum. Hæc coactus sum digito ostendere, partim amore veritatis allectus, partim calore iracundiæ accensus: cum videam quosdam adeò futiles & profusos in pronunciando & inscribendo, vt quicquid legerint, etiam apud quemcunque, nulla facta rerum

indagatione, statim trāscribant, & corā tota multitudi ne magna cum fiducia pronuncient, satis sibi esse putantes quod apud alium quempiam legerint. Hæc ergo Antropomorphitarū sententia apertè hæreseos cōuincitur. Si Deus corporeus est, & figurā habet humanam, & membra, & partes vt homo, oportet vt finitus sit, & certis limitibus concludatur, quoniam id quod infinitum est, nullius potest esse figuræ, cum ad figurā perficiendam necessario requiratur vt termino vel terminis claudatur. At Deus qui infinitus est, nullo potest limite concludi, ergo nec figurā habere, nec loco clau-
Iob.22. di. Excelsior est enim cœlo (vt est apud Iob) & super stel
Psa.144. larum verticem collocatur. Et Propheta ait: Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Quòd si magnitudinis eius nullus est finis, nul la etiā illius erit figura. Præterea si corporeus est Deus, & membra vt homo habet, sequitur quòd non sit totus vbique, sed pars eius in vno loco, & pars alia in alio loco, & ita erit per partes in loca diuisus, quod summæ illius perfectioni maximè obuiat. Rursum, oportet etiam in Deo fateri compositionem, & dicere ea quæ in Deo sunt, non esse omnia infinitæ perfectionis, quoniā quælibet illarum partiū ex quibus componitur, minor est suo toto: & ita non æquè perfecta vt totum: quapropter necessario erit finita, quoniam quod infinitū est, excedi non potest. Multa alia similia possunt fieri argumenta sumpta ex imperfectionibus quæ corporibus adiacent. Sed ea prolixitatem euitans, omitto, quoniam sine illis ex sacra scriptura apertissimum habemus testi
Ioan.4. monium. Ipsa enim veritas apud Ioannem ait: Spiritus est Deus. Si spiritus est Deus, ergo non est corporeus, &
Luc.vlt. membra humana habens, quoniā eadem veritas apud Lucā ait: Spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere. Quod autem Antropomorphitæ pro se adferunt, parum momenti habet & ex praua scripturæ intelligentia procedit. Quamuis enim scriptura sacra sæpe nominet Dei mēbra, vt puta caput, oculos, linguā, aures, manus, brachia, & his similia: non tamen sunt illa iuxta literam sumenda, sed iuxta mysterium latens

per res illas designatum. Sunt enim pleraque in sacris codicibus, maximè in veteri instrumento, quod carnali populo & adhuc rudi datũ est, quæ nullo modo iuxta literæ primam significationem accipienda sunt, nec accipi possunt, sed in illis quid res ipsa per literã significata vlterius portendat, aspiciendum est. Res nanque ipsæ sæpè etiã significant, & aliquid ingerunt sensibus, æquè vt voces. Quod in omnibus metaphoricis locutionibus contingere est manifestum, in quibus propter similitudinem inter aliqua repertam, vnum alterius nomine appellatur, vt si voracem lupum dixeris, aut auaram talpam: non quòd hæc sint, sed illa quibus similia esse reperiuntur. Ad eundem modum oportet multa in sacris literis interpretari, & non secundum primã vocũ significationem, testante Apostolo, quòd litera occidit, 2. Cor 3.
spiritus autẽ viuificat. E quibus multis hoc vnũ & præcipuum est, quotiescunque Deo aliquod membrũ aut aliqua effigies tribuitur, tunc membro audito intelligas illo nomine Deo tribui vim illam & virtutem quę perfectior in illo mẽbro reperitur: vt cũ audis in Deo caput, intellige diuinam essentiam, quæ omnia præcedit. Et cum dicitur caput respectu corporis mystici, qp est Ecclesia: intellige influxum in reliqua mẽbra, quæ nos sumus. Cum audis oculos, intellige virtutẽ vidẽdi talem, vt nihil eũ latere possit. Sic enim ait Apostolus: Heb. 4.
Nulla creatura ei inuisibilis est, omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Aures habere dicitur, quia talis est in eo vis, vt verbum quantumlibet submisse prolatum, latere eum non possit, de quo Sapiens ait: Auris cœli audit omnia, & tumultus murmurationis non absondetur. Quòd si in hanc expositionem hi hæretici non flectuntur, sed omnia contendunt iuxta literę primã significationem intelligi debere, cogentur fateri Deum esse monstrũ quoddam, imò tale aliquid quod nihil sit, cũ aliquando nominetur leo, aliàs vermis, aliàs locusta. Vnde manifestè cõuincitur hęc non esse accipiẽda iuxta primam literæ significationẽ, sed iuxta id qp res ipsę per illas voces designatæ significant. De quorum omnium mystica significatione errat liber beati Ar se'mi,

cui titulus est de membris Deo attributis: in quo exponit quid singula membra Deo attributa significent. Est etiam de eadem re alius tractatus sub nomine Hieronymi inscriptus, quem velut nothum, & beatum Hieronymum minimè redolentem, vir doctissimus Erasmus Roterodamus in quarto tomo operum illius collocauit, in quem locũ reiecit omnia quæ hucusque falsò ascripta erant Hieronymo. Cõtra hos Antropomorphitas scripsit Theophilus Alexandrinus, cuius proximè fecimus mentionẽ. Scripsere etiam (vt testatur Ioãnes Trithemius in suo catalogo scriptorum Ecclesiasticorum) Faustus episcopus Regiensis, & Ratherius monachus, sed nullum istorum operum vidi.

Armeni. TErtia est hæresis, quæ potius dicenda est blasphemia, asserens Deum esse mendacem, Hæc est Armenorum hæresis, quemadmodum illis impingit Guido. Dicunt enim Deum dixisse Cain, quòd à nullo homine occideretur, & tamen (vt ipsi aiunt) Cain occidit seipsum, & ita conuincunt Deum dixisse falsum, cũ ab homine fuerit occisus. Et certè (vt ingenuè fatear) vix possum credere, etiã si Guido testatur, quòd Armenii in tam grauem errorem sint lapsi, vt Deum esse mendacem fateantur, quoniã hoc non potest in sensum hominis cadere, vt veritatem dicat esse mendacium, præcipuè cum Armeni, etsi hæretici sint, scripturas tamen sacras non reiiciant. Nam hoc nunquam illis impingit Guido. Si ergo scripturas sacras recipiũt, quomodo poterunt dicere Deum esse mendacem, cùm ipsæ scripturæ toties Deũ prædicent veracissimum? Non enim (inquit scriptura) est Deus quasi homo, vt mentiatur. Et propheta Hieremias ait: Dominus autem Deus verus est. Et ipsemet Deus ait: Ego sum via, veritas, & vita. Si ergo veritas est, quomodo mẽtiri poterit? Certè nõ magis quã frigus calefacere, aut nigredo albefacere. Præterea quomodo Deus mẽtiri posset, qui tantũ abominatur peccatũ? qui toties homines à mẽdacio deterret, tãquã à vitio pessimo? Abominatio est domino (inquit Sapiẽs) labia mẽdacia: qui autẽ fideliter agũt, placent ei. Et alibi: Os quod mentitur, occidit animam. Rur-

Num.23. *Hiere.10.* *Ioan.14.* *Prou.12.*

sum, si Deus semel mendacij conuincitur, testat vt nun quam ei in posterum credatur. Hoc est enim, teste Aristotele, mendacis hominis præmiũ, vt illi veritatẽ dicenti nõ credatur. Quod si Deo nõ est credendũ, peribit omnis lex, omnis conuictus: nulla erit fides. Et non est certè quod de hac re amplius contendamus, cùm sit tam aperta dementia, vt quiuis etiam infidelis & paganus eam agnoscat. Non est enim natio tam barbara, quæ non horreat mendacium, Quæ de Cain adferunt non reperiuntur in sacris literis. Scriptura enim sacra nõ dicit Cain seipsum occidisse, imò nec vllam mortis illius facit mentionem, quamuis aliqui doctores opinentur Cain fuisse virum illum, quem Lamech credens esse feram occidit. Cæterum etsi scriptura dixisset Cain fuisse occisum à Lamech, aut seipsum præcipitasset, non ideo Deus arguendus erat mendacij, quia Deus non dixerat quòd Cain non esset occidendus ab aliquo homine, sed dixit: Omnis qui occiderit Cain, septuplũ punietur. Quibus verbis solum prohibuit omni homini occisionem Cain: non tamen negauit eam futuram. *Sapien. 1.*

QVarta hæresis minuit Dei omnipotentiam. Nam Petrus Abailardus (vt illi impĩgit beatus Thomas) dicit quòd Deus non potest facere res aliter quàm facit, quapropter dixit omnia de necessitate absoluta euenire. Sed de hoc errore inferius disputabimus cum de futuro contingenti agemus. *Gene. 4. Petrus. Abail.*

QVinta hæresis est quæ negat in diuinis personarũ numerum. Huius hæresis autor fuit Noetus quidam, à quo Noetiani dicti sunt. De hoc Noeto beatus Epiphanius differens in libro octoginta hæresum, hæresi. 57. ita ait: Alius post Bardesanen, Noetus nomine surrexit, non ante multos annos, sed ante hoc nostrum tempus centum triginta plus minus annis, Asianus vrbis Ephesi existens, qui alieno spiritu ductus, voluit à seipso, quæ neque prophetæ, neque apostoli, neque Ecclesia ab initio obtinuit, neque cogitauit, dicere ac docere. Hic à seipso insaniæ elationibus elatus, ausus est dicere patrem passum esse. Insuperque ad maiorem fastum ac dementiam delatus, seipsum dixit esse Mosen

& fratrem suum Aaron. Et aliquibus interiectis, addit: Moritur autem idem paulò post vna cum proprio fratre, non velut Moses in gloria: neque ipsius frater Aaron ille sepultus est in honore. Abiecti enim sunt velut transgressores, & nemo ex piis ipsos cooperuit. Postea verò sequaces eius mente corrupti, corroborarum hoc dogma, per ea subducti quibus etiam præceptor ipsorum ab initio. hæc Epiphanius. Hunc sequutus est Sabellius, eiusdem Noeti (vt Philaster ait) discipulus, à quo Sabellio, Sabelliani dicti sunt, & sub hoc nomine nota est magis, hæc hæresis, quàm sub nomine Noeti. Orta est hæc pestis apud Ptolemaidem Aegypti, sub Galieno Imperatore, & Sixto papa huius nominis secundo. Hi ergo dixerunt in diuinis vnam tantum esse personam: diuersis tamen nominibus nominatam. Ex quo fonte corrupto hunc etiam vitiarum riuulum deducunt, patrem videlicet esse passum, quemadmodum & filium: quod fateri fuit illis necessarium, cum dicerent patrem & filium eandem esse personam. Et ita ab hac doctrina nomen sortiti, vocati sunt Patripassiani: quia patrem passum esse docebant. Eundem errorem (vt August. ait libro de hæresibus cap. 70.) docuit postea Priscillanus. Istorum hæresis inde orta est (vt ait Eusebius Cæsarienſis. 10. lib. historiæ Ecclesiasticę cap. 29.) quod nescierunt distinguere inter essentiam & personam: vel (vt verbis Eusebij vtar) inter substantiam & subsistentem: cum tamen latum sit inter illa discrimen. Substantia quidem aut essentia, aut natura, quo vocabulo theologi scholastici magis vtuntur, est commune aliquid pluribus singularibus in quo indiuidua singula conueniunt, & quod totum cuiuslibet singularis perfectionem explicat. Per sona verò est singulare quoddam, vnúmque numerum mente & ratione præditum, à cæteris eiusdem naturæ indiuiduis singulari proprietate discretum: vt cùm dicis hominem in communi, naturam explicas humanam omnibus hominibus communem: cõmunem dico non re, sed sola vocis dictione, cúm verò dicis Petrum, Ioannem, Francis cum, personas nominas, quæ in illa natura humana con

Noet. Sabel.

ueniunt. Conueniunt inquam sola (vt dixi) vocis dictione, quia quilibet eorum dicitur & est verus homo. Aut si mauis, conueniunt in definitione explicante rei perfectionem, qui in quolibet singulari reperitur. In Deo ergo substãtia aut essentia est ipsa deitatis natura, quæ totã deitatis perfectionẽ dicit. Persona verò est singulare quoddã in quo deitas existit, ab alio singulari realiter separatũ, realiter inquã non per naturã, sed per proprietatẽ personalẽ: vt cũ dicimus Deũ, substãtiam explicamus naturæ diuinæ omnibus personis cõmunem. Cõmunem inquã non (vt diximus de homine) sola vocis dictione, sed verè & realiter cõmunem. Cũ verò dicimus patrẽ, aut filiũ, aut spiritũ sanctũ: vnũ singulare, aut vnã personam dicimus, in qua deitas subsistit. Cũ ergo hoc trinitatis & vnitatis mysteriũ tam altũ sit, vt humanũ & angelicũ super & intellectũ, hic oportet captiuare intellectũ nostrũ in obsequium fidei. Quapropter superfluũ est, imò ridiculũ, rationibus & argumẽtis hoc agere, sed solis scripturarũ testimoniis, ex quibus apertè demõstrabimus, Deo duce, eius dẽ Dei vnitatem, & personarum trinitatẽ. In libro Geneseos descripta omnium aliarũ creaturarum productione, cum de homine creando Deus decernit, sic dicit: Et vidit Deus quod esset bonũ, & ait: Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinẽ nostrã, & præsit, &c. Et paucis inter positis subiungit: Et creauit Deus hominẽ ad imaginẽ suã. His verbis, & diuinitatis vnitas, & personarũ pluralitas apertè ostẽditur. Sic enim dixit: Vidit Deus quod esset bonum & ait: Faciamus hominem, &c Cum verò post nomen singularis numeri quale est Deus, subiunxit verbum pluralis numeri, videlicet faciamus, declarauit pluralitatem personarum: quoniam si vna tantum esset persona, non dixisset in plurali numero, faciamus. Deinde etiam mysterio non caret id quod sequitur. Dicens enim, faciamus in plurali, addidit imaginem, & non imagines: ad similitudinem dixit, non ad similitudines, per hoc innuens quod etsi pluralitatem personarum denotauerit plurali numero loquens, non tamen per hoc credendum esse in Deo

Gen. 1.

esse plura exemplaria, sed vnum tantum, ad cuius imaginem & similitudinem homo factus est. Addens insuper nostram, iterum pluralitatem personarum ostendere voluit, vt responderet verbo faciamus. Si enim tantum vna esset persona, vt Sabellius mentitus est, meam dixisset, non nostrã Præterea in eodẽ libro cũ desubuersione Sodomæ & Gomorræ agitur sic dicitur. Igitur dominus pluit super Sodomã & Gomorrhã sulphur & ignẽ à domino de cœlo, & subuertit ciuitates has. Si tã tũest vna persona in diuinis, quis est hic domin⁹ q pluit à domino? Cùm enim dixit, dominus à domino, filium ostendit, per quem (vt ait Ioannes Euangelista) facta sunt omnia: qui & à domino pluere dicitur, quia à quo habet esse, ab illo habet & operari. Dicens ergo, dominus à domino, patrem & filium ostendit. Dominus enim filius est, & à domino, quoniam a patre genitus. Pater autem dominus est, sed non à domino, quoniam ingenitus est. Rursum, Propheta Regius de Christo loquens, vocem patris ad Christum dictam refert in hũc modum: Filius meus es tu, ego hodie genui te: Et iterũ idem: Ex vtero ante luciferum genui te, Quæ verba Apostolus Paulus de Christo filio dei esse dicta testatur, qui de Christo loquens in hunc modum ait: Cui enim dixit aliquando angelorum, ego hodie genui te. Non est autem possibile vt idem gignat seipsum vt sit: nec intellectus hominis potest hoc capere, vt idem sit pater sui ipsius, & filius sui ipsius. Alius est ergo qui gignit, & alius qui genitus est: alius pater alius filius. Deinde ipsa
Ioan. 8. summa veritas sæpissimè hãc docuit veritatẽ. Nã obiiciẽtibus illi Pharisæis quòd de seipso testimoniũ diceret, ac propterea testimonium illius non esset verum, respondit: Et si iudico ego, iudicium meum verum est:
Deut. 17. quia solus non sum, sed ego, & qui misit me pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Nihil certè apertius quicquam dici poterat contra Sabellium. Si enim pater & filius vna est persona (vt Sabellius somniauit: filius solus esse dicitur,

etiam

etiam si cum illo sit pater: quemadmodum dicerem solum Tullium scripsisse Tusculanas quęstiones, etiam si Cicero scripserit eas, quoniá Tullius & Cicero vna est persona, quamuis diuersa sunt nomina. Quod verò sequitur, apertius adhuc est. Volens enim probare testimonium suum esse verum, citauit pro se legẽ dicentem duorum hominum testimoniũ esse verum. Cum ergo ipse & pater illud testimonium perhiberent, oportet vt illud sit verum. Ecce quo argumẽto Pharisæos conuincit. Si verò pater & filius vna esset persona, malè argumẽtaretur, nec bene pro se legem citaret: quia lex testimonium duorum probat, non testimoniũ vnius. Oportet ergo vt pater & filius duæ sint personæ, si Christi argumentum alicuius est valoris. Et iterum ipsamet veritas eisdem Iudæis ait: Ego & pater vnum sumus. Dicẽs sumus in plurali, manifestè declarauit se & patrẽ duas esse personas: quoniam alioqui sum dicturus erat, non sumus. Dicens verò, vnum sumus, declarauit earũdem personarum vnam esse deitatem. Et iterum ad patrem orans eãdem veritas ait: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quẽ misisti Iesum Christum. Quorum verborum sensus nõ est, Deum patrem esse solum verũ Deum, vt à deitate excludamus Christum, quoniam iam supra cùm de persona Christi agere remus, probauimus contra alios hæreticos Christum esse verum Deum. Sensus est ergo, vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum, esse solum verum Deũ. Cùm ergo patrem & Iesum Christum coniũctione copulatiua numeraret, eos dixit esse verum Deum. Ex quibus verbis etiam & personarum pluralitas, & diuinitatis vnitas manifestatur. Verum etsi hæc scripturæ testimonia efficacia sint ad probãdum personarum pluralitatem cum deitatis vnitate, non tamen ostẽdunt veram trinitatem, quoniam ex illo dicto, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, conuincitur plures esse personas, non tamen conuincitur esse tres. Vt autem hoc conuincamus, alia oportet adferre testimonia. Et primò illud est omniũ efficacissimum, quamuis sub quadam figura latens, quòd Abrahæ ad

Ioan. 10.

Ioan. 17.

Gen. 3.

illicem Mambræ sedenti contigit. Cùm enim eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes propè eũ. Quos cùm vidisset, cucurrit in occursum eorũ de ostio tabernaculi sui, & adorauit in terra, & dixit: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne trãseas seruum tuum, &c. Vides hic tres primum apparuisse, & his tribus Abraham loquens quasi vni, ait: Domine, quo verbo & personarum trinitas, & diuinitatis vnitas declaratur: quoniam etsi certũ sit illos tres angelos fuisse, tamen Abraham non tam ad angelos, quàm ad illum cuius imaginem illi gerebant, verba sua dirigens, ait: Domine si inueni gratiã in oculis, &c. Dauid etiam propheta & rex, vt ostẽderet deum trinum in vnitate, ait: Benedicat nos
Psal. 66. Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eũ omnes fines terræ. Cum enim ter deum nominasset, ne fortè inde occasionem aliquis caperet suspicandi tres esse deos, relationem postmodum faciens, in singulari numero dixit, metuant eũ omnes fines terræ. Ter enim nominans deum tres declarauit personas. Addens autem, & metuant eum, &c. declarauit omnes tres vnum
Esa. 9. esse deum. Esaias etiam exprimens voces Seraphin laudãrium deum, ait: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sed ne ex eo quòd ter sanctus dixerat, vnitatem diuinæ substãtiæ scissam esse aut diuisam aliquis suspicaretur, subiũxit, dominus Deus sabbaoth. Cum ergo ter sanctus dixit, trinitatem personarũ ostendit. Addẽs autem postea dominus Deus, in singulari, eiusdem trinitatis vnitatẽ declarauit. Ipsa etiam veritas, Christus videlicet redẽptor noster, cum rediuiuus iam surrexerat, ascensurus in cœ
Matt. 28. lum, apostolis ait: Euntes docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Ecce hic vides omnes tres personas propriis nominibus appellatas. Sed cum omnes tres nominaret, in nomine dixit, non in nominibus, vt per hoc ostenderet omnes tres vnum esse deum, & vnam habere deitatis
1. Ioan. 5. substantiam. Beatus Ioannes in sua canonica epistola hãc rem apertissimè docet: Tres sunt (inquit) qui testimonium dãt in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Hoc autem testimonium adeò est clarum,

vt nulla possit tergiuersatione cælari. Ibi enim audis tres, & vnum. Tres cõtra Sabellium, vnũ contra Arriũ: quemadmodum postea dicemus. Paulus quoque vt indiuisam sanctæ trinitatis operationem ostenderet, ait: *Rom. 11.* Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorũ, amen. Cũ enim ter ipsum expliceuit, personarum trinitatẽ manifestauit. Sed addens postea, *1. Cor. 13.* ipsi, & non ipsis, ostẽdit illas tres personas vnum esse. Et alibi: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & cõmunicatio sancti spiritus, sit cum omnibus vobis. Vide ibi tres expressè personas nominatas, quanquam ibi non denotetur earũdem vnitas. Sed præsenti propositio satis est hoc, quoniam nũc contra Sabelliũ agimus negantẽ in diuinis plures esse personas. Postremò Ioannes in Apocalypsi, postquam descripserat illa præclara quatuor animalia, de illis adhuc loquens, ait: Et requiẽ *Apoc. 4.* non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus omnipotẽs, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Quæ verba simillima sunt illis quæ ex Esaia proximè citauimus. Cum ergo tot sint de hac re clarissima scripturæ sacræ testimonia, non est quod aliquis Sabellio deliranti credat: sed captiuet vnusquisque intellectũ suum in obsequium huius fidei, credens deum esse trinum & vnum, trinũ in personis, & vnum in essentia. Si enim sola ratione humana hoc mysteriũ perscrutari aliquis voluerit, opprimetur à gloria tanti mysterij. Huic enim dictum esse videtur illud cantico- *Cant. 6.* rũ: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Quia quãto magis nitimur ad hoc mysterium sola ratione inuestigãdum, tanto minus cognoscimus, & ob hoc ipsum Deum à nobis auolare facimus. Hanc hęresim dãnat Leo papa huius nominis primus. Nam epistola septuagesima prima, quæ est ad Astorigensem episcopum, in qua Priscillianistarũ errores reiicit, sic ait: Primo itaque capitulo demonstratur quàm impiè sentiant de trinitate diuina, qui & patris, & filij, & spiritus sancti vnam atq; eandem asserunt esse personam, tanquam idẽ Deus nunc pater, nunc filius, nũc spiritus sanctus nominetur: nec alius sit q genuit, alius genitus est,

alius qui de vtroq; proceſſit: ſed ſingularis vnitas in tribus quidem vocabulis, ſed non tribus ſit accipiēda per ſonis. Quod blaſphemiæ genus de Sabellij opinione ſumpſerunt, cuius diſcipuli etiam Patripaſſiani meritò nuncupātur: quia ſi ipſe eſt filius qui & pater, crux filij, patris eſt paſſio: & quicquid in forma ſerui filius patri obediēdo ſuſtinuit, totū in ſe patet ipſe ſuſcepit. Quòd catholicæ fidei ſine ambiguitate cōtrarium eſt, quæ trinitatem vnitatis ſic ὁμοούσιον confitetur, vt patrem & filium & ſpiritum ſanctum ſine cōfuſione indiuiſos, ſine tempore ſempiternos, ſine differentia credat æquales. hæc Leo Papa, vir præter pontificalem dignitatem ſanctus ſimul & doctus. De hac re ſcripſit diuus Hylarius Pictauorum epiſcopus in duodecim libris de trinitate, in quibus cōtra omnes hæreticos de ea malè ſentientes diſputat: quamuis præcipuè agat contra Arriū. Scripſit B. Auguſtinus quindecim libros de trinitate, in quibus multò clarius & expreſsius quàm Hylarius rem ipſam pertractat. Scripſit etiam iterum de trinitate & vnitate Dei librum vnum. Richardus de ſancto Victore, poſt iſtos, eorū dicta & præcipuè Auguſtini perſtringens, quodammodo exponens, compoſuit ſex libros de trinitate. Specialem autem ſcriptorem, qui contra Sabellium ſolum de hac ſcripſerit, hucuſque non vidi.

SExta hæreſis eſt circa perſonam diuinarum æqualitatem, quoniam etſi plures fateatur perſonas in diuina natura ſubſiſtētes, eas tamen dicit eſſe inæquales. Prius ergo de filij perſona pertractemus, deinde de ſpiritu ſancto dicemus: De perſona ergo filij eſt vna hæreſis, quæ dicit filium eſſe minorem patre, neque eſt eiuſdem ſubſtantiæ cum patre, ſed eſſe meram creaturam. Huius blaſphemiæ autor primus (quod ſciam) fuit Arrius quidam presbyter Alexandrinus, tēpore Conſtantini maioris, & Silueſtri papæ: cuius rei hiſtoriam qui plenè ſcire deſiderat, legat decimum librum hiſtoriæ ſcholaſticæ per Rufinum additum, & primum librum hiſtoriæ tripartitæ, à cap. 12. vſque in finem. Verum aliqui ſunt qui hunc errorem impingunt Origeni, qui pluſquam per centum annos præceſsit Arrium: à quo

Arrius.

Origene Arrium hausisse ferunt. Beatus enim Augustinus in libro de hæresibus cap. 43. de Origene loquens, sic ait: Dicit præterea ipse Origenes, quòd filius Dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit: patri collatus, mēdacium: & quantum distant Apostoli à Christo, tantum filius à patre: Vnde nec orandus est filius cum patre, quie non est autor indulgendarum petitionū, sed supplicator. hæc de Origene Augustinus. Hoc etiā impingit Origeni Theophilus Alexandrinus episcopus in suo paschali per beatum Hieronymum è græco in latinum traducto, qui libro secūdo eiusdem paschalis dicit Origenem docuisse filium non esse oradum neque cum filio patrem. Epiphanius in quadam epistola ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, quam Hieronymus latinam fecit, ait Origenem fuisse patrem Arrij, innuere volens Arrij doctrinā ab Origene fuisse deductam. Ad hunc eundem errorē accedit proximè Metangismonitarum hæresis. Hi enim dicebant (vt Aug. lib. de hæresibus, capite quinquagesimooctauo ait) sic filium esse in patre, sicut vas paruum in vase maiore, filium minorem patre facientes. Et ita à doctrina sua nomen acceperunt, Metangismonitæ vocati ἀγγίον græ cè, vas dicitur latinè, μετάγγισμος dictio cōposita idem est quod infusio vnius vasis in aliud. Inde metangismonitæ, id est (si ita licet loqui) transuasantes vel inuasantes. Quis autem fuerit istorum dux, & princeps, Augustinus subticuit. Huius hæresis tot extitere post Arrium fautores, vt lōgum esset & difficile omnes enumerare. Nulla enim fuit vnquam hæresis quæ tantum inualuerit, quoniam valde diffusa, longo tempore duravit. Ab ortu siquidem solis & meridie, videlicet ab Ægypto veniens, per Græciam transiuit in Aquilonē, & inde Gothi egressi totum penè occidentem hoc veneno infecerunt, quoniam illi Arrianis maximè fauebant. Durauit autem hæc pestis ferè per trecentos annos, aut fortè amplius. Nam Hispaniam hoc morbo laborasse tempore Gregorij papæ, ipsomet Gregorio narrante cognouimus: qui. 3. lib. dialogorum ca. 31. refert Ermigildū primogenitum filium Leonigildi regis Hispaniarū, qui à

Metangismonitæ.

Gothi.

Gothis originem duxerat, & Arrianus erat, fuisse ad veram fidē à Leandro Ispalēsi archiepiscopo conuersum. Qui Ermigildus ob hoc à patre in vincula & carcerem cōiectus, cùm in die paschatis à quodam episcopo Arriano eucharistiam sumere nollet, ex mādato patris interfectus est, & verus Dei martyr effectus: Mortuo patre successit illi alius filius secundus nomine Recharedus, qui & ipse Arrianus erat: sed hic mortuo patre à Leandro cōuersus est ad fidem catholicā, quemadmodū & frater eius Ermigildus. Hic Recharedus paulatim omnes Arrianos eiecit ab Hispania: nec permisit vnquā aliquē sub eo militare qui Arrianus esset. A Constātino autem, sub quo Arrius insanire cœpit, vsq; ad Rechare dum ferè ter centum anni interiecti sunt. Hæc narraui vt videatur quanto tempore hæc pestis Ecclesiam vexa uerit. Cuius hæresis fautores, etsi non omnes, enumera bo tamen præcipuos, eos videlicet qui famosiores fuē-

Aetius. re. Post Arrium successit in eadem secta Ætius quidā, post Ætium Eunomius alter: post istos Acatius, eodem

Eunomius. ferè tempore. Hi tres, videlicet Ætius, Eunomius, Aca-

Acatius. tius, tempore Constantij Imperatoris filij Constantini maioris, fuerunt. Qui autem plura de illis nosse cupit,

Varimandus. legat quintum librum historiæ tripartitę. Varimandus quidam, contra quem scripsit Idacius clarus Hispanus.

Maximinus. Maximinus episcopus, contra quē Augustinus scripsit, & publicè disputauit, quæ disputatio habetur in sexto

Flicianus. tomo operum Augustini in impressione Parisiensi. Flicianus alius, cum quo disputauit publicè idē pater Augustinus, quæ disputatio habetur in eodem tomo ope-

Fastentius. rum Augustini. Pascentius quidam comes, cum quo etiam disputauit idem pater, & ad quem pro hac re aliquot misit epistolas, quæ disputatio reperitur inter epi

Petrus Abailar. stolas Augustini, epist. 178. Secutus est Petrus Abailar dus etiam hunc errorem, quoniam (vt illi impingit beatus Bernhardus epist. 190.) posuit gradus in trinitate, dicens personas esse inæquales: qui etsi verbis voluerit differre ab Arrio, re tamē assentit illi. Fuēre alij multo plures, qui Arrianam hæresim tutati sunt, sed hi fuēre clariores. Hæc hæresis ex his quæ iam alibi diximus,

facile conuinci poteſt. Superius quidem cum de Chriſti perſona ageremus, oſtendimus ex ſcripturis Chriſtum filium Dei eſſe verum Deum. Oſtendimus etiam in huius tituli, quem modo pertractamus, hæreſi prima tantum eſſe vnum Deum. Aut ergo Chriſtus filius Dei non eſt Deus, aut ſi eſt Deus, oportet vt ſi vnus cum patre Deus, quoniam ipſe Deus pater per Eſaiam porphetam, loquens ait. Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit. Ego ſum, ego ſum dominus, & abſque me non eſt Saluator: Si ergo ante Deum patrē nō fuit alius Deus, nec poſt illum (vt ille ait) erat alter: ergo filius non eſt Deus. Quòd ſi Deus eſt, oportet vt ſit ille idem Deus qui pater: quia nec ante nec poſt ipſum eſt alius Deus. Præterea ſi filius eſt Deus, quomodo poteſt pater filium aliquo tempore præcedere (vt ait Arrius) cum dicat Deus pater, poſt me nō erit alius Deus? *Eſa. 43.* Si filius eſt Deus, ergo patri coæternus, Nā ſi patri non eſt coæternus, ſed poſterior patre, ergo non eſt Deus: quia pater ait: Poſt me nō erit alius Deus. Vides quibus anguſtiis premitur Arrius, dicens filium minorē patre, nec eiuſdem ſubſtantiæ cum eo, nec coæternum patri, ſed poſteriorem patre, & ab eo creatum. Hæc enim dicens, cogitur negare filium dei eſſe deum, aut ſi fatetur eſſe deum, cogitur ponere duos deos, cum dicat illum non eſſe eundem deū qui & pater, ſed alium. Si ergo pater eſt vnus Deus, & filius alter Deus, iā duo erunt dij. Sed contradicit pater dicens: Ego dominus, & non eſt amplius. Extra me nō eſt Deus. Si filius eſt Deus, & non de ſubſtantia patris (vt ait Arrius) iam extra patrē eſſet Deus. Et certè tam efficax mihi videtur hæc argumentatio, vt quēlibet Arrianorū conuincat. Sic enim eum concludit, vt nulla rimula pateat illi qua elabi poſſit. Nihilo minus tamē plura aduerſus eū citabimus te ſtimonia. Ioānes nanq; Euāgeliſta de filio Dei loquēs, ait: Omnia per ipſū facta ſūt, & ſine ipſo factū eſt nihil. Aut ergo filius dei nihil eſt, aut factus non eſt. Quod ſi aliquid eſt, & factus eſt, vt Arrius fatetur, ergo per verbū dei hoc eſt per filiū factus eſt: ergo filius dei per ſeipſum factus eſt, & ita erat antequā fieret. Quæ omnia de *Eſa. 45.* *Ioan. 1.*

nulla re vllus intellectus capere potest, tantũ abest vt de filio dei verè dicantur. Rursum, si filius dei est, ergo æqualis patri, & eiusdem naturę cum eo, quoniam non est aliter possibile vt filius sit, qui non est de substantia patris. Non est enim possibile vt filius hominis sit homo: multo ergo minus filius erit dei, qui nõ est Deus. Si Deus, aut ergo idem Deus cum patre, & est quod fides catholica docet: aut alter Deus, & tunc erũt plures dij. Non est etiam possibile vt filius hominis sit, qui nõ est de substantia hominis genitus: sic ergo non erit possibile vt filius dei sit, qui non est de substantia diuina genitus. Quòd si ex eadem substãtia patris genitus est, & Deus est vt pater, oportet vt æqualis sit patri, alioqui nec de substantia patris erit, nec Deus erit. Propterea (inquit Ioan.) magis quærebãt eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suũ dicebat deum, æqualem se faciens deo. Peiores sunt Iudæis Arriani, & obtusiores ingenio illis: quoniã Iudæi bene intellexerunt Christum prędicantem se æqualem patri per hoc solum quod dixit se filium dei. Videbant enim non posse aliter fieri vt filius dei esset, quin esset etiam deus, & per consequens æqualis patri, & eiusdem naturæ cum eo. Præterea, Behemoth ille qui diaboli figuram gerit, principium viarum, hoc est operum dei, in libro Iob prædicatur: eo quòd prima sit dei creatura. Oportet ergo hac ratione, vt filius dei nõ factus esse credatur, aut illum post Behemoth factũ esse putetur: quoniam alioqui non erit possibile vt Behemoth sit principium viarum dei: Deinde ipsemet filius dei de hac re testimoniũ perhibet, dicens: Ego & pater vnum sumus. Qui locus (mea quidem sententia) apertissimè Arrium conuincit: quanquã Erasmus Roterodamus, vir de bonis literis optime meritus, aliter sentiat, dicens hoc loco parum agi contra Arrianos: qua de re eum nunc in contentionem voco, non quòd cum Arrianis eum sentire credã (quod absit & illũ sentire, & me de illo credere) sed vt ostendam quòd malè locum illum Ioannis circunspexerit: nec mirũ, quia quandoque (vt est in prouerbio) bonus dormitat Homerus. Credo certè eum

1. Ioan. 5.

Iob. 40.

Ioan. 10.

Erasmus.

aliter nunc sensurum, si locũ reuisat, & diligenter scrutetur. Vt autem clarius agamus, verba eiusdem Erasmi referam. Is enim doctissimus vir in annotationibus sũ per primam catholicam epistolam Ioannis exponens illud: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, &c. sic ait: Dominus Ioannis decimo dicit: Ego & pater vnum sumus. Hoc testimonio quomodo prosternetur Arrianus? nisi doceas vnum in literis sacris non appellari, ni si quę sunt eiusdẽ substantiæ Nunc quũ innumera loca suppetant quæ docent intelligi de consensu mutuaque beneuolentia, ad confirmandam opinionem orthodoxi valebit: ad retundendam hæretici pertinaciam non video quantũ valeat. Quòd autem Christus ibi loquatur de concordia quam habet cũ patre, probabili coniectura colligitur, quòd Christus non respondet ad id quod dixerat seseq; vnum cum patre, sed quòd deum appellabat patrẽ suũ, se q; singulari quodã modo vocabat filium dei. hucusque Erasmus. Sed salua huius viri doctissimi reuerentia, hic locus apertissimè Arriũ conuincit. Vt autẽ hoc ostendamus, video à nobis hoc exigi, vt probemus locũ illũ nullo pacto posse de animorum concordia intelligi. Pro qua re plenè exhibenda illud est ante omnia aspicien dũ, quid est in eo loco subiecta materia, de qua sermo fiebat: & quis scopus ad quem Christi verba dirigebantur. Hoc enim est maximè necessariũ ad cuiuslibet scripturæ intelligentiã, videlicet eiusdem scripturę circunstãtias scrutari, ex quarũ scrutinio facilè scripturæ intellectus hauritur. Christus siquidẽ in eo loco cũ de ouibus suis dissereret, dixit: non rapiet eas quisquã de manu mea, hoc est de potestate. Solenne est enim in sacris literis pótestatem nomine manus designari. Et vt alia multa testimonia omittam illud apertũ vbi dicitur: Factũ est verbum domini in manu Aggei prophetę In manu, id est, in potestate eius. Sic etiã hic accipiendũ est cum Christus dicit: Et nõ rapiet eas quisquam de manu mea: si fortè velimus deũ cum Anthropomorphitis corporeũ credere, quoniam etsi de Christo posset iuxta literam dici quòd habeat manus iuxta naturam humanam, de patre tamen hoc

1. Ioan. 5.

non potest dici, de quo postea dicitur: Nemo potest rapere de manu patris mei. Christus ergo volens ostendere oues suas esse tutas, dicit: Et nō rapiet eas quisquā de manu mea. Vt autē hoc probaret, addidit sequentia dicens: Pater qui dedit mihi, maior omnibus est. Sic enim ibi legit Erasmus: Et nemo potest rapere de manu patris mei. Vt enim probet Christus neminem posse rapere oues suas de manu sua, hoc assumit, & videlicet nemo potest rapere de manu patris sui. Vnde colligit quòd nemo possit etiā de manu sua assumere. Quòd si quis de collectione dubitauerit, tanquā malè collegerit, addidit: Ego & pater vnum sumus. Quo dicto probauit bene collegisse in argumētatione sua. Nā si ille & pater vnū sunt, nō magis poterit rapere de manu sua, quàm de manu patris. Et q̄ ille sit verborū ordo, ex litera ipsa patet, & Augustinus & Theophylactus sic eam distrtbuunt: Cum ergo ad hunc finē verba illa Christus dixerit, constat apertissimè, nullo pacto posse intelligi de vnitate animorū, sicut alibi dicitur: Erat eorum cor vnum, & anima vna. Nam si de vnitate & consensu animorū vetba illa interpretentur, collectio Christi erit nullius valoris, vt clarissimè patet. Sic enim argumentatur: Nemo potest rapere de manu patris mei, ergo nemo potest rapere de manu mea. Si quis neget eū bene collegisse, probat dicens: Ego & pater vnū sumus. Vnū inquam potestate, de qua tunc erat quæstio, vnum inquā natura. Vnā certè oportet esse manū patris & filij, vt bene colligat filius neminē posse rapere oues de manu sua, per hoc quòd nemo potest rapere de manu patris sui. At si de vnitate animorū & mutua beneuolentia loqueretur, qualis erat illa collectio? Quis nō videt illam esse prorsus inualidam? Ad hunc enim modū posset quis in gratia existens dicere & argumētari: Nemo potest hūc calamū rapere de manu mea, quia nemo potest rapere de manu patris omnipotentis, qui in cœlis est. Quòd si quis dicat collectionem esse prorsus inutilem, in eiusdē collectionis probationem subiiciet id q̄ Christus dixit: Ego & pater vnū sumus. Iā (vt opinor) satis apertè ostendimus quàm efficax sit hoc scripturæ

Act. 2.

testimonium aduersus Arrianos. Quòd si Erasmus bene circunpexisset, certò scio quòd rectius intellexisset. Verum ille (vt patet) non aspexit ad præcedentia, sed solum ad sequentia, per quæ Christus respõdit Iudæis. Iudæi nãque audito illo verbo melius quã Arriani illud intellexerunt, ex illo colligentes Christũ se dicere Deũ quia dixerat sese vnũ cum patre quod dictũ per sequẽtia verba quodammodo confirmat. Accedit ad hæc, q̃ Paulus de eodẽ filio Dei loquens, ait: Qui cum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est esse se æqualem Deo vides hic æqualitatẽ Dei. Cur ergo Arriane audes dicere Deũ patrẽ maiorẽ, filiũ verò esse minorem? Aduerte etiam quod hic Paulus de Christo loquens secundum expressam diuinitatẽ dixit, cũ in forma Dei esset: non autem dicit, cum in forma Dei factus esset, sicut aliàs de eo iuxta humanitatem dictum est: Verbum caro factum. Non ergo sic dixit, sed ita, cum in forma Dei esset, quia esse est proprium Dei, iuxta illud: Ego sum qui sum. Ex eodem etiam scripturæ testimonio conuincitur Sabellius. Nam qui par est & æqualis, alterum habeat oportet cui collatus æqualis reperiatur. Ex illa ergo æqualitate duæ ostẽdũtur personæ. Sed iam opus est vt contra dictum Origenis ostendamus filium Dei orandum. Hoc autem non est magnũ negocium, cum apertissima sint scripturę testimonia. Propheta siquidẽ de filio Dei loquens, ita ait: Adorate eum omnes angeli eius. Hæc autẽ verba Paulus interpretatur esse dicta à patre cœlesti de filio suo vnigenito, sic dicens: Et cum iterum introducit primogenitũ in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Quomodo ergo non est orandus, quem clarè constat esse adorandum? Quo testimonio non minus prosternitur Arrius qnâm Origenes. Si enim filius Dei est creatura (vt Arrius ait) quomodo illum Deus pater adorare iubet, qui aliàs omnis creaturæ adorationem tam strictè prohibuit? Omitto Magorum adorationem huic etiam in cunabulis existenti exhibitã Prætereà, Stephanus cũ lapidaretur à Iudæis, Iesum Christum filium Dei orabat, dicens: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Positis autẽ

Philip.2. *Ioan.1.* *Exod.3.* *Psal.96.* *Heb.1.* *Exod.22.* *Deut.5.* *Act.7.*

genibus clamauit voce magna dicens: Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. Petrus etiam vt Æneam paralyticum à morbo liberaret, ait: Ænea ſanet te dominus Ieſus Chriſtus. Vox certè illa deprecãtis eſt nõ imperãtis quia nemo imperat niſi illi quẽ credit ſibi ſubiectũ.

Act. 9.

Phil. 2.

Eſa. 45.

Denique Paulus ait: Dedit illi nomen quod eſt ſuper omnẽ nomẽ, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorũ. Quod ante Eſaias prophetauerat, qui Dei nomine loquẽs, ait: Mihi curuabitur omne genu. Talis autem genuflexio cuiuſdam adorationis & humillimæ deprecationis iudicium eſt. Præter hæc tam aperta ſcripturæ teſtimonia extat Concilij Nicæni definito, quod ſub Conſtantino maiore celebratum eſt, in quo trecenti & decem & octo patres congregati, talem ore proprio ad ſuam & noſtrã ſalutem confeſsi ſunt fidem. Fides Nicæni concilij. Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem: viſibilium & inuiſibilium conditorẽ. Et in vnum dominũ Ieſum Chriſtum filium Dei, natum de patre vnigenitũ, hoc eſt de ſubſtantia patris, Deum de Deo, lumẽ de lumine, Deũ verum de Deo vero, natum non factũ, conſubſtantialẽ patri, id eſt, vnius ſubſtantiæ cum patre (quod Græci ὁμοούσιον dicunt) per quẽ omnia facta ſunt quæ in cœlo & in terra, &c. hæc conciliũ Nicænum. Eandẽ fidẽ protulit conciliũ Conſtantinopolitanũ ſub Theodoſio maiore celebratum, & concilium Epheſinum ſub Theodoſio iuniore, & concilium Chalcedonenſe ſub Martiano Imperatore, & plurima alia concilia hoc idem confeſſa ſunt, de quare extat liber vnus beati Hylarij de ſynodis celebratis aduerſus Arrianos, in quo libro reddit rationẽ eorum conciliorũ quæ aduerſus Arrianos celebrata ſunt. Verũ quoniã Arriani aliquod ſcripturæ loca perperam intellecta adducunt in ſuæ hæreſis teſtimoniũ, pro illis fermè omnibus diſſoluẽdis ſufficit admonere lectorẽ, vt quoniã in Chriſto duæ ſunt naturæ: quædã diuina, ſecundũ quam æqualis eſt patri: altera humana ſecundũ quam minor eſt patre: quotieſcunque ſcriptura Chriſto tribuit infirmitatẽ, aut inæqualitatẽ patri, aut alia huiuſmodi, ea intelligat eſſe in

Concilium Nicænum

terpretanda iuxta naturam humanam, secundū quam infirmus fuit & debilis, & patre minor. Secundum illā verbum caro factum esse dicitur, secundum quam patrem orat, & cum clamore valido & lachrymis preces effundit Reliqua autem de illo iuxta diuinitatem sunt accipienda. Contra hāc hæresim plures scripsere. In primis Athanasius, quem cum eodem Arrio disputasse ferunt scripsit de vnita deitate trinitatis libros duos. Beatus Cyrillus scripsit opus insigne, quod thesaurum inscripsit, quatuordecim libris partitum, in quo cōtra plures hæreticos agit, præcipuè tamē contra Arrianos. Ex latinis scriptoribus primus (quod sciam) ex his qui extant fuit Hylarius Pictauorum episcopus, qui etsi in libris de trinitate diffuse contra Arrium & alios hæreticos disputet, tamen specialem librum de hac re contra Arrium ædidit de patris & filij vnitate. Victorinus Afer, à quo dicitur Hieronymum didicisse Rhetoricā, quatuor libris contra Arrium disputat, quod opus ante annos quinque est impressum Basileæ inter illa opera quæ in Antidoto hæresum coarcerata sunt. Beatus Ambrosius scripsit de fide orthodoxa contra Arrianos librum vnum. Beatus Augustinus sæpissime cum Arrianis (vt iam ostendimus) disputauit, & libros cōtra eos composuit plures: contra sermonem Arrianorum librum vnum. Contra Maximinum Arrianorum episcopum libros tres. Contra Felicianum librum vnum. Idacius clarus Hispanus qui (vt suspicor) eodem fermè tēpore fuit quo Augustinus, scripsit aduersus quendam Varimandum Arrianum insigne opus, quod etiam habetur in eo volumine quod Antidotum hæresum inscribitur. Alios autem non vidi.

SEptima hæresis est quæ negat filium Dei esse verbum. Huius hæresis autores (vt Augustinus in libro de hæresibus cap. 30. ait) dicti sunt Alogiani, quasi sine verbo. Logos enim Græcè, Latinè verbum dicitur Et quia in Euangelio Ioannis expressè hoc habetur & filius Dei sit verbum patris, hac occasione Euāgelium illud non recipiebant, dicentes illud non esse Ioannis Apostoli. Contra hanc hæresim non est opus disputare

Alogiani.

cum sit tam apertum testimonium Ioannis Apostoli, quod nullo pacto negare possunt. Superius enim ostendimus catalogum librorum canonicorum, in quo insertum est Euangelium Ioannis. Quo catalogo assignato tunc signauimus arma catholicis & hæreticis communia, quibus & hæreticum se tueri, & catholicum pugnare oportet. Cùm ergo hi hæretici prouocent catholicos ad certamen, non est quòd arma iam recepta veluti culpata reiiciant Sed ne testimoniis carere videar opus est vt aliunde etiam testimonia petamus ad hãc hæresim reiiciendam. Sapiens nanque ait: Cũ quietum silẽtium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliẽs de cœlo, à regalibus sedibus durus debellator in mediam exterminii terram prosiliuit. Hæc autem verba constat non posse intelligi de sermone prolatiuo, qui verberato aere sonat, quoniam ille omnipotens non est, sed solus Deus omnipotens est. Et alibi expressius: Fõs sapiẽtiæ verbum Dei in excelsis. Et propheta in persona patris loquẽs ait: Eructauit cor meũ verbum bonum. Cõstat autem quod de filio Dei loquatur, quoniam de illo sũt illa quæ sequuntur: Speciosus forma præ filiis hominũ, &c. Et Esaias apertius hoc docet, qui ait: Exiccatum est fœnum, & decidit flos: verbũ autẽ Dei nostri manet in æternũ. Verbum autem prolatiuũ simul cum ipso sono transit, & minorem durationẽ quàm fœnũ habet: quapropter fieri nequit vt ad illud verba Esaiæ referantur, sed ad filium Dei cuius aduentus in hunc mundum in illo capitulo prædicatur. Illud ergo verbũ quod est æternum & omnipotens, & quod est fons sapiẽtiæ, quódque pater cœlestis eructauit gignendo, & quod ex ore altissimi prodiit illud inquam est filius Dei. Taceãt ergo Alogiani, & quæ non intelligunt venerentur tanquam sacramentum abscũditum, & nolint res diuinas ex capacitate sui intellectus metiri.

Sap.16.

Eccle.1.

Psal.144.

Esaie.40.

Octaua hæresis est de filij persona malè sentiẽs. Dicit enim filium Dei ignorare diem vltimum. Huius hæresis autores (vt Isidorus lib. 8. Etymologiarum cap. 5. ait) dicti sunt Ignoitæ, eò quòd ignorantiam im-

Ignoitæ.

pingant Deo. Quis fuerit primus huius hæresis inuentor, aut quo tempore cœperit, Isidorus non prodidit, neque apud alium ego inuenire potui. Ad hoc autem dicendum moti sunt propterea quòd Christus apud Mat thæũ dixit: De die illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus pater. Et apud Marcum expressè nominatur filius, vbi sic dicitur: De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Sed antequam huic obiectioni respondeamus, oportet vt nostram & catholicam fidem prius confirmemus. Propheta regius ait: Omnis cõsummationis vidi finem. Cum ergo vltimus dies finis sit & consummatio temporis, sequitur quòd illum viderit. Si fortè dicas illud Prophetæ dictum non esse filio Dei tribuendum, saltem Esaiæ dictum non poteris hac occasione reiicere: quoniam de Christo filio Dei pro nobis crucifixo loquens, ita sub nomine eiusdẽ Christi ait: Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & cõculcaui eos in ira mea: & aspersus est sanguis super vestimenta mea, & omnia indumẽta mea inquinaui: Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Hic aperte vides filiũ dei fatentem se scire diem vltimũ, quoniam ait: Dies vltionis in corde meo. Quæ verba cõstat in persona filij dei esse dicta, quoniã qui dixerat: Torcular calcaui solus, &c. eadem verborum consequentia subiunxit, dicens: Dies vltionis in corde meo. Præterea, Paulus de filio dei loquens ait: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Si omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, ergo etiam notitia vltimæ diei. Rursum, Omnia per filium dei facta sunt (vt ait Ioannes Apostolus) ergo etiam tempus & omnes dies per illum facti sunt: ergo & vltimus ab illo mente iam factus est, qui nouit omnia quæ facturus est, antequam fiant. Deinde ipsemet filius dei ad patrem loquens, ait: Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Aut ergo filius scit diem vltimum quemadmodum pater, aut pater ignorabit quem admodum filius, quoniam alioqui falsum esset quod

Matt.24.

Mar.13.

Psal.118.

Esa.63.

Col.2.

Luc.10. filius aut patri: Omnia tua mea sunt. Et in alio loco: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Sed si illius vltimæ diei notitiam sibi pater seruauit, oportet vt non omnia filio suo pater dederit. Accedit ad hoc, quòd si vltimum ignorat, omnes etiam qui sunt ante illum, oportet ignorare: quoniam si ignorat diem vltimũ, sciet etiã illum solum sibi ignoratum: & si sciret omnes præcedentes diẽ vltimum, necessario sciet diem proximè sequentem esse vltimum, alias non esset certus se scire omnes dies præcedentes. Quòd si certò scit omnes dies præcedentes vltimum, tunc iam sciet proximè sequentem fore vltimum, & ita sciet vltimum. Aut ergo vltimum scit, aut si vltimus ignorat, præcedentes eũ ignorare erit necesse. Ostenditur igitur quòd filius dei scit vltimum diem æquè bene vt pater, superest vt declaremus quo pacto intelligendum sit cum ait se, diem illum ne scire. Pro qua re vtile suffragatur nobis id quod in Actis apostolorum legimus discipulos interrogasse dominum, dicentes: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel? quibus ille respondit: Non est vestrum nosse tẽpora vel momẽta quæ pater posuit in sua potestate. Ibi certè filius nõ negat se scire, sed solũ ait nõ spectare ad illos illius diei scientiam. Vnde colligitur illum diem esse secretum, & nulli reuelãdum. Quòd prudens ipse dominus fecit, vt nos cautos redderet, & hac occasione vigilare faceret: ideo dixit, die illa nemo scit. Quòd autem hac occasione illud dixerit, ex decursu literæ colligitur, quoniam statim subiunxit: Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Ne autem fortè crederent labore, aut industria, aut aliqua humana ratiocinatione se posse illum diem scire, addidit, neq; angeli cœlorum, vt hoc dicto illos à quolibet huius diei scrutinio deterreret. Sed quia fortè discipuli hoc vellent ab ipso Christo eorum magistro discere & inquirere (vt eos ab hac inquisitatione separaret) vlterius addidit, neque filius, sed solus pater. Quasi hoc verbo illis diceret: Nolite soliciti esse de illius diei notitia, quoniam illam nullus habet: neque à meipso petatis, quoniam nec ego etiam scio. Nõ quòd

Act.1.

ipse

ipse simpliciter nescíat, sed quia etsi sciat, non tamen vt illis reuelare debeat: quemadmodum si aliquid tibi secretè commissum est vt nulli alteri reueles, & postea aliquis à te de illa re sciscitetur, respondebis & meritò, te nescire, quoniam etsi scias, non tamen sic scis vt reuelare possis. Sacra autem scriptura, cum pro hominibus erudiendis facta sit, eodem more loquendi vtitur quo homines loqui solent. Quapropter (vt ait beatus Aug. in libris de doctrina Christia.) eisdem tropis, figuris, & metaphoris vtitur, quibus in nostra communi locutione vtimur. Filius ergo dei fatetur se nescire diem illum, quia etsi sciat, non tamen sic vt reuelare debeat. Quod manifestè ostendit illa sententia: Non est vestrũ nosse tempora vel momẽta quæ pater posuit in sua potestate. Noluit autem illis dicere apertè, scio, sed nolo vobis reuelare: ne illos hac respõsione tristes redderet, aut minus erga seipsum affectos hac occasione efficeret. De hac re longè disputat beatus Hylarius in 9. lib. de Trinitate, paulò ante finem.

NOna hæresis etiam filio ignorantiam impingit. Origenes nanq; (quemadmodum illi tribuit Epiphanius in quadam epistola ad Ioannem episcopũ Hierosolymitanum) dixit filiũ non posse videre patrẽ, nec spiritum sanctum posse videre filium. Et certè Epiphanius citat verba Origenis in libris Periarchon, vbi sic Originem dixisse refert: Sicut enim incõgruum est dicere, quòd possit filius videre patrem, sic inconsequens est opinari, & spiritus sanctus possit videre filium. hæc dixisse Origenem refert Epiphanius. Vt verum fatear, miror virum tam doctum, qualis fuit Origenes, in tam apertum errorem fuisse lapsum, cum sit tam apertus locus scripturæ, ita dicens: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrẽ quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. In hoc loco tam verè tribuitur filio notitia patris, vt ex eo magis posset quis suspicari spiritum sanctum non videre patrem. Quanquam & hoc non ita se habet, quoniam ea quæ ad se dicuntur, quæ nunc recentiores theologi absoluta & essentialia appellant, tribus personis sunt communia, sicut & ipsa essentia. Quapro *Origen.* *Matt.11.*

pter etsi in his locutionibus reperiatur dictio exclusiua, per quam prima fronte excludi videatur aliqua persona: nulla tamen earum excluditur, sed solũ excludun tur illæ res quibus essentia diuina non sic se communicat. Vt vnum è multis gratia exempli adferam, per E-

Esa.45. saiam prophetam Deus pater loquitur, dicens: Ego dominus, & non est alter formans lucem, & creans tenebras. Nũquid ergo dicemus filium aut spiritũ sanctum non formare lucẽ, quia dixit pater, non est alter formãs lucem? Absit. Nam de filio dei Ioãnes ait: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et cũ aquæ crearentur, spiritus domini ferebatur super eas. Et de

Genes.1. eodem spiritu Dauid ait: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Ad hunc mo

Psal.32. dum interpretandum est id quod dicitur: Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius. Notitia enim res est quæ ad se dicitur, hoc est absoluta, ac proinde essentialis, & omnibus tribus personis cõmunis: quapropter etsi ibi dictio exclusiua ponatur, nõ est tamen intelligendum aliquam personam diuinam excludi, quin etiam spiritus sanctus cognoscat patrem sic ut filius, & filium æquè perfectè sicut pater. Hoc autem quod de spiritu sancto dicimus, clarius patebit cum in sequentis hæresis expugnatione cõuicerimus ex sacris literis spiritum sanctum esse patri & filio consubstantialem, hoc est eiusdem cum illis substantiæ: quapropter erit necessarium, vt omnia quæ sunt patris & filij sint etiam spiritus sancti, ita vt spiritus sanctus verè dicere possit vtíque quod filius dixit patri. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Vnde apertissime conuincitur spiritum sanctum cognoscere patrem quemadmodum filius, & filium quemadmodum pater.

DEcima hæresis impetit spiritũ sanctum, quoniam ait spiritum sanctum esse minorem patre & filio, & non esse eiusdem substantiæ cum patre, sed esse veram creaturam. Huius hæresis princeps fertur & Macedonius quidam Constantinopolitanus episcopus, tem-

Macedonius. pore Cõstantij imperatoris, & Liberij papæ, à quo Macedonio Macedoniana hæresis appellata est, quãquam

& eãdem hæresim prius docuerat Arrius, qui sicut dixit filium dissimilem patri, & esse creaturam, ita etiam docuit de spiritu sancto. Sed quoniam Arrij sequaces diui si sunt, quibusdam affirmantibus filium quodammodo similem patri, licet nõ eiusdem essentiæ: quàm partem tenuit Eunomius quidam corpore leprosus, & artis dialecticæ callidissimus: aliis autẽ affirmãtibus filium per omnia similem patri, sed spiritũ sanctum esse illis prorsus dissimilem merámque esse creaturã, & istorum dux fuit Macedonius, ideo ab eo nomen accepit, vt Macedoniana hæresis diceretur: quoniam sub Arrio magis disputatũ est de filio quam de spiritu sancto. Hi sic sentientes vocati sunt Pneumatomachi, id est, spiritus sancti impugnatores. πνεῦμα græcè, est idem quod spiritus latinè. Quòd si in sacris literis reperiatur præpositio articulo ὁ (vt annotat Didymus in libro de spiritu sancto) semper significat spiritum sanctum. μάχομαι græcè, est idem quod latinè pugno. Inde dictio composita πνευμαθομάχος, id est, spiritus sancti oppugnator. Hic non possum continere meipsum quin referã quam bellam illius vocis etymologiam adferat Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum, vbi sic ait: Et dicuntur à pneuma, id est spiritus & tocos, id est mater, quia spiritum sanctum ex matre ipsa processisse docebat, & de filio dei. Et certè non est mirandum quòd ignorauerit, sed illud valde miror, esse aliquem tam impudentis arrogantiæ, vt quod prorsus ignorat, non vereatur tanta cum autoritate docere. Sed hoc non potest vllo pacto tolerari, quòd videlicet, vt etymologiã quam ex suo cerebro finxerat, proposito negocio conueniret, addidit Màcedonium sensisse quòd spiritus sanctus ex matre processerit & de filio dei, tanquam si filius dei coiẽs cum matre genuisset spiritum sanctum. Dispeream si vel per somnium Macedonius tale dixit, aut si frater Bernardus hoc apud aliquem scriptorem de Macedonio reperit. Nam beatus Augustinus in libro de hæresibus cap. 52. de Macedonio loquens, nihil tale illi impingit: Philaster qui hos hæreticos non Macedonianos, sed Semiatrianos appellat, nũquam huius

Arrius.

Eunomius.

tabulæ meminit. Ecclesiastica historia in decimo li. ca. 25. de Macedonio loquens, nullum tale figmẽtum illi tribuit. Historia tripartita libro 5. cap. 41. de hæresibus Macedonij differens, nec vllum matris nomẽ circa spiritus sancti productionem ibidem posuit, sed solum dicit Macedonium sensisse quòd spiritus sanctus sit patri dissimilis, & minister illius, & illa dixerit spiritui sancto tribuenda, quæ de angelis dicuntur. An autem angeli dicantur in scriptura habere matres, videat frater Bernardus de Lutzemburgo. Beda in libro de ratione temporum de Macedonio faciens mẽtionem, nũquam illum tale sensisse refert, quale illi impingit Bernardus de Lutzemburgo. Et vt ad recentiores descendam, Platina in vita Felicis papæ huius nominis secundi, idem dicit de Macedonio, & sub eisdẽ ferè verbis quibus Ecclesiastica historia de Macedonio differuerat. Guido cũ semper Augustinum & Isidorũ sequatur, etiam hic sui similis, solum Augustini & Isidori de Macedonio censuram refert. Vbi ergo Bernardus de Lutzemburgo inuenit Macedoniũ dedisse spiritui sancto matrẽ, ex qua & filio dei spiritum sanctum processisse dicat? Certè ego aliud non possum cõiicere, nisi quòd fortè apud aliũ similis farinę legit, & nulla adhibita rei indagine (vt aliàs de illo diximus) in suum opus trãscripserit, aut fortè (quòd magis credo) ipse apposuit è suo cerebro, vt etymologia per eum allata subiectæ materiæ conueniret, & ita (vt est in prouerbio) ad lapidem applicauit amussim. Sed iã opus est vt ad oppugnationẽ hæresis accedamus. Pro qua re memores esse oportet eorum quæ superius contra Sabelliũ attulimus. ibi enim ostendimus trinitatẽ vnitatis patrẽ videlicet & filiũ & spiritũ sanctũ vnũ esse Deũ. Ipsa enim veritas dixit Apostolis
Matt. 28. suis: Eũtes in mundũ vniuersum prædicate Euãgelium omni creaturæ, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cũ in nomine dixit, & nõ in nominibus, apertè ostẽdit eorum triũ vnum esse nomen, vnámque substantiam. Spiritus sanctus ergo est Deus, & patri cõsubstantialis. Præterea (vt supra de filio sumus argumentati) cum vnus tãtum sit Deus, & nõ plures, non

poteſt eſſe vt ſpiritus ſanctus ſit Deus, quin ſit vnus cũ patre & filio Deus, quoniam alioqui plures eſſent dij, quod catholica fides abominatur. Ad quòd ſpiritus ſanctus ſit Deus, Paulus apoſtolus teſtatur, qui in priore ad Corint. epiſtola ait: An neſcitis quoniam mẽbra veſtra templũ ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo? Et ne quiſquã ipſum ſpiritum ſanctũ negaret Deum, cõtinuo ſecutus ait: Et non eſtis veſtri, empti enim eſtis precio magno. Glorificate ergo & portare Deum in corpore veſtro. Cum dixit, portate Deũ in corpore veſtro, inſinuauit nobis ſpiritũ ſanctum eſſe Deum, cuius templum mẽbra noſtra eſſe prædixerat. Et in eadem epiſtola iterum: Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones verò gratiarũ ſunt, idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſtrationũ ſunt, idem autem Dominus. Et diuiſiones operationũ ſunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce hic vides ſpiritum ſanctũ vocatum dominũ & Deũ. Præterea niſi ſpiritus ſanctus eſſet Deus, quomodo eſ ſet poſſibile, vt peccatum in illum ſit tam graue, quòd (vt Chriſtus ait) neque in hoc ſeculo neque in futuro remittatur? Fieri enim non poteſt, vt grauius ſit peccatum in creaturam, quam illud quod aperto marte fit in Deum. At ſi ſpiritus ſanctus eſſet creatura (vt Macedonius ait) grauius eſſet peccatum in creaturam, quam in Deũ. Rurſum, Petrus ad Ananiam, qui fraudauerat Apoſtolos de precio agri venditi, ait: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te ſpiritui ſancto? Vt autem explicet ſpiritum ſanctum eſſe Deum, ſubiunxit: Nõ es mẽtitus hominibus, ſed Deo. Quem ergo ſpiritum ſanctum prius dixerat, eundem poſtea Deũ nominauit. Deinde opera ſpiritus ſancti arguunt eum eſſe Deũ, quia ea illum facere cognoſcimus, quæ non niſi à deo fieri poſſunt. Gratiam donat, vt Apoſtolus ait: Diuiſiones gratiarũ ſunt, vnus autẽ ſpiritus qui impartitur. Tamen Dauid ait: Gratiam & gloriã dabit dominus. Ergo ſpiritus ſanctus qui gratiam donat, eſt Dominus & Deus. Charitatem effundit in cordibus noſtris. Charitas Dei (inquit Paulus) diffuſa eſt in cordibus noſtris

1. Cor. 6.

1. Cor. 3.

Matt. 12.

Act. 5.

1. Cor. 12.

Pſal. 83.

Roma. 5.

per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus sanctus peccata remittit, quod soli deo est proprium. Do-
Ioan. 20. minus enim Iesus Christus sanctis Apostolis insufflãs, ait: Accipite spiritum sanctũ, quorum remiseritis peccata, remissa sunt. Apostolis datur spiritus sanctus, vt possint peccata dimittere. Si ergo illi per spiritum sanctũ peccata remittũt, multo melius ille, in cuius virtute hęc faciũt, remittet. Quomodo ergo nõ est Deus, qui peccata propria autoritate dimittit? Spiritus sanctus loquutus est iin Prophetis, vt pater & filius. De deo enim pa-
Luc. 1. tre Zacharias dixit: Locutus est per os sanctorum qui à
2. Pet. 1. seculo sunt Prophetarũ eius. Et Petrus ait: Nõ enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirãte locuti sunt sancti dei homines. Et Paulus ait: Omnis scriptura diuinitus inspirata. Si spi-
2. Tim. 3. ritus sanctus in Prophetis & Apostolis loquitur, & omnis talis scriptura diuinitus inspirata est, ergo spiritus sanctus Deus est. Spiritus sanctus vbique est, vt pater,
Psal. 138. quod manifestè ostẽdit Propheta dicens: Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiã? si ascendero in cœlũ, tu illic es, &c. Multa alia similia ex scriptura sacra diligẽs lector colligere potest. Sed iam audiamus ecclesiæ
Concilium Constantinopol. definitionẽ. Concilium Constãtinopolitanum. 150. episcoporũ sub Theodosio maiore & Damaso papa, damnata hæresi Macedoniana, talem protulit fidem: Credimus in vnum Deum patrẽ omnipotentem, factorẽ cœli & terræ, &c. Sequitur: Credimus in spiritũ sanctum dominum & viuificatorẽ ex patre procedentẽ, cum patre & filio adorandum & conglorificãdum, qui loquutus est per Prophetas. Eãdem fidem docuit Ephesinum concilium, eandem amplectitur concilium Chalcedonense, eandem recepit conciliũ Lateranense sub Innocentio papa huius nominis tertio celebratũ, cuius definitio habetur in libro Epistolarum decretaliũ, titulo de summa trinitate & fide catholica. Contra hanc hæresim scripsit Didymus Alexandrinus duos libros de spiritu sancto, quod op' B. Hieronymus latinitate donauit. Basilius aduersus Eunomiũ æddidit librum vnum. Beatus Ambrosius omnibus in hac parte copiosior est, qui

tribus libris de spiritu sancto ad Gratianum imperatorem æditis, strenuè pro fide catholica pugnat.

VNdecima hæresis ait spiritum sanctum esse animã mundi. Huius hęresis magister & doctor fuit Petrus Abailardus. Hoc enim impingit illi beatus Bernardus in quadam epistola ad Innocentium papã, quæ est ordine eius epistolarũ. 190. Hæc sententia inde dignoscitur esse hæretica, si animaduertimus illud commune atque notissimũ omnibus principiũ Omne totũ maius est sua parte. Quod non solum verũ est de maioritate (vt ita loquar) vel de excessu in magnitudine molis, sed etiam de excessu secundũ perfectionem, ita videlicet quòd oportet omne totum esse maius, hoc est perfectius qualibet sua parte seorsum sumpta. Quo fundamento iacto, facilè superędificabimus verã fidei doctrinam, quòd scilicet spiritus sanctus nec sit nec esse possit anima mundi, quia inde sequeretur spiritũ sanctum esse minorem mundo, quia pars mundi, cum sit anima eius. Sequitur etiam spiritũ sanctum esse mundi limitibus inclusum & circunscriptũ atque definitũ, quod tamen fateri aperta est blasphemia: quoniã (vt proximè cõuincimus) spiritus sanctus est Deus. At Deus nullius locorũ spaciis clauditur. Nõne cogitas quòd Deus excelsior cœlo sit, & super stellarũ verticẽ sublimetur? Cœlũ & cœli cœlorũ eum capere non possunt. Et qualiter capere possent cœli illũ qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Si ergo mundus non potest capere spiritũ sanctũ, non est possibile quòd spiritus sanctus sit anima mundi, quoniã omnis anima capitur ab eo corpore quod fouet & viuificat.

Petrus Abailar.

Iob. 22. 2. Par. 2. Esa. 40.

DVodecima hæresis est, quæ negat spiritũ sanctũ procedere à patre & filio. Hanc hæresim docuerunt & tutati sunt Græci per multas annorũ centurias, ita vt hæc fuerit vna ex præcipuis causis propter quas à Romana & catholica ecclesia diuisi sunt. Eundẽ errorẽ tenẽt Armeni. Dicunt enim spiritũ sãctũ à patre procedere, sed non à filio: adq; inde mouẽtur, quia in Euangelio solum inuenitur processus à patre, nunquam tamẽ ibi (vt dicunt) reperitur processus à filio. Et in sym-

Greci.

bolo Nicæno,& symbolo Constantinopolitano solum ibi ponitur processus à patre,in quibus nulla fit mētio de processione spiritus sancti à filio. Quapropter negāt spiritum sanctū à filio procedere. Sed ne in vacuū laboremus,de sola voce contendentes, quæramus quid intelligitur per hoc quod est procedere ab alio. Et ego nō possum aliud intelligere, quā esse ab alio productum, & deriuatum ab alio vt fluuius procedit à fonte, quia ab illo trahit originem suam, calor procedit ab igne,à quo productus est: lux procedit à sole,à quo generatur. Sic etiā filius procedit a patre,à quo genitus est. Spiritus sanctus procedit à patre & filio,quoniā ab vtroque productus est. Quòd si aliud illis significat procedere ab alio,quam produci ab illo,aut deriuari ab illo,tunc de voce cōtendimus, & ignoramus de qua re loquantur, Si verò nobiscū tentiūt de vocis significatione,aperte illis ostendemus ex sacris literis spiritum sanctū procedere à filio sicut à patre, quoniā producitur à filio sicut à patre. Hoc autē ita se habere, ipsa veritas nos docet,quæ apud Ioannem ait: Cum autem venerit ille spiritus veritatis,docebit vos omnē veritatem. Non enim loquetur à semetipso,sed quæcunque audiet, loquetur, &c. Quæ verba exponēs Didymus in secundo libro de spiritu sancto, ita ait: Non enim loquetur à semetipso, hoc est non sine me,& sine meo & patris arbitrio,quia inseparabilis à mea & patris est voluntate,quia non ex se est,sed ex patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit & loquitur,à patre & me illi est. Ego veritatem loquor,id est,inspiro quæ loquitur. Siquidem spiritus est veritatis. hæc Didymus. Quem,eo quod Græcus esset, libentius protulimus,vt fortè hac occasione eius expositio facilius à Græcis recipiatur. Quæ sequuntur apud Ioannē,magis adhuc nostrā fidē confirmāt. Ille(inquit de spiritu sancto Christus)me clarificabit,quia de meo accipiet,& annunciabit vobis. Omna quæcunque habet pater,mea sunt : propterea dixi, quia de meo accipiet,& annunciabit vobis. Quid est dicere,de meo accipiet? hoc est, sicut à me per productionem habet essentiam,ita & scientiam omnem. Sicut enim filius dixerat

Ioan.16.

alias se audiuisse à patre suo, ita nũc dicit spiritũ sanctũ audire abeo Quomodo autem audiat, declarat subdẽs, quia de meo accipiet, hoc est, quia de mea substantia & à me productus est, & producitur, & producetur. Quòd autẽ dixi à me illũ accepturũ, nõ miremini, quia sicut accipit à patre, ita accipit à me. Omnia enim quæ pater habet, mea sunt. Si ergo de substantia patris accipit, de mea oportet quòd accipiat. Si ergo de substãtia patris filius, certè non potest aliter esse quin ab illo procedat. Sed vt hanc nostrã interpretationẽ magis firmã & certam ipsis Græcis reddam: produco in mediũ ex eorum familia testẽ, fide dignũ, videlicet Cyrillũ qui libro vn decimo super Ioannẽ, cap. 1. prædicta Ioannis verba interpretans, hæc ait: Minime autem alicuius rei indiget spiritus naturaliter, vt accipere illi quod non habeat, opus sit: hoc enim credere impium est. Verum quoniã consubstantialis filio est, procedit que per eum, omnem eius habens virtutẽ, ideo ait: quia de meo accipiet. Sub sistere namque per se spiritum credimus, & id esse vere quod dicitur. Verũ quum insit in substãtia dei, & ex ea procedat, omnia quæ dei sunt, in seipso naturaliter habet. Non enim participatione, aut habitudine, nec vt alius à substantia dei: sed quemadmodum floris odor qualitatẽ eius naturalẽ olfactui offert, ita de deo & de spiritu sãcto intelliges, sublimius vim exẽpli accipiẽs. Nihil igitur detrahitur spiritui, quũ accipere à filio ei datur. Nam quũ per filium naturaliter procedat, vt proprius eius, cum omnibus, quæ absolute habet accipere dicit, quæ ipsius sunt. hæc Cyrillus. Quem, eo libentius produximus in testem aduersus Græcos, quod Græcus & ipse sit, & ideo illis minimè suspectus esse debet, imò valde æstimandus, & magna cum reuerentia multis nominibus ab illis recipiendus. Sed admoneo lectorem, ne præfata Cyrilli verba legens erret, putãs hoc aduerbium, naturaliter, quum dixit, Spiritum sanctum per filium naturaliter procedere, vsurpatum ab illo esse more scolasticorũ theologorum, qui illo semper vtuntur, ad significandum id quod est oppositum libero. Nam si iuxta hãc significationẽ caperetur, falsum esset

Cyrillus.

quod spiritus sanctus naturaliter procedit à filio, quia libere procedit, propterea quod per principium productionis liberum, hoc est, per voluntatem producitur à filio. Cyrillus autem illud aduerbium, naturaliter, vsurpauit pro necessario, ita vt velit dicere spiritum sanctũ necessario procedere à filio. Hoc autem verum esse, tota theologorũ scola fatetur, nec inde sequitur spiritum sanctũ non libere produci: quia libertas nõ opponitur necessitati, sed coactioni. Præterea spiritus sanctus etiã est spiritus filij, sicut spiritus patris, quod nõ diceretur nisi à filio procederet, sicut à patre. Paulus siquidem in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Qui autẽ spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et alibi: Misit Deus
Rom.8. spiritũ filij sui in corda vestra. Ecce hic vides nomina-
Gal.4. tum spiritũ sanctũ esse spiritũ filij, qui aliàs dicitur spiritus patris. Ex quo conuincitur vt à filio etiam sicut à patre procedat. Rursum, Spiritus sanctus mittitur à filio, sicut à patre: signum est ergo quòd etiam à filio si-
Ioan.16. cut à patre procedit. Filius siquidẽ ait: Si ego non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero mittam eum ad vos. Qui ergo à filio mittitur sicut à patre, fieri necesse est vt à filio sicut à patre procedat. Accedit ad hæc, quòd Athanasius in symbolo ait: Spiritus sanctus à patre & filio, nõ factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Et hic etiam Græcus est. Sed iam post hæc omnia audiamus ecclesiæ definitionem. Cõcilium
Concilium Lateran. Lateranense sub Innocẽtio papa huius nominis tertio celebratum, fidem suam per hæc verba protulit: Firmiter credimus & simpliciter confitemur, quòd vnus solus est verus Deus, æternus, immẽsus, & incommutabilis omnipotens, & incomprehẽsibilis, & ineffabilis, pater, & filius, & spiritus sanctus. Tres quidẽ personæ, sed vna essentia, substãtia seu natura simplex omnino. Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritus sanctus pariter ab vtroque, absq; initio semper ac sine fine. Pater generans, filius nascẽs, & spiritus sanctus procedẽs: consubstantiales, & eo omnipotentes, & coæterni, hæc cõciliũ Lateranense. Ex cuius fidei definitione omnes præfatæ hæreses quas de Deo & de personis eius exortas esse

narrauimus, prosternũtur. Hæc autem cõcilij fides habetur in volumine Epistolarum decretalium titulo de summa trinitate, & fide catholica. Et cõcilium Lugdunẽse sub Gregorio nono celebratum, expressius hãc fidẽ docuit, ita dicẽs: Fideli ac deuota professio fatemur & spiritus sanctus æternaliter ex patre & filio, nõ tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex vno principio, nõ duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit. Et paucis interpositis subiungit: Sed quia nõnulli propter irrefragabilis præmissæ veritatis ignorantiã in errores varios sunt prolapsi, nos huiusmodi erroribus viã precludere cupientes, hoc sacro approbãte cõcilio, dãnamus & reprobamus omnes qui negare presumpserint æternaliter spiritũ sanctũ ex patre & filio procedere, siue etiã temerario ausu asserere, & spiritus sãctus ex patre & filio tanquã ex duobus principiis, & nõ tanquã ex vno procedat. Hæc ex concilio Lugdunẽsi: & decretũ habetur in sexto libro Epistolarũ decretaliũ, titulo de summa trinitate & fide catholica. Verũ ne Græci horũ conciliorũ definitiones reiiciãt hac occasione & à Latinis celebrata fuerint, opus est alicuius cõcilij apud eos celebrati definitionẽ illis obiiciamus. Cõciliũ Ephesinũ, quod sub Theodosio iuniore celebratũ est, & tertia synodus appellatur, in epistola à toto concilio ad Nestoriũ missa, circa finem epistolæ sic ait. Quamuis enim in sua sit substantia spiritus eius, & intelligatur in persona proprietas iuxta id quod spiritus est, & non filius, attamen alienus ab illo non est. Nã spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est, vnde & ab isto similiter sicut ex Deo patre procedit. hæc ibi. Nec possunt calumniari dicentes hãc esse epistolam Cyrilli, & non concilij definitionẽ, quoniã vt patet, principiũ epistolæ sic habet: Religioso & Deo amabili consacerdoti Nestorio Cyrillus, & quicunq; sunt apud Ephesi synodũ. In qua inscriptione præpositus est Cyrillus, quoniã ex cõmissione Cęlestini papę in illo presidebat cõcilio. Quòd autem Græci dicunt Euangeliũ non ostendere processionem spiritus sancti à filio, iam ostendimus esse falsum: quia etsi ibi non explicetur sub nomine pro-

Concilium Lugdu.

cessionis, sub verbis tamen æquipollentibus satis declaratur. Concilium etiam Nicænum & Constantinopolitanũ & si dicant spiritum sanctũ procedere à patre, & taceant de filio, non tamen dicunt solum procedere à patre. Quid quod dicẽtes illum procedere à patre, hoc solo dicto testati sunt illũ processisse à filio quoniã (vt ait Boetius in libro de trinitate) exceptis relationibus oppositis, omnia quæ de vna personà dicuntur, diçũtur etiã de aliis. Cum ergo spiratio actiua non opponatur filiationi, sed solum spirationi passiuæ, quæ conuenit spiritui sancto, sequitur inde, vt cum dicitur spiritum sanctũ procedere à patre, intelligatur inde quòd etiam procedet à filio.

TErtia decima hęresis omnes personas diuinas impetit, & conuitiis afficit, quoniam ait potentiam esse propriam patris, non appropriatam: sapientiã filij, benignitatem spiritus sancti. Hunc errorẽ tribuit etiam Petro Abailardo sanctus Bernardus in illa epi. 190. quam sæpe iam citauimus. Hæc hæresis facilè cõuincitur, si primò supponamus rem illam non esse verè alicuius propriã, quæ pluribus conuenire dignoscitur. At cum constet ex sacris literis, potentiam, sapiẽtiam, & benignitatem, sicut omnia alia quæ ad se dicuntur, omnibus tribus personis conuenire, sequitur inde, vt nulli personæ aliqua illarum sit propria. Patrẽ ille fatetur potentem, sed audiat de filio dictũ esse. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et quum angelorum ministerio in gloriam ascendit, percontantibus aliquibus quis ille esset, alij respondẽt: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Et inter nomina quæ filio Dei tribuit Esaias, sunt ista, videlicet, Deus fortis, pater futuri seculi: quæ nõ ob aliã causam quã propter eius potẽtiã illi tribuũtur. Sed audi iã filij & spiritus sancti potentiã simul. Verbo domini (inquit Psaltes) cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Filij sapientiã cõcedit Petrus Abailardus: audiat ergo Paulum Deo patri tribuentẽ sapientiam. Is enim in calce epistolę ad Romanos ita ait: Cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christũ, cui honor & gloria

Petrus Abailar.

Ioan. 1.

Psa. 18.

Esa. 9.

Psal. 32.

in secula seculorum. De spiritu sancto ait ipsamet Sapientia discipulis suis, loquens: Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. At quomodo sapiens non est, qui potens est docere omnem veritatem? Et vt reliqua omittam, inter alia spiritus sancti dona Esaias enumerat sapiētiam, scientiam, *Esaie. 11.* & intellectum. Non potest ergo fieri, vt qui sapientiam & scientiam donat aliis, sapiens ipse non sit. Sola iam benignitas supereſt vt ostendatur communis tribus. Hanc cum Petrus Abailardus tribuat spiritui sancto, non est opus nisi vt ostendamus illam conuenire patri & filio. De patre ipsamet veritas testatur quòd benignus sit. Nam cum apud Lucam præcepisset vt benefaciamus iis qui oderunt nos, statim subdidit: Et eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. De filio autem Salomon testatur, qui de sapientia diuina, quę filius dei est, loquens, ita ait: Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, &c. sequitur: Suauis amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, &c. Si in sapiētia est spiritus benignus, quomodo ipsa benigna non erit? Sed expressius hoc nos docet Paulus, qui in epistola ad Titum ita dicit: Cum autē benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, &c. Colligamus autem ex his omnibus, nec potentiam esse propriam patris, nec sapientiam filij, nec benignitatem spiritus sancti, sed omnia quæ ad illos dicuntur, omnibus personis esse communia Dicūtur tamen appropriata, quia etsi sunt omnibus communia, habent tamen aliqualem cum vna persona conuenientiam & similitudinem: vt potentia etsi omnibus personis sit communis, dicitur tamen conuenire patri, quia ille est fons (vt Augustinus ait) totius deitatis, à quo reliquæ duæ personæ procedunt. Dicitur etiā filius sapiētia, quia etsi pater & spiritus sanctus sapiētes sint, tamen filius est genitus per intellectum patris, & est notitia quædam ab illo producta: & propter hanc similitudinem illi appropriatur sapientia, quæ omnibus est communis. Ad eundem modum solemus tribuere spiritui sancto bonitatem & amorem, quia spiritus sanctus *Luc. 6.* *Sap. 7.*

productus est à patre & filio per illorum voluntatem, & est amor ab ambobus productus. Propter hanc quũ illo conuenientiam illi tribuitur amor, quamuis omnibus sit communis. Huius hæresis non meminit Guido, sicut nec aliarum quas docuit Petrus Abailardus.

DIABOLVS.

Manich. Priscill. DE hac te est vnus Manichęorum & Priscillianistarum error, quo docent diabolum ex sua natura malum esse, nec posse esse bonum. Hæc hęresis etsi iam superius prostrata fuit quum de creatione & creaturis omnibus disputauimus, nihilominus tamen aduersus hunc non pigebit particularia adferre testimonia. Chri-
Ioan. 8. stus enim de diabolis, loquens ait: In veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Ex quo verbo patet eum creatum fuisse in veritate, sed per suam malitiam ab illa cecidisse. Nam si in ea nunq̃ fuisset, non dixisset inveritate nõ stetit, sed dixisset, nũquã in veritate fuit. Hoc autẽ alibi expressius docuit, dicẽs: Videbã Satanã sicut
Luc. 10. fulgur de cœlo cadẽtẽ. Qui ergo de cœlo cecidit, in cœlo fuisse necesse est, vbi nõ nisi boni existũt. Quod etiã clarius ostẽditur per illud ℣ ait diabolũ cecidisse vt fulgur: id quod ideo dictum esse cõstat, quia fulgur lucem in sua origine habet, quæ quum parum duret, & citò extinguantur, simul cum suo casu vertitur in tenebras. Sic etiam diabolus quum in luce gratiæ & claræ cognitionis à Deo creatus fuerit, parum in ea manẽs, de cœlo cecidit, & in tenebras detrusus est. Ideo ait: Videbam Sa-
Esa. 14. tanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Esaias etiam de eo sub nomine regis Babylonis ait: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Qui mane oriebaris dixit, propterea quòd in principio suæ fornica-
Ezech. 28. nis aut creationis lucem habuit. Ezechiel etiam propheta sub nomine regis Tyri de eo dixit: Tu signaculum similitudinis dei, plenus sapientia, & perfectus decore, in delitiis paradisi dei fuisti. Sequitur: Tu Cherub extẽtus & protegẽs, & posui te in mõte sancto Dei In medio lapidum igniforum ambulasti, perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inuentas est iniquitas in te. Ecce quam multis verbis declarat diabolũ

aliquandofuisse bonũ. Quòd si quis dicat verba illa solum ad regem Tyri esse referenda, quomodo illi conuenire potuit quod dixit, in deliciis paradisi dei fuisti? Et iterum: Posui te in monte sancto dei: Hic autẽ mons sanctus dei cœlum est, de quo per Prophetam dicitur: Mons dei, mons pinguis, mons in quo beneplacitũ est Deo habitare in eo. Et alia multa ibidem referuntur, quæ regi Tyri nequaquã conuenire possunt, prout annotat beatus Hieronymus in expositione Ezechielis. *Ibidem.* *Psal. 67.*

Præter hæc omnia scripturæ sacræ testimonia, est etiã aperta ecclesiæ definitio. Nam Leo papa huius nominis primus in epistola ad Toribium Astorigẽsem episcopum, in qua errores Priscillianistarum damnat, capite sexto hæc ait: Sexta annotatio indicat eos dicere quòd diabolus nunquam fuerit bonus, nec natura eius opificium dei sit, sed eum ex Chao & tenebris emersisse: quia scilicet nullum sui habeat autorem, sed omnis mali ipse sit principium atque substantia: cùm fides vera, quæ est catholica, omnium creaturarum sine spiritualium siue corporalium bonam confiteatur substantiam, & mali nullam esse naturam. Deus qui vniuersitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia malè vsus est, & in veritate non stetit, non in contrariam transiit substantiam, sed à summo bono, cui debuit adhærere, desciuit: sicut ipsi qui talia asserunt, à veris in falsa proruunt: & naturam in eo arguunt, in quo sponte delinquũt, ac pro sua voluntaria peruersitate damnantur. Quod vtique in ipsis malum erit, & ipsum malum non erit substantia, sed pœna substantiæ. Hactenus Leo papa vir quidem sanctus perinde ac doctus. Et concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, hæc ait: Diabolus enim & alij dæmones à Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali: homo verò diaboli suggestione peccauit. Hæc concilium. Quæ verba habentur in libro Decretalium, capite primo de Sũma Trinitate & fide catholica. Demum concilium Bracarense primum de hac re definit: quod in capite septimo

suorum decretorum ita ait: Si quis dicit diabolum non prius fuisse angelum bonum à Deo factum, nec Dei opificium fuisse naturá eius: sed dicis eum ex tenebris emersisse, non aliquem sui habere autorẽ, sed ipsum esse principium atque substantiam malam, sicut Manichæus & Priscillianus dixerunt, anathema sit. hæc concilium Braccarense. Quòd autem Manichæi pro se adducunt illud Christi de diabolo dictum: Ille homicida est ab initio, parum mouet: quoniam illud non sic accipiendum est, vt intelligamus diabolum initio suę creationis fuisse homicidam, quia tunc homo non erat quem occideret, vt homicida vocaretur: sed dicitur homicida ab initio conditionis humanæ, quando statim vt homo conditus est à Deo, diabolus illi mortem prophanauit.

Ioan. 8.

Origen.

SEcunda hæresis est Origenis, dicentis diabolũ aliquando liberãdum fore à pœnis inferni. Hoc enim illi impingit Augustinus in libro de hæresibus, capite quadragesimo tertio. Verum de hac iam superius cum de beatitudine ageremus, disputauimus. Ibi enim ostẽdimus & beatitudinem & pœnam inferni esse perpetuas, nec vnquam finem habituras. Et prẽter illa quę illic de omnibus damnatis dicta sunt, hanc hęresim peculiariter conuincit illud quod apud Matthæum veritas ait se hominibus malis in iudicio dicturum: Ite (inquit) maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius. Ex quibus verbis satis apertè constat diabolum sicut & homines malos pœna æterna forè puniendos.

TErtia hæresis est quæ asserit diaboli suggestiones in nobis fieri contactu lapidum, aut herbarum, prout illorum sagax malitia nouit singulis vitiis conuenire. Sed de hac nihil hoc loco dicere placuit, quoniam infrà aptiorem illi captabimus locum, videlicet in titulo, tentatio. Illo enim loco, iuuante Deo, de hac re disputabimus.

FINIS LIBRI QVINTI.

ECCLESIA.

HOC nomen Ecclesia, Græca vox est ἐκκλησία, Latinè autem idem sonat quod cœtus, aut cõgregatio, & solet capi pro ipsa hominũ congregatione: quæ significatio sæpissimè in sacris literis habetur. Aliquãdo etiam significat locum illum in quo populus congregatur, præcipuè locum in quo congregatur populus vt reddat laudes Deo, qui locus proprio vocabulo dicitur templum. Sic enim inuenimus in libro Iudith: Postea verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt petentes auxilium à Deo Israel. Quo loco (vt apertè constat) Ecclesiæ nomen ponitur pro ipso loco in quo cõgregatur populus. Verum hæc significatio rarior est in sacris literis. Hac ergo significatione omissa, (quoniam de rebus ad illam pertinentibus, infrà sub titulo Templi differemus) primam significationẽ pertractemus, de qua aliquas reperio hæreses. Prima est quæ asserit intra ecclesiam non esse bonos & malos, sed solos bonos ad illam pertinere asserit. Huius hæresis autor fuit Donatus qui dam, à quo Donatistæ appellati sunt. Hic Donatus (vt Aug. libr. de hæresibus. cap. 69. refert) è Numidia, quæ pars Aphricæ est, exiens, totam penè Aphricam suo errore infecit. Cuius erroris initiũ & causa fuit, quia Cæcilianus contra voluntatem Donati fuerat ordinatus ecclesiæ Carthaginẽsis episcopus. Cui Ceciliano crimina imponens, quæ probare non potuit, à iudicibus, qui optimè rem nouerunt, tanquãm impostor Donatus iudicatus est. Qui volẽs suam falsitatem pertinaci dissensione firmare, schisma in hæresim cõmutauit. Nam ab ecclesia se diuisit, dicens in sola Donati parte esse veram ecclesiam: in aliis autem partibus, quæ Cæciliano

Iudith.

Donatus.

fauebant, non esse ecclesiam, quia etsi ibi aliqui essent boni ex communione tamen malorum maculabantur, & ita ecclesia peribat. Hinc tandem Donatus, adiunctis sibi eiusdem factionis episcopis, Maioranum quendam apud Carthaginem ordinauit episcopum, post quem Donatus alius successit, tantæ doctrinæ & eloquentiæ, vt ab eo multi (vt Augustinus ait) putent fuisse vocatos Donatistas. Et hic secundus Donatus est ille de quo beatus Hieronymus in libro illustrium virorum facit mentionem, quamuis dicat ab illo Donatianos esse appellatos. Nam opuscula quæ Donatum scripsisse Arriano dogmati conuenientia refert Hieronymus, illa Augustin. huic secundo tribuit, à quo ait propter doctrinę eminentiam plerósque putasse Donatianos fuisse vocatos. Et in hac parte magis crediderim Augustino quòd Apher fuerit: quemadmodum Donatus, quapropter melius potuit rem agnoscere. Nec possum hic tacere quę hoc loco Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum de Donatistis loquens ait: Hic enim cum dixisset Donatū, primum videlicet (vt ex eius litera facilè est coniicere) fuisse tēporibus Constantij Imperatoris, & Iulij papæ (& id quidem bene, Platina illi fauente in vita Liberij papæ) postea subiungit, dicens: Cyprianum Carthaginensem episcopū scripsisse diuersos tractatus & epistolas aduersus hunc Donatum. Quis iam ferre poterit hominem totics in eundem lapidem offendentem? Cyprianus siquidem tempore Cornelij papæ fuit, & eodem die quo Cornelius Romæ, quamuis non eodem anno, Cyprianus Carthagine sub Valeriano & Galieno principibus (vt Hieronymus ait) passus est. A Cornelij autem passione vsque ad Iulium sub quo Donatus fuit, septuaginta aut plures anni interceserunt. Quî fit ergo, vt Cyprianus scribat aduersus Donatum, septuaginta annis ipso posterē? Et certè (ni memoria me fallit) in omnibus Cypriani operibus nulla est mentio de aliquo Donato, præter quam in secundo libro, cuius secunda epistola est ad quendam Donatum, in qua nec nomen hæreseos positum est, nec de hæresi vlla memoria, sed solum enarrat

Donato in illa epistola qualiter fuerit ex gentibus ad fidem Christi cōuersus: & mundi laqueos illi declarat: vt hac occasione cautum illum redderet. Verum hic bonus homo fortè legens epistolę solum titulum, putauit illum esse Donatum hæresiarcham, cum tamen constet esse alium hæretico vetustiorem. Ad hos Donatistas pertinent Rogatiani, à Rogato quodam dicti, de quibus mentionem facit Augustinus epistola 48. Ad hos etiam pertinent Circuncelliones, de quibus aliàs dicemus. Hunc errorem post multas annorum centurias sciscitauit ab inferis Ioannes Huss.: cui in eodem errore successit Ioannes de Rocksesana, qui concilio Basilien. astans (vt Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum refert) concilio obedire nolens recessit. Hunc eundem errorem vltimus omniū defendit Lutherus. Contra hunc errorem est illud Prophetę: Et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitā ab eo: tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecū dulces capiebas cibos, in domo dei ambulauimus cum consensu. Vides hic malum simul cum bono in domo dei. Domus autem dei, ecclesia est, quemadmodum Apostolus Paulus testatur, dicens: Hæc tibi scribo, sperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt scias quomodo oporteat in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei viui. Præterea Paulus Apostolus docet omnes fideles ad ecclesiam dei pertinere, qui in exordio prioris epistolæ ad Corinthios, sic ait: Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, & Sosthenes frater ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorum, & nostro, &c. Ex quibus verbis illud est annotandum, quod dixit, ecclesiæ Dei, non autem dicit huius, aut illius hominis, vt hæretici faciūt, qui ecclesiam Dei toto orbe terrarum diffusam, ad paruum ipsorum numerum coarctant, sed ecclesiam Dei appellauit. Sanctificatos eos dicit in Christo Iesu, quia per baptismū fuerant in Christo regenerati. Et tamen hos ipsos quos appellauit ecclesiā Dei, & sanctifi-

Rogatiani.
Circuncelliones.
Ioannes Huss.
Ioannes de Rocksesana.
Lutherus.
Psal. 54.
1. Tim. 3.
1. Cor. 1.

catos in Christo Iesu propter baptismum susceptum, in multis postmodum redarguit. Contentiones inter illos esse asserit, quibusdam dicentibus, Ego sum Pauli: aliis,
Ibidem 3. ego sum Cephæ. Cum enim (inquit) sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Est postmodum de fornicatione quosdam eorum reprehendit. Hos ergo quos de multis peccatis reprehendit, ecclesiã dei appellauit, quia sanctificati erant in Christo Iesu per baptismum. Et in 2. epist.
2. *Cor.* 1. ad Corinth. iterum illis scribens, vocat eos ecclesiam Dei, cum tamẽ eos postmodum arguat, & minetur illis nisi fecerint pœnitẽtiam. Rursum, Ecclesia est vnũ cor-
2. *Cor.* 13. pus, iuxta Paulũ, cuius corporis caput est Christus. Huius autem corporis membra sunt omnes fideles, è quibus qui iusti sunt, membra sunt viua & sana: qui autem peccatores, membra sunt mortua & putrida, in fine resecanda? Hoc autem ex ipsius Christi verbis patet, qui ait: Ego sum vitis, vos palmites. Et parum ante: Omnẽ palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Ad
Ioan. 15. uerte quòd non dixit, Palmitem non ferẽtem fructum esse iam sublatum, sed esse tollendum. Ex quo conuincitur fideles adhuc per veram fidem Christo coherere, qui ab eo tolerantur vsq; ad mortem, in quasi cum nullo fructu reperiuntur, resecãtur omnino tanquã membrum putridum. Deinde ipsamet veritas plurimis parabolis docuit, in ecclesiæ gremio contineri omnes fideles: Simile, inquit, est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congregãti: quam, cum impleta esset, edocentes, ac secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mitteut eos in caminum ignis. Ecce vides hic regnum cœlorum comparatum esse non multitudini bonorum piscium, sed sagenæ, quæ bonos & malos continet. At regnum cœlorum, de quo hic loquitur, cum constet non esse patriam cœlestem, quæ est ecclesia triumphans, sequitur quòd sit ecclesia militans, quæ aliquando est in cœlis regnatura. In illis etiam nuptiis, quibus comparatum est

regnum cœlorum, nónne inuẽtus est vnus non habens vestem nuptialem? Talem autem defectũ constat fuisse magnum scelus, quoniam propter illud ligatis manibus & pedibus iubetur mitti in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dẽtium. Ex decẽ virginibus quibus regnum cœlorum iterum comparatum est, quinq; erant fatuæ, quæ acceptis lãpadibus, non sumpserũt oleum secũ: & ideo tanquã fatuæ repulsæ sunt. Rursum, beatus Paulus in posteriore epist. ad Timotheũ ait: In magna autem domo non solũ sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, & fictilia, & quædã quidem in honorem, quædã autem in contumeliã. In contumeliam videlicet ea quę sunt fictilia. Magnam autem domum Apostolus appellat ecclesiam, quæ domus Dei est, in qua aurea vasa & argẽtea sunt iusti, fictilia autem sunt peccatores. Accedit ad hæc, quòd si ecclesia ex solis prædestinatis (vt Ioãnes Huss ait) coalesceret, & illi, iuxta eũdem, dãnari non possunt, nec membra diaboli esse, ecclesia ista non esset militãs dicenda, sed triũphans: quoniam sicut à deo prædestinati sunt, ita apud deũ, cui omnia sunt præsentia, triũphatores reputãtur. Satis enim triũphat, qui prædestinatus est. Nec minus Lutherum conuincit, id quod dominus Saluator noster circa fratrem in nos peccantem facere iussit: Si peccauerit (inquit ille) in tẽ frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solũ. Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Si autẽ te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testiũ stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autẽ ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ecce vides peccantem in nos fratrem, ad Ecclesiam pertinere, membrúmque aliquod illius esse. Nam alioqui non præciperetur vt peccatum illius denũciaretur Ecclesiæ, ab illa corrigendum: neque Ecclesia illum aut corripere quomodolibet punire posset. Quia si non est membrum ecclesiæ, neque ad illam pertinet, nullam in illo Ecclesia habebit potestatem. Dicetur nanque illi id quod Paulus ait: Quis tu es qui iudicas seruum alienũ? Oportet igitur fateri, iuxta istorum hæreticorum sen-

Matt.22.
Ibid.25.
2.Tim.2.
Matt.18.

Rom. 2. tentiam, vt quisquis mortaliter peccauerit, fit eo ipso extra Ecclesiæ potestatem & iurisdictionem constitutus. Hoc autem concedere quàm sit absurdum, & à vera fide alienum, nemo est vir doctus qui hoc apertè non videat. Accedit ad hæc, quòd si ex solis iustis (vt isti hæretici docent) constat Ecclesia catholica, oportet necessariò fateri Ecclesiam esse inuisibilē, vtpote in solo spiritu, qui videri non potest, consistentem. Nemo enim potest agnoscere omnes qui verè sunt iusti, & qui sunt peccatores. Nam in his iudicandis atque discernendis sæpe homines falluntur, iustos pro iniustis, & iniustos pro iustis iudicantes. Causa huius deceptionis est quia homines non intuentur cor, in quo bonitas aut malitia residet, sed ea sola vident quæ foris patent. Si Ecclesiam inuisibilē esse concedunt, quomodo fratrem in nos peccantem & audire nolentem, denunciabimus Ecclesiæ? Quomodo in rebus dubiis Ecclesiam consulemus, si illam non videmus? Qualiter Ecclesiæ monitis aut præceptis obtemperabimus, si quæ sit Ecclesia, agnoscere non possumus? oportet certè Ecclesiam visibilem esse, vt illam adire, consulere, venerari, & illius præceptis obedire possimus. Sed de hac re abunde supra lib. primo disputauimus. Quo loco multis sacræ scripturę testimoniis, multísq; vrgentissimis rationibus ostendimus Ecclesiam militantem visibilem esse omnibúsque conspicuam, ideo non est opus nūc aliquid inde repetere. Denique in arca Noé, quæ typum gessit huius Ecclesiæ inferioris, quoniam in mari huius seculi ambulās, quamuis iactata multis fluctibus, nunquam tamen submergetur: in illa, inquam, animalia immunda simul reperiuntur cum mūdis. In ista ergo Ecclesia inferiori, quæ hic militat, omnes reperiūtur: soli infideles extra illam sunt: omnes qui fidem orthodoxam firmiter tenent, in illa continentur. Quòd si qui inter eos peccatores sunt. Ecclesia eos tolerat, vsque ad littus maris, hoc est vsque ad finem seculi, & tunc fiet separatio per ministerium angelorum, qui bonos pisces, id est, bonos homines reponent in vasa sua, id est, in loca illis à Deo præparata: malos autem mittent in caminum ignis, vbi erit fle-

tus,& ſtridor dentium. Qua ſe paratione facta,accipiet eam vir ſuus Chriſtus glorioſam non habentem maculam aut rugam,aut aliquid huiuſmodi, ſed ſanctam & immaculatam Ante hāc etiam ſeparationem opere cōplendam,nos mente & ſola cogitatione malos à bonis ſeparantes,vocamus nunc Eccleſiam immaculatam,columbam ſine felle,talem videlicet eam nunc conſiderantes,qualis poſtmodum eſt futura:non quòd per hoc bonos à malis ſeparamus, quoniam talis ſeparatio in littore maris,hoc eſt in fine ſeculi faciē da eſt. Nam illud quod dicit Apoſtolus:Eccleſiam videlicet eſſe ſine macula & ſine ruga,beatus Hieronymus dicit in futuro ſeculo eſſe complendum. Is enim exponens triceſimum primum caput Hieremiæ in fine capituli ſic ait: Vidi quāta habeat loca Eccleſiā,& quomodo illud Apoſtolicum,vt ſit ſine macula & ruga,in futuro & in cœleſtibus ſeruetur. Audis angelos,audis ſcabiem,audis ruinas & cineres, & regionem mortis & tenebrarū, & de tua virtute & impeccantia gloriaris?hęc Hieronymus: Quòd verò Donatiſtæ & Rogatiſtæ dicunt bonos ex communione malorum inquinari,& ob hoc dicebant malos non pertinere ad Eccleſiam,nec eſſe in eam recipiendos, ne ex eorum communione boni inficerentur:hoc apertiſſimè conuincitur per illud dictum Chriſti quod Apoſtolis ſuis ait: Vos mundi eſtis,ſed nō omnes. Sciebat enim quiſnā eſſet qui traderet eum propter ea dixit,nō eſtis mundi omnes. Vides hic Iudam mixtum cum apoſtolis, & tamen eius malitia nihil eis nocuit,quia cum ille dicatur immundus,alios tamē Chriſtus dixit eſſe mundos. Quòd autem Iudas communionem ſacramenti cū aliis acceperit, infrà cum de Euchariſtia agemus,Deo duce probabimus. Propterea,dominus per Ezechielem prophetam ait:Et erunt in montibus quaſi columbæ conualliū & omnes trepidi, vnuſquiſque in iniquitate ſua. Sua dixit,nō alterius. Et Paulus de præmio tam bonis quā malis reddēdo loquens, ait : Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti,vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit,ſiue bonum ſiue malū. Propria dixit,non autem

Ephes. 5.

Ioan. 13.

Ezec. 7.

2. Cor. 5. Galat. 6.

aliena. Et alibi: Vnusquisque onus suũ portabit. Suũ dixit. Et iterum de indigne sumentibus corpus domini ait: Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sibi, inquam, dixit, non aliis. Et Ioannes in Apocalypsi: Iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris, secundum opera eorum. Secundum opera eorum dixit, nõ secundũ opera aliorũ. Præter hæc omnia tam clara scripturæ testimonia extat aduersus primam erroris partem Ecclesiæ vniuersalis definitio. Nam inter articulos Ioannis Huss in Constantiensi concilio sessione quinta decima condẽnatos, plures sunt ad hanc rem pertinentes. Tertius enim articulus sic ait: Præsciti non sunt partes Ecclesiæ, cũ nulla pars eius ab ea finaliter excidat, eo quòd prædestinationis charitas qua ipsa ligatur, non excidit. Articulis quintus sic dicit: Præscitus etsi aliquando sit in gratia secundũ præsentẽ iustitiã, tamen nunquũ est pars sanctę Ecclesię. Et vicesimus quartus articulus eiusdẽ est iste. Gratia prædestinationis est vinculum quo corpus Ecclesiæ, & quolibet eius membrum iungitur ipsi capiti in solubiliter. Qui articuli simul cum aliis eiusdẽ Ioannis Huss vnà super omnes lata sententia in concilio Cõstantiensi condẽnati sunt. Contra hunc errorem, præter Augustinũ, non agnosco aliũ scriptorẽ. Is enim plures de hac re ędidit tractatus. Vnus ad Vincentiũ Donatistã, & est in numero epistolarũ suarũ, epistola quadragesima octaua. Alter contra Fulgentiũ Donatistã, & in hoc magis disputat contra illam secundã partẽ erroris quo Donatistæ docent bonos maculari ex cõmunione malorum. Alius tractatus eiusdẽ & hic præcipuus est contra epistolã Petiliadi, in qno acriter pugnat pro vnitate Ecclesiæ toto orbe diffusæ. De istis duobus erroribus Donatistarũ Guido nõ fecit vllã mentionẽ, quãuis de Donatistis differit: Et miror, cum Augustinus illos tribuat Donatistis, quẽ Guido semper sequitur.

Apoc.20.

Concilium Constant.

Ioannes de Vvessalia.

SEcundus error est, qui docet Ecclesiã errare posse. Hunc errorem docuit (vt cathalogus hæreticorum ait) quidam Ioannes de Vvessalia tẽpore Frederici im-

peratoris huius nominis tertij, qui propter hunc errorem & alios Moguntiæ damnatus fuit, & eius libri cõbusti. Hic ergo Ioannes inter alios errores hunc vnum docuit, Ecclesiam videlicet errare posse, & aliquando errasse, nec tantã esse Ecclesię in definiẽdo certitudinẽ, vt errare non possit. Si de errore earũ rerum quæ fidẽ & bonos mores respiciunt, hic loquitur, constat eius doctrinam esse hæreticam, quam suprà iam expugnauimus, cum de conciliorũ autoritate disseruimus. Si autem loquatur de errore earum rerum, quæ nec fidem nec mores spectant, doctrina illius non est hæretica, quoniã certum est in talibus Ecclesiã posse errare. Nullum est enim periculũ, etiam si omnes quotquot sunt, sentirent, pertinacitèrque assererẽt Carolum Cæsarem huius nominis quintum Hispaniarũque regem eiusdem nominis primum, nunquam in Italia venisse, quãuis certò sciamus eum in pluribus Italię oppidis fuisse, & Bononiæ, quæ Italiæ ciuitas est, à Clemente papa huius nominis septimo imperij coronam suscepisse. Cùm tamen hæc res minimum ad salutem pertineat animarum, nullum esset inde salutis dispendium etiam si vniuersalis Ecclesia de hac re falleretur. Nam omnes catholici viri fatentur Ecclesiã posse falli in his maximè quæ non respiciunt ius, sed quæ solam rem gestam concernunt: vel (vt verbis magis vulgatis vtar) potest Ecclesia errare in his quę sunt facti, quemadmodũ contingit cum aliquis per verba futuri tẽporis contrahit cum aliqua muliere, quam postmodũ carnaliter agnouit sine vllo maritali affectu: quo facto, cum aliàs postea contrahit per verba præsentis temporis, vero (vt decet) maritali animo: in tali euentu Ecclesia iudicat istum esse alligatum priori fœminæ, & decernit eũ esse liberum & solutum à secunda, quia Ecclesia credit piè illum coisse cũ priore fœmina animo adimplendi & exequendi ꝙ prius pollicitus fuerat: quo casu vera esset vxor illius, vt Ecclesia sentit. Res tamẽ aliter se habuit, vt prius diximus. Ecclesia certò scit illam esse veram vxorẽ istius, in quam iste prius verum mariti animum concepit, & in hoc nunquam falletur. Quod autem in hanc aut illã

Li. 4. in tit. de consil.

animũ habuerit, Ecclesia non potest certò scire, & per consequens falli potest. An autẽ iste Ioãnes de Vvessalia de hoc an de illo errore docuerit, cum dixit Ecclesiã posse errare, mihi (vt ingenuè fatear) non est certum, quoniã bonus catalogus nõ expressit, neque ego apud alium inueni. Credo tamen quòd de primo errore senserit, & propterea meritò condemnatus fuit.

Valdenses Ioannes Vvicleph. Ioannes de Vvessalia

TErtia hæresis est, quæ Ecclesię potestatem minuit. Et huius erroris autores fuerunt Valdenses, siue pauperes de Lugduno. Quos secutus est postea Ioannes Vvicleph, dicens decretales epistolas esse apocryphas, & nullius momenti, & stultos vocat eos qui illis incũbunt. Hunc secutus est præfatus Ioãnes de Vvessalia, qui apertè docuit neque apostolos neque eorum successores prælatos Ecclesię habere à Christo autoritatem condendi canones seu leges. Eundẽ errorẽ hoc nostro seculo docet Lutherus. Si quis tamen adhũc errorẽ pertinere dicat illud q̃ alij docuerunt, obedientiã non esse præstandã summo pontifici, aut aliis quibuscunq; prælatis Ecclesiæ, tũc plures habebit hic error protectores. Pseupoapostoli dixerunt ipsos nõ subiici alicui nisi soli Christo, quemadmodum (inquiunt) apostoli soli Christo fuerunt subiecti. Begardorũ etiã & Beguinarũ hæresis fuit, q̃ homo in statu perfectionis existẽs, non tenetur alicui homini obedire. Horũ ergo hæreticorũ, videlicet Valdensiũ Pseudo apostolorũ & Begardorũ hæresis pestilentior est quàm Ioannis Vvicleph, & aliorum, quoniam illi etsi negent Ecclesiã posse condere leges & statuta ad quorũ obseruationẽ omnes homines teneantur, non tamen negant in vniuersum subditos debere obedientiam suis prælatis Cum ergo probauerimus Ecclesiã posse aliquid decernere & statuere cui omnes obedire teneãtur, & cuius transgressio sit lethalis, actum erit de omnibus his hæreticis. Pro hac re Salomon testimoniũ reddit, dicens. Cõserua fili mi præcepta patris tui: & ne dimittas legem matris tuæ: liga ea in corde tuo iugiter, & circũda guturi tuo. Quòd si hęc verba ad sola præcepta dei, qui & verus & solus est pater noster, dicas esse referenda, nõ obsisto. Verum dic

Lutherus.

Pseudoapostoli.

Begardi.

Beguinæ.

Prou. 6.

mihi, quæ est illa mater cuius legem docet non esse dimittendã? Hęc enim duo conuinxit & præcepta patris, & legem matris. Quibus verbis docuit præcepta Dei patris esse conseruanda: & præcepta Ecclesiæ matris nostræ, in qua per baptisma, quod in ea recepimus, renati sumus, non esse contemnenda. Et iterũ: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. Ecce hic patres dixit, non pater, vnde constat illa verba non posse de solis præceptis diuinis intelligi. Quòd si dicas verba fore interpretanda de patribus veteris testamenti, quibus permissa fuit à Deo potestas in re dubia decernẽdi: quare idẽ nõ dicetur de prælatis legis Euangelicæ? præsertim cum diuinus Psaltes dicat: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terrã. Et ipse Deus in Deuteronomio ait: Qui autẽ superbierit nolẽs obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel, cunctúsque populus audiẽs timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Quòd si tantũ valuit autoritas & potestas sacerdotis legis veteris, vt eius imperiũ nullus sine mortis periculo cõtẽnere auderet, quãto maior erit autoritas sacerdotis supremi in lege noua? Certè multò maior, cũ maius sit sacerdotiũ huius, quã sacerdotiũ illius. Verũ huic obiectioni respondẽtes, obiiciũt nobis Paulũ dicẽtẽ: Si spiritu ducemini, non estis sub lege. Et iterum: Empti estis precio magno, nolite fieri serui hominũ. Quibus verbis volũt nos esse per Christũ liberatos à lege Mosaica, quapropter aiunt non oportere amplius hominibus nos subiici. Sed hæc non ita se habẽt, quoniã etsi Christus nos liberauit à seruitute peccati, & à seruitute legis Mosaicæ, hoc est à iugo cęremoniarum & legitimorum, non tamen sustulito bedientiam prælatorum, imò strictius præcepit. Per illa autem verba Paulus nõ auertit subditos ab obediẽtia prælatorũ, quã aliàs apertissimè cõmendasse ostendemus, sed ab illa auertit seruitute, qua quisque illius se esse fatebatur, à quo baptizatus erat, quidã dicens: Ego sum Paul⁹: alius, ego sũ Apollo: atq; alius, ego sum Cephæ,

Prou. 22.

Psal. 44.

Deut. 17.

Galat. 5.

1. Cor. 7.

Mat.18. Christus enim solus pro nobis passus est, atque ideo totos nosipsos illi soli debemus. Sed dimisso testamento veteri, in quo multa adhuc exẽpla nobis suffragãtur accedamus ad nouũ, in quo veritas clarius lucet. Christus enim secretò peccantem, postquã semel correptus audire noluerit, ad Ecclesiæ iudicium deferri præcipit: & si eam non audierit, iubet reputari tanquã Ethnicum & publicanũ, hoc est, vt per excõmunicationem segregetur à cæterorũ consortio, vt vel sic erubescens resipiscat. Excõmunicatio autẽ non nisi pro crimine lethali, cóq; graui & cui est adiuncta pertinacia, infligitur. Cõstat ergo graue crimen esse Ecclesiæ inobedientiã, quæ tam graui pœna punitur. Verũ quia aliqui istorũ hæreticorũ (vt Lutherus) excõmunicationes irrident, ideo aliud proferamus testimoniũ. Discipulis suis Christus loquẽs, & in eis omnibus prælatis illorũ successoribus,

Luc.10. ait: Quivos audit me audit. Quivos spernit, me spernit. Qui autẽ me spernit, spernit & eũ q̃ misit me. Ex quib⁹ verbis colligimus obedientiã, quæ propter Deũ hominibus præstatur, nõ esse humanã seruitutẽ (vt Lutherus mentitur) sed esse dei seruitutem: quoniã ait: Qui vos audit, me audit. Colligitur etiã inobedientiam Ecclesiæ pro inobedientia Dei reputari apud ipsum Deũ. Et Paulus in prima ad Thessal. epistola ait: Scitis quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Et paucis inter iectis subdit: Itaque qui hæc spernit, non hominẽ spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum

1.Thess.4. in nobis. Hoc etiam Moses clarissimè docuit, cum populo Israel murmuranti aduersus eum & Aaron fratrẽ eius, dixit: Dabit vobis dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate, eò quòd audierit murmurationes vestras quibus murmurati estis cõtra eũ. Nos enim quid sumus? Nec cõtra nos est murmur vestrum, sed contra dominum. Ex quibus duobus locis scripturæ proximè citatis aperrè cõnincitur præcepta iusta præpositorũ non esse duntaxat humana dicenda, cùm vim suam & robur habeant à præcepto diuino, præsertim cum illorum contempores tanquam contemptores diuinorum præceptorum coram Deo reputentur. Præ-

Exod.11.

terea ipsa veritas iterum apud Matthęum ait: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisęi: quæcũque dixerint vobis, facite: secundum verò opera eorum, no lite facere. Vides hic obedientiam nobis iniunctam, & non solum aliquorum, sed omnium præceptorum. Quę cumque (inquid) dixerint vobis, facite. Quid est autem dicere, quæcumque? Nunquid facturi sumus scelera, si nobis præcipiantur? Absit. Per illa enim verba solum præcipitur nobis obedientia earum rerum quæ ad cathedram pertinent, hoc est earum rerum quæ ad facilio rem obseruantiam mandatorum dei conducunt, & viam aperiunt. De aliis autem præceptis quæ ab hac obseruatione præceptorum Dei homines auertunt dixit alibi ipsa veritas: Quare transgredimini præcepta Dei propter traditiones hominum? Et infrà: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Quibus verbis Christus reprehendit eas hominum traditiones quæ legi diuinæ aduersantur, & non (vt Lutherus somniat) omnes leges humanas. Rursum, Paulus in epistola ad Romanos ait: Omnis anima potestatibus sublimoribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi damnationem acquirunt. Et ad Titum scribens, ait: Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Et in epistola ad Hebræos: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilãt quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Et quòd de prælatis Ecclesiasticis loquatur, conuincitur per id quod in eodem capite ante præmiserat. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: Suam insuper autoritatem circa inobediẽtes declarat Paulus, cùm in priore epistola ad Corinthios ait: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis? Et in secunda epistola iterum: Ideo enim hæc absens scribo, vt non præsens diutius agam secũdum potestatẽ quam

Mat. 23.

Matt. 15.

Rom. 13.

Titum. 3.

Heb. 4.

1. Cor. 4.

2. Cor. 13.

dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destru ctionem. Et in secunda ad Thessalonicenses: Quòd si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Non est autem minor potestas in Ecclesiæ prælatis nũc quã nũc fuit: erit ergo obediẽdũ prelatis Ecclesię in his quę ad obseruationẽ legis diuinæ conducibilia esse noscuntur. Quid ergo impij Vvaldẽses, Pseudo apostoli, & Begardi, & Vviclephitæ, & Hussitæ oblatrant, & Ecclesiæ obedientiam contemnunt, cum tot scripturæ testimoniis sit confirmata? Verum Lutherus in hac parte eo truculentior bestia quę cautior, admittit Ecclesiæ obedientiam, sed negat eam dilatari posse vltra ea quę expresse in sacris literis habentur. Quòd si ad hunc modum oporteret fabulam ludere, periret omnis cultus, & tota Christianæ reipublicæ religiosa politia destrueretur, imò ipsa Christiana religio tota laberetur, cùm fides, quæ fundamentum est illius, eo ipso prorsus euerteretur. Diei dominicæ festiua solennitas non reperitur iniuncta in sacris literis, tamen Ecclesia præcipit diem dominicam obseruari. Neque hoc centenarium aut trecentenarium est inuentum (prout Lutherus & ei adhærentes obiicere solent) sed ab ipsis nascentis Ecclesiæ cunabulis prodiit, & hucusque à Christianis religiosè obseruatum est. Diuorum imagines esse venerãdas scriptura nunquam præcipit, & tamen septima synodus quæ in Nicæa fuit congregata, decreuit ab omnibus Christianis digna veneratione suscipi. Scripturæ sacræ nunquam iusserunt vt stantes & erecti audiamus Euãgelium cùm publicè legitur, aut quòd leuemus manus cùm corpus domini leuatur à sacerdote, aut quod tundamus pectora, aut quòd flectamus genua ante altare dum oramus, hæ inquam atque aliæ huiusmodi piæ cæremoniæ non sunt expressæ in sacris literis, earum tamen aliquas Ecclesia statuit, aliàs perpetua consuetudine obseruauit hucusque. Quæ omnes si sustollantur, quia scriptæ non sunt in sacro instrumento, statim infrà paucissimos dies ea, quam vocamus deuotionem, vel (vt melius dicam) sacrorum affectus periret. Nam

is cultus qui adhuc in Christianorum pectoribus viget quamuis minimus sit, his tamen cęremoniis fouetur & nutritur. Et nisi ad has compellerentur Christiani, citissimè aut nullus aut frigidissimus cultus Dei futurus esset. Verum & si hæc ita se habent minima tamen sunt ad ea quæ mox subiiciemus. Perpetuam siquidem virginitatem Mariæ nunquam sacræ literæ apertè expresserunt, non audeat ergo aliquis Mariam, Christi matrem, virginem iã appellare, eò quòd sacræ literæ illud non produnt. Nunquam sacræ literæ eandem sacratissimam virginem nomine matris Dei appellauerunt, sed solum matrem Christi, aut matrem Iesu eam nominant: malè ergo concilium Ephesinum contra Nestorium censuit eam theotocon, hoc est, matrem Dei verè & meritò esse nominandam. Si ad Lutheri gnomonem, quem nobis præscribit, essent omnia examinanda, nec dicemus patrem ingenitum esse, nec filium asseremus consubstantialem patri, quoniam nullum istorum in sacris literis expressè reperitur, sed ex quadam ratiocinatione infallibili ecclesia collegit, declarans ea quæ erant obscura, & eruens ea quæ erãt absconditа. Quòd si hoc in causa fidei statuere licuit, cur non etiã licebit eos mores statuere, qui ad obseruationẽ mãdatorũ Dei maximè conducũt? Nam de cęteris fatemur prælatos ecclesię nihil posse statuere quoniam (vt inquit Paulus) data est illis potestas in ædificationẽ, nõ in destructionem Deus siquidem præcepit nobis vt illum coleremus, nec tamen expressit quando: Ecclesia autem potestate sibi à Deo tradita, vtens, expressit, vt die dominico præcipuè missam audientes Deum coleremus. Præcepit etiam Deus ieiunium, nec id vno aut altero tantum loco dixit, sed ferè innumeris, nunquam tamen expressit diem ieiunij: quapropter ne tale ieiunium perpetuò sine eiusdẽ obseruatione præteriret, eò quòd nulla certa esset signata dies, Ecclesia expressit dies quibus ieiunãdum est. Præcepta ergo Ecclesiæ expressiua & declaratiua sunt mandatorum Dei, & quę viam parant ad obseruationem præceptorem diuinorum. Et ita in Ecclesia illa sua præcepta statuẽs, nõ

aliud ſtatuit quàm Deus (vt Luther illi impingit) ſed eadem ſtatuit quæ Deus, cum illa quæ decernit, tendũt ad clariorem intellectum & faciliorem obſeruationem
1.Cor.11. mandatorum Dei. Cùm enim Paulus nonnulla ſtatuiſſet quæ in ſcripturis antea non erant expreſſa, ſtatim ſubiunxit. Si quis videtur propheta eſſe aut ſpiritualis cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia domini ſunt mandata. Præterea idẽ Apoſtolus decernit virum fidelem debere permanere cum vxore infideli, & fidelem vxorem cum viro infideli, ſi alter coniugum infidelis nullam incommodum inferat fidei alterius, & velit cum altero fideli permanere: & ſi diſceſſerit nolens cum fideli habitare, diſcedat fideli manente libero ad ſuſceptionem alterius. Et tamen cum hæc ſtatuit aut decernit Paulus fatetur nunquam dominum hoc dixiſſe. Nam hoc daturus decretum præmiſit, dicens: Dico ego, non dominus. Rurſum, idem Apoſtolus præcepit mulierem, velato capite orare, viros autem capite nudato, quod tamẽ nulla ante ſcriptura expreſſerat. Quia tamẽ ſpiritu prophetico vidit aliquos futuros qui prælatorum ſtatuta damnarent, poſtquam præceptum illud dedit, ſubdidit: Si quis autem videtur contentioſus eſſet, nos talem cõ ſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. Deinde cum contentio exorta eſſet an in lege Euangelica obligarentur homines ad obſeruationem legitimorum in veteri lege præceptorum, deuoluta eſt cauſa ad Apoſtolos & ſeniores, qui erant in Hieruſalem, qui habito
Act.15. maturũ (vt decebat) conſilio, & re prius anxiè examinata, talem protulere ſententiam. Viſum eſt ſpiritui ſancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorum, & ſanguine & ſuffocato, & fornicatione: à quibus cuſtodientes vos bene agetis. Hęc quatuor quę Apoſtoli decreuerunt eſſe neceſſaria, certum eſt non eſſe nobis in lege Euangelica à Deo iuncta, imó nec iã ſunt neceſſaria omnia illa. Verum Apoſtoli metuentes ne hac occaſione Iudæorum & Gentilium communio impediretur, ne etiam hac occaſione aliqui ex Iudæis auerterentur à ſuſceptione legis Euangelicæ, inhibue-

runt

runt illa quatuor pro illo tempore, vt facilius Ecclesia ex gentibus & Iudæis coalesceret. Ecce Apostoli statuerunt quæ nec in scriptura reperiebantur expresse, nec à Deo vnquam audiuerant. Quid ergo? Detrudemus Ecclesiam in tales angustias, aut concludemus eam intra tam strictos limites, vt dicamus eam nunc minoris esse potestatis ad aliud statuēdum quod non exprimatur in sacris literis, quam tunc fuit? Si dicant Ecclesiam nunc non habere tantam potestatē quantam tunc, ostendant expresse per sacras literas clarissimè (vt nobis exigunt) dicentes Ecclesiæ potestatem esse nunc minorē, & Deum minuisse potestatem quam semel Ecclesiæ dederat: & si id ostēderint, meritò cedam. Cùm autem id ostendere non possint, cur volunt Ecclesiæ statuta intra limites scripturæ sacræ concludere, quæ olim talibus limitibus non sepiebantur? Potuissem hic plura sacrorum virorum testimonia adferre, sed vitandæ prolixitatis causa, omitto, cum etiam, quia hi contra quos nunc agimus, videlicet Vvicleph & Lutherus floccipendunt sanctorum quorumcunque virorum dicta. Sed præter hæc omnia tam clara testimonia, hæc hęreticorum assertio est iam in pluribus conciliis damnata. Nam inter octo errores Begardorum & Beguinarum, qui in concilio Viennēsi sub Clemēte quinto celebrato damnati sunt, tertius in ordine est quo aiūt illos qui sunt in statu perfectionis, & spiritu libertatis, non esse humanæ subiectos obedientiæ. Huius autem concilij decretum habetur in lib. Clementinarum constitutionum, titulo de hæreticis, cap. ad nostrum. Et concilium Constantiense condemnans in sessione octaua plures articulos Ioannis Vviclephi, hunc inter alios locauit, sub his verbis: Decretales epistolæ sunt apocryphę, & seducūt à Christi fide, & clerici sunt stulti qui studeant eis. Qui articulus simul cum aliis vnà super omnes lata sentētia damnatus est. Et in sessione quintadecima iterum condemnat idem concilium plures assertionis Ioannis Huss, inter quas hæc inuenitur sub his verbis: Obedientia Ecclesiastica est obedientia secundum adinuentionem sacerdotum Ecclesiæ, præter expressam autoritatem scri-

Concilium Viennense.

Concilium Constantiense.

pturæ. Dicamus ergo iuxta catholicam fidem, Ecclesiæ statuta non esse contemnenda, sed strictè obseruanda. An autem quemcunque transgressio illorum sit mortalis, non dissero: quoniam video quosdam, & non ex infima theologorum scholasticorum sorte, qui asserunt transgredientes præcepta Ecclesiæ, modo id non omittant ex contemptu, sed ex infirmitate quadam, aut fortè negligẽtia, non peccare mortaliter: alios autem scio docere oppositum. Cùm autem ego in hoc opere solam fidem pertractare statuerim: de opinionibus hominũ variè sentientium disputare nolo. Contra hanc hæresim scripsit Ioannes Roffensis episcopus in eo opere quod contra captiuitatem Babylonicam Lutheri ædidit, articulo. 27. Scripsit etiam Iodocus Clithouæus multo diffusius in suo Antiluthero, parte prima.

QVarta hæresis est quę docet Ecclesiam ipsam, hoc est Ecclesiasticos viros, non posse vlla diuitias possidere, nec agros, nec possessiones vllas, quia (vt dicunt) Apostoli, quibus primores ecclesiæ successerunt, pauperes fuere, nihil penitus possidentes. Huius hæresis primi inuentores (vt refert August. lib. de hęresibus, cap. 50.) fuerunt Vadiani siue Anthropomorphitæ: qui hac occasione ab Ecclesia separauerunt seipsos, quia dicebãt nõ licere episcopis diuitias possidere, quos tamẽ diuites esse videbant. Post istos multo tempore elapso surrexerunt Vvaldẽses, siue pauperes de Lugduno, qui (vt illis impingit Æneas Syluius lib. de origine Bohemorum ca. 35.) dixerunt sacerdotes pauperes esse debere, & sola cõtentos esse eleemosyna, Huius tamen erroris nõ meminit Guido cum hæreses Vvaldẽsium recenset. Eundem errorẽ docuit Marsilius Paduanus, vir quidem Ecclesiæ toti & Ecclesiasticis omnibus odiosè infensus. Vixit hic Marsilius sub Ioãne papa huius nominis xxij. & ab eodẽ dãnatus est. Vvaldenses imitatus est hoc loco, quẽadmodum alibi semper Ioãnes Vvicleph. Postremus omniũ Lutherus hoc nostro seculo eundem tutatur errorem, persuadẽs principibus vt bona Ecclesiæ diripiãt, quod & in multis Germaniæ superioris oppidis factum esse audiuimus. Huius hæresis fundamen

Anthropomorphitæ.
Vvaldẽses.
Marsilius Paduanus.
Ioannes Vvicleph.
Lutherus.

tum superius euertimus, cùm de apostolorum pauper tate disseruimus. Ibi enim docuimus ex sacra scriptura apostolos aliquid possedisse. Similiter suprà in titulo de decimis, ostendimus decimas ex iure diuino deberi sacerdotibus: è quibus decimis primã portionem capere potest sacerdos, & reseruare pro sibi necessariis, victu. s. & vestitu. Sed præter hæc omnia sunt adhuc alia specialia scripturæ testimonia. Sacerdotes enim legis veteris habuerunt possessiones & agros. Nã postquam populus Israel adeptus est terrã promissionis. Leuitica *Iosué 21.* tribus vnde sacerdotes sumebãtur, ex præcepto domini accepit ab illis tribubus quadraginta octo vrbes cũ suis suburbanis. Decimas etiam omnium terræ nascẽtium, & omnium pecudum recipiebãt Leuitæ. Cur hoc non licebit sacerdotibus nouæ legis, præcipuè cum non reperiatur hoc esse à Christo illis interdictum, quẽadmodum suprà docuimus cum de apostolorum paupertate disputauimus? Præterea Paulus Apostolus ad Timo- *1. Tim. 3.* theum scribẽs qualem oporteat episcopũ esse, inter cætera exigit ab eo hospitalitatem. At hospitalitas exerceri nequit ab eo qui facultates non habet, quas ministrare posit iis quos hospitio receperit. Dicit eriam ibidẽ Paulus oportere episcopum bene regere domũ suam, quoniam (inquit) is qui domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Ad bonũ autem domus præpositum spectat vt prouideat vxori & filiis quos habet, de victu & vestitu, & de illis rebus sine quibus hæc misera vita conseruari nequit. Hæc autem nullus sine facultatibus commodè exequi potest. Rursum, Pius papa & martyr in epistola Italicis directa, sic ait: Ad sedem apostolicam perlatũ est quòd sint inter vos contentiones & æmulationes, & prædia diuinis vsibus tradita quidam humanis applicant vsibus, & domino Deo cui tradita sunt, ea subtrahunt, vt suis vsibus inseruiãt. Quapropter ab omnibus illius vsurpationis contumelia depellẽda est, ne prædia vsibus secretorum cœlestium dicata à quibusdam irruentibus vexentur: quod si quisquam præsumpserit, velut sacrilegus habeatur, & sicut sacrilegus iudicetur. hæc Pius papa:

quem non possunt incusare quòd malus fuerit, cũ mar tyrio vitam finierit. Nec vt trecentenarium (quemadmodum facere solet Lutherus) possunt eum reiicere, quoniam decimus à Petro summus pontifex fuit. Quid ergo impius Lutherus suadere audet principibus, vt ecclesias diripiant atque spoliẽt? Nónne videt à papa sanctissimo velut sacrilegos esse iudicatos qui hoc faciũt? Huic papæ sanctissimo alius eiusdẽ farinæ homo subscribit, videlicet Vrbanus papa & martyr, qui de hac re tale ędidit decretum: videntes ergo sacerdotes summi, & alij, atque Leuitæ, & reliqui fideles plus vtilitatis posse adferre si hæreditates & agros, quos antè vendebant, Ecclesiis quibus prędidebant episcopi traderẽt, eò quòd ex sumptibus eorũ tam præsentibus quàm futuris temporibus plurima & elegantiora possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex precio eorum, cœperunt prædia & agros quos vendere solebant matricibus Ecclesiis tradere, & ex sumptibus eorum viuere. Ipsæ verò res in ditione singulorum parochiarum episcoporum, qui locum tenẽt apostolorum, erant & sunt vsque adhuc, & futuris semper debent esse temporibus. Ẽ quibus episcopi & fideles dispensatores eorum, omnibus communem vitam diligere volentibus ministrare cuncta necessaria debent, prout melius potuerint, vt nemo in eis egens inueniatur. hæc Vrbanus papa & martyr. Post vrbanum confirmauit eandem sententiam Lucius papa & martyr, qui in epistola ad episcopos Galliarum & Hispaniarum damnat rapiẽtes bona Ecclesiarum. Plura alia sacrorum virorum testimonia pro hac re potuissem adferre, quæ breuitatis causa omitto. Si quis tamen curiosus lector ea videre desiderat, legat librum decretorum duodecimũ, causa, quæstione prima, & in sequentibus quæstionibus, videlicet. 2. 3. 4. 5. in quibus locis multa huius rei testimonia Gratianus reposuit. Accedit ad hæc, quòd multi ex summis pontificibus relati sunt inter sanctos etiam ab eo tempore quo Ecclesia possedit diuitias. Et multorum conciliorum decreta sunt de bonis Ecclesiæ non alienandis, de œconomis Ecclesiæ Et concilium Chal-

Vrbanus.

cedonense, quod vnum est ex illis quatuor quæ beatus Gregorius fatetur se recipere velut sancta quatuor Euangelia, cap. 22. districtius inhibet clericis ne post mortem episcopi rapiant res ad eum pertinentes. Vnde patet, concilij autoritate esse permissam rerum proprietatem episcopis. Postremò ex pluribus assertionibus Ioannis Viclephi in concilio Constantiensi sessione octaua damnatis, aliquæ sunt quæ ad hanc rem pertinent. Decimus enim articulus sic ait: Contra scripturam sacram est quòd viri Ecclesiastici habeant possessiones. Tricesimus secũdus dicit: Ditare clerum est contra regulam Christi. Et in sequenti assertione ait: Siluester papa & Constantinus Imperator errauerunt Ecclesiam ditando. Et in sequenti assertione ait: Siluester papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt hæretici, eò quòd possessionem habent, & omnes consentientes eis, scilicet domini seculares, & cæteri laici. Hi omnes articuli simul condemnati sunt in illa sessione octaua concilij Constantiensis. Verum hic attendant domini Ecclesiastici, quòd quãuis illis liceat diuitias possidere, non tamen licet eas auarè custodire, aut indebitè expẽdere. De hac re scripsit Iodocus Clithouæus in eo opere quod ædidit pro declaratione veritatum definitarum in concilio Senonensi.

Concilium Chalcedonense.

Concilium Constant.

ELEEMOSYNA.

DE hac re est vnus error docẽs non licere eleemosynas tribuere fratribus mendicantibus. Huius erroris dux fuit Ioannes Vicleph, qui asseruit eum omnem esse ipso facto excommunicatum, qui eleemosynas fratribus contulerit. Ad cuius assertionem dupli ci mouetur ratione. Vna, quia ille omnem monachorũ ordinem damnat, & monachos vitam priuatam degentes asserit non esse de religione Christiana. Et sanctos viros qui diuersos monachorum ordines instituerunt, peccasse in hoc dicit, & nisi de hoc eos pœnituerit, contendit eos esse damnatos. Altera ratio qua mouetur est, quia omnem mendicitatem dicit esse fratribus illicitam, quoniam (vt ait) fratres per labores manuum debent victum acquirere, & non per mendicitatem. Ita-

Vicleph.

que iste Vvicleph vt vnum protegat errorem, alium ad fert aut pestilentiorem, aut æqualem, dignum quidem patella operculum. Monachatum, quem ille in vniuersum damnat, non est præsentis negocij nunc defendere: Infrà Deo duce longiorem suo loco faciemus disputationem. Quòd autem laborem manuum à monachis exigit vnde viuere debeant, non damno in vniuersum, nec etiã generaliter probo. Ego quidem etsi monachus sum, cum Euchitis aut Messalianis non sentio, qui dicebãt monachis omnem manuum laborẽ esse illicitum. Vellem enim quosdã manibus laborare, nec tamen omnes. Sed de hac re alibi disseremus sub hac inscriptione aut titulo, Labor. Mẽdicitatem, Deo adiutore, probabimus suo loco, cum de illa sub eius nomine disseremus, non solum esse licitam, verum etiam meritoriam. Sublatis igitur fundamentis quibus hæc impia Vviclephi assertio innititur, necessarium est vt ipsa corruat. Nam si monachatus licitus est, & monachis mendicare licet, aliis etiam licebit illis eleemosynam impendere. Hæc etiam assertio Vviclephi vna est ex illis. 45. quæ in octaua sessione concilij Constantiensis damnatæ sunt. Articulus enim eius vicesimus ibidem dãnatus, sic ait: Conferens eleemosynam fratribus, est excommunicatus eo facto. Quæ assertio simul cum quadraginta quatuor eiusdem Vviclephi, ibidem damnata est. Cum ergo Ecclesia huic liti finem imposuerit, non est quod nos de hac re amplius contendere debeamus.

Concilium Constant.

DE hac re nullum alium errorem reperi apud aliquem eorum qui de hæresibus scripserũt, aut hæreses recensuerunt. Verum beatus August. lib. 21. de ciuitate Dei, ca. 22. dicit se comperisse quosdam putantes eleemosynam tantæ esse virtutis, vt qui eam exercuerit, quãtumlibet criminosè & nefariè viuat, æternum tamen supplicium non sit habiturus: sed illis duntaxat dicebãt perpetuum supplicium esse destinatum, qui eleemosynas non fecerunt, aut facere contempserunt. Huius hæresis cum Augustinus nullum prodiderit autorem, ego illam hic omittere decreuerã: sed quia fortè in posterum (vt quotidie simile nostris demeritis

exigentibus experimur) aliquis exurget qui illam defendere conetur, mutaui sententiam, & illam huic operi intexui, sola narratione contentus. Ad eius siquidem confutationem apertissimum & efficacissimum est illud Pauli: Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autē non habuero, nihil mihi prodest. Si quis autem amplius de hac re videre optat, legat beatum Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 27. quo loco redarguit hunc errorem, quem supra 22. capite eiusdem libri narrauerat. *1. Cor. 13.*

EPISCOPVS.

DE hac re est vnus error quo docetur episcopum nō esse simplici sacerdote superiorem. Huius erroris autor fuit Aerius quidam, quamuis Philaster de illo loquens, nunquam hoc illi tribuit. Augustinus tamen in lib. de hæresibus cap. 53. de illo loquēs, ait: quòd dolens quia episcopus ordinari nō potuit in Arrianorum hæresim lapsus est, & alia plura addidit dogmata, quorū vnum fuit hoc, presbyterum videlicet ab episcopo nulla differentia debere discerni. Hunc eundē errorem post multos annos ab inferis suscitarunt Vvaldenses, dicētes nullum esse inter sacerdotes discrimen. His postea subscripsit Marsilius Paduanus. Vvaldenses (vt aliàs diximus) semper secutus est Ioannes Vvicleph, & omnes eorum errores tutatus est: quapropter vt sui similis esset, hunc etiā docere tentauit: quē erroré ex eodem fonte deduxit, ex quo Aerius. Nam Thomas Vvalden. in suo doctrinali fidei antiquæ, tomo. 1. li. 2. arti. 3. cap. 60. quo loco hanc rem ille pertractat, dicit Ioannē Vvicleph ambisse episcopatū Vigorienſem, quē tamē non fuit assecutus, & ideo cōtemnere cœpit, quòd prius anxiè desiderauerat. Hoc enim sæpissimè euenire experientia didicimus, vt qui non potest consequi quod maximè optat, ad contemptum illius rei & vilipendiū cōfugiat, vt vel hoc remedio, suo impotenti desiderio medeatur, & aliis persuadeat se parum optasse quod assecutus non fuit. Sic etiam quia Aerius & Vvicleph episcopatum assequi non potuerunt, illius dignitatem & eminentiæ gradum se contemnere simularunt. Ioanni *Aerius.* *Vvaldenſes* *Marſilius* *Paduanus.* *Ioannes* *Vvicleph.*

Vvicleph consentit Lutherus, qui in libello contra falsa nomina statutũ Ecclesiæ, hæc ait: Episcopi sunt indoctæ larvæ papales, quæ non solum ad veritatẽ opprimendam creatæ sunt, sicut & creator ipsorũ, ideo deleri debet episcoporũ regimẽ, & deuastari episcopatus. Et in lib. de captiuitate Babylonica iterũ ait: Omnes quot quot baptizati sumus, æqualiter sacerdotes sumus, & quilibet laicus potest Ecclesias consecrare, pueros confirmare, &c. hæc Lutherus. In quibus verbis non solum sacerdotes, sed etiam laicos dicit esse pares episcopis. Ante tamen quàm hãc hæresim oppugnare aggrediar, lectorem admonere decreui, ne videlicet existimet me sic his hæreticis in hac parte contradicere, vt sentiã episcopatũ esse alium ordinẽ à sacerdotio. Quod ideo præmonui, quia sunt aliqui sentiẽtes episcopatũ differre à sacerdotio, quemadmodũ sacerdotiũ à diaconatu, ita videlicet vt alius character imprimatur in episcopi ordinatione, ab illo qui impressus fuerat cũ fuit ordinatus sacerdos. Alij rursum docẽt, nec aliũ imprimi characterem, nec alium esse ordinẽ episcopi & sacerdotis, sed dicunt esse eiusdem ordinis diuersos gradus, ita vt intra eundem ordinẽ duo sint gradus, vnus altero ex sua primæua institutione superior. De quare non est meũ in presentiarũ definire: quoniã (vt aliàs sæpe statui) nõ hic hominum variè sentientium opiniones pertracto, sed solam catholicam fidem. Ideò hanc rem aliis discutiendam relinquo. Mei ergo propositi est, solum ostẽdere, inter episcopum & sacerdotem esse aliquod discrimen, non quòd à Cæsare (vt Ioannes Vvicleph murmurat) emanauerit, sed quod ab ipso Christo & eius apostolis processerit, ita vt episcopus ab ipsa diuina institutione sit alio simplice sacerdote dignitate superior. Hoc autem sic conuincimus. Oportet enim vmbram similem esse corpori, & figuram veritati. Omnia autem quæ in veteri testamento præcesserunt, figuræ quædam fuerũt eorum quæ in lege noua futura erant, Paulo testante, qui ait: Omnia in figura contingebant illis. At in lege veteri distinctio fuit sacerdotum. Nam Aarõ summus
1. Cor. 10. fuit sacerdos, filij autem eius minores sacerdotes. Sum

mus sacerdos distincta habebat ornamenta à minoribus. Summus sacerdos intrabat in sancta sanctorũ, & aliis sacerdotibus non erat licitum, vt patet ex libro Leuitici, & ex epistola Pauli ad Hebræos. Ad solũ summũ sacerdotem pertinebat celebrare festum expiationis, vt patet ex eisdem locis. Cum ergo tam latum præcesserit in lege veteri inter sacerdotes discrimem, conicimus inde vt diuersum etiam in lege noua sacerdotium fuerit à Christo institutum. Hoc etiam nostrum argumentum confirmatur autoritate Leonis Papæ, qui in epistola. 66. quæ est ad vniuersos Germanię atque Galliæ ecclesiarũ episcopos, sic ait: In diuinis enim literis præcipiente domino solus Moyses in tabernaculo Dei erexit altare, solus ipse vnxit, qui vtique summus Dei sacerdos erat, sicut scriptũ est de eo: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius. Ideóque id quod tãtum facere principibus sacerdotum iussum est, quorũ typũ Moyses & Aaron tenuerunt, omnino decretum est vt episcopi vel presbyteri, qui filiorũ Aaron gestant figurã, arripere nõ præsumant. hæc Leo papa. Præterea Paulus ad Titum scribẽs, ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & cõstituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Hoc loco beatus Paulus nomine presbyterorum intellexit episcopos, quoniam (vt Theophilactus admonet, & ante illum Chrysostomus) nolebat Paulus vniuersam insulã videlicet Cretã vni episcopo demãdari, potissimũ cum adeó magna fuisse dicatur, vt cẽtũ oppida munita habuerit. Ideo Tito scribit vt vnicuique vrbi proprium præficiat presbyterum, hoc est episcopum, credẽs hoc modo populum melius fore curandum. Præter hoc etiam ipsa literæ series hoc conuincit. Nam cum præcepisset presbiterorũ ordinationem, subiungẽs postea qualis debeat esse is qui ordinatus est, tunc iam expressit episcopi nomen, quo argumento conuincitur eundem appellare episcopum, quẽ prius appellauerat presbyterũ. Hoc iam semel in posterum dictum sit. Episcopus ergo (vt ad scopum conuertamur) presbyteros ordinat: simplex autẽ sacerdos hoc non potest, quemadmodum infrà cum de sacerdotibus

Leo papa

Psal. 98.

Cap. 1.

agemus, Deo fauente ostendemus. Non est ergo prorsus idem episcopus & presbyter. Rursum, si ex diuina ordinatione idem est omnino presbyter & episcopus, sequitur inde, vt quemadmodum episcopus presbyteros ordinat, ita è cõuerso presbyter possit ordinare episcopos: quod nunquam factũ esse legimus: quoniã etsi
1.Tim.4. Paulus dicat Timotheo scribens: noli negligere gratiã quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cũ impositione manuũ presbyteri: Chrysostomus tamen & Theophylactus & reliqui exponunt de episcopo, hoc adiiciens Chrysostomus, quod presbyteri episcopum non inthronizabant. Deinde episcopi sunt successores apostolorum, & eorum locum tenent, alij autem clerici in locum. 70. discipulorum subrogati sunt. At nullus dubitat, quod & ipse Vvicleph concessit, vt testatur Thomas Vvalden. apostolos videlicet singulari quadã prærogatiua fuisse superiores meritò & dignitate cæteris discipulis. Quòd autem apostolorũ successores sint episcopi, reliquorum verò discipulorum alij sacerdotes, hoc Vvicleph negat, sed dicit sacerdotes omnes succedere apostolis, & diaconos reliquis discipulis. Quare ipse inde concludit omnes sacerdotes esse pares. Vt ergo suo telo configamus eum, hoc totis viribus est annittendum, vt ostendamus omnium testimonio, episcopos solos esse apostolorum successores, sacerdotes verò & reliquos clericos esse successores discipulorum. Addidi de reliquis clericis, quia video aliquos putantes solos sacerdotes subrogatos esse in locum discipulorũ, quòd
Act.6. non ita se habere conuincitur ex eo quòd Philippus diaconus è numero discipulorum fuit, & Stephanus, & alij diaconi. Omissis igitur his recentioribus, quibus non tanta fides debetur, primus omnium testimonium
Beda. pro nobis dicat Beda, qui lib. 3. super Lucam cap. 15. sic ait: Sicut duodecim apostolos formam episcoporũ exhibere simul & demonstrare nemo est qui dubitet, sic & hos. 70 figuram presbyterorum, id est secundi ordinis sacerdotum gessisse, sciendum est: tametsi primis Ecclesiæ temporibus, vt apostolica scriptura testis est, vtrique presbyteri, vtrique vocabantur episcopi, quo-

rum vnum scientiæ maturitatem,aliud industriam curiæ pastoralis significat.hæc Beda.Eandem sententiam profert Isidorus in quodam sermone in synodo habito, ita dicēs:Presbyteri quippe successores & vicarij sunt. 70.discipulorū,qui præcedebant Dominū Iesum Christum in omnem ciuitatem,& locum quò erat ipse venturus. Ita presbyteri,quia adiutores sunt episcoporum, rudes populos initiant,baptizandos vnitati Ecclesiæ incorporant,in omnibus sacramētis vsque ad manus impositionem populo Dei ministrant.Episcopi verò successores sunt Apostolorum.hæc Isidorus.Et beatus Damasus in epistola de coepiscopis, quos solum sacerdotes esse decernit, postquam dixerat eos non posse confirmationis sacramentū ministrare,ita dicit:Quòd autem solis apostolis eorumque successoribus proprij sit officij tradere spiritum sanctum,liber Actuum Apostolorum docet, præsertim cum nullus ex. 70. discipulis, quorum isti in Ecclesia speciem gerunt,legatur donum sancti spiritus per manuum impositionem (vt prædictum est)tradidisse.hæc Damasus.Vides iam tres illustres viros pro nobis dedisse testimoniū,qui omnes fatētur episcopos successores esse apostolorum, presbyteros verò locum tenere discipulorū.Sed quò res firmior reddatur, plures adhuc pro hac re testes adhibeamus. Vrbanus papa & martyr in epistola de cōmuni vita & oblatione fideliū,loquēs de rebus Ecclesiæ assignatis,à quibus dispensari debeant,sic ait:Ipsæ verò res in ditione singulorū parochiarū episcoporū,qui locum tenent Apostolorū,erant,& sunt vsque adhuc, & futuris semper debent esse temporibus . hæc vrbanus papa. Quibus verbis satis apertè dixit episcopos successores esse Apostolorum, nulla presbyterorum habita mentione. Anacletus papa & martyr, qui quartus à beato Petro apostolo ecclesiæ catholicæ præfuit,in epistola de patriarchis & primatibus ac reliquis episcopis, ita ait:Sacerdotū fratres ordo bipartitus est,& sicut dominus illum cōstituit,à nullo debet perturbari.Scitis autē à domino apostolos esse electos & constitutos,& postea per diuersas prouincias ad prædicandum dispersos. Cùm

Isidorus.

Damasus.

Act.8.

Vrbanus papa.

verò messis cœpisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adiumentũ. 70. eligi præcepit discipulos. Episcopi verò, domini apostolorũ: presbyteri quo-
Anacletus que. 70. discipulorum locum tenent. hæc Anacletus papa & martyr. In quibus verbis id aduertendũ maximè est, quod ait dominum instituisse bipartitum sacerdotum ordinẽ. Huic Anacleto soli magis crediderim quã
Hieron. mille Viclephitis, imò magis quàm Hieronymo aut Augustino, aut cuiuis alij recentiori quantũlibet sancto & docto. Nam præter vitæ sanctitatem, quam martyriũ maximè cõmendat, beatòs apostolos vidit, & (vt
Tit. 1. ipse in principio epistolæ quodammodo citauimus te statuit) à beato Petro apostolo fuit presbyter ordinatus Vnde credendũ est illum veram apostolorũ mentẽ penetrasse, & illorũ spiritum tenuisse. Et vt aliquid vltra addamus, beatus Augustinus lib. de hæresibus cap. 53. Aerij errores enumerans, hũc inter illos recẽser, quòd videlicet presbyteros pares episcopis fecerit. Præter hæc omnia tot illustrium virorũ testimonia, illud maximè hoc nostrum propositũ roborat, quòd superius cũ de confirmatione ageremus, docuimus. Ibi enim ostendimus confirmationis sacramentũ non posse conferri ab aliquo tantum sacerdote, sed à solo episcopo, & hoc ex diuina institutione, & non ex ecclesiæ ordinatione. Si ergo confirmationem ministrat episcopus, & illam non potest alius presbyter ministrare, conuincitur inde vt non sit idem presbyter & episcopus. Sed his omnibus obiicit nobis Ioannes Vvicleph beatum Hieronymum qui super epistola ad Titum, exponens illum locũ: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, &c. ita ait: Idẽ ergo est presbyter, qui episcopus: & antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ, communi presbyterorum concilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquã verò vnusquisque eos quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretũ est, vt vnus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur. hæc Hieronymus. Cui obie-

ctioni respondet Thomas Vvalden. loco illo superius citato, verum esse quòd episcopi sint presbyteri. Nam hoc sentit Hierony. Quòd autem inter episcopum & presbyterum non sit aliqua distinctio, hoc non expressit. Sed re vera fallitur Thomas Vvalden. quoniam in toto illo decursu post verba proximè citata nihil aliud conatur Hierony. quam vt ostendat ex diuina institutione non esse differentiam inter episcopum & presbyterum, sed tale discrimen fuisse postea inuentum ad schismata tollenda. Et interpretatur Hieronymus dictum de superpositione episcoporum cæteris presbyteris ab ecclesia inuenta, debere intelligi de sola præsidentia in concilio, ita videlicet quòd toti communi cõcilio sacerdotum præsit vnus episcopus in ædendis canonibus, hoc non tam ex institutione diuina quàm ex humana cõsuetudine arbitratur euenire. Et de hac præsidentia dicit dictum Hiero. debere intelligi. Vtrum autem hæc expositio verum sensum Hieron. & verã eius meatem exprimat, ego nolo nunc discutere, sed lectori relinquo, qui locum illum Hiero. attentè (vt decet) legens facilè comprehendet satis alienam esse à mente Hieron. illam expositionem. Sed vt clarius pateat qualis fuerit Hieronymi de hac re sententia, videamus quid in dialogo Orthodoxi & Luciferiani dicat. Ibi enim circa medium dialogi, sub persona Orthodoxi de cõfirmationis sacramẽto disserens, ita loquitur: Quòd si hoc loco quæris quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui, disce hãc obseruationem ex ea autoritate descendere, quòd post ascensum domini spiritus sanctus ad apostolos descẽdit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius sacerdotis, quàm ad legis necessitatem. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus defluit, lugendi sunt qui in vinculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizate, ante domierunt, quàm ab episcopis in uiserentur. hæc ibi Hiero. Ex quibus verbis clarè patet illum sentire non esse ex necessitate legis quòd episco

pus solus per manus impositionem spiritum sanctum conferat, sed hoc esse ex ecclesiæ institutione ad honorem sacerdotij. Ideo aliter Hiero. testimonio respondere oportet. Sed antequam respondeam, percontari expedit Ioānem Viclephum, quare Hieronymi testimonio contra nos nunc pugner, cum alibi & Hiero. & omnes alios sacros doctores tam facile reiiciat & vilipendat? Aut ergo illum cum pro nobis citatur, recipiat, aut nullo pacto illum nobis obiiciat. Deide cur nobis obiicit vnum solum Hieronymum contra tot illustres viros sanctitate perinde ac doctrina insignes? Nunquid vnius Hiero. dictum præferre vult sententiæ tot clarissimorum virorum? Parum dixi, nunquid fortè toti Ecclesiæ catholicæ, aut concilio illam repręsentant, solum Hiero. præponet? Cōcilium siquidē Ispalēse secūdū (vt supra cū de cōfirmatione ageremus, ostēdimus) definit à solis episcopis posse cōfirmationē conferri, & (vt postea ostendemus) idem concilium censet presbyterum nullo modo posse aliū in presbyterum aut diaconū ordinare. Quòd si ordinare attentauerit, eius ordinationē decernit esse nullā, & esse necessariò iterādā ab episcopo, vt sic ordinatus possit aliquid exercere. At si ex institutione diuina illud posset bresbyter ministrare, quāuis peccaret contra ecclesiæ decretū faciens, nihilominus eius ordinatio esset valida, quēadmodum dici solet de clerico excommunicato cōficiente eucharistiam qui quāuis peccet sacramentum consecrans, nihilominus tamen rata & firma est eius consecratio. Cum ergo tam expressa sit concilij definitio, quis contra eam opponere audebit solius Hierony. sententiam? Ego certè doctrinam beati Hieron. summè extollo, eius sanctitatem maximè veneror, sic tamen, vt putem eum hominem fuisse, qui cum hic ageret, falli potuit: sic etiam vt eius sententiæ plurimorum catholicorum doctorum & pontificum, quales fuere Damasus, Vrbanus, Anacletus, decreta illi præferam. Nec mirū debet hoc esse alicui. Nam præter hoc quòd illi pontifices sancti fuerūt vt Hiero. & eorum aliqui martyrio clari, & omnes doctrina insignes, ipsemet Hieronymus illorum decretis

Concilium Ispalen.

libentiſsimus ſuam ſubiicit ſententiam, vt patet ex ali quot eius epiſtolis ad Damaſum papam. Nec etiam mi rari quiſquam debet, quòd beatus Hiero. vir alioqui do ctiſsimus ſic deceptus fuerit, quoniam quandoque bo nus dormittat Homerus. Quòd maximè euenire po tuit tunc, quãdo adhuc doctrina illa non fuerat in quæ ſtionem deducta, nec tunc eccleſia aliquid de ea defi nierat: quapropter potuit ſine vllo fidei diſpẽdio ita ſen tire, maximè cum habuerit aliquot ſcripturæ teſtimo nia, quæ pro illo ſentẽtiam dicere videbãtur: quæ opor tet vt ſigillatim diſcutiamus. Primò ergo quòd narrat, ad tollendum ſchiſma quo vnuſquiſque eos quos ba ptizabat, ſuos putabat eſſe, non Chriſti, decretum fuiſ ſe vt vnus de presbyteris electus, ſuperponeretur cæte ris, ad quem omnis Eccleſiæ cura pertineret: quo pacto Hiero. hoc probet, ego neſcio, imò oppoſitum ex Actibus Apoſtolorum coniici poteſt, præcipuè quia reme dium illud quod beatus Hiero. dicit fuiſſe adhibitum, non erat ſufficiens vt ſchiſma tolleretur: quoniam etſi illo modo ſchiſma intra vnam vrbem exortum tolleba tur, non tamen ſchiſma inter plures vrbes. Per illud ſi quidem remedium non tollitur quin omnes vnius vr bis dicantur Pauliani, à Paulo illius ciuitatis epiſcopo: alij Petriani, à Petro alterius ciuitatis epiſcopo. Quo facto quis non videt adhuc ſchiſmatum ſemina manere, cum dicatur adhuc, ego ſum Pauli, ego ſum Cephæ? Non erat autem præciſe curãdum vt hoc aut illo mo do ſciſma non fieret, ſed vt nullo. Ideo vt ex apoſtolica hiſtoria cõiici poteſt, aliud remediũ efficacius illi ſchiſ mati adhibitũ eſt, vt videlicet omnes Chriſto initiati, communi vocabulo Chriſtiani appellarentur, à Chri ſto, qui caput eſt omnium, qui etiam (vt Ioannes Bapti ſta teſtatur) eſt qui verè nos baptizat. Ad cuius rei con firmationem, beati Athanaſij proferam teſtimonium. Is enim diſputãs cõtra Arrium reiicientẽ hanc vocem, Omouſion, propter illius nouitatem, oſtendénſque pro pter nouitates hæreticorum inſurgentium, Eccleſiam conſueuiſſe noua cõfingere nomina, ita ait: Et vt quod dico, planius fiat, vtor exemplo: In ipſo Chriſtianæ *Ioan 1.*

Athana. religionis prædicationis initio omnes qui credebant domino nostro Iesu Christo, non Christiani, sed discipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi nouorum dogmatum autores extiterant doctrinæ obuiãtes apostolicæ, omnes sectatores suos discipulos nominabant, nec erat vlla nominis discretio inter veros falsosque discipulos, siue qui Dositæ, siue Theodæ, siue Iudę cuiusdam, siue etiam Ioannis sectatores, qui se quasi Christo ecclesiæ fatebantur, quin potius vno discipulorum nomine censerentur. Tunc apostoli conuenientes

Act.11. Antiochiam sicut eorum (Luca narrante) testantur acta omnes discipulos nouo nomine, id est Christianos, appellant, discernentes à cõmuni falsorũ discipulorũ voca

Esa.65. bulo, vt & diuini p Esaiã oraculi sermo impleretur, quo ait: Seruientibus verò mihi vocabitur nomẽ nouũ. Hucusque Athanasius. Rabanus super Actus Apostolorum exponens locum illum vbi de impositione Christiani nominis dicitur, sic ait: Omnes sectæ nomen trahebãt de suo autore, ideo fundata fide, & firmitatem obtinente, primum in Antiochia, vbi præ cæteris locis fides florebat, sumptum est à Christo nomen Christianũ. hæc Rabanus. Et certè hoc remedio verius obuiatum est schismati, quàm constituendo (vt Hiero. ait) vnum ex presbyteris, qui cæteris superpositus, omnem ecclesiæ curam haberet. Sed iã reliqua quæ pro se beatus Hie-

Philip.1. ron. adfert, videamus. Apostoli ad Philip. verba sunt ista: Paulus & Timothæus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus, gratia vobis & pax, & reliqua Philippi vna est vrbs Macedoniæ, & certè in vna ciuitate plures, vt nuncupãtur, episcopi esse non poterant, sed quia eosdem episcopos illo tempore quos presbyteros appellabant, propterea (inquit) de episcopis quasi de pres-

Act.10. byteris est locutus. Deinde in Actibus Apostolorum scriptum est, quòd cum venisset Apostolus Miletum, miserit Ephesum, & vocauerit presbyteros ecclesię eiusdem, quibus postea inter cætera sit locutus: Attendite vobis & omni gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam domini quam acquisiuit

per

per sanguinem suum. Quo loco diligentius obseruare admonet Hieronym. quomodo vnius ciuitatis Ephesi presbyteros vocans, postea eosdem episcopos dixerit. Alia etiam pro se citat, quæ quia debiliora sunt, & minus efficacia, omitto. Illud ergo primum nõ constat an sit ita intelligendum qualiter Hierony. interpretatur, quoniam nomine episcoporum Ambrosius ibi intelligit Paulum & Timotheum. Sic enim ait: Cum episcopis & diaconibus, hoc est cum Paulo & Timotheo, qui vtique episcopi erant: simul & significauit & diaconos qui ministrabant eis. Ad plebem enim scribit. Nam si episcopis scriberet & diaconibus, ad personas eorum scriberet: & loci ipsius episcopo scribendum erat, non duobus vel tribus, sicut ad Titum & Timot. hæc Ambros. Ex cuius verbis satis patet quàm diuersum à Hieron. sentiat. Sed quoniam aliud testimonium ex Actibus apostolicis apertius est quàm vt possit eludi, ideo aliter & verius respondendum videtur, nomina illa, vi delicet presbyter & episcopus, ex sua primæua institutione latiorem habuisse significationem quàm modo habeant. Episcopus enim dictio græca est, & composita ab epi præpositione græca, quæ idem significat quòd latine super: scopòs verò idem est quod intentio: & ita episcopus tantum valet ac superintendens, inde episcopin superintendere. Episcopi ergo nomen inde sumptum videtur, quòd is qui præficitur aliis, eorum curæ superintendere debet. Iuxta quam nudam interpretationem nulli dubium quin presbyteri parochi episcopi dici debeant, nam ipsi etiam superintendunt curæ animarum sibi cõmissarum. Presbyter etiam est vox græca, presbyteros latine interpretatur senior. Presbyter ergo ætatis est nomen, quæ non iuxta numerum annorum computanda venit, sed iuxta sensus maturitatem: quemadmodum Sapiens ait: Senectus venerabilis est *Sap. 4.* non diuturna, neq; annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Vnde Anacletus papa in epistola de ordinatione episcoporũ sic ait: Porrò Moysi præcipitur vt eligat presbyteros, vndę & in prouerbiis dicitur: Gloria

senum canities. Hæc verò canities sapiẽtiam designat,
Prou. 20. de qua scriptum est: Canities hominum prudentia est. Cúmque nongentos & amplius annos ab Adam vsque ad Abrahã vixisse homines legerimus, nullus alius primus appellatus est presbyter, id est, senior, nisi Abrahã, qui multo paucioribus vixisse annis conuincitur, non ergo propter decrepitam senectutẽ, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. hæc Anacletus. Si ergo propter sapiẽtiam, qua insignitus esse debet, presbyter nominatur, apparet vocem ex sua institutione plus etiam significare quàm nunc significet: nam iuxta illam omnes sapientes presbyteri dici possent, cũ tamen multi sint qui modo presbyteri non dicantur. Quòd si contendas nomen presbyteri ad annorum numero esse alicui tribuendum, oportebit concedere vt omnes senes verè possint dici presbyteri: quod tamen nunc non ita fiet. Nomen ergo presbyteri ex quacunque deriuatione sumatur, commune est episcopis & cæteris sacerdotibus. Episcopi nomen etiam cõmune est ex sua prima institutione omnibus sacerdotibus, præcipue illis quibus animarum cura commissa est. Ecclesia ergo timens ne propter vocabulorum indistinctam significationẽ quis opinaretur, res etiam esse prorsus indiscretas, vocabulorum significationes contraxit hoc modo, vt ille solus nominaretur episcopus, qui aliis sacerdotibus superior existẽs, totius ciuitatis curam haberet: ille autẽ diceretur presbyter, qui corpus domini cõficere aut consecrare posset. Itaq; ecclesia hoc statuens, non constituit nouum ordinẽ, aut eiusdem ordinis nouum gradũ decreuit, sed gradus sacerdotij antiquos, & à Deo institutos, censuit propriis nominibus nuncupari, ne fortè ex cõmunione aut identitate vocabulorum occasio oriretur existimãdi res etiam ipsas per illa nomina designatas esse prorsus easdem. Hoc autem ecclesiam posse nullus meritò dubitare poterit: quoniã si ecclesia propter nouas causas emergentes potuit rebus antiquis noua imponere nomina, quid prohibet vt nouis etiam insurgentibus causis potuerit antiqua vocabula ad contractionem significationem restringere? Quòd si aliquis

Hieronymo plus iusto deditus, adhuc Hieronymi sententiã tenere voluerit, talibus angustiis opprimetur, vt oporteat eum etiã dicere diaconos esse episcopos Nam Paulus Timotheo, qui episcopus erat, scribẽs, diaconũ eum nominat, dicẽs: Ministerium tuum imple. Quo loco græcè habetur diaconiã, hoc est diaconatũ: vbi aperte pro officio episcopi diaconatum dixit. Et non immerito, quoniã vox diaconatus (vt de aliis diximus) iuxta suam primam significationẽ ministerium significat. Episcopus autẽ cum etiam sit minister sicut Christus de seipso dixit, ideo non immerito episcopo scribẽs, dixit: Ministerium tuum vel diaconatum tuum imple. Ecclesia hanc diaconi vocem ad solum ministrũ qui in certo gradu in altari ministrat, contraxit. Ne autẽ ista ex nostro cerebro conficta esse videantur, huius rei duos testes adfero. Theophylactus super primũ caput epistolæ ad Philip. declarãs illud cum episcopis, & diaconis, sic ait: Episcopos sacerdotes dicit. Neque enim plures præter vnũ erant episcopi, qui singulis ciuitatibus præsiderent: quippe cum nondum essent huiusmodi nomina dispartita, sed episcopi tãtum diaconi & presbyteri dicebantur. hæc Theophyl. In quibus maximè aduertere oportet quod ait, cum nõdum essent huiusmodi nomina dispartita: vbi aperte ostẽdit esse factam partitionem non rerum, sed vocabulorum. Eandem sententiam innuit B. Augustinus in quadam epistola ad beatũ Hieronymũ, quæ est in ordine epistolarum Augustini 19. Sic enim, inquit: Quanquam enim secũdum honorum vocabula, quæ iam ecclesiæ vsus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. hæc Augustin. In quibus verbis id maximè obseruare oportet quod dixit, secũdum honorũ vocabula quæ iam ecclesiæ vsus obtinuit: non autem dixit, secundum gradus honoris quos ecclesiæ vsus obtinuit. Vbi apertè innuit fuisse ex ecclesiæ vsu illorum vocabulorum distinctiones. His ergo ita dige stis, respõdemus Hieronymo, verum esse quòd tũc temporis presbyteri etiam dicerentur episcopi, quia tunc non erat facta vocabulorum distinctio: nec tamẽ ex eo

2. *Tim.* 4.

sequitur quòd idem prorsus fuisset qui episcopus. Verũ dicet aliquis, si tunc vocabulorum significationes erãt indiscretæ, quo pacto valebimus ex sacris literis illarũ rerum distinctionem agnoscere? Cui quæstioni respondemus, quòd per ratiocinationem. Scimus enim ex sacris literis, solos Apostolos, quibus episcopi succedunt, tribuisse spiritum sanctum per manus impositionem: quod alij discipuli, quorũ locum alij minores sacerdotes tenent, nunquam præstiterũt. Scimus Apostolos, & episcopos eorum successores, alios ordinasse in sacerdotes, de aliis autem discipulis hoc nunquam legitur. Inde conuincimus, episcopos maioris semper fuisse potestatis, quàm alij sacerdotes. Hoc autem quod de ordinatione dixi, quòd solus episcopus potest ordinare, ipsemet Hieronymus fatetur. Nam in epistola ad Euagrium sic ait. Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter nõ facit? hæc ille. Et in fine epistolæ iterũ ait: Et vt sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri testamẽto: quod Aaron, & filij eius, atque Leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi, & presbyteri, & diaconi vẽdicent in ecclesia. hæc Hier. Ex quibus verbis patet B. Hieronymũ sibi ipsi in hac parte minimè constare: quoniam si hoc est in ecclesia episcopus, quod in lege veteri Aaron, & hoc presbyter qđ filij Aaron, conuincitur etiam inde vt ex ipsa institutione diuina episcopus sit quouis alio presbytero maior: quoniam (vt iam proximè docuimus) Aaronis sacerdotium ex ipsius dei institutione maius erat quàm sacerdotium filiorum Aaron. Hanc rem prolixè satis & vltra statutam breuitatem pertractaui, quoniam neminem de illa scripsisse reperi præter vnum Thomã Vvalden. qui etsi aliqua ex parte iuuare potuit, rem tamen (vt decebat) minimè absoluit. De Guidone pudet dicere, quoniam Ærianorum hæreses recensens, & hanc illis annumerãs, cum contra alios eorum errores testimonia adduxisset, hunc solum intactũ reliquit, nullum adferens scripturæ aut sanctorum doctorum testimonium, aut vllum argumentum propter quod se ostenderet illam assertionem de hæresi meritò notasse.

ALius est etiam error circa episcoporum personas exortus, quo docetur nullum peccatorem aut iniustum hominem posse esse episcopum. Huius erroris autores fuerunt Vvaldenses dicentes quòd presbyterum non dignitas, sed vitæ meritum efficiebat potiorem. Hos imitatus est Ioannes Vvicleph. Et quidem si hi dixissent, vt qui malus est & criminosus, ordinãdus non esset in episcopum, id rectè admonuissent, quoniã illud sæpe docet Paulus apostolus. Sed quoniã docent, eum qui semel in peccatum labitur, dignitatem & officium episcopatus amittere, ita vt hæc duo minimè cohærere possint in vna persona, vt episcopus simul & malus sit: hoc certè malè senserunt. Verum quoniam sunt alij qui hoc etiam de quolibet sacerdote docuerunt, alij rursum de qualibet etiã laicali potestate hoc idem senserunt, ideo vsque ad alium locum hæc res disputanda differatur, cum videlicet de omnibus simul sub titulo de potestate agemus. *Vvaldẽses. Vvicleph.*

EVANGELIVM.

INter alias Flagellantium hæreses hæc vna fuit, qua dixerunt post aduentum suæ sectæ euangelium defiisse. Quem errorem non nisi idiotæ homines, quales fuêre Flagellentes, docere potuissent: cum sint tã apertæ scripturæ sacræ testimonia testantia Euangelium in perpetuũ, hoc est in finem seculi duraturũ. Sapiens nanque de lege à Deo hominibus data loquens, ait: Testamentũ æternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostẽdit illis. Vides qualiter vocatur testamentum æternum, & constat quòd non loquitur de priori testamento, quia illud reuocatum est, vt probat Paulus sæpe, præcipue in epist. ad Heb. & per prophetã Baruch Dominus loquẽs, hoc clarius expressit. Et statuam illis (inquit) testamẽtum alterum sempiternum, vt sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populũ. Et Propheta regius ait: Redemptionem misit dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum. At non fuit nobis data alia redemptio nisi in aduentu filij Dei, qui verbo & opere prædicans, Euangelium nobis in testamentũ suum reliquit quod in morte sua confirmatum *Flagellantes. Eccl. 17. Baruch 2. Psal. 110.*

est: & tunc reuocatum prius. Hoc ergo Euangelium quod solum verè dici potest testamentum, quia illud solum confirmatum est, hoc inquam testamentum mandauit nobis in æternum: non ergo cessabit vnquam. Et ipsa veritas hoc idem confirmat, dicens: Amen dico vobis quòd non præteribit generatio hæc donec omnia
Luc. 21. fiant. Quæ verba exponens Theophylactus super Lucam ait: Generationem vocat non eos qui tunc adderant, sed omnium fidelium generationem. Solet enim
Psal. 23. scriptura hoc nominare modo, vt: Hæc est generatio quærentium dominũ. Quia autem turbationes & bella, & altecationes dixit futuras tam elemẽtorum quàm rerũ, ne quis suspicetur, quòd fortè aliquando destruendus sit Christianismus, dicit: Non. Non enim præteribit hæc Christianorum generatio. Cœlum quidem & terra immutabuntur: sermones autem mei & Euangelium meum non peribunt, sed manebũt. Tametsi commoueantur omnia: fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco, quòd ecclesiam omni creaturæ præferat, Ecclesia enim eius, & verbum ac euangelium nequaquam peribunt. hactenus Theophylactus. Præterea in verbis quibus quotidie vinum in sanguinem Christi transsubstantiamus, sic dicitur: Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur, & cæt. Quæ verba etsi non expresse inueniantur in euangelio, certò tamen credendum est ecclesiam illa à Christo recepisse. Verum vt nulla iam pateat rimula ad fugam, audiãt Paulum hoc idem dicentem: Deus autem pacis (inquit) qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine te-
Heb. 13. stamenti æterni dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono, &c. Rursus de quatuor illis animalibus quæ Ezechiel vidit, & Ioãni in visione monstrata sunt, dicitur quòd ibant & non reuertebantur, cum ambularent. At quòd per illa quatuor animalia designati sunt quatuor Euangelistæ, apertius est quàm vt dubitari debeat, aut probatione indigeat. Quid est dicere quòd semper ibant, nisi quòd Euangelia semper manebunt? Tempore procedente & ipsa etiam proce-

dunt. Quòd si euangelium iam (vt isti Flangellantes metiuntur) cessasset: non verè diceretur de animalibus quòd ibant & non reuertebantur. Testamentū siquidem vetus quoniam reuocatum est, & iam amplius non obligat, finiuit iter suum, nec dicetur de eo quòd vadit & non reuertitur, quemadmodum de quatuor animalibus dicitur quòd ibant, & non reuertebantur. Vnde B. Greg hom. 6. super Eze. ait: Testamentum nouum etiam per testamenti veteris paginas testamentum æternum appellatū est, quia intellectus illius nunquam mutatur. Bene ergo dicitur quòd rotæ euntes ibant, & non reuertebantur cum ambularent, quia nouum testamentum non rescinditur, dum vetus iam spiritaliter intelligitur. Post se non redeūt, quia vsquè ad finem mundi immutabilia persistunt. Ambulant ergo, sed non reuertuntur, quia fit spiritualiter ad cor nostrū veniunt, vt eorum præcepta vlterius non mutentur. hæc Greg. Accedit ad hæc, quòd ij qui sentiunt euangelium finitum esse, & aliud loco eius subrogatum testamentum aut negant Christum mortuum, aut volunt eum iterum crucifigere. Nam si (vt ait Paulus) testamētum in morte testatoris confirmatum est, ergo euangelium iam confirmatum est, aut Christus mortuus non erit. Quòd si Christus mortuus est, & testamētum eius oportet sic esse firmum, vt nunquam reuocari possit, & si aliud post istud succedet, vt illud etiā firmetur, oportebit testatoris mortē accedere: quapropter oporteret vt Christus iterū moreretur, vt per eius mortem illud aliud testamentum confirmaretur. Quis autem hoc fateri audebit? Certè non alius quàm ille qui sibi ipsi iterum crucifigit filium dei. Paulus namque ait: Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Aduersus tam insanam & impiam piget plura adferre. *Hebr. 9.*

SEcunda hæresis est dicens euangelium non fuisse prædicatum ab Apostolis secūdum spiritualem intellectum, sed solum secundum literam. Huius erroris (vt Guido refert) autor fuit abbas Ioachim, quem secutus est quidā alius Petrus Ioānis. Verū de hoc errore *Rom. 6.*

iam supra disputauimus cum de rebus ad Apostolos pertinentibus ageremus.

Lutherus Melanchō Brentius.

TErtia hæresis contra euangelij valorem & dignitatem orta est, quæ negat euangelium esse legem, iuxta veram & propriam legis rationem. Hoc docet Luth. quē secutus est in hac parte Philip. Melan. & Brentius, & reliqui omnes huius farinæ Hoc autē ideo docent, vt hac ratione contēdant se esse liberos ab obligatione omnium bonorum operum. Nam ideo dicunt euangelium non esse legem quia asserunt euangelium nihil prorsus præcipere, sed solū manifestare nobis bonum nuncium de Iesu Christo filio dei quod ille solus merito suæ passionis sit expiator peccatorum nostrorum, & redemptor animarum nostrarum. Et (vt magis illorū sentētia pateat) verba illorū referā. Luthe. in lib. de capt. Babyl. hæc ait: Quicquid fit lege cogēte peccatū est, inde in nouo testamēto nō sunt præcepta vrgentia, sed tantū exhortationes & obsecrationes. Et iterū: Euangeliū nihil aliud est, quàm prædicatio de resurrectione Christi, quare hic opera omnino sunt sublata. hæc Luth. Philippus Melancton in locis communibus hæc ait: Nouū testamentū non est aliud, nisi bonorum omnium promissio, citra legem, nullo iustitiarū respectu: quia bona nobis promittūtur circa conditionē, cū nihil vicissim à nobis exigatur. hæc Philippe Melanct. Deinde, doctores missi ad concilium Tridentinum à duce Vvirtempergensi, quorū præcipuus erat Brentius in concessione suæ fidei, quam illic scriptā obtulerunt, in titulo de euangelio, hæc scripserunt: Euangeliū non est aliud quàm bona & læta annūciatio de filio dei domino nostro Iesu Christo, quod ipse solus sit expiator peccatorum nostrorum, & redēptor & saluator noster. hæc Brentius & socij eius. Ex omnibus verbis istorum hæreticorū quæ hic citauimus, duos potissimū aut tres annotare oportet errores. Primus est qui bonorū operum necessitatem negat, sed de hoc infra differemus, in titulo de fide, & in titulo de operibus. Secundus error est quo dicitur nullum esse in lege euangelica præceptum, & de hoc etiam nihil hoc in loco dicemus, sed de

illo infra Deo duce in titulo de præceptis disputabimus. Tertius error est quo asserunt euangelium Christi non esse dicendũ legem, & de hoc est præsens disputatio, vt apertè conuincam esse manifestum errorem. Primo quidem illud est apertũ testimoniũ contra hanc assertionem, quod Deus per Esaiam prophetã ait: Ecce seruus meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudiciũ gentibus proferet. Non clamauit nec accipiet personã nec audietur vox eius foris. Calamum cassatũ non conteret, & lignũ fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulẽtus donec ponat in terra iudiciũ & legẽ eius insulæ expectabunt. Ex his verbis constat apertissimè euangeliũ appellatũ esse legem Christi. Nam verba ista ex Esaia citata intelligẽda esse de Christo saluatore nostro apertissimè Matthæus declarat, dicẽs: Ea omnia quæ de puero electo, in iis verbis Esaiæ dicta sunt, esse impleta in Christo saluatore nostro. De hoc autẽ puero à Deo electo, quæ Matthæus interpretatur esse Christum, dixit. Deus per Esaiam & legẽ eius insulæ expectabunt, insulas appellãs, omnes animas, quę à turbulẽto huius mũdi mari circũdatæ sunt. At Christus saluator noster nullam aliã legem præter euangeliũ dedit. Igitur euangelium iuxta Esaiæ vaticiniũ est lex. Præterea per Hieremiã prophetã, Dominus ait: Ecce dies veniẽt dicit dominus, & feriã domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum: nõ secundũ pactũ & pepigi cũ patribus vestris, in die qua apprehẽdi manũ eorũ, vt educerẽ eos de terra Ægypti, pactũ & irritũ fecerũt, & ego dominatus sum eorum, dicit dominus. Sed erit pactũ & feriã cũ domo Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo legem meã in visceribus eorũ, & in corde eorũ scribã eã. Hæc verba esse intelligenda de nouo testamẽto, & est euangeliũ, apertissimè declarauit Paulus in epist. ad Heb. Nã ex illis Hiere. verbis Paulus vult conuincere, per aduentum euangelij & noui testamẽti, esse abrogatũ vetus testamentũ. Quoniã postquã illa verba Hieremiæ plenæ citauerat, ex illis argumentum sumens, sic ait: Dicendo

Esa. 42.

Matt. 12.

Hier. 31.

autē nouū, veterauit prius: ꝙ autē antiquatur, & senescit, prope interitū est. In quibus verbis Paulus aperte notat veteris testamenti dissolutionē & mortē. Deinde ex eodem Hieremię vaticinio, probat Paulus eminentiam euangelij supra testamentū vetus. Nā postquā dixerat legem Mosaicā esse imperfectā, quia nō poterat saluare illius obseruatores, quod nūc facit euangeliū in fide Christi, ad confirmationē huius euangelicę gratię, adducit prædicta verba Hieremię, sic inquiens: Con-
Heb.10. testatur autē nos & spiritus sanctus. Postquā enim dixit, hoc aūt testamētū, ꝙ testabor ad illos, post dies illos dicit dominus: Dabo leges meas in cordib⁹ eorū, & in mētibus eorū inscribā eas, & peccatorū & iniquitatū eorū iam non recordabor amplius. In quibus verbis, multa indicat Paulus quæ habet nouū testamētū supra vetus. Primū est ꝙ nouum testamentū potens est per merita Christi, hominū peccata ita delere vt prorsus obliuioni tradantur, quod nequaquā facere poterat testamentum vetus. Deinde, lex vetus data est in tabulis lapideis, propter corda dura eorum & lapidea, quia talibus dabatur lex: nouū autem testamentū datum est in cordibus hominū. Nam de illo Propheta Hieremias loquutus fuit, dicens: Dabo legem meam in visceribus eorū, & in cor de eorum scribam eam. & de eodem testamento nouo verba illa interpretatur Paulus in loco prædicto. Vnde
Haymo. Haymo prædicta Pauli verba quæ habētur ad Heb. 8. interpretās, hęc ait: Magna distātia est inter legē, & legem, inter scripturā & scripturā, inter doctores legis, doctoresque euangelij, inter literā, & gratiā spiritualis intelligentiæ. Nam litera legis scripta est in talibus lapideis, gratia autem spiritualis intelligētiæ data est fidelibus per spiritū sanctum, per quem charitas dei diffusa est in cordibus fideliū. Hoc autem quod dicit, dabo leges meas in mēte eorū, & in cordibus eorū superscribam eas, specialiter ad sanctos Apostolos pertinet, qui gratiam noui testamenti non habuerunt scriptam in tabulis lapideis, nec in mēbranis, sed in mente & in cordibus suis diuinitus exarata habuerūt. Et paucis interpositis subdit: Nos autē partim in cordibus, plenius

autem in membranis scriptum habemus ab illis nobis relictũ vt in illis meditãdo exerceamur. hactenus Haymo. Ex quibus apertissimè cõstat euangeliũ & nouum testamentũ iuxta Hieremiæ & Pauli sententiã esse veram legem & perfectiorẽ quàm lex Mosaica. Rursum, ipsemet Paulus ex propria sententia sæpe Euangelium appellat legem. Nam in epistola ad Romanos Euangelium laudãs, hæc ait: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Quæ verba interpretans Anselmus in commentariis super epistolas Pauli, hæc ait: Lex Moysi est spiritualis sed nõ vitę: quia non viuificat dimissis peccatis. Lex autem quã spiritus sanctus ponit, est vitæ: quia viuificat remittendo peccata. Lex Moysi est lex dei, sed factorũ: lex operũ, lex quæ iubet, non iuuat: lex quæ ostendit peccatũ, nõ tollit. Lex autẽ spiritus lex est fidei, lex gratiæ, lex misericordiæ, lex quæ tollit peccatũ, & liberat à lege mẽbrorum, quæ non est dei, sed peccati & mortis, quoniã reos facit & mortẽ operatur. hæc Anselmus. In quibus verbis euangeliũ sæpissimè appellat legem, & hoc non ex suo cerebro, vt Lutherani faciunt, sed ex mente Pauli. Et in epistola ad Galatas Paulus iterum ipsũm euangeliũ vocat legem, sic inquiens: Per legẽ enim legi mortuus sum. Per quæ verba docet, id quod totius epistolæ scopũ habet, per aduentũ euangelij, mortuam esse legẽ Mosaicam. Euangelium ergo iuxta Pauli sententiam est lex per quam mortui sumus legi Mosaicæ, hoc est, liberi ab illa. Nã viuere legi, iuxta propriã Pauli phrasim qua ille in epistola ad Romanos vtitur, est esse sub lege. Et, exoppositо, mori legi est esse liberũ à lege, quoniam debitor mortuus, iam est liber ab exactione creditoris. Et hanc esse Pauli mentẽ docẽt omnes sacri interpretes, qui super Pauli epistolas cõmentaria ediderunt. Haymo prædicta verba interpretãs ait: Ego enim per legẽ, subaudis euangelij, mortuus sum legi Moysi, id est, nihil illi debeo, quia non sum subiectus ei. Chrysostomus duplicẽ sensũ reddit illis Pauli verbis, & quẽ nunc ex Haymone citauimus, primo loco statuit, sic inquiens: Duplicem habet hic sermo cõsiderationẽ. Aut

Rom. 8.
Anselmus
Galat 2.
Haymo.
Chrysost.

enim de lege gratię loquitur. Solet enim Paulus & hãc appellare legem, veluti cũ ait: Lex autem ſpiritus vitæ liberauit me. hæc Chryſoſtomus, quẽ in hac parte, ſicut alibi ferè ſemper, imitatur Theophylactus. Eidẽ ſententiæ per omnia ſubſcribit Anſelmus, & quiſquis catholicus æſtimatur. Neque hactenus vidi aliquẽ ortho-
Rom. 8. doxum Pauli interpretem, ex plurimis quos videre curaui, qui ab hoc ſenſu recederet. Deinde, ex ipſa legis ratione & diffinitione cõuincitur aperte euangeliũ eſſe legem. Nam legis nomine ſacræ ſcripturæ appellãt, quicquid nos ad aliquid agẽdũ cõpellit. Propter hãc enim cauſam (vt Chryſoſtomus & Theophylactus docent) Paulus ipſam carnis concupiſcentiã legem appellat: quia & ſi illa nõ cogat, vehementer tamen ſtimulat ad male agendũ: & homines voluptuoſi obediũt illi perinde ac legi præcipienti. At cũ euangelio aliqua ſunt præcepta (pro vt ipſi Virtembergenſes in ſuæ fidei cõfeſsione fatentur) quæ nos ad aliquid agendũ non ſolũ ſtimulant, ſed compellunt: ergo euangeliũ eſt lex. Sed dicunt illi quod licet in euangelio ſint præcepta, non tamen noua ſed antiqua, illa videlicet quę erant in lege Moſaica ex lege naturali aſſumpta. Et hæc dicunt declarari in euangelio, & nulla alia dari in illo noua præcepta contendunt. Hoc autem eſſe falſum & hæreticũ, infra Deo duce in titulo de præcepto apertè oſtendemus. Præterea, diffinitio illa aut deſcriptio euangelij ab iſtis data, eſt prorſus inſufficiens, & minimè cõplectens omnia quæ ad euangelium pertinent. Nam iuxta illam definitionem oporteret dicere, legem veterem eſſe euangeliũ, imò ante illam legem fuiſſe euangeliũ: quia ſtatim ab initio caſus humani datum fuit nunciũ de remedio habendo per aduentũ Chriſti futuri mediatoris, ſine cuius fide (vt Petrus docuit) nulla eſt ſalus.
Act. 2. Omnes ergo iuſti ante incarnationẽ verbi nouerũt illud bonũ nuncium, & per cõſequens, iuxta iſtorũ diffinitionem, euangeliũ. Nã ob hanc cauſam Chriſtus di-
Apoc. 13. citur in Apocalypſi agnus occiſus ab origine mũdi quia ex tunc paſsio eius fuit hominibus promiſſa in ſuorũ peccatorũ remediũ, & hoc à Deo patre acceptata. Illa

ergo annũciatio de filio dei Domino nostro Iesu Christo, fuit omnibus nobis communis, quãquam antiquis fuit solum promissum, quod nobis est exhibitum. Sed de hoc non obstar, quia promissio illis data etiam fuit illis læta annunciatio, quia sola spe lætabantur, iuxta id quod Paulus ait: Spe gaudentes. Accedit ad hæc omnia quod Paulus Galatis scribens dicit esse aliud euangelium doctrinam asserentem legalia esse necessaria ad vitam æternam: ergo ex opposito doctrina quæ asserit illa nõ esse necessaria dicetur, iuxta Paulum, verum euangelium. Et inde vltra sequitur quod euangelium non sit sola illa læta annunciatio, sed etiam fides credendorum. Contra hanc hæresim neminem vidi qui ex professo scripserit, solus Hermas Letmatius in opere illo de instauranda religione pauca quædam obiter scripsit lib. 8. ca. 9 Postremò, hæc hæresis damnata est in concilio Tridentino sub Paulo tertio celebrato, quod sessione sexta duos de hac re cõdidit canones, quorum vnus est in ordine vigesimus, & alter vigesimus primus, qui sub his verbis continentur: Si quis hominem iustificatum, & quantũlibet perfectum, dixerit, non teneri ad obseruantiam mandatorum dei, & ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi verò euangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum, anathema sit. Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse, vt redemptorem cui fidant, non etiam vt legis latorem cui obediunt, anathema sit. hæc concilium Tridentinum.

Rom. 12. Gal. 2.

Concilium Tridentinum.

EVCHARISTIA.

DE hoc mirifico sacramento, omniúmque sacramentorum præstantissimo plurimæ ortæ sunt hæreses, quarum omniũ autoribus perperam succesit, Deo pro sua gloria zelante, ac puniente ingratitudinem erga tantum beneficium nobis exhibitum. Omnes quidem aut parẽtes aut patroni earum hæresum infelicem in hac vita habuerunt exitum: infeliciorem imò verò infelicissimum retinentes in alio seculo. In differendis verò huiusmodi hæresibus hoc ordine procedemus, vt primò de his agamus quæ substantiam sacramenti

tangunt. Postea verò eas pertractabimus quæ eiusdem sacramenti efficaciam minuere conantur. Postremo de illis loquemur quæ præparationem animi ad huius sacramenti receptionem exactam tollunt.

Cathari.

PRimus de hac re est error dicens nullo modo ex pane posse confici corpus Christi, eo quòd panem creaturam diaboli esse dicant. Hunc errorem Guido carmelita Catharis tribuit, à quo Cathari maximè absunt: nisi fortè ipse alios Catharos præter Nouatianos inuenit: Sed video qua occasione homo iste in hûc scopum illi ferit. Beatus namque Augustinus in libro

Maniche.

de hæresibus capite quadragesimo de Manichæis differens qualiter illi dicebant alimenta omnia esse immunda propter mali principij cõmixtionem, eámque quibusdam execrãdis purgationibus adhibitis purificabant. Nam farinæ, ex qua panis pro eucharistia conficiẽdus erat, humanum semen miscebant, dicentes semine admixto farinam purificari, atque ea sic (vt dicebãt) per seminis mixtionem purificata, sacramentum execrandum conficiebant. Propter istas nempe ciborũ execrandas purificationes beatus Augustinus vocat eos non Catharos, quod latinè sonat mundos sed potius Catharistas, hoc est purificatores. Ex quo loco perperã intellecto homo iste (vt puto) deceptus est, vt errorem istum Catharorum factioni tribueret. Nã Manichęos hic vocauit Augustinus Catharistas, propter illam cibo rum purificationem, non quòd Manichæi factioni eorum hæreticorum ascribantur, qui vsitato nomine Cathari appellantur. Nihil enim inter Manichæos, & Catharos conuenit. Nouatiani nãque Cathari vocati sunt (vt aliàs dicemus) propter animæ munditiam quam iactabant, propter quam ab ecclesia separati sunt quòd illa peccatores resipiscentes velut benigna mater ample cteretur. Constat tamẽ bonum Guidonem putasse hos Catharos esse illos qui Nouatiani dicuntur. Quia de his Catharis differẽs, dicit iam aliàs se de illis fuisse locutum, cum videlicet de Nouatianis tractauerat. Hic error satis (vt arbitror) reiectus est ex his quæ su-

pra aduersus Manichos disputantes docuimus, omnem scilicet creaturam bonam esse, omnésque ab vno principio nempe Deo prodiisse. Quòd si panis sua natura bonus est, non eget illa horrenda purificatione vt ex eo eucharistia confici possit. Quapropter non est quòd amplius aduersus hunc errorem pugnemus.

SEcunda hæresis circa materiam huius sacramenti est quæ asserit non posse hoc sacramentum confici in azymo pane, sed præcise in fermentato. Iste est error Græcorum, qui inter alia peruersa dogmata, propter quæ ab Ecclesia Romana discessere, hoc vnũ tuentur: Romanam ac catholicam Ecclesiam sugillantes, quòd in pane azymo conficiat. Latinos omnes hac de re Azamitas vocant, eos anathematizant (vt testatur beatus Anselmus in quadam epistola de fermentato & azymo) & teste Guidone carmelita non permittunt Latinos sacerdotes in eorum altaribus sacrum mysterium conficere. Quòd si ipsis nescientibus aut inuitis celebrare contigerit, lauant altaria, quoniã ea credunt esse polluta ex falso (vt asserunt) sacrificio per sacerdotem Latinum in azymo cõfecto. Hanc etiam hæresim amplectuntur Armeni, eandem tenẽt Ruteni. Ne autẽ gratis id dixisse videantur, hoc argumento suam sententiam confirmant. Eo pane conficiendum est hoc sacramentum à nobis, quo Christus ipse cum illud sacramentum instituit, confecit: ipso etenim opere exemplum nobis dedit, vt quemadmodum ipse fecit ita & nos faceremus. Christum autem in fermentato confecisse, Euangelium Ioannis testatur, dicens eum ante diem festum Paschæ cœnasse cũ discipulis, in qua cœna sacramentum istud instituit, nobisque illud conficiendi potestatem tribuit. At ante Pascha fermentato vescebantur Iudæi, non azymo, sicut & in septem diebus Paschæ azymos panes (iuxta legem) comedebant, fermentatos verò edere non licebat. Verum hæc argumentatio futilis est omnino, cum nec verum assumat, neque bene colligat. Si enim eorũ collectio firma esset

illos suo ipsorum gladio velocissime confoderemus. Oporteret nanque illa ratione necessario in azymo cõficere, quia Christum in azymo confeciſſe (si tamen ritu Iudaico eum pascha celebrasse non negetur) clarissime ex tribus Euangelistis constat, quibus minimè Ioannem repugnare ostendemus. Vt autem clarius omnia manifestentur, ipsorum Euangeliorum litera recitetur. Matthæus sic habet: Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit: Tempus autem prope est, apud te facio pascha cũ discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha. Vespere autem factò discumbebat cum duodecim. Et infra: Cœnantibus autẽ eis accepit Iesus panẽ, & Benedixit, ac fregit, diditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite: hoc est corpus meum. hæc Matthæus, ex quo manifestè conuincitur Christum eo tempore quo iam fermẽtatum comedere nõ licebat, nempe in cœna primæ diei azymorum à quo Iudæi festiuitatem Paschæ auspicabantur, hoc sacramentum instituisse, discipulisque suis ad comedendum dedisse. At quum Christus tunc legem non soluerit, imò eam se velle seruare ostenderit, colligitur illum nec fermentatum comedisse nec discipulis suis ad comedendum dedisse. Confecit ergo in azymo. Marci autem historia simillima est huic. Sic enim habet: Et primo die azymorum, quando pascha immolabãt, dicunt ei discipuli: Quò vis eamus & paremus tibi vt manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciuitatem & occuret vobis homo lagenam aquæ baiulans, & cætera. Et infra: Vespere autem facto venit cum duodecim. Et infra: Et manducantibus illis accepit Iesus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc est corpus meum. hæc Marcus, qui etiam ostendit eo die cáque hora confeciſſe quando iam Iudæis non licebat fermentato vesci. Demum Lucas eadem refert: Venit (inquit) dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha, & misit Petrum & Ioannem

nem, dicens: Euntes parate nobis pascha, vt manducemus. Et infra: Euntes autem inuenerũt sicut dixit illis, & parauerũt pascha. Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cum eo. Et infra: Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, hoc est corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Ecce Lucam per omnia cum reliquis consentientem. Quod autem Ioannes ait ante diem festum Paschæ hæc acta esse, ipsamet scriptura docente declaratur. Nam Iudæorum festiuitates a vespera in vesperam computabantur. Et de festiuitate agni paschalis specialiter dicit scriptura: Immolabítque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Et iterum in Leuitico: Mense primo quartadecima die mensis ad vesperam pascha Domini est, & quintadecima die mensis huius solennitas azymorum est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctúsque. Vnde patet solenniratem azymorum quintadecima luna incipere, eúmque diem qui quintadecima occurrebat, esse celeberrimum totius solennitatis paschalis. Qui dies hac ratione pascha appellatur, vt apud Ioannem quum dicitur: Iudæi non intrauerunt prætorium Pilati, vt non contaminarentur, sed manducarent pascha. Non quidem pascha, id est, agnum paschalem, quoniam illum iam nocte præterita qua Christus cœnauit cum discipulis suis, Iudæi etiã comederant, quod Marco conuincitur, dicente: Et prima die azymorum quando pascha immolabant dicunt ei discipuli: Quò vis eamus & paremus tibi vt manduces pascha? Ex quibus verbis cõstat Iudæos eodem die comedisse agnum paschalem quo Christum. Cum ergo Ioannes ait Iudæos feria sexta qua Christus passus est, non intrasse in prætorium Pilati, vt non contaminarentur sed manducarent pascha, nomine paschæ ibi azymos panes nominauit, quos septẽ diebus continuis comedere tenebantur, quorum primus & celeberrimus dies ille erat quo Christus passus est. At panes illos comedere hominibus immundis non licebat atque ideo abstinuerunt à domo gentilis hominis, ne hac occasione contaminati

Ioan.13. *Leuit.23.* *Exod.12.* *Leuit.23.* *Ioan.18.* *Marc.14.*

impedirentur ab esu illorum. Si ergo quintadecima luna primus dies azymorum, isq; celeberrimus est, qui à vespera diei præcedentis iuxta legem computandus est, & quartadecima luna vergente iam vespere agnus comedendus est, manifestè colligitur eam vesperam quartædecimæ lunæ qua agnus comeditur, initium esse primi diei azymorum, qui quintadecima luna celebratur. Quò fit vt tunc in vnum cocant dies primus azymorum & pascha, aut esus agni paschalis. Atque ita constat in illa agni paschalis cœna non licere iam Iudæis vesci fermẽtato, quòd iam ab eo tempore primus azymorum dies computabatur. Eum ergo diem quem Marcus appellauit primum diem azymorũ decimam quartam. s. lunam, quòd in eius vespera primum panes illi comederentur, Ioannes dixit ante diem festum Paschæ, pascha nominans primum diem solennitatis paschalis, qui quintadecima luna celebrandus erat. Cum ergo iam ostenderimus inter Ioannem & alios Euangelistas de hac re conuenire: non est quod impij ac blasphemi Græci calũnientur dicentes alios Euangelistas in hoc (vt ipsi asserunt) errasse, atque ideo à Ioanne, qui posterior scripsit, correctos esse. Nã si semel ad sacras literas (vt Augustini verbis vtar) vel minimum admittatur mendaciũ, nihil amplius in eis solidæ veritatis manebit, qua possit aduersarius conuinci. Præterea Euangeliorũ, sicut & cuiuslibet alterius scripturæ sacræ, autor est spiritus sanctus: ipse autem Euangelista velut calamus fuit quo mediante spiritus sanctus scripturã sacram in ordinem redegit. Quis verò ita demens erit, vt scripturæ alicuius mẽdacium calamo imputet, qui moueri nequit, & non potius scribæ calamum mouenti? Quò fit, vt qui asserit mendacium quantũlibet paruum in sacra scriptura reperiri, illud crimẽ Deo illius autori impingat, & non scriptori. At Deum mendacij notam inurere manifesta est blasphemia. Taceant ergo blasphemi Græci, & manus ori suo imponãt, definántq; Deum blasphemare, dicentes Matth. Marc. Luc. cœnam dominicam narrantes erasse, atque à Ioanne correctos fuisse. Neque enim errauerunt, neque à Ioanne vllo pacto

dissentiunt. Et si dissentirent (quod obnixè negamus) non esse certè cur plus Ioanni credēdum esset quàm aliis tribus concordibus, cum in ore duorum aut trium stet omne verbum. Fateantur ergo necesse est qui pro catholicis haberi volūt, Christum in azymo pane consecrasse. Si ergo collectio Græcorū valida esset, potius colligeremus in fermento non posse celebrari, quàm in azymo. Si enim necessariò eo pane conficiēdum est hoc sacramentum, quo Christus cōfecit: constat autem Christum in azymo confeciſſe: necessarium erit etiam nos in azymo conficere. Hoc tamen non ita se habet. Nam & in fermētato confici potest, sicut & in azymo, quoniam azymum & fermentatū sacrificans, verum panem sacrificat. Et cum legimus dominū corpus suum ex pane confeciſſe, legimus panē accepiſſe, & quamuis certum sit azymum fuiſſe, illud tamen Euāgeliſtæ subticuerūt. Et cum alibi se & carnem suā panem vocauit, nec azymum dixit nec fermentatum: fortè sciens prætereiit, vt vel hoc argumento ostenderet liberum nobis manere quo pane cōficere vellemus. Nō enim azymus & fermentum substantialiter differunt: sicut nec homo nouus ante peccatum, & inueteratus fermēto peccati. Verum dices, si Græci in fermentato cōficientes rectè conficiūt, quid causamur eos in hoc hæreticos? Cui obiectioni respondemus, eos non ideo censendos hæreticos, quòd in fermentato conficiant: sed quia sic conficientes putant in azymo non posse cōfici: Quòd tamen falsum esse ostendimus, cum in eo dominum cōfeciſſe monstrauimus. Præterea cum ipse celebraret, ait: Hoc facite in mei cōmemorationem: Si autem voluiſſet vt nos, quibus hoc in apostolis præcepit, in azymo nō conficeremus, prænonuiſſet nos, in eis, & dixiſſet: Ne facia tis hoc azymo. Cum ergo dicens hoc facite, azymum nō excepit, in quo tamen ipse cōsecrauit: quis audebit excipere quod ipse non excepit, & prohibere quod nō solum nullo sermone prohibuit, sed etiā opere confirmauit? Nos autem sic cōficientes in azymo, credimus Græcos verè in fermentato conficere, quāuis sic conficientes peccēt propter Ecclesiæ diuisionē quàm faciūt

Luc. 22.

& à cuius obedientia se separauerũt. Ecclesia siquidem & si cognosceret in vtroque legitimè confici posse, qui busdam tamen iustis causis ad vnam certã materiam, nempe ad azymũ omnes fideles arctauit. Primũ quòd Christus in ea cõfecerit, quod efficiens non solum non prohibuit vt in azymo conficeremus, imò potius inuitauit dicens, hoc facite in meam commemorationem,
1. Cor. 5. supple quod ego facio. Deinde quia in azymo synceritas, in fermento autem malitia designatur, iuxta Apostolum dicentem: Itaque epulemur, non in fermẽto veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azy
Luc. 12. mis synceritatis & veritatis. Et dominus in Euangelio:
Leui. 2. Cauete à fermento pharisæorum, quod est hypocrysis. Quapropter in lege præceptum erat: Omnis oblatio quæ offertur domino, absque fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Nimirum hoc tropo designans in omni opere bono omnem prorsus inanem gloriam vitandam. Cum ergo fermentum malitiam designet, qualis in Christi humanitate nullatenus valet inueniri, Ecclesia merito cẽsuit in azymo esse celebrandum, vt signum exterius. s. panis accidentia, esset signato conformius. Cui præcepto repugnantes Græci, & si verè conficiant, tamen sic conficientes peccant, eò quod Christum in prælatis Ecclesiæ spernunt, ipso dicente. Qui vos spernit, me spernit.
Luc. 10. Quæ res in concilio Florentino, quod pro vnione Græcorum sub Eugenio 4. huius nominis pontifice celebratum est, definita fuit. Nam concilium illud definit, in azymo siue fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici: sacerdotésque in altero ipsum domini corpus conficere debere, vnumquenque. s. iuxta suæ Ecclesiæ siue orientalis siue occidentalis consuetudinẽ. Et hanc definitionem Græci tunc susceperũt, quamuis postea illam contẽpserint. De hac re beatus Anselmus nimis breuem, compendiosum tamen fecit tractatum, qui inscribitur de fermentato & azymo.

TErtia hæresis est circa verba huius hoc sacramentum conficiendum est. Valdenses nanque (vt ait Guido carmelita capite nono de hæresibus Val-

denſium) conſecrant ſine conſueta Eccleſiæ forma, qua Chriſtus conſecrans, nobis conſecrandi modum tradidit: ſed dicendo ſepties pater noſter & benedicendo panem & vinum, ſe conſecrare dicebant. Verum Æneas Syluius qui & Pius ſecundus põtifex maximus, vir certè meo iudicio longè diligentior circa inquiſitionem hiſtoriæ quam Guido in libro de orig. Bohe. cap. 35. errores Valdenſium ad vnum vſque recenſens, nihil tale comminiſcitur. Antoninus etiam Florentinus archi epiſcopus quarta parte ſuæ ſummæ, titulo. 11. cap, 7. enumerans errores pauperum de Lugduno, qui & Valdenſes appellantur, nullam huius rei facit mentionem. Bernardus de Lutzemburgo in ſuo catalogo, nec in titulo pauperes de Lugduno, nec in titulo Valdenſes (nam eos hoc duplici nomine bis inter hæreticos annumerat) nihil ſimile eis tribuit, imò in titulo Valdẽſes, ſecutus hiſtoriã Æneæ Syluij in lib. de origine Bohemorum, aliquid huic aſſertioni repugnans commemorat. Nam iſtorũ aſſertiones enumerans Æneas Syluius, quem & ſequitur Bernardus de Lutzemburgo, ſic ait: Sacerdotem quocunque loco, quocũque tempore, ſacrum Chriſti corpus conficere poſſe, petentibúſque miniſtrare: ſufficere vt verba ſacramentalia tantum dicat. Ex quibus verbis plus colligimus eos veram conficiendi formam tenere, quàm omittere. Præterea aſſertio ipſa adeò eſt inſana, vt vix perſuaderi poſſim aliquẽ hominem Chriſto initiatum, & inter Chriſtianos nutritum, eam docuiſſe, cum nullus ſit ſacræ ſcripturæ locus vnde huius rei ſuſpicio haberi poſſet, niſi fortè anſam erroris acceperint ex ea particula quæ in oratione dominica connumeratur, ſcilicet, panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. At cum iſti tantum dominicæ orationi tribuant, vt nullam aliam præter illam admittant (ſicut infrà in titulo de oratione oſtendemus) poſſibile eſt vt eã arbitrarentur etiam ad corporis Chriſti conſecrationem efficacem, præcipuè cum Valdenſium ſecta (vt aliàs diximus) ab homine prorſus literarũ ignaro ſuſcitata fuerit. Aduerſus hæreſim, quòd tam demens ac fatua ſit, pugnare dedignamur, cũ tam aper- *Valdens.*

Matt.26. Mar.14. Luc.22. ta sint scripturæ:testimonia apud Matthæum, Marcum & Lucam, dicentia Christum corpus suum consecrasse supra acceptum panem, dicēdo: Hoc est corpus meum. Quorum vnus, scilicet Lucas, addidit Christum facta consecratione dixisse, hoc facite in meam commemorationem. Quo elogio & illa facere, & eisdem verbis quibus ipse fecerat iussit. Et Paulus in 1. ad Corinthios epistola eadem commemorat, quæ cum sint luce clariora, prætereo.

QVarta hæresis est quæ negat verū Christi corpus realiter in sacramento sub panis speciebus, & sanguinem sub speciebus vini contineri: in quo errore conueniunt plures, iique inter se) vt hæreticorum mos est) valde diuersi. Quidam nanque dixerunt ibi esse carnem alicuius hominis, siue iustus ille fuerit, siue peccator, non esse curandū, in quam carnem panis ibi præexistens cōuerteretur, quæ caro (vt asserebant) proficiebat in remissionē peccatorum. Alij rursus dicebant panem illū conuerti in carnem hominis, non tamē cuiuslibet sine discrimine, sed in carnem hominis iusti ac iustificati, qui tēplum esset Dei, qui diuinam in se habitationē possideret. Et hunc errorem apparet habuisse Nestoriū

Nestorius. ex. 1. synodo Ephesina. Nā Nestorius (vt superius ostēdimus) dixit duas personas in Christo: vnā quæ esset homo, & aliā quæ esset Deus in illo homine tanquā in tēplo habitans. Itaq; dicebat in eucharistia contineri veram carnem, sed illam esse carnē puri hominis, non autem Dei. Inter hos ergo errores de hoc conuenit, ibidē videlicet carnem filij hominis contineri, non autē carnem Dei. Sed penes hoc ab inuicem discedūt, quòd primi asserunt eam esse carnem cuiuslibet hominis, siue iusti, siue peccatoris. Qui autem sint huius erroris autores, apud neminem reperi, nisi quòd illum Ephesina synodus condemnat. Alij dicunt ibi esse carnem cuiusdam puri hominis, iusti tamen. Vtrique ergo negant ibi esse carnem filij Dei. Sunt adhuc alij qui negant prorsus ibi carnem cōtineri. Hi autem nullam prorsus admittunt carnem ibi realiter contineri: dicunt tamen carnem filij Dei ibi esse non verè & realiter, sed tan-

tum in signo & figura, quemadmodũ continebatur in aliis rebus quæ in veteri testamento Christũ repræsentauerunt, vt fuit agnus paschalis, vacca extra portam ciuitatis pro peccatis populi immolata, & petra quæ virga percussa sitienti populo aquam ministrauit: in quibus omnibus Christus continebatur, nõ realiter, sed significatiuè, eò quòd signa quædam erant ipsum Christum repræsentantia. Quapropter verba illa quibus & Christus tunc panem in suum corpus conuertit, & nos etiã nunc ex eius præcepto in eius commemorationẽ facimus, dicendo: Hoc est corpus meũ, ad hunc sensum detorquent, vt dicant eo modo esse intelligenda quo Paulus dixit. Petra autẽ erat Christus. At petrã esse Christum nõ ea ratione dixit Paulus, quòd vera esset petra, sed quòd petra illa repræsentauit Christum, ac ideo dicitur ab eo Christus: tanquã si expressius dixisset, id & petra illa significabat, Christus est. Ad hunc modum dicunt intelligendũ esse quod Christus ait: Hoc est corpus meũ, non quòd ibi sit verũ Christi corpus, sed quoddam signum Christum repræsentans. Huius erroris primi duces (vt Guidoni placet) fuerunt Armeni. Nescio tamẽ quos autores in hoc secutus fuerit Guido, vt hãc hæresim Armenis impingeret, quam nullũ alium illis tribuisse reperio. Omnes enim quos huius peruersi dogmatis fecisse mentionẽ reperio asserunt hanc fuisse Berengarij inuentionem. Hic Berengarius natione Gallus, clericus diaconus Ecclesiæ sancti Mauritij Andegauensis fuit, homo parum eruditus (vt Guidmũdus testatur) sed dialecticis quibusdã captiunculis prorsus deditus, per quas fallacẽ huius mundi gloriam quã maximè cupiebat, se capturum sperabat. Qua de causa factum est, vt in hanc quã modo retulimus insaniam proruperit. Hic occasione motus Leo nonus tunc summus Ecclesiæ pontifex, vir omnium historicorum testimonio vitæ sanctitate clarus. Vercellis concilium cõgregauit, quo Berengariũ, ascitũ, minimeque (vt Lanfrancus ait) venire volentẽ, tum suis complicibus, nisi citissimè resipiscerẽt, perpetuo damnauit anathemate. Leo tamẽ pauco postmodũ interiecto spatio moritur,

1. Cor. 10.

Armeni.

Berengar.

atque Berengarius in sua obstinatione persistens, venenum suæ hæresis per totas diffudit Gallias. Qua de re Victor secundus, qui Leoni. 9. successit, concilium Turonis per Hildebrandū Ecclesiæ Romanæ tūc Cardinalem, ac illius vice concilio præsidentem celebrauit: in quo Berēgarius per quosdā eruditissimos viros, & præcipuè per Lanfrancum Cantuariensem archiepiscopū conuictus, sed minimè emendatus est. Nam inde exiēs ad vomitū velut canis rediit. Quā ob causam Nicolaus secundus qui victori in Ecclesiæ administratione successit, Romæ concilium centum & tredecim episcoporum congregat, in quo adsistens Berēgarius, aut emendatus, aut emendatum se pœnæ timore simulans, palinodiam cantauit, qnæ in volumine decretorum recitatur de cōs. dist. 2. c. Ego Berēgarius. Berēgario successit post centum & eo ampilus annos impius quidam Almaricus, de quo iam suprà fecimus mentionem. Hic docebat non aliter esse corpus Christi im Eucharistia, quā in alio quouis pane, aut qualibet alia re. Sic enim de illo refert Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo citans quendam Cæsarium monachū. Alium autem ne minē inueni qui hoc Almarico tribuat. Antoninus nā que Florentinus quarta parte summę titulo vndecimo capite septimo, recensens errores Almarici, nihil tale commemorat. Et Platina enarrans vitā Innocentij tertij sub quo in concilio Lateranensi dogmata Almarici condemnata sunt, cum illius alios errores recenseat, nec tamen huius meminit, Cæsarium quem catalogus citat, non vidi. Illum catalogum ergo secutus, Almaricum hunc inferere decreui, eò quòd istius dogma non longè absit à Berengario: quapropter etiam eodem feriendus sit gladio quo ille. Post istos omnes ad centum annos & eo amplius Ioannes Vvicleph eundem amplexatus est errorem, vt patet ex concilio Constantiensi, sessione octaua. Demum hoc nostro tempore Ioannes Oecolampadius, cuius vitam iam breui suprà descripsimus, hanc hæresim à tot annis sepultam reduxit ab inferis, eamque quoad potuit scripturis muniuit tam ex sacro instrumento, quàm ex dictis sanctorū, aliquibus

Almari.

Oecolampadius.

malè adductis, quibusdam detruncatis, omnibus tamē malè intellectis. Is enim ea verba Christi quibus nos quotidie sacramentū conficimus, scilicet. Hoc est corpus meū, sic exponit, id est, hoc significat corpus meū, vel hoc est figura corporis mei. Vt autē hoc clarius pateat, verba eius referam. Oecolampadius. Tempus est vt accedamus ad id in quo status est sermonis: nempe vt probemus verba cœnæ dominicæ eodē tropo dicta, quo illa quæ Apostolus dixit: Petra autē erat Christus: hoc est petra significabat Christū, vel erat figura Christi. Nam in hoc totum dissidium est. Si enim Ipariticos & substantiué absque tropo exposuerimus, est: asseremus corpus Christi in altari non tantum sacramentaliter (vt vocāt) sed tam verè ac in cœlo est: adesse. Sin nostra conuenit expositio, de transsubstantiatione, vel de consubstantiatione (vti liceat aduersariorum verbis) suspicandū nihil. Ita sæpe ex minimis verbulis summæ quæstiones emergūt. Neque in hoc cōtenderim, si quis per corpus magis figurā corporis intelligi, quā verbū est velit per significat interpretari. Nam idipsum mihi arridet: vtrunque tamen probo, eò quod eundem sensum reddit, siue est significat interpretis, siue corpus figuram & sacramentū corporis. Nos sensum non verba quærimus. hucusque Oecolamdius. O illustrem scriptutæ expositorem. Si ad hunc modū liceat scripturas exponere, vel pot' dixerim alienare aut deprauare: inexhausta suggeretur suscitandarū hæresim materia. Omnis etiam auferetur gladius quo hæreticus configi possit. Nulla quidē scriptura erit quæ nō pari facilitate possit corrumpi. Multū quidem hoc nono tropo exultarēt olim Cerdonitę, & Manichęi, & quisquis negauit Christū verū corpus habuisse, verumq; hominē fuisse. Nec minus hac noua expositione gauderēt Arriani. Eunomiani, Aetiani, ac cæteri omnes qui negarunt Christū esse Deū. Nam omnia quæ illis repugnare viderentur, facile sibi conciliarent exponendo verbū est per significat: vt si dicatur, Deus erat verbum, id est, figura quæ dā deitatis fuit verbū. Et illud: Verbū caro factum est, sic exponetur, id est, verbum factum est quædam car- 1. Cor. 10.

nis figura, aut sic, verbum carnem per quendā figuram significat. At quis orthodoxus tales ac tam inuitas, tam distortas, rāque à litera alienas expositiones patiatur? Cæterū quòd plures adfert sacræ scripturę locos in quibus huiusmodi tropi deprehenduntur, non inficior. Sæpe numero etenim scripturæ sacræ figuris & tropis vtūtur (ficut Augustinus ostendit in libro secundo de doctrina Christiana) nec tamen ex eò quod sæpe vtuntur figuris, colligendum est omnem scripturę locutionem esse figuratam. Quapropter ex hoc quòd alibi scriptura sacra tropo quodam sit vsa, non bene colligit Oecolampadius vt etiam nūc figurata locutione vtatur. Nā etsi bis mille locos ostendat quibus figurata insit locutio, hi tamen omnes nunquam efficient quòd istis verbis etiā aliqua adsit figurata locutio, qualē ipse finxit. Nunquid dicet aliquis hanc esse iustam consecutionē. Paulus tropo vsus est cum dixit: Petra autē erat Christus: ergo & Christus similiter tropo vsus est, quum dixit: Hoc est corpus meum? Atque ideo adhuc Oecolāpadio probandum restat, vt in his verbis, scilicet: Hoc est corpus meum, aliquis subsit tropus, quod nusquā efficiet. Præterea & si qualdā figuratas locutiones in scriptura admittamus, non tamen talem qualem Oecolāpadius confingit, vt per verbum est intelligamus significat. Nam quod adducit de Paulo scilicet: Petra autem erat Christus, nullo modo propositum suū iuuat. Non
1. Cor. 10. enim Paulus dixit Christū esse petrā corporeā, sed spiritualem: quod ex præcedētibus clare conuincitur. Sic nanque ait: Bibebant autē de spiritali consequente eos petra, petra autē erat Christus. Vides iam quam petrā dixerit esse Christū, nempe spiritalem, de qua bibebāt, quæ populi illius omnes existens, multis eum miraculis adiuuit. Quòd si adhuc contendas ad petram corpoream referendum, dic quæso vbinam inueniatur illam sensibilem petram è qua vnda profluit, populum fuisse secutam quocunque perrexisset? Huius quidem tanti miraculi nullam Moses fecit mentionem, quum tamē alia minora recensuerit. Verum hoc Paulus tribuit illi petræ quam dixit esse Christum. Bibebāt, inquit de spi-

ritali consequente eos petra. At petra non eos comitabatur, sed Christus opem illis in omni euentu laturus. Sic enim exponit Ambrosius. Sequens tamen petra dicta est quæ intelligitur esse Christus. Vbi enim deficiebat humanũ eis suffragiũ, aderat Christus. Ideo sequebatur, vt vbi defecisset, ille subueniret: nec enim petra quam dedit, sed Christus. hæc Ambrosius. Sed multo clarius hæc ex Chrysostomo discimus, qui illum Pauli locum explanans, ait. Quum dixisset quòd potum spiritualem bibebãt, addidit: Petra autẽ erat Christus. Nõ enim ipsius petræ natura aqua scaturiebat, siquidẽ etiã antea scaturisset: sed alia quædã spiritualis petra omnia operata est, hoc est Christus, qui præsens vbique omnia fecit miracula, ideo dixit, consequente. hæc Chrysostomus. Demum Theophilactus eodem modo locum illũ interpretatur, dicens: De esca quidẽ cũ meminisset, nulla præterea indigebat assertione, quę per se satis pateret, nec quicquam esset à sui natura immutata. In potu verò, quia eius duntaxat subministrandi modus immutatur, assertionibus vtitur, dicens nequaquã lapidis ipsius naturam potum hunc præstitisse, qui & si aliàs scaturisse conceditur, spiritalis tamen alius lapis id omne operabatur id est Christus. Cõsequenti autem eò dixit, vt ostenderet Christum eundẽ hunc illis vbique adfuisse, & miracula huiusmodi factitasse omnia. hæc Theophylactus. Ex istis clarissimis autoribus manifestũ est iam, Paulũ non dixisse Christũ esse illam corporeã petram, ex qua manauit aqua: sed Christũ esse illã petram spiritalem figuratam per aliam corporeã. Atque ita nõ erit opus exponere est per significat: cum Christus verè & realiter sit illa petra de qua Paulus loquitur, nempe spiritalis. Ad hunc etiam modũ cum Christus Ioannem Baptistã laudaret, non dixit absolutè: Ipse est Helias: sed ait: Et si vultis recipere, ipse est Helias ille qui venturus est. Quod & annotauit Chrysostomus, dicẽs: Non dixit: Hic est profecto Helias, sed, si vultis suscipere, hic est, Si mente videlicet attenta vtriusque gesta, & animo facili non contentioso suscipere volueritis. Neque finem hic fecit: sed vt ostendat quanta solertia

Matt. 11.

Chrysost.

opus sit, cũ dixisset, Helias addidit, qui venturus est. Et confestim adiecit, Qui habet aures audiendi, audiat. hucusque Chrysostomus. Et Theophylactus, quẽ nobis idem Oecolampadius latinum dedit, illũ Matthæi locũ explanans ait: Si vultis (inquit) accipere, hoc est, si sana mente iudicatis, & non in vida, ipse est Helias quẽ dixit propheta Malachias venturũ. Etenim præcursor & Helias idẽ sortiti sunt ministeriũ, & hic quidẽ prioris aduentus, Helias autem posterioris præcursor. hæc Theophylactus. Ecce hic etiã clarè patet non esse opus exponere est per significat, cũ Ioannes verè & realiter fuerit non Helias absoluè, sed Helias ille qui erat venturus. Fateor quidem Heliam Ioannem significasse, atque ideo Ioannes vtrè & realiter fuit non Helias, sed ille quẽ Helias significauit. De his duobus locis disserui, quoniam hi inter alios ab Oecolampadio citatos præcipui sunt, quibus ipse innititur, vt probet hoc verbum est, posse exponi per hoc verbũ significat in quibus satis (vt arbitror) clarè ostendimus, non esse opus tã violenta atque notha expositione. Quòd si hoc gratis donare velimus Oecolampadio, vt in proximè citatis locis ex Matthæo & Paulo, ac aliis pluribus locis opus sit hoc verbũ est per significat exponere, nunquid consequens ideo erit necessariò in omnibus Christi verbis exponere est, id est significat? Certe vel parum doctus dialecticus videt hanc collectionũ esse infirmam.

In verbis Pauli cũ dicit: Petra erat Christus, exponi debet verbũ est per significat: ergo in verbis Christi quũ dicit, hoc est corpus meũ, verbum etiam est, exponi debet per significat. Nã vt hæc collectio valida esset, oportebat eam iuuare per additionem alicuius vniuersalis enunciationis, huius videlicet: In omnibus Christi dictis, & Pauli, hoc verbũ est, exponi debet per verbum significat. Qua vniuersali sublata, nusquam concludes hæc Christi verba esse exponenda per verbum significat, ex hoc quòd illa Pauli verba sic exponenda sunt: imò de quouis alio loco Pauli minimè colligetur verbum est ibidem repertũ exponi debere per significat, per hoc quòd alibi sic expositum sit, nisi fortè præmisse

Matt. 4.

ris vniuersaliter in omnibus illius locis ita fieri oportere. At nō credo Oecolampadium adeò insaniſſe, vt hāc vniuersalem admittat. Cæterum nec prętereundum cē ſeo quòd Oecolampadius eiúſque ſequaces aſſeuerant literas ſacras promiſcuo populo lingua vulgari tradendas, vt à quolibet ſine diſcrimine legantur. Nam ex hoc loco eorum temeritas conuincitur: præcipuè ſi quædā Oecolampadij verba proximè citata repetamus. Sic enim dixit: Ita ſæpe ex minimis verbulis ſummæ quæſtiones emergunt. hęc ille. Si ex minimis verbulis ſummæ quæſtiones (vt ais) emergunt, qualiter ex oppoſito tam claras aſſeris ſcripturas ſacras, vt à populo intelligi valeant? Nunquid homo in literis minimè verſatus, nec ſpiritu Dei illuſtratus (nō enim omnes hoc Dei ſpiritu ſunt donati) poterit eas quæſtiones diſſoluere, quas viri in literis exercitati minimè explicare valēt? Aut fortè plebanus homo negociis huius mundi implicitus poterit in his Chriſti verbis, hoc eſt corpus meū, deprehendere tropum aliquem, vel ſignratam locutionem quam nullus ex tam ingenti multitudine virorū ſanctitate & doctrina clariſsimorum, qui à Chriſto paſſo vſque ad hoc tempus fluxerunt, valuit inuenire prę ter vnum Berengarium, & alterum Oecolampadium? Quòd ſi tam claræ ſunt ſcripturæ ſacræ, vt populo legendæ atque ab eo intelligendę ſine diſcrimine tradantur, cum tót ſancti viri ſanctitate perinde ac doctrina clari hunc tropum nuſquam in his verbis deprehenderint, certum eſt ibi nullum eſſe. Hucuſque id ſolum egimus, vt oſtenderemus Oecolampadij argumentationes futiles eſſe & inanes, miniméque efficaces ad ſuum pernicioſum dogma ſtabiliendū. Superest ergo, vt nos melius noſtrum propoſitum confirmemus: quod Deo autore, qui ſemper veritati adſtat, facile (vt ſpero) efficiemus: quoniam plurima nobis ſuffragantur pro hac re teſtimonia, cáque adeò expreſſa, vt nulla valeant tergiuerſatione cælari, E quibus aliqua pauca ego adferam: reliqua verò qua habere voluerit, fontes illi vberrimos oſtendam, vnde ad nauſeam vſque haurire valeat.

Luc.22. PRimò ergo illa verba Christi expressa sunt quibus ait: Hoc est corpus meũ. Nil certè expressius quicquam dici potuit: nec in re tanti momẽti qualis est ista, credendum est Christum tropo aliquo aut figurata loquutione vsum fuisse, ne ansam errandi hac occasione nobis præberet. Verum quum de hac re iam satis dixerimus, opus est vt ex aliis testimoniis ostendamus nullum ibi esse tropum, verúmque ibi esse corpus Christi quod natum est de virgine, & pro nobis in cruce pependit, iacuit in sepulchro, ac deinde reuixit, ad cœlosque ascendit. Hoc autem totum illud Ioannis sextum caput confirmat, in quo sæpissime hanc sententiam repetit, vt nulla nobis dubitatio maneret. Ego sum (inquit Christus) panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Ecce hic bis positum hoc verbum dabo, vt semel referas ad donationem in modum cibi, iterum autem referas ad passionem, in qua seipsum morti tradidit pro nostra omnium vita: ac si parum expressius dixisset. Panis quem vobis daturus sum ad comedẽdum caro mea est, caro inquam illa quam dabo pro vestra omnium vita. Verum forte vt iam cœpisti, etiam hic interpretaberis verbum est, per significat, vt dicas sic esse intelligendũ: Panis quem ego dabo, carnem meam significat, aut figura quædam est corporis mei. Quòd si ad hunc modum etiam hunc locum peruertis, manifestè iam te illis Iudæis Capernaitis annumeras, qui audito illo Christi verbo quod capere non poterant, litigabant ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Quapropter oportebit vt verba quæ huic contentioni Christus respondit, tibi obiiciamus: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ecce iam eandem sententiam Christus repetit, ostendẽs carnem suam vere esse cibum, & quia præuidit vnum Berengarium, & alterum Oecolampadium exposituros hoc verbum est per significat, ne quid tale suspicari merito possent, iã

Ioan.6.

nō repetit hoc verbū est, sed ait: Nisi manducaueritis carnē filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nō habebitis vitā in vobis. Ex quibus verbis nihil tale iā potest fingi vt verbū manducare exponatur per significare: nisi fortè iterū confugiat exponēs carnē per figuram carnis, dicens sic debere intelligi, nisi manducaueritis carnem, id est, figurā carnis filij hominis, &c. Quis non videt hanc esse tam alienam à litera expositionē, vt nulla ex parte illi conuenire valeat? Verum ne quid tale iā fingi posit, manifestè ostēdunt verba quæ Christus subnectit, dicens: Qui manducat carnē meam, & bibit sanguinem meū, habet vitam ęternā, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ecce iā non dicit solum caro mea est cibus, sed ne vllo pacto exponi valeat est per significat, addidit verè, dicens: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est ponis. Nihil clarius aut expressius dici potuit, quàm dicendo, caro mea verè est cibus. Quòd si caro Christi in Eucharistia tantum est significatiuè, & per quandam imaginem, non ergo verè cibus, sed significatiuè aut imaginariè est cibus. Quod bene notabis lector, nam hic locus præ omnibus aliis maximè aduersarium cōfigit, nostrúmque propositum cōfirmat. Caro (inquit) mea verè est cibus, ac si diceret non significatiuè, aut figuratiuè, sed verè est cibus. Nā si figuratiuè tantum esset cibus nequaquam verè esset cibus. Nunquā enim imagines aut figuræ dicētur verè esse illa quorū sunt imagines. Quis enim diceret imaginē Dei verè esse Deum? Non credo Oecolampadiū hoc dicturum. Si enim hoc diceret præter alia incommoda cōtra omniū fidē, hoc esset aduersus Oecolāpadium peculiare, imagines scilicet esse tolerandas, cum imago Dei verè sit Deus. Oecolampadius tamen (vt aliās dicetur) imagines non sustinet. Si ergo imago aut figura non dicitur verè esse id cuius est imago, sed tantum significatiuè: qualiter caro Christi quæ nullo modo (vt Oecolampadius ait) comeditur, dici poterit verè cibus? Si autem dicas eo modo dici cibum, quo verbū Dei dicitur cibus, vt ibi: Non in solo pane viuit

homo: certum est verbum Dei ibi non dici esse verè cibum, sed per quendam metaphoram, aut similitudinẽ, vt quemadmodum cibus corporalis in stomachum trajectus, sufficientíque calore digestus nutrit corpus, vitámque illi confert: sic verbum Dei auditum, memoriæque bene mandatum, calore charitatis sic digestum vt opere quis compleat quod voce audierat, nutrit animam, vitámque illi spiritualem confert. Si quis (inquit Christus) sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Ex his ergo Christi verbis clarissimè conuincitur, verum Christi corpus in eucharistia sub speciebus panis, & verum sanguinem sub speciebus vini contineri. Verum quia Oecolampadius per quandam rimulam elabi conatur dicens illud sextum Ioannis caput nullo pacto tendere ad eucharistiam, sed ad manducationem spiritualem carnis, per quam, vt ipse dicit, habemus vitam æternam: oportet vt ostendamus omnem cæteruam virorum sanctitate & doctrina clarissimorum, hoc Ioannis caput sextum de eucharistia intellexisse, atque ita exposuisse. Nam in principio huius libri ostendimus sensum sacræ scripturæ ab Ecclesia esse petendum. Nam cuius autoritate scripturas has pro diuinis amplectimur, eadem etiam autoritate oportet illarum scripturarum sensum tenere. Parum quidem refert verba tenere, sensum autem verborum penitus ignorare. Nec difficultas circa sola verba versatur, quorum significationem grammaticus scire potest, sed circa sensum. Et ipsemet Oecolampadius in verbis superius citatis, dixit: Nos sensum, non verba quærimus. Si ergo magis quærendus est sensus quàm verba, cum ex Ecclesiæ decreto teneamus hanc aut illam esse diuinam scripturam: ex eius etiam decreto oportebit sensum scripturæ, quem illa nobis præstiterit, tenere. Ex sensu certè scripturæ fides nostra pendet, non ex nudis verbis. Oportet ergo audire Ecclesiam de hac re, & videamus quid nobis decernat.

ET primum ostendamus sigillatim diuersorum patrum in hac re communem omnium fuisse sententiam, illud Ioannis caput de Eucharistia esse intelligendum

dum. Et primum omnium in acie constituo Theophylactum ab eodem Oecolampadio latinitate donatum. *Theophyl.*

Is enim exponēs illud Ioannis: Panis quem ego dabo, caro mea est, quā ego dabo pro mundi vita, sic ait: Manifestè autem nobis hoc loco de mystica cōmunione corporis sui dicit: Nam panis (inquit) quē ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mūdi vita. Porro potestatem suam indicans, quòd non vt seruus & minor patre crucifigendus sit, sed voluntariè, inquit: Ego dabo carnem meam pro mūdi vita. Nam quamuis & à patre dicatur esse traditus, attamen & seipsum tradidisse dicitur. Et illud quidē est, vt discamus eius cum patre concordiam: hoc autem, vt liberam voluntatem filij non ignoremus. Attende autem quòd panis qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit: Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionē sancti spiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet quòd credendus sit panis caro. Etenim in carne ambulāte domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat iuxta humanū morem. Igitur & nunc panis in carnē domini mutatur. Et quomodo (inquit) non apparet nobis caro, sed panis? Vt nō abhorreamus ab eius esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuauiter affecti essemus erga communionem. Nunc autem descendente domino nostræ infirmitati talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. Hucusque Theophylactus: quem ideo tam prolixè citaui, quòd maximè nostro negocio fauet, atque omnes Oecolampadij captiunculas his solum verbis soluit. *Ioan. 6.*

B. etiam Cyrillus, illa quæ 6. Ioannis cap. à Christo dicuntur, de hoc mirifico sacramēto exponit, vt quilibet ibidē videre potest. Vt autem hoc lector sine tuo labore videas, decreui hic inserere ea quæ ille li. 4. super Ioannem ca. 16. disserit, in hūc modum. Cyrillus. Distinguit *Cyrillus.*

rursus inter mysticam benedictionem,& manna,& aquarum fluēta ex lapide,& calicis sancti cōmunicationem. Iterum eadem repetit,ne magis mannæ miraculū admirentur,sed ipsum potius suscipiant,qui cœlestis panis & æternæ vitæ largitor est.Patres enim(inquit) vestri māducauerunt manna in deserto,& mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, vt aliquis ex ipso comedat,& non moriatur.Mannę nanque alimentum non æternam vitam,sed breue famis remediū adferebat.Non ergo erat cibus verus.i.panis de cœlo.Sanctū verò Christi corpus ad immortalitatem & vitam æternam nutriēs,cibus est.Ita inquit.Sed aquam illi ex petra biberunt:quid igitur inde lucrati sunt,qui mortui fuerunt?Non erat igitur potus ille verus,sed verus potus est sanguis Christi, quo radicitus mors euertitur atque destruitur.Non enim hominis simpliciter sanguis est,sed eius qui naturali vitæ coniunctus,vita effectus. Propterea corpus & membra Christi sumus, quia per hanc benedictionē mysterij ipsum filium Dei suscipimus.hęc Cyrillus.Ex quo manifestè patet de sacramento Eucharistiæ interpretari ea quę de mystico pane Ioānis sexto reponuntur.In quo admonere piū Lectorem decreui,vt quoties apud Cyrillum de pane loquentem reperęrit mysticam benedictionem,intelligat hoc admirabile sacramētum. Hac etenim voce ille sæpissime vtitur,cum impræsentiarū,tum etiam alibi sæpe.Chrysostomus etiam hæc verba de hoc præstantissimo sacramento exponit homilia quadragesimaquinta super Ioannem: vbi ostēdit quæ verba huic sacramento conueniant,quæ autem non.Nam explanans illa verba: Ego sum panis vitæ,sic ait: Iam in mysteriorum traditionē deuēturus est,& primum de diuinitate sua sic disputat. Ego sum panis vitæ.Neque enim de corpore hoc dictū est,de quo circa finem inquit:Panis quem ego dabo,caro mea est:sed adhuc de diuinitate.Etenim illa propter Deum verbum panis est, quemadmodū hic panis propter aduenientem ei spiritum panis cœlestis efficitur. hæc Chrysostomus, qui clarissimè distinguit inter ea verba Christi quæ ad suam diuinitatem , & ea quæ ad

Ioan.6.

Chrysost.

corpus eius, vt ſub myſteriis velatur, pertinere videntur. Atque ſermonem de hie myſteriis, hoc eſt, de hoc ſacramento (nam hoc ipſe appellat myſteria) inchoari docet ab illo loco: Panis quem ego dabo, caro mea eſt. Quod valde notabis Lector, quoniam hoc plurimũ tibi deſeruiet ad obuiãdum huiuſmodi hæreticorum technis. B. Auguſtinus apertiſſimè omnia illa quæ de carne Chriſti Ioannis ſexto dicuntur, ad hoc Euchariſtiæ ſacramentum refert. Quod vt clariſſimè Lector agnoſcas, ex multis quæ tractatu 26. ſuper Ioannem dicit, hoc vnum adferam. Exponens enim illum locum, ſcilicet: Qui mãducat meam carnẽ, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, ſic ait: Ad vtrunque autem reſpõdet quod ait æternã. Non ita eſt in hac eſca quam ſuſtentandæ huius corporis vitæ cauſa ſumimus. Nam qui eam non ſumpſerit, non viuet: nec tamen qui eam ſumpſerit, viuet. Fieri enim poteſt, vt ſenio vel morbo vel aliquo caſu plurimi & qui eã ſumpſerint, moriantur. In hoc vero cibo & potu. i. corpore & ſanguine domini, non ita eſt. Nam & qui eam nõ ſumit, non habet vitam, & qui eam ſumit habet vitam, & hanc vtique æternam. hæc Auguſt. Vbi explicans dicta verba Chriſti de Euchariſtia aſſerit apertiſſimè ibi eſſe verum Chriſti corpus, & verum ſanguinem. Sic enim dixit: In hoc vero cibo & potu. i. corpore & ſanguine domini. Quo nihil poteſt expreſsius dici. Sunt etiam alij plurimi ſacri doctores, qui etſi Ioannem in vniuerſum non expoſuerunt, tamen inter ea quæ ſcripſerunt aliis locis, partes huius capitis expoſuerunt, quòd propoſito, quod tunc pertractabant, conducere videbant: Quæ connumerare non pigebit, atque eo maximè quòd non tam facile inueniri queant: quæ nos aliud agentes annotauimus huic negocio poſtmodum applicanda. Caſsiodorus in primis exponens illud Pſalmi: Tu es ſacerdos in æternum, ſic ait: Cui enim poteſt veraciter & euidenter aptari, niſi domino ſaluatori qui corpus & ſanguinẽ ſuum in panis ac vini erogatione ſalutariter conſecrauit? ſicut ipſe in Euangelio dicit: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non ha-

Ioan. 6.

Caſsiodorus.

Pſal. 109.

Ioan. 6.

bebitis vitam æternã. Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: ne
1. Cor. 10. sicut dicit Apostolus, corpus domini indigne manducet: sed viuificatricem substantiam atque salutarem, & ipsius verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio, & æternæ vitæ dona præstantur. Hæc Cassiodorus: qui manifestè fatetur in Eucharistia corpus ac sanguinem contineri, & hoc probat testimonio adducto ex Ioannis sexto, quod viderit huic proposito aptissimũ. B. Gregorius exponens illud Iob sexto: Nunquid rugiet onager cum habuerit herbã? ait: Tunc ergo herbam onager inuenit, cum gentilis populus gratiam diuinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuum præsepe non habuit, cum plebi Iudaicæ eius carnem expectãti lex exhibuit, quem diu expectatum prophetauit. Vnde natus dominus in præsepe ponitur, vt videlicet signaretur quia sancta animalia quæ ieiuna diu apud legem inuenta sunt, incarnationis eius fœno satiarentur. Præsepe enim natus impleuit, qui cibũ semetipsum menti
Ioan. 6. bus mortalibũ præbuit, dicens: Qui comedit carnẽ meã, & bibit sanguinẽ me, in meũ manet, & ego in eo. hæc Gregorius. Qui asserens Deum se dedisse nobis in cibum, adfert pro hac re testimonium ex Ioannis sexto. Ambrosius libro sexto de sacramentis cap. 1. Sicut verus est Dei filius dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius substantia patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accepimus, & verus est potus. Sed fortè dicas quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes, dicentem: Nisi quis mãducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam Fortè dices, quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatẽ. Primò omniũ dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & cõuertere genera instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quòd carnẽ suam daret manducare, & sanguinem suum daret bibẽdum, recedebant. Solus tamen Petrus dixit: Verba vitæ æternæ habes, & ego à

te quò recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset error cruoris, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinē quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutémque consequeris. Ego sum (inquit) panis vnius qui de cœlo descendi. Si caro non descēdit de cœlo, hoc est carnē in terris assumpsit ex virgine. quomodo ergo descēdit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idē dominus noster Iesus Christus cōsors diuinitatis & corporis. Et tu qui accipis panem diuinæ eius substantiæ, in illo participaris alimento. hucusque Ambrosius. Vbi aduerte Lector quàm clarè asserat nos māducare carnem Christi, & qualiter verba quæ habentur Ioannis sextò exponat de vera Christi carne, quam dicit nos sub panis specie manducare. Hylarius 8. libro de Trinitate, sic ait: Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquēdum, neque per violentam atque impudētem prædicationem cœlestiū dictorum sanitati, alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt, legamus, & quæ legerimus, intelligamus, & tunc perfectæ fidei fungemur officio. De naturali enim Christi in nobis veritate quæ discimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè discimus. Ipse enim ait: Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnē meam, & bibit sanguinē meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus: nūc enim & ipsius domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est. Et hæc accepta atque hausta hæc efficiūt, vt nos in Christo, & Christus in nobis sit. hæc Hylarius. In quibus apertissimè ostendit nos manducare veram Christi carnem: & bibere verum eius sanguinem, adducto pro hac re testimonio quod putauit conueniens ex Ioannis 6. capite. Cyprianus in expositione orationis dominicæ sic ait: Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti & non communicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædi- *Cyprianus.*

cante & monente: Ego sum panis vitæ, qui de cœlo de-
Ioan. 6. scendi. Si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum. Pa-
nem autẽ quem ego dedero, caro mea est pro seculi vi-
ta. Quando ergo dicit, in æternum viuere si quis ederit
de eius pane, vt manifestum est eos viuere qui corpus
eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis
accipiunt, ita contra timẽdum est & orandum, ne dum
qui abstentus separatur à Christi corpore, procul rema-
neat à salute, comminante ipso, & dicente: Nisi ederitis
carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non
Ibidem. habebitis vitam in vobis. Et ideo panem nostrũ, id est
Christum dari nobis quotidie petimus, vt qui in Chri-
sto manemus & viuimus, à sanctificatione & corpore
eius non recedamus. hæc Cyprianus. Vides hic lector
qualiter Cyprianus asserit eũ qui ab Eucharistiæ com-
munione separatus est, esse etiam separatum à corpore
Christi, atq; ideo à salute. Cui aptat testimoniũ ex Ioan
nis 6. nẽpe illud: Nisi ederitis carnẽ filij hominis, &c.
Et in lib. 1. aduersus Iudæos eandem sentẽtiam confir-
mat per testimonia ex illo loco Ioãnis adducta. Demũ
Origenes. Origenes homilia. 7. super librũ Numerorũ, sic dicit:
1. Cor. 10. Et quæ prius ænigmate designabãtur, nunc in specie &
veritate cõplentur. Et ideo ille qui species figurarum &
ænigmatum differebat, dicit: Scimus autem quoniam
patres nostri omnes sub nube fuerũt, & omnes in Moy
se baptizati sunt, in nube, & in mari. Et omnes eandem
escam spiritualem manducauerunt. Et omnes eundem
potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spiri-
tali cõsequente eos petra. Petra autẽ erat Christus. Vi-
des quomodo ænigmata legis Paulus absoluit, & spe-
cies ænigmatum docet, & dicit quia petra in ænigmate
erat apud Moysen antequã iungeretur huic nostræ Æ-
thiopissæ. Nũc in specie petra Christus est. Nunc enim
os ad os loquitur per legem Deus. Antea in ænigmate
fuit baptismus in nube, & in mari: nunc autem in spe-
cie regeneratio est in aqua & in spiritu sancto. Tunc in
ænigmate erat manna cibus: nunc autem in specie ca-
ro verbi Dei est verus cibus: sicut ipse dicit, quia caro
mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. huc-

usque Origenes. Ex quo multa nobis suffragantur. Nã cum disserat de his quæ prius in figura habebantur, & nunc in veritate habentur, tria adducit exempla, quorum vnum est manna, qui cibus Iudæis fuerat, sed in figura: figurabat nanque Eucharistiã, in qua nos Christi carne pascimur in veritate & non figura, vt Oecolãpadius ait: pro qua re cõfirmanda, vt vides lector, Origenes citauit testimoniũ ex Ioãne. 6. capite, quod huic proposito vidit esse commodissimũ. Patet ergo ex tot virorũ clarissimorũ testimonio, ea quæ de pane & carne & sanguine Christi Ioan. 6. dicuntur, ad eucharistię sacramentum esse referenda. Verum vt hominem auctorem testimonio obruamus, ostendamusque veluti hæreticum ab Ecclesiæ vnitate diuisum: alia insuper producam illustrium virorum testimonia, qui manifestè probant in hoc præstantissimo sacramento verum Christi corpus & sanguinem sub speciebus panis & vini contineri. Leo primus sanctitate perinde ac doctrina clarus, in epistola ad Constantinopolitanos ita scribit: *Leo primus.*

In Ecclesia Dei omnium ore tam consonum est, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter communis sacramẽta fidei taceatur, quia in illa mystica distributione spiritalis alimoniæ hoc impartitur, vt accipientes virtutem cœlestis cibi, in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus.

hæc Leo. Iuuencus etiam presbyter Hieronymo antiquior, carmine hexametro euangelicam historiam describens, ait: *Iuuencus.*

Hæc vbi dicta dedit, palmis sibi frangere panem:
Diuisúmque dehinc tradit: sanctúmque precatus,
Discipulos docuit, proprium se tradere corpus.
Hinc calice n sumit dominus, vinóque repletum
Sanctificat gratis verbis, potúmque ministrat.
Edocuit que suum se diuisse cruorem:
Atque ait: hic sanguis populi delicta remittet.
Hunc potate me-m: iam veris credite dictis.

Arnobius super Psalm. 110. sic ait: Confessio Trinitatis, & magnificẽtia deitatis, opus eius: iustitia eius immutabilis pseuerat ĩ secula seculorũ, in qua iustitia me *Arnobius.*

moriam fecit mirabilium suorum, dicens: Hęc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis. Quando hoc dixit misericors & miserator & dominus? Tunc sine dubio, quando escam dedit corporis sui timentibus se. Et hoc testamentum memor erit dominus in æternum, per quod virtutem operum suorũ annunciauit populo suo. hęc Arnobius. Vides lector qualiter Arnobius asserat dominum dedisse nobis escam corporis sui. Ire-

Irenæus. næus in lib. 5. aduersus hæreses hanc etiam fatetur ēē dicens: Quando & mixus calix, & fractus panis percipit verbũ dei, fit eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit nostræ carnis substantia. Quomodo negant carnem capacem esse donationis dei, qui est vita æterna, quæ & sanguine & corpore Christi nutritur, & mẽbrũ eius sit, quemadmodũ Apo-

Ephes. 5. stolus ait in ea quæ est ad Ephesios epistola: Quoniam mẽbra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius? Nõ de spiritali aliquo & inuisibili homine dissens hęc (Spiritus enim neq; carnẽ neq; ossa habet) sed

Luc. vlt. de ea dispositique quæ est secundũ hominem quæ ex carnibus & neruis consistit, quæ de calice, qui eius sanguis est, nutritur, & de pane, qui est corpus eius, augetur. hæc Irenæus: quem Trithemius in libro de Ecclesiasticis scriptoribus martyrem fuisse docet, eumque discipulum fuisse Policarpi martyris testatur Hieronymus, qui & eundem Policarpum martyrem asserit fuisse discipulum Ioannis euangelistæ: ex quo patet hunc Irenæum ab Apostolo Christi fuisse edoctum mediante Policarpo. Quæ idcirco dixi, quò efficacius sit eius testimonium. Ignatius demum discipulus, vt credo Christi, coæuus saltem apostolis, in quadam ad Romanos epistola, sic ait: Panem dei voco panem cœlestem, panem vitæ, qui est caro Iesu Christi filij dei viui, qui natus est in nouissimo ex semine Dauid & Abrahæ. Et potum voco sanguinem eius, qui est dilectio incorruptibilis, & vita æterna. hæc Ignatius beatissimus martyr. Plurimos alios autores, eosque illustres quorum testimonia etiam nobis suffragari possent, prudẽs omisi, ne onerarem lectorem, & ne breuitatis (quam in pri-

cipio operis promisi) videar oblitus. Ea tamē in posterum aduersus alios errores de eucharistia adferemus: quæ cum legeris, rogo lector attendas plurima ex illis huic seruire proposito. Hæc certè talium virorum testimonia, etiam si locus scripturæ deesset, sufficere deberent ad quamcunque fidem confirmandam, etiam si centum Oecolampadij repugnarent. Verum quum tot illustres viri Oecolampadio repugnent, qualiter non vetetur aduersus tot clarissimos viros, imò aduersus totam ecclesiam collum exerere? Certè in causa est id quod Cyrillus dicit de Iudæis litigantibus, ac dicentibus: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Sic enim ait Cyrillus. De Deo non *Cyrillus.* sine magna impietate cōclamat, nec in mentem venit nihil esse impossibile apud Deum. Nam quum animales essent (vt ait Paulus) spiritalia intelligere non poterant, sed fatuitas quædam tam magnū sibi videtur mysteriū. hæc Cyrillus. Ita ergo (vt patet) Oecolampadio fatuitas quędam tam magnificū videtur mysteriū, nec intelligit quid intus lateat, nec considerat nihil esse impossibile apud Deū. Quare autē non intelligit, in aperto est: quia teste Paulo, animalis homo non percipit ea *1. Cor. 2.* quæ dei sunt. At quis magis animalis quàm Oecolampadius, cuius manifesta sunt opera carnis? Nā cū monachus esset ordinis sanctæ Brigittæ, reiecta continentia quam in monachatu vouerat, vxorem duxit: cum tamen ea esset ætate, quasi in seculo liber maneret, vxore abstinere debuisset, Sarā imitatus, quæ dixit: Consenui, & quomodo voluptati operam dabo? Verum hic *Gen. 18.* fortè ex senibus illis erat qui exarserunt in concupiscē- *Dani. 13.* tiam Susannæ. Cæterū vt rem penitus absoluamus, superest vt concilia quæ in huius rei confirmationem celebrata sunt, adferamus. Primò tertia synodus ex his quatuor quas beatus Gregorius fatetur se venerari tanquam quatuor Euangelia, quæ quidem synodus Ephe- *Concilium Ephesinum* sina prima est ducentorū episcoporū numero, in quo præsedit summi pontificis vicem gerens Cyrillus Alexandrinus episcopus, In epistola quadā à toto cōcilio missa Nestorio hæretico Constantinopolitano episco-

po, de cuius dogmate agebatur, qui dicebat duas esse in Christo personas, aliam dei, aliam hominis, sicut aliàs iam de hoc diximus, ita dicitur: Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omniū nostrum redemptoris affecti, nō vt communē carnem percipientes (quod absit) neque vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed vere viuificatricem, & ipsius verbi propriā factam. Vita enim naturaliter vt Deus existēs, quia propriè carne vnitus est, viuificatricem eam esse professus est: & ideo quamuis dicat ad nos: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnē filij hominis, & biberitis eius sanguinem: nō tamen eā vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro poterit hominis? sed vt verè propriam eius factam qui propter nos filius hominis est factus & vocatus. hęc Concilium. Per quod decretum omnes hæretici negantes veram Christi carnem verumque sanguinem in eucharistia contineri, qualitercunque id negēt, hic aperte reiiciuntur. Verum quum hoc viderit Oecolampadius, perpendens quantæ arrogantiæ sit faciem toti concilio opponere, ad hoc confugit, vt dicat illud non esse ex actis in cōcilio, sed esse in epistola à Cyrillo ad Nestorium directa. Hoc autem manifeste conuincitur falsitatis ex titulo eiusdem epistolæ. Sic enim inscriptio epistolę habet: Religioso & Deo amabili consacerdoti Nestorio Cyrillus, & quicunque sunt apud Ephesi synodū. Ex ista epistolæ inscriptione aperte colligitur epistolā à toto concilio esse ad Nestorium mandatam: quò fit vt quæ in ea continentur, velut acta concilij esse recipienda. Post aliquot deinde annorum centurias Leo nonus, vt diximus, celebrauit conciliū Vercellis, in quo hoc impium Berengarij dogma damnatū est. Deinde sub Victore secundo aliud concilium Turonis celebratū est præsidente Ildebrādo Romanæ ecclesiæ diacono Cardinali: in quo iterū Berengarij dogma sicut à toto concilio, ita & ab ipso Berengario reie-

Ioan. 6.

ctum est. Demum sub Nicolao secundo concilium Romanum centum tredecim episcoporũ coactum est hac de causa, quòd Berengarium ad vomitum rediisse compertum est, in quo iterum Berengarius concilij decretum suscipiens, suo dogmati renunciauit. Quorum cõciliorum acta incuria scriptorum non habemus. Nam in eo volumine conciliorum quod Parisiis impressum est, à quinta synodo Cõstantinopolitana vsque ad concilium Constantiense nullum ad aliud concilium inter ponitur: in quo interiecto temporis spatio constat multa concilia celebrata fuisse, eaque non parui momenti. Itaque ex illo Vercellensi, Turonensi, ac Romano conciliis, nihil aliud reperio præter abiurationem, quæ à concilio Romano oblata est Berengario, vt eam corã toto illo cõuentu legeret, ac ita esse fateretur. Quæquidem abiuratio ponitur in volumine decretorũ de cõsec. distinct. 2. cap. Ego Berengarius. *Concilium Constant.*

Demum post hæc omnia conciliũ Constantiense recensens errores Ioannis Vvicleph, tertio loco istũ collocat his verbis: Christus non est in eodem sacramento identicè & realiter in propria præsentia corporali. Quem errorem cũ aliis omnibus eiusdem autoris vna super omnes lata sententia damnat. Deinde concilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum sessione tertia, cap. 1. hæc ait: Principio docet sancta synodus, & aperte ac simpliciter profitetur, in almo sanctæ Eucharistiæ sacramento post panis & vini cõsecrationẽ, Dominũ nostrũ Iesum Christũ verum Deũ, atque hominẽ verè realiter, ac substantialiter sub specie illarũ rerũ sensibiliũ cõtineri. Nec enim hæc inter se pugnãt, vt ipse Saluator noster semper ad dexteram patris in cœlis assideat, iuxta modum existẽdi naturalẽ, & vt multis nihilominus aliis in locis sacramẽtaliter præsens sua substãtia nobis adsit, ea existẽdi ratione, quã etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse deo cogitatione per fidem illustrata assequi possumus & cõstãtissimè credere debemus. Ita enim maiores nostri omnes quotquot in vera ecclesia fuerũt, qui de sanctissimo hoc sacramẽto disseruerũt, apertissimè professi sunt hoc tã admirabile sacramentũ in *Concilium Tridentinũ*

vltima cœna redemptorem nostrũ instituisse, cum post panis vinique benedictionem se suũ ipsius corpus illis præbere, ac suum sanguinem disertis ac perspicuis verbis testatus est, quæ verba à sanctis Euangelistis cõmemorata, & à diuo Paulo postea repetita cum propriam illam & apertissimã significationem præ se ferant, secũ dũ quã à patribus intellecta sunt, indignissimũ sanè flagitium est, ea à quibusdã contentiosis, & prauis hominibus ad fictitios, & imaginarios tropos, quibus veritas carnis & sanguinis Christi negatur, contra vniuersum ecclesiæ sensum detorqueri, quæ tanquam columna, & firmamentũ veritatis hæc ab impiis hominibus excogitata cõmenta velut satanica detestata est, grato semper & memore animo præstãtissimũ hoc Christi beneficium agnoscẽs. Hęc est doctrina concilij Tridentini. Verum ne aliquis nimiũ audax huic doctrinæ impunè se contradicere posse putet, canonẽ latæ sententiæ contra huiusmodi cõtradictores protulit, cuius verba sunt quæ sequuntur: Si quis negauerit in sanctissimo eucharistiæ sacramento contineri verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinẽ, vnà cũ anima, & diuinitate domini nostri Iesu Christi, ac proinde totũ Christum. Sed dixerit tantũmodo esse in eo vt in signo, vel figura aut virtute, anathema sit. Contra hanc impiã hæresim olim cùm eam primus Berẽgarius tutaretur, scripsit primus Lanfrãcus Cantuariensis archiepiscopus. Post eũ Guid mundus ex monacho Aduersanus episcopus. Eodem tempore Algerius, ex scolastico monachus Corbiensis in Saxonia. Scripsit etiam aduersus eum teste Ioanne Trithemio quidã Adelmanus, ex clerico Leodiensi episcopus Brixiensis, qui eiusdem Berengarij condiscipulus fuerat. Scripsit etiam aduersus eundem Hildebertus quidam episcopus Cenomanensis, ac postea archiepiscopus Turonensis, vt testatur idem Trithemius in lib. de Ecclesiasticis scriptoribus. Hos duos vltimos fateor me nõ vidisse, aliorũ tamen opera legi Post istos omnes hoc nostro tempore contra Oecolampadium scripsit omnibus istis longè diffusius atque acutius Ioannes Roffensis episcopus, vir non minus vita quã do-

1. Cor. 11.

ctrina clarus, qui illis anti quis scriptoribus meritò cõparari valet. Quòd si multos tales episcopos ecclesiam in sui regimen retineret, qualis ille est, non sic labentem ploraremus, vt nunc (proh dolor) ingemiscimus. Si omnia ad vnguem quæ ad hoc negotium spectant, habere vis, lege viri huius ad finem vsque librum. Spero, Deo autore, si dubius accesseris, cõfirmaberis, & omni scrupulo sublato discedes infirmissima fidei petra fundatus. Scripsit etiam aduersus eundem Oecolampadium Iudocus Clithouæus, alios non vidi; quamuis plures alios scripsisse audiam.

QVinta de hac re orta est hæresis, quę asserit in Eucharistia post factam consecrationem manere eũdem panem qui ante consecrationem ibidem erat. Sed hæc hæresis in duas factiones est scissa. Quidam enim dixerunt panem simul esse cũ Eucharistia, nec amplius insanierunt. Horum dux fuit Ioannes Vvicleph, cuius iam sæpe fecimus mentionem. Alij verò insaniam augentes sic affirmant panem ibidem esse, quòd asserunt panem esse corpus Christi. Hoc autem recens est inuentum, nempe à Martino Luthero prodiens, qui ait has esse veras: panis est corpus Christi: vinũ est sanguis Christi. Inter hos duos, scilicet Vvicleph & Lutherũ, de hoc conuenit, quòd vterque fatetur post consecrationem substantiam esse panem: moti hac ratione, quòd sæpe in nouo instrumento appellatur hoc sacramentum panis vt in Actis Apostolorum dicitur: Vna autem sabbati cùm conueniissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum. Et in prima ad Corinth. epist. Panis quem frangimus nónne participatio corporis domini est? Quoniã vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Et rursus in eadem epist. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annũciabitis, donec veniat. De hoc autem inter istos est disidium, quòd Vvicleph nõ admittit panem illum qui ante consecrationem erat, dicit posse corpus Christi, Luth. autẽ illud concedit, asserens has esse veras, panis est corpus Christi, vinum est

Ioannes Vvicleph.

Act. 20.

1. Cor. 10.

1 Cor. 11.

ſanguis Chriſti: motus hac ratione, quę illi eſt adeò effi cax, vt nullus ſit qui illi poſsit obſtare. Verba (inquit) diuina accipienda ſunt iuxta grãmaticæ nudam intelligẽtiam: ita vt nõ liceat ei per Angelũ nedum per ho minem vim vllã fieri, ne detur occaſio aduerſariis ſcripturas eludendi. At vis (vt ait) fit verbis diuinis, ſi quod Chriſtus dicit panem, hoc nos dicamus intelligi panis accidẽtia: & quod ille vinum vocat, hoc nos dicamus eſſe tantum vini ſpeciem. Omnibus ergo modis verus panis (ait) ac verum vinum ſupereſt in altari, ne verbis Chriſti fiat vis, ſi ſpecies ſumatur pro ſubſtãtia. Nullam enim trãſubſtantiationis (inquit) Euangeliſtæ fecere mentionẽ. Sed hoc recens quoddã inuentum eſt, nẽpe trecentenarium (vt ait) nec eo amplius. Sic ergo dicit Lutherus eſſe verba conſecrationis intelligẽda. Hoc id hic panis, eſt corpus meum. Hic, id eſt, hoc vinum, eſt ſanguis meus. Ecce quibus præſtigiis cõfidit Lutherus ſeducere tot ſapientes viros quot ſunt in Eccleſia. Credit fortè omnes nos infantes eſſe adhuc in cunabulis, vt ſimilibus næniis decantatis valeat nos dementare. Contra hos omnes vno eodémque gladio pugnandum eſt. Nã quum oſtẽderimus facta conſecratione nullum panem manere, ſimul etiã patebit hãc enunciationem, ſcilicet panis eſt corpus Chriſti, nullo pacto eſſe verã. Primũ ergo oſtẽdamus hãc Lutheri interpretationem eſſe a litera remotiſsimam: quod vel ex eo cõſtare manifeſtè poteſt, quòd articulus hoc, vel pronomen demõſtratiuũ, cum ſit neutri generis, nullo modo poteſt rereferri ad panem, quòd panis maſculini ſit generis. Forte dices ibi ſubſtantiuè poſitum, quemadmodum adiectiuum in neutro genere ex grammaticorũ regula in ſubſtãtiui locum ſubrogere liceat: atque ita dices hunc eſſe ſenſum. Hoc, id eſt, hæc res (pane demonſtrato) eſt corpus meum. Veniamus iam ad verba calicis, in quibus nullum tale reperire poteris ſubterfugiũ. Sic enim dicitur ibi: Hic eſt ſanguis meus. Vides qualiter articulus vel pronomẽ demõſtratiuũ ibidem poſitum eſt maſculini generis, cũ autem vinũ neutri generis ſit, qui fit vt pronomẽ hic, poſsit demõſtrare vinũ? Si enim dixiſ-

set, hoc est sanguis meus, ansam præbuisset opinādi vinum ibidē manere. At cum dicat, hic est sanguis meus, quis nō videt articulū masculini generis nullo pacto ad vinū posse referri, quod neutro genere nominatur? hæccine est grammatica Luthere, iuxta quam alis verba Dei esse nudè interpretāda? Adeò enim nuda est hęc interpretatio, vt literam à suo vero sensu prorsus denudet, nihilque apud literam de vero eius sensu relinquat. Quòd si ad Græcam linguam ceu fontem noui instrumenti nos reuoces, credens fortè hanc collectionem minimè valere, deciperis. Nam pronomen demonstratiuum quod græcè ponitur, vtrobique neutrū est. Verba nanque quibus corpus consecratur, sic habent, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Verba autem quibus consecratur sanguis, sic habent, τοῦτο γαρ ἐστι τὸ αἷμά μου. Vides iam vtrobique pronomen positum neutrum esse nempe τοῦτο Nomen autem græcè significans corpus, scilicet, τὸ σῶμα & nomen significans sanguinem scilicet tò áima, vtrunque neutrum est. Ex quo patet vtrobique pronomen demonstratiuum sequenti nomini esse aptandum nullo modo autem ad præcedens referendum: quia cū nomen ibi pro pane positum sit ἄρτος, quod constat esse etiam masculini generis, cōuincitur pronomen neutri generis ad panem minimè referri posse. Vinum autem græcè dicitur οἶνος, quod constat esse etiam masculini generis. Colligimus ergo Christi verba nullo pacto fauere Luthero, imò potius illi omnino repugnare. Nullo etenim modo expressius potuisset dicere nihil illic remanere panis, quàm quū dixit: Hoc est corpus meū. Non enim dixit, hic, id est in hoc loco, est corpus meū: aut cum hoc quod videtis, est corpus meum tanquam in pane aut simul cum pane consisteret, sed hoc est (inquit) corpus meum, nimirum declarans manifestè (vt hæreticorum ora obstrueret) hoc totum quod porrigebat, ipsius corpus esse. Cæterum quo res sit apertior, & tergiuersandi nullus pateat locus. Euangeliſtarum verba proferamus. Matthæus enim sic ait: Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Ac- *Matt. 27.*

cipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicẽ, gratias egit & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum.

Marc.14. Marcus verò sic narrat: Et manducantibus illis, accepit Iesus panẽ, & benedicens fregit & dedit eis & ait illis: Sumite, hoc est corpus meũ. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis

Luc.22. effundetur. Lucæ autem verba sunt ista: Et accepto pane gratias egit, & fregit & dedit eis dicẽs: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis datur. Hoc facite in meã commemorationẽ. Similiter & calicẽ postquam, cœnauit, dicẽs: Hic est calix, nouũ testamentũ in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Ex omnibus his Euãgelistarũ verbis patet nullũ esse locum in quo post factam consecrationem sacramentum vocetur panis aut vinũ, sed tantum corpus aut sanguis. Si enim Christus in pane suscepto nullam fecisset mutationem, cúmque vt suscepérat, minimè variatum discipulis porrexisset, dici merito posset merũ panem dedisse discipulis. Verum quũ priusquam discipulis manducandũ porrigeret, panem conuerterit in carnem: nequaquã dici potest eũ panem quẽ in manus suscepérat, discipulis tribuisse, sed nobis suum in quod conuerterat. At Lutherus obstat, sic dicens: Euangelistæ referunt Christum in manus sumpsisse panem. Et nos etiam hoc ipsum fatemur. Verũ quũ recipiunt apostoli, iam non audis panem nominari, sed corpus: nec vinum, sed sanguinem. Quòd autem aiunt Lutherus & eius imitatores, hoc mirabile sacramentũ vocari panem, atque inde colligunt aut panem ibi esse, aut ipsum panem esse corpus Christi, non recte colligunt. Id enim solenne est sacris scripturis, vt panem appellent quod comedi quouis modo potest: quia vt dicit Ecclesiasticus: Initium vitæ hominis aqua & panis. Hoc modo manna dictus est panis, vt apud Prophetam: Panem cœli dedit eis, omne delectamentum in se habentem. Ecce panem vocat scriptura quem aliàs dixit esse velut semen coriandri. Hoc etiam modo filius

Eccle.29. *Psal.77.*

filius Dei secundum diuinitatis substantiam dictus est panis, quòd spiritualiter manducatus mentem intus reficiat. Sic enim dicit ipse: Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi. *Ioan. 6.* Quæ verba (vt suprà admonuimus) minimè ad corpus referenda sunt, sed ad diuinitatis substantiam, quòd hæc de cœlo descenderit, non autē corpus. Simili modo nos fatemur Christi corpus panem dici generali ista appellatione, quia videlicet specie panis opertum à nobis manducatur in spiritualē interioris hominis refectionem. Possumus etiam aliam huius appellationis rationem reddere, nec omnino ineptam, quinimò conformem communi vsui loquentium, & ipsis etiam scripturis sacris. Vsitatissimus siquidem est loquendi modus, vt rem eo nomine appellemus, quo res ex qua genita est, vocabatur. Si enim alicui dedisses vinum, quod ille postmodū artificio aliquo aut operante natura vertisset in acetum, quod ille iterum ad comedendum aliquam aliam rem tibi porrigeret, diceret tibi, nec impropriè, ecce tuum vinū quod largitus es mihi: nimirum hac loeutione designās acetum illud ex vino donato fuisse genitum, aut vinum in acetum fuisse versum. Quapropter factū est vt nomine vini gaudeat nunc etiam acetum, quia ex illius materia genitū est: cùm tamen vere & iuxta nominis propriam significationem acetū non possit dici vinum, quòd res sunt specie substantiáq; differentes. Nec ab hoc modo loquendi abhorrent sacræ literæ. Vide quid dicatur in Exodo: *Exod. 7.* Tulítque Aarō virgam coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in colubrum. Vocauit autem Pharao sapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam similiter: proiecerunt quæ singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones, sed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Ecce iam vides virgam Aaron versam in colubrum, atq; post eam versionē iterum vocari virgam, cùm nihil minus sit quàm virga. Nam & deuorat aliorū virgas, quod virgæ minimè conuenit. Virga tamen post eā versionem uocatur, quòd ex illa materia à Deo factus sit coluber ille. Adhūc modum etiam in sacratissima Eucharistia,

cũ panis vertatur in corpus Christi, fit inde vt corpus in quod vertitur, eodẽ nomine vocetur quo panis cõmutatus in corpus vocabatur, nõ quod panis sit, sed quia panis loco subrogatus, atq; ideo prẽteriti panis nomẽ cõseruat. Sed circa hoc nõ erat opus tot argumẽtis, cũ Ecclesia huiusmodi iam finẽ imposuerit. Verũ hoc fecimus, vt hæreticorũ cauillis respõderemus, ostenderemúsque rationẽ de ea quæ in nobis est fide. Cõcilium Cõstantiẽse sessione 8. enumerãs 45. errores Ioãnis Vvicleph, hunc primo loco collocat, sub his verbis: Substãtia panis materialis, & similiter substãtia vini materialis, manẽt sine subiecto in eodem sacramẽto altaris, quem errorem cum aliis. 44. vnà super omnes lata sentẽtia conciliũ damnat. Verum etsi hoc sufficienter ostendat panem nõ manere, non tamen ostendit transsubstantiari in corpus Christi, quòd Lutherus negat, irridétque, dicens hanc transsubstãtiationem esse recens inuentam, nec vetustiorem quàm trecentenariã. Si de vocabulo solo est dissidiũ, indigna prorsus res est vt pro ea digladiemur, modò conueniat inter nos de re. Res autẽ est, panem non manere post cõsecrationem, ipsumq; conuerti in corpus Christi. Siue autem illam versionem appellet transsubstantiationem, siue transmutationẽ, siue cõuersionem, non multum curabo, dummodo fateatur panem non manere post cõsecrationem, illúmque verti in corpus Christi. Horum primum iam ostendimus cum ex aliis, tum ex concilij Constantiensis definitione. Alterum ostendere superest, panem. s. verti in corpus Christi, idque non esse recens theologorum schasticorum inuentum, nempe trecentenarium, vt Lutherus ait. Pro qua re plurima sanctorũ patrum citabo testimonia: quæ omnia si bene consideres lector, videbis etiam aduersus prædictam Berengarij & Oecolãpadij hæresim manifestè pugnare. Primum omnium profero Anselmum, virum quidem sanctitate perinde ac doctrina clarissimum, quem non potest Lutherus vt solet, dicere trecentenarium: & ex isto gradatim procedam ascendendo ad alios multò antiquiores, vsque ad illos qui fuerunt apostolorũ temporibus vicini. Is ergo An-

Concilium Constant.

selmus in Commẽtariis super Paulum, exponens illud ex priore epistola ad Corinthios, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hæc ait: Testamẽtum nouum in Christi sanguine cõsequuti sumus, per quod ad nouam hęreditatem perueniamus, quia beneficij diuini sanguis testis est. Vnde & ad tuitionẽ corporis & animæ nostræ sacramẽta eius percipimus, quia caro eius pro salute nostri corporis est oblata: sanguis verò pro anima nostra effusus est, vt vtraq; nostri substantia hæreditatem vitæ perennis accipere posset. Nec mirũ, quod de pane & vino carnem & sanguinẽ suum fecit. Nam & in quolibet homine carnem & sanguinem de pane & vino facit, quia panis comestus mutatur in carnem, & vinũ potatum vertitur in sanguinẽ per creatoris operationem. hæc Ansel. Haymo, vir etiam illustris inter theologos, ante septingentos annos natus, in Cõmentariis super Paulum, exponẽs illud ex priore epist. ad Corinthios, quoniã vnus panis & vnum corpus multi sumus, hæc ait: Caro quam verbum Dei patris assumpsit in vtero virginali in vnitate suæ personæ, & panis qui consecratur in ecclesia, vnum corpus Christi sunt. Sicut enim illa caro corpus Christi est, ita iste panis trãsit in corpus Christi: nec sunt duo corpora, sed vnũ corpus. Diuinitatis etenĩ plenitudo quæ fuit in illo, replet & istum panẽ, & ipsa diuinitas verbi, quæ implet cœlũ & terram & omnia quæ in eis sunt, ipsa replet corpus Christi, quod à multis sacerdotibus per vniuersum orbẽ sanctificatur, & facit vnũ corpus Christi esse: & sicut ille panis & sanguis in corpus Christi trãseunt, ita omnes q̃ in ecclesia dignè comedũt illud, vnũ corpus Christi sunt, sicut ipse dicit: Qui mãducat carnẽ meam, & bibit sanguinẽ meũ in me manet & ego in eo. hæc Haymo. Theop. exponẽs illud Ioan. Panis quẽ ego dabo caro mea est, sic ait: Attẽde autem quod panis qui à nobis in mysteriis mãducatur, non est tãtum figuratio quædã carnis domini sed ipsa caro domini. Nõ enim dixit, Panis quẽ ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Trãsformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem & accessionẽ sancti spiritus in car

Anselmus.

Haymo.

Ioan. 6.

Theop. yl.

nem domini. Et neminem cõturbet quod credendus sit panis caro. Etenim & in carne ambulãte domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui mãducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctę eius carni, & in augmentum & sustentationem confere bat, iuxta humanũ morem: Igitur & nunc panis in carnẽ domini mutatur. hæc Theoph. Quibus verbis nihil potest apertius dici. Nam dixit panẽ transformari in carnẽ, & iterum dicit mutari in carnẽ: vocans nẽpe trãsformationẽ, quod recẽtiores theologi, dixerũt transsubstantiationẽ. Isidor. li. 1. de Ecclesiasticis officiis ca. 18. ei dẽ sentẽtiæ fauet, sic dicẽs: Panis enim quẽ frangimus, corpus Christi est, qui dicit: Ego sum panis viuus, &c. Vinũ autẽ sanguis eius est, & hoc est quod scriptũ est: Ego sum vitis vera. Sed panis quia cõfirmat corpus, ideo corpus Christi nũcupatur, vinũ autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinẽ Christi refertur. Hæc autẽ duo sunt visibilia, sanctificata tamen per spiritũ sanctum, in sacramentũ diuini corporis trãseũt. hæc Isidorus. Qui satis apertè docet transsubstãtiationem, cum dicit panẽ & vinum tranſire in corpus Christi. Quod autẽ dixit quod credẽdus sit panis caro, eodẽ modo dixit quo superius exposuimus, quia. s. panis vertitur in carnẽ, conseruato. s. in re postera, rei præcedentis vocabulo. Damascenus etiã lib. 4. de fide orthodoxa ca. 14. hanc eandem sententiã quamuis aliis verbis dixit, sic enim ait: Corpus enim secũdum veritatem coniunctum est diuinitati, quod ex sancta virgine corpus est: non quod ipsum corpus assumptũ ex cœlo descẽderit, sed quod ipse panis & vinum trãsmutatur in corpus & sanguinem Dei. Si autẽ modum requiris quonam pacto sit, sat sit tibi audire, quoniam per spiritum sanctum, quẽadmodum ex sancta Dei para seipso & in ipso Dominus carnẽ sustentauit. Et nihil amplius cognoscimus, quàm quod verbum Dei verum est & efficax & omnipotens, modus autem inscrutabilis. Neq; est hoc etiam dictu prõptum quomodo naturaliter per comestionem panis, & vinum & aqua per potionem in corpus & sanguinem comedentis & bibentis transmuta-

Isid rus.

Damasc.

tur: & non sit aliud corpus præter id quod prius erat ipsius. Sic & propositionis panis vinúmque & aqua per invocationem & aduentum spiritus sancti supernaturali ter transmutatur in corpus & sanguinẽ Christi, & non sunt duo, sed vnum & idem. hucusque Damascenus. Vides hic ter nominatam transmutationem panis in corpus, & vini in sanguinẽ. Quod autem ad finem dixit: Et non sunt duo, sed vnum & idem, vt non referre possis ad panem & corpus, quod illa. s. non sunt duo, sed vnũ & idem, vt nihil tale intelligas, superius dicta manifestãt. Superius nãque dixerat corpus quod ex alimẽto nutritur, & in quod alimentum conuertitur, non esse aliud corpus præter id quod prius erat ipsius ante comestionem. Sic etiam panis in eucharistia non in aliud corpus Christi conuertitur, q̃ in id quod ante consecrationem prius habebat, vt. s. non sint duo corpora, vnum quod ante consecrationem, aliud in quod facta consecratione panis transmutatur. Hunc autẽ Damascenum non potest Lutherus dicere recentem, nisi forte talem se credit Lutherus, vt illi mille anni sint tanquam dies hesterna quæ præteriit: quoniam hic, teste Ioanne Trithemio, fuit temporibus deuotissimi imperatoris Theodosij senioris, à quo ad nostrum hoc tempus mille centum anni & eo amplius elapsi sunt. Aug. in lib. sententiarum Prosperi huic sententiæ fauet, sic dicens: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles. i. carnem & sanguinẽ honoramus, nec similiter comprehendimus has duas species quem admodum ante consecrationem comprehendebamus: cum fideliter fateamur ante consecrationem, panẽ esse & vinum quod natura formauit, post consecrationem verò carnem Christi & sanguinẽ, quod benedictio consecrauit. hæc Aug. In quibus verbis aperte indicat panem terrenũ non manere post factam cõsecrationem. Nam duo tempora, sibi inuicem opposita distinguit in quibus diuersas rerum cõditiones esse ostendit, vnum ante consecrationem, alterum post consecrationem. In primo tempore est solus panis sine corpore Christi, in altero, solum dicit esse corpus Christi, & non panem. *August.*

Ambrof. Ambrosius, lib. 4. de sacramentis capite quarto apertissime hanc docet sententiam, sic inquiens: Meus panis est vsitatus, sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruam, quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi consecratione? Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laus deo defertur: oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Vbi venitur vt conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Iussit dominus, & factum est cœlum. Iussit dominus, & facta est terra. Iussit dominus, & facta sunt maria. Iusit dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erãt: quanto magis operatorius est vt sint quę erant, & in aliud commutentur? hæc Ambrosius. Et capite 5. eiusdem libri iterum ait: Antequam cõsacretur, panis est, vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicẽtem: Accipite & edite ex eo omnes, hoc est corpus meum. Et ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. hactenus Ambro. Quibus verbis, nihil manifestius potest desiderari. Nam dicit, ex pane fieri carnem Christi, & panem cõmutari & conuerti in corpus Christi. Quoties autẽ ex vna re fit alia non manet illa prima ex qua posterior facta est. Vt gratia exempli: quando ex ligno fit ignis, non manet lignũ illud ex quo ignis est factus. Et idem cõtingit in omni re, ex qua fit alia. Basi. Mag. in libello de ritu missæ ab eo cõposito eidẽ sententiæ fauet, sic dicẽs: Rogamus te dñe, vt veniat spiritus sanctus tuus, super nos & super hæc proposita munera, & benedicat ea sanctificetque & faciat hunc eundẽ panẽ precio sum corpus, & vinũ precio sum

Basilius.

sanguinem domini saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita. hæc Basil. In quibus verbis illud annotare oportet, quod in verbis Ambrosij anno tauimus. Gregorius Nicenus huius Basilij frater in lib. de mystica vita Mosi exponens rationem illius cibi mannæ in deserto dati patribus, sub cuius figura de eu charistia differit, sic ait: Is igitur mirabilis sine agricultura panis. Varietate qualitatis ad suscipientium habitudinem, virtutem suam commutat. Nam cum sit panis, ignorat labefieri: sic in carnem vertitur: nouit olus imitari. Quicquid denique assumenti conueniens & expetitum sit (vt Apostolus vult) qui hanc nobis mensam præparauit, in id commutatur. hæc ille: quibus verbis semel atque iterū dicit panem verti in carnem. Eusebius Emissenus, à beato Hieronymo in libro de viris illustribus valde laudatus in quodā sermone de cœna domini, hæc ait: Magnitudinē cœlestiū merito cœlestis confirmat autoritas, quia caro mea vere est cibus & sanguis meus vere est potus. Recedat ergo omne in fidelitatis ambiguū quandoquidem quia qui dator est muneris ipse est testis veritatis. Nā visibilis sacerdos, visibiles creaturas in substātiā sui corporis & sāguinis sui verbi sui secreta potestate, cōuertit, dicēs: Accipite & bibite, hic est sanguis & corpus meum. Ergo sicut ad initiū præcipientis domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorū, profunda fluctuū, vasta terrarum pari potentia, in spiritualibus sacramētis, verbi præcepit virtus & rei seruit effectus. hæc Eusebius. Quibus verbis, vt apertissime cōstat, nihil potest apertius dici. Cyprian' martyr, in sermone de cœna domini hæc ait: Panis iste quē domin' discipulis porrigebat, nō effigie, sed natura mutatus, omnipotētia verbi factus est caro, & sicut in persona Christi humanitas videbatur & latebat diuinitas, ita sacramento visibili ineffabiliter diuina se infudit essentia, vt esset religioni circa sacramēta deuotio, & ad veritatem cuius corpus sacramenta sunt, syncerior pateret accessus vsque ad participationē spiritus, non quod vsque ad consubstātialitatem Christi, sed vsque ad societatem germanissimā eius hæc vnitas

Gregorius Emissenus

Eusebius Emissenus

Cyprian.

peruenisset. hęc Cyprianus. Quibus verbis nihil potest dici apertius, cum dicat panē nō effigie sed natura mutatum esse, & omnipotentia verbi factum esse carnem. Hanc enim naturæ panis mutationē qua factus est caro nos vocamus conuersionem aut transsubstantiationem. Cyprianus item, adhuc eandem sententiam iterum apertius docet, in sermone de vnctione chrysmatis, sic dicens: Dedit itaque Dominus noster in mensa, in qua vltimum cum Apostolis participauit conuiuiū, propriis manibus panem & vinum: in cruce verò manibus militum corpus tradidit vulnerandū, vt in Apostolis secretius impressa syncera veritas & vera syncerita exponeret gentibus, quomodo vinū & panis caro, esset & sanguis, & quibus rationibus causæ effectibus conuenirēt, & diuersa nomina vel species ad vnā re ducerentur essentiam, & significantia & significata eisdem vocabulis censerentur. hæc Cyprianus. In quibus verbis non solum nobiscum sentit de cōuersione panis in corpus, & vini in sanguinem Christi, sed etiā respondet iis quæ aduersarij nostri nobis in hac parte obiicere solent. Nam dicit vnam tantū esse substantiam siue essentiā quæ duobus nominibus videlicet panis & carnis appellatur, & nomen substantiæ prioris quàm ille appellat causam tribui substantiæ posteriori videlicet corpori Christi, quod ille vocat effectū: & ob hanc causam dicit, corpus Christi vocari panem. Si Cyprianus dicit vnam tantum ibi esse essentiam, & duo esse illius nomina oportet vt iuxta illum ibi non sit panis sed solum corpus Christi, quia aliàs non vna tantū esset essentia duobus nominibus appellata.

Pontianus Papa. Pontianus, Papa & martyr (huic sentētiæ etiam fauet) qui fuit temporibus Alexandri Imperatoris. Is enim in epistola prima, quæ est, ad Felicem Sucribonum, hæc ait: De sacerdotibus autem domini, quos nos audiuimus contra prauorū hominū insidias adiuuare, eorum que causas portare, scitote vos in eo valde, Deo placere qui sibi eos ad seruiendum asciuit, & familiares in tantum sibi esse voluit, vt etiam aliorum hostias per eos acceptaret, atque eorum peccata donaret, sibique re-

cõciliaret. Ipsi quoque proprio ore corpus domini conficiunt, & populis tradunt. hęc Pontianus papa. In quibus verbis id potissimum annotandum est, quod dicit sacerdotes conficere corpus Christi. Non possunt autẽ conficere corpus domini, nisi verbis suis per secretam Dei potestatem illic assistentem, panem conuerterent in corpus, & vinum in sanguinẽ Christi. Irenæus, Apostolorum temporibus vicinus, lib. 5. aduersus hæreses, sic ait: Quando ergo & mixtus calix, & fractus panis percipit verbũ Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit nostræ salutis substantia, quando negant carnẽ capacẽ esse donationis dei, quæ est vita æterna, quæ & sanguine & corpore Christi nutritur, & membrũ eius fit. hęc Irenæus. Telesphorus papa & martyr, in epistola sua decretali quam scripsit, ad omnes Christi fideles, de missarum celebratione loquens, hæc ait: Missarum celebrationes ante horam diei tertiã minimè sunt celebrãdæ, qùia & eadem hora Dominus crucifixus est, & super Apostolos spiritus sanctus descẽdisse legitur. Ab episcopis autẽ idẽ Angelicus hymnus pro tẽpore & loco, in missarũ solẽniis celebrandus est, atque solemniter recitandus. Ipsi enim qui proprio ore corpus domini conficiunt, ab omnibus sunt audiendi, obediendi, atque timendi. hæc Telesphorus papa, qui fuit aliquantulo vetustior Irenæo: quoniã hic fuit sub Seuero & Pertinace imperatoribus, Telesphorus autẽ, vt Damasus in suo põtificali refert, fuit sub Antonino pio imperatore. Et in verbis istius Telesphori idõ annotare oportet, quod supra in verbis Pontiani annotauimus. Nã si per sacerdotis verba panis nõ cõuertitur in corpus Christi, non est alia via qua sacerdos corpus illud conficere possit. Quia nec generat illud, nec vllo modo producit, neque verã vllã efficientiã circa corporis illius substantiã habet. Neq; satis esset ad hoc, si illud corpus de cœlo ad terrã verbis suis descendere faceret: quia qui rẽ aliquã de vno loco ad aliud transmutat, nõ propter hoc recte dicitur quod vere conficiat illã. Hæc ergo tã multa & tantorũ virorũ testimonia satis esse debent, vt ostenda

mus Luthero transſubſtantiationem non eſſe nouam, nec trecentenariã, vt ipſe aſſerit, ſed multo vetuſtiorẽ, nẽpe ab ipſis Eccleſię primordiis proditam. Quòd ſi de vocabulo cõtendat id eſſe nouum, nos non verba curamus, ſed res: quoniã vocabulorũ proprietates inquirere, grammaticorũ eſt munus: nõ theologorum. Nam ſi de re conſtat, vocabuli nouitas non debet orthodoxum offendere, vt beatus Athanaſius ait, in ea quam habuit aduerſus Arrium diſputatione. Nouis nanque hæreſibus ſuccedẽtibus Eccleſia nouit vocabula noua confingere ad clarius res exprimendũ, & hæreſibus obuiandum. Cum enim in ipſo naſcentis Eccleſiæ initio quiſquã ab eo nomen acciperet, à quo baptizabatur, aut à quo edocebatur, ita vt diceret: Ego ſum Pauli, ego ſum Cephæ, ego ſum Apollo, factũ eſt hac de cauſa ad obuiandum huic peſti, vt omnes Chriſto initiati communi vocabulo vocarentur Chriſtiani, & nomen primum Antiochiæ hac occaſione natum eſſe hiſtoriæ produnt. Poſtea etiã ſurrexit Arrius docens filiũ patri inæqualẽ, nec eiuſdẽ ſubſtãtiæ cui hæreſi Eccleſia obuians effinxit ſibi nomen conſubſtãtialitatis, nunquam in ſacris literis repertũ. Sic etiam videns hæreticos inſurrexiſſe qui dicerent panem manere ſimul cum corpore, ad denotandũ panem minime poſt cõſecrationẽ ſuperſtitẽ, ſed eſſe verſum in corpus, nomen tranſſubſtãtiationis confinxit, quod rem, vt apparet adeò clare applicet, vt nullũ hæreſis veſtigium poſt ſe relinquat. An autẽ congrue, aut ornate, aut pollite explicet, non curo, modo fideliter ac catholice doceat. Neque video cauſam quare non habeat hanc autoritatem Eccleſia fingẽdorum vocabulorũ, ſicut & quãlibet rẽpublicã habuiſſe dignoſcitur, ex quorũ conſenſu & fictione cõcordi vocabula vim accepêre ſignificatiuã. Sed iam opus eſt vt oſtẽdamus Eccleſiã de hac re definientẽ. Conciliũ Lateranẽſe ſub Innocentio tertio celebratũ ſic definit: Vna eſt fideliũ vniuerſalis Eccleſia, extra quã nullus omnino ſaluatur: in qua idẽ ipſe ſacerdos & ſacrificiũ Ieſus Chriſtus, cuius corpus & ſanguis in ſacramẽto altaris ſub ſpecie bus panis & vini veraciter cõtinetur, trãſſubſtãtiatis pa

Act. 11.

Concilium Latera.

ne in corpus, & vino in sanguinē potestate diuina, vt ad perficiendū mysteriū vnitatis, accipiamus ipsi de suo ꝙ accepit ipse de nostro. hæc Cōciliū. Et ponūtur hæc verba in volumine epistolarū decretaliū, tit. de sum. trin. & fid. cat. in capitulo, firmiter credimus. Postremo concilio Tridentinū sub Iulio tertio celebratū, sessione tertia, cap. 4. docet quid de hac re necessario sentiendū sit, sic inquiēs: Quoniā autē Christus redēptor noster, corpus suū, id ꝙ sub specie panis offerebat verè esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia dei fuit, idq; nūc denuo sancta hæc synodus declarat, per consecrationē panis & vini, conuersionē fieri totius substātiæ panis in substantiā corporis Christi domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiā sanguinis eius, quæ cōuersio cōueniēter & proprie & sancta Catholica Ecclesia trās substātiatio est appellata. Et post datā hanc doctrinā à cōcilio, ne quis cōtra illā docere, aut sentire præsumat, canonē latę sentētię qui est secūdus in ordine cōtra huiusmodi præsumptores protulit, cuius verba sunt hæc: Si quis dixerit in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento remanere substātiā panis, & vini vnà cū corpore & sanguine domini nostri Iesu Christi, negaueritq; mirabilē illā, & singularē conuersionē totius substantiæ panis in corpus, & totius substātiæ vini in sanguinē, manētibus dūtaxat speciebus panis & vini, quā quidē conuersionē catholica Ecclesia apertissimè trāsubstātiationē appellat, Anathema sit. hactenus Concilii Tridentinū. In quibus verbis definiuntur omnia quæ huic negocio vidēbantur necessaria.

Concilium Tridentinū

SExta hæresis est quæ asserit pro calicis consecratione nō esse apponendū vinū, sed solam aquam. Hic est error quorundā qui ab effectu vocati sunt Aquarij. Sic enim eos beatus Augusti. in lib. de hæresibus. cap. 4. appellat: nec tamen quam pro se habeant rationē, refert. Verum ex Ecclesiastico dogmate proximè citando constat eos sobrietatem adeò diligere, vt eius conseruandæ causa etiam pro calicis consecratione vinum euitandū putent. Quis fuerit huius hæresis autor, & quo tempore cœperit, apud neminē inuenire potui.

Mat.26. Aduersus hunc errorem tres Euãgelistæ pugnant, Matthæus scilicet Marcus, & Lucas. Hi enim omnes referẽtes modum dominicæ cœnæ, dicunt Christum calicem porrexisse discipulis, & vt ostenderent quem illis in calice liquorem præbuerit, addiderũt verba Christi dicẽtis: non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouũ in regno patris mei. Ex quibus verbis satis apertè ostenditur eũ liquorem quem Christus discipulis in calice potandũ dedit, fuisse genimen vitis, nempe vinum. Quòd si quis fortè pertinax contendat de alio quopiam vitis fructu esse illa verba intelligenda, hoc plurimorũcõciliorũ definitionibus reiicitur, quæ asserunt vinũ in calice esse necessariũ pro sanguinis consecratione, vt panis pro corporis consecratione. Concilium nanque Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, inter alia sic definit: Vna verò est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: In qua idem ipse sacerdos est sacrificiũ Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini vere continentur. hæc concilium. Ex quo patet sub specie vini sanguinem latere, & non sub specie aquæ. Alia sunt insuper concilia quæ hoc exprimunt, quæ quoniã aduersus proximè describendam hæresim iterum citanda sunt, prætereo vsque ad locum illum. Accedit huc etiam quòd signa debent esse aliqua ex parte similia signatis. At inter aquam & sanguinem nullá versatur similitudo, præcipuè si philosophis credimus, asserentibus puram aquam nullius esse alimenti. Non erat ergo consentaneũ aquam in signum sanguinis institui.

Concilium Lateranense.

SEptima hæresis est quæ cum hac proxime enarrata velut ex diametro pugnat. Nam hæc sic vinum in calice apponit quòd nullam penitus miscet aquam, asseritque eam minimè miscendam esse. Hic est error Græcorũ, à Guidone Carmelita vndecimo loco inter errores Græcorum locatus. Est etiam error Armenorum quem Guido, 24. ordine recenset. Pro eius erroris reprobatione est vnum hoc iaciendum prius fundamentum, quòd modica scilicet aqua vino mixta, in vi-

ni substantiam conuertitur, aut in sua substantia sine conuersione manens, cum modica sit, minorisque efficaciæ quàm vinum, non vertit vinum, à sua natura. Vtrum autem horum sit verius, non sum adeò demens vt audeam definire, quod Innocentius. tertius pontifex summus, vir alioqui doctissimus, non ausus est definire, prout in cap. cum Marthæ, tit. de celebratione missarum, patet. Hoc ergo iacto fundamento, facile hoc nostrum, id est, catholicum superædificabimus dogma. Nam hoc sacramentum in memoriam dominicæ mortis fit, Paulo testante, qui ait: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortẽ domini annunciabitis donec veniat. At Christo mortuo (vt est apud Ioannem) vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Vt ergo sactamentum calicis velut perfectũ signum illud re præsen tet, oportet vt in calice aqua vino misceatur, quæ aquam de Christi latere simul cum sanguine exeũtem repræsentet. Quod etsi ex Christi institutione nõ esset, ecclesia nihilominus hoc statuere poterat, quum aqua (vt diximus) vinum cui miscetur, nõ destruat. Hoc autem ita faciendum esse, atque ita esse factum ab ipsis ecclesiæ primordiis pluribus edocemur testimoniis. Cyprianus libro secundo epistola tertia, quæ est ad Cecilium, hęc ait: Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credidit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini sic miscetur in calice domini, vt commixtio illa non possit ab inuicem separari. Vnde ecclesiam, id est, plebem in ecclesia constitutam fideliter & firmiter in eo quod credidit perseuerãtem, nulla res separare poterit à Christo, quo minus hęreat semper & maneat in diuina dilectione. Sic autem in sanctificando calice domini offerri aqua sola nõ potest, quomodo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantũ quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si verò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo Quando autem vtrunque miscetur, & adunatione cõfusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramẽtum spiritua

Armeni.

1. Cor. 11.

Ioan. 19.

le & cœleſte perficitur. Alexander autē primus, apoſtolis vicinus (nam ſub Aelio Adriano imperatore eccleſiam rexit) ſic ait in decretis ſuis, quæ in. 1. to. concilio-rū generaliū inſerūtur. In ſacramētorum quoque oblationibus, quæ intermiſſarū ſolennia domino offeruntur paſsio domini miſcenda eſt, vt eius, cuius corpus & ſanguis conficitur, paſsio celebretur: ita vt repulſis opinionibus ſuperſtitionū, panis tātum & vinum aqua permixtū in ſacrificio offerātur. Non debet enim (vt à patribus accepimus) & ipſa ratio docet, in calice domini aut vinum ſolū, aut aqua ſola offerri, ſed vtrunque permixtum, quia vtrūque ex latere eius in paſsione profluxiſſe legitur. hęc ille. Vides hic papā ſanctū ſimul atque doctū, vicinúmque apoſtolorū tēporibus, teſtari ſe ita à patribus nēpe ab apoſtolis vel eorū diſcipulis ſuſcepiſſe. Et inter Eccleſiaſtica dogmata, quæ B. Auguſt. (vel vt alij volūt, Gēnadius) vno volumine collegit. 75. loco tale dogma locatur: in Euchariſtia nō debet pura aqua offerri, vt quidā ſobrietatis fallūtur imagine, ſed vinum cū aqua mixtū, quia & vinū fuit in redēptionis noſtræ myſterio, cū dixit: Nō bibā amodò de hoc genimine vitis: & aqua mixtū non quod poſt cœnā dabatur ſed quod de latere eius lancea perfoſſo aqua cū ſanguine egreſſa, vinū de vera eius carnis vitę cū aqua expreſſum oſtendit. hactenus Eccleſiaſticū dogma. Præterea in collectario quod beatus Martinus Braccarenſis epiſcopus fecit ex conciliis oriētalibus. 55. cap. ſic habetur: Nō oportet aliquid aliud in ſanctuario offerri præter, panē, & vinū, & aquā, quæ in typo Chriſti benedicūtur quia dū in cruce penderet, de corpore eius ſanguis e-

Concilium Cartaginenſe.

fluxit & aqua, hæc tria vnū ſunt in Chriſto Ieſu. hæc hoſtia & oblatio Dei in odorem ſuauitatis. hæc ibi. Rurſus Carthaginenſe concilium tertiū in ſuorum decretorum cap. 24. ſic habet: In ſacramentis corporis & ſanguinis domini nihil amplius offeratur, quàm ipſe dominus tradidit. Hoc eſt panis, & vinum aquæ mixtum. Ex quibus verbis videtur cōcilium quidpiam plus aſſerere, ſcilicet Chriſtum ita tradidiſſe, vt ſcilicet aqua vino miſceretur. Quòd etū textus nō ſit ſcripturæ expreſ

sus, mihi tamen valde probatur, quòd sobrietatis causa crederem Christũ aquã vino miscuisse. Cui alludere videtur illud Salomonis: Sapientia ædificauit sibi domũ excidit colũnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, proposuit mensam suã. Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis: Si quis est paruulus, veniat ad me. Et insipiẽtib⁹ locuta est: Venite comedite panẽ meũ, & bibite vinũ quod miscui vobis. Pôst concilium Carthaginense Sexta generalis synodus in speciali cotra ipsos Armen. canone 32. per sequẽtia verba definiuit. Quoniam nouimus in Armeniorũ regione vinum tantũ in sacra mensa offerri, aquam illi non miscentes qui incruentum sacrificium peragunt, prætexentes ecclesiæ doctorem Ioannem Chrysostomum in interpretatione Matthæi hoc asserentem. Vt iam nunc ab ignorantia liberentur, illius patris mẽtẽ orthodoxè aperimus. Cum enim antiquam Hydroparastarum hæresim, qui pro vino solam aquam in sacrificio vsi sunt, subuerteret, illam orationem composuit, in qua aqua in sacrificio missæ adiunctionem amouere illi existimant, cum tamen non doceat sanctus per solũ vinum oblationem fieri, quandoquidem & suæ ecclesiæ vbi est illi pastoralis administratio tradita, aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi sacrificium oportet, ex pretioso & honorando nostri redemptoris sanguine & aqua contemperationem attẽdens, quæ in totius mundi viuificationem effusa est, & peccatorum redemptionem. Et in omni etiam ecclesia vbi spiritualia luminaria refulserunt, hic ordo diuinitus traditus seruatur. Nã & Iacobus domini nostri Iesu Christi secundum carnem frater, & Basilius Cæsariensis Archiepiscopus, cuius gloria omnem terrarum orbem peruasit, mystico nobis in scripto tradito sacrificio, ita peragendum in sacro mysterio ex aqua & vino sacrum poculum ediderunt Et qui Carthagine conuenerunt sancti patres ita aperte tradiderunt. Si quis ergo episcopus vel presbyter non secundũ traditum ab Apostolis ordinem facit, deponatur vt imperfectè ac simpliciter mysteriũ enuncians, & quæ tradita sunt inno-

uans. hactenus sexta Synodus. Denique concilium Florentinum sub Eugenio quarto celebratum in definitione fidei Armenis data, loquens de sanctissimo Eucharistiæ sacramentum, hæc ait. Tertium est Eucharistiæ sacramentum, cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admiscerí debet. Aqua autem ideo admiscetur, quoniam iuxta testimonia sanctorum patrum ac doctorum Ecclesiæ, pridem in disputatione exhibita, creditur ipsum dominum in vino aqua permixta hoc instituisse sacramentum. Deinde, quia hoc conuenit domi nicæ passionis repræsentationi. hæc Concilium Florẽtinum. Ex his ergo omnibus constat aduersus schismaticos Græcos & Armenos, a quam vino in calicis consecratione esse miscendam.

OCtaua hæresis est, non substantiam sacramenti, sed eius virtutem & efficaciam oppugnans: quæ asserit hunc sacratissimum cibum nec prodesse quicquam, nec etiam lædere. Huius hæresis magistri atque autores fuerunt Messaliani, qui & εὐχῖται, id est orantes, vel, ἐνθουσιαστικοί, id est afflati aut diuini appellantur, quorum historiam iam suprà narrauimus. Hanc eandem tutantur hæresim Armeni, vt eis impingit Guido Carmelita, dicens hunc esse illorũ vigesimum tertium errorem. Verum hi à Messalianis in hoc diuiduntur, quòd Messaliani asserunt nihil prodesse aut lædere. Armeni autem dicunt soli corporis saluti prodesse. Cõcordi tamen sententia hi omnes asseuerat nihil prodesse animæ. Quibus meritò dici possit id quod per Malachiam prophetam Dominus ait: At vos ô sacerdotes qui despicitis nomen meum, & dixistis, in quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo quod dicitis, mensa domini despecta est. hæc ibi. Nõnne despectam facit mensam domini, qui dicit eam nullo vsui esse? Hæc autem assertio manifestæ hæresis conuincitur per ea quæ Ioan. 6. à Christo dicta sunt in huius sacramenti approbationem & laudem, in quibus non semel huius præstantissimi sacramenti virtus ostenditur

Messalia.

Armeni.

Malac. 1.

Qui

Qui manducat (inquit Christus) carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Nónne satis prodesse tibi videtur quod manducatũ vitam præstat æternam? Quòd si hæc ad futurum referas, vt scilicet intelligatur eum qui manducauerit, in posterum habiturum vitam æternam, tunc verò cùm primũ manducatur, nihil conferre: etiam hoc dicto fateris Eucharistiam aliquid commodi adferre suscipienti. Nam etsi sola futurorum spes non beet hominem, nõ est tamen dubitandum multo feliciorem esse eum qui sperat (etiam si nihil habeat) quàm qui desperat. Nam qui sperat, initium quoddam possessionis habet: quò fit vt in ipsa rei priuatione eum alat spes. Sic enim ait beatus Ioãnes: Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut ille sanctus est. Magnum ergo commodum Eucharistiam adferre fateris, cũ admittas ex eius mãducatione ius nos quoddam acquirere ad vitã æternam post mortem possidendam. Præterea tale ius ad habendã in posterum beatitudinẽ, nullus expers gratiæ habere potest. Nam quãuis beatitudo sit donũ dei, vt Apostolus ait, gratia dei vita æterna, vel vt alia translatio ait, donũ dei vita æterna: hanc tamen gratiam nunquã de plenitudine Christi recipimus nisi pro alia gratia qua hic nos prius iustificari oportet, vt in eam veniamus indulgentiã qua dicitur: Ibunt iusti in vitam æternam. Necessariũ est ergo eum qui digne susciput hoc sacramẽtum, si in posterum hac de causa habiturus est gloriã, suscipere etiam in præsenti gratiam. Verum quò res fit apertior, alia quæ sequuntur Christi verba referamus: quoniam illa expressius nostrum propositũ confirmãt: Qui manducat (inquit) meam carnem, & bibit meum sanguinẽ in me manet, & ego in illo. Et vt B. Ioannes in quadam epistola ait: Omnis qui in eo manet, nõ peccat: colligitur hinc manifeste, hoc Christi corpus manducatum, omnem prorsus peccati culpam à nobis abigere, quod non paruum emolumentũ est. Nunquam etiam aliquis in Deo manet, aut Deus in illo speciali existentia, nisi per chari-

1. Ioan. 3.

Rom. 6. Ioan. 1. Matt. 25.

1. Ioan. 4. tatem. Qui manet (inquit Ioannes) in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Si ergo qui manducat carnem Christi, & bibit eius sanguinem, in illo manet, ergo in charitate & dilectione manet. Nã si non diligeret, non
1. Ioan. 3. maneret in illo, quoniam vt B. Ioannes ait: Qui non diligit, manet in morte. Qua de causa Christus nos alibi monebat in dilectione sua manere, vt fructũ aliquem adferre possemus, quò fit vt qui hoc sacramentum recipit, charitatẽ etiam recipiat, per quam in Deo maneat. Vt autem Christus hoc propositũ magis confirmaret,
Ioan. 6. tertio eandẽ sententiam repetit, dicens: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrẽ: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Viuens pater misit filiũ, quia voluntate patris incarnatus est, viuit propter patrẽ inquantum Deus, non quòd ipse in se non haberet vitã, sed quia non à se, sed à patre nascens, habuit vitam nascendo, à quo habuit diuinitatẽ genitus. Viuit etiam propter patrem in quantũ homo, quia voluntate patris factus homo, corpus quod assumpsit, viuificauit. Ait ergo: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrẽ: & qui manducat me, viuet propter me. i. quẽ admodũ homo factus sum patris voluntate, & homo factus viuo, corpúsq; meum vita repleo: sic qui carnem meam manducat, propter me viuet: quoniam carnem meam habet, quæ viuificatrix est propter inhabitãtem in ea diuinitatem. Ecce ergo manifesta Christi verba, quibus sæpe testatur magnam vtilitatẽ manducantibus hoc sacramentũ successuram, nempe vitam æternam. Rursus, ipsum rei vocabulũ hoc indicat. Vocatur etenĩ Eucharistia, quod latinè dicitur bona gratia, indito ab effectu vocabulo, quòd magnã gratiam sumentibus cõferat. Deinde cũ in hoc sacramento recipiatur non solũ corpus aut humanitas Christi, sed ipsa diuinitas humanitati cõiuncta: quis credat Deum aliquem inhabitare, cui non magna dona cõcedat? Quapropter B. Bernardus hoc sacramentum cæteris præferens, ait: In hoc sacramento non solum gratia, sed ille à quo est omnis gratia, sumitur. Quibus verbis expressit magis esse recipere ipsum totius gratiæ fontẽ, quod in aliis sacramen

tis non sic corporaliter fit, quàm recipere gratiã quam omnia sacramẽta præstant. Magnam ergo gratiam sacramentum eucharistiæ præstat, pro qua in futuro donat vitam æternam. Ex quibus alia multa oriuntur, vt sancti testãtur, quorum vnum aut alterũ solum citabo. Cyrillus li. 4. super Ioannem cap. 17. sic ait: Pias quæso cogitattones suscipias, studiose sanctéq; viuas, & benedictione participes, quæ (mihi crede) non mortem solum, verumetiã morbos omnes depellit. Sedat enim, quum in nobis maneat Christus, sçuientem membrorum nostrorũ legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, nec in quibus sumus peccatis cõsiderat, sed ægrotos curat, collisos redintegrat, & sicut bonus pastor, qui animã suam pro ouibus suis posuit, ab omni nos erigit casu. hæc Cyrillus. Quod autem dixit, nec in quibus sumus peccatis considerat, propter peccata venialia dixit, de quibus dicitur: Septies in die cadit iustus. Et propter peccata quæ nos latẽt, de quibus etiã alibi dicitur: Ab occultis meis mũda me domine. Hoc autem ex præcedẽtibus quæ in eiusdem li. ca. eodem refert cõstare potest. B. Chrysost. homilia. 45. super Ioan. de hoc sanguine in sacramento nobis exhibito ita ait: Hic sanguis effusus vniuersum abluit orbem terrarũ, de quo multa Paulus ad Hebræos prosecutus est. Hic sanguis abdita & sancta sanctorum purgabat. Quòd si eius figura tantam habuit vim in templo Hebræorũ, & in media Ægypto liminibus aspersus, longe magis veritas. Hic sanguis aureũ altare significauit. Sine hoc principes sacerdotũ in penetralia ingredi non audebat. Hic sanguis sacerdotes faciebat, hic sanguis in figura peccata purgabat. In qua si tãtam habuit vim, si vmbram ita mors horruit, quãtopere quæso ipsam formidabit veritatẽ? Hic nostrarũ animarum salus est, hoc lauatur anima, hoc ornatur, hoc incẽditur. Hic igne clariorem nostram mentẽ reddit, & auro splẽdidiorem. Huius sanguinis effusio cœlũ peruiũ fecit. Admiranda sanè ecclesiæ mysteria, admirabile sacrariũ. Ex paradiso fons scaturiit, à quo sensibiles fluuij emanarent. A mensa hac prodiit fons qui fluuios spiritales diffundit. Iuxta hũc *Cyrillus.* *Psal. 24.* *Psal. 8.* *Chrysost.*

fontem non ſteriles ſalices germinãs, ſed quercus cœlũ ipſum attingẽtes, quę fructus tẽpeſtiuos & ſolidos ſem per producunt. Si quis æſtuat, ad hunc fontem ſe confe rat, & recreabitur. Mũdat ſqualorẽ & ſordes: æſtus mi tigat, non ſolares, ſed quos ignitæ ſagittæ imprimunt. Etenim ortũ ſuum ſupernè habet, inde radicẽ vnde irri gatur. Multi huius fontis riui, quos paracletus diffũdit: & filius arbiter eſt, neq; bidente aut ligone viam facit, ſed animos noſtros aperit. Hic fons lucis, diffundens ra dios veritatis. Hic ſupernæ adſtiterunt virtutes, fluctuũ eius pulchritudinem inſpiciẽtes. Nã manifeſtius quàm nos illæ propoſitorũ virtutem & fulgorem inacceſſibi lem intuentur. Hucuſque Chryſoſtomus, quem tã pro lixe citaui, vt videant hi hęretici, aut qui eos poſtmodũ ſequentur quantũ hic ſanctus huic præſtãtiſſimo ſacra mento tribuerit, qui cùm multa elegantiſſiméq; dixe rit, nec tamen rem abſoluit, quoniã id quod laudabat, maius re vera eſt omni laude. Poſt teſtimonia horũ ſan ctorum virorum, vt firmiorem & certiorem noſtrã ſen tentiam efficiamus, operæprecium erit eccleſiæ diffini tionem proferre. Concilium Florentinũ ſub Eugenio 4. celebratũ in definitione fidei Armenis data de ſacra mento euchariſtiæ, diſſerẽs, hæc ait: Huius ſacramenti effectus, quẽ in anima operatur digne ſumẽtis, eſt adu natio hominis ad Chriſtum. Et quia per gratiam homo Chriſto incorporatur, & mẽbris eius vnitur, conſequẽs eſt quod per hoc ſacramentũ in ſumentibus digne gra tia augeatur, omnémque effectum, quem materialis ci bus & potus, quod ad vitam agunt corporalem, ſuſten tando, augendo, reparãdo, & delectando, ſacramentum hoc & quo ad vitam operatur ſpiritualem. In quo (vt in quit Vrbanus Papa) gratam Saluatoris noſtri memo riã recenſemus, à malo retrahimur, confortamur in bo no, & ad virtutum, & gratiarum proficimus incremen tum. hæc concilium Florentinum. Eidem ſententię ſub ſcribit cõcilium Tridentinum ſub Iulio tertio celebra tum ſeſſione tertia, cap. 2. ſic inquiens: Ergo Saluator noſter diſceſſurus ex hoc mũdo ad patrẽ, ſacramentum hoc inſtituit, in quo diuitias diuini ſui erga homines

Concilium Florent.

Concilium Trident.

amoris velut effudit, memoriam faciens mirabiliū suorum, & in illius sumptione colere nos sui memoriā præcepit, suámque annunciare mortem, donec ipse ad iudicandum mundū veniat. Sumi autem voluit sacramentum hoc tanquam spiritalem animarum cibum quo alantur, & cōfortentur viuētes vita illius, qui dixit: Qui manducat me & ipse viuet propter me, & tanquam anditorum quo liberemur à culpis quotidianis, & à peccatis mortalibus præseruemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, & perpetuæ felicitatis, adeóque symbolum vnius illius corporis, cuius ipse caput existit. Cuique nos tāquam membra arctissima fidei, spei & charitatis connectione astrictos esse voluit, vt idipsum omnes diceremus, neq; essent in nobis schismata. Et post datam hanc diffinitionem ne quis contra eam sentire auderet, canonem quintum latam sententiam contra pertinaces cōtinentem protulit, cuius hæc sunt verba. Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ eucharistiæ esse remissionem peccatorū, vel ex ea non alios effectus prouenire, anathema sit. hactenus concilium Tridentinum. *Ioan. 6.*

NOna hæresis, quæ etiam sacramenti efficaci virtuti repugnat. Nam asserit hoc præstantissimum sacramentum, in die cœnæ domini, feria scilicet quinta maioris hebdomadæ confectum, esse maioris virtutis, quàm alio quolibet die consecratum. Huius erroris duces fuerunt Græci, vt testatur Guido carmelita: qui illorū errores recensens, hunc decimooctauo loco collocat, dicítque eos hac occasione nulla alia die anni q̄ die cœnæ conficere, confectúmque illo die sacramentum per totum annum conseruare, vt inde infirmis ministretur. Hos Græcos secuti sunt Valdēses. Sic enim idem Guido illis impingit, qui hunc ait esse nonum illorū errorem, nescio tamen quos autores secutus, quoniam apud nullū alium ex his qui illorum errores enumerant, inuenio vllam de hac re factam mentionem. Æneas Syluius libro de origine Bohemorū capite trigesimoquinto recensens Valdensium errores, nihil tale eos dixisse memorat, alios tamen plures recensēt, *Græci.* *Valden.*

quorum nunquam meminit Guido. Quapropter vt in aliis, ita etiã hoc valde miror istius boni hominis, nec scire vnquam potui ad cuius exemplar hos errores depinxerit. Hic error, manifesta est insania: quoniam nõ super verum panem verba Christi proferẽtes, verè conficimus corpus Christi, quocũque die id fiat. Non enim sacramentum ex tempore pendet, sed ex materia & forma, pane scilicet, & Christi verbis debita intentione
Luc. 22. prolatis. Christus enim dicens Apostolis suis: Hoc facite in meam commemorationem, non dixit vt hoc sola die quæ per annorum volumina obuenissent, hoc sacramentum conficerent. Nihil tale dixit, nullam eis temporis legem præscripsit, sed absolute ait: Hoc facite in
2. Cor. 11. meam commemorationem. Et beatus Paulus Corinthios edocens, ait se tradere illis quòd à domino acceperat. Quale autem sit illud, inter alia subiungit: Quotiescũque enim manducabitis panem hunc, & calicem domini bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. Non dixit, in die anniuersaria cœnæ dominicæ, sed ait: quotiescunque. Si quocunque die, quacunque hora verba Christi debita intentione super panem proferantur, verè conficitur corpus Christi, quî ergo fit vt in die cœnæ domini confectum, maiorem virtutẽ hoc sacramentum habeat, quàm alio quocunque die? Si idem corpus est sub illis panis speciebus quocunque die conficiatur, ergo quantum ad sacramentum spectat, eadem erit operatio. In operationibus siquidem naturalibus hoc euenit, vt causa inuariata, subiectoq; manente vniformi, idem semper sequatur effectus. In liberis autem actionibus qualis est ista, variatio actionis à sola voluntatis mutatione oritur. At Deus huius sacramenti vim & virtutẽ nobis exprimens, absolute dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Non dixit, qui manducat me hoc aut illo die, in me manet: sed absolute dicens, qui manducat meã carnem, & bibit meum sanguinem: immediate subiunxit in me manet, & ego in eo. Quòd si dierum discrimen statuere voluisset, addidisset certè: Qui autem manducauerit carnem meam hoc die plus

ex me habebit, aut plus gratiæ recipiet, quàm alio quo libet die. Verũ cum nil tale admonuerit, quid fabulantur insani Græci? Sed nõ est mirandũ, quia hic est Græcorũ genius, vt nunquã nugari desinant, semper in anilibus fabulis fingẽdis operã consumant. Beatus namque Cyrillus in lib. 6. aduersus Iulianum apostatã refert Solonem hoc conuicio fuisse à quodam Ægyptio affectum: Vos Græci quando à pueritia aut infantia discedetis? vsq; adeo eos pueros ac vanos existimauit.

DEcimus error est circa præparationem animi ad huius sacramẽti receptionem, asserẽs hanc præparationem non oportere fieri per peccatorũ suorum dicusionem, & eorundem confessionem: nec vllã pœnitentiam requiri, sed solam fidem, qua scilicet credãt & confidant se gratiam ibi consecuturos. Huius tam pestiferi erroris autor factus est Martinus Lutherus, neminem in hac re ducem sui erroris habens: quod raro contigit ei. Nulla enim est assertio eius ex his venenosis per Germaniam ab eo diffusis, quæ alium non habuerit autorem ab Ecclesia (vt nunc Lutherus est) reiectum, præter hanc quam modo pertractauimus, aut fortè alterã quam cũ sua dãnatione Lutherus inuenit. Quanquam & hanc etiam ex autoritate Cypriani inferius citãda patebit fuisse olim, nec tamẽ impune, sicut eam nũc Lutherus docet. Vt autẽ clarius insana Luteri mens pateat, eius verba subiungã, quæ talia sunt. Magnus error est eorum qui accedunt ad sacramentũ eucharistiæ, huic innixi, quòd sint confessi, quòd non sint sibi cõscij alicuius peccati mortalis, quòd præmiserint orationes suas & præparatoria: omnes illi iudiciũ sibi manducant & bibunt. Sed si credãt & confidant se gratiam ibi consecuturos, hæc sola fides facit eos puros & dignos hæc Lutherus. Hunc eundem errorẽ aliqua ex parte docet Thomas de Viocardinalis vulgò nominatus Caietanus. Hic enim docet, nõ esse necessariũ ex iure diuino, vt qui peccati mortalis sibi cõscius est, se per sacramentalem confessionem præparet ad eucharistiã suscipiendam: sed tantũ hoc dicit esse necessariũ ex determinatione ecclesiæ semel in anno, quando videlicet *Lutherus*

in Paschate oportet recipere eucharistiam, alio autem tempore dicit satis esse cordis contritionem. Vt autem verbis meis integra præstetur fides, verba illius citabo, quæ ille refert in sua summa de peccatis, in titulo de confessione, sic inquiēs: Tempus autē necessitatis respectu actualis confessionis nescio aliud quā tempus periculi mortis ex diuino iure, & semel in anno ex determinatione ecclesiæ. Administrandū autē sacramenta sine nouo peccato mortali, eadēque suscipiēda, & alia eiusmodi, quæ mundam exigunt conscientiam: contritionem sufficere constat. hæc Caietanus qui non solum ea quæ diximus docet, sed indubitata & manifesta esse affirmat. Vt autē ostendamus hanc assertionē esse hæreticam, considerare prius oportet quid & quale hoc sacramentum sit. Nónne cibus? Certè credo hoc non inficiabitur Lutherus, qui nō adeò insanit vt cum Oecolampadio neget veritatem corporis & sanguinis Christi. Quanquam sic insanire optauerit, anxieq; modū quæsierit quod id faceret, vt ipsemet testatur in quadā epistola ad Argentinenses de hac re missa, quā fateor me non legisse, præter quoddam eius fragmentū quod Dominus episcopus Roffensis citat in penultimo capite totius operis de veritate corporis & sanguinis aduersus Oecolāpadiū. Roffensi autē, quum ob eius vitæ candorem maximè fidā quòd talia non imponeret Luthero: verba quæ ille ex Luthero cirat, hic inserere decreui. Hoc (inquit Lutherus) diffiteri nec possum, nec volo, quòd si Carolstadius, aut alius quispiā ante quinquē nium mihi persuadere potuisset in sacramento præter panem & vinū esse nihil, ille magno beneficio me sibi deuinctum reddidisset. Grauibus enim curis anxius in hac excutiēda materia multū desudabā, omnibus neruis extensis me extricare & expedire conatus sum, quū probè perspiciebā, hac re papatui cum primis me valde incōmodare posse. hæc Lutherus. Attende obsecro Lector quo spiritu Lutherus ducatur, qua intentione sacramentorum mysteria perscrutetur, vt scilicet papatui incommodaret. Qui alteri nocere cupit, is certè non habet spiritū Dei. At qui spiritu Dei caret, quo spi-

Thomas de Vio.

ritu penetrabit adyta sacramentorum, & mysteriorũ diuinorum? Suo? nequaquam: quoniam illa iam mysteria esse desiissent, si noster spiritus inuestigare ac intimè perscrutari ea valeret. Sed iam ad cœptũ prius negocium reuocemus orationẽ. Lutherus ergo fatetur in Eucharistia esse verũ corpus & verum sanguinẽ Christi, admittitque hanc sacratissimã Eucharistiam cibum esse, nec tamẽ solum corporis, quin potius animæ, quô eam nutriat, impinguetque. Nã hac occasione Paulus Corinthios non sine stomacho reprehendit, quòd nullum huius cibi fecissent discrimẽ ab aliis quæ in solius corporis alimoniam sumuntur. At cum nihil nutriatur nisi quod viuit, oportet vt quisquis hoc sacramẽtũ perceperit, prius vitam habeat, vt eo nutriri possit: Omnis autẽ qui peccat, manet in morte. Omnis ergo qui hoc mysterium susceperus est, eam oportet faciat diligentiã, quæ vt immunis sit à peccato, est necessaria. Qui autem peccatis fuerat maculatus, nulla postmodum per pœnitentiam expiatione facta, sola fides (vt supra ostẽdimus, & infra adhuc lõgius differemus) minimè eum emundat. Necessarium est ergo vt qui peccauerit, quoniam Deo mortuus est, per pœnitentiam prius vitam recuperet antequàm hoc sacramentum recipiat, si illo nutriri atque impinguari vult, quoniam hic cibus est viuorum, & non mortuorum. Præterea beatus Paulus Corinthios reprehendens quòd nullam huius cibi ab aliis differentiam fecissent, docet eos qualiter oporteat eos parari ad huius sacramenti susceptionem, dicens: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quid quæso est seipsum probare, nisi inquirere vitam suã, qualisnã fuerit disquirere de operibus num iusta fuerint, aut aliqua expiatione digna? quemadmodum & alibi dixit? Opus autẽ suum probet vnusquisq;, & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero. Et alibi: Omnia probate, quod melius est tenete. Probare ergo Paulo est tentare, inquirere, discutere. Præcipit ergo Paulus vt homo seipsum probet, id est,

1. Ioan. 4.

1. Cor. 11.

Gal. 6.

1. Thess. 5.

discutiat quid intus habeat, qualia sint opera eius, qua le propositum in posterum. Hæc autē discussio aut probatio nō in cassum fieri præcipitur, nempe vt si discussione præmissa in aliquo eum cōscientia mordeat, abstineat quousque per pœnitentiam præterita peccata diluerit. Sin verò sufficienti discussione atque probata nullus scrupulus vrget, sic de pane illo edat. Quòd si nō ad hunc scopū examinatio illa tendit, frustra eam præcipit Paulus, si ea nihilominus neglecta digne hoc sa-
1. Cor. 11. cramentum sumeretur. Quod longe à Pauli sententia esse, eius sequentia verba declarant. Nam quum dixerat: Probet autē seipsum homo, & sic de pane illo edat, subiunxit: Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Quibus verbis expressit illum indigne manducare, qui prius non se probauerit atque discusserit. Hanc autē expositionē esse verè germanam literæ, constat ex ipsius Pauli dictis: imò adeò est germana, quod non potest cēseri expositio, cum nil aliud sit quàm ipsius Pauli verba. Cæterū quò res clarius pateat, Theophylactum Pauli optimum interpretem citabo, qui locū illum Pauli exponens, sic ait: Consueuit Paulus cū aliqua de re sibi tractanti, alia opportune differēda incideret, & hāc ipsam trāsigere, quemadmodum impræsentiarū cum de mēsa cœptus sit sermo, de mysticis etiam rebus incidente sermone. & mystica disputat, vt pote quemadmodum sint necessaria, & bonorum omnium caput in eo cōsistere patefecit, vt tersa & nitida conscientia ad diuina mysteria concedatur: inquitque: Neminē tibi in iudicem proposuerim præter te ipsum. Tua itaque conscientia examinata discussaque adito ea mysteria, nō festis modo professisq; diebus, sed quouis tempore, cum purum te & dignum cōpereris hæc Theophylactus. Deinde hoc ipsum valde confirmat, si consideremus rerū ordinē quē Christus seruauit quum discipulis suis corpus suum manducandum præbuit. Antequā enim corpus suū apostolis exhibuisset, legem de esu agni paschalis prius impleuit, & postea discipulorū pedes lauit. Neque id sine mysterio credendū est eum fecisse, qui aliàs permisit discipulos,

vt testatur Euangelium, illotis manibus manducare. *Matt.15.* Illo nanque facto designaui, prius animorum affectus, qui pedibus significantur, esse purgandos, quàm quispiam ad hoc tam sublime præsumeret accedere sacramentum. Cuius rei figura præcesit in Exodo, vbi dicitur: Et missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare vt offerant in eo thymiama domino, ne fortè moriatur. Sic etiã verus sacerdos Christus, secundũ tamen ordinem Melchisedech, adducturus Apostolos suos ad verum altare, mensam scilicet dominicam, in qua corpus sunm omni thymiamate precioſius offerendum erat, prius eorum pedes lauit, eorum purgauit affectus. Propterea dixit: Vos mundi estis, sed non omnes. Vt intelligeret illam pedum lotionẽ ad animorum affectũ esse referendam, qua Iudas minimè lotus erat, etsi exteriores eius pedes velut omnium aliorum apostolorũ Christus lauisset. His deinde peractis porrigens Apostolis corpus & sanguinem suũ, admonuit eos, vt quoties hęc essent facturi, memores essent tam immensi atque magnifici beneficij illis exhibiti. Hoc nẽpe sermone eos ad mutuam illi exhibendam charitatẽ excitans, vt scilicet hæc agentes redamaremus eum qui suã erga nos eximiam dilectionem tanto nobis exhibito beneficio ostenderit. Post hæc omnia Euangelistæ cõmemorant, Iudam, qui parum pio affectu hoc sacramentũ sumpserat, vitam cum mala morte commutasse, vt scilicet caueremus nobisipsis, ne si indigne sumeremus, quid simile nobis contingeret, sicut & pluribus aliis postmodũ accidisse refert Paulus. Nam postquam admonuerat, *2.Cor.15.* eum qui indigne manducasset, & bibisset, iudiciũ sibi manducare & bibere, subiunxit: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, ac si diceret: quia multi indigne sumpserunt, etiam in hac vita, infirmitate, & repentino interitu puniti sunt. Quid ergo futurũ speras in alia, nisi quód multo durius puniẽtur? Ad hæc etiam accedit quod in Leuitico præcipit dominus, dicẽs: Ego dominus. Dic ad eos, & ad posteros eo- *Exod.30.* *Ioan.13.* *Leui.22.*

rum: omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerũt filij Israel domi no, in quo est immunditia, peribit corã domino. Quòd si ad iliam futurorum vmbram aut offerendã, aut tangendam, tantam Deus exigit munditiam, quanto ma iorem credendũ est eum exigere ad sui corporis & sanguinis sui oblationẽ, siue perceptionẽ? Rursus (vt beati Hieronymi verbis vtar) Ioseph ille iustus propterea sindone munda inuolutũ in sepulchro nouo corpus dominisepeliuit, præfigurãs corpus domini accepturos, tam mundã mentẽ debere habere, quã nouam. Quòd si præter hæc scripturę testimonia, aliqua etiam sanctorũ patrum quis desideret, quòd ea clarius rem fortè explicent, quã vt Lutherus possit eludere, ea iam nũc subiicimus. Augustinus in epistola ad Iulianũ comitem sic ait: Ab his pietas domini nostri Iesu Christi nos liberet, & seipsum edendũ tribuat, qui dixit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam in seipso. Sed vnusquisque antequam corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi accipiat, seipsum probet: & secundũ Apostoli præceptũ, sic de pane illo edat, & de calice bibat: quia qui indigne mãducat corpus & sanguinem domini, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quando enim eum accipere debemus, antea ad confessionẽ & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionẽ & veram pœnitentiam abluere, ne cum Iuda proditore diabolum intra nos cælantes, pereamus. hæc Augustinus. Quibus verbis nihil potest apertius dici ad Lutheri temeritatẽ conuincẽdam. Isichius etiã (Ioanne Trithemio autore) Gregorij Nazianzeni quondã auditor, super. 26. Leuitici, exponens illud: Custodite sabbata mea, & pauete sanctuarium meũ, sic ait: Propter quod sanctuariũ eius paueamus, vt nec corpus nostrũ polluamus, nec ad corpus Christi, in quo est omnis sãctificatio (in ipso enim omnis plenitudo inhabitat diuinitatis) sine subtili diiudicatione no-

1. Cor. 11.

stri temere accedamus, sed prius nosmetipsos probemus, reminiscentes eius, qui dixit: Quicunque manducauerit panem aut biberit calicē domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autē seipsum homo, & sic de pane illo comedat, & de calice bibat. Qualem probationem dicit? Id est, vt in corde mundo atque conscientia, & pœnitentiā eorum quæ olim deliquit, intendenti, participetur sanctis ad ablutionē peccatorum suorum. hęc Ischius, qui nostram, id est, catholicam apertissime confirmat sententiam. Gregorius Nissenus frater Basilij magni in libro de mystica vita Mosi, huic sententiæ subscribit, ita inquiens: Illud verò prætermittendum nullo pacto est, quod posteaquam mare transierunt, posteaquā amaritudo aquarum sitienti, virtute ligni in dulcedinem cōuersa est, posteaquam delicioſe apud fontes & palmas fuerūt, postea denique quàm ex lapide biberunt, tunc quæ ab AEgypto viatica & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento quod ab AEgypto ferebant, absumpto, desuper sibi defluit cibus varius simul & simplex. Simplex visu, atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorum cupiditates se vertens. Quid igitur hic dicimus? Quòd oporteat videlicet fide, baptismate labore, omni virtute, omni Euangelica doctrina mundos purósque animos nostros facere, ita vt omnino alienigeni mores, & AEgyptiaca vita, vitiorum scilicet omniū turba, nos deficiat, & demum deputato defecatóque animo cœlestem cibum esse suscipiendum, quē nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit, sed panis est absque semine, absque aratione, absque alio humano opere nobis paratus. hactenus Gregorius ille. Beatus Hieronymus in Commentariis super epistolam ad Titum, declarans episcopi virtutes, ita scribit: Si autem laicis imperatur vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui quotidie pro suis populíque peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Relegamus Regum libros, & inuenie mus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid & pueris eius, nisi interroga

set vtrum mundi essent pueri à muliere, non vtique aliena, sed coniuge. Et nisi eos audisset ab heri & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nequaquam panes quos prius negauerat, concessisset. Tantum autem interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quãtum inter vmbram & corpora, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum & ea ipsa quæ per exemplaria præfigurabantur. Quomodo itaque mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia lucri, hospitalitas quoque & benignitas, præcipuè esse debent in episcopo, & inter cunctos laicos eminentia: sic & castitas propria, & (vt ita dixerim) pudicitia sacerdotalis: vt non solum ab opere se immundo abstineat, sed etiam à iactu oculi, & à cogitationis errore, mens Christi corpus confectura sit libera. hæc Hieronymus, qui tamen nihil de fide commemorat, sed hãc præsupponens, virorũ abstinentiam præcipit, & non qualemcũque, sed omnino exactam. Cyprianus item martyr beatissimus, cuius doctrina cum sanctitate certat, in sermone quinto de lapsis, aduersus hanc insanam Lutheri assertionẽ strenue pugnat, dicẽs: Emersit enim fratres dilectissimi nouum genus cladis. Quasi parum persecutionis procella sæuierit, accessit ad cumulum sub misericordiæ titulo malum fallens, & blanda pernicies. Contra euangelij vigorem, cõtra domini ac dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis cõmunicatio, irrita & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt sanitatis pœnitentiam, nec veram de satisfactione medicinam. Pœnitentia de peccatoribus excluſa est: grauissimi extremique delicti memoria sublata est. Operiuntur morientium vulnera, & plaga lethalis altis & profundis visceribus infixa, dissimulato dolore contegitur. A diaboli aris reuertentes, ad sanctum domini sordidis & infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc penè ructantes, exhalantibus nunc etiam scelus suum faucibus, & contagia funesta redolentibus, domini corpus inuadũt, quũ occurrat scriptura diuina, & clamet & dicat: Omnis mũdus mãducabit carnem, & ani-

ma quęcũque mãducauerit ex carne salutaris sacrificij, quod est domini, & immũditia eius super ipsum, & peribit anima illa de populo suo. Apostolus itẽ testetur & dicat: Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum: nõ potestis mensæ domini communicare, & mensæ dæmoniorum. Idem contumacibus & peruicacibus cõminetur & denũciet, dicẽs: Quicunque ederit panem aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Spretis his omnibus atque contẽptis, vis infertur corpori eius & sanguini eius: plus modo in dominum manibus atque ore delinquũt, quàm cũ dominũ negauerũt. Ante expiata delicta, ante exomologesin factam criminis, ante purgatã conscientiã sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatã indignãtis domini & minãtis, pacẽ putãt esse quã quidã verbis fallacibus venditãt. Nõ est pax illa, sed bellũ. Neque ecclesiæ iũgitur qui ab euãgelio separatur. Quid iniuriam beneficiũ vocãt? Quid impietatẽ vocabulo pietatis appellãt? Quid eis qui flere iugiter, & rogare dominũ suum debẽt, intercepta pœnitẽtię lamẽtatione cõmunicare se simulant? hęc sunt huiusmodi lapsis, quod grando frugibus, quod turbidũ sydus aroribus, quod armẽtis pestilẽs vastitas, quod nauigiis sæua tempestas. Solatia æternæ spei adimunt, arborem à radice subuertunt, sermone morbido ad lethale contagium serpunt, nauem in scopulos, ne in portum perueniat, illidunt. Non cõcedit pacem facillitas ista, sed tollit: nec cõmunicationẽ tribuit, sed impedit ad salutem. hactenus Cyprianus. Ex quo clare perspicis lector iam aliàs fuisse qui hanc Lutheri demẽtiam tutati sint, quos tã acriter B. Cyprianus insectatur, nec minus facturus nunc, si superstes esset aduersus Lutherũ. Deinque vt iam finẽ negotio imponamus, Ecclesiastica dogmata etiam Luthero in hac parte repugnant. Nam inter Ecclesiastica dogmata per beatum Augustinũ aut per Gennadium in vnum volumen collecta. 53. loco tale dogma locatur: Quotidie eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec reprehẽdo. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo & 1. Cor. 11.

hortor, si tamen mens in affectu peccandi non sit. Nã habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari: & ideo quanuis quis peccato mordeatur, peccãdi non habeat de cætero voluntatem, & communicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus, & confidens de domini misericordia, qui peccata piæ cõfessioni donare cõsueuit, accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico quẽ capitalia & mortalia peccata nõ grauant. Nã quem morralia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cõmunioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationẽ sui eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus, sed mutato prius seculari habitu, & confessio religionis studio per vitæ correctionẽ, & iugi imò perpetuo luctu miserãte Deo ita duntaxat, vt contraria pro his quæ pœnitet agat, & eucharistiã omnibus dominicis diebus supplex & submissus vsque ad mortem percipiat. Hucusque Ecclesiasticum dogma: cui cum Lutherus repugnet, toti ecclesiæ, cuius esse dignoscitur, repugnare cõuincitur, atque ideo meritò hæreticus censetur, & vt talis euitatur. Reiecto ergo venenoso Lutheri dogmate, salutiferis ecclesiæ traditionibus assentiẽtes, fateamur ei qui non in digne velit hoc sacramẽtũ percipere, cõtritionem & cõfessionem esse necessariam. Recepto tamen absolutionis sacramento qui accedunt, cognoscentes quàm magnus sit is quẽ susceperunt, dicere eos oportet illud *Luc. 7.* Lucæ: Serui inutiles sumus: quod facere debuimus fecimus. Post quæ omnia orare oportet Deum à quo sancta desideria, recta consilia, & iusta sunt opera, vt ipse sibi in anima nostra dignum præparet habitaculum, sine quo nos nihil validum facere possumus. Sed quia ex confidentia Caietani & æstimatione eiusdem, multi illam tueri volebant, & opere iuxta illius doctrinam exercebant sanctissimam eucharistiam sine sacramentali confessione præuia recipere audẽtes, ideo ecclesia huic tã pernicioso morbo occurrere volens, in Concilio

lio Tridentino sub Iulio tertio sessione 3. ca. 7. sequens statuit Decretum. Si non decet ad sacras vllas functiones quēpiam accedere nisi sancte, certe quo magis sanctitas & diuinitas cœlestis huius sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cauere illa debet, ne absque magna reuerentia & sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus: Qui manducat & bibit indigne iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quare communicare volenti, reuocandum est in memoriam, eius præceptum. Probet autem seipsum homo: Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, vt nullus sibi conscius mortalis peccati quantumuis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali cōfessione, ad sacram eucharistiam accedere debeat, quòd à Christianis omnibus etiā ab iis sacerdotibus quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta synodus perpetuo seruādum esse decreuit, modo non desit illis copia cōfessoris. Quod si necessitate vrgente sacerdos absque præuia confessione celebrauerit, quamprimum confiteatur. Post hanc doctrinam datam à concilio Tridentino, ne quis contra illam temerè sentire aut docere auderet, contra huiusmodi temerarios audaces canonem latæ sententiæ protulit qui vndecimo loco collocatus, hæc verba retinet: Si quis dixerit solam fidem esse sufficientem reparationem ad sumēdum sanctissimum eucharistiæ sacramentum, anathema sit. Et ne tantum sacramentum indigne atque ideo in mortem & condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta synodus, illis quos conscientia peccati mortalis grauat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario præmittēdam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat. hactenus concilium Tridentinum. Ex quibus verbis, constat vtrunque errorem superius enarratū Lutheri videlicet & Caietani, esse aperte

1. Cor. 11. Ibidem.

damnatum. Sed contra Caietani sententiam id potissimum annotare oportet in verbis concilij quod non dixit, se statuere nouum præceptum, sed solum declarare id quod re ipsa erat necessarium. Aduersus hanc hæresim scribit dominus episcopus Roffensis in eo opere quod aduersus omnes Lutheri errores ædidit. Cui rei articulum sui operis quintumdecimum tribuit. A quo præter illam quam proxime citaui Cypriani autoritatem, nihil mutuatus sum, reliqua autem sanctorum virorũ testimonia, quò rem amplius locupletaremus, ex nostro labore contulimus. Quod ideo te lector admonui, vt etiam si hanc nostram epitomen legeris, non ideo ab illius lectione abstinẽdum putes, quòd illic multa quæ te docere possint reperies.

VNdecima de hoc sacramento hæresis est, asserens eos qui aliquibus peccatis fuerint obuoluti, etiã si ad mensam dominicam accedant, & à sacerdote consecratum panem recipiant, non recipere corpus domini. Huius hæresis nullum vnquam potui reperire autorem, quanquam reperio illi non defuisse patronum. Nam Petrus Lõbardus, qui vulgo Magister sententiarum dictus est, in quarto libro suarũ Sententiarũ, distinctione nona, postquam recensuit quorundam sanctorum testimonia quæ huic errori in speciem fauere videntur, hæc verba subiunxit: Hæc verba & alia huiusmodi vbi de spirituali manducatione agitur, quidam obtuso corde legentes, erroris caligine inuoluti sunt, adeò vt presumpserint dicere corpus & sanguinem Christi à bonis tãtum sumi, & non à malis, hæc Petrus Lombardus. Ex quibus verbis patet fuisse olim aliquos qui hunc errorem tuerentur. Nec tamen aliquis ex his omnibus qui super Magistrum sententiarum commentarios ædiderunt, memorat aliquem huius erroris autorem, quod tamen ab eis exigendum erat, cùm commentandi onus susceperint. Sit quiuis huius erroris autor, dum tamen constet eum semel fuisse assertum, necessarium est nobis eum expugnare: quod paucis Deo auto
1. Cor. 11. re absoluemus. Nam Apostolus dicens: Qui manducat & bibit indigne, iudiciũ sibi manducat: manifestè asse-

rit, quantumcunque indignum posse manducare corpus Christi, quamuis talis manducatio valde sit illi incommoda, nempe quæ iudicium damnationis illi inferat. Similiter de Iuda proditore constat ex Euangelio cum in cœna vltima cum aliis apostolis sumpsisse corpus dominicum, nec tamē digne, cum iam diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Verum quoniam audio aliquos id vehemēter negare, vt apertius rem hanc colligamus, Euāgelistarum verba oportet referre. Matthæus enim dominicā cœnam enarrans, sic ait: Vespere autem facto discūbebat cum duodecim discipulis suis: & edentibus illis dixit: Amen dico vobis quia vnus vestrum me traditurus est. Et infrà: Cœnantibus autē eis, accepit Iesus panē, & benedixit ac fregit: deditq; discipulis suis, & ait: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiēs calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Ad hunc autē modum ferè omnino eisdē verbis referunt Marcus & Lucas ea quæ ad cœnam spectant. Vides hic primò omnes duodecim primùm cœnæ astitisse, & postmodū nulla prorsus adhuc de Iudæ recessu ad principes & sacerdotes mentione facta, subditur: Cœnātibus autē eis, omnibus. s. duodecim, accepit Iesus panē, dedítque discipulis suis. Quo loco quū nullus excipiatur, intelligēdum est omnibus discipulis astātibus dedisse, ac ita dedisse Iudæ. Hoc autem expressius cōuincitur ex calicis distributione, vbi dicitur: Bibite ex hoc omnes: ergo & Iudas bibit, quum eum adfuisse cōstet. Quòd si bibit ex calice, cur nō etiā māducauit panem cum etiā in calice (vt proxime ostendemus) integra sit Christi substātia sicut in pane? Quòd si adhuc cōtendas Iudam minimè astitisse, dicásq; eum cœna facta in qua cum vndecim fuerat, continuo ante corporis consecrationem abisse ad principes & sacerdotes, vt de modo proditionis eos conueniret, & cum eis paciscereturatque ita nec corpus nec sanguinem, quod alij receperant, recepisse: hoc ex Ioanne facile conuincitur. Et vt res sit apertior, hic considerare oportet qualiter Christus (vt Ioannes testatur) bis ad cœnam sederit, ita vt primò cœnam iuxta ritum Iudaicum agnum

Ioan. 13.

Matt. 29.

paſchalem edẽdo fecerint: huic cœnæ nullus dubitare poteſt Iudam adfuiſſe, quum teſtentur Matthæus, Marcus, & Lucas, aſtitiſſe duodecim. Hac cœna peracta, ſurgens à cœna, lauit pedes diſcipulorum, cuius rei ſolus Ioannes meminit. Quod cum alij Euangeliſtæ prætermiſerint, vix poterit quis ab eis edoceri qualiter Chriſtus bis ad cœnam ſederit, quum continua narratione de cœna pertractent, nullum prorſus vnius ab altera diſcrimen ſignantes. Lotis igitur diſcipulorum pedibus, iterum Chriſtus rediit ad mẽſam. Quod Ioannes ſatis apertè expreſſit, dicens: Poſtquam ergo lauit pedes eorum, accepit veſtimẽta ſua: & cum recubuiſſet iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Et infrà poſt hęc cõ memorat bucellam datam Iudæ, quum adhuc in menſa eſſent. Ex quibus verbis manifeſtè colligitur Chriſtum bis ad menſam cœnantem recubuiſſe, ſemel antequam diſcipulorum pedes lauerat, atque iterum poſtquam eorũ pedes lauit. Et in hoc ſecundo menſæ accubitu Chriſtus corpus ſuũ diſcipulis dedit. De prima cœna eſt quod Matthæus, Marcus, & Lucas aiunt veſpere facto diſcubuiſſe cum duodecim diſcipulis ſuis. Ad ſecundam cœnam poſt pedum lotionem factam ſpectat quod dicunt: Cœnãtibus autem eis, accepit Ieſus panẽ, & benedixit ac fregit, deditq; diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum. In hac autẽ cœna factum eſt quod Euangeliſtæ referunt Chriſtum dixiſſe: Vnus veſtrum metraditurus eſt, atque poſtmodũ vt innoteſceret Ioanni traditorem futuram Iudam, nicunt panem intinctum Iudæ porrexiſſe. Quòd autem hæc in ſecunda cœna facta fuerint, in qua ſuum corpus conſecrauit, apertè Ioannes & Lucas teſtantur. Quòd verò alij Euãgeliſtæ narrant corporis Chriſti conſecrationem poſtquam dixerant Chriſtum dixiſſe: Vnus veſtrum metraditurus eſt, hoc eſt ex communi modo loquendi quo ſácræ literæ vtuntur, vt poſtquam locutione aliqua enarrauerit, iterum ad priora quæ reſtabant clarius differenda redeant. Sic etiam Matthæus, Marcus, & Lucas, de hac cœna differẽtes ſub nomine vnius quaſi vna ſit, licet lotio pedum fuerit interiecta, conti-

tinua narratione ea quæ Christus dixit, subiungunt, scilicet: Vnus vestrum me traditurus est, & quæ sequuntur. At his enarratis, ad cœnæ historiam, ex qua aliqua prætermissa fuerant, redeuntes, subiungunt: Cœnantibus autem eis: accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, &c ita vt ab illo loco quandam historiæ retrocessionem factam agnoscas, non autem continuationem: quod ex illa coniunctione apposita, videlicet autem, suspicari licet. Nam si prosecutio illa esset historiæ, dixisset: Cœnantibus eis, accepit Iesus panem. At cum dixerit, cœnantibus autem eis, credendum est historiam ad præterita quæ dicenda restabant, redire. Hæc autē ideo differui, vt inde appareat Iudam vsque ad vltimam cœnam, siue vsque ad finem cœnæ mansisse cum aliis vndecim. Quò fit vt si Iudas adfuerit: māducauerit etiam corpus domini & biberit eius sanguinē, præcipuè cum Christus dixerit: Bibite ex eo omnes. Et Marcus ita illos fecisse quemadmodum dominus præceperat, testatur dicens: Biberunt ex eo omnes. Huic autem sententiæ Lucas apertissimè fauet: qui postquam verba consecrationis calicis dixerat, statim subiungit: Verūtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Ex quibus verbis satis patet Iudam fuisse præsentē cum Christus consecrauit calicem, & tradidit discipulis. Et cum Marcus dicat, biberunt ex eo omnes, cōuincitur etiam Iudam bibisse. Ne autem hæc ex nostro cerebro dicta videantur, sacros producam autores, quibus, in hac parte subscripsi. Theophylactus super illud Matthæi vicesimosexto: Cœnātibus autem eis, accepit Iesus panem, sic ait: Apposuit autem vescentibus, vt ostenderet crudelitatem Iudæ, quia in mensa & communione ciborum illius, quando & si fera fuisset, māsuetiorem se exhibuisset, tunc neque quum argueretur intellexit, sed & corpus illius gustans non pœnituit. hæc Theophylactus. Et Chrysostomus in Homilia de proditione Iudæ, in eandem subscribit sententiam, dicens: Fuit quidem aliquando pascha Iudaicum, sed exemptum & euacuatum est paschæ spiritalis aduentu, quod Christus tradidit. Nam cùm manducarent (inquit) & biberent,

Mar. 14.

Luc. 22.

accepit panem,& fregit & dixit:Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.Agnoscunt quod loquor, qui diuinis sunt consecrati mysteriis. Et iterum accepit calicem,& dixit: Hic est sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.Et pręsens Iudas erat ista Christo dicēte.Iste est sanguis,dic Iuda,quem triginta denariis vendidisti.Iste est sanguis,de quo ante cum Pharisæis pacta fecisti.O Christi misericordia. O Iudæ dementia. Ille eum triginta denariis paciscebatur vt venderet,& Christus ei sanguinem quem vendito offerebat, vt haberet remissionem peccatorum. Hæc Chrysostomus,qui expresse asserit Iudam mensæ dominicæ assedisse,Christúmque illi sanguinem suum tribuisse.Augustinus autem tot locis hanc sententiam repetit, vt nesciam quem illorum cæteris præferam. Nam omnes in medium adferre non patitur compendij ratio,quam tenere decreui.Super Ioannem tractatu.50.sic ait:Talis erat Iudas,& tamen cum sanctis discipulis intrabat,& exibat. Ad ipsam cœnam dominicam pariter accessit.Conuersari cum eis potuit,eos inquinare non potuit. De vno pane & Petrus accepit, & Iudas:& tamen quæ pars fidelis cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam,Iudas ad mortem. Quomodo enim ille odor bonus,sic ille cibus bonus.Sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos viuificat , malos mortificat . Qui enim manducauerit & biberit indignè,iudicium sibi manducat & bibit.hæc Augustinus. Quibus verbis nihil potest expressius pro nostra sententia dici . Ex his ergo doctoribus simul cum Euangelij litera,constat Iudam sumpsisse corpus & sanguinem domini.At cùm hoc sumpsit, iam diabolus (vt est apud Ioannem) miserat in cor eius vt dominum suum atque magistrum venderet . Colligitur ergo manifestè, eum qui indigne ad mensam dominicam accedit, verum Christi corpus accipere, quamuis nihil illi prosit, imò quam maximè obsit , non ipsius panis natura, sed ipsius accipientis vitio . Et hoc est quod sub aliis verbis recentiores Theologi dixerunt, scilicet quòd talis indignus quamuis manducet sacramentaliter , non

Ioan.13.

tamen spiritualiter, quia corpus manducatum quantuncunque sit bonum, ex accipientis malitia illi obest. Sæpe enim comperimus, quæ valde bona sunt, aliis ob suam malitiam obesse. Nam si rei bonitas sufficeret accipienti, frustra dominus præcepisset, dicens: Quod iustum est, iustè exequeris. Pro huius ergo rei confirmatione superfluum erit quicquam superaddere, quam satis ex dictis nostrum propositum constet.

DVodecima hæresis est, quæ asserit, corpus Christi verum non esse in Eucharistia nisi tantum in vsu, hoc est, quando quis vtitur ea, accipiendo, & edendo illam. Aliàs autem extra communionem, corpus Christi, in ea non esse, docet. Ex hoc errore alium similem errorem deducunt, velut putridam aquam ex fonte corrupto. Dicunt enim Eucharistiam nunquam esse seruandam in altari, aut, in quocunque alio loco post missæ celebrationem propter quamcunque verisimilem futuram necessitatem. Huius erroris pestiferi inuentores sunt Lutherani, an autem ipse Lutherus illorum dux, & magister hoc ipsum docuerit, mihi non constat, nec in illius operibus, quæ hactenus videre potui, simile aliud inueni. Sed hoc tantum legi in quodam libro, à Martino Butzero vt dicitur æditum, cui titulus est, liber reformationis, & postea mutatis aliquibus excussus est, sub nomine consultoriæ deliberationis. Et hunc errorem audio ab omnibus Lutheranis nunc publice doceri. Hanc suam hæresim hoc argumento isti probare nituntur, quod Christus ad solam communionẽ, vt putant, Eucharistiam instituit, quod quàm falsum sit, facillimè constare potest, ex his quæ supra diximus in expugnatione prædictarum hæresum, & multò facilius constare poterit, ex his quæ inferius dicemus in titulo de Missa. Hanc istorum sententiam esse hæreticã, proprio illorum argumento conuinco. Nam illi quotiescunque contra aliquam nostram doctrinam argumentãtur, semper exigunt à nobis verbum dei, & scripturã sacram, quæ aperte declaret id ꝙ nos asserimus, & docemus, & cũ talis aperta scriptura nobis deest, statim proclamant, hominũ esse traditionẽ, & doctrinam Satani- *Deut. 16.*

cam. Oportet ergo vt eadē mensura iuxta domini præceptū, metiamur Lutheranos, qua illi nos metiri volūt.
Prou. 20. Nam vt ait Sapiēs, pondus & pondus, mensura & men
Deut. 25. sura vtrūque abominabile apud Deum. Et in lege Mosi prohibitū erat, ne quis in sacculo diuersa pondera haberet, maius & minus. Exigamus ergo ab istis Lutheranis, vt proferant nobis verbū dei, & sacram scripturam, quæ hanc illorū assertionem aperte declaret. Hanc autem vt notissimū est, illi exhibere non poterūt. Et inde necessario consequitur, vt hanc illorum doctrinā, iuxta illorum regulas, traditionem humanam esse dicamus, & inuentionē satanicam. Quoniā Christus pactum no biscum faciens de sua corporali assistentia in Eucharistia post verba consecrationis à sacerdote prolata, nullam addidit conditionem de communione faciēda: & cùm sacerdotibus dedit potestatem consecrandi, & cōficiendi hoc sanctissimum sacramentum, nullam appo suit de communione facienda conditionē. Sed tantum dixit illis, hoc facite in meam commemorationem. In quibus verbis nulla communionis fit mentio, sed tantum consecrationis. Lutherani ergo ex sua propria temeritate, ad virtutem consecrationis apponere volunt communionis necessitatem, quā Christus ipse non statuit. Præterea, si ad veram & realem Christi corporis adsistentiā in Eucharistia necessaria esset alicuius accipientis voluntas, sequeretur inde virtutem verborum consecrationis & potestatem sacerdotis ad consecrandum, pendere à voluntate accipientis ita vt quum quis sacræ communionis particeps esse voluerit, tunc Christus ibi adsit, & si nullus fuerit tali voluntate affectus minime ibidem Christus adsit. Hoc autē sentire esset impium, & temerarium, cum sit contra totius Ecclesiæ
Concilium Florentinū diffinitionē. Nam concilio Florentinū sub Euge. 4. celebratum in definitione fidei data Armenis de sacramento Eucharistiæ differens, hæc ait: Forma huius sacramēti sunt verba Saluatoris, quibus hoc conficit sacramentum. Sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. Nam ipsorū verborū virtute, substantia panis in corpus Christi, & substantia vini

in sanguinem conuertuntur. hæc concilium Florentinum. In quibus verbis apertissime declaratur integrã potestatem conficiendi corpus Christi esse in sacerdote, & in verbis consecrationis absque vlla cõmunicantis voluntate, ita vt quoties sacerdos debita intentione verba consecrationis super panẽ protulerit, ibi verè adsit Christi corpus. Et iam si nullus adstet, qui cõmunicare velit. Rursum, si ex voluntate communicantis penderet sacerdotis potestas ad consecrationem, nullus vnquam sacerdos posset esse certus se integre confeciſſe Eucharistiæ sacramentũ, quia nunquã sibi constare poterit de voluntate alterius an velit cõmunicare, an non. Deinde statuamus aliquem adstãtem velle statim post. consecrationem sacerdotis suscipere de manu illius Eucharistiam, tunc iuxta istorum sententiam continuo post consecrationem aderit ibi verè, & realiter corpus Christi: quia nihil quod ad huiusmodi realem, & corporalem adsistentiam ab istis exigitur, ibi deesset. Sed post hanc consecrationem integrè factam facilè contingere potest vt ille qui ad communionẽ paratus erat, mutet voluntatem, & cõmunicare nollit. In quo euentu, non est dubium Christi corpus in Eucharistia verè, & realiter esse, quamuis nulla fuerit sequuta eiusdem Eucharistiæ communio. Præter has vrgentes rationes sunt etiam plurima sanctorum virorũ testimonia, quæ docent sanctissimam Eucharistiam seruari debere, pro multis necessitatibus quæ occurrere solent, præsertim pro infirmorum communione. Cyrillũ in primis pro- *Cyrillus.*
fero, qui in Epistola ad Catorisium episcopum, de quibusdam aliis similis farinæ hominibus loquens, hæc ait: Audio quod dicunt illi, mysticam benedictionem si ex ea remanserint in sequentem diem reliquiæ, ad sanctificationem inutilem esse, sed insaniunt hęc dicentes: nõ enim alius fit Christus, neque sanctum eius corpus mutabitur, sed benedictionis virtus & viuifica gratia perpetuo manent in illo. hæc Cyrillus. Ex quibus verbis constat quosdam alios fuisse tẽpore Cyrilli qui hunc Lutheranorum errorem tuebantur, & hos Beatus Cyrillus dicit insaniisse. Insaniũt ergo Lutherani tam

dementem errorē docentes. Beatus Ambrosius in oratione funebri de obitu fratris sui Satyri, laudans singularem illius erga deum pietatem & deuotionē, refert de illo quod intraturus in mare & prouidēs morti quæ tunc sæpe contingere solet, non mortem metuens, sed ne vacuus mysteris exiret è vita ab iis quos initiatos sacris esse cognouerat, diuinum illud fideliū sacramentū sibi dari popposcerit, nō vt curiosos oculos insereret archanis, sed vt fidei suæ tali sacramento consequeretur auxilium, quodque datū sibi sacramentū ligari fecerit in orario, & orariū in collo inuoluerit, atque ita se deiecerit in mare, non requirens aliquod aliud auxilium aut remediū, quoniam solius fidei arma quæsierat, & his solis se totū ac satis munitū credebat. Et his omnibus dictis addidit Ambrosius quod non deseruerit fratrem suū spes illius, quoniā primus seruatus fuit ex vndis, & in portū terrenæ stationis euectus. Beatus Hieronymus in epistola ad Rusticū monachū refert, Exuperium Tolosanum episcopum portasse corpus domini canistro vimineo inclusum. Augustinus, lib. 2. de Visitatione infirmorū, cap. 4. docet, bonū esse & vtile infirmantibus hoc adferre sacramentū, tanquam viaticū saluberrimū. Eusebius lib. 5. Ecclesiasticæ historiæ, capite. 24. citat partē quādam epistolæ missæ ab Irenæo episcopo Lugdunensi ad Victorē papā ex qua apertissime colligitur, ꝙ Romani pontifices catholicis episcopis qui aliunde Romā venissent, Eucharistiā in signum amicabilis visitationis mittere solebant. Et in historia tripartita, lib. 6. eiusdem historiæ cap. 34. refertur sacerdotē quendā, cum per corporis infirmitatē non potuisset ad infirmum accedere, misisse partū eucharistiæ ad domum infirmi. Denique Clemens Petri discipulus, & in cathedra successor, inter multa quæ à beato Petro se accepisse narrat, vnum est quod nostrā doctrinam maxime commendat, sic inquiens: Tribus gradibus commissa sunt sacramenta diuinorum secretorū, presbytero, diacono, & ministro, qui cum timore & tremore reliquias corporis domini debent custodire fragmentorū, ne qua putredo in sacrario inueniatur, ne cū negli-

Hieron.

Clemens Papa.

genter agitur, portioni corporis domini grauis inferatur iniuria. hæc Clemens papa & martyr, qui satis apertè docet Euchariſtiam ſuo tempore ſeruari in ſacrario, & in illa ſic ſeruatam, eſſe verũ corpus Chriſti. Ex his omnibus teſtimoniis conſtat antiquiſſimã eſſe Eccleſię conſuetudinem euchariſtiã conſecratã poſt miſſæ celebrationem dignè & reuerenter pro futuris neceſſitatibus (præſertim pro cõmunione infirmorũ) obſeruari. Nec opus eſt pro hac re pluribus ſanctorũ teſtimoniis vti, cũ apertiſſima ſit de illa Eccleſiæ definitio, non ſemel data, verũ ſæpe repetita: nã Vormacienſis cõcilij decretũ, q̃ Gratianus citat de conſe. diſt. 2. cap. Preſbyter. Hæc verba continet. Preſbyter Euchariſtiam ſemper habeat paratam, vt quando quis infirmatus fuerit, ſtatim eũ cõmunicet, ne ſine cõmunione moriatur. Et in proximo ſequenti capitulo ponitur aliud decretum concililij Arelatenſis, in quo imponitur pœna illi qui non bene cuſtodierit Euchariſtiam. Sed ne fortè quis hæc præfata decreta paruipendat propterea quia cõcilia à quibus educta ſunt non fuerunt generalia, ſed prouincialia, ideo neceſſarium eſt vt generalium concilio rum definitiones proferam. Conciliũ Lateranenſe ſub Innocentio tertio celebratum, ad quod tam Græci quã Latini cõuenerunt, cap. 20. ſuorum decretorũ hæc ait: Statuimus in cũctis eccleſiis, vt chriſma & Euchariſtia ſub fideli cuſtodia clauibus adhibitis conſeruentur, vt non poſſit ad illa temeraria manus extendi ad aliqua horribilia vel nefaria exercenda. hæc conciliũ Lateranenſe. Poſt hũc Innocentiũ ſub quo fuit celebratũ prędictũ conciliũ ſucceſſit in Pontificatu Honorius tertius: qui multò copioſius dedit de hac re decretũ, ſic inquiẽs: Ne propter incuriã ſacerdotum diuina indignatio grauius exardeſcat, diſtrictè præcipiendo mandamus, quatenus à ſacerdotibus Euchariſtia in loco ſingulari, mũdo, & ſignato, ſemper honorificè collocata, deuotè ac fideliter cõſeruetur. Et paucis interpoſitis ſubdit: Quã in decenti habitu, ſuperpoſito mundo velamine ferat, & referat manifeſtè ac honorificè, ante pectus cum omni reuerentia & timore, ſemper lumine præce

Concilium Vormacienſe.

Concilium Lateranen

dente, cum sit candor lucis æternæ, vt ex hoc apud omnes fides & deuotio augeatur. hæc Honorius, & habentur hæc verba, in cap. Sane. de cele. Mis. Postremo Concilium Tridentinum sub Iulio tertio celebratum sessione tertia capite sexto per hæc verba definit. Consuetudo asseruandi in sacrario sacram Eucharistiam, adeò antiqua est, vt eam seculum etiam Nicæni concilij agnouerit. Porrò deferre ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, & in hunc vsum in ecclesiis conseruari, præterquam quod cum summa æquitate & ratione coniunctum est, tum multis in conciliis præceptum inuenitur, & vetustissimo catholicæ Ecclesiæ more est obseruatum: quare hæc sancta synodus retinendum omnino salutarem hunc & necessarium morem statuit. Post datum hoc decretum, ne quis temerè illi contradicere auderet, Canonem latæ sententiæ contra huiusmodi temerarios adiecit, qui est in ordine septimus, sic inquiens: Si quis dixerit non licere sacram Eucharistiã in sacrario reseruari, sed statim post consecrationẽ adstantibus, necessariò distribuendam, aut non licere, vt illa ad infirmos honorificè deferatur, Anathema sit. hactenus concilium Tridentinum. Ex quibus omnibus apertissime constat hæreticam esse Lutheranorum assertionem dicẽtium, Corpus Christi non esse verè & realiter in Eucharistia, nisi tantum eo tempore quo ali quis communionis illius particeps esse vult.

Concilium Tridentinũ

VLtima (quod sciam) de hac re hæresis est quæ fuerit necessariò sub vtraque specie, scilicet panis & vini, esse communicãdum, ita quòd qui sub vna specie tantum communicat, etiam si laicus sit, peccat, quoniã (vt aiunt) contra præceptum Christi agit, qui præcepit sub vtraque specie communicare. Huius hæresis autores primi fuerunt Græci, hos postmodum sequuti sunt Bohemi, in sua adhuc damnatione manẽtes, atque occasione hac à Romanæ Ecclesiæ obediẽtia hucusq; diuisi. Nec tamen hunc errorẽ velut cæteros Bohemorũ, Ioannes Huss eorum propheta suscitauit. Nã post incẽptã huius Ioannis dementiã paulóque progressam. (vt Æneas Syluius in libro de origine Bohemorum cap.

Græci. Bohemi.

trigesimo quinto testatur) attulit Bohæmiæ hanc nouam pestem quidam Petrus Dresensis Germanus, qui à suis cognitis quòd Vvaldensium lepra fuisset infectus, patria pulsus est, indéque fugiens, Pragam Bohemię ciuitatem velut hæreticorum asylum petiit. In qua tunc ciuitate Iacobellus quidam Misnensis, moribus perinde ac literis clarus, curam tenebat populi, sua prædicatione edocendi. Hunc Petrus cum conuenisset, mirari se ait hominem doctum simul ac sanctum, qui populi instruendi onus suscepisset, non animaduertisse errorē communionis Eucharistiæ, qui iampridem Ecclesiā pessundasset, in qua sub vna tantum specie dominicum corpus populo ministratur, cum apud Ioānem sub duplici specie panis vinique sumi iubeatur, dicente domino: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitā in vobis. Com motus his Iacobellus præfatus, cum perquisitis vetustis sanctorum codicibus, communionem calicis aliquando vsitatam plenéque laudatā inuenisset, populū admonet ne deinceps communionem calicis, sine qua saluari nemo posset, negligeret. Huic cęteri qui iam in Bohemia aderant hæretici consenserunt, nō modicum læti quòd sententiam aliquam inuenissent in sacro, vt aiebant Euangelio fundatam, per quam Romanę sedis vel ignorantia, vel nequitia argui posset. Hoc pestiferū dogma post centum & eo amplius annos sequutus Lutherus, totam penè Germaniam hoc infecit errore, in qua iam laici vt sacerdotes sub vtraque specie communicant, damnationem (vt aiunt) ni ita fecerint: incursuri. Vt autem omnibus pateat quàm mordicùs hoc dogma Lutherus teneat, eius verba referam. Is enim cùm aliàs sanam doctrinam prædicasset, postmodum benè actorum pœnitens, in hæc verba prorupit: Hunc articulum reuocari libro de captiuitate Babylonica, & iterū his scriptis reuoco, & dico Bohemos & Græcos in hac parte nec hæreticos, nec schismaticos, sed Christianissimos & Euāgelisimos esse, quos & his verbis oro & obtestor in domino, vt in ea sentētia firmiter permaneāt, cum prose habeant expressum textum Euāgelij, & lon

Petrus Dresensis. Iacobell⁹.

gæuum apud Græcos in hunc diem seruatum catholicum vsum Ecclesiæ. Nec moueantur Tyranni illius Romani & Antichristi vastatoriis & impiis decretis, quibus alteram partem sacramenti per vim abstulit iis quibus Christus ipse donauit. hæc Lutherus. Pro huius erroris cõfutatione hoc primum statuere oportet, totum Christũ sub qualibet huius sacramẽti specie integrè contineri, quoniã ex hoc tota fermè huius causæ virtus pendet. Hoc autem ex eo maximè conuincitur, quod ait Apostolus: Christus iam non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur. At si sub specie panis corpus esset exãgue, oporteret necessariò vt esset iã inanimatũ, atque cadauer, quòd anima corpus exãgue minimè vegetare potest. Corpus autẽ cum semel assumptum à diuinitate, nũquam postea fuerit abeo reiectum, fieret in de vt quoties panis cõsecraretur, toties Christus ibi velut in sepulchro mortuus iaceret, totiésque corpus eius nouum cadauer fieret. Vt autem hæc non fiant, erit ne cessariò concedendum sub specie panis corpus Christi esse animatũ, atque ideo sanguine vegetatum. Quod cum à diuinitate nunquam sit separatum, totum etiam Christum in duabus naturis ibidem esse fateri oportebit. Perinde etiam de sanguine dicendum est. Nam quũ eum pro nobis semel iam in ara crucis effusum, in resurrectione sua Christus resumpserit, nunquã iterum eum fusurus, conuincitur inde etiam nunquam sanguinem verum illius integrè alicubi esse sine eius corpore vero. Quòd si sub specie vini solus sanguis maneret, toties sanguinẽ fundi oporteret, quoties vinũ consecratur, quòd vi consecrationis sanguis ibidẽ constitutus, à corpore tunc separaretur. Vt autẽ hęc fugiamus, erit sine vlla hæsitatione concedendum in sacramẽto Eucharistiæ sub vtraque specie, panis scilicet & vini, & totum Christum integrè contineri. Verúm ne quis de hac re dubitare audeat, profero concilij Florentini sub Euge. 4. celebrati, definitionem, quæ in ratione fidei de sacramentis Ecclesiæ data, cum de sacramento Eucharistiæ disserit, hæc verba continet. Sacerdos enim in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Nam ipso-

rum verborū virtute substātia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem conuertūtur, ita tamē quod totus Christus cōtinetur sub specie panis, & totus sub specie vini, sub qualibet quoque parte hostiæ consecratæ, & vini cōsecrati, separatione facta, totus est Christus. hæc concilium Florentinum. Et licet hoc de cōtinentia verum sit, non tamen perinde est de significatione. Nam quāuis sub illis panis speciebus totus integer Christus lateat, non tamen totum Christū species illæ significant, sed solum corpus illud pro nobis in ara crucis oblatum, quum iam scilicet exāgue erat, sanguine in vniuersum à corpore separato. Ad eundem modum species vini etsi totum integrum Christum contineāt, non tamē aliud significant quàm sanguinem illum effusum quum à corpore esset separatus. Nec tamē eū esse separatum significant, quoniam falsum esset signū, sed eum solū significant, qualiter solus erat quum separatus erat à corpore, ita vt significatio non ad separationem, sed ad sanguinē referatur. Secundum pro nostri, id est, catholici dogmatis confirmatione iaciēdum fundamentum est, gratiam quæ in hoc sacramento conferatur, non tam conferri virtute signi, quàm virtute signati. Nō enim iliæ species panis aut vini, quæ exterius patent, tales sunt quæ ex se animā viuificēt, quæ hominē in electorū sortem resuscitare valeant, aut quæ nos in Deo esse efficiant, & Deum in nobis: sed hæc omnia fiunt virtute cārnis, quæ propter inhabitantem in ea vītam, nempe diuinitatē, viuificatrix esse cēsetur. Ex his duobus tertium iā clare consurgit, nihil scilicet plus gratiæ conferri virtute sacramenti ei qui duplicem speciem sumpserit, panis scilicet & vini, quàm qui tātum vnam. Nam quum exceptis speciebus, quæ gratiam nequaquam conferre possunt, tantum sumāt, nempe totū Christum integrè, qui vnam sumit speciem, sicut qui ambas, non est cur plus gratiæ accipiat virtute sacramēti hic quàm ille, præcipuè cum vnicum sit sacramentū, & nō duo, quamuis duæ sint species, aut duo signa. Quum ergo hęc ita se habeant, cōstat nihil gratiæ laicis deperire propter alterā, id est, vini subtractam spe- *Concilium Florentinū.*

ciem. Post hæc omnia quartum addendũ sensui, vt qua drata structura consurgat, nullum esse datum à Christo præceptum de manducatione Eucharistiæ sub vtraque specie. Nam quod in primis adducunt ex Ioannis sexto: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: admittimus quidem, atque extensis (vt aiũt) brachiis amplectimur illa verba de corporali atque visibili esu Eucharistiæ esse intelligenda. Neque mihi placet quod Gaspar Sagerus vir alioqui doctus & catholicus pro fide aduersus Lutherum strenuè decertans, ait, hæc verba de spirituali esu, qui per fidem & charitatem fit, esse intelligenda, motus illis verbis quæ postmodum in eodem capite Christus subiũxit: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquã. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Ex quibus verbis ille colligit verba illa de spirituali esu esse intelligẽda. Verùm hæc non ita se habent, vt patet legenti Theophylactũ, Cyrillum, Chrysostomum, Augustinum, qui omnes in expositione super Ioannem fatentur illa ad corporalem & visibilem manducationem esse referenda. Et istorũ omnium dicta superius hæresi quarta recensuimus. Quod autem subditur: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam, sic exponũt Theophylactus & Cyrillus, id est, caro ista quam dixi viuificaturam eum qui illam sumpserit, suapte natura hoc efficere non valebit, tamen hoc efficiet propter inhabitantem in ea spiritum filij Dei. Nam hic spiritus est qui verè viuificat, caro autem sola nihil prodesse poterat, sed propter coniunctionem cum verbo, ad altiorem quandam dignitatem eleuata est, vt viuificatrix esse possit. Quemadmodum etiam si alicui liquori mel infundas ac misceas, totum liquorem dulcem facit, eámque illi tribuit proprietatem, quam aliâs nõ habebat: sic diuinum verbum carni vnitum, quoniam verbum vita est, carnem ipsam etiam viuificatricem fecit: atque ideo caro ex se non prodest quicquam, sed à spiritu habet vt viuificare possit. Quod verò dixit: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, huc tẽdit, quod viderat Iudæos

dæos murmurare, credētes Christum eis præcepisse vt more ferarum carnem humanam ederent, sanguinémque biberent: atque ideo eos reprehendens de carnali illa suorum verborum intelligentia, edocet eos mysterium quoddam latere, verbáque sua sic esse intelligenda, non quòd crederent corpus suum dentibus atterendum, sed sub sacramento manducandum. Dicimus ergo atque fatemur verba illa, scilicet: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. de corporali esu esse intelligenda, nec tamen admittimus Christum illis verbis nobis præcepisse vt Eucharistiam sub duplici specie acciperemus. Nulla nāque in illis verbis specierum panis aut vini fit mentio, sed solum de signatis. s. carne & sanguine, quæ sub illis signis cōtinentur. Non enim dixit: Nisi māducaueritis carnem filij hominis sub specie panis, & biberitis eius sanguinem sub specie vini, non habebitis vitam in vobis. Non sic dixit, sed sic: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. At cum diximus sub specie panis corpus cōtineri simul etiam & sanguinem, fit, vt qui Eucharistiam sub specie panis sumit, carnem manducet, sanguinémque bibat, cū sanguinis sumptio verè potus dicatur, sicut & carnis acceptio dicitur manducatio. Nec tamen hac occasione sat erit sacerdoti conficienti vnam sine altera speciem sumere: quoniam sacerdos conficiens, & consecrans, ipsum summum sacerdotem Iesum Christum repræsentat, qui pro nobis corpus & sanguinem suum in ara crucis obtulit, sicut ipse Christus expressit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Quid est dicere, hoc facite, nisi, hoc conficite, hoc cōsecrate? Scio tamen aliquos ex ipsis hæreticis esse qui hoc aptissimè negāt, imò irrident talem interpretationem, quum dicimus, hoc facite, valere tantum ac si dixisset, cōsecrate. Nam quidam Ioannes Riuius Atthēdorienſis in quadam epistola de communione sub vtraque specie, hanc interpretationem irridet, sic inquiens: Nam quum apud Euangelistam legatur, οὐ ποιεῖτε, non poterit, hoc facite, pro sacrificate, accipi. Nam hanc planè Græca vox in- *Luc. 22.*

terpretationē reſpuit.hæc ille. Non erat opus vt veram literæ interpretationem agnoſceremus, literam Græcam citare, quæ nihil prorſus hac in parte à latina diſſentit,neque interpretationē noſtram(vt Ioannes Riuius ait)magis quàm Latina litera reſpuit. Non enim ſumus tam rudes,aut Latini ſermonis,vel Græci tam ignari,vt putemus hoc verbum facio, aut hoc verbum Græcum ποιῶ illi reſpondens,ſignificare ex ſua inſtitutione idem quod conſecrare,aut ſacrificare. Veram etſi hoc ita ſe habeat:tamen quia ſolēne eſt, & apud doctiſſimos viros ſæpe vſurpatum,vt nomen aut verbum generale accōmodetur ad particulares illius ſpecies, hinc euenit vt ſæpe illius ſignificatio varietur, iuxta varietatem particularis materiæ de qua fit ſermo. Hoc autem verbum,facio,aut Græcum illi reſpondens, videlicet ποιῶ generale verbum eſt,ad omnē efficientiæ modum explicandū. Nam qui legit,aut ſcribit,aut pingit, aut cantat,aut bibit, aut ſaltat, aliquid facere dicitur. Proinde ſi quis vno ſaltu tranſiliret aquæ torrentem,& poſtea diceret aliis: Facite vos hoc,nullus negabit per illa verba illū præcipere aliis, aut ſimiliter tranſilirent torrētem. Si quis etiam Pictor peritus coram diſcipulis pingens,diceret poſtea diſcipulis ſuis:Facite hoc,omnes audientes intelligerent magiſtrum,præcepiſſe diſcipulis,vt aliud ſimile pingerent. Et tamen hoc verbū facere,nec pingere,nec ſaltare ſignificat ex ſua propria & adæquata ſignificatione, quamuis omnia illa ſigno quodam generali ſignificet. Ad eundem prorſus modū accipienda ſunt verba Chriſti,quum ait:Hoc facite in meam commemorationem. Illis enim verbis præcepit Apoſtolis,vt quod illum feciſſe viderant, ipſi poſtmodum facerent. At Chriſtus panem in manus ſuas acceperat,benedixerat,conſecrauerat,conſecratúmque eiſdem Apoſtolis diſtribuerat. Dicēs ergo Apoſtolis:Hoc facite,præcepit illis,vt panem accipientes ſimiliter benedicerent & cōſecrarent. Non eſt ergo abſurda(vt Ioānes Riuius ait)ſed Germana literæ interpretatio, quū illa verba Chriſti:Hoc facite,per iſta verba, conſecrate,ſacrificate,explicamus. Illis nanque verbis poteſtatē

consecrandi illis dedit. Tunc enim à Christo ordinati sunt sacerdotes, eis adiungente vt in suæ passionis commemorationem hoc facerent. Quod expressius dixit Paulus: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunq; bibetis, in meam com- 1. Cor. 11.
memorationem. Si facere hic pro consecrare ponitur, quod ad solos sacerdotes (vt aliàs differemus) spectat: constat solis sacerdotibus dictum esse, vt quotiescũque bibunt, in sui cõmemorationem faciant. Cuius autem rei esset futura commemoratio, verba subiuncta manifestant. Quotiescunque enim (inquit) manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. Memoriam ergo dominicæ mortis sacerdos in altari agit, non autem ille qui à sacerdote recipit: quapropter sacerdos hac lege deuinctus est, vt quotiescũque celebret, nec panem sine vino consecret, nec vnam speciem sine altera sumat: quoniam etsi sub qualibet specie totus integer Christus lateat, nõ tamen quælibet species totum Christum significat aut repræsentat, sed species panis solam carnẽ significat, species vini solum sanguinem repræsentat, eiúsque solius memoriam gerit. Quò fit vt si solum panẽ consecraret, aut solum panem consecratũ sumeret, solius oblationis memoriã faceret qua Christus obtulit suũ corpus, nulla autem tunc memoria fieret sanguinis effusi, atq; pro nobis à Christo oblati, quòd species panis etsi sanguinẽ contineat, non tamen sanhuinem repræsentat, aut eius memoriam facit. Ad hunc eundem modum si solum vinum consecraretur, aut illud consecratum solum sumeretur, solius sanguinis oblati atque effusi, & non corporis memoria fieret. At cum sacerdotes consecrantes, in memoriã dominicæ mortis quam pro nobis tulit, consecrare teneantur, colligitur inde vt sub vtraque specie id facere obligentur, quum neutra absque altera perfectam Christi oblationem repræsentet: quod Christus innuit, cum post panis & vini consecrationẽ dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Quidam est hoc Luc. 22.
quod facturi sunt in tuam commemorationem: Hoc, inquam, totum quod ego proximè coram vobis feci.

Verum cum recipienti de manu alterius consecrantis, nihil tale præcipiatur vt in memoriam dominicæ oblationis sumat, nunquam is qui de manu alterius sumit, siue laicus ille sit, siue sacerdos, tenetur in eandē memoriam sic sumere, vt vnā sine altera non sumat. Illi enim simul non agunt aliquid circa sacramentum, atque ideo eis non dictum est: Hoc facite in meam commemorationē. Neque eis etiam dicitur: Bibite ex eo omnes, sed solum iis quibus dabatur, nēpe Apostolis, qui omnium futurorū sacerdotum personas gerebant, quibus in Apostolis hoc sacramētum in memoriā Christi conficere præcipiebatur. His ergo solis dicitur: Bibite ex eo omnes. Nisi fortè dicatur illa verba ad omnes Christianos esse referenda, omnésq; Christianos (vt Lutherus ait) esse sacerdotes. Verū de his aliàs longius disputabimus. Quòd verò ex hoc colligunt Eucharistiā esse sumēdam sub vtraque specie quod Christus sub vtraq; specie discipulis suis illam dedit, inepte quidē colligūt. Nā si ex omnibus Christi factis in hoc sacramento (omitto alia eius facta) esset sumendum argumētum ad sic necessariò faciendū. Græci conficientes in fermentato, licitè non cōficerent, quum vt superius sub hoc titulo ostendimus, Christus in azymo confecerit: eos tamen licitè sic posse conficere diximus. Rursum, si omnia quæ Christus in cœna sua peregit, cùm corpus suū & sanguinē sub speciebus panis, & vini Apostolis suis dedit, essent nunc necessario à sacerdotibus facienda, quādo Eucharistiam aliis administrāt, oporteret etiam necessariò pedes aliorū lauare ante hanc Eucharistiæ, distributionē. Nam Christus ipse, vt ex euangelio constat, prius discipulorū pedes lauit, quàm corpus suum, & sanguinem discipulis traderet. Nec solum lauit, sed illis, vt similiter in posterum facerent, expressum mandatum dedit, sic inquiens: Si ego magister & dominus laui pedes vestros, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Hoc autem Christi mandatum, secundum faciem literæ, non minus cogit, quàm hæc verba domini. Bibite ex eo omnes. Verum

Ioan. 13.

catholica Ecclesia nō vtitur hac ablutione pedū, quam uis olim illam habuerit in vsu, vt constat ex antiquis doctoribus, prȩsertim ex Cypriano, & Augustino. Qua re autem hæc consuetudo prorsus inoleuerit, declarat B. Augustinus, epistola 119. quæ est ad Ianuariun de ri tibus Ecclesiæ ca. 18. sic inquiens: De lauandis verò pe dibus cum dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat commendauerit, sic ut ipse consequenter exposuit, quȩsitum est quonā tem pore potissimum res tanta etiam facto doceretur, & il lud tempus occurreret, quo ipsa commendatio religio sius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramētum Baptismi videretur pertinere, multi hoc in consuetudinē recipe re noluerunt: nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitauerūt. Hæc Augustinus, qui satis apertè do cet talem pedum ablutionē ideo fuisse reiectam, ne pu taretur eam esse rebaptizationē. Existimauit enim Ec clesia multò melius esse illam externam cæremoniam omittere, quàm pertinaci illius retentione tam pesimi erroris dare occasionē. Præterea, si ad imitationē Chri sti essent omnia in hoc sacramēto necessariò peragen da, non liceret ieiuno stomacho recipere Eucharistiā, quum Christus discipulis suis non ieiunis sed cœnatis corpus suū dederit. Hoc autem, quod Christus tunc fe cit, quamuis tēpore sequenti aliquandiu seruatum fue rit, vt ex priori Pauli ad Corinthios epistola constat. Postea tamen reiectū est, non ex sola cōsuetudine, sed ex præcepto sextæ generalis synodo canone. 39. Hanc eandem Ecclesiæ sanctionem laudat B. Augustinus, & grauiter reprehēdit eos, qui hanc Ecclesiæ sanctionem arguunt, sic dicens in epistola ad Ianuariū quæ est. 118. cap. 6. Illud magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die illa: vel offerrent, vel sumerent Eucharistiā, quod in euangelio dicitur. Cum autem illi manduca rent, accepit Iesus panē & benedixit, cū etiam superius dixisset, cum sero factum esset, recumbebat cum duo decim & manducantibus eis dixit: Quoniam vnus ex vobis me tradet. Postea enim tradidit sacramentum. Et liquido apparet, quando primum acceperūt discipuli

Augustin.

Augustin.

Matt. 26.

corpus,& sanguinẽ domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ Ecclesiæ,quod à ieiunis semper accipitur? Et hoc enĩ placuit spiritui sancto,vt in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius dominicũ corpus intraret, quàm exteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbẽ mos iste seruatur. Neque enim quia post cibos dedit dominus, propterea prãli aut cœnati fratres ad illud sacramentũ accipiendum cõuenire debent,aut sicut faciebant, quos A-
1.Cor.11. postolus arguit & emẽdat,mẽsis suis ista miscere. Nanque saluator quo vehementius,commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus,& memoriæ discipulorum,à quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo nõ præcepit quod deinceps ordine sumeretur. Vt Apostolis per quos Ecclesias disposi turus erat,seruaret hũc locum. Nam si hoc ille monuisset,vt post cibos alios semper acciperetur, credo quod
Ibidem. eum morem nemo variasset. Cùm vèrò ait Apostolus de hoc sacramento loquens: Propter quod fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate: Si quis esurit,domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis,statim subtexit. Cætera autem cum venero,ordinabo. Vnde intelligi datur,quia multum erat,vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret,quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia,ab ipso ordinatũ esse quod nulla morum diuersitate variatur. Hactenus Augustinus in quibus verbis id potissimum inter alia annotare oportet,quantum Augustinum tribuerit decretis Ecclesiæ,quam à spiritu sancto semper regi, firmissimè credit. Deinde nèc liceret in calice aquam vino miscere,quoniam etsi Christus propter suam sobrietatem ita fecisse credatur: Euangelistæ tamen nihil tale commemorant. At hi contra quos nunc agimus,nihil recipere volũt quod non sit in sacris literis expressum: quo fit vt aquam vino miscere non debeant,quia nullus Euangelistarum expressit Christum in calice sancto aquam vino miscuisse. Vides iã satis (vt existimo) quàm futile sit argumentum inde colligere nos esse obligatos ad præbendũ laicis Eucharistiam sub vtraq; specie:

quòd Christus sic porrexit Apostolis. Omitto quorundam responsionem, assignantium discrimen, quòd Apostoli ordinati sunt sacerdotes à Christo per illa verba: Hoc facite in meam cõmemorationem. De his enim verbis non constat Christum facta consecratione immediatè ea dixisse antequam Eucharistiã sub vtraque specie Apostolis dedit, vel post. Quòd si prius dixit quã dederit, constat eum sacerdotibus dedisse. Si verò verba illa Christus post datam illis Eucharistiã dixit, manifestum est illũ non sacerdotibus tunc dedisse. Quòd mihi ex literæ decursu magis probatur. Nec tamẽ ideo (vt diximus) argumentum est efficax vt sic nos facere obligemur. Quòd si alicui negocio illud argumentum deseruire potest, huic certè erit, vt credamus non esse contra euangelicam institutionem, Eucharistiam sub vtraque specie aliis etiam laicis porrigere, quòd firmissimè fatemur. Nam olim per multa secula sic apud omnes catholicos vsitatũ esse, ex multorum sanctorũ scripturis didicimus. Sother papa qui tertius decimus à beato Petro, summus Ecclesiæ pontifex fuit, sic ait: In cœna Domini à quibusdam perceptio Eucharistiæ negligitur, quæ quoniam eadem die ab omnibus fidelibus (acceptis his quibus pro grauissimis criminibus inhibitũ est) percipienda sit, ecclesiasticus vsus demonstrat: cũ etiã pœnitẽtes eadẽ die ad percipiẽda corporis & sanguinis dominici sacramẽta recõciliẽtur. hæc Sother papa. Quæ verba habentur, de Consecrat. Distin. cap. 2. In Cœna. Cyprianus martir Sothere plusquam vno seculo posterior, de eadẽ re testimoniũ reddit, qui in sermone de lapsis loquẽs de quadã puella à dæmone obsessa, quæ ad ipsum Cyprianũ diuina celebrantẽ mysteria, adducta fuerat, hęc ait: Vbi verò solẽnibus admixtis calicẽ diaconus offerre præsentibus cœpit, & accipientibus cæteris locus eius aduenit, faciẽ suam paruula instinctu diuinæ maiestatis auertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet, de sacramẽto calicis infudit. Tũc sequitur singultus, & vomitus. In corpore atq; ore violato eucharistia permanere nõ potuit. Sanctifi- *Cyprianus.*

catus in domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit, tanta est potestas domini, tāta maiestas. hæc Cy
Augusti. prianus. Augustinus Cypriano posterior huius ecclesiastici vsus testimoniū reddit, sic inquiens: Quum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quàm dominici corporis in cruce immolatio, eiusque sanguinis de latere effusio designatur? hæc Augustinus. Et habentur, De consecrat. distin. 2. in cap. Quum frangitur. Hanc consuetudinem fuisse
Greg. adhuc in ecclesia tempore beati Grægorij papæ, cōstat ex his quæ ille in quadam homilia paschali refert: Sic enim ad populum loquens, ait: Quid sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis: qui sanguis super vtrunque postem ponitur, quando non solū ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. hęc Gregorius, & habētur, de consecrat. distinct. 2. in cap. Quid sit. Et huius rei aliquādo in ecclesia catholica factæ, historia tripartita meminit. In huius nanque historiæ cap. trigesimo libri noni, vnus ex iis tribus autoribus ex quorum fragmentis consarcinatis tripartitæ nomen accepit, nempe Theodoretus, enarrans verba beati Ambrosij quibus Theodosium excommunicauit propter immensam crudelitatem quam Thessalonicę exercuerat, & qualiter eum ab ingressu tēpli prohibuit, sic ait: Quibus igitur oculis aspicies cōmunis domini templum? Quibus calcabis pedibus sanctū illius pauimētū? Quo modo manus extendes, de quibus sanguis adhuc stillat iniustus? Quomodo huiusmodi manibus suscipies sanctum Domini corpus? Qua temeritate ore tuo poculum sanguinis precioſi percipies, quando furore verborum tuorū tantus iniustè est sanguis effusus? Recede igitur, recede nec altero peccato priora crimina augere cōtendas. hæc ibi. Ex quibus verbis duo annotanda sunt. Primum est, olim laicis eucharistiam dari in manus: quod cum ex aliis historiis, tum etiā ex hoc loco colligitur. Sic enim dixit: Quomodo huiusmodi manibus suscipies sanctū domini corpus? Secundū est, laicos sub specie vini eucharistiā tūc recipere. Postquā enim de susceptione corporis dixerat, subdidit: Qua temeri-

tate ore tuo poculũ ſanguiſtis precioſi percipies? Niſi fortè quis dicat Theodoretum hunc præſentis hiſtorię autorem Græcum fuiſſe atque ob id eam more ſuo narraſſe, quòd Græcis (vt diximus) mos ſit eucharistiã ſub vtraque ſpecie ſumere. Hoc colligitur ex eis aliquando factum fuiſſe, quod tamẽ eccleſia re poſtmodum bene circunſpecta deleuit, nec immeritò, cum ad hoc facien cum nec autoritas nec cauſa illi deeſſet. Cauſę quidem ad id tollendũ plurimæ ſubſunt. Prima, numeroſa fidelium multitudo in dies creſcẽs, propter quã communicandam periculũ erat effuſionis ſanguinis, & in præcedente tẽpore propter populi paucitatẽ non adeò timendum erat. Altera huic proxima, delatio vini ad loca diſtantiora pro cõmunicãdis infirmis, quo caſu timẽdum valde erat ne inopinato deferentis lapſu ſanguis effunderetur. Nã oh aliã ſimilitudinẽ cauſam, cum olim cõmunio ſub vtraque ſpecie laicis daretur, ſanguinẽ domini à diacono fuiſſe fuſum, in vita ſancti Donati epiſcopi & martyris legitur, vbi hæc verba habentur. Cũque die quadam miſſam celebraſſet populo, & de corpore Chriſti venerabiliter recrearetur, diaconus ſanguinem ſacrũ populo tradẽs cecidit, & ſanctũ calicem comminuit. hæc ibi. Deinde ne vinũ pro infirmis cõſeruatum vertatur in acetũ, quod plurimũ contingere ſolet. Quarta ratio eſt, quod apud pleraſque gentiũ nationes magna eſt vini raritas, ob quã difficillimũ eſſet, & aliquando impoſſibile vt ſub vini ſpecie totus populus cõmunicaret: quoniam vinum deeſſet quod tantæ multitudini ſufficeret. Et quod prę his omnibus magis curãdum erat, ne ſcilicet homines hac occaſione in eũ ducerentur errorem, vt crederent ſub vtraque euchariſtiæ ſpecie non æquè totum Chriſtum contineri, ſicut de quibuſdam, nẽpe Neſtorianis, dicitur in hunc errorem lapſos fuiſſe. Quò fieret, vt cum laboranti in extremis ſpecies vini propter quaſdam vrgentes cauſas ſubtraheretur, ſuſpicaretur ſe non integrè cõmunicatum. Cauſæ ergo ſuppetunt, eæque non contemnendæ: nec autoritas defuit. Nam ſi ex hoc quòd Chriſtus communicauit ſemel diſcipulis ſub vtraque ſpecie, fatemur

Cauſæ tollendæ communionis ſub vtraque ſpecie Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Neſtoriani.

illud licitè fieri posse, si ecclesia non prohiberet: ergo si ostendamus Christū in vna tantū specie eucharistiam aliquando discipulis communicasse, fateri etiam oportebit hoc ipsum etiam licere. Eucharistiā videlicet sub vna tātum specie populo cōmunicare, præcipuè quum constet de Apostolis post Christū aliàs id factitasse. De
Luc. 24. Christo patet. Nam Lucas enarrans historiam discipulorum euntium in castellum quod dicitur Emaus, quibus Christus resurgens factus est obuiam, ait: Et factū est dum recūberet cum eis, accepit panē, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex oculis eorum. Hunc autem panem fuisse eucharistiam ex eo constare potest, quod dicit, benedixit ac fregit. Nunquā enim aliter consecratio illa in euāgelio, nec in epistolis Pauli nominatur, nisi benedictio. Et cognouerunt eum in fractione panis, quippe quod viderint modū obseruantem quē in cœna vltima tenuerat quū apostolis suum corpus porrigebat. Verum ne ista sic dicta nostræ falla ci suspicioni imputētur, grauissimos autores sic sentien
Theoph. tes citabo. Theophylactus itaque hunc Lucæ locū exponens, ait: Et quando permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscūt eum. Insinuatur & aliud quiddā, nempe quòd oculi eorum qui benedictum panem assumant, aperiuntur vt agnoscant illum. Magnā enim & indicibilem vim habet caro domini. hæc Theophylac-
August. tus. Hoc etiam testatur Augustinus in. 3. lib. de cōsensu Euangelistarū, sic inquiens: Non incongruenter accepimus hoc impedimētum in oculis eorum à Satana factum fuisse, ne agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo facta est permissio vsque ad sacramentum panis, vt vnitate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimētum inimici, vt Christus posset agnosci. hæc August. Huius sententiæ est Chrysostomus homilia. 17. super Matth. atque idem asserit Beda super Lucam. Quorum verba vt prolixitatem fugerem, in medium adferre contēpsi. Cū ergo Christus, tunc sacramē tum dedit, panem solum Lucas commemorat dedisse, nullam vini faciens mentionem. Esto, Christus tunc

corpus suum non dederit, quoniam de hac re nihil definire volo: Apostoli tamen hoc idem vsurparũt. Nam in actis Apostolorũ dicitur de his qui conuersi fuerant per Petri prædicationem, quòd erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione & fractione panis, & orationibus. Vides hic nullã vini factam mentionẽ. Et alibi in eodem libro dicitur: Vna autem sabbati cum conueniissemus in craſtinũ ad frangẽdum panem, Paulus disputabat eum eis profecturus in craſtinum. Neque hic aliqua de vino facta eſt mẽtio. Nec solũ tempore Apostolorum, sed etiam longè in posterum seruatum fuisse ritum de cõmunione sub vna tantum specie ex variis testimoniis cõuincere possumus, nam beatus Cyprianus in epistola ad Antonium, quæ est secunda libri quarti, refert presbyteros qui in fide defecerant, & postea resipiscebant, non solere recipi ad communionem sacerdotalem, sed tãtum ad cõmunionem laicam, quæ alia non potest esse nisi illa quę datur sub vna specie tantum, quoniam nulla alia potest esse differẽtia, inter laicam & sacerdotalem cõmunionem, nisi quod laicus sub vna tantum specie communicat, sacerdos verò sub vtraque. Et huius rei testimoniũ etiam apertum præbet beatus Ambrosius, qui de laicorũ cõmunione differens, nulla prorsus vini mentione facta solum panem commemorat. Et ideo in oratione funebri fratris sui satyri, asserit (vt in proxima præcedenti hæresi citauimus) illum gestasse sacramentum Eucharistiæ in libello precum suarum, & ab illo fuisse seruatum in naufragio. Ex quo apertè colligitur alteram sacramenti speciem ab altera separatam tunc fuisse tradi tam. Est adhuc aliud exemplũ quod in proxima etiam præcedenti hæresi ob aliã causam narrauimus, & quia huic proposito ob aliũ finem maxime suffragatur, ideo illud repetere oportet. In historia tripartita libro. 6. refertur quod cum puer quidam nomine Serapionis qui iam morti appropinquabat, peteret à presbytero eucharistiam, presbyter illam puero tradidit vt ad infirmum portaret, quia ille propter noctis intemperiem & suam imbecillitatem ad infirmum venire non potuit. Et in

Act. 2.

Act. 20.

Cyprianus

Ambro.

hoc euentu ſolam ſpeciem panis puero fuiſſe traditam refert hiſtoria illa, nullam prorſus ſanguinis mentionem faciens. Deinde Leo papa huius nominis primus in quodam decreto & in ſermone quarto de quadragesima præcipit vt cõmunio non fiat ſub vna tantũ ſpecie, propter hæreſim Manichæorũ & aliorum qui prædicabant Chriſtum aſſumpſiſſe corpus phantaſticum ſine ſanguine, & ob eam cauſam contendebant, Eucharistiam ſine ſanguine eſſe ſumendam. Ex quo Leonis decreto apertè coniicitur ante Leonem papam fuiſſe conſuetudinẽ cõmunicãdi ſub vna tantũ ſpecie laicos, & illã decreto Leonis fuiſſe ſublatã, & à tẽpore illo ob iuſtam cauſam incepiſſe conſuetudinem communicandi ſub vtraque ſpecie, quæ poſtea tempore aliquanto durauit, ſed ob alias multas cauſas denique ſublata eſt. Si ergo Chriſtus ſemel diſcipulis ſuis in vna tantum ſpecie communicauit: ſi apoſtoli aliis etiam in vna tantum ſpecie ſæpe communicarunt, ſi cõſuetudo illa per multa tempora poſtea in eccleſia ſeruata eſt, conuincitur, minimè ex Chriſti præcepto Chriſtianos omnes obligari ad ſumendum ſub vtraque ſpecie. Adde quòd in Ioan. 6. cap. in quo de hoc ſacramento fit mẽtio, ſæpe fit memoria panis, nunquam autem memoria vini. Nam etſi de ſanguine fiat mentio, nõ tamẽ vt ſub ſpecie vini ſumendus eſt. Deinde vna earũ petitionũ quæ in oratione dominica memorantur apud Matthæũ, eſt de hoc ſacramento ſub his verbis: Panem noſtrũ ſuper ſubſtantialẽ da nobis hodie: in qua nulla de ſpecie vini fit mentio. Prætereo figuras huius ſacramẽti, quæ cùm multę ſint, rariſsimæ tamẽ in ſpecie vini, ſed omnes ferè in ſpecie cibi præceſſerunt, vt de manna, & agno paſcali, & panibus propoſitionis. Quod autẽ in Geneſi dicitur: Melchiſedech panem & vinum obtuliſſe, figura quidem fuit huius ſacramenti ſub vtraque ſpecie, non tamen in plebeio homine, ſed in vero dei ſacerdote: quoniam intelligendum eſt, non quòd illa obtulerit Abrahæ. Nã vt iſta porrigerentur Abrahæ, non erat neceſſarius Chriſti ſacerdos. Sed quòd illa obtulit Deo, gratia ei reddens pro victoria quã Abrahã de inimicis

Matth. 6.

Gen. 14.

habuerat. Cùm ergo tot testimoniis comprobetur nullum esse de hac re diuinum præceptum, vt omnes vide licet Christiani sub duplici specie eucharistiã sumant: quid prohibet ecclesiam statuere vt laici ad vnam tantũ speciem arctentur, præcipuè cum ad id statuendum tot vrgentes causę subsint, & nullum inde incõmodum sequatur? Est ergo cõstantissimè fatẽdum ecclesiæ vsũ hactenus obseruatũ de cõmunione sub vna tantũ specie laicis præstãda, sacris literis minimè difformẽ, quinimo iustũ veréque catholicũ esse. Quapropter Græci, Bohemi, & Lutherani oppositũ afferentes, hęretici censendi sunt, ac velut tales euitãdi. Sed neque in his amplius iã remorari decet lectorẽ, cum à pluribus conciliis fuerit iã hæc causa definita. Conciliũ nanque Constantiẽse sessione 13. per hęc verba definit: Et sicut hæc consuetudo ad euitandũ aliqua pericula & scandala rationabiliter introducta, quòd licet in primitiua ecclesia huiusmodi sacramentum reciperetur à fidelibus sub vtraque specie, postea à conficientibus sub vtraque specie, & à laicis tantũmodo sub specie panis suscipiatur, cum firmissimè credẽdum sit, & nullatenus dubitãdũ, integrum Christi corpus & sanguinem tam sub specie panis quàm sub specie vini veraciter contineri, vnde cùm huiusmodi consuetudo ab ecclesia & sanctis patribus rationabiliter introducta, & diutissime obseruata sit, habenda est pro lege, quam non licet reprobare, aut sine ecclesię autoritate pro libito, mutare. Quapropter dicere quòd hanc consuetudinẽ aut legem obseruare, sit sacrilegũ aut illicitum, cẽseri debet erroneũ, & pertinaciter asserentes oppositũ præmissorum, tanquã hæretici arcendi sunt, & grauiter puniẽdi per dicœcesanos locorum. hæc cõcilium Constantiense. Et conciliũ Basilienſe, in quo longius hæc res cum Bohemis disputata est, hanc eandem præfati concilij sententiam sessione trigesima cõfirmat. Si quis autem à me petat quando cõmunio sub vtraque specie inter laicos desierit ego (vt ingenue loquar) ignoro: Nam, etsi in re hac inuestiganda omnem adhibuerim diligentiam, apud nullũ tamen scriptorẽ potui huius rei inuenire initium, neque

Concilium Constant.

Concilium Basilienſe.

vllam ante concilium Constantiense inuenio de hac re ecclesiæ definitione. Credere igitur par est ex cõmuni fideliũ populorũ & orthodoxorum præsulũ tacito consensu, receptã esse sub vna tantũ specie cõmunionem: Quando autẽ primum inceperit, mihi non cõstat. Contra hanc hæresim scripsit olim (vt Ioãnes Trithemius testatur) quidã Ioan. Hagen Carthusiensis. Postea hoc nostro tempore multi scripsisse feruntur, è quibus vidi Gasparum Sagerũ in suo Scrutinio diuinę scripturę, & Episcopum Rossensem, qui in eo opere quod cõtra omnes Lutheri errores ædidit, vnũ de hac re integrum fecit articulum: & Iodocũ Clithouæum in eo compendio quod fecit veritãtum in concilio Senonensi definitarum Albertus Pighius in libro controuersiarum Ratisponæ habitarum controuersia septima.

EVNVCHVS.

FVit quædam non minus crudelis & temeraria, quam erronea sententia quorundam dicentium esse necessarium ad Deo bene seruiendum, vt quisque castratus & eunuchus sit. Huius hæresis authores (vt Augustinus libro de hæresibus capite trigesimo septimo ait) fuerunt quidam nominati Valesij, qui non solum seipsos, sed etiam eos quos hospitio recipiebant, castrabant, credentes sic Deo se debere seruire. Hic error satis apertè conuincitur per id, quòd vnum ex legis præceptis est, vt neminem occidamus. Quo præcepto non solum prohibetur (vt ipsamet veritas exposuit) occisio, sed omnis res quæ ad illam quoquo modo tendit. Nam sicut in præceptis affirmatiuis non solum præcipiũtur res illic expressæ, sed illis præceptis etiam mandantur res illæ sine quibus aliæ non possunt haberi: ita in præceptis negatiuis, hoc est in prohibitionibus, non solum prohibentur illæ res ibidem expressæ, sed etiam interdicuntur aliæ omnes res quæ ad illas maximè impellunt, & latam viam aperiunt. At certum est eum qui castratur, adeò periclitari, vt tunc maximè dubia sit eius vita. Vidi enim ego ipse quendam castrari à chirurgo, vt vel sic morbum alioqui incurabilem depelleret, qui tamen ex ea sola occasione mor-

tuus est. Cùm ergo tam periculosum sit castrate aliquē, verisimiliter de morte illius agatur, cùm castrandus est, conuincitur inde vt talis castratio eodem præcepto sit prohibita, quo prohibetur hominis occisio. Nec erit vnquam licita, nisi causa salutis adipiscendę, quam alia faciliori via assequi non posset. Præterea, si necessarium esset vt omnes castrarentur, coniugia perirent, quæ Deus approbauit, præcipiens vt nullus dimittat vxorem suam, excepta causa fornicationis. Et Paulus iubet virum reddere debitum vxori, vt videlicet inuicem non fraudentur. At quomodo vir castratus poterit vxori debitum persoluere, cùm talis debiti solutio non alio modo fiat, quàm per carnalem coitum? Rursum, si oporteret omnes viros castrare, citissime humanum genus finiret, non ex dei præcepto & voluntate, sed ob defectum propagationis. Sed huic sententiæ obuiat præceptum domini dicentis: Crescite & multiplicamini. Quod præceptum in mundi exordio propter generis humani multiplicationem obligauit omnes, nunc autem cum iam sit satis propagatum, & latè diffusum, non obligat, nisi necessitas vrgeret, vt si fortè humanum genus esset ex aliquibus calamitatibus ad tantam paucitatem redactum, vt necesse esset ad eius conseruationem homines misceri mulieribus. Eo enim casu instante, tunc præceptum illud de multiplicatione speciei humanæ fortè vires suas resumeret, & æquè obligaret sicut à principio institutionis humanæ. Nam hac sola ratione filiæ Loth coeuntes cum patre excusantur à peccato incestus, quia videlicet credebant post incendium Sodomæ & Gomorrhæ omnes homines periisse, neque alium præter earum patrem superstitem esse. Tantam enim sancti viri putarunt esse illius præcepti vim, vt etiam ad patris cum filia cōcubitum extendi existiment propter vtandam generis humani delectionem. Beatus siquidem Irenæus lib. 4. aduersus hæreses cap. 51. de filiabus Loth loquens, sic ait: Illæ quidem filiæ secundum simplicitatem & innocētiam putantes vniuersos homines periisse, quemadmodum Sodomitæ, & vniuersam terram

Matt. 19.

Gene. 1.

iracundiã dei superueniſſe, dicebant hæc. Quapropter & ipſæ excuſabiles ſunt, arbitrantes ſe ſolas relictas cũ patre ſuo ad conſeruationem generis humani, & propter hoc circũueniebant patrem. hæc Irenæus martyr.

Origenes Eidẽ ſubſcribit Origenes, qui homilia. 5. ſuper Geneſ. ait: Quãuis grande eis crimẽ videretur furari concubitũ patris, grauior eis tamẽ videbatur impietas ſi humanæ (vt putabant) poſteritatis ſpẽ ſeruata caſtitate deleret. Propter hoc ergo conciliũ ineunt, minore (vt ego arbitror) culpa, ſpe tamen argumentóque maiore. Patris mœſtitiã vel rigorem vino molliũt & ſoluunt. Singulis ingreſſæ noctibus, ſingulę ſuſcipiũt ab ignorante conceptũ. Vltra non repetunt, non requirũt. Vbi hic libidinis culpa? Vbi inceſti crimen arguitur? Quomodo dabitur vitio, quod non interatur in facto? hęc Origenes. Tamen B. Auguſtinus lib. 22. cõtra Fauſtũ, cap. 43. aliquã illis fœminis culpam tribuit, dicens: Et potius quidẽ nunquam eſſe matres, quàm ſic vti patre deburerunt. Sed quãuis illas peccaſſe cenſeat Auguſtinus, tamen illas valde excuſat, quia videlicet non ardore libidinis motæ, ſed ſolum propter conſeruationẽ humani generis fecerint, credẽtes humanũ genus tunc perire ſi ipſæ patre ſuo non vterentur. Et hoc quidem pro noſtro teſtimonio ſatis eſt: quoniam ſi illa voluntas cõſeruandi genus humanum per coitum bona non eſſet ex ſe, nullo modo potuiſſet illas à tanta malitia libera re, quantam illis inceſtus talis conſtare potuiſſet. Eucherius Lugdunenſis epiſcopus lib. 2. ſuper Geneſim, Origenis ſententiam tuetur, & eiſdẽ verbis quibus Origenes, nec vno mutato verbo. Accedit ad hæc, quod

Mat. 19. Dominus in Euangelio non cõmendauit natos eunuchos ex vtero matris ſuæ, nec eunuchos qui facti ſunt ab hominibus, ſed eos cõmẽdauit natos eunuchos qui ſe caſtrauerũt propter regnũ cœlorum. hæc autem caſtratio non ſic eſt accipienda, quòd mẽbra virilia reſecentur: quoniam ſi tales eunuchos Chriſtus laudaſſet, eadem ratione etiam laudaſſet illos qui ab vtero matris nati fuiſſent eunuchi, aut qui ab hominibus facti ſunt eunuchi, quod non fecit. Præterea illo modo etſi

opus

opus venereum omnino abigatur, non tamē tollitur il lius operis mala volūtas, quæ maximè vitāda erat: cum ab ea omnis bonitas aut malitia exterioris operis pendeat. Noui ego hominem à quo mēbrum virile ob vrgentē infirmitatem fuerat abscissum, qui tamen (vt ipse postea fatebatur) vehementē carnis pruritum patiebatur, & sæpe dolebat se nō posse exequi quod caro cōcupiscebat. Quid ergo illi proderat castratū fuisse? Certè parū proderat animæ suæ saluti, cum libidinis ardor carnem vreret, & praua voluntas intra secreta animæ adhuc latitaret. Abeant ergo Valesij, & animas suas à praua volūtate castrent, & corpora intacta relinquant.

EXCOMMVNICATIO.

QVI semel hostem alicuius se declarauit, quacunque re potest, nocere illi procurat, & omnē illius potestatē minuere, & funditus, si potest, tollere conatur. Quod in Vviclephistis & Hussitis & Lutheranis facile est agnoscere: quoniam hi omnes, velut viperarū genimina, matris suæ ecclesiæ viscera rodere nūquam cessant: & cum in ea per baptismū fuerint nati, ab ea per hæresim exeūtes, illam occidere volunt, omnem ab illa potestatē auferentes. Inter alia ergo quæ ab ecclesia separare nitūtur, est potestas excōmunicandi. Dicit enim Vvicleph, excommunicationem à papa aut quocūque alio prælato inflictam, non esse timendam, quia est cen sura (vt dicit) Antichristi. Et Ioānes Huss asserit clerum suppeditare laicos per excōmunicationem & alias cen suras. Lutherus autem muros Hiericho iam destructæ reædificare tentans, ait excōmunicationem non solum non esse timendam, sed cum gaudio recipiendā & procurandam. Vt ergo istorū ora obstruamus, ex sacris literis ostendamus ecclesiam habere potestatem excōmunicandi: deinde enarrabimus incommoda quæ excommunicato eueniūt propter solam excommunicationē, vt vel sic agnoscat Lutherus quantum sit timenda. Potestatem excōmunicandi tribuit Christus ecclesiæ cum apud Matth. ait: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solū. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe

Vvicleph.

Ioannes Huss.

Lutherus.

Matt. 18.

tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorũ vel trium testium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quid autem est dicere, sit tibi sicut ethnicus? Idem certè est ac si dixisset, nullã prorsus cum eo habeto communionem, quoniam communio cum infidelibus est Christianis interdicta. Vnde

1. Cor. 6. 2. Ioan. 1. Paulus ait: Quæ pars fideli cum infideli? Et B. Ioannes in sua secunda epistola ait: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non habet, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operib⁹ eius malignis. Ecce prædixi vobis, vt in die

Matt. 18. domini non confundamini. Quod ergo fuit populo Israel Chananæus, hoc est homini Christiano homo infidelis. Cũ ergo dixit, sit tibi sicut ethnicus: idem est ac si dixisset cum illo non esse cõmunicandum. Vt autem sententiam ecclesię excõmunicantis aliquem, ratam & firmã esse nullus dubitaret, addit: Amẽ dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlis: & quæcũque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Quæ verba exponens B. Hieronymus in cõmentariis super Matthæũ, ait: Quia dixerat, si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, & poterat cõtemptoris fratris hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio: si me despicis, & ego te despicio: si tu me condemnas, & mea sententia condẽnaberis: potestatem tribuit Apostolis, vt sciant qui à talibus condemnantur, humanam sentẽtiam diuina sententia roborari: & quodcunque ligatum fuerit in terra, ligari pariter in cœlo. hæc Hieron. Vides hic Hieronymum tribuentem ecclesię potestatem excõmunicandi, & hoc non ex suo cerebro (quemadmodũ hæretici faciũt) sed ex verbis Euangelij, quæ de illa potestate censet esse intelligenda. Hieronymo consentit Chrysostomus, qui exponens illa Matthæi verba, ait: Vide qualiter duplicibus colligauit necessitatibus, & pœna quæ hic est, s. proiectione ab Ecclesia: Sit tibi sicut ethnicus & publicanus: & supplicio futuro, quod est esse ligatũ in cœlo. hæc Chrysost. Christianus Druthmarus super Matthęũ

idem dicit, & ferè eisdem verbis quibus Hieronymus, ideo non fuit opus ea repetere, sed satis est indicasse lectori. Eandem etiam sententiam docet Vrbanus papa & martyr in epistola de communi vita & oblatione fidelium. In ea enim epist. postquam inhibuit ne ecclesiæ facultates caperentur in alios vsus conuertendæ, & cuicunque diripiēti excommunicationem minatus, ne talem excommunicationem aliquis vilipenderet, ait: Quod autem sedes episcoporū in ecclesiis excellēter constitutæ & præparatæ inueniūtur vt thronus, speculationem, & potestatem iudicandi & soluendi atque ligādi à domino sibi datam materiam docent. Vnde ipse Saluator in Euangelio ait: Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Et quæcūque solueritis super terrā, erunt soluta & in cœlo. Et alibi: Accipite spiritum sanctū: quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retēta sunt. Ideo ista prætulimus charissimi, vt intelligatis potestatem episcoporū vestrorum, in eisq; dominum veneremini, & eos vt animas vestras diligatis, & quibus illi non communicant, non cōmunicetis, & quod eiecerint, nō recipiatis. Hæc Vrbanus papa & martyr, cuius epistola habetur in eo volumine in quo sunt omnium conciliorū decreta coaceruata. Hos autem doctores citaui, vt videat Lutherus qualiter illum Euangelij locum sacri doctores sint interpretati, ex illo colligentes, ecclesiam habere potestatem excommunicandi. Verum & si talem potestatem prælati ecclesiastici habeant: non tamen debēt illam temerè & pro leuissima culpa infligere: quoniam cum sit acerbissima pnnitio, nullus ea pœna debet plecti, nisi pro crimine lethali, nec pro quolibet tali, sed (vt patet ex cōtextu literæ euāgelicæ) pro solo illo cui est admixta pertinacia. Vnde Leo papa huius nominis primus in epistola ad episcopos per Viennēsem prouinciam constitutos, quæ est. 67. sic ait: Nulli Christianorum facile cōmunio denegetur, nec ad indignātis fiat hoc arbitriū sacerdotis, quod in magni reatus vltionem inuitus & dolens quodammodo debet animus vindicantis. Cognouimus enim pro cōmissis & leuibus verbis quos-

Ibidem.

Ioan. 20.

dam à gratia communionis excluſos, & animam pro qua Chriſti ſanguis effuſus eſt, irrogatione tã ſæui ſupplicij ſauciatam, & inermem quodammodo exutámq; omni munimine diabolicis incurſibus vt facile capere tur, obiectam. Certè ſi quando cauſa talis emerſerit, vt pro commiſſi criminis qualitate aliquem iuſtè faciat communione priuari, is tantum pœnæ ſubdendus eſt, quẽ [illegible]tus inuoluit, nec particeps eſſe debet ſupplicij, qui cõfors non docetur commiſſi. hæc Leo papa. Ex cuius verbis multa ſunt quæ poſtmodum annotabuntur. Quod autem noſtro propoſito ſeruit, eſt, excommunicationem non eſſe irrogandam alicui niſi pro culpa, eá que graui. Prius enim quàm aliquis excommunicetur, diſcutienda eſt criminis qualitas. Quòd ſi in eo crimine inuentus fuerit, corrigendus eſt, & omnibus viis ad pœnitentiam inducendus. Et ſi monitiones contẽnens pœnitere noluerit, nec ad rectum tramitem redire, tũc meritò excommunicandus erit, vt vel ſic confuſus & erubeſcens reſipiſcat. Nam hic eſt vnus finis propter quẽ aliquis excõmunicari debet, propter ſuam, excommu-
1. *Cor.* 5. nicati videlicet, vtilitatẽ. Vnde B. Paulus de Corinthio illo loquens qui cum nouerca ſua coibat, ſic ait: Iudicaui tradere huiuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Vides qualiter traditur Satanæ, vt. ſ. ſpiritus ſal
1. *Tim.* 1. uus ſit. Et in ptiore ad Timotheum epiſtola dicens aliquos circa fidem naufragiũ paſſos eſſe, ſubdit: Ex quibus eſt Hymeneus & Alexander, quos tradidi Satanæ,
2. *Theſſ.* 2. vt diſcant non blaſphemare. Et in poſteriore ad Theſſ. epiſt. ait: Quod ſi quis non obedit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & ne commiſceamini cum illo, vt confundatur. Primò ergo per excommunicationẽ proſpicitur ipſius excõmunicati vtilitati, vt videlicet cum viderit ſe à communione fidelium eiectum, vel ſic confuſus pœniteat male actorum. Sæpiſſimè nanque compertum eſt vt excõmunicatione aliquis coactus, emendet quæ prius male geſſerat. Cuius rei plurima poſſint adferri exempla, illud omnium maximũ eſt quod narratur. 9. lib. hiſtoriæ tripartitæ cap. 30. de Theodoſio

imperatore, qui ob crudelem multorum hominum cædem Thessalonicæ illius iussu factã, ab Ambrosio Mediolanensi episcopo excommunicatus est, & ab ingressu ecclesiæ prohibitus. Hanc excommunicationem imperator patienter tolerans, eo quòd iustè sibi inflictam cognouit: octo continuis mensibus ab ingressu ecclesiæ abstinuit, domíque manens, fletibus & gemitibus pœnitentiam pessimi sceleris agebat, veniámque à domino postulabat. Quod Ambrosius plenè cognoscens, post illos octo menses ecclesiæ communionem illi dedit: Propter hoc autem factum nunquam imperator fuit aduersus Ambrosium etiam aliis irritantibus indignatus: imò postea de hac re Ambrosium Constantinopoli laudauit. Multum certè profuit Theodosio excommunicatio illa, quæ illum ad peccati sui cognitionem adduxit, & illius pœnitentiam agere coegit. Felix enim est necessitas quæ nos ad meliora perducit. Et propter hanc causam vocatur excommunicatio medicinalis, quia finis eius est mederi peccatori, morbo peccati laboranti. Erit nanque medicinalis excommunicatio, si eam non contempserit, sed potius cõfusionem suam aspiciens, emendet quæ malè prius egerat. Si autẽ contemnens excõmunicationem, pœnitere negligat, tunc excommunicatio non est illi medicinalis, sed lethalis. Verum etsi lethalis sit, non tamen propter hoc excommunicatio reuocanda est, quoniam excommunicans non solum consulit vtilitati ipsius excommunicati, sed etiam incolumitati totius reliquæ cõmunionis. Quia enim vnum pecus morbidum inficit omne pecus: ideo pecus infectum sequestratur, ne reliquas attactu suo inficiat oues. Nec propter hoc pastor iudicatur crudelis, sed pius: imò crudelis & secors & ignauus esset censendus, si hoc non faceret. Vnde beatus Ambrosius libro secundo, de offic. cap. vigesimo septimo sic ait: Cum dolore amputatur etiam quę putruit pars corporis, & diu tractatur, nisi potest sanari medicamẽtis: si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus bonus est, vt optet sanare infirmos, serpẽtia auferre hũl cera adurere aliqua, nõ abscindere, postremo quod sa-

nari non potest, cum dolore abscindere. hæc Ambrosius. Non ergo (vt Lutherus obiicit) crudelis est censenda mater ecclesia eo quòd filium suum tam sæuo supplicio punit, quia ad filij vtilitatem facit, quam si filius contempserit, consulit incolumitati aliorum quia videlicet mauult, & rectè, vnum perdere, quàm omnes. Ex his ergo omnibus satis patet ecclesiam habere potestatem excommunicandi, & in quos, & propter quem finem talis excommunicatio est exercenda. Præter hæc omnia ad eandem rem confirmandam, non paruum, imò maximum pondus habet totius vniuersalis ecclesiæ antiqua cõsuetudo, quæ per scripta & decreta summorum pontificum & sanctorum & doctissimorũ cognoscitur. Deinde plurium conciliorum decreta hodie extant, quibus dicitur: Si quis tale aut tale fecerit, excommunicetur, aut priuetur communione, aut anathema sit: quod idem est. Postremo in Concilij Constantiensis sessione octaua condemnantur. 45. assertiones Ioannis Vvicleph, quarum vna est hæc: Nullus prælatus debet aliquem excõmunicare nisi prius sciat eum esse excommunicatum à Deo: & qui sic excommunicat, est hæreticus ex hoc, vel excommunicatus. Et alia assertio eius ita habet: Excommunicatio papæ & cuiuscunque prælati non est timenda, quia est censura Antichristi. Quæ propositiones cum aliis eiusdem vna super omnes lata sententia damnatæ sunt. Nunc ergo opus est vt ostendamus qui sint huiusmodi excommunicationis effectus, vt Lutherus agnoscat illam non esse (vt ait) optandam, sed maximè fugiendam. Primò ergo excommunicatus traditur Satanæ, vt ab eo facilius & liberius torqueatur. Nam etsi propter peccatum ante excommunicationem iam sit in dæmonis potestate, quia seruus dæmonis per peccatum est factus: tamen per excommunicationẽ maiorem in eo habet dæmon potestatem, vt facilius pro sua libidine illum torquere possit. Ante excommunicationem enim etsi per peccatum charitatem amiserat, quapropter Christo non est viuaciter coniunctus, non tamen ab eo est prorsus separatus: quoniam per fidem nonnullam habet vnionem:

Concilium Constant.

quemadmodum membrum aridum carens vita, quod corpori per neruos & pellem coniungitur, & aliquantulo fouetur corporis calore. Et propter hanc fidem & coniunctionem particeps est orationum communium quæ ab ecclesia fiunt. Et propterea dæmon non tantam potestatem in eum habet vt pro sua libidine illũ vexet, quoniam resistit virtus reliquorum membrorum quibus est per fidem coniunctus. Post excommunicationẽ verò destituitur hoc auxilio, & à corpore magis separatur, & sic dæmon potest eum facilius quàm antea torquere. Certum enim est quòd is qui in sordibus est (vt est in Apocalypsi) sordescere potest adhuc: quemadmodum qui iustus est, iustificari potest adhuc. Ita qui in dęmonis erat potestate, potest adhuc magis illius potestati subdi. Ioannes siquidem refert dæmonem intrasse in Iudam post acceptam bucellã panis, & tamen ante acceptam bucellam iam diabolus erat in eo, quia Ioãnes antea dixerat quod diabolus miserat in cor Iudæ vt traderet Christum. Ecce diabolus qui iam Iudam possederat, iterum intrat in eum, maiorẽ in eum accipiens potestatem. Sic etiam est in excommunicato, qui per peccatum ante excommunicationem iam erat possessus à dæmone, seruus eius effectus: post excommunicationem verò maiorem in eum dæmon accepit potestatem. Non enim iam fouetur à corpore vt antea, quia nec iam bonorum Ecclesiæ est particeps, nec illi prosunt communes ecclesiæ orationes, nec pro illo publicas & solennes preces fundere licet. Cuius rei hoc manifestum est testimonium, quòd cum in die parasceues ecclesia oret pro omnibus, etiam pro Paganis, pro solis tamen excommunicatis qui publicè denunciati sunt, non orat. Quòd si talibus auxiliis destituitur excommunicatus, vero simile est vt maiorem in eum dæmon habeat potestatem quàm ante excommunicationem, etiam si in peccato fuisset. Hoc autem testimonio Pauli comprobatur. Nam certum est Corinthium illum qui patris vxorem acceperat, tũc possessum esse à diabolo, tamen Paulus iudicauit illum tradere Satanæ. Et de Alexandro & Hymeneo qui à vera fide erra-

Apoc. 22.

Ioan. 13.

1. Cor. 5.

uerant, testatur se illos tradidisse Satanæ. Vnde clarè patet Paulum tradisse Satanæ eos qui iam à diabolo possessi erant. Sed si ab eo possidebantur, quomodo illos tradit dæmoni, & cur? Certè qui possidebantur, non prorsus sub illius ditione erant, & ideo tradit vt magis sint illi subiecti, & liberius illos possit torquere. Vt autem clarius pateat hæc veritas, & hanc verborum Pauli sententiam, aliquorum sanctorum testimonia proferam. Pro qua re maximè facit illud q̃ supra exepistola. 67. Leonis papæ citauimus. Eius postrema verba sunt hæc: Cognouimus enim pro commissis & leuibus verbis quoldã à gratia cõmunionis exclusos, & animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tã sæui supplicij sauciatã, & inermen quodãmodo, exutamque omni munimine diabolicis incursibus, vt facilè capere tur. obiectam. hæc Leo. Quibus verbis etsi reprehẽdat eos qui temerè excõmunicationẽ inferunt, tamen satis apertè declarat hunc quẽ diximus excõmunicationis effectũ. Beatus Augustinus in libro de verbis Apostoli sermone. 68. eandẽ doce sententiam, sic dicens: Omnis Christianus dilectissimi qui à sacerdotibus excõmunicatur, Satanæ traditur, Quomodo? quia scilicet extra ecclesiam diabolus est, sicut in ecclesia Christus: ac per hoc quasi diabolus traditur, qui ab ecclesiastica communione remouetur. Vnde illos quos tunc Apostolus: Satanæ esse traditos prædicat excõmunicatos à se esse demonstrat. hæc Augustinus. Et beatus Ambrosius exponens illud quod de Alexandro & Hymeneo Apostolus ait, videlicet: Quos tradidi Saranæ vt discant non blasphemare, ita dicit: Traditio autem hęc est, quia cõmotus Apostolus blasphemiis eorum, sententiam protulit in eos. Diabolus autẽ q ad hoc paratus est, vt auersos à Deo accipiat in potestatẽ, audita sentẽtia corripit eos, vt intelligerẽt hac causa se pœnis astringi, quia blasphemauerant. hæc Ambrosius Eandẽ sentẽtiam docet Origenes, qui in homilia secunda super librum Iudicũ ita ait: Non solum per Apostolos suos Deus tradidit delinquentes in manus inimicorum, sed & per eos qui ecclesiæ præsident, & potestatem habent non solũ sol-

uendi, sed & ligandi, tradũtur peccatores in interitum carnis, cum pro delictis suis à corpore Christi separantur. hæc Origenes. Quæ verba in volumine Decretorum, causa vndecima, quæstione tertia, in capitulo, Audi, sub nomine Hieronymi vitiosè citantur, quoniam præter id quod Hieronymus super librum Iudicũ non scripsit, illa verba iuxta eundem literæ ordinem prout ibi sub inscriptione Hieronymi ponuntur, habẽtur in homilia. 2. Origenis super librũ Iudicũ. Sed ad scopum nostrum redeamus. Hanc sententiam docet etiam Antherus papa, & martyr, qui in epistola ad episcopos prouinciæ Beticæ & Toletanæ, ita ait: Veteri quidem lege habentur, quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra politus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptũ expiabat cruore. Nũc verò inobediens spirituali animaduersione truncatur, & eiectus ab ecclesia rabido dæmonũ ore discerpitur. hæc Antherus papa. Cuius doctrinam martyrium pro Christo susceptum maximè commendat. Lutherus tamen pro sui erroris (quem ipse putat veram fidem) confirmatione, martyriũ subire maximè reformidat, quoniam intra Saxoniæ angustias sic se continet, vt inde exire non audeat, non putans se alibi fore tutum. His omnibus assentit beatus Vrbanus papa etiã & martyr in illa epistola superius citata quæ est de cõmuni vita fidelium. Is enim pontifex sanctus prohibens ne bona ecclesiæ in alios vsus conuertantur, ita ait: Hæc fratres valde cauẽda sunt & timẽda, quia res ecclesiæ nõ quasi propriè, sed vt cõmunes & domino oblatæ, cũ summo timore non in alios quã in præfatos vsus sunt fideliter dispensandæ, ne sacrilegij reatũ incurrant qui eas inde abstrahunt vbi traditæ sunt, ne pœnã & mortẽ Ananiæ & Saphirę incurrant, & (quod peius est) anathema maranatha fiant, & si non corpore, vt Ananias & Saphira ceciderint, anima tamen, quæ potior est corpore mortua & alienata à consortio fidelium cadant, & in profundum barathri labantur. hæc Vrbanus papa & martyr. Quibus verbis dicit excommunicationem esse peiorem morte. Quid ergo Lutherus dicere audet excõ-

municationem non esse timendam? Nunquid nõ omnes à natura habent vt mortem horreãt, & formident? Multo ergo magis erit horrenda & formidanda excõmunicatio, quæ peior est morte. Ex his etiã cõuincitur falsum esse quod Lutherus ait excõmunicationem esse pœnam præcise externã, quia cum excõmunicatus (vt iam satis euicimus) tradatur Satanæ, ab illo vexandus, & omni munimine destitutus dæmonis incursibus obiiciatur, & illius anima magis à dæmone possideatur quàm ante excommunicationem: colligitur inde excommunicationem esse etiam pœnam internã. Secundus excõmunicationis effectus est, separari ab aliorũ communi cõuictu & contubernio, ita vt illis nec loqui valeamus, nec illos hospitio recipere. Paulus enim in
1. Cor. 5. priore epist. ad Cor. ait: Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiẽs, aut
maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cũ huiusmodi nec ci
2. Thes. 3. bum sumere. Et in. 2. epist. ad Thessal. Quòd si quis nõ obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et beatus Ioãnes in sua. 2. catholica epistola, ita dicit: Si quis
2. Ioan. 1. venit ad vos, & hãc doctrinã non adfert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, cõmunicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, vt in die domini nõ cõfundamini. Ex his beati Ioannis verbis apertè constat cõmunicatũ esse priuatum beneficio hospitalitis, & familiari aliorũ hominũ colloquio. Et beatus Calixtus papa & martyr in epistola ad omnes Galliarũ episcopos, has omnes pœnas excommunicationis quæ externæ sunt, vno literæ decursu cõplectitur, dicens: Excõmunicatos quoque à sacerdotibus nullus recipiat ante vtriusque partis iustã examinationẽ, nec cum eis in oratione, aut cibo, aut potu, aut osculo cõmunicet, nec aue eis dicat: quia quicũque in his vel in aliis prohibitis, scienter excommunicatis communicauerit iuxta Apostolorũ institutionẽ & ipse similiter excommunicationi subiacebit. hæc Calixtus papa. Cuius epist. est inter illas põtificũ epistolas quas B. Isidorus præfixit volumini cõciliorum generalium.

Et concilium Carthaginense quartum cap. 73. & conci lium Braccarense primum cap. 33. inhibent sub excom municationis pœna ne aliquis communicet excõmu nicato. Quid ergo tibi videtur Luthere? sunt hæc om nia adeò bona, vt meritò (quemadmodũ tu doces) sint optanda? Si illa essent optanda & perquirẽda, non illa beatus Paulus infligenda decerneret ad illorum confu sionem. Nullus enim confunditur cũ fruitur illis quæ maximè optauerat. Apostoli certè non confundebantur contumeliis sibi pro Christo illatis, quia illas maximè optauerant. Ideo cum irrogabantur, ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniã digni habiti fuerant pro nomine Iesu contumeliã pati. Ita si excõmunicatio bona esset, & ob id optanda, cũ infertur, nullus deberet confundi. Et tamen Paulus vult peccatorẽ excõmunicari, vt excõmunicatus confundatur, vt vel sic resipiscat. Si episcopus excõmunicans aliũ (vt ex beati Ambrosij sententia supra patuit) dolere debet quia aliũ excõmunicat: multo magis oportet vt doleat is qui excommunicatur, quoniã episcopus nõ dolet propter se, sed propter sæuum quod alteri irrogat supplicium. Vetũ hic admonere oportet lectorem, vt non existimet commu nionem cum excommunicatis esse adeò interdictam, vt non liceat vllo pacto cum illis conferre. Nam si aliquis hac ratione cum excõmunicato loquitur, vt illum doceat viam rectam, & à via pessima illum auertat, & reducat ad gremium ecclesiæ, à qua suis demeritis exigentibus est iectus, tunc rectissimè facit: & si excõmu nicatum pœnitere, & Ecclesiæ se subiicere persuaserit, magnã pro hac re mercedẽ à Deo recipiet, tantũ abest vt hoc faciens peccet. Vnde beatus Augustinus enarrãs Psalmum quinquagesimum quartũ, sic ait: Diligamus inimicos, corripiamus, castigemus, & excommunicemus, cum dilectione etiam à nobis separemus. Videre enim quid dicat Apostolus: Si quis autem non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate & nolite commisceri cum eo. Sed ne subrepat tibi iracundia, & turbet oculum tuum, non inquit vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrẽ, vt erubescat. Aquo

Concilium Carthagi Concilium Braccar.

2. Thess 3.

indixit separationē, non præcidit dilectionem. hęc Augustinus. Cum ergo excōmunicatió non prohibeat dilectionem proximi: sequitur vt nec etiam sit prohibitū colloquium quòd ex charitate procedit, & ad charitatem ordinatur.

EXORCISMVS.

Valdēses. VValdenses ad hoc solum nati esse videntur, vt ecclesia euerterent, si possent. Nulla enim re vtitur ecclesia quā non tētarint destruere. Omnē (vt dicitur) mouerunt lapidem, vt eam oppugnarent. Exorcismos omnes ab ecclesia tollere conati sunt, dicentes, omnes benedictiones aquarū, candelarū, palmarū, ornamentorum, calicum, & patetarū, altarium, cœmiteriorū, esse irridendas, & nihil prorsus habere momēti. VViclephistæ autem cum in verba VValdensium iurasse videantur magis quā in verba Christi, aut ecclesiæ, hic (vt alibi semper) VValdensium sectam tuentur. Dicunt enim tales benedictiones esse magis deductas ex vera necromantia, quàm ex sacra theologia, quia si per tales exorcismos & benedictiones credimus naturam meliorari (vt ipsi dicunt) falsum est. Vt autem istorum calumnias reiiciamus, dicemus prius quid sit exorcismus. Exorcismus græca vox est, & latinè sonat idem quod adiuratio. Et propriè exorcismus est inuocatio illa nominis diuini quæ fit super energumenos, hoc est, habentes spiritum immundum, adiurando eum per virtutem diuinā, vt egrediatur ab eis. Vnde August. lib. 1. de vita beata: Exorcizare est, per diuina immundum spiritum adiurando expellere. Hinc etiam exorcismus dicitur omnis benedictio cuiuscunque rei qua contra dæmones, aut contra alia similia toxica vtimur, vt benedictio aquæ, salis, cādelarū, palmarū, &c. In his enim omnibus inuocamus nomen domini, precantes vt illæ res sint eo fauente, qui solus hoc potest facere, nobis in auxilium & tutamen aduersus dæmonē. Quę quidem inuocatio nescio quo modo possit rectè acculari, cū tā aperta sit in sacris literis. Omitto hîc quod Beda super. 19. Actorum Apostolicorum refert ex Iosepho, regem

Vviclephistæ.

Salomonem suam gentem docuisse modos exorcismi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine, vlterius reuerti non sint ausi. Ad euangelium accedamus. Discipuli redeuntes de prædicatione quam illis magister omnium Christus præceperat, dicunt ille: Domine etiã dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Quid est dicere in nomine tuo, nisi ad inuocationem tui nominis? Et ipse dominus ascendens in cœlum promisit se nunquam illorum inuocationi defuturum, dicẽs: In nomine meo dæmonia eiecient. Quod autem hoc non semper fiat, vt inuocato nomine Iesu, dæmon egrediatur, minima fides ipsius inuocãtis est in causa. Nam si perfectè credidisset, hęc & maiora fecisset. Et ad hos solos, videlicẽt in fide perfectos, dei promissio pertinere videtur, quia prius dixerat: Signa autẽ eos qui credide rint, hęc sequẽtur, &c. Et apud Lucã Dominus ait: Si habueritis fidẽ sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, & trãsplãtare in mare, & obediet vobis. At arbor morus sensum non habet, & iussa fidelis præcipiẽtis adimplet. Nõ est ergo mirũ quòd dæmones fidelibus obediãt, non quidẽ propter ipsorũ fideliũ naturalẽ virtutem, sed propter fidẽ quam habẽt. Quid ergo? erũt ne discipuli Christi & eius Apostoli dicẽdi necromantici aut magici, eò quòd inuocato nomine Iesu dæmones eiiciãt à corporibus hominũ obsessorum? Et quod magis adhuc exaltat hanc nominis inuocationẽ, est, quòd aliquando, etiã per reprobos homines eiiciuntur dæmones ad inuocationem nominis Iesu, & hoc ad ipsorum inuocãtium cõdemnationem, aut propter vidientium & audientium vtilitatem. Pro vtriúsque confirmatione est iliud quod in Actis Apostolorum legimus, quòd cum Apostoli eiecissent dæmonia tentauerũtaliqui de circumcũtibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebãt spiritus malos, nomẽ domini Iesu, dicẽtes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem cuiusdã Iudæi nomine Sceuæ principis sacerdotũ septem filij, qui hoc faciebãt. Respõdens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulũ scio: vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in

Luc.10.

Mar.vlt.

Luc.17.

Act.19.

quo erat dæmoniũ peſsimum, & dominatus amborũ, inualuit cõtra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factũ eſt omnibus Iudæis atque Gentilibus qui habitabãt Epheſi, & cecidit timor ſuper omnes illos, & magnificabatur nomen domini Ieſu. hæc ibi. Ex quibus verbis patet apud Iudæos fuiſſe exorciſtas, de quibus Chriſtus apud Lucã ait: Si ergo in digito Dei eiicio dæmonia, filij veſtri, hoc eſt exorciſtæ, in quo eiiciunt? Patet etiã quàm potens fuerit nominis Ieſu inuocatio, & per eius virtutẽ adiuratio, vt etiã per reprobos facta, tanta operetur. Nõ ergo illa ſunt attribuẽda arti magicæ (vt impij & blaſphemi Viclephiſtæ docent) ſed ſolum Deo, qui adeſt prope omnibus inuocãtibus eum cũ fide & humilitate. Vnde Aug libro 10. de ciui. Dei cap. 22. ſic ait: Vera pietate homines Dei aeriam poteſtatẽ inimicam contrariámque pietati exorcizãdo eiiciũt, nõ placando: omnes tẽtationes aduerſitatésque eius vincũt, orãdo non ipſam, ſed Deum ſuum aduerſus ipſam. Nõ enim aliquem vincit aut ſubiugat niſi ſocietate peccati. In eius ergo nomine vincitur qui hominẽ aſſumpſit, egítque ſine peccato, vt in ipſo ſacerdote ac ſacrificio fieret remiſsio peccatorum. hæc Auguſtin. De exorciſmis qui fiunt ad dæmonum eiectionem, hæc dicta ſufficiãt. Nũc ad alia rũ rerum benedictiones accedamus. Benedictiones altarium ex veteri lege ortum habuerunt. Nam Moyſes ex præcepto domini in tabernaculo erexit altare & ipſe vnxit. Ex quo argumẽto deducit Leo papa huius nominis primus in epiſtola. 66. ſolis epiſcopis, quorũ figuram ſummus ſacerdos repræſentauit, licere altaria conſecrare & benedicere. Hoc idẽ docet B. Damaſus papa in epiſtola de coepiſcopis. Idem cenſet concilium Iſpalẽſe ſecundũ, capite ſeptimo ſuorũ decretorũ. Demum cõcilium Agathenſe cap. decimoquarto ita decernit. Altaria placuit nõ ſolum vnctione Chriſmatis, ſed etiam ſacerdotali benedictione ſacrari. De benedictione aquæ ſuprà ſatis diſputauimus, quæ Lector non contẽnat videre, quoniam ex eo loco multa hauriet huic propoſito apta. Benedictiones panis & reliquorum fru-

Luc. 11.

Exod. 20.

Concilium Iſpalen.

Concilium Agathẽſe.

ctuũ non sunt nouæ,& ab hominibus inuentæ (quem-admodũ Eccleſiæ impingũt Viclephiſtæ) ſed ab ipſo Deo proceſſerũt, qui opere & verbo ita nos facere docuit. Nã cum Deus piſces maris creaſſet, benedixit eis. *Gen.1.*
Et in Exodo: Nõ adorabis Deos eorum, nec coles eos. *Exo.23.*
Nõ facies opera eorum, ſed deſtrues eos,& confringes ſtatuas eorum. Seruietiſque domino Deo veſtro, vt benedicã panibus tuis & aquis. Et in Leuitico dominus præcepit populo Iſrael, dicens: Cum ingreſſi fueritis terrã quã ego dabo vobis,& meſſueritis ſegetẽ, feretis manipulos ſpicarum primitias veſtras ad ſacerdotem. Qui eleuabit faſciculum corã domino, vt acceptabile ſit pro vobis altero die ſabbati,& ſanctificabit illũ. Et in Deu- *Leuit.23.*
ter. præcipit dominus vt de omnibus fructibus primitię offerãtur domino,& dentur ſacerdoti, vt inuocetur mẽ domini ſuper eas. Et apud Ezechielẽ expreſsius ait: *Deut.64.* *Eze.24.*
Primitiua ciborum veſtrorum dabitis ſacerdoti, vt reponat benedictionem domui tuæ. Quem locum exponẽs Hieronymus, ait: Primitiæ ciborum noſtrorum ſacerdotibus offeruntur, vt nihil guſtemus nouarum frugum niſi quod ſacerdos antè guſtauerit. Hoc autem facimus vt reponat ſacerdos benedictionem & oblationẽ noſtrã in domo ſua, ſiue vt ad precationẽ ſuam dominus benedicat domibus noſtris. Grãdis dignitas ſacerdotum, ſed grãdis ruina ſi peccauerint. hęc Hieronymus. Quid ad hæc dicetis impij Viclephiſtæ? nũ quid Deus docuit populum Iſrael necromantiam, aut magicæ artis peritiam? Abſit à cordibus omnium talis impietas. Deus enim ſtrictiſsimè inhibuit,& odioſe nimis abominatur idololatriã, ſuper quam tamẽ fundatur magia. Sed ad legẽ nouam accedamus. Chriſtus panem daturus Apoſtolis benedixit ſimiliter & calicẽ daturus prius gratias egit: & cum cœnaſſet, hymnũ dixit, docẽs nos vt cũ comederimus, ſimiliter faciam⁹. Quòd ſi quis reſpõdeat illa de ſolo myſtico pane, & myſtica benedictione verba fieri: audiat Apoſtolũ Paulũ, qui ita in priore ad Timotheũ epiſtola ait: Omni creatura *1.Tim.4.*
bona eſt,& nihil reiiciẽdum quod cum gratiarũ actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei

& orationem. Quæ verba exponẽs Theophyl. ait: Ergo immũdum erit nisi sanctificetur? Nequaquam: sed ex permissu id ponit. Nam primũ asseuerando nihil dicit immundum, deinde concedimus (inquit) immundum id fieri: habes tamen quam adhibere possis medelam. Cruce obsigna, laudem Deo & gratias redde, sic immũditia omnis & fœditas dilabetur. Cum enim gratias agimus, omnia emundantur. hæc Theophylactus. De sacris vestibus & pallis & vasis quanti sint momenti, & qua reuerentia contrectanda, docet Clemens papa & martyr in quadam epistola ad Iacobum fratrẽ domini quæ inscribitur de sacris vestibus & vasis. Legat eã qui de hac re doceri voluerit. De benedictione luminum solum adferã decretum cõcilij, 4. Toletani. Illud enim concilium de benedictione cerei paschalis decernens cap. 8. suorum decretorum, ita ait: Lucerna & cereus infra vigilias apud quasdam Ecclesias nõ benedicitur, & à nobis cur benedicatur, inquirunt. Propter gloriosum enim noctis ipsius sacramentum hæc solẽniter benedicimus, vt sacræ resurrectionis Christi mysterium quod tempore huius mortis votiuæ aduenit, benedictione sanctificati luminis suscipiamus. Et quia hęc obseruatio per multarum loca terrarum, regionésque Hispaniæ in Ecclesiis cõmendatur, dignum est propter vnitatẽ pacis, vt in Gallicanis Ecclesiis conseruetur. Nulli autẽ impunè erit qui hoc cõtempserit, sed patrũ regulis subiacebit. hæc concilij Toletanũ. Quo in loco hoc solũ admonere oportet, vt licet talis cerei benedictionẽ omittere non sit contra fidem, erit tamen cõtra fidem, vilipendere, & credere nullius valoris & momẽti, imò mortifera esse quæ Ecclesia congregata statuit obseruãda. Valeant ergo impij Vviclephistæ, & vereantur appellare magicos & necromaticos tot sanctos viros, quorũ doctrina & sanctitate fulget Ecclesia vt sol & luna. Ipsi enim potius dicendi sunt necromantici & incãtatores, qui diabolica astutia homines idiotas & simplices dementant & incantant, illos à veritate fidei auertentes, & ad impia dogmata cõuertentes. Sed opus est vt eorũ obiectioni respondeamus. Obiiciunt enim nobis

Concilium Tolet.

bis Vviclephiſtæ, quòd nos volumus benedictionibus noſtris creaturas facere meliores quàm Deus eas per naturam fecerit. Talis autem creaturarũ profectus, vt meliores efficiantur, nulla (vt aiunt) experiẽtia cognoſcitur. Ridiculũ eſt ergo eas benedicere. O forte argumentum. Dic, nónne ex Euangelio conſtat eum qui habuerit fidem ſicut granum ſinapis, habere tãtam virtutem, vt ſi dixerit arbori moro, tranſplantare, tranſplantetur ſtatim? At cum ante fidem ſuſceptam hoc non poſſit, conuincitur vt per fidei acceſſionẽ fiat melior. Quid ergo prohibet vt idẽ dicamus de aliis rebus quæ benedictionem ſuſcipiunt vt meliores fiant, quàm per naturam fuerint? Non quòd homo eas meliores faciat, ſed Deus ad preces ipſius benedicentis. Sed de hac re iam ſuprà in titulo de aqua fecimus longiorem diſputationem: quapropter ad illum locum mittimus lectorem. Luc. 17.

FINIS LIBRI SEXTI.

F. ALFONSI DE CASTRO Zamoren. minoritæ, aduerſus hæreſes, in librum ſeptimum.

PRAEFATIO.

QVando hoc opus aggreſſus ſum, decreueram in tot libros illud partiri, quot ſunt literæ in alphabeto. Credebã enim ſub vnaquaque alphabeti litera tot reperiri dictiones ab illa incipientes, quæ ſignificarent res de quibus aliquando fuiſſent hæreſes ortæ, vt ſufficerent ad vnum iuſtum librum abſoluẽdum. Verum cum ad hunc locum peruenì, agnoui non ita vt decreueram, fieri poſſe: niſi fortè iuſtam vnius libri menſurã minuere vellem: quoniam ſub hac ſexta litera alphabeti, videlicet f, ſolas tres dictiones, eaſque nimis ſteriles reperi, de quarum ſignificatis aliquæ pertractentur hæreſes. Quare cum in hoc loco agnoſcerẽ me fruſtratum eſſe ſpe mea: antequam aliquid ſcribere cœpiſſem, proceſſi ad ſequentis literæ explorationem faciendam, timens ne quid ſimile in ea mihi poſtea accideret. Ea igitur probè (vt decebat) explora-

ta, vnicam duntaxat sub ea reperi dictionem, de cuius significato fuisset aliqua haresis pronunciata. Hoc idem reperi in aspirationis nota videlicet h. Quapropter nutabundus hoc loco hæsi, nescies quò me verterē: quoniam si iuxta id quod primò decreueram, prosequi vellē in inanis gloriæ notam meritò incurrissem, eò quòd ex multitudine librorum in opere gloriam fuissem visus captasse. Omnia igitur mihi circunspicienti, visum est prudentius fore sententiam semel decretam mutare, quàm male definitam pertinaciter tueri: præsertim cum lex diuina doceat modum ad cuius imitationem id corrigere valeamus. Deus nanque olim præcipiens populo Iudaico esum agni paschalis, mandauit vt vnusquisque tolleret agnum per domos & familias suas. Verum considerans multas esse pauperes domos, intra quarum lares minimè posset vna nocte integer agnus deuorari: remedium adiecit, vt quisque talis iungat sibi vicinum qui coniunctus est domui eius, quousque tot sint animæ quæ sufficere possint ad esum totius agni. Quælibet præcedentium literarū alphabeti adeò dines fuit, & tantam habuit dictionum familiam, vt sufficiens fuerit ad perficiendum vnius libri iustum volumē. At hæ tres quæ nunc proximè sequūtur, adeò pauperes sunt, & tam modicā habent familiam, vt duæ illarum, ne dicam vna, vix sufficiant ad vnum integrum absoluēdum. Idcirco decreui omnes has tres alphabeti literas in vnam domū concludere: vt librum quem earum quælibet sola absoluere ob suam penuriam non poterat, simul iunctæ absoluant. Quòd si fortè in posterum aliquid simile deprehendero, idem me facturum decerno.

Exod. 12.

F. ALFONSI DE CASTRO Zamoren. minoritæ aduersus hæreses, liber septimus.

FATVM.

QVM variæ fuerint de hac re philosophorum sententiæ, nullam tamen earū hic pertractabo, sed iuxta meū primum institutum solum enarrabo quid senserint hi qui se Christianos profitentur & iactant, & si nihil

minus sint. Fuit ergo de hac re quídam error asserens fato conuersatiõnes hominum esse imputandas. Huius erroris autor fuit (vt Augustinus li. de hæresibus cap. 35. ait) Bardesanes quidã Syrus, vir doctus: quem Augustinus dicit prius fuisse catholicum, & postea in Valentini errores fuisse lapsum, addidisséque de suo hũc quem diximus errorẽ. Verùm Eusebius Cæsariensis li. 4. historiæ Ecclésiasticæ ca. vltimo de hoc Bardesane loquẽs, aliter quàm Augustinus de illo sentit. Dicit enim illum in schola Valentini nutritũ, postea verò cum magistri errores non tasset, ad vetã fidei regulam rediisse, quauis non omnes illius errores reliquisse adserat. Dicit etiã illũ scripsisse cõtra Marcionẽ, & alios hæreticos, & ad Antoninũ imperatorem dialogũ de fato, quem dialogũ Eusebius de nullo errore notat, sed potius eum appellat dialogũ potentissimũ. An autem ita senserit vt Augustinus illi impingit, ego non possum definire. Epiphanius episcopus in lib. octoginta hæresum, hæresi. 56. de hoc Bardesane diserẽs, aliter quàm Eusebius & Augustinus de illo sentit. Sic enim ait: Post hos deinceps sequitur Bardesianus quidã sic vocatus. Bardesianus autẽ hic, ex quo hæresis Bardesianistarũ orta est, ex Mesopotamia secundũ genus erat, ex inhabitantibus ciuitatẽ Edessenorum. Qui primũ quidẽ optimus vir fuit, & libros non paucos cõscripsit, quando sanam mentẽ habebat. Nam ex sancta Dei Ecclesia procedebat, doctus existens in duabus linguis Græca & Syrorũ. Augaro autem Edessenorũ principi viro sanctissimo familiaris erat primùm, & simul eius adiutor & ipsius eruditionis pticeps. Durauit post illius obitum vsq; ad tẽpora Antonini Cæsaris, non Pij appellati, sed Veri. Et multa in Abidan astronomũ contra fatum disserens, collegit. Sed & alia eius scripta secũdum piam fidem circũferuntur. Apollonio verò Antonini amico contradicebat, admonẽti vt negaret seipsum Christianum dicere. Hic autem fermè in cõfessionis loco cõstitutus erat, sermonésque prudentes respondit, pro pietate viriliter defensionem susciipiens, mortem se non formidare dicens, quam necesse sit adfore etiam si regi non contradiceret. Et sic vir hic per omnia

Bardesa.

magnopere ornatus erat, donec in errorē sectæ suæ incidit, factus instar pulcherrimæ nauis, cui incōparabile onus immittitur, & quę iuxta ripas portus tracta est, & totum mercimoniū perdidit, & aliis qui nauē ascenderunt mortem induxit. Corrūpitur enim hic per Valentinianos, & ex ipsorum improbitate, venenum & zizania horū haurit. Multa autem & ipse alia principia emissionésque ac productiones narrauit, & abnegata mortuorū resurrectione suam hæresim docuit. Hactenus de Bardesane, siue Bradesiano sanctus Epiphanius, qsi etsi dicat illud in Valētini errores fuisse lapsum, apertè tamen dicit illum contra hæresim de fato loquentem scripsisse. Verum & si hic Bardesanes hanc hęresim non fuerit tutatos, non defuit tamen qui illi impēse fauerint. Hūc enim errorē docuit Priscillianus, qui dixit homines esse fatalibus stellis alligatos, & ipsum corpus nostrum secundum duodecim signa cœli esse compositū, constituens in capite Arietem, Taurū in ceruice, Geminos in humeris, Cancrū in pectore, & hoc modo alia signa per cęteras corporis partes distribuit vsq; ad plantas, quas Piscibus tribuit: quia hoc vltimū esse signum astrologi docent. Et huius erroris non meminit Guido cùm de Priscillianistis loquitur: quod valde miror: cùm apertè illum prodiderit Augustinus quem Guido semper imitatur. Hæc ergo doctrina facile conuincitur hæreseos, quoniā apertè tollit hominis arbitriū, vt nullam prorsus in eligēdo habeat libertatem: quoniā si homo liber est in eligendo, ita vt res aliter agere possit quàm agit, cōsequens est vt homo non sit fatalibus astris alligatus. Quòd si ex astrorū virtute pendet quicquid actus est hominis, & non ex sua electione: non est ergo hominis arbitriū liberum. At hominē esse in suis electionibus liberū, infrà Deo præstante ex sacris literis ostendemus. Prætērea si fato omnia regūtur in homine, non erit quod laudemus in homine aut vituperemus. In his enim quæ à natura insunt, nec laudamur nec vituperamur. Rursus, si homines à fato ducūtur, nullacōsultatione erit opus, quoniā in his quæ non possunt aliter euenire, superflua est omnis consultatio. Nullus enim erit

adeò demens, vt de crastino solis ortu vel de hodierno occasu cõsultet, quia quocunque adhibito consilio non est in nostra potestate quin hodie sol occidat, & cras oriatur. Non erit etiã opus pugnare aduersus vitia: imò inanis esset talis pugna, sed expectandum erit quò fata ducant, quibus homo non potest repugnare: cum sit (vt dicunt) fato subiectus. Frustra igitur persuadetur boni amor & prosecutio, & dissuadetur vitiũ. Frustra dixit Propheta: Declina à malo, & fac bonũ. Frustra etiã dixit Paulus: Fugite fornicationẽ. Quis ergo suadebit alicui illa quæ nõ sunt sub eius potestate? Nullus nisi demẽs suadebit alicui vt ordinẽ cœli euertat. Deinde si fato homines subiiciũtur, non erit opus legibus. Vt quid præcipitur mihi pax, si me fata impellunt ad bellũ? Iniustè mihi interdicitur furtum, si me furari fata cogũt. Peribit etiã hac ratione iustitia, quæ vult vt bonis præmium, malis autem & dyscolis pœna irrogetur. Iniustè fur aut adulter punitur, si à fato vterq; sic cogitur, vt neque adulteriũ hic, neque ille furtum euitare vllo modo possit. Nulla certè erit causa propter quã bonum agens præmio potius donetur, quàm malũ agẽs: quare hic puniatur, non autẽ ille, cum vterq; ex necessitate, & nõ ex libertate agat. Quòd si alicui bonũ aut malum imputãdum venit, imputabitur fato, quod ad bonũ aut malũ impellit. At cũ tale fatũ sit iuxta istos certus ordo astrorũ in causando aut influendo, qui certus ordo sit à Deo ordinatus & illis syderibus tributus conuincitur vt in Deum etiam mala hominũ referantur, qui fatũ sic disposuit vt hominem ad male agendum cogeret. Hoc autẽ adeò est impium, vt aures horreant audire, Deũ esse autorem præcipuum nostrorum vitiorum. Accedit ad hæc id quod experientia & aliorũ testimonio cognoui mus. Sæpe enim cõtingit geminos ex eodẽ vtero nasci valde disparis ingenij, vt clarè patet de Iacob & Esau, quorũ quanta fuerit dissimilitudo, liber Geneſis apertissimè ostendit. Quòd si fortè dicas ex illis geminis vnum prius fuisse natum, quàm alterum, & ita per illius tẽporis interuallum quod fuit inter ortum vnius, & ortum alterius, fuisse alium & alium syderũ aspectum, & *Psal.* 33. 1. *Cor* 6.

ita aliud & aliud fatum: tunc petam ab eis, cum in vno & ex eodem vtero essent, à quo fato fuit ordinatum vt prior vnus quàm alter nasceretur, cùm tamen sæpe contingat vt simul ex eodem semine, & ex vno coitu, ambo gemini cõcipiantur? Cum ergo ex eodem semine, & ex eodẽ coitu concepti sint, conuincitur, vt saltem intra vterum vnum & idem sit vtriusque fatum. Quòd si idẽ erat, quo pacto fieri potuit vt à fato ductus aut impulsus vnus prior exiret quàm alter? Hæc omnia adeo aperta sunt, vt non sit opus in re tã aperta plura expendere: sed solum audiamus Ecclesiæ de hac re definitionem. Concilium Braccarense primum cap. 9. suorũ decretorum sic ait: Si quis animas & corpora humana fatali signo credit astringi, sicut Pagani & Priscillianus dixerũt, anathema sit: Et cap. decimo iterum ait: Si qui duodecim signa, id est, signa quæ mathematici obseruare solent, per singula animæ vel corporis dissipata credunt, & nominibus patriarcharum ascripta dicunt, sicut Priscillianus dixit, anathema sit. hæc concilium Braccarense. Leo papa huius nominis primus etiã hanc hæresim damnat. Nam in quadam epistola ad Astoricensem episcopũ, quæ est in ordine. 71. in qua errores Priscillianistarum condemnat, sic ait: Vndecima ipsorum blasphemia est, qua fatalibus stellis & animas hominũ & corpora opinantur astringi: per quam amentiam ne cesse est vt omnibus Paganorum erroribus implicati, & fauentia sibi (vt putant) sydera colere, & aduersaria studeant mitigare. Verum ista sectantibus nullus in Ecclesia catholica locus est: quoniã qui se talibus persuasionibus dedit, à Christi corpore tot' abscessit. Hęc Leo papa, vir quidẽ sanctus pariter & doctus. De hac re scripsit beatus Thomas Aquinas opusculum de fato, quod est vigesimumoctauum in ordine opusculorũ eius. Sed in illo tractatu parum aut ferè nihil contra hunc errorem disputat, ad alia se diuertens. B. Gregorius Nissenus scripsit de fato paruum libellum, sed elegantem. Qui autem copiosius & exactius hanc rem (meo iudicio) discussit, est beatus Augustinus in quinto libro de Ciuitate Dei, à primo capite vsque ad finem vndecimi

Concilium Braccar.

Leo papa.

Quo loco obsecro te Lector vt legas etiam Cõmentarios doctissimi viri Ludouici Viuis, quoniam multum te ille iuuabit ad philosophorum de fato varias sectas intelligendas.

FIDES.

EX omnibus hæreticis solus Petrus Abailardus cau sam potissimam suarũ hæresum prodidit. Certum est enim maximam hęresum partem, imò verius dixerim totam hæresum colluuiẽ inde esse ortam, quia videlicet volunt hæretici concludere fidem intra limites nostri intellectus, vt illa non putent credenda, quæ intellectus noster non potest ratione cõprehẽdere. Hic autem morbus cum fuerit omnibus hæreticis commu nis, solus tamen Petrus Abailardus morbum aperuit. Is enim (vt beatus Bernard. illi impingit epist. 190.) dixit nihil esse credendum, quod excederet virtutem no stri intellectus. Pro hac re adfert illud Sapientis: Qui cito credit, leuis est corde. Credere autem cito (dicit ille) est adhibere fidem ante rationem. Hunc autem errorem Paulus apertè reiicit, dicens: Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Quæ Pauli verba siue ad fidei definitionem spectent, siue (vt Erasmo in annotationibus placet) laus quædã fidei, & non definitio dicenda sint, hoc certum erit Paulum vera de fide pronunciasse. Quid ergo est dicere argumentum non apparentium, nisi quod Chrysostomus exponit, conuicto earum rerũ quæ nõ videntur? Quasi fides sit quæ cogat nos credere ea etiam quæ non videmus, nec ratione inuestigare possumus. Verum hic admonet Erasmus Paulũ non loqui de ea fide qua ea quę credenda sunt credimus, sed de fide qua alicui fidimus, hoc est de fiducia. Sed ignoscat mihi obsecro: quoniam aliter esse ipsamet Pauli verba conuincunt. Nam post illud fidei siue encomium siue definitionem subiungit multa quæ ad fiduciam minimè referri possunt: vt est illud: Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei. At fiducia non propriè respicit præterita, quemadmodũ futura. Deinde de Enoch loquens, ait: Ante translationem enim testimoniũ habuit placuisse

Petrus Abailar.

Eccle. 19.

Heb. 11.

Erasmus.

Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Vt autem apertius innueret de qua fide loquebatur, subdidit: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. At credere Deū esse, non video, quo pacto ad fiduciā possit referri, Basilius Magnus in expositione Psal. 115. intetpretatur illū locum Pauli de vera fide, qua credimus & non de fiducia. Beatus Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia. 32. exponit illud Pauli de fide, & non de fiducia. Beatus Bernardus in illa epistola proximè cita ta etiam de fide exponit hoc Pauli testimonium, citās aduersus Petrum Abailardum. Et Theophylactus in Commentarijs super Paulū etiā de fide exponit. Quapropter spero Erasmum non malè consulturum, si nos ab eo hic dissentimus, cū ipse dissentiat ab Augustino, Basilio, & aliis. Sed iā ad huius causæ caput nostra reuertatur oratio. Paulus apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola, de Abrahā loquens, ait: Qui contra spē in spē credidit, vt fieret pater multarū gentiū. Sed quomodo in spē cōtra spem? Quia videlicet ex natura nulla erat spes, vt iam gignere posset, eò quòd ipse multa esset ætate confectus, quia ferè cētenarius, & vxor eius Sara ex qua fuerat illi semen promissum, duplici erat mortificatione affecta, videlicet senio & sterilitate. Ideo iuxta naturam nō erat spes, neque verisimile, vt Sara & senex & sterilis ex homine sene cōceptura foret. Verùm etsi hoc ratio non suggerebat, spē tamē habuit, credens possibilia esse quæ illi Deus promiserat. Quòd si non sunt credēda ea, quæ sunt supra rationem, immeritò Paulus laudauit Abraham, quia contra spē in spem credidit. Immeritò etiam Zacharias pater Ioannis Baptistæ fuisset punitus, quia partū vxoris suę, quā senem & sterilem sciebat, credere noluit. Hic enim iuxta Petrum Abailardū, potius fuisset præmiandus quàm puniendus, quoniā (vt ille pro se citauit) qui citò credit, le uis est corde. In priore epistola ad Cor. Paulus ait: Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra nō sit in sapientia hominum, sed in

Rom. 4.

Luc. 1.

1. Cor. 2.

virtute Dei. Quid hic respondebit Petrus Abailardus? Si non sunt credēda (vt ille ait) nisi ea quæ ratione cōprehendi possunt: tunc nostra fides pendebit ex humana sapiētia. Paulus tamen dicit, fidem nostram nō esse in sapientia hominū, sed in virtute Dei. Et beatus Gregorius ait: Fides non habet meritū, cui humana ratio præbet experimentum. Et beatus Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia tricesima secunda eandem ostendit doctrinā, dicens: Arcana & secreta regni Dei prius quærunt credentes, quò faciāt intelligētes. Fides enim gradus est intelligēdi: intellectus autē, meritū fidei. Apertè hoc Propheta dicit omnibus præproperè & præposterè intelligentiā requirētibus, & fidem negligentibus. Ait enim: Nisi credideritis, non intelligetis. Habet ergo & fides ipsa quoddā lumē suum in scripturis, in prophetia, in Euangelio, in apostolicis lectionibus: Et paucis interpositis subdit: Videtis ergo fratres, quandiu sint peruersi, & properando vitiosi, qui tanquā immaturi conceptus, ante ortum quærunt abortum: qui nobis dicunt, quid me iubes credere quod nō video? Videam ego aliquid vt credam: Iubes credendū quod non videam? Ego videre volo, & vidēdo credere, non audiendo. Dicat Propheta: Nisi credideritis non intelligetis. Ascendere vis, & gradus obliuiscerisq; Vtique peruersæ homo, si iam tibi posſem ostendere quid videres, nō hortaret vt crederes. hucusq; Augustinus. Quibus verbis apertè satis impetit Petrum Abailardū, & videtur verba sua dirigere Augustinus in aliquē, qui fortè similiter vt hic Abailardus senserat. B. Basilius ex ponens Psalmū. 115. in exordio Psalmi sic ait: Fides supra omnem rationem scientiarum disciplinarūve animam sublimē trahit. Fides denique nō geometricis aut necessariis nititur probationibus. In nomine domini Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Hanc enim vocem continuò per spiritū sanctū subsecutus est statim effectus. Ex prodigio nāque diuinitatis vnigeniti, manifestatio necessaria videntibus est orta. Dic quæso quid ad fidē faciendā, veritatemque persuadendā vehementius? an dialecticæ præpositiones secum sympera sinata

Grego. *Augusti.* *Esa. 7.* *Basilius.*

consequentia trahentes, an potius tale tantũque ostentum ab omnibus clarissimè visum, omnẽque virtutem excedens? Et parum infrà: Denique in quolibet studio, quod ordine in finem procedit, impossibile primorum subiectorũ demonstrationes inquirere: sed necesse omnium artium quæ probatione nituntur, principia sine vestigatione aut ratione posita, reliqua quæ deinceps sequuntur cũ ratione ostendant. Sic & Theologiæ mysterium ex fide minimè rationibus probata ædificium quærit. hæc Basilius. Sed dicet mihi aliquis: vt quid tãdiu moraris hominum testimonia citans? quoniam Petrus Abailardus, omnium hominum quãtumlibet sanctorum & doctorum sententias aspernatur, & pro libito refellit. Fateor, pro hac causa in primo huius operis libro illum in iudiciũ vocaui: verũ etsi illũ nõ moueãt, mouebunt tamen lectorem pium. Et si ille non recipit alios doctores, recipiet tamẽ Paulum, ex quo cõuincimus, fidem esse supra humanam intelligentiam. Illud autem quod Petrus Abailardus ex Ecclesiastico pro se citauit, videlicet: Qui citò credit, leuis est corde: nõ de fide in Deum est accipiendum, sed de mutua inter homines ipsos credulitate. Nã alioqui virgo glorioſissima leuitatis arguenda veniret, eò quòd credidit angelo dicenti, Deum fore ex illius carne concipiendum, nulla ad hoc petita aut exhibita ratione, qua id futurum possibile cõuinceretur. Captiuemus ergo nos intellectum nostrum in obsequium Christi, vt Christo & veris eius discipulis credamus, & sic credentes, intelligemus facilius ea, quæ antea intelligi à nobis non poterant.

Ecclꝛ.19.

Eunomius.

Lutherus.

SEcunda est hæresis, quæ sic extollit fidem, vt bonis operibus detrahat. Hunc errorem (vt Augu. refert lib. de hæresib. cap. 54.) docuit primò Eunomius quidã Arrianus, qui dixit omnes qui fidẽ quam ille docebat tenerent, fore saluos, etiam si quantumlibet grauia peccata commiterent, & in illis perseuerarent. Hunc errorem iamdiu sepultum spiritu pythonico, aut potius diabolico instinctus Lutherus suscitauit ab inferis, dicens solam fidem iustificare: quapropter opera ait non esse necessaria ad assecutionem vitæ æternæ, quòd si fiant,

ea nullo pacto iustificare asserit. Sed hoc secundum, vsque ad alium locum differimus. Nunc ergo de solo primo disputabimus, probantes non solam fidem sufficere, sed etiam exigi à nobis bona opera: nam aliàs oportebit fateri, neque homicidium, neque periurium, neque adulterium, neque furtum forè homini imputãda, modò ille credat se saluandum per virtutem promissionis in baptismate factæ. Hanc enim fidem sufficere docet Lutherus. Sic enim ait: Iam vides, quam diues sit homo Christianus, siue baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam quantiscunque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt dãnare, nisi sola incredulitas. hęc Lutherus. O vocẽ impiã, & totius nequitiæ fomentum! O serpentis sibilum venenatum! Nouerat quippe callidissimus serpens, Deũ iuxta operum qualitatẽ singulis redditurũ siue bonum, siue malum, prout in corpore gessit: ideo excogitauit quo pacto posset homines securos operum facere, vt præmio frustraret. Attendite obsecro, & videbitis quot venenosi riuuli ex hoc vitiato fonte scateant. Si sola fides iustificat, nunquã ergo per alicuius sacramẽti susceptionem homo iustificabitur. Ecce iam vides omnes sacramentorũ virtutẽ periisse. Pœnitentia enim nihil prodest peccatori, si sola fides iustificet. Confessio peccatorum nihil iuuat, sed sola fides. Eleemosyna, ieiuniũ, oratio, & reliqua huiusmodi nullius sunt momenti, quia sola fides iuxta Lutherum instificat. Nullum quantum libet lethale crimen obest, modò credat, quia sola fides sufficit ad salutem. Quis hæc ferre poterit? Non certè Christianus homo: imõ vel parũ pius philosophus ethnicus tolerare non poterit. Quis enim ethnicus nõ abominatur furtum? Quis non horret homicidiũ qualecũ què? Quis nõ execratur parricidiũ? Quis non odit adulterium? Quis vnquã periurus nõ malè audiuit? Quis vnquam laudauit iusti fœderis violationem? Omnia tamen hæc, etsi quę sunt alia peiora, habenti fidẽ Lutherus permittit. Excommunicatio ideo ab eo contemnitur, quia solã fidẽ sufficere putat: quapropter si credit, quãtumlibet & quomodolibet excommunicetur, nihil

putat illi obesse excommunicationem. Sæpe enim cõtingit homini aberranti, rectamque viam relinquenti intrare per syluam densam, credens illic esse verũ & rectũ iter: cui paulò progredienti obsistunt densi rami arborum: ille autẽ, ne retrocedat, rũpere nititur. Quòd si vlterius aliquod aliud impedimentum fortius se opponat, quicquid illud sit, omnino aut frangere, aut euellere, aut quoquo modo tollere conatur, ne inceptã semel viã deserat. Sic mihi videtur Lutherus fecisse. Nã cum hunc, quem diximus, tutari cœpisset errorem, obiiciebatur illi sacramentorum efficax virtus, prosternit omnia sacramenta: opponebatur contritio, deiicit cõtritionẽ: obsistebat satisfactio pro peccatis, tollit prorsus satisfactionem. Hæc autem omnia, ne illũ priorem errorem deseraț: sicque factum est, vt quo semel prodidit definiendi temeritas, conseruauerit postea & anxerit tuendi pertinacia. Frangas, inquit Quintilianus, citius quàm corrigas quæ in prauum induruerunt. Verũ ad nostrum institutum reuertamur, & omissis argumẽtis ad scripturæ iudicium reuertamur. Sed antequã disputare aggrediamur duo prius admonere oportet, vt intelligamus nostræ disputationis scopum, & non disputemus frustra nescientes de quo contendimus. Primum q̃ præmonere oportet est nos in hac parte de illa solũ iustificatione loqui, qua quis ex peccatore fit iustus, quæ à theologis scolasticis vocatur prima gratia. Nã est alia iustificatio, qua iustus fit iustior, prout Ioãnes in Apocalypsi ait: Qui iustus est iustificetur adhuc. Sed de hac iustificatione impræsentiarum non loquimur, quoniã infra cõmoditorẽ locũ huic disputationi dabimus, in titulo de operibus. Alterũ quod admonere oportet est varias esse significationes huius vocis, fides, non solũ apud prophanos autores sed etiã apud sacras literas. Nã aliquando fides, idem est quòd fidelitas, quę opponitur fraudulentiæ. Et iuxta hãc significationem dicimus aliquem fideliter rem aliquam agere quando illam agit sine fraude & sine negligentia. Hanc fidem diffinit Cicero lib. 1. officiorum, sic dicens: Fides est dictorum conuentorũque constantia & veritas. Ex quo

Apoc. 22.

Cicero.

(quãquam hoc videbitur fortasse cuipiam durius, tamẽ vt audeamus imitari stoicos, qui studiose exquirũt vnde verba sint ducta) credamus, quia fiat quod dictũ est, appellatã fidem. hæc Cicero. Et Terentius in Andria: Tristis seueritas inest in vultu, atque in verbis fides. Quibus locis fides ponitur pro veritate sine fraude & sine mẽdacio. Ab hac fide dicitur fidelis is qui verax est. Sic capit Paulus sæpissime præsertim in priori ad Tim. epi. vbi ait: Fidelis sermo & omni acceptione dignus quod Christus Iesus venit in hunc mũdum peccatores saluos facere. Fidelẽ sermonem dixit pro veraci. Et iuxta eandem significationem vsus est hoc nomine fides, iterum in eadem epistola, dicens: Fidelis sermo, si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. In eadẽ etiã significatione accepit Ioannes eam vocẽ in Apoc. cum dixit, Christum esse testem fidelem. Hac fidei significatione vsus est Propheta, quando inuitat nos vt laudemus Deum, causam reddẽs ait: Quia rectum est verbum domini & omnia opera eius in fide, hoc est, omnia opera Dei sunt vera & non fucata, neque ementita. Alio modo capitur fides, pro sponsione siue iureiurãdo quo nos adstringimur ad aliquid faciendum. Hoc modo accepit Vergilius octauo AEneidos, quum dixit: Accipe da fidem, iuxta hanc significationẽ solemus latinè dicere, liberare fidẽ, pro eo quod est, facere, quod promissum erat. Iuxta hanc significationẽ apud eos qui verã linguæ latinæ agnitionem habent, dicitur publica fides, id quod vulgariter dicere solemus, saluũ cõductum, aut publicã securitatis promisionẽ. Hac significatione vsus est B. Paulus in priori ad Timotheũ epistola, vbi hęc ait: Adolescentiores autẽ viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volũt: habentes dãnationem, quia primam fidẽ irritã fecerũt. Fidẽ dixit pro voto aut promissione castitatis seruãdæ quã in viduitate dederant, & quia hãc promissionem non adimpleuerant, sed potius violauerant nubentes, ideo dicit illas primam fidem irritam fecisse. Potest etiam & in hac significatione accipi id quod in epistola ad Romanos idẽ Paulus ait: Nũquid

Terentius.

1. Tim. 1.

1. Tim. 2.

Apoc. 1. & 3.

Psal. 32.

Vergilius.

1. Tim. 5.

Rom. 3.

incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Fidem dixit pro promissione: Iuxta quam Deus non deficit, vt non redderet quod promisit. Nam si non reddidit non fuit culpa illius, sed incredulitas Iudæorum quæ fecit illos indignos ad recipiẽdas Dei promissiones. Non enim Deus promiserat omnibus præmiũ, sed solum credentibus. Et hunc esse verum Pauli sensum, apertè conuincitur per ea quę statim subdit: Est autem (inquit Paulus) Deus verax, omnis autem homo mẽdax, sicut scriptum est, vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Tertio modo capi solet fides pro fiducia, ita accepit Terentius in Phormione, dicens: Ita ne paruam mihi fidem esse apud te, hoc est, parum mihi fidis. In hac etiã significatione accepit Cicero in oratione pro Quinto Ligario, cum dixit: Cuius ego causam, animaduertite quæso, qua fide defendã cum prodo meã: In quibus verbis Cicero voluit ostendere quantum haberet fiduciã obtinẽdi causam Quinti Ligarij, quam tuendam susceperat. In sactis scripturis frequens & apertus est huius significationis vsus. Et primo ille est apertissimus locus vbi beatus Iacobus ait: Si quis autem vestrũ indiget sapientia postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter & non improperat. Postulet autẽ in fide nihil hæsitans. Postulare in fide dixit, pro eo quod est, postulare cũ fiducia & confidentia diuinę bonitatis, quod dabit postulatũ. Iuxta hanc significationem accepit Christus ipse saluator noster, cum dixit: Omnia quęcunque orãtes petitis, credite quia accipietis & fient vobis. In quibus verbis, credite dixit, pro confidite. Et iuxta hũc modum accipiendum est id quod Petro dixit reprehendens eum: Modicæ fidei quare dubitasti? Manifestum est etiam id quod Ioannes de Christo saluatore nostro loquens, ait: Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa quæ faciebat. Ipse autem Iesus, non credebat semetipsum eis: eo quòd ipse nosset omnes. Credere se eis, dixit, pro eo quod est, se fidere illis. Quarto modo accipitur fides pro eo quod vulgo conscientiam dicimus. Hoc modo accepit Cicero in oratione pro Cæ-

Psal. 50.

Terentius.

Cicero.

Iacob. 1.

Mar. 11.

Matt. 14.

Cicero.

lio, vbi hæc ait: Sed vestræ sapientię tamen est, Iudices, non sic causa iusta est, viris fortibus oppugnandi Marcum Cæliũ, ideo vobis quoque vos causam putare esse iustam, alieno dolore potius quàm vestræ fidei consulenti. In quibus verbis, cõsulere fidei dixit, pro eo quod vulgo dici solet, agere secundũ conscientiam. Hac significatione vsus est Paulus cum in epist. ad Rom. ait: *Rom. 14.* Omne quod nõ est ex fide, peccatũ est. Quibus verbis Paulus significare voluit, peccatũ esse omne quod reclamante cõscientia fit. Sic enim locum illũ interpretatur Theoph. qui in illũ locum, hæc ait: Quum enim nõ fuerit confisus, neque crediderit, purum esse cibum, sed gustarit ipsum praua conscientia, omnino peccabit. hæc Theophylactus. Et iuxta hãc significationem, dicitur à Iurisperitis & à theologis aliquẽ esse bonæ fidei possessorẽ. Nam illũ dicunt esse bonæ fidei possessorẽ, qui cum recta conscientia possidet rem aliquam, & iudicat illam esse suã. Ille verò dicitur male fidei possessor qui sciens rem esse alienam possidet illã. Quinto modo accipitur fides pro obiecto fidei, hoc est, pro ipsis credibilibus: sicut etiã Paulus accipit spẽ, quando dicit, expectantes beatam spẽ. In hac significatione accipit idem Paulus fidem, vbi ait: Vna fides, vnum baptisma. Nam idem est quod omnes credere tenẽtur, & non licet fidẽ in varias sectas diuidere, quemadmodum diuiditur hęresis. Sic accepit Athanasius in symbolo dicens: hęc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmitérque crediderit, saluus esse non poterit. Sexto modo appellatur fides à Paulo totus status & religio euangelica, quæ cõtinet omnia bona per Christum in hac vita nobis cõcessa. Lex (inquit Paulus) pędagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iã non sumus sub pædagogo. Fidem venisse dixit, quia lex euãgelica iã stabilita est. Et hunc statũ post euangelium susceptum, vocare solemus statũ fidei, & gratiæ, hoc nomine illum distinguẽtes à statu legis Mosaicæ. Iuxta nullam significationem istarum quas hactenus enumerauimus, capimus hanc vocẽ, fides, quando contendimus quod non sola fides iustificat. Est alia sep-

Theophyl.

Tit. 2. Ephes. 4.

Athanas.

tima huius vocis acceptio, multo magis frequens in sacris literis & est credulitas quædam siue persuasio, aut assensus firmus & certus, sed ineuidēs de omnibus quę à Deo per Prophetas suos, & per se, & per Apostolos suos nobis reuelata sunt. Et in hac significatione vsi sunt hac voce non solū ecclesiastici autores doctissimi & eloquentissimi quales fuerunt, Cyprianus, Lactantius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, sed prophani etiam autores, qui principes linguæ latinæ omnium iudicio, censentur. Cicero lib. 2. de diuinatione ait: Adhibenda fides somniantium visis nō est. Et Plinius lib. 9. cap. 18. Omnibus his fidē: Nili inundatio affert, omnia excedentem miracula. Fidem afferre dixit, pro facere vt aliquis credat. Titus Liuius lib. 1. historiæ ait: hæc Romulo regnanti, militiæ domique gesta, quorum nihil absonum fidei, diuinæ originis, diuinitatique post mortē creditæ fuit. Absonū fidei dixit, pro incredibili. Verg. in. 4. Aenei. Credo equidem, nec vana fides genus esse deorum. Ex his omnibus testimoniis conuincimus Lutheranos iniuste nos reprehēdere, propterea quòd in hac significatione vtimur hac voce, Fides, Quoniam dicunt eam non esse latinam, nec sacris literis conformem, & ideo admonent suos sectatores ne illa vtantur in tali significatione. Sed velint, nolint nos illa vtemur, quemadmodum sacri doctores eloquentissimi vsi sunt, quando de fide, quæ virtus est theologica, aut de illius actu loquuntur, Nam vtrunque horum, videlicet actus, & habitus ad illum inclinans, siue infusus ille sit, siue acquisitus, fides appellatur: quia solenne est vt actus, & habitus qui ad illos inclinant, eodem nomine censeantur. Sed nos hoc loco de actu fidei disputamus, non de habitu: quia non meremur per habitus, sed per actus. His itaque omnibus præsuppositis opus est vt iam aggrediamur ad pugnā cōtra Lutheranos, & probemus non semper solam fidem iustificare peccatorem, sed etiam necessaria esse opera ad iustificationem. Propheta cum petisset à domino quis in illius tabernaculo esset habitaturus respondit statim dicēs: Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam:

Cicero. *Plinius.* *Titus Liuius.* *Vergilius.* *Psal.* 14.

Ope-

Operatur dixit. Et cum postmodum aliqua virtutum opera enumerasset, subdit claudens psalmum: Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. Non dixit, qui credit hæc, sed, qui facit hæc, vt ostenderet operum virtutem & necessitatem. Præterea dominus per Esaiã prophetam bona opera nobis commendat his verbis: Qui escite agere peruerse, discite benefacere. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Sed quid opus est tot adferre testimonia, cum omnes libri prophetarum pleni sint admonitionibus, quibus nos ad bona opera hortantur, alliciũt, & impellunt? Quòd si nouum testamentũ appellas, reiiciens forte in hac parte vetus, ad nouum instrumentũ volo mecum accedas, & audi Christum apud Matth. dicentem: Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorũ. Multi dicẽt mihi in illa die: Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Quia nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ. Quis autem est, qui dicit Christo: domine, domine, nisi qui fidẽ habet, qua credit eum esse verum dominũ? nec tamen omnis talis intrat in regnum cœlorum. Nõ ergo sola fides iustificat hominem. Quòd autem talia Christi verba sint intelligenda de fideli non habente opera charitatis, testantur omnes sacri huius loci expositores, è quibus aliquos citabo, vt vel inde nostram sententiam firmiorem faciamus, ostendentes illam fuisse sanctorum virorum doctrinam. Theophylactus exponens illum Matthæi locum, sic ait: Hoc loco ostendit seipsum dominum, quandoquidem dicit: domine, domine. Nam ita se & Deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturam. Nam dicendo: qui facit voluntatem, non dixit: qui semel facit, sed qui vsque ad mortem facit. hęc Theophylactus. Et Christianus Druthmarus super Matthæum exponens illa eadem verba, ait: Non in hoc confidat

Esa. 1.

Matt. 7.

Theoph.

aliquis, quia Christianus est, si non facit opera Christianitatis, non intrabit in vitam æternam: quia qui se dicit nosse Deum, & mandata eius non custodit, mēdax
Hieron. est. hæc ille. Beatus Hieronymus in libro primo Commentariorum super Matthæum, hoc modo illa verba pertractat: Sicut suprà dixerat eos, qui haberēt vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc è contrario asserit ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter viuunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt. hęc Hieronymus. In cuius verbis aduertere oportet, quod dixit integritatem fidei non sufficere.
Basilius. Beatus Basilius in regula monachorum, capite nonagesimoquarto, inducit monachos petentes in hunc modum: Quomodo potest quis sine charitate tantam fidem habere, vt mōtes transferat, aut substantiā suam diuidat, & corpus suum tradat vt ardeat? Huic autē monachorum quæstioni respōdet Basilius huiusmodi verbis. Basilius: Si memores sumus domini dicentis: Faciunt enim omnia vt videātur ab hominibus: sed & il-
Matt. 7. lud, quod respondit illis dicentibus: Domine, nónne in nomine tuo demonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? cum ait ad eos: Nescio vos vnde sitis. Non quia mentiti sunt, sed quia Dei gratia abusi sunt ad proprias voluntates, quod vtique alienum est à charitate Dei. hæc Basilius. Sufficiunt hæc virorum sacrorum testimonia, quibus comprobauimus veram esse ac literæ germanam expositionē eam quam nos prius proposueramus. Patet etiam ex eorum omniū testimonio concordi, fidem solam sine operibus non suffice-
Ioan. 15. re. Sed reliqua testamenti nouj percurramus testimonia. Apud Ioannem Dominus Iesus Christus ait: Omnem palmitem in me non ferentē fructum, tollet eum pater meus. Tollere autē eum (vt infrà ipsemet ait) est mittere illum in ignem vt ardeat. Quum ergo non ob aliud condemnatur, quàm quòd fructum non fecerat,
Matt. 25. conuincitur inde opera esse necessaria. Rursum de vltimo iudicio dominus disserens, vitam æternam promittit his, qui opera pietatis ī pauperes & egenos exercue-

runt,& ignem æternũ decernit illis,qui eiusmodi opera facere contẽpserunt.Veniat ergo Lutherus,& extollens se supra omne quod dicitur Deus,Dei sententiã reuocet,& gloriã promittat hominibus sceleratis, si credant.Promissiones certè huiusmodi sunt promissiones serpentis antiqui,qui primis parentibus scientiam promitens,scientiam iustulit,& ignorãtiam loco eius subrogauit.Sic mihi videtur facere Lutherus,qui dum gloriam æternam solum credenti promittit, ignem æternũ sibi & illi parat.Deinde, adolescenti petenti à domino,quid faciẽdo vitam æternã possideret,respõdit Christus verus magister:Si vis ad vitã ingredi, serua mandata.Ecce, hic vides mandata exigi tãquam necessaria ad vitæ æternæ consecutionem.Nam si necessaria non essent,non iam præcepta,sed consilia dicẽda essent. Hoc enim existimo esse discrimen inter præceptum & cõsilium,quòd hoc suadetur tanquam bonum, non tamen exigitur vt necessarium:illud verò sic exigitur,vt de illo ratio reddẽda sit.Quòd si necessaria non sunt,præcepta dicenda non sunt. Non enim præcipiuntur nisi vt fiant.Hoc autem de mandatis seruandis iterum repetit Dominus, quum in cœlum ascensurus discipulis suis, ait:Euntes, docete omnes, baptizantes eos in nomine patris,& filij,& spiritus sancti,docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.Non dixit, docentes eos credere tantum,sed seruare omnia. Non ergo sola fides sufficit.Et apud Marcum eodem tẽporis articulo ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex quo patet etiam vltra fidem requiri baptismũ.Non ergo sola fides sufficit ad salutem:aut si hæc sola sufficit, baptismus non est necessarius.Quũ verò dixit: Qui autem non crediderit,cõdemnabitur: docuit baptismum sine fide non prodesse, quemadmodum nec fides sine baptismo. Paulus etiam in ea quæ est ad Romanos epistola,ait:Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Auditores legis hic vocat eos, qui ex auditu crediderunt: quoniam fides est ex auditu.Et in priore ad Corinth.epistola ait:Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, cha-

Matt.19.

Mat.vlt.

Mar.vlt.

Rom.2.

1.Cor.13.

ritatem autem non habuero, nihil sum. Quibus verbis apertissimè ostendit, fidem solam non sufficere, sed esse etiam necessariam charitatē. Et rursus eosdem Corinthios admonēs, dicit: State in fide, viriliter agite, & con
1.Cor.16. fortamini. Omnia autem vestra in charitate fiant. Quibus verbis post fidei admonitionē addidit charitatis opera, innuens fidē sine illis non sufficere ad salutē. Et in posteriore epistola ad eosdē ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonū, siue malū. Ec-
2.Cor.5. ce patet præmia distribuāda singulis iuxta eorum opérum qualitatē. Verum, quid moramur in re tā aperta?
Iacob.1. Beatus enim Iacobus in sua catholica epistola ait: Qui autē perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permāserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in suo facto erit. Et in alio eiusdē epistolæ copitē: Vis autem scire ô homo inanis, quoniā fides sine operibus mortua est? Et iterum ibidē: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantū. Et rursus: Sicut enim corpus sine spiritu mortuum eum, ita fides sine operibus mortua est. Vides quàm apertè, quàm sine vllis inuolucris hanc sentētiam docet
Iacob.2. B. Iacobus? Tam clara certè sunt hęc pro nostra, hoc est catholica doctrina testimonia, vt Lutherus etiam clari tatem & efficaciā perspiciens, nesciens quò se diuerteret, ad cōmune omnibus hæreticis asylum confugiat, dicēs talem epistolā non esse Iacobi apostoli, neq; apostolico spiritu dignam. Ob eādem etiam causam negat librū Apocalypsis: nimirum quia per illius testimoniū temeraria Lutheri reuincebatur doctrina. In eo enim li. sic dicitur: Beati mortui, qui in domino moriūtur. A modo enim iā dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Opera enim illorū sequūtur illos. Et iterum. Et ā-
Apoc.14. lius liber apert' est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erāt in libris secundum opera ipsorum. Et rursum: Ecce venio citò, & merces mea mecum
Ap.c.22. est, reddere vnicuique secundū opera sua. Propter hæc ergo tam clara horum librorū testimonia, quæ aduersus Lutherum militāt, Lutherus decreuit his libris fidē

non præstare, dicēs eos non esse ex canone sacrorum librorum. Verum de hac re in primo huius operis libr. cap. 2. disseruimus. Ante enim quàm ad pugnam accederemus, ne fortè in posterū quid simile, vt nunc, contingeret, de armis vtrique parti communibus disputauimus, vt prius conueniret inter nos de armis quibus esset pugnādum. Ibi ergo ostēdimus hos libros esse canonicos: quapropter nō est quod amplius de hac re disputemus. Accedit ad hæc, quòd si sola fides iustificaret (vt Lutherus ait) omnia in vno mādato, videlicet in fide, cōplerentur. Paulus tamen dicit omnia in vno mandato cōpleri, nempe in charitate, non autē in fide. Sed charitatē nominās, fidem includit, quæ est eius fundamētum. Quòd si fortè Lutherus propter hæc testimonia dicat se intelligere de fide formata, quę viuit p charitatem illam fouentem, tunc cōuenit inter nos, quoniam nos etiā dicimus talem fidē iustificare, quāuis de illa etiam nō admittamus quòd sola iustificet. Nā si fides vt iustificare possit, opus habet charitate: multo verius charitas dicēda est iustificatrix, à qua habet fides vt iustificet, quàm ipsa fides, quę per charitatē iustificat. A forma enim, quæ rei perfectionē præstat, capitur ipsius rei vt subsātia, ita & proprietas & denominatio. Paulus autem finem legis dicit esse charitatē, & non fidē. Præterea, quomodo fides potest esse sola sine operibus, si ipsa fouetur à charitate? Charitas enim nō est ociosa, quoniā (vt ait Paulus ad Gal. 5.) In Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neq; præputiū, sed fides quę per charitatē operatur. Et Dominus apud Ioannē: Si diligitis me, mādata mea seruate. Si ergo charitas adest, operatur. Quòd si nō operatur, iam charitas nullum est signum. Vnde B. Ioānes in sua prima catholica epistola, sic ait: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo est charitas patris in eo? Probatio ergo dilectionis (vt ait beatus Gregorius) exhibitio est operis. Dicamus ergo non solā fidem iustificare, sed etiam opera esse necessaria. Qui autem sola fide cōtentus, sine operibus putat esse sibi satis, videtur mihi simi

Galat. 5.

Ioan. 14.

1. Ioan. 13.

lis esse illi homini, de quo dicitur in euãgelio, quòd cœpit ædificare, & non potuit cõsummare. Nam fides fundamẽtum est, super quod, veluti super quãdam firmissimam petrã, Deus fundauit ecclesiã suam: super quod etiam nos omnes fundari præcipit Paulus, vt stabiles & immobiles simus, à spe euangelij quod audiuimus. Ideo B. Augustinus lib. de fide & operibus, ca. 16. interpretans illud Pauli ex priore ad Corinthios epistola, vbi dicit Christũ esse fundamẽtum, hæc ait: Si Christus, procul dubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. hæc Augustinus. Si ergo fundamentum est fides, aliud superædificatum erit, quoniam qui fundamentum iacit, de reliquo ædificio cogitat. Illud verò quod superædificãdum est, vt ædificiũ maneat laudabile, est opus bonum. Vnde Paulus in priore epistola ad Corint. ait: Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulã, vniuscuiusq; opus manifestum erit. Ex quibus Pauli verbis patet opera esse illa, quæ superponenda sunt fundamento dei. Qualitet autẽ quisque superædificauerit, ignis probabit. Qui ergo fide sola contentus, opera contemnit, is meritò cœpit ædificare, & non potuit consummare. Propter has vrgẽtissimas rationes, quæ apertissimè conuincunt opera esse necessaria ad beatitudinem asse quendam, posteriores Lutherani volentes ducis sui sententiam corrigere, fatentur ingenuè operum necessitatem: quia sine illis, vt aiunt, vera fides esse non potest: illa tamen opera nihil prorsus ad hominis iustificatiõ valere dicunt. Nam quidam Ioãnes Riuius Atthendoriẽsis ex Lutheranorũ factione in quadã epistola ad amicũ innominatum quæ inscribitur de sola fide, postquã opera fidei cõiunxerat, sibiipsi obiicit atq; respondet, sic inquiẽs: Opera igitur, dicet aliquis, requirũtur. Fateor, verum non vti iustitiam per ea assequamur, & hæredes existamus æternorũ bonorum, id quod statim à renascentia sumus: sed vt fidem per ea nostram cõprobemus, palamque omnibus notam ac testatam faciamus. Nanque ea demũ solida ac perfecta est fides, quæ

Luc. 14.

Coloss. 3.

1. Cor. 3.

est per charitatē efficax, vt Apostolus inquit. Quemadmodum enim cuiusmodi sit arbor, de fructibus cognoscitur: ita vera ne sit fides, an secus, ex operibus atq; factis perspicitur. Et aliquibus interpositis subdit: Nā ne erres, fides in Deū plena atq; perfecta, nō simplex vlla credulitas, sed persuasio firma est cum spe fiduciaq; erga Deū iūcta: sic vt non spei minus in fide, quā credulitatis adsit. Nā simplex illa de Deo persuasio, solū aditus quidā & velut ianua est ad ipsam solidā ac perfectā fidem. hactenus Ioannes Riuius. Eandem sententiā docet quidā Spangebergus in sua Margarita theologica, in titulo de operibus, quæst. 5. vbi sic ait: Non potest fides existere cum mala cōscientia, quia fides est fiducia, quod Deus sit nobis propitius, mala cōscientia iudicat contrarium. Item qui non agunt pœnitentiā, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinēt fidem. Et in eodē libro in titulo de fide, iterū ait: Fides non tantum est notitia historiæ de Christo, sed est vera fiducia cordis, quæ assentitur promissioni euangelij, præcipuè autem significat fiduciam misericordiæ promissæ propter Christū. hæc ille. Philippus Melan. illis omnibus doctior, &, vt credo, istorum omniū dux & magister, in suo lib. de Locis cōmunibus, in titulo de bonis operibus, hæc ait: Qui non agunt pœnitentiā, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidē. Et in titulo de gratia, & iustificatione, sic ait: Fides significat haud dubiè in hac causa, apud Paulū, fiduciā misericordiæ promissæ propter Christū. Et si autē indocti quidam Sycophantæ rabiosè reclamant, & negant, fide significari fiduciam misericordię, tamen nihil dubito prouocare ad omnes doctos, & bonos viros. Et aliquibus interpositis subdit: Fides igitur se habet correlatiuè ad misericordiā tāquā ad obiectū. Quare cū dicitur, fide iustificamur, ita rectè intelligi hæc figura poterit, cū trāsformabitur in correlatiuā. Iustificamur per misericordiā promissam propter Christū. Sed hæc misericordia fide apprehendenda est. Hoc enim agit Paulus recōciliari homines fiducia alieni beneficij, nō propter propriam dignitatem, seu qualitatū operum. Et post pauca theo-

Ioannes Spangē.

Melanctō

logis scholasticis detrahēs, iterum ait: Scholastici cum dicunt hominē per gratiam iustificari, nihil ibi dicunt de fiducia misericordiæ, sed somniant hominem propter propriam dignitatē, & nouitatem illam, seu propriam mundiciem sine fiducia misericordiæ pronunciari iustum. hactenus Philip. Melanct. In quibus verbis multa sunt reprehensione digna, & oportet singula annotare vt omnibus palam fiat eius malitia. Primò contra theologos scholasticos manifestā proponit calumniam, dicens illos somniare hominem propter propriam dignitatem sine fiducia misericordiæ diuinæ esse iustum. Dispeream si hoc aliquis scholasticus theologus ex his qui ab ecclesia pro catholicis habentur, vnquam asseruit. Omnes enim fatentur neminem sine misericordia diuina aut saluari aut iustificari posse. Omnes scholastici fatentur cum Paulo, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam Dei saluos nos fieri, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti. Deinde quod negat hominem per gratiam iustificari irridens scholasticos
Titum. 3. theologos hoc asserentes, contradicit Paulo in epistola ad Titū dicenti: Iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. In quibus verbis Paulus
Titum. 3. apertissime dicit homines iustificari gratia. Et certè si bene aduerteret Philippus Melācton gratiæ virtutem & propriæ naturæ cōditionem, apertè intelligetet nos magis tribuere diuinæ misericordiæ & bonitati cum dicimus hominē iustificari per gratiam, quàm si dicamus illum iustificari per fiduciam misericordiæ promissæ. Nam fiducia illa misericordiæ promissæ opus nostrum est, quāuis misericordia ipsa cui fidit, fit diuina. Et inde necessariò consequens est, vt qui dicit hominem per fiduciā misericordiæ promissæ iustificari, dicat etiam hominē per propriū opus suum iustificari, & maximè derogare videtur, præsertim iuxta illorū sententiā, merito Christi. Aut cū diximus hominē per gratiam iustificari, totum tribuimus gloriæ Christi, nihil prorsus ex illa iustificatione nobis arrogātes, quia gratia nihil á nobis habet, sed tota producitur à Deo, iux-

ta id quod propheta ait: Gratiam & gloriam dabit dominus. Apertè etiam manifestat suam ignorantiam, in prædictis verbis Philip. Melãctonis, & ex illa errorem suum procedere manifestissimè ostendit. Ignorat quidẽ, aut saltẽ ignorare se ostẽdit hanc præpositionẽ, per, varias habere significationes, & varias causarũ naturas denotare, iuxta varietatẽ vocũ quibus adiungitur. Nã aliquando dicit causam efficientem, aliquando instrumentum quo aliquid fit, aliquando causam formalem, aliquando medium seu dispositionẽ ad aliquid adquirendum. Vt (gratia exempli) si Petrus pictor penicillo aliquo pingat tabulam aliquã, & colore albo illam afficiat, dicere possumus tabulam illã esse albam per albedinem tanquã per causam formalem: per penicillũ, tãquã per instrumentũ: per Petrũ tanquã per causam efficientem. Et horũ omniũ constant exẽpla apud latinos autores. Nã Columella lib. 6. cap. 2. ait: Vini singulos sextarios per cornu faucibus infundito. Vbi illa præpositio, per, instrumentũ denotat. Per alium ostendere suã sententiã, & per alium dare, dixit Terentius in comœdia tertia. In quibus verbis, præpositio illa, per, mediũ denotat. Per imprudentiã decipi dixit Cicero in oratione pro Roscio Comedo, vbi constat illã prepositionem denotare causam efficientem, ita vt dicat imprudentiã fuisse causam deceptionis. Terent. in Hecyra dicit, Ancillas dedo, quolibet cruciatu per me exquire. Vbi Donatus interpretatur, per me, id est, per me autore & per mittente. Et eodẽ modo interpretari oportet illud Persianũ: Per me sint omnia protinus alba. His omnibus prælibatis facile nostra sentẽtia intelligetur, & ab omnibus extensis (vt aiunt) brachiis recipietur, nisi fortè ab eo qui obstinato animo esse voluerit, aut protinus fuerit insanus. Dicimus hominẽ iustificari per Christũ, quatenus Deus est, tanquã per causam quæ nostrã iustificationẽ efficit in nobis. Iustificamur insuper per Christum, quatenus homo est, tanquã per causam meritoriã nostræ iustificationis. Iustificamur etiam per sanguinẽ Christi tanquã per mediũ aut per instrumẽtũ quo Christus nobis meritus est nostram iustificationẽ. Iustifica-

Psal. 38.

Columella.

Terentius

Cicero.

mur etiã per gratiã quę vera iuſtitia eſt, tanquã per fot mã nobis inhærentẽ, ſicut per albedinẽ corpus aliquod dicitur albũ, & per nigredinẽ, nigrũ. Dicim⁹ etiã homi nẽiuſtificari per fidẽ tãquã per mediũ quo tendim⁹ ad iuſtificationẽ. Eſt enim fides mediũ quoddã, & neceſſa ria quædã diſpoſitio præparans animam ad iuſtificatio nem a deo ſuſcipiendã. Nihil igitur detrahimus miſe ricordiæ diuinæ, aut fidei: nec tollimus fiduciam miſe ricordiæ illius, propterea quod diximus hominem iu ſtificari per gratiam, quoniam vnunquodque iſtorum quæ diximus, habet ſuam propriam, & peculiarem cau ſalitatẽ in hominis iuſtificatione. Eſt alius error in illis verbis Philippi Melanct. & aliorũ, quo aſſerunt fidem amitti per quodlibet peccatum mortale. Sed de hoc er rore nolo in præſentiarũ diſputare, quoniã alienus eſt à primo huius noſtræ diſputationis themate, & de illo ſpecialiter differemus in proximè ſequenti cap. poſt fi nitam huius hæreſis expugnationẽ. Reſtat adhuc vnus alius error qui in illis prædictis verbis Philip. Melan. & aliorũ continetur. Dicunt enim fidem illã qua iuſti ficamur eſſe fiduciam miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtũ, & cum hæc dixit Philip. Melan. deſideraui in illius verbis modeſtiam & vrbanitatem. Nam appellat nos indoctos & ſycophantes & rabioſos, propterea q⁹ contra illorũ ſententiã reclamamus, & dicit nos negare fidem ſignificare fiduciã miſericordiæ, Ego quidẽ nolo retaliare iniuriã, quanquã facilè poſſem, præſertim ſi nõ pro me aliis reſpõdere vellẽ, hoc tamẽ vnũ facere nitar, vt oſtendã corã doctis & bonis viris, ad quos ille prouo cauit, nõ eſſe indoctos, aut ſycophantas, eos qui prædi ctæ illorũ aſſertioni contradicũt. Sed ante omnia opus eſt, vt omnes intelligãt illũ calumniã malitioſe & men daciter cõtra nos fingere, cũ dicit nos negare fide ſigni ficari fiduciã. Nã hoc ipſum, nos in principio huius di ſputationis apertè confeſſi ſumus, & apertè probaui mus, ita ſæpe accipi in ſacris literis, & apud prophanos autores latiniſſimos. Negamus tamen fidẽ illã qua nos iuſtificari ſacræ literæ perhibent eſſe fiduciã, & hoc ip ſum nunc probare oportet, partim rationibus, partim

testimoniis sacræ scripturæ, partim etiam testimoniis sanctorum & doctorũ virorum. Et primo obiicio illis Paulũ, de quo inaniter gloriantur, & cuius testimonio suam doctrinã se tueri mentiuntur. Is enim in epi. ad Ephe. apertissimũ pro nobis reddit testimoniũ, quũ de Christo loquens, hæc ait: In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia, per fidem eius. Ecce vides Philippe, Paulũ apertissimè ponentẽ discrimẽ inter fidem & fiduciã. Nã dixit fiduciã oriri à fide, quoniã dicit nos habere illam per fidẽ. Dixisti te prouocare in hac causa ad omnes doctos & bonos viros. Nunquid Paulum recusas, iudicẽ dicens illũ non esse bonum, nec doctũ? Sed fortè dicis Paulũ non ita interpretandum esse, vt nos putamus, verũ ne per hanc viam pateat tibi fuga, testimonium Theoph. tibi offero qui prædictũ locum Pauli interpretans, hæc ait: Atqui non vt captiui adducti sumus, neque quòd peccauimus, sed libertatẽ habemus, neque eam simplicẽ, sed cum confidentia, fiducia, & audacia. Vndenã hæc nobis bona? Per fidem, inquit, hæc enim solutis peccatis libertatẽ nobis & fiduciam imposuit hæc Theo. Ex quibus verbis apertissimè cõstat Paulũ sensisse fiduciã in nobis causatã esse à fide, & inde vlterius sequitur fidem quã iustificamur, non esse fiduciam, sed causam fiduciæ. Et hoc ipsum Saluator noster apertissime ostẽdit, quũ mulieri quæ sanguinis fluxũ patiebatur, dixit: Confide filia, fides tua te saluã fecit. Ex quibus verbis apertè conuincitur, fidem esse causam fiduciæ. Nam ideo iubet illam confidere, quia iam habet fidem, talem, vt salutem animæ impetrauerit. Præterea, fides illa, quam tantopere laudat Paulus in epist. ad Heb. est fides per quam iustificamur. Nam de illa loquens, dicit: Abel per illam testimonium consequutum fuisse, se esse iustum, & illam dicit esse sine qua impossibile est placere deo. At fides illa de qua Paulus ibidem loquitur, non est fiducia: Quanquam Eras. Rot. in Annotationibus super illum Pauli locum ad Heb. dicit: Fidem illo loco à Paulo accipi pro fiducia. Et nunc hoc aduertens, apertè intelligo latens venenũ in verbis Erasmi, & ex istis, sicut etiam ex aliis eius

Theoph.

Matt. 9.

Heb. 11.

verbis cognoſco verum eſſe prouerbium, quod vulgò iactatũ eſt apud Germanos catholicos. Eraſmus poſuit oua, ſed Lutherus excluſit pullos. Nam credo, Luthera nos ex hac Eraſmi ſententia cauſam accepiſſe, vt dicerent, fidem illam, qua iuſtificamur, eſſe fiduciam miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum. Sed his omiſsis ad noſtrum ſcopum reuertamur, vt probemus, fidem in illo loco epi. ad Heb. non ſignificare fiduciam. Nam de illa loquens Paulus, dicit: Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Et iterum fide intelligimus aptata eſſe ſecula. At, credere, & intelligere, operationes ſunt intellectus, & inde ſequitur quod non pertinent ad fiduciam, quia hæc eſt actus, aut paſsio voluntatis, quod vel ex eo conſtat, quod eſt proxima ſpei & poſterior illa. Quòd ſi hoc Philippus negare contendat, conuincam illum iudicio docti & boni viri, vnius certè ex illis, ad quos ſe

Seneca. prouocaſſe dixit. Seneca epi. 16. hæc ait: Dicam tamen ſententiam, quod iam de te ſpem habeam, nondum fiduciam. Ex his verbis Senecæ, apertè conſtat fiduciam, illius iudicio, eſſe aliquid maius ſpe, & illa poſterius, & inde conuincitur, fiduciam pertinere ad voluntatem, quemadmodum ſpes, quæ illam præcedit. Deinde multa ſunt circa quæ verſatur fides, prout ſunt, quod Deus eſt trinus & vnus, & filius dei incarnatus eſt, natus eſt ex Maria virgine, crucifixus eſt, mortuus & ſepultus eſt, reſurrexit, aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram patris, circa quæ omnia nullo modo poteſt eſſe fiducia, nec circa aliquod eorum, quoniam fiducia ſemper eſt reſpectu futurorum, & nunquam reſpicit preſentia neque præterita, illa autem, quæ nunc proximè enarrauimus pertinere ad fidem: omnia ſunt præterita, præter vnum quod ſemper eſt præſens, de vnitate dei, &

1. Cor. 13. trinitate perſonarum. Præterea, Paulus ad Corinth. ſcribens ſeparat fidem à ſpe, & per conſequẽs à fiducia. Nunc autẽ, inquit Paulus, manent fides, ſpes, charitas: tria hæc. Si fides (vt Lutherani dicũt) cõplectitur in ſe ſpẽ, iam nõ tria, ſed duo ſunt. Si tria ſunt (vt Paulus ait) oportet neceſſariò fidẽ ab aliis duab⁹ ſeparare. Poſt hęc

tam aperta scripturæ testimonia opus est, vt sanctorũ, & doctissimorum virorum iudiciũ requiramus, quoniam Philipp. Melã. vt ex dictis illius quæ supra citaui mus, cõstat, adhuiusmodi viros prouocauit Aug. in lib. de Spiritu & litera, cap. 31. de fide qua iustificamur differens, hæc ait: De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibeamus, cũ aliquid credimus: nõ quã damus, cum aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus, nõ mihi habuit fidem: aliter autem, non mihi seruauit fidem. Nam illud est, nõ credidit, quod dixi: Illud, non fecit, quod dixit. Secundum hãc fidẽ, qua credimus, fideles sumus Deo: secundũ illã verò, qua fit, quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apost. Fidelis Deus, qui non vos permittit tẽtari super id quod potestis. hæc Aug. Ex quibus verbis apertissime patet fidem qua iustificamur nõ esse fiduciam, sed operationem intellectus, qua Deo aliquid reuelãti, aut dicenti credimus. Et hæc Augustus. dicens, nunquam fiduciæ aut confidentiæ habuit memoriam. Basilius in libro de vera & pia fide, fidem diffiniens, sic ait: Fides est assentiens approbatio sine hæsitatione. hæc Basil. Chrysost. super secundum caput Matthęi, hęc ait: Quàm magna Magorum fides est, nõ dicentes, Si magnus est puer hic, quæ necessitas fuga est, & occultæ recessionis? hoc enim est veræ fidei, non quærere causas eorum, quæ verè præcipiuntur, sed suaderi solũ ab eis. Et in expositione symboli iterum ait: Fides religionis catholicæ, lumen est animæ, ostium vitæ, fundamentũ salutis æternæ. Fides lampas est, quia sicut lampas illuminat domum, ita fides animã. hæc Chrys. Ex quibus omnibus constat, fidem illam non esse fiduciã, quia cũ illa non sit operatio intellectus, cõstat per illam nõ posse animam illuminari. Sed iam ista omittamus, & vt magis Philippum, & suos cõplices cõuincamus, demus illis, gratia disputationis, fidem esse fiduciam misericordiæ promissæ propter Christum: nũquam tamen inde habebunt quod per talẽ fidem homo iustificetur. Nam peto ab illis de qua fiducia misericordiæ iam acceptæ, per illam nullo modo potest homo iustificari: quia illã

Augustus.

præcedit, saltem natura, ipsa iustificatio, tanquam obiectum circa quod tēdit ipsa fiducia. Absurdum est enim dicere quod homo iustificetur per aliquid posterius ipsa iustificatione. Si verò intelligūt de fiducia misericordiæ nodum acceptæ sed accipiendæ, hæc sola satis esse nō potest ad iustificationē hominis complēdam. Quia hæc fiducia si nō habet secū spem & charitatē, & opera mādatorū Dei, quibus imitatur, vana erit fiducia, & in dignaquę assequatur id quod sperat: Huius rei apertissimum testimoniū est quod multi fuerunt & sunt, hāc fiduciā habētes, qui tamē illa frustrati sunt & nō sunt assequuti quod sperabāt. Prouer. 12.

Nā Salomon in Prouerbiis ait: Prou. 14. Via stulti recta in oculis suis. Et in eodē libro iterū ait: Est via quæ videtur homini iusta, nouissima autē illius ducūt ad mortē. Eccle. 8. Et rursum in Ecclesiaste ait: Sūt impij qui ita secuti sunt, quasi opera iustorū habeāt. Et Ecclesiasticus ait: Nō te iustifices ante Deū, quoniā agnitor cordis est. Eccle. 7. Sed his omnibus testimoniis multo efficacius & apertius est, quod de episcopo Laodiceæ Ecclesiæ Angelus dixit in Apocalypsi Ioannis: Quia tipidus es & nec frigidus nec calidus, incipiā te euomere ex ore meo: Quia dicis, dives sum & locupletatus & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Apoc. 3. Nihil potest apertius dici cōtra temerariam multorū hominū fiduciā & vanam eorū securitatem. Pharisæus etiā ille euāgelicus, in tēplo orans magnū nobis præbet argumentū ad conuincendum hāc vanam fiduciā. Luc. 18. Nam ille iustum se esse indubitāter credebat de sua iustificatione confidens gratias Deo agebat, quod nō esset sicut cæteri homines, & tamen hic non descēdit iustificatus, sed Publicanus ille qui nihil tale de se credēs, à longè stabat & percutiebat pectus, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Deinde, si hæc istorū sententia vera esset, multò plures essent Christiani iusti & salui quàm peccatores damnati quoniam vix vnus aut alter Christianus est, qui hanc fiduciam non habet. Prou. 21. Nā & hoc ipsum testatur Salomon in prouerbiis, dicens: Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus. In quibus

verbis Salomõ docet, homines sæpe decipi in æstimatione quã de seipsis habent, quoniã non tales sunt apud deũ quales sibi videtur. De hac etiã vana fiducia testatur Chrysostomus Homilia prima super primũ caput Matthæi, vbi hæc ait: Vnusquisque nostrũ in nulla alia re spẽ suam post dei misericordiã, nisi in morũ sanctitate constituatur. hęc Chrysostomus Augustinus in libro de singularitate clericorũ, ait: Lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati, saluari se sperat. Et iterum: Expedit bene timere quàm malè fidere. hæc Augustin. Sed audiamus Bernardũ qui apertius hanc vanã fiduciam cõdemnat, sermone tertio de Annunciatione, vbi postquã citauit illa Saluatoris verba ad mulierẽ adulterã: Neque ego te condẽnabo, vade amplius noli peccare, hæc ait: O vox misericordiæ! o auditus lætitiæ salutaris! Auditam fac mihi mane misericordiã tuam, quia in te speraui Domine. Sola nimirũ spes apud te miserationis obtinet locũ, nec oleum misericordiæ nisi in vasa fiduciæ ponis. Sed est infidelis fiducia solius maledictionis capax, cũ videlicet in spe peccamus. Quãquam nec fiducia illã dicenda sit, sed insensibilitas quædã & dissimulatio perniciosa, Quæ enim fiducia ei qui periculum non attendit? aut quod ibi timoris remediũ, vbi nec timor sentitur, neque materia ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec eget illo solatio, qui lætatur cum malefecerit, & exultat in rebus pessimis. hæc Bernardus, qui nihil apertius dicere poterat, contra vanã Lutheranorum istorũ fiduciam. Sed iã, ne ex verbis Philippi Melan. supra citatis aliquid reprehensione dignum omittamus, opus est vt lectorẽ admoneamus, de ridicula expositione, quã ille dedit huic propositioni, Fide iustificamur. Dicit enim fidẽ se habere correlatiuè ad misericordiã tãquã ad obiectũ. Quare cum dicitur, fide iustificamur, hoc modo rectè intelligi dicit, si illud nomẽ fides, trãsformetur in correlatiuũ, sic dicendo: Iustificatur per misericordiã promissam propter Christũ. Quis hæc audiẽs nõ ridebit? Aut quis vnquã putauit per fidẽ esse correlatiuũ ad misericordiam magis quàm ad aliam rem credibilẽ? Quis etiam vnquã docuit pro vno

Chrysostom.

August. Ioan. 8. Bernar.

correlatiuo subſtituere aliud? Multum certè fuiſſent olim gauiſi hæretici Patripaſsiani, ſi hoc nouũ genus interpretãdi ſacram ſcripturã, fuiſſent aſſecuti. Nam quoties legimus in ſacris literis, filium Dei fuiſſe paſſum, illi interpretrarentur de patre diuino, dicẽtes, filium eſſe correlatiuum ad patrem, ac proinde licere vnũ correlatiuum interpretari per aliud, & loco filii ſubſtituere patrem. Sed quis hæc non irrideat? Quis nõ hęc abomenetur? Certè Lutherus iſtorũ omnium coryphæus in libro de capt. Babylonica de ſacramento Euchariſtię diſſerẽs, docet ſacram ſcripturã eſſe interpretãdã in ſim pliciſsima verborum ſignificatione, & nũquam extra grammaticæ propriam ſignificationem, ne aduerſariis detur occaſio eludendi. Obſecro igitur cãdidum lectorem, vt diligenter aduertat, & tandem iudicium ferat, an ſit ſimpliciſsima & pro ſignificatio, vnum relatiuum interpretari per aliud illius correlatiuũ Poſtremò, vt Philippum vndique vallemus, & ſi demus illi veram & germanam eſſe illam interpretationem, quam ille reddit huic propoſitioni, Fide iuſtificamur, iuxta illam interpretationẽ nihil magis tribuit fidei quàm operibus, etiam ſi fidem capiat pro fiducia. Nã pero ab hoc Philippo & eius ſectatoribus, an dicat hominem iuſtificari per ſolam fiduciam miſericordiæ promiſſæ, an per ſolam dei miſericordiã. Si per ſolam miſericordiã promiſſam, dicit hominem iuſtificari, ergo fiducia miſericordiæ non magis operatur ad iuſtificationem, quàm pœnitentia, aut talia pietatis & religionis opera. Si per fiduciam dicit hominem iuſtificari, quum illa ſit opus noſtrum, conſequens eſt vt etiam dicant, per aliquod opus noſtrum nos iuſtificari, quod tamen ipſi audire abhorrẽt, tantum abeſt, vt fateri velint. Aduerſus hãc hæreſim militant etiã omnia illa quæ inferius pro expugnatione proximè ſequẽtis hæreſis addu cemus. Supereſt vt Lutheri obiectionibus reſpondeamus. Primò nanque obiicit illud Apoſtoli ad Romanos. 5. Iuſtificati ergo ex fide, pacẽ habeamus apud Deum. Et illud ad Epheſinos ſecundo. Gratia eſtis ſaluati
Hebr. 11. per fidẽ, & hoc non ex vobis. Et in epiſtolà ad Hębreos:

Sine

Sine fide impossibile est placere Deo. Et in Actibus Apostolorum beatus Petrus loquens de Gentibus cõuertis ad Christum, ait: Et qui nouit corda Deus, testimonium perhibuit: dans illis spiritum sanctum sicut & nõbis, fide purificans corda eorum. Et per prophetam Abacuc capite secũdo dicitur: Iustus ex fide viuit. In quibus omnibus scripturæ locis & aliis quàm plurimis iustificatio & purificatio tribuuntur fidei, nulla operum mentione facta. Signum est (inquit Lutherus) quòd sola fides sine operibus iustificat hominem. Huic autem obiectioni respondemus, verum esse quod in illis scripturæ locis dicitur, fidem scilicet iustificare hominem, & sine illa neminem esse iustum: non tamen sic dicitur fidem iustificare, quòd alia omnia excludantur à iustificatione. Non enim per hoc, quòd effectus dicitur produci ab vna causa, per hoc excluditur alia quę particeps fuit illius productionis: vt gratia exempli, si quis dicat Petrum esse genitum à Ioanne non per hoc asserit eum non esse genitum à matre, etiam si mater taceatur: aut si dicat eum esse factum à patre & matre, non ideo colligendum est inde, vt intelligat talis sic loquens: Petrum non fuisse productum à Deo. Scriptura ergo, etsi dicat iustificationem pendere ex fide, non tamen dicit eam pendere ex sola fide. At dicunt, de iustificatione loquens expressit fidem, nulla mentione operum facta. Fatemur eum tunc tacuisse de operibus, non tamen illa exclusit à iustificatione. Nam si per hoc quòd tacentur, debent reputari pro exclusis, oporteret etiam dicere baptismum non esse necessarium, quin sine ipso quilibet saluari posset, quoniam in nullo illorũ locorum scripturæ, quæ modò citauimus, fit mentio aliqua baptismi: fides ergo sine baptismo saluabit? Absit. Quòd si Lutherus dicat baptismi necessitatem alibi fuisse expressam, etsi in his locis taceatur, & hoc sufucere asserat: & nos hoc etiam illi respondebimus, quòd licet in his locis scripturæ citatis, aut aliis quibuscũque taceantur opera quum de iustificatione fit sermo, non per hoc intelliguntur exclusa à iustificatione, quoniam satis est pro illorum assertione, operum virtutem & efucaciam *Heb. 11.* *Act. 15.*

alibi fuisse expressam, sicut patet in testimoniis per nos primum adductis. Præterea, si per hoc quòd opera tacentur, licet ea excludere, aut eorum exclusionē inferre, eadem ratione licebit fidem etiam excludere à iusti ficatione, quia sæpe operibus tribuitur iustificatio, nulla fidei mentione facta. Et vt alia huius rei testimonia mittam, vel illud est apertum, quod in commendationem eleemosynæ dicitur: Eleemosyna ab omni peccato & morte liberat. Vide quod dixit, ab omni peccato. Et iterum de eadem: Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Et rursum ipsamet veritas ait: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Aduerte quod dicit, omnia. Posset ergo aliquis sic argumentari eo modo quo Lutherus: Ecce Saluator cō mendat nobis eleemosynam, & nullam prorsus tunc de fide mentionē faciens, dicit omnia nobis esse munda. Ergo fides nō est necessaria, sed sola eleemosyna sufficiet, maximè quia in die iudicij (vt ipse Dominus per Matthæum ait) de hac petet rationem, ne tunc etiam vllam fidei mentionem facit. Absit autem, vt quis dicat solam eleemosynam sufficere ad vitam æternam, cum Paulus dicat: Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperū, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quotiescunque ergo fides, aut quæuis alia virtus laudatur, vel aliquid honoris illi tribuitur, semper intelligendum est hac subintellecta conditione, si rectè suum exequatur officium. Tūc autem dicitur suum officium rectè exequi, si alia non omiserit quæ aliàs præcepta sunt. Sicut enim eleemosyna dicenda est bona, quando ex fide procedēs solo Dei respectu fit: sic etiam fides tunc erit sufficiens, quando illi fuerint opera necessaria coniuncta. Non enim per hoc, quòd vna atque altera virtus laudatur, statim inuidendum est aliis, quia virtutes non sibi inuicem inuident, quemadmodum homines facere solent, qui aliorū laudes existimant suas esse contumelias, putántq; suæ glōriæ detrimentum esse cuiuscunque alterius laudes. At virtutes non ita: sed omnes sua sorte contentæ, & quælibet suum gradum agnoscēs, nec inferiorem despicit,

Tob. 4. *Eccles. 3.* *Luc. 6.* *Matt. 25.* *1. Cor. 13.*

nec altiori inuidet. Per hæc ergo quæ diximus, facile (vt existimo) cuilibet obiectioni responderi posset, fatentes fidem iustificare, fidem exigi, fidem purificare, sed non solam, sed cum ea exiguntur omnia illa, quę aliàs præcepta inueniuntur. Nam alioqui frustra præciperetur. Verum vnus nobis restat scrupulus adhuc tollendus. Paulus siquidem in ea quæ est ad Romanos epistola, ait: Arbitramur iustificari hominē per fidem, sine operibus legis. Et in epistola ad Galat. Scientes autem, quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. De his duobus scripturæ locis maximè gloriātur Lutherani, quia (vt ipsi aiunt) in illis sic tribuitur iustificatio hominis ipsi fidei, vt excludantur opera. Quibus respōdemus, Paulum in illis duobus locis loqui de operibus legis veteris, puta de cæremoniis & aliis ritibus, quæ omnia fuerant per Christi mortem deleta, & nullam penitus virtutē habentia, quapropter nec iustificare quenquā poterant. Non autem loquebatur de operibus aliorum præceptorū decalogi. Ipsa autem materia, de qua in illis epistolis tractat, ita esse apertè conuincit, quoniā (vt B. Hylarius ait) circunstantiæ scripturarum solent scripturæ sensum aperire. Certum est autem, Paulum in illis duabus epistolis circa hoc versari, vt ostendat legem Mosaicam, quę solis Iudæis data fuerat, iam cessasse, legémque Christi nouā esse omnibus communem. Ideo post illa verba, quæ ex tertio capite epistolæ ad Rom. citata sunt, statim subiunxit: An Iudæorum Deus tātum? Nónne & Gentium? Imò & Gentium, quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Et de epistola ad Galatas manifestum est in illa hoc velle docere Galatas, vt videlicet crederent legitima non esse amplius exercēda. Nam ob hanc causam testatur se reprehendisse Petrum, quòd videlicet per simulationē Gentes iudaizare cogebat. Nulla in illis epistola, ad Rom. videlicet, & ad Galat. fit mētio de aliis operibus, quam

Secunda obiectio.

Rom. 3. Galat. 2.

de operibus legis veteris. Nil ergo aduersus nos illa scripturæ loca agunt: quoniam etiam nos fatemur illa opera legis veteris iam nullius esse momenti. Potest adhuc aliter responderi ad hoc argumentum, vt dicamus Paulum loqui in illis locis de operibus ante fidem susceptam factis, quæ omnium consensu nullius sint meriti apud Deum, & de his nos etiam fatemur nihil prorsus agere ad hominis iustificationē. Nam etsi illa sint aliquando necessaria ad iustificationem, vt pœnitentia in peccatore, nunquam tamen illis imputabitur iustificatio. Opera autem de quibus nos contendimus esse necessaria ad iustificationem, sunt opera facta post fidei susceptionem, & ista sunt de quibus Apostolus Iacobus ait: Fides sine operibus mortua est. Iuxta hunc sensum interpretatur Beda, qui in commentariis super. ca. 2. epistolæ Iacobi, hæc ait: Quoniam Paulus Apostol. prædicans iustificari hominē per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis qui sic dictum acceperunt, vt putarent, cum semel in Christum credidissent, etiam si male operarentur, & facinorose flagitioseque viuerēt, saluos se esse per fidem, locus iste huius epistolæ eundem sensum Pauli apostoli quomodo sit intelligendus, exponit. Ideóque magis Abrahæ exemplo vtitur, vacuam esse fidem si non bene operetur, quoniam Abrahæ exēplo etiam Paulus Apost. vsus est vt probaret iustificari hominē sine operibus posse. Cū enim bona opera cōmemorat Abrahæ, quæ eius fidem comitata sunt, satis ostendit Apost. Paulum non ita per Abraham doceri iustificari hominē per fidem sine operibus, vt si quis crediderit, non ad eū pertineat bene operari, sed ad hoc potius, vt nemo arbitretur meritis priorum bonorum operum se peruenisse ad donum iustificationis quæ est in fide. In hoc se gentibus in Christum credentibus Iudæi præferre cupiebāt, quia dicebant se meritis bonorū operū quę in lege sunt, peruenisse ad enāgelicam gratiam. Ideóq; scandalizabātur multi qui ex eis crediderūt, quod incircūcisis Gentibus, Christi gratia traderetur. Vnde Apost. Paulus dicit posse hominē sine operibus. s. præcedentibus, iustificari per fidem.

Iacob. 2.

Beda.

Rom. 3.

Nam iustificatus per fidem, quomodo potest nisi iuste operari? hæc Beda. Quod autem dicit, iustificatũ per fidem nõ posse nisi iuste operari, non sic intelligendum est, vt qui semel iustificatus est, nõ possit à sua iustificatione excidere, aut ꝙ coactus sit ad bene agendum, sed ideo dixit, quia cũ iniustè operatus fuit, eo ipso amittet iustificationẽ. Sentit ergo hæc duo simul cohærere non posse, hominem esse iustificatũ per fidem, & illum iniustè operari. Scio hęc Pauli loca aliter ab aliis exponi, & aliter obiectioni præterita responderi ab eisdem, mihi tamen ij duo sensus magis placent, quoniã magis germani sunt literæ. Theophyl. illa loca exponit iuxta primum modũ, quo nos exposuimus. Ad eundem modum interpretatur B. Ambrosius. Et B. Hieronymus, docet illum locũ epistolæ ad Galatas esse eodem modo intelligendum. Tertio obiicit nobis Philippus Melan. illud Pauli ad Rom. Credidit Abraham Deo & reputatũ est illi ad iustitiam. Ex quibus verbis censet Philip. Melanc̃ton apertè colligi Abrahã fuisse iustificatũ per solam fidem. Sed fallitur Philippus in hac parte, non intelligens quid sit reputari ad iustitiã. Non enim est, vt Philippus putat, primam iustificationem acquirere, sed est inter opera iustitiæ cõputari. Docet itaque Paulus in illis verbis, fidem qua Abrahã credidit Deo, fuisse opus iustitiæ, & meritò ita docet Paulus. Quoniam iustum est vt quisque Deo (qui veracissimus est) aliquid dicenti credat. Quod autem reputari ad iustitiam, significet id quod diximus, apertè ostendo ex alio loco sacræ scripturæ. Nam Propheta regius laudans facinus Phinees sacerdotis occidẽtis Iudæum fornicantem cum muliere Madianitidæ, ait: Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Et reputatũ est ei in iustitiam, in generatione & generationẽ vsque in sempiternum. Ecce occisionem hominis reputatam esse, Phinees ad iustitiã, vt dicit Chrys. homil. 17. super Matt. cuius verba citantur à Gratiano in cap. Occidit. 23. q. 8. Certum est autẽ in illis verbis Prophetæ, reputari ad iustitiam occisionem, non significare Phinees fuisse iustificatum per talem occisionem, sed solum significare illũ sic occidẽdo

Rom 4.

Psal. 105.

illos fornicatores, fecisse opus iustitiæ, & talem occisionem fuisse acceptatam à Deo tanquam opus iustũ. Eodem igitur modo interpretandus est Paulus quando dixit fidem Abrahæ reputatam esse illi ad iustitiam, non quod per solã illam fidem fuerit iustificatus, sed quod sic credendo fecerit opus iustũ. Fortè Philippus & sui sectatores putabunt se vrgere nos per id quod Paulus continuo subdit, dicẽs: Et autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impiũ, reputatur fides eius ad iustitiã. Ex quibus verbis, fortè Philippus colligit fidẽ sine operibus iustificare. Sed longe aliter quàm Philippus putat, verba illa Pauli sunt intelligẽda. Nam Paulus illo loco, postquã dixerat fidem Abrahæ reputatã esse illi ad iustitiam, statim disserit de operibus, post fidẽ & gratiã susceptam factis. Duos itaque Paulus in illo loco distinguit homines iã iustificatos. Sunt enim aliqui qui post fidem & gratiã susceptam opera bona fecerũt, & istis dicit mercedẽ (hoc est, gloriam æternã quæ vera est merces) deberi non secundũ gratiã, hoc est, non gratis & ex pura libertate, sed secũdum debitũ: quia gloria æterna debetur operibus bonis, nõ ex natura aut dignitate naturali ipsorũ operũ, sed ex promissione diuina. Sunt alij qui post fidem & gratiã susceptam nullum bonũ opus operati sunt, quia fortè nullũ fuit illis datum tẽpus, in quo rectè operari potuissent, prout cõtigit illis q à baptismo suscepto statim mortui sunt, & istis sola fides reputatur ad iustitiã, non solũ vt iusti sint in hac vita, sed etiam ad gloriam æternam, quã Chrys. in hoc loco appellat iustitiam plenam & cumulatã. Et hoc tribuitur istis non secundum debitũ, vt primis, sed secundũ gratiam & meram liberalitatem dei, & hoc est quod dicit Paulus secundũ propositum gratiæ dei. Quod autẽ istis non detur merces, ita secundũ debitum, sicut primis, in de euenit quod primi aliquod proptium opus habuerunt, in quo Deo seruierunt, & ideo merces est aliquo modo illis debita: secundi autem solã fidem habuerũt, quæ, vt ait Paulus, Dei donum est, & ideo non propriè

dici potest opus nostrum, quia nullus eam propriis viribus potest acquirere, iuxta id quod Saluator ait: Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit illum. Iuxta hunc modum exponunt hæc Pauli verba beatus Anselmus, & Glossa, quæ vulgò dicitur Ordinaria, & beatus Thomas. Alteram interpretationē reddunt eisdem verbis hi tres doctores, quos proximè citauimus. Sed multo magis arridet illa, quam ego nunc proxime enarraui, quoniam magis mihi videtur esse litera germana. Quarto nobis obiiciunt illud Pauli. Fūdamentū aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autē superædificet supra fundamentum hoc aurū, argentū, lapides pretiosos, ligna, fœnū, & stipulā, vniuscuiusq; opus manifestū erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedē accipiet. Si cuius opus arserit detrimentū patietur, ipse autē saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Ex his Pauli verbis Lutherani se conuincere putant, fidem solam sufficere ad salutem. Nam Paulus, vt illi existimant, his verbis docet saluos fore omnes qui habuerint Christum pro fundamēto sui spiritualis ædificij, quicquid postea ædificent. Dicunt enim Paulū solū duos ordines superædificantium Christo constituere, & vtrosque fore saluos, eos quidem qui ligna, fœmum, & stimulam superædificant, saluari per ignem, alios verò, qui aurū, argētum, & lapides pretiosos superædificāt, saluari sine igne. Cū igitur omnes qui fidē Christianā habent, teneant Christum, quia vt Paulus ait, ille per fidem habitat in cordibus nostris. Et ob eandē causam, ipse Paulus gloriatur, se fundamētū posuisse apud Corinthios, quia fidē Christi illis tradiderat, inde Lutherani apertè colligere se putant, omnes qui credunt in Christo, tandē fore saluos aut per ignem tribulationis consumentem mala opera perpetrata, aut sine huiusmodi igne, qui nihil mali sed solum bona opera fecerunt. Sed hæc istorum argumētatio, ex praua, & detorta verborū Pauli intelligentia procedit. Et certè si hæc Pauli verba rectè vt decet con-

Ephe. 2. *Ioan. 3.* *1. Cor. 3.* *Ephe. 3.*

siderentur, apertissimè cognoscetur multo magis nobis fauere quàm illis. Nam ex illis verbis, vt postea in titulo de purgatorio longius comprobauimus, colligitur esse purgatorium ignem post hanc vitam, & distinctionem peccatorũ mortalium à venialibus, pœnamque venialium esse solum temporalem. Sed his omissis, quæ ad alium locum disputanda relinquimus, opus est, vt ad nostrum scopũ accedẽtes, probemus nihil tale in verbis Pauli contineri, quale hæretici putant. Primo quidem decipiuntur putantes eos qui opera mala perpetrauerunt, & in eorum affectu permanent, habita re in Christo, & illum habere pro fundamento. Nam beatus Ioannes in sua prima canonica epistola dicit: Si dixerimus, quoniã societatẽ habemus cũ illo, & in peccatis ambulamus, mentimur, & veritatẽ non facimus. Quid est autem in tenebris ambulare, nisi opera peccatorũ facere? sunt enim ipsa peccata verissimæ tenebræ. Et iterum in eadẽ epistola: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. At qui peccata committit, non ambulat sicut Christus, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ergo ille iuxta Ioannis sententiam, in Christo non manet. Et iterũ in eodẽ loco: Qui odit fratrẽ suũ, in tenebris est, & in tenebris ambulat. Ex quibus Ioannis verbis apertissimè cõuincitur, illum qui odit fratrem suũ, nõ habitare in Christo, qui lux est verissima, quoniam vt ait Paulus, quæ socieras lucis ad tenebras? Et rursum iterum idem Ioannes ait: Omnis qui in eo manet, non peccat. Et iterũ: Qui non diligit manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitã æternã in se manentem. Si nõ habet vitam, ergo nec habet Christum qui vera est vita. Postremo Salomõ de sapiẽtia diuina, quæ Christus est, disserẽs ait: In maleuolam animã non introibit sapiẽtia, neque habitabit in corpore subdito peccatis. Cũ igitur ex his omnibus apertè constet, Christũ nõ habitare in cordibus peccatorũ, inde etiã cõuincitur, illos non habitare in Christo, quia Christus est in omnibus, qui in eo sunt. Et inde vlterius sequitur eos,

1. *Ioan.* 1.

1. *Ioan.* 2.

2. *Cor.* 6.
1. *Ioan.* 3.
Ibidem.

Sap. 1.

qui peccata habent, non habere Christū pro fundamento sui spiritalis ædificij. Et quod de his talibus, non loquatur Paulus in prædictis verbis, sed de solis iustis, in quibus Deus habitat per gratiā, facile persuadetur per id quod idem Paulus continuo post illa verba subdit: Nescitis quia templū dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autē templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Attende obsecro quid dicat: Disperdet inquit, non saluabit. Ex quibus verbis apertè conuincitur, non superædificare supra fundamentū, quod Christus est, qui, & si teneat fidem, tamē fidei coniungit peccata mortalia. Et huuc esse verum Pauli sensum confirmo testimonio Augustini libro de fide & operib⁹, cap. 16. vbi declarans prædicta Pauli verba, postquam dixerat fidem etiā esse fundamentū, sicut Christus, hæc ait: Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant, & contremiscant, & filium Dei cōfiteantur Iesum, potest accipi in fundamētum. Quare? Nisi quia non est fides, quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianę, id est, ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. hæc Augu. Est adhuc aliud in verbis Pauli diligēter considerandum, quod manifestè ostendet Lutheranos in eorū verborū intelligentia fuisse deceptos. Nam Paulus, superædificantes supra fundamentū spiritalis ædificij, distinguēs, nulla alia ædificia superædificata cōmemorat, nisi aurum, argentū, lapides pretiosos, ligna, fœnū, stipulā. At peccata mortalia neque aurū sunt, neque argentum, neque lapides pretiosi quoniā omnia hæc pretiosa sunt, peccata verò mortalia adeò viliſsima sunt, vt nullius sint pretij aut valoris, nisi fortè apud eos, qui lætantur cū male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Sed neque lignis, neque fœno, aut stipulę cōparantur peccata mortalia in scriptura sacra, quoniā iste res materiales facile consumuntur igne, peccata verò mortalia habēt ignem æternū, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et ob hanc causam illa cōparantur in sacra scriptura plumbo, & ferro, & grauibus saxis, quæ suo pondere

Augustin.

premunt, & à cœlorũ summo vsque ad infernũ trahũt. Peccata autẽ venialia, eo quòd leuia sunt, & per ignem tribulationis purgari possunt leuissimis rebus, & quæ facile igne consumi possunt, cõparata sunt, videlicet lignis, fœno, & stipulæ. Duos igitur ordines superædificantium Christo, Paulus cõmemorat. Sed vtrosque iustos. Primi qui superædificãt aurũ, argentũ, aut lapides pretiosos, sunt qui nihil purgandũ habent, & hi statim post mortem recipiunt mercedẽ gloriæ æternæ. Cæteri verò, qui superædificant ligna, fœnum, aut stipulam, sunt, qui peccata sola venialia commiserunt, aut si peccata mortalia cõmiserunt pœnitentiã illorũ egerũt, sed non plenam satisfactionẽ & hos purgari oportet, antequam mercedẽ gloriæ recipiant, & hoc aut per ignem tribulationis in vita præsenti, aut per ignẽ purgatorij in vita futura. Et hoc est ℣ Paulus dixit eos saluos fore, sic tamen quasi per ignẽ. Quinto nobis obiiciunt testimonia aliqua sacræ scripturæ, quibus omni credẽti absque vllo discrimine, & sine vlla exactione bonorũ operum, promittitur iustitia & vita æterna. Nam Christus saluator noster, apud Ioannẽ ait: Sicut Moyses exaltauit serpentẽ in deserto, ita exaltari oportet filiũ hominis, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternã. Sic enim Deus dilexit mundũ, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eũ, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et Paulus ad Romanos scribens, ait: Iustitia autem Dei per fidẽ Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum. In his omnibus locis apertè promittitur iuxitia & deinde vita æterna omni credenti. Et inde se rectè colligere putabunt Lutherani, fidem solã sine operibus satis esse ad iustitiam cõsequendã. Huic obiectioni scio alios aliter respondere, sed omissis illis responsionibus, quæ à litera longe distare videntur, aliàs referam quæ magis litteræ conueniũt. Primo igitur respõdeo, omnia illa sacræ scripturæ testimonia, esse intelligenda de fide viua quę quidem per dilectionẽ operatur, & pro hac re, suffragatur nobis. B. Aug. in lib. de fide & operibus, cap. 13. vbi postquã dixerat mores bonos & fidem sibi inuicẽ esse

Augus.

connexam, sicut dilectio Dei, & dilectio proximi quarum altera sine altera esse nō potest, hęc quæ sequūtur, ait: Ideo aliquando, alterū sine altero, pro plena doctrina inuenitur scripturam commemorare, vt etiam hoc modo intelligatur alterum sine altero esse non posse quia & qui credit Deo, debet facere ꝙ præcepit Deus, & qui propterea facit, quia præcepit Deus, necesse est, vt credat Deo. hæc Aug. Quæ verba valde notāda sunt, & pro insigni quadam regula retinēda, quoniā iuuant, multum ad intelligentiam multorū aliorum locorum sacræ scripturæ, & valent etiam ad cōfirmationem eorum quæ diximus, in solutione primi argumenti. Et adhuc apertius, huic nostræ solutioni fauet in eodem opere, cap. 14. sic inquiens: Paulus non quālibet fidem, qua in Deo creditur, sed eam salubrē, planeque euāgelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedūt. Et fides, inquit, quæ per dilectionē operatur. Vnde illam fidem, quæ sufficere ad salutē quibusdā videtur ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat: Si habeā omnē fidē, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi autē hæc fidelis charitas operatur, sine dubio bene viuitur. Plenitudo enim legis charitas. Hact. Aug. Alio modo potest respondere prædictæ obiectioni, per vnā insignē regulā & notatu dignissimā, quā pro intelligentia sacræ scripturæ, annotat Radulphus Flauiacensis, vir longe doctissimus in Commēt. super Leuiticū. Dicit enim circa vniuersales enunciationes quę in sacra scriptura reperiuntur, hoc esse summæ considerandū, an in eodē loco aut alibi reperiatur aliqua particularis enunciatio quæ illi vniuersali contradicat. Et si talis inueniatur, dicit vniuersalem illam enunciationē esse intelligendā cū exceptione illius particularis quæ reperta est illi contradicere. Quoniā nisi hoc ita esset interpretandū, necessariū esset fateri multas contradictiones in sacra scriptura reperiri, ꝙ absurdum esset & graue piaculū id confiteri. Vt autē regulā istam notissimā faciā, aliqua ex sacra scriptura proponam exempla, in quibus manifesta reperietur contradictio nisi iuxta istam regulā concilientur. Primo om-

Galat. 5.
1. Cor. 13.

Hest.16. nium illud est notissimũ quod Assuerum dixisse Hester reginæ vxori suæ, sacra scriptura testatur. Non pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. Cum dixit pro omnibus necessario, oportet excipere ipsam Hester, ita vt sit sensus, pro omnibus, præter te. Nam alioqui, minimè constare potest, vt pro omnibus lex constituta sit, & non pro illa. Præterea illud est etiã apertissimum & legitur in libro Iob: Nemo mundus à sorde, nec infans cuius est vnius diei vita super terram. In hac generali locutione, necessario intelligendũ est, includi exceptionẽ Christi saluatoris nostri, & virginis Mariæ matris eius, & aliorũ sanctorũ, quos in vtero matris fuisse sanctificatos, sacra testatur scriptura. Nã si hæc exceptio nõ intelligatur inclusa in illa vniuersali prędicta, necessariũ erit fateri illam vniuersalẽ esse falsam. Hac regula vsus est Paulus interpretans illud Prophetæ, ex psalmo. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nã quia ex illa vniuersali, fortè quis eam male intelligens colligere tentasset Patrem cœlestem se etiã subdidisse pedibus Christi, ad dissoluendũ hanc malam collectionẽ, *1.Cor.15.* in priori ad Corinthios epistola, sic ait: Oportet autẽ illũ regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autẽ inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cũ autẽ dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eũ qui subiecit ei omnia. Ecce vides Prophetã generaliter sine vlla exceptione fuisse locutũ. Paulus tamen docet, in illa vniuersali elocutione necessario intelligi, esse exceptũ id & aliàs constabat cõtradicere illi vniuersali elocutioni. Iuxta hunc modum, ego dico omnes illas vniuersales elocutiones per quas asseritur omnẽ credentẽ esse iustũ, esse intelligendas cum hac exceptione, præter eos qui opera præceptorũ diuinorũ non adimpleuerũt, quoniam de omnibus talibus aperta testimonia & multa sacræ scripturæ dicunt eos non esse iustos nec vitæ æternæ dignos. Nã Paulus ad Ephesios scribens, ait: Hoc enim scitote intelligẽtes, quod omnis fornicator, aut immũdus, aut auarus, quod est idolorũ seruitus, nõ habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo vos sedu-

cat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. hæc vltima verba, apertè videntur esse dicta propter Lutheranos, & alios similis farinæ doctores: Nã ii inanibus verbis seducũt homines docẽtes eos opera non esse necessaria, sed per solam fidem posse iustificari & consequi vitam æternam. De istis iterũ in epistola ad Titum ait: Cõfitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati & increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Et Ioãnes in sua prima canonica ait: Qui dicit se nosse Deum, & mãdata eius non custodit, mendax est. Denique Saluator noster, homini petẽti ab eo quibus factis posset vitam æternã habere, respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ex quibus constat eos qui mandata Dei non custodiũt, non intrare in vitam æternam, & per consequens non esse iustos. Omnes igitur isti quos testimonio Christi & Apostolorũ, constat esse exclusos à vita æterna, sunt intelligendi excepti in illis vniuersalibus enunciationibus per quas promittitur omni credenti vita æterna, aut iustificatio. Potest adhuc tertia dari responsio prædictæ obiectioni, & quidem non contemnenda, cũ sit literæ conuenientissima. Dico igitur, illis vniuersales ennunciationes sic esse interpretandas vt non ad singula quæ individua referãtur, sed ad singula genera ipsorum individuorum. Et hoc est quod sub aliis verbis recentes dialectici dicunt esse distributionem non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum. Et hunc modum elocutionis esse frequenter vsitatum in sacris literis, nemo est qui negare audeat nisi forteè qui in illis non est versatus aut illas non intelligit. Manifestum siquidem est illud, quod Propheta regius de Christo saluatore ait: Adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Multi sunt certè hodie reges, qui Christum non adorant, & multæ gentes quæ non seruiunt ei. Attamen ex omni populo & ex omni natione aliqui reges adorauerunt Christũ aut aliquando adorabunt, & aliquæ gentes ex omni natione seruient ei. Iuxta eũdem modũ interpretãdum est, id quod idem Proph. in alio Psal. ait: Omnes gẽtes quascũque

Ephe. 5.

Tit. 1.

1. Ioan. 2.

Matt. 19.

Psal. 17.

Psal. 85.

feciſti venient & adorabunt coram te domine. Et ne in ſolo veteri teſtamento hæc locutionis phraſis haberi dicatur, profero exemplum ex nouo teſtamento. In parabola regis qui fecit nuptias filio ſuo, dicit Rex miniſtrꝭ ſuo. Voca omnes quotquot inueneris. Cuius præcepto reſpondet idem miniſter: Factum eſt vt iuſſiſti. At certũ eſt nõ omnes veniſſe ad fidẽ Chriſti, quæ nomine nuptiarũ eo loco ſignificata eſt, ſed ex omni gente & ex omni natione aliqui ad fidẽ Chriſti venerunt aut ſaltẽ venient. Iuxta hunc modum, nos dicimus interpretandum eſſe Paulum, cum dixit: Iuſtitia autem Dei per fidẽ Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum, ita vt intelligamus non ſingulos quoſque credentes eſſe iuſtos, ſed quod ex omni gẽte & omni natione aliqui credẽtes iuſtificentur, ita vt nõ ſolũ Iudæi credentes ſed etiã Gẽtiles poſſint iuſtificari. Et hunc eſſe verum & germanũ literæ ſenſum ipſa Pauli verba apertè cõuincũt. Nã poſt illa verba cõtinuo Paulus adiecit. Nõ enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei, & infra: An Iudæorũ Deus tantũ? nónne & Gentiũ? imò & Gentiũ. Putabãt quidem Iudæi, ſolos eos eſſe corã Deos iuſtos, & gentes non eſſe capaces gratiæ diuinæ, & ideo ad cõprimendam hanc illorum arogantiam, dixit iuſtitiam Dei eſſe in omnes & ſuper omnes, hoc eſt nõ ſolum in Iudæos, ſed etiam in Gentes. Sexto nobis obiiciũt teſtimonia aliquorum ſanctorũ virorũ qui videntur dicere, ſolam fidem ſine operibus iuſtificare: ex quibus eſt Bernardus ſermone. 22. ſuper Cãtica. Theophyla. in Cõmentariis ſuper nonum caput Epiſt. Pauli ad Romanos, Leo papa in quodã ſermone de Epiphan. Hilarius canone. 9. ſuper Matthæũ, & fortè aliqui alij qui mihi nũc memoriæ nõ occurrũt. Sed nullus iſtorum nec quiuis alius ab Eccleſia probatus dixit vnquã fidem ſolã ſine operibus ſemper iuſtificare. Dixerũt quidem, vt ingenue fatear, fidem ſolam iuſtificare, ſed non fidem ſolã ſine operibus, quoniam magnum eſt diſcrimen inter hæc duo. Nam cum illi dicunt fidem ſolam iuſtificare. Per illã dictionem excluſiuam, ſola, non reiiciunt opera, ſed omnes

Matt. 22.

Roma. 3.

alias sectas, quæ nō cōueniunt cum fide Christi, in quibus non est salus, nec iustificatio. Cum ergo dicitur. Sola fides iustificat, tantū valet, ac si diceretur: In nulla secta est iustitia nisi in sola fide Christi. Fuit enim olim hæresis quædam dicens: Omnē hominē in lege sua bene viuentē posse saluari, siue Iudæus ille sit, siue Sarracenus, siue Paganus, de qua hæresi infra disputabimus in titulo de Leg. Vt autē hūc errorē sancti reiiciāt, dicere solēt, fidem solā iustificare, quod idem est, ac si diceretur, extra fidē catholicam non esse veram iustitiam. Et ad cōfirmationem huius intelligētiæ profero vnum exemplū ex Bulla Martini papæ, huius nominis quinti per quā dānantur errores Ioānis Vvicleph, & Ioannis Huss, in qua post dānationem istorū hæreticorum hæc verba habentur: Cū reliquis verò huiusmodi secta dānabili quomodolibet infectis, qui post competentem monitionem, ac frequentem exhortationē qua pie erga eos, spe correctionis, & emēdationis, ac ad melioris vitæ frugem conuersionis, vsum est à prædictis erroribus, & secta noluerint resipiscere, & ad gremium, vnitatémque sanctæ matris ecclesiæ, ac fidem catholicā, quæ sola saluare potest, sine qua nulli verè salutis subsidium contingit, plene recognoscere, & cōfiteri, iustitiæ seueritas, prout facti poposcerit qualitas, dulcore misericordiæ, tēperetur. hactenus ex Bula Martini. In qua, vt ex illius contextu apertè constat, solā fidem saluare, idem est quod Paulus alibi dixit, sine fide impossibile est placere Deo. Per illā igitur excluſiuā tantummodo excluduntur aliæ sectæ & non opera, nisi tātum illa, quæ fuerūt facta ante fidem, quoniā hæc nullomodo iustificāt, neque illis aliquo modo tribuitur iustitia, quāuis aliquod eorū, videlicet pœnitentia, sit necessarium ad salutem. Et in confirmationē huius est, quod Augustinus ait in libro de spiritu, & litera capite 26. Sic intelligēdū est, inquit ille, factores legis, iustificabuntur, vt sciamus, eos aliter non esse factores legis, nisi iustificentur vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat. hæc Augustinus, Possunt'adhuc illa verba, solas fides iustificat, alium sensum ha-

Martinus quintus.

Augustinus.

bere,& verè catholicum, ita vt de illa dictio excluſiua excludat opera, verum non omnia, ſed ea quæ præcedunt fidem,& hoc vniuerſaliter verum eſt,quia etſi illa,vt diximus,aliquando ſint neceſſaria, nunquã tamẽ illis imputatur iuſtificatio. Poteſt etiam intelligi vt excludat opera ſequẽtia fidẽ,ſed tunc non eſt vniuerſaliter accipiẽda illa excluſiua,ita vt ſemper ſolã fidem iuſtificare intelligatur,ſed particulariter intelligendum eſt,ſolã fidem ſine opere externo illam ſubſequente aliquando iuſtificare hominẽ,quando videlicet poſt fidẽ ſuſceptã non occurret tẽpus,in quo aliquod opus exterius homo operari deberet: Et quod hæc ſit vera illorũ verborum intelligẽtia cõſtat ex beato Chryſoſtomo in Homilia de fide & lege naturæ,vbi interpretans illud Prophetæ. Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. hæc ait. Oportet igitur ante opera lucere fidẽ & fide pediſſequa eſſe opera vt nequis fidem propter ſterilitatem, & neque opera propter incredulitatẽ vituperet. Eſto igitur oliua fructifera,ſed in domo Dei. Interpretandum enim eſt de operibus eſſe oliuã fructiferã, de fide autẽ eſſe in domo Dei. Et aliquius interiectis iterum ait: Non oportet quidem nudam ab operibus eſſe fidẽ, vt nõ vituperetur: verumtamen, ſublimior eſt fides quam opera. Et poſt pauca iterũ ait: Ante opera fides primum inducenda eſt: Eum qui operatur opera iuſtitiæ ſine fide,non poſſum probare viuũ fuiſſe. Fidelem autẽ abſque operibus poſſum monſtrare & vixiſſe, & regnum aſſecutum. Nullus ſine fide vitã habuit. Latro autẽ credidit duntaxat, & iuſtificatus eſt à miſericordiſſimo Deo. Atque hic ne mihi dixeris defuiſſe ei tempus quo iuſte viueret,& honeſta faceret opera, Neque enim de hoc contenderim ego, ſed illud vnum aſſeuerarim, quod ſola fides per ſe ſaluum fecerit. Nam ſi ſuperuixiſſet, fideique & operum fuiſſet negligens,à ſalute excidiſſet. Hoc autẽ non quæritur,& agitur, quod & fides per ſeipſam ſaluũ fecerit,opera autem per ſe nullos vnquam operarios iuſtificarunt. hactenus Chryſoſtomus Ex quibus verbis ſatis apertè conſtat ad hũc ſenſum intelligendum eſſe,quod ait: Solã fidem iuſtificare,quod vide-

Chryſoſt.

videlicet aliquando ita cõtingere poteſt, vt puta, quando non occurrit tempus in quo neceſſario eſſet aliquid operaturus, ſicut patet in exemplo illo de latrone qui ſimul cum Chriſto fuit crucifixus. Conſtat etiam quod illa dictio excluſiua, ſola, nõ excludit omnia opera, ſed ſolum externa. Nam aliàs falſum eſſet quod ſola fides ſine charitate aut dilectione Dei poſſet ſaluum facere. Falſum etiam eſſet, quod latro ille, qui propoſitus eſt in exemplum habuerit ſolam fidem, cum cõſtet ex verbis quæ locutus eſt, habuiſſe veram in Chriſto ſpem & illius dilectionẽ & ſuorum peccatorum pœnitentiam. Contra hanc hæreſim non video iam quid mihi reſtet agendum, vt illam radicitus euellam, niſi proferre Eccleſiæ catholicæ definitionem quæ illam aperte cõdemnet. Concilium Tridentinum ſub Paulo tertio celebratum exactiſſimam (vt decebat) pro huius rei examinatione adhibuit (me ibidem præſente) diligentiã, & tandem poſt diutinam diſputationem & examinationem, ſeſſione ſexta, doctrinam, quæ in hoc negocio neceſſario amplectenda eſt, publicauit, quæ à capite tertio decretorum illius ſeſſionis vſque ad finem capitis octaui extenſa, verba ſequẽtia continet. *Concilium Trident.*

Verum & ſi Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, ſed hi duntaxat quibus meritum paſſionis eius communicatur. Nam ſicut re vera, homines niſi ex ſemine Adę propagati naſcerẽtur, non naſcerentur, iniuſti, cũ ea propagatione per ipſum dum accipiuntur, proprium iniuſtitiam contrahant, ita niſi in Chriſto renaſcerentur, nunquam iuſtificarẽtur, cum ea renaſcẽtia, per meritum paſſionis eius, qua iuſti fiũt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio, Apoſtol⁹ gratias nos *Col. 1.* ſemper agere hortatur patri qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum, in lumine, & eripuit de poteſtate tenebrarum, tranſtulítque in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem & remiſſionẽ peccatorũ. Quibus verbis iuſtificationis impij deſcriptio inſinuatur, vt ſit tranſlatio ab eo ſtatu, in quo homo naſcitur filius primi Adæ, in ſtatum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per ſecundum Adam Ieſum Chriſtum ſal *Ioan. 3.*

uatorem nostrũ. Quæ quidem translatio, post euangelium promulgatũ, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Declarat præterea ipsius institificationis exordium, in adultis à dei, per Christum Iesum, præueniente gratia sumendũ esse, hoc est, ab eius vocatione, qua nullus eorum existẽtibus meritis, vocantur, vti qui per peccata à Deo aduersi erãt, per eius existentẽ, atque adiuuantem gratiam, ad cõuertendum se ad suam ipsorum iustificationem, eidem gratiæ libere assentiẽdo, & cooperando, disponantur, ita vt tangẽte Deo cor hominis per spiritus sancti illuminationẽ, neque homo ipse nihil omnino agat inspirationẽ illam recipiẽs, quippe qui illam & abiicere potest, neq; tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiã corã illo, libera sua voluntate possit. Vnde in sacris literis cũ dicitur, cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cũ respondemus, cõuerte nos domine ad te, & cõuertemur, Dei nos gratia præueniri cõfitemur. Disponũtur autem ad ipsam iustitiã, dum excitati diuina gratia & adiuti, fidẽ ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, credẽtes vera esse quæ diuinitus reuelata & promissa sunt, atq; illud in primis, à Deo iustificari impiũ per gratiam eius, per redẽptionem quæ est in Christo Iesu, & dum peccatores se esse intelligẽtes, à diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam, se cõuertendo, in spem erigũtur, fidentes Deum sibi, propter Christum, propitiũ fore, illúmque tanquam omnis iustitiæ fontem, diligere incipiunt. Ac propterea mouẽtur aduersus peccata, per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam pœnitẽtiam, quam ante baptismũ agi oportet. Denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mãdata. De hac dispositione scriptum est. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Et, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et, Timor domini expellit peccatum. Et, Pœnitẽtiam agite, & baptizetur

Zach.1. *Thren.5.*

Hebr.11. *Matt.9.* *Eccles.1.* *Act.2.* *Matt.28.*

vnusquisque vestrum, in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donũ spiritus sancti. Et, Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare quæcunq; mandaui vobis. Denique, Præparate corda vestra domino. Hanc dispositionem seu præparationẽ iustificatio ipsa cõsequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, & nouatio interioris hominis per volũtariam susceptionem gratiæ, vt sit hæres secundũ spem vitæ æternę. Huius iustificationis causæ sunt, finalis quidam, gloria Dei & Christi, ac vita æterna, efficiens verò, misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signãs & vngens spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Meritoria autem, dilectissimus vnigenitus filius suus dominus noster Iesus Christus, qui cũ essemus inimici, propter nimiam charitatẽ qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo patri satisfecit. Instrumẽtalis, item sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei, sine qua nulli vnquam cõtigit iustificatio. Demum vnica formalis est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua, videlicet ab eo donati renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiã in nobis recipientes vnusquisque suam secundũ mensuram, quam spiritus sanctus partitur, singulis prout vult, & secundum propriam cuiusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi cõmunicantur. Id tamen in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito per spiritũ sanctum, charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur atque ipsis inhæret, vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorũ hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat & charitas, neque vnit perfectè cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit, qua ra- *1. Reg 7.*

Iacob. 2. tione, veriſſimè dicitur, fidem ſine operibus mortuam
Galat. 5. & ociosam eſſe. Et in Chriſto Ieſu, neque circunciſionem aliquid valere, neque præputium, ſed fidem, quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptiſmi ſacramentum, ex Apoſtolorum traditione cathecumeni petunt, quum petunt fidem vitam æternam præſtantē, quam ſine ſpe, in charitate, fides præſtare non poteſt. Vnde & ſtatim verbum Chriſti audiūt: Si vis ad vitam ingredi ſerua mādata. Itaque veram & Chriſtianam iuſtitiam accipientes eam, ceu primam ſtolam, pro illa quam Adam ſua inobediētia ſibi & nobis perdidit, per Chriſtum Ieſum illis donatam, candidam, & immaculatam, iubentur ſtatim renati conſeruari, vt eam perferant ante tribunal Domini noſtri Ieſu Chriſti, & habeant vitam æternam. Cum verò Apoſtolus dicit iuſtificari hominem per fidem & gratis, ea verba in eo ſenſu intelligēda ſunt, quem perpetuus Eccleſiæ catholicæ conſenſus tenuit & expreſſit, vt ſcilicet, per fidem ideo iuſtificari dicamur, quia fides eſt humanæ ſalutis initiū, fundamentum & radix omnis iuſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo, & ad filiorum eius conſortium peruenire. Gratis autem iuſtificari ideo dicamur,
Rom. 6. quia nihil eorum quæ iuſtificationem præcedunt, ſiue fides, ſiue opera ipſam iuſtificationis gratiam promerentur. Si enim gratia eſt, iam non ex operibus, alioquin (vt idem Apoſtolus inquit) gratia iam non eſt gratia. Et poſt datam hāc doctrinam de iuſtificatione, ne quis contra eam docere aut loqui auderet, Canones aliquot adiecit. Canō nonus eſt iſte, ſi quis dixerit ſola fide impiū iuſtificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iuſtificationem conſequendam cooperetur, & nulla ex parte neceſſe eſſe eum ſuæ voluntatis motu præparari atque diſponi, Anathema ſit. Et canone duodecimo iterum ait: Si quis dixerit, fidem iuſtificantem nihil aliud eſſe quàm fiduciam diuinæ miſericordiæ peccata remittentis propter Chriſtum, vel eam fiduciam ſolam eſſe, qua iuſtificamur, Anathema ſit. hactenus cōcilium Tridētinum. Sed hanc concilij definitionem Caluinus irridet, & in illam debacchatur, propterea quòd decla-

rauit, ideò Paulum dixisse hominem iustificari per fidem, quia fides est initium iustificationis. Dolet enim Caluinus quòd tam modicum tribuerit fidei conciliũ, vt dixerit illam esse initium, & non complementum, sed non est iustum vt propter hoc debacchetur in sanctam Synodum, quasi propter doctrinã nouam & nunquam auditam. Nam Ambrosius sermone vigesimo super Psalmum cẽtesimum decimumoctauum interpretans versum illum. Principium verborum tuorum veritas, ait: Fides principium Christiani est, plenitudo autem Christiani iustitia. Augustinus epist. 105. quæ est ad Sixtum presbyterũ, hæc ait: Restat igitur vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initiũ, propter quod dicitur ad Ecclesiam in Cantico canticorum. Venies & pertransies ab initio fidei, non humano quo isti extolluntur tribuamur arbitrio, nec vllis præcedẽtibus meritis quoniã inde incipiunt bona quæcunque sunt merita, sed gratuitũ donum Dei esse fateamur, si gratiam veram. i. sine meritis cogitamus. Hæc Augustinus, qui etiam dicit fidem esse initium iustificationis, & nõ plenam iustificationem. hæc ille. Attẽdat hos Caluinus & doleat propter temeritatẽ suam, quia sanctæ Synodo maledixit. Deinde, concilium non dixit esse solum initium iustificationis, sed etiam radicem, & fundamentum. At radix fructus arboris germinat, & fundamentum iuuat ad complẽdam domum vsque ad fastigium. Aduersus hanc hæresim scripsit olim B. Augustinus librum qui inscribitur de fide & operibus. Scripsere multi alij hoc nostro seculo contra Lutheranos, videlicet Thomas de Vio, Cardinalis Caietanus, Iacobus Hochstratus, Iodocus Clichthouæus in illo opere quod fecit pro assertione veritatum definitarum in cõcilio Senonensi, Ambrosius Catharinus, & his omnibus prolixius Albertus Pighius in controuersiis suis.

TErtia hæresis est, quæ docet fidẽ amitti per quodliber peccatum mortale. Huius hæresis inuentor est etiam Lutherus, quoniam hæc hæresis necessario sequitur ex proxime præcedenti. Nam si sola fides vt Lutherus ait, iustificat, ergo omnis fidelis est iustus, *Lutherus.*

& inde vlterius etiam necessario sequitur, vt nullus qui non est iustus, sit fidelis. Putat enim Lutherus ex fide necessario nasci charitatem, & tantam esse fidei, & charitatis connexionem, vt altera sine altera esse non possit. Verba enim Lutheri in libro de decem præceptis sunt ista: In nullo alio melius deprehēditur fides, quàm in operibus charitatis, dicente Domino, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et in libro de libertate Christiana, iterum ait: Deus pater in fide omnia posuit, vt siquis hanc habuerit, omnia habeat. hæc Lutherus. Huic Lutheri sententiæ consenserunt quotquot Lutherano nomine cēsentur. Nam Philippus Melancthon, in suis locis communibus, titulo de bonis operibus, hæc ait: Item qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent vitio sis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim quærit remissionem peccatorum, non delectatur peccatis. hæc Philippus. Quidam Ioannes Spangebergus in sua Margarita Theologica, quæstione. 5. agens de prima causa bonorum operum, hæc ait: Non potest fides existere cum mala conscientia, quia fides est fiducia, quod Deus sit pro nobis propitius, mala conscientia iudicat contrarium. Item qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. hæc ille. Caluinus in quarto libro de institutione religionis, irridet distinctionem fidei quæ à Theologis scholasticis dari solet per formatam, & informem, & dicit illam esse nugatoriā, putridam, & insulsam, quoniam putat nullā esse fidem quæ non sit formata per charitatem, & scribens cōtra decretum concilij Tridentini de institificatione impij quod proxime in præcedenti hæresi citauimus, dicit fidem charitate vacuam, esse somniū, & inane hominis figmentum, & nihilo magis fidem posse à charitate separari, quā Christiani à spiritu suo. Hæc Lutheranorum omnium sententia conuincitur esse hæretica fortissimis rationibus, & apertissimis sacræ scripturæ testimoniis. Primò quidem ratione naturali cōstat, nullam rem pendere necessario ex aliquo, quod sit posterius illa, quoniam alias necessario eueniret, i-

Ioan. 13.

Philippus Melācthō.

Ioannes Spangebergus.

idem simul esse & non esse, quod ratio naturalis abhorret. Nam id quod pendet ex alio, cōstat sine illo esse nō posse, alioqui non penderet ab illo. Si autē illud, à quo pendet, posterius est illo, ante existentiā illius posterioris esse non poterit: si ante existentiā illius esse non potest, ergo non est prius illo. Manifeste igitur conuincitur effici non posse, vt id quod prius est, requirat ad sui existentiā, aliud quod posterius est tēpore. Ratio ergo naturalis hoc docet, vt id, quod prius est posit esse sine alio posteriore, non autem è cōtrario, vt id, quod posterius est tempore posit esse sine re priori, à qua dependet. Vt autem rem hanc apertiorem faciā, vno manifestissimo exēplo declarare volo. Partes essentiales ex quibus totus homo cōponitur, & à quibus homo ipse ad sui existentiā pēdet, videlicet corpus, & anima, priores sunt ipso homine, & inde euenit, vt homo quia posterior est illis, non posit esse sine corpore & anima, corpus verò & anima, quia priores sunt, possunt esse sine ipso homine, prout contingit post mortē hominis, quando partes illæ separatæ manent, & iam tūc homo non est. Inter operationes animę, quæ sunt intelligere, & velle aut nolle, omnes Philosophi & Theologi concordi animo semper hactenus docuerunt, hūc esse ordinem necessarium, vt prior sit intellectio, quā volitio aut nolitio, & hinc euenit, vt nō posit esse nolitio, aut volitio sine cognitione præcedēti, iuxta vulgatā Aug. sententiā, voluntas non fertur in cognitum. Et iterum: Nihil volitum nisi præcognitū. Cognitio autem quia prior, potest esse sine volitione aut nolitione sequēti. Et hoc nō solum verū, est de cognitione apprehensiua, sed etiam de iudicatiua, per quam iudicamus, aliquid esse faciendum, vel fugiendum, prout contingit in illis qui bene nosciunt, & male operantur. Ex his omnibus apertè conuincitur, fidem posse esse sine charitate, quoniam fides pertinet ad intellectum, & proprius actus fidei, est operatio intellectus, charitas autem pertinet ad voluntatem: & actus charitatis, qui est dilectio, est operatio voluntatis. Fortè Lutherani negabunt, fidem esse opus intellectus, propterea quod illi dicunt fidem

esse fiduciam, se hoc falsum esse, in præcedenti hæresi
Heb.11. conuicimus per illud Pauli, credere oportet accedentē ad Deum, quia est: & per illud eiusdē, fide intelligimus aptata esse secula. At, credere Deum esse, & intelligere aptata esse secula, nō pertinet ad fiduciā, nec est operatio volūtatis, sed intellectus: Fides ergo illa, de qua Paulus illo loco disserit, potest esse sine charitate, & dilectione Dei, sicut actus intellectus sine actu voluntatis. Præterea manifestū est, hanc esse voluntatis nostræ potestatē, vt possit contra iudiciū conscientiæ aliquid agere, quoniā alias non esset libera, si intellectus per iudicium suū posset cogere illam. Cùm igitur fides sit tantum credulitas, & assensus intellectus quo sibi persuadet vera esse omnia quæ sunt credenda, conuincitur, vt stante hoc iudicio voluntas possit, etiā reclamante conscientia, aliquid operari, quod si eueniat, prout quotidie euenire conspicimus, tūc manifestum est contigisse id de quo disputamus, fidem videlicet posse esse sine charitate, & per consequens stare simul cum peccato mor-
Lutherus. tali. Sed huic argumentationi Lutherus respondet negans contingere posse, vt qui fidē semel susciperit, possit aliquid reclamante conscientia agere. Nam in sermone quodā de Anabaptistis hæc verba refert: Qui fidem retinet, non potest contra conscientiam agere, hæc ille. Ecce quales sunt isti hæretici, & quā perfrictæ frontis, vt nō vereātur manifestissima quæque negare, quando illorū sententiæ non conueniunt. Fortè Lutherus iam tunc habebat tam excæcatam, & abruptam & præcipitem conscientiam, vt quidquid ageret, semper putaret, id sibi licere, & propterea ex se æstimauit aliorum omnium conscientiam, & dixit neminem posse contra cōscientiam agere. Sed esto, dicat quod libuerit, scriptura tamen sacra apertè arguit illum esse in hac parte mendacem. Primo igitur manifestè conuincit illū quod in
Iob.34. libro Iob dicitur: Quasi impios percusserit eos in loco videntiū, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Quid quæso Luthere est de industria recedere à Deo nihil reclamante conscientia aliquid quod malū est, & deo ingratum agere? Si autem hanc interpretationem, quæ

tam manifesta est, & literæ tam apertè germana, reiicere non erubescis, beatũ Gregoriũ profero in testimonium huius interpretationis, qui in moralibus suis præ dicta verba interpretans, hæc ait: Ex industria peccaue runt ij de quibus ipse per se magister dicebat: Si nõ ve nissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem nõ habent de peccato suo. Et paulò post: Et viderunt & oderũt me & patrẽ meum. Aliud est enim bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem, sicut aliud est præcipitatione, aliud delibera tione peccare, sæpe enim peccatum præcipitatione cõmittitur, quod tamen cõcilio & liberatione damnatur. Ex infirmitate enim plerunque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio verò peccare, est bonũ, nec facere nec amare. hæc Gregorius. Ex cuius verbis constat quod peccare de industria est peccare cum scientia & cognitione peccati. Illud etiã est manifestum, quod Saluator noster apud Lucã ait: Seruus *Luc. 12.* qui nouit voluntatem domini sui, & nõ se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Et Iacobus apostolus ait: Scienti bonum facere & *Iaco. 4.* non facienti, peccatum est illi. Ecce Christum saluatorem nostrum, & Apostolũ eius Iacobum testantes, esse aliquos habentes fidem, qui tamen contra conscientiã agunt. Sed fortè Lutherus & illius sectatores, vt sunt effrontes & pertinaces, negabunt illa Christi & aposto li eius verba esse intelligenda de scientibus bonũ per fidem veram, sed solum intelligi dicent de illis qui per rationem naturalem absque fide bonũ agnoscũt. Huic sententiæ apertè contradicit Beda, qui prædicta Iacobi *Beda.* verba interpretans, docet illa de fidelibus intelligi, sic inquiens: Per totum huius epistolæ textum beatus Iacobus ostendit, quòd hi quibus scripsit, scientiam boni faciendi habebant, simul & fidem rectam didicerãt, ita vt & aliis se magistros fieri posse præsumerẽt, nec tamẽ operum perfectionem, neque mentis humiliatem, neque continentiam adhuc sermonis erant adepti. Vnde illos modo inter alia increpationis & exhortationis verba non minimũ terret in eo, quod scientẽ bona fa-

cere & non facientem quæ nouit, maius dicitur habere peccatū quam illū qui ignorāter delinquit. Tametsi nec ille prorsus à reatu liber esse possit qui nescies erravit, cū ipsa boni ignorantia non parū sit malū. Hinc etenim dominus ait: Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autē non cognouit, & fecit digna, plagis vapulabit paucis. hæc Beda. Qui satis apertè indicat illa Apostoli verba non solum esse intelligenda de eo qui per solam rationem naturalē absque fide cognoscit bona quæ agenda sunt, sed etiā de illo, qui nouit bonum per veram fidem. Nec opus est pro hac re multum morari cùm apertum sit per illam sententiam totam arbitrij nostri potestatem tolli, quoniā si is qui bonum nouit, etiam per fidem, non potest contra conscientiam agere, inde manifestè sequitur voluntatem cogi per iudiciū intellectus. Rursum, si per omne peccatum mortale amitteretur fides, sequeretur omnē qui peccato mortali est infectus, præsertim si in illo pertinaciter perseuerat, esse hæreticum, hoc autem fateri esset nimium absurdū. Nam inde vlterius sequeretur, omnem illum, qui mortaliter peccat, errare circa quemlibet articulum fidei, quia cum non pateat ratio, quare potius in vno articulo quā in altero erret, necessarium est fateri, illū aut in nullo, aut in omni articulo errare. Sed de hoc nolo amplius desputare quoniā inferius in titulo de hæretico, hæresi tertia aliquid in speciali contra hunc errorē dicemus. Præter has omnes vrgentissimas rationes, quibus apertè probatur fidē non amitti per quodlibet peccatū mortale, extant adhuc multa sacræ scripturæ testimonia, quæ id multo fortius probāt. Et primū omniū illud est manifestū, ꝙ dominus apud Mat. ait: Nō omnis qui dicit mihi: Domine Domine intrabit in regnū cœlorū, sed qui facit volūtatē patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnū cœlorū. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dęmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam noui vos, discedite

à me omnes qui operamini iniquitatē. Ecce vides istos quibus Christus loquebatur, fuisse in peccato mortali, quoniā repelluntur à regno dei, à quo nullus vnquam sine peccato mortali repulsus est. At isti fic à Deo repul si fidem habebant, quia Christum confitebantur domi num, in cuius nomine prophetabāt, & dęmonia eiicie-bant, virtutesque faciebāt multas. Et hūc esse verū illo-rum Christi verborū sensum in proximè præcedēti hę-resi probauimus testimoniis Theophylacti, Hieryony-mi, Basilij. Illa etiā parabola de decē virginibus à Sal-uatore nostro apud Matthæū proposita apertissimum *Matth.25.*
etiā præbet nobis de hac re testimoniū. Nam vox illa quinque fatuarū virginū, Domine, Domine aperi no-bis, apertè demonstrat illas habere fidem. Quod autem caruerint charitate, vel ex eo constat ꝙ clausa est illis ianua: & etiā ex illo quod sponsus dixit illis, nescio vos. Et certe ex hac parabola Chrysostomus Homilia. 54. *Chrysost.*
supes Mattheæū colligit fidē non amitti per quodlibet peccatū mortale, & virgines illas in hoc fuisse deceptas quod putarunt fidē solā sine operibus satis esse ad iusti-ficationē. Præterea Saluator noster apud Ioannē fide-les de sua fide cōmendans, dixit: Dedit eis potestatē fi-lios dei fieri iis qui credunt in nomine eius. Attendite obsecro Lutherani & considerate quid Saluator noster dixerit. Non enim dixit, illos qui credunt in nomine *Ioan.1.*
eius, esse statim filios dei, sed dixit eos habere potesta-tem, vt possent fieri filij dei. Per quæ verba docuit fidē esse initium adoptionis in filiū, non autē perfectā ado-ptionem per fidē. Rursum illa parabola regis facientis nuptias filio suo hoc ipsum apertissimè demonstrat. Nam in illo nuptiarum conuiuio, fuit quidā non indu- *Matt.22.*
tus veste nuptiali, quem rex ipse reprehendit, propterea quod sine veste nuptiali nuptias intrauerit, & præcepit rex ministris suis, vt ligatis manibus & pedibus eius mitterent illū in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentiū. Hanc parabolā interpretans Theophy- *Theoph.*
lactus super Matthæū, ait: Ingressus ad nuptias sine di-iudicatione fidei. Gratia enim sola omnes vocati su-mus, tā boni quā mali: at vita eorum qui ingressi fue-

rint, post hac non indisquisita erit, sed examen valde magnum faciet rex eorum, qui post ingressum in sordido habitu inuenientur. Horreamus igitur cogitãtes quia nisi quis vitã habeat puram, nihil ei proderit nuda fides: non solũ enim è nuptiis eiicitur sed in ignẽ mittitur. hæc Theophylactus. Eidem sententiæ subscribit beatus Gregorius in Homilia super illam partẽ euangelii apud Matthæũ, vbi hæc parabola narratur. Si vestem nuptialẽ (inquit Gregorius) baptisma vel fidem dicimus, quis sine baptismate & fide has nuptias intrabit? Quid ergo debemus intelligere per vestẽ nuptialẽ, nisi charitatẽ? Intrat enim ad nuptias, sed cũ veste nuptiali nõ intrat, qui in sancta Ecclesia fidẽ habet, sed charitatẽ non habet. Et aliquibus interpositis iterũ ait: Mirandum est valde quod hunc amicũ vocat dominus, & reprobat, ac si apertius dicat, amice, & non amice Amice per fidẽ, & non amice per operationẽ seu charitatẽ. hæc Gregorius. Eidem interpretationi fauet Hieronymus in Cõmentariis super Matthæũ, hæc dicẽs: Vestis nuptialis, præcepta sunt Domini, & opera quæ cõplentur, ex lege & euãgelio, nouique hominis efficiũt vestimentũ, pannis autẽ veteribus, & laceris, quicũque sunt obsiti, quos ex illo veteri Adã, velut hereditarios habẽt, iis dicit Dominus illud, ꝙ & huic euangelico: Amice quomodo huc intrasti non habens vestẽ nuptialẽ? hæc Hieronymus. Ecce iam produxi trium sanctissimorũ, perinde ac doctissimorũ virorũ cõcors testimoniũ, qui omnes docẽt fidẽ sine charitate & sine bonis operibus consistere posse. Nã dicunt ingressum ad nuptias fieri per fidẽ, & vestẽ nuptialẽ esse charitatẽ, sine qua, vt ex euangelio constat, aliqui intrant ad nuptias. Præterea hæc sententia confirmatur testimonio Ioannis Euangelistę dicentis: Ex principibus multi crediderũt in eũ, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt ex Synagoga nõ eiicerẽtur, dilexerunt enim gloriã hominum magis quã gloriam Dei. Ex his verbis constat illos de quibus Euangelista loquitur, fidem habuisse, non charitatem, quia cùm recte credidissent, timore Pharisæorum pertertiti non audebant ore confiteri. Et ne ali-

Grego.

Hierony.

Ioan. 12.

quis hãc noſtram interpretationem velut à literâ alienã reiicere audeat, profero in teſtimonium illius Bedã qui in Commentariis ſuper Ioannem prędicta verba interpretans, hæc ait: Loquente Domino Ieſu Chriſto apud Iudæos & tanta miraculorum ſigna faciẽte, quidã crediderunt prædeſtinati in vitam æternã, quos etiam vocauit oues ſuas. Quidam verò nõ crediderunt, nec potuerant credere, eo quòd occulto, nec tamen iniuſto iudicio Dei fuerãt excæcati. Alij verò palam credentes, & cum ramis palmarũ occurrẽtes: alij verò occultè credẽtes, ſed propter Phariſæos non confitentes, quos Euangeliſta notauit, cum dixit: Dilexerũt gloriam hominũ magis quàm gloriam Dei. Gloria Dei eſt publicè cõfiteri Chriſtũ, ſicut martyres ſancti fecerũt, de quibus alio loco ipſe Dominus ait: Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego eũ coram patre meo. hæc Beda. Rurſum Paulus in priore ad Corinthios Epiſtola eidem ſententiæ fauet, hæc inquiens: Si habuero omnem fidem ita vt montes transferã, charitatem autem nõ habuero, nihil ſum. In quibus verbis apertiſsimè Paulus docet fidem poſſe ſine charitate cõſiſtere. Lutherani tamen videntes ſe horũ verborũ pondere premi, verba illa in aliũ ſenſum detorquent, dicentes: Paulum dixiſſe nõ id quod fieri poterat, ſed ex impoſsibili quodam ſubpoſito argumẽtatũ eſſe. Itaque rem plus iuſto exaggerare volens vt oſtenderet charitatem etiam eſſe neceſſariã ad iuſtificationem, dedit ſed nõ conceſsit, vt Dialectici argumentãtes dicere ſolent, dato & nõ admiſſo, quod fides ſine charitate eſſet, tunc ſine ea homo non iuſtificatur. Sed hæc illorum interpretatio omniũ ſanctorũ doctrinæ cõtradicit, quia omnes ſacri doctores Pauli interpretes dicũt Paulum non per exaggerationem loquutũ fuiſſe ex præſuppoſitione alicuius impoſsibilis, ſed dixiſſe id quod fieri poteſt & quotidie euenit. Nam Haymo in Commentariis ſuper Paulũ prædicta Pauli verba interpretãs, hæc ait: Si habuero omnem fidem, id eſt, perfectam & integram quæ à Domino grano ſinapis comparatur, non propter modicitatem ſed propter feruorem: quia tritum, manife-

Beda.

Matt. 10.

1. Cor. 13.

ſtat cuius ſit vigoris, ſic & fides trita aduerſitatibus, oſtēdit cuius ſit fortitudinis. Ita vt montes transferam, de loco ad locum, vel dęmones à patientibus eiiciā. Si charitatem, id eſt, ſi dilectionem Dei & proximi nō habuero, nihil ſum, id eſt, nihil vtilitatis mihi præſtabit. Intelligitur quod quidam Corinthiorum per inuocationem Dei hoc agebant, & propterea quaſi perfectos ſe putabant. Sed exhortatur ad id quod eſt præcipuum id eſt, ad charitatē. hęc ille. Ex cuius verbis conſtat Paulum nō loquutū fuiſſe de eo quod impoſsibile erat, ſed de eo quod apud Corinthios contingere videbat. An-

Anſelmus ſelmus in Commentariis ſuper Paulū prædicta Pauli verba interpretās eidē ſentētiæ fauet, ſic dicens: Saluator dixerat fidē quæ fuerit ſicut granū ſinapis, montes poſſe transferre, & nūc Apoſtolus dicit, omnē fidem eſſe, quæ montes trāsferat. Vnde intelligitur perfectam eſſe fidem quæ grano ſinapis comparatur, & hoc non propter exiguitatem, ſed propter integritatem dictum eſſe: Sed fides ſine charitate nihil valet ad ſalutē, quia & dæmones habēt huiuſmodi fidē. hæc Anſelmus: Qui ſatis apertè docet ex teſtimonio Pauli fidē non qualēcunque ſed perfectā, hoc eſt integrā poſſe conſiſtere ſine charitate. Deinde Iacobus Apoſtolus hāc noſtrā ſentētiam multis apertiſsimisque verbis docet: Quid proderit (inquit Iacobus) fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autē non habeat? nūquid poterit fides ſaluare eū? Et paucis interpoſitis ſubdit: Fides ſi nō habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Lutherus, qui, vt diximus, fuit primus huius hæreſis author, vidēs prædicta

Iacob. 2. Iacobi verba ſuam prorſus deſtruere ſentētiam, ad hoc commune hæreticorū aſylum confugit, vt negaret Epiſtolā illam eſſe beati Iacobi, & diceret illam indignā eſſe vt illius teſtimonio quis vtatur ad aliquod dogma catholicū cōprobandum. Sed cōtra hanc ſententiā non eſt opus vt nunc pugnemus, quoniā ſupra in libro primo huius operis capite ſecūdo oſtendimus catalogum librorū ſacræ ſcripturæ, qui neceſſario ab omnibus catholicis recipi debet, Poſteriores Lutherani vt Philip-

pus Mulanthon & alij videntes magnā esse demētia & temeritatē velle ex cathalogo librorū sacræ scripturæ aliquē librū reiicere, admittūt Epistolā illā tanquam à beato Iacobo scriptā, sed dicūt verba Iacobi Apostoli nō pugnare cōtra illorum sententiam, quoniā fidem illam quæ sine operibus cōsistit, Iacobus dicit esse mortuā, & inde illi deducunt illam non esse verā fidem, sicut homo mortuus nō est verus homo. Sed nec sic effugient manus nostras, quoniā Iacobus Apostolus nō cōparat fidem ipsam homini viuo, sed solū corpori, quod ab anima accipit vitā, & ita fides vitā suam capit à charitate & operibus eius Sicut enim corpus (inquit Iacobus) sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est Et inde necessario sequitur, vt sicut corpus secluſa anima, quāuis mortuū sit, tamē verū corpus est ita fides secluſa charitate & operib⁹ eius, vera sit fides. Verā fidem dico sed nō viuā, aliud enim est esse viuā, & aliud esse verā, quoniā vera fides opponitur fictæ, aut falsæ fidei: viua autem opponitur mortuæ. Sicut igitur non sunt necessario idem mortua & ficta fides, ita nec ècōtrario sunt necessario idem viua & vera fides, quia potest esse vera, quāuis nō sit viua. Et hāc esse verā verborū Iacobi interpretationem docēt multi doctissimi perinde ac sanctissimi viri. Nā Anselmus in Cōmentariis super Paulū interpretās illud Pauli ad Galatas, fides quæ per charitatē operatur, hęc ait: Sicut enim corpus sine spiritu mortuū est, ita & fides sine operibus mortua est: nec fides veteris testamēti, seruiēs ex timore, sed fides euāgelica faciēs ex charitate opera bona nō expectās tēporalē retributionē, sed videndā perpetuo creatoris faciē. hæc est fides electorū, quæ perducit ad salutē. Nā & dæmones credūt & cōtremiscūt, nō tamen diligūt nec bene operantur. Et ideo fides quæ nō habet charitatem & opera bona fides dæmonū est, non Christianorum. Illa ergo sola fides quæ & charitate flagrat, & bonis operibus insudat valet in Christo Iesu. hæc Anselmus. *Anſelmus*

Exquibus verbis satis apertè constat Iacobum apostolum comparasse fidem ad corpus solum non ad

totum hominẽ integrum, charitatem autem & opera ad ſpiritũ per quem corpus viuificatur. Eidem ſententiæ fauet B. Hieronymus libro ſecundo contra Iouinia-
Hyeron. nũ, ſic inquiens: Fruſtra nobis in eo applaudimus, cu-
Iacob. 4. ius mãdata nõ facimus. Sciẽti bonum & nõ facienti illud, peccatũ eſt. Quomodo corpus ſine ſpiritu mortuũ eſt, ſic & fides ſine operibus mortua eſt. Neque grande putemus vnũ Deũ noſſe, cum & dæmones credãt, & cõtremiſcant. hęc Hieronymus. Eandem ſentẽtiam docet
Bernar. Bernardus ſermone 24. ſuper Cantica, hæc dicẽs: Mors fidei eſt ſeparatio charitatis. Credis in Chriſtum, fac Chriſti opera, vt viuat fides tua. Fidem tuã dilectio animet, probet actio. hæc Bernardus: Qui ſatis aperte docet, vitam fidei eſſe charitatẽ, ſine qua fides mortua eſt. Sicut corpus ſine anima, quæ vita eſt eius, verũ corpus eſt, quãuis mortuũ: ita fides ſine charitate, quæ vita eſt eius, vera fides eſt, quamuis ſit mortua. Et certè ſi reliqua Iacobi apoſtoli verba circũſpiciamus, apertè cõſtabit illum ſentire, fidem ſine operibus, quãquam mortua ſit, verè eſſe fidẽ. Nã dicit fidem illã ſine operibus eſſe ocioſam: Quomodo autẽ poteſt verè ocioſum dici, quod non eſt? Fides ergo quæ verè eſt ocioſa, vera eſt fides. Deinde, idẽ apoſtolus manifeſto exẽplo probat fidẽ poſſe eſſe ſine charite in homine exiſtente in peccato mortali. Tu credis, inquit Iacobus, quod vnus eſt Deus. Bene facis, & dæmones credunt & contremiſcũt. In quibus verbis Apoſtolus fidem illorum, qui charitate & operibus carent, cõparauit fidei dæmonũ. Et ex hoc teſtimonio Iacobi, aliqui ſancti doctores colligunt fidem ſolam non poſſe hominem iuſtificare. Nam Cy-
Cyrillus. rillus libro decimo ſuper Ioannem, capit. octauo hæc ait: Quod fides ad ſalutem non ſufficiat, Chriſti etiam diſcipulus oſtendit, ſcribẽs: Tu credis quia vnus Deus, dæmonia etiam credunt & horreſcũt. Si ergo fides ſola ſufficeret, multitudo dæmonũ perire non poſſet. hęc
Anſel. Cyrillus. Huic cõſonat Anſelmus qui ſuper cap. 31. prioris ad Corinthios epiſt. hæc ait: Fides ſine charitate nihil valet ad ſalutem, quia & dæmones habent huiuſmodi fidem. hæc Anſelmus. Poſtremo contra hanc hæreſim

sim est aperta ecclesiæ catholicæ definitio, quam protulit concilium Tridētinum sub Paulo tertio celebratum, sessione sexta cap. 15 suorum decretorum, cuius verba sunt hæc: Aduersus etiam hominum quorūdam callida ingenia, qui per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium, asserendum est: non modo infidelitate, per quam & ipsa fides amittatur, sed etiam quocūque alio mortali peccato quamuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam amitti, diuinæ legis doctrinam defendendo, quæ à regno Dei, nō solum infideles excludit, sed & fideles quoque fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, cæterósque omnes, qui lethalia committunt peccata, à quibus cum diuinæ gratiæ adiumēto abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur. Post datam hanc doctrinam, ne quis contra illam loqui auderet, canonem latæ sententię protulit, qui vigesimus octauus est in ordine, cuius verba sunt hæc: Si quis dixerit, amissa per peccatū gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidē, licet non sit viua, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit. hactenus concilium Tridentinum. Sed hanc concilij definitionem irridet Caluinus: propterea quod concilium dixit fidem quæ sine charitate habetur esse veram fidem, & non considerat quod licet concilium dixerit illam esse veram, negauit tamen esse viuam. Non enim necessario consequitur vt viuum sit quod verum est. Quia vt iam diximus corpus mortuū verum est corpus, quamuis careat vita. Sed fortè nos hic vrgebit Caluinus testimonio aliquorum sanctorum & doctissimorum virorum, qui negant fidem sine operibus esse veram fidem. Gregorius homilia. 29. super Euangelia ait: Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Et quibusdam interpositis iterum ait: Tunc veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus cōplemus. Theophylactus super illud Ioannis, qui non credit iam iudicatus est, ait: Qui immundā agunt vitam, non verè

C. ncilium Trident.

Gregor.

Theoph.

fideles sunt. Sed hij omnes doctores & quotquot alij hoc loquutionis genere vtuntur, capiunt verum pro perfecto & completo, ita vt fides vera, apud istos, sit illa, quæ est perfecta & completa, qualis est illa quæ (vt
Galat.5. ait Paulus) per charitatem operatur. Et hoc loquutionis genere solent omnes homines vti in communi & vulgari colloquio. Nam si quis dicat se dormientem audisse alios colloquentes, respõderi solet illi, non fuisse verum somnũ illius, propterea quia & si re vera dormitabat aut dormiebat, somnus non erat plenus atque perfectus. Si quis etiam flagellatus dicat se non doluisse ex percussione flagellorum, respondebitur illi, non fuisse vera flagella. Quibus verbis non negatur illum sustinuisse flagella, sed negatur illa fuisse perfecta & valida flagella. Iuxta hunc loquendi modum sancti ali quando dicunt fidem mortuam non esse veram fidem, non quod negent fidem illam esse, sed negant illam esse plenam & perfectam. Potest & adhuc obiici contra prædictam concilij definitionem, quod multi sancti pa-
Beda. tres dicunt fidem sine charitate esse non posse. Beda in Commentariis super Epistolam Iacobi interpretans illud eiusdem Apostoli, fides si nõ habeat opera, mortua est, hæc ait: Nec huic sententiæ cõtrarium est, quod do-
Mar.16. minus ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Subintelligendum nanque ibi est, quod tantummodo verè credat, qui exercet operando quod credit. Et quia fides & charitas ab inuicẽ separari nequeunt, Paulo attestante qui ait: Est fides quæ per dilectionem operatur, apertè Ioannes Apostolus talem de charitate sentẽtiam qualem de fide Iacobus profert, dicens: Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo
Cyprianus. charitas Dei manet in eo? hæc Beda. Cyprianus de libro de simplicitate prælatorum, ait: Cæterum credere se in Christum quomodo dicit, qui nõ facit quod Christus facere præcepit? aut vnde perueniet ad præmium fidei, qui fidem non vult seruare mandati? Nutet necesse est, & vagetur spiritu erroris arreptus velut puluir quem ventus excutit & ventiletur. Nec ambulando

proficiet ad salutem, qui Saluatoris vitæ non tenet vnitatem. Hàc vnitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet patris & filij fidem, vitam non tenet & salutem. hæc Cyprianus. Ex quibus verbis constat vtrumque apertè docere fidem sine charitate esse non posse. Sed nos respondemus primum de Beda, illum non absolutè negare fidem sine charitate posse esse, sed solum in ordine ad iustificationem, de qua apertè loquebatur Iacobus quem ipse eo loco interpretatur. Fides igitur quamuis possit à charitate separari ex se, quando tamen respicit iustificationem, ab illa non potest auelli, quia si existat sine illa iustificare nō valet. Cyprianus autem non negat fidem esse sine charitate, sed solum illis verbis ostendit fidem quæ sine operibus est, languidam et se & imbecillem atque inualidam ad salutem, & ideo ab illo reputatur quasi non esset, quia non potest fides illa testimonio bonorū operum probari. Quòd autem probari non potest (vt egregiè dicit Bernardus in libro de præcepto & dispensatione) mihi infectum est. Et hanc esse veram Cypriani mentem, constat ex verbis quæ ipse in fine citati libri ait, vbi docet non omnino recedere fidem, sed languere & imbecillem effici per peccatum mortale.

FIDVCIA.

DE hac re est orta vna hæresis quæ asserit nullo modo licere fiduciam gratiæ aut gloriæ assequendæ collocare in nostris operibus. Huius hæresis autor est Lutherus, & illū in hac parte sequuntur Philippus Melanæthon, Martinus Butzerus, & quotquot Lutherano nomine cēsentur. Hanc hęresim ipsi deducūt ex aliis illorum erroribus, velut aquam putridam ex fonte corrupto. Dicūt enim opera nostra omnia esse peccata, & per illa non posse homines mereri vitam æternam, & inde deducunt, nullam fiduciam esse collocādam in nostris operibus ad consequutionē vitæ æternæ, sed omnē nostram fiduciā dicūt debere collocari in solis Christi meritis, quia per solum illum redempti & saluati sumus. De illis erroribus qui ad bonitatem operum & meritum eorū pertinent, inferius in suis locis disputabimus *Lutherus.*

in titulo de merito,& in titulo de operibus. Nunc autem solum de fiducia in operibus collocãda disputare oportet. Sed ante omnia, ne in vanum laboremus, operæpretium erit inquirere quid sit fiducia, & inde postea apertius euadet in quo illam collocare liceat. Fiducia aut est spes, aut firmitas siue robur ipsius spei. Quod autem istorum sit, ego nolo nunc definire, quia parum refert hoc aut illud esse, ad elucidationem præsentis negocij. B. Thomas in sua secunda secũdæ quæst. 129. art. 6. dicit fiduciam esse spem roboratam ex firma opinione. Est ergo fiducia spes quædam, & non quæcũque, sed ea sola quæ vires & robur habet, ex firma opinione. Sed quia optimè intelligo Lutherum & illius sectatores B. Thomam contẽnere velle, hoc solo nomine quod theologus scholasticus sit proferã ad comprobãdam illius sententiã gentiles autores, quos illi maximè colũt. Cicero confidentiam definiens, ait: Confidẽtia est certa spes animi perducendi ad finem rem inchoatã. Et Seneca in epist. 16. ad Lucillum scribẽs, ait: Dicam tamen sententiam, quod iam de te spem habeam, nondũ fiduciam. Ex quibus verbis cõstat fiduciam esse spem, non tamen omnem, sed solam vehemẽtem. Et quia Seneca spem leuem aut tepidam de Lucillo habebat, ideo dixit se nondũ habere fiduciam. Aliquid ergo addit fiducia vltra nudã spem. Illud quod addit fiducia vltra nudam spem, Thomas dixit esse robur quoddã, per quod spes ipsa fortis efficitur. Cicero autem dixit esse certitudinem, ita vt nulla sit fluctuatio, aut hæsitatio, aut timiditas, aut diffidentia animi in sperando. Nam hæc omnia pugnãt cum fiducia, & opponuntur illi. Hic tamen admoneo lectorem, vt verba Ciceronis dicentis, confidentiam esse certam spem, non putet esse intelligenda de certitudine quę prouenit ab obiecto, hoc est, à re sperata, sed de ea quę est ex parte ipsius sperãtis Nam sæpe contingere potest, vt quis hæsitans & timens speret id quod certo eueniet: & è contrario, vt quis sine vlla hæsitatione speret id quod nunquam eueniet, prout cõtigit illi diuiti euangelico, qui multis diuitiis cõgregatis, dicebat se habere bona in vita sua, attamẽ nocte sequen-

Thomas.

Cicero.

Seneca.

te animam illius dæmones acceperunt. Hic certè fiduciam vitæ habuit, quia sine vlla hæsitatione sperabat vitam longam & perfectam & quietam se habiturũ, sed malè illam collocauit in diuitiis, quæ vitam dare non possunt. Fiducia oritur ex firma opinione, quæ de re aliqua habetur. Nam si quis credit Petrum esse veracem, & potentem ad aliquid faciendum, statim habet fiduciã in promissionibus illius & quo magis persuasus est de veritate & potentia, & bonitate Petri, eo magis sperat habiturum quod ille promisit, & firmius confidit in illo. Et hinc apertè deducitur nos omnes obligari ad habendum maiorem fiduciam in promisionibus dei, quàm in promisionibus cuiuscunque hominis quantumlibet veracis, & potentis, & boni. Quoniã teneor credere Deum esse magis veracem, & bonũ, atque potentem, quàm quiuis purus homo. Ideo Propheta regius dixit: Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus nõ est salus. Non enim sunt vsquequaque veraces, neque sunt adeò potentes, vt possint omnia, quæ voluerint, facere. Deinde, fiducia quæ in homine collocatur prouenit ex opinione habita de homine, quæ semper habet formidinem admixtam. Fiducia autem quæ habetur in Deo, oritur à fide, qua credimus Deum esse veracẽ, & bonum, & omnipotẽtem. At persuasio de veritate, & bonitate, & potẽtia dei, quæ habetur per fidem, quoniam est sine vlla dubitatione, & sine vlla formidine, multo firmior est opinione, quę semper (vt diximus) habet formidinem admixtam. Ideo Paulus dixit fidem esse fundamentum cui innititur spes. Fides inquit ille, est sperandarũ rerum subsstantia. Interpres dixit subsstãtia, pro eo quod græcè habetur ypostasis, ac si diceret esse id quod subsstat alteri rei, vt sustẽtet illam, quemadmodũ fundamentum subsstat toti ędificio. Ideo enim speramus carnis resurrectionẽ quia credimus Deum veracẽ, qui dixit illam esse futuram, & credimus Deũ esse adeò potentẽ, vt posit mortuos reuocare ad vitam. His itaq; præsuppositis dicimus nos fiduciam habẽdi gratiam & gloriã debere collocari in Christo quatenus Deus est, quia ex sola ratione potens

Luc.12.

Psal.144.

Heb.11.

est nobis dare gratiam & gloriam, iuxta id quod Propheta ait: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Hæc autem fiducia inde oritur quod Christus dixit: Agite pœnitentiam, appropinquabit regnum cœlorum. Credimus autem Deum esse veracē qui mentiri non potest, & potentem ad faciendum id quod promisit. In Christo autem quatenus homo est, habemus fiduciam consequendi gratiam & gloriam, tanquam in eo per cuius merita hæc nobis reddenda est. Hic est enim qui sanat omnes infirmitates nostras, qui redimit de interitu vitam nostrā, qui coronat nos in misericordia & miserationibus. Nec enim (ait Petrus) aliud nomen est sub cœlo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Per hunc (vt ait Paulus) accessum habemus ad patrem. Hic est verus pastor, qui ouem centesimam errantē imposuit super humeros suos, & sic reduxit ad caulas. Hic est vera vitis, sine qua palmites fructum facere non possunt. In hoc (vt Paulus ait) habemus redemptionē per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundū diuitias gratiæ eius. Et ideo in illo (vt idem Paulus iterū ait) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. Et propter hæc omnia dicimus cum Paulo: Quod fundamentum aliud nemo potest ponere, prēter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Et hæc est, & semper fuit omnium theologorum scholasticorum sententia, nec scio aliquē hactenus ex scholasticis theologis quos legere licuit, qui contrariam sententiam docuerit. Propter quod non possum meipsum in hac parte temperare, quin scandescam contra Philippum Melanchthonem propter calumniam tam manifestā quàm imponit scholasticis theologis, dicens eos putare hominem sine fiducia misericordiæ diuinæ posse esse iustum. Verum ne quis verbis meis deroget fidem, dicēs me falso hoc crimen imponere Philippo Melāchthoni, verba illius referam quæ ille in suis locis communibus titulo de gratia & iustificatione ait, Et sunt ista: Scholastici cum dicūt hominem per gratiam iustificari: nihil ibi dicūt de fiducia misericordiæ, sed somniant hominē propter propriam dignitatem, & nouitatem illam seu

Psal. 83. *Matt.* 4. *Psal.* 102. *Act.* 4. *Rom.* 5. *Ioan.* 10. *Ioan.* 15. *Ephe.* 1. *Ephes* 3. 1. *Cor.* 3.

propriam munditiã, sine fiducia misericordiæ pronun ciari iustum. hæc Philippus ille. Ex quibus verbis constat clare quanta mendacia hæretici confingant, vt illis tanquam quibusdã præstigiis possint homines demẽtare, vt à vera fide eos euertant, & doctores illius perhorrescant. Si scolastici theologi ita sentiunt, vt iste Philippus illis impingit, quare nõ nominauit aliquem? Quare non citauit verba alicuius, vt ex illis constaret verũ esse quod theologis scolasticis ille tribuit? Sed quia nemo est qui ita, vt ille ait, doceat, ideo neminem in particulari notauit. Omnes enim fatemur & voce publica clamamus & de hac re populũ docemus, omnẽ fiduciã assequendi gratiam & gloriã in Christo Iesu tanquam in vero & vnico mediatore nostro esse reponendam, & in illo puppim (vt dicitur) & proram esse collocandam. hæc tamen nostra assertio non tollit quinetiã aliquam fiduciæ partẽ, quæ parua est, in nostris operibus possimus collocare. Non enim repugnat (vt Lutherani putant) in duabus rebus simul collocare fiduciã. Nã illi adeò zelotypam, & societatis impatientem faciunt fiduciam in Deo collocatam, vt nullã aliam fiduciam secũ admittere putent. Non enim est extra rationẽ fiduciæ vt quis simul in duobus fidat, ita vt in ambobus æqualiter, aut ordine quodã, ita vt primo & principaliter in vno & postea minus principaliter in alio. Cum enim homo infirmatur & aliquã spẽ salutis habet, primam salutis fiduciã in Deo constituit, deinde in multis aliis rebus, videlicet in medico, in aromatario, in minutore, in loco vbi residet, in bona cõplexione sua, & suo regimine. Cũ enim omnia ista (vt apertissimè cõstat) adiuuent ad sanitatẽ recuperandã, nullus tã demẽs est, vt neget infirmũ posse in omnibus illis fiduciã suæ salutis collocare. Deinde, si volumus in similitudine fundamẽti, qua vsus est Paulus, persistere, id ipsum manifestè constabit. Nã in ædificio domus, supra primũ lapidem qui positus est tanquam fundamentũ ædificij, collocatur alius lapis, qui secundus est in ordine, supra secundum erigitur tertius, super tertium constituitur quartus, & sic deinceps vsque ad complementum fasti- *Philippus Melanchth.*

gij. Sicut non negamus primum lapidem esse fundamentum totius operis, quia omnes superiores lapides sustentat, & cui omnes innituntur, ita non est negandũ fastigium domus inniti quarto lapidi & tertio & secundo, quoniã illis sublatis etiam primo lapide permanente, fastigium domus corrueret, quia sine illis sustentari non posset. Ad eundem modũ oportet necessario dicere de fiducia gloriæ obtinẽdæ, quoniam hæc fiducia in Christi meritis primum & præcipuè collocanda est, tanquam in fundamento primo totius spiritalis structuræ, & sine quo reliqua omnia nihil prorsus sunt valitura. Post hæc Christi merita succedant bona hominis opera, sine quibus, etiam stante merito Christi nullus potest vitam æternã adipisci, propterea quod Chri-
Matt.19. stus dixit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Cum itaque bonis operibus (vt alias postea, in titulo de merito dicemus) sit reposita merces, quæ sine illis haberi non potest, inde conuincitur fiduciam gloriæ æternæ obtinendæ licitè posse collocari post Christum in bonis nostris operibus. Non tamen dicimus fiduciam hanc sic collocari in bonis operibus nostris quasi illis ex natura sua debeatur merces vitæ eternæ, quoniam scimus Paulum dixisse, non esse condignas passiones huius seculi ad futuram gloriam quę reuelabitur in no-
Rom.8. bis. Dicimus igitur fiduciam collocari in bonis operibus propter misericordiam dei & propter promissionẽ suam, qua promisit se daturum hominibus mercedem propter bona opera. Et sic confidentes in bonis operibus nostris, nihil detrahimus honori diuino, vt Lutherani nobis obiiciunt, sed augemus in hoc diuinum honorem, quoniam eam fiduciam quam in nostris operibus collocamus in Dei bonitatem & misericordiam reiicimus, quia agnoscimus per illam nobis euenire quod bona opera operari possimus, & quod per illa aliquid apud Deum mereri valeamus. Tota itaque nostra fiducia in Christum refertur: quoniam scimus & agnoscimus nos sine illo nihil boni efficere posse. Fiduciam
2.Cor.3. enim (vt Paulus ait) talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex

nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Habentes igitur talem spem multa fiducia vtimur. Cum autem Paulus alibi iubet vt non simus confidentes in nobis, non præcipit abstinere ab omni fiducia, sed solum ab illa qua quis sic fidit sibi ipsi aut suis operibus, vt nihil prorsus confidat in Deo, & hanc talem fiducia nos etiam condemnamus, quoniam (vt diximus) nunquam fiduciam aliquam in rebus nostris constituere debemus nisi prius & principalius collocauerimus in Deo. Et hunc esse verum intellectum Pauli, verba quæ ipse addidit aperte demonstrant. Nam postquam dixerat, vt non simus confidentes in nobis, cõtinuo subiecit, sed in Deo: qui suscitat mortuos. Quod autem talis fiducia in nostris operibus, sicut eam hactenus declarauimus, licitè collocari possit, testimoniis sacræ scripturæ & sanctorum doctorum apertè comprobari potest. Primò illud est manifestum quod Tobias ait: Fiducia magna erit coram Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam. In quibus verbis apertè docet Tobias fiduciam corã Deo licitè collocari in eleemosyna facta. Præterea vita hominis super terram (vt est apud Iob) est sicut dies mercenarij. Sicut enim mercenarius (inquit ille) præstolatur finem operis sui, sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Mercenarius autem sperans mercedem laboris sui, non solum habet fiduciam in veritate & bonitate domini à quo fuit conductus ad laborem, sed etiam confidit in suo proprio labore. Quoniam optimè intelligit, se nõ receptu rum à domino mercedem, quamuis ille sit bonus & verax, nisi propter laborem suum. Rursum, cùm mulier illa quæ fluxum sanguinis patiebatur, & cupiens sanari à Christo, accessit retro & tetigit fimbriam vestimẽti eius, dicens intra se, si tetigero tantum vestimentum eius salua ero, dixit illi Iesus: Confide filia, fides tua te saluam fecit. In quibus verbis apertè docuit illam licitè fiduciam salutis posse habere, quia fidem tenebat.

2. Cor. 1.

Tob. 4.

Iob. 7.

Præcepit ergo ille, vt confideret in illo, & in fide quam de illo conceperat. Deinde, Ioan. Apostolus in sua prima canonica epi. hoc ipsum apertissimè docet,

sic inquiens: Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus. Aduertite obsecro Lutherani, & nolite obdurare corda vestra, quoniam Ioan. docet nos, ex adimpletione mandatorum dei posse concipere fiduciam obtinēdi à Deo quicquid orantes petierimus. Paulus etiam testatur se in bonis operibus suis habuisse fiduciam assequendi coronam gloriæ. Bonum, inquit ille, certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Videte quantam se dicat Paulus habere fiduciam assequendi coronam gloriæ propter præclara opera quæ meminit se in die gloram fecisse. Et, quo magis ex hoc Pauli testimonio aduersarios vrgeamus, annotare oportet in illis Apostoli verbis, quod dixit repositam sibi esse coronam iustitiæ, nō misericordiæ: & dominum illam reddendo futurū esse iustum iudicē, & non dixit misericordē. Per hæc enim verba apertissimè docet coronā illi forè à Deo reddendam, non ex sola liberalitate misericordiæ diuinæ, sed etiā ex debito iustitiæ. Nam id quod semel promissum est, natura docet, vt debitum esse iure putetur. Promisit autē Deus omni bene custodienti mādata sua, vitam æternam: ergo debitor est Deus vitæ æternæ reddendę cuicunque plenè custodienti mandata sua. In hoc tamē maxima fuit dei misericordia, quod tam magnum præmium dignatus fuerit promittere hominibus propter res viles, & tanto præmio indignas. Post datā ergo hāc promissionem non superbè agit homo qui confidit in Deo, quod propter bona opera sua dabit illi vitā æternam. Ideo Augustinus in libro de vera innocentia, regula. 297. ait: Debetur merces bonis operibus si fiant, sed gratia quæ non debetur, præcedit vt fiant. hæc ille. Ex quibus verbis liquido constat, Deum ex pura libera litate dare homini primam iustificationis gratiam, sed ex debito iustitiæ reddere gloriam æternam pro bonis operibus. Non est ergo reprehendendus qui fiduciam, præsertim moderatam, collocat in illis rebus, quibus

2. Tim. 4.

Augustin.

Deus ex benignitate sua promisit reddere præmium vitæ æternæ. Hanc talem fiduciam post Christū in nostris operibus collocatā multi viri sancti & doctissimi commendant, & pro illa testimonium dicunt. Thomas Aquinas in Commentariis super epistolas Pauli interpretans illud ex epistola ad Hebræos: Nolite itaq; amittere confidentiam vestram, hæc ait: Ostendit quid eis restat faciendum, scilicet confidentiam acceptā ex bonis operibus conseruare. Et paucis interiectis subdit: Ex quo tot bona in primordiis conuersationis vestræ operati estis, ex quibus multam confidentiam debetis habere apud Deū, nolite itaque amittere confidentiam vestram, quod profecto sequeretur si à bonis desisteretis. hæc Thomas. Ante Thomam Anselmus eidem sententiæ fauet, qui prædicta Pauli verba interpretans in Commentariis super epistolam ad Hæbræos, hæc ait: Illatio est ex eo quod dixit, eos tāta pertulisse, & vitam æternā inde expectasse, id est manentem substantiam. Quasi dicat, Quoniā in principio fidei tot aduersa passi estis, & inde considenter sperabitis æternā mercedem, itaque nolite amittere confidentiā vestram, id est, firmam spem vestram deficiendo à patiētia fidei quia per patientiæ amissionem amittetis & æternæ vitæ spem. Et ne amissio spei, parua iactura videretur, addit: quæ magnam habet remunerationem. Itaque pro certo spe rate illam remunerationem ineffabilem, quam oculus non vidit, nec auris audiuit, ac si iam teneatis eam. Vel in prædistinatione diuina habetis illam. Verè per impatientiam non debetis amittere confidentiam perpetuæ retributionis. hæc Anselmus. Et ante Anselmum Theophylactus eandem sententiam docet, qui in Commentariis super Paulum, prædicta eiusdem Apostoli verba interpretans, hæc ait: Cum dicit, nolite amittere, ostendit quod nondū excidērat, opus enim haberēt cōfirmatione & munitione. Fiduciā autem & in loquēdo libertatem dixit, quod huiusmodi cū patientia ob Dei gloriam ferentes, magnam habeant confidentiam. hæc Theophyl. Ante hos omnes Chrysostomus apertius hanc docet sententiam, qui in Cōmentariis super psal-

Thomas. *Heb.* 10.

Anselmus.

Theoph.

mos interpretans illum versum, Aperire mihi portas iustitiæ, hæc ait: Iis qui castigantur, portæ aperiuntur, iis qui peccata deponũt. Qui disciplinam suscepit, potest confidenter dicere, Aperite mihi portas iustitię. Hoc dictum enim sumendum est anagogicæ, & cœlorum portæ sunt intelligendæ, quæ sunt clausæ improbis, quæ sunt pulsandæ per virtutẽ, per eleemosynam, per iustitiam. Et iterũ in alio psalmo interpretans illũ versum, Misericors & miserator Dominus, &c. hæc ait: Vides Prophetã immorari his melioribus, & prolixioPsal.144. ri vti oratione. Nouit enim Dei opes in his maximè cõsistere. Nec enim licuisset cõseruari, nisi magna fuisset eius clemẽtia, non licuisset manere nisi eius magnã essemus, ex perti bonitatem. Et ideo dicebat: Ego sum Esa.43. qui deleo iniquitates tuas. Et in tuis peccatis te defẽdi miserator & misericors Dominus. Vide quomodo ostẽdit ineffabilẽ eius clementiã. Nõ solũ enim miseretur eorũ qui peccant, sed etiã aliud ostẽdit nõ paruũ geaus clemẽtiæ, nẽpe lenitatẽ & patientiã, vt veniãt ad pœnitentiã, & cũ eius clemẽtia à suo quoque cõseruẽtur studio & diligẽtia, & ex suis factis fiduciã habeãt. Non est autẽ solũmodo misericors, sed etiã multũ misericors, ostendens hanc multitudinẽ non posse mensura cõprehendi, sed omnẽ superare rationẽ. hactenus Chrysostomus. Attendite obsecro Lutherani & videte quàm apertè nostram sententiã Chrysostomus docet: Dixit enim Deum ex sua benignitate & clementia hoc nobis concessisse vt in nostris operibus fiduciã aliquam collocare possimus. Itaque si in operibus nostris fiduciã aliquã collocamus, nõ est propterea quod opera nostra ex sua natura tam digna esse putemus, vt illis solis fidere valeamus, sed confidimus in illis propterea quod Deus hanc nobis exhibuit misericordiam, vt per illa vitam
Hieron. æternam consequi valeamus. Hieron. in cõmentariis
Ephe.3. super epist. ad Ephe. interpretans illud ex eadem epist. in quo habemus fiduciã & confidentiã per fidẽ, hęc ait: Fiduciæ atque accessus principium & origo fides in Christo est. hęc ille. In quibus verbis duo sunt maximè notanda. Primũ est quod ex Hier. sententia nõ solũ in

Christo, sed etiã in fide Christi, quæ opus nostrũ simul & Dei donum est, cõfidere licet. Alterum est quod Hiero. nõ dixit totam fiduciam esse in solo Christo aut in fide eius, sed dixit, fidem esse solum principium & originem fiduciæ. Si fides est solum principium & origo fiduciæ, cõuincitur inde apertè aliquid vltra esse præter fidem in quo fiduciã collocare possumus, quoniam aliàs non esset principiũ fiduciæ, sed tota fiducia. Postremo hæc hæreticorum sententia damnata est in cõcilio Tridentino sub Paulo tertio celebrato, in cuius sessione. 6. cap. 16. hæc proponitur doctrina. Hac igitur ratione, inquit concilium, iustificatis hominibus, siue acceptam gratiam perpetuo cõseruauerint, siue amissam recuperauerint, proponẽda sunt Apostoli verba: Abũdate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in domino, non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostẽdistis in nomine ipsius. Et nolite amittere cõfidentiam vestrã, quæ magnã habet remunerationẽ. Atque ideo bene operãtibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Post datã hanc doctrinam, ne quis illi temerè contradicere auderet duos latæ sententiæ canones contra eos qui huic doctrinę repugnauerint, statuit videlicet. 26. & 32. quorum verba sunt hæc: Si quis dixerit, iustos nõ debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare & sperare æternã retributionem à Deo, per eius misericordiam, & Iesu Christi meritũ, si bene agendo & diuina mãdata custodiendo, vsque in finem perseuerauerint, anathema sit. Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse dona dei, vt non sint etiam bona ipsius iustificati merita, vt ipsum iustificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam & Iesu Christi meritum, cuius viuum membrorum est, fiunt, non bene mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius æternæ vitæ (si tamen in gratia decesserit) consequutionem, ac

Concilium Tridentinum.

1. Cor. 15.

que etiam gloriæ augmentum, anathema sit hactenus concilium Tridentinũ. Sed opus est vt Lutheranorum obiectionibus respondeamus, Obiiciũt nobis Prophe-
Psal. 48. tam regium reprehẽdentem illos qui in suis operibus confidunt: Qui confidũt, inquit ille, in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Et Salo-
Prou. 12. mon in Prouer. ait: Qui cõfidit in cogitationibus suis, impiè agit.

Sed his omnibus, & quæ sunt alia similia testimonia facile responderi potest, per id quod inter arguendum diximus, eam videlicet fiduciã in illis omnibus locis reprehendi, quæ in solis nostris operibus collocatur, non autem illam quæ primo & principaliter in Christo, & deinde secundario & minus principaliter in nostris operibus collocatur. Obiiciũt etiam nobis Pharisæum illũ in templo orantem, quem ob hoc à Deo reprehensum esse dicunt, quod sua opera bona commemorabat, & in illis confidebat. Sed falluntur, quia non propter hoc reprehensus est, sed propter superbiam & contemptum Publicani. Nã Saluator postquã dixerat Publicanum descendisse a templo iustiorem Pharisæo, causam expressit, dicens: Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Et certè si bene aduertantur verba quæ in illo loco Lucas refert, ex illis apertè conuincitur error Lutheri, tantũ abest vt ex illo loco fauorem suæ doctrinæ sumere possit. Dixit autem & ad quosdam, inquit Lucas, qui in se confidebãt tanquam iusti, & aspernabantur cæteros. Illos ergo reprehendit, qui cùm Lucas, qui in se confidebant tantanquam si essent iusti. Quibus verbis apertè declarauit, eos qui sunt iusti posse quodammodo in se confidere. Contra hanc hæresim neminem vidi qui scripserit, nisi vnum solũ Iodocũ Clichth qui in suo antiluthero, libro 3. capite 13. Paucula quædã per occasionem scripsit.

FORNICATIO.

INter alios Græcorum errores, quos Guido recenset, vnus est ad hanc rem pertinens. Dicunt enim (vt ille ait) fornicationem simplicem, hoc est, coitum soluti cum soluta, non esse peccatum mortale. Sed

aduersus hũc errorem iam supra disputauimus in titulo de coitu, hæresi. 1. ad illum ergo locum mittimus lectorem.

FVTVRVM CONTINGENS.

DE hac re est vnus error, quo docetur nihil contingens in rebus euenire, sed omnia quæ fiũt, necessitate absoluta fieri. Huius hæresis autor fuit Petrus Abailardus: eum postea secutus est Ioannes Vicleph, dicens potentiam Dei & actualem creationem eiusdẽ esse mẽsurę, ita vt nõ possit plures res creare quàm creat, nec aliter res facere quàm fecit. Eũdem errorem tutatur nunc Lutherus, dicens omnia quę fiunt, tam absoluta necessitate fieri, vt impossibile sit aliter fieri quàm fiũ. Hinc apertè conuincimus verũ esse quod aliàs diximus, causam videlicet hæresum potissimã esse, quòd fidẽ metiuntur iuxta nostri intellectus potẽtiam, ita vt illa sola credenda putent, quæ eorum intellectus comprehẽdere potest. Quia enim humillimus intellectus, vel vt melius dicam, excæcatus Petri Abailardi & Ioannis Vicleph, non potest cognoscere alia, quàm ea quę facta sunt, inde concludunt Deum non posse facere nisi quę facta sunt. Itaque diuinã omnipotentiã cõcludere volunt & circunsepire limitibus sui intellectus, quod maxima est blasphemia. Paulus nãque ait, vias dei esse inuestigabiles. Quem locum pertractãs Origenes lib. 9. super epist. ad Rom ait: Neque inscrutabilia iudicia, & inuestigabiles vię dicerentur, nisi quia nulla est creatura, quę vel inuestigare valeat vel scrutari. Solus enim filius est, qui nouerit patrẽ, & solus est spiritus sanctus, qui scrutatur omnia, etiã altitudinem dei: & ideo hanc altitudinem Dei, quã inscrutabilem dicit & inuestigabilẽ, omni creaturę inscrutabilem dicit. hęc Origenes. Quid ergo superbissimi hęretici scrutari tentant quod inscrutabile est? & vestigare quod inuestigabile est? Volunt enim veluti illi Babylonij, qui turrim ædificare cœperant, in cœlum ascendere: sed deiecit eos Deus, dũ se eleuare super altitudinem cœli contendunt, & ita euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapien-

Petrus Abail. *Ioannes Vicleph.* *Lutherus.* *Rom. 11.* *Gene. 11.*

August. tes, stulti facti sunt. Melius certè Augu. qui captiuãs intellectũ suum in obsequium omnipotentiæ diuinę, ita dicit: Demus deum aliquid posse, quod nos fatemur inuestigare non posse. In talibus enim rebus tota ratio facti est potentia facientis. hæc Aug. in quadã epistola ad Volusianũ. Cæterum quia Petrus Abailar. & Ioãnes Vvicleph in hoc vnum conuenerunt, vt apud seipsos so-

Sapien. 11. los, contra Sapientis præceptum, prudentes sint, & omnium sanctorum virorũ sententiis posthabitis, de solo suo sensu gloriẽtur, ideo ex sola sacra scriptura testimonia proferentes, contra illos agamus. Et primo pro nobis testimoniũ dicit Sapiens, qui loquens de via filiorũ Israel per desertum, ita ait: Quòd quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorũ animalium in vindictã, vt scirent quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impotẽs erat omnipotens manus tua, quo creauit orbem terrarũ ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas & ignotas bestias, aut vaporem igniũ spirantes, aut fumi odorem præferẽtes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarũ nõ solũ lęsura poterat illos exterminare, sed & aspect⁹ per timorem occidere. Nam & sine his vno spiritu poterãt occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispergi per spiritum virtutis tuę: sed omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Vides quàm multa numerauerit Sapiẽs, quæ Deum ait potuisse facere, cũ tamen nunquam facta fuerint. Alia ergo potest facere & aliter facere quàm facit. Et post illa verba iterũ ait

Sapien. 13. Sapiens: Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominũ propter pœnitentiam. Ecce laudat dei miserationem, quam inde cõuincit, quòd cum possit hominẽ peccantem statim è mundo tollere, vitã illi permittit, qua pœnitere possit, & veniam promereri. Eandem etiam sententiam in eodem libro, altero tamen capite, Sapiens repetit. Nec potest Vvicleph euadere ea parte qua tentat, Dicens Deum multa potuisse quæ non fecit: potuisse inquã, si voluisset. Sed nos dicemus

mus, quòd potuit, cum tamen non voluit: quia si voluisset, fecisset: vnde cõuincitur, vt non voluerit, quod non fecit. Præterea Christus redemptor noster pridie, quàm pateretur, & cùm proximus esset vt caperetur, Petro, qui gladio amputauerat auriculam serui principis sacerdotum, dixit: An putas quia non possum rogare patrem meũ, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ? quia sic oportet fieri. Petrus voluit magistrũ vi & armis defendere, & impedire si posset, ne caperetur. At ipsemet magister volens ostẽdere, esse in manu sua non pati si vellet, dicit se posse rogare patrem suum, vt exhiberet illi duodecim legiones angelorum, qui facilius hoc exequi possent. Verum licet hoc se posse dixerit, constat tamen illum non sicut poterat fecisse. Et apud Ioan. ostendens se sola voluntate mortem passurũ, & non necessitate absoluta, vt aiũt hæretici, dicit: Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, & iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quibus verbis innuit manifestè se habere potestatem impediendi virtutem hominum machinantium ad mortem eius: ideo dixit, nemo tollit eam à me: ac si apertius Iudæis diceret. Vos sititis sanguinẽ meum, & mortem meam anxiè desideratis: hoc autem scitote, quod me inuito & inuoluntario nullus vestrum prævalebit. Rursum & B, Paulus in ea quæ est ad Hebr. epist. de Christo loquẽs, ita dicit: Qui in diebus carnis suæ preces supplicationésque ad eum qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Quid hoc testimonio apertius desiderari potest? Paulus ait Deum potuisse liberari Christum à morte, hoc est, ne talem pateretur mortem. Hoc tamen cum non fecerit, conuincitur Deum aliud & aliter posse facere quàm facit. Et in priore epistola ad Corinth. ait: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Non autem patimur, aut permittimus (nam pati hic ponitur pro eo quod est to-

Matt. 26.

Ioan. 10.

Hebr. 5.

1. Cor. 10.

lerare aut permittere) nisi ea, quæ cum aliter euenire possint, impedire nolumus ne ita eueniant: quę cũ non impedimus, sed sinimus esse prout sunt, tunc dicimur ea pati, aut tollerare, aut permittere. Nullus enim rectè & vt decet loquens, diceret: Ego non patiar ignem esse frigidum: aut, patiar ignem esse calidum, quoniam nullus nostrum potest facere vt ignis frigeat, aut impedire ne caleat. Quum ergo Paulus dicat de Deo, quòd nõ patietur nos tentari supra id quod possumus, signum est quòd aliter euenire potest, vt videlicet supra nostrã potentiam tentemur. Hoc autem etsi contingere posset, quia tamẽ ne ita eueniat Deus non permittit, ideo ait Paulus, quòd nõ patietur nos tentari supra id quòd possumus. Ex quo loco si rectè consideretur, apertè etiã ostenditur, Deum posse facere res aliter quàm facit. Deinde mutatio ipsa operationũ, quę in creaturis Deo iubente contingit, apertissimè ostendit, Deum posse facere res aliter quàm facit. Nam sæpe contingit, vt res aliter se habeant & aliter operentur, quàm à natura illis concessum fuerat: quæ mutatio conuincit, vt cum aliter factum fuerit, nõ necessitate, sed mera Dei voluntate ita factum esse credamus. Quòd enim mulier in iuuentute sterilis, prout de Sacra sacra narrat historia, postea senio confecta pariat, prẽter naturæ ordinem euenit. Asina Balaam cum loquitur, limites suæ conditionis excedit. Sol quum motum suum relinquens, stetit in fauorem filiorũ Israel, vltra leges naturales hoc habuit. Virga amygdali nomine Aaron constituta, cõtra naturalem ordinem sine radice floret, cum esse arida, & fructum emittit. In fornace ardente pueri inclusi nõ conburuntur, & ex petra arida, quæ nullam humoris virtutem continebat, fluunt atquæ largissimæ, adeò vt pro sexcentis millibus animarum suffecerint. Cũ hæc omnia prẽter naturæ ordinem eueniant, docemur vt cum iuxta naturæ ordinem aliquid fit, credamus tunc etiam Deum aliter facere posse. Accedit ad hæc, quòd si nihil contingenter euenit, sed omnia necessitate absoluta fiunt, orationes erunt prorsus inutiles. Vt quid Deum oramus, si necessario euenit id quod semel de-

Gen.21.
Num.21.
Iosue.10.
Num.17.
Dan.3.
Num.20.

cretū est: Frustra enim oramus, si id quod petimus, nobis/ etiam non petentibus fiet: aut si futurum nō erat, impossibile est vt fiat. Frustra ergo oramus? Absit. Nam Dominus nos orare præcepit. Et Dauid rex orans in ieiunio & fletu, sperauit se posse impetrare à Deo, ne filius suus moreretur, quamuis per Nathā propheta fuerat ei dictum: Filius qui natus est tibi, morte morietur. Et cum postea vidit filium mortuum: dixit Dauid seruis suis, qui illum reprehenderant propter ieiunium & fletum. Propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunaui & fleui. Dicebā enim. Quis scit si fortè donet eū mihi dominus, & viuat infans? Nūc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Ecce Dauid credit deum potuisse facere de morte filij eius aliud quàm fecit: & Petrus Abailardus hoc non credit. Quapropter videtur mihi velut alter Goliath, qui omnes filios Israel, id est, omnes sacros doctores ad bellum prouocat: sed vide eum iam nunc à Dauide prostratum, & interfectū. Præterea Christus patrem orans, ait: Pater, si possibile est trāsfer calicē hunc à me. At Christus, qui futura prouidebat, sciebat se calicem potaturum: ergo iuxta iustorum sententiam, impossibile erat vt nō biberet. Frustra ergo orat? Absit vt in tantā blasphemiam prorumpamus, vt dicamus Christum petiuisse patrem id, quod impossibile erat sibi donari. Quod autem dixit: Si possibile est, nō dixit quasi dubitans de potentia, sed velut sciens diuinam voluntatē, cui reluctari nolebat. Ideo quod hîc dixit: Pater, si possibile est: alius euāgelista eandē orationem enarrans, dixit: Pater, si vis. Ex quorū duorū locorum collatione ostenditur, Christi verba sic esse intelligenda: Pater, si possibile est, hoc est, si potest fieri sine cessatione tuæ voluntatis. Nam huic cōtradicere Christus nolebat, sed volebat eam impleri, ideo subdit: Veruntamē non sicut ego volo, sed sicut tu. Hieronymus autem & Christianus Druthmarus, qui illum imitatur, aliter exponunt: quamuis eorū expositio nostro primo proposito nō contradicat. Cæterū, quod illa nō fuerint verba de Dei potētia dubitātis, verba Marci cōuincūt.

Matt. 6. *2. Reg. 12.* *Matt. 26.* *Luc. 11.* *Mar. 14.*

Nam post illam orationē Marcus refert Christum sic dixisse: Abba pater, omnia tibi possibilia sunt: quibus verbis apertissimè innuit, Deum posse transferre calicem ab illo, ne videlicet illum biberet. Cùm autem nō sic factum fuerit, conuincimus Deum posse facere res aliter quàm facit. Aduersus hunc errorem militant ea, quæ inferius pro assertione liberi arbitrij dicemus. Lector ergo ex illo loco petat plura, si illa desiderat: quoniam ostensa arbitrij libertate, cōuincitur non omnia necessariò euenire. Postremo ex quadragintaquinque articulis Ioannis Vvicleph in concilio Cōstantiensi sessione octaua damnatis, is vnus. 27. loco statuitur, quo dicit: Omnia de necessitate absoluta eueniunt. Qui simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnatus est. Aduersus hunc errorem scripsit Thomas Vvalden. in suo 1. tomo doctrinalis fidei antiquæ, lib. 1. artic. 1. à cap. 10. vsque ad caput. 14. Sed in illo loco aliquantulū tepuit, quoniam ratissimus fuit in citandis testimoniis sacræ scripturæ, densior autem in citandis testimoniis aliorum sacrorum doctorum: quod faciendum non erat, præsertim quia expressa sunt scripturæ sacræ testimonia, & quia contra homines gebat, quos constat testimonia hominum non recipere.

Concilium Constant.

GRATIA.

Pelagius. PElagii error nouissimus est, qui tantum tribuit libero arbitrio, vt diceret absque gratia Christi hominem posse omnia præcepta Dei implere, & suis meritis vitam æternam consequi. Et cum super hac re ab aliis increparetur, eatenus cessit admonitioni, vt diceret gratiam non esse abiiciendam velut prorsus inutilem, sed esse amplectandam, quia illa accedēte facilius posset haberi gloria æterna, quibus verbis innuebat sine gratia beatitudinem posse acquiri, licet difficilius q̄ cum gratia. Hūc errorem post Pelagiū docuit Cælestinus quidā (vt opinor) monachus, cuius autem gētis fuerit, mihi non est totum, quoniam Gennadius in catalago illustrium virorum de illo differēs, patriam subticuit. Ex illius autem descriptione constat fuisse Pelagio coæuum, sub Innocentio papa, huius nominis pri-

Cælestinus.

mo. Augustinus tamen in libro de hæresibus, cap. 88. dicit huius erroris fautores fuisse postea etiam appellatos Cælestinianos ab hoc Cælestino. Eundem tuatus est errorem Iulianus episcopus Capuanus, vir (vt ait Gennadius) acer ingenio, in diuinis scripturis doctus, & qui aduersus beatum Augustinum impugnatorem illius scripsit libros aliquot. Aduersus hunc errorem tali temperamento oportet aggredi, vt sic gratiæ necessitatem defendamus, quòd non derogemus libero arbitrio: sic rursum libertatẽ voluntatis asseramus, vt eam egere gratia conuincamus. Vt autem hoc melius faciamus, admonere prius oportet, triplicem esse libertatẽ. Quædam est libertas à culpa, de qua Apostolus ait: Cũ enim serui essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ. Et alibi: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Hæc libertas nõ est illa, qua dicimus liberum esse omne hominis arbitrium. Est alia libertas, quæ opponitur contra seruitutem miserię, de qua etiã Apostolus ait: Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. Neq; hæc libertas nostro proposito deseruit, quoniam non ab illa dicitur arbitrium hominis liberũ. Tertio libertas est, quę opponitur contra necessitatem, aut verius coactionẽ, quoniã aliqua necessariò sunt, vt gratia exẽpli productio spiritus sancti, dilectio mutua personarum diuinarum, quæ liberè fiunt, quam uis necessariò, nõ tamẽ ex coactione aut violẽtia, quia non nitũtur in oppositũ. Ab hac libertate vocamus hominis arbitrium liberum. Hãc libertatẽ homo à sua cõditione, estq; illi adeò insita, vt ab eo diuelli nõ possit. Hãc autem arbitrij libertatem nõ est nunc opus vt probemus, quoniam aduersus Pelagium agimus, qui plus iusto arbitrio humano fauit. Si qui autem sunt, qui hãc libertatem expugnant, non sunt modò citandi, quoniã alibi contra illos disputabimus. Cæterum vt arbitrii libertatem & gratiæ necessitatem simul ostendamus, est vlterius aduertendũ, voluntatis nostræ operationes esse triplices. Quædam enim earum est bona, vt velle dare eleemosynam egenti propter Deum. Alia mala, vt velle furari. Alia media, quæ nec bona, nec mala cẽsen-

Iulianus.

Rom. 6. 2. Cor. 3.

Rom. 8.

da est, vt velle fricare barbam, aut deambulare, nullo cōsiderato fine, ad quem hæ operationes diriguntur: nam si aliquis illis operationibus præfigeretur finis, ab illo posset qualibet illarum bonitatem aut malitiā accipere. His ergo iactis fundamentis, quinque addo catholicas assertiones. Prima: Liberum arbitrium ex se & ex sua conditione potest eligere quamlibet volitionem malā. Secunda catholica assertio: Liberum arbitrium ex sola suæ naturæ conditione (non excludo hic aut in prima assertione illam Dei generalem concausationem) potest elicere quodlibet opus medium, quod videlicet nec est bonum, nec malum. Tertia catholica assertio: Liberum hominis arbitriū ex sola sua potestate, addita etiam illa communi & generali Dei cō causatione, non potest sine aliquo Dei speciali auxilio bonū aliquod operari, quoniam semper circa illud præcedit quędam monitio, aut attractio, aut inspiratio, aut aliquod donum naturę superadictū, quod ipse Deus meritò gratis, quibus illi placet, donat. Quarta catholica assertio: Postquam Deus voluntatem nostram excitauit ad bonum, est in ipsa hominis voluntate hæc potestas, vt Deo monenti & inspiranti cōsentiat, aut dissentiat. Quinta catholica assertio: Postquam voluntas nostra cum Dei adiutorio cœpit agere aliquod bonum, nō potest sine eiusdem Dei speciali adiutorio bonum inceptum prosequi, & in eo perseuerare. Ex istis ergo quinque assertionibus apertissimè patet quanta sit nostri liberi arbitrij potestas, quāta sit etiam in libero arbitrio gratiæ diuinæ necessitas. Verūm superest vt ne solū docere videamur, ea quæ diximus, testimoniis scripturæ sacrę comprobemus. De prima & secunda & quarta assertionibus inter nos & Pelagium conuenit: quapropter nō est cur nunc pro earū assertione laboremus. Restāt igitur mihi solæ duæ probandæ, videlicet tertia & quinta. Impotentiā nostrā satis apertè ostēdit Dominus per Esaiā prophetā, dicēs: Nūquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra cōtra eum à quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga cōtra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui vtique lignū est.

Esa. 10.

Ecce vides qualiter Deus seipsum cōparat artifici, nos autē securi aut serræ, aut alij instrumēto quo mediante artifex operatur. Aut securis aut serra nunquam lignū scindet nisi ab alio ad hoc moueatur: sic etiam nostrum liberum arbitrium nunquam bonum aliquid operari poterit, nisi à Deo moueatur ad aliud agendum. Quomodo ergo si exaltetur serra cōtra eum qui secat in ea, sic omnis qui de bono opere gloriatur, & non in domino gloriatur: Simillimum est huic quod diuinus Psaltes ait: Lingua (inquit) mea calamus scribæ velociter scribentis. Esaias ostēdit infirmitatem nostrā ad opus, exemplo serræ pro hac re adducto. Dauid eandem impotentiam circa verba formanda docet, linguam suam calamo cōparans. Sicut enim calamus nunquam scribet nisi manus scribæ illum moueat: sic nullus potest aliquid boni dicere, nisi lingua eius à Deo moueatur. Non enim (inquit discipulis suis Christus) vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et Paulus ait: Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Præterea Hieremias propheta dicit: Scio domine quia nō est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Vide quid dicat. Non negat esse in hominis potestate ambulare, nā hoc potest homo cum sola Dei generali concausatione: sed negat esse in hominis potestate rectè ambulare, vt videlicet dirigat gressus suos ad finem quē omnes quæri mus, scilicet gloriam æternam. Hoc autem Dauid expressius docet: A domino (inquit) gressus hominis diriguntur. Ideo suam agnoscens infirmitatem, adiutoriū petit à domino, dicens: Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueātur vestigia mea. Et iterum: Gressus meos dirige secundū eloquiū tuū, & nō dominetur mei omnis iniustitia. Erubescat ergo Pelagius, dicens vnūquenque suo arbitrio regi. Et idē Hieremias dominū orat, dicēs: Sana me domine, & sanabor. Saluū me fac, & saluus ero, quoniā laus mea es tu. Si Hieremias poterat seipsum sanare, vt quid à Deo illud petit? Rursum, per prophetam Oseæ iterum Deus eandem sententiam docet, dicens: Perditio tua ex te Israel tantummo-

Psal. 44.
Matt. 10.
1. *Cor* 12.
Hier. 10.
Psal. 36.
Psal. 16.
Psal. 118.
Hiere. 17.

Osee.13. do ex me adiutorium tuum. Hæc ex veteri testamento
testimonia sufficiant. Nunciam ad nouum, in quo veri
Ioan.15. tas clarius lucet, accedamus: Sine me (inquit Christus)
nihil potestis facere. Si nihil possumus, quomodo pote
rimus sine illo vitã æternam consequi? Et iterũ eadem
Ioan.6. vetitas ait: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui mi
sit me, traxerit eum. Præterea in illa oratione quam ve
rus magister nos docuit, dicitur: Adueniat regnũ tuũ.
Quibus verbis petimus à deo gloriam cœlestem, quæ
est regnum Dei æternum. Et iterũ in alia petitione ha
betur: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos
à malo. Hæc omnia vnus & verus magister nos docuit
Matt.6. petere à patre suo. At si hæc omnia nos possemus conse
Ibidem. qui per solam nostri arbitrij potestatem, nõ esset opus
nos ea petere à Deo. Ex quo facile conuincitur nemi-
nem posse vitam æternam consequi, aut omnia pecca-
ta euitare sine Dei speciali auxilio. Verum hic dicet Pe
lagius tales petitiones non esse inanes, quia etsi nostrũ
liberum arbitriũ omnia illa possit, difficilia tamẽ sunt
illi. Ad hoc ergo dicit, petimus, vt eo adiuuãte facilius
assequamur, quæ sine illius adiutorio difficile assequi
possemus. Sed hoc Pauli testimonio reiicitur, qui in
Rom.8. epistola ad Romanos ait: Quos iustificauit, hos & ma-
gnificauit. Nõ dixit, quos iustos inuenit: sed dixit, quos
Rom.10. iustificauit: vt his verbis doceret nos quòd omnis no-
stra iustificatio ab ipso Deo est, & non à nobis. Ideo
iterum ait: Neque volentis neque currentis, sed Dei est
miserentis. Quibus verbis apertissimè docet nihil nos
posse sine Dei speciali auxilio. Nã quid quæso est illud
quod ait, neq; currentis? Per illa nanque verba docet ꝙ
non solum remissa voluntas & tepida, sed etiã quæ ni-
mio ardeat desiderio, & quæ quantumlibet vehemen-
tem adhibeat conatũ, non potest ex se vitam æternam
assequi, sed hoc ex sola Dei misericordia pendet. Hoc
est enim dicere, neque volẽtis neque currẽtis: quoniã
qui currit, magis circa motum conatur, & eius mẽbra
vehemẽtiore impulsu agitantur à corde, quàm si lento
1.Cor.3. gradu incedat Et in alia epist. Non ꝙ sufficiẽtes simus
cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficien-

tia nostra ex deo est. Quid hic respõdebit Pelagius? Si non sumus sufficientes cogitare, minus & velle, quoniam quæ non cognoscimus, velle non possumus. Et si velle bonũ non possumus, nec operari non valebimus. Nostra (inquit) sufficientia ex deo est. Et quid Pelagius ait? Nostra (inquit Pelagius) sufficientia ex nobis ipsis est, sed facilitas ex deo. Apertissimè ergo Pelagius pugnat cũ Pauli doctrina, hoc est, cũ fide catholica. Et in alia epistola eandem sententiam replicat, dicens: Potẽs est autem deus omnẽ gratiam abũdare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habẽtes, abũdetis in omne opus bonum. Ecce vides quid nobis conferat gratia, nõ certè solã facilitatẽ ad opus bonũ, vt Pelagius dicit, sed confert nobis omnẽ sufficientiã. Non ergo sumus nos sufficientes sine Dei gratia. Præterea cũ idẽ Paulus rogaret dominũ tertiò vt auferret ab eo stimulũ carnis, respondit illi à domino: Sufficit tibi gratia mea. Non enim dixit dominus Paulo: Tu ipse sufficis, sed dixit, sufficit tibi gratia mea. Quòd si Paulus hoc quod petebat, potuisset, quamuis difficile præstare, meritò respondisset illi dominus illud quod beatæ Luciæ pro suæ matris salute beatam Agatham deprecanti, eandem Agathã respõdisse fertur: Vt quid (inquit) à me petis virgo Lucia, quod ipsa poteris matri tuæ præstare continuò? Verùm quia Paulus non poterat tã improbæ tentationi Satanæ etiã cũ magna difficultate resistere, ideo dominus dicit illi: Sufficit tibi gratia mea. Rursum, in epistola ad Ephesios idẽ Apostolus ait: Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc nõ ex vobis. Dei enim donũ est, non ex operibus, ne quis glorietur. Pelagius in totum videretur tollere auxiliũ diuinum, dicit fidem esse donũ Dei, & sine illa nos non posse saluari, atq; ideo dicit nos hoc debere Deo, quòd scientiã nobis dedit, qua illum verè cognoscceremus, & sciremus ea quæ agenda essent: qua sciẽtia habita, dicit nõ esse nobis opus vlteriore dono gratiæ aut charitatis, quoniam nec charitatẽ vult fateri donũ Dei, neque eam dicit esse necessariã, sed sufficere solam fidẽ cum nostri arbitrij potestate: & hoc modo interpretatur

2. Cor. 9.

2. Cor. 12.

Ephe. 2.

illud testimoniũ Pauli quod proximè citauimus: Gratia estis saluati per fidem. Sed attendat Pelagius quòd Paulus non ait nos esse saluatos sola fide, sed gratia, & hoc per fidem. Nam fidem solã aut scientiam nõ suffice re, idem Paulus testatur, dicens: Si habuero omnẽ scien tiam, & tantam fidem vt montes transferam, charitatẽ autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Deinde in epist.
1. Cor. 13. ad Philippenses ait: Deus est enim qui operatur in no-
Philip. 2. bis velle & perficere pro bona voluntate. Si Deus est qui operatur, non ergo scientia sufficit. Cum autem dixit, velle & perficere, docuit vt credamus gratiam Dei esse necessariam non solum ad bonũ aliquod incipien-dum, sed etiam vt possimus in bono incepto perseue-rare. Nam hoc est perficere, quoniam qui cœpit ædifi-care, & non potuit consummare, hic non est perfectus vir: sed qui perseueraverit vsque in finem, saluus erit.
Matt. 10. Hæc autem salus non habetur nisi per gratiã Dei. Pau-
Tit. 3. lus nanque in epistola ad Titum ait: Apparuit benigni tas & humanitas Saluatoris nostri Dei, qui non ex ope ribus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ misericor-diam suã saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrũ, vt iu-stificati gratia ipsius, hæredes simus secundũ spem vitæ æternæ. Potuissem his sacrorum virorum plurima pro ducere testimonia, sed cùm scripturæ sacræ tam apertè pro nobis testentur, superfluum erit hominum testimo nia citare. Colligimus ergo cuiuslibet boni initium, & eiusdem perseuerantiam, à diuina gratia pendere, & nõ ex solo hominis arbitrio. Cuius rei signum est illud q
Deut. 12. dominus præcipit, dicens: Offeretis in loco illo quem dominus elegerit, holocausta, decimas & primitias ma nuum vestratum. Quid sunt primitiæ manuũ nostra-rum iuxta moralem intelligẽtiam, nisi initium nostræ bonæ operationis? Et quid per decimas congruentius intelligi potest quàm perseuerentia, & totius boni ope ris complementum? Tota lex decem mandatis conti-netur, quibus vitã possumus assequi æternã. Primitias ergo & decimas domino offerre tenemur, quia boni

initium & illius complementum domino sunt tribuendum, qui illa in nobis & per nos operatur. Sed opus est vt Pelagianorum obiectionibus respõdeamus. Primò sic nobis obiiciunt: Nullus peccat in eo quod vitare non potest. Si ergo non est homini liberum præcepta omnia adimplere, & peccata omnia vitare, cũ non vitat, non peccat, quia hoc ipsum vitare non poterat. Cui respondemus, hãc esse nostri arbitrij potestatem, vt Deo monẽti cõsentiat, & deo cooperanti cooperetur. Deus autem nunquam seipsum nobis negat, imò semper paratus est vt nos excitet & adiuuet. Paulus namque ait: Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Inde ergo homo culpatur, nõ quia solus non facit, cùm hoc esset illi impossibile, sed quia Deũ monentem non audit, ad eius vocem nõ excitatur, illi vocanti non respondet. Nam de hac re queritur dominus de peccatoribus, dicens: Vocaui, & renuistis: & extendi manum meam, & non fuit qui me aspiceret. Despexistis omne cõsilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cùm vobis id quod timebatis, aduenerit. Ecce iam vides de qua re dominus peccatores accuset, quia scilicet vocauit, & noluerunt illi respondere, noluerunt facere iuxta eius consilium. Nec impotentiam aut infirmitatem propriam causari poterunt, quia ipse extendit manum suam vt eos adiuuaret, eius tamẽ adiutorium neglexerũt. Extendi (inquit) manum meam, & non fuit qui aspiceret. Si quispiam casu in foueam caderet, ex qua surgere & exire non posset, & illi alter manum præberet, vt illum iuuaret & sic exiret, nònne meritò culpandus esset si adiutorium reiiciens, in foueam manere vellet? Quòd si postea increpetur quòd in fouea manet, & non exierit, poterítne meritò causari quòd exire nõ potuit? Non certè: quia & si solus non potuisset, potuisset tamen cum adiutorio alterius, quo vti noluit. Sic etiam licet homo se solo non possit omnia Dei præcepta implere, & omnia peccata vitare, potest tamen hæc omnia cum Dei adiutorio facere: quapropter peccator cúlpatur, quia Deum monentem

Prima obiectio.

1. Cor. 10.

Prouer. 1.

Secunda ob iectio. non audit, & adiuuantē negligit, illius auxilio vti noluit. Secundò sic obiiciunt: Si Deus omne bonū quod est in nobis, operatur: nullum ergo erit nostrū meritū, nulla nostra merces. Cui ergo similiter obiiciendo respondeo: Si nostrum arbitriū se solo omnia bona operari potest, non est cur de bonis operibus à nobis factis Deo gloriam reddamus, sed nobis ipsis, qui operati sumus illā gloriā vēdicare iure poterimus. Absit tamē vt quisquā hoc apud se cogitet. Diuinus nanque Psaltes ait: Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, Et iterum: Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuū. Et Paulus: Qui gloriatur (inquit) in domino glorietur. Pelagius ergo qui in se & non in domino gloriatur, non diligit nomen domini, quoniam omnes qui diligūt nomē domini, in illo gloriantur: illi tribuentes gloriā omniū bonorū suorū, & sibi ipsis imputātes sua opera mala. Quid ergo Pelagi gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Cùm non sis tam potens ad bonum quantum ad malum, quæ est hæc tua malitia, vt glorieris de bono, qui potens es in iniquitate? Vide quid dicat ipsemet Deus: Gloriam meam alteri non dabo. Sed quid dabis nobis domine? Pacem, inquit, meā do vobis, pacē meā relinquo vobis. Nobis pacem, illi gloriam. Hanc rerum distributionē nato domino angeli cecinerunt: Gloria (inquiunt) in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Deo gloriam, hominibus pacem reddunt angeli. Dicergo Pelagi, vis tu gloriā à Deo præripere, quā illi reddūt omnes angelorū chori, & quā ipse sibiipsi seruauit? Quòd si gloriā Deo cogeris reddere, quomodo illi das gloriā si tu omnia dicis te operari? Sed ne videamur obiectionē obiectione eludere, obiectioni illius clarius respōdeamus, sic Deo gloriam reddētes, vt nostra merita nō euacuemus: sic rursum nostrū meritum afferentes, vt gloriæ diuinæ nihil detrahamus. Nostrū enim liberū arbitriū (vt suprà iam docuimus) citra Dei monitionem, præuentionē, & cooperationē, non potest aggredi aliquod opus verè bonum. Cùm tamen à Deo monitum & præuentū fuerit, potest Deo monenti obedire, Deo o-

Psal. 113. *Psal. 5.* *Psal. 5:* *1. Cor. 7.*

peranti cooperari. Ecce duo, Dei videlicet monitionem, & nostram obedientiam: Dei operationem & nostram cooperationem: quæ duo Paulus simul innuit, dicens: Spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram. Et alibi clarius hoc ipsum expressit, dicēs: Dei enim coadiutores sumus. Ex quibus verbis apertè satis colligimus in eodem opere simul & deum & nos operari. Et iterū cum multa bona per ipsummet facta, & se plus omnibus laborasse dixisset, ne fortè gloriam bonorū operū sibiipsi arrogasse quispiam putaret, subiunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Nō dixit, per me: ne fortè inde aliquis coniiceret illum fuisse velut instrumentū in operando: sed dixit, gratia Dei mecū, vt per hoc ostenderet se fuisse Dei cooperatorem. Deus ergo præuenit monendo, excitādo: nos autem sequimur eū, dum illi momenti obedimus per consensum: & cū iuxta illius monitionem operamur, ille adiuuat infirmitatem nostram. Quibus duabus rebus respondent duæ aliæ videlicet gloria & meritum, ita vt Deo reddamus nos gloriam. Deus autem nobis reddat iuxta meritum nostrū. Quia enim ille præuenit nos in opere, ad illud nos excitās, & ipso opere adiuuat nos, sine cuius adiutorio nihil agere possemus: ideo debemus illi gloriam tāquam primæ illius operis origini. Ex hoc autē quòd nos monitioni illius consentimus, qui tamen dissentire poteramus, debetur nobis merces & præmiū, & inde meritum nostrū. Debetur inquā, ex non operis natura, quia (vt ait Paulus) non sunt cōdignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed debetur ex iure promissionis. Hanc enim legem nos natura docuit, vt quod quisque promisit, debere se credat. Opus ergo quod meritum dici potest sine duobus effici nequit, sine Dei videlicet præuentione & assistentia, & sine nostro consensu & cooperatione. In primo est Dei gloria, in secundo est meritum nostrum. Quæ omnia vno verbo Propheta nos docuit, dicens: Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Cùm enim dixit Opera nostra, aperuit nostram circa illi operationem: quoniam si circa illa operaremur

Rom. 8. *1. Cor. 3.* *1. Cor. 15.* *Rom. 8.*

Esa.26. non dicerentur opera nostra. Cùm autem dixit Deo, operatus es, ostendit idem opus nostrum, esse opus Dei, quia in illo eodem opere Deus adiuuat infirmitatem nostram, operans nobiscum. Dicens autem nobis, innuit meritum nostrum: quia licet ille nobiscum operetur, ad nostrum tamen commodum est illius cooperatio, non ad suum, quia bonorum nostrorum ille nō indiget. Tertio nobis obiiciunt, dicentes: Si potest liberum nostrum arbitrium de bono in malum corruere, quare non etiam poterit de malo ad bonum resurgere Quibus nos respondemus, quòd non tam facilè quis potest exire de fouea, quàm facilè in eam potest labi. Ita etiam quamuis sola voluntate in foueam peccati quis cadat, non tamen inde sola voluntate sine Dei gratia eum adiuuante exire potest. Sed dices: Quid ergo? Nunquid per peccatum perdimus liberum arbitriū? Absit. Vtcrùm perdimus per peccatum gratiam diuinā, cuius auxilio liberum nostrum arbitrium bonum poterat operari, qua iam sublata amplius non potest bonum operari, quod ad vitam perducat æternam. Sed iam opus est vt Ecclesiæ definitionem producamus.

Psal.14. Tertia Obiectio.

Concilium Mileuitanum. Concilium Mileuitanum, capite quarto suorum decretorum de hac re per hæc verba definit: Quisquis dixerat eandem gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipsam nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, vt sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari, vt quod faciendū cognouerimus, etiā facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. Et capite 7. rursum ait: Itē placuit, vt quicunque dixerit ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberū arbitrium iubemur, facilius possimus implere per gratiam, tanquam si gratia non daretur, non quidem facilè, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mandata, anathema sit. De fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, vbi non ait: Sine me difficilius potestis facere: sed ait: Sine me nihil potestis fa-

cere. hæc Concilium Mileuitanum. Idem docet Concilium Tridentinum sub Paulo tertio celebratum, quod sessione sexta tres pro hac re ædidit Canones, videlicet primum & secundum & tertium, quorũ verba sunt quæ sequuntur: Si quis dixerit, hominem in suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per legis doctrinam fiunt, absque diuina per Iesum Christum gratia, posse iustificari coram Deo, anathema sit. Si quis dixerit, ad hoc solum diuinam gratiam per Iesum Christum dari, vt facilius homo iustè viuere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia vtrumque, sed ægrè tamen & difficulter possit, anathema sit. Si quis dixerit, sine præueniẽte Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. hæc Concilium Tridentinum. Aduersus Pelagianos scripsit beatus Hieronymus tres dialogorũ libros Beatus Augustinus plures contra eosdem ædidit tractatus, videlicet. De peccatorum meritis & remissione ad Marcellinum libros tres. De natura & gratia contra Pelagianos librum vnum. De gratia Christi contra Pelagiũ & Cœlestinum libros duos. Cõtra duas epistolas Pelagianorũ ad Bonifacium quatuor. Contra Iulianũ Pelagianum libros sex. De gratia & libero arbitrio ad Valentinum librum vnum. Contra Pelagianos hyponosticon libros sex, in quorum tertio de hac re differit, quanquam hoc opus non esse Augustini Erasmus opinatur. Extat etiam Prosperi Aquitanici elegans opusculum de libero arbitrio aduersus collectatorẽ, in quo de hac re disputat. Beatus Bernardus scripsit aliud opusculum de gratia & libera arbitrio. Ioãnes Trithemius in suo catalogo Ecclesiasticorum scriptorum refert Gennadium scripsisse etiã aduersus Pelagium, sed hoc opus fateor non vidisse. *Concilium Tridentinum.*

SEcunda hæresis docet gratiam in baptismo semel receptam, postmodum amitti non posse. Huius hæresis autor fuit Iouinianus quidam Monachus Romanus, qui monachatu reiecto velut carnis ad vo-

Pelagius. mitum reuersus est. Hic inter alios errores hunc etiam docuit, dicens eos qui plena fide baptismũ renati sunt, non posse postea peccare. Hunc errorem (vt B. Augustinus lib. de hæresibus cap. 88. refert) docuit etiam Pelagius, dicens vitam iustorum in hoc seculo nullum habere peccatum, tãquam iis qui semel iustus est, iam amplius peccare non possit. Hunc errorem iam diu sepultum post mille annos, & eo amplius suscitauit Lutherus cuius verba, vt Eccius ea citat in catalogo errorum illius, sunt hęc: Prorsus non dubitemus nos esse saluos postquam baptizati sumus, quia promissio ibi facta, non est mutabilis vllis peccatis, vnde baptizatus etiam volens nõ potest perdere salutem quia nulla peccata possunt eum dãnare nisi incredulitas, cætera omnia per fidem absorbenturin momento, hæc Lutherus. Hanc tamen erroneam doctrinam cœlestia simul & terrestria expugnant. Nã dæmones in gratia fuisse à Deo creatos iã superius in titulo de diabolo ostendimus. Hi autem non fuerunt stabiles in gratia, neque in veritate, imò illis inuenta est iniquitas. Videbam (inquit) Satanam sicut fulgur de cœlo cadẽtem. Quid ergo nobis futurum putas? Et in angelis suis Deus reperit prauitatem, quanto magis hi qui habitãt domos luteas, qui terrenum habẽt fundamentũ, consumẽtur velut à tinea? Si in cœlo ruinæ, quanto magis in terra? Si Lucifer ille qui mane oriebatur, & qui in delitiis paradisi fuisse, & omni lapide precioso ornatus describitur, cecidit, quis de sua constantia præsumet? Nũquid fortiores erunt homines quam angeli? Absit vt hoc aliquis de se præsumet? Sed iam ad homines descendamus, Deus creauit hominem rectum, & tamen postea contempto Dei præcepto, vt placeret vxori, comedit de fructu ligni vetiti. Loth in Sodoma iustus inuenitur, quapropter eum tota ciuitas periret incendio, ipse saluatur, & post modicum tempus ebrietatem ex culpa sua patitur, & cum filiabus suis coit. Dauid de post fœtantibus eligitur in regem, & à Samuele ex præcepto Dei vngitur, postea tamen & adulteriũ & homicidium committit. Salomon huius filius à Domino

Luc 10.
Iob. 4.
Esa. 14.
Eze. 28.
Gene. 4.
Gene. 19.
1. *Reg.* 16.
2. *Reg.* 11.

mino prius dilectus,& ab eo sapientia vltra omnes homines est donatus:quis tamen dubitat eum postmodũ fuisse mulierosum & idololatram? Plurima possem ex veteri instrumento proferre exempla,sed breuitati consulens omitto. Ad nouum accedamus. Pridie quàm Dominus Iesus Christus pateretur,cœnante illo cum Apostolis suis,dixit Petro,cùm illum lauare vellet: Qui lotus est,non indiget nisi vt pedes lauet. Vos mundi estis, sed non omnes. His verbis designauit Apostolos esse in gratia. Quod autem ait,Sed nod omnes, constat fuisse dictum propter Iudam qui tunc volebat Christum vendere. At qui mundi erant, posteà relicto magistro omnes fugerunt,& scandalum passit sunt, & Petrus ter magistrum negat. Quid his Iouinianis, quid Pelagius etiam respondere poterunt? Quòd si alterum adhuc desideras exemplum, audi. Nicolaus Antiochenus diaconus ab Apostolis eligitur tanquam vir boni testimonij, & plenus Spiritu sancto, vt cum Stephano & aliis quinque viduis ministraret,male tamen à multis postmodum audiit,propter illud quod Dominus in Apocalypsi ait se odisse facta Nicolaitarum.

Ioan.13.

Act.6.

Apoc.

Propter hos & alios similes,qui diabolo instigante & nimium impellẽte, à culmine virtutum ad maxima vitia corruerunt. Deus ad Iob de magna dæmonis potentia & astutia, sub nomine Behemoth loquens, ait: Sternet sibi aurum quasi lutum. Quæ verba (vt cõstat) non possunt iuxta literæ superficiem intelligi,sicut neque omnia alia quę ibi Dominus de illo Behemoth aut Leuiathan disserit: Nam alioqui si iuxta literam intelligi contendas, non magnopere Leuiathan potentiam commendaret Deus per hoc, quòd sternet sibi aurum quasi lutũ, quum quiuis infirmus & debilis homo possit supet aurum ac super lutum calcare. Quum igitur mysticus huius literæ sensus sit requirendus,audiamus illum à beato Gregorio,qui mirificè (vt solet)literam interpretatur,sic inquiens: Hoc loco aurũ claritas sanctitatis accipitur: Lutum verò vel terrenarum rerum auaritiam,vel prauarum cõtagia doctrinarum,vel sordes cãrnalium voluptatum nil obstat intelligi. Quia

Grego.

enim multos Leuiathan iſte, qui intra ſanctam Eccleſiam fulgore iuſtitiæ reſplendere videbantur, tunc vel terrenarum rerum concupiſcētia, vel errantis doctrinæ contagio, vel carnalibus ſibi voluptatibus ſubiicit, aurum ſibi proculdubio quaſi lutum ſternit. Aurum verò quaſi lutum ſternere, eſt in quibuſdā vitæ munditiā per illicita deſideria cōculcare, vt hi etiam ſordidis eius veſtigiis ſeruiant, qui contra illum prius virtutum ſpendore rutilabāt. Et poſt pauca, ſubdit: Toties igitur nūc aurum ſibi quaſi lutum ſubiicit, quoties caſtitatem fidelium per carnis vitia ſternit. Toties aurū quaſi lutum calcat, quoties ſenſum continentium per immunda deſideria diſſipat. hactenus Gregorius.

Præterea in illa oratione quā Dominus nos docuit, dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et iterū: Et ne nos inducas in tētationē. Quòd ſi (vt Iouinianus ait) homo qui plena fide baptizatus eſt, nō poteſt à dæmone ſubuerti, hæc oratio non congruit homini baptizato, atque ideo nec toti Eccleſię. Eccleſia tamen illā quotidie cātat. Rursum, vas illud electionis caſtigat corpus ſuum, & in ſeruitutem redigit, ne fortè aliis prædicans, ipſe reprobus inueniatur. Et ad Corinthios ſcribens ait: Timeo ne ſicut ſerpēs decepit Euam aſtutia ſua, ita corrūpantur ſenſus veſtri à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto. Quòd ſi tanta eſt poſt baptiſmum ſecuritas, quare Paulus trepidat timore vbi nullus eſt timor? Quare etiam monet alibi, dicens: Et qui ſibi videtur ſtare, videat ne cadat. Et Galatas reprehendit quòd à recta via diſceſſerint. ſīc enim ait: Currebatis bene, quis vos impediuit veritati nō obedire? Demum Dominus in Apocalypſi per Ioannem Apoſtolum angelo Epheſi Eccleſiæ ait: Scio opera tua, & laborē, & patiētiam tuam, & quia ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti: ſed habeo aduerſus te quòd charitatē tuam primam reliquiſti. Vnde ergo tantam ſecuritatem promittūt Iouinianus & Pelagius iis qui ſemel in baptiſmo iuſtificati ſunt? Videntur ergo mihi iſti hæretici eſſe illi de quibus per Hier. prophetam Dominus quæritur, dicens: Curabāt contritionem

Matt.6.
1.Cor.9.
2.Cor.11.
1.Cor.10.
Galat.5.
Apoc.2.
Hier.6.

filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Sed iam videamus cui fundamento innitantur, & ostendamus tam debile esse, vt vno digito euertere illud possimus. Adducũt enim pro se illud Ioan. in prima Canonica: Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit. Sed hoc statim cõrruit, quoniam nõ ita esse intelligendum, vt illi putant, verba quæ sequuntur apertè conuincunt. Nam statim subiunxit, causam eius quod dixerat, reddens: Quoniam (inquit) semen ipsius in eo manet. Semen dixit gratiam aut charitatem, per quam filij Dei efficimur. Causa ergo quare qui ex Deo natus est, non peccat, est, quia semen Dei. i. gratia, in eo manet. Nõ est enim possibile vt quis in gratia existat, & peccet, Illa enim duo ad idem tempus referẽda sunt vt simul cohærere nõ possint, videlicet in gratia esse & peccare. Nam si ad diuersa tẽpora referas, vt qui semel in gratia manserit, in posterum peccare non possit, tũc faceres Ioannem secum pugnãtem. Nam in eadem epistola prius dixerat: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et iterum: Filioli mei, hæc scribo vobis, vt nõ peccetis. Si omnis qui natus est ex Deo, non potest in posterum peccare, frustra monet ne peccent. Aliter hunc locũ exponit B. Bernardus, qui in libro de natura & gratia, dicit illud esse intelligendum de prædestinatis, quorum peccata, si quæ sunt, non imputantur ad pœnam, quoniam digna pœnitentia hic purgantur, atque ideo non peccant, peccant, peccato inquam ad mortem.

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 1.

Præterea, in sui erroris confirmationem adducunt illud quod Saluator apud Matthæum ait: Non potest arbor bona fructus malos facere. Sed hoc æquè parum mouet sicut præteritum, quoniam ex mala etiam intelligentia oritur, vt sibi fauere putet Iouinianus. Qualiter autem sit intelligendus locus ille, Hieronymus explicat lib. 2. aduersus Iouinianum, sic inquiens: Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus facit, nec mala bonos, quamdiu vel in bonitate sua vel in malitia perseuerat. hæc ille.

Quòd si pro se citent illud Pauli: Charitas nũquã ex-

1. *Cor.* 13. cidit: nihil nos mouet, quoniam ibi Paulus non negat charitatem semel habitam amitti posse in hoc seculo, sed docet charitatem quam in hoc seculo habuerimus, in futuro seculo non excidere: quemadmodum de fide docet, quam in alia vita, succedente clara visione, amittimus. Itaque ibi confert charitatẽ fidei & prophetiæ, & reliquis virtutibus, quas cum dicat in alia vita nõ esse, solam tamen charitatẽ dicit ibidem manere. De hac re extat Concilij Mileuitani definitio, quod in 6. suorum decretorum capite, ita ait: Item placuit, quod ait sanctus Ioannes Apostolus: Si dixerimus quia peccatũ non habemus nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est, quisquis sic accipiẽdum putauerit, vt dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatum, non quia veritas est, anathema sit. Et capite octauo iterum: Item placuit vt quicunque verba ipsa Dominicæ orationis, vbi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita volunt à sanctis dici, vt humiliter non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orãtem, non hominibus sed ipsi Domino mentiẽtem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit quæ sibi dimittantur debita non habere? hæc Concilium Mileuitanum. Sed multo apertius hanc damnauit hæresim, Concilium Tridẽtinum sub Paulo tertio celebratum. Nam sessione sexta vnum de hac re ædidit Canonem videlicet vigesimumterrium, cuius verba sunt hæc: Si quis hominẽ semel iustificatum dixerit amplius peccare non posse, nec gratiam amittere, atque ideo eum qui labitur, & peccat, nũquam verè fuisse iustificatum, aut contra, posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei priuilegio, quemadmodũ de beata virgine tenet Ecclesia, anathema sit. Aduersus Iouinianum scripsit B. Hieronymus duos libros, & in secundo contra hanc hæresim disputat. Alium non vidi qui ex professo contra illam scripserit.

Concilium Mileuitanum.

Concilium Tridentinum.

TErtia hæresis docet omnem hominem iustum scire se esse in gratia, & esse certum de sua iustitia.

Primus huius pestiferæ hæresis inuentor est Martinus Lutherus, qui à dæmone impulsus esse videtur,

Lutherus.

vt per illum omnes, aut saltem multos Christianos ignauos efficeret, & ab omnium bonorum operũ exercitio auocaret. Quum hoc opus aduersus omnes hæreses primum in publicum abire iussi, anno videlicet trigesimoquarto supra millesimum quingẽtesimum, non videram opus Lutheri in quo illi hanc doctrinã scripserat, nec sciui aliquẽ, qui tunc contra illã scripsisset, quãuis multos legerã, qui contra alios Lutheri errores pleraque librorum volumina ædiderant, sed solũ videram censuram facultatis Theologiæ Parisiensis, quæ hanc cum aliis Lutheri assertionibus dãnauerat. Et inde euenit vt paucula tunc in hoc opere cõtra hanc hæreticam Lutheri doctrinam scripserim, quia tunc non plenè intellexeram, cui fundamẽto innixus erat Lutherus, & à quibus principiis hanc suam assertionẽ deduxerat, neque in quem finem illam docebat, neque mala quæ ex illa oriri poterant, plenè circunspexeram. Post primam verò & alteram huius operis æditionẽ, anno videlicet millesimo quingentesimo quadragesimoquinto. Paulus huius nominis tertius summus totius Ecclesiæ pontifex, procurante Carolo Cęsare huius nominis quinto ad extirpandas omnes recentes hæreses generale Concilium congregauit Tridẽti, ad quod ego ex mandato Philippi Hispaniarum Principis accessi. Me igitur illic existente licuit mihi Lutheri & aliorum omniũ sectatorum eius libros legere, & quicquid in illis latebat explorare, quoniam illustris vir Didacus de Mendoza, qui tunc in Concilio erat Cæsaris Orator, copiosam illic parauit Bibliothecãrefertam omnibus Lutheranorum libris, vt quotquot vellent possent illos explorare ad illorũ dogmata oppugnanda. Tunc igitur mentẽ Lutheri penetraui, & plenè agnoui ex quo fundamento hanc pessimam doctrinã ille deduxerit, & quid ex illa prætẽderit. Manifestũ est iam, & ferè toti orbi notum, doctrinam Lutheri esse, hominem ex sola fide iustificari, iustitiámque hominis nullo pacto ex operibus, sed ex sola fide pendere. Nam de hac re fuit iam à nobis superius in titulo de fide, notatus & cõuictus Ex hoc falsissimo principio Lutherus & illius sectatores colligere

nituntur, onem hominem iustum scire se esse in gratia essèque certum suę iustificationis, quia fides per quã iustificatur homo, cuilibet potest esse certa, immò sem per est certissima, iuxta id quod August. lib. 3. de trinitate ca. 2. ait: Nihil est homini certius sua fide. Quamuis ergo aliquis peccata multa committat, multáque flagitia & scelera, dicit Lutherus nullum illorum imputari credenti, id est iuxta illius interpretationem, fiduciam habenti in Christum, quod per misericordiam Dei, & Christi merita, remissa sunt sibi peccata. Et quia fides hæc est nota cuilibet illã habẽti, inde deducit quod qualiacunque sint opera hominis, si tamen firma fixáq; sit fides, semper erit certus suæ salutis. Martinus Butzerus patria (vt opinor) Argentinensis, & monachus apostata ex ordine Prædicatorum, Lutheríque sectator in libro de Concordantia certitudinis gratiæ, cõqueritur de nobis quod falsò illis tribuamus hanc doctrinã, tanquam illi doceant, quamlibet impurè & sceleratè homines viuant, debere tamen firmiter credere se per Christum esse Deo gratos. Ne igitur aliquis putet nos falsò hoc crimen illis tribuere, immò potius credat immeritò Butzerũ de nobis ob hanc causam conqueri, verba illorum propria citabo, expressis etiam locis in quibus illa scripserunt. In sermone contra Carolstadium, hæc dicit Lutherus: Nullum est peccatum nisi incredulitas, nulla iustitia nisi fides. In libro de captiuitate Babylonica ait: Nulla peccata possunt hominem damnare, etiam si velit, nisi sola incredulitas. Neque habẽti fidem dubitandũ est de sua salute, quia promissio ibi facta nullis peccatis est mutabilis, nisi sola incredulitate. Et in libro de votis monasticis iterũ ait: Nulla opera credẽti in Christum tam mala sunt, quæ possint eum damnare, & accusare. Butzerus in commẽtariis super epistolã ad Rom. cap. 2. ait: Cùm nostra opera omnia incerta sint, immò ex se nihil sint, nulla eorum habenda est ratio. Ex quibus verbis constat hos hæreticos ideo asserere iustificationẽ hominis nullo modo pẽdere ex operibus nostris, vt suam iustificationẽ sibi certam facere possint. Nam intellexerunt illi optimè, quod si faterentur hominis

Butzerus. *Lutherus.* *Butzerus.*

iustificationem aliquo modo ex suis operibus pẽdere, nunquam hanc gratiæ certitudinem statuere possent. Et idem Butzerus in suo libello de concordantia certitudinis gratiæ, iterũ ait: Cùm nemo in hoc seculo omnem semper dubitationem de salute sua, & paterna cura sui quam Deus gerit, excludere possit, & hæc dubitatio vitium & peccatum sit, entendum certè vnicuique Christiano est, cum fideli promissionũ Dei consideratione, tum iugi pro fidei incremento precatione confirmare suam fiduciã. hæc Butzerus. Ex quibus verbis constat illũ docere, quod etiã peccato actu existente fidelis homo est certus de sua gratia per solam fidem, & quod peccatum dubitationis, quo nullus homo carere potest, non nocet homini propter solam fidem. Attẽde obsecro candide lector, & cõsidera in quantã perplexitatẽ se inuoluerit Butzerus. Quomodo hæc duo simul cohærere possunt, vt habens quis dubitationẽ suæ gratiæ tantã vt transeat in peccatum, sit certus de sua gratia? Nam si certus est de sua gratia, necessario inde consequitur, vt non habeat de illa dubitationẽ quæ sit peccatum. Rursum, si dubitationis peccatum habet, consequens est, vt non sit certus. Vt autem suam insaniã Lutherani augerent, & magis suã inscitiã proderent, vltra progredi voluerunt, & dixerunt, non solum omnẽ hominem iustum esse certum suæ gratiæ, sed omnem talem esse obligatum ad credendum se esse in gratia. Et qui hoc non credit, non est (vt illi docent) iustus, neque fidelis. Nam illam vocant Lutherani fidẽ Catholicam, qua quisque in particulari certissimè credit remitti sibi peccata per Christũ. Philippus Melãthon in suis locis cũmunibus, titulo de gratia & iustificatione hoc apertissimè docet, sic inquiens: Mens perterrefacta agnitione peccatorũ, statuere debet, remitti sibi peccata gratis propter Christum, per misericordiam, non propter dignitatem contritionis, dilectionis, aut aliorum operũ. Quum hoc modo fide se mens erigit, donantur remissio peccatorum, & reconciliatio. Si enim iudicandum esset, tum demum nos habituros esse remissionem peccatorum, quum contritio aut dilectio sufficiens esset,

Philippus Melanchth

adigeretur animus ad desperationem. Quare vt habeat certam & firmã consolationem, pendet res non ex conditioni dignitatis nostræ, sed ex sola misericordia promissa propter Christum. hæc Philippus Melancthõ. Et Ioannes Spangebergus in sua margarita Theologica, in titulo de pœnitentia dicit primo duas esse tantũ pœnitentiæ, partes, videlicet contritionẽ & fidem, & deinde quærens quid sit fides pœnitentiæ pars, respõdet per hęc verba. Est fiducia qua credit vnusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis, Hæc fides statuere debet in specie tibi remitti peccata. hæc ille. Ex cuius dictis constat quod nullus peccator potest, iuxta illius sententiam, iustificari, nisi credat se esse iustificatum, quia deficit illa fides, quæ, vt ille existimat, est pars pœnitentiæ. Et hanc sententiam omnes Lutherani palam asseruerunt in confessione sua Augustana, in cuius articulo quinto hæc verba habentur: Damnantur illi qui iubent conscientias dubitare, an consequãtur remissionem peccatorum, & addunt hanc dubitationẽ non esse peccatum. hæc illi. Si peccatum est dubitare, ergo sicut tenetur quisque euitare peccatũ, ita etiam tenetur non dubitare. Philippus Melancthõ in Apologia confessionis Augustanę, hæc ait: Aduersarij infœliciter consulũt hominibus, dum iubent dubitare, vtrum consequantur remissionem peccatorum. hæc Philippus Melancthon. Idem docet Caluinus, & satis prolixè in libro de institutione Christiana. Post istos omnes lapsus est in hunc errorem vir inter alios Catholicus Claudius Guilliaudus Belliiocẽsis. Et ne quis putet me falsò hoc illi tribuere, verba eadẽ hic citabo, quæ ille in commentariis super vltimum cap. 2. ad Timotheũ conciliatione secũda scripsit. Quantum autem attinet (inquit ille) ad certitudinẽ de nostra salute, paucis absoluamus. Certus es quod quæcunque promisit tibi Deus, potens est & facere. Rom. 4. Ergo si credis in eũ, certus & non dubius es (cum fides dubium & formidinem excludat) te ab eo amari: cũ promiserit credentibus in eum saluos fieri, & filios Dei nũcupari. Quare Paulus persuasione concepta respiciens promissiones Dei infaillibiles, ait:

Ioannes Spangebergus.

Philippus Melancthõ Caluinus Claudius Guillian.

1. Tim. 4.

Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi in illa die iuſtus iudex: non ſolùm autem mihi, ſed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Et paucis interpoſitis ſubdit. Et vt rem attingamus, certè ex ſe, & propria natura, nemo ſcit an odio vel amore dignus ſit, ſed ex verbo & promiſsionibus Dei, per fidem ſcit. Neque eſt aliquis ſi Chriſtianiſmum calleat, & verè Chriſtianus ſit, qui per fidem non certò teneat ſuam ſalutem eſſe ratam, infaillibilem, depoſitam in manu Dei. Omnis enim qui audit vocem filij Dei (vt eſt in Ioanne) & credit in eum, habet vitam æternam. *Ioan. 6.* hactenus Claudius Guilliaudus Belliiocenſis. Ex quibus apertiſsimè conſtat illum de certitudine iuſtificationis idem prorſus cũ Lutheranis ſentire, & eodem argumento quo illi ſuam hanc certitudinem probare. Et confirmat hanc noſtram cenſuram quod circa iuſtificationem hominis idem prorſus & ſub eiſdem verbis docet quod Lutherani. Nam in illis eiſdem commentariis ſuper Paulum, interpretãs illud ex primo capite ad Romanos, Iuſtus ex fide viuit, hæc ait. Propheta de ſuperborum euerſione vaticinans, addit: iuſtorum vitam in fide conſiſtere, non in legis cognitione: id eſt, quum fiducia miſericordiæ ſtatuimus nobis Deũ propitium eſſe nos exaudire, velle ſeruare, & expectamus ſalutem iuſtificamur, & viuificamur, ſcientes cum remiſsione peccatorum & reconciliatione coniunctam eſſe donationẽ Spiritus ſancti. hęc ille Claudius Guilliaudus. Ex quibus verbis apertiſsimè conſtat illũ ſentire iuſtificationem hominis in ſola fide conſiſtere, fideque illã eſſe fiduciã miſericordiæ diuinæ: quæ omnia ſũt ex proprio Lutheranorũ dogmate. Hæc autem nõ ideo dixi, vt iſti Claudio Guilliaudo, quẽ aliàs virũ Catholicũ cenſeo, notã hęretici inurerẽ, ſed vt lectores illius operis admonerẽ, ne illũ in hac parte legentes deciperentur, vt propterea quod ille inter Catholicos æſtimatus eſt, Catholicã etiã eſſe putarẽt hãc ſententiã de certitudine gratiæ, quã ille apertiſsimè docet. Idem per omnia admonere oportet de libro illo qui dicitur Euchiridiõ Chriſtianæ inſtitutionis in Cõcilio prouinciali Coloniẽſi æditum *Coloniẽſes.*

Nam in titulo de iustificatione tractans de certitudine iustificationis, eandem sentẽtiam & sub eisdem verbis quibus Lutherani, docet, sic inquiens: Ideo ex fide iustificatio, vt secundum gratiam firma sit promissio. Sed si quis occurrat, Quis scit si amore vel odio dignus sit. Item, Quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? hic iam non oportebit in opera nostra respicere. Nam hæc statim nos faciẽt dubitare, sed planè fidẽ nobis subuenire necesse est, atque adeò hic oportet succurrere veritatem, vt quod de nobis latet in corde patris, idipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro, persuadeat quod filij Dei sumus, persuadent autem vocando, & iustificando gratis per fidẽ. Hæc & multa alia similia habet liber ille. Vnde ego credo librum illũ non esse à concilio illo Colonienſi æditũ esse, & res ipsa apertè hoc indicat: Nam in epistola quadam libro illi præfixa, Hermannus archiepiscopus Colonienſis, cuius nomine illa circunfertur, dicit librum illũ fuisse ab eo in concilio illo promissum, & tunc illum reddere. At Hermannus ille parum postea se manifestauit hæreticum, ob quam causam fuit à sede Apostolica archiepiscopatu Coloniẽ si priuatus. Hæc istorũ omniũ assertio, prout hactenus declarata est, duas in se continet manifestas hæreses. Prima est quæ asserit omnẽ iustum esse certum de sua iustificatione, certitudine fidei Catholicæ. Altera hæresis est quæ asserit omnem hominem iustum esse obligatum ad certò & firmiter credendum se per Dei meritum esse gratiã consecutũ. Has duas hæreses volo nũc totis viribus oppugnare, quoniam apertè agnosco illas esse multorum immò omnium vitiorũ parentes & proximas causas. Nam hæc falsa & pestilentissima certitudo, quam Lutherani prædicant, auocat auditores illorum ab exercitio omnium bonorum operum, & laxat habenas concupiscentiæ, vt illam quocunque libuerit, abire sinant quia per fidem solam iustificari se putant, & per illam credunt se esse certos de sua salute. Est etiã hæc istorum certitudo Deo iniuriosa, & contra illum blasphemia. Nihil enim magis Deo iniuriosum esse

Hermannus.

poteſt, quàm dicere illum recipere in ſuam amicitiam, fures, ſicarios, parricidas, adulteros, & quoſcũque alios flagitioſos & ſceleſtiſsimos homines, habitare inſuper cum illis, & multa illis ſpiritualia dona cõcedere, dummodò firma, fixaque ſit fides in illis. Totis ergo viribus cõtra hæc mõſtra pugnare oportet, vt prorſus intereãt, aut ex toto orbe recedant. Sed ante omnia opus eſt declarare quid ſit certitudo, & quotuplex, & poſtea oſtendere de qua certitudine eſt iſta contẽtio, ne laboremus in æquiuoco, & ſic poſteà in vanum contendiſſe videamur. Nam quũ in Concilio Tridentino hæc cauſa tractaretur, & per viros doctos & Catholicos, qui multi illic aderant, diligentiſsimè examinaretur, multæq; & longæ de illa fierẽt diſputationes, vidi aliquos, qui propterea quod ignorabant de qua certitudine nos contẽdebamus, longiſsimè aberrabant à ſtatu huius cauſæ, & à ſcopo huius diſputationis. Neceſſariũ eſt ergo primo ſtatuere, quid ſit & quotuplex certitudo, vt illius multiplicitate declarata notũ omnibus eſſe poſsit, qua certitudine valeat iuſtus eſſe de ſua iuſtitia certus, & qua ille neceſſario ſemper erit incertus, niſi diuina reuelatio illum certum reddat. Et proderunt etiam hæc, quæ nunc de certitudine dicemus ad expugnationem alterius hæreſis quæ docet, poſſe hominem abſque ſpeciali Dei reuelatiõe certò credere ſe eſſe prædeſtinatũ. De qua hæreſi poſteà diſputabimus in titulo de prædeſtinatione. Certitudinis nomen iuxta propriam illius ſignificationẽ, denotat firmitatem intellectus in iudicio quod de illa re facit. Huic certitudini contrariatur dubitatio aut fluctuatio intellectus, quoniam qui certus eſt in ſuo iudicio, tanta firmitate in illo quieſcit, vt licet vehementer impellatur, non ſit paratus vel modicum ab illo diſcedere. Quamuis autem certitudo propriè conueniat intellectui, per quandam tamen ſimilitudinem tribui ſolet voluntati, & virtuti naturali. Nam voluntas ſæpe dubia eſt & indifferẽs ad amorem aut odium alicuius rei, nec magis ad vnam partem quàm ad aliàm inclinatur: cũ autem alteram firmiter elegit partẽ, tũc dicitur eſſe certa, & quo maiori firmi-

tate id elegit, eo certior illa esse dicitur. Hac significatione vsus est Virgilius, quum dixit:

Certum est in siluis inter palea ferarum
Malle pati.

Et iterum alibi.

Aeneas celsa in puppi iam certus eundi,
Carpebat somnos rebus iam rite paratis.

Certũ esse dixit, pro decreuisse, aut deliberasse. Iuxta
Rom. 8. hunc modum ego arbitror intelligendum esse id quod Paulus ad Romanos ait: Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; iustitia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profũdum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Dicens se esse certum, suæ voluntatis firmissimam in amore Dei expressit deliberationem. Tanto enim feruore & tanta firmitate se Deũ diligere perhibet, vt nulla creatura videatur illi potens ad diuellendũ illum ab amore Dei. Et huic nostræ in-
Ambros. terpretationi fauet Ambrosius, qui pro eo quod nos in
Hieron. vulgata æditione habemus, certus sum, legit, confido. Et Hieronymus in epistola ad Algasiã quæstione nona, citans hunc Pauli locum, posuit, confido, pro certus sum, constat autem confidentiam siue fiduciam ad vo-
Chrysost. luntatem, & non ad intellectum pertinere. Chrysostomus autem multo apertius nostræ fauet sententiæ homilia sextadecima super epistolam ad Romanos, vbi prædicta Pauli verba interpretans, hæc ait: Ista verò non ideo dicit Paulus, quod siue angeli, siue aliæ cœlestes potestates istud conentur, Absit: sed quod Hyperbolicos cupiat amorem illum, quem ad Christum habebat, ostendere. Christum diligebat, non propterea quæ Christi sunt, sed propter ipsum, ea quæ illius sunt, & ad ipsum solum respiciens. hæc Chrysostomus. Ex quibus omnibus cõstat Paulum dixisse se esse certum, non quidem propterea quod aliter contingere non posset, sed quia se ita facturum firmissimè decreuerat, certitudinem pro voluntatis determinatione capiens. Propter hanc eandẽ causam (vt de potentia appetitiua

diximus) certitudinis nomen per similitudinem tribuitur naturæ, qui illa habet determinatum obiectum circa quod operatur. Iuxta hunc modũ dicunt philosophi naturam certò semper operari: quod non sic accipiendũ est, vt nihil vnquam præter aut contra naturæ intentum eueniat, sed quia natura semper circa determinatum aliquod, & nõ circa vagum aut indifferens obiectũ operatur, quamuis in ipsa sua operatione sæpe deficiat non assequens id quod intendit, propter impedimenta quæ illi obstant. Propter hanc causam Aristoteles dicit virtutem esse arte certiorẽ, quia per artem non determinatur artifex ad vnam certam materiã neque ad vnũ operationis modum, sed potest alio & alio modo operari. Virtus autem determinatũ habet obiectum quod respicit, & determinatum operationis modum secũdum quem operatur, quamuis à sua operatione (vt de natura diximus) sæpe deficiat, propter malitiã eius qui contra illius inclinationẽ operatur. His omnibus, latius fortè quàm oportebat declaratis, hoc imprimis nos statuere oportet, de illa sola certitudine in præsentiarum loqui, quæ ad intellectũ spectat, & nõ de aliqua alia quæ impropriè, & per solã metaphorã dicatur certitudo. *Aristotel.*

Hãc autẽ certitudinem non vnã tantũ, sed triplicẽ illã esse censent, quotquot de illa bene loquuntur. Est enim quædã certitudo euidentiæ. Altera est certitudo fidei Catholicæ. Tertia denique est certitudo fidei humanæ, quæ alio modo ab aliquibus vocatur certitudo moralis, siue probabilis. Certitudo euidentiæ est firmitas potentiæ cognitiuæ in iudicio suo, causata ab euidentia eiusdẽ iudicii & assensus. Nam quia homo euidenter cognoscit aliquid esse verum ideo cum firmitate & sine vlla dubitatione illud ita esse iudicat. Quia ergo hæc certitudo ab euidẽtia causatur & pẽdet, ideo oportet vt tam multiplex sit ipsa certitudo quàm multiplex est ipsa euidentia vnde illa oritur, & tot sunt etiam in ipsa certitudine gradus, quot sunt in euidentia quæ ipsam certitudinẽ producit. Est enim euidẽtia quædam de rebus necessariis quæ aliter euenire nõ possunt. Est

etiã euidẽtia de rebus contingentibus. Res neceſſariæ ſunt in duplici genere, quoniã illarũ quædã ſunt prima principia omnibus notiſsima quæ ex ſola, notitia ſubiecti & prędicati ſtatim ſunt nota. Iſta inter omnia euidẽtia primũ obtinẽt locũ, & ita etiã inter omnia habẽt primũ certitudinis gradũ. Sũt alia neceſſaria quorũ euidẽtia non ex ſola ſuorũ terminorũ notitia pendet, ſed per alia illis euidẽtiora producitur & cauſatur. Tales ſunt omnes cõcluſiones quæ ex primis illis principiis deducũtur quia iſtarũ euidẽtia pẽdet ex euidẽtia antecedentis & euidẽtia collectionis ſiue conſequentiæ. Si alterũ horum deſit, concluſio ab illis deducta nõ poterit eſſe euidens, quia nõ eſt poſsibile vt effectus ſit perfectior ſuà cauſa. Aſſenſus autem quo quis cõſentit concluſioni, effectus quidã eſt cauſatus ab aſſenſu præmiſſarũ & bonæ collectionis. Et inde apertè conuincitur vt cõcluſio nõ poſsit eſſe euidẽs, quando altera præmiſſarũ, aut collectio nõ eſt euidens. Idẽ per omnia dicendum eſt de certitudine, vt concluſio non ſit certa quando altera præmiſſarum per quas probatur, aut collectio non eſt certa, ſed dubia. De rebus contingentibus poteſt etiam haberi euidentia, ſed aliter quàm de rebus neceſſariis, quia res neceſſariæ cognoſcuntur euidẽter in vniuerſali, & per notitiam abſtractiuam earum. Contingentes verò non niſi per notitiam intuitiuam, quæ habetur in præſentia alicuius rei ſingularis, & eſt ab ipſa re cauſata. Futura igitur contingentia, quoniam de illis non poteſt facilis & intuitiua notitia haberi, ideo nõ poſſunt euidenter cognoſci: & inde ſequitur vt nõ poſſit de illis certitudo euidentiæ haberi, quia deficiente euidentia quæ eſt huius certitudinis cauſa, neceſſe eſt vt etiã deficiat certitudo quæ ab illa oritur. Altera eſt certitudo fidei Catholicę, & hęc eſt firmitas intellectus circa ſuum obiectũ quod eſt omne reuelatum à Deo. Hãc firmitatem & certitudinẽ circa ea quæ ad fidẽ expectãt, habet quiſquis verè fidelis eſt, aliàs ſi dubitat & vacillat eo ipſo fidem amittit. Ideo Athanaſius poſtquã totam fidei rationem expreſsit, ſtatim ſubdidit. hæc eſt fides Catholica quam niſi quiſque fideliter firmitér-

Athanaſ.

que crediderit, saluus esse nō poterit. De hac fidei certitudine intelligendum est id, quod Paulus corā Agrippa rege dixit. Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixit. Pharisæus. Certissimam sectam dixit sectā Pharisæorum propter fidem de resurrectione mortuorum futura, quam, Saducæis negantibus, illi habebant. hæc autem fides de resurrectione mortuorum certissima est, non alia certitudine quàm certitudine fidei Catholicæ, quæ resurrectionem omniū futurā docet. hæc certitudo hoc habet cōmune cum certitudine euidentiæ, quod nullus qui aliquam illarum habeat potest in suo iudicio errare aut decipi. Hoc tamen inter illas interest quod certitudo euidentiæ oritur à modo procedēdi in obiecto, hoc est, à notitia terminorum in primis principiis, aut si est cōclusio ab illis deducta, oritur à demōstratione per quam illa fit euidēs & certa. Certitudo autē fidei Catholicæ magis oritur ab ipso obiecto, quod ex se certissimū est & fallere nō potest. Et per hāc differentiā facile (vt ego existimo) cōciliari possunt Theologi scholastici qui cōparantes certitudinē scientiæ cū certitudine fidei Catholicæ & inquirētes vtra illarū sit maior, contra se inuicem pugnant. Nam quidam dicunt scientiam esse fide certiorem, alij verò contra asserunt certitudinem fidei maiorem esse certitudine scientiæ. Sed facilè (vt dixi) hęc controuersia tollitur, si diuersas certitudinis considerationes habere volumus. Est enim quædā certitudo quoad nos, quę ab aliquibus vocatur certitudo subiecti: & est alia certitudo rei in se, quæ ab allquibus vocatur certitudo obiecti. Vtranque harū certitudinū oportet esse in aliquo vt verè ille certus dicatur esse de aliqua re. Alioqui de multis falsis possemus esse certi, si sola firmitas iudicantis sufficeret, quoniā multi tam firmiter sine vlla dubitatione, & tā tenaciter suos tuētur errores, quàm firmiter alij amplectūtur veritates. Nullus autē sanæ mētis dicet æquè certos esse eos qui falsa sentiūt, sicut qui sentiunt vera. Rursum, si è contrario sola obiecti certitudo sine firmitate ipsius iudicantis esset, vt quis verè dicatur certus, fieret inde necessario vt quis simul

posset esse certus & dubius. Nam hoc modo qui de fide Catholica dubitaret, certus esse diceretur, quia licet ipse dubitet res tamē ipsa certissima est. Ne igitur tā absurda fateamur, oportet vt duo hęc necessaria esse dicamus ad hoc, vt quis de re aliqua verè certus esse dicatur videlicet ipsius rei in se certitudinem, & firmitatē iudicij sine vacillatione illius qui de re illa iudicat. Et de hac duplici certitudine hanc præsentē disputationē intelligere oportet, quoniam si de sola certitudine subiecti intelligeretur, non pugnaremus cū Lutheranis pro hac re. Nā (vt diximus) multi hac sola certitudine sunt certi de suis erroribus. Propter defectum certitudinis ex parte obiecti, dicemus neminem ex se posse esse certum de aliquo futuro contingēti, quia illud nullā in se habet certitudinē nisi aliunde, puta ex decreto diuinæ volūtatis illi adueniat. Si considerare volumus certitudinem alicuius assensus ex sola certitudine rei de qua fertur iudicium, tunc verè dicemus certitudinem fidei maiorem esse certitudine scientiæ. Nam reuelata à Deo (de quibus solis est fides Catholica) esse uera, multo certius est omni alia re creata. Sicut enim Deus est fons totius bonitatis, & solus perfectè bonus: ita est fons totius veritatis & solus perfectè verus. Omnia autem quæ ex fide Catholica credere tenemur, à quocūque dicantur, ideo solū credimus quia à Deo primū dicta sunt, aut à Deo ipso primū reuelata, & postea ex mādato illius per hominē pronūciata sunt. Quò fit vt verbū fidei Catholicæ ab homine præcedicatū nō tam verbū hominis quàm verbū Dei, dicatur, prout Paulus docet ad Thessalonicenses scribens: Nihil autem est æquè certum vt verbum Dei qui adeò verus est, vt mētiri nequeat. Fides igitur Catholica ex parte sui obiecti, quod est verbū Dei, certior est sciētia. Et iuxta hāc rationē certitudinis quæ est ex parte obiecti, fateri oportet, scientiā quā de Deo beati habent nō esse certiorem fide viatorum: quia æquè certum est obiectum vtriusque, videlicet ipse Deus. Si verò consideremus certitudinem nō ratione obiecti, sed ratione modi tēdendi in obiectū, tūc dicimus scientiam esse certiorē fide: quia

scientia tendit per euidentiam demonstrationis ad conclusiones, fides verò aut per piam affectionem, aut per rationem probabilem, aut per vtrumq; simul tendit ad credibilia. Hic autem probandi modus nunquam est tã certus sicut ipsa demonstratio. Præterea, scientia nullam secum patitur dubitationem, fides autem aliquam admittit: quoniam nisi dubitatio sit tanta, vt hominem in oppositã partem vtcunque trahat, non valet destruere fidem. Nam quod in capitulo primo de hæreticis dicitur, Dubius in fide est infidelis, non de omni dubitatione intelligendum est, sed de illa tantùm quæ in oppositam partem flectere animum valet, ita vt in vtranque partem fluctuet, & in nulla illarũ quiescat. Potest enim esse vt quis firmus in aliqua sententia manẽs, ex sola infirmitate leuiter dubitet, prout contingit in dubitatione subreptitia quæ fit in primo motu, & in iis etiam qui à natura hoc habent, vt sint in qualibet re ancipites, & assiduis vrgeantur dubitationum scrupulis. Hi enim etsi dubitant leuiter tamen, quoniã ipsam dubitationem vincunt, in fidei firmitate permanentes. Fides igitur, quia secum admittit aliquam vel leuẽ dubitationẽ, minus certa est ex modo tendẽdi in obiectum, quàm scientia quæ nullam prorsus dubitationẽ secum permittit. Rursum, ille habitus aut actus est certior ex modo tendendi in obiectum, qui habentem illum reddit firmiorem in obiecto & minus ab illo separabilẽ. Cõstat autem difficilius hominẽ discedere ab eo quod nouit per scientiam, quàm ab eo quod intelligit per fidem. Nam ab eo autem quod per fidem est, frequenter homines recedunt, vt experientia ipsa in hæreticis docet. Ab eo autem quod per scientiam cognitum fuit, si illud verè scitum erat, nunquã homo recedit, quoniam scientia ipsa cogit intellectum & inuitum sic tenet, vt ab illo iudicio etiam à voluntate imperatus, discedere non valeat. Et inde apertissimè constat, sciẽtiam ex modo tendẽdi in obiectum certiorem esse fide, quia scientia firmiorem facit in suo iudicio scientem, quàm credentem fides. Tertia denique est certitudo fidei humanæ, quam aliqui vocant certitudinem moralẽ siue pro-

babilem,& est firmitas potētiæ cognitiuæ circa suum obiectum,causata à pia volūtatis affectione aut ratione probabili. Hæc certitudo differt à duabus primis, per hoc quod nulli illarum duarum potest adesse falsitas,nec qui aliquam illarum habuerit potest per illam errare aut decipi.Hæc autem certitudo mortalis sæpe est circa falsa,& sæpe illam habētes errant,& decipiuntur in illa.Nam hæc certitudo non pendet vllo modo ex certitudine obiecti,prout de aliis duabus certitudinibus supra diximus,sed solum pendet ex modo tēdendi in obiectum,qui quoniam vllam aut leuissimam habet dubitationem admixtam, ideo dicitur esse certus, quamuis res ipsa circa quam versatur non sit certa.Præter hos tres quos diximus, nullus alius est certitudinis modus.Nam certitudo illa, quam aliqui coniecturam vocant,non est propriè certitudo, quia non habet tantam firmitatem,vt excludat omnem dubitationē & omnem formidinē.Quò fit,vt si quid aliquo horū trium modorum certum non fuerit,id sit verè incertum censendum.His omnibus præsuppositis,opus est vt iam ad expugnādas duas prædictas hæreses de certitudine gratiæ accedamus,vt probemus primò, neminem ex lege communi absq; speciali Dei reuelatione posse esse certum de sua gratia,tanta certitudine quantam habet de articulis fidei Catholicæ.Et primo hanc hæresim deiiciunt atq; prosternunt illa,quæ superius in titulo de fide hæresi.2.adduximus contra illam hæresim quæ docet,solam fidem iustificare hominē.Nam cum illa hæresis de iustificatione ex sola fide sit fundamentum,cui hæc hæresis de certitudine gratiæ innititur,necesse est vt illa prostrata,hæc etiam corruat.Lutherus enim & illius sectatores ideo(vt proximè ex illorū verbis ostendimus)dicunt solam fidem esse satis ad hominis iustificationē,vt hac via possint homines esse certi de sua gratia,quoniam si opera essent necessaria, ipsi Lutherani fatentur,nemini suam iustificationē posse esse certam.

2.Pet.1. Aliter tamen B.Petrus nos docet,qui admonet nos satagere,vt per bona opera certam nostram vocationem & electionem faciamus. In quibus verbis id maximè

notare oportet, quod dixit per bona opera certam esse nostram vocationem, & nō dixit nos esse certos de nostra vocatione & electione. Potest quidam res ipsa esse in se certa, quāuis nos de illa simus dubij & incerti. Certam igitur facimus per bona opera non solam iustificationem præsentē, sed futuram gloriā, quia Christus dixit: Si vis ad vitam ingredi, serua mādata. Verum licet hæc sint in se certa non tamē sunt certa quo ad nos, hoc est, non sumus nos certi de illis, quia nescimus an opera nostra sint bona, & Deo grata. Fortissimū igitur argumentum ex verbis Petri Apostoli sumitur cōtra Lutheranos. Nam si absque bonis operibus non potest esse in se certa vocatio & electio, ergo nullus qui non est certus se bona opera & nulla mala fecisse, poterit esse certus de sua vocatione & electione: quia (vt superius in præsuppositis ad hanc disputationem diximus) duplex certitudo, videlicet subiecti & obiecti est necessaria, vt quis verè certꝰ de aliqua re esse dicatur, & de hac duplici certitudine contentionē hanc nostrā intelligendam esse cōstituimus. Cùm ergo nemo (vt ipsi Lutherani fatētur) possit esse certus de suis operibus quod sint bona, conuincitur, vt nemo etiam possit esse certus se esse iustum. Et hoc argumentum multo fortius cōstringit Philippum Melancthonem & alios posteriores Lutheranos, Et authores illius Enchiridij īstitutionis Christianæ, quòd in titulo habet, quāuis falsò, esse æditum in Concilio Colonienſi. Nam hi videntes apertissima sacræ scripturæ testimonia, quibus euidentissimè probatur, hominem sine bonis operibus, aut cum aliquibus malis nōn posse esse iustum, confessi sunt, bona opera esse necessaria ad hominis iustificationem, sed nē gāt iustificationem aliquam imputari bonis operibus, quamuis illa sint facta post ipsam iustificationem, sed totam iustificationē dicunt esse tribuendam soli fidei. Verba Philippi Melancthonis in suis locis communibus, in titulo de bonis operibus sunt ista: Qui nō agunt pœnitentiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim quærit remissionem peccatorū, non delectatur peccatis. Nec manet Spiritus san- *Matt. 19.*

ctus in his qui obtemperant vitiosis affectibus, iuxta illud Ioannis: Qui facit peccatum ex diabolo est. Hæ tot causæ necessitatis concurrunt, quæ merito diligentiam bene operandi in nobis acuere debent, vt beneficium Dei retineamus. hæc Philippus. Idem & ferè eisdem verbis dicit Ioannes Spãgebergus in sua margarita Theologica, quæst. 5. vbi agit de prima causa bonorum operum. Et in libello qui nomine Lutheranorum exhibitus est Carolo Cęsari, cùm esset Ratisponæ, in articulo 5. hæc verba habentur: Cùm renouatio sit imperfecta, & hæreat in renouatis infirmitas, tamen docendum est, vt qui verè pœnitent, semper fide firmissima statuant, propter mediatorem Christum Deo placere. Et in expositione illius articuli Butzerus declarat quod articulus ille solũ pœnitentibus, & verè pœnitentibus, & habentibus fidem viuã præcipit, statuere fide firmissima se assecutos esse gratiam. Et Colonienses illi, qui cunque illi sint, qui ædiderunt libellum illum coniunctũ cum Concilio Colonienſi, qui dicitur Enchiridion institutionis Christianę, postquam dixerunt illa verba, quæ supra citauimus de certitudine gratiæ, differentes de illis quæ sunt necessaria ad hoc vt fides iustificare valeat, hæc dicũt: Hæc fides pleraque adminicula, sine quibus non tãtum non existit, sed nec intelligi potest, requirit. Imprimis enim requiritur pœnitentia. Et post ea enumeratis multis aliis operibus videlicet dolore, gemitu, lachrymis, & id genus aliis, tandẽ hæc dicunt: Quæ etsi neque mereantur iustificationes, neque accipiant, nisi fides accedat, fides tamen nimirum illa iustificans, ea tanquã præambula & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationem nõ peruenitur, requirit, immò includit. Nam cum illa fides sit cũ affectu & desiderio remissionis peccatorũ coniuncta, nõ potest delectari peccatis, quorum remissionem quærit. hæc illi Colonienses, quæ simillima sunt illis, quæ ex Philippo Melanchthone citauimus. Ex quibus omnibus cõstat opera secundum illorum sententiam, esse necessaria ad iustificationem. Sed Lutherus ipse, quanquam alibi sæpe dixit opera non esse necessaria, tamen in assertione

Colonienses.

articulorum damnatorum à Leone decimo, artieul. 12. apertè fatetur illorum necessitatem, hæc dicens: Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absoluat, si tamen credit se esse absolutum, verissimè est absolutus. Et post pauca subdit: Dixi autem per impossibile, quia satis supra dictum est, fidem sine cõtritione esse non posse, cùm gratia non infundatur, nisi cum magna concussione animæ. hæc Lutherus. Docent ergo Lutherani contritionẽ magnam, vel (vt Butzerus ait) veram pœnitentiam esse necessariam ad iustificationem, quanquam, nec cõtritionem, neque pœnitentiam aliquid ad iustificationem agere, dicant. Sed de hoc vltimo ego nolo in præsentiarũ disputare, quoniam infra in titulo de operibus, de hac re disseram. Si contritio magna, & vera pœnitentia est necessaria peccatori ad gratiæ consecutionem, inde conuincitur, neminem ex lege cõmuni posse esse iam certum de sua gratia, quantum est certus de aliis articulis fidei: quia nemo ex lege communi potest habere hanc tantam certitudinẽ quòd sua pœnitentia sit vera, aut q̃ sua contritio sit tanta quanta erat necessaria. Quamuis igitur iustificatio tribuatur soli fidei, nũquam tamen illa valebit hominẽ facere certum de sua iustificatione, si opera fateantur esse necessaria ad impetrandam iustificationem, aut ad conseruationem illius: quia de valore & æstimatione illorum operum apud Deum, nemo potest esse certus. Potest enim quis habere ignorãtiam vincibilẽ malitiæ alicuius operis, prout sæpe contingit mercatoribus, qui multos contractus putant esse licitos, quos apertè intelligerent esse vsuarios, si viros doctos & bonos (vt oportebat) cõsulere vellent. Præterea, vt magis Lutheranos conuincamus, demus illis, quamuis non cõcedamus, bona opera non esse vllo pacto necessaria ad iustificationem, necessarium est tamen abstinere à peccato, vt gratiã iustificationis consequatur, quia ipse Lutherus docet, optimam pœnitentiam esse nouam vitam. Non potest autem homo esse certus se abstinere à peccato, ergo non potest esse certus de sua iustificatione. Assumptum probatur apertissimè, quia *Lutherus.*

vt clarissimè cõstat, potest homo culpabiliter ignorare, se aliquid omisisse, quod sub interminatione gehennæ facere tenebatur, potest etiã facere aliquid quod ignorat esse peccatum. An autem aliquid tale sibi cõtingat, nemo de se certus esse potest. Inde ergo cõuincitur neminem sine speciali Dei reuelatione posse esse certum de sua iustificatione. Nam propter hanc causam dixit propheta: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Occulta peccata vocat illa, quæ homo ignorat esse peccata, & ideo petit mundari ab illis, quia illorum quæ non intelligit esse peccata, pœnitere non potest. Propter eandem causam Paulus dixit: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Hoc ideo dixit Paulus, quia optimè sciebat, fieri posse aliqua esse ĩ ipso peccata, quæ ipsum prorsus laterent, & ideo censebat, non satis esse, nihil sibi cõscium esse, vt per hoc erederet se esse iustũ. Vnde Anselmus prædicta Pauli verba interpretãs, ait: Nullius vtique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat, Delicta quis intelligit, sententiã temperauit, ne fortè per ignorãtiam deliquerit, & addidit: Sed non in hoc iustificatus sum. Videns enim quia ei ad perfectionẽ sanctitatis nec suum iudicium sufficeret, aut non se in hoc iustificatũ. Cur verò non sibimetipsi de se credidit, causam reddidit, quum subiũxit: Qui autẽ iudicat me, Dominus est. Ac si apertè diceret. Nec meo de me iudicio existimãdo credo, quia ille iudicat me, cuius ego iudicium non cõprehendo. Ab eo enim qui me iudicat examinari me subtiliter scio. Rectè enim me egisse recolo, sed de meritis nõ præsumo, quia ad eius examen vita nostra ducitur, sub quo & virtutes nostræ trepidant. Hæc Anselmus, qui satis apertè ex Pauli sententia contra certitudinem gratiæ testimoniũ dicit. Eidem sententiæ fauet Ambrosius in commentariis super Paulum, vbi prædicta Pauli verba interpretans, ait: Apertum est quia duram conscientiã habens, solicitus de se non erat. Sed nõ in hoc iustificatus sum. Nunc humiliat se & loquitur homo, qui posset culpam incurrere nescius. hæc Ambrosius. Ex cuius verbis constat verum esse id, quod principio huius argumenti as-

Psal. 18.

1. *Cor.* 4.

Anselmus.

Ambr.

sumpsimus, videlicet posse hominem habere ignorantiam culpabilem sui peccati, quo dato facilè decipietur, si propterea quod suum ignorat delictum, censet se iustificatum. Fortè hoc argumentum præcognouit Lutherus, & ideo vt illius potestatem & vires effugeret, dixit (vt ex dictis illius quæ à principio citauimus, apertissimè cõstat) nulla peccata quantumlibet grauia posse impedire hominis iustificationẽ, si ille fixam firmãque habeat fidem, sed omnia illa dicit contegi & obrui per solã fidem. Ecce quò progreditur definiendi temeritas. Nã vt quis defendat quod semel ab eo temere pronunciatũ est non erubescit in absurdissimos & pestilentissimos quosq; errores præcipitẽ se dare. Videns enim Lutherus necessitatẽ bonorum operum non posse conuenire cum certitudine gratiæ, excluſit necessitatẽ bonorum operum. Intelligens etiam certitudinem gratię non posse stare, necessario est abstinendum à peccatis, dixit illud nõ esse necessarium, sed solam fidem sufficere ad iustificationẽ, vt certam posit facere quisque suã iustificationẽ. Sed neque per hoc constituere hanc certitudinem, neque argumenti nostri vires effugere poterit. Quoniã ipse & illius sectatores aliàs docẽt, (vt in titulo de fide, hæresi tertia ostendimus) per quodlibet peccatum mortale fidelẽ amitti, ex qua assertione apertissimè cõuincitur falsum esse id quod postea asserunt, fidem cõtegere omnia peccata mortalia, & illa omnia obruere, nullumque esse peccatũ mortale nisi solam incredulitatem. Optimè certè dixit Aristoteles, oportere mendacẽ omnẽ esse memorẽ. Pugnãt enim inter se velut ex diametro hęc duo: Fides amittitur per quodlibet peccatũ mortale: Fides contegit omnia peccata mortalia præter incredulitatẽ. Si fides amittitur per quodlibet peccatum mortale, ergo non potest contegere, & obruere illud. Et Rursum: Si fides contegit omnia peccata mortalia, ergo non amittitur per quodlibet illorũ. Ecce nunc in istis Lutheranis experimur verum esse ℣ Hieremias propheta de aliis similibus dixit. Docuerãt linguas loqui mendacium, vt iniquè agerent laborauerunt. Multum enim laborare oportet mendacem, *Hiere. 9.*

vt in mendacio suo non comprehẽdatur. Sed his dimissis ad aliud argumẽtum pergamus. Si omnis iustus certus est de sua gratia quã iam habet, ergo omnis iustus est etiam certus se gloriam æternã habiturũ. Consequẽtia ista iuxta doctrinam Lutheri est manifesta: quia ille (vt proximè præcedenti hæresi ostendimus) asserit cũ Ioviniano & Pelagio, eum qui iustificatus est, non posse amplius fieri iniustum. Si is qui semel gratiã acquisiuit, non potest illam amplius amittere, ergo certum est omnem talem habiturum gloriam æternã, quia Christus promisit se illam daturum omnibus iustis in gratia decendẽtibus. Ibunt iusti, inquit ille, in vitam æternam. Si fortè Lutherus, quæ sua est temeritas, hæc omnia concedere auserit, ego impræsentiarum contra illũ pro expugnatione tã temerariæ assertionis non disputabo, quoniam infrà in titulo de prædestinatione contra illam ex professo pugnare decreui. Rursum, certitudo ista iustificationis, quam Lutherani tuentur, inde solum est illis persuasa, quòd putant iustificationem hominis ex sola illa fide pendere, qua credunt peccata sibi esse remissa per Christum. At, solam illam fidem esse satis ad iustificationem, non potest illis esse certum, immò necessariũ est, nisi omnino desipiunt, quod sit illis incertum. Quoniam ipsimet fatentur non quamlibet fidẽ iustificare, sed solã illã, quæ est vera & perfecta. At fides non est perfecta, si per illã quis non credat omnes articulos fidei, & inde sequitur, vt quamuis aliquis credat peccata sua esse sibi per Christum remissa, si tamen in alio fidei articulo erret, nõ habere fidem perfectam, & per consequens non posse per illa solã iustificari. Nã ꝙ sola illa nõ sit perfecta fides, nec sufficiat ad iustificationẽ, apertè docet Athanasius, qui postquã sigillatim expressit omnia, q̃ de Christi diuinitate humanitate credere oportet, statim addidit hæc verba: Hæc est fides Catholica quã nisi quisque fideliter firmiterque credi derit saluus esse non poterit. Quamuis etiam Lutherani sint certi se habere fidem qua credunt sibi gratis remissa esse peccata per Christum, non satis est hoc, vt statim possint esse certi de sua iustificatione: quia oporte

Matt. 25.

1.

Athana.

ret etiam eos esse certos talem fidem solam sufficere ad iustificationem. Hanc autem certitudinẽ, quod illa sola fides sufficiat, illi habere nõ possunt. Si autem se de illa assertione certos esse dicunt, ostẽdant apertissima sacrę scripturæ testimonia, qualia in aliis causis à nobis exigere solent, quibus assertionem illam probent: Aut si testimonia scripturæ illis desunt, ostendant saltem pro illa re testimonia sanctorum patrum, qui semper fuerunt in precio estimati ab vniuersa Ecclesia. Et quia nullum tale testimoniũ proferre possunt, conuincitur inde illos non posse esse certos de illa assertione, cùm sit prorium illorum figmentũ nullis certis testimoniis comprobatum. Fuerunt enim ante Lutherum aliqui, vt Eunomius & hæretici illius sectatores, qui dixerũt solam fidem esse homini satis ad salutem, nullus autem ante Lutherum dixit, hominem iustificari per solam illam fidẽ, qua credit peccata sibi gratis remitti per Christũ. Deinde, hæc assertio de generali certitudine gratiæ cõuincitur per hoc, quod pro magno aliquo & speciali Dei beneficio refertur de aliquib⁹ in particulari fuisse illis reuelatam suorum omnium peccatorum remissionem. Nam de Maria Magdalena in præsentia illius dixit Christus: Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Et cuidam paralytico iacẽti in lecto dixit: Confide fili, remittũtur tibi peccata tua. Et alij paralytico dixit: Ecce iam sanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Et ad Zachæũ dixit. Hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ. Et mulieri quæ sanguinis fluxũ duodecim annis patiebatur, cùm stans retrò titigisset fimbriam vestimẽti illius, dixit illi Christus: Confide filia, fides tua te saluã fecit. Et de beato Frãcisco, meo & omnium aliorũ frattũ minorũ patre refert beatus Bonauẽtura in historia vitæ illius tanquã magnum aliquod beneficium illi à Deo cõcessum, Deũ reuelasse illi, omnia illius peccata vsque ad minimũ fuisse illi à Deo remissa. At si hæc peccatorum remissio esset certa ex fide omni credenti, non erat opus Deũ has particulares facere reuelationes, quia sine illis fuissent, iuxta Lutherano-

Luc.7. Matth.9. Ioan.5. Luc.19. Matt.9.

rum sentẽtiam, omnes illi certi ex fide, remissa sibi esse omnia peccata. Iniuriam ergo non paruã faciunt Deo Lutherani ac sua assertione de vniuersali certitudine gratiæ, quia coguntur fateri, Deũ superfluas & nullius prorsus valoris reuelationes facere, cùm tamen Aristoteles dicat, Deum & naturam nihil facere frustra. Accedit ad hæc omnia, quod hanc certitudinẽ gratiæ dari omnibus iustis non expediebat, propter multa mala, quæ ex illa oriri poterant. Nam hæc propriæ iustitiæ certitudo nõ paruã elationis occasionem præberet, pro

Iob. 9. vt docet beatus Gregorius interpretãs illud Iob, Si sim

Gregor. plex fuero, hoc ipsum ignorabet anima mea, vbi hæc ait: Plerumque si scimus bona quæ agimus, ad elationẽ ducimur, si nescimus minimè seruamus. Quis enim aut de virtutis suæ conscientia non quantuluncunque superbiat? Aut quis rursus bonum in se custodiat, quod ignorat? Sed contra vtraque quid supereſt, nisi vt recta quæ agimus, sciendo nesciamus? Vt hæc & recta æstimemus, & minima, quatenus & ad custodiam sensificet animum scientia rectitudinis, & in tumorem non eleuet æstimatio minorationis. hæc Gregorius, qui satis apertè docet, vix vllum esse qui de iustitia sua, si illã agnoscit, non superbiat. Quod autem dixit, Recta quæ agimus, sciendo nesciamus, ita intelligendum est, ac si dixisset, credamus illa esse bona, cũ formidine tamen & dubitatione, ita vt nec certò sciamus esse bona, nec

Luc. 18. prorsus ignoremus. Ex hac propriæ iustitiæ consideratione Pharisæus ille in templo oraus sumpsit occasionẽ contẽnendi publicanũ in eodẽ tẽple orantẽ. Et fortè (vt aliquid multo maius dicã) ex eadem radice orta est illa horrenda Luciferi superbia, qua voluit in altissimis ponere sedem suã, & Deo per omnia æquari. Nam ille (vt de Narcisso poetæ fabulantur) suam eximiã pulchritudinem, in qua Deus, gratiã illi infundẽs, illũ creauerat, conspiciens, vsque adeò suiipsius amore deperiit, vt inde superbia elatus euanesceret, & Deo æquari contenderet. Esset etiã hæc propriæ iustificationis certitudo, præsertim viris imperfectis, occasio desidiæ, & somnolẽtiæ, & ociositatis, quæ (vt ait Sapiẽs multã malitiam

Eccle. 33.

docere solet. Omnes enim sacri doctores concorditer docēt, ideo Deū incertam nobis fecisse horā mortis, ne homines inde acciperent occasionē turpiter & scelerate viuendi vsque ad tempus illud, cū spe faciendi pœnitentiam tēpore mortis. Idem prorsus eueniret si homines certam haberent suā iustificationē, quia putantes se iam esse iustos nihil iam amplius de acquirēda iustitia curarent, & inde facilè peruenirent ad perdendā iustitiā semel acquisitam.

Sed iam opus esse censeo, vt argumentis, quæ magis ex naturali ratione procedunt, finitis, ad sacræ scripturæ testimonia accedāmus, vt illis cōtra Lutheranos pugnemus, ne nos, vt solent, sophistas appellēt. Nam quoties Catholici contra hæreticas illorū assertiones argumentis adeò efficacibus & euidentibus pugnant, vt nihil vel iuxta faciem veritatis respōdere possint, statim clamant esse sophisma, & nos omnes ob eā causam sophistas appellant, cū tamen illi nihil magis sint quā meri sophistæ. Ne igitur in hac grauissima causa occasionem capiant clamandi idē aduersus nos, operæpreciū me facturum esse censui, si argumentis ex sola humana ratiocinatione, suppositā tamen fide, procedentibus finem ponerem, & sacræ scripturæ, de qua illi nimium se iactant, apertissimis testimoniis contra illos pugnarē. Sed antequā hoc agam, oportet prius admonere lectorem, vt sciat, in Concilio Tridentino, vbi hæc causa per multum tempus diligētissimè examinata est, fuisse aliquos viros Catholicos, quāuis paucos & non admodū doctos, qui iustificationis certitudinē, citra specialem Dei reuelationē, possibilem esse contendebāt. Verum illi multum à Lutheranis in huius assertionis defensione differebant, quia illi negabāt, omnē fidelē esse obligatum ad pendendū, remissā sibi gratis esse peccata sua propter Christum. Negabāt etiam, omnem hominem iustum esse certum suæ iustificationis. Hoc solum docebant, per sacramentum baptismi aut pœnitentiæ, circa specialem aliquā Dei reuelationem, posse hominē esse certum certitudine fidei Catholicę se esse in gratia. Et quidā ex illis dixit, & libello posteà de hac re æditō-

Ambrosiast Cathari. publicè asseruit, non solum eos qui sacramentū baptismi aut pœnitentiæ recipiunt esse tunc certos: sed etiam illos qui longè post sacramēta recepta vehementi charitatis feruore ardēt, habere tunc certitudinē fidei Catholicæ de gratia Dei in illis habitante. Et quia aliqua testimonia sacræ scripturæ, ex illis, quæ nunc proximè citabo, ita etiam pugnant contra istos, sicut contra Lutheranos, ideo nunc ante omnia istorū assertionē declarare statui, vt quum aliquod ex huiusmodi testimoniis citauero, ostendā tunc simul contra illos omnes pugnare. Quū hoc meū opus aduersus omnes hæreses in publicū primo emisi, inter paucula quædā quæ aduersus hanc hæresim tunc protuli testimonia primū fuit, quia apertissimū pro hac re mihi tunc visum est, illud Salo-

Eccle. 9. monis in Ecclesiaste: Nemo scit, an odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurū seruātur incerta. Quæ verba ego posteà diligētius circunspiciens, apertè intellexi (vt ingenuè fatear) dubiū pro nobis in hac causa reddere testimoniū. Quoniā verba illa Salomonis multi viri docti & sancti, vt Bernardus, & Gerson, & Dionysius Carthusiēsis interpretātur, non de amore aut odio Dei secundum præsentem iustitiā, sed secundū finalem perseuerantiam. Qui sensus videtur colligi ex illis quę Salomon statim addidit, sic dicens: Sed omnia in futurū seruantur incerta. Nā aliàs, si de præsenti statu essent illa intelligenda, falsum esset (vt apertissimè cōstat) q̄ nemo scit an odio dignus sit. Quoniam etsi nemo scire possit se à Deo amari, multi tamen, nēpe fures, adulteri, homicidæ, & omnes alii similibus sceleribus implicati, intelligunt se tūc odio haberi a Deo, quia sciunt, nisi prorsus demētes sint, Deum odio habere iniquos. De illo igitur solo amore, & de illo odio, Salomonē loqui putant, quo Deus sic aliquos amat, vt eligat ad gloriam æternam, alios sic odio habet, vt ordinet in pœnā æter-

Rom. 9. nam. Et de hoc amore & hocodio (vt Paulus interpretatur) intelligitur id quod Deus per Malachiam prophetam ait: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Est

Malac. 1. ergo Salomonis sententia, iuxta istorum interpretationem quod nemo ex se scire potest, an sit á Deo electus,

an non, sed omnia hæc in futurum seruantur incerta, vsque in diem iudicij, in quo illuminabit abscõdita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Nemo ali quid horum scire potest, ex cõsideratione rerum externarũ, siue prospera sint, siue aduersa, quia hęc omnia possunt iusto perinde ac peccatori contingere. Et ideo Salomon post prædicta verba de ignorantia amoris & odij, qua omnes nos laborare dixit, statim subdit: Omnia pariter eueniũt iusto & impio. Iuxta hunc sensum interpretatur illa verba Olympiodorus in commentariis super Ecclesiasten. Reiecto ergo illo testimonio propterea quod dubium est, & non cõuenit inter omnes de sensu illius, oportet vt aliunde capiamus testimonia, quæ multa se nobis gratis offerunt.

Iob ille sanctissimus, simplex, & rectus ac timens Deum, tot támque manifesta pro incertitudine gratiæ præbet testimonia, vt nescià quæ aliis præferam: Si venerit ad me (inquit ille) non videbo eũ, si abierit non intelligam. Quæ verba, vt apertissimè cõstat, non possunt intelligi de motu locali, quia cum nullus sit, locus, vbi Deus non sit, conuincitur inde, illum ad nullũ locum venire posse, nec ab aliquo loco recedere. Sunt ergo verba illa intelligenda de aduentu Dei in animã hominis per gratiæ suæ infusionem, de quo aduentu Saluator noster locutus est, quum dixit: Si quis diligit me, sermones meos seruabit, & ad eũ veniemus, & mãsionẽ apud eũ faciemus. De hoc ergo aduẽtu loquens Iob dicit: Si venerit ad me, nõ videbo eũ: si abierit non intelligã. Quibus verbis fatetur Iob se nescire, quãdo Deus illi gratiam suam infuderit, aut si quando illam femel donatã, postea propter peccatũ ab eo cõmissum subtraxerit. Huic nostræ interpretationi fauet beatus Gregorius, qui prędicta verba Iob interpretans in Moralibus, hæc ait: Accessus receſſusque Dei à mente nostra, minimè cognoscitur, quousque rerum alterãtiam finis ignoratur. Quia & de tentatione incertũ est, vtrũ probet an trucidet, & de donis nequaquam deprehenditur, vtrũ hic desertos remuneraret, an in via nutriãtur, vt ad patriã perducantur, hæc Gregorius. Si Iob vir

Iob. 9.

Ioan. 14.

Iob. 1.

sanctissimus, cui, Deo pro illo testimonium dante, tũc non fuit similis super terram, fatetur se ignorare gratiam sibi à Deo collatam, vel hac sola ratione deberẽt vereri Lutherani omnes, iactare se esse certos de gratia Dei in illis habitante. Quod autem Iob dicit se nõ intelligere recessum Dei, id est, gratiæ diuinæ subtractionem, non est omnibus peccatoribus tribuendum, vt illi omnes ignorent se gratia diuina carere, sed ad ipsum Iob solum & alios illi similes verba illa referenda sunt, qui quamuis multa bona operati sint, ignorant tamen an aliquod in illis lateat peccatum, propter quod merito Deus ab illis recesserit. Progreditur vltra Iob, vt hãc suæ gratiæ incertitudinem manifestet, & ait: Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Videte obsecro modestiã locutionis huius sancti viri, qui quamuis re vera esset iustus non ausus est dicere se habere aliquid iustum, sed sub cõditione locutus est, sic dicens: Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Et vt magis apertè declaret suam incertitudinem, statim addit: Et cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Quid apertius dicere potuit ad manifestandam incertitudinem suę iustificationis? Sed hoc nõ cõtentus, adhuc paucis interpositis subdit: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea: Quæ verba interpretãs beatus Gregorius in Moralibus, ait: Sunt nonnulla quæ sciri à nobis facilè nequeunt, etiam cùm geruntur. Nam sæpe recto studio contra delinquentium culpas accendimur, & cum vltra æquitatis metas per iram rapimur, hoc zelum iustæ districtionis æstimamus. Sæpe officiũ prædicationis assumimus, vt per hoc fraternæ vtilitati seruiamus, sed nisi placeamus illi cui loquimur nequaquã libẽter accipitur, quod prædicamus. Cúmque placere mẽs vtiliter studet, ad amorem laudis propriæ defluit turpiter & quæ á captiuitate vitiorum alios curabat eruere, ipsa suis fauoribus incipit captiua seruire. Quasi latruncu-

lus quippe est apetitutus laudis humanæ, qui rectó itinere gradientibus ex latere iungitur, vt ex occultis educto gladio gradientium vita trucidetur, cúmque propositæ vtilitatis intentio ad studia priuata deducitur, horrendo modo vnum idémque opus culpa peragit quod virtus inchoauit. Et post pauca subdit. Sæpe dum nosmetipsos plus iusto discutimus, de ipso discretionis studio indiscretius erramus, & mentis nostræ acies quo plus cernere nititur, obscuratur: quia & qui importunè solis radios aspicit, tenebrescit, & inde nihil videre compellitur, vnde videre amplius conatus. Quia igitur ab inquisitione nostra torpētes nos omnino nescimus, aut si subtili nos discussione requirimus plerūque inter vitia virtutésque caligamus, rectè nūc dicitur: Etiā si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. hæc ille. Et post pauca exponēs illud eiusdem Iob: Et tedebit me vitæ meæ, sic ait: Tedet iustū viuere quia & operādo vitam nō desinit quærere, & tamē eiusdem vitæ suæ meritū non valet inuenire. hæc ille. Sed Iob vt sua testimonia cōfirmaret, rationē suæ sentētiæ quam de incertitudine suæ iustificationis protulerat, nūc reddere vult ostēdens neminem esse certum de bonitate suorum operū, & ait: Verebar omnia opera mea sciens quod non parceres delinquenti. Quæ verba interpretans Beatus Gregorius, postquā præclara & multa Iob opera recensuit, hæc ait: Quid ergo est quod mira opera faciens, hæc ipsa etiam veretur pauēs cum dicit, verebar opera mea, nisi quod in sancti viri actibus verbisque colligimus, vt si placere Deo veraciter cupimus, postqnā peruersa subiūgimus, ipsa in nobis etiam bene gesta timeamus. Et post pauca subdit: Ipsa igitur bona nostra qua insidiātis culpæ euadere gladiū neque unt, nisi solicito quotidie timore muniātur, per sanctū rectè nūc dicitur. Verebar omnia opera mea. Ac si humili cōfessione diceretur: Quæ apertè egerim video, sed quid in his latenter pertulerim ignoro. Sæpe enim nōnulla bona nostra latrocinanti fraude pereunt quia rectisse nostris actibus concupiscentiæ terrenæ subiungunt Sepe desidia interueniente deficiunt, quia feruo-

re quo cœpta sunt frisgencente, amore tabescũt. Quia ergo culpæ surreptio vel in ipso virtutis actu vix vinci tur, quid ad securitatẽ super est, nisi vt studiosè sẽper & in virtute timeatur. hæc Gregorius. Tãta fuit firmitas in beato Iob de incertitudine bonorũ operum suorum, quæ sunt necessaria ad iustificationẽ, vt prioribus verbis non cõtentus vltra progredi voluerit, sic dicens. Si lotus fuero aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinget me, id est, vt beatus Gregorius interpretatur, sordidum me declarabis, & sordidum me esse manifestè ostendes. Hoc ideo dixit Iob, quia sciebat quod quantumcunque opera sua scrutaretur & conscientiam suam mũdare vellet, adhuc poterãt in illo esse aliqua peccata abscondita quæ ipsum laterẽt, propter quæ merito esset impedita eius iustificatio. Et in alio loco iterũ ait Iob: Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelligit. In quorum verborũ interpretatione beatus Gregorius hæc ait: Nõ incongruè filiorum nomine opera designantur sicut Paulus dicit: Quia saluabitur per filiorum generationẽ. Neque enim mulier quæ cõtinentiæ studens nequaquam filios generat salua non erit, sed per generationem filiorum saluari dicitur, quia per effectum bonorum operum perpetuæ saluti associatur. Nobiles ergo sunt filij recta opera, ignobiles autem facta peruersa. Et sæpe homo agere quælibet, bona intentione nititur: sed tamen pro multis quæ surripiunt, eius acta apud omnipotentem Deum qualiter habeantur incertũ est. Siue itaque nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles nõ intelligit: quia subtili examine discussa vtrũ approbẽtur eius opera, an reprobẽtur ignorat. hactenus Greg. quę tã prolixè citaui propterea & certitudinis assertores cõtẽdũt illũ in sui fauorẽ trahere. Vt igitur omnibus constet falso illos iactare Gregoriũ pro illis sentẽtiam dixisse, volui tam multa ex Gregorio testimonia citasse, quibus apertissimè nostra sententia de incertitudine gratię confirmatur. hæc omnia testimonia quę ex beato Iob protulimus, non solum contra Lutheranos militant, sed etiam contra Catholicos, quos supra dixi-

Iob.14. Greg. 1.Tim.2.

diximus certitudini gratiæ vtcunque fauere. Nam si Iob ille sanctissimus, cui non erat similis super terram, nesciebat aduentū Dei in animam suam, aut recessum eius ab ea: si ille simplicitatem suam ignorabat, quis erit tam perfectus, qui citra omnem Dei reuelationem poterit gloriari se certò scire aduētum Dei in animam suam, & in illa commorari? Si Iob veretur omnia opera sua, quis erit tam perfectus, qui certò sciat opera sua esse perfectè bona & Deo grata? Si aliquis est certus de sua gratia, non est cur vereatur sua opera. Nam ille qui est in Dei gratia, & hoc certò scit, necessarium est vt etiam certò sciat absque vlla dubitatione se habere aliqua bona opera, & Deo grata, præsertim quando se exercet in aliquibus operibus mandatorum Dei. Scio esse aliquos qui his omnibus testimoniis ex libro Iob citatis vniuersaliter respondent, illa omnia dixisse Iob non ideo quia vera essent, sed propter humilitatem, vt inanem gloriā prorsus à se reiicerent. Sed certè de hac responsione meritò dici potest illud poetæ:

Incidit in Scylam, cupiens vitare Charybdim.

Nam responsio illa aliam assertionem includit non minus pestilentem quàm illa de incertitudine gratiæ pro qua tuenda in hanc incidere volunt. Dicunt enim in hac sua responsione licitum esse homini propter humilitatem mentiri, quod est manifestè erroneum, vt in fià Deo duce aperte conuincemus in titulo de mendacio, quia non sunt facienda mala, vt inde eueniāt bona.

Rursum, hanc nostram & Catholicam assertionem de incertitudine gratiæ confirmare volo testimoniis Dauid prophetæ, & primum sit illud quo reges admonēs, ait: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Vt autem apertius hoc prophetæ testimoniū intelligatur, audiamus Cassiodorum prædicta verba interpretantem, qui hæc ait: Breuis & plena commonitio quæ domino Deo amabili timore seruitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit: ita timor desiderabilis delicta semper excludit, & ne seruitium Dei durissimum aut tristissimum fortè putaretur, subiungit: Et exultate ei cum tremore, Quia timor Domini, non *Psal. 2.* *Cassiodorus.*

ad miseriam: sed gaudium dicit: quippe qui beatos efficit & sanctos operatur. Et iterum ne hæc exultatio negligens redderetur, addidit: cum tremore, vt vtraque sociata cœlestem reuerentiam competenter exprimerent. hæc Cassiodorus. Est alterum eiusdem prophetæ
*Psal.*118. in alio Psalmo testimonium, vbi hæc ait: Delicta quis intelligit? Quo loquendi modo per interrogationem, innuit nullum esse aut saltem rarum qui delicta sua omnia possit intelligere. Nam quod aliqua intelligere
*Psal.*50. homo possit, ipsemet alibi docuit, sic dicens: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum
*Psal.*31. cõtra me est semper. Et iterum alibi, Delictum meum cognitum tibi feci. Potest igitur homo aliqua cognoscere peccata, sed non omnia, quia multa sunt quæ sæpe nos ignorantes commisimus, aut omisimus, alia etiam sunt quę postquam commissa sunt, nobis ignorantibus manent. Ex quibus conuincitur neminẽ posse esse certum de sua iustificatione. Nec valet quorũdam responsio dicẽtium prophetam in illo loco locutum esse non de peccatis mortalibus, sed de solis venialibus. Nam propheta indifferẽter locutus est de peccatis voce communi, sine vlla distinctione, non est ergo rationi consentaneum, vt quod propheta absolutè dixit, aliquis ad sola venialia restringere velit, quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, præsertim quod ex ipsa litera constat plus de mortalibus verba illa esse intelligenda, quàm de venialibus, propterea quod post illa verba statim subdidit: Ab occultis meis munda me Domine. De illis ergo delictis loquitur, quę hominem immundum ac sordidum faciunt. At peccata mortalia multò magis reddunt hominem immundum ac sordidum, ergo illa etiam sunt quę multi homines sæpe non intelligunt, Et certè de huiusmodi peccatis mortalibus interpretantur illa verba prophetæ. Anselmus in commentariis super quartum caput prioris epistolæ ad Corinthios, & Bernardus epistola quadragesima secunda, quæ est ad Archiepiscopum Senonensem. Ambo enim interpretantur de illis peccatis quæ hominis iustificationem impedire possunt.

Præterea, hanc nostram sententiam de incertitudine iustificationis apertissimè probat id quod Dominus per Hieremiam prophetam ait: Prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. Si homo non potest perscrutari cor suum, ergo non potest certò cognoscere se esse in gratia: quia multa possunt esse in corde nostro abscondita, quæ sufficiant ad impediendum gratiam. Hoc testimonium non solùm pugnat contra Lutheranos, sed etiam contra Catholicos qui certitudinem gratiæ tuentur. Sed vt omnibus notum sit, quantã habeat hoc testimonium contra illos omnes efficaciam, audire oportet beatum Bernardum, qui in epistola. 42. ex illis Hieremiæ verbis arguit iustos esse de sua iustitia incertos. sic enim ait: Prauũ est cor hominis & imperscrutabile, ita vt nemo sciat quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est, sed nec ipse planè. Nam cùm Apostolus diceret: Mihi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit, sed nec ego meipsum iudico. Quare? Quia non possum, ait: ratã vel ipse de me proferre sententiã. Ego enim nihil mihi cõscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto credo me vel ipsi conscientiæ meæ: quippe cum ne ipsa quidem queat me cõprehendere totum. Nec potest iudicare de toto qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est. Dominus, inquit, cuius vtiq; sciẽtiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet sententiam. Audit deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse qui cogitat. Et paucis interiectis subdit: Veruntamen delicta quis intelligit? Nam si possum dicere cum Paulo, quod quidã longè est à me, nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc esse iustificandum, oporteret me gloriari. Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Si ãpplauserit mihi humanus dies, pro minimo habeo, quia ille lucet tantum in facie. Homo enim videt in facie, Deus autẽ intuetur cor. Propter hoc Hieremias non satis popularibus sententiis, velut quibusdam humani diei radiis mouebatur, sed fidẽter

Hier. 17.

Bernard.

1. Cor. 4.

Hier.17. loquebatur Deo: Diem hominis non concupiui: Tu scis, si meus mihi arriserit dies, neque meipsum, inquit, iudico, quia neque ipse me satis intelligo. Solus meritò constitutus est iudex viuorum & mortuorũ. Solum attendo iudicem, quem & solum iustificare cognosco. Pater dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis est. Non vsurpo mihi, vel super me, seruus filij potestatem: neq; me annumero illis, de quibus ita conqueri solet. Tulerunt homines à me iudicium. Et mox addit: Velim nolim, ipsi me astare necesse est, ipsi horum, quæ gesserim in corpore, reddere rationem, cui nec verbum prætervolat, nec subterfugit cogitatio. Sub tam æquo liberatore meritorũ, sub tam intimo secretorum inspectore quis gloriabitur castũ se habere cor? Sola profectò quę non solet gloriari, nõ nouit præsumere, contẽdere non consueuit, gratiam inuentura est in oculis pietatis, humilitas. Non contendit iudicio, neque prætendit iusti-

Psal.142. tiam, qui verè humilis est, sed dicit: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine. Recusat iudicium, & postulat misericordiã, facilius sibi veniam impetrare posse, quàm iustitiã vindicare confidens. hucusque Bernardus. Et sermone tertio de aduentu Domini, postquã dixerat periculum eorum qui curam animarũ suscipiũt, hæc ait: Accedit sanè ad solicitudinis cumulum, & pondus timoris, quod cum & meam & proximi conscientiam seruare necesse sit, neutra mihi satis est nota. Vtraque abyssus est imperscrutabilis. Vtraq; mihi nox est, & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia, & clamatur. Cũstos qui de nocte, custos qui de nocte. Hæc Bernardus, qui nihil apertius dicere potuit pro incertitudine iustificationis. Et ideo tam prolixè illum citare volui, vt propriis illius verbis cõuincerem, malè agere, & in vanum laborare illos qui contendunt Bernardum in contrariam trahere sententiam, dicentes illum pro certitudine gratiæ sentẽtiam dixisse. Non est enim credendum virum tam doctum ac sanctũ secum pugnantia dixisse. In his enim quæ nos ex illo nunc proximè citauimus, apertissimè docet incertitudinem gratiæ. Quod autẽ alij ex Bernardo pro certitudine gratiæ ci-

tant, malè ab illis intelligitur, quia nihil ad huius causæ statum agit. Nam in sermone illo de quatuor modis orandi, cui potissimũ innituntur Coloniẽses illi authores Enchiridij institutionis Christianæ, non loquitur Bernardus de certitudine fidei, cui nõ potest subesse falsum, sed de certitudine fidei humanæ, quæ excludit dubitationẽ, & illi potest subesse falsum. Et quod hæc sit in illo loco Bernardi sententia, ex verbis quę ille ibidem dicit apertissimè constat. Quia illa signa ex quibus persuadere vult illam certitudinem, solum sunt cõiecturæ quædam, quæ humanam generant fidem, & possunt decipere, & non cogũt necessariò ex fide Catholica. Et ipse satis se declarat, quòd loquitur de certitudine fiduciæ, quã potest habere in suis postulationibus ille, qui habuerit signa quæ ille numerauit. Aliud testimonium Bernardi citant aduersarij nostri ex sermone. 74. super Cantica, sed neq; illud est ad propositum, quia illic Bernardus non loquitur de aduentu Dei in animã per infusionem gratiæ, sed de aduentu illius in animam antea iustificatam, quando venit per collationem dulcedinis spiritualis, & aliarum spiritualium consolationũ. Nam aliàs si ille locutus fuisset de aduentu Dei in animã per infusionem primæ gratiæ, consequẽs esset Bernardum illum illic dixisse sæpe certum fuisse se peccasse mortaliter: quia dicit se certò sciuisse Deum recessisse ab illo. Et hoc ipsum etiã dicit sermone decimoseptimo super Cantica, exponens illud: Reuertere dilecte mi, &c. De illo autem aduentu qui fit per collationem spiritualium consolationũ, bene potest homo esse certus, quia potest illas in se experiri. Sed ex istis non potest colligi certitudo fidei Catholicæ de inhabitante Dei gratia in homine, quia omnes illæ cõsolationes, Deo permittente, possunt dari à Dæmone, qui sæpe transfigurat se in angelum lucis. Sunt alia testimonia Bernardi, quæ hostes nostri citant pro certitudine gratiæ, quam illi prædicant, cum tamen nihil pro illa dicat, quia solum dicit iustos sua bona opera cognoscere, & hoc ait in sermone tertio de aduentu. Hoc autem etiam nos fatemur, quia (vt supra Gregorius dixit) nisi se bene agere co-

gnoscerent, statim à bonis operibus cessarent: & ideo dixit optimè Gregorius, quod oportet vt sciẽdo nescia mus. Quod autem dixit sermone decimoseptimo ex paruis de testimonio iustificationis, non est intelligendũ de iustificatione alicuius particularis hominis, sed de iustificatione quæ est in corpore Ecclesiæ, quæ est corpus illius. Sed nemo scit an ipse sit membrũ in quo sic Deus inhabitet per gratiam.

Deinde, hanc incertitudinem gratiæ multi alij prophetæ præter Hieremiam, suis testimoniis confirmant. *Daniel.* 4. Daniel siquidem ad Nabuchodonosor regem ait: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperũ: forsitan ignoscet Deus delictis tuis. In quibus verbis potissimum annotanda est illa vox, Forsitan, quam constat esse notam dubitationis. Hæc autẽ dubitatio non oritur ex duritia & asperitate Dei, quem constat esse misericordissimum, sed ex imperfectione operum nostrorum, de quibus meritò dubitare debemus, an talia sint, vt misericordiam impetrare valeant. Si Daniel dubitabat Deum ignoscturum, ergo neque ille, neque Nabuchodonosor poterat esse certus de remissione peccatorum. Ideo Hieronymus in commentariis super Danielem prædicta verba interpretans, ait: Cùm Daniel præscius futurorum, de sententia Dei dubitet, rem temerariam faciunt, qui audacter veniam pollicentur peccantibus. *Hieron.* hæc Hieronymus. *Ioel.* Deinde, propheta Ioel exhortans Dei populum, vt conuertat se in toto corde ad Dominum, quia benignus & patiens est, ait: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Quæ verba interpretans Hieronymus in commentariis super Ioelem, ait: Ne desperetis veniam, scelerum magnitudine, quia magna peccata magna delebit misericordia, & si nos egerimus pœnitentiam, & ipsum pœnitebit comminationis suæ, & mala quæ comminatus est nobis non inferet nostræque mutatione sententiæ, & ipse mutabitur. Et statim addit: Sed ne forsitan, magnitudo clementiæ nos faceret negligentes, adiunxit:

Quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus? Ego, inquit, horror quod meum est, ad pœnitentiam, & Deum ineffabiliter noui esse clementem, dicente Dauid: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Sed quia profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei nosse non possumus, sententiam tempero, & opto potius quàm præsumo, dicens: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat? Quod ait: quis, aut impossibile, vt difficile sentiendum est. hæc ille. Illud etiam est manifestum, quod Niniuitæ ad prædicationem Ionæ statuentes pœnitentiam peccatorum agere, & aliquam pro illis Deo satisfactionem reddere, dixerunt: Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Super quæ verba Hieronymus, hæc ait: Illud quo que quod dicitur: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus? Ideo ambiguum ponitur, & incertum, vt dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum. hæc Hyeronymus, qui mentem prophetæ declarans, suam de incertitudine apertissimè manifestauit sententiam. Eundem sensum habent verba illa, quæ Petrus Apostolus dixit Simoni Mago: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis Hæc prophetarum testimonia quæ nunc ex Daniele, Ioele, & Iona citauimus, non minus contra Catholicos assertores certitudinis gratiæ pugnant, quàm contra Lutheranos.

Ionæ. *Hieron.* *Act. 8.* *1. Cor. 4.*

Paulus etiam contra hos omnes apertissimum reddit testimonium pro incertitudine gratiæ, sic dicens: Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die, sed neque meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Tam prolixè hûc Pauli locũ citaui,

quia multa in illo mihi videntur contineri, quæ incertitudinem gratiæ manifestissimè probant. Sed antequam vim & energiam illorum verborũ pensemus, opus est admonere prius lectorem, vt intelligat Paulum in illis verbis non suam ostentare incertitudinem gratiæ, quia id non verè de se dixisset, qui per diuinam reuelationem certus erat non solũ de præsenti iustificatione, sed de corona iustitiæ, quã à iusto iudice se habiturum certissimè credebat, & firmissimè sperabat. Paulus (vt sæpe aliàs facere solet) alios admonere volens, quid illos agere oporteat, sub nomine suo locutus est, vt libẽtius acciperent doctrinam, & patientius ferrent reprehensionem de fiducia propriæ conscientiæ. Et hoc ante me annotauit Theophylactus, qui super illa verba, Mihi pro minimo est, &c. ait: Hæc autem nõ de seipso verè dicit, non enim ipsum prorsus iudicabant: sed vt ne alios iudicent, in propria persona, quod vult, perficit. Et postea super illa verba: Nolite ante tẽpus iudicare, iterum ait: Ita nanque diuus Paulus perpetuò solet quæ alterius sunt, in propriam tranferre personã, inque seipso docere, quæ alios est docturus. hæc Theophylactus. Et ante Theophylactum hoc idem docuit Chrysostomus super eadem Pauli verba, homilia. 11. super priorẽ epistolam ad Corinthios, sic inquiens: Nemo tamen Paulum vt stultũ reprehẽdat, quod neminem dignũ ducit, qui de seipso ferat sententiam, Primũ enim nõ propter se hoc dicit, sed propter alios. hæc Chrysostomus Hoc itaque suppositio fundamento, primũ annotandũ in verbis Pauli est, quod testimonium propriæ conscientiæ, quo illa testatur se nullum propriũ peccatũ scire, nõ est satis ad hoc vt homo certò credat se esse iustum. Nihil, inquit, mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, hoc est, non propter hoc possum pronunciare me iustum. Nam solemne est Paulo hanc præpositionem, In, capere pro illa præpositione propter, aut pro illa præpositione, per. Sic accepit ad Ephesios loquens, quũ dixit: Consedere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu, id est, per, aut propter Christum Iesum. Et iterum: Nunc autem in Christo Iesu, vos qui aliquando eratis

Theophy.

Ephe. 2.

longe, facti estis prope in sanguine Christi, hoc est, per sanguinem Christi. Alterum in verbis Pauli annotandū est, quod nemo potest omnia secreta cordis sui plenè scrutari, sed solus Deus est qui renes & corda scrutatur. Et ideo dixit, Sed neque meipsum iudico. Qui autē iudicat me: Dominus est. Tertium annotandū deducit Paulus ex secundo dicto, quod nemo potest veram de se proferre sententiā, quia nemo potest verè iudicare nisi de illis, quæ perfectè nouit. Et ideo monuit vt nolimus iudicare ante tēpus, quousque veniat dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cōsilia cordium. Quod de iudicio cordis proprij intelligendum est, perinde ac de iudicio alieni.

Et hunc esse verum Pauli sensum, apertè docent omnes sacri doctores, qui illa Pauli verba alicubi interpretati sunt. Hieronymus lib. 2. dialogorum contra Pelagianos prędicta verba pertractās, ait: Qui hoc dicebat, nullius vtique peccati sibi conscius erat, sed quia legerat, delicta quis intelligit. Et sunt viæ quæ videntur viro iustæ, nouissima autem eorum respiciunt in profundum inferni, & iterum: Omnis vir videtur sibi iustus, Deus autem corda hominū dirigit: idcirco temperabat sententiā, ne fortè per ignorantiā deliquisset, maximè cū scriptura testatur: Est iustus, qui perit in iustitia sua. Et alibi. Iuste quod iustum est sectaberis, ne opinione veritatis à iustitia declinemus recordantes Saulis, & Achā. hęc Hieronymus. Augustinus super Psalmos exponens illum versum ex Psalmo. 42. Abyssus abyssum inuocat, obiter illa Pauli verba interpretatur, sic dicēs: Abyssum inuocant sancti prędicatores verbi Dei. Nun quid & ipsi Abyssus? vt noueris quia abyssus & ipsi, Apostolus ait: minimum est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die. Quāta autem abyssus sit, audite amplius. Neque enim ego meipsum diiudico. Tantámne profunditatē creditis esse in homine, quæ lateat ipsum hominē in quo est? Quāta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quādo quid in se ageretur intus, nesciebat & se moriturū cum Domino vel pro Domino temerè promittebat. Quanta abyssus erat? Quæ tamē abyssus

Hieron. *Psal.* 18. *Prou.* 14. *Eccl.* 17. *Deut.* 16. *August.*

nuda erat oculis Dei. Nam hoc illi Christus prænunciabat, quod in se ipse ignorabat. Ergo omnis homo licet sanctus, licet iustus. licet in multis proficiens, abyssus est. hęc Augustinus. Et Chrysostomus homilia 11. super priorem epistolam ad Corinthios, exponens illud, Nolite ante tempus iudicare, ait: Quod si in quibus ipse peccaui, inquit, nihil certò mihi conscius sum, quo pacto dignus fuero qui de aliis ferâ sententiâ? Qua autem ratione si res meas non satis exploratas habeo, aliena potero diiudicare? Quod si Paulo hæc contingebât, longè magis & nobis. Etenim ita loquebatur, non vt seipsum inreprehẽsibilẽ diceret. Sed si quispiã apud eos inueniretur qui nihil peccasset, neque hunc dignum fore, qui cæterorum vitam examinaret, ostenderet, quód que si hunc nihil conscium, teum esse inquit, multò magis qui multorum sibi conscij sunt. hęc Chrysostomus. Et Haymo super Paulum prædicta verba exponẽs, ait: Si ego meipsum inreprehensibilem inuenio, qui melius meipsum noui quam vos, quomodo potestis diiudicare conscientiam meam, facio quicquid facio, maximè cum nemo sciat hominũ quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Fœlix conscientia, quæ ita de se audet loqui secutè. Et ne videretur Apostolus præsumptiuè ac superbè talia fateri, subiunxit: Sed nõ in hoc iustificatus sum. Subaudis apud me, vel apud Deũ: ac si diceret aliis verbis: licet ego in me nihil mali, nihilque reprehensione dignum inueniam, vt quidã mihi detrahant iniustè, quidã extollant suis fauoribus, tamen non ideo iustificatus sum apud me neque iustificatum esse credo per hoc apud Deum, quia nescio vtrum placeant ei quæ ago, aut qualiter ea accipiat, qui melius cognoscit quid fit in me quàm ego, quoniã etsi in maximis operibus peccatorum non deliqui, saltẽ in cogitationibus deliqui, & peccaui. Melius quidẽ ego memetipsum cognosco, quàm vos qui me diiudicatis & detrahitis, & melius Deus, quàm ego. Et paucis interpositis iterum ait: Quantum enim possunt homines de alio iudicare, plus homo vtique de seipso: sed Deus plus de homine, quam homo de se. Tanta profunditas

Mar. 14.
Chryſoſt.

enim in homine, vt lateat plerunque ipsum hominem in quo est. Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid intus in se ageretur nesciebat, & se cum Domino, vel pro Domino moriturũ, temerè promittebat. Nã hocilli Christus prænũciabat, quãdo ipse in se ignorabat. hæc Haymo, & ferè sunt eadẽ cũ illis, quæ nunc proximè citauimus ex Augustino. Eodẽ modo interpretatur illa Pauli verba Ambrosius super epistolas, & Anselmus ibidem, & Bernardus epistola. 42. quorũ verba suprà in aliũ finẽ fuerunt in hac disputatione citata, & ideo non est opus ea nunc repetere. Præterea, illud etiã est manifestũ contra Lutheranos, quòd in posteriore ad Corinthios epistola Paulus ait: Non enim qui seipsum commẽdat, ille probatus est, sed quẽ Deus commendat. Ex quibus verbis apertissimè cõuincitur falsum esse quod Lutherus ait: Crede te absolutũ, & erit absolutus. Et illud Philippi Melanchonis. Si fortè credis peccata tibi esse remissa per misericordiã Dei, & per sanguinẽ Christi iustificatus es. Non enim qui seipsum cõmendat, ait Paulus, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Et in eadẽ epistola iterũ ait: Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Si homines essent certi de sua iustificatione, nõ esset opus admonere illos, vt tentarẽt semetipsos. Et rursum alibi ait: Si quis existimat aliquid esse, cũ nihil sit ipse se seducit. Ex quibus verbis apertissimè colligitur, vt omnis qui absque Dei reuelatione speciali, credit firmiter se esse iustum, sit à seipso seductus, qui omnis talis existimat se non solum aliquid, sed magnum aliquid esse. Nam magnus coram Deo est, qui iustus est.

Ambro. *Anselmus* *Bernard.*

2. *Cor.* 10.

2. *Cor.* 13.

Galat. 6.

Quamuis testimonia sacræ scripturæ, quæ hactenus pro incertitudine gratiæ citauimus, sint efficacissima, ad maiorem tamen huius sententiæ confirmationem, volo ostendere hanc esse & semper fuisse totius Ecclesiæ Catholicæ sententiã, per hoc quòd omnes doctores Catholici semper eam docuerunt.

Et quidem pro hac re satis esse possent testimonia illorum sacrorũ virorũ, quos supra protulimus ad ostendendum verũ sensum illorũ locorum sacræ scripturæ,

quæ ad comprobandam incertitudinem gratiæ citauimus. Sed quia curiosus, aut dubius lector plura fortè desiderauit, ea nunc illi offerre volo, ex quibus aliqua plenè & integrè referam, alia verò, ne nimia prolixitate præbeam fastidiũ aliis bene in hac nostra & Catholica sententia confirmatis, solũ digito indicabo in locis vbi illa inuenire possit. Cyprianus in sermone de elee mosyna, hæc ait: Agnoscamus fratres charissimi diuinæ indulgentiæ munus salubre, & emundandis purgãdisque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientiæ vulnere esse non possumus, medelis spiritualibus vulnera nostra curemus. Neque quisquã sic sibi blandiatur de puro, atque immaculato corde, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum esse à peccatis suis? Et iterum in epistola sua Ioannes ponat, & dicat: Si dixerimus quia peccatum non habemus nosmetipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis & iustus est Dominus, qui nobis peccata dimittat. Si autem nemo esse sine peccato potest, & quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est, quàm necessaria, quam benigna est clementia diuina, quæ cùm sciat, non deesse sanitatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denuò, sanandisque vulneribus remedia salutaria. hæc ille. Hyeronymus præter loca superius citata, adhuc eandem sententiam docet in commentariis super caput tertium Hieremiæ, & super. 13. eiusdẽ, & super Micheæ 6. Augustinus super illud Psalmi, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi, hæc ait: Quæ occulta? Quæ incerta? Quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Ad hoc incertum Niniuitæ pœnitentiam egerunt: dixerunt enim, quamuis post minas prophetæ, quumuis post illam vocem: Triduo Niniue euertetur, dixerunt apud se, petendam esse misericordiam. Dixerunt ita apud se disceptantes, quis nouit, si Deus flectat in melius sententiam suam, & miseretur? Incertum erat, cùm

Cyprianus

Prou. 20.
1. Ioan. 1.

Hierony.

Augusti.

Ionæ. 3.

dicitur, quis nouit? De incerto pœnitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt. Postrauerunt se in lachrymis, in ieiuniis, in cilicio, & in cinere. Prostrauerunt se, gemuerunt, fleuerunt, pepercit Deus: Stetit Ninive, an euersa est Ninive? Aliter quidem videtur hominibus, & aliter visum est Deo. hæc Augustinus. Et idem prorsus docet in libro. 83. quæstionum, quæst. 58. & sermone 16. de verbis Apostoli, & in libro de præde stinatione sanctorum cap. 20. Gregorius præterea mul ta, quæ ex moralibus illius super Iob citauimus, adhuc ex professo idem docet in quadam epistola ad Gregoriam Augustæ cubiculariam, & est in libro sexto regi stri, capite. 186. Isidorus libro. 2. de summo bono, capite. 13. Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicetur, quibus bene per prophetam dicitur: Curabant cõtritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Cum ignominia igitur curat contritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatem. Et paucis interpositis, subdit: Quamuis per pœnitentiam propitiatio peccatorũ fit, sine metu tamen esse homo non debet: quia pœnitentis satisfactio diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vnquã oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nã securitas negligentiam parit, negligentia autem sæpe incautũ ad vitia transacta reducit. hactenus Isidorus, qui apertissimè nostram & Catholicã sententiã docet. *Gregorius* *Isidorus.* *Hier. 6.*

Ioannes Gerson in quodã tractatu de signis bonis ac malis, qui est in quarta parte operum illius, hęc ait: Signũ malum indicare se esse in gratia cum certitudine, nisi per reuelationem claram habeatur, cùm sufficiat pro statu præsenti probabilis coniectura. Nescit quippe homo an amore vel odio dignus sit, tum quia nescit an opera sua acceptantur coram Deo: Tũ quia ignotat qua districtione iudicentur, aut quo fine terminẽtur: Tũ quia mẽtalis oculus cæcutiens est, putans aliquãdo de gratiis, gratis datis vel acquisitis gratiam esse gratũ facientẽ: Tum denique quia angelus latha- *Gerson.* *1. Cor. 11.*

næ trãsfigurat in angelum lucis exufflans per aliquam latentẽ ſuperbiam flãmam charitatis, conſeruans nihilominus lucem quandã acquiſitæ ſeu conſuetudinalis virtutis. hæc ille. Et eandẽ ſententiam docet in tractatu de præparatione admiſſam, qui eſt in ſecunda parte operum ſuorum.

Poſt iſtos omnes viros illuſtres ſuccedit tota turba ſcholaſticorum Theologorum, è quibus multi fuerũt ſanctitate perinde ac doctrina clari, qui omnes cõcorditer docẽt hanc noſtram & Catholicã aſſertionem de incertitudine gratiæ inhabitantis. Iſtorum verba non referam, ſed ſatis erit iudicare locum lectori. Alexãder de Hales in tertia partæ ſummæ Theologicæ, quæſtione vigeſima ſeptima. Sanctus Bonauentura in primo ſenten. diſtinctione decimaſeptima, parte prima, quæſtione tertia. Sanctus Thomas in prima ſecundę, quęſt. 112. artic. 5. Richardus de media villa in primo diſt. 1. arti. 2. quęſt. 5. Durãdus de ſancto Pontiano in primo ſenten. diſtin. 17. quæſt. 4. Gabriel Biel in ſecundo ſen. diſtin. 27. dubio vltimo. In quo loco immeritò reprehendit doctorem ſubtilem Ioannem Scotum, dicens ex dictis illius colligi, illum ſentire hominẽ poſſe eſſe certũ de ſua iuſtificatione. Et multi ex Catholicis, qui in concilio Tridẽtino volebãt defendere certitudinẽ gratię, conabãtur trahere Scotũ in fauorem ſuæ ſententiæ, moti authoritate Gabrielis, qui illud tribuit Scoto. Sed reuera Gabriel & quotquot alij hoc tribuunt Scoto, falluntur: quia mentem illius minimè aſſecuti ſunt. Nam ille in multis locis apertiſsimè docet, neminẽ abſque ſpeciali Dei reuelatione poſſe eſſe certum de ſua iuſtificatione. Hoc enim apertiſsimè docet in primo ſentẽ diſt. 17. quæſt. 1. artic. 1. in principio, vbi dicit neminẽ poſſe cognoſcere certitudinaliter ſe eſſe in charite. Idẽ dicit in 3. diſtinct. 27. quæſt. vnica. In 4. diſtinct. 5. quæſt. 1. volens probare boniatem miniſtri non eſſe neceſſariã ad ſuſceptionẽ baptiſmi, dicit hæc verba: Cùm enim quaſi nullus poſsit eſſe certus de bonitate propria, multo magis nec de bonitate alterius: ergo ſi ex bonitate miniſtri depẽderet baptiſmus, nunquã poſſet aliquis eſ

Alexãder de Hales.
Bonauentura.
Thomas.
Richardus
Durandus.
Gabriel
Biel
Ioannes Scotus

se certus se verè recepisse baptismum, quod est inconueniēs, hæc ille. Et in eodē 4. senten. distinct 9. quæstione prima, differens de præparatione necessaria ad dignè suscipiendum Eucharistiam, dicit non esse necessariū, vt homo sciat se esse in gratia, quia aliàs nullus posset dignè suscipere: qua nullus potest certò scire se esse in gratia. Cùm ergo in tam multis locis apertissimè doctor subtilis Scotus dixerit neminē posse esse certum de sua iustificatione, meritò sunt reprehendēdi illi, qui ausi sunt oppositam assertionem falsò tribuere illi. Sed opus est vt respondeamus argumento, quo Gabriel & illius sectatores nitūtur persuadere Scotū sensisse hominē posse ex cummuni lege esse certū de sua iustificatione. Dicūt enim Scoti sententiā esse, quod ad suscipiēdū gratiam per aliquod sacramentum, satis est non ponere obicem, hoc est, tunc non peccare mortaliter. Quilibet autē potest scire se non ponere obicem, hoc est, non peccare mortaliter quum suscipit sacramentum: ergo quilibet hoc modo recipiens sacramentum, erit certus se tunc esse in gratia. Sed in hoc argumento bis errat Gabriel, & qui illum in hac parte sequūtur. Primò, quia iuxta doctrinam Scoti, non solū ille dicitur ponere obicem, qui peccat mortaliter, sed etiam ille qui accedens ad sacramentum nullam habet peccati contritionem, vel attritionem. Itaque non ponere obicē, vt Scotus docet, non est merè negatiuè se habere, sed est habere aliquam peccati attritionem, quæ quamuis optimis circanstantiis ornata, non esset sufficiens dispositio ad consecutionem gratiæ. Hoc apertissimè docet Scotus in quarto sentent. distinct. 4. quæstione. 5. Et distinct. 14. quæst. 4. arti. 3. Et dist. 16. quæst. 1, parum ante solutionem argumentorum. Et distinct. 18. bis. Et dist. 49. quæst. 4. vbi dicit, peccare illum qui recordatur se peccasse, & non dolet. Secundo errat Gabriel in suo argumento, quia malè concludit, etiam si daremus illi quod non ponere obicem, sit idem quod non peccare mortaliter. Nam ad hoc vt suscipiens sacramentum sit certus certitudine fidei se suscepisse gratiam, oportet vt eadem certitudine sit certus se suscepis-

dentinum sub Paulo tertio celebratum post longam & diligentissimam super hac re factam examinationē, sessione sexta Christianissimam de hac re protulit sententiam, quæ capite 9. decretorum illius sextæ sessionis habetur sub his verbis: Quamuis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa vnquam peccata fuisse, nisi gratis, diuina misericordia, propter Christum, nemini tamen fiduciam, & certitudinem remissionis peccatorum suorum iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est. Cùm apud hæreticos, & schismaticos possit esse, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam Catholicam contentione prædicetur vana hæc, & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos, qui verè iustificati sunt, absq; vlla dubitatione omnino, apud semetipsos statuere se esse iustificatos, neminémq; à peccatis absolui, ac iustificari nisi eum, qui certò credat se absolutū, & iustificatū esse, atque hac sola fide absolutionē & iustificationem perfici, quasi qui hoc nō credit, de Dei promissionis dé que mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, déque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet, si quilibet, dum seipsum, suámque propriā infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest, cùm nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum. Et post datam hanc fidei definitionem, ne quis temerè contra eam aliquid dicere auderet, duos Canones latæ sententiæ videlicet decimumtertiū, & decimumquartum adiecit, quorū verba sunt quæ sequuntur. Si quis dixerit omni homini ad remissionem peccatorum assequendam, necessarium esse, vt credat certò, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit. Si quis dixerit hominem à peccatis absolui ac iustificari, ex eo quod se absolui ac iustificari certò credat, aut neminem verè esse iustificatum, nisi qui credit se esse iustificatum: & hac sola fide absolutionem, &

iustificationem perfici, anathema sit. hactenus Concilium Tridentinum. Sed ne ex istis verbis malè intellectis, lector aliquis labatur in aliquem errorem, volo lectorem admonere vt bene aduertat & rectè intelligat verba illa Concilij. Cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Non enim per illa verba dicunt nemi nem posse credere se esse in gratia, ita vt illi fidei non possit subesse falsum: sed dicunt neminem posse illud scire certitudine fidei, cui non possit subesse falsum. Nã potest esse vt aliquis iustus per coniecturas aliquas à Spiritu sancto donatas, hoc est, quas illi spiritus sanctus suggerit, credat fide tantum humana, id est, rationibus humanis innixa, se esse iustum, & illi fidei non potest subesse falsum: quia cum Spiritus sanctus suggerat, vt sic credat, illi fidei non potest subesse falsum. Sed ille sic credens non erit certus de sua iustificatione, certitudine fidei cui non potest subesse falsum. Quia etsi illas coniecturas iustificationis illi suggerit. Spiritus sanctus, ille tamen nescit eas à Spiritu sancto fuisse ministratas, quod erat necessarium, vt ille esset certus certitudine fidei, cui non potest subesse falsum. Nam aliàs etsi res in se sit certa, ille tamen non erit certus, quia sæpe poterit meritò dubitare. Verba ergo Concilij intelligenda sunt de vtraque certitudine, videlicet rei in se, & quo ad nos, ita quod vtranque certitudinem de sua gratia nemo sine speciali Dei reuelatione possit habere. Si autem ille sciat certò illam suggestionẽ esse à spiritu sancto, tunc illud dicetur esse specialẽ reuelationẽ. Quia non omnibus iustis datũ est, vt sciant quæ suggestiones fiunt à spiritu sancto, & quæ à spiritu ma-
1. *Ioan.* 4. lo. Nam si omnes hoc scirent, non dixisset Ioannes in
2. *Cor.* 11. sua prima Canonica epistola: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint. Sed quia sæpe angelus sathanæ transfigurat se in angelum lucis, ideo probare oportet spiritus an ex Deo sint. Et inde necessariò sequitur, vt qui certò scit spiritũ aliquẽ esse à Deo, hoc habeat per specialem Dei reuelationem. Qui autem illam habet, bene potest esse certus de sua iustifica-

tione certitudine fidei, cui non potest subesse falsum: quoniam qui ex tali reuelatione certò crederet se esse iustum, innitetur diuinæ reuelationi, cui non potest, vt constat, subesse falsum. Et sicut illa est illi specialis, ita fides qua certò credit, sicut tunc tenetur credere se esse iustum, est illi specialis & non Catholica, quia non obligat alios quibus non est facta illa specialis reuelatio. Cùm ergo Concilium dixit, neminem posse certò scire certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, hoc idem est ac si dixisset, certitudine habita per viam, per quam non potest falli. Et talem viam habet ille, qui innititur reuelationi diuinæ. Qui autem per coniecturas ministratas à spiritu sancto, sed nesciens certò eas esse à spiritu, credit certò se esse in gratia, non est certus certitudine fidei, cui nõ potest subesse falsum. Quia etsi res in se certa sit, via tamen qua illam credit, non est infallibilis, quia est solùm ratio humana probabilis, cui potest subesse falsum. Et hanc certitudinem moralẽ, quæ habetur per viam fallibilẽ, quam nos appellamus fidẽ humanam, Concilium non negauit, neque nos negamus posse ex lege communi contingere multis iustis. Et hinc constat apertissimè quàm parum faciat pro certitudine gratię illud testimonium Pauli ex epist. ad Romanos: Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filij Dei sumus. De hac Pauli sentẽtia gloriabantur in Concilio Tridentino illi Catholici qui certitudinem gratiæ defendere conabãtur. Sed ex his quæ nunc diximus apertè constat nihil illis fauere. Fatemur quidem Spiritum sanctũ reddere iustis testimoniũ per bona opera quæ faciunt, aut per alias coniecturas, quod sunt filij Dei, sed non est illis omnibus certum quod illud sit testimoniũ Spiritus sancti. Hoc autem (vt diximus) est summè necessarium vt verè homo sit certus de sua iustificatione. Præterea, nõ omne testimoniũ quod reddit Spiritus sanctus homini de sua iustificatione, est testimonium certitudinis. Nam testis non semper testatur ex visu, sed aliquando ex auditu, aliquãdo de credulitate, & de probabilitate. Sic etiam Spiritus sanctus, & si testimonium reddat iustis, quod sunt filij Dei, non

Rom. 8.

Nota

tamen semper omnibus æquale, sed quò nostræ menti plenius insederit, & per nostra opera se nobis patefecerit latius, eò certius reddit testimonium spiritui nostro quod filij Dei sumus. Hoc autem certum testimonium non omnibus dat, sed illis solum quibus reuelat suam iustificationem.

Hoc solum mihi iam superesse video, respondere. s. aliquibus argumentis, quibus contra nos, & Catholicam veritatem pugnant certitudinis assertores. Primò quidem arguũt contra nos, & dicunt quod qui negant certitudinem salutis haberi posse, excruciant, & excarnificant conscientias: quia ducunt illas in desperationem, dum semper illas dubitare faciunt. Respondeo quod non iubemus eos desperare. Non enim qui est in certus, desperat, quia est medium inter certitudinem & desperationem, videlicet probabilis quædam fides aut opinio de sua iustificatione. Sed isti ex vno extremo in aliud fine medio pertransire volunt, quia ex negatione certitudinis gratiæ volunt inferre desperationem salutis, & sic faciunt iuxta id quod quidam dixit:

Dum vitant stulti vitium in contraria currunt.

His argumentatoribus possumus respõdere id quod Horatius aliis similibus dixit in satyra aut sermone primo, sic inquiens:

Non ego auarum
Cùm veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem:
Est inter Tanaim quiddam, socerúmque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos vltra, citraque nequit consistere rectum.

Ad hunc modum ego respondeo quod negando certitudinem, non volo concedere desperationem, sed solum volo dare medium aliquod inter vtrunque, videlicet probabilem opinionem de propria iustificatione. Hæc autẽ probabilis opinio ex multis testimoniis concipi potest. Sunt enim signa huius iustitiæ & interioris gratiæ duo præcipua & magis certa, quæ maiorem securitatem possunt præstare illis qui certò sciunt se stare in fide Catholica. Primum est dolor de peccatis omnibus contra Deum commissis. Alterum, est propositum

vitandi omnem ipsius offensam & seruandi per omnia cuncta diuina mandata. Et qui se certò nouerint hoc animo esse, vt supra modum doleant de omnibus offensis, quas contra Deum admiserint, & eas in posterum non obstantibus quibuscunque incommodis & periculis, quanta maxima potuerint cura, & diligentia, cupiant vitare, probabilissimam sanè suæ iustificationis coniecturam habent, & toto pectore totísque præcordiis de tanto & tam præcellenti beneficio, possunt intra se meritò exultare. Sunt etiam signa gratiæ inhærentis contemptus mundi & omnium rerum terrenarium, desiderium patriæ cœlestis, libenter audire verbum Dei, delectari in rebus diuinis, prompta voluntas ad executionem mandatorũ Dei, nullum habere remorsum conscientiæ peccati mortalis, timor offendendi Deum. Verum hæc omnia non sunt adeò certa signa iustificationis, vt habens illa non possit decipi iudicando se esse iustum: quia cum illis omnibus potest habere aliquod peccatum mortale latẽs. Sunt tamen signa efficacissima ad causandum (vt dixi) probabilem opinionem, aut certitudinem moralẽ de propria iustificatione. Et hæc certitudo moralis est, quæ hominem non mediocriter consolari potest. Hæc, est illud testimonium conscientiæ, in quo, iuxta Pauli sententiam, non inaniter gloriari & lætari possunt. Ideo Chrysostomus homilia tertia super posteriorem epistolam ad Corinthios, ait: Quando damnare non potest conscientia nostra, quasi factis improbis à recto discesserimus, etiam si innumera patiamur acerba, etiam si vndique feriamur, ac periclitemur sufficit nobis ad solatium, immò non tantum ad solatium, sufficit nobis pura conscientia, verũ etiam in hoc, vt coronemur dum præbet nobis testimonium, quod nihil cõmiserimus mali, sed iuxta Dei placitum hæc perpetimur ob virtutem, ob philosophiã, ob multorum salutem. hęc Chrysostomus. In quibus verbis id annotãdum est, quod solum dixit, nos habere solatium & consolationem ex testimonio nostræ conscientiæ, & non plenam certitudinem atque securitatem. Sed ne ex hoc solatio & testimonio conscientiæ quis superbiat,

2. Cor. 1. Chrysost.

& maiorem quàm decet capiat gloriã, audiat quid B.
Bernar. Bernardus dicat libro secundo de cõsideratione ad Eugenium: Volo, inquit ille, glorieris testimonio cõscientiæ, sed nõ minus vt eodem ipso humilieris. Rara vox, nihil mihi conscius sum. Cautior in bonis ambulas, si & mala non lateant. Quamobrem, vt dixi, noueris te, vt inter angustias, quæ non desunt, fruaris conscientiæ bono. Magis autẽ, vt scias, quid desit tibi. Nam cui non desit? Omnia illi desunt, qui nihil sibi deesse putat. hæc ille. Secundò contra nos argumẽtantur per illud, quod habetur in symbolo Apostolorum, Remissionem peccatorum. Ex quibus verbis illi colligere volunt quod quilibet à sacerdote absolutus tenetur credere remissa sibi esse peccata. Sed hæc nihil nos mouent, quia nos fatemur remissionem peccatorũ dari per absolutionem sacerdotis, & omnes teneri ad credendũ talem remissionem dari, si adsint reliqua omnia quę sunt necessaria ad talem remissionem impetrandam. Nemo tamẽ potest certò scire illa omnia adesse, quia nemo potest certò scire quod se bene præparauit integrè scrutãndo suã conscientiam vt de omnibus perfectè doleret, neque etiam potest sibi certò constare de intentione sacerdotis, quæ semper est necessaria ad cuiuslibet sacramenti administrationem. Et propter hanc causam adultus qui ad baptismum accedit, quãuis certò sciat se dolere de peccatis, non tamen potest certò scire se esse in gratia, quia non potest illi certò constare de intentione baptizãtis.

1. Cor. 2. Tertiò nobis obiiciunt illud Apostoli: Nos autẽ non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Ex quibus verbis hostes nostri colligere nituntur Apostolos per solam Spiritus sancti infusionem, & non per aliquam specialem reuelationem, cognouisse dona Dei illis collata, & inde colligunt omnibus iustis hoc esse concessum vt cognoscant dona Dei, inter quæ numeratur gratia. Et confirmant, quia nisi hoc esset illis concessum, nõ possent Deo gratias agere, vt debent, pro beneficiis quę à Deo receperũt. Sed isti argumẽtatores in multis decipiuntur sic argumẽtantes. Primò, quia illic

Apostolus, vt ex serie literæ constat, nõ loquitur de donis specialibus quæ aliquibus hominibus Deus peculiariter cõcedit, sed de beneficiis communibus quæ Deus toti generi humano concessit, qualia sunt redemptio, doctrina fidei, sacramenta per quę possimus iustificari. Hæc autem omnia omnes iusti, immò etiam omnes fideles certò sciunt per donum fidei quam à Deo accepe runt. Et quod de huiusmodi donis loquatur in eo loco Paulus, verba quæ sequuntur apertè demonstrãt. Nam post illa verba supra citata, statim hæc addit: Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus. At Paulus & cæteri Apostoli commilitones illius non prædicabant propriam alicuius hominis iustificationem, aut alia peculiaria hominis dona, sed communia, illa quæ supra numerauimus. Deinde, decipiuntur in qualitate notitiæ, quam putant esse necessariam. Quod enim obiiciunt non posse hominẽ Deo gratias agere, vt debet pro beneficiis receptis, si illa non agnoscit: rectè quidem id dicunt, & nos fatemur, sed satis est ad reddendas gratias, cognoscere illa dona per probabilem opinionem de illis habitã, & non est necessaria ad hoc certitudo fidei. Et de ista cognitione intelligendum est etiam illud quod idem Apostolus in eodem loco ait: Quis scit hominum, quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis qui est in homine? Nam etsi actus interiores nostræ animæ certò & euidenter cognoscamus, non tamen ita cognoscimus habitus interiores, sed solum illos cognoscimus per coniecturas & probili quadam opinione. Quartò nobis obiiciũt illud Ioannis ex prima sua Canonica epistola: Si cor nostrũ non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniã mandata eius custodiuimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus. Ex istis verbis putant hostes nostri se conuincere certitudinem gratiæ, & sufficiens testimoniũ ad illam esse carere remorsu conscientiæ, & ex illa pace conscientiæ oriri custodiam mandatorum Dei. Sed nihil minus dicit in illo loco Ioannes: quoniam in illis verbis non dixit Ioannes, nos habere certitu- *1. Ioan. 3.*

dinem si cor nostrum non reprehenderit nos sed dixit nos habere fiduciam. At fiducia longissimè distat à certitudine, quoniam certitudo, vt in principio diximus, pertinet ad intellectũ, fiducia verò pertinet ad voluntatem. Ad habendum autem hanc fiduciam impetrandi à Deo quæ petierimus, satis est probabilis quædam persuasio quod sumus Deo grati, & quę placita sunt ei, facimus. Quæ persuasio inde nascitur quod mãdata illius custodimus, & de nullo peccato accusat nos conscientia nostra. Quintò nobis obiiciunt illud Ioannis ex eodem loco: Scimus quoniã translati sumus de mor-

Ibidem. te ad vitã, quoniã diligimus fratres Translatio autẽ de morte ad vitã fit per iustificationẽ, quoniã peccatũ est mors, & gratia est vita animę, & inde sequitur vt translatio de morte ad vitam sit translatio de peccato ad gratiam. Cùm igitur Ioannes dicat nos scire hãc traslationem, videtur inde colligi nos etiam scire quãdo sumus in gratia. Sed hoc argumẽtum in multis deficit. Primò enim procedit ex sensu mystico, qui parum validus est ad probandum aliquod dogma. Nam peccatum intelligere per nomen mortis, & gratiã per nomen vitæ, sensus est mysticus, qui malè huic loco conuenit, & est nimium ab illa litera alienus. Nam Ioannes illo loco de vera morte corporali loquebatur, & de vita æterna ad quam iusti tranferuntur, cũ ex hoc mũdo exeunt Dein de erratũ est in argumento, putando quod per illud verbum, scimus, quod positũ est, in litera Ioannis, significatur notitia euidens & certa, qualis est illa quæ habetur per syllogismũ demõstratiuũ, aut per intuitionẽ alicuius rei præsentis. Sæpe enim scire dicimus ea de quibus solũ habemus fidem diuinã, aut fidem humanã, aut

Act. 2. probabilẽ opinionẽ. Nam Petrus ad populũ Iudæorũ loquẽs, dixit: Certissimè sciat omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Iesum quem vos crucifixistis. In quibus verbis constat positũ

1. Ioan. 3. esse, scire, pro credere. Et Ioannes in eadem epistola & in eodem capite vnde prima verba desumpta sunt, vsurpat sæpe hoc verbum, scire, pro credere: Scimus, inquit ille, quoniã cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniã

videbimus eum ſicuti eſt. Et iterum: Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. In his duobus locis conſtat ſciẽtiam capi pro fide diuina, qua credimus omne reuelatum à Deo eſſe verum. Et iuxta hãc ſignificationẽ accipiendũ eſt illud verbum in loco prius citato, vbi Ioannes dixit: Scimus quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus. Credunt enim iuſti ſe transferẽdos eſſe per mortem huius corporis ad vitam æternam, dummodò verè diligant Deum. Nam illa vox, quoniam, illo loco valet tantum, ac ſi dixiſſet, dummodò, aut, ſi. Et quia ſit miſsimè illud credunt & ſperant, poſuit propter certitudinem, præteritũ pro futuro, trãſlati ſumus, pro tranſferemur. Hoc enim ſæpiſsimè contingit in ſacra ſcriptura vt conſtat ex multis locis eius. In omnẽ terram, inquit Dauid, exiuit ſonus eorum. Et iterũ in alio Pſalmo: Eruiſti animam meã ex loco inferiori. Et iterum: Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. In his omnibus locis & in multis aliis, poſitum eſt præteritum pro futuro, propter certitudinem rei venturæ, quæ pro tam certa habetur ac ſi iam præteriſſet. Et hoc idem fecit Ioannes in loco prædicto. Sexto nobis obiiciunt Lutherani illud Pauli ex epiſtola ad Romanos: Ideo ex fide vt ſecundum gratiam firma ſit promiſsio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium noſtrũ. Ex iſto loco putat Philippus Melanchthon ſe triumphare de nobis, quoniã dicit ille Paulum in illis verbis docuiſſe nos iuſtitiam eſſe ideo ex ſola fide, vt poſsimus eſſe certi de remiſsione peccatorum, noſtrorũ, quã deus nobis promiſit. Sed certè Philippus nimium detorquet verba Pauli in ſenſum alienũ. Nã Paulus illo loco non loquitur de promiſsione remiſsionis peccatorum, ſed de promiſsione incarnationis filij Dei, qui aſſumpturus erat carnem ex ſemine Abrahæ & ad hunc finẽ dedit aliam promiſsionẽ de filio quem paritura erat illi Sara. De hac ſecunda promiſsione dicit Paulus in eadẽ epiſtola. Promiſsionis enim verbũ hoc eſt, ſecundũ hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Propter has duas

Rom. 4.

Rom. 9.

Galat. 3. promissiones dicit Paulus in alia epistola: Abrahæ dictæ sunt promissiones. Hæc promisio incarnationis filii Dei fuit data Abrahæ ante legem, & ideo dixit Paulus quod non per legẽ fuit data promisio Abrahæ aut semini eius, quia si per legem esset data intelligeretur quod solis Iudæis ex semine Abrahæ secundũ carnem promitteretur Christus. Dicit ergo Paulus promissionem illam ideo propter fidem Abrahæ datam esse, vt posset prodesse omni credenti in Christo, siue Iudæo, siue Gentili, quoniam omnes hi sunt veri filii Abrahæ & verum semen illius secundum spiritum. Hęc autẽ promisio facta est firma & certa nõ propter opera nostra, sed per solam gratiam Dei. Et hunc esse verum Pauli sensum cõstat ex commentariis omnium sacrorum doctorum, & potissimum ex Anselmo qui illum Pauli locum melius, meo quidem iudicio, interpretatur, sic inquiens: Anselmus Nõ enim firma esset, sed potius infirma & irrita, nisi ipse per gratiã suam implesset eam. Ideo non de nostræ voluntatis potestate, sed de sua prędestinatione promisit. Promisit enim quod ipse facturus erat, non quod homines. Quia etsi faciũt homines bona quæ pertinẽt ad colendũ Deum, ipse facit vt illi faciãt, quæ præcepit, non illi faciunt vt ipse faciat quod promisit. Alioquin vt Dei promissa cõpleantur, nõ in Dei, sed in hominum potestate est: & quod à Domino promissũ est, ipsis redditur Abrahæ. Sed non ita fieri potest: per gratiã ergo Dei, gratuito munere nobis cõcessam, implentur eius promissa, dũ per donum suę gratiæ facit vt credamus & bene operemur, sicque hęredes efficiamur. Firma sit promisio omni semini Abrahæ, id est, non parti seminis sed omni semini. Volebãt enim Iudæi vt quantũ ad eos, firma esset: & quãtũ ad gentiles, cassa. Sed nõ ita Deus promisit, cũ diceret, in semine tuo benedicentur omnes gẽtes. Firma sit omni semini, id dst, omni populo fideliũ imitatori Abrahæ Hactenus Anselmus. Ex cuius verbis apertissimè cõstat Lutheranos perperã, interpretari verba Pauli, & in alienum sensum illa detorquere. Septimo nobis obiicitur illud Ioannis in Apocali: Vincenti dabo manna absconditũ, & dabo illi cal-

Apoc. 2.

culum cãdidum, & in calculo nomen nouum scriptũ, quod nemo scit, nisi qui accipit. Ex isto loco quidẽ ex Catholicis, qui in Concilio Tridẽtino contẽdebat pro posibili certitudine gratiæ, nitebatur conuincere illã, & se in hac causa triũphare putabat. Sed certè nimius affectus suę opinionis illũ decipiebat. Nam cum verba illa Ioannis sint nimium obscura, & quæ non facilè ab omnibus intelliguntur, non deberent sumi ad probandum aliquod dogma, præsertim cũ de illorũ intelligentia nõ conueniat inter omnes sacros doctores. Et quod magis miror de hoc argumentatore est, quod nullus ex sacris doctoribus qui illum locum interpretãtur, fauet sententiæ illius, ita vt dicat per manna intelligi gratiã, aut iustificationẽ, & rarus est qui dicat per nomen nouum intelligi appellationẽ veri Christiani aut veri filij Dei adoptiui. Nam ferè omnes interpretantur de præmio cœlestis patriæ in futura vita recipiendo. Beatus Ambrosius in commentariis super Apocalypsim, quæ nunc primum industria & opera Cutheberti Tonstalli Dunelmensis episcopi in lucem prodierunt, duas reddit illis verbis Ioãnis expositiones, & in nulla illarum dicit per nomen nouũ debere intelligi appelationem veri Christiani: sed in prima expositione dicit per nomen nouũ intelligi nomen Christi, & hoc dicit neminẽ scire nisi qui accipit, iuxta illud eiusdem Ioannis in alio loco: Qui dicit se nosse Deũ & mandata eius non custodit, hic mendax est. Et huic expositioni consentit Beda super Apocalypsim. In altera expositione dicit Ambrosius per nomen nouum significari beatitudinẽ patriæ cœlestis, & hoc nomen nullus scit nisi qui accipit. Quia, vt inquit ille, quãta sit illa cœlestis beatitudo nullus scire prævalet nisi qui ad hãc peruenire meruit, sicut dicit Esaias propheta: Oculus non vidit Deus absq; te, quæ præparasti expectãtibus te. hęc Ambrosius. Et hanc posteriorem interpretationẽ amplexatur Gregorius libro. 28. Moral. cap. 2. Alia argumenta contra non fiunt pro certitudine gratiæ, sed vt prolixitatem euitẽ, ea omnia omittere decreui, præsertim quod illis omnib⁹ facilè respõderi potest per illa quæ hactenus à

Ambros.

1. Ioan. 2.

Esa. 64.

nobis dicta sunt. Contra hanc hæresim post datam definitionem Concilij Tridentini scripsere duo viri docti Hispani quorum primus dicitur Dominicus de Soto ex ordine fratrum Prædicatorũ, & is cõposuit opus quoddam de natura & gratia tribus partitum libris, in quorum tertio contra hanc hæresim disputat. Alter est Andreas de Vega ordinis Minorũ qui scripsit opus magnum pro defensione & expositione Tridentini decreti de iustificatione hominis, & in huius operis libro no no satis diffusè & copiosè de hac re disserit.

HÆRETICVS.

FVerunt quidam adèo dementes, vt dicerent omnes hæreticos bene sentire: quam sententiam (vt Philaster ait) asseruerũt quidam dicti Rhetorij. Verum hæc assertio adeò rationi repugnat, vt Augustinus in lib. de hæresibus capite. 72. videatur impossibile, vt aliquis suæ mentis compos hoc sentire posset. Cum enim plures sint hæreses ex diametro pugnantes, non est possibile vt vtraque earum credatur esse vera, non certè magis quàm credere duo contradictoria simul vera. Quapropter non est quod aduersus hanc dementiam pugnemus. Sola narratione eam expugnasse credimus, quoniam seipsam expugnat.

SEcunda est hæresis que docet hæreticos non esse aliqua corporali pœna puniendos, sed esse iudicio diuino relinquendos. Verũ de hac re nihil in præsentiarum dicemus, quoniã specialẽ prolixũ de hac re paramus tractatum qui de iusta hæreticorum punitione inscribitur.

TErtia hæresis est quæ docet omnem illum esse censendum hæreticum, qui quouis modo lethaliter peccat. Hanc hæresim prodiisse tẽpore Gregorij papæ huius nominis. 11. testatur Nicolaus Eimerici in suo directorio inquisitionis, nec tamen prodidit quis illius fuerit autor: Sed tantum dicit Gregorius vndecimus habito prius pleno (vt decebat) doctorum virorũ consilio damnasse hanc assertionem velut hæreticam, & à vera Catholicæ fidei regula deuiantem.

Fortè ad hunc errorē pertinet, id quod aliqui ex Lutheranis de fide & operibus disputantes, asserunt. Nam aliqui eorum docere conantes solam fidem iustificare hominem, videntésque plurima scripturæ sacræ testimonia quæ apertissimè docent operum bonorum necessitatem, dicūnt fidem non esse vbi necessaria opera non sunt. Fit itaque necessariò, iuxta istorum sententiam, vt quoties quis lethale aliquod crimen commiserit, toties fidem perdat: quoniam (vt isti aiunt) fides sine operibus cōsistere nequit. Sic docet quidā Ioannes Riuius Atthendorienſis in quadam epistola quæ inscribitur de sola fide ad amicū innominatum, vbi hæc quę sequūtur, inserit verba: Et enim fieri nequit (ait ille) vt vbi vera synceráque est fides, ibi impiè quis aduersus Deū agat. Et parum suprà ante præfata verba expressius hoc idem docet, sic inquiens: Quandiu quidē filij Dei sumus, hæredes etiam sumus. Filij autē sumus quę planè, dum fidem in Christū retinuerimns. Ea amissa non agnoscit vt filios pater ille cœlestis. Amittitur autem, si & impiè viuas, nec pœnitentiam impietatis agas. hæc Ioannes Riuius. Si per quodlibet peccatum mortale amittitur fides, ergo omnis qui mortaliter peccat est infidelis. Si infidelis est, oportet necessariò vt aut Sarracenus, aut Paganus, aut hæreticus sit. Quoniam nulla alia infidelitatis species hucusque à viris doctis assignata est. Quū igitur homo aliàs verè Christianus, ob solū adulterij aut furti crimē ab eo cōmissum, nō sit Iudæus, aut Sarracenus, aut Paganus censendus, oportebit necessario, iuxta istius Ioan. Riui sententiam, fateri illum esse hæreticum.

Et certè nisi quæstionis difficultas ex sola nominis significatione penderet, clarissimè patet non omnē peccatorem, etiam si lethale sit illius crimen, esse hæreticū. Nam cum duo sint peccatorum genera, vnū cùm ea fiunt quæ facienda non erant, alterum cùm ea deseruntur quæ facere tenebamur: si hoc secundo modo quis peccet, quo pacto illū dices hæreticum, quem nihil egisse aut docuisse constat? Prætereà fieri potest vt aliquis graue aliquod crimē committat, & se malè agere

sciat: nam alioqui verum non esset quod Saluator ait: Filius qui nouit voluntatem patris, & non facit secundum eius volũtatem, vapulabit multis. At Christus Saluator noster qui ipsamet veritas est, mentiri nõ potuit. Fieri ergo potest vt quis malè agat etiam cùm se malè agere credit. Non enim tam morigera est volũtas, vt semper intellectui sibi consulenti cedat, imò sæpissimè illius consilium dedignatur, & consilio illius spreto quodlibet agit.

Luc 12.

Certum siquidem est non omne peccatũ esse ex pura ignorantia, sed multa esse ex pura malitia, quod vel ex eo apertissimè constare potest, quod in lib. Iob legitur: Quasi impios percussit eos in loco videntiũ. Qui quasi de industria recesserunt à Deo, & omnes vias eius intelligere noluerunt, vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum. Ex quibus verbis apertè conuincitur, aliquem malè agere posse, quãuis certò ille sciat, se contra Dei præcepta facere.

Iob. 34.

Ille igitur qui iuxta hunc modum contra Dei præcepta agit, peccat, non tamen hæreticus ab vllo viro docto & Catholico censebitur. Qui enim fieri potest vt qui nulli hæresi adhæret, hæreticus sit? At vbi nõ est error in fide, ibi hæresis esse non potest: quoniam hæresis opponitur fidei. Qui ergo malé agens, se malè agere credit, hæreticus non est dicendus. Quò fit vt nõ omnis peccator sit hæreticus dicendus. Deinde, si omnis peccator esset censendus hæreticus, oporteret omnem peccatorem post primam & secundam correptionẽ deuitare: quoniam Apostolus Paulus ait: hæreticũ hominem post primam & secundam correptionem deuita.

Tit. 3.

Aliter tamèn faciendum esse Christus nos docuit, qui secundò peccantem non vitandum dixit, sed Ecclesiæ denunciandum. Neque opus est vt aduersus hãc damnatam hæresim amplius disputemus, præsertim quòd suprà libro primo capite. 9. ex sanctorum virorum doctrina ostendimus quis verè hæreticus dici debeat: ex quibus apertissimè constat non omnem peccatorem esse de hæresi notandum.

Matt. 3.

INter alios errores quos impingit Valdēsibus AEneas Syluius in libro de origine Bohemorū, is vnus est quo docēt in oris canonicis cātādis dicēdis que frustra tēpus teri. Huius tamen erroris bonus Guido nō meminit cùm errores Valdensiū recensuit. Hūc errorem suscitauit posteà Ioānes Vvicleph, dicens quod licet sit bonū orare, non est tamen æquū vt homo arctetur ad orādū certo & determinato tempore, quia (vt dicit) hoc repugnat libertati Christianę, sed ait liberū debere esse cuilibet vt oret cum voluerit. Tā quā si libertas Christiana in hoc sita esset, vt nulli humanæ legi obligetur. Superius nanque ostendimus, Ecclesiā habere à Deo potestatē instituēdi leges, quibus omnes Christianos obliget. In hoc ergo sita est Christiana libertas, vt primò per baptismū homo liberetur à seruitute peccati, quæ maxima est seruitus. Deinde liberemur à iugo seruitutis legis Mosaicæ: in quibus duobus vera Christiana libertas collocatur. Et hęc est libertas qua (vt inquit Paulus) Christus nos liberauit. Nō autē sic liberos nos fecit, vt liberū nobis sit quaslibet humanas leges cōtēnere, quia illis obtēperare tenemur cū iustæ sunt. Cū ergo iustū sit vt Deū oremus, & pro beneficiis á Deo receptis illi gratias reddam⁹ (nā hoc Deus præcepit, nec tamē signauit tēpus quādo hoc faciēdū esset) Eccle. tēpus orādi instituēs, nihil aliud facit quàm præscribere tēpus quo præceptū illud diuinū implendū sit, sicut in præcepto de sanctificatione sabbati declarat illud impleri p auditionē missæ in die Dominica. Omnes ergo illi quib⁹ ab Ecclesia certū orandi tēpus præscriptū est, illo tēpore orare tenentur, nec sic faciētes frustra faciūt, quia Ecclesiæ præcipiēti obediunt. At qui Ecclesiā audit, Christū eius spōsum audit. Quis autē adeò desipiet vt dicat nos frustra Deo obedire? Melior est certè obedientia q̄ victima, & nolle acquiescere quasi peccatū ariolādi est. Prętereà, Ecclesia instituēs certa orandi tēpora, ita vt quodlibet die certis horis ad hoc destinatis ab aliquibus oretur, iustè facit, quoniam vt dicit Sapiens: Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cœlo. Si ergo tempus est flendi, & *Valdenses.* *Vvicleph.* *Galat. 4.*

& tempus ridendi, tẽpus plangendi, tempus saltãdi, tẽ-
pus loquendi, tempus tacendi, cur non etiam tem-
1. Cor. 14. pus orandi? Beatus Apostolus Paulus Corinthiis scri-
bit, vt omnia honestè & secundũ ordinem fiant. Si om
nia, ergo etiam oratio secundũ ordinẽ fieri debet. At
qualis ordo erit, si nullum certum tempus erit deputa-
tum orationi, quo conueniatur ad Ecclesiam, sed quis-
que oret aut Ecclesiam accedat cùm libuerit? Tũc cer-
tè omnia turbabuntur. Rursum, quòd statæ sint horæ
ad orandũ, non est humanũ inuentum, sed sacra scri-
Daniel. 6. ptura docente, cognoscimus. Daniel ingressus est de-
mũ suam, & fenestris apertis in suo cœnaculo contra
Hierusalem tribus temporibus in die flectebat genua
sua, & adorabat confitebatúrque coram Deo suo, sicut
& anté facere consueuerat. Ecce vides Danielem tri-
bus temporibus Dominum orantem, & hoc non vno
Act. 3. aut altero tantùm die, ne fortè putares à casu hoc feci
Act. 10. se, sed sic semper facere consueuerat. Et in Actibus Apo
stolorum dicitur quòd Petrus & Ioannes ascendebant
in templum ad horam orationis nonam. Et in eodem li
bro iterum dicitur quòd Petrus ascendebant in tem-
plum ad horam sextam. Ex quibus scripturæ locis
conuincimus, olim apud Iudæos fuisse aliquas ho-
ras eásque statas orationi destinatas, quas Apostoli ob
seruarunt, à quibus hæc orandi tempora vsque ad nos
processerũt. Neque immeritó his tribus temporibus,
videlicet hora tertia, sexta, nona, olim Iudæi orabãt, &
nunc Christiani orant, quoniam (vt ait beatus Cypria-
nus) in illis tribus horarum spatiis per sacramẽtum tri
nitatis denotatur. Nam à prima hora vsque ad tertiã
Psal. 118. trinitas horarum completur. Rursum, peracta tertia, à
quarta vsque ad sextam altera est trinitas. Deinde à se-
ptima vsque ad nonã, trinitas tertia completur. Hæc er
go horarum spatia iampridem spiritualiter determinã
tes ad oratores Dei, statutis & legitimis ad precem tẽ-
poribus seruiebant. Præter hæc tria orandi spatia fuit
etiam apud Iudæos olim mediæ noctis silensium ora-
tioni deputatum à viris sanctis, quorum exemplum vi
ri religiosi in noua lege secuti, media nocte surgũt vt

Deo

Deo laudes dicant. Diuinus nanque Psaltes ait: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et iterum: Memor fui nocte nominis tui Domine. Et ne impius Vicleph subterfugiat, dicens ex vno facto Dauid non esse sumendum argumentum, vt nos qualibet nocte hoc facere velimus: audiat ipsum prophetam non vna aut altera tantum nocte hoc facientem, sed per singulas noctes. Lauabo inquit) per singulas noctes lectum meũ, lachrymis meis stratũ meũ rigabo. Hũc aute locũ de oratione nocturna esse intelligendũ B. Hylar. docet, exponẽs locũ illũ Psal. Memor fui nocte nominis tui Domine. Sic enim ait: Scit præcipuè nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandũ. Scit tũ maximé custodiam Dei legis à nobis esse retinendã, cum subrepũt animo imputæ cupiditates: cum stimuli vitiorum per recens assumptum cibum corpus exagitant. Tum Dei nomen recordãdum: tum custodienda eius lex est, pudicitiam, continentiam, timorem Dei statuens. Nouit hoc præcipuè tempore Dominum esse orandum, deprecandum, promerendum, dicens alio loco: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum ocio animus relaxandus, sed in omnibus deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: vt cum maximè corporeis vitiis datur opportunitas, tum præcipuè eadem vitia diuinæ legis recordatio ne frangantur. hæc Hylarius. Ex cuius verbis cõstat Dauid prophetam non vna aut altera tantum nocte (vt impius Vvicleph dicit) Deum laudasse, sed singulis noctibus hoc fecisse. Et vt nos etiam idem faciamus, alibi hortatur, dicens: In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Et in Actibus Apostolorum dicitur quòd Paulus & Silas media nocte adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant. Subito verò terræ motus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Quid dicent hic Vvaldenses, vanum esse putantes media nocte surgere ad orationem, cùm tam aperta miracula

Psal. 118.

Psal. 6.

Hilarius.

Psal. 133.

Act. 16.

Deus operatus sit ad Pauli & Silæ orationem nocturnam? Non est ergo vanum (vt illi existimant) surgere ante locem Nec promisit Deus coronam profundè ster
Luc.12. tentibus, sed vigilantibus. Beatus (inquit) seruus ille quem cum venerit Dominus eius inuenerit vigilantẽ. Ecce iam vides horas olim à Iudæis obseruatas vt in illis Deum orarent, videlicet media nocte, hora tertia, sexta, & nona. Verum Ecclesia, quò iustitia Christianorum plus abundaret quàm pharisæorum & scribarum,
Cyprian. vltra illas horas alias elegit, scilicet mane horam primam, & vesperam, & completorium, cum iam videlicet prima noctis vigilia incipit. Vnde B. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, postquàm enumerauit horas olim à Iudæis orationi destinatas, sic ait: Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt. Nã
Psal.5. & mane orandum est, vt resurrectio Domini in matutina oratione celebretur: quod olim Spiritus sanctus dessignauit in Psalmis, dicens: Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi, & contemplabor te. Et iterum per prophetam loquitur, dicens: Diluculo vigilabunt ad me, dicentes: Eamus & reuertamur ad Dominum Deum nostrum. Recedẽte item sole, ac die cessante necessariò rursus orandum est. Nã quia sol Christus verus est, & dies verus, sole ac die seculi recedente quando oramus & petimus vt super nos veniat deuolux, Christi precamur aduentum, lucis æternæ gratiam præbiturum. hæc Cyprianus. Omitto de hac re plura hominum sanctorum testimonia, quoniã scripturæ sunt apertæ. Si quis tamen ea videre desiderat, legat Thomam Vvalden. libro de sacramentalibus, titulo tertio, quo loco copiosè de hac re differit. Accedit ad hæc vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, quæ has horas orandi statas, ante multas annorum centurias in templis maioribus & monasteriis obseruauit. Et ne forte calumnientur quòd consuetudo hæc fuerit ex sola
Concilium Agathense. Ecclesiæ permissione, audiant Ecclesiæ definitionem hoc facere præcipientem. Concilium nanque Agathense tricesimo capite suorum decretorum modum

docet quo in aliquibus horis orandum sit. sic enim ait: Et quia conuenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est vt vbique (sicut fit) & post antiphonas, collectiones per ordinem ab Episcopis vel presbyteris dici, & hymnos matutinos, vel vespertinos decantari diebus omnibus, & in conclusione matutinarum, vel vespertinarum, missarum post hymnos capitella de Psalmis dici, & plebem collecta oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimitti. hæc Concilium Agathense. In quibus verbis non solum de signat horas certas orandi, sed modum quo tunc orandum est. Desinant ergo hæretici reprehendere tot Ecclesiasticos viros, imò totam Ecclesiam statis horis Deum laudãtem. Nam Deus easdem horas mysteriis consecrauit Media siquidem nocte nascitur ex virgine matre. Hora prima mane surrexit ex sepulchro rediuiuus. Tertia hora Spiritus sanctus venit super Apostolos & alios discipulos. Hora sexta crucifigitur. Hora nona mortuus est. Vespere cum discipulis cœnat, illóque suo sacratissimo corpore reficit. Completorij tẽpore, quod prima est noctis vigilia, in montem secessit solus orare, vt pararetur tentationi quæ illa nocte erat superuentura. Septies ergo in die (iuxta Propheram) nos laudem Deo dicamus, vt huiusmodi buccinis diuinarum laudum, diaboli & mundi machinæ corruant, quemadmodum olim septem tubis clangentibus sacerdotibus muri Hiericho corruerunt. *Psal.* 118.

*

FINIS LIBRI SEPTIMI.

9-2

Digitized by Google